

Világirodalmi Figyelő

A szám tartalmából:

B. Mejlai: **A művészi alkotás lélektana**

Vajda György Mihály: **Irodalomtörténet vagy költészettudomány?**

Sziklay László: **Modernizmus és haladás a cseh lírában a két háború között**

Képes Géza: **A Kalevala és a magyar irodalom**

Csanda Sándor: **Bartók szlovák népköltési gyűjteménye**

Szily József: **Tartózkodó-e a brit géniusz?**

Raymann Katalin: **Aragon és Géricault**

Szemle * Könyvekről * Műhely



VII. ÉVFOLYAM · 1961. · 1. · SZÁM

VILÁGIRODALMI FIGYELŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK
DOKUMENTÁCIÓS ÉS KRITIKAI FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság:

BODNÁR GYÖRGY, KÖPECZI BÉLA, MIKLÓS PÁL,
LUDMILLA SARGINA, SZIKLAY LÁSZLÓ, VAJDA GYÖRGY
MIHÁLY

Szerkeszti

KÖPECZI BÉLA

E szám munkatársai: *Borisz Mejlak*, a leningrádi egyetem professzora, a filológiai tudományok doktora, *Vajda György Mihály*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Sziklay László*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Képes Géza*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Kozma Béla*, műfordító, *Baranyi Ferenc* tanárjelölt, *Murányi A. Zoltán*, műfordító, *Kerényi Grácia*, műfordító, *Hopp Lajos*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Rónay György*, író, *Simor András*, tanárjelölt, *Csanda Sándor*, tud. kutató (Pozsony), *Szöke György*, egyetemi tanársegéd (Szeged), *Szily József*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Rayman Katalin*, kiadói csoportvezető, *Botka Ferenc*, kollégiumi igazgató, *Dobossy László*, egyetemi docens, *Szenczi Miklós*, egyetemi tanár, *L. Sargina* tud. munkatárs (MTA Irodalomtörténeti Intézet), *Miklós Pál*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Karancsy László* egyetemi adjunktus, *Báder Dezső*, egyetemilektor, *Rába György*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Angyal Endre* tud. munkatárs (Debreceni tud. egyetem), *Kopp Éva*, egyetemi tanársegéd, *Kunszery Gyula*, újságíró, *Kovács József*, tud. s. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet)

Szerkesztőség:

Budapest XI. Ménesi út 11–13

Tel. 268–062

Szerkesztőségi órák: csütörtökön 10–13 óra között

Technikai szerkesztő

VEZÉR ERZSÉBET

Világirodalmi Figyelő

megjelenik évente négy füzetben kb. 28 ív terjedelemben

Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (Budapest V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Csekkszámla szám: egyéni előfizetésnél 61 257, közületi 61 066 (vagy átutalás az MNB 8. számú folyószámlára.)

VILÁGIRODALMI FIGYELŐ

TARTALOM

1961 január—december

VII. évfolyam

<i>Bába Mihály</i> : Néhány szó a lengyel irodalmi vitákról és a kritikáról	325
<i>Bajomi Lázár Endre</i> : A francia irodalomkritikáról	377
<i>Bodnár György</i> : A modern angol kritika	384
<i>Csukás István</i> : Az irodalmi kritika problémái a csehszlovák sajtóban	343
<i>Horányi Mátyás</i> : Az olasz neorealista regény válsága	179
<i>Horányi Mátyás</i> : Az irodalmi kritika helyzete Olaszországban	397
<i>Illés László</i> : A nyugatnémet irodalomkritika néhány problémája	368
<i>Köpeczi Béla</i> : Az irodalomkritika helyzete a nagyvilágban	330
<i>B. Mejlai</i> : A művészi alkotás lélektana	1, 169
<i>Miklós Pál</i> : A kínai irodalomkritika napjainkban	339
<i>Pálffy Endre</i> : Adalékok a mai román irodalomkritika vizsgálatához	357
<i>Salyámosy Miklós</i> : Irodalmi kritika a Német Demokratikus Köztársaságban ..	362
<i>Sargina Ludmilla</i> : A szovjet kritika helyzete	333
<i>Z. Sipos István</i> : A kritika helyzete Bulgáriában	354
<i>Sziklay László</i> : Modernizmus és haladás a cseh lírában a két háború között ...	44
<i>Szili József</i> : Könyv- és irodalomkritika az Egyesült Államokban	390
<i>Vajda György Mihály</i> : Irodalomtörténet vagy költészettudomány?	15
A német békeszerződés és a német irodalom	325

Kapcsolatok

<i>Domokos Sámuel</i> : Klasszikus román írók művei magyar nyelven	225
<i>Henning, Hans</i> : A Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes VIII. kongresszusa Liège-ben	213
<i>Henning, Hans</i> : Eszmecsere Weimarban a Goethe-kutatás néhány problémájáról ..	216
<i>Hopp Lajos</i> : Egy lengyel emlékirat a Rákóczi emigrációról	89
<i>Kerényi Grácia</i> : Konopnicka-ülésszak Lancutban	85
<i>Képes Géza</i> : A Kalevala és a magyar irodalom	67
<i>Kovács József</i> : O'Neill művei Magyarországon	231
<i>Kozma Béla és Murányi A. Zoltán</i> : Lope de Vega magyar tárgyú drámái	81
<i>Révay József</i> : Goldoni kétszázötven éve	220

Műhely

<i>Czimer József</i> : A drámafordítás problémái	200
<i>Rónay György</i> : Műfordításunk néhány kérdéséről	95
<i>Simor András</i> : A bolgár rímfajta fordítási lehetőségei	104
A Világirodalmi Figyelő ankétja	403

Szemle

<i>Angyal Endre</i> : Germanica Wratislaviensia	255
<i>Bakcsi György</i> : Új szovjet tanulmány Lev Tolsztoj távozásáról és haláláról ...	445
<i>Botka Ferenc</i> : Néhány tollvonás Johannes R. Becher magyar portréjához	134
<i>Csala Károly</i> : Tolsztoj halálának 50. évfordulójára megjelent szovjet cikkek és tanulmányok szemléjéből	434

<i>Csanda Sándor</i> : Bartók szlovák népköltési gyűjteménye	108
<i>Egri Péter</i> : Jegyzetek Joyce kritikáihoz	259
<i>T. Erdélyi Ilona</i> : Adatok a Tolsztoj évforduló nyugati sajtójából	450
<i>Gáldi László</i> : A szovjet stilisztikai és verstani irodalom újabb gazdagodása	426
<i>Hermann István</i> : The Journal of Aesthetics and Art Criticism	415
<i>Illés László</i> : A „Weimarer Beiträge” 1960-as évfolyama	432
<i>Rayman Katalin</i> : Aragon és Géricault	127
<i>Szili József</i> : Tartózkodó-e a brit génusz?	118
<i>Szinkovich Zsuzsanna</i> : Robert Weimann cikke	423
<i>Szöke György</i> : Majakovszkij körül	114

Kiadatlan szöveg

<i>Dobossy László</i> : Capek és a magyarok	140
<i>Staud Géza</i> : Bernard Pares levelei Hevesi Sándorhoz	241

Hírek	265, 454
--------------------	----------

Könyvek

<i>Angyal Endre</i> : Frantisek Burianek, A mai cseh irodalom	154
<i>Báder Dezső</i> : Eugen Nedeczey, Das Raaber Liederbuch	152
<i>Béldi Miklós</i> : La bibliothèque idéale	284
<i>Bíró Ferenc</i> : Geoffroy Atkinson, Le sentiment de la nature et le retour à la vie simple	468
<i>Bisztray Byörgy</i> : Swend Norriid, Dansk Litteraturhistorie	505
<i>Botka Ferenc</i> : A proletkult költői	270
<i>M. Császár Edit</i> : Lelièvre, Le théâtre des Variétés Étrangères (1806—1807)....	280
<i>Demeter Tibor</i> : Robert Green Cohn, The Writer's Way in France	468
<i>Fodor István</i> : N. K. Gudzij, Lev Tolsztoj	483
<i>Gáldi László</i> : Stil- und Formprobleme in der Literatur	266
<i>Hammer, Klaus</i> : Deutsches Schriftstellerlexikon	469
<i>Hammer, Klaus</i> : Herbert Linder, Das Problem des Spinozismus im Schaffen Goethes und Herders	478
<i>Horányi Mátyás</i> : Davide Lajolo, Il „vizio assurdo”	491
<i>Horányi Mátyás</i> : Nicola Chiaromonte, La situazione drammatica	461
<i>Hopp Lajos</i> : Kazimierz Wyka—Jadwiga Ruzyló Pawlowsky, Adam Mickiewicz	272
<i>Illés László</i> : Theodor Fontane, Schriften zur Literatur	486
<i>Illés László</i> : Der goldene Schnitt	492
<i>Karancsy László</i> : Szokolov, a XIX. századi irodalom története	149
<i>Káfer István</i> : Csanda Sándor, Magyar—szlovák kulturális kapcsolatok	474
<i>Kiss József</i> : Petőfi Sándor, Denn mein Herz ist heiss	276
<i>Komlós Aladár</i> : Arnold Hauser, Sozialgeschichte der Kunst und Literatur	459
<i>Komlós Aladár</i> : Wolfgang Kayser, Die Vortragsreise	460
<i>Kopp Éva</i> : Megjegyzések egy újonnan megjelent új görög irodalomtörténethoz ..	156
<i>Kovács József</i> : International Literary Annual	160
<i>Kovács József</i> : Arthur Hobson Quinn, The Literature of the American People ..	502
<i>Kovács József</i> : Willard Thorp, American Writing in the Twentieth Century ...	502
<i>Kovács József</i> : A. M. Schlesinger, The Age of Roosevelt I—II	502
<i>V. Kovács Sándor</i> : H. G. Jantsch, Studien zum Symbolischen in frühmittelhoch-deutscher Literatur	507
<i>Köröspataki Sándor</i> : Colin Wilson, The Age of Defeat	465
<i>Kunszery Gyula</i> : Dupré, Encyclopédie des Citations	158
<i>Loránt Imre</i> : Arnold Zweig, Essays	484
<i>Lőkös István</i> : Antun Barac, Jugoslovenska Književnost	476
<i>Miklós Pál</i> : Mensikov, A kínai klasszikus dráma reformja	146
<i>Miklós Pál</i> : Reuben Brower, On Translation	464
<i>Nagy Péter</i> : Robert A. Bone, The Negro Novel in America	277
<i>Nagy Péter</i> : David Krause, Sean O'Casey, the Man and his Work	278
<i>Nagy Péter</i> : Sylvia Beach, Shakespeare and Company	284
<i>Nagy Péter</i> : Stephen Ullman, The Image in the Modern French Novel	463
<i>Nagy Péter</i> : M. Cohen, Robert Graves	493
<i>Nagy Péter</i> : Hans Mayer, Georg Büchner und seine Zeit	501

<i>Nagy Péter</i> : Elizabeth Nowell, Thomas Wolfe	503
<i>N. P.</i> : Manfred Weckwerth, Theater in Veränderung	491
<i>N. P.</i> : Francine Marill-Albérès, Stendhal	501
<i>Németh G. Béla</i> : Wir, unsere Zeit	470
<i>Nyíró Lajos</i> : Lenin az irodalomról	456
<i>Nyíró Lajos</i> : Clément Rosset, La philosophie tragique	462
<i>Ojtozi Eszter</i> : Az első zürjén irodalomtörténet	282
<i>Pándi Pál</i> : Charpier-Seghers, L'art poétique	460
<i>Rába György</i> : Bandy-C. Pichois, Baudelaire devant ses contemporains	153
<i>Rába György</i> : Jean Anouilh arcképehez	279
<i>Rába György</i> : Françoise d'Eaubonne, Verlaine et Rimbaud	495
<i>Rába György</i> : Poètes d'aujourd'hui	497
<i>Rayman Katalin</i> : Aragon, J'abats mon jeu	493
<i>Rejtő István</i> : Henri Guillemin, Zola, Légende et vérité	479
<i>Rónay György</i> : Jean Delay, La jeunesse d'André Gide	494
<i>Sargina Ludmilla</i> : Boguszlavszkaja, Leonid Leonov	146
<i>Sargina Ludmilla</i> : Szaburov, Tolsztoj „Háború és béke” c. regénye	148
<i>Sargina Ludmilla</i> : Szlonyimskij, Puskin alkotóművészete	148
<i>Sargina Ludmilla</i> : A. Tolsztoj életrajza	275
<i>Sargina Ludmilla</i> : Viktor Sklovskij, A széppróza	456
<i>Sargina Ludmilla</i> : Z. Papernij, Csehov	483
<i>Sipos Gábor</i> : Merlin Bowen, The Long Encounter	504
<i>Z. Sipos István</i> : G. Dimitrov-Goskin: A szocialista realizmus kérdései	457
<i>Z. Sipos István</i> : A külföldi irodalomtudományban jelentkező burzsoá koncepciók és a revizionizmus ellen	458
<i>Szabó Ede</i> : Gerhart Mayer, Rilke und Kassner	504
<i>Szabolcsi Miklós</i> : Hermann Pongs, Franz Kafka, Dichter des Labyrinths	484
<i>Szenczi Miklós</i> : Csehszlovák monográfia Shakespeare drámáiról	143
<i>Szenczi Miklós</i> : Ivor Brown, Shakespeare in his time	488
<i>Szenczi Miklós</i> : John Peter, A critique of Paradise Lost	489
<i>Szijgyártó László</i> : Ceux qui écrivent pour les enfants	503
<i>Sziklay László</i> : Zdenek Vancura, Európa irodalmi	151
<i>Sziklay László</i> : Jan Reycheman, Ze stosunków kulturalnych polsko-węgierskich w epoce oswiecenia	280
<i>Sziklay László</i> : Az alsókubini Hviezdoslav Museum	281
<i>Sziklay Zsuzsánna</i> : Arthur Nisin, Les oeuvres et les siècles	466
<i>Szili József</i> : James Walter MC Farlane, Ibsen and the Temper of Norwegian Literature	271
<i>Szili József</i> : Lu Hsun, A Brief History of Chinese Fiction	472
<i>Szili József</i> : Sean Lucy, T. S. Eliot	498
<i>Szili József</i> : G. J. Fraser, Ezra Pound	499
<i>Szili József</i> : M. L. Rosenthal, A Primer of Ezra Pound	499
<i>Szili József</i> : Louise Cowan, The Fugitive Group	506
<i>Ungvári Tamás</i> : Herbert Seidler, Die Dichtung	459
<i>Vajda György Mihály</i> : Hölderlin Jahrbuch	158
<i>Vajda György Mihály</i> : Arthur Nisin, La littérature et le lecteur	467
<i>Vajda György Mihály</i> : Johannes R. Becher, Verteidigung der Poesie	485
<i>Vajda György Mihály</i> : Laurence Kitchin, Mid-Century Drama	487
<i>Z. Wittmann Livia</i> : Benno von Wiese, Das deutsche Drama vom Barock bis zur Gegenwart	283

Repertórium

Irodalomelméleti repertórium	161, 288, 511
A szomszéd államok magyar irodalmi folyóiratainak 1959. évi irodalomtörténeti repertóriuma	299
Külföldi Irodalomtörténeti folyóiratok repertóriuma 1959.	518

B. MEJLAH

A MŰVÉSZI ALKOTÁS LÉLEKTANA*

1. *Néhány szó az irodalomtudománynak egyéb tudományágakkal való kapcsolatairól*

A mai tudomány behatol az élet legbonyolultabb, legrejtélyesebb folyamataiba és jelenségeibe. Ami egykor megismerhetetlennek és titokzatosnak tűnt, ma feltárja előttünk legrejtettebb lényegét. Új távlatok nyílnak nemcsak a természet világának tanulmányozásában, hanem az ember pszichikai életében jelentkező legfinomabb — úgy tűnik: megfoghatatlan — folyamatoknak, az ember intellektuális tevékenységének, a környező világgal kapcsolatos sokféle emocionális reakcióinak vizsgálatában is.

A különböző tudományágak sorában elfoglalta helyét az irodalomtudomány is. Irodalomtudományunk eredményei nem kicsinyek. Ha azonban az irodalomtudományt más tudományokkal összehasonlítva vizsgáljuk, rögtön szembetűnnek sajátos gyengeségei is. Mert hiszen bármely tudományban minden nagy felfedezést törvényszerűen nyomon kísér a módszertani problémáknak, valamint a kutatás új metodikájának egyre szélesedő kidolgozása. Az irodalomtudomány ebben a vonatkozásban meglepő ellentétet mutat. Ahelyett, hogy a marxista—leninista elmélet alapján kidolgoznánk a szó-művészet tanulmányozásának további útjait és metodikai elveit, hallgatólagosan abból a meggyőződésből indulunk ki, hogy itt már minden el van végezve, s csupán az elvek gyakorlati alkalmazása marad hátra. Még maga az „irodalomtörténeti kutatások módszertana” terminus is eltűnt mindennapi gyakorlatunkból. Azt tartjuk, hogy az „irodalomelmélet” kifejezés teljesen „fedi” azt. Ha azonban az irodalomelmélet tartalmát megrostáljuk, például a tankönyvek alapján, akkor kitűnik, hogy ez mindenekelőtt az irodalom, az irodalmi irányzatok, műfajok, a verstani elemek stb. alapfogalmainak megvilágítása, nem pedig a maga sajátos mivoltában vizsgált alkotómunka kutatásának útjairól és módszereiről szóló tanítás. Pedig a motor egyes részeinek kitűnő ismerete nem pótolhatja sem a motor összeszerelésének ismeretét, sem pedig annak megértését, hogy miért is működik a motor. Amikor egyes irodalomelméleti útmutatásokat olvasunk, önkéntelenül is felmerül bennünk az analógia a művészi alkotómunka elemeinek leírása és valamiféle mechanizmus — külön, önmagában létező — részeinek leírása között. Az ilyen útmutatás követésével lehet ugyan

* Megjelent a Voproszi Lityeraturi 1960. 6. számában.

„taglalni” az alkotást, de nem lehet a maga egységében elemezni azt. Legkevésbé sem akarok szemrehányást tenni a tankönyvek szerzőinek azért, hogy így fogják fel az irodalomelméletet: munkájuk hiányosságai az irodalomtudomány általános fogyatékoságait tükrözik.

Vannak érdekes tanulmányaink és cikkeink az irodalomelmélet egyes problémáiról. Azonban a módszertannak — az irodalomtudományi kutatások általános elveinek — a kidolgozása el van hanyagolva: a munka itt legjobb esetben a marxista klasszikusok egyik-másik tételének magyarázatára korlátozódik, s nem foglalkoznak azok továbbfejlesztésével, még kevésbé a kutatás új elveinek lefektetésével a marxista—leninista elmélet alapján. Nem követeli-e meg például a metodológiai kidolgozást az a feladat, melyet maga az élet vet fel: az irodalomelmélet, esztétika, irodalomtörténet és kritika szintézise? E tudományágak mindeddig egymástól elkülönülve léteztek.

Még rosszabb a helyzet az irodalomtudományi analízis metodikájának, a kutatás konkrét módszereinek kidolgozása terén. Az irodalom tanulmányozásának metodikájáról csupán a középiskolai tanítással kapcsolatban szokás beszélni: hogyan kell értelmezni és „magyarázni” az alakok lényegét, felbontani a mű kompozícióját egyes epizódokra, összekapcsolni a természet ábrázolását „a hősök hangulatával” stb. Mindezt megkövetelik az iskolai oktatás célkitűzései (még ha olykor primitíven történik is), de ez nagyon távol áll a tudományos kutatás metodikai elveinek kidolgozásától. Pedig mennyi példa van arra a tudomány történetében, hogy a kutatás metodikájának gazdagodása nagyszerű eredményekre vezetett!

Az irodalomtudomány metodológiájának és metodikájának kidolgozása feltétlenül szükségessé válik, ha felfigyelünk tudományunk egyes különösen sebezhető pontjaira.

Egy jelenség lényegét csupán akkor érthetjük meg, ha azt fejlődésében tanulmányozzuk. A jelenség fejlődési *folyamatának* tanulmányozása — a keletkezéstől a végső fázisig — s törvényeinek ezen az alapon történő tisztázása döntő szerepet játszik nem csupán a természettudományokban, hanem egy sor társadalomtudományban is (például a történettudományban vagy a politikai gazdaságtanban). Másképp áll a helyzet az irodalomtudományban: az általános következtetések a művészi alkotómunka, a művészi gondolkodás mód sajátosságairól, a képszerű gondolkodásról, a realizmusról stb., csupán az író alkotómunkájának végső *eredményein* alapulnak.

Pedig éppen a művészet és az alkotómódszerek sajátosságainak megértése jelentősen elmélyülne, ha tanulmányoznánk az *ábrázolás megszületésének folyamatát*, az író *gondolkodásának folyamatát*, melynek során végbemegy a részletek kiválasztása és tipizálása, létrejön a magas fokú művészi általánosítás. Az irodalomtudomány főfeladatának megoldásához (tanulmányozni az írónak a reális valósággal való kapcsolatát, az író világnézetét, elemezni az alkotómunkát a maga eszmei és művészi egységében) — segítséget fog jelenteni

magának az alkotómunka folyamatának a vizsgálata. Sokkal mélyebben megértenénk, hogy az élettapasztalatok milyen úton-módon állnak össze olyan festői plaszticitású s a maga sajátos mivoltában páratlan képpé, mely feltárja előttünk a legbonyolultabb jellemeket és korszakalkotó eseményeket. Megérthetnénk az alkotó fantázia hatalmas szerepét, s hogy milyen módon kapcsolódik az ábrázolt tárgyhoz. Pontosabban megérthetnénk, hogy olykor ellentétes, sőt egymást kizáró törekvéseken keresztül hogyan tör át és győzedelmeskedik az, amit Belinszkij a művész pátozának, egy nagy céltól vagy eszmétől való megszállottságának nevezett, vagy hogy miért éri a művészt egyes esetekben vereség vagy sikertelenség. Nálunk azonban az alkotómunka folyamatának tanulmányozása terén jelentkező metodológiai és metodikai kérdések nincsenek felvetve.

Az irodalomtudomány másik gyenge pontja (mely részben megmagyarázza a fentebb említett hiányosságot) a tudomány többi ágától való elszigeteltsége. A mai tudomány sikereit nagymértékben megmagyarázza a különböző tudományágak egymásrahatása s a tudomány fejlődése éppen ezeken az érintkezési pontokon. Új tudomány-elnevezések is keletkeztek, melyek néhány évtizeddel ezelőtt még paradoxonnak hangzottak volna (például nemcsak „fizikai kémia” vagy „asztronómiai biológia”, hanem „matematikai lingvisztika” is!). A matematika, mechanika, kémia, fizika, biológia, geológia, sőt még az ökonómia is egymáshoz kapcsolódik — írja N. Szemenov akadémikus *Tartsunk lépést az idővel!* című cikkében. „A legérdekesítőbb problémák mind e területek határmezsgyéin találhatók. Másfelől e tudományok közti szoros kapcsolat mindegyiküket gazdagítja. Egyiket a másiktól elszakítani, beszorítani a saját körébe — annyit jelentene, mint *kasztrálni a modern tudományt*”.¹

Az irodalomtudomány itt is feltűnő eltérést mutat: igen csekély „kölesönhatásban” áll, nem csupán a „távolabbi”, hanem a „szomszédos” tudományágakkal is (például a filozófiával, esztétikával és lingvisztikával). Az ilyen kölesönhatás kifejlődését gátolják egyfelől az irodalomtudomány autonómiájának kérlelhetetlen őrei (persze sokkal kényelmesebb és nyugodalmasabb nem keresni új utakat, hanem a már kidolgozott és kialakult fogalmak medrében mozogni) —, másfelől pedig egyes neofiták, akik a metodológiába a tudományosan megalapozott kutatás helyébe elhamarkodott és felszínes analógiákat és egybevetéseket csempésznek.

Egy példát említek. A régebbi tudósok — az irodalomtudomány „egzaktságának” ábrándját hajszolva — nemegyszer igyekeztek az irodalomtudományt a biológiai tudomány analógiájára felépíteni. Például Ferdinand Brunetiere a természettudomány törvényeit és a „természetes kiválasztás” elméletét alkalmazta az irodalom fejlődésének tanulmányozására. Persze — az

¹ Izvesztijja, 1959. dec. 16.

eklekticismuson, vulgarizáláson és a biológiai terminusokkal űzött játékon kívül — semmiféle eredmény sem született ebből. Voltak kísérletek arra is, hogy mechanikusan alkalmazzák az irodalom tanulmányozására a fiziológiai tudomány módszereit és megállapításait. Az ilyenfajta vulgarizált kísérletekről Csehov egy alkalommal a következőket mondta: „A tudományos gondolkodás mindenütt hasznos, de az a baj, hogy az alkotómunkával való tudományos foglalkozás végül is akarva-akaratlan leszűkül az alkotótevékenységet irányító »sejtecské« vagy »központok« utáni hajszára...”² Magától értetődő, hogy ez a „hajsza” sem vezetett komoly eredményekre.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a mai materialista fiziológiában, többek között Pavlovnak a magasabbrendű idegtevékenységről szóló tanításában ne lennének olyan elemek, melyek segíthetnek bennünket az alkotótevékenység egyes igen finom folyamatainak megismerésében.

Pavlov tanítása marxista alapon világította meg az emberi lelki alkat legfőbb jelenségeit. E tanítás nagy haszonnal járhat a képszerű művészi gondolkodás kutatásában is.

Még 1926-ban jegyezte meg Gorkij Fegyvinhez írt levelében, hogy a kritikusoknak meg kellene ismerniük Pavlov munkáit, s ez segítené őket abban, hogy mélyebben tudják megítélni a művészet keletkezését.³

Gorkijnak ezt az érdekes megjegyzését (melyet magánlevelben tett, és amely csak nemrég került kiadásra) — nem vették figyelembe sem a kritikusok, sem az irodalomtörténészek. P. Anohin szovjet fiziológus 1940-ben a *Lityeraturnaja Gazeta*-ban (okt. 27-i szám) publikálta *Új távlatok a magasabbrendű idegtevékenységről szóló tanításban* című cikkét. Ebben kifejti, hogy Pavlov tanításai — a tudós, író és művészeti teoretikus közös erőfeszítéseinek eredményeképpen magukban rejtik „a legkifinomultabb *alkotási folyamatok* — ha csak legáltalánosabb vonásokkal megrajzolt kidolgozásának” ígérését. Már volt alkalmam írni arról, hogy P. Anohin eme nézetei milyen termékenyek, valamint arról is, hogy műveiben az emberi érzések és benyomások nagy és bonyolult világának leegyszerűsített magyarázatával találkozunk.⁴

Sajnos, a továbbiak során szemtanúi lehettünk annak, hogyan vulgarizálták Pavlov számos — az irodalomtudomány szempontjából értékes — tételét. Így egyes kritikusok előszeretettel bizonygatják, hogy az írónak mint művész-alkatnak a munkája (a „gondolkodó” embertípustól eltérően) az elsődleges jelzés-rendszeren alapul, mivel az író „képekben gondolkodik”. Ha ezt a bizonyítást logikusan továbbvinnénk, kiderülne, hogy az író a maga érzékeléseiben majdhogynem az állatokkal áll egy sorban (hiszen csak az állatoknál kor-

² А. Чехов, Полн. собр. соч. и писем. Т. XIV. Москва 1949. 216.

³ К. Федин, Писатель, искусство, время. «Советский писатель» 1957. 177.

⁴ Б. Мейлах, Метафора как элемент художественного мышления. «Труды отдела новой русской литературы.» Изд. АН СССР М.—Л. 1947. 1.

látozódik a visszatükröző tevékenység az elsődleges jelzésrendszerre, vagyis nem lép túl a képszerű érzékeléseken.)⁵

Ilyen szimplifikálás a gyengéje L. Gumilevszkij *Egy író megjegyzései (a szóval kapcsolatos pavlovi tanításhoz)* (Voproszi Lityeraturi, 1958. 6. szám) című cikkének is. Mint ahogy a szerkesztőségi cikk megjegyzi (ugyanott, 1959. 4. szám), a szerző a művészi kifejezés sajátosságait egy tényezőre vezette vissza — a fiziológiára. R. Jakobszon ugyancsak e folyóiratban (1958. 8. szám) válaszolt Gumilevszkij cikkére, azonban, annak hibáiról szólva, lényegében likvidálta magát a problémát.

A vélemények megoszlanak Pavlov tanításának a művészi gondolkodás megértésében játszott szerepéről. Olyan nézetek is akadnak, melyek tagadják ezt a szerepet. Persze a legegyszerűbb és legkényelmesebb megoldás, lemondani minden új kísérletről e kérdés kutatását illetően. Egyet azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, mégpedig azt, hogy maga Pavlov és tanítványai (köztük L. Orbeli akadémikus is) rámutattak a magasabbrendű idegtevékenység fiziológiájának jelentőségére a művész egyes sajátosságainak megértésével kapcsolatban. Lenin mondotta, hogy az érzékszervek pszichológiája és fiziológiája a tudás ama területeihez tartozik, „melyekből ki kell alakulnia az ismeretelméletnek és dialektikának”.⁶ Annak a kérdésnek a felvetése, hogy Pavlov tanítása milyen szerepet játszik a művészet ismeretelméleti oldalának megértésében — teljes mértékben jogosult, amennyiben nem vulgarizálunk. Ezt igazolja B. Kublanov könyvének több kérdésfelvetése is; a mű címe: *Az irodalom és művészet gnoszológiai jellege* (Lvovi Állami Egyetem kiadása, 1959). A szerző azt bizonyítja, hogy „Pavlovnak a magasabbrendű idegtevékenységről szóló tanítása — a képszerű és absztrakt gondolkodás jellegének feltárását biztosító természettudományos alap”. Tehát „természettudományos alap”, nem pedig valamiféle kulcs a művészi alkotómunka valamennyi sajátosságának megértéséhez! Kublanov könyvének e részében nem minden vitathatatlan és helytálló, olyan is akad, ami ellenvetést vált ki. Azonban ez az első számottevő tudományos kísérlet egy másik (s mégcsak nem is szomszédos!) tudományág bekapcsolására a művészet ismeretelméleti jellegének kutatásába. Feltétlenül méltányolnunk kell tehát a kutató bátorságát.

Minderről csupán mint olyan példákról tesztek említést, melyek bizonyítják, hogy az irodalomtudománynak nem szabad kitérnie a más tudományágakkal való együttműködés elől, ami egyes kérdések kidolgozásánál hasznos lehet. De ha még a magasabbrendű idegtevékenység fiziológiája is képes — Gorkij helytálló megjegyzése szerint — segítséget adni a művészi alkotó-

Pavlov nézeteinek ilyen vulgarizáló magyarázata ellen már L. ORBELI akadémikus is tiltakozott (l. „A magasabbrendű idegtevékenység kérdései” című művét. A. Орбели, «Вопросы высшей нервной деятельности.» Изд. АН СССР, М—Л. 1949. 425—426.

⁶ В. И. Ленин, Сочинения, т. 38. 350.

munka megértéséhez — sokkal többet adhatnak azok a tudományágak, melyeknek fő feladata az ember lelki tevékenységének kutatása.

Az irodalomtudomány bonyolult és ez ideig kevésbé tanulmányozott problémáinak, mindenekelőtt pedig a művészi alkotómunka *folyamatának* megvilágításában elsőrendű jelentősége van a pszichológiának. A pszichológia, irodalomtudomány és esztétika érintkezési pontjain válik lehetővé az alkotóművészet pszichológiájának kialakulása, mely önálló tudományágként még ténylegesen nem létezik. Ennek eszközeivel sokoldalúan lehet tanulmányozni a művészi gondolkodás folyamatait, kezdve a művész tudatában végbemenő első, még nem tiszta képszerű elgondolásoktól egészen az alapgondolatnak végleges, befejezett formában való kialakulásáig.

2. Az alkotóművészet pszichológiájának feladatai

A marxista pszichológia értéke az alkotóművészet — mint az ember pszichikai tevékenységének egyik legbonyolultabb szférája — tanulmányozása szempontjából sok érdekes problémafelvetésben rejlik.

Különösen fontos ezúttal a pszichológia által felállított az a követelmény, hogy a pszichikait mint *folyamatot* elemezzük. „A pszichológia rendszerében a központi helyet a pszichikai jelenség mint *folyamat*, mint *tevékenység* kell, hogy elfoglalja — írja Sz. Rubinsztejn professzor. — ... A pszichikainak mint folyamatnak vagy tevékenységnek a tanulmányozása a pszichológia első feladata. Ez felöleli a tudatnak mint olyan folyamatnak a kutatását is, ahogy a világot megértjük.”⁷ A művészettel és a képszerű művészi gondolkodással a legszorosabb kapcsolatban áll a gondolkodáslélektan alapvető kérdéseinek kidolgozása, amit szovjet pszichológusok végeztek el. (B. Ananjev, G. Kosztyuk, A. Leontyev, V. Mjasziscsev, Sz. Rubinsztejn, A. Szmírnov, B. Tyeplov és mások munkái.) E munkára igen nagy figyelmet fordítottak: még a nem teljes bibliográfiája is, melyet *A pszichológiai tudomány a Szovjetunióban* című gyűjtemény (I. kötet, Moszkva, 1959) közöl, csaknem 700 könyv, tanulmány és cikk címét sorolja fel.

A pszichológia gyümölesöző metodológiai elveket kínál a pszichikai jelenségek determináltságának tanulmányozásához is. Végezetül sok értékeset tartalmaz a személyiséggel s annak individuális sajátosságaival stb. foglalkozó pszichológiai kutatás is.⁸ Az irodalomtudomány számára, mely nem értékeli kellően az író egyéni sajátosságainak problémáját (mintha ez a sajátosság ellentmondana az alkotómunka szociális kötöttségeinek!), — sok hasznos található a pszichológusok e tanulmányaiban. Nagyon gyümölesöző az olyan problémák felvetése, mint például a lélektani mozzanatok szerepe az emberi tevé-

⁷ С. Л. Рубинштейн, Принципы и пути психологии. Изд. А. Н. СССР. М. 1959. 37.

⁸ «Доклады на совещании по вопросам психологии личности.» Изд. АПН РСФСР. 1956

kenység megnyilvánulásainak szövevényében, vagy az ember emocionális élete, avagy — egy egészen speciális téma — a fantázia specifikuma és funkciói. De legfontosabb és számunkra, irodalomtörténészek számára a legérdekfeszítőbb a lélektanban: a pszichikai tevékenység mint folyamat vizsgálatának következménye. Az alkotóművészet ilyen felfogása hiányzik éppen a mi irodalomtudományunkból, mely kizárólag az eredményeket, az író tevékenységének produktumait, nem pedig magát a gondolkodás folyamatát vizsgálja.

Melyek tehát a pszichológiai módszerek alkalmazásának lehetőségei a művészetelméletben és az irodalomtudományban?

Sajnos, maguk a pszichológusok is keveset dolgoznak a művészi alkotómunka pszichológiáján. Jellemző, hogy *A pszichológiai tudomány a Szovjetunióban* című összefoglaló gyűjtemény előszavában e tudomány számos feladata között a művészet kutatását még csak nem is említik. „A művészeti—irodalmi gondolkodás”, vagy „a művész gondolkodásmódja” pszichológiai sajátosságairól szóló egyes műveknek a gyűjteményben csak 14 sor jut (lásd: 390—391. l.); a gyűjtemény pedig összesen 600 lap! Nem esik szó az alkotómunka pszichológiájáról Sz. Rubinstein *A pszichológia fejlődéstörténeti elvei és útjai* című könyvében sem. Ha ehhez hozzávesszük még, hogy sem az irodalomtudományban, sem a művészetelméletben nincs ilyen témájú tanulmány, — arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a művészi alkotás lélektana olyan tudományág, melyet ezután kell még megteremteni. Ránk vár tárgyának megvitatása, feladatainak kitűzése, valamint metodológiájának és metodikájának kidolgozása.

Az a megállapítás, hogy a művészi alkotás pszichológiája mint tudomány még nem létezik, — talán meglepetést kelt, hiszen erről a témáról már jónéhány mű jelent meg a forradalom előtti Oroszországban, külföldön pedig a legelterjedtebb tudományágak közé tartozik.

S valóban — az alkotáslélektan „titkaiba” való behatolást mint feladatot már régóta kitűzték. Számos alkotáslélektani munka Freud nézeteire támaszkodott, aki megteremtette a pszichoanalízis reakciós elméletét, mely a pszichikai tevékenységet biológiai ösztönökkel, nemi vonzódással, mint tudatalatti főtenyezőkkel magyarázza. Az alkotás folyamatának vizsgálata helyébe a freudisták az alkotó „rejtett mélységeinek”, úgynevezett „tudatalatti ösztöneinek” kutatását csempézik. Ennek semmi köze sincs a tudományhoz: a következtetések itt nem az alkotás folyamatának objektív elemzésén épülnek, hanem olyan (teljesen szubjektív) asszociációkon, melyek a szépirodalmi művek olvasásakor keletkeznek.

Jellemző, hogy még a burzsoá Nyugat országaiban is már régóta megnyílvárul a freudizmussal való elégedetlenség. Így például St. E. Hyman *The Armed Vision* (New York, 1948) című könyvében a pszichoanalízissel kapcsolatban ironikusan megjegyezte, hogy ha a kritika — legyen az stílusában bármilyen kifinomult — a szépirodalmi műről csupán mint a szerző elfojtott

Ödipusz-komplexumának eredményéről beszél, — úgy nem túl sokat tud mondani . . . Még egy olyan pszichológus is, mint K. Jung, a *Psychologie und Dichtung* című mű szerzője azt mondja, hogy a művet „egyéni komplexumok” eredményének tekinteni annyit jelent, mint azta pusztá neurózis fokára súlylyeszteni.

De az új megoldások, melyeket a marxizmus körén kívül álló tudósok ajánlanak, nem tudják kivezetni e tudományt a zsákutcából. Ugyanaz a Jung azt az eszmét veti fel, hogy az alkotófolyamat alapja „a kollektív öntudatlan kezdet”, melynek felszínén a saját „én” úszik. Hasonló eszmék nem vezethetnek igazi tudományhoz, mivel azok a művészet szubjektivistá, szimbolikus magyarázatára szorítkoznak. A tényanyagot, mely az idealista tudósok műveiben található, valamint egyes megfigyeléseiket eltorzítja és elértékteleníti azok helytelen magyarázata. Teljességgel tudománytalanok azok az alkotás-elméletek is, melyek a behaviourizmushoz kapcsolódnak, s melyek eklektikusan összekötik az idealizmust a vulgarizált materializmussal. Ezért érthető, hogy egyes nyugati irodalomtörténészek, akik nincsenek megelégedve kollegáiknak az alkotófolyamattal kapcsolatos üres hangoskodásaival, de ugyanakkor mereven tagadják a marxista irodalomtudományt —, pesszimistán tekintik az alkotófolyamat kutatásának még a lehetőségét is. Például W. Kaiser, az irodalomtudomány úgynevezett „Zürichi iskolájának” egyik képviselője, kétségesse teszi „az alkotói aktus” kutatásának szükségességét is. Ez újabb bizonyítéka annak a zsákutcának, melybe az idealista irodalomtudomány jutott.

Az alkotólélektan idealista elméletei sokfélék. Leginkább elterjedtek közülük Nyugaton az intuitivista elméletek (Schopenhauer, Bergson, Toulouse stb.). Mindmáig népszerűek a „pszichopatológiai” elméletek, melyeknek alapja az elme-zavarnak, mániakusságnak, beteges átöröklődésnek és az alkoholizmusnak az alkotómunka jellegére gyakorolt hatása. Efféle elméleteket annak idején Lombroso, Max Nordau és mások fejtettek ki. Valamennyi kitér az elől — közös vonásuk ez —, hogy az alkotóművészetet mint a reális valóságnak az ember által való, bonyolult, objektív feltételekkel determinált visszatükrözését közelítsék meg. A művészi alkotómunka számukra nem más, mint „spontán aktus”, „démonizmus”, „esztétikai erősz”, „szomnambulizmus”, „az istenség emanációja” stb. Természetes, hogy ezen az alapon semmiféle tudományos jellegű eredményre nem lehetett jutni.

Tudománytalanok a freudizmus modern amerikai „reformátorainak” kísérletei is, melyek a tudatalatti elméletét, mint a pszichikum alapját „szociológiai kitérésekkel egészítik ki”.

A freudizmus oroszországi jelentkezése olyan korcs hajtásokat szült, mint például I. Jermakov professzor *Tanulmányok Puskin alkotómunkájának pszichológiájáról* című 1923-ban megjelent műve. Más „divatos” alkotáslélektani elméletek is jelentkeztek nálunk egy sereg (főként a forradalom előtt megjelent) könyvben és cikkben.

Külön kell beszélni egy nálunk megjelenő sorozatról, melynek címe *Az alkotómunka elméletének és pszichológiájának kérdései* (8. könyv, 1907—1923). E gyűjteményekben olyan cikkek is vannak, melyek érdekes tényanyagot és értékes megfigyeléseket tartalmaznak (A. Gornfeld, A. Beleckij, D. Ovszjannyiko-Kulikovszkij és mások munkái). Ámde a gyűjteményekben egyáltalán nem szerepel az alkotóművészet pszichológiájának metodológiájával és metodikájával foglalkozó tanulmány, sőt egyáltalán nem tisztázták magának a tudományágnak és tárgykörének a meghatározását sem. Nem véletlen, hogy több cikk semmibe veszi az alkotóművészet specifikumait, s egy sorba állítja az irodalmi, tudományos, technikai és ipari stb. alkotómunkát.

A gyűjtemények (s egyúttal a szerkesztés és szervezés munkáját ellátó B. Lezin) filozófiai kiindulópontja machista irányzatú: az alkotóművészetet úgy tekinti, mint a „gondolat ökonómiájának” egyik fajtáját. A nézeteltérések, a filozófiai eklekticizmus, a kérdések idealista felvetése, mely a cikkek többségét jellemzi —, mindez érthetővé teszi, miért találkozunk e kiadvány lapjain igen kritikus véleményekkel az alkotómunka pszichológiáját illetően. Különösen jellemző példa erre a D. Ovszjannyiko-Kulikovszkijnek szentelt 5. kötet. A sorozat szerkesztője, B. Lezin e tudósról mint az alkotáslélektan legkimagaslóbb képviselőjéről ír, T. Rajnov pedig *D. Ovszjannyiko-Kulikovszkij alkotólélektana* című cikkében a következőket mondja: e tudós munkáiban arra a kérdésre, hogy mit is ért ő „az alkotóművészet pszichológiáján” és, hogy mi alkotja annak alapját —, csak „felettebb homályos” feleletet kaphatunk, mint-hogy a tudós „nem is nagyon mélyedt el ebben a kérdésben”.

Még elszomorítóbb képet mutatnak Sz. Gruzenberg professzor „alkotólélektani” kutatásának összegezései. „Az úgynevezett »alkotáslélektan« — írja —, legalábbis e fiatal, épp hogy születő tudományág jelen helyzetét tekintve, még rejtélyes terra incognita a kutatónak. Nélkülözi a rendszert és a módszert, nem képes túljutni a megfigyelések pusztá leírásán és megállapítani a jelenségek kapcsolataiban mutatkozó törvényszerűségeket és okokat, ennélfogva az alkotáslélektan osztozik a »pszichológia mint tudomány« szomorú sorsában”,⁹ összegezi Gruzenberg, hivatkozva az idealista pszichológia olyan tekintélyeinek pesszimista nyilatkozataira, mint Wundt és James.

Térjünk vissza azonban arra a kérdésre, hogy e tudományágnak mint tudományos és materialista diszciplinának a megteremtése milyen utakon valósítható meg.

Általános pszichológiánk értékes metodológiai eredményei, melyekről fentebb szoltunk, nagymértékben megkönnyítik az alkotáslélektan problémájának felvetését is. Itt elengedhetetlen a pszichológusok, irodalomtörténészek művészettörténészek együttműködése és munkájuk összehangolása.

A nehézség a művészi alkotómunka pszichológiájának megteremtésében

⁹ С. Грузенберг, Психология творчества. Минск, 1923. 13.

éppen az, hogy e tudomány nem csupán az általános pszichológia, irodalomtudomány és művészetelmélet, hanem több más diszciplína, köztük az esztétika érintkezési pontjain helyezkedik el: bármily nézőpontból kutassuk is a művészi alkotómunkát, nem feledkezhetünk meg annak esztétikai sajátosságairól. A pszichológusok metodológiai tapasztalatait elsajátítva — helytelen lenne mechanikusan alkalmazni az általános pszichológia módszertanát az alkotómunka pszichológiájában. Különben csupán egyik-másik pszichológiai tétel illusztrációját kapnánk (és ráadásul az irodalomtudományt elárasztaná a lélektan speciális terminológiája), de új tudományos diszciplína ebből nem születnék.

Az általános pszichológia és az alkotóművészet pszichológiája között van bizonyos választó vonal. Ez kiviláglik a pszichológusok monografikus műveiből, melyekben különböző mértékben szépirodalmi anyag is felhasználásra került. Például P. Jakobszon *Az érzékek pszichológiája* című érdekes könyve (2. kiad., a Pszich. Tud. Akad. kiadása, Moszkva 1958) sok példát merít írói alkotásokból. Azonban sem a művészi alkotómunkában jelentkező emóciók esztétikai sajátosságait, sem azok specifikus művészi formáit, sem pedig az alakok megszületésének körülményeit nem vizsgálja a szerző — s ez érthető is, minthogy a mű a problémát az általános pszichológia szemszögéből nézi.¹⁰

A szépirodalmi anyag kezelése egészen más az irodalomtörténészeknél, mivel az alkotáslélektan céljai sokban eltérőek. Még inkább kívül áll az általános pszichológia feladatkörén az olyan probléma, mint például az író művészi módszerének (például a romantikus vagy realista módszernek) a kikristályosodása pszichikai tevékenységének közvetlen folyamatában, vagyis műve megalkotásának folyamatában. Pedig — véleményem szerint — éppen ez az alkotáslélektan egyik központi feladata!

A pszichológusok, irodalomtörténészek és művészettörténészek szoros együttműködésére van szükség ezeknek az új, még megoldatlan feladatoknak a kidolgozásához.

Ugyanakkor az alkotáslélektan feladatainak meghatározásánál rögtön le kell szögezni, hogy e tudomány körébe nem tartozik bele egy csomó általános pszichológiai probléma, mint például a tehetség sajátos problémája (vagyis a felfogókészség, emlékezőtehetség, a koncentrálóképesseg stb. fejlődési fokának kérdése) —, vagy a néző, illetőleg olvasó pszichológiai reagálásának kutatása.

Nos hát, hogyan is határozhatjuk meg az alkotáslélektan fogalmát? Véleményem szerint a következőképpen: olyan tudományos diszciplína, melynek

¹⁰ Általában a pszichológiai művekben és tankönyvekben, melyek nálunk az utóbbi időben megjelentek, — az irodalom kérdéseit csupán azokkal az esztétikai benyomásokkal kapcsolatban vizsgálják, melyek a mű *érzékelésekor* keletkeznek. Az irodalom esztétikai sajátossága és az alkotófolamat pszichológiája egyáltalán nincs érintve.

feladata: *annak a folyamatnak a kutatása, ahogyan a művész az élet jelenségeit feldolgozza és általánosítja művei megalkotása során.*¹¹

Ezt a folyamatot az alapgondolat megszületésének, fejlődésének és alakokban való megtestesülésének valamennyi fázisában meg kell vizsgálni, embrionális jelentkezésétől s egyes elemeitől kezdve egészen teljes realizálásáig. A művészi alkotás pszichológiájának segítségével teljesebben megismerhetjük a művészi gondolkodás törvényszerűségeit.

A művészi alkotás lélektanának magávalragadó perspektívái vannak. E tudománynak nagy a gyakorlati jelentősége is. Segíteni fogja az írókat az alkotófolyamat törvényeinek elsajátításában, e folyamat különböző elemei között fennálló bonyolult kapcsolatok megértésében, azaz elősegíti az írás-művészet tökéletesítését.

Az alkotáslélektani kutatások ellenzői (ilyenek bizonyára akadnak majd) nem minden mellékgondolat nélkül jegyzik majd meg: no és milyen tényekre fognak támaszkodni e tudomány következtetései? Milyen úton-módon lehet megfigyelni az író alkotótevékenységét, hogyan lehet behatolni művészi gondolkodásának folyamatába?

Igyekszünk választ adni ezekre a kérdésekre, amennyire ez egy olyan cikkben lehetséges, melynek célja a probléma felvetése és megindokolása.

3. *A kutatás metodikája*

Minden művészi alkotás — az életet tükrözve — egyúttal megmutatja az író életfelfogását és viszonyát a valósághoz. Ezért az alkotáslélektan tanulmányozását az író egyéniségének, valamint azoknak a közvetlen körülményeknek a vizsgálatával kell kezdeni, melyek között a mű létrejött.¹²

Ehhez mindenekelőtt részletesen kell ismerni a kort, melyben az író alkotott, továbbá az író életrajzát, egész alkotómunkásságát, nézeteit és társadalmi—politikai helyzetét. A belső emóciók azonban, amelyek ezt vagy amatt az alapgondolatot kiváltják, nem mindig nyilvánvalóak, hanem gyakran rejtettek. Példa erre Puskin *Oroszország rágalmazóihoz* c. verse: itt magából a szövegből kiviláglik, hogy válaszként íródott a lengyel felkelésre, valamint a nyugati hatalmaknak Oroszországgal kapcsolatos politikájára. Lényegesen nehezebb tisztázni azokat az indítékokat, amelyek a *Kövért kritikusom* című verset életre hívták. Ezeket csupán úgy lehet feltárni, ha megvizsgáljuk az

¹¹ Hangsúlyozni kell, hogy az alkotóművészet pszichológiájáról mint kimondottan tudományos diszciplináról van szó. Nem lehet követelni tőle, hogy kutassa a művészi alkotások hőseinek pszichológiáját: ez a feladat tárgykörén kívül esik.

¹² Az írói egyéniség vizsgálatának természetesen semmi köze sem lehet az úgynevezett „pszichográfiához”, mely a művész egyéni sajátosságait csupán úgy tekinti, mint átöröklött, biológiai vagy tudatának szűk szférájába zárt adottságot, (nem pedig mint az egyéniséget formáló szociális-történeti viszonyok összessége által determinált specifikumot).

akkori idők eseményeit, az *Anyegin*nel kapcsolatban folyt hírlapi polémiait, a *Kolonnai házikó* című vers történetét; csupán ekkor tárul fel előttünk teljes mértékben a vers aktuális politikai és esztétikai irányzata, s derül ki, hogy „a kövér kritikus” Faggyej Bulgarin.¹³

Hasonlíthatatlanul bonyolultabb az olyan művek alkotófolyamatának feltárása, mint például a *Háború és béke* vagy az *Anyegin*. Itt azoknak a külső és belső indítékoknak egész komplexumát kell feltárni, melyek hatással voltak az alapgondolat megszületésére és fejlődésére, valamint meg kell világítani a különböző motívumokat, kezdve a társadalmi—történelmi viszonyoktól, egészen az életrajzi körülményekig.

A metodika, mely feltétlenül szükséges az alapgondolat történeti kialakulásának feltárásához —, már ki van dolgozva. Másképp áll azonban a helyzet magának az alkotófolyamatnak, valamint a művészi gondolkodás dinamikájának kutatási módszerével kapcsolatban. Itt aligha segítenek az általános pszichológia olyan módszerei, mint a közvetlen megfigyelés, a beszélgetés, valamint a kísérletek különböző fajtái.

Az íróval való beszélgetés módszere például egy időben igen el volt terjedve, de rendkívül felszínes volt és végeredményben újság-interjúvá zsugorodott. Nem mindig válik be (mindenesetre nem lehet az alkotófolyamat pszichológiai elemzésének főforrása) az író munkája felől „kikérdező módszer” sem. Ilyen kísérletet végzett 1930-ban a Leningrádi Irodalmi Kiadó. Az íróknak 16 kérdést adtak fel, melyek között a munka első indítékaira és az anyaggyűjtésre vonatkozó kérdések mellett a következők is szerepeltek: „hozzávetőleges teljesítőképesség — egy hónap alatt, oldalszám szerint”, „milyen narkotikumokat használ munka közben, milyen mennyiségben?”, „gyakorol-e Önre valamilyen hatást a kritika?” A körkérdés eredményeit a tartalmilag meg lehetőségen tarka *Hogyan írunk?* c. gyűjteményben publikálták. Vannak ebben igen érdekes válaszok is, viszont olyanok is akadnak, melyek meglehetősen távol állnak az alkotófolyamat tanulmányozásától és — bizonyára a szerző akaratától függetlenül — humorisztikusan hangzanak (például az egyik író a következőket állapította meg: „Dolgozni — éhgyomorral kell. Ha a munka előtt torkig eszed magad, írásod is vulgáris és otromba lesz...”). Több válaszban bizonyos mesterkélttség érződik, ami kétséssé teszi a „kikérdező módszer” tudományos célszerűségét.

Teljesen hasznavethetetlen az irodalmi alkotómunka pszichológiájának kutatásában a kísérleti módszer. Bizonyos mértékben még fel lehet ezt használni a képzőművészet pszichológiája egyes stádiumainak kutatásában (lásd például J. Ignatyev: *A rajzolás folyamatának pszichológiai elemzése* című művét;¹⁴ a szerző néhány grafikusnak azt javasolta, hogy egyszerre dolgoz-

¹³ Lásd ugyanezt bővebben Puskin egyik verséről című cikkemben Б. Мейлах, Об одном стихотворении Пушкина. Русская литература. 1958. 1.

¹⁴ «Известия Академии Педагогических Наук РСФСР» 1950. вып. 25.

zának ki egy meghatározott témát). De természetesen csak ironikus mosolyt válthat ki az a gondolat, hogy az írónak feladjunk egy témát kísérletképpen, hogy menet közben megfigyelhessük alkotótevékenységének folyamatát.

Igen értékesek lehetnek az írók önvallomásai az alapgondolat keletkezésére és annak realizálására, az alkotófolyamat különböző fázisaira és aspektusaira vonatkozólag —, továbbá az írók naplói, levelei, visszaemlékezései. Ilyenek például Gonesarov vallomásai az *Oblomov* kidolgozásával kapcsolatban, Turgenyev nyilatkozata az *Apák és fiúk* vagy *A küszöbön* megírásáról, Furmanov feljegyzései elbeszéléseinek keletkezéséről, vagy pedig Majakovszkij kitűnő ismertetése *Jeszenyinnek* című verse kidolgozásának folyamatáról. Érdekes anyagot tartalmaznak az író élet- és alkotói tapasztalatait általánosító olyan művek, mint Rousseau *Vallomásai* vagy Gogol *A szerző vallomásai* című írása. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a gyakran szubjektív „önmegfigyelések” — állandó ellenőrzést és szigorú kritikai elemzést kívánnak. Az írók „önmegfigyeléseinek” dogmatikus kezelése gyakran komoly hibákra vezetett. Így például a kritikában sokáig uralkodó volt az a nézet, hogy Puskinnál rendkívül könnyed volt az alkotás folyamata. Bizonyítékul szolgált erre *Az ősz* című vers néhány sora:

... Fejemben gondolat-özön merészen száguld,
S a könnyű rímesapat egyszerre szembe jő,
Ujjam már toll után s a toll papír után nyúlt,
Egy perc még, s ím' a vers magától létrejő.

(Radó György ford.)

Világos, hogy Puskin itt csupán az egyik momentumáról beszél annak az egészben véve bonyolult és nehéz alkotófolyamatnak, mely megköveteli a kifejezés gondos kimunkálását, számos variáns kipróbálását (mellékesen megjegyezve — ez *Az ősz* című versre is vonatkozik).

Ugyanesak kritikusan kell kezelni az önéletrajzokat és visszaemlékezéseket, melyekben az író mint művész nyilatkozik meg, s amelyekben — különböző mértékben — fantáziája és bizonyos olvasókra való orientálódása stb. jelentkezik (ezért a naplók és noteszek, melyeket az író a maga számára vezet, megbízhatóbb anyagot jelentenek; jellemző, hogy Goethe híres elbeszélő művének ezt a címet adta: *Költészet és valóság*, azaz: képzelet és igazság).

E forrásokhoz kell számítani a kortársak visszaemlékezéseit is, melyeknek hitelességi foka természetesen különböző. Végül pedig anyagot szolgáltat még a művészi alkotás pszichológiájának kutatásához az alkotómunka szépirodalmi művekben adott leírása: ezekben gyakran a szerző önmegfigyelései és egyéni tapasztalatai tükröződnek (Csarszkij az *Egyiptomi éjszakákban*, Mihajlov festő az *Anna Karenynában*, Nyezsdanov és Lemm a *Töretlen földben* és *A nemesi fészekben* stb.).

Mindez azonban együttvéve sem ad elegendő anyagot ahhoz, hogy alapul szolgálhasson az alkotómunka pszichológiájának kutatásához. A főforrás, mely lehetővé teszi az alkotóművészet mint *folyamat* törvényszerűségeinek feltárását: a művész közvetlen *tevékenysége*. Nem érintem itt e nagy probléma összes vonatkozásait (ezekre a későbbiek során remélhetőleg visszatérek) —, e cikkben csupán azzal kívántam foglalkozni, hogy az író kézírata alkotáslélektani szempontból milyen kimagaslóan nagy jelentőségű. A kéziratok ilyen célú elemzése különleges metodika és elméleti megalapozás kidolgozását igényli.

(Folytatjuk.)

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

IRODALOMTÖRTÉNET VAGY KÖLTÉSZETTUDOMÁNY?

*A polgári irodalomtudomány válsága**

Az utóbbi másfél évtized nyugati megnyilvánulásait olvasva az irodalomkutatás módszertanáról, önkénytelenül is egy régi vita jut az ember eszébe, amelyet a magyar romantikusok által egykor oly kedvelt hazai származású történetíró, Fessler Aurél Ignác folytatott 1800-ban Fichtével, a filozófussal a történelem és az elmélet hasznáról. Eszmecseréjük gyakorlati indítéka az volt, hogy milyen módszerrel vezessék be a berlini Royal York szabadkőműves páholy tagjait a „legmagasabb titkokba”. Fessler szerint a rend történetének feltárása, Fichte szerint a tagok „egyoldalú osztályműveltségének” a filozófia útján „tisztá emberivé” való átalakítása által érhetek volna célhoz.¹ A lényegyet tekintve a történeti és az ahistorikus megismerési módszer került itt egymással szembe, s a kettő közül a XIX. század rövidesen és hangsúlyozottan az előbbi mellett döntött. A XVII–XVIII. század nagy deduktív esztétikai és poétikai elavultak és egyszerűen használhatatlannak lettek éppúgy, mint a forradalom előtti polgárság művészetelmélkedőinek, Diderot-nak vagy Lessingnek az antik hagyományok új magyarázatára alapított elvei, nem annyira tartalmuk, mint inkább módszerük miatt. Hiszen a XVIII. század részben megvalósult társadalmi követelményeinek a romantikus polgárság szemében is volt még némi becsülete, a hagyományos műfajokat a romantikus költők sem rombolták kisebb heveséssel, mint Diderot vagy Lessing, a romantikus elmélkedők sem védték náluk kevésbé, és versenyre kelhettek volna egymással Shakespeare vagy az antikvitas csodálatában is. De *eszményeiket* máshonnan vették. Az *ember* érzelmileg fennköltén általános fogalma helyébe a *nép* iránti érzelem dinamikája lépett, a nemzeti múlt iránti rajongás megmozgatta a tudományt is, a nemzeti hagyományok történetének kutatása Európaszerte megindult. Egyelőre a romantikus lelkesedés jegyében és a romantikus filozófia idealista vezérletével, a század közepétől kezdve a természettudományok módszere nyomán. Az „Andacht zum Kleinen”, a tisztelet az apró tények iránt már a romantikus filológusokat jellemezte, a 48 után kibontakozó új,

* Ez a tanulmány a mai nyugati irodalomtudomány egyes problémáival — útjaival és zsákutcáival — foglalkozó tanulmányok bevezetőjének készült.

¹ Vö. Koszó János, Fessler Aurél Ignác a regény- és történetíró. A racionalizmustól a romantikáig. Bp. 1923. 137—143.

természettudományos ihletésű irány pedig különös vonzódással kezdte gyűjteni a tényanyagot, hogy ebből jusson el a tárgy megismeréséhez. Tudományos módszernek a dedukció helyett az indukciót, a szintézis helyett az analízist tekintette, filozófusaiul a német romantikusok helyett a francia pozitivistákat választotta, Thomas Carlyle romantikus hős- és zseni-kultusza helyett Sainte-Beuve szigorú determinizmusát, vagy azt a fajtát, amely először Taine angol irodalomtörténetében (1864) jelentkezett. Tudománytörténeti neve az idők folyamán rosszabb csengést kapott, mint ahogy megérdemelte. A polgári irodalomtudományon belül még mindig a pozitívizmus adta a legtöbb „pozitívumot”: az anyag rendszeres és világos bemutatását. Válságok és csalódások idején a polgári irodalomtudomány még mindig hozzá fordulhatott menedékkért, s örökségének felhasználásával figyelemre méltó kísérletek láttak napvilágot, még az utolsó évtizedekben, sőt napjainkban is.

A pozitívizmus újjászületése

A pozitívizmus uralma Európában (és Amerikában), mindenütt ahol irodalomkutatás folyt, megingathatatlan volt egészen a XX. század elejéig és tovább. Sőt pl. a svéd irodalomkutatás — hogyha hihetünk a dán szerzőnek, aki ezt állítja róla² — még ma is a pozitívizmus jegyében áll, noha ez egyáltalán nincs összhangban a modern svéd líra nagyonis irracionális hajlamaival. S ugyanígy és hasonló ellentmondásban nem adta fel egészen az oly mély gyökerű pozitívista hagyományokat a francia irodalomkutatás sem, különösen annak összehasonlító irodalomtörténeti ága, mely a pozitívizmus fénykorában alakult ki. Villemain, J. J. Ampère, Edgar Quinet örökségéről az első összehasonlító irodalomtörténeti tanszék betöltője, J. Texte éppúgy nem mondott le, mint Louis-Paul Betz vagy Fernand Baldensperger, a tudományterület modern képviselői. Az összehasonlító irodalomtörténet tudományelméleti alapkönyve, Van Tieghem műve, *La littérature comparée* (1931) is elsősorban azzal jellemezhető, hogy a témák, problémák, eszmék, költeményrészletek végtelen gazdagságában és végeláthatatlan nemzetközi cseréjében a fővonalak, a tendenciák, a mozgás törvényszerűségeinek feltárása háttérbe szorul. S végeredményben még mindig a részletekben való pozitívista gondolkodás kötötte Van Tieghemet akkor is, mikor tíz évvel később írt roppant vállalkozásában (*Histoire littéraire de l'Europe et de l'Amérique de la Renaissance à nos jours*, 1941), harminchét nemzet irodalmának fejlődését kívánva felvázolni egyetlen sémára rendezte anyagát, s a francia fejlődés korszakait akarta két földrész teljes irodalmára „ráoktrojálni”.³ Holott a francia korszakok: a XVII. századi klasz-

² ERIK LUNDING, Strömungen und Strebungen der modernen Literaturwissenschaft. Acta Jutlandica. Humanistisk serie 37. København 1952. 12.

³ ERNST ROBERT CURTIUS, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter. Bern 1948. 273.

szicizmus, a XVIII. századi klasszicizmus és előromantika, a XIX. századi romantika és realizmus legfeljebb ha Nyugat-Európára érvényesek, de arra sem teljesen, még kevésbé Kelet-Európára, Amerikára pedig egyáltalán nem. Lényegesen távolabb áll a pozitivizmus hagyományaitól a *Pléiade* enciklopédiájának két világirodalmi kötete (*Histoire des littératures*, 1956), az egyetemes irodalmi összefoglalás e legnagyobb szabású új nyugati kísérlete, amely részben a Van Tieghem által tárgyalt irodalmakat felölelő második kötetének pregnáns bevezető tanulmányaiban rendkívül szerencsésen foglalja össze az európai irodalmak történeti stílusirányait. A vállalkozás irányítója, Raymond Queneau azáltal kerüli ki az egyes irodalmak fejlődési fáziseltéréseinek útvesztőjét, hogy a korszakstílus-tanulmányokat az egyes irodalmaktól függetleníti, néhány szellemesen megállapított alapvonás körül vázolja föl, s így valóban plasztikus képet ad az irodalomtörténeti korszakegységek főtrendenciáiról. Az egyes nemzeti irodalmak bemutatása — mint minden sokszerzőjű műnél — különböző értékű is, módszerű is: a pozitivizmus tradíciói annyiban élnek bennük, hogy elsősorban íróportrék sorozatából állnak. De mivel a nagy összefüggéseket a bevezető tanulmányok bemutatták, s a könyv műfaja enciklopédia, tehát célja szerint az anyag lehető legvilágosabb rendszerezésére kell törekednie: a részletekben nem tűnnek föl annyira az összefüggések hiányosságai. Azután meg még ezt az óriási művet is szorítja a végtelen anyag, így a kisebb irodalmak bemutatásának egyes részletei jóformán csak nevek felsorolására szorítkoznak. Értékeléseikben pedig a mű egyes szerzői olykor nagyon is alkalmazkodnak a modern nyugati irodalomszemlélet divatjaihoz. Hogy csak egy példát említsünk erre, így lesz a XVIII. századi német irodalom két legnagyobb és legeredetibb tehetsége a Villonhoz hasonlított Joh. Christian Günther és az aforizmatikus Georg Christoph Lichtenberg, míg Lessingről csak annyi a szerző mondanivalója, hogy derék, becsületes, jellemes író volt, de sajnos minden sora elavult.⁴ Ami azonban a módszerét illeti, ez a mű a pozitivizmustól az értéket vette át: a hatalmas és világosan rendezett anyagbemutatót.

Érdekes vagy talán inkább természetes, hogy a szellemtörténet három-évtizedes tündöklése és a hitlerizmussal együtt bekövetkező bukása után az új módszereket kereső német nyelvű irodalomkutatás is megpróbált a pozitivizmusból meríteni erőt. A kritika joggal ragasztotta az új-pozitivizmus címkéjét Emil Ermatinger kétkötetes öregkori művére (*Deutsche Dichter 1700—1900. Eine Geistesgeschichte in Lebensbildern*, 1948—49), mely a címe ellenére a Sainte-Beuve-féle lélektanilag orientált pozitivizmus valamiféle rokon-módszeréhez tért vissza. Ez annál nagyobb meglepetés volt, mert a svájci Ermatingert korábban szellemtörténésznek tartották nyilván, előbbi műveiben a

⁴ II. kötet. A magyar irodalom bemutatására 1. HOPP LAJOS, Az irodalmak története, 1—2. kötet VIF 1958/1 58—63.

költői formaélményeket és eszmekapcsolatokat hangsúlyozta, s itt most az életrajzi részletekre és az azokból magyarázható élményekre irányította figyelmét. De ugyancsak pozitivistá ihletésű Helmut de Boor és Richard Newald még most sem befejezett nagy német irodalomtörténete, s egyben a szellem-történet excesszusaival határozottan szembenáll. Szimptomatikus ebből a szempontból Newald barokk-kötete (*Deutsche Literatur. Vom Späthumanismus zur Empfindsamkeit 1570—1750*. Megj. 1951), éppen mivel a szellem-történetek által teljesen „szétfecsegett” barokk korszakot foglalja össze a tényanyag teljességre törekvő bemutatásával. Módszere egyszerű és józan: tények, életrajzok, cselekményvázlatok szimpla felsorakoztatása —, rengeteg részlet, kompendium, amelyből azonban végül is kimarad a logikai vezető szempont.

Nagy anyaggyűjtő és anyagfeltáró munkája ellenére sem szabad azonban a pozitívizmushoz való visszatéréssel vádolni a demokratikus német irodalomkutatást, melynek marxista vonala az utolsó évtizedben fokozatosan és egyre izmosodik. Itt az anyagfeltáró munkát az teszi szükségessé, hogy a polgári irodalomkutatás egyes szerzőket, korszakokat, jelenségeket — mint nálunk is — elhallgatott, érintetlenül hagyott, feledésre ítélt. Nemesak a proletárirodalom történetének napról napra előkerülő új anyagáról van szó, hanem pl. olyan XVIII. századi haladó szerzőkről is, mint Georg Forster vagy Maximilian Klinger, akiknek az anyagfeltárásban utolérhetetlennek tartott német pozitivistá korszak még megfelelő kiadásáról sem gondoskodott. Erre a kérdésre azonban más alkalommal kell visszatérnünk.

A szellem-történet polgári bírálata

A pozitívizmust fölvaltó szellem-történet történetét még nem írták meg — talán korai is lenne megírni. Német hazájában a naturalizmustól elszakadni kívánó, a „los vom Naturalismus” jelszavát hangoztató modernista áramlatokkal együtt tűnt fel, és zilált újat-akarásában csakugyan rokona az irodalmi expresszionizmusnak. Az utolsó tizenöt év polgári szakirodalma úgy tekint rá, mint valami rosszra, amitől végre sikerült megszabadulnia, de részletes vagy beható bírálatát hiába keressük benne. Ezen a téren még Amerikában történt a legtöbb. Két amerikai szerzőtől, René Wellektől és Austin Warren-től származik ugyanis az utolsó másfél évtized polgári szakirodalmának kétségtelenül a legszelesebb látóköri irodalomelméleti műve: *Theory of Literature*. Wellek és Warren mindenekelőtt a Rudolf Unger-féle „problématörténet” alapkonceptióját bírálják (Unger a legátfogóbban *Literaturgeschichte als Problemgeschichte* c. munkájában fejtette ki ezt, 1924-ben), amely szerint a költészet eszmei tartalmát a kor filozófiája szabja meg, s bár a költők nem filozófusok, és a maguk eszközeivel nyúlnak a problémákhoz, problémáik közösek a filozófiáéval. Wellek és Warren ellenpéldának az angol romantikára hivatkoznak, amelynek virágzása idején az angol és skót bölcséletet lapos „józan

ész” filozófia és utilitarizmus jellemezte.⁵ Bírálatuk így azonban jobbról éri Ungert, mert nem kívánják tekintetbe venni, hogy a filozófia és a költői eszmék oka egyaránt a rajtuk kívül fekvő harmadik, a társadalom gazdasági szerkezete, mely ugyanabban az időszakban is érvényesülhet másképpen, más erőátvitellekkel a filozófia és a költészet területén. Sőt kifejezetten tagadják, hogy a „társadalmi háttér” magyarázata lehet a költészet és filozófia egyezéseinek, hiszen — mint mondják — a filozófia többnyire egy speciális „osztály” tevékenysége, amely társadalmi eredete és kapcsolatai szempontjából is többnyire különbözik a költészet művelőitől. Gondolatmenetük konklúziója az, hogy a filozófiának, mint minden emberi tevékenységnek, saját története, „saját dialektikája” van, s a költészettel ezért nem kapcsolható olyan szorosan össze, ahogy a szellemtörténet sok képviselője összekapcsolta. Az egyébként rendkívül tájékozott szerzőket idealista szemléletük itt tévutakra vezette.

Bírálatuk nagyobbik része azonban helytálló. Szépen mutatják ki a szellemtörténet világnézeti tipológiájának, így a Dilthey-féle világnézeti típusoknak teljesen spekulatív jellegét (hivatkozhattak volna Sprangerre is). Óvatosságra intenek Unger „problématörténetének” kategóriáival szemben, amelyek közül sok nem, vagy nem *csak* a filozófia, illetve az intellektus, hanem az érzélemvilág körébe tartozik —, mint például az angol költészetben annyira fontos természetérzés. Bizalmatlanok a Walzel-féle elmélettel, a művészetek kölcsönös egymás-megvilágításával (wechselseitige Erhellung der Künste) szemben, kétségbevonják a „korszellemnek” mint magyarázó-elvnek a használhatóságát, ha ezt a fogalmat „mitikus egybefoglalónak és abszolútumnak” tekintjük, ahelyett, hogy egy „nehéz és homályos problémára” utalnánk vele. Kritikájuk leglényege azonban nem a részletekre, hanem a szellemtörténeti módszer egészére vonatkozik, arra a módra, ahogyan tárgyát, az irodalmat megközelíti. E módot Wellek és Warren a nyugati szakirodalomban azóta számtalanszor idézett és használt szóval „külsőleges megközelítésnek” (extrinsic approach) nevezik, s ebben — felfogásuk szerint — a szellemtörténet osztozik az irodalom életrajzi, lélektani, a társadalom vagy a művészetek (képzőművészet, zene) felőli megközelítésével.

S ezzel jutottunk el a mai nyugati irodalomkutatási módszerek főproblémájához.

Az irodalom kétféle megközelítési módja

A szellemtörténet egyik világszerte ismert tekintélye és legfontosabb orgánusának (Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte) néhány év előtt elhalt szerkesztője, Paul Kluckhohn az 1950-es heidelbergi nyugatnémet germanista kongresszust megnyitó beszédében⁶ a

⁵ RENÉ WELLEK and AUSTIN WARREN, *Theory of Literature*. London 1949. ³1954. 119.

⁶ PAUL KLUCKHOHN, *Literaturwissenschaft, Literaturgeschichte, Dichtungswissenschaft*. DVjs 1952. 112—118.

mai polgári irodalomtudományban uralkodó zűrzavart — a kongresszusok ősi szokása szerint — terminológiai bizonytalanságokra vezette vissza, amivel természetesen elsősorban a mai német irodalomtudomány jellemezhető. A kutatók vegyesen irodalomtörténetnek, irodalomtudománynak, költészettannak (*Dichtungskunde*), költészettudománynak, poétikának nevezik tudományukat, anélkül, hogy ebben valamiféle következetesség volna. Az *irodalomtörténet* fogalmi köre — Kluckhohnnak igaza volt ebben — nagyon tág: anyagába a régi irodalom egyáltalán nem költői szövegei, prédikációk, bibliafordítások, történetírók művei, de még az újabb korokból származó aforizmagyűjtemények vagy jelentős önéletrajzok is beletartoznak. Az irodalomkutató feladatai azonban korántsem csupán történetiek. A *költészet* részben történetivé és történetileg hatóvá lett, részben (s ezek most a Heidegger—Jaspers-féle német egzisztencializmus igen divatos kifejezései) egyszerűen *fennáll*, egzisztál, s a mai nyugati irodalomtudomány a költészet e *sajátos létét*, a „*költészetnek mint költészetnek*” *megragadását* és vizsgálatát a történeti feladatoknál sokkal erősebben hangsúlyozza.⁷ Az irodalom és költészet *történeti* szempontú megközelítése a „*költészet mint költészet*” vizsgálata mögött háttérbe szorult. Mégis a költészet effajta, pusztán esztétikai kiindulású feltárását és az ehhez szükséges eszközök és módszerek összességét nevezik sokan „irodalomtudománynak”, így Wolfgang Kayser alább még többször szóba kerülő könyvének (*Das sprachliche Kunstwerk*) alcímében, holott az „irodalomtudomány” fogalma az „irodalomtörténetet” is és az irodalom történetietlen megközelítését is magába foglalja. Ez utóbbira javasolta Kluckhohn a „*költészettudomány*” (*Dichtungswissenschaft*) nevet, amelyet két ismert nyugatnémet irodalomtudóstól Arthur Peiffertől⁸ és Heinz Otto Burgertől⁹ vett át.

Az irodalmi jelenségeknek Wellek és Warren fogalmával „külsőleges” megközelítési módja (*extrinsic approach*) lenne aszerint az *irodalomtörténet*, a diakronikus módszer —, míg a szinkronikus eljárás, a „belsőleges megközelítés” (*intrinsic approach*) lenne a „*költészettudomány*” eljárása. Az amerikai szerzők szerint az irodalom tanulmányozásának „legelterjedtebb és legvirágzóbb” módszerei az irodalom foglalatával, környezetével, külső okaival foglalkoznak, s e már fentebb felsorakoztatott biográfiai, pszichológiai, gazdasági—társadalmi—politikai, eszmetörténeti, teológiai, a „korszellemből” vagy a

⁷ Vö. GÜNTHER MÜLLER, *Über die Seinsweise der Dichtung*. DVjs 1939. — Horst Oppel, *Die Literaturwissenschaft in der Gegenwart*. Stuttgart 1939. (Főleg 104—117.) — MAX WEHRLI, *Zum Problem der Historie in der Literatur*. Trivium 1949. — TH. SPOERRI, *Die Struktur der Existenz*. 1951. — P. GOODMAN, *The Structure of Literature*. Chicago 1954. — BEDA ALLEMANN, *Über das Dichterische*. Pfullingen 1957.

⁸ ARTHUR PFEIFFER, *Rede zur Begründung einer deutschen Dichtungswissenschaft*. 1951. Pfeiffer a germanisztikát nyelvtudományra, kultúrtudományra és költészettudományra kívánja felosztani; így az irodalomtörténet a kultúrtudományba kerülne, az irodalom és költészet műveivel és művelőivel pedig (esztétikai értékük szerint) részben a kultúrtudomány, részben a költészettudomány foglalkoznék, mindegyik a maga kutatási módja szerint.

⁹ HEINZ OTTO BÜRGER, *Methodische Probleme der Interpretation*. GRM 1950. 81—92.

művészetek felől kiinduló módszerek bemutatását és bírálatát valamely „irodalomközpontú”, *ergocentrikus* szemlélet alapján tárják olvasóik elé.¹⁰ Mint látható, a marxista módszert és a polgári irodalomtudományban „szociológiai-nak” nevezett módszert egy kalap alá veszik: André Mongold, Max Scheler, Max Weber, Mannheim Károly vagy a nyugati marxisták és szovjet kutatók számukra az irodalommal szemben ugyanannak az attitűdnek a képviselői. A lényegbeli különbségre, azaz az idealizmus különböző válfajaiból, vagy pedig a történelem materialista szemléletéből való kiindulásra, nem mutatnak rá, a kettőt nem választják el. Nyugati szerzőkhöz képest mégis meglepő tájékozottságot tanúsítanak a szovjet kutatásban, s hivatkozásaik között az olvasó találkozhatik többek között Szakulin, Blagoj, Plehanov, Lunacsarszkij, Szmirnov, Veszeloovszkij és mások nevével.¹¹ A fenti megfontolások után az a meglepő, hogy az „irodalomtörténet” címet egy, a „belsőleges” megközelítési módszerek között szereplő fejezet kapja, s ezzel a szerzők azt szuggerálják, hogy van olyan irodalomtörténetírás is, amely „intrinsic” módon közeledhet tárgyahoz. (Max Wehrli, egy másik fontos modern irodalomelméleti összefoglalás szerzője¹² nem érti meg szándékukat, ha szemükre veti, hogy az irodalomtörténet kérdését csak egyetlen „rövid zárófejezetben” tárgyalják, mert a „külsőleges” megközelítési módszerek fejezetei Wellek és Warren könyvében mind az irodalomtörténettel foglalkoztak!) Itt most arról van szó: hogyan lehetséges „belsőleges” módszerű irodalomtörténet, ha az *irodalmi mű mint művészi alkotás*, amely a múltban is, jelenben is, jövőben is él és hat —, meg a *történelem*, azaz a lezárt, elmúlt dolgok története fogalmilag ellentmondanak egymásnak?

A kérdést természetesen csak valamely szűk esztétikai szempontú, „irodalomközpontú” szemléleten belül lehet föltenni, amely az irodalom funkció-lényegét, a mindenkori valóság — és ezzel a történelem — tükrözését nem veszi tekintetbe. De ezen a szemléleten belül feloldhatatlannak látszik az ellentmondás. Az életrajzi, nemzeti, társadalmi stb. kiindulású és így történelem-szerű irodalomtörténet háttérbe szorítja vagy elhanyagolja a művészi szempontokat és így nem az irodalom mint *művészet* története; — az a fajta irodalomtörténetírás pedig, amely csak kronologikusan elrendezett íróportrékkal és mű-jellemzésekkel mutatja be a tárgyat (magyar példának Pintér Jenőét hozhatnók az ilyenre), nem *története* az irodalomnak. S nem segít az sem, ha az irodalom történetét — természettudományos analógiára — olyanféle fejlődésnek fogjuk föl, amelyet az élők világában tapasztalhatunk (mint Brunetiére vagy Symonds), és így pl. műfajok születése, kivirágzása, hanyatlása és pusztulása szerint vizsgáljuk —, de nem segít az sem, ha teleologikusan (mint

¹⁰ WELLEK—WARREN i. m. 66.

¹¹ Ezt csak részben magyarázza az, hogy Wellek cseh származású és fiatal korában a prágai nyelvészek köréhez tartozott.

¹² MAX WEHRLI, Allgemeine Literaturwissenschaft. Bern 1951. 134. Magyarul: Általános irodalomtudomány. Budapest 1960. (Studium könyvek 21).

Spengler vagy Toynbee) a fejlődést nem a változások sorában, hanem a változások *céljában* keressük. A „belsőleges” szemléletű irodalomtörténet végülis nem tehet mást (mivelhogy óvakodnia kell a kapcsolat keresésétől minden irodalmon mint művészetén kívüli tényezővel!), csupán annyit, hogy tárgyát „a változható érték-szkémákra vonatkoztatva” írja le,¹³ hogy megállapítja a mű helyét az *irodalmi hagyományban*, s végül, hogy a műalkotások felépítésében izolál bizonyos vonásokat és ezeknek haladását mutatja be valamely eszmény felé.¹⁴ Példa az ilyenre az angol irodalomtörténetírásban egykor kiemelkedő tekintélyű George Saintsburynek az angol prozódia történetéről írt könyve (*The History of English Prosody*, I—III. 1906—1910).

A példa azonban félrevezető. A prozódia a költészetnek azzal a formai elemével foglalkozik, amely valóban a leginkább független a történelmi változástól, ámbár nem teljesen független az sem. A hexaméter Homérosznál is hexaméter volt, ma is az; de azért van különbség a XIX. századi romantikusok és a modern költők hexaméterei között: egyszerűsödés, közelebb kerülés az élő beszédhez — s e változások nem függetlenek az irodalom teljességének társadalmilag indokolt változásaitól, a konkrétabb, egyszerűbb ábrázolásra törekvő irodalmi gyakorlattól. Ezt még így, hivatkozások nélkül is (amelyekben egyébként nem volna hiány) ki lehet mondani. De vajon független-e bármiféle *irodalmi hagyomány* az irodalmon kívüli valóságtól, a történelemtől? Vajon az eszményt — még ha „irodalmi” eszmény, formaeszmény is az — nem a történelem, nem a szükséglet szabja-e az irodalom elé? S az érték-szkémák nem a történelemben változnak-e? — Nem esoda, ha a fejezet zárószavaiban Wellek és Warren is kénytelen megengedni a tisztán irodalmi szempontú irodalomtörténeti módszer mellett másféle módszerek eklektikus alkalmazását.

Az „intrinsic approach” változatai

Marad tehát végül is a másik lehetőség: hogy ti. az irodalom „belsőleges” megközelítése, az „intrinsic approach” *nem történeti megközelítés* — hanem szinkronikus, statikus, elemző. S ez a megközelítési mód, mint egyedül helyes, a legtöbb új nyugati irodalomelméleti írás jelszava —, mintha a polgárság elvesztette volna bizalmát a történelemben. Mérséklő hangok innen is, onnan is hallatszanak, mint az idős amerikai Fife-é;¹⁵ ezek általában szintén a módszerek ötvözését kívánják: a mű kapcsolatbáhozását a korával és szellemi tartalmának tanulmányozását, azaz az irodalomtörténet és a magyarázó kritika, a „criticism” egyesítését. „Az irodalmi kritika — írja Fife¹⁶ —, az irodalom történetének nem lényegbeli alkatrésze, hacsak nem segíti a magyarázatot a

¹³ WELLEK—WARREN i. m. 269.

¹⁴ Uo. 271.

¹⁵ ROBERT HENDON FIFE, *The Basis of Literary History*. PMLA 1951. febr. 11—20.

¹⁶ I. m. 19—20.

mű kora vagy szerzősége szempontjából. Mint láttuk, a kritika elsősorban típusa szerint foglalkozik az irodalmi művel —, míg az irodalomtörténet inkább szellemi eredetével és tartalmával; esztétikai ítéletek nem így tartoznak hatáskörébe, ámbár mint kutatási anyagnak fontosságuk azért lehet.” — Ebből is világos tehát a nyugati irodalomtudomány kétfelé válása: történetre és műelemzésre, amelyek közül az utóbbit erősíti a korhelyzet és a belőle eredő divat, az előbbi pedig egészen háttérbe szorul, szinte eltűnik. Legjobb példa erre Wolfgang Kayser már emlegetett híres könyve,¹⁷ amelyet ma a legtöbb nyugatnémet egyetemen mintegy tankönyvnek, sok más nyugati országban a germanisták irodalomtudományi bevezetőjének használnak. Wolfgang Kayser irodalomtudományi bevezetőjében az irodalomtörténetről gyakorlatilag szó sem esik. Ugyanigy csak egy rövid szakaszban emlékezik meg az irodalomtörténet módszeréről Horst Oppel is az irodalomtudomány módszertanával foglalkozó nagy cikkében, amely a német filológia új összefoglalásának szánt hatalmas *Aufriss*ban jelent meg.¹⁸

A történetietlen, szinkronikus vagy legalábbis nem hagyományos értelemben historikus irodalomszemlélet alapjai természetesen a múltba nyúlnak vissza — nem a XVIII. századig egyedül uralkodó deduktív poétikákra gondolunk, inkább a közelmúltra, Oskar Walzelre (*Gehalt und Gestalt im Kunstwerk des Dichters*, 1923) elsősorban, aki a maga idején — nagy híre és tekintélye ellenére — tulajdonképpen elszigetelten dolgozott: egyetemi katedrára is csak hatvanéves korában került.¹⁹ A pozitivizmus analitikus kutatásának unalma után Walzel a szintézis jelszavának felvetésével találta el a kor törekvéseit, amelyet a szellemtörténészek azután magukénak vallottak, s amelyet utódaik ma ismét az analízis más formájával kívánnak feleserélni, bár Walzel irányának műközelbe való törekvését megőrizték. Walzel mélyenszántó tanulmányokban igyekezett a mű eszmetartalmának és külső alakjának szintézisét megteremteni, noha törekvéseinek eredménye inkább csak a mű formai jegyeinek túlhangsúlyozása volt —, s ebben követi az új nemzedék. A modern „költészet tudomány” mindenesetre alapítóját tisztelheti benne — s éppen ezért nem állhatjuk meg, hogy rá ne mutassunk: ő is abból a széthulló Habsburg-monarchiából indult el, a századeleji osztrák világ szülötte, amelyből a modern polgári Európa irodalmának is annyi ihletője került ki Kafkától Brochig és Robert Musilig. De a szellemtörténeti irányváltozatok elburjánzása, majd elsekélyesedése a hitlerizmus idején, Walzel összefoglaló gondolkodásának nem kedvezett, s bár törekvései különböző változatokban tovább is éltek, mikor a negyvenes évek végén a szellemtörténetet megtagadó német irodalomtudo-

¹⁷ WOLFGANG KAYSER, *Das Sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft*. Bern 1948.

¹⁸ HORST OPPEL, *Methodenlehre der Literaturwissenschaft*. In: *Deutsche Philologie im Aufriss*. Szerk. Wolfgang Stammer. I. Berlin/Bielefeld 1952. 39—79.

¹⁹ Vö. J. H. SCHOLTE, *Moderne Literaturwissenschaft*. Neophilologus, 1957. 38—45.

mány új zűrzavara teljes tarkaságában kibontakozott, nehezen lehetett volna egyszeriben fölfedezni benne Walzel örökségének nyomait. Hiszen az új kísérletek részben a fasizmus ideológiáját rejtegették tovább, csak új köntöst öltöttek hozzá.

Így elsősorban a *morfológiai irodalomtudomány* kissé ködös törekvéseinek reprezentatív alapvetést 1947-ben Horst Oppel könyve (*Morphologische Literaturwissenschaft*) adott, miután a szerző már a hitlerizmus idején tevényt szerzett magának egy irodalomelméleti művel (*Die Literaturwissenschaft in der Gegenwart*, 1939). A morfológiai irány természettudományos kiindulása, irodalmi vonatkozást mégis már kiindulásában az ad neki, hogy Goethe növénymorfológiájára kíván támaszkodni; Oppel könyvének alcíme ezért: *Goethe nézete és módszerei*. A növényalak természetes képződésének és átformálódásának mintájára, amelyet Goethe a növénymorfológiai iratokban a természet munkájának ír le, a morfológiai irodalomtudomány a költői „alakok”, a művek formakérdéseinek magyarázatára biológiai magyarázatot keres, és ezt a költő „életelemében” találja meg. Az „életelem” azonban nem életrajz vagy környezet. A forma, a „költői alak” az organikus élőlényekben működő belső alakító és formáló tendenciákhoz hasonló „entelecheia” működésére vezethető vissza, s mivel *alakon* itt alakító erők eredményét, formavonásokat (mondatforma, szókincs, metrikus-ritmikus jelleg, tagozódás, gondolatforma) kell érteni, ezek a „lét igaz és természetes törvényeit teszik szemléletessé”,²⁰ nem pedig a költő biográfiailag is felfogható életvonásaival magyarázhatók. Ennyi is elég talán arra, hogy az egész morfológiai szemlélet növényfajok analógiájára emberfajokhoz való kötődését megértsük, s egyúttal felismerjük ideológiai eredetét. Annál bizonyosabbá válik ez, ha hozzávesszük, hogy az irány tulajdonképpen alapítója Günther Müller még a háború utolsó éveiben kialakította elméletét (*Die Gestaltfrage in der Literaturwissenschaft und Goethes Morphologie*, 1944).²¹ A morfológiai irányt Wellek és Warren nem veszi tudomásul,²² bár állítólag a német határokon túl is akadnak hívei.²³

Sokkal nagyobb hatása volt az egész modern német és általában nyugati irodalomtudományra Wolfgang Kayser fentebb idézett könyvének, mely a

²⁰ HORST OPPEL i. m. 59—61.

²¹ Vö. GÜNTHER MÜLLER, *Morphologische Poetik*. Helicon, 1944. 1—22. Továbbá: GÜNTHER MÜLLER, *Goethes Morphologie in ihrer Bedeutung für die Dichtungskunde*. (Előadás az 1949-es frankfurti Goethe-ünnepségen, ahol egyébként is élénk érdeklődés nyilvánult meg Goethe természettudományos tevékenysége iránt. Megjelent a *Goethe und die Wissenschaft* 1951. c. gyűjteményben). A morfológiai irány kritikája: WEHRLI i. m. 68. és LUNDING i. m. 40—44.

²² Bár OPPEL 1939-es könyvét említik részletes bibliográfiájukban (347. és 384.); ugyanígy GÜNTHER MÜLLER két régebbi munkáját (363. és 378.) — A morfológia nem említését egyébként HORST OPPEL zokon is veszi tőlük: *Zur Situation der allgemeinen Literaturwissenschaft*. Neuere Sprachen, 1953. 4—17.

²³ Vö. F. J. BILLESKOV JANSEN, *Esthétique de l'oeuvre d'art littéraire*. 1948. — Továbbá: W. L. A. WILLOUGHBY, *Stand und Aufgaben der vergleichenden Literaturgeschichte in England*. Megj. a KURT WAIS szerk. kötetben: *Forschungsprobleme der vergleichenden Literaturgeschichte*. Tübingen 1951.

mérleg nyelvét egyelőre végletesen a történetietlen irányok felé billentette. Kayser német szerzőnél nem megszokottan széles példatárral illusztrálja mondanivalóját. A háború utánig Portugáliában volt emigráns, s itt feltárult előtte a portugál, spanyol és latinamerikai irodalom világa. Könyvének rendkívül gazdag anyagát szimmetrikusan felépített, rendszerre törekvő tendenciával állítja össze: a mű megközelítésének „analitikus” és „szintetikus” fokozata szerint —, amelyek közül természetesen az utóbbi a magasabbrendű. A bevezetés után, mely az irodalmi szövegek feltárásának filológiai módszereit ismerteti, az elemzés analitikus és szintetikus eszközei jól egyensúlyozott párhuzamossággal felelnek meg egymásnak a fokozatokban. A tartalom (Inhalt) analitikus feltárásának az eszmetartalom (Gehalt) szintetikus értelmezése a fokozatilag magasabb párja, a verstani alapismereteknek a ritmus a szintetikus megfelelője, az analitikus nyelvi formák szintetikus összefoglalója a stílus; végül a mű szerkezeti felépítésének vizsgálati eszközei mint analitikus eszközök szintetikus fokon műfajokban jelentkeznek, az analitikus struktúra-elemzésnek tehát a műfajelmélet a magasabb foka. A műfajelméletben azonban Kaysernél nem kell hagyományos poétikát sejtenuünk: nem a műfajokkal, hanem a művész „műfaji” magatartásával foglalkozik, lírát, epikát, drámát mint legtágabb műfaji kereteket *lírai, epikai, drámai magatartásban* old fel —, ebben Emil Staigernak két évvel korábban megjelent poétikáját²⁴ követve. A műfajelmélet és poétika helyzete a nyugati szakirodalomban külön tárgyalást érdemelne: szétfolgatása megfelel a modern művészetmagyarázó irányok irracionalista hajlaimainak. (Jellemző, hogy éppen filozófiai részről hangzott el a kívánság a „kategoriólisan a priori megalapozott poétika” visszaállítására, mégpedig az eszmetartalom, a forma és a „költészet társadalmi—gazdasági jellegének” egyenlő nyomatókú hangsúlyozása és feltárása alapján. Így reméli elkerülhetőnek Klaus Ziegler a dogmatizmus és a historizmus kétoldali veszélyeit.²⁵) A Kayser és mások által képviselt poétika-felfogás végeredményben a szubjektivisztikus magyarázatot szolgálja, s bármennyi eszközt ad is Kayser könyve bevezetőül az ifjú irodalomkutató és általában a szakember kezébe, végső elemzésben csak a műalkotás művészi ihletű, szubjektív megközelítésénél köt ki, ami valóban elengedhetetlen ugyan, de nem azon az alapon, ahogyan Kayser, mint ebben is a nyugati vélemények reprezentánsa, a mű létét felfogja. *Eszerint a költő — és vele együtt mindaz a társadalmi, lélektani, kulturális stb. anyag, amit a költő képvisel — nincsen benne a műben. „Elvileg hangsúlyozni kell — írja Kayser —, hogy a költő valamely irodalmi szövegben nem immanens: mintha a mű csak akkor lenne pontosan megérthető, ha ismernők a költőt.”*²⁶ — A marxista

²⁴ EMIL STAIGER, Grundbegriffe der Poetik. Zürich 1946. Ugyanilyen felfogású FRITZ MARTINI, Poetik. In: Deutsche Philologie im Aufriss. I. 1952. 220. kk.

²⁵ Symphilosophie. Bericht über den dritten deutschen Kongress für Philosophie. Bremen 1950. Szerk. HELMUTH PLESSNER. München 1952. — Vö. FRANZ KOCH, Zur Kunst der Interpretation. Zeitschr. für deutsche Philologie. 1958. 407—422.

²⁶ KAYSER i. m. 17.

műelemzés és e szubjektivista műalkotás-magyarázat elvi különbsége éppen ebben van: a fenomenológiailag leszűkített műszemlélet áll itt szemben a mű teljes valóságbeli struktúra-összefüggésében való vizsgálatával.

Az „intrinsic approach” európai hívein azonban még tútesznek az amerikaiak, elsősorban az ún. „New Criticism” képviselői, akiknek ugyanabban az évben, amikor Kayser könyve megjelent, szerzett hegemoniát az amerikai irodalomkutatásban Stanley Edgar Hyman (*The Armed Vision. A Study in the Methods of Modern Literary Criticism*, 1948). Hyman tudatosan szubjektív, impresszionista összevisszaságban tárja föl az olvasó előtt az amerikai kutatás mezejét, hangulatok, árnyalatok, személyi vonatkozások tarkán váltakoznak benne. Az amerikai magyarázó kritika szubjektivitására már maga az ő könyve is jellemző, s jellemző az egész irány romantikus gyökereire. A „New Criticism” az angol romantikust, Coleridge-t tekinti ihletőjének, s rajta keresztül megvannak a szellemi összefüggései az európai — s benne éppen a német — romantika hagyományaival. A hasonló mai német törekvésekről (mi az *interpretáció* címszava alatt tárgyaljuk) Hyman nem vesz tudomást, de őszintébb és gyakorlatiasabb azoknál abban, hogy „belsőleges” elemző tendenciái ellenére (intrinsic approach) a műalkotást nem tekinti pusztán önmagából magyarázandónak, így mintegy „független létezésűnek”, hanem magyarázatára fel akarja használni az emberrel foglalkozó modern tudományok eredményeit: pszichológiát, antropológiát, „szociológiát”, biológiát —, s így állítja számunkra inkább mosolygató eklektikussággal egymás mellé Darwin, Marx, Fraser és Freud nevét. Őket és tanításaikat a mű magyarázatában Hyman nem tartja nélkülözhetőnek.

A „New Criticism” Amerika legfontosabb mai iskolája: eredményei alapján állítják Wellek és Warren, hogy az irodalomtudományban Amerikáé lett a vezető szerep. S valóban, legalábbis mennyiségi termelését és vállalkozókedvét tekintve a polgári irodalomtudományban az USA-beli kutatás igen előkelő helyen áll, ámbár főiránya, a „New Criticism” egyelőre nem mutatkozik nagyon expanzívnak, még Anglia felé sem. Hyman a „New Criticism” reprezentatív antológiájába²⁷ felvett ugyan angol szerzőket is, de angol források viszont saját területükön inkább olyan konzervatívabb irányokat tartanak uralkodóknak, mint amilyenek Matthew Arnold hagyományai (A. Huxley), a Bloomsbury tradíció (ehhez egykor többek között Lytton Strachey, Leonard és Virginia Woolf stb. tartoztak), s igen nagymértékben Wilde felfogásának öröksége, mely a kritikus számára művészi teremtő feladatokat ír elő. T. S. Eliot álláspontja sincs messze ettől.²⁸ De határozottan művészi törekvésű a „New Criticism” számos képviselője is: az irányra jellemző eredetieskedés

²⁷ STANLEY EDGAR HYMAN (szerk.), *The Critical Performance. An Anthology of American and British Literary Criticism of Our Century*. New York 1956.

²⁸ Vö. L. D. LERNER, *The New Criticism* és PAUL BLOOMFIELD, *The Bloomsbury Tradition in English Literary Criticism*. Mindkettő: *The Craft of Letters in England* c. tanulmánykötetben, szerk. JOHN LEHMANN. London 1956. 140—159. és 160—162.

vagy izgatott hang sokszor kelt az emberben olyan érzést, mintha szépirodalmi művet olvasna. Sok tagja, mint többek között John Crowe Ranson, Allan Tate, Robert Penn Warren, R. P. Blackmur valóban költő vagy novellista. Az említettek közül az első az irány névadója (*The New Criticism*, 1941), s az ő fogalma az irány módszerét jellemző „close reading”, a szöveget rendkívül figyelmesen vizsgáló, lényegének szerkezetébe hatolni törekvő olvasás.²⁹ Aki a „close reading” módszerére jó példát keres, annak Francis Fergusson szép eszszéjét, Sophoklés *Oidipus királyának* elemzését ajánlhatnók figyelmébe.³⁰ Fergusson a Frazer-iskola szemléletével nyúl a tárgyhoz, az Oidipus-drámát az ősi rítus megismétlésének fogja föl, s egy eredeti „rituális” előadásának rekonstrukciójával így is írja le. Ennek alapján terjeszti ki mindenfajta tragikus akcióra a rítus hármasságát: a szándék, a szenvedés, a felismerés aktusait, amelyek a dráma szerkezetében, jellemeiben és nyelvében (dikeiójában) egyaránt kifejeződnek. Messzemenő fejtegetéseinek alapja azonban a szövegvizsgálat, az *Oidipus király* első „agon”-jának, Oidipus és Teiresias párbeszédében megnyilvánuló küzdelmének megvilágítása a drámai akció belső ritmusa szempontjából: s már itt felfedi a tragikus ritmus hármasságát. Oidipus *szándéka*, hogy szóra bírja a jóst a gyilkos személyét illetően, *szenvedése*, mikor Teiresias őt nevezi meg, az első homályos *felismerés* — ezek a szövegből a „close reading”, a minden szó-árnyalatra figyelő olvasás módszerével kimutatott akció-fokozatok. Általános kulesot a módszer akárki kezébe mégsem ad; Fergusson maga zárja azzal fejtegetéseit, hogy a szavak ilyenszerű megértéséhez „színészi érzék” (histrionic sensibility) szükséges — s ezzel megjelöli az egész iránynak (sőt általában az „intrinsic approach” eddigi változatainak) bizonyos fokig személyi adottságokhoz kötött, szubjektivistikus alapjait.

Objektív formalista módszerek

A negyvenes évek végén a nyugati irodalomtudományban kibontakozó vagy legalábbis elméletileg kiéleződő irányoknak mintegy tudománytörténeti összefoglalására volt szükség nem csupán az áttekintés kedvéért, hanem további tájékozódás és a további útkeresés megkönnyítésére is. A most lezárt évtized első felében német nyelven egy svájci és egy dán szerző kísérelte meg az összefoglalást: Max Wehrli (*Allgemeine Literaturwissenschaft*, 1951) és Erik Lunding (*Strömungen und Strebungen der modernen Literaturwissenschaft*, 1952. és *Wege zur Kunstinterpretation*, 1953). Mindkét összefoglaló aránylag szerencsés helyzetben volt. A svájci német irodalomkutatás jórészt el tudta

²⁹ A „New Criticism”-re vö. még: ERIK LUNDING, *Wege zur Kunstinterpretation*. København 1953. 15—19. — Továbbá: HORST OPPEL i. m. (18. jegyz.). — Részletesen ír az irányról ROBERT WEIMANN a *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 1960/1. számában; erről lapunk más helyén külön is lesz szó.

³⁰ FRANCIS FERGUSSON, *The Idea of a Theater. A Study of ten Plays*. Princeton 1949. 25—53. Részben megj. HYMAN idézett antológiájában (27. jegyz.) is.

kerülni a német tudomány 1933 és 1945 közötti eszmei buktatóit, állandó érintkezésben maradt legalább a nyugati világ többi részével, s ezek az okok a nyugatnémet tudományossághoz képest még ma is bizonyos önmérsékletet, tárgyilagosságot biztosítanak neki, legalábbis a polgári tudományosságon belül. Lunding előnye viszont az, hogy a skandináv országok törekvéseiben is tájékozott, noha mint germanista elsősorban a német tudomány területén járatos. A Szovjetunió és általában Kelet-Európa tudományossága azonban Wehrli előtt is, Lunding előtt is jórészt feltáratlan terület, s csak annyit ismernek elsősorban régiebb anyagból, amennyi nyugati nyelveken is megjelent. Lunding így aránylag részletesen megemlékezik az 1931-es budapesti nemzetközi irodalomtudományi kongresszusról³¹ és a háború alatt nálunk megjelent nemzetközi irodalomtudományi folyóiratról, a *Helicon*ról, sőt látja korlátait és politikai gyöngeségeit is.³² Az újabb szovjet kutatásról viszont gyakorlatilag tudomást sem vesz, sőt kifejezetten ellene irányuló éllel dicséri az orosz polgári kutatás formalista iskoláját,³³ melynek hagyományai a húszas években egy darabig tovább éltek még a Szovjetunióban is.

Az orosz formalista iskola hangsúlyozott megbecsülésében egyébként Lunding osztozik Wellekkel és Warrennel, akik nemesak, hogy igen sokszor hivatkoznak az orosz formalistákra, hanem részletes informatív bibliográfiát is közölnek róluk.³⁴ A nyugatiak érdeklődésének oka az, hogy az orosz formalistáktól indult ki a stíluskutatásnak és ezzel a műalkotás formai interpretációjának számos ma nyugaton vallott elve és gyakorolt eljárása. A formalista iskola elsősorban a költői nyelv kérdései felé fordult, s társulása, az OPOJAZ (Общество изучения теории поэтического языка): számos kiadványában ismertette az iskola felfogását és eredményeit. V. B. Sklovszkij, az iskola feje, tanulmányainak gyűjteményében (*Теория прозы*, 1925) a művészet függetlenségét hirdette az élettől, a műalkotás önállóságát a tiszta formán belül, és a kutatás céljául a művészet sokféle formai eszközének feltárását jelölte meg. Az akkor csehszlovákiai emigráns, Roman Jakobson (*Новейшая русская поэзия*, 1921) szerint az irodalomtudomány tárgya nem az irodalom, hanem „az irodalmi” elem, azaz ami a művet irodalmivá teszi. B. M. Eihenbaum egy tanulmányában (*К спорам о формальном методе. Печать и революция*, 1924) az irodalomkutatás alapproblémájának a formát jelöli meg, az irodalomtudományt pedig öntörvényű tudománynak, amelyet nem szabad funkcionális (azaz ok—okozati) kapcsolatba hozni rajta kívüleső kultúrterületekkel. Majakovszkij lapja, az LEF mindjárt az első számában a formalisták ellen fordult.

³¹ LUNDING, Strömungen. 17.

³² A folyóirat közleményei közül igen elismerően ír ANGYAL ENDRE barokk-tanulmányairól, egyébként azt emeli ki, mennyire fontos szerepe lehetne a „sok értékeset alkotó” magyar irodalomtudománynak a kelet-nyugati kapcsolatok közvetítésében és összefogásában.

³³ LUNDING, Wege zur Kunstinterpretation. 14—15.

³⁴ WELLEK—WARREN i. m. 385.

„A formális módszer — írta —, a művészet kutatásának a kulcsa. Minden bolhát, minden rímet tekintetbe kell venni. De őrizkedjete a bolhafogástól légüres térben. Csak a művészet szociológiai kutatása révén lesz munkátok nemcsak érdekes, hanem tudományos is.”³⁵

Majakovszkij lapjának véleménye a mai szovjet tudomány álláspontjáról nézve is helyes. A formalisták kutatásainak hibája az volt, hogy hiányzott belőlük az igazi tudományos alap, a történetiség.³⁶ Az irány „lélektelenül” szemlélte a művészetet, s bár „kétségtelen tehetségű és hatalmas erudíciójú” tudósok művelték, társadalmilag süketek voltak, s törekvéseik önkényes esztétizálásban veszttek el.³⁷

Az orosz formalistához hasonló elvek vezették a cseh és magát *strukturálistának* nevező irodalmi stílusinterpretáló irányt, amely a 20-as, 30-as években élte virágkorát. Sem Wehrli, sem Lunding nem említik, sőt ilyen néven Welék és Warren sem, pedig ők egyébként idéznek az irányhoz tartozó néhány fontos munkát, és foglalkoznak a struktúrával mint a költői mű alkotóelemével is.

Szívesen hajlanak arra a felfogásra, hogy mindenekelőtt a költői művet, „anyagi” és „strukturális” részre, mint olyan részekre kell bontani, amelyek a tartalom és a forma „legyőzhetetlen nehézségeket” okozó³⁸ fogalompárját alkalmasak felváltani. A mű anyagi elemei az esztétikailag közömbös elemek lennének, a tematikus elemektől kezdve a stílus köznyelvi elemeiig, amelyek a széphatáshoz nem járulnak hozzá; míg a művészi részben, a struktúrában, abban az eljárásban, amelyben az anyagi elemek esztétikai érvényt nyerne, tartalmi és formai elemek szintén egyaránt találhatók. A struktúra mindazt magában rejt a tartalomból is, a formából is, ami a mű esztétikai hatásosságához hozzájárul. „A műalkotást tehát teljes jelrendszernek fogjuk föl, vagy olyan jelek struktúrájának, amelyek specifikus esztétikai célt szolgálnak.”³⁹

A művészi struktúrára vonatkozó elméletek a nevezetes prágai nyelvész kör (Cercle Linguistique de Prague) nézeteihez kapcsolódnak. Ez a kör 1926-ban tömörült Vilém Mathesius körül, két évvel később lépett a nyilvánosság elé a hágai nemzetközi nyelvészkonferencián. Tagjai főleg a fonológia akkor új tudományát művelték, strukturalista nyelvszemléletükkel pedig Saussure genfi iskolájához álltak közel⁴⁰ (mint nálunk Gombocz Zoltán és Laczi Gyula). Mind-

³⁵ A formalista iskoláról: A. VOZNESEKIJ, Die Methodologie der russischen Literaturforschung in den Jahren 1910—1925. Zeitschrift für slawische Philologie, 1927. 152—157. Az idézet nála.

³⁶ Русская Литература, 1960/1. 259.

³⁷ В. Огнев в статье о Шкловском. Литературная Газета, 1960. júl. 7. — Az orosz formalisták mai értékeléséhez nyújtott segítségért Ludmilla Sarginának tartozom köszönettel.

³⁸ WELLEK—WARREN i. m. 140.

³⁹ Uo. 141.

⁴⁰ LUNDING, Wege zur Kunstinterpretation. 17.

ezek ismert tények. Sokkal kevésbé ismertek azok az elméletek, amelyeket Prágában más területeken is felállítottak. 1935-től kezdve folyóiratot adtak ki *Slovo i slovesnost* (Szó és irodalom) címen, s megkísérelték a strukturalista nyelvszemlélet alapelveit az irodalomtudományban alkalmazni.⁴¹ E kísérletről Jan Mukařovský írásai adnak legbővebb felvilágosítást.⁴² Eszerint a prágai kör arra törekedett, hogy a strukturális, azaz összefüggő, szerves egészekben való szemlélet, mint általános ismeretelméleti elv révén a természettudományok laboratóriumi módszerét tegye minden tudományos eljárás mintájává. A struktúrában elfoglalt helye révén ugyanis minden fogalom egyértelműen meghatározható, így az irodalmi mű szövegének fogalmai is. Minden műalkotást fel lehet fogni művészi struktúrának, mégis a művészi struktúra önmagában nemcsak egy műalkotáshoz tartozik, hanem időben folyamatosan műről műre halad az ugyanegy struktúra-fajtába tartozó műalkotásokon, miközben változik. (Maga Mukařovský egyik legtöbbször idézett régebbi művét a cseh lírai verses regény első példájáról, Mácha *Májáról* írta, melyet két másik hasonló műfaj-struktúrájú költeménnyel is összehasonlított abból a szempontból, milyen változások következtek be a mű egész struktúrájában a technikai megújítás szükségessége miatt⁴³.) A művészi struktúrában — az iskola felfogása szerint — tartalom és forma külön nem szemlélhető: a festményen egy szín a jelentés hordozója is lehet, az ábrázolt tárgy a kép optikai felépítésének is tényezője, tehát forma is. A strukturalizmus így a művészet anyagára (szobrásznak kő, írónak szó) és az anyag művészi megformálására épített; a műalkotást *jelnek* tekintette, amely közvetít művész s befogadó között, s mint jel (itt következik a strukturalizmus buktatója!), *önmagában szemlélendő!* Ez a felfogás a strukturalista esztétikát közel vitte ugyan a strukturalista nyelvészethez, de az irodalmi műben sokkal bonyolultabb jelről lévén szó, mint egy-egy nyelvi struktúraegység esetében, azonnal gyanút kelt a műalkotás önmagában szemlélésének jogossága iránt.

Az elmélet elismerte ugyanis, hogy az esztétikai struktúra és ugyanennek változása kívülről is motivált és motiválható, fejlődése kapcsolatban van a társadalom fejlődésével, de hangsúlyozta, hogy a kapcsolat nem kauzális-mechanikus, s ezt a lényegében elfogadható tételt azzal szimplifikálta, hogy hozzátette: nem lehet azt mondani, hogy bizonyos fajta társadalom bizonyos fajta műalkotást hoz létre; a szimbolizmus pl. — mondta — egyszerre különböző fejlettségű kultúrákban is terjedt. A példa nagyon világos és igaz, csak az a hibája, hogy a *terjedés* nem azonos a *keletkezéssel*. Ahol bizonyos fajta művészi struktúra (hogy e kifejezésnél maradjunk) *keletkezett*, ott éppen meg-

⁴¹ KLAUS HANSEN, Wege und Ziele des Strukturalismus. Zeitschr. für Anglistik und Amerikanistik, 1958/4. 371—372.

⁴² JAN MUKAŘOVSKÝ, Kapitoly z české poetiky. I. Obecné veči básnictví. Praha 1948. Benne: Strukturalismus v estetice a ve vědě v literatuře 13—28. A cseh nyelvű anyag közvetítéséért Sziklay Lászlónak tartozom köszönettel.

⁴³ JAN MUKAŘOVSKÝ, Máchův Máj. Estetická studie. Praha 1928. Bő franczia kivonattal.

voltak keletkezésének feltételei: ahol *terjedt*, ott legfeljebb csak a terjedés lehetősége volt adva, nem a keletkezése. Így a műalkotás mint *jel* valóban kifejezi a társadalmat, mégpedig annak természetes állapota szerint: ahol keletkezik, más társadalmat jelent, mint ahol csak irodalmi átvétel jele.

A struktúrája szempontjából szemlélt irodalmi műalkotás művészi anyaga a nyelv: a költői mű struktúrája csak a nyelven át, a nyelv segítségével nyilvánulhat meg. A művészi struktúrát a nyelvnek mégis nem mindegyik eleme hordozza: a strukturalista irodalomszemlélet ezért szigorúan különbséget tett *költői nyelv* és *közn nyelv* között. Az előbbi — hangsúlyozta — „esztétikai öncélúsággal” használja föl a nyelvi eszközöket, az utóbbi csupán közlő célú. A költői nyelvnek és a közn nyelvnek e merev szétválasztása és főleg a költői nyelv esztétikai „öncélúságának” hangoztatása rámutat ugyan a strukturalista irányzat eszmei rokonságára a polgári formalista költői irányokkal, azonban a művészi jelentést hordozó nyelvi elemek gyűjtése és összeállítása használható eszközöket adott a stílus esztétikai elemzésére, amelyre Mácha már említett *Májának* elemzése is sikerült példa. A strukturalista iskola azt is világosan látta, hogy ámbár a költői műhöz csak a nyelven át lehet hozzáférni, mert jelentése a nyelvi jelek útján nyilvánul meg, jelentést azért maga a téma is hordozhat, sőt magasabb struktúrában mindig hordoz is. Vallotta továbbá, hogy a költő világnézete a műben közvetlenül gondolati tartalmában van adva, képszerűen témájával ábrázolva, ámde ez is csak a kifejező nyelvi eszközök vizsgálatával, kiválasztásuk és fölhasználásuk mikéntjének felderítésével állapítható meg.⁴⁴

Logikusan következik ebből, hogy a strukturalista eljárás (a nyelvészet-hez hasonlóan) a költői művet, illetve nyelvét *szinkronikusan* vizsgálta, hogy „a költői mű belső struktúrájának” elemzésére törekedve félretolta a *költői mű és szerzője között fennálló vonatkozásokat* és ugyanígy a *költői mű tárgya, a külső valóság* közöttieket. A műalkotást független tényként kívánta szemügyre venni, amelynek minden tulajdonsága struktúrájának egységében nyer igazolást:⁴⁵ úgy, amint minden vonatkozástól mentesen önmagában létezik. S ebben elvileg tökéletesen megegyezett a modern nyugati (főleg nyugatnémet) interpretációs iránnyal, amellyel Husserl fenomenológiájától való függése is összekötötte. A strukturalizmus tehát a mai műalkotás-magyarázó irány genezisébe tartozik, kisebbik részben közvetlenül, nagyobbik részben pedig a vele rokon lengyel formalista irány útján, amelyet a német irodalomtudományban igen gyakran Husserl-követőként emlegetett Roman Ingarden (*Das literarische Kunstwerk*, 1931) képviselt. Mindkettő a műalkotás jel-jellegéből indult ki, a költői művet önmagában, az ábrázolt tárgyi valóságra való vonatkoztatás nélkül, szűken *szemantikusan* vizsgálta, elszakítva így a valóságtól, melyet

⁴⁴ MUKAŘOVSKÝ, Kapitoly stb. 27—28.

⁴⁵ Vö. MUKAŘOVSKÝ, Máchův Máj. 155.

tükröz. Formalistának ezeket az irányokat nemcsak azért nevezhetjük, mert a mű formai elemeivel foglalkoztak elsősorban, hanem mert szemantikusan, pusztán nyelvi jelek struktúrája szerint, az alkotótól és az alkotóhoz kapcsolódó valóságtól elszakítva foglalkoztak velük. Ebben — mint mondtuk — azonos elvet vallottak a mai műalkotás-magyarázó irány szélsőséges képviselőivel. Az alkotó életkörülményei nem sokat számítanak a költői mű értelmezésében — írja a mai „költészettudomány” egyik fontos német képviselője⁴⁶ —, mert belőlük olyasmit értelmezhetünk, ami a költő szándékain és belátásán kívül állt. De mit számít a költő szándéka, ha Paul Valéry szerint az egyszer már publikált művet a költőnek sincs több joga értelmezni, mint bármelyik olvasójának?⁴⁷ Így tehát a pusztán szemantikus vizsgálat a modern polgári műalkotás-magyarázó és a polgári költő szerint egyaránt jogos és helyes, noha, illetve éppen azért, mert idealisztikus, azaz a költői műnek olyan létet tulajdonít, mely a valóságtól független.

Erre mutat rá Jan Mukařovský egy két év előtti tanulmányában,⁴⁸ mely néhány cseh író egyéni stílusának vizsgálatával foglalkozik. Itt kétféle helytelen módszert különböztet meg. Az egyik a vizsgált egyéntől elvonatkoztatta a történelmi, személyfölötti tényezőket, s meglegedett pusztán pszichológizáló elemzéssel —, mintha önmagában vett, elvonatkoztatott egyed léteznék a valóságban is. A másik — a formalizmus, ill. strukturalizmus — viszont a műalkotás autonómiáját feltételezte, s a struktúraelemek leszűkített vizsgálata révén tagadta a műben a tartalom primátusát, s ezáltal a mű eszmetartalmának és formájának szoros kapcsolatát. Magában a költői stílusban a normálistól eltérőt (mint láttuk: „az esztétikailag öncélút”) kereste, azt tartva, hogy a normális, közönséges, köznyelvi formának nincs esztétikai hatása: holott esztétikai érték szempontjából a műben nincs különbség köznyelv és költői nyelv között; hogy mikor melyiket használja és hogyan, az az író társadalmi akaratától függ. A strukturalizmus tehát — tegyük hozzá —, mint a tartalom és a forma ellentétpárját anyagra és struktúrára váltó, mégis a forma primátusának feltételezésén alapuló irodalomtudományi elv a marxizmus fényében nem volt fenntartható, mint a költői mű öntörvényű létét feltételező, *pusztán* szemantikus stílusvizsgálati mód idealista alapon állt, ha nem tette fel a kérdést, mi felel meg a valóságban, a létben annak, amit vizsgál. S állapítsuk meg egyben, hogy történetileg a strukturalizmus volt a legnagyobb-szabású kísérlet a logisztikus neopozitívizmus elveinek és módszereinek irodalomtudományi alkalmazására.

Nem lehet feladatunk a neopozitívizmus tudománytörténeti genezisének felvázolására kitérni. „Földrajzáról” mégis annyit, hogy kezdeményezője a

⁴⁶ H. O. BURGER i. m. (9. jegyz.)

⁴⁷ FR. LEFÈVRE, Entretiens avec P. Valéry. Idézi KAYSER i. m. 224.

⁴⁸ JAN MUKAŘOVSKÝ, K. otazce individuálního slohu v literatuře. Česká literatura, 1958/3. 254—269.

Moritz Schlick vezette bécsi kör volt (1923), amelyhez a strukturalista nyelvész számára fontos filozófus, Rudolf Carnap is csatlakozott (1926), aki Bécsből Prágába (1930), majd onnan Chicagóba (1936) került professzornak.⁴⁹ Ma elsősorban angolszász területen művelik az irányt, tagjai jobbára természettudósok és matematikusok, s magának az iskolának érdeklődési köre is elsősorban természettudományi. Mégis mivel egyik alapszerepe a szemantikus nyelvvizsgálat, a nyelvtudományon át az irodalomtudományhoz is elhatárolható. Szemantikájuk természetesen úgy vizsgálja a nyelvi formákat, hogy a beszélőre nincs tekintettel, ugyancsak figyelmen kívül hagyja a nyelvi eszközök emocionális elemeit, értékminőségi együttthatóit. A nyelvi kifejezést mint zárt jelrendszert, szimbólumrendszert vizsgálja. „A szimbolikus logika egész fejlődése, mint egyáltalában a modern tudománylogikáé — írja egyik legújabb népszerűsítőjük⁵⁰ —, csak azáltal vált lehetségessé, mivel ez a logika a tétel logikája, nem pedig a tételek »szellemi tartalmát« tárgyául választó ítéletlogika volt.” Az emocionális és a »szellemi tartalmakat« figyelmen kívül hagyó szemantika azonban irodalmi mű szövegének vizsgálatára alkalmas nem lehet még akkor sem, ha a nyelvi jelet a valóság valamiféle szimbólumának tekinti.⁵¹ Úgyhogy Lunding sóhaja: a német irodalomtudomány tanulhatna a neopozitivizmus szigorú fogalommeghatározásától⁵² —, *elvileg* teljesíthetetlen, éppúgy, mint amilyen hiábaváló az angolszász matematikai logisták érdeklődése az irodalmi szimbólumok, illetve az irodalmi mű mint szimbólumrendszer iránt.⁵³ Bizonyos szemantikus *eljárások* segédeszközként való felhasználása az irodalmi mű vizsgálatában — mint láttuk is — lehetséges, de a felhasználás mikéntjének kérdése annyira messze vezet, hogy más alkalommal kell visszatérnünk rá.

Pusztán formális jelentéstani, azaz szorosan vett szemantikus módszerrel nyúlni élő irodalmi szöveghez mégis olyan veszélyt jelentene, amelynek áldozatul kellene vetni az irodalmi szöveg „lelkét”.⁵⁴ Wellek és Warren helyesen elemzik⁵⁵ a tudományos és irodalmi szöveg közötti különbséget. A tudományos, elsősorban a természettudományos szöveg akkor éri el célját, ha a lehető leg-

⁴⁹ DAGOBERT D. RUNES (szerk.) *Twentieth Century Philosophy*. New York 1947. 406—407.

⁵⁰ WOLFGANG STEGMÜLLER, *Das Wahrheitsproblem und die Idee der Semantik*. Wien 1957. 17.

⁵¹ Vö. a kérdéshez: WILBUR MARSHALL URBAN, *Language and Reality. The Philosophy of Language and the Principles of Symbolism*. London 1951.

⁵² LUNDING, *Strömungen*. 39.

⁵³ ELIZABETH WILKINSON, *Neuere Strömungen der angelsächsischen Ästhetik in ihrer Beziehung zur vergleichenden Literaturwissenschaft*. (Megj. *Forschungsprobleme der vergleichenden Literaturgeschichte*. Szerk. KURT WAIS. Tübingen 1951). Wilkinson többek között említi A. N. Whitehead, Bertrand Russell, A. J. Ayer nevét (az utóbbit nyilván *Language, Truth and Logic*. New York, 1936. c. munkája alapján).

⁵⁴ T. B. W. REID angol nyelvész „panaszolja” (*Linguistics, Structuralism and Philology*. Archivum Linguisticum, 1956. 28—37.) a strukturalista nyelvészek gyanakvását az élő szövegekkel foglalkozókkal szemben, mivel az ő logisztikus módszereik a szövegeket csak önmagukban kívánják vizsgálni.

⁵⁵ I. m. 12.

nagyobb mértékben egyértelmű és félreérthetetlen, ha minél inkább közeledik a jelentésileg egyértelműen meghatározott jelek rendszeréhez, mint „eszménye”: a matematika vagy a szimbolikus logika. Az irodalmi szöveget a merev egyértelműség, a fogalmilag és jelentéstanilag precízen meghatározott szavak egyértelmű használata megfosztaná a jelentésárnyalatok szépségétől, a hangulatkeltő, jól vagy kevésbé jól hangzó, történelmi emlékekkel, képzettársításokkal terhelt, ritmikus és széplejtésű szavak felhasználásának lehetőségétől, szóval éppen azoktól az eszközöktől, amelyek az irodalmi szöveg nyelvi szépségét teszik, megfosztaná az irodalmat a jellemzés egyik fontos eszközétől. De fordítva: ugyanezért annyira problematikus egy irodalmi szöveghez pusztán fogalmi meghatározásokból kiinduló módszerrel közeledni. Tegyük még hozzá az előbbieket alapján, hogy a nyelvi szimbólumrendszert vizsgáló neopoziitivista módszerek végletes intellektualizmusa, valamint vizsgálati tárgyuknak a valóságos léttől való teljes absztrahálása a művészi megértés elé áthágathatatlan akadályokat gördít. Hiszen művészet csak az, ami emberi élettel, életanyaggal, történelemmel van tele, társadalmilag él és hat, konkrét társadalmi osztályokhoz kapcsolható valóságbeli erők tükröztetője, azaz a logikai szimbolizmus absztrakciójába nem fér bele.

Filológia és formakutatás

A nyugati irodalomtudomány sokféle próbálkozására a tiszta *filológia* gyógyszerét hirdette meg a romanista Ernst Robert Curtius hatalmas és nálunk is jól ismert könyve: *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* (1948), s egyúttal egy új kutatási „divat”, a *topos-kutatás* felvirágoztatója lett. Curtius egyetlen folyamatnak fogva föl az európai irodalom történetét a görögöktől máig, erre az irodalmi tradícióra jellemző nyelvi kifejezéskines gyűjtőmedencéjét a középleatin költészetben találta meg. A *toposok* (topoi) — abban az értelemben, ahogy Curtius használja a szót — „szilárd klisék vagy gondolkodási és kifejezésformák” — formulák, frázisok, fordulatok, idézetek, képek, amelyek az ókori írásbeliségből átkerülve egészen a XVIII. századig, sőt máig hatnak a költészet nyelvi formájára. Egykor egyénileg használt, majd az utódok által eltanult „közhelyek” ezek, a nagy mesterek után a kicsik újra meg újra fölhasználják őket — mint Curtius példáját, a „szívderítő táj”-at, amelyet patakok öntöznek, lágy dombok szegélyeznek, enyhe szellők simogatnak és madarak vidítanak énekükkel. Számtalan európai költőnél jelenik meg ugyanez a *topos* a középkortól kezdve a romantikáig. Így a toposok ismerete és felderítése a költői eredetiség és érték finom filológiai fokmérője lehet régi és modern korok alkotásaira nézve, noha a nagy összefoglaló költőegyéniség mindent fölhasználhat elődei fegyvertárából és mégis önálló jelentéssel és érzelmi tartalommal töltheti meg a magáévá és már eredetivé tett tradíciót. A topos-kutatás mindenesetre nagy lehetőségeket nyitott a történeti stilustanulmányok

előtt, s az irodalomtudomány kezébe új, használható módszert adott. Vannak akik úgy vélik, hogy ez a módszer ismét csak elsikkasztja a költészet művészi részét,⁵⁶ de ez a kisebbik (és nem fenyegető) veszély. A nagyobbik az, hogy a topos-kutatás zavarosszemű tanítványok kezén az érdekességet hajszoló hasonlóságok és megfelelések feltárásának régi és modern korokból vett gyűjteménye lesz, mely nélküli Curtius latinításon iskolázott mértéktartását. Gustav René Hocke könyveire gondolok (*Die Welt als Labyrinth. Manier und Manie in der europäischen Kunst*, 1957, és *Manierismus in der Literatur. Sprach-Alchimie und esoterische Kombinationskunst*, 1959).⁵⁷

Mintegy tudomásul sem véve a modern nyugati irodalomtudomány kritikus zavarát és erőfeszítéseit, nyugodt világossággal rajzol körképet ugyancsak 1948-ban egy gyűjtemény az olasz irodalomtudomány helyzetéről (*Tecnica e teoria letteraria*),⁵⁸ rámutatva az irodalomtörténetírásban⁵⁹ és a műfajtörténetben⁶⁰ De Sanctis és Croce ma is élő hagyományaira. A mai olasz irodalomtudomány egyáltalán nem tartja másodrendűnek az irodalom történeti bemutatásának munkáját, egyesítve benne az esztétikai szempontokat a történetiekkel. Luigi Russo nagy vállalkozása (*Storia della letteratura italiana*, I. 1957) szép példa a legjobb nemzeti örökség felhasználásának előnyeire.⁶¹ S ámbár a fentebb említett módszertani munka műfajtörténeti tanulmányának szerzője, Mario Fubini ismeri a műfajok pszichológiai feloldásának lehetőségét, ragaszkodik hagyományos kereteik megtartásához, mint fontos formaelemhez is. (Természetesen *gyakorlatilag*, az irodalmi elemzés segédeszközeként, a műfajok magatartássá változtatói is kénytelenek ragaszkodni ehhez.)

Az interpretáció „művészei”

Az eddigiekből talán világossá vált a modern polgári irodalomtudomány egyik fő törekvése, az ti., hogy eszközöket keressen az „önmagában szemlélt” költői mű megértéséhez. A már felvázolt próbálkozások mellé hadd állítsuk még oda a „kép” (image) vagy képvilág- (imagery) kutatásnak módszerét, amelynek főleg angolszász képviselőit ismerjük. Ezek a költő által sokszor vagy lényeges helyen használt „kulcsszavak” segítségével kívánnak képzeletvilágának struktúrájába hatolni, feltételezve, hogy így többet ismernek meg belőle s művének belső szerkezetéből, mint a hagyományos eszközökkel: a cselekmény analízisével, a jellemek bemutatásával, a helyzetek kifejtésével

⁵⁶ Vö. HORST OPPEL i. m. (22. jegyz.)

⁵⁷ Mindkettő a Rowohlt-cég Német Enciklopédia-sorozatában jelent meg, Hamburgban.

⁵⁸ *Tecnica e teoria letteraria*, a cura di G. GETTO—A. CHIARI—B. MIGLIORINI—M. FUBINI—V. PERNICONE. Milano, 1948.

⁵⁹ GIOVANNI GETTO, *La storia letteraria*. Uo. 7—56.

⁶⁰ MARIO FUBINI, *Genesis e storia dei generi letterari*. Uo. 161—236.

⁶¹ Vö. KOLTAY-KASTNER JENŐ, Újabb összefoglaló mű az olasz irodalom történetéről. VIF 1958/3. 284—286.

stb. A modern Shakespeare-kutatás jelentős része jár ezen az úton.⁶² Nem kevésbé elterjedt a főleg német *szimbólumkutatás*, melyet korábban a mélypszichológusok (Jung, O. Rank) ihlettek, majd amikor Hermann Pongs 1939-ben bevezette a „feltárási szimbólum” Goethe-ihlette fogalmát — amely szerint a költői szimbólum betekintést enged általában az emberi lélek legbensőbb titkaiba és így a „világtitkokban” részletet bennünket —, igen erősen metafizikus utakra tévedt.⁶³ A szimbólumkutatás legnagyobb tekintélyű német képviselője, Wilhelm Emrich, aki a *Faust* második részének szimbolikájáról írt művével lett híres;⁶⁴ az ő kezén a szimbólummagyarázat a mű általános interpretációjának főszekere lett. Rendkívül nagyhatású a Martin Heidegger-től kiinduló módszer, mely a mű *egzisztenciális* „jelentését” kívánja vizsgálni; — érdeklődésének központjában Hölderlin, Rilke nehezen értelmezhető költészete áll, s nemcsak formai, hanem erősen tartalmi szempontból. A gazdag és zavaros Hölderlin-kutatás sok példát nyújt az értelmezés túlnyomóan tartalmi, egzisztenciális szempontjaira is.⁶⁵ Heidegger Hölderlin-interpretációi⁶⁶ az emberi élet „alapfolyamatait” kívánják a költő ürügyén kielemezni: az ember létezés-módját megérteni a költészet alapján. És így tovább.

Interpretációról beszélve mégis elsősorban Svájc és Nyugat-Németország legjellemzőbb és legjelentősebb mai irodalomtudományi irányára gondolunk, amelynek képviselőit a tudományterület hangadóinak kell tekinteni. Tudománytörténetileg az „interpretáció” a legtisztább visszahatás a szellemtörténetre, mely a műnek csak eszmetartalmával törődött, csak a „fejlődésben elfoglalt helyét” kívánta megállapítani. Módszerben első pillanatra a francia szöveg-explikálókéhoz látszik közelállni, és valóban nem is annyira független tőle, mint amennyire a németek nem veszik ezt tudomásul. A szöveg tiszteletében megegyeznek egymással, megközelítésének attitűdjében van közöttük az eltérés. A francia „explication de texte” elméleti alapvetése, G. Rudler híres könyve (*L'Explication française*, 1930) azt írta elő, hogy a magyarázó vesse alá magát a szöveg „szellemének és betűjének”, vizsgálja teljességében, részei⁶⁷ és legapróbb részletei szerint: „Legyen az explikáció valamiféle testi érintkezés (une façon de corps à corps) a szöveggel, szakadatlan erőfeszítés megraga-

⁶² Pl. ROBERT B. HEILMANN, *This Great Stage. Image and Structure in „King Lear”*. Louisiana Univ. Press, 1948. — Shakespeare képvilágának kutatásáról összefoglalóan: SZINKOVICH ZSUZSA, *Shakespeare képvilága*. VIF 1959/3—4. 383—386.

⁶³ HERMANN PONGS, *Das Bild in der Dichtung*, II. köt. *Voruntersuchungen zum Symbol*. Marburg 1939.

⁶⁴ Vö. W. EMRICH, *Die Symbolik von Faust II*. Berlin, 1943. Vö. továbbá ugyancsak tőle *Das Problem der Symbolinterpretation*. DVjs 1952. 331. kk. — a szerző össze is foglalja a szimbólumkutatás helyzetét.

⁶⁵ Vö. VAJDA GYÖRGY MIHÁLY, *Néhány észrevétel az elmúlt évtized német Hölderlin-irodalmáról*. Irodalmi Figyelő, 1957/1. 11—22.

⁶⁶ MARTIN HEIDEGGER, *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*. Frankfurt/M. 1944. — Továbbá: HOLZWEGE. Frankfurt/M. 1950. Vö. hozzá: JOHANNES PFEIFFER, *Was haben wir an einem Gedicht? Drei Kapitel über Sinn und Grenze der Dichtung. Mit einem Anhang: Zu Heideggers Deutung der Dichtung*. Hamburg 1955.

dására és a beléhatolásra.” A hasonlat, amelyet Rudler használ, nagyfokú konkrétságra, magához a nyelvi—művészi kifejezéshez való ragaszkodásra utal, amelynek eredménye-amint a francia gyakorlat mutatja —, az elsősorban *intellektuális* szövegértelmezés. E francia gyakorlatot a részletek briliáns feltárása jellemzi: a német interpretációs irány a mű belső struktúrájának feltéjtésére törekszik.

A német hagyományoknak megfelelően e struktúrán mindenekelőtt a klasszicizmus hagyományozta „belső formát” érti, a mű analitikus eszközökkel vagy iskolás tételességgel nehezen megközelíthető organizmusát, amelynek mindmáig ködös fogalma igen önkényes magyarázatokra is lehetőséget ad. Képviselei ezért hangoztatják, hogy a beleérző-képesség mindenféle műelemzéshez elengedhetetlen, s az interpretációt magát mintegy a művészet területéhez közelítik. A svájci Emil Staiger, a zürichi iskola feje, akinek tekintélye közöttük talán a legnagyobb, program-szándékkal választotta összegyűjtött tanulmányainak címéül a *művészet* szót: *Az interpretáció művészete (Kunst der Interpretation, 1955)*.⁶⁷

A kötet programértekezése⁶⁸ azonban — mivel a szerző valóban rendkívüli erudíciójú kutató — elméletileg is, példájával is szembefordul a modern irányok vadhajtsaival. Staiger gyakorlatilag tagadja meg a „belsőleges megközelítés” túlzását: hogy ti. a műalkotás csak *önmagából érthető és önmagából magyarázható*. Programértekezése tárgyául Mörike egy lehetetfinom lírai darabját választja: *Egy lámpára* a címe — s ezt a tíz soros költeményt úgy járja körül, mint ahogy egy Rodin-szobrot szemlél meg minden oldalról az ember, s közben óvatosan és valóban finom kézzel lebbenti fel a versről a belső lényegét művészien rejtő könnyű. fátylakat. Maga az eljárás mégis annyiban lesz hasonló a művészethez, mint ahogy a műélvezés bizonyos értelemben a tárgy művészi újjáteremtését jelenti: Staiger olyan *sorrendben* és a hangulatok olyan *érzékelítésével* halad végig az interpretáció mozzanatain, mint ahogy a műélvező ragadja meg a tárgyat, de hozzáteszi ehhez a mesterségbeli és a gyakorlott iro-

⁶⁷ További irodalom az interpretációhoz: E. TRUNZ, Über die Interpretation deutscher Dichtung. Stud. Generale, 1952. — W. KAYSER, Literarische Wertung und Interpretation. Deutschunterricht, 1952. — W. H. BRUFORD, Literary Interpretation in Germany. Cambridge 1952. — A. CLOSS, Gedanken zur Auslegung von Gedichten. DVjs 1953. — HANNS HAECKEL, Das Problem von Wesen, Möglichkeiten und Grenzen des Verstehens für den Literaturhistoriker. DVjs 1953. — EMILIO BETTI, Probleme der Übersetzung und der nachbildenden Auslegung. DVjs 1953. — H. HORSMAN, Literaturwissenschaft und Autonomie der Dichtung. Bonn 1954. — P. GOODMAN, The Structure of Literature. Chicago 1954. E. Frunz, Literatur-wissenschaft als Auslegung als Geschichte de Dichtung. Festschrift für J. Trier. Meisenheim/glau 1954. — EMILIO BETTI, Teoria generale della interpretazione. I—II. Milano 1955. — M. L. ROSENTHAL — A. SMITH, Exploring Poetry. New York 1955. — W. ROSS, Grenzen der Gedicht-Interpretation. Wirkendes Wort, 1956. — S. MELCHINGER, Das Netz der Sprache. Ein Versuch. Die Neue Rundschau, 1956. — Franz Koch, Zur Kunst der Interpretation. Zeitschrift für deutsche Philologie 1958.

⁶⁸ Maga a címadó tanulmány először a Neophilologus 1951. januári számában jelent meg (1—14.) s számos hozzászólás és vitairás indítéka volt.

dalomismerő minden rendelkezésre álló eszközét. Maga a tárgyválasztás is a műélvezőé, s ebből Staiger elvet csinál: az interpretálónak olyan művet kell tárgyaúl kiválasztania, amelyhez belsőleg kötődik, mely érzelm- és képzeletvilágával belsőleg rokon. Csak ilyen tárgy tudja megpendíteni benne a sikeres interpretációhoz szükséges érzelmi húrokat. Ezután a mű befogadása utáni első interpretációs fokozat következik: valami megérzés, a *mű belső, egyéni ritmusának* tudomásul vétele, amely éppen reá, éppen az ő alkotójára jellemző —, mint ahogy Mozart zenei lejtése más, mint Beethovené vagy éppen Wagneré, s mint ahogy valamennyire is gyakorlott fül azonnal érzi a közöttük levő különbséget. A *belső ritmus* intuitív tudomásulvételét a nyelvi formák elemzése követi: a mondatok felépítéséé és egymáshoz való kapcsolódásáé, a szavak használatának és magának a szókinésnek az elemzése, ebben már bőven merülnek föl művelődéstörténeti szempontok is. A versforma a költeményt a Goethe-kor végére és a romantika rokonságába utalja, nyelvének egyéni sajátosságai másokéval való összehasonlításában világosodnak meg, s ezzel az interpretáló kilép a költemény „öntörvényei” közül, korába helyezi, a költő életrajzához folyamodik felvilágosításokért, majd — mivel klasszicizáló költeményről van szó — a görög lírát is segítségül veszi magyarázataihoz. Staiger interpretációs segédeszközei ezek szerint főleg nyelviek és történetiek: végső célja pedig a költemény *stílusának* meghatározása, a stílust itt a nyelvi stílus, a korstílus és a költői egyéniségre jellemző sajátos személyiség-stílus értelmében egyaránt használva.

Staiger „művészetét” nyomon követni élvezetes és kellemes, de nem iránynak lényegbeli újdonságáról győző meg, hanem arról, hogy a képzett irodalomtudós a műnek sem tartalmi, sem formai elemeit nem hanyagolhatja el, interpretációjában nem nélkülözheti az irodalomtörténetet, életrajzt vagy filológiát. S ugyanezt kell elmondani Staiger (és egyúttal az interpretációs irány) eddig legnagyobb szabású alkotásáról, a három kötetre tervezett Goethe-monográfiáról is (*Goethe*, I. 1951. II. 1956). Staiger ebben azt a célt tűzi ki maga elé, hogy az interpretáció módszerével halad végig Goethe művein. Már az első két kötet alapján valóban el lehet mondani, hogy ennél magasabb színvonalú s egyúttal szebben, világosabban megírt Goethe-monográfiát a német nyelvű irodalomtudomány mindeddig nem tud felmutatni. A Goethe-filológia beható ismerete és elegáns felhasználása, a művek helyének, jelentőségének és művészi értékeinek feltárása Staiger legfontosabb tudományos és írói erényei. Az interpretációk közé azonban — hogy a monográfiában a személyiség képét kibontakoztassa és az egyes alkotásokat az életműben elhelyezhesse — Staiger áttekintő, életrajzi fejezeteket is iktat, úgyhogy végeredményben művének összképe nem tér el a hagyományostól. Eleganciáját részben a biztos áttekintésnek és írástudásának, részben annak a szerencsés ténynek köszönheti a szerző, hogy a pozitivizmus a Goethe-filológiában a munka túlnyomó részét elvégezte már, és Staiger sem ennek eredményeiről, sem a kor-

történeti, stílustörténeti vagy életrajzi kutatások felhasználásáról nem mond le valamiféle „időtlen” és „irodalomközpontú” interpretáció nevében.

De lényegében ugyanezt kell elmondani az interpretációs irány egy másik fontos képviselőjéről, a nemrégien elhunyt nyugatnémet Kurt Mayról is. Ha módszertani szempontból vizsgáljuk utolsó tanulmánykötetében (*Form und Bedeutung. Interpretationen deutscher Dichtung des 18. und 19. Jahrhunderts*, 1957) megjelent írásait, nála sincs szó arról, hogy az elemzett mű keletkezés-történetét vagy életrajzi vonatkozásait elhanyagolná. Sőt pl. Goethe *Iphigenia*-drámájának elemzését a körülmények aránylag részletes föltárásával kezdi, tartalmi és formai elemeit szeparáltan, a stílusvizsgálat módszereit Staigernél kevésbé használva mutatja be, ámbar az ő kiindulópontja is mindenkor a nyelvi kifejezés: a *szöveg*. — De miféle interpretáció lenne az, amely nem a mű szövegéből indulna ki? Ami Kurt Mayt mégis sokszor félrevezeti, az mesterei-nek, Dilthey-nek és Unger-nak a hagyománya, egy ködös szellemtörténeti elő-feltevés: hogy tudniillik a műalkotás mögött valamely irracionális mozgató, tovább nem elemezhető „movens” húzódik meg, az alakítja a mű formáját, az a formában megvalósuló világnézeti tartalom motívuma.⁶⁹ Világnézeti követ-keztetéseit éppen ezért fenntartással kell fogadnunk. Az *Iphigenia*-dráma May-nál vallásos dráma lesz; az emberi akarat konfliktusba kerül az istenivel, de a végén „meghajlik az istenek akarata előtt”, mely mindeneket mozgatott; a dráma nem állít tökéletes embert a középpontba, hiszen Iphigenia is a Tan-talus-nemzetségből származik; az istenek előtt meghajló vallásos humanizmus nem végezheti tragédiában: ezért nem-tragikus az *Iphigenia* befejezése. E világ-nézeti—esztétikai fejtegetések a „tisza emberség” fogalmát nem is érintik, óvatosan kerülve ki így Goethe istenek-nélküli világszemléletének perdöntő bizonyítékát; ez a nyugatnémeteknél újra igen erős teologizmus jele. Maga a módszer azonban, melybe az „eszmetartalom” világnézeti értelmezése kerül, egyáltalán nem kelti az olvasóban az újdonság benyomását.

Fölösleges volna további részletekbe bocsátkoznunk. A nyugati német irodalomtudományra az utóbbi években valamilyen „interpretációs bacilus” támadott⁷⁰, s alig jelenik meg olyan modern irodalomtudományi mű, amely ne ennek a módszernek valamiféle változatával dolgoznék. Benno von Wiese (aki egykor Walzel mellett volt magántanár) az utóbbi fél évtizedben három nagy interpretációs kötetet is kiadott: egy lírait, egy drámait és egyet a német novella történetéből.⁷¹ Ez utóbbit ő maga írta, az előbbi kettő sokszerzőjű

⁶⁹ Vö. KURT MAY, Zu Fragen der Interpretation. Ein Bericht von . . ., mit einem Nach-wort von Walter Höllerer. DVjs 1959. 608—644.

⁷⁰ FRANZ KOCH írja, Zur Kunst der Interpretation. Zeitschrift für deutsche Philologie, 1958. 408.

⁷¹ BENNO VON WIESE, Die deutsche Novelle von Goethe bis Kafka. Interpretationen. Düsseldorf 1956. — BENNO VON WIESE (szerk.), Die deutsche Lyrik. Form und Geschichte. Interpretationen. I—II. Düsseldorf 1957. — BENNO VON WIESE (szerk.), Das deutsche Drama vom Barock bis zur Gegenwart. Interpretationen. I—II. Düssel-dorf 1958.

gyűjtemény, melyeknek tarka példatárában olyan interpretálóra is akadhatunk, aki a mű szellemtörténeti „helymeghatározásához” tér vissza és magáról a műről alig mond többet, mint hogy az irodalomtörténeti helyét megjelöli, vagy olyanra, aki — élő szerzőkhöz — a napi irodalomkritikával rokon eszközökkel nyúl —, vagy az esztétikai interpretáció „új módszerét” követi, amelyről az előbbiekben igyekeztünk bebizonyítani, hogy újdonság-tartalma tulajdonképpen csekély. A gyűjtemények anyagát Benno von Wiese történeti sorrendbe szedte, de irodalomtörténeti vagy akár csak műfaj történeti ábrázolások pótlására még ő maga sem tartja alkalmasoknak őket. Legfeljebb előmunkálatoknak számíthatnak majdani összefoglaló történeti bemutatásokhoz, amelyekben a szellemtörténeti iskola letűnte óta a nyugati német irodalomtudomány elszegényedett. Az interpretációs és történeti szempont a Benno von Wiese szerkesztette kötetekben mindenesetre azáltal kereszteződik, hogy sor kerül történeti szempontból jelentős, de esztétikailag nem elsőrendű művek bemutatására is (példa legyen Gottsched *Haldokló Cató*ja a drámaelemzések között); pedig az esztétikailag jelentéktelen műveket az interpretáció német iránya a maga szempontjaiból kiindulva érthető módon inkább elhanyagolja. Ez a gyűjtemények egyik pozitívuma. De maga az is újdonság, hogy dráma- és novellaelemzésekre is sor került: mert az interpretációs irány legszívesebben a líra felé fordul. Strukturálisan ez mégiscsak a legegyszerűbbnek látszó vagy legalábbis legrövidebb műfaj, ez izolálható legjobban a külső valóságtól, mert nincs cselekménye, amely elkerülhetetlenül utalna erre —, életrajzi vonatkozásaitól pedig pusztán esztétikai szempontú vizsgálatában el lehet tekinteni. Más kérdés, hogy mi lesz az eredmény. Meg azután az olvasó akkor csodálhatja meg leginkább interpretáló „művészetét” (Kayser említett könyvében számos példa akad erre), ha néhány soros versről egész értekezést képes írni . . .

Hogy ez a törekvés mennyire nem másodlagos, arra szeretnék — befejezésül — egy példát felhozni. A tekintélyes holland folyóirat, a *Neophilologus* 1951. évfolyamában jelent meg egy neves honi irodalomtudós, Th. C. van Stockum egy módszerére nézve Staiger-ihlette interpretációja, melyről nehéz le nem olvasnunk az „interpretációs bacilus” pusztításainak szimptomáit.⁷² Van Stockum elhalt nagynénje (!) jegyzetfüzetében többek között két verssort talált feljegyezve:

„Viel besser als ein guter Wille
Wirkt manchmal eine gute Pille”,

ami szabad prózai, de korhű fordításban azt jelenti, hogy a jóakarathnál sokszor többre megy az ember egy jó hashajtó labdaccsal. A kutató fantáziáját rendkívüli módon megmozgatja ez a kétsoros műalkotás (*Kunstwerk!* Így nevezi!) —, s mindenekelőtt részletes filológiai vizsgálatnak veti alá. Ennek

⁷² TH. C. VAN STOCKUM, *Zur Deutung des Wortkunstwerks, ein hermeneutisch-philologisch-methodologischer Versuch*. *Neophilologus*, 1951. 116—120.

eredményeként kiderül, hogy a sorok valószínűleg Wilhelm Buschtól, a kiváló humoristától származnak, s éppen ezért a legnagyobb komolysággal fog hozzá van Stockum a sorok ritmusának, hangértékeinek, struktúrájának (Wiederholungsstruktur) elemzéséhez, majd világnézeti tartalmuk felfejtésére tér. A „jóakarát” (guter Wille) nyilván a kanti filozófiával függ bennük össze (hiszen Kant mondotta, hogy a „jóság” minden dolgok között a legtisztábban a jóakarásban érvényesül). A költő soraiból azonban szkepszis árad, jól lehet nem az emberi akarat szabadsága, mégis annak gyakorlati hatályossága iránt —, ez az első sor jellemzője, míg a második észrevehető hajlandóságot árul el a determinizmus, sőt a „tudományos materializmus” iránt, ami a Kant-ismerő és schopenhaueriánus Busch-nál feltűnőnek mondható. Van Stockum ezután a sorok „mély” szimbolikáját fejtegeti: „amit a szavak mondanak — írja —, az valami titokzatos, néven nem nevezhető életérzést sejtet, melynek minden múlandó csak hasonlatnak tűnik (Goethe!). A sorok szimbolikája azt mutatja továbbá, hogy szerzőjük látnoki módon megelőzi Freudnak az anális erotikára vonatkozó gondolatait. S ugyanez áll a Sartre-féle egzisztencializmusra; a költő „itt is prófétikusan anticipálta a naponta visszatérő döntések jelentőségét a magányos és »odavetett« (geworfen) egyén alapvető, tisztán személyes életkérdéseire vonatkozóan”. Van Stockum eze után azzal fejezi be interpretációját, hogy az elemzett „irodalmi műalkotás egzisztenciális vonatkozásai” feltehetően „központi jelentőséggel bírtak” nagynénje „privát életvitelében”, s ezért vezette be ezt a melankolikus (hintersinnig) mondást a jegyzetfüzetébe.

Szeretnénk azzal a feltevessel zárni az interpretációról mondottakat, hogy van Stockum ugyanolyan szándékkal közölte cikkét a Neophilologusban, mint ahogy mi itt reprodukáltuk: a humor kedvéért — ámbár a holland szerző stílusában ennek nem találtuk nyomát.

Ideiglenes tanulmányok

Vannak a tévedéseknek is tanulságaik. Az „irodalomközpontú” irodalomszemlélet olyan tudományos műfajokat szorított háttérbe, amelyek a régebbi kutatás előterében álltak: ilyen például a *költői életrajz* műfaja — mely inkább a belletrisztika területére tolódot át. Védői és támadói egyaránt vannak: nem volna érdektelen egymás mellé állítani érveiket. De ilyen a *műfajelmélet vagy a poétika kérdése* is, amely az egykori szabálygyűjteményből és példatárból, majd deduktív filozófiai diszciplínából vagy az alkotó lélektanából (Dilthey), illetve a befogadó lélektanából (Müller—Freienfels) ma inkább induktív tudománykísérletté lett, és egyes művek vizsgálatából kiindulva általános érvényű műfaji *tipológia* kiépítésére törekszik. Az irodalomtudomány és nyelvészet rendkívül kiszélesedett *határterületén*, a stíluskutatás változatain minálunk eddig inkább csak nyelvészek tevékenykedtek. A Szovjetunióban folyó stílusviták figyel-

meztetnek arra, hogy mennyi az ehhez kapcsolódó irodalomtudományi feladat.⁷³ Mindezeknek és az itt fel nem soroltaknak a központjában — végső fokon — a történeti vagy a történetietlen irodalomszemlélet kérdése áll. A részletek további tanulmányokat kívánnak. Közülük a három legérdekesebbnek ígérkező tanulmány tárgyát a fentiekben körvonalaztuk.

Az előző fejtegetések szándéka és a tények felsorakoztatásának célja az volt, hogy az olvasó maga győződjék meg róla: a mai nyugati irodalomtudomány elsősorban a költészet történetietlen szemlélete mellett döntött vagy legalábbis ezt tekinti modernnek (a szó „divatos” értelmében is). Sőt a történetietlen-esztétikai és a történelmi-genetikus szemlélet kettősségének hitelesítésére magának a költészetnek is kétféle „létmódját” különbözteti meg. Utolsó idézetül álljanak itt erre Fritz Martini szavai a német filológia nagy „Aufriss”-ének poétikai cikkéből:⁷⁴ „Minden költői mű kettős vonatkozásban él. Mint az emberséget kiterjesztő önmegértés kimondása és meghirdetése egyfelől történeti levéshez és léthez kötődik. Mint műalkotás másfelől önmagába zárt és tökéletes, betöltött létezés, és ezzel kikerül a történetiség feltételezettsége és ideiglenessége alól. Mint költészet kívül áll az időn, »történelem nélküli« lét, noha másrészt mégis mindenekelőtt a történeti időben bontakozik ki, csak abban jelenhetik meg.” Így hangzik az irodalom és költészet történetietlen szemléletének „ontológiai” megalapozása.

Mert ne tévesszen meg senkit, hogy a meghatározás a műalkotás *keletkezését* a történelemhez köti, *megjelenését* pedig a mindenkori történeti időhöz. Mint költészet, mint „betöltött létezés” *kívül áll az időn*, kívül a történetiségen: — tehát lényege szerint csak így vizsgálható. Abban, ahogyan a mű előttünk áll, nincs benne történeti múltja: önálló struktúra, amely *s számunkra* csak azért jelenik meg időben, mert mi csak időben tudjuk szemlélni. Azaz a történelem bemutathatja a művek keletkezésének egymásutánját, még a körülményeit is, de magából a műből ez mitsem magyaráz. Nyilvánvaló, hogy ez az álláspont homlokegyenest az ellenkezője a mi tudományos álláspontunknak, amelynek alapja a mű létét egyedül magyarázó, megértető és kifejtő, a materiális bázis erői szerint szemlélt történelem. Sőt magát az elkészült művet sem tarthatjuk függetlennek a történelemtől, már amennyiben nem absztrakt létéről beszélünk, hanem valóságos létéről, amelyben hatása, jelentése, mindenkori értelme is bennfoglaltatik. Története és történeti léte mindenkor az emberrel kapcsolatos, az emberhez kötött, s ahogy az ember tökéletesedik társadalmi létében, úgy nyílnak ki előtte mind szebben, hogy igazabban nézhessen a mélyükre, a költészet virágai.*

⁷³ Vö. NYIRŐ LAJOS, Egy stílusvita irodalomelméleti tanulságai. VIF 1960/4.

⁷⁴ FRITZ MARTINI, Poetik. 220. (24. jegyz.)

* A tanulmány nyomdai munkálatai közben jutott hozzánk a Szovjetunióban „Против буржуазных концепций и ревизионизма в зарубежном литературоведении” címen megjelent cikkgyűjtemény, ahol az itt érintett kérdések is szóba kerülnek. Ismertetésére visszatérünk. (Szerk.)

История литературы или искусство поэзии?

Статья рассматривает различные направления в современном западном литературоведении. Характерные черты их автор видит в том, что направления эти стремятся оттеснить на задний план исследование литературы с исторической точки зрения. В противовес этому преувеличенное значение получают методы исследования, носящие чисто формальный характер, занимающиеся лишь стилем, композицией, структурой произведения, или объяснения, интерпретации, не принимающие во внимание «внелитературные» точки зрения.

Находящимися «вне литературы» считаются все такие методы исследования, которые выходят из узкого круга эстетики произведения и либо приближаются к анализу произведения со стороны экономической структуры общества, биографии писателя, исторических или политических условий, либо используют и эти факторы.

Эта чуждаемость исторической точки зрения может быть воспринята как реакция на антинаучные позиции буржуазной науки, рассматривающей историю как духовное развитие общества (*Geistesgeschichte*), которые сменились теперь многочисленными разновидностями неисторической интерпретации. После второй мировой войны многие из буржуазных историков литературы искали убежище в *позитивизме*, статья приводит несколько примеров этого, затем кратко показав буржуазную критику *Geistesgeschichte*, переходит к рассмотрению наиболее важных направлений и их представителей с точки зрения «двух способов сближения» с литературой (используя слова Уэллека—Уоррена — «*extrinsic approach*» и «*intrinsic approach*»). Разнообразные варианты «внутреннего» способа сближения с литературой представлены введением в литературоведения. Вольфганга Кайзера, так называемым морфологическим литературоведением, а также, в основном, сторонниками направления американского журнала «*New Criticism*». Этим субъективистским методам противостоят более ранние объективно формалистские начинания, такие, как метод школы русских формалистов или чешских структуралистов, первый из них дал особенно много и для сегодняшнего изучения формы, а второй стоит довольно близко к семантике и логистике неопозитивистов. Более субъективистскими, чем эти последние, являются методы так называемого направления интерпретации, представленного, в основном, швейцарскими и западно-немецкими учеными. Наиболее крупные представители этого направления вынуждены отказаться от принципа чисто «внутреннего» сближения с литературой и в своих интерпретациях используют и лежащие «вне литературы» факторы. Рассмотрением этого направления и заканчивается статья.

SZIKLAY LÁSZLÓ

MODERNIZMUS ÉS HALADÁS A CSEH LÍRÁBAN A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

Sok hasonlóság, de sok különbség is van az első világháború küszöbén a mi irodalmunk és a cseh irodalom fejlődése között. A XIX. század párhuzamaira már többen rámutattak; sok szó esett arról is, hogy 1867 után mind kevesebb és kevesebb lesz csehek és magyarok költészetében a szomszédság adta megegyező vonás. Nemcsak azért, mert a századvégen Csehország iparosodottabb jellege következtében az addiginál is jobban érvényesültek a cseh társadalmi élet urbánusabb viszonyai; a cseh polgárság erősebb volt, mint a miénk, életmódját és világfelfogását nem kötötte ezer és ezer szál a provinciális dzsentrivilághoz. A cseh proletariátus is korábban hallatta a szavát: hiszen képviselői 1848 júniusában már ott harcoltak a barrikádokon Prága utcáin. A társadalmi fejlődésnek e szembeötlő s az irodalomban is érvényesülő különbsége okozza, hogy míg nálunk a XIX. század utolsó évtizedeiben elsősorban még mindig csak a népnemzeti irány volt a hangadó, s legfeljebb csak óvatos tapogatózások, magányos kísérletek történtek abban az irányban, hogy a hivatalos ízlés kifejezőmódját a Parnasse vagy Whitman költészetének tanulságaival frissítsék fel, s nemcsak olvasóközönségünk ízlését, hanem íróink látóhatárát is erősen korlátozta a német kultúra egyoldalú befolyása, a haladószellemű nyugati irodalmaktól való elzárkózás, addig Masarykék a kor legmodernebb nyugati filozófiai és művészi irányait a haladó cseh polgárságnak mondhatni hivatalos irányzatává tették. JAROSLAV VRCHLICKÝ, a cseh líra egyik legnagyobbja (1853–1912) kinyitotta az ablakokat Nyugat-Európa, főleg a modern franciák felé, s ezzel igyekezett a maga részéről felszámolni a költészet provincializmusát. Nálunk a szimbolizmusnak legfeljebb csak ködös előképeit lehet itt-ott felfedezni, amikor — 1890-ben — a cseh szimbolizmus legjellegezetesebb képviselője, ANTONÍN SOVA (1864-1928) fellép.

A különbséget a két irodalom között az első világháborút megelőző időkben adott államjogi-politikai viszonyok is meghatározzák. Magyarországnak viszonylag függetlenebb helyzetével szemben Csehország változatlanul tartomány maradt; nálunk 1867 és 1918 között nem volt szükség a germanizáció elleni küzdelemre olyan értelemben, mint ahogyan a cseh polgárság írói munkájukat egészen az államfordulatig nemcsak kifejezetten művészi-költői, hanem népnevelő munkának is tekintették. Maga Masaryk, a pozitivistá gon-

dolkodó és filozófus, a cseh polgárság ekkori szervezője s 1918 után a polgári Csehszlovákia első államelnöke, a nemzetért végzett „apró munka” (drobná práca) jelszavát tűzte ki az írók feladatául; de nincs is ennek a korszaknak olyan cseh lírikusa, vagy epikusa, aki ne a nemzetmentés, a népnevelés tennivalóit tekintse elsőrendű feladatának. Látszólag ellentmondás, de ez alól még a fentebb említett parnasszista vagy szimbolista írók sem kivételek. Vrchlický sem feledkezett meg arról, hogy ellenállásra kell rábírnia a cseh tömegeket a németesítéssel szemben.

Ez nagy mértékben befolyásolta az első világháborút közvetlenül megelőző korszak íróinak művészi fejlődését. ALOIS JIRÁSEKNEK (1851-1930) a huszita korszak diadalmairól, majd a Fehérhegyi Csatát követő évtizedek sötét elnyomatásáról szóló regényei a realista prózára jellemző művészi eszközökkel megírt tablók, ugyanakkor arról is tanúskodnak, hogy az író célja: a múlt felidézésével a jelen harcaira buzdítani kora olvasóját. Jiráseknek ez a múlt század nagy romantikusaira, egy Vörösmartyra, egy Kollárra emlékeztető magatartása adja közte és európai realista kortársai között a legnagyobb különbséget. Még jobban jellemzi a dualizmus korának sajátos cseh szellemi-irodalmi képét PETR BEZRUČ (1867-1958), aki a XIX. század utolsó éveiben írta meg, s 1909-ben adta ki könyvalakban Sziléziai Dalait (*Slezské písně*). Bezruč már nem a polgárság érdekeit képviselő költő; expresszionista szabadverseivel a bányászok nehéz sorsát, kemény munkája mellett kevés kenyerét mutatja be, hol lírai gyöngédséggel, hol pedig keserves átkozódással. Mégis van becsé a polgárok szemében is, mert részese tudott lenni a nemzeti harenak. Szilézia bányatulajdonosai Bécsben laktak; ebből a tényből adódott, hogy a bezručí költészet a szociális és a nemzeti elnyomás ellen egyszerre tiltakozott.¹

Kicsi volt a cseh költőknek az a csoportja, amelyik 1918 előtt — legalábbis egy ideig — nem vett részt a nép-, illetve nemzetnevelő munkában. Anarchistáknak nevezték magukat s mind politikai, mind művészi szempontból valóban volt az anarchizmushoz annyi közülük, hogy minden ellen lázadtak, ami csak körülvette őket.

Közéjük tartozott ekkor az a STANISLAV KOSTKA NEUMANN (1875-1948) is, aki később öntudatos kommunistává, az 1920-ban megalakult Csehszlovák Kommunista Párt hivatalos költőjévé fejlődött. Kezdetben közte és Bezruč között éppen a nacionális és a szociális tendencia viszonya szempontjából alig lehet észrevenni valamelyes különbséget: börtönt is azért viselt, mert az Omladina² nevű ifjúsági mozgalomban vett részt, amelynek a célkitűzése

¹ Bezruč költészetének legújabb magyar ismertetése DOBOSSY LÁSZLÓ, Petr Bezruč kilencven éves, Irodalmi Figyelő 1957. 129-135.

² Nevével is utal arra, hogy a XIX. század nacionalista harcainak terméke. Az „omladina” délszláv szó, ifjúságot jelent. A délszlávoknál Szerbiára, Montenegróra (Crna Gora) és a Bánát-Bácskára kiterjedő kulturális szervezkedés volt, amelyet a magyar kormányzat azért tiltott be, mert nem nézte szívesen, hogy a területén idegen államokban is működő nemzetiségi egyesület áll fenn. Vö.: KEMÉNY G. GÁBOR, Íratok a nemzetiségi kérdés

között a forradalmi célok nacionalisakkal keveredtek. De már később, közvetlenül a századfordulón mind több és több lesz költészetében a lázadás a polgári konvenciók ellen, s mind kevesebb és kevesebb a közös nemzeti harc támogatása; a szélsőséges, sőt gőgös individualizmus karjaiba vetette és dekadens sátánnak stilizálta magát, aki mást sem tud tenni a társadalommal, mint mélységesen megvetni. A költőnek ez a magatartása merőben új hangot hozott ugyan az addig eleve nevelő célzatú cseh lírába, de ugyanakkor a zsákutcába jutás veszedelmével is fenyegetett.

1904-ben lelki diszharmoniai feloldása céljából eltávozott Prágából, s Brünn mellett telepedett le egy kis faluban, Řeckovicében. Mintha a természet világában szilárdabb talajt érzett volna a lába alatt; lázadó hangja lehiggadt, egyszerű és keresetlen módon kezdett a boldogságról énekelni.

Nem a romantikusok fésületlen, a civilizációval mereven szembenálló, vad természete jelenik meg Neumann lírájának ebben a korszakában: *Kniha lesů vod a strání* (Erdők, vizek és hegyoldalak könyve) című kötetében a természetimádók materializmusát teszi magáévá, egyfajta naív naturizmust, amellyel ellensúlyozni tudta a nagyváros zaklatott, zilált életének kedvezőtlen hatását. Így lett az anarchista lázadóból természetleíró, klasszicizáló művészi törekvés képviselője. Materializmusa viszont ekkor még nem dialektikus; csak az egyes jelenségeket látja meg, köztük az összefüggéseket és az ellentmondásokat nem. Primitív pogány, aki csak lázad a polgári civilizáció romlottsága ellen, de még nem ismeri az ellene irányuló szervezett és tervszerű harcot.

Ez akkor következik be, amikor a valóság költője megismerkedik Lenin műveivel és a Nagy Októberi Forradalom eredményeivel.³ Nagyjából az 1918-i államfordulattal egy időre esik Neumann útkeresésének ez a második fázisa: a helyes út megtalálása. A cseh polgárság a „prevrat” tényével birtokába jutott annak a hatalomnak, amelyért oly éles harcokat folytatott a Habsburgokkal szemben. Így lassan-fokozatosan, sőt egyre gyorsabban elfordult a tömegektől. Már 1919-20-ban is nyilvánvaló volt, hogy frázissá koptatták a „demokrácia” szót, a hivatalos államapparátus nem a tömegek, hanem a tőke érdekeit szolgálta. Még világosabbá lett ez akkor, amikor — a húszas évek végén — az általános európai gazdasági válság óriásivá növelte Csehszlovákiában is a munkanélküliek számát. A cseh polgári íróknak a háború előtt megszokott, alapvető magatartása, „alapállása” így elvesztette építő jellegét, nem szolgálta többé a haladást, a másodrendű íróknál sokszor üres szócsépléssé fajult, de zavart okozott, zsákutcába vezetett az olyan nagy művészeknél is,

történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. I. Bp. 1952. Tankönyvkiadó. 90., 93., 244-245., 271-275., 350-351., 558. — Az osztrák hatóságok által már csírájában elfojtott hasonló nevű szervezkedés tehát a szláv kölcsönösség (közösség) jegyében indult.

³ Jiří BRABEC, Doslov. STANISLAV KOSTKA NEUMANN, Spěvy jistoty. Výbor veršů z let 1919-1947. Praha, Mladá Fronta 1955. 115.

mint KAREL ČAPEK (1890-1938), aki kora problémáit csak a fasizmus közeledő veszedelmének láttán, élete utolsó éveiben tudta helyesen megoldani.

Mintha Neumann az új helyzetben természetleíró verseihez képest az ellenkező végletbe esapott volna át. Az első világháború borzalmas élményanyaga, a Kommunista Párt megalakulása körül vívott harcok lendülete mintha háttérbe szorította volna az író szubjektivizmusát. *Rudé zpěvy* (Vörös dalok, 1923) c. kötete arról tanúskodik, hogy csak maga a politikai program állt előtte, azt fejezte ki nagy költői erővel.

E rétori hanghordozású programköltészetből, amelynek a harmincas években a cseh fejlődésben inkább volt sajátosan politikai, mint művészi hatása, a költő ismét saját magához, bensejének intimebb hangjaihoz fordult vissza. *Láska* (Szerelem, 1930) című kötetének méltatói szerint nem valami belső fejlődés vagy éppen törés következtében idézi a költő szubjektív énjét; ahogy a *Rudé zpěvy*ben a korélményre reagált, úgy külső élmény, a valóban átélt szerelem készíti ezúttal a dalok írására is. Továbbra is a látható, a kézzelfogható valóság költője maradt tehát; a fordulat után már tudatosabban, kevesebb primitív pogánysággal. Szól ugyan arról, amit maga élt át, de már nem tudja a közösségről s annak értékeiről levenni a szemét.

Alanyiség és tárgyiasság szintéziséért harcol Neumann a második világháború előtt kiadott utolsó két kötetében is: *Srdce a mračna* (A szív és a felhők, 1935) és *Sonáta horizontálného života* (A horizontális élet szonátája 1937). *A szív és a felhők* c. kötetet ezzel a szöveggel ajánlja Maxim Gorkijnak: „Egy vigaszom, örömöm és büszkeségem marad: hogy Önnel együtt, költöm, mindenek fölött szeretem a felszabadított Oroszországot, a nagy Szovjetuniót, az emberiség eljövendő felszabadítóját.” A horizontális élet szonátájában pedig a címben szereplő zenei műfaj szokásos részének megfelelő ciklikus beosztásban mutatja be kora mindennapi életét és problémáit. A „horizontális élet” a valóságos életet jelenti az érzékek fölöttivel, a metafizikussal szemben, amely ellen — láttuk — kora ifjúságától kezdve küzdött. Maga a költemény öt részre oszlik: az első *Materialismus* címmel a költő világnézetéről ad számot. Máchával, a nagy cseh romantikussal, illetőleg annak egy verssorával száll vitába. „Messze az én utam, hiába a hívás” — mondja Mácha. Neumann az életközelség s az együtt küzdők közösségének a híve: „Szép az élet, s ha messze is az út, egyetlen hívás sem hiábavaló.” A költemény az élet s a föld dicsérete, mindené, ami rajta él. Köztük van a költő is, aki most már azt tartja végső feladatának, hogy a dolgozó nép felszabadításáért, az osztályelnyomás ellen harcoljon.⁴

Mindez a hősas-harmincas években Csehszlovákiában nem ment minden zökkenő nélkül; még a neumann-i derűbe is bele-belejárzott a kegyetlen társadalmi valóság okozta keserűség:

⁴ Neumann fejlődésrajzát vö. BEDŘICH VÁCLAVEK, *Cesta ke skutečnosti. Tvorbou k realitě*. Praha, Svoboda. 1946. 26-34.

Munkánélküli

Mikor gyerek voltam, iskolát kerültem,
s azt mondtátok nékem: sokra nem viszed,
társaimmal vígan hevertünk a fűben,
boldog naplopásban, sors, hittem neked.

Aztán megtanított dolgozni a mester
s menten ráébredtem: úr sosem leszek,
puszta kérges kézzel mire megy az ember?
A munkáért sosem mértek kincseket.

Munkámért jutalmat ha kínált az élet:
akkor durván földre taszítottatok.
Tántorgok s csak néha jut számomra éték.
Hasznosabbra mért nem tanítottatok?

Oh mért nem mondtátok már az iskolában,
hogy ki más nyakán él, annak élte jó?
Mennyi fondorlat van ebben a világban,
mily hazugság minden, s mégis mily való!

Megtanítottatok dolgozni serényen,
ámde lopni mért nem tanítottatok?
Tudom azt, amire sose lesz szükségem,
s más rétjén legelni, sajnos, nem tudok.

(Baranyi Ferenc fordítása)

Az imperialista korszak társadalmának keserűn erőteljes, satírikus ábrázolása ez. Akkor tudjuk teljes mértékben megérteni és értékelni, ha mérlegre tesszük, hogy ebben a korszakában Neumann már fenntartás nélkül a szocializmus álláspontján áll. Hőse éppen ezért korholja azokat, akik felnevelték, mert arra tanították meg, ami szocialista szempontból az élet legnagyobb értéke: dolgozni. Neumann verse lázít a „máséből élők” világa ellen.

Ennek ellenére sem követték a szocialista költészet idős mesterét azok a fiatal lírikusok, akik közvetlenül az első világháború után, a húszas évek elején léptek fel a cseh irodalmi élet porondjára. Azokban a nyilatkozatokban, amelyeket Neumann korának cseh társadalmi viszonyairól nemcsak a bemutatott hasonló verseivel, hanem tanulmányaiban is tett, ő maga mutatott rá ennek az okára. A cseh társadalom a két háború között az első szempillantásra sem látszott alkalmasnak arra, hogy benne Neumann költészetének az egye-

nes vonalú továbbfejlesztőjére találhasson: „... Itt a mai burzsoázia, teljes osztályöntudattal, de éppen ezért — mint mindenütt — kulturális szempontból teljes egészében reakciósan, itt a kispolgárság, amely ma csaknem maradéktalanul az ő uszályában van, s itt a proletariátus, az egyetlen osztály, amelynek állandóan emelkedik a színvonala, amelyik mégis nagyon messze áll az irodalmi és a művészi munka kérdéseitől. Kire támaszkodhat ma nálunk a becsületes, alkotó szellem? Egyedül az ún. baloldalra, az embereknek erre a heterogén csoportjára, akik többet törődnek mindenfajta „avantgardista” bogaraikkal, minthogy rendszeresen, egységesen, fegyelmezetten mélyítsék el legalább nemzetünk ama rétegének, a kispolgárság megközelíthető részének a kulturális életét, amely mindeddig fogékonynak mutatkozott a felemelő és éltető értékek iránt. A proletariátus érdekében is csak igen keveset tesznek ebből a szempontból, sőt, még azt a keveset is szabotálják, ami nálunk a színvonala érdekében történik vagy történhetne; kicsinyes politikai okokból szabotálják és tékozzolják el.”⁵

Neumannnak ez a nyilatkozata a kor cseh baloldalára, „embereknek ... a heterogén csoportjára” panaszkodik. Arról a fiatal értelmiségről van szó, amelyik még szinte gyerekként élte át a háború sok borzalmát és a nemzet szabadságáért vívott harc izgalmait, s amelyik a béke első éveinek szabadabb légkörében, a feszültségek feloldódása után, szinte mérték nélkül habzsolta a művészetekben is a merész, új fejlődés lehetőségeit. A közelmúlt rossz emlékeivel együtt annak művészi ízlésétől, konvencióitól is borzadt; erőteljes hangon azt követelte, hogy az új művészet (festészet, szobrászat, építészet, zene és költészet) megalkuvás nélkül, sőt mereven szakítson mindennel, ami az uralkodó burzsoázia ízlésének tényezője volt. A húszas éveknek, sőt a harmincas évek elejének prágai fiataljai mindenre vad ellenszenvvel reagáltak, ami a szemükben konvenciózusnak tűnt. Lélektani szempontból érthető is volt ez, hiszen a háború előtti állapotokhoz képest új politikai és társadalmi helyzet azoktól, akik új utat akartak törni a haladószellemű irodalom — és általában művészet — számára, Európa-szerte azt követelte, hogy szakítsanak a régivel. Az olasz, a francia, a német helyzethez hasonlóan viszont ezek a fiatalok, a magukat Prágában is „l'avantgarde”-nak nevező művészek az első idők lázongásaiban nem a marxizmus—leninizmus álláspontjáról támadták a polgárok világát. Neumann „heterogén” jelzője is mutatja, hogy a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből összeverődött fiatalokról van szó, akik közül lényegesen több volt a kispolgári-értelmiségi, sőt: burzsoá, mint a népi elem. Mindenáron újat akarásuk támadta és nagyrészt sikerrel le is bontotta a régit, de helyébe nem mindig és nem is egyöntetű módon tudott olyan újat hozni, ami termékenyítőleg és főleg töretlen egyenes vonalban szolgálhatta volna a fejlődést.

STANISLAV KOSTKA NEUMANN, Bánsík a politika. Paměti a drobné prózy. Praha, Svoboda. 1951. 58. Neumann e cikkét 1929-ben tette első ízben közzé.

*Devětsil*nek⁶ nevezte magát ez a csoport, ezzel is jelezve, hogy erőt is akar képviselni ugyanakkor, amikor nem törekszik fényes, reprezentatív sikerre, sőt a polgárok ünnepélyes pátozásával szemben a hétköznapi művészi nyelvét akarja megalkotni. Mivel a Monarchiában vívott nemzeti harc már nem jelentett neki élményt, az idősebb nemzedék tanító-nevelő magatartását természetellenesnek és hazugnak ítélte, nem hitte el, hogy mögötte őszinte szándék is lehet. Úgy véljük, ezért nem követte Neumann költészetét sem. A Devětsil sok tagja politikai szempontból egyetértett a nálunk lényegesen idősebb mesterrel; de hanghordozása éppoly ellenszenves volt neki, mint a századforduló s a századelő művészi hagyományait követő többi íróé.

Amikor Vítězslav Nezval, e nemzedék egyik legjellegzetesebb és legerőteljesebb költője bemutatta ifjúkori lázadásuk lényegét, maga is bevallja, hogy az örökség többi tényezője ellen folytatott harc közben a pedagógus célzat leküzdése is mennyire a törekvéseik középpontjában állt: „A cseh irodalomnak, amely Kollár szonettjeinek a szentenciáival kezdődött és St. K. Neumann kitörő szentenciáiig jutott el, mégiscsak túlságosan nevelő volt a magja, s mi úgy akartunk úszni, mint Rimbaud részeg hajója, amely nem tudja előre, hogy milyen csodaszívet fedez fel, mit talál meg. Amikor később az „épater le bourgeois” szándékával kimondtuk a poétizmus szót, semmi többet nem akartunk, mint hangsúlyozni a költészet jogát *önmagára* . . .”⁷ Bedřich Václavěk, a kortárs kritikus, aki végülis el tudott jutni a cseh szocialista költészet elméleti megalapozásához, s éppen Neumann költészetének elemzésével tett marxista szemléletéről tanúságot — kritikai fejlődésének első korszakában „a művészet gyilkosának” mondta a tendenciát. „A szolgálat és a költészet nem fér meg egymással. Ott, ahol a legjobb a szolgálat, ráfizet az alkotás költőisége.”⁸

Felületesek volnánk, ha az első világháború utáni évek fiataljainak ezt a tendencia-ellenességét a világirodalomban általában l'art pour l'art-nak nevezett állásponttal azonosítanók. Semmi sem áll tőlük távolabb, mint a parnasszisták előkelő akadémizmusa. Gúnnyal, sőt megvetéssel néztek a parnasszista nemzedék minden megnyilvánulására, nemcsak világnézetére, hanem életformájára is. „Én már nem éltem azokat az időket — írja Nezval —, amikor olyan fiatalok járkáltak a prágai sétányokon, akiknek az volt a fontos, hogy öregnek nézzék őket. Cilindert szerettek a fejükre rakni, sétapálcát hordtak, gombbal a végén, s a gomblyukban a kabátjuk hajtókájából valami nagy, rikító virág integetett. Nagybátyáinknak ez a nemzedéke Oscar Wilde-ot szerette utánozni, s az ernyedtet, a beteget, a morbidot játszott meg. . . — Abban

⁶ Magyarra szóról szóra lefordítva: „Kilenc erő”. Ugyanakkor egy nagylevelű dudva (lapu) neve is a csehben. *Petasites officinalis*, magyarul acsalapu. Vö. : DOBOSSY LÁSZLÓ, *Cseh-magyar szótár*. I. Prága-Bp., ČSAV-Akadémiai Kiadó. 1960. 100.

⁷ VÍTEZSLAV NEZVAL, *Z mého života*. Praha, Československý spisovatel. 1959. 96. A kiemelés tőlünk.

⁸ LUDVÍK SVOBODA, *Úvodní slovo vydavatelovo*. BEDŘICH VÁCLAVEK, *Od umění k tvorbě*. Praha, Svoboda. 1949. 12.

a korszakban, amikor mi, a legfiatalabb háborús évfjártok, az életre készülőd-tünk, akkor, amikor az Oroszországból hazatérő foglyok tanúságot tettek arról, hogy születik keleten az új világ, nem tudtunk mást tenni a »századvég« nem-zedékének stílusával, mint hogy részvétellel kinevettük.”⁹ Szertelen életmóddal, vad bohémsággal mutattak fintort a polgári sznobok életformájára, cilinde-reire és nagyképűségére: excentricitásuk sokszor lett a hivatalos irodalmi ténye-zők botránykövévé, de Nezval rögtön hozzá is teszi: „Így és hasonlóan mulat-tunk a Devětsil idején. Életünk gyakorlatában bőven volt anarchia, de elmé-letben vigyáztunk rá, hogy gondolkodásunk ne fusson bele az anarchia zsák-utcájába.”¹⁰

A húszas évek fiataljai joggal hangsúlyozhatták, hogy elmúltak az idők, amikor a cseh írónak politikusnak, népszerűnek, zsurnalisztának, plakátszer-zőnek és költőnek kellett lennie egy személyben. Václavek arra mutatott rá, hogy a XX. század a specializálódások százada, a költészetnek is ki kell hát vívnia a maga rangját.¹¹

Ha a problémát csak magának a cseh *költészetnek* a fejlődése szempont-jából vizsgáljuk, meg kell állapítanunk: a húszas évek végén, a harmincas években fiatal költőknek és kritikusoknak ez az állásfoglalása korszükséglet volt és lélektanilag is indokolható, mint minden újítás, amelyet a művészetek történetében az elavult, megmerevedett formák és költői magatartás ellen vív-nak. Azok viszont, akik a Devětsil próbálkozásait ellenszenvvel fogadták, már a kezdet kezdetén felemelték szavukat az ellen az anarchia ellen, amelyet — szerintük -- a fiatalok törekvései jelentettek. A konvenciókat ostromló köl-tők erre a kritikára többek között azzal is válaszoltak, hogy ez csak a konser-vatív polgárság oldaláról látszik így, az ő formabontó törekvésük és új költői magatartásuk szolgálja a jövőt és segíti építeni az új társadalmi rendet.

A kor társadalmi-politikai harcai közben ugyanis a munkásság haladó elemeinek a Szociáldemokrata Pártból történt kiválása és a Kommunista Párt megalakulása után (1920), egyre jobban előtérbe lépett a széles néptömegek kulturális felemelésének, a magasabb kultúra elterjesztésének kívánalma. A kul-túra nemcsak egyes kiváltságos elemeké, hanem mindenkié, hangzott a jelszó, s a haladás munkásai ennek érdekében igyekeztek mindent elkövetni. A széles néptömegek kulturális nevelésének egyik legfontosabb kelléke viszont: a köz-érthetőség. Talán sohasem volt annyira fontos ez, mint éppen akkor, amikor századunk haladó értelmisége az adott alkalmas történelmi pillanatban hozzá-fogott a munkásosztály műveléséhez, s ezzel készítette elő, hogy átvehesse a hatalmat. A Devětsil fiataljai részt kívántak venni ebben a munkában, rend-szeresen el is jártak azokra a munkásösszejövetelekre, ahol irodalomról, költé-szetről volt szó, a cseh avantgardista színház megalapítója és azóta klasszi-

⁹ VÍTĚSLAV NEZVAL i. m. 125-126

¹⁰ Uo. 123.

¹¹ SVOBODA i. m. 9-13.

kussá vált vezéregyénisége, EMIL FRANTIŠEK BURIAN (1904-1959) pedig a munkások részére rendezett előadásokat. Meglehetett-e viszont művészi törekvéseik és e között a funkció között az a harmónia, amely sikeres működésük érdekében kívánatosnak látszott; a cseh költészet fejlődése szempontjából jogosultnak mondható művészi útkeresésükkel hozzá tudtak-e járulni a széles néptömegek neveléséhez, a kultúra népszerűsítéséhez?

Két költő művének rövid elemzésével kívánjuk bemutatni, hogy miképpen oldódhat fel a kettős korszükségletnek ez a látszólagos ellentmondása.

Annak ellenére, hogy fiatalon halt meg, JIŘÍ WOLKER (1900-1924) a háború után fellépett cseh lírikus nemzedéknek a felvetett probléma szempontjából is egyik legjelentősebb alakja. Kispolgári lelkületű értelmiségi családból származott — és prágai egyetemi tanulmányai elvégzése után a prostějovi munkásifjak között talált megértő környezetre. Maga ez a tény is bizonyítja, hogy élete nincs feszítő ellentmondások nélkül, amelyek az előbb felvázolt problémát még csak elmélyítik.

Mint nemzedékének többi tagja, kezdetben ő is a szimbolistákon nevelkedett. Nemcsak Sova és Machar, hanem a nagy franciák is kedvelt olvasmányai voltak. Később St. K. Neumann érzéki lírája lett a kedvence: ő is minden idegszálával fel tudta fogni a valóság szépségét és rútságát, örömét és bút felidéző színeit és formáit. De nem állt meg a felszín képszerű költészeténél.

Végeredményben nem lett Neumann tanítványa ő sem, legalábbis nem abban az értelemben, ahogy a háború utáni Neumannt megismertük. Első verses kötetében, az 1921-ben megjelent *Host do domuban* (Vendég a házhoz) mint a saját szubjektív világát nagy kifejező erővel megjeleníteni képes költőt ismerjük meg. Sok nemzedéktársához hasonlóan neki is nagy a honvágya Prágában, túlságosan nagy számára a kezdeti kontraszt az otthon töltött évek vidámsága és a nagyvárosi nyomorúság között. Gyermeki alázattal, kamaszos feszélyezettséggel vágyik vissza az édesanyja mellé. Bizonyos, hogy van egy adag szentimentalizmus is ebben a vágyódásban. Feltételezhető benne a fiatal diákegyetem naivitása is, feltétlenül jónak tart minden embert, s azt hiszi, hogy a bajba jutottak problémáit szívjósággal, szeretettel meg lehet oldani. Nem telik el egy egész év, Wolker Prágában megismeri a társadalmi kérdést minden bonyolultságával. *Těžká hodina* (Nehéz óra) c. kötetében már szocialistának vallja magát. Egykorú ismertetője nem kis igazságtalansággal a szemére hányja, hogy nem képzett marxistaként, hanem egyéniségének azzal az alapvető vonásával, amely egész költészetére mindvégig jellemző.¹² Wolker nagy érzékeny-

¹² Václavek, aki ekkor még nem tudott eljutni a művészség és a társadalmi hivatás összeegyeztetésének szempontjáiig, éppen ezt kifogásolja Wolkerben, művét „Předčasná syntesa”-nak (korán jött szintézisnek) nevezve. Az eredetileg 1924-ben megjelent tanulmányt (BEDŘICH VÁCLAVEK, Od umění k tvorbě, i. m. Poznámká, 153.) Václavek 1927-ben kibővítve közölte. Uo. 98—107. De ez a cím arra is utal, hogy Václavek a szintézist egy későbbi időpontban már ekkor is lehetségesnek tartotta.

ségével mindent *etikusan* fog fel; számára a világ minden problémája, így a társadalmi is elsősorban *etikus* kérdés. Nem azért válik el tehát a Devětsil többi tagjától, mintha a fentebb bemutatott alapmagatartáson akart volna változtatni. Igen lényeges, hogy Wolker akkor, amikor a proletariátus sorsának első szószólója lett a húszas évek fiataljai közül, változatlanul a modern ízlésnek, a formabontásnak, a konvenciós lírai kifejezés ellen indított harcnak a híve; fejlődésének második korszakában a modern irányzatok közül az expresszionizmus hat rá a legjobban; ebből a szempontból cseh elődei közül Bezručhoz áll a legközelebb. Tehát nem kanyarodik vissza a realizisztikusan leíró, a valóság felületén tapogatózó lírai kifejezőmódhoz. *U rentgenu* (A röntgennél) c. versével világít rá módszerére és céljára. Az osztályharc gyökeréig akart eljutni. A mélyre törekvés, az, hogy a költő a valóságnak nemcsak felületét, hanem a lényegét is meg akarja ismerni és ismertetni, Wolker többi kortársánál viszont nem etikus, nem a szociális kategóriák jegyében jelentkezik. Wolker etikus alapmagatartása ezt az egész nemzedékre jellemző törekvést az osztályharc terére viszi át. Ezzel lesz a cseh kommunisták egyik legmélyebben látó és legkedveltebb költőjévé. Az ő számára a dolgok lényegének megragadása, a valóság felszíne alá hatolás nemcsak poétikai kérdés. S éppen ez különbözteti meg a Devětsil többi tagjától, akikkel emiatt komoly nézeteltérései is voltak.

Ugyanakkor ő is „istentagadó”: ő is pálcát tör a cseh polgári líra képviselői és eredményeik fölött. A Devětsil fiataljai például szinte kivétel nélkül bizalmatlanul néztek Jaroslav Vrchlickýre, hidegnek tartották és elítélték akadémizmusát. JULIUS FUČÍK (1903–1943), a kommunista kritika és újságírás egyik cseh úttörőjének és vértanújának micsoda erőfeszítésre volt szüksége, hogy a századforduló nagy lírikusát az ekkor ellene irányuló támadásoktól megvédje!¹³

A Devětsil költői mégsem lebegnek a levegőben, törekvéseik mégsem gyökértelenek. Akárcsak a modern franciák — akiktől sokat tanultak — a századvég, a századforduló és a századelő tagadása közben visszanyúlnak a romantikához. Ez készítette JuraJ Špitzert arra, hogy őket is romantikusoknak nevezze.¹⁴ Nem szabad — persze — a „romantika” történeti kategóriáját a huszadik század húszas éveinek a mozgalmaira alkalmaznunk, még a szó „újromantikus” formájában sem, mert ez (gondoljunk pl. az utóbbi esetében egy Rostandra vagy éppen Rákosi Jenőre!) feltétlenül fogalomzavarra vezethet.¹⁵ Špitzernak mégis igaza van annyiban, hogy ezzel az elnevezéssel tudjuk a leg-

¹³ JULIUS FUČÍK, O dědictví Vrchlického. Stati o literatuře. Praha, Svoboda. 1952. 218—222.

¹⁵ Vö.: J. BERNSTEIN, Diskusia o socialistickom realizme v Československu. A Voproszi Literaturi 1959. 12. sz. alapján közli: Predvoj (Bratislava) 1960. 6. sz. 12—13. Kár, hogy az igen gyümölcsözőnek ígérkező vitát a cseh és szlovák sajtó hasábjain nem folytatták.

¹⁴ JURA J ŠPITZER, Apriorizmus alebo nevyhnutnosť. (K diskusii o socialistickom realizme). Nová Mysl, 1959. 3. sz. 320—321.

jobban megközelíteni azt a különbséget, amely a húszas évek fiataljai és a megelőző nemzedék lírája között mutatkozik, s így tudjuk érzékeltetni azt is, hogy mégiscsak vannak elődeik magában a nemzeti fejlődésben is.

A múlt század első felében a cseh romantikának kettős arca volt: KAREL HYNEK MÁCHA (1810—1836) szélsőségesen szubjektív és merészen forradalmi lírizmusával szemben, mely az *egyéniiség* minden gátat áttörő érvényesülését hirdette, — KAREL JAROMÍR ERBEN (1811—1870), a népköltészet kincseinek: a daloknak, meséknek, balladának szorgalmas gyűjtője e gyűjtési eredményeire támaszkodva alkotta meg műballadáit, amelyek a cseh ballada fejlődésének mindmáig ható kiindulópontjai lettek. Korának lényeges jellemvonásait nála is megtaláljuk: az élet nyugtalan szemléletét, kételkedést a lét értelmében, elégedetlenséget a társadalmi viszonyokkal és így tovább. De ő nem haragra, nem az egyéni kitörésre vetette a fősúlyt, mint Mácha. Az ő balladái epikus eszközökkel mutatták be az elnyomott emberek rossz sorsát, e rossz sors indokaiul mitikus érveket is keresve.

Wolker Erbent választotta mintaképéül; a cseh romantikus örökség két ága közül a kevésbé szubjektívet, nem annyira az egyén, mint inkább a társadalom sorsára figyelőt. Nincs méltatója, aki ne szólna arról, hogy ő modernizálta az erbeni balladát, s teremtette meg a cseh szocialista balladaköltészetet. Persze, nem marad meg a mítoszok világában: hősei nagyvárosi, üzemi emberek, annak a proletariátusnak a típusai, amelyhez Wolker már Prágában is, de főleg Prostějovban szívvel-lélekkel hozzácsatlakozott. A romantika és expresszionizmus módszerével és szemléletével kelt részvétet a nagyváros nyomorgóinak sorsa iránt, s lázítja olvasóit a nyomor elleni haragra. Egyik leggyakoribb költői eszköze: a merész kontraszt. Egymás mellé állítja, szinte minden átmenet és árnyékolás nélkül állítja egymással szembe az élet ellentétes oldalait. Ennek az expresszív valóságábrázolásnak egyik legszebb példája Wolker *Tvář za sklem* (Arc az üveg mögött) c. balladája:

A „Bellevue” kávéház birodalom
zenéből, fényből, bársonyból. Két oldalon
nagy, átlátszó határai az ablakok,
mik elválasztják tőle az utcát, a fagyot.

Az asztalokhoz, ma mint máskor, urak ültek,
tisztas urak és hölgyek, mind előkelő,
ajkukra tűzve lágy mosoly s a nyakkendőkbe drágakő;
s mélyén zenének, bársonynak, melegnek,
szemükre újságokat tettek,
hogy e papírszemüvegen át lássák,
víg a világ, mert velük a vídámság
a „Bellevue” kávéházban.

Amint itt ültek melegen és tiszteletreméltó főként,
kikészített kezekkel
— megtörtént itt és nem egészen véletlenül történt —
az ablaküveg vékony lemezére szállt
egy arc, egy emberé, ki künn az utcán állt,
siheder volt, de férfiféle,
kemény szemével, hideggel, mint a kés éle,
általszelve az üveget, beledöfött a pompába,
a frakkokba, pénztárcákba, a hasakba, a melegbe,
szeretők kicsiny tükrébe, serlegekbe, valcerekbe,
és markolatával ott ragadt bennük
a szem, bár eltűnt.

S a márványa az asztaloknak
mind síremlékké alakult át,
s az eltemetett boldogok bent mosolyogtak
mint a hullák.
A pincérek — ők gyászoltak, s fakó
szürke füstből koszorúkat viseltek,
az ablak előtt élt a nyomor, az utca s a hó,
az ablak mögött sírhantok meredtek
a „Bellevue” kávéházban.¹⁶

A *Balada o nenarozeném díťeti* (Ballada a meg nem született gyermekéről)
a szerelmespár bánatát énekli meg; nyomoruk nem engedi, hogy szerelmük
gyümölcsének örvendjenek. A *Balada o snu* (Ballada az álomról) nemcsak
címével utal Wolker kortársainak az álom és a költészet egybefonását meg-
kísérlő törekvéseire. Amikor például Nezval a felszínnél lényegesebb, mélyebb
valóságot akarja megközelíteni, költői eszközként az álomképek utánzását is
megpróbálja. Wolker sem zárkózik el ennek a lehetőségétől; az Erbentől átvett
balladai formát itt arra használja fel, hogy Jánosnak, a fiatal munkásnak az
álmát elemzi. De ő nem marad meg pusztán ennél a szubjektív módszernél;
objektivizálja hőse képsorozatát, s abból az osztály nélküli társadalom víziója
kerekedik ki, a harci elhatározásé: János valóságot csinál az álomból. A *Balada
o očích topičovjch* (Ballada a fűtő szemeiről) a kor mindennapos tragédiáját
írja le: munkája közben vakul meg a fűtő, s okoz ezzel mérhetetlen fájdalmat
egész családjának. „Miért is kell a férfinak a világon két szerető?” — jajdul
fel a fűtő felesége a kötelesség s a magánélet között a kapitalizmusban oly
mélyen tátongó szakadékra célozva.

¹⁶ József Attila fordításában I. HEGEDŰS ZOLTÁN és KOVÁCS ENDRE, Cseh és szlovák költők
antológiája. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó. 1953. 114-115. Legújabbban: A modern
cseh líra kincsháza. Jiří Wolker. Válogatta és szerkesztette ZÁDOR ANDRÁS. Bp.,
Európa. 1959. 33-34.

Ezzel tudtak feloldódni s a cseh szocialista költészet úttörő jelenségeivé válni Wolker modernista törekvései. A kispolgári, primitív környezetből rövid élete és működése során a húszas évek elején eljutott a technika fejlődésének s a munkásosztály jelentőségének hangsúlyozásáig, s ennek alapján az osztály nélküli társadalomnak, mint végcélnak a felismeréséig. Minden bizonnyal a szovjet költészet, főleg Majakovszkij példája is segítségére volt ebben.

1924-ben Jiří Wolker váratlanul meghalt tüdővészben. Balladisztikus költészetének nem akadt folytatója. Nemzedékének a többi tagjai egészen más úton haladtak.¹⁷

F. X. Šalda a következőképpen próbálja megadni ennek az okát: „Wolker képzelőereje nem volt intellektualisztikus: innen műve lebecsülése ma, amikor az intellektus újra fölötte nagy megbecsülést élvez...”¹⁸

Az az ellentét, amely az eredetileg közös úton haladó két jóbarát, Jiří Wolker és VÍTĚZSLAV NEZVAL (1900-1958) között kialakult, s amely Nezvalt és híveit Wolker halála után annak eredményeivel merően ellentétes irányba terelte, abban a különbségben gyökerezik, amelyet Šalda az előbbi idézetben találóan fogalmazott meg. Wolker alapjában véve etikus egyéniségével szemben Nezval erős intellektus, aki szenvedélyesen, ellentmondást nem tűrően harcol költői elképzeléseiért. Ha Wolkernél Erben örökségét kellett felfedeznünk, Nezval Máchára esküszik: a nagy cseh romantikus költő főművének, a *Máj*nak (Május) gátlástalan érzelmi hullámmását, az egyéniségnek minden gátat leromboló érvényesülését teszi magáévá. Ha Wolker tiltakozik kora kispolgári ízlésének konvenciói ellen, akkor Nezval lázad. Nagy költői egyéniségről lévén szó, ez a lázadás viszont nagy veszedelmek csíráit is magában hordozza. Hogy a huszadik század cseh lírájának legnagyobb egyénisége mégis fel tudta oldani nagy ellentmondásait, s a Wolkeréinél ugyan lényegesen nagyobb kitérőkkel és egészen más utakon, mégis eljutott a szocialista költészethez, az elsősorban annak tulajdonítható, hogy nála a kommunista politikai álláspont még poétista korszakában sem volt csak pusztán modor vagy éppen üres jelszó, mint sok más kortársánál, s hogy a húszas évek fiataljainak már említett bohém lázadásait, a kávéházi élet szertelenségeit mindig le tudta fékezni a költői alkotás tudatosságával és elvszerűségével.¹⁹

Falusi tanító fiaként került fel — egy kis vargabetűvel — morvaországi szülőfalujából Prágába. Kezdetben idegen volt neki a nagyváros. Kora ifjúságától kezdve bensejének, érzelmvilágának a gátlástalan kifejezési lehetőségeit kereste; első prágai megnyilatkozásai: a honvágyé s a tiltakozásé a bérházak rengetegének börtön-jellege ellen. Emlékirataiban többször is elmondja,

¹⁷ Wolker művészi fejlődésének rajzát BEDŘICH VÁCLAVEK i. m. (I. 26. sz. jegyz.) kívül vö.: F. X. ŠALDA, Jiří Wolker és Poesie Jiřího Wolkra. O umění. Praha, Československý spisovatel. 1955. 197-301., ill. 302-311.

¹⁸ Poesie Jiřího Wolkra, i. m. 310.

¹⁹ VÍTĚZSLAV NEZVAL i. m. 123.

mi változtatta meg ezt az érzését a nagyvárossal szemben. Egyszer átment a Moldva egyik hídján: a nagyváros fényözöne kapta meg, s nyugözte le egészen haláláig.²⁰

Nem gyözi hangsúlyozni a nagyvároshoz, a nagyvárosi társadalomhoz fűződő viszonyának ismertetésekor ezt a pillanatnyi élményét. S ez önmagában véve is jellemző rá. Költészetében a pillanat hangulatának minden intellektuális meggondolásnál vagy éppen etikus törekvésnél lényegesen nagyobb szerepe van. Szerinte éppen az a poézis lényege, hogy a neki már akadémikusnak tetsző parnasszisták, szimbolisták²¹ s más polgári irányzatok képviselőinél alaposabban, mélyrehatóbban, hangulatait s egész érzelmvilágát kifejezőbben adja vissza a költő bensejét. Nem hitt abban, hogy ezt pusztán a mondatok, a szófűzések szilárd logikájával el lehet érni. A képek szabad asszociációjának a híve volt, azé a költői eljárásé, amelyet Apollinaire-től tanult. Rimbaud *Bateau ivre*jén kívül elsősorban Apollinaire volt a mestere. A költő, a költészet nagy szabadságvágya, a formulák és a sznobizmus elleni harc, az intuíció hangsúlyozása az okoskodással szemben: Apollinaire „esprit nouveau”-ja kétségtelesen felbátorította Nezvalt, hogy a Devětsil feloszlása után *poétizmusnak* nevezze az új cseh költői iskolát. Költészetének sok részletproblémája is odasorolja a nagy francia táborába. Mégis túlzás volna őt egyszerűen csak Apollinaire tanítványának neveznünk.

Nezval már említett emlékirataiban semmi ellen sem tiltakozik olyan erőteljesen, mint a l'art pour l'art vádjá ellen. Ilyenkor a Parnasse nagyszakállú bölcsseit becsmélve mindig inkább a cirkuszok zsonglőrjeihez s a gyermekekhez hasonlítja magát. Ő az élet *teljességét* akarta kifejezni, minden megszorítás és minden korlát nélkül.

Erre a költemény Nezval szerint akkor a legalkalmasabb, ha elmosódnak a határok közte és más műalkotások között. Nagyon szerette a zenét; ő maga is kiválóan zongorázott, Beethoven volt a kedvence. De nagy érdeklődést tanúsított a képzőművészetek iránt is. Nem szabad azonban valami tudós vagy éppen tudóskodó művészet-tanulmányozásra gondolnunk. Nezval szerette kora művészetét, amennyiben az kifejezte az életet; a művészetet élet nélkül elképzelni sem tudta. Bedřich Václavěk részletesen ír arról, hogyan hatottak rá a nagyváros artisztikus élményei, a színház, a balett, a dzsessz, a film.²² Nezval elragadtatással számol be a „tam-tam” társaságról, bárlátogatásairól, ahol a modern tánc ritmusát szívták magukba, mint korunk jellegzetes megnyilvánulását.²³

²⁰ Uo. 154.

²¹ A századvégi cseh szimbolizmus képviselőiről van szó. Ez nem akadályozza meg viszont Nezvalt abban, hogy költészetében Rimbaud, Baudelaire és más szimbolisták örökségét ne érvényesítse.

²² Poesie bez hranic. Od umění k tvorbě, i. m. 144-145.

²³ I. m. 148., de az önéletrajz több más helyén is.

Költészetének életteljessége, élethűsége érdekében nemcsak az egyes művészetek között, hanem magán a költészetben belül az egyes műfajok között is szükségesnek tartotta a határok elmosódását. Ebből a szempontból nagyon érdekesek a poétikus drámára irányuló kísérletei, amelyeket Burian D 34-es avantgardista színházában adtak elő. De költői fejlődésére talán még jellemzőbb, ahogy az epika és a líra egybefonódik nála, egy kicsit mindig a líra javára. A külső világ történései, általában az események csak illusztrációs anyagként szerepelnek Nezval művében, nem maga az elbeszélés a költő célja, azzal is csak érzékeltetni akarja az életnek s hangulatainak bő átáramlását a költő lelkivilágán keresztül. Ír epikus verset, de a cselekmény abban is csak a szubjektív mondanivaló alátámasztására szolgál. Ezzel viszont Nezval nem jár teljesen töretlen utakon a cseh költészetben. A romantikus hagyomány felélesztését kell itt is megemlítenünk. A cseh romantika jól ismerte a lírai epikus költemény műfaját. Ilyen pl. Mácha *Mája* is.

Amikor JAN MUKAŘOVSKÝ (szül. 1891), a modern cseh filológia és esztétika egyik legkiválóbb alakja a *Máj* elemzésével fellépett,²⁴ Nezval és köre elméleti támasztékot is kapott költői gyakorlata számára. Nem feladatunk, hogy a strukturalista iskolának az elemzését adjuk, bár fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a költeménynek saját struktúrájából való megfejtése a költő személyének és társadalmi vonatkozásainak a mellőzésével éppen akkor lesz céllá a cseh irodalomtudományban, amikor a költészetben a poétizmus fellép. Nyilvánvaló, hogy rokonság van a két törekvés között.

Amit Nezval mind a saját, mind pedig kortársai költészetében addig is szorgalmazott, igazolásra talált Mukařovskýnál. A strukturalista irodalomelméleti irányzat megalapítójának alapelvei: a zeneiségnek, a szavak akcesz-szórikus jelentésének, sőt, a teljesen szabad képzetkapcsolásnak a szorgalmazása, a műfajok akadémikus, merev választófalainak ledöntése az ő programjának is szerves része volt. De ahogy Wolker modernné, nagyvárosivá tette Erbent, s balladáit a falu népe s régi helyett a proletárok világáról írta, úgy lett Nezval a nagyváros Máchájjává, már nem a holdvilág, hanem a Vencel tér, s a Károly-híd ívlámpái, nem a sötét, sejtelmes erdők rablóvezére, hanem a XX. század hőse lett az ideálja. Életigenlése tehát nem engedte, hogy távol kerüljön kora realitásaitól. Mi *éppen ezért* nem mernők *újromantikusnak* nevezni. Ami újromantika néven ismeretes az irodalom történetében, az a fin de siècle polgárának elvágyása a valóságtól, Nezval viszont gyűlöli a valóság meghamisítását. Ő csak újszerű, mélyebb, költőibb, szabadabb kifejezésre törekszik. — De hol van az a határ, amelyen túl az újszerűség már megszűnik valóságábrázolás lenni, s modorossággá fajul, ahol a „mélység” már értelmetlenség, s a költő túlzott szabadsága anarchiára vezet? Állandóan vissza-visszatérő kér-

²⁴ JAN MUKAŘOVSKÝ, *Máchův Máj*. Estetická studie. Praha. Nákladem Filozofické fakulty University Karlovy. 1928. VII+166.

désünk ez, ha a húszas, harmincas évek modernista költőiről van szó, s most rögtön hozzátesszük: amint a költő átlép ezen a határon, költészete menthetlenül az értelmetlenség szakadékába zuhan, megszűnik költészet lenni.

Nezval poétista korában rá is jött ennek a veszedelmére. Míg egyfelől érezte a költészet költőibbé, illetőleg valóban költészetté tételére irányuló szándékának igazát, másfelől meg-megtorpant, s olyankor kilátástalannak vélte a küzdelmet, amelyre vállalkozott. Az a fennsőbbség, mondhatnók szellemi arisztokratizmus, amellyel korának minden tételes kísérletét elintézte, az a bohém könnyedség, amellyel már nemcsak a polgári életformát, hanem a rendszeres munkát is kezelte életének e forrongó szakaszán, nem egyszer kétségbeesésbe kergette, öngyilkosságra ösztönözte.

Egyszer, mikor lelki válságban volt, egy Edisonról szóló röpirat révén talált újra magára, megírta a modern technikának egyik mindmáig legszebb költői kifejezését. Önéletrajzának az a részlete,²⁵ amely elmondja e műve megszületésének körülményeit, egyrészt arra világít rá, hogy fonódik egybe a zene s a költészet, a mondanivaló és a forma, a líra s az epika a költő intuitív, improvizáló alkotási módszerében. De hangsúlyozzuk e részlettel kapcsolatban azt is, hogy Nezvalnak, a hangulatok emberének a halálfélelmére, a lelki válságára a villanyfény megalkotója, az éjszaka illuminálója hozza meg a feloldást. Maga a költemény is ezt a lelki folyamatot érzékelteti: a lelki zsákutcát, a kétségbeesést a nagy amerikainak az alakja szünteti meg: „Egyszer New Yorkban lépkedett egy kalandor . . .; a vándor hallgatagon megállt a Broadwayon . . . kicsi vasárnap, óh, hány kicsi harang . . .; öt órát alszol naponta — neked ennyi elég . . .; egyszer megláttad Penssylvániában az éjszakai s Bakernél az ívlámpát . . .” Az események, a cselekmény egyes részecskéi csak arra jók, hogy érzékeltessék: a feltalálónak s találmányának az egyre fokozódó élménye, illetőleg az élmény hatása alatt hogyan oldódik fel Nezvalban a szorongás, hogyan szabadul fel benne a bizakodás az emberi erőben, akaratban, hogyan jut el újra a nagyváros, a technikával kényelmesebbé s jobbá tett élet dicsőítéséhez:

Soha többé nem tér vissza életünk
fény mámorít s szikráiban elveszünk
mint a kérész és villáma az égnek

már röpülnek lombok között a fények
már a havas villamosdrót megremeg
már a fényes korzók kora közeleg
már kutatja röntgensugár a lelket
mint őslényét a neogén rétegnek

²⁵ NEZVAL i. m. 154-155.

már reggelt ír a mutató aranya
s kortársunk a kinematográfia
már oltják is halvány régi fényünket
már a kártyás vad árnyai eltűntek
már a taps és éljenzés vihara forr
s Edison a nézők előtt meghajol

Már ünnep sincs s borús lélek lett újra
nincsen munkaszobájának tanúja
hány kutató pusztult el de kiszabott
pályájukról nem tértek el csillagok
nézd békesség millió ember sorsa
nem energia ez és nem is munka

Szándék s kicsit véletlen is meglehet
célja felé vezetni egy nemzetet
mint költő ki bárkinek utat nyitna
mint a szilvماغ tolvaja pacsirta
mint rulettes szerencséje tündököl
a hetedik planétát fedezi föl

Ezer alma hullt földgolyónk orrára
s Newtonnak jut eszébe csak vonzása
ezer süket ember bolyong névtelen
s közülük csak egyetlen egy Beethoven
ezer epilepsziást is találhatsz
de az ostya nem tűnik föl csak Pálnak
ezer bolond kelt át Óperencián
Rómát mégis Nero gyújtja fel csupán
ezer akad találmány egy évadban
Edisoné közöttük is páratlan

(Rába György fordítása)

Ez a részlet jól érzékelteti Nezval költői alkotó módszerét. A szigorú logikához szokott olvasó számára túlságosan lazán kapcsolódnak egymáshoz a képek, amelyekkel mondanivalóját nem annyira kifejteti, megmagyarázni, mint inkább érzékeltetni akarta. Elmúlik az éj, elmúlik a benső szorongás is, amint a nagy feltaláló a porondra lép. Majd a kiváló embereket ünnepli az Edison szerzője. Nezval az egyéniség dicsőítője: a nagy költő, a nagy zeneszerző, a nagy uralkodó s a nagy feltaláló az ő szemében szuverén.

Nezval, a költő ekkor sokkal inkább volt a maga bensőjének, a költői alkotótevékenység, e belső folyamat pszichológiájának az érzékeltetője, mint

a tömegek irányítója, vagy éppen tanítója. Mindig a valóságot akarta rögzíteni, érzékeltetni, de a „valóság” szó az ő számára lassan valóban *csak* a lelki folyamatok vélt vagy igaz törvényszerűségeit jelentette, s nem az élet vagy éppen a társadalmi összefüggések valóságának törvényszerűségeit. Így jutott el a szürrealizmushoz.

Amikor 1933 májusában a francia szürrealistákkal, Bretonnal, Eluardral, Péret-vel Párizsban találkozott, a hívüknek mondotta magát. Úgy vélte azért, mert ez az irányzat tudja megvalósítani a maximális szubjektivitás s a maximális objektivitás szintézisét.²⁶ Ha jól meggondoljuk, volt is sok rokonság az ő Apollinaire-ből kiinduló, kortársaival hosszú éjszakák vitái révén, mégis nagyrészt intuitive kialakított költészete és a francia szürrealisták programja között. A romantikus gyökerek mellett²⁷ hasonló volt a szabad képzetkapcsolás, a hangulati elemeknek, a csoda realitásának a hangsúlyozása a szürkeséggel szemben, az álomfejtés kísérlete, egyáltalán: a költő pszichológiai önvizsgálata.²⁸ De oda, hogy a paranoiás örültek lelkivilágába képzelje magát, s hogy a képzetek laza kapcsolását egészen a teljes értetlenségig fokozza, Nezval költészete sohasem fajult. Ebben elsősorban szigorú önfegyelme akadályozta meg.²⁹ De ezen túlmenően még valami más is; ami az első pillantásra elmélyíti ugyan ellentmondásosságát, végeredményképpen mégiscsak hozzásegíti a kibontakozáshoz.

Politikai hitvallása mindvégig kommunista volt; 1924-ben a Párt tagja is lett. „A politikai meggyőződés nem lehetett számunkra vita tárgya. Kommunisták voltunk, és abszurdum lett volna kételkedni világnézetünkben, amelyet érett megfontolás alapján írtunk a pajzsunkra. A Szovjetunió sérhetetlen ország volt a számunkra, álmaink országa, s a szovjet forradalmi művészetben a nemzetközi szocialista életforma nagy előharcosát üdvözlöttük. Ott a költészet búcsút mondott a bemohosodott szimbolizmusnak, akadémizmusnak s az egyhangú realista aprólékosságnak. Ismertük Majakovszkijnak és társainak nagyszerű költészetét . . . Ha a Montmartre-on és a Montparnasse-on tanultunk is, soha senki sem sorolhatott jogosan a „nyugatosok” közé, mert a becsületes nyugati avant-garde s a becsületes szovjet avant-garde megértette egymást, mert ezeknek az avantgardista mozgalmaknak a legjobb képviselői a népek együttműködésének gondolatához s Marx és Lenin tanításához csatlakoztak . . .”³⁰ Két fontos mozzanatot emelünk ki ebből az idézetből. Elsősorban azt, hogy poétista korából csak az avant-garde-ot tudja hangsúlyozni a szovjet művészetből. De tegyük hozzá mindjárt: abban, ahogy a fiatalságáról, a kísérletek idejéről szólva Majakovszkij ismeretét emlegeti, nagy adag szerep-

²⁶ Uo. 215-217.

²⁷ Vö.: ANNA BALAKIAN, *Literary Origins of Surrealism. A new Mysticism in French Poetry*, New York, King's Crown Press. 1947. The Romantic Background. 21-44.

²⁸ Vö.: YVES DUPLESSIS: *Le surréalisme*. Paris, Presses Universitaires. 1958. 126.

²⁹ BEDŘICH VÁCLAVEK: *Poesie bez hranic*. I. m. 37.

³⁰ NEZVAL, i. m. 94.

játszás is van. Majakovszkij, a költő ekkor még inkább csak jelszó volt e fiatalok ajkán, mint ismert és komolyan átélt valóság. Milyen szemléletesen árulkodik erről magának Nezvalnak az a vallomása, amelyben a *Malé revue* (Kisrevű) D 34-beli előadásáról ír! A nagy orosz forradalmi költő is megjelent ezen az előadáson, amelyet Nezval szerint a „polgár-ellenes provokáció szelleme” jellemzett. Ezt írja a nevezetes találkozásról: „Majakovszkij, aki átesett az irodalmi kísérletek korán, s régen túljutott rajtuk, biztosan tájékozódott azokban a kiadványokban és könyvekben, amelyeknek nem értette meg a nyelvét. Mindezt ismerte, és átélte, mindezzel számolt, és le is számolt, de ezt nem árulta el . . . Azt hiszem, hogy Vlagyimír Majakovszkij végeredményképpen többet tudott rólunk, mint amennyit mi tudtunk őróla, ha néhány verse már régen le is volt fordítva csehre. Mi is többet tudtunk róla az általánosan mozgó információkból, mint a műveiből.”³¹ Amikor a cseh avantgardistáknak s a szovjet költészet úttörőjének ez a történeti jelentőségű találkozása lezajlott, Majakovszkij már régen túljutott a formatörés lázadásain, kivetette magából azt, ami a régi ízlés ellen folytatott harc modorában a kispolgárok anarchikus lázadásának volt az öröksége. Nezvalék — minden jelentős eredményük mellett, amely a cseh nyelv költői kifejező erejét emelte — ekkor még a választón *innen* voltak.

1934-ben részt vett Moszkvában a szovjet írók kongresszusán. Lenyűgözték a szovjet élet méretei és a szovjet nép lendületes építő munkája. Itt ingott meg legelőször abban a hitében, hogy a szürrealizmussal meg tudja oldani a forradalmi költészet problémáját. A kongresszuson felszólalt, s egyetlen mondatával heves vitát váltott ki. Azt állította ugyanis, hogy „a művelt olvasó számára a költőnek éppen a leghomályosabb képei a legvilágosabbak”. Sokan félreértették, sőt rosszindulatúan félremagyarázták ezt a kijelentését, amely az egész felszólalás kontextusából kiragadva valóban az irodalmi arisztokráta gögjét leheli ki magából. De a folytatásból kitűnik, hogy Nezval a szocialista társadalomtól várja azt a korszerűen művelt olvasót, aki az ő poétista kísérleteinek az eredményeit a magáévá tudja tenni. Szerinte a modern költő csak a kapitalista társadalomban érthetetlen, mert a tömegek, akikhez szólni szeretne, még nem elég műveltek ahhoz, hogy fel tudják fogni az élet teljességét ábrázoló képeit. *Neviditelná Moskva* (A láthatatlan Moszkva) című költeményében szól arról a rendkívül erős feszültségről, amely akkor fogta el, amikor a szovjet étellel való első megismerkedésekor ennek a műveltebb közönségnek a kialakulását, vagy legalábbis ennek a lehetőségeit megsejtette. De első szovjet útja alkalmával nem jutott tovább ennél a pontnál.

1938-nak, a növekvő politikai veszedelemnek, a cseh nép élethalálharcának kellett bekövetkeznie, hogy Nezval belássa: a költő nem lehet egy később elkövetkezendő, elképzelt társadalom „korán jött” éneke, a költőnek kora

³¹ Uo. 182-183.

társadalmát kell megsegítenie a jövőért folytatott harcban. *Pražský chodec* (A prágai vándor) c. munkája fejezi ki a legjobban, hogy józanította ki az élet valósága. Amikor azoknak a „poétista” s „szürrealista” íróknak egy része, akikkel esztétikai szempontból hosszú ideig azonos elveket vallott, ingadozni kezdett a nagy veszedelmek s döntések idején, — szakított addigi szélsőséges költői gyakorlatával, elítélte a szürrealizmus dogmáit, amelyeket teljes mértékben amúgysem tett soha magáévá, s a tömeggel szemben elfoglalt álláspontját is revízió alá vette.

A német megszállás alatt írt verseit tartalmazza *Pět minut za městem* (Öt percnnyire a várostól) című kötete. Bizonyítéka annak, hogy az élethalálharc hevében már nem belső lelki folyamatainak képszerű ábrázolása, nem a költészetnek, játéknak és életnek a viszonya s nem e viszony játékos tisztázása érdekli a költőt. Ott állt előtte népe szenvedéseinek ezer és ezer epizódból — képből — álló kérlelhetetlen valósága; a megszállók kegyetlenkedései, a becsületes és ártatlan emberek halálba hurcolása, a koncentrációs táborok és „munkás”-osztagok borzalmi, a háborús nélkülözések tengernyi más változata: az élmények, amelyeket a költő közvetlen, egyéni tapasztalataiból is a magáévá tett. Ezek mintegy rákényszerítették, hogy reagáljon rájuk, s a második világháborúban a cseh népet is ért veszedelmekkel szemben mintegy balzsamképpen hazája tájainak szépségét énekelje könnyed, népies sorokban. Ezzel érzékeltette azt az erőtartálékot, amelyet az elnyomott nép szembe tudott szegezni ellenségei zsarnokságával, amellyel fenn tudta tartani magát a felszabadulásig.

1945 után Nezval költészete új fordulóhoz ért. A költő, aki börtönben is ült a megszállás alatt, s egy pillanatig sem adta fel a harcot a fasiszták ellen, lehiggadt, megtisztult: „... zengő, mély hazafiság, a szülőföld intim szeretete és egyetemes békevágyszer teremtettek harmóniát ebben a nyugtalan, kereső lélekben...”³² Nezval a felszabadulás után minden fenntartás nélkül lett a szocializmust építő Csehszlovákia dalosává.

Ebben a korszakában is megvan a két háború közötti korszak útkeresésének, illetőleg ez útkeresés eredményeinek a nyoma. A költemény képgazdagsága, e képekben a zenei, képzőművészeti és költői hatásoknak az összefonódása, az élet teljességének ábrázolására irányuló törekvés a szabad Prágában: mindezt Nezval nyilvánvalóan akkor kísérletezte ki, amikor bemutatott vívódó korszakát élte, s megpróbálta a lehetetlennek látszót: behatolni a valóság felszíne alá. Nezval tehát nem úgy lett a szocialista költészet kimagasló alakja a cseh irodalomban, hogy *visszakanyarodott* egy előző fejlődési fokhoz, a parnasszisták, impresszionisták vagy éppen realisták felszíni valóságábrázolásához. A művészetben sohasem volt jogos a visszakanyarodás, ezúttal sem lehetett az. Mint francia, német és más kortársai, ő is *előre haladt* akkor, amikor

³² KOVÁCS ENDRE: A mai cseh és szlovák irodalom. Nagyvilág, 1959. 1. sz. 24.

belekapcsolódott a nép szabadság- és békeharcába, de úgy, hogy lírájának ez új korszakában felhasználta azokat a pozitív esztétikai eredményeket, amelyeket poétista kísérletei alkalmával elért.³³

Azok, akiknél az avantgardizmus harcai nem létkérdést, hanem mindössze pusztá, üres játékot jelentettek, már nem tudták Nezvalt erre a magaslatra követni. Volt, aki a megszállókkal kollaborált a háború idején, s volt, aki 1945 után vonult felre duzzogva, továbbra is arisztokratikus elefántesontoronyból nézve a „csőcselékre”, mert lírájának színes képsorozatával, drámáinak líraiságával, esztétikai-elméleti munkáinak strukturalizmusával az átmeneti időkben sem az életet s a haladást akarta szolgálni. Volt, akinél a poétizmus s tudományos megfelelője: a strukturalizmus csak modor volt, amelytől akkor sem tudott megszabadulni, amikor azok, akik sokkal mélyebben átértékelték, túljutottak rajta. De Nezval túllépett ifjúkora poétista kísérletein, Mukařovský is a dialektikus materializmus esztétikájának magaslatára emelte fel strukturalizmusát.³⁴ Mind a ketten úgy, hogy felhasználták a kísérleti korszak pozitív eredményeit. Realista művészetük, tudományos munkásságuk így ezzel is gazdagabb, színesebb, árnyaltabb lett az előző korszak felszínesebb realizmusához képest.

A két háború közötti korszak tehát *átmeneti* volt a cseh irodalomban is.³⁵ Mint minden válságos időben, ekkor is nagyon bonyolult módon kuszálódtak össze a régiek és az újak, a konzervatívok és a modernnek —, reakciónak és haladásnak az erői. Ebből a szempontból Antonín Sychranak kell igazat adnunk, aki éppen ezekkel az érvekkel kapcsolatban mondja, hogy: „... a haladás és a reakció frontja között a határvonalak nemesak az egyes irányzatok és iskolák mentén húzódnak el, hanem az egyes iskolákon és irányzatokon belül is...”³⁶ Nagyon finom szem és még sok kutatás kell hozzá, hogy minden irányon és minden költőn, sőt az egyes költők művein belül is pontosan meg lehessen húzni ezt a határvonalat.

A két háború közötti modernista törekvéseket tehát nem lehet egyértelműen csak negative vagy éppen csak pozitíve értékelni. Mint minden művészi irányzatban, bennük is a kor mutatja meg sajátos arcát, az a problémáktól terhes, átmeneti kor, amelyben — Európa számos más országához hasonlóan

³³ Nezval pályájának, költői művének a fejlődésrajzánál a költő megnyilatkozásain, idézett önéletrajzán és VÁCLAVEK, Poesie bez hranic i. m.-n kívül Jiří TAUFER, Vítězslav Nezval. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. 1957. 157 c. munkáját használtam fel.

³⁴ ANTONÍN SYCHRA, Mukařovský-estetik. Janu Mukařovskému k šedesátce. Praha, Československý spisovatel. 1952. 31-54.

³⁵ Vö.: JURAJ ŠPITZER, i. m. 320-322. „Medzi realizmom kritickým a socialistickým (hoci môžu časove existovať i paralelne) leží celá historická, predovšetkým však mysliteľská a umelecká epocha, ktorú nemožno nihilisticky negovať.” [A kritikai és szocialista realizmus között (holott ezek egy időben, párhuzamosan is fennállhatnak) egész történelmi módon tagadni.]

³⁶ ANTONÍN SYCHRA i. m. 38.

Csehszlovákiában is — a burzsoázia uralmának utolsó, hanyatló korszakát éli, de azok, akik a kultúra területén s így az irodalomban is szembefordultak vele, még nem képviselték, az adott társadalmi viszonyok között nem is képviselhették egyértelműen és kizárólagosan a proletariátus érdekeit. Költői kísérleteik mégsem voltak hiábavalók; ha az avantgardista, poétista, strukturalista és szürrealista alapelvek nem is bizonyultak időtállóknak, sok gyakorlati eredményük gazdagította, tette az előző korszakéhoz képest kifejezőbbé s mélyebbre hatóvá az új szocialista költészetet.

Ha elfogadjuk a szovjet irodalomtudománynak azt a megállapítását, hogy teljes mélységében és teljes igazában nem lehet a kommunizmus építésének lüktető életét elavult irodalmi eszközökkel feltárni,³⁷ akkor világosan áll előttünk az is, hogy az átmeneti korszak kísérletei hozzájárultak egy új, huszadik századi, az előzőnél fejlettebb kifejezőeszközes kialakításához. Ez pedig a költészetet nem vitte távolabb a realitástól, hanem — éppen ellenkezőleg — közelebb hozta hozzá. S amilyen mértékben más, mert fejlettebb, bonyolultabb, nagyratörőbb korunk valósága, mint a XIX. századé vagy akár a századfordulóé is, úgy lett ennek az új valóságnak új költői kifejezőmódra szüksége.

Volker és Nezval költészete nélkül a mai cseh líra képviselői ebből a szempontból komoly nehézségek előtt állnának. Kézzelfogható módon bizonyítja ezt, hogy 1945 után azok, akik a költészet *művészi* hivatásának félre- vagy megnevezése következtében a politikai mondanivalót túlzottan hangsúlyozták a kifejezés, a forma rovására, azt művészi igény nélkül, zsurnalisztikusan adták elő, lapos, szürke versfaragók módjára semmiképpen sem tudták előbbre vinni a fejlődést. A cseh szocialista lírának ma is azok tudnak lendületet adni, akik levonják a tanulságot a múlt küzdelmeiből. Az idősebb nemzedéknek még élő és ható tagjai — mint például a sokszor nehezen követhető, bonyolult asszociációk segítségével merész képeket alkotó Hrubín — adják tovább Nezvalék eredményeit annak az új nemzedéknek, amely társadalmi alapja, politikai helyzete szempontjából az öregeknél lényegesen szerencsésebb módon indult el költői pályáján.³⁸

³⁷ NYÍRÓ LAJOS, Irodalomelméleti kérdések egy stílusvitán. VIF 1960/4. 383.

³⁸ A modern cseh költészet rövid tömör magyar nyelvű összefoglalása DOBOSSY LÁSZLÓ, Az új cseh költészet. VIF 1957/1. 23—26.

L'auteur s'efforce de démontrer les origines de la poésie socialiste dans la littérature tchèque. C'était S. K. Neumann qui après une période de tâtonnement crée la poésie de révolte d'après-guerre: il est devenu le poète éminent du mouvement socialiste. Quant au ton de la poésie de Neuman, il s'apparente à de nombreux égards aux tendances éducatrices des poètes de la bourgeoisie tchèque ayant lutté pendant plus de cent ans et jusqu'au début du XX^e siècle contre la politique colonisatrice des Habsbourgs. Après 1918 dans l'atmosphère libérale de la jeune République Tchécoslovaque les jeunes qui ne connaissaient plus les luttes politiques de leurs pères s'efforcèrent de créer une poésie moins politique. Le groupe de l'avant garde tchèque (Devětsil) connaissait d'une part la poésie expressionniste, d'autre part celle d'Apollinaire. Wolker, héritier des tendances romantiques d'Erben écrivit une série de ballades modernes sur la vie de la grand'ville, sur les souffrances du prolétariat. Aujourd'hui encore la poésie de Wolker passe pour un modèle des poètes socialistes de la Tchécoslovaquie. Son ami Vítězslav Nezval est l'un des poètes les plus remarquables du XX^e siècle. Admirateur du romantisme de Mácha, il a créé une poésie de l'association libre des idées et des images. La poésie de Nezval est nommée par lui même poétisme. Il avait une sympathie pour les surréalistes français. Les événements de la guerre et du fascisme exercèrent une influence énorme sur la poésie de Nezval: c'était lui qui a créé une poésie combattante dans les années les plus difficiles de son pays. La poésie lyrique de nos jours a hérité des résultats des tentatives dont fait état la présente étude.

KÉPES GÉZA

A KALEVALA ÉS A MAGYAR IRODALOM¹

Akik azt bizonygatják, hogy a finn irodalom alig 150 éves, azok még mindig azt az elavult felfogást vallják, hogy az irodalom körébe csak az írott művek tartoznak. A finn irodalom sokkal nagyobb múltra tekinthet vissza, hiszen a népköltészet — lírai dalok és epikus énekek szövevénye — sehol, a legragyogóbb és legszelidebb déli tájakon sem virágozott pompázatosabban és áradóbb bőséggel mint itt fenn, a zord és szigorú északi tájon. Hiszen a *Kalevala*, a finn népnek ez a hatalmas kollektív remekműve is csak azért születhetett meg, mivel a mű alkotó elemei, eleven anyaga: a népi költészet már legalább kétezer éve a nép szellemi vagyonát alkotta. Tehát a Kalevala századokkal előre veti fényét — helyesebben szólván: a tiszta népi hangú és vers-zenéjű költészet ellenállhatatlan erővel buggyan fel, valahányszor egy-egy finn költő már nem névtelenül, hanem mint a műköltészet képviselője és művelője megszólal.

A finn műköltészet első megszólaltatója és mindjárt világméretekben jelentős munkása: Mikael Agricola. „Világméretekben jelentős” — ez a megállapítás nem valami könnyelmű és elhamarkodott kijelentés. Világirodalmi mértékkel mérve jelentőset mindig akkor alkot egy-egy költő, ha népének legjellegzetesebb és legtisztább művelődési forrásaiból merítve, hangot tud adni annak, ami a maga korában haladó. Ez által válik modernné, amely jelző itt azt jelenti, hogy eleven és új marad az egymást váltó századok és eszmék áramlásában.

Agricola írói érdemének az irodalomtörténet általában azt tartja, hogy a *Zsoltárok* fordítása elé írt bevezető versében elsősorolja a pogány finn isteneket és azok szerepkörét. Természetesen ez is felbecsülhetetlenül fontos egy olyan korban, amikor az egyház — valamennyi egyház — tűzzel-vassal törekedett a pogány világ alkotásainak és emlékeinek kiirtására. Agricola már ezzel is messze megelőzte korát. De még ennél is többről van itt szó: Agricola verseiben igen sokszor tisztán megcsendül a finn népi énekek hangja — és a kalevalai alliteráló versforma, de finom és sokszor szellemes rímeléssel megújítva. Az ő verssorai voltaképpen a kalevalai 8 szótagos sorok, de a *Kalevala*-ban mutatkozó szabályos versformánál jóval szabadabban alkalmazva. Ezt a szabadságot, a hangsúlytalan szótagok szaporítását az ősi finnugor költészet jól ismerte, az ősi finn, észt, permi és obiugor, így az ősi magyar költészet is bátran élt vele. Így történik meg, hogy ahol Agricolánál egy vers-

¹ Ez az előadás finn nyelven elhangzott az 1960. szeptemberében Budapesten tartott nemzetközi finn-ugor kongresszuson.

sorban 8, illetve 9 vagy nagyon ritkán 7 szótagot találunk, a vele páros és reá rímelő sor 2, 3, sőt 4 szótaggal is szaporodik. Pl.:

„Rongoteus / Ruista annoi
Pellonpecko / Ohran casuon soi”

Mai írás szerint:

„Rongoteus ruista antoi,
Pellonpecko ohran kasvun soi”

Magyarul:

„Rongoteus adott rozsot,
Manók hada meg árpát hozott

Ez a szótagszaporítás, mint tudjuk, sem a versmondásnál, sem pedig az éneklésnél semmi zavart nem okoz.

Amikor Agricola 1544-ben megjelent *Imádságoskönyve* elé, 1551-ben megjelent zsoltárfordítása elé, és 1552-ben kiadott *Próféták könyve* elé verses bevezetést ír, ugyanúgy jár el, mint nálunk ugyanebben az időben Erdősi Sylvester János, aki *Újszövetség*-fordítása elé disztichonos bevezetőt írt. Ez a gyakorlat közös humanista forrásból táplálkozik — hiszen tudjuk már, hogy a finn Agricola és a magyar Erdősi Sylvester ugyanazon időben voltak Luther és Melancthon tanítványai.

Aki nem olvasta ezeket a bevezető verseket, azt hihetné, és joggal, hogy csupa kegyes intelmeket szólnak belőlük a hívek seregéhez. De már az a kevés is, amit a zsoltárfordítás bevezetéséről mondtam, és amit belőle idéztem, teljesen más képet mutat. Lássuk tovább, mikről tájékoztatja olvasóit Haggeus, Zakariás és Malakiás próféciai elé írt versében:

„Látás kedvet szül, a kedv vágyat,
Vágyból szándék, törekvés támad.
A hallás gyakran kicsiny és gyenge,
A hangokat mégis felfogja rendre,
Ha éles, ha kemény, ha a fület hasítja,
Ha halk, ha könnyed, ha lágy, ha tiszta.
Hallás fogja fel, amit tanítanak,
Az igazat is, meg a hamissat;
Süketet tanítani senki sem tud:
Szoros kapun át a hang be nem jut.
Szaglás szagot szagtól szétválaszt,
Azt, mi frissít attól, mi fáraszt —
Jót, rosszat, édest, keserűt,
Ritkát, közepest és sűrűt.
Az iny ételt, italt ízlel,
Ízetlent s ízest felismer.
A fanyar, csipős ízt elveti,
Savanyút, sóst, édest ízlelgeti.
A tapintás érzi a testeket,
Hozzájuk érsz s már érezheted:
Milyenek — lágyak-e vagy kemények
S mindazt, mi bennük a lényeg ...”²

² A tanulmányban idézett finn verseket Képes Géza fordította magyarra.

Amikor Agricola az öt érzékszervet és azok működését jellemzi, vagy mikor a képzetek és gondolatok létrejöttéről elmélkedik, bizony sokkal inkább egy felvilágosult humanista költő, mintsem egy szűk és zárt körben mozgó protestáns püspök alakja rajzolódik ki szemünk elé. Ugyancsak igen szép és megindító vonásai ennek a költészetnek, amikor Isten lelket-teremtő ténykedését a munka és a művészet ragyogó megnyilvánulásaként mutatja be:

„A lelket az Úr szerzé szintén,
Maga melléből meritvén.
Mikor lelkét mellünkbe fújta,
Megdicsőült művészet s munka . . .”

Mért időzöm el ilyen hosszasan Agricolánál? Egyrészt azért, mivel mind-ezekről eddig keveset, vagy éppen semmit sem szóltak. De elsősorban mégis azért, mivel Agricola az első a világirodalomban, aki a kalevalai versformát és hangot megszólaltatja. Teszi pedig ezt olyan egyéni és merész módon, hogy ezzel kijelöli a kalevalai költészet modern felhasználásának útját négy századdal Eino Leino és József Attila előtt.

Agricola tehát századokkal előre is mutat, de egyszersmind századokkal visszafelé is, a múltba — hiszen egyes sorai teljesen hiteles ősi verstörödékek átvételeként hatnak, mint például a sokat idézett sor: „Äinämöinen virret takoi” (Väinämöinen dalt Kovácsolt) és még sok más verssora.

Nagyjából hasonló ősköltészeti indításokat és átvételeket mutathatnánk ki az első igazi finn lírai tehetségnek a XVI. századi Jaakko Suomalainennek és a XVIII. század derekán működött Gabriel Joosepinpoika (Józseffia) Calamniusnak verseiből — de ezek a fejtegetések már túlságosan messzire vezetnének.

A népköltészetnek ez a lépten-nyomon megnyilvánuló hatóereje természetesen megmarad a születő és erőteljesen növekedő finn műköltészet területén. Amikor azonban — 1835. február 28-án — Lönnrot kiadja a jószerint magagyűjtötte népi énekekből és dalokból egybeszerkesztett *Kalevalát*, a finn népköltészet egyszerre kisugárzott a világ legtávolabbi tájaira is. Így pl. H. W. Longfellow, az amerikai költészet nagy klasszikusa kalevalai alliteráló 8 szótagú sorokban és a Kalevala hangján írja meg indián eposzát, a „Hiawatha”-t, 1855-ben.³

Örök kár, hogy legnagyobb epikus költőnk, Arany, nem ismarkedett meg közelebbről Lönnrot gyűjtő, alakító szerkesztő munkájának módszerével és nagyszerű eredményeivel. A *Kalevala* Arany pályafutásának kezdetén már a világ érdeklődésének középpontjában állt, s benne nagy sugalmazó erőkre bukkanhatott volna éppen Arany, aki egy életen át kesergett és vérzett a gond miatt, hogy nincs naív eposzunk. Milyen különös, milyen szomorú történet ez! Arany, töprengései során eljutott addig a pontig, ahonnan tisztán látta, hogy „a népmese, ez a prózai előadású költemény *valóságos eposza a népnek*: benne a hőst segítő vagy gátló csodás hatalmak az epopoea gépezetének (machina) felelnek meg”. Az is világos volt előtte, hogy népmese és nép-

³ Longfellow összegyűjtött költői művei (The Poetical Works of Longfellow. London Oxford University Press, Humphrey Milford 1928) jegyzetírója a Hiawathaban az Edda hatását látja, ami nyilvánvaló tévedés. Az *Edda* és a *Kalevala* két külön világ, két külön költői hang és forma megnyilatkozásai.

monda, mint a régi költészet és történelem megnyilatkozásai, kiegészítik egymást. Arany tehát következtetéseiben eljutott egészen odáig, ahova Kreutzwald, az észt nemzeti hősköltemény megalkotója, aki pl. a mi Erős Jánosunkkal azonos népmesét és még sok más mesét, beleolvasztott a *Kalevipoeg* anyagába. De Kreutzwald, mint Lönnrot is, tudta, hogy hatalmas arányú gyűjtőmunka nélkül naív eposz nem születhetik meg. Arany nem érezte saját következtetéseit kötelező erejét, azt, hogy népmesék és mondák gyűjtése — vagy gyűjtetése — és egybeszerkesztése útján törekedjék nagy gondolatának megvalósítására. A hiányzó magyar naív eposzt tehát nem a magyar népköltészeti kincsekből alkotta meg, nem is a velünk rokon népek eposzáinak példáját követte, hanem a germán mondákból alakított eposz, a *Nibelung-ének* járt útján indult el s úgy vágott neki a nagy feladatnak. Arany feljegyzéseiben nyomát sem találjuk annak, hogy a *Kalevalát* ismerte volna. És mégis, van két költeménye is, amely kalevalai vonásokat mutat: az egyik *Rege a csodaszarvasról*, a másik *Keveháza*. A *Rege a csodaszarvasról* ugyanúgy hangsúlyos verselésű 8 szótagú sorokból áll, mint a *Kalevala*. Hogy az Arany-versben következetesen érvényesül az alliteráció⁴, ez még magában véve nem lenne bizonyíték erre az állításra, hiszen Arany-nál másutt is találunk példát az alliterációra. Az alliteráció természete azonban mind a két említett Arany-versben eltér attól a gyakorlattól, amelyet nagy költőnk más verseiben követ. Ebben a két versben az alliteráció csoportosan, hogy úgy mondjam: bokrosan jelentkezik, ugyanúgy, mint a *Kalevalában*.

Igen szép példa erre a *Rege a csodaszarvasról* kezdő két versszakán kívül a következő három szakasz:

„Értek vala éjszakára
Kur vizének a partjára;
Folyóviznek partja mellett
Paripájok jól legelhet.

Monda Hunor: itt leszálljunk,
Megitassunk, meg is háljunk;
Monda Magyar: virradattal
Visszatérjünk a csapattal.

Haj, vitézek! haj, leventék!
Micsoda föld ez a vidék,
Hogy itt a nap száll keletre?
Nem, mint máshol, naplementre?”

A *Keveházában* még egy olyan jelenségnek is tanúi lehetünk, amire Arany-nál másik példát hasztalan keresünk: a költemény formája a jambus, amit különösen a 9 szótagú sorok (összesen 18 sor) csengetnek ki félreismerhetetlenül. A költemény többi része azonban 4—4 tagolású, hangsúlyos verselésű sorokkal és alliteráció-bokrokkal határozottan a kalevalai költészettel mutat erős rokonvonásokat. Hadd idézzek ennek az állításnak bizonyítására néhány versszakot:

⁴ Arany-nak Kapisztrán című, töredékben maradt verse, amelyben két-két soronként három azonos betűrim — legalább is a teljesen kidolgozott öt versszakaszon át — következetesen érvényesül, szerintem a spanyol románcok indításait mutatja.

„Áradj folyam, ma vízőzönt,
Holnap habod vértől kiönt,
Holnapután könny neveli:
Anyák keserves könnyei.”

(2. vsz.)

„Komor felleg, gyászfeketén,
Űsz a folyam területén.”

(9. vsz.)

„Előre hún, Nimród fia!
Meg kell nekünk itt halni ma:
A vészbanyak ott fenn vadul
Csikorganak, s nem jó Hadúr.”

(18. vsz.)

„Százhusz ezer jó hún halott
S két annyi ellenség van ott;
Nem ellenség, mind vérrokon:
Vérök vegyest foly a fokon.
Ki a vesztes, ki a nyerő?
Erőtlen mindkét erő —”

(22. vsz.)

„Táltos szavát igyen veszik —
S a fél tábor temetkezik:
Temeti a másik felét,
Dombbal fedi nyugvó helyét.”

(26. vsz.)

„Szép a halál a harcmezőn,
Valaki ott meghal dicsőn:
Bajtársi őt pajzson viszik,
Ijját, tegzét mellé teszik;”

(28. vsz.)

„Harmadnap a hunok hada,
Mint új vihar, feltámad;
Harmadnapon kürtödbe fúsz,
Torda fia, hős Bendegúz!”

(31. vsz.)

Hadával a Hunbércre hág

(32. vsz.)

„S hegyről alá vérzuhatag
Hömpölygeti a holtakat.

(33. vsz.)

És végül:

„Imhol kezem: fogadd jegyül
Békében és hadban frigyül.”
És Bendegúz és Detre százsz
Kezet kézben ropogva ráz.”

Hadd jegyezzem még ide azt a véleményemet, hogy Aranynak ebben a két költeményében teljes mértékben sikerült az ősi légkör feltámasztása. Ennek a két költeménynek megalkotásánál olyan beszédes nyomokra bukkant — feltételezésünk szerint éppen a *Kalevalában* —, amelyek lehetségessé tették ennek a kétszeri csodának létrejöttét. A *Buda halála* egészére ugyanezt, sajnos nem mondhatjuk el. Ez az elbeszélő költemény, amely verselésében hasonlíthatatlanul remekmű, az alakok ábrázolásában és a légkör érzékeltetésében nem válthatta valóra Arany életének álmát: a magyar előidőkről szóló nagy hősköltemény megalkotását. Ennek okát éppen abban kell látnunk, hogy — mint már említettük — a *Buda halála* megalkotásában Arany a tőlünk szemléletben, formában és verselésben idegen *Nibelung-éneket* tekintette követendő példának, olyannyira, hogy a *Buda halála* után tervezett újabb eposz Attila fiáról, Csabáról, az elkészült részletek tanúsága szerint már Nibelung-versszakokban készült volna!⁵

Hogyan találunk magyarázatot erre az Arannál mutatkozó kettősségre? Egyfelől arra, hogy ha költészetének kis része is kalevalai nyomokat mutat: milyen úton kerülhettek ezek az ő költészetébe? Másfelől: mi az oka annak, hogy nyilatkozataiban, feljegyzéseiben sehol, soha nem történik említés a finnek naív eposzáról, sem pedig a finn Homérosról, Elias Lönnrotról?

Lássuk az első kérdést.

Ne felejtjük el, hogy a *Kalevala* első teljes fordítása, Barna Ferdinánd munkája már 1871-ben megjelent. Egy évvel később a fordító előadást tartott a Magyar Tudományos Akadémián az ősi finn és magyar költészet rokon vonásairól. A *Kalevala*-fordítás legalább egy évtized munkája lehetett és az előadását is sokáig érlelte, csiszolgatta Barna, mielőtt az előadóasztalhoz lépett volna. Nem lehetetlen, hogy Arany éppen Barna útján szerzett tudomást a *Kalevaláról*. Ez annál valószínűbbnek látszik, mivel Barna Arany akadémikus társa volt és életük pályája is nagyjából egy korszakra esik. Reguly és Hunfalvy északi útja és az Reguly életének tragikus vége sem hagyhatta közömbösen Aranyt, akit a mindennapi élet kis tragédiái is olyan mélyen megindítottak.

A második kérdésre talán elfogadható feleletet kapunk, ha meggondoljuk, hogy a finnugor és így a finn-magyar rokonság tudományos ténye volta-képpen csak az Arany halálát követő korszakban kezdett győzedelmeskedni. Az ő életének utolsó szakaszára a finn-ugor és török rokonságunk hívei közt dúló harcok estek és az ő békés természete került a határozott állásfoglalást, ami az egyik oldalon a harc vállalását jelentette volna.

Egyébként igazán megható, hogy Arvi Jännes finn költő (1848—1905) a *Toldi* néhány énekét kalevalai hangon és versformában fordította finnre. Ilyen módon a nyílt kapcsolatot Arany költészete és a *Kalevala* között, elkésve bár, mégis megszületett...

A *Kalevala* életet formáló, valósággal nemzet-szülő és új népi kultúrát ébresztő ereje természetesen mindenekelőtt Suomiban nyilvánult meg. Ez a hatalmas népi alkotás eleinte — és jó ideig — lenyűgözte a költőket, és a

⁵ A *Buda halálát* Carl Mauer Nibelung-versszakokban fordította németre. Szerintem a fordító, aki egyébként derekas munkát végzett, okkal és joggal választotta ezt a formát a magyar mű német változatának, hiszen a mű szinte kívánczolt ebbe a formába és Arany említett terve a *Buda halála* folytatásának versformájával kapcsolatban még indokoltabbá teszik Mauérnek ezt az elhatározását.

hatás a mű lelkes ünneplésében és utánzásában nyilvánult meg. Eino Leino volt az első költő, akinél a *Kalevala* indító erőként, ihletforrásként hatott. Ő a *Kalevala* versformájában már merészen újszerűt és modernet alkotott. Legszebb példája ennek *A tavaszi ünnep énekei* (Helkavirsiä) első részének *A megrémült fiú* (Tumma) című verse, amelyben a költő az ősi versek anyagának felhasználásával egy mai egyszerű ember életének fejlődését és lefolyását mondja el. Ez az ember mint csecsemő már megrémült és ez a rémülete még ifjúkorában sem hagyta el.

„Anyja fekete báránycája,
mikor született, már megrémült,
rémet látott mindenfelé,
garázda, gonosz manókat,
csak rosszakat, soha jókat.

Anyja pásztorságra adta —
erdőből a fiú elfut,
a szobába csak beszédül,
haja égnek áll, úgy mondja:

Anyám, anyám, ne adj engem,
barmokhoz ne adj bojtárnak.
Lidérc lengett a lápokon,
dombtetőn rossz rém röhögött,
ördög nyargalt a nyomomba,
földből Föld szelleme kelt föl.”

A fiút most anyja halásznak, majd szénégetőnek szánja, de a tenger és a tűz rémei ott sem hagyják nyugton.

A különös, „megszállott” fiút, akit furesa látomásai minden munkára alkalmatlanná tettek, a rokonság kiközösíti, már anyja sem tud rajta segíteni. A fiú apja sírjához megy, kérve a halottat, hogy vegye magához.

Hallja apja lenni a sírban,
„Mért sírsz gyermekem, házam gyöngye?”

— Azért sírok, apám lelkem,
nem kedvelt az erdő engem.

„Békítsd meg a berket dallal,
apád is ezt tette régen.”

— Azért sírok, apám lelkem,
ellenem támadt a tenger.

„Áldozz a víz istenének,
apád is ezt tette régen.”

— Azért sírok, apám lelkem,
ellenem esküdt a tűz is.

„Bilincselő meg bűvös igékkel,
apád is ezt tette régen.”

Tovább sírt a gyenge gyermek.
„Mért sírsz fiam, gyönyörűségem?”

Akkor a bánat szóra bírta:
— Édesapám vigy engem is
a halál hideg házába,
mert fekete bárány lettem,
megrémültem, hogy születtem,
mindenfelé rémet látok,
emberek közt is csak átkot.

Hang hallatszott a hant alól:
Szállt a szó az alvilágból:
„Apád is megrémült régen,
idejét mégis leélte.
Rideg az élet reggele,
a halál rút éje rosszabb;
föld alatt a szobák szűkek,
itt lenn minden kamra keskeny.
Hold nem villog, nap nem csillog,
vársz magadban, jársz magadban,
szű rágja a redves falat,
te meg rágod tenmagadat
az örök szomorúságban
súlyos, sötét búbanatban.”

A halott tehát megmagyarázza neki, hogy az élet mindenkit megrémít, őt, az apát is megrémítette, mégis leélte a rá kiszabott időt. A vers befejező sorai így hangzanak:

„Holtaktól hazatért az ifjú,
csendes férfi lett idővel.
Tüzet rakott a tűzhelyen,
Minden munkát vígan végzett
s mosolyogva dúdolt néha
erdei szép tündérekéről,
tenger síma sellőiről,
ment a vízbe, ment a vadonba,
hálót húzott, csapdát pöckölt.
Így élt élete végeztéig,
nem riadozva, nem búsulva,
a napokat egymásra rakva,
a jövőket, a menőket,
a jobbakat, rosszabbakat.,
legfelülre a legjobbakat.”

Mint már említettem és igyekeztem példával is megvilágítani, a *Kalevala* hatása a világirodalom több pontján világosan felismerhető. Mégis, a kül-

földiek közül talán mi, magyarok gondolunk a legnagyobb hálával Lönnerottra, amiért az ősi énekeket egyetlen műremekké kovácsolta. A *Kalevala* nálunk Vikár Béla mesteri fordításában valóban magyar művé lett, megjelenése pillanatától fogva irodalmunk élő részévé vált, és ösztönző ereje, megtermékenyítő hatása új költészetünk fejlődésében többször nyilvánvalóan megmutatkozott.

Ady Endre a Petőfi és Arany után következő irodalmi korszak legjelentősebb egyénisége. Eredeti, áradó lírai tehetség mint Petőfi és mint Leino. Költői indításokat főleg a régi magyar és régi latin és az új francia költészet-től kapott. De van egy verse 1909-ből (a hónapot és napot is sikerült kideríteni: március 20.), címe: *Északi ember vagyok*. Már a címe is meglepő, de a vers utolsó szakaszában erőteljesen fellépő — és Adynál másutt nem található, egész versszakon végigvonuló — alliteráció és kalevalai versmérték megerősít bennünket abban a feltevésünkben, hogy itt Adyt a *Kalevala* lehellete legyintette meg. Vagy talán a versben mutatkozó kalevalai jelleg merő véletlenség lenne? Aligha! Ha meggondoljuk, hogy a Vikár-féle fordítás bevezetésének dátuma 1908 őszhava (szeptember) 25-e, megjelenésének időpontja pedig az 1909. év eleje —, akkor a kalevalai indítás kérdése már határozottabb hangsúlyt kap, hiszen Vikár fordításának megjelenése valóságos esemény volt újabb irodalmunk történetében. Hogy a vers említett zárószakasza mennyire kalevalai, annak igazi próbája az volt, hogy amikor elhatároztam, hogy tinnre fordítom, a versszak finn fordítása szinte teljesen magától összeállt bennem s olyan tiszta kalevalai hangú költészet lett az eredmény, hogy fel kellett kiáltanom a meglepetéstől. A versszakot ide iktatom — az alliteráló hangokat dőlt betűkkel jelölve:

„Ha én szólok Észak beszél,
Fagy és fátum fogja a számat:
Ember beszél, kinek a sors,
Az évek, élet és napok
Szívének gyökeréig fájnak.”

Közlöm a versszakot finn fordításomban is, amelyről csak annyit jegyzek itt meg, hogy minden erőltetés nélkül ugyanúgy a *p* és *sz* hangok alliterációja vonul rajta végig, mint a magyaron az *f* és *sz* hangoké.

„Jos mä puhun, Pohja puhuu,
Pakkanen ja pakko sulkee suuni:
Ihminen puhuu, jonka kohtalo,
Elämä, vuodet ja päivät
Pakottavat sydänjuuriin.”

Újabb költőink közül a debreceni Gulyás Pál, továbbá József Attila és Juhász Ferenc egyes verseiben láthatjuk a *Kalevala* kétségtelen hatását. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a *Kalevala* legújabb hatáshulláma egybeesik a népi írók fellépésével, akik nyelvrokonainknak ezt a művét bibliájuknak tekintették. Gulyás Pál mint a népi írók csoportjának tagja, a kalevalai témákban — ugyanúgy mint a schilleri és eddai témákban is — miszticizmusa kifejezésének lehetőségeit kereste. Idevágó versei (*A Kalevala kórusa*, *Az öreg ingaóra*, *Ráolvasások*) inkább csak változatok kalevalai témákra. Érdekes

módon Gulyás nem olyan versekben alkot kalevalait, amelyekben sűrűn szerepelnek finn hősmondák hősei: Väinämöin, Lemminkäinen, Vipunen, Aino, Tapio, Louhi és a többiek, hanem három olyan versének egyes részleteiben, amelyek nem tudatos *Kalevala*-utánzatok, s amelyeket ő maga sem úgy tartott számon, mint kalevalai indításra született verseket. Ez a három vers — Rímek Ékes Józsefről, a Rímkovács és a Potyaember — a két utóbbiban saját sorsát gúnyolja ki. Valamennyi ilyenirányú kísérlete közül legsikerültebb a *Rímkovács* befejező része:

„Mit tehet egy ilyen gulyás?
Poéta lesz és rímkovács,
összekap öt-hat szót, rácsap
és bámulja a szikrákat.

Tudom nem ér ez egy krajcárt,
szőr vagyok poszthúmusz hajszaál
Tisza Kálmán pocsolyáján,
Csokonai kocsonyáján.”

Az Ady után következő nemzedék legnagyobb lírai tehetsége, József Attila kalevalai sugallatra teljesen egyénit alkotott. Ő a *Kalevalától* egész életre szóló indítást kapott. Ez a tény újabb bizonyosság arra az állításra, hogy József Attila igazi népi költő volt. Természetesen nem azért volt ő népibb költő másoknál, mivel ő a *Kalevalához*, sőt a többezeréves finn-ugor folklórhoz tért vissza, hanem azért, mivel ebből az ősi folklór-anyagból legbensőbb érzéseit, egyéni vívódásait és a szocializmus küzdelmeit eredeti módon kifejező formanyelvet tudott teremteni. Ennek bizonyítására két példát is idézhetünk. Az egyik az *Áradat* című vers. A sztrájk miatt munka nélkül kóborló öt szegényt a botosispán elkergeti az uradalom tavától, amelyben meg akarták mártani izzadt testüket:

„De rivall a csermely csősze,
békák botosa bottal mondja,
vicsorogja víz vitéze,
ordas inas, úr bolondja:
— Eltakarodj, öt tekergő!
Kotródj innen, kujtorogó!
Fattyúnak itt nincsen fürdő!
Csavargónak nincs csobogó!”

Ezután következik az uraság és az ispán fejére zúditott ősi finnugor átok:

„Világ valamennyi vizét
hazatereld, víz juhásza!” stb.

A versben olyan erős az alliteráció, hogy szabályos keresztrimeit már észre sem szokták venni. Pedig ez is fontos újítás, a kalevalai hagyományoknak finom továbbfejlesztése. Meg kell itt jegyeznünk, hogy Eino Leino *Simo Hurtti* (Kopó Simon) című hosszabb elbeszélő költeményében, amely kalevalai versmértékben íródott, ugyancsak következetesen alkalmazott keresztrimeket

találunk. Tehát a finn és a magyar költő, a kalevalai hagyományok felhasználásában és továbbfejlesztésében hasonló eredményre jutott...

A másik példa: egy címtelen vers, illetőleg verstöredék —, de a vers töredék formájában is tökéletes —, amelyet 1937-ben írt József Attila, kevés-sel a halála előtt. Testi-lelki szenvedéseinek terhe alatt megtörve, még egyszer — utoljára visszatér a *Kalevala* gondolat-fűzéséhez: az ősi bűvölő-igékkel próbálja kényszeríteni testi-lelki gyötrelmeit, hogy hagyják békében:

„Szól a szája szólítatlan,
gondja kél a gondolatban
erőlködik ám az erkölcs
zsigereim zsugorgatja
ne bolondozz a belemben
ne kopogj a kebelemben
babos vesémet ne vesd ki
ne lankaszd a lábaimat
ne szakaszd a szárait
ne kanyarogj a karómban
ráncom-redőmben ne rejtezz...” stb.

Az újabb költői nemzedékből Juhász Ferenc *Apám* című nagyobb lírai-elbeszélő költeményében csendül meg a kalevalai hang. A tisztán népi hangú és kalevalai versmértékben írott költemény újítása a *Kalevalához* képest a változatos, gazdag sorvégi rímelés, egy-egy fejezetben belül következetesen érvényesülő, szabályos rímképlet. Így pl. a *Három emlék* című fejezet versein kivétel nélkül szabályos keresztrím vonul végig, ugyanúgy, ahogy ezt a jelenséget József Attila *Áradat* című versének tárgyalásánál már leírtuk. A többi fejezet verssorai páros vagy félrímelekben csengenek össze. Közben a versmértéket, a 4—4 tagolású kalevalai nyolcasokat — amelyekben soronként általában 2 főhangsúly és 1—2 mellékhangsúly érvényesül — szókezdő betűrímek bokrai szövik át:

„Vele soha nem fáradtam,
vele csak vidám maradtam,
vasárnapon egész estig
vágtuk a fát, fölsöpörtük...”

(Vergődés, 58. l.)

Érdekes, ha nem is teljesen új az alliterálásnak az a módja, amikor egy hang, ha nem is sűrűn egymásután következve nyolc sort is átfog. Így röpköd pl. a *p* hang a *Megidézés* című fejezet egy részletében, mégis úgy, hogy közben nem nyomja el a szintén érvényesülni vágyó *r* és *f* hangokat:

„Arca színe olyan pozsgás,
rózsapír mellette rozsdás.
Csipke-zuhatag fehérben,
telten mint a buja rétek
ült a roskadásig rakott
asztalfőnél és hallgatott.
Egy-egy finom pillantással
nézte a fiatal papot...”

Az alliterálásnak ezt a módját ölelkező betűrímnek is nevezhetnők: olyanformán helyezkedik el, mint az ölelkező sorvégi rím. Egyébként az alliterációnak erre a különös módjára már Agricolánál is bőségesen találunk példákat.

Juhásznál mint József Attilánál is, azért nőhetett naggyá a vers, mert a költő nem ragadt bele a finn eposz anyagába, a mű hangulati és formai elemei a költő képzeletvilágában feloldódtak és a kalevalai mondatfűzésen belül teljesen szabad teret hagytak az egyéni gondolattársításnak, az eredeti képalakító és nyelvformáló tehetségnek . . .

Az újabb finn költők közül többen írtak verseket kalevalai versmértékben, így pl. Elvi Sinervo, Toivo Lyy, Lauri Viita és a nemrég meghalt igen tehetséges költő, Helvi Juvonen. A modernnek közül különösen Juvonennél figyelhető meg egy izgalmas folyamat: ízekre szedi, atomizálja a szabályos kalevalai sorokat. Ez a folyamat élesen kiviláglik *Északi jég* (Pohjajäättä) című verséből:

„Örömem örök északi jég:
nem olvad el.
Mélység küldi fagyos vizét,
friss ér buzog.
Ezüst jégtükör tetején
üveges fény.
Nézd a jeget.
Meg ne érintsd.
Forrásvízem
szörnyen hideg.
Látsz ott
emberi arcokat,
a magadét is,
hű arcokat”.

Így alakul a legújabb, legmodernebb finn költészet formája, szintén a legősibb forrásokból. Mert az atomjaira szétbontott ősi formát Helvi Juvonen újra összerakja, de az így kapott szabályos mértékű vers hangja már merőben új, mint ahogy ezt különösen *A csodálatos tapír* (Merkillinen tapiiri) című verse mutatja:

„Borneóban, Borneóban,
barna erdő belsejében,
rejtett zugban elrekkentve,
gyér ág alatt, gyökér alatt
boldog álmát ott alussza
egy szép piros kő.

A titokzatos tapír
(az a kétszínű)
a csodálatos tapír
(az a sokszínű)
a karcsú fát kerülgeti,
varázsvér van orra hegyin.
Így beszél a bűvös tapír
(az a kétszínű) :

Jól tudom, hogy lenn lapulsz te,
gyér ág alatt, gyökér alatt,
jól tudom, hogy meglapulsz lenn,
te szép piros kő.
Vársz vidáman, vársz ragyogva,
mint ahogy a mese mondja.
Senki orrát meg nem vágod,
piciny piros kő —
alszod ott lenn boldog álmod,
gyér ág alatt, gyökér alatt,
rejtett zugban elrekkentve,
barna erdő belsejében,
Borneóban.”

Helvi Juvonen példájából is láthatjuk: mennyi lehetőség rejlik még az ősi finn költői forma modern felhasználásában. Erősen él bennem a meggyőződés, hogy a kalevalai indításra született magyar versek sora sem zárult le: a kalevalai versforma beleszól még újabb lírai és elbeszélő költészetünk alakulásába . . .

Géza Képes: Le Kalevala et la littérature hongroise.

Kalevala cet extraordinaire chef-d'oeuvre reflétant l'ancestrale manière de vivre ainsi que le monde de rêves et d'idées du peuple finnois exerça dès sa parution son influence sur l'évolution de la poésie dans des pays les plus lointains (Exemple: *The Song of Hiawatha* de H. W. Longfellow). Cette heureuse influence de l'épopée finlandaise s'est également manifestée dans la littérature hongroise depuis Jean Arany (1817—1882), pour exprimer leurs pensées et leurs sentiments les poètes hongrois employèrent le ton et la forme du *Kalevala*.

Il convient de mentionner que «le père de la littérature finnoise» Mikael Agricola, avait déjà utilisé le ton et les formes qui devaient être repris par Elias Lönnrot, trois siècles plus tard pour créer l'admirable unité Kalevalesque. Selon les historiens de la littérature le seul mérite poétique d'Agicola est d'avoir énuméré les dieux païens et leurs fonctions dans la préface de sa traduction des *Psaumes*. Cependant, à notre avis Agricola fit bien davantage: il employa dans ses vers, le ton des chants populaires finnois et, de plus, l'allitération si typiquement caractéristique de la prosodie du *Kalevala*; tout en les renouvelant de rimes subtiles et souvent spirituelles. Il emploie les vers de huit syllabes beaucoup plus librement que le *Kalevala*; cette liberté: l'accroissement du nombre des syllabes atones paraît être la survivance d'une prosodie ancestrale: la preuve en est le caractère authentiquement populaire de certains vers qui sont incontestablement empruntés à la poésie populaire.

En Finlande, grâce au travail d'organisation d'Elias Lönnrot, les poèmes lyriques et épiques ont formé une vaste épopée. A notre connaissance, le plus grand poète épique de la poésie hongroise, Jean Arany n'était pas au courant des étonnants résultats de ce travail d'unification. Chose étrange, voire invraisemblable, car l'épopée finnoise était déjà connue dans les milieux littéraires du monde entier au début de la carrière d'écrivain de Jean Arany. D'autre part, Arany a consacré, tout au long de sa vie — une énergie considérable à créer une œuvre épique susceptible de suppléer à l'épopée nationale hongroise inexistante ou disparue. Bien que ses écrits intimes ne laissent guère supposer qu'Arany ait connu le *Kalevala*, deux de ses poèmes de grande importance: *Rege a csodaszarvasról* (Le chant du cerf magique) et *Kéveháza* trahissent, par leur ton et leur versification des traits kalevalesques. Arany pouvait connaître ces traits caractéristiques de la poésie finlandaise, ancestrale par l'entremise du premier traducteur hongrois du *Kalevala*, Ferdinand Barna qui était en rapport avec Arany en tant que membre de l'Académie des Sciences Hongroise dont Arany était le secrétaire.

Dans la poésie finlandaise, le plus grand poète lyrique moderne, Eino Leino renouvela la tradition kalevalesque, en l'enrichissant de nouveaux éléments.

En Hongrie, ce fut également le créateur le plus original de la poésie moderne, André Ady qui s'est inspiré du *Kalevala*, en introduisant dans son poème *Északi ember vagyok* (Je suis homme du Nord) des éléments incontestablement empruntés à l'épopée finnoise. Dans les oeuvres des représentants de la poésie contemporaine, comme Paul Gulyás, Attila József et François Juhász, nous relevons aussi certains traits dénotant l'influence du *Kalevala*.

Plusieurs poètes finlandais contemporains continuent de leur côté à écrire des poèmes dans la forme du *Kalevala*, comme Elvi Sinervo, Toivo Lyy, Lauri Viita et Helvi Juvonen, la poétesse de grand talent récemment disparue. Il est à noter que dans l'oeuvre de Helvi Juvonen les vers réguliers du *Kalevala* se dissolvent en quelque sorte (exemple: le poème *Pohjajäättä*) pour se reconstituer de nouveau dans une forme régulière (exemple: le poème *Merkkillinen tapiiri* (le tapire bizarre)). Ce procédé rend le ton du poème moderne et original.

M. Képes ne doute pas que la jeune poésie hongroise continue à s'inspirer du grand exemple du *Kalevala*.

KOZMA BÉLA és MURÁNYI A. ZOLTÁN :
LOPE DE VEGA MAGYAR TÁRGYŰ DRÁMÁI

Értékes anyaggal gyarapodott a közelmúltban az Országos Széchényi Könyvtár Hungarica-gyűjteménye. Egy külföldi ajándékozó jóvoltából birtokába került Lope de Vega egyik magyar tárgyú szindarab kézírata fényképmásolatban, továbbá a Lope-művek spanyol akadémiai kiadásának néhány kötete, amelyekben több magyar vonatkozású szindarab is szerepel, azonkívül nagy irodalomtörténeti becsű dokumentációs anyag, amelynek egyes darabjai kritikailag foglalkoznak a nagy spanyol drámaköltő magyar történelmi témákat feldolgozó, vagy magyarországi vonatkozású műveivel. Ezek az új szerzemények jelentős mértékben segítik elő a hazai Lope-kutatást, mert eddig meglehetősen szegényes volt az az anyag, amely erre a célra közgyűjteményeinkben a kutatók rendelkezésére állott.

Múltbeli irodalmi viszonyainkra szomorúan jellemző, hogy a Lope kora óta eltelt több mint három évszázad alatt magyar tárgyú darabjainak átültetésére senki nem vállalkozott, de még csak kísérletet sem tettek arra, hogy ezeknek a műveknek a szövegét megszerezzék. A spanyol költő, aki hazája történelmén kívül szívesen merített más népek históriájából is, írt többek között egy orosz tárgyú darabot *A moszkvai nagyfejedelem* címmel, amelyben az „Ál-Dimitrij” (Rettegett Iván korabeli) tragédiáját dolgozta föl. Ezt a drámát még a költő életében lefordították orosz nyelvre és közel háromszáz év óta játsszák az orosz színházak. Mi a kilenc „magyar” darabból nem ismerünk egyet sem.

Irodalomtörténeti kutatásunk is mostohán bánt eddig Lope géniuszával. A magyar biográfia-irodalomban, amely oly gazdag a klasszikusok életművének ismertetésében, hogy például Shakespeare-ről egész könyvtárt kitevő ismertetés, méltatás és monográfia jelent meg legjelesebb irodalomtörténészeink tollából, és jóval kisebb „nagyaságok” munkásságának is akadt lelkes méltatója, a brit szellemóriás kortársának, a spanyol nemzeti dráma megteremtőjének életéről és jelentőségéről eddig még egyetlen mű sem látott napvilágot. Mindössze néhány apróbb részlettanulmány őrzi emlékét régi irodalomtörténeti vagy filológiai szakfolyóiratok lapjain, és még a gyűjteményes munkákban is csak pár sorban emlékeznek meg róla. Benedek Marcell az egyetlen, aki *Irodalmi Lexikon*ában tárgyalagos és tömör összefoglalást ad Lope munkásságáról. Szinte kínosan érdekes, hogy még a Nyugat-nemzedék esztétáit sem érdekelte Lope életműve, és szellemi vezérük, Babits, aki frappáns megállapításaival a világirodalom úgyszólván minden jelesének méltó emléket állít könyvében, elismerő vagy méltató szavak helyett leplezetlenül ellenséges hangon, maró gúnnyal szúrja tollhegyre a spanyol drámaköltőt, ironizál

termékenysége fölött és azzal a szubjektív vallomással intézi el, hogy műveit nem ismeri, lehet, hogy remekművek, de őt nem érdeklik.

A magyar színpadokon csak meglehetősen későn jelentek meg Lope de Vega drámái. A földrajzilag tőlünk távolies ország és nép kultúrájának megismerésére nálunk kevés lehetőség nyílt, a közvetlen kulturális kapcsolatok hiányát nyelvi nehézségek is tetézték. A múlt század derekáiig már számos színpadi művét fordították le Lopénak a nálunk ismertebb világnyelvekre; különösen németül és franciául voltak hozzáférhetőek a spanyol drámaírók remekei. Mégis, a XIX. században összesen csak két Lope-darabot ültettek át magyar nyelvre, mindkettőt németből. Ezek közül az egyikről, a *Szevilla csillagáról* a legújabb irodalomtörténeti kutatás azt állítja, hogy nem Lopétól származik, hanem az ő modorában írta kortársa, Pedro de Cárdenas, cordovai városi tanácsos.

Az *Estrella de Sevilát* a magyar színészet hőskorából oly nevezetes aktor, Fancsy Lajos fordította le, aki nemcsak színésznek és rendezőnek volt kiváló, de mint fordító is beírta nevét a magyar színészet történetébe. Ez az első fordítás szükségmegoldás volt: a Zedlitz-féle több helyen megmásított szöveget ültette át Fancsy további módosításokkal. Ösbemutatója Kolozsvárott volt 1838 november 3-án, ezt pár hónappal utóbb követte a pesti bemutató 1839. január 28-án a Nemzeti Színházban. A kritikusok véleménye erősen megoszlott ugyan — Vörösmarty szerint „érdekes és hatásos színmű” —, de az előadásnak komoly közönségsikere volt, úgy hogy többször fel is újították, később azonban mégis feledésbe merült.

Fél évszázad múltán Sziklay János próbálkozott meg a *Villano en su rincón* (A paraszt a kunyhójában) című Lope-darab fordításával, ugyancsak németből: Halm hézagos, pontatlan átiültetésének fölhasználásával. Ez *Király és pór* címmel került bemutatásra nemcsak Pesten, de sokhelyütt vidéken is. E század elején Körösy Albin, a jeles spanyol műfordító eredetiből ültette át a *Sevilla csillagát*, de nem került kiadásra, máig is kéziratban porosodik az Akadémia könyvtárában.

Ez minden, amit Lope de Vegától a magyar közönség a XX. század második negyedéig kapott. Drámatörténeti kutatásban még ennyi érdeklődés sem mutatkozott. Karl Lajos egyetemi tanár volt az egyetlen, aki a tizedes években spanyol irodalomtörténeti studiumokat folytatott és két spanyolországi tanulmányútja során értékes adatokat gyűjtött Lope magyar tárgyú darabjairól. Ezeket feldolgozó tanulmánya 1916-ban jelent meg.

Hazánk felszabadulása és a nyomában járt szellemi föllendülés a Lope-művek ismertetése és értékelése terén is új helyzetet teremtett. Színházaink műsorán egyre sűrűbben tűnnek föl Lope-darabok. Megindult végre nálunk is az a folyamat, amelynek célja, hogy a spanyol dráma atyjának életműve a magyar művelődés közkincsévé váljék.

Minden olyan törekvés, amely egy külföldi író ismertetését, népszerűsítését tűzi ki feladatául, csak akkor vezethet sikerre, ha a hazai nyelven való tolmácsolása méltó az eredeti műhöz. A szöveghűség mellett ugyanolyan fontosságú a formahűség is, vagy inkább az a készség, amely az eredetinek értelmét és hangulatát hiven visszaadja és ugyanakkor a sajátos, eredeti formának is megtalálja a magyar nyelvben az alaki megfelelőjét. Ez az igény Lope fordítójával szemben nagy nehézségeket jelentő követelményeket támaszt, mert a spanyol drámaköltő legfőbb és legmaradandóbb érdeméül összes méltatói verselésének utolérhetetlen művészi tökéletességét tartják.

Dramái nyelvezetét a legkülönbébb versformákkal tette változatossá. A tíz-soros szakaszon, a decimán kívül használ szonett- és tercina-formát, romance-ot és raffináltan finom asszonáncokat összecsengető redondillát, ezt a legsajátosabb spanyol versformát, amit a nép ajkáról átvéve az ő verselő bravurja emelt művészi tökélyre. Lope fordítójának tehát nemcsak kitűnő filológusnak kell lennie, de vérbeli költőnek is! E feltételeknek jórészt teljesítette Gáspár Endre, a jeles műfordító, aki Lope több darabját tolmácsolta s alkalmazta magyar színpadra.

Régi adósság törlesztése lenne Lope de Vega műveinek — és nem csupán színpadi alkotásainak — folytatólagos fordítása. De ne feledkezzünk meg arról sem, aminek művei közt számunkra különös érdekessége van: magyar tárgyú színdarabjairól. Fantáziáját a magyar história alakjai, Árpádházi Erzsébet, Róbert Károly, Nagy Lajos, Hunyadi János, Kapisztrán, Mátyás, Ulászló is foglalkoztatták.

Az a körülmény, hogy Lope többször fordult magyar témákhoz, és hogy szívesen kevert magyar vonatkozásokat nem történelmi tárgyú darabjaiba is, bizonyága a magyarság korabeli nagy népszerűségének. A spanyolok Magyarország iránti érdeklődését elsősorban az Anjou-kori magyar birodalom nagyhatalmi állása keltette fel, majd az a küzdelem, amelyet a magyarság a török hódítókkal szemben nemzeti létéért vívott. Lope az egykorú krónikákból és ezek irodalmi feldolgozásaiból merítette témáit „magyar” darabjaihoz, de forrásul használta a középkori szentek életéről szóló legendákat is. Egy századnál hosszabb időre honosította meg a spanyol drámában a magyar vonatkozásokat, bár ezek többnyire nem a valódi nemzeti jellegzetességeket mutatták be, hiszen ismeretei rólunk igen fölületesek voltak. Munkáiban inkább csak azt a képet tükrözte, amit rólunk szomszédaink, vagy a távolabb élő népek maguknak alkottak. De így is, a „couleur locale” mesterkéltisége ellenére is van művelődéstörténeti értéke ezeknek a színdaraboknak.

A kilenc magyar tárgyú darab közül tulajdonképpen csak négy tekinthető történelminek, a másik ötben csak a szintér Magyarország, bár ezekben is utal történelmi eseményekre. Ez azonban nem csökkenti értéküket, sőt érdekes bizonyága annak, hogy Lope, aki minden darabját a színpadnak írta, azzal igyekezett kedvébe jární közönségének, hogy magyar témákat dolgozott fel.

Történelmi darabjai közül kettő az Anjouk korában játszódik. Az egyiknek tárgya Róbert Károly küzdelme az oligarchákkal „*La obediencia laureada y primer Carlós de Hungriü*, azaz A megjutalmazott engedelmesség, vagy első Károly magyar király.) Lope ezt a művét parabolának szánta, mert hazájában is voltak feudális kiskirályok, akikkel szemben az abszolút monarchia megszilárdítása időszerű, haladó szellemű törekvés volt. A másik dráma Róbert Károly második fiának, Endrének, Nagy Lajos öccsének tragédiáját viszi színre. Endrét felesége, Johanna nápolyi királynő öleti meg ugyan, de Lope darabjában ez a hitvesgyilkosság történelmi igazságszolgáltatással magasztosul, mert az ő beállításában a zsarnok elleni jogos népharag söpri el a királyt, Johanna csak beteljesítője a közvélemény ítéletének. (Címe: *La Reyna Juana de Napoles y el Marido bien a horcado* — Johanna nápolyi királynő, vagy király a bitófán.) Mátyás király is drámahőssé válik Lopé-nál (*El Rey sin reino* — Országnélküli király), és feldolgozza Árpádházi Erzsébet legendáját is. (*Los terceros de San Francisco* — Szent Ferenc harmadik rendje.)

A történelmi drámák mellett a regényes színművek (comedias heroicas)

talán még érdekesebbek. Ezek: *La ley ejecutada* (A törvény parancsa), *El premio de hermosura* (A szépség jutalma), *Los tres diamantes* (A három gyémánt), *La Corona de Hungría y la injusta venganza* (A magyar korona, vagy a méltatlan bosszu) és a *Comedia famosa del Animal del Hungría* (A magyarhoni fenevad nevezetes drámája).

Az itt felsoroltak közül a legnagyobb érdeklődésre a *Corona de Hungría* tarthat számot, már csak azért is, mert a bírálók egybehangzó véleménye szerint az összes magyar tárgyú darab között ez a legsikerültebb. Érdekes meseszövése, izzó drámaisága, a jellemek megformálása és verselésének költői szépsége művészete tetőpontján mutatja be a drámaírás mesterét, akinek ez volt utolsó előtti alkotása. Egy több változatban ismert mondát helyez itt magyar környezetbe. Szereplői a magyar király, fia és hitvese, színhely a hudai várpalota és a nádorfehérvári csatatér. Az ártatlanul üldözött nő mondai elemekkel átszőtt történetének a magyar-török hadakozás háttérként felhasználásának eseményei adják meg a históriai hitel látszatát, valójában azonban e szereplők költött személyek, az elevenen pergő drámai akció Lope leleménye.

A *Magyar korona* tehát nem történelmi dráma, ennek ellenére nemcsak mint monda-feldolgozás érdekes, hanem színpadi műnek is értékes; a drámai feszültség fokozása, dikciójának nemes pátosza azok az értékei, amelyek miatt Stefan Zweig is a remekművek közé sorolja. A darab két évvel a költő halála előtt íródott Madridban; Lope sajátkezű följegyzése szerint 1633 december 23-án fejezte be. Privilegiuma a cenzurabizottságnak az eredeti kéziratra rávezetett záradékolása szerint 1634-ben kelt, tehát föltehetőleg megérte még a bemutatóját is. Arra, hogy látta volna a színpadon ezt a művét, nincs adat, de ez nem is valószínű.

A *Corona* kézírata az író hagyatékának számos más értékével együtt az idők során különböző magánkönyvtárakba került, majd 1831-ben nyoma veszett. Sokáig elveszettnek hitték, és csak századunk elején derítették föl, hogy Astorga márki könyvtárából Salustiano de Olozaga párizsi spanyol nagykövet birtokába került, majd lord Esthope vásárolta meg. 1935-ben Stefan Zweig, a jeles német író, aki szenvedélyes kéziratgyűjtő volt, Londonban Lady Esthope hagyatékának árverésén bukkant rá a ritka irodalmi kincsre és fölismerve annak értékét, megszerezte, hogy lefordítsa a német színpadok számára. Sajnos, nincs nyoma annak, hogy ezt a szándékát megvalósította volna.

A fölfedezésnek azonban mégis nagy a jelentősége ránk nézve, mert a magyar nemzet iránti rokonszenvét kifejező nemes gesztussal még 1935-ben Magyarországnak ajándékozta a számunkra különösen értékes kézirat 104 fotogram-lapból álló fényképmásolatát. Egy másik kópiát a madridi akadémiának küldött el. Zweig ajándékát, amelyet Voinovich Géza, a Nemzeti Színház akkori kormánybiztosa vett kézhez, egy darabig a Nemzeti Színház múzeumában őrizték, ahonnan az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárába került. Az Élet és Irodalom hasábjain a Zweig-féle kópiáról közölt cikk nyomán egy külföldi kutató a *Corona de Hungría* kéziratáról újabb, teljes és a Zweigénél sokkal olvashatóbb fényképmásolatot, ezenkívül több más magyar témájú darab nyomtatott szövegét juttatta el a Széchényi Könyvtárnak.

*

Lope magyar tárgyú darabjainak e rövid története is arra figyelmeztet bennünket, hogy a világirodalom magyar vonatkozásainak feltárása terén kritikai irodalmunknak és kiadóinknak még egyaránt sok adóssága van.

KERÉNYI GRÁCIA:
KONOPNICKA-ÜLÉSSZAK ŁAŃCUTBAN

A lengyel nép ez év szeptemberében ünnepelte Maria Konopnicka halálának ötvenedik évfordulóját. Ebből az alkalomból a Konopnicka-Társaság kezdeményezésére jubileumi bizottság alakult, mely négynapos ünnepség keretében emlékezett meg az elnyomottak és kizsákmányoltak, a gyermekek és az elesettek nagy költőjéről. Az ünnepség színhelye az ország délkeleti szöglete volt, az a vidék, ahol a költőnő a nemzettől kapott falusi udvarházában élete utolsó éveit töltötte, — a szervezésben nagy része volt a rzeszówi vajdasági tanács kulturális osztályának és a helybeli értelmiségnek is. Az ünnepség szept. 15-én, a żarnowieci udvarházban létesített múzeum megnyitásával és a Konopnickáról elnevezett általános iskola fölavatásával kezdődött; innen vitték az autóbuszok — Krosno járási székhely megtekintése után — a vendégeket Łańcutba, a múzeummá átalakított hatalmas Potocki-kastélyba, ahol a tudományos ülésszak lefolyt. Az előadások és a viták 16-án és 17-én egész napon át tartottak, s 18-án délelőtt zárultak le; a vendégeket 16-án este régi lengyel zenei hangversennyel szórakoztatták, 17-én este a kultúra- és művészetügyi miniszter látta vendégül, befejezésül pedig, 18-án, a történelmi nevezetességű Przemyśl városába és Krasiczyn várába vitték el. A meghívott kb. 80 vendég az ország minden részéből sereglett össze, a külföldiek közül azok is elküldték előadásukat, akik személyesen nem jelenhettek meg.

A tudományos ülésszak beküldött anyagát a vendégek sokszorosított füzetek formájában kapták kézhez; a 26 előadás közül időhiány miatt csak 14-et olvastak fel, elsősorban azokat, amelyek érdemileg foglalkoznak Konopnicka munkásságával, hatásával és visszhangjával.

Maria Konopnicka költészetének egyes kérdéseit két előadó vizsgálta, — ketten elemezték novelláit, s ketten gyermekverseit és meséit. Maria Dłuska, a krakkói egyetem tanára, Konopnicka verseinek néhány, eddig kevésbé kutatott sajátosságát boncolgatta: rámutatott arra, hogy *dalszerűségük* teszi e verseket a szélesebb rétegek és a gyermekek számára is oly könnyen hozzáférhetővé — e dalszerűség alkotóelemei: a Konopnicka-versek egyszerű ritmikája, strofa-szerkezetei, a refrének és ismétlések, — s ugyanezekhez az eszközökhöz folyamodott a költőnő a *népi stilizációnál* is. Költészetének másik fő jellegzetessége a *természet iránti érzék*: ezek a sajátosságok teszik gyermekverseit is klasszikus értékűvé. Konopnicka volt az első, aki tudatosan szépet akart adni a gyermekeknek; nem tanmeséket írt, műveinek erkölcsi mondanivalója az ember és a hazai táj szeretetére nevelés volt. Ugyancsak Konopnicka költészetének népiességéből indult ki előadásában a varsói Jerzy Komar; hangsúlyozta, hogy Konopnickánál a népiesség nem csupán a stili-

zálás eszköze, hanem egyúttal a lírai interpretáció tényezője, nem csupán a valóság művészi átértékelésének módszere, hanem az olvasóra gyakorolt gyors és közvetlen hatás módszere is. Konopnicka költészetének társadalmi és nemzeti tematikájával kapcsolatban rámutatott arra, hogy az aktualitás a közönség igénye volt abban az időben, ez felelt meg a „társadalmi megrendelés”-nek; a könnyű olvashatósággal viszont azoknak tett nagy szolgálatot, akik csak akkor váltak olvasóközönséggé, Konopnicka versein keresztül szerették meg az irodalmat. Komar részletesen vizsgálta ezután Konopnicka költői fejlődését, verseinek szerkezeti elemeit és művészi kifejezőmódját, stílusát, valamint az ábrázolt világ és a „lírai én” kapcsolatát műveiben.

Konopnicka gyermekverseit a gyermekirodalom korabeli helyzetébe állítva értékelte a wrocław-i Jerzy Cieślowski. Felhívta a figyelmet Konopnicka és Michał Arct könyvkiadó kapcsolatára, aki külföldről készen kapott illusztrációkhoz íratott verseket a lengyel költőnővel, — idézte Konopnicka célkitűzését: „együtt akar dalolni a gyermekkel.” Részletesebben elemezte a gyermekverseket és meséket Krystyna Kuliczowska (Varsó); Konopnicka érdeme, hogy megtisztította a népmeséket a kegyetlenség és borzalom, a gyűlölet és a vérbosszú elemeitől, arra tanította a gyermekeket, hogy a mesék birodalma csak azok számára létezik, akik szeretik szülőföldjüket, hisznek az életben, a jóságban és saját erejükben. Konopnicka gyermekverseiben tűnik fel először a humor, a moralizálás helyébe lépve; az író nő nem külső kommentárként vonja le a történetekből a tanulságot, a gyermek értelmére apellál. Stílusa itt egyszerűbb, mint egyéb verseiben, dalai ritmikusak, a népköltészethez közel állók. A maga nemében páratlan *Arva Mariska és a törpék* c. versekkel átszőtt meseregénye, melyben epikus mű megteremtésére irányuló szándékát tökéletesen megvalósította.

Konopnicka novelláiról technikájáról a külföldön élő Olga Scherer-Wirska (Bloomington, USA) tartott előadást. Rámutatott arra, hogy általában haladó társadalmi mondanivalójuk miatt szokták Konopnicka novelláit nagyra értékelni; a novellák azonban emellett művészi technika szempontjából is kiválóak. Négy csoportra osztotta őket: riportszerű novellákra, pillanattfelvételekre, hangulatnovellákra és cselekménycs elbeszélésekre. Kifejtette, hogy Konopnicka a költészet felől közelíti meg a novellisztikát; *Az én zsebóráim* c. novellájával kapcsolatban foglalkozott a tárgyak szerepével a XIX. századi novellairódalomban, összehasonlította Konopnicka és Daudet elbeszélő prózáját (gyermek ábrázolása, németellenes hazafiasság, humor, naív szemlélet kontrasztja az objektív valósággal), elemezte Konopnicka stílusának hibáit és erőnyeit. Konopnicka novelláiról művészetéről beszélt Alina Brodzka (Varsó) is; néhány stiláris és szerkesztési kérdést vetett fel, s megállapította, hogy Konopnicka eltolja novelláiban a feszültség súlypontját a helyzeti drámaiságról az élmények belső drámaiságára, s az író magyarázó és értékelő beavatkozását a minimumra korlátozza.

Stilisztikai kérdéseket boncolgatott Józef Trypućko (Uppsala) beküldött előadása; az „arany” és „ezüst” jelzők alkalmazását vizsgálta s ezek során mutatott rá Konopnicka költészetének egyes sajátosságaira, különösen a népköltészethez és Słowackihoz fűződő kapcsolatára. Szorosabb értelemben filológiai jellegű volt a Konopnicka-Társaság alelnökének, Jan Baculewski varsói professzornak a referátuma; a nemzeti himnuszá vált *Rota* keletkezésének időpontját, helyét és körülményeit iparkodott megállapítani, s beszélt a költemény továbbélésének történetéről, megzenésítéséről és a későbbi átdol-

gozásokról is. Bővebben ismertette Konopnicka megzenésített műveit; Jan Prosnak (Varsó) előadásához pontos zenei bibliográfiát csatolt.

Külön csoportot képeznek a tudományos ülésszak anyagában a helyi jellegű kutatások; Halina Sutarzewicz (Kalisz) bőséges dokumentációval ellátott tanulmányában azt fejtegette, hogy milyen szerepet játszott Konopnicka életében és munkásságában Kalisz városa, ahol gyermek- és ifjúkorát töltötte, — Halina Sławińska (Podębice) viszont Bronów-val és Gusinnal kapcsolatban vizsgálta ugyanezt a kérdést, Konopnicka férje ugyanis mint földbirtokos, majd bérlő ezekben a falvakban élt, s itt került az író nő közelebbi kapcsolatba a paraszttal. Életrajzi érdekességű előadást tartott Jan Ziemski krosnoi tanár Konopnicka żarnowieci tartózkodásáról; elmondotta, milyen tevékeny részt vett az idős író nő a falu életében, hogyan segítette, tanította barát-nőjével, Maria Dulebianka festőnővel együtt a környékbeli parasztgyerekeket, hogyan segítette hozzá a tehetségesebbeket a továbbtanuláshoz (a falunak 1903-ban 494 lakója volt, s az akkori gyermekek közül 20-an végeztek egyetemet vagy főiskolát Konopnicka jóvoltából). A żarnowieci udvarház történetéről közölt adatokat a rzeszówi Franciszek Błoński, mellékelve a most felavatott múzeum pontos leltárát.

Az előadók jelentős része foglalkozott Maria Konopnicka munkásságának belföldi és külföldi hatásával, kapcsolataival és fogadtatásával. Stanisław Kolbuszewski (Wrocław-Opole) hangsúlyozta Konopnicka verseinek nemzeti-társadalmi jelentőségét a századfordulói Sziléziában, a germanizálás elleni harc időszakában; Mieczysław Adamowski (Rzeszów) az osztrák megszállás alatt állott lengyel terület középiskolás évkönyveit tanulmányozta át, iskolai és önképzőköri dolgozatokban, ünnepi beszédekben és iskolai könyvtárakban kutatta a Konopnicka-kultusz nyomait. Konopnicka és az amerikai lengyel emigráció eleven kapcsolatáról közölt adatokat Szymon St. Deptuła (Wisconsin, USA). Romana Heltberg (Koppenhága) Konopnicka *Afonyaszedés* c. gyermek-költeményét és Elsa Beskow svéd író nő hasonló tárgyú művét hasonlította össze, s megállapította, hogy Konopnicka Beskow szövegét valószínűleg nem is értette, csupán a könyv svéd kiadásának illusztrációihoz írt hosszabb, epikusabb lengyel szöveget. A *Balcer úr Brazíliában* c. elbeszélő költemény esetleges cseh kapcsolatairól adott elő Karel Krejčí professzor (Prága); rámutatott arra, hogy a cseh irodalomban éppen a múlt század második felében virágzott az epikus költészet, amikor más országok irodalmában, így a lengyel irodalomban is, az eposzok kora már lejárt, helyüket a regény foglalta el, — s Konopnicka műve témájában is rokon egyes korabeli cseh költeményekkel, különösen abban, hogy népi hőst választ, méghozzá kovácsot, akár Czech, a *Lesetini kovács* írója.

Bronisława Szpiglerowa és Hanna Zasadowa, a varsói egyetemi könyvtár munkatársai, beszámoltak a könyvtár munkájáról a külföldi Konopnicka-kiadványok bibliográfiájának összegyűjtésével kapcsolatban. A Konopnicka-művek külföldi fordításairól beszélt a kongresszus legtöbb külföldi előadója; Mosze Altbauer (Jeruzsálem) beküldött beszámolója a héber Konopnicka-fordításokat, Gyorgye Zsivanovics (Belgrád) a szerb-horvát nyelvű fordításokat ismertette. Astra Piotrowska (Moszkva) *Maria Konopnicka és az orosz irodalom és kritika* c., rendkívül érdekes előadásából megtudtuk, milyen népszerű volt a lengyel író nő az orosz forradalmi ifjúság körében, összegyűjtött műveit már 1911/13-ban kiadták, dalaít Saljapin is énekelte, s egyik novellájáról elismerően nyilatkozott Lev Tolsztoj. A mostani Konopnicka-jubileumot a szov-

jet könyvkiadás négykötetes Konopnicka-kiadvánnyal ünnepli meg. Hasonló közeli kapcsolatot észlelhetünk Hana Jechová (Olomouc) előadása alapján Konopnicka és a cseh irodalom között; Konopnicka ismerte és fordította a cseh költők műveit, különösen Vrehlickýt, s a cseh irodalom nemzeti-népi irányzata a század elején Konopnicka műveivel harcolt a modernizmus ellen. A szocialista forradalmárok nyúltak először Konopnicka műveihez Bulgáriában is, mint Kujo M. Kujev (Szófia) megállapította; különösen a *Prometheus és Sisyphos* c. költemény ért el nagy népszerűséget a múlt század végén és e század elején, összesen öt bulgár kiadást ért meg. Konopnicka válogatott művei a közeljövőben fognak megjelenni bulgárul.

Magyar részről ketten készítettünk a Konopnicka-kongresszusra referátumot; Csapláros István, a varsói egyetemen a magyar irodalom tanára, Maria Konopnicka személyes magyarországi kapcsolatait tárta fel, e sorok írója pedig Konopnicka műveinek magyar fordításairól és kritikáiról beszélt. Csapláros István előadásából megtudhattuk, hogy Magyarországból ketten leveleztek Konopnickával, az egyik, egy Göllöndhay nevű szélhámos, fordítónak adta ki magát, hogy könyveket és információkat csalhasson ki a költőnőtől, s ezeket azután varsói lapokban használja fel, a másik, Praun, németre fordította lengyel írók műveit, — s megtudtuk azt is, hogy Konopnicka verset írt a magyar 1848/49-es forradalomról, s ő volt az első, aki a lengyel sajtóban foglalkozott *Az ember tragédiájával*, mely 1885-ben jelent meg lengyelül.

Maria Konopnicka nálunk elsősorban mint novellaíró ismeretes; kb. a századforduló óta jelentek meg novellái különböző folyóiratok hasábjain elszórva, míg végül 1958-ban az Európa könyvkiadó kiadta *A község irgalma* c. válogatott novelláskötetét. Verseiből a magyar közönség csak annyit ismer, amennyit az 1951-ben megjelent *Lengyel költők antológiája* közölt; gyermekeknek írt művei közül a legszebb, az *Arva Mariska és a törpék*, most van sajtó alatt. Reméljük, hogy kiadóink és fordítóink hamarosan pótolják a mulasztottakat, s Konopnicka költészetét is bemutatják a magyar közönségnek.

A Konopnicka-évforduló megünneplésével — a tudományos ülésszak színvonalas, sokoldalúan összeállított előadásaival csakúgy, mint a széleskörűen szervezett s mégis bensőséges hangulatú ünnepségekkel — a lengyel nép, élén a tudományos élet vezetőivel, ismét bebizonyította, milyen megbecsülésben részesíti nagyjait, akik a nemzeti kultúra emeléséért, s a lengyel nemzet szebb jövőjéért küzdöttek. A magyar vendégek nevében ez úton is köszönetet mondunk a szíves fogadtatásért.

EGY LENGYEL EMLÉKIRAT A RÁKÓCZI EMIGRÁCIÓRÓL

A régi lengyel szépprózában Jan-Chrysostome Pasek (1630—1701) emlékiratai mellett kevés olyan eredeti művet tartanak számon, mint Regina Salomea Rusieckanak, ennek a nemhivatásos írónőnek a könyvét.¹ Előadásmódját, spontán irodalmi-nyelvi erényeit tekintve, a szerzőnő teljesítményét Pasek írói tehetségével veti össze Roman Pollak, az előszó írója.

Az emlékezések szerkezete, memoár, utinapló, életrajzi jellege és leíró, elbeszélő naív előadásmódora, valamint a történeti stílusú záró fejezetek nem mutatnak egyöntetű emlékirat műfajra. A XVIII. század derekán, a regény előzményeinek betetőzéséhez közeledő fázisában, a széppróza s az irodalmivá csiszolódott történeti stíl elemeinek keveredése, halmozódása figyelhető meg. Az emlékirat műfajnak a reneszánszkorai zártabb, inkább történeti formájához vagy ennek árnyalataihoz képest egy műfajilag kevésbé egységes, gazdagabb, nyelvileg értékesebb változata jön létre az irodalmi barokk korszak végén.

A magyar irodalom ilyen remekművét Mikes a levélműfajra alapozva alkotta meg és 1758-ban hagyta abba Rodostóban. A lengyel szerzőnő a hagyományos formához közelebb álló kéziratát 1760-ban Konstantinápolyban fejezte be: „Książka Salomei Reginy de Pilsztynowej M. D. y O. w Roku 1760 W Stambule”. Az emlékirat magyar vonatkozásai tanúsítják, hogy a korabeli lengyel irodalom tanulmányozása még érdekes adalékokkal szolgálhat.

A negyedik rész befejezéséből kiderül, hogy Regina Pilsztynowa ismerte a rodostói bujdósókat is. Egy viharos tengeri utazása során, több napos rostokolás után elvetődött Tekierdag (Rodostó) városhoz, és „derék magyar barátokra lelt, akik a szent emlékezetű Rákóczi magyar király után maradtak ott.” Arról is hírt ad, hogy másnap az ócska hajó, amelyen érkezett, mikor emberekkel és gabonával megrakodtan Sztambulba éppen hogy elindult, a kikötő bejáratánál elsüllyedt és mintegy harminc ember vízbe fulladt.²

¹ REGINA SALOMEA Z RUSIECKICH PILSZTYNOWA, *Proceder podróży i życia mego awantur*. Wydano z autografu Biblioteki Czartoryskich w Muzeum Narodowym w Krakowie, Roman Pollak i Marian Pełczyński. *Seria I: Pamiętniki Polskie*. 1957. Wydawnictwo Literackie w Krakowie. 330.

² „Jam rozumiała, że my tam za dwa dni staniemy, aleć my niepomyślną fortunę mając bośmy [w] wielkim strachu jedenaście dni po morzu pływali i ledwieśmy do miasta Tekierdagi na[d] morzem leżącego przyplłynęli i zaraz z tego okręciku wyniosłam się, i tamem miała dobrych przyjaciół Węgrów, co się zostali po królu węgierskim, ś[więtej] pamięci Rakoczym. Naza jutrz tenże okręcik naładowali pszenicą i jęczmieniem i tenże reiz, to jest szyper ze trzydziestu ludźmi nazad pojechali do Stambułu. Tylko co się od brzegów odbili, zaraz okręcik na kawałki się rozerwał i wszyscy ludzie w nim potonęli, tylko jeden chłopiec Greczyn, na imię Pentelemon, wypłynął i potem u mnie służył. I tak mnie Bóg w Świętej Trójcy Jedyń zachował od nagłych śmierci. Za to niech mu będzie chwała na wieki.” (242.)

Szükszavû sorai érdekesek, mivel látogatása Mikes Kelemen básbugsága idején történt, mely időszakról eddig Mikes misszilis levelein és néhány török okmányon kívül más dokumentum nem áll a kutatók rendelkezésére. Érdekes, hogy Mikes e látogatásról és a hajó elsüllyedéséről rokonaihoz írt 1761. március 19. hosszú levelében sem emlékezett meg. Pedig régi ismerőse volt a lengyel doktora.

Regina Salomea ekkor negyvenkét éves volt. Fiatal özvegy korában, Vidinben találkozott először Rákóczi Józseffel és udvarával. Első férje Jakub Halpir híres orvosfeleser volt Sztambulban, és tőle tanulta el a felseri és szemorvosi mesterséget. Férje halála után elindult I. Mahumed (1730—1754) udvarából, és az 1737-39-es török—osztrák—oroszháború éveiben Szófián keresztül jutott el Vidinbe és Ruszesukba. Ezután megfordult Péterváron Elizabet Petrovna és Anna Ivanovna udvarában, majd Bécsben, II. Frigyes udvarában, Lengyelországban, végül 1756-ban III. Oszmán (1754—1757) uralma idején újra Sztambulban találjuk. A törökországi szokások, a III. Musztafa (1757—1774) korabeli erkölcsök leírása, az általános érdekű történeti keret érdekes összehasonlítási alapot nyújt Mikes irataival való egybevetésre. Érdeklődésre tart számot az első résznek egy külön fejezete, amelynek címe: *Rákóczi fejedelem*.

Ime néhány sor:

„Időközben megérkezett ide Vidinbe Rákóczi József herceg, magyar királyfi, erdélyi fejedelem, aki régebben IV. Károly császár foglya volt a keresztény Bécsben. Atyját, Rákóczi fejedelmet, feleségével együtt a császár száműzte Magyarországból Törökországba és ő élete végéig a Fekete [Márvány] Tenger partján fekvő Tekierdagban lakott, a török császártól jelentős életjáradékot kapott a maga és Csáki Gróf³ számára, akit én jól ismerem, és udvarának bárói, kapitányai stb. részére. Gróf Csáki édestestvére bibornok volt Rómában. A mai napig sok magyar él Tekierdagban, görögül Rodas, és a mostani császártól, Mustafa szultántól járadékot kapnak.

És ez a főméltóságú Rákóczi fejedelem, magyar királyfi, a császári Bécsből a török Vidinbe érkezett csak egy emberével, [Rodostóból indult kíséretével!] betegen, mivel szöknie kellett a keresztény császártól, mert ott fogságban volt; édestestvére Rákóczi Sándor is most Párizsban van. Minthogy Rákóczi József a Törökhöz menekült és segítségért folyamodott a török császárhoz, adjon neki támogatást, hogy visszanyerhesse atyja királyságát, Magyarországot és Erdélyt, ezért a keresztény VI. Károly császár elrendelte, hogy a másik testvért, Rákóczi Sándort kastrálják [Rákóczi kisebbik fiával, Györggyel kapcsolatos híresztelés.] és Párisba küldjék ezt a főméltóságú Rákóczi Sándor herceget, magyar királyfit.”⁴

³ A lengyel kiadás jegyzetében tévesen áll: może Imre Csáky, graf, duchowny i pisarz (1672—1734). Itt gr. Csáky Mihály tábornokról van szó, meghalt 1757-ben Rodostóban, 81 éves korában. Az említett Imre ennek fivére volt.

⁴ „Tymczasem przybył tu do Widyńia książę Józef Rakoczy, królewicz węgierski, książę siedmiogórski, który był dawno w pojmaniu w Wiedniu chrześcijańskim u cesarza Karola szóstego. Ojciec jego, książę Rakoczy, był od cesarza wygnany z Węgier do Turku z królową swoją i mieszkał do [końca] życia swego w Tekierdagi nad Czarnym Morzem, i brał dla siebie wielką ładę od cesarza tureckiego i dla grafa Czaki, którego ja dobrze znałam, i dla baronów, kapitanów etc. swego dworu. Grafa Czakiiego brat rodzony był kardynałem w Rzymie i po dziś dzień jest wielu Węgrów w Tekierdagi, a po grecku Rodas, i biorą ładę od terazniejszego cesarza Sultana Mustafy.

I tak ten j. o. książę Rakoczy, królewicz węgierski, jak przybył z Wiednia cesarskiego do Widyńia tureckiego tylko z jednym człkiem, chory, bo musiał uciec od cesarza

A tévedésekkel vegyes lengyel emlékirat világosságot derít Mikes egyes szűkszavú közléseire, emez tanúságot szolgáltat az események időbeliségéhez.⁵

„A főméltóságú Rákóczi József fejedelem, az idősebb testvér, a török Vidinben maradt, megszökve Károly császártól; 29 esztendő korában olyan volt amilyennek mondtam, sovány és erősen köhögő legény, véreset köpködő beteg ember; az úttól elfáradva s a félelemtől nagy beteg lett, egy fészter félében feküdt, amit vendégfogadónak neveznek. A hatalmas uesturlu pasa, akit három lófarkas diadalmas pasának neveznek, Hayváz Mehmet nevű Pasa, ebben az időben a török Vidinben volt. Ő gondoskodott Rákóczi fejedelemről és odarendelt engem hozzá, és adott mindjárt 400 tynfet, és kötelezett hogy kuráljam ki ezt a Rákóczi fejedelmet. És ekkor elmentem kocsimon ehhez a magyar királyfihoz és láttam az ő gyengeségét és nyomorúságát. A tolmácson keresztül mindig jámboran fecsegtünk, mert nagy tudású és istenfélő keresztény úr volt, igazhívó római katolikus. És így én őt szerencsén főkéletesen kigyógyítottam 30 nap alatt.”⁵

A tények fedik egymást. Mikes is említi a pasát, Halvács Mehmet néven (136. levél). 1738. augusztus 29-én értek Vidinbe, meglehetősen mostoha körülmények között. (140. levél Vidin, 1 szeptember 1738.) A lengyel doktorka szeptember folyamán kezelte Rákóczit, mert Mikes szerint október elején Ruszcsukba indultak. Október 4-én kelt 141. levelében jellemzi Rákóczi válságos állapotát.⁶ A lengyel emlékirat két mozzanattal bővíti ki Mikes levelét. Rákóczi udvara, amelyet Mikes egy mondatral elintéz, színesen elevenedik meg Rusiecka tolla nyomán.

„Közben Hayváz Mehmed Pasa gyorsfutárt küldött Stambulba, a leg-hatalmasabb nagyságos császárhoz, tudatva véle, hogy a magyar királyfi az ő országába menekült, s nála keres védelmet és segítséget. És a török császár küldött ennek az igen hatalmas Rákóczi Józsefnek, magyar királyfinak, erdélyi fejedelemnek azonnal háromezer kies készpénzt. A világ minden bársonyszínét láttam itt, karmazsint, zöldet, sárgát, feketét, kéket, vérvöröset, ibolyaszínűt

chrześcijańskiego, ponieważ że tam był w nielwoli, bo i brat jego rodzony, Aleksander Rakoczy i teraz jest w Paryżu, ale ponieważ że Józef Rakoczy uciekł do Turku żądając pomocy od tureckiego cesarza, żeby mu dał sukurs, żeby mógł odebrać królestwo ojca swego, Węgry i Siedmiogóry a dlatego cesarz chrześcijański, Karol szósty, kazał drugiego brata, Aleksandra Rakoczego skastrować i do Paryża odesłany ten j. o. książę Aleksander Rakoczy, królewicz węgierski.” (70—71)

⁵ „Tu zaś w Widyniu tureckim został j. o. książę Józef Rakoczy, brat starszy, który miał na świecie wieku swego lat 29 i uciekłszy od cesarza Karola, jakim powiedziała, chudy pacholek i chory na wielki kaszel z krwią pluciem, sfatygowany z drogi i z bojaźni, został tak chory w jednym łanie, co się znaczy austeria. I tak pasza wielki, uesturlu pasza, co się znaczy trzybuńczuczny pasza, na imię Haywaz Mehmet Pasza, natenczas był w Widyniu tureckim. Ten dał opatrzenie książęciu Rakoczemu i przywołał mnie do siebie, i dał mnie zaraz czterysta tynfów, i obligował mnie, żebym wzięła w kurację tego książęcia Rakoczego. I takem pojechała pojazdem moim do tego królewicza węgierskiego i widziałam jego słabość i mizerię, i tak przez tłumacza zawsze my sobie pobożnie gadaliśmy, bo był pan wysokiej nauki i pobożności chrześcijańskiej, bo był prawowiernym katolikiem rzymskim. I tak ja jego szczęśliwie we 30 dni wykurowałam doskonale.” (71—72).

⁶ De most minden órán fő nélkül maradunk, mert a fejedelem igen rossz állapotban vagyon. . . . De ő a felől tsak mulatná magát, ha volna kivel és mivel. És tsak örömet el akarná titkolni nyavalyáját, orvoságot nem veszen, hanem a ki való járással akarná magát meg gyógyítani. A minap a borbélyok és a doktorok tanácsok ellen hajóra üle, és mesze le mentünk a Dunán. De a mikor vissza jöttünk, kéttzer is el ájult . . . De a harag el nem hagyja, a melyet mind a természetnek kell tulajdonítani, mind pedig . . .

meggysszínűt, sötétkéket, málnavöröset: ilyen ruhát viselt Rákóczi királyfi, aranyos díszek és drágaköves himzésekkel tele a pantallója; coboly prém a köpeny és a mente alatt, magyar coboly süvegek, kalpagok telerakva gyémántokkal; különféle színű bársonyszékek, aranyos díszekkel és rojtokkal, különböző színű bársonyokkal behúzva; a szobák is be vannak vonva aranyos díszekkel; ezüstös hintók, gyeplők, pompás lovak, ezüstös aranyos és félezüstös hám, selyem szalagok, háttaslovak, kulbaki-nyergek, aranyozott lószerszámok, ékszeres. Előkelő születésű, struccotlat viselő emberek, a tollak gyémántokkal ékesítve. Ilyen embere volt neki huszonnégy és sok-sok divatos holmija, órák, tubákosszelencék, könyvek és egy udvari káplánja. És a Magyarok valamennyien, akik Tekierdagban voltak és az ő atyját szolgálták, mint a nagyméltóságú gróf Csáki és más bárók, és kapitányok hozzá jöttek. Személyes napidíjat és járadékot élvezett a török császár javaiból, és imígyen megvolt az Ur Isten kegyelméből és a császár jóvoltából ez a nevezetes magyar királyfi. És adott neki a török császár százezer janicsárt [!] a Magyar föld és Erdély megvételére és így az én páciensem, a főméltóságú hatalmas magyar királyfi kedélye teljesen felvidult.”⁷

A lengyel emlékirónó regényessé váló naiv történeti rajza, amint utaltunk rá, nem felel meg teljesen a tényeknek. Rákóczi József a százezer janicsár helyett is csak ígéret formájában kapott volna ötvenezeret. A török bánásmódról és bőkezűségről Mikes pontosabb és kedvezőtlenebb képet fest, éppen Vidinbe érkezésük előtt.⁸ Miután megérkeztek Vidinbe, beigazolódott Mikes borulátása. „Már most bizvást el mondhattuk, hogy vége vagyon a komédiának, és a theátrumról betsületesen le szállítanak, és a vezér minden ceremonia nélkül fel ada rajtunk. Perdito ex te Israel.”⁹

⁷ „Potem Hlaywaz Mehmet Pasza posłał kuriera umyślnego do Stambułu, do najjaśniejszego cesarza imci oznajmując, że królewicz węgierski uciekł do jego kraju i szuka u niego protekcji i pomocy. I tak cesarz turecki przysłał temu najjaśniejszemu Józefowi Rakoczemu, królewiczowi węgierskiemu, książęciu siedmiogórskiemu zaraz trzy tysiące kies gotowych pieniędzy. Wiele kolorów w świecie widziałam aksamitów, to jest karmazynowy, zielony, żółty, czarny, niebieski, pasowy, fioletowy, wiśniowy, granatowy, amarantowy, takie suknie miał królewicz Rakoczy, złotymi galonami i diamentowymi haftkami spodnie każde, kapelusze, czapki węgierskie, sobole futra pod płaszcze i suknie, sobole czapki węgierskie diamentami nasadzone, taborety, także różnego koloru aksamity, [ze] złotymi galonami i frędzlami, i obicie także z aksamitu różnych kolorów, pokoje obite także galonami złotymi i srebrnymi, karety, cugi, konie ekstra śliczne, szory srebrne pozłacane i półsrebrne na jedwabnych taśmach, wierzchowe konie, kulbaki, rzędy złote z klejnotami, ludzie ze strusimi piórami ekstra urodziwi, a pióra diamentami nasadzone. Takich miał ludzi dwudziestu czterech i wiele a wiele gulanterii, zegarków, tabakieriek, ksiąg i księżka kapelana. I ci wszyscy Węgrzy, co byli w Tekierdagi, słudzy ojca jego i j. w. graf Czaki, i inni baronowie, i kapitanowie do niego przyjechali i osobna lafa i tain szedł na niego z dóbr cesarza tureckiego, i tak został z łaski P. Boga i z łaski cesarskiej znacznym królewiczem węgierskim. I dał mu cesarz turecki sto tysięcy junczarów dla odebrania ziemi węgierskiej i Siedmiogór i tak mój pacjent, j. o. i. najjaśniejszy królewicz węgierski zupełnie jest uweselon.” (72).

⁸ Elég a, hogy holnap innét meg indulunk, és el hadgyuk a fekete szalmával, földdel, fűvel, fűvénnyel elegyesen sült kenyeret. A vezér meg ígérte, hogy az úton szemben lesz a fejedelemmel — meg lássuk (Fetislán 26. aug. 1738. 139. levél).

⁹ Alább: Erre csak le sütők a fülünköt, látván, hogy mitsoda durván bánnak velünk. Mitsoda változás! Ennek előtte egy néhány holnappal nagy pompával vittek bé Vidinben, most pedig en még a városon sem akartak keresztül vinni bennünket. hanem a városon kívül, kívül a kertek között kelték sokat kerülni. Végére a szálló helyre érkezénk és itt sátorok alatt vagyunk csak magunk, mint a számkivetettek... Már ezután a fejedelem sem fogja mondani szokása szerint, hogy „Nagyobb betsülettel vagyon hozzám a porta, mint az atyámhoz volt. (140. levél).

A Rákóczi gazdagságáról szóló leírás azonban nem céltalan, mert ezzel hozza kapcsolatba erkölcsi jellegű ítéletét és egy személyes epizódot. Ebből derül ki mi rejtett Mikes 141. célozgató levelének háttérében. Két oka volt Rákóczi haragjának. Egyik, a vezér pálfordulása és durva bánásmódja, a másik, a betegség és a lengyel doktorka személye. Az emlékirathan ugyanis ez áll Rákóczi vélt szerencsés helyzetének vázolása után.

„Mikor aztán nyugodt és kedvező életkörülmények közé jutott, a főmél-tóságú fejedelem egészen megváltozott... a jó élet és a szembeszökő jólét idején már kezdett letérni a jó és igazságos útról, a haszontalan és féktelen világi élet után ment, mikor is a különféle ígéretek közben nekem is jutott nem egy szükségtelen és szégyéntelen szó, szokás szerint hazug világi ígérgetések. Én a legkegyelmesebb királyfinak megmondtam: Nem vagyok királyi kegyelmességgel egyenrangú, ókirályfi kegyelmessége uralkodó, én pedig egy szegény doktor fehércseléd vagyok. Tudom, hogy velem úgysem fogsz meg-esküdni, de ha úgy lenne, akkor is csak istenszégyenére, és azután ifjúságomat és ártatlanságomat és természetes szégyenemet gyalázatba forditanád, aztán odalóknél egyik kocsisodnak vagy lakájodnak, hogy az vegyen el feleségül... Hasztalan fenyegetett engem, hogy elmegy a pasához kérni őt, hogy adjon ki engem, rám támadt, hogy én nem Lengyel, hanem Magyar vagyok... Megértettem tehát, hogy nehéz lenne ezzel az indulatos emberrel tovább ellenkezni. Legjobb lesz ha csendben eltávozom a török Vidinből, és megszabadulok ettől a „niepotrzebno amara”-tól. És így csendben szereztem magamnak egy kis csónakot és a Dunán Ruszcsukba szöktem...”¹⁰

Ezzel ér véget a Rákóczi fejedelemtől szóló fejezet. A tizenhét éves özvegy kitért Rákóczi József tolakodó vonzalma elől. A fejedelemtől ezen annyira felháborodott, hogy kémkedéssel vádolta őt a pasánál és vésztör-

¹⁰ „Więc tedy przyszedłszy do spokojnego życia i pomyślnego powodzenia j. o. książę już inakszy został, już to pierwsze nabożeństwo i chwalenie wiary chrześcijańskiej pochwała przy tak dobrym życiu i znacznych dostatkach już trochę począł z drogi i prawdy występować, to jest za niepotrzebną światową swawolą, gdzie i mnie niektóre niepotrzebne i niewstydlive słowa się dostały przy różnych obietnicach — zwyczajnie, jak to świat fałszywy obiecuje. Ja też najjaśniejszemu królewiczowi odpowiedziałam: „Nie jestem waszej królewskiej mości równa, wasza królewiczowska mość jesteście monarchą, a ja ubogą białogłową doktorką. Wiem, że ze mną ślubu nie wezmiesz, a jeśli, to tylko tak dla obrazu Boskiej, a potem mnie młodość moją i niewinność moją, i wstyd mój przyrodzony w hańbę obrócisz, a na potem stangretowi lub lokajowi swemu w małżeństwo mnie oddasz. O, nie daj Boże, najjaśniejszy królewiczu, mnie takiego rozumu i niewstydu naprzeciwko Boga i świata. Dość jestem bogata, kiedy żyję po chrześcijańsku mam co jeść, co pić, w czym chodzić, w czym pojechać i pieniędzy, co potrzeba z profesji co dzień spodziewam się z Opatrzności Boskiej. Oko jasne wszędzie, nikt mi zadać nie może żadnej złej akcji, jestem młoda białogłowa, da mnie P. Bóg jeszcze i męża przy pocziwim chrześcijańskim życiu, a wasza królewska mość odstąp od takiego złego przedsięwzięcia w tym cudzym kraju i obcej wiary”. Ale darmo groził mi, że pośle do paszy-prosząc o wydanie mnie, napastując na mnie, że ja nie jestem Polką, tylko jestem Węgrzynką. Ja mówiłam: „A jakże to być może żeby wasza królewska mość mówił na mnie, że jestem Węgrzynką, a ja jestem Polką. Nie jestem obligowana służyć i nie jestem poddanką waszej książęcej mości”. Odpowiedział mnie książę imię: „Najjaśniejszy cesarz turecki dał mnie tak wiele dostatków, a dla ciebie jednej białogłowy Polki nie zechce Rakoczego rugować ze swego respektu”.

I tak ja zrozumiałam, że mnie trudno będzie z nim się dalej sprzeciwiać, z tym zapamiętałam człkiem. Najlepiej mnie cicho z Widynia tureckiego wyjechać i zbyć się tego niepotrzebnego amara. I tak po cichu najęłam sobie mały okręcik i pojechałam do Ruszczyku Dunajem. Ależ nie mogłam się z tym ro[z]sławić, że jadę, przeto nie była u paszy in nie wzięłam paszportu z tej bojaźni, żeby się książę Rakoczy nie dowiedział o mnie i żeby mnie nie przeszkodził [w] tej podróży.” (72—73).

venyszékkel, halállal fenyegette meg. Azonnal embereket küldött a Dunán keresésére — mint erről Salomea Regina Rusiecka a következő részben: Podróż i awantura w Ruszczuku (Utazás és kaland Ruszesukban) részletesen beszámol (73—76). Valószínű ezzel függ össze Rákóczinak a Mikes által említett „harcos” dunai kirándulása is szeptember vége felé. Október 6-án, aztán a „bujdosó urak” is, köztük Csáki úr, Zay úrfi, Mikes, Ilosvai, Pápay stb. uraimék is útrakeltek és a Dunán utazva október 10. táján már Ruszesukban voltak Rákóczi Józseffel (142. levél), majd 19-én tovább indultak Csernavodára, ahol a fejedelem november 10-én meghalt (143., 144. levél).

Még egy mozzanatra érdemes a lengyel emlékirat kapcsán felfigyelni, a tartalmilag rokon vonásokra. A török erkölcsök, szokások, városok leírása mellett Vidint és környékét mindketten leírják. Az író elő bemutatja a hatalmas török tábornok, pontatlanul tájékoztat a hadieseményekről, megtudjuk hogy mintegy száz keresztény ember egyetlen házba van összehúfolva, a keresztények házai pedig törökökkel vannak betelepítve.¹¹ Részvétellel mondja a végén:

A városleírást Mikes néhány szóval elintézi és rátér a közállapotokra. „Itt pedig minden nap szomorú állapotokat látunk, mert minden nap látjuk, hogy uttzáról-uttzára hordozzák a rabokat, hol férfiakot, hol leányokat, hol gyermekes asszonyokat. Boldog asszony az olyan, a kit gyermekestől együtt veszik meg; mert sokszor történik, hogy egy asszonyt vesz meg, más meg a gyermekét...” Mikes ki tudja vonni magát a szomorú események hatása alól, megragadja az előadás fonalát, egy kis történetet kerekít, kedvtelve anekdotázik, s németen-labancon csúfolkodó, amolyan kurucos csattanóval fejezi be. A lengyel emlékirat szerzője nem így kötetlen, előadásmódra tárgyyszerűbb, gyakran moralizál, igyekszik szorosan követni az eseményeket. Feljegyzései azonban nem nélkülözik az elbeszélő tehetséget, olyannyira hogy a lengyel memoáíróadalomban — miután újra felfedezték — kivételesen előkelő helyet biztosítanak neki.

¹¹ „Przyjechałszy szczęśliwie do Widynia tureckiego konno, przebrana po mešku, po turecku jak janczar i stałam gospodą w hanie, to jest w austerii, i chciałam sobie dworek nająć dla mieszkania, ale trudno było choćby czerwonych złotych 100 na miesiąc dać za dworek, to go nie można było dostać. I takem bardzo markotna była, bo białogłowie ciężko jednej mieszkać w hanie, a tu nie dostanie stancji. Z tej racji [to] było, że wielka gmina wojska tureckiego, że po 100 ludzi chrześcijan zganiano w jednym domu, a domy chrześcijańskie Turkami osadzano, bo to w zimie było, a prości janczarzy alias wojskowi pod namiotami w polu około Widynia, bo general Damnie przyciągnął pod Widyn turecki swoimi regimentem chcąc rewanzować, co Sekendorff pobłądził, to general Damnie chciał poprawić. Pod Krajową dość z dopustu P. Boga nie udało mu się ta potyczka, bo ledwie sam z kilku sztaboficerami salwował się, a reszta Niemców od Turków wszyscy na placu trupem położeni, a niektórzy w niewolę wzięto. Widziałam niemieckich oficerów i gemejnow 200 w jednym łańcuchu za szyje okowanych, prowadzonych przez Widyn. „Jak też zwiędział niedobry w niektórych naciach, że i żony i dzieci biorą na wojnę i tak wszystkie hurmen żony i dzieci w niewolę wpadły, i widziałam niemal w każdym domu niewolnika lub niewolnicę, lub dziecię w niewoli tureckiej. I zabrali natenczas Biligrad, Budym, Krajową i wiele bez liczby miast i wsi niemieckich i węgierskich, co i teraz Turcy trzymają” (68)

„Látam német tiszteket és közkatonákat, 200-at egy láncban nyakukon megvasalva, amint Vidinen keresztül mentek... Csaknem minden házban láttam rabszolgát, rabszolgánót, vagy gyermeket török rabságban. És raboltak ezidőben Belgrádnál, Budán, Krajován is megszámlálhatatlan városokban és falvakban németeket és magyarokat, ezt a szokást a törökök ma is tartják még.”/

RÓNAY GYÖRGY

MŰFORDÍTÁSUNK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

Vörösmartytól Vas Istvánig sokan és sok változatban elmondták már, hogy nálunk a fordításnak különleges jelentősége van: hogy „ajándék a nemzetnek”, „szolgálat a nemzetnek” és „a leghazafiasabb műfaj”¹; a műfordítás kérdéseivel foglalkozó irodalmunk ehhez képest szórványos és csekély.

Ez a megállapítás egyáltalán nem új. Legutóbb igen megszívlelendően foglalkozott például a kérdéssel Szöllősy Klára, a Szovjet Írószövetség Műfordítói Szakosztályának 1959-es kiadványát ismertetve.² „A kötetet negyven lapnyi apróbetűs bibliográfia zárja le — írja — a műfordítás kérdéseivel foglalkozó cikkek, tanulmányok jegyzéke az utóbbi évekből, országok szerint csoportosítva. A Szovjetunió és a népi demokráciák mellett a világnak majd minden országa szerepel itt, de Magyarország sajnos kimaradt . . . Nyilvánvaló, hogy ezért csak magunkra vessünk, hiszen a kötet szerkesztői föltétlenül közölték volna a mi műfordításelméleti irodalmunk jegyzékét is, ha — lenne, illetőleg, ha a szórványosan itt-ott mégis megjelenő tanulmányokat . . ., valamint az asztalfiókokban vagy az agyak tekervényeiben várakozva lapulókat valaki, vagy valamilyen erre alkalmas szervezet összegyűjtené, napvilágra hozná. Reméljük, kívánjuk, hogy a Szovjet Írószövetség legközelebbi hasonló kötetének bibliográfiájában már a fordításelmélet terén is elfoglaljuk azt a helyet, amely műfordításirodalmunk gyakorlati eredményei szerint már ma is megillet.”

Megfelelő — műfordításirodalmunk valóban kiváló „gyakorlati eredményeinek” is megfelelő — elméleti irodalom kialakulásához, a Szöllősy Klára emlegette „várakozva lapuló” tanulmányok napvilágra csalogatásához természetesen megfelelő fórum kell. Egy volt eddig, a Nagyvilág; most már kettő lesz, miután „a Világirodalmi Figyelő szívesen rendelkezésre bocsátja Műhely rovatát a műfordítás kérdéseinek megvitatására”.

Vitatni, elemezni, ismertetni és földolgozni való pedig bőven van. Az alábbiakban egy-egy ilyen kérdésre szeretnék rámutatni; ez talán termékenyebb lehet, mintha újra elismételném itt azokat az elveket, amelyekben ma már többé-kevésbé minden jó műfordító egyetért, s amelyeknek végső summája, hogy egy régebbi magyar műfordításelmélet-író terminológiáját használjam, a művészi színvonalon való „anyagi és alaki hűség”.³

¹ VAS ISTVÁN, Jegyzetek a fordításról. Évek és művek, Bp. 1958. c. tanulmánykötetében 358—78.

² A fordítás művészete. Kortárs, 1960, 954—57 (6. szám).

³ RADÓ ANTAL, A fordítás művészete. Bp. 1909.

Azt, hogy a fordításnak mind „anyagilag”, mind „alakilag” hűnek kell lennie, azaz mind tartalmilag, mind formailag meg kell felelnie eredetijének; azt, hogy egy szürke prózát nem szabad kicifrázni, hogy egy „tényközlő” verset nem szabad érzelmesen föloldani, hogy egy alkajoszi vagy aszklepiadeszi strófákban írt antik költeményt nem illik négysoros rímelt jambikus szakaszokban tolmácsolni, vagy hogy egy klasszikus szonett rímképletét szigorúan meg kell tartani: az ilyesmit műfordítóink többsége egyértelműen vallja.

De nem mindig vallotta. Ezek a műfordítói nézetek is fejlődésen mentek át. A francia alexandrinust például sokáig magyar felező tizenkettessel adták vissza; Dayka Gábor volt az első, aki finom fülével ezt a megoldást elégtelennek találta és megpróbálta az eredeti mértéket megközelíteni, kiváltva kísérletével mind Kazinczy, mind Csokonai rosszallását.⁴ Dayka kezdeménye az alexandrin meghonosítására csak jóval később talált folytatót: Erdélyi Jánosban; nála — Boileau *Art poétique*-jének fordításában — a sorok jambikus lüktetése erőteljesebb, ő viszont lemond a hím- és nőrímeknek, illetve tizenkettes és tizenhármassorúaknak a váltakoztatásáról, amit Dayka — bár nem kifogástalan rímeléssel — megtartott.

Egyébként az alexandrint sokáig b l a n k, vagy esetleg rímelt ötös-hatodfeles jambusokkal cserélték föl az ilyen formájú francia művek — elsősorban drámák — fordításában, mert a romantikától fogva, német példára, ez lett a közkeletű verses színpadi forma. Ez ellen Gyulai tiltakozott. „Ő már 1853-ban nem tartotta megfelelőnek az addig, pl. a testőr-iskola fordítójánál, divatban volt magyar hangsúlyos alexandrinust, mint amelynek trochaeusi lejtése van, és amely szerinte sem szavalatra nem oly alkalmas, sem a komoly dolgok méltóságához nem illik egészen. A rímelt ötös jambust sem tartotta helyesnek e célra, hanem azt kívánta, hogy próbálják meg a jambusos menetű rímes alexandrint” — és utalt Erdélyi János kísérletére.⁵

Tanácsát egy Molière-fordításában még hím- és nőrim váltakoztatása nélkül Szász Károly, majd *Cid*-tolmácsolásában már a rímfajták váltakoztatásával Radó Antal követte; az alexandrinus végleges meghonosítása azonban, szórványos előzmények (pl. Endrődi Sándor) után, a Nyugat műfordítói gyakorlatához fűződik. „A Kisfaludy-társaság antológiájában — írja Vas István — még nem merték a francia alexandrinust alexandrinussal visszaadni —, azóta Babits, Tóth Árpád, József Attila, Illyés, Szabó Lőrinc és mások versei és fordításai után a legnépszerűbb versritmusok közé tartozik nálunk.”

Mindezt csak annak illusztrálására hoztam föl, hogy az alaki hűség nem csupán elv, hanem — hogy úgy mondjam — történeti jelenség is; joggal állítjuk ma követelményként a fordító elé, de bizonyára azt sem fölösleges figyelemmel kísérnünk, hogyan jutottunk odáig, hogy föltétlen követelményként állíthassuk eléje. A formák története a mi költészetünkben sokszorosan összefonódik a műfordítás történetével; a versformák *életének*, a *verselés* történetének megismerését bizonyára megkönnyítené, előbbé, szervezettebbé tenné a magyar műfordítás történetének alaposabb, részletesebb, elemzőbb megismerése.

Öncélú formalizmus volna ez? Nem gondolom; hiszen ha valamit össze-

⁴ RÓNAY GYÖRGY, A felező tizenkettes Gyöngyösitől Csokonaiig. Irodalomtörténet. 1957. 159—60.

⁵ RADÓ ANTAL i. m. 112.

függései rendszerében, teljes funkciójában igyekszünk megragadni, a részben többnyire benne tükröződik az egész, és *ahogyan* benne tükröződik, az nem egyszer az *egész* teljesebb szemléletéhez is új megvilágítást ad. Ismét csak egy példát hozok elő, azzal a megjegyzéssel, hogy mindez inkább csak kísérlet, *esszéi*, próba, és annak eldöntéséhez, helyes-e vagy nem, ennél a puszta fölvetésnél alaposabb és körületekintőbb vizsgálat kellene.

Radó Antal az alaki hűséggel foglalkozva érinti az antik mértékek kérdését is. Megállapítja: nyomós ok nélkül nem ajánlatos eltérni az eredeti formától. Ilyen *nyomós ok* igazolja az ő szemében „a görög és latin versek fordításánál az eredeti mértéktől való eltérést és modern mértékek használatát”. A klasszikus versmértékek — mondja — „kivált az utóbbi időkben” kikoptak a használatból, ilyen formájú vers „nehezen férközik a közönség lelkéhez”. Nagyértékű, antik formában írt remekeink közül, formájuk miatt, elvesztek a közönségre nézve olyanok, mint Vörösmarty *Két szomszédvára*, sőt Berzsenyi ódái is. Idézi a Homéroszt magyar tizenkettesekben fordító Baksayt, aki szerint nyelvünknek a görög-római versalakokra való alkalmassága „egyúttal szerencsétlenség is, mert ez az oka, hogy a római-görög klasszikai remek irodalmunkban s közönségünk előtt mindeddig idegenek, ismeretlenek; olyan alakban, aminőben közöttünk forognak, kelletlenek”. S egy lappal odébb: „... csak azt kértem, hogy olyan modern költő, aki a közönségre hatni akar, vajon fog-e ma már alkajoszi ódákat írni? Ugyebár nem, mert tudja, hogy akkor meg nem hallgatnák, vagy csak nagyon kevesen.”

Mindez nem puszta „elmélet”, hiszen nemcsak Baksay — egyébként érdekes — „magyaros” Homéroszt ismerjük, hanem például Horatius rimes-mértékes magyar változatát is. A mai olvasó számára, akinek könyvespolcán ott van Devecseri Gábor Homérosza, a föntiek elképesztő, vagy mulatságos kuriózumnak hathatnak. Radó Antal azonban „komoly” író, lelkiismeretes fordító, s amit a fordításról ír, azt komolyan kell vennünk. Volt tehát egy idő, amikor az antik formák magyar képtelenségét Berzsenyivel igazolták; s volt egy idő, amikor — miért kételkednénk Radó Antal szavahihetőségében? — Berzsenyi ódái hangja „nehezen férközött az olvasó lelkéhez”, és sokakban fölmerült a kérdés, „mik volnának a magyar népnek Berzsenyi ódái, ha magyar mértékben volnának írva”. A forma elvetése és a forma elvetésének indoklása — formatörténeti, műfordítás-történeti kérdés — jellemző tünete a kornak: egy kornak, amely tökéletesen megsüketült Berzsenyi hősi hangja iránt; amely elutasítja magától mindazt a lelki-értelmi fölemelkedést, amit a magyarul szóló antik strófa kíván, hagyományosan, az olvasótól; s amely kényelmesen, bizonyos szellemi tunyasággal mindent az Arany-epigonok problémátlanul pergő „magyar mértékére” szeretne vonni. Műfordítás-történeti kérdés, mely, társadalmi háttérében és kapcsolataiban szemlélve, kuriózumból dokumentummá válik, s a maga módján jellemzi a társadalmat amelyből fakad; s ugyanakkor és természetesen, irodalmi tényeket is megvilágít egy-egy új sugárral. Miért kellett a Nyugat forradalma mint *formai* forradalom (ami természetesen soha nem pusztán csak formai)? — ezért is. Ugyanabban az évben, amikor Radó Antal könyve, jelenik meg Babits első kötete, a *Levelek Irisz koszorújából*, élén az *In Horatium* című verssel, mégpedig abban az alkajoszi formában, amelyben Radó Antal szerint „modern költő, aki a közönségre hatni akar”, nem ír, „mert tudja, hogy akkor meg se hallgatnák” — de Babits éppen abban ír, és az ő verskezdő „odi profanum vulgus”-a, büszke-merész „gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg”-je, vajon elsősorban nem arra az „ala-

csony tömegre” vonatkozik-e, amelyiknek Berzsenyi már „kelletlen”, s amelynek az antik forma, Virág, Berzsenyi, Vörösmarty formája, a század elején hősi igényű nemesi romantika formája már „nehezen férkőzik a lelkéhez”?

Ez az egyik kérdés, melyre e kiragadott példákkal szerettem volna fölhívni a figyelmet, miután a Világirodalmi Figyelő jóvoltából újabb tér nyílik műfordítással foglalkozó írók számára: arra, hogy talán érdemes is, érdekes is, tanulságos is, hasznos is volna fölhasználnunk az alkalmat, s a följánlott téren elkezdenünk, ha nem is a magyar műfordítás megiratlan történetének megírását, de megírásának előmunkálatait.⁶

Klasszikus fordításaink vizsgálata

Szorosan kapcsolatos a műfordítás történetével, és kapcsolatos az Irodalomtörténeti Intézetben legutóbb vitatott újrafordítási kérdéssel is, egy következő téma, melyre szeretném itt a figyelmet fölhívni, és mellyel, úgy gondolom, az eddiginél részletesebben lehetne foglalkoznunk. Klasszikus fordításaink új, modern szempontú megvizsgálására gondolok.

Mindez természetesen nem érinti azt a tényt, hogy egy-egy ilyen fordításunk megbeszélendő és gondosan őrizendő klasszikus nemzeti értékünk, még akkor is, ha itt-ott esetleg „elavult”, vagy ha a színpadról — amennyiben drámai műről van szó — a közönség számára stílusában „közérthetőbb”, a színész számára szövegében „mondhatóbb” változatok kiszorították.

De bizonyos fokig minden fordítás a maga korának stílusát, nyelvéllapotát, ízlését és szemléletét tükrözi. Ezeknek a korszerű jegyeknek az elemzése rendkívül tanulságos lehet, túl a műfordítás „szakterületén”, általános irodalom-, sőt társadalomtörténeti szempontból is. Minderre bőven lehetne példákat fölhozni mind a régi, mind az újabb irodalomból. Ezúttal is, vázlatosan, csak kettőre szorítkozom.

Babits Mihály Dante-fordítása az egyik. Sokáig szinte közhelyként mondogatták, hogy ez a fordítás tökéletes és fölülmúlhatatlan; majd újabban, éppen ellenkezőleg, egyesek túlzó módon már-már olvashatatlannak minősítették, mások óvatosabban beérték annak megállapításával, hogy a magyar Dante egy árnyalattal nehezebb az olasznál, skolasztikája egy árnyalattal elvontabb, gondolatmenetei egy árnyalattal bonyolultabbak; „eredetiben úgy olvassák, mint mi a Toldit” — hallottam az olasz irodalom egy alapos ismerőjétől, amit Babits Dantéjáról aligha lehet elmondani.

Hogy a szöveg „nehezebb”, azon nem csodálkozhatunk. A terzina igazán nem az a forma, amelyben magyarul épp oly természetes folyamatossággal lehet írni, mint az olaszban. Amellett Babits számára, érezhetően és főként eleinte, volt a terzina-formának valami olyasfajta rendkívülisége, mondhatni egzotikuma, mint amilyen a maga nemében a baudelaire-i alexandrinnak a Nyugat élményében és gyakorlatában, elsősorban Tóth Árpádnál (de Szabó Lőrincnél már nem).

⁶ Ilyen, a maga nemében nagyon jó, úttörő előmunkálat az a „gyűjtemény a magyar versfordítás középső időszakából” (a tizenharmadik század derekától a Nyugatig), melyet Homér és Osszián címmel adott ki Magyar Könyvtár sorozatában a Magvető Könyvkiadó 1957-ben két kötetben, CSANÁDI IMRE szerkesztésében, VARGHA BALÁZS összeállításában.

De túl e formából adódó nehézségen:⁷ az olvasónak, miután a magyar és az olasz szöveget itt-ott, éppen csak próbaként egybevetette, még inkább megerősödött az a — már pusztán a magyar szöveg alapján is föltámadó — érzése, hogy ebben a rendkívüli művészettel, példás lelkiismeretességgel és ritka filológiai elmélyedéssel készült magyar Dantében mégis van valami, ami nem egészen *adekvát*; mintha valahogyan más volna a fényezése. Dante mondhatnám, a déli ragyogás tónusa, Babits Dantéján viszont mintha valamiféle alkonyi világitás derengene. Babits sejtelmesebb mint Dante. Nem egyszer baudelaire-i, wilde-i fények villódnak rajta.

Legújabbán Rába György az olasz és magyar szöveg egybevetésével és a különféle magyar fordítások szemléltető párhuzamaival, nagy filológiai készültséggel és költői—kritikai érzéssel ezt az egész kérdést megvizsgálta.⁸ Rámutat arra, mennyire nem lehet Babits fordítását sommásan elmarasztalnunk; megmutatja nemcsak azt, milyen kitűnően, hanem azt is, hogy általában mennyire danteien fordít; de kimutatja bizonyos szecessziós-szimbolista korszerű sajátságait is. Megállapítja — addig is, míg kitűnő tanulmánya megjelenik, érjük be eredményeiből ennyivel —: a *Pokol*, a fiatal Babits műfordítói fölfogásának megfelelően, még erősen mutat szecessziós és szimbolista jegyeket; ezek megvannak még a *Purgatóriumban* is, viszont a *Paradicsomban* már erősen ritkulnak. Ez talán annak is következménye lehet, hogy Babits, munkájában mind előrébb haladva, mind jobban és jobban „belejött”, „beleírta magát” Dantéba (ezt a fokozatos „belejövést” minden fordító tapasztalásból ismeri mind versben, mind prózában); hogy a Dante-fordítás alatt költői egyéniségben is fejlődött, mind jobban távolodva saját — szecessziósnak mondható — fiatalagságától (s egyúttal annak műfordítói gyakorlatától) a férfi-Babits kopárabb, realiztikusabb hangja-szemlélete felé; s következménye végül talán annak is, hogy arra a sajátos, szecessziós-dekadens romantikára és stíloromantikára, aminek többek között a Nyugat Baudelaire-fölfogásában is annyi nyoma van, a *Pokol* végeredményben jóval több lehetőséget ad, mint a *Paradicsom*.

Rába György ezzel a mondattal végzi tanulmányát: „Babits Dante-fordításának szépségei alapján inkább a szecessziót kell újra mérlegre tennünk, mint az ő művét elmarasztalnunk.” Munkája valóban jelentősen járul hozzá a szecesszió ismeretéhez is — a szecesszióéhoz, amelyről többé-kevésbé mindannyian örzünk magunkban valami, nem mindig pontosan meghatározott fogalmat, de amelynek *konkrét* tartalmi és stílusjegyeit s ezeknek valóságos társadalmi gyökérzetét talán még nem elemeztük ki kellő részletességgel. Egy műfordítástörténeti kérdés körülbekötő, tág szemléletű vizsgálata tehát itt is többnek bizonyul pusztá „szak”-munkánál, öncélú filologizálásnál vagy éppen dőtöltő pepecselgetésnél, s irodalom, tehát társadalom történetének érzését

⁷ Minden forma, amíg meg nem honosodik, bizonyos értelemben „romantikus”, „egzotikus” mind a fordító, mind a versolvasó számára. Utalni lehet e téren például a görög-római formák magyarországi történetére Barótitól és Virágtól Berzsenyin, Vörösmartyn át egészen napjainkig, nevezetesen Devecseri Gábor homéroszi hexameteréig, s arra, hogyan veszti el fokozatosan az alkajoszi, szaffói, stb. strófa a Barótiéknél elsősorban nyelvsűrítő újdonsága, Virágnál, még inkább Berzsenyinél s Vörösmartynál hazafias (Berzsenyinél tragikusan árnyalt elégiai) „tartalma” révén hozzátapadt hangulati emelkedettséget, fennköltiséget, ünnepélyességet modern Horatius- (és részben görög) tolmácsolásainkban. De ez természetesen szorosan összefügg a Horatius-szemlélet alakulásával.

⁸ Babits Dante-fordítása. A kéziratot a szerző szívésségből olvashattam.

érinti, arról nem is beszélve, mily haszonnal jár magának az írónak, Babitsnak a mélyebb megismerésére nézve.

Az, aki nem éri be ennyivel, mindezek után joggal teszi föl a sürgető kérdést: eszerint tehát újra kell fordítani Dantét? Bizonyára nem *kell*; de bizonyára az is áll, hogy Babits fordítása nem tesz eleve fölöslegessé egy új, szemléletében—eszközeiben modernebb, realistább Dante-tolmacsolást. A föltett kérdésre, s általában az ilyen kérdésekre hadd idézzem Radó Antal ma is érvényes mondatait: „Elvégre nincs olyan jó, amit jobbal ne lehetne pótolni; ha a műfordítás bármely szempontból sikerültebb az előzőnél, már megvan igazolása. Egyébként a műfordítás édes testvére az eredeti költésnek; ha valakit Goethe egy dala arra inspirál, hogy azt a dalt nem tudom hány elődje után újra megkísértse magyar szövegbe önteni, ezt bizonyára senki sem fogja vétségnek tekinthetni; legföllebb, ha felül nem múlja elődjeit, azt fogjuk róla mondhatni, hogy fölösleges munkát végzett.”⁹ Más kérdés, hogy meg kell-e jelentetni, elő szabad-e adni az ilyen „fölsöleges” fordítást?

Fordítás és filológia

Másik klasszikus fordításunk, mellyel példaként röviden foglalkozni szeretnék, a Babits—Tóth Árpád—Szabó Lőrinc-féle magyar Baudelaire. Említettem már, és részletesebb szöveg-egybevetésekkel könnyű volna meggyőzően bizonyítani, mennyire magán viseli ez is az úgynevezett szeccesszió nyomait. Nem volna érdektelen figyelemmel kísérni e munka „kiadás-történetét”, ami részben annak története volna, hogyan igyekeztek a fordítók — elsősorban Szabó Lőrinc — ezeket a szeccessziós nyomokat fokozatosan kigyomlálni. Mindez nagyon messze vezetne; itt éppen csak utalni lehet Tóth Árpádnál például az alexandrinus „nibelungizálásának” eltüntetésére, amivel a sor egyszeriben keményebb tartást kap, egyszeriben kevésbé „dekadens”, franciásabb (mondhatni „intellektuálisabb”, kevésbé érzelmes) és baudelaire-i-ibb lesz; s múlhatatlanul utalni kell Szabó Lőrinc munkájára: saját fordításainak teljes átdolgozására az 1943-i kiadás számára, azzal a határozott céllal, hogy — legalábbis a maga fordítás-részéről — a szeccesszió nyomait végleg letörölje. A kötet jegyzetanyaga mutatja, milyen alapos filológiai elmélyedéssel és körültekintéssel dolgozott Szabó Lőrinc, mennyire lépést tartott a Baudelaire-irodalommal, s mennyire más már 1943-ban Baudelaire-szemlélete ahhoz képest, aminő — még a Nyugat „bűvkörében” — a fordítás első változatának készülésekor volt.

Hogy mennyire szükséges az ilyen filológiai elmélyedés, szeretném a következőkben egyetlen példán szemléltetni.¹⁰ Baudelaire *Femmes damnées* című versének (a hosszabbiknak) utolsó előtti sorpárja így hangzik: „Loin des peuples vivants, errantes, condamnées, — A travers les déserts courez comme des loups.” Babits ezt így adta vissza:

⁹ RADÓ ANTAL i. m. 147.

¹⁰ Mikor 1957-ben SZEGZÁRDY—CSENGERY JÓZSEF gondozásában a Corvina Kiadó Két-nyelvű Klasszikusok sorozatában megjelentek Baudelaire Válogatott Versei, egy szükségképpen korlátozott terjedelmű „olvasó-napló” keretében (Vigilia, 1958, 303—310) kísérletet tettem a Nyugat-féle Baudelaire-fordításnak, és a fordítók (elsősorban Tóth Árpád és Szabó Lőrinc) Baudelaire-szemléletének s élményének némi elemzésére és jellemzésére. Az itt fölhozott példát is onnét veszem át.

Távol az eleven világtól, *elítélve*,
Bolygva pusztákon át, mint éhes farkasok . . .

Nos, hála Baudelaire önéletrajzi írásai Georges Blin-féle kiadásának, illetve kiadás páratlanul bő és alapos jegyzet-anyagának, tudjuk, hogy Baudelaire „belső terminológiájában” ez az *errantes* szó nem is pusztá jelzője, hanem egyenesen adekvátja a prostituálnak; és tudjuk azt is, részben éppen önéletrajzi jellegű írásaiból-töredékeiből, hogy a baudelaire-i gondolkodásban a prostitúciónak egészen különleges, majdhogynem filozófiai értelme van. A *Röppenetyűk* (Fusées) egyik jegyzetének végén ezt olvashatjuk például: „Akkor (valami világvégi világban) a kóborlók (*errantes*, kóbor lányok, vagyis prostituáltak), a lezüllöttek, azok, akiknek már volt egynéhány szeretőjük . . . nem lesznek mások, mint maga a könyörtelen bölcsesség” . . . A versszövegbeli *errantes* és *condamnées* tehát semmiképpen sem *bolygva* és *elítélve*, ami az eredetihez képest „elkenés”, határozatlanná tevés és romantizálás, hanem a baudelaire-i világképben nagyon is konkrét és éles tartalmú *megszólítás*, nyomatékos hangsúlyozás: távol az élő népektől, ti kóborok, ti elítéltek, fussatok, sivatagokon át, mint farkasok . . . és „faites votre destin”, mondja tovább a francia: tegyétek, ami végzetetek, vagyis ezt a sivatagi farkas-futást. Babits ezután „szent Rendetleneket” említ, aminek az eredetiben halovány nyoma sincs, mert Baudelaire itt is romantikátlanul moralista (ő, De Maistre tanítványa ne lenne az!), az ő számára ezek a kóbor lányok egyáltalán nem szent rendetlenek, mint a századforduló szecessziós perdita-kultuszának szemléletében, hanem keményen és határozottan *à mes désordonnées*, vagyis rendetlen lelkek; a bennük levő végtelen sem „kíséri” őket, mint Babitsnál, hanem ismét nagyon határozott morális „töltéssel” (mint Baudelaire-nál minden) „fuyez l’infini que vous portez en vous!” — azaz *meneküljete* a végtelentől, melyet magatokban hordoztok.

Látnivaló: Babits nem félreért, nem hamisít, hanem éppen csak csúsztat kissé; de ezzel a baudelaire-i vers éppen jellegzetes baudelaire-iságából vetkőzik ki. Illetve baudelaire-os lesz a maga magyar, nyugatos-szecessziós módján; ez a Baudelaire-kép azonban nem egészen fedi az eredetit. Az eredetit viszont csak úgy tudjuk pontosan (a más nyelvben egyáltalán lehetséges pontossággal) megközelíteni, ha a maximális *költői* (ihletbeli) azonosulással karöltve kellő *filológiai* tájékozottságot is szerzünk, amire a rendkívül gazdag modern Baudelaire-irodalom bőséges lehetőséget nyújt (Babits és Tóth Árpád azonban ilyenhez akkor még nem fordulhatott segítségért).

A mai, realista igényű fordító általában már nem érheti be, kivált klaszszikusnak számító művek fordításánál, megközelítésekkel és impresszionista szubjektív megoldásokkal. *Hitelességre* törekszik, s ez egyben azt jelenti, hogy *filológiai* hitelességre is törekszik. Hogy hogyan, arra örömmel idézhetünk kitűnő példát éppen a mi sajnosan gyér műfordítással foglalkozó irodalmunkból: Deveseri Gábornak azt a — minden fordító számára mintául és mértékül szolgálható — vallomását, ahol egyetlen homéroszi jelző megtalálásáról s ennek az egész fordításon való végigviteléről számol be.¹¹

S hogy ez a hitelességre törekvés, mind filológiaiilag, mind az eredeti min-

¹¹ Homéroszról és a Homérosz-fordításról. Műhely és varázs, 1959. c. tanulmánykötetében, 50—97. Az említettek: 82—83.

den stílusárnyalatának eltalálásában, szintén mennyire nem öncélú, hanem — mintegy a fáradság jutalmaként — mennyire hozzájárulhat egy-egy költő, író *értelmezéséhez*, gazdagabban való látásához, mondhatni „megfejtéséhez”, arra ismét magyar példát idézhetünk: Vas István rendkívül érdekes és tanulságos „naplóját” *Keats Hyperionjának fordítása közben*.¹²

Műfordítás-kritika

A műfordítás témája egyelőre szinte kimeríthetetlen; aki erről ír, az többnyire az embarrassment de richesse-nek, a gazdagság zavarának nehézségeivel küszködik. Nem kellene-e külön írni a prózafordítás kérdéséről, s arról, mennyire fontos ebben (a sok legfontosabb közt a talán valóban legfontosabb) az, amit egyaránt hangsúlyoz a szovjet Sztanyevics¹³ és a német Walter Widmer:¹⁴ hogy nem elég a szöveg „tartalmát”, szavait, sőt szépségeit fordítani, nem elég értelméhez s akár stílus-minőségéhez hűnek lenni, hanem mindezen túl szükség van egy sokkal mélyebb és bensőbb azonosulásra: az író *tempójának* átvételére. Ez az, amit Timár György az eredeti „lélegzetvételének” nevezett; ez a „ritmus, lejtés, intonáció” hűsége, amit a szovjet tanulmányokat ismertetve Szöllősy Klára említ; ez az, amiről Walter Widmer azt írja: „A beszédtempó az első tényező... amire egy fordításnak ügyelnie kell.” S nem lehetne-e, nem kellene-e még sok egyéb elvi és gyakorlati kérdésről szólni? Lehetne, kellene, s erre bizonyára lesz is még mód és alkalom és hely. Én most e máris hosszúra nyúlt írást e sok probléma közt az egyik legfontosabbal: műfordítás-kritikánk kérdésének megpendítésével szeretném befejezni.

Hogy műfordítás-irodalmunk még a Nyugat nagy teljesítményeihez képest is fejlődött, — s fejlődnie is kellett, többek között azért is, mert fejlődtek „filológiai” segédeszközei, s fejlődött, műfordításra alkalmasabbá lett (mert Nyugat-kori stíliromantikájából kivetkőzött) maga a nyelv is; fordítás-kritikánk azonban, sajnos, egyáltalán nem tartott lépést ezzel a fejlődéssel. S olvasva nemcsak egy-egy regényfordítás bírálatának végén mellékesen oda-biggyesztve, hanem még „nagy” vállalkozások, klasszikus művek, egy Rimbaud, egy Apollinaire, egy Blake tolmácsolásával kapcsolatban is a sablonos-udvarias szólamokat az általában „kitűnő” fordításról: nem kell-e megintcsak Radó Antal immár félszázados szavait idézni: „Hogy a fordítás értelem és szín tekintetében mennyire hű, annak vizsgálatáról műfordításaink bírálói igen sokszor megelégednek... A műfordítások bírálatában divó e felületesség, hogy ne mondjam könnyelműség is okozza, hogy annyi felület és könnyelmű fordításunk van. Ezért a műfordítás bírálójától is megkívánnám, épp úgy, mint magától a műfordítótól, hogy legyen benne költői ér és filológiai ér is; csak költői érzékkel és filológiai munkával fog helyes ítéletet mondhatni.”¹⁵

Felületes és könnyelmű fordítás ma már szerencsére alig-alig akad, hála nem ugyan a fordítás-bírálatnak, hanem a kontroll-szerkesztés és szerkesztés okos intézményének. (Ez sok esetben menti meg a fordítót attól a veszedelem-

¹² A fordító naplója. Nagyvilág, 1960, 1544—1553 (10. szám).

¹³ SZÖLLŐSY KLÁRA i. tanulmánya (Kortárs, 1960. 6.)

¹⁴ WALTER WIDMER, Fug und Unfug des Übersetzens, Köln, 1959. A Sprachtempo kérdésével, érdekes példákkal Goethe, Rilke fordításaiból és a német Villon-tolmácsolásokból, IX. fejezetében (Intuition und Akribie) foglalkozik.

¹⁵ RADÓ ANTAL i. m. 73—74.

től, amely a legnagyobb gondosság mellett is, elsősorban az eredeti óhatatlanul előforduló félreolvasásai miatt fenyegeti —, hogy például K o r b-ot K o r n-nak, p o i s s o n t p o i s o n-nak olvas —: attól a veszedelemtől, hogy „Jákob létráján” szegje nyakát). Annál inkább kezdenek elburjánzani az egykaptára szabott, jellegtelenül szürke, mindent egy tónusban fordító tolmácsolások, és sajnos az a szemlélet is itt-ott, amely a versfordítást — Radó Antal idézett, szép szavaival — nem „az eredeti költés édes testvérének” tekinti, hanem amolyan többé-kevésbé jövedelmező iparágnak, mondhatnám malomiparnak, mely minden beléöntött gabonát egyformán megőröl a maga kéthárom, s jobb esetben három-négy „minőségére”.

Márcsak ezért is, az elszürküléstől való megóvás érdekében, szükség van minél elmélyedőbb bírálatra, éspedig változatlanul Radó Antal követelményei szerint: bírálatra, mely „költői érzéssel és filológiai munkával” dolgozik, a fordítást egybeveti az eredetivel, s ismeri is az eredetit, tehát meg tudja ítélni, eltalálta-e a fordító a hangot, átvette-e a „tempót”, nem ejtett-e el fontos mozzanatokat, nem fogott-e falsot, s egyáltalán, éppen csak megközelítette-e, vagy valóban *meg is értette-e* azt, akit és amit fordít (akár versről van szó, akár prózáról).

Az igazsághoz azonban hozzátartozik: még ilyen kritikánk nincs ugyan, de már akadnak ilyen kritikáink. Hadd utaljak, befejezésül, köztük a legminta-szerűbbre, mely mind konkrét elemzéseiben, mind általános megállapításaiban példája lehet az efajta bírálatnak: arra, melyet Tóth Judit írt *Jegyzetek a műfordításról* címmel „Végh György kötetének margójára”.¹⁶ Ez s néhány más igényesebb bírálat az utóbbi időkből, valamint egy-egy (a fentiekben többnyire említett) tanulmány, jegyzet, „napló” a fordításról örvendetesen arra mutat, hogy kezdünk kilábalni abból a pangásból, melyben fordítás-kritikánk, egy-egy ritka eszméléstől eltekintve, mindeddig leledzett.

¹⁶ Nagyvilág, 1960. 1413—1416 (9. szám).

SIMOR ANDRÁS

A BOLGÁR RÍMFAJTÁK FORDÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

A műfordításirodalom állandóan visszatérő problémája a nyelvi különbségekből adódó ritmikai—verstani különbségek leküzdése, az eredeti formák minél pontosabb megközelítése. A magyar nyelv egyik legnagyobb győzelmét ezen a téren az időmértékes versformák tökéletes birtokbavételével aratta. A XIX. században tökéletessé váló magyar időmértékes vers a XX. században Ady és József Attila ritmikai újításai után annyira közel kerül a hangsúlyos verseléshez, hogy sok esetben a határok teljesen elmosódnak, a magyar versben az időmértékes formák egyrésze szinte nemzeti versformává alakult. Műfordításirodalmunk részletkérdésekben is befolyásolta az eredeti költői alkotómunkát. A költő Radnóti eklogái elképzelhetetlenek a vergiliusi eklogákat fordító Radnóti nélkül, *A tőkehaszon balladáját* író József Attilában a villoni balladákért rajongó műfordító is megszólal. Hasonlóképpen megfigyelhető a műfordításirodalom pozitív hatása a magyar rím fejlődésének kérdésénél. Most csupán két, napjainkban meginduló folyamatra szeretnék utalni. A fellendülő spanyol műfordítás hatásaként fellelhető az egyféle rím hosszabb, néha egész versen történő végigvitele, a szláv (elsősorban orosz) versek fordításának hatásaként néha a mássalhangzók szerepe a sorvégi magánhangzóknál fontosabbá válik, például Hárs György egyik versében található „szabadulásuk-alásüt” rímpár. Elemzésünkben szintén rimelési problémákat, a bolgár rímfajták fordítási lehetőségeit szeretnénk megvizsgálni.

A bolgár költészet négyféle rímfajtát ismer. A hagyományos himrím, nő-rím mellett Elizaveta Bagrjana költészetében véglegesen kialakult, művésztének hatására a bolgár műköltészetben is polgárjogot nyert a daktilikus rím (—*uu*, az utolsó előtti harmadik magánhangzó a döntő és az ezt követő mássalhangzó, az utolsó két magánhangzó szerepe másodlagos), Vapcarov költői újításaként kialakult a „bolgár rím” (—*o*, —*ou*, a hosszú szótag magánhangzója és az ezt követő mássalhangzó jelenti a rimet, pl. *logicsno*, *obicsáhno*).

Vizsgáljuk meg először az egyszerűbb problémát, a daktilikus rím fordítási lehetőségeit. Ez a rímfajta minden szláv költészetben, Majakovszkij verseiben is rendkívül gyakori. A daktilikus rím háromszótagos himrím-mel pontosan lefordítható, azonban jambikus vers esetén a páratlan, trocheikus vers esetén a páros szótagszámú sorokban egy szótagos eltolódást a műfordító tettségére szerint csökkenést vagy növekedést okoz. Éppen ezért minden egyes esetben a vers hangulati elemei szabják meg, melyik fontosabb, a daktilikus rím, vagy az eredeti hosszúságú sorok visszaadása. A daktilikus rím magyar megfelelőjét az utolsó előtti harmadik magánhangzó szerepének növelésével és a —*ou* ritmika pontos betartásával érhetjük el. Idézzünk egy példát Nino Nikolov fiatal bolgár költő *Nászút* című verséből:

„Mikor nélküled utam erre vitt,
elmentem újra, új vágy *izgatott*,
a Duna mellett jártam ott meg itt,
hívtak úgy meg így, vártak *itt meg ott*.”

Nézzük meg ezt a rímpárt közelebbről:
„izgatott — itt meg ott”, a rímpár ritmikája — *o* —, az utolsó előtti harmadik és az utolsó magánhangzó azonos az utolsó előtti különböző, az utolsó előtti harmadik magánhangzó után mássalhangzó torlódás, a sorvégen azonos mássalhangzók találhatók. Ez a forma szinte pontos megfelelője a daktilikus rimnek, azonos fonetikai hatást ér el.

A bolgár rim fordítási lehetőségei már bonyolultabbak. Ez a rímfajta a bolgár költészetben is igen ritkán szerepel, alkalmazása rendkívüli formai biztonságot és tudatosságot követel. Idézzük fel mégegyszer a bolgár rím lényegét. Ritmikája — *o*, — *o o*, az utolsóelőtti második, illetve harmadik magánhangzó azonos és az ezt követő mássalhangzó, a többi magán-, illetve mássalhangzónak nincs rimelési szerepe. Éppen ezért a bolgár rím legtöbbször valamilyen jellegzetes mondanivaló kiemelésére szolgál. Nézzük meg a bolgár rím szerepét Vapcarov utolsó versében:

„Rasztrel, i szled rasztrela-cservej.” Sortűz, s a sortűz után — férgék. Tova e tolkoz proszto i *logicsno*. Ily egyszerű a logika itt lenn. No v burjata ste bödem pak szösz tebe, De a viharban, mert szerettünk téged, narode moj, zastoto te obicsahme!” veled leszünk majd, népem, mindenem!” (Vapcarov: *Borbata e bezmilosztno zsesztoka*) A lermontovi vihar motívumot továbbfejlesztő Vapcarov (Lermontov *Parusz* c. versében kísértetiesen azonos sor található: „kak bugyto v burjan jeszty pokoj”, a nyelvi azonosság miatt még b-b-p hármas alliteráció is megtalálható mindkét versben), tudatosan használja a bolgár rímet, számára a bolgár rím tovább élő dalának utolsó akkordja, a vers ritmikailag is tovább zeng. Hogyan adható vissza a bolgár rím fonetikai hatása oly módon, hogy a magyar fül számára necsak a különlegesség és a szokatlanság, de a rímképzet hatását is keltse. Fordítása a him-rím és a nőrim ellentétét veti fel. A magyar hangsúlyos verselés ismer olyan rímpárokat, melyekben hímrim felel nőrimre, vagy fordítva. Idézzük József Attila *Medvetánc* c. költeményét:

„kéne ott a / derekam,
ahol kilenc / gyerek van.”

Tehát első feladat a hangsúlyok érzékeltetése az időmértékes versben, mert ily módon elmosódik a különbség az időmértékes és hangsúlyos verselés rímelési törvényei között.

„Sortűz, / s a sortűz után / — férgék.
Ily egyszerű / a logika / itt lenn.
De a viharban, / mert szerettünk / téged,
veled leszünk majd /, népem, / mindenem!”

Az azonos (példánkban hármas) hangsúlyok érzékeltetése rendkívül könnyű, hiszen a hangsúlyok annyira behatoltak a magyar időmértékes verselésbe,

hogy még a klasszikus strófaszerkezetekben is változásokat okoztak. József Attila *Flóra* c. versében két helyen is fellazítja a sapphói vers hagyományos metszetét:

„mint csokor van tűz-/ve beléd a mennybolt”
„két szemedből fű-/re bogárra tiszta”

Helytelen lenne, ha ezt a jelenséget egyszerűen botlásnak könyvelnénk el annál a József Attilánál, aki már a *Szépség koldusában* is a metszetet végig pontosan betartó sapphói verset írt: *Rövid óda a kelő Naphoz*. Valószínűbb, hogy a jambikus verssor hangsúlyokkal való bővülésének hatására már nem érezte kötelezőnek a sapphói strófaszerkezet metszetének betartását. Természetesen ebből nem akarjuk azt a következtetést levonni, hogy a sapphói vers metszetét már nem kötelező betartani, hiszen klasszikus versek fordításánál ez egyszerű műfordítói pongyolaság lenne (pl. Radnóti mindenütt betartotta), csupán fel akarjuk hívni a figyelmet egy olyan jelenségre, mely egy esetleges fejlődés kiindulópontja lehet.

A hangsúlyok érzékeltetése azonban nem elegendő a bolgár rim fordításakor ahhoz, hogy a magyar olvasóban is hiánytalan rimképzetet keltsünk. Hogyan lehet áthidalni azt a különbséget, amit a két-, illetve háromszótagos rim különbsége okoz, erősítve a hímrím—nőrim amúgyis meglevő ellentétét? Nézzük meg az előző rímpárt:

„itt lenn” — „minden-em”

A beszédhangsúly mindkét esetben találkozik a ritmikai hangsúllyal: az „itt lenn” tagjai közül az első szó hangsúlyosabb, azonban a második egyszótagos szó is külön nyomatékokat kap; a „mindenem” szótagjai közül az első szótag hangsúlya után az utolsó szótag ritmikai hangsúlya érvényesül, ezért kell a magyar versben a bolgár rim háromszótagos tagját mindig —o— ritmikával fordítani. A „mindenem” második magánhangzója szinte az „életem” — „éltem” (főnév birtokos személyraggal régies formában és nem ige!) régies analogiájának fonetikai hatását idézi, elérhető, hogy gyakoribb alkalmazása tökéletes rimképzetet keltsen, a szabólőrinczi asszonánszok mintájára fejlessze a magyar vers rimelési lehetőségeit. A bolgár rim tehát véleményem szerint két egyszótagos (— — ritmikájú) és egy háromszótagos (—o— ritmikájú) szóval megközelíthető. A második, illetve harmadik szótag utáni mássalhangzóazonosság vagy egyező vagy fonetikailag összeesengő mássalhangzókkal adható vissza, példánkban d-t-vel. Ha az elemzett rímpár fonetikai hatását ábrázoljuk, szemléltetően látható a bolgár rim hangzásának megközelítése:

itt lenn: itt — ∅ — lenn
mindenem: min- — — denem

A hangsúlyok közti szünetben található tehát csupán különbség a ritmikai hangzásban: a szótag nélküli szünetet jelző ∅ és a „de” szótag alig érzékelhető rövidsége között, ez az eltérés azonban meggyőződésem szerint csupán szokatlanná, de nem zeneietlenné teszi a bolgár rim magyar változatát.

Az újra törekvő műfordítók munkája mindig részben háládatlan, hiszen a legtökéletesebben végiggondolt és megoldott eredmények véglegességét is megdöntheti az idő, pl. néha egészen értelmetlen apróságok vagy a véletlenek összejátszása miatt régi, szép magyar szavak helyett idegen változatuk élt tovább (pl. strand-mart), azonban a fejlődés törvényeit sohasem a véletlenek határozzák meg, hiszen a véletlen is a szükségszerűség megjelenési formája, kiegészítője. Műfordításirodalmunk eddigi története is bizonyítja, hogy az úttörők dolga nehezebb, mint azoké, akik kitaposott ösvényen járnak, de mire mennénk nélkülük, ha a régi utak már egyszer végetértek?

CSANDA SÁNDOR

BARTÓK SZLOVÁK NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNYE

A népköltéssel kapcsolatban már nemegyszer merült fel az a gyanú, hogy a nacionalizmust s a narodnyik jellegű ideológiát táplálja. Egy jugoszláv teoretikus, Dušan Popović szó szerint ezt állítja: „Vegyes nemzetiségű helyeken a folklór egyenesen együtt jár a nacionalizmussal, továbbfejleszti a nemzeti romantikát és sovinizmushoz vezet.”¹ Valóban nem véletlen, hogy a narodnyik szellemű, sőt a fasiszta ideológusok is gyakran hivatkoznak a folklórra mint nemzetük géniuszának utólérhetetlen, más nemzeteknél meg nem található termékére, s ezzel próbálják alátámasztani burzsoá nacionalista szemléletüket. Az is tény, hogy a népköltészet iránti érdeklődés a XIX. század első felében egész Európában együtt járt a polgári nemzetek kialakulásával, az elfogult nemzeti öntudat keletkezésével. (Ezt a szemléletet tükrözi pl. a szlovák nemzet nagy óbreszti őjének Ľudovít Štúrnak a szláv népek folklórjáról írt elméleti műve: *O národných piesňach a povestiach plemien slovanských*.²

A népköltészetet nacionalizmussal vádoló teoretikusoknak mégsincs igazuk: nem az egyes nemzetek folklórjában van a hiba, hanem a népköltészetről alkotott misztikus, elfogult burzsoá elméletekben. A népköltészet régi típusú szakértőinek elavult kutatási módszere, elszigetelődő nemzeti szemlélete vezet nacionalizmushoz a néphagyomány vizsgálatában. Igaz, a népköltészetnek van olyan jellemvonása, amely tápot ad a nemzeti misztikumnak: a népdal szerzője és keletkezésének körülményei rendszerint ismeretlenek, s az ismeretlenség homálya elősegíti a ködös elképzelések, illúziók megszületését. A folklór tudományos vizsgálatához ezért elengedhetetlenül szükséges e homály eloszlatása; a népdal keletkezési körülményeinek, más népeknél (elsősorban a szomszédoknál) való elterjedtségének felkutatása. Mindez azt jelenti, hogy a folklórban rendkívül fontos szerepe van a nemzetek közötti, tudományos hitelességű összehasonlító módszernek.

Erre a dialektikus igazságra szinte ösztönösen jött rá a világ egyik legkiválóbb zeneszakértője, Bartók Béla. Kutatómunkája kezdetén Bartók elsősorban a magyar népzene nemzeti sajátosságait akarta felderíteni, s lelkiismeretes munkája eredményeként megszületett a világ legnagyobb nemzetközi jellegű népdalgyűjteménye, mely nagyrészt ma is kiadásra és feldolgozásra vár. Bartók világhírnevet biztosító zeneszerzői tevékenysége mellett több mint 3700 magyar, 3500 román, 3223 szlovák, 89 török, 65 arab, és több mint 200 ukrán, délszláv és bolgár népdalt gyűjtött össze; a hatalmas anyag rendszerezése alapján több jelentős elméleti tanulmányt is írt a népköltészetéről.

Bartók halálának 15. évfordulója előtt adta ki a Szlovák Tudományos Akadémia szlovák népdalgyűjteményének első kötetét, rendkívül impozáns formában, kétnyelvű: szlovák és német jegyzeteléssel.³ A művet az Akadémia népzenekutató intézetének munka-

¹ DUŠAN POPOVIĆ, Kultúregyesületeink fogyatékosságairól és új távlatairól. Hid, 1956. 565—573.

² ŠTŮR I. m. 1853. Herder idealista filozófiájára támaszkodva azt fejtegeti, hogy a népköltészetben a szlovákat illeti az elsőség az egész világban.

³ BÉLA BARTÓK, Slovenské ľudové piesne. I. zvázok. Vydavateľstvo SAV. Bratislava 1959. 754, Tudományos szerkesztők: Alica Elscheková, Oskár Elschek, Jozef Kresánek.

társai rendezték sajtó alá, Oskár Elschek irányításával. Bartók folklorisztikai tevékenységét időrendben négy periódusra oszthatjuk: I. 1906 és 1918 között közel 11 000, főként délkelet-európai népdalt gyűjtött össze, melyek közül ekkor csupán a Bihar megyei román népdalokat sikerült kiadatnia Bukarestben. II. 1918 és 1928 között Bartók vizsgálja és rendszerezi gazdag gyűjteményének dallamait, ekkor rendezi sajtó alá a szlovák népdalokat is, melyeket a Matica Slovenskának ajánlott fel kiadásra. III. 1929 és 1940 között zenei szempontból összehasonlítja a különböző nemzetek dallamkincsét, ellentétbe kerül a magyar, román és szlovák folklór nacionalista szakembereivel, számos fontos tudományos felfedezésre jut az összehasonlító népzene kutatás területén. IV. 1940-től haláláig (1945) Bartók Amerikában él emigrációban: itt a kolumbiai egyetem délszláv népdalgyűjteményét rendezi sajtó alá, típusokba osztályozza a román nép dallamkincsét, az összehasonlítások alapján szintetikus, stíluskritikai és genetikus tanulmányokat ír a népzeneről.

A szlovák népdalok gyűjtését Bartók még az első világháború előtt kezdte meg, s kiadásukkal többször is megpróbálkozott: jellemző a felszabadulás előtti magyar-szlovák kulturális viszonyokra, hogy ez a nagyfontosságú és nagyértékű gyűjtemény, melyen ez a zseniális kutató éveken keresztül dolgozott, nem láthatott napvilágot. Utolsó kiadási kísérlete alkalmával Bartók a szlovák anyagot 3 kötetre osztotta: ennek első kötete jelent most meg, jelezve azt aényt, hogy a két nép szocialista alapon fejlődő kapcsolatai a mostoha múlt mulasztásait is pótolják.

Bartók különböző nyelvű népdalgyűjteményében a szlovák anyagnak speciálisan fontos jelentősége van: nem a legnagyobb ugyan, de a legteljesebb, legbefejezettebb egységet alkotja. A gyűjtött szlovák dallamokat Bartók rendkívüli alaposággal hasonlította össze valamennyi hozzáférhető addig kiadott szlovák és cseh népdallal, s így lényegében a szlovák népdalkincs egészéből vonta le tudományos következtetéseit és megállapításait. További összehasonlításokkal pedig szakszerűen sikerült megállapítania a szlovák népzene helyét a délkelet-európai népek folklórában, s eközben főként a magyar és a cseh kölcsönhatások és rokonságok tisztázására törekedett. A szlovák népköltészet termékenyítő hatást is gyakorolt Bartók géniuszára: számos alkotásában, így a *Csodálatos mandarin*-ban is találhatók szlovák népzene-motívumok.

Bartók szlovák népdalgyűjteményének másik jellegzetessége, hogy anyagának nagy részét a magyar-szlovák nyelvhatáron, a mai Dél-Szlovákiában gyűjtötte, s így gyűjteménye rendkívül értékes és érdekes anyagot szolgáltat a magyar-szlovák összehasonlító folklór számára. A kölcsönös átvételeknek és rokon motívumoknak Bartók fokozott figyelmet szentelt. Az egybevetés eredményeit főként zenei szempontból értékelte és hasznosította. Az alábbiakban mi Bartók gyűjteményének szövegeit fogjuk vizsgálni, s bebizonyítjuk, hogy ezekből a magyar-szlovák népdalkincs, s ezen túl a délkelet-európai népköltészeti termékek összehasonlításával hasonló fontos és érdekes eredményekre lehet jutni, mint a dallamok egybevetésével.

Ha Bartók művét a régebbi szlovák népdalgyűjteményekkel hasonlítjuk össze, azonnal feltűnik, hogy ebben olyan szlovák dalszövegekkel is találkozunk, amilyeneket előtte a szlovák gyűjtők nem adtak ki. A szlovák népdalgyűjtők éppúgy, mint Európa más népeinek gyűjtői a XIX. században és a XX. század elején saját nemzetük nacionalizmusát szolgálták. Az egykorú szlovák nacionalizmus legjellemzőbb sajátsága pedig az elnyomó magyar uralkodó osztály nacionalizmusa elleni védekezés, főként az erősen hangoztatott magyar hazafissággal való szembenállás volt. Így érthető, ha a kor szlovák gyűjtői nem jegyezték fel vagy nem adták ki azokat a népdalokat, melyekben a magyarosító törekvések hatását látták: szlovák Rákóczi-nótákat, Kossuth-dalokat, általában a magyar hazafias szövegek hatása alatt keletkezett énekeket, nyilvánvaló átvételeket stb. Bartók szinte az első volt a szlovák népköltészet gyűjtői közül, aki minden, „szűrés”,

válogatás nélkül, tisztán csak a tudományos szempontot tartva szem előtt, jegyezte le ezeket a szövegeket is.

Bartók gyűjteményének tudományos hitelét megerősíti az a tény is, hogy közvetlen forrásból, a nép ajkáról személyesen jegyezte le a dalokat, míg a régebbi szlovák gyűjtemények egy részének, főként Ján Kollár klasszikussá vált *Národné spievanky*-jának (megj. Budán 1834-ben) épp az a legnagyobb hibája, hogy figyelmen kívül hagyva a dallamot, minden kritika nélkül másolja le mások verses kéziratait. (Így került pl. Kollár gyűjteményébe a népdalokon kívül számos szlovák főnemesi lírai alkotás, terjedelmes históriás vers stb., melyekkel viszont a régi szlovák műköltészet vizsgálatához szolgáltatt értékes anyagot.)

Az első kérdés, melyet Bartók gyűjteményében megvizsgálunk: egyes szövegek eredetének problémája s ezzel kapcsolatban a népköltészetnek a műköltészethez való viszonya. Az ilyen problémák vizsgálatával mind magyar, mind szlovák részről eddig még nagyon keveset foglalkoztak. Bizonyára ez a mulasztás az egyik főoka annak, hogy a magyar irodalomtörténeti tankönyvekben pl. a *Kádár Kata* c. népballadával a XVI. századi részben foglalkoznak,⁴ s annak is, hogy Andrej Melicherčík a szlovák folklórról írt legújabb művében valamennyi Mátyás királlyal kapcsolatos szöveget a XV. századba helyezi.⁵ Amint ezt majd alább is kifejtjük, az ilyen modern szövegekről a verstani és stilisztikai vizsgálat alapján be lehet bizonyítani, hogy nem keletkezhettek előbb, mint a XIX. században, esetleg a XVIII. század végén, s csupán a történeti nevek emlegetése alapján nem lehet egy népballada keletkezését a középkorra tenni.

A szövegek összehasonlítására Bartók gyűjteményéből mindenekelőtt a balladák és az epikus énekek kínálkoznak, mert a bennük előadott események, történetek legnagyobb része megtalálható a magyar népköltészetben is. Egyes szlovák népballadák változatait nemcsak a magyar folklórban, hanem a régebbi magyar műköltészetben, sőt az európai novellairodalomban is megtalálhatjuk.

Egy közismert szlovák népballada változatait találjuk Bartók gyűjteményének 248a, 248b, 248c, 248d, 248e, 248f számú dalaiban. A ballada arról szól, hogy egy királynak (változataiban: katonának, asszonynak, nemesnek) nem volt fia, csak három lánya. Egyenként felszólítja őket, hogy menjenek harcba (a király táborába), de erre csupán a legfiatalabb mer vállalkozni, s férfi ruhába átöltözve beáll a katonák közé. A csatában (egyes változatokban a török ellen) vitézül harcol. Megtetszik a királynak (egy tisztnek), aki azt mondja, hogy ha lány volna, mindjárt feleségül venné. *E balladában nem nehéz ráismerni a Béla királyról és Bankó lányáról szóló XVI. századi magyar széphistória történetére*, melyet 1570-ben a Vág melletti Sempte (Šintava) várában fordítottak „horvátul magyarra”.⁶ Változatai megtalálhatók a délszláv népköltészetben is.⁷ A történet lényege (egy lány felöltözik katonának, s kitűnik vitézségével és szépségével) a Szigetvárról és az Egerről szerzett XVI. századi magyar históriás énekek egy-egy motívumában is megtalálható, s előfordul csaknem valamennyi európai nép irodalmában; már a görög mitológiában is.

A különböző nyelvű epikus költemények variánsainak egybevetéséből arra a következtetésre jutunk, hogy a szlovák népballada forrása olyan régi magyarországi ponyva-nyomtatvány volt, mely tárgyát a világirodalomból merítette. A feltűnő délkelet-európai hármas egyezés (délszláv-magyar-szlovák) nemcsak az egyes változatok nyelvében, hanem a magyar széphistória szerzésének körülményein is megfigyelhető: horvátból fordították magyarra szlovák nyelvterületen. A magyar széphistória természetesen rész-

⁴ Lásd a régi magyar irodalommal foglalkozó ma használatos középkolai tankönyveket.

⁵ MELICHERČÍK: Slovenský folklór. Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1959.

⁶ Az Béla királyról való és az Bankó leányáról szép história. Kiadva: Régi magyar költők tára. VIII. 173-8.

⁷ A délszláv forrásokkal PÁVEL ÁGOSTON foglalkozott az EPHK-ben. 1913. 104-112. KOMLÓS ALADÁR a széphistóriának a népköltéssel való rokonságát bizonyítja. 1913. 634-6.

letesebb, terjedősebb a tömör szlovák népballadánál, megtalálható benne pl. a délszláv epikus énekeknek az az erotikus vándor motívuma, mely szerint a lány blúzát kigombolva mutatja meg nő-voltát.

A fentihez hasonló eredményre jutunk, ha a *Kádár Kata* ballada szlovák és magyar változatainak forrását kutatjuk. E népballada szlovák variánsai már Bartók gyűjtése előtt is ismertek voltak.⁸ A szlovák ének magyar kapcsolatára utal az is, hogy legtöbb változatában a szegény lányt szerető gazdag ifjú rangját a magyar herceg szóból rövidített „erceg” kifejezéssel jelöli. A történet (két szerelmes az osztálykülönbségek miatt nem lehet egymásé, s azért tragikus módon elpusztul) szintén ismert a délszláv és a román folklórban, s szinte az egész világirodalomban; egy változata megtalálható Boccaccio *Dekameron*ájában is (4. nap, 8. novella). A szlovák folklór egy cseh szakértője, Jiří Horák a szlovák népballadák legújabb kiadásában feltételezi, hogy a magyar és szlovák variánsok egymástól függetlenül keletkeztek mint a földesurak és jobbágyok viszonyának tükröződése a két nép folklórjában.⁹ Az ily nagyfokú egyezés azonban semmiképpen sem lehet véletlen: vagy közös forrásra, vagy átvételre kell következtetnünk.

A történet legrégibb magyarországi változatát ebben az esetben is egy XVI. századi magyar széphistóriában, *Telamon históriájában* találjuk meg.¹⁰ Bizonyára kölcsönhatás is fennáll e téma műköltői és népköltészeti feldolgozásai között, de az alapos szövegvizsgálat arról győz meg bennünket, hogy a műköltői feldolgozás a régebbi, s valószínűleg ez volt a népballada közvetlen forrása is. Ezt bizonyítja többek között az a tény, hogy a népballada szlovák és magyar változatai a széphistóriánál közel három évszázaddal későbbi feljegyzések, s egyetlen hiteles XVI. századi ballada-jellegű feljegyzésünk, melyet csak nemrég sikerült felfedeznünk,¹¹ formáját tekintve erősen különbözik a XIX. században lejegyzett, modern verselésű magyar és szlovák népballadáktól. Ha a *Kádár Kata* típusú magyarországi balladák szövegét egybevetjük a *Telamon históriájáéval*, olyan különbséget látunk, mintha a népballada úgy keletkezett volna, hogy egy tehetséges népi énekes kivette ebből a terjedelmes históriás énekből a leglényegesebb, legszebb motívumokat. Igaz, a *Kádár Kata* egyes változataiban régi népmesei elemeket is találunk: ilyen pl. a vörösré változó keszkenő, de ez nem bizonyítja a ballada eredetiségét a széphistóriával szemben, mint ahogy a magyar népköltészet legújabb gyűjteményének kiadói vélik,¹² mert a kendő színének megváltozása a népballadának csupán mellékmotívuma, a szlovák változatokból teljesen hiányzik. A históriás énekeknek és a balladáknak a fentiekhez hasonló kapcsolatáról rendkívül értékes adatokat tudhatunk meg egy tehetséges fiatal folklorista, Takács Lajos könyvéből.¹³

A régi históriás versek és a népballadák kapcsolatát ismerhetjük fel a kedveséért a tengert átúszó szerelmes ifjúról szóló szlovák és magyar epikus népdalváltozatokban is.¹⁴ A történet az antik világ mondái közül való: a világirodalomban Hero és Leander néven ismerjük, s a cselekmény színhelyéül a Hellespontos két partján egymással szemben álló városokat, Abydost és Sestost szokták megjelölni. A mondát Musaios költői elbeszélésben, Ovidius heroidákban, Schiller balladában, Grillparzer pedig színműben dolgozta fel.¹⁵ A történet első magyarországi változatát szintén egy széphistóriában találjuk *Leander*

⁸ A legfontosabb szlovák változatok kiadását felsorolja Jiří HORÁK Slovenské ľudové balady c. könyvében. (Bratislava 1956) 409.

⁹ Jiří HORÁK i. h.

¹⁰ A széphistória újabb kiadása, forráskutató tanulmánnyal együtt: E Ph K 1910. 30–36.

¹¹ Pajkos ének. Szövegét kiadta CSANDA SÁNDOR, A XVI. századi magyar és szlovák költészet új értékei. A Hét, 1959. 10. sz. 13. KLANIOZAY TIBOR, A Fanchali-Jób-kódex. MTA I. o. Közl. XIV. 248-9.

¹² Magyar népköltészet Bp. 1955. II. 331.

¹³ TAKÁCS: Históriaok, históriák. Bp. 1958.

¹⁴ A szlovák változatok Bartók gyűjteményében: 267, 329c, 338b, 1066, 1074. sz. A magyar változat: Kis Júlia. Magyarnépköltészet. II. 6. sz.

¹⁵ Hasonló történetet dolgoz fel Kölcsény Szép Lenka c. költeményében. Lásd még MÁRTON JENŐ, Hero és Leander története c. könyvét. Pozsony 1903.

és *Héró históriájok* címen.¹⁶ A szlovák népballada-változatok az antik monda legfontosabb elemeit más történetekkel, leggyakrabban betyárballada-motívumokkal kapcsolják egybe, s néhány eltérőbb variánsban a szerelmi históriából gyilkosságról szóló ballada lesz. A magyar népballada (*Kis Júlia*) erősen eltér a szlovák balladától: bizonyára egyik sem lehet átvétel a másikból, hanem mindkettő önállóan keletkezett a magyarországi ponyvanyomtatványokon is terjesztett európai monda alapján.

Bartók gyűjteményének számunkra egyik legérdekesebb szövege a „Pri prešpor-skej bráne” illetve „Košút aj Baťani” kezdetű dal és variánsai.¹⁷ Ezzel a magyar hazafias szellemet tükröző, egész Szlovákiában elterjedt népdallal a régebbi szlovák gyűjteményekben alig találkozunk, Bartók viszont nagyszámú változatát közli. Amint egy részletesebb tanulmányunkban már bebizonyítottuk,¹⁸ ebből a népdalból vett ösztönzést Matunák Mihály szlovák történész ahhoz, hogy Thalys Kálmánhoz hasonlóan álkuruc dalokat szerezzen, szlovák nyelven. E szlovák népdalnak egymástól eltérő változatai vannak. Legismertebb változatának rövid tartalma: a trencséni (másutt: pozsonyi, nyitrai) kapunál nyergelnek a huszárok, majd isten és Szűz Mária segítségét kéri harcukhoz Magyarország védelmére. A múlt század végén Érsekújvárott feltűnt e dalnak egy Rákóczi és Bercesényi sirató változata,¹⁹ Bartók gyűjteményében pedig egy Kossuth-nótává átalakított variánsával is találkozunk.

Ennek a népdalnak közvetlen forrását is sikerült megtalálnunk egy XVIII. században és a XIX. század elején terjesztett ponyvanyomtatványban, melynek címe: *Žalostná pieseň o krajine Uhorskej* (Panaszos ének Magyarországról). A terjedelmes énekből a népdalváltozat úgy keletkezhetett, hogy legszebb motívumait balladaszerűen kiszakították: a népdalba átvett sorok szinte szószertint megegyeznek a históriás vers megfelelő részleteivel. Az említett ponyvanyomtatvány régebbi variánsát pedig egy újbányai labanc nemesi szellemű kéziratos versben találtuk meg.²⁰ Valamennyi változatnak közös vonása a magyar hazafias szellem, s ez tette lehetővé, hogy egy Thököly-kori szlovák labanc versből idők folyamán Rákóczi-sirató, majd Kossuth-nóta keletkezett. Lehetséges azonban, hogy a Rákóczi-sirató és a Kossuthot dicsőítő két változat csak rövid életű és helyi jellegű volt, mert szélesebb körű elterjedtségükről nincsenek adataink.

A szlovák és a magyar népballadának egy másik kimutatható közös forrása a régi olasz novellairódom, főképpen Boccaccio *Dekameronja*. Szép Júlia magyar balladájáról már kimutatták, hogy ősforrása Boccaccio egyik novellája,²¹ a népköltészetbe valószínűleg szintén egy XVI. századi széphistória, Enyedi György Gismunda és Gisquardusa közvetítésével került. Hasonló történetet találunk Bartók szlovák népdalgyűjteményében is: a molnár megöleti hűtlenkedő feleségét. Boccaccio-motívumot idéz Bartók gyűjteményének 372a sz. népdala is: egy vándor azzal csapja be az apácát, hogy az Úr angyalának mondja magát, s így vele hál. Ugyancsak Boccaccio-motívum változatát látjuk abban a szlovák népdalban, melyet egyes változataiban Mátyás király nevéhez fűznek. Bartóknál 330d, 343a, 344a sz. alatt találhatók e ballada változatai, mely arról szól, hogy egy férfi nőnek öltözve jut el kedvese ágyába.

A „Zomrom mamko” (Meghalok jónyám) kezdetű balladáról már másutt kimutattuk, hogy lényegében azonos a *Görög Ilona* c. magyar népdallal,²² a „Zabili Siposa”

¹⁶ Közzétette GULYÁS JÓZSEF ItK 1940. 259-269.

¹⁷ BARTÓK: i. m. 114c, 118, 199a, 715c, 191c sz. dalok.

¹⁸ CSANDA SÁNDOR: A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar-szlovák kapcsolatai. Irodalomtörténeti füzetek, Bp. 1960.

¹⁹ Az ének magyar fordítását és a hozzá fűzött megjegyzéseket l.: CSANDA SÁNDOR, Magyar-szlovák kulturális kapcsolatok. Bratislava, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo. 1959. Uo. több magyar vonatkozású szlovák népdal fordítása is megtalálható.

²⁰ Változatait kiadtuk A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar-szlovák kapcsolatai c. tanulmányunkban. I. h.

²¹ Magyar népköltészet. II. 331.

²² Magyar-szlovák kulturális kapcsolatok. 140.

kezdetűt pedig Bartók is szokta idézni mint a „Megöltek egy legényt” kezdetűnek a variánsát.²³ A magyar és a szlovák nép közös törökellenes küzdelmének reminiscenciáját őrzi a „Rabovali Turci”²⁴ (Raboltak a törökök) kezdetű szlovák népballada és magyar párja, a Két rab testvér,²⁵ melyet Bartók magyar gyűjtéséből ismerünk. A török elleni harcok emlékét idézi Bartók szlovák gyűjteményének 186. népdala is (a lány inkább meghal, mintsem a török felesége legyen), melynek szintén vannak magyar változatai.²⁶ Egyes törökellenes népköltési alkotásoknak is megtaláljuk a világirodalmi kapcsolatait. Mind a magyar, mind a szlovák népköltészet ismeri pl. azt a mondát, mely szerint egy gyermekkorában törökké nevelt keresztény később saját anyját teszi meg rabszolgájává, s ő unokáját dajkálva felismerteti magát. Ugyanez a történet az orosz folklórban is ismert.²⁷ További közös motívumokat találunk a gyilkosságokról, rablásokról szóló, újabb keletű balladákban. Az „El kéne indulni, meg kén házasodni” kezdetű dal szlovák variánsait Bartóknál a 293a, 304. sz. énekekben ismerjük fel.

A szlovák népballadák szövegének a magyarokéval való összehasonlításából elsősorban azt a következtetést vonjuk le, hogy a régi magyarországi epikus népdalok nagy része olyan történetet énekel meg, melyet az ország különböző nyelvű népe egyformán ismert. Az ilyen művek tárgya gyakran megtalálható más európai népek epikájában is, különösen jelentős a délkelet-európai rokonság. A közös népballadák témájaként szolgáló történetek elterjesztésében bizonyára fontos szerepet játszottak a vásárokon, búcsúkon éneklő és a dalokat nyomtatásban áruló históriások és énekesek.

Bartók szlovák népdalgyűjteményében feltűnően sok az olyan töredékes epikus szöveg, melyet a műfaji kritériumok alapján nem nevezhetünk szabályos balladának. Mivel Bartók mindig pontosan azt jegyezte le, amit a néptől hallott, ezt a jelenséget csak úgy magyarázhatjuk, ha a régebbi szlovák gyűjtők módszerére is vonatkoztatjuk azt, amit Takács Lajos magyar vonatkozásban megállapít: „Népdalgyűjtőink feljegyzésre elsősorban a szépen csiszolt, 'klasszikus' dalokat méltatták, amelyeknek eredete, élete, éppen a sokszoros átvétel, csiszolódás, finomítás során egészen felderíthetetlené vált, míg a darabosabb, esztétikailag gyengébb énekek, melyek viszont a terjedés és az eredet kérdésében éppen a csiszolódás hiánya miatt többet mondtak volna, teljesen félreleltek.”²⁸ A magunk részéről ehhez még hozzátehetjük, hogy a korábbi buzgó gyűjtők rendszerint maguk is csiszolgattak, „javítottak” a darabosnak látszó szövegeken.

Nem csupán a szlovák balladák között találunk a magyarokhoz hasonlókat, hanem a lírai jellegű (szerelmi, lakodalmass, mulató stb.) dalokban is. Ezek szövegeiben azonban sokkal komplikáltabb az azonosságokat megállapítani, mert egy-egy motívumuk rendszeresen ismétlődik, s szinte végtelenül variálódhatnak. Nyilvánvaló rokonságot mutat pl. a „Keď komára ženili” kezdetű dal a *Házasodik a tücsök* cíművel. A magyarokkal való gyakori érintkezés nyomait kell látnunk abban a tényben, hogy a szlovák szövegekben sok magyar szó található, néhol a magyar refrének torzított átvétele is megfigyelhető. A lírai népdalok esetében a szövegegyezéséknél sokkal lényegesebbek a dallam-megfelelések. Ezekkel kapcsolatban jól eligazítanak Bartók szakszerű jegyzetei és bevezetése.

Bartók Béla szlovák népdalgyűjteményének kiadása nemzetközi jelentőségű kulturális tett, s rendkívül fontos cselekmény a magyar—szlovák kapcsolatok történetében. A kiadással kapcsolatban csupán egyetlen lényegesebb kifogásuk van: az ilyen akadémiai jellegű kiadványban a szakszerűség érdekében fel kellett volna tüntetni, mit változtattak Bartók eredeti kéziratán a sajtó alá rendező szakemberek.

²³ BARTÓK: Népzene és a szomszéd népek zenéje. Bp. 1952. 10.

²⁴ Bartóknál 33. sz. dal. Magyar fordítása: Magy.-szlov. kult. kapcsolatok. 24.

²⁵ Magyar népköltészet. II. 28a.

²⁶ Magyar népköltészet. II. 7a-f. A szlovák dal fordítása: i. h. 28.

²⁷ L.: Világirodalmi antológia. II. Bp. 1955. 423-4.

²⁸ TAKÁCS LAJOS: i. m. 110.

SZÓKE GYÖRGY

MAJAKOVSZKIJ KÖRÜL

— A szovjet Majakovszkij-irodalom néhány új termékéről —

Majakovszkij első jelentkezésétől kezdve egyike volt a legvitatottabb költőknek. Az „akasszanak fel, ha értem” jegyében kezdődtek a viták a tízes években a nyilatkozatai és művei alapján egyaránt futurista Majakovszkij körül, tovább gyűrűztek a forradalom után, hogy a költő életművének 1930-ban bekövetkezett, sajnálatosan korai lezáródása után a „kié Majakovszkij?” kérdésében csúcsosodjanak ki. A klasszikussá válás folyamatával párhuzamosan a költő körül dúló irodalmi viták is lassan irodalomtörténeti jellegűvé higgadtak le.

Természetesen a klasszikus író fogalma nem egyértelmű a problémamentes íróéval, s igen rossz szolgálatot tesz az írónak az olyan méltató, aki nyakába felesleges babérokoszorúkat aggat, amelyekkel nem csak vívódásait takarja el, de emberi és írói mívtátát is szoborszerűvé merevíti. Az „irodalomtörténeti lakkozás” e módszerét a Szovjetunióban is elítélték, s érthető, hogy a szovjet irodalomtörténészek éberren vigyáznak, hogy ez az irányzat ne kerekedhessék ismét felül.

Hogy nem kevésbé ártalmas a kortársak — és sajnos néha az irodalomtörténészek — hálószoberatitkokat kutató szűk perspektívája sem, arra századunk magyar irodalmából is nem egy szomorú példát lehetne felhozni. (Elég ha utalunk a rosszemlékű Ignótus Pálnak a felszabadulás után a Haladásban megjelent, József Attilával foglalkozó cikkeire, vagy a Juhász Gyula-irodalmat a közelmúltban nem a legszerencsésebben gazdagító egyes munkákra.)

Talán ezzel is magyarázható az a rendkívüli érdeklődés és heves vita, amit a Majakovszkij-irodalom egyik legújabb és kétségkívül igen jelentős műve váltott ki a Szovjetunióban.

Новое о Маяковском — Új adatok Majakovszkijről — ezt a címet viseli a Szovjetunió Tudományos Akadémiája *Irodalmi örökség* sorozatában megjelent testes — több mint hatszáz oldalas — kötet.¹

A könyv — a sorozat tradícióinak megfelelően — két részre oszlik: az első Majakovszkij eddig kiadatlan beszédeit és leveleit közli, míg a másodikban a költő műveit elemző tanulmányok és élete eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert szakaszait megvilágító cikkek foglalnak helyet.

Többek között olyan jelentős dokumentumok jelentek meg e kötetben, mint Majakovszkijnak a futurizmusról írt, 1922-ből származó levele, valamint a halála napjáról keltezett búcsúlevél. Olvassuk csak el az első sorokat:

„Mindenkinek.

Halálomért ne okoljanak senkit, és kérem, ne pletykáljanak. Halottunk ezt rettenetesen nem szerette . . .”²

¹ Литературное наследство. Т. 65. Новое о Маяковском. Издательство АН СССР. М., 1958. — A kötetet már Botka Ferenc ismertette a V F-ben (1959 I. 60—69.), az azóta lezajlott viták azonban szükségessé teszik, hogy ismét foglalkozzunk vele.

² Новое о Маяковском. 199.

Már a stílus is mennyire jellemző a költőre! A továbbiakban pedig igazi Majakovszkijra jellemző közvetlenséggel ajánlja „kormány elvtárs” gondjait szeretteit, majd a levél végén a verseiből jól ismert fintorral búcsúzik, „kellemes maradást” kívánva az élőeknek.

Igen nagy érdeklődésre tarthatnak számot a futurizmussal és a fiatal szovjet irodalom különböző szervezeteinek problémáival foglalkozó beszédek és levelek.

Ez a rész, valamint Fevralszkijnak Majakovszkij 1918 és 1925 között elmondott beszédeit, felszólalásait ismertető és értékelő cikke nem kis viharokat váltott ki a szovjet kritikában. Hasonlóképpen különböző módon értékelték a kötet bírálói Dinerstein tanulmányát, amely Majakovszkijnak a februári és októberi forradalom közti tevékenységével foglalkozik.

Majakovszkij itt publikált beszédei, valamint a cikkek alapjául szolgáló tények nyilvánvalóvá teszik, hogy a költő komoly jelentőséget tulajdonított a futurizmusnak az Októberi Forradalom után is, és csak fokozatosan jutott el a helyes álláspontig.

Ezek a kérdések természetesen szorosan összefüggnek a fiatal szovjet irodalom kialakulása és megerősödése körül vívott harcokkal, a költőt ért gyakran jogosult, gyakran viszont kicsinyesen gáncsokodó egykori bírálatokkal.

Mindenestre megállapíthatjuk: per aspera ad astra, — Majakovszkij költői nagyságát nem kicsinyíti, de talán inkább kiemeli az a tény, hogy költészete valóban egy állandó, önmagával és másokkal vívott küzdelemben vált szocialista jellegűvé.

E kérdések körüli vita hevében Voroncov és Koloszkov a Lityeratura i Zsizny-ben megjelent cikkükben³ már-már hamisítással vádolják a kötet szerzőit, illetve szerkesztőit. Hasonlóképpen éles hangon ír a könyvről Tregub is.⁴

E szembenállás gyökerei Koloszkov és Tregub korábbi munkáiban keresendők. Tregub már évekkel ezelőtt igyekezett mindenáron eltüntetni a göröngyöket és fordulókat Majakovszkij életútjáról, bizonyítani kívánván, hogy a költő pályája kezdetétől állandóan következetes bolsevik volt. Ezt a káros módszert annakidején a Szovjet Írók Szövetségének 1953 elején tartott plénuma is elítélte, s a Pravda szerkesztőségi cikkben hívta fel a figyelmet e történelmietlen szemlélet veszélyére.⁵

Koloszkovnak a tárgyalt kötet megjelenésével majdnem egyidejűleg kiadott könyvében⁶ azonban újra feltámadt ez az egyszer már elítélt irányzat. A szerző Majakovszkij korai poémáját, a *Háború és világot*⁷ kellő indoklás nélkül kimondottan forradalmi hangúnak állítja be, az *Ember* c. poémában pedig, ahol Majakovszkij a pénz hatalmát ábrázolja, mindenáron Marx *Tőkéjének* hatását igyekszik kimutatni.

Ismert tény — annál is inkább, hiszen maga is szól róla *Önmagam* című, a forradalom után keletkezett önéletrajzi írásában, — hogy Majakovszkij 1910-ben ideiglenesen eltávolodott a bolsevik párttól, amelyben addig aktívan dolgozott. Koloszkov ennek ellenére azt bizonygatja, hogy Majakovszkij 1910 után is a párthoz tartozott, csupán ezt titkolni volt kénytelen...

Hasonló módon igyekszik Koloszkov elkendőzni Majakovszkij futurizmusát is.

A szovjet kritika igen lesújtó véleményt mondott Koloszkov könyvéről.⁸ Hozzátehetjük: teljes joggal. Helyesen állapítják meg a kritikusok, hogy ez a látszólag „párt szerű” módszer igen súlyos veszélyeket hordoz magában, s végeredményben a párt nevelő szerepét tagadja, amikor Majakovszkijt kora ifjúságától töretlen bolseviknek mutatja be.

³ Воронцов, Колосков, Новое и старое о Маяковском. Литература и жизнь. 7 янв. 1959. г.

⁴ Трегуб, Кому нужны фальшивые монеты? Литература и жизнь. 2 окт. 1959.

⁵ Правда. 2 марта 1953.

⁶ Колосков, Маяковский в борьбе за коммунизм. М. 1958.

⁷ A mű címét nálunk — nyilván a szó helytelen értelmezése és a közismert Tolsztoj-regény címével való azonosítás nyomán — a Radó György szerkesztette négykötetes Majakovszkij-kiadás kivételével — „Háború és békének” fordítják. A forradalom előtt érvényben levő régi orosz helyesírás kétféle í-t ismert, — u és i — s a мипь 'béke' szó akkor alakilag is különbözött a мипь 'világ' szótól; Majakovszkij ez utóbbit használta.

⁸ Черемин, О Маяковском. Известия АН СССР. Серия литературы и языка. Т. XVIII. 1958. вып. 6. 560. Турков, Новые работы о Маяковском. Новый мир. 1958. 3. 177.

Ezek után már nem csodálkozhatunk, ha éppen Koloszkov és Tregub elégedetlenek az *Új adatok Majakovszkijről* c. kötettel, amely nem feltételezéseken, hanem tényeken alapul.

Igaza van Turkovnak, aki behatóan foglalkozik mind az *Új adatok Majakovszkijről* c. gyűjteménnyel, mind Koloszkov könyvével, mikor a Koloszkov-féle lakkozó módszerrel támadva arra a következtetésre jut, hogy „az igazság csak a senkik számára veszedelmes . . . a nagy emberek viszont mit sem veszítenek vonzerőjükből.”⁹

A gyűjtemény nem mentes a hibáktól. A magas színvonalú, értékes cikkek mellett (az említetteken kívül ide sorolandó még Papernij rendkívül érdekes tanulmánya Majakovszkij *Erről* c. poémájáról, valamint Katanjan cikke a *Csudajó* néhány forrásáról) találhatunk erősen vitathatókat is, így például Hardzsijev *Megjegyzések Majakovszkijről* című írását, amelynek különösen a különböző írók Majakovszkijra gyakorolt hatásáról szóló része nem hat túlságosan meggyőzőnek.

A könyv érdekességét fokozza, hogy némi betekintést ad a húszas évek irodalmi életébe. Azonban a szovjet irodalom történetét behatóan nem ismerő olvasó könnyen eltévedhet az akkori irodalmi mozgalmak és csoportosulások sűrűjében. A szerkesztők sajnos nem számoltak eléggé ezzel a körülménnyel: bár az új Majakovszkij-publikációk elég részletes jegyzetapparátussal vannak ellátva, az olvasó nem mindenütt lát tisztán.

Nagyon elkeltek volna a kötetben olyanféle magyarázó-értékelő jegyzetek, mint a mi József Attila-kiadásunk 3. kötetében, amelyek irányításként szolgálhatnak a könyvet tanulmányozók számára. Sajnos, ezek mind a tárgyalt gyűjteményből, mind Majakovszkij műveinek legutolsó kritikái kiadásából hiányoznak.

*

Alakjában és terjedelmében jóval kisebb, de nem kevésbé jelentős Stokmarnak, az orosz verstan kiváló ismerőjének könyve Majakovszkij rímeiről.¹⁰

Majakovszkij verseinek formája kétségtől egyike legizgalmasabb kérdése az orosz vers történetének. A probléma érdekességét csak növeli, hogy az orosz verselés alapvető sajátosságai ma is állandó vita tárgyát képezik.

Nem véletlen, hogy a szovjet irodalomtörténeteszek legkiválóbbjai igen behatóan foglalkoznak ezzel a kérdéssel: elég, ha Tomasevszkij, a leningrádi egyetem nemrég tragikus hirtelenséggel elhunyt professzora, Bondi professzor és a nálunk is jól ismert Tyimofejev nevét említjük.

A Majakovszkij-versek formai újdonsága: a ritmus különös lüktetése, a rímek szokatlanul nagy szerepe régóta izgatja a magyar olvasót is, hiszen már az első benyomás — a sorok széttördelése — is igen szembeötlő.

Majakovszkij verselése valóban nehéz feladat elé állítja a kutatókat. Az orosz költészet hagyományos formái Prokrustes-ágyaknak bizonyultak Majakovszkij költeményei számára.

Akad azért olyan vélemény (ezt képviseli például a verstan és a nyelvészet területén egyaránt kiváló Zsirmunszkij professzor, a fiatalabb nemzedék soraiból pedig V. Nazarenko), hogy Majakovszkij a lomonoszovi klasszikus metrumokat használja, csak az ő verseiben sok a kivétel.

Tyimofejev jogosan teszi fel a kérdést a fenti nézet képviselőinek: miért van Majakovszkijnál ilyen rengeteg kivétel, mikor más költőknél általában alig találunk?

Az orosz népköltészetre jellemző versformát véli fellelni Majakovszkijnál Nyikolaj: szerinte ha a hangsúlyok és nem a szótagok számát vesszük alapul, akkor sikerül összefüggő rendszert találnunk Majakovszkij ritmikájában.¹¹ Ez a vélemény egészen újkeletű, s ezidáig még nem volt visszhangja.

⁹ Уо. 183.

¹⁰ Н. Штокмар, Рифма Маяковского. Советский писатель. М., 1958.

¹¹ В. Никонов, Ритмика Маяковского. Вопросы литературы. 1958. 7. 89.

Kirszánov, Majakovszkij egyik legtehetségesebb követője szerint Majakovszkij ritmusának alapja nem a szótag, hanem a szó.

Amint látjuk, a vélemények erősen megoszlanak. Stokmar — bár e könyvében csupán Majakovszkij rímeivel foglalkozik — sem kerüli meg a rímmel szorosan összefüggő ritmus problémáját: most megjelent könyve tulajdonképpen abból a gondolathoz indul ki, amely egy előző munkájának¹² legfőbb megállapítását képezte: Majakovszkijnál a rím és a ritmus rendkívül szoros kapcsolatban áll egymással, s ebben a rím a domináló.

Valóban, maga Majakovszkij is többször beszél a rím nagy jelentőségéről; egy ízben például behatóan elemezte Jeszenyin egyik rímpárját, s a rímnek általa tulajdonított komoly szerepéről tanúskodik *Hogyan kell verset írni?* című, nálunk is jól ismert munkája is.¹³

Majakovszkij rímeinél elsősorban páratlan ötletességük lepi meg az olvasót. Ez az ötletesség azonban nála sohasem válik holmi „rímes, furcsa játékká”. Rendkívül gyakoriak nála az olyan rímek, amelyek egyszerre mehökkentenek és ugyanakkor szinte fülbe-mászóznak hatnak. (Ez a Majakovszkijnál mindvégig fellelhető költői lelemény nyilván a „meghökkenteni az olvasót” futurista tendenciájának igen szerencsés formai leszűrődése.)

Mindezek azonban csupán az olvasó benyomásai. Számára éppen azért oly érdekes Stokmar könyve, mert abban a szerző megpróbálja rendszerezni Majakovszkij rímeinek sajátosságait, s igen ötletesen, sok példával illusztrálva mutatja meg, hogyan koncentrálnak a téma fő elemei a rímekben, s hogyan válnak ezáltal a rímek a vers leglátványosabb elemeivé.

Stokmar szerint éppen az új téma által való rendkívül erős determináltságuk adja meg a Majakovszkij-rímeknek új, eredeti jellegüket. Itt ennél a megállapításnál valóban elevennek érezzük tartalom és forma oly sokszor emlegetett, de sajnos lényegesen kevesebbszer konkrétizált kapcsolatát. Majakovszkij igen jó példa erre, s Stokmar él is a lehetőséggel.

Nagyon értékes az a megfigyelés is, hogy Majakovszkij nem a leírt, hanem a kiejtés szerinti rímeket használta előszeretettel: a mai orosz köznyelvben elharapott szók a rímekben is a beszédben élő formájukkal szerepelnek.

Ennek a valóban érdekes könyvnek azonban van egy igen komoly módszerbeli hibája: a szerző gyakran inkább csak felsorolja, csoportosítja a rímeket, s nem elemzi őket. Ez a leíró módszer súlyosbodik azzal, hogy Stokmar sokhelyütt kiragadja a rímet a szövegből, úgyhogy az olvasó tulajdonképpen nem versek rímeit, hanem csupán rímelő szavakat lát maga előtt. Anatómiai preparátumként hatnak ezek a példák, elvesztvén kapcsolatukat a költemény organizmusával.

Leegyszerűsítésként hat, s igen vitatható Stokmarnak az a megállapítása, hogy Majakovszkij rímélése és rímkészlete az Októberi Forradalom eredményeként gazdaggott jelentősen. Itt nem ártott volna az árnyaltabb elemzés.

Szép és érdekfeszítő ez a könyv mindazok számára, akik szeretik Majakovszkijt és érdeklődnek a költészet problémái iránt.

*

Két új művet ismertettünk a szovjet Majakovszkij-irodalom gazdag terméséből. Egyikük sem hibátlan: sőt, igen sok kétely és probléma merül fel olvasásuk során. Azonban bevalljuk: a két könyv vitathatatlan értékén kívül éppen ez a szempont vezettet minket kiválasztásuknál. A felmerült kételyek és problémák gondolkodásra késztetik, tehát közelebb is viszik az olvasót a költő megértéséhez.

¹² Н. Штокмар, О стиховой системе Маяковского. (Творчество Маяковского. Изд. АН СССР. М., 1952.)

¹³ МАЯКОВСКИЈ: Hogyan kell verset írni? Parnasszus, 1947.

SZILI JÓZSEF

TARTÓZKODÓ-E A BRIT GÉNIUSZ?

A Times Literary Supplement 1960. szeptember 9-i
különszáma róla

A különszám címe: *The British Imagination* — A Brit képzelőerő. „Teremtő képzelet” — a szó Coleridge-é, s abban a vonatkozásban, amelyben a Times Literary Supplement használja, van némi nyoma a romantika idealista metafizikájának. Nem csupán a művészi alkotást jelöli, hanem mindennemű alkotó tevékenységet, amiben a nemzeti jelleg megnyilvánulhat. A cím tulajdonképpeni fordítása tehát ez: A brit alkotó géniusz. A nemzeti géniusz jelenkori állapotának átfogó ismeretése a különszám célja, s ha az „imagination” szó — a teremtő-, alkotó-, vagy egyszerűen csak képzelőerő — egy fokkal elvontabb, mint szükséges volna a fellelőre ment tudomány számára, annak az a magyarázata, hogy az újabb angol irodalomtudomány hagyományos játékszabályai közé tartozik az ilyen és hasonló, a terminus technicus pontosságának igényével használt, de annál egy-két fokkal lazább, inkább a képi fantáziának, mintsem a tárgy logikus megragadásának szánt műszavak alkalmazása.

Amikor 1959. november 6-án megjelent a Times Literary Supplement hasonló terjedelmű amerikai különszáma *The American Imagination* címmel, a hetilap teljesebb képet akart adni, mint az 1954-es különszáma, az *American Writing To-day*, mivel kérdésesnek tűnt, vajon hasznos-e a könyveket elválasztani az önkifejezés más formáitól?¹ Ennek az elgondolásnak a jegyében a *British Imagination* külön cikkekben foglalkozik nemcsak az önéletrajzírással, a vallásosság irodalmi tükröződésével, a regénnyel, irodalmi kritikával, költészettel, színházzal, mozival, rádióval, televízióval, zenével és a képzőművészetekkel, hanem olyan témákkal is, mint az angol egyetemek, múzeumok helyzetei, a könyvkiadás és tipográfia kérdései, valamint a *hirdetés* problematikája. Egy-egy cikket szentel az angol filozófia nyelvészeti (szemantikus idealista) irányzata eltűnésének,² az angol tudósok kísérletező, természettudományos ill. biológiai alapú hozzájárulásának a pszichológiai ismeretek fejlődéséhez,³ a természettudományok és a művészetek közötti elvi különbségeknek, s ezen belül annak a megállapításnak, hogy nem lehetséges speciális nemzeti jelleg felmutatása a természettudományokban.⁴

Ez az utóbbi cikk részben ahhoz a vitához kapcsolódik, amely a humanista és természettudományos műveltség, ill. nevelés viszonyáról folyik C. P. Snow cambridgei előadása óta.⁵ A cikkek általában azokat a jegyeket hangsúlyozzák, amelyeket a Times Literary Supplement munkatársai a „brit géniusz” sajátos tüneteinek tartanak, s ezt a törekvésüket aláhúzzák egy olyan humoros eszmefuttatás közlésével, amely a sznobizmussal mint sajátos angolszász jelenséggel foglalkozik.⁶ Helyet kapott a külön-

¹ The Times Literary Supplement, 3.010. sz. 1959. nov. 6. 643.^a

² Philosophy: The Post-Linguistic Thaw. The British Imagination, The Times Publishing Company Ltd., 1960. LX.

³ Psychology: Subject Mind Explores Object Mind. I. m. LXV.

⁴ Science: The Stranger at the Feast, I. m. LXVI.

⁵ Megjelent The Two Cultures and the Scientific Revolution címmel az Encounter 1959. júniusi és júliusi számaiban XII. 6. és XIII. 1. sz. A cikkel vitázik FEKETE JÓZSEF: The New Hungarian Quarterly, I. 1. sz. September, 1960 19—85.

⁶ Snobbery: Singular Saxon Attitudes, The British Imagination, XLV.

számban egy olyan értekezés is, amely — kissé önkényesen megválogatott példákkal — azt bizonygatja, hogy az újabb angol irodalom igen szegény a szemléletesen ábrázolt hősök számát tekintve.⁷ A különszámban közölt versek szerzői csak részben reprezentálják az újabb angol költői irányzatok törekvéseit. A különszám 76 nagyalakú (félíves) újságoldalából 43-at a különböző könyvkiadók és folyóiratok egészoldalas hirdetései töltöttek meg.



Az 1959-es amerikai szám egésze mintegy annak a nem éppen újkeletű ténynek az elismerése volt, hogy az amerikai géniusz teljesen önálló képződményt, körülhatárolt, öntörvényű nemzeti kultúrát képvisel, amely nem kezelhető atyai vagy bátyi fennsőbb-séggel a családi birtok részeként. Nyilvánvaló, hogy a brit kultúra is körülhatárolt, egyedi jelenség, de az már kevésbé nyilvánvaló, hogy vajon azok a határok, amelyek kifelé meghatározzák a terjedelmét, kiegészülnek-e a belső kohézió olyan erejű megnyilvánulásaival, amelyek ezt az egészet mélyebben határozzák meg, mint a közös, de artikulációjában mérhetetlen disztinkciókra képes nyelv, a politikai határok, a gazdasági függések és a brit monarchia bonyolult szervezeti képlete? Vajon a Times Literary Supplement értelmezésében a *brit* kultúra nemcsak azt jelenti-e, ami — légyen földrajzilag és nemzetileg bárhová helyezett — Cambridge, Oxford és mindenek fölött a fő politikai és művelődési központ, London felé nehézkedik? A különszám legrövidebb cikke foglalkozik a skót nyelvi és irodalmi reneszánszsal, a *Lallans*-mozgalommal, és megállapításaiban —, hogy az angol-ellenesség (tehát a nemzeti öntudat hangsúlyozása) volt a mozgalom fő hajtóereje, s hogy újabb képviselőiben ez a vonás elhalványul s így félt, hogy a világirodalmilag is jelentős kitörés a provincializmus kátyujából egy időre megreked, — nincs semmi kivetnivaló.⁸ A *Lallans*-mozgalom persze — éppen a Times Literary Supplement britség-fogalmához képest — idegen testnek számít az ún. brit irodalomban. Ezzel a koncepcióval nem fér össze a nemzeti — ír, velszi, skót — irodalom semmilyen önállósága, s hála a politikai, gazdasági és kulturális téren gátlástalanul érvényesülő angol szupremáciának, látszólag szinte jogosan lehet elutasítani minden olyan igényt, amely a koncepció kiszélesítésére irányul. Hiszen ami Walesben és Észak-Irországból származó irodalom, az Anglia, London számára csak provinciális háttér, s a provinciális légkör taszító, valamint a politikai, gazdasági és intellektuális központ vonzó hatása előbb-utóbb az angol, vagy, ha úgy tetszik, „brit” irodalom fő pólusához ragadja az írókat, köztük a legjelesebbeket is. Amit ez a hatás nem tud elvégezni, azt elvégzik az angol kritikusok, irodalomtörténészek és antológia-szerkesztők: az egységesnek feltételezett brit irodalom képére és hasonlatosságára formálják a szerzőt, lefaragják róla a kirívó nemzeti — és társadalmi — jegyeket. A brit irodalom egyáltalán nem a különböző nemzetiségű írók és irodalmak egységes, átfogó, demokratikus közössége, valamint a Brit Nemzetközösség sem ideális egység és egyenjogúság. A „britség” és „angolság” kettőssége kényszerű okok miatt időnként felszínre kerül, éppen azért, mivel az „angolság” előtérbe tolása, illetve az igazi britség angolsággal való helyettesítése magát az angol irodalmat is nagyon közel viszi ahhoz, amit a provincializmus jelent. Egy korábbi vezércikkében a Times Literary Supplement felpanaszolta, hogy a XX. század angol irodalmába szinte minden fejlesztő erő kívülről hatolt be. Shaw, Yeats, Synge, Joyce, Pound és Eliot a példa az angol irodalomnak abból a korszakából, amikor a költészet és dráma az internacionális, világirodalmi lét és a provinciális „létezéseske” dilemmájával küszködött. Ez a cikk címében is beismerést tartalmaz: *England is Abroad* — Anglia külföldön van. A morális és társadalmi elemek mellőzésével állapítja meg, hogy „... Mindenütt, ahol impériumokat alapítottak és a

⁷ Women: The Lady Vanishes, but What's Become of her Daughters? I. m. LIX.

⁸ Is Lallans a Unique Phenomenon? I. m. XXII. (*Lallan*: a skót alföld dialektusa)

meghódolt népek elsjátították hódítóik nyelvét, az irodalmak valósággal osztódással szaporodtak tovább az egyetlen nyelv keretén belül...⁹ Tehát a *brit* irodalom „egységének” alapja: a Brit impérium, — s erre következik a másik fontos beismerés az anyaország irodalmának stagnálásáról: „... Ezért nincs sok értelme azt mondani, hogy ez irodalmunk ’konszolidációs periódusa’. Nincs különösebb jelentősége annak, hogy mi konszolidáljuk-e vagy sem Hart Crane és E. E. Cummings kísérleteit, mert miközben mi buzgón ’konszolidálunk’, egy vadonatúj ’angol’ irodalom tűnik fel Johannesburgban, Sydneyben, Vancouverban vagy Madrasban.”¹⁰

A vezércikk, amely bevezetésként élénk színekkel festette le a provincializmus körjének olyan szimptomáit, amelyek egyenértékűek a szenilizmussal, figyelmeztetően állapítja meg: „... Mégis manapság jónéhány becsületes és őszinte fiatalunk szilárdan hangoztatja a provincializmus olyan erényeit, amelyekhez képest az idős Wordsworth és az ifjú Kipling provincializmusa szilaj kalandvágnak tűnik.”¹¹ A cikk a probléma lényegét érinti akkor, amikor áttér a tulajdonképpeni témára, három új könyv elemzésére, melyek szerzői az „angol külföldet” képviselik: „A szerzők mind egész társadalmakat festenek le és embereket, akik arra vannak kárhóztatva, hogy ezekben éljenek, nem pedig a nimfomániákusnak vagy az egyetemi előadónak nyugtalanul mechanikus gondolkodását ábrázolják, amihez az újabb angol regényirodalom szoktatott minket.”¹²

Ilyen ritkán elejtett utalások tudósítják az olvasót arról, hogy a részgazságok megmutatásán túl az angol irodalomnak szembe kell néznie olyan problémákkal is, amelyek mind égetőbb szükségként jelentkeznek, olyannyira, hogy a hozzájuk való viszony nemcsak egyes írók teljesítményét, hanem egy egész irodalmi korszak potenciálját határozza meg. A legkézenfekvőbb kérdés ez: vajon ki tud-e törni az angol irodalom s vele egy frontban az, amit angol közgondolkodásnak nevezhetünk, abból a szűk és hibás körből, amelynek zárva tartása éppen a *Times Literary Supplement* és a hozzá hasonló fórumok és intézmények feladata?

*

A *Times Literary Supplement* 1901 óta nem melléklete a *Times*nak, de nevében, irányában és gazdasági alapjaiban a *Times*hoz kapcsolódik. Ugyanazt a legendásított „tárgyilagosságot” képviseli az irodalmi tájékoztatás területén, mint amit a *Times* a politikai tájékoztatás területén tulajdonít magának. A széleskörű, gyors és precíz bibliográfiai adatszolgáltatás, a szélsőségektől és radikális véleményektől ment állásfoglalás a burzsoá irodalomszemlélet „konszolidált” normái alapján, és — időnként — az újszerű irodalmi jelenségeknek tett többé-kevésbé kényszerű engedmények megteremtik az akadémikus csalthatatlanság nimbuszát, s ezt a *Times Literary Supplement* megtoldja avval, hogy cikkei — ez a különszámokra is érvényes és újabban csupán a *Books in a Changing World*¹³ volt említésre méltó kivétel — névtelenül, mintegy testületi véleményként jelennek meg.¹⁴

A *Times Literary Supplement* arra törekszik, hogy a tárgynak azokat az oldalait, amelyeket bemutat, lehetőleg hitelesen szemléltesse, de az, hogy ezek az oldalak mennyire a jelentékeny vagy a kevésbé jelentékeny oldalai a tárgynak, az attól függ, hol a határ? A határ pedig rendszerint ott húzódik, ahol a dolog lényege kezdődik, ahol már annak az

⁹ The *Literary Supplement*, 2,929. sz. 1958. április 18. 201.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² I. m. 202.

¹³ (Könyvek egy változó világban) I. m. 2,946. sz., 1958. augusztus 15.

¹⁴ 1958 végén és 1959 elején hosszas vita folyt a hetilap hasábjain erről a kérdésről. Több szerkesztőségi cikk és levél-író (köztük T. S. Eliot) foglalt állást a hagyományos névtelenség megtartása mellett. A szignált recenziókat követelő írók szerint a névtelenséggel misztifikált hivatalos tekintély elfogult vélemények kritikátlan elfogadtatását segíti elő. Megemlítették, hogy a névtelen cikírók által „levágott” könyveket aligha vásárolják meg a könyvtárak, jóllehet igényes tudományos stb. művek számára ezek a fő piac.

alapnak és felépítménynek a tagadása kezdődne, amelyet a hetilap a ravasz és tapasztalt harcos biztonságérzetével képvisel. S amikor ezen a határon kell védekeznie, a szemfényvesztő manipulációhoz az idealista esztétikai klisék egész parafernáliáját kell felvonultatnia. Ezek a manőverek szervesen és szokásszerűen — azaz az egyes kritikusok személy szerinti jó vagy rossz szándékától függetlenül — hozzátartoznak ahhoz a sokféleségben is egységes idealista állásfoglalás-rendszerhez, amely ál-konverzióival, rengeteg kibúvójával több-kevesebb intenzitással egy célt szolgál: a meglevő társadalmi rend konzerválását.

A *British Imagination* megjelentetésének is ez a célja. Ez a különszám a modern angol irodalomnak azzal a periódusával foglalkozik, amelyikben az írók, költők, drámaírók jelentékeny része, elsősorban a legújabb generáció, olyan problémák közelébe jutott, amelyeknek helyes megoldása veszélyezteti a burzsoá felépítmény egyes erősségeit. Bár annak az „új baloldali” irányzatnak, amely az ötvenes években fejlődött ki az angol értelmiség irodalmár köreiből, legfőbb gyengesége éppen az, hogy a gazdasági *alap* kérdéseit ignorálja, vagy kispolgári illúziókkal ködösíti el, az „Establishment” szóval jelölt felépítmény elleni harca jelentős eredményekre vezethet, hiszen — éppen az angol viszonyok között — ez a felépítmény (az imperialista bürokrácia által irányított intézmények, a sajtó, rádió, televízió, jog, parlamentarizmus, a két-párt rendszer, a monarchikus „hagyományok”, a hagyományossággal szentesített konzervatív szokások és előítéletek) monumentális erő az uralkodó osztály szolgálatában. Minden haladó törekvés ezekbe a bástyákba ütközik, s rajtuk keresztül érvényesül az uralkodó osztály befolyása az ún. középosztályra és az ennél is szélesebb tömegekre.¹⁵

A *British Imagination* tárgyköreinek sokfélesége és az egyes cikkeken belül megnyilvánuló törekvés, hogy történelmi változások során kísérjék figyelemmel a tárgyalt jelenséget, valamint az a tény, hogy ezek a levézetések az utóbbi 10 év fejleményeinek egyes vonásaihoz kapcsolódnak, azt a látszatot kelti, hogy a szerkesztőség alapos munkát végzett, és megpróbálta felvázolni az újabb angol irodalom és művészet állapotát jellemző képet. Még a fejlődés útjait is megjelöli, sőt *kijelöli*. Csakhogy . . .

Amit *szélességben* megad, nem adja meg *mélységben*. Az egyes cikkek mintegy leszállnak a *mikrokozmoszba*, a tárgyalt jelenség leszűkített világába, s ez a szemlélet eleve kiküszöböli még az igényét is annak, hogy nagyobb összefüggések viszonylataiban érzékeltesék a tárgy helyzetét és a fejlődés irányát. Erre a módszerre jellemző a cikkek kisded tételeisége. Ezek a tételecskék legtöbbször már a cikkek címében megjelennek, és — így kerek egész ennek a különszámnak a tartalma — szorosan kapcsolódnak a *British Imagination* kifejezésben foglaltakhoz, azokhoz a hagyományos, konzervatív előítéletekhez, amelyek az uralkodó osztály teoretikusai szerint — s a hatásos propaganda folytán a köztudatban is — az *angol géniuszt* jellemzik.

Milyen is ez a géniusz? Mindenekelőtt: tartózkodó. Természetesen attól tartózkodik, amitől kell: az erőszakos forradalmaktól, radikális változtatásoktól, az osztályharc tudomásulvételétől. „Kijelenteni, hogy I. Károly fejének levágása nem-angol (un-English) cselekedet volt, nem tréfacsinálás, hanem egy mélységes és fontos igazság kinyilvánítása.”¹⁶ Ez az elcsépett „igazság” az angol nemzet különös, veleszületett hajlamáról a kompromisszumra a filmről szóló írás bevezetésében szegyetlenülkedik, de — legtöbbször *nem* kimondatlanul — a lényege ott van a többi cikkben is. Az összhang

¹⁵ Vö.: G. CARRITT: 'The Establishment'. *Marxism Today*, IV. 4. sz. 1960 április, 126, 127. — ARNOLD KETTLE: How New is the 'New Left'? I. m. IV. 10. sz. 1960 október, 302—309. — ANDREW GRANT: *Socialism and the Middle Classes*, Lawrence & Wishart, London 1958. — RICHARD HOGGART: *The Uses of Literacy*, Chatto and Windus, London 1957. Ez a szociográfiai mű, amely a „mass media” (sajtó, rádió, televízió, film stb.) által a dolgozó tömegek műveltségére gyakorolt hatásokkal foglalkozik, különösen népszerű az „új baloldal” köreiből, és 1957 óta két kiadást ért meg a *Penguin* sorozatban.

¹⁶ *The British Imagination*, XXVIII.

teljessége végett még a vallásosság is „reticent” — hallgatag, hallgatólagos, háttérbenmaradó, szűkszavú — az angol irodalomban,¹⁷ és valószínűleg nem minden neheztlés nélkül érezteti a drámáról szóló cikk címe — *Határozott (merev, erős) attitűdök a West End színházaiban*¹⁸ —, hogy ebbe a harmóniába ma már betörnek bizonyos határozott (merev, erős) disszonáns hangok is.

*

A szembenállás az új irányzatokkal nem nyílt, sőt a látszat az, hogy nem is létezik. Az új generáció, amely meg akar szabadulni a „brit géniusz” hagyományos kötöttségeitől, a *British Imagination* találásában olyan, mintha mindenben megfelelné ezeknek a kötöttségeknek. Arra a vádra, hogy az angol filmek még mindig azon a határon belül mozognak, ami a középosztály gondolkodása szerint ortodox, tiszteletreméltó és helyes,¹⁹ a *British Imagination* szemléirője azt válaszolja, hogy ezek a filmek nem tehetnek arról, hogy — angolok, illetve „britek”. „... A brit művészek az a szokása, hogy támadásait az Establishment és az intézményesített (established) értékek ellen inkább belülről, mint kívülről intézik.”²⁰ Az új irodalmi irányzatok azonban nagyon is közel vannak ahhoz, hogy ne elégedjenek meg a „belülről” való bírálattal. Belülről, vagy kívülről — ez most a fő harci kérdés, és a *British Imagination* azt állítja, hogy az új generáció csak akkor marad hű az angol géniuszhoz, ha továbbra is szokása marad belülről kritizálni.

A határon folyik a csatározás a regényről szóló cikkekből is. Az egyik cikk fő témája az, hogy sem a korábbi, sem a kortárs regényírók nem töreksenek a mindennapi munka ábrázolására.²¹ „Az igazság az, hogy a legtöbb angol regényíró nevelése eleve kizárja a széles gyakorlati tapasztalat megszerzését” ... „Sokan közülük egész életükben egy napig sem végeznek olyan munkát (kivéve a háborús időket), ami szoros kapcsolatba hozná őket a saját osztályukon kívül élő emberekkel; és azok a regényírók, akik a munkásosztályból származnak, a lehető leggyorsabban emancipálják magukat, fiatalkori élményeiket csak a bírálat vagy visszaemlékezés anyagául használják fel, és sohasem dolgozzák fel direkt, nem szentimentális módon ...”²² Ez igaz, de ez a javaslat, hogy direkt és ne szentimentális módon dolgozzák fel a munkásosztály körében szerzett élményeket, azt jelenti, hogy szenvedélymentesen, „osztályelfogultság” nélkül, tehát burzsoá objektivitással kezeljék azt a témakört, amely közvetlen vádat tartalmaz a kapitalizmus ellen.

A cikk másik fontos állítása, hogy „Az osztály-megkülönböztetések eszméje marad a legfontosabb egyedüli tényező a modern angol regényben”.²³ S hozzáteszi — a vadőr és Lady Chatterley viszonyát említve prototípusként —, hogy a társadalmi különbség elválasztó és a szexuális vonzalom összekötő hatása által létrehozott feszültség a legtöbb angol regény mozgatóereje. C. P. Snow regényeit, illetve regényciklusát²⁴ kivételnek tartja, mert ezek, különösen az *Új Emberek*²⁵ munkájukkal szoros kapcsolatban ábrázolják hőseiket. Ezek a kivételek azonban csak a szabályt erősítik, mert nem egyszerű, mindennapi munkáról van szó, hanem, az *Új Emberek* esetében atomfizikusokról, s általában az értelmiségiek munkájáról. „Az *Új Emberek* elsősorban szakmai vitákkal foglalkozik és azzal a gyilkos harccal, amely az atombombát létrehozó tudósok és a találmányt kezelő

¹⁷ Religion: The Reticent Faith. I. m. IV.

¹⁸ Theatre: Stark Attitudes in the West End Theatre. I. m. XXXVIII.

¹⁹ I. m. XXVIII.

²⁰ Uo.

²¹ The Workaday World that the Novelist Never Enters. I. m. VII.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ A ciklus címe: Strangers and Brothers. Ezzel a címmel jelent meg első kötete 1940-ben. A további kötetek: The Light and the Dark (1947), Time of Hope (1949), The Masters (1951), The New Men (1954), Homecomings (1956), The Conscience of the Rich (1958).

²⁵ The New Men, MacMillan & Co., London 1954.

adminisztrátorok között dül . . . ”²⁶ — így foglalja össze a cikk a könyv lényegét, illetve azt, amivel a lényegét helyettesíti. C. P. Snow ugyanis úgy ábrázolja a tudósok szakmai munkáját, hogy közben a társadalmi és morális kérdések kerülnek előtérbe. A cikkíró ugyan — helyesen — azt kívánja az íróktól, hogy lépjenek be „a mindennapi munka világába”, de úgy, hogy a mindennapi munka közvetlen ábrázolása helyettesítse a még fontosabb követelményt: megmutatni ennek a munkának és a munkásnak a helyét a társadalomban. Tény az, hogy az „Új Baloldal” érdeklődése inkább külpolitikai, kulturális és elvontan moralizáló. Nem helyeznek súlyt például a *kizsákmányolás* problémájára még gazdasági jellegű fejtegetéseikben sem.²⁷ A cikknek lényegében igaza van, amikor azt állítja, hogy az utóbbi évtizedek angol regényirodalma túl szűken irodalmi jellegű. „Nem kevesebb művészet, hanem több élet, ez az amire leginkább szüksége van a regénynek manapság”²⁸ — zárja le fejtegetéseit a cikk írója, de az olyan utalások, hogy a regény fejlődése „... inkább üdvözlendő, mintsem ignorálja a társadalom új vonásait”,²⁹ azt jelzik, hogy a cikkíró a jelenkori kapitalista társadalmi rend további lelkes igenlését várja, s nem — épp a mindennapi munka világának teljes és őszinte bemutatása alapján — megsemmisítő bírálatát.

A bírálat pedig jelentkezik, s gyakran igen éles, bár a kispolgári elfogultság miatt nem mindig a lényegre veszik szemügyre az „Új Baloldal” írói. A regényről szóló másik cikk ezt a fajta társadalmi kritikát igyekszik elhelyezni a brit góniusz erénygyűjteményének megfelelő rekeszeiben. A cikk elismeri, nem minden mentegetődzés nélkül, hogy van „egy eltitkolt társadalmi téma” az ötvenes évek, sőt a korábbi XX. századi szatirikus regények humorában. A mentegetődzés elsősorban Amerika felé irányul — s ebből is kiderül, hogy a *British Imagination* jórészt a külföldnek szánt kiadvány, könnyen emészthető, irányzatos összefoglaló az angol irodalom újabb fejleményeiről: „Sok amerikai és más külföldi olvasót zavarba hoz az, hogy itt milyen fontosságot tulajdonítunk a *Lucky Jim*nek³⁰, amelyet ők legfeljebb csak eléggé lekötő, fontoskodó bohózatnak tartanak; és ez a könyv csakugyan tökéletesen példázza az angol humor speciális voltát és azt, hogy mennyire intenzíven az osztályproblémák kötik le”.³¹

A magyar olvasó aligha tartja ezt a könyvet „csak eléggé lekötő, fontoskodó bohózatnak”, s még az az elemzés sem elégíti ki, amely szerint „Jim Dixon célja az életben saját integritásának megőrzése . . . ” és „... minden erénye negatívum: nem pénzkukac vagy kultúrsznob, letaposhatja a fensőbbiség, de sohasem lehet becsapni” . . . mivel „... minden társadalmi idealizmust magától értetődően gyanúsnak vagy abszurdnak tekint . . . ”³² A cikkíró azt reméli, hogy a komikus látásmód továbbra is uralkodik az angol regényben. A fejlődés igazi útja azonban az, hogy a komikum ne „titkolja” a társadalmi mondanivalót, hanem tegye erőteljesebbé, változtassa a művet éles szatírává. Ennek a fejlődésnek a garanciája éppen az az osztálykülönbség tudat, amely megvan Amis regényeiben, és olyan könyvekben is, mint John Braine regénye, a *Hely a tetőn*.³³ A *Szerencsés Flótás*ban, és Braine regényében a hős ugyan eléri célját, de mindkét esetben kitűnik, hogy ehhez igen *szerencsésnek* kell lennie, és Amis a véletlen szerepének kiemelésével, Braine pedig a regény melodramatikus fináléjával igyekszik a maga helyére tenni ezt a kétes értékű dicsőséget. Amis egy másik regénye³⁴ már mellőzi ezt a „boldog befejezést”: a kis könyvtáros, akinek sikerül megnyernie a gazdag kapitalista feleségének

²⁶ The British Imagination, VII.

²⁷ ARNOLD KETTLER: How New is the 'New Left?', Marxism Today, IV. 10. sz. 1960 október. 306.

²⁸ The British Imagination, VII.

²⁹ Uo.

³⁰ KINGSLEY AMIS: Lucky Jim. Victor Gollancz Ltd. London 1957. Magyarul: Szerencsés flótás. Európa Könyvkiadó, Budapest 1958.

³¹ The Uses of Comic Vision — A Concealed Social Point in Playing for Laughs. The British Imagination, IX.

³² Uo.

³³ Room at the Top, Eyre & Spottiswoode, 1957.

³⁴ That Uncertain Feeling, Victor Gollancz Ltd., 1955.

szerelmét és kegyeit, kénytelen-kelletlen visszatér megszokott családi (és társadalmi) környezetébe. E regények tanúsága szerint az egyes osztályok, illetve rétegek közötti határok távolról sem olyan „elmosódottak” a gyakorlatban, mint a hivatalos angol propaganda beállításában. Az ebből eredő érzelmek, az „agresszív nihilizmus”,³⁵ az integritás fenntartására irányuló makacs törekvés azt mutatják, hogy az angol kispolgári intellektuelekben a felsőbb rétegekhez asszimilálódás vágya élesen összeütközik saját jelentőségük tudatával. Ez is azok közé a mérsékelt, de makacsul ható erők közé tartozik, amelyek az új irodalmi mozgalmat inkább a bal-, mint a jobboldal felé irányítják. A drámáról szóló cikk fő tétele az a megállapítás, hogy a színházak közönsége még mindig a középosztályból kerül ki, s jóllehet határozott érdeklődést mutat a munkásosztály életét ábrázoló művek iránt, tévedés azt hinni, hogy a szerzők egy másfajta közönségre is orientálódhatnak. Sem John Osborne, sem Arnold Wesker, sem Harold Pinter, sem az ír Brendan Behan nem írta meg még azt a drámát, amelyik „biztosan lezár egy régi érá, és újat nyit fel”.³⁶ S mindaddig amíg ilyen dráma nincs, bizonytalan marad a középosztályra gyakorolt vonzásuk. Az új dráma úgy mutatja be a munkásosztály tagjainak beszédét és érzelmeit, hogy a munkásfigurák korábbi sztereotip ábrázolása ehhez képest özönvízelttinek tűnik, és azt a benyomást kelti, hogy ezekben a hősökben visszatükröződik valami azokból a nyers új eszmékből, amelyek a mai Angliát felkavarják, de a nagyközönség, bár kész arra, hogy érdeklődéssel tanulmányozza ezeket a problémákat, mindig egy kicsit óvatossá marad. Ezt a közönséget minden egyformán érdekli, hogy az új drámának igen kiterjedt és lelkes szurkolótáborra van az ifjúság körében, de túlságosan ragaszkodva ahhoz a tételéhez, hogy az új dráma csak a „középosztály” patronálásával áll vagy bukik, elfeledkezik arról, hogy ebben a közönségben egyre gyakrabban tűnnek fel munkásfiatalok, és Arnold Wesker máris célul tűzte ki, hogy a szakszervezeteken keresztül az egész munkásosztályt közelebb hozzák a színházhoz és általában a művészetekhez.

A középosztálybeli közönség ízlésváltozása, befogadóképességének kitágulása a háború alatt kezdődött, amikor többirányú és széles mozgalom indult azért, hogy a színház ne csak a legszűkebb felső körök szórakoztató intézménye legyen. Az igény egyszerre olyan nagy lett, hogy kortárs szerzők mennyiségileg sem tudták kielégíteni, s így az érdeklődés elsősorban a klasszikus repertoár felé fordult. A háború utáni években James Bridie, Priestley, Rattigan, Peter Ustinov, Graham Greene és Charles Morgan próbálták lekötni a közönséget, de furcsa módon ez az igyekezetük legfeljebb pillanatnyi kielégülést hozott, mert a középosztálybeli közönség megunt a saját problémáit úgy, ahogy ezek a szerzők tálalták. A cikk szerint ez tette a kort éretté a versesdráma feltámasztására, de T. S. Eliot és C. Fry ilyen irányú kísérleteinek sikere csak tiszavirágéletű volt. Egy ideig külföldi szerzők, Arthur Miller, Tennessee Williams, O'Neill, Sartre, Anouilh, Beckett, majd Ionesco pesszimizmusa uralkodott az angol játékszínen, s ez jelentette az átmenetet az utóbbi évtized új angol drámájához. John Osborne vezető szerepét ma már Arnold Wesker vette át, akinek trilógiája (*Chicken Soup with Barley*, *Roots*, *I'm Talking About Jerusalem*) egy munkáscsalád életének fordulópontjait követi 1936 októberétől napjainkig. Már a trilógia első darabja egymaga is átfogja ezt az időszakot — az első felvonás egy 1936-ban lezajlott nagy antifasiszta tüntetéshez kapcsolódik, a második 1946-ban és 1947-ben játszódik, míg a zárójelenet a magyar ellenforradalmat követő periódusban. A férj, Harry Kahn, tökéletes ellentéte a feleségnek, Sarah-nak, aki harcos kommunistaként tevékenyen vesz részt minden megmozdulásban, s nem vesztí el hitét még a csüggedés teljén sem. Harry tedd-ide-tedd-oda emberként nyűgösködi át az életét,

³⁵ The British Imagination, IX.

³⁶ Stark Attitudes in the West End Theatre. I. m. XXXVIII.

ebbe megy tönkre, ez a tragédiája. Hitét veszített fiával, Ronnie-val vitázva mondja ki a végszót Sarah: „Ha nem törödsz a dolgokkal, elpusztulsz!” A szerző a darabhoz írt jegyzetben külön is hangsúlyozza, hogy a darab nem szovjetellenes, és követeli, hogy „egyetlen színház, film, televízió vagy rádiótársaság se prezentálja mint ilyet”.³⁷ A kritikusok a *Roots* című darabját tartják a legkiemelkedőbbnek. A darabban a hősnő képtelen felrázni vidéki rokonait tespedtségükből. A trológia záródarabja Ada Kuhn, Sarah lánya és fiatal férje Dave próbálkozását ábrázolja, hogy visszatérve a kisipari termeléshez, megszabadítsák magukat a nagyipar elnyomó hatásától. Mint Kenneth Tynan megjegyzi, „Egy középkori kísérlet összeomlik, s mindenki úgy viselkedik, mintha ez a világ vége volna. Senki sem magyarázza meg Dave-nek vagy Ronnie-nak, hogy a magántulajdonban lévő bútorgyártás esődjét aligha lehet egyenlőnek tekinteni a szocializmus esődjével.”³⁸ Ezt a különbséget a *British Imagination* szemleírója sem tartja említésre méltónak.

A haladó irányú törekvések kevésbé nyilvánvalóak az újabb angol költészetben, és a legifjabb generáció erőnyei negatív erények: elvetik a modernizmus szélsőségeit, a mindennapi beszélt nyelven minden különösebb „költői” póz és pátoz nélkül, hagyományos formákban próbálnak kifejezni legtöbbször az egzisztencializmus témaköreivel rokon gondolati általánosításokat.

Az „understatement” és a szellemes logikai kifejtés helyettesíti a szenvedélyes emelkedettséget és a képszerű látásmódot. A *British Imagination* cikkírója is megállapítja azt a tényt, hogy „túl sok” a meglehetősen jó színvonalú fiatal költő, de a műveikből összeállított antológiák nemcsak egységes színvonalat, hanem nagyon is egységes hangnemet képviselnek. További megállapításai egy ezen az alapon tételezhető „kollektív” költőre vonatkoznak: „Van benne egy puritán vonás, és a költeményt gyakran arra használja, hogy megzabolázzon vele egy üres, romantikus magatartást vagy egy ostoba szentimentális impulzust. Politikailag nem elkötelezett, a vallás terén tiszteletreméltóan vagy kitérően agnosztikus; a politika és erkölcs kérdéseiben aggódó liberális; társadalmi attitűdjé azé az emberé, akiben megvan a realiztikus látás és a fogékony jóindulat, de akiben nyomasztóan tudatosult az, hogy mennyire elszigetelt még a legjózanabb költő is egy szervesen társadalomban.”³⁹ A cikkíró szerint ez jellemezte három-négy évvel ezelőtt, „Movement” elnevezésű költői irányzat csúcspontján az ifjú költőket. Szerinte Ted Hughes és Peter Redgrove ma már kevésbé idegenkednek az érzelmi kifejezéstől. Christopher Logue-ot, aki sem ettől, sem a leghaladóbb mondanivaló kifejezésétől már korábban sem idegenkedett úgy-mint kortársai, nem említi a cikkíró, de a különszám közli két, távolról sem legjellemzőbb költeményét.⁴⁰ A cikk az elioti és poundi modernizmus ellenpólusának William Plomer, Robert Graves és John Betjeman költészetét tartja, s valóban ezek a költők, valamint Thomas Hardy, Edward Thomas és Wilfred Owen, inkább rokonai az új költőnemzedéknek stílus és szemlélet dolgában, mint a viktoriánus költészettel szemben fellépő modernisták. Ugyanakkor kiemeli a cikk, hogy mesterség dolgában — főleg tömörebb kifejezést — tanulhatnak az új angol költőgeneráció tagjai a poundi és Wallace-Stevens-i hagyományokon felnőtt amerikai kollégáiktól. Ezt a követelményt Philip Larkin és az amerikai Robert Creeley egy-egy kis költeményének összevetésével részletesen illusztrálja a költészettel foglalkozó másik cikk, amely nagyobb részében a költészet és a közönség viszonyát tárgyalja.⁴¹ Az amerikai példát azért tartja fontosnak, mert Creeley nem személytelen és távoli spekulációval, hanem a jelenség közvetlen, drámai előállításával fejezi ki mondanivalóját, és verse nem a nyomtatott lap, hanem a lélegzet-

³⁷ New English Dramatists, Penguin Books, 1959. 173.

³⁸ The Observer, 1960. július 31. (Weekend Review, 19)

³⁹ Signs of an All Too Correct Compassion. The British Imagination, XIII.

⁴⁰ An Irishman Speaks to his Rat, és The Chorus of the Secret Police. I. m. XXII.

⁴¹ Breathing Words into the Ear of an Unliterary Era. I. m. XV.

szünetekkel tagolt beszédhang kívánalmait tartja szem előtt. Kitér a nyelv demokratizálódási folyamatára, arra, hogy még a költészetből is kiszorulnak a tisztán „irodalmi” hangzatok.⁴² A beszédhang előtérbe kerülését a rádió, a magnetofon, a hosszan játszó lemezek és a televízió vers-közlő szerepének növekedésével indokolja, s felhívja a figyelmet arra, hogy az olvasás, hacsak nem a kor tempójához szabott sietős, csak az újszerűt, szenzációs vagy összefoglaló jellegű kijelentéseket megragadni akaró olvasásról van szó, lassan elveszti korábbi jelentőségét, és ezt a versek íróinak is tudomásul kell venniük.

A modern angol festészettel foglalkozó egyik cikk⁴³ szintén az amerikai példát dicsőíti, és ez is erősíti azt a benyomást, hogy a *British Imagination*, ha a fejlődés irányának megjelöléséről van szó, rendszerint csak két lehetőséget ismer: egyrészt az ún. brit géniusz erőnyeinek fenntartását minden körülmények között, másrészt újabb kísérletezést a kozmopolitizmust tápláló befolyásokkal. Ezekhez a tanácsokhoz képest a mai angol irodalom, különösen a dráma, ésszerűbb megoldást igyekszik választani: lépésről-lépésre próbálja megközelíteni az angol élet társadalmi problémáinak magvát, s lebontani róla azt a burkot, amit a kritikátlanul elfogadott ún. nemzeti erények jelentenek.

A *British Imagination* minden negatívuma ellenére is jelentős fejlemény annyiban, hogy változásában igyekszik megragadni a helyzetet. Legtöbb esetben csak ténymegállapításokig jut el, mint például az irodalmi kritika helyzetével foglalkozó cikkel, amely elmondja, hogy a *New Criticism* korát a látszat szerint egy újabb irányzat kezdi felváltani, amelyben a morális tényezők szerinti értékelés is jelentős helyet kap. Ilyen és hasonló változások az egész angol felépítményben jelentkeznek, s ha tágítjuk a kört, azt látjuk, hogy még Amerikában is kísérletek történnek — ott épp a közgazdasági szemlélet reformjával⁴⁴ — arra, hogy a nézeteket összhangba hozzák a békés együttélés lehetőségének számbavételével. A békés együttélés, valamint a szocializmus eszméinek mérhetetlenül megnövekedett vonzása tükröződik abban is, hogy az angol géniusz irodalmi képviselői mindinkább felhagynak a hagyományos „tartózkodással.”

⁴² A regénnyel foglalkozva ezt a „stílustalan” stílust védelmezi Philip Toynbee megállapításaival szemben PAMELA HANSFORD JOHNSON a *New Statesman* 1958. augusztus 9-i számában, (LVI. 1430. sz. 172—3.)

⁴³ *Travelling Images — Orientations Towards New York*, *The British Imagination*, XLVII.

⁴⁴ Vö.: *'The Affluent Society' or the Ideological Impact of Co-existence*, — R. BELLAMY cikke *Galbraith* harvardi egyetemi tanár könyvéről a *Marxism Today* 1960 áprilisi számában (IV. 4. sz. 103—8.).

RAYMAN KATALIN

ARAGON ÉS GÉRICAUT

Napoleon 1815. február 26-án elhagyta Elba szigetét és partra szállott a Juan-öbölben. Lavina módra növekvő serege élén gyors iramban haladt Párizs felé. Március 19-éről 20-ára virradó éjszaka XVIII. Lajos elhagyta a Tuilériák palotáját és Belgiumba menekült. A királyi családnak és a royalista csapatoknak ez a rendetlen menekülése a fő tárgya Aragon *A Nagyhét* című regényének, amelynek cselekménye virágvasárnap hajnalban kezdődik és húsvét vasárnapjának reggelén ér véget.

Aragon *A Nagyhét*ben egyfajta — művészi szempontok által korlátozott — totalításra törekszik. Ez az igény természetesen elsősorban vonatkozik Théodore Géricault, a festő alakjára, aki a *Les Lettres Françaises* egyik kritikusa szerint „nem annyira hőse a regénynek, mint inkább vezérfonala”. Géricault 1814-ben, a Bourbonok visszatérése után, ma már kideríthetetlen okokból belépett a királyi muskétások közé, 1815. március 19-éről 20-ára virradó éjszaka pedig „ahogy a sok katona gyávaágát láttam, akik eldobálták fegyvereiket és megtagadták esküjüket, elhatároztam, hogy követem a királyt”. (*Charles Clément* : Géricault. Paris 1879. 67. l.) Géricault kifejezetten liberális, forradalmi gondolkodású volt és később életének ezt a szakaszát szívesen meg nem történtté tette volna. Aragonnak a saját maga által kiszabott feladat törvényszerűségei értelmében mégis e hét kapcsán kellett bemutatnia Géricault-t életével és műveivel együtt. De ő még ennél is tovább ment: e néhány nap eseményeiből és élményeiből bontotta ki a festő politikai magatartásának további fejlődését és művészi pályájának fellendülését. A nagyhét előtti eseményeket a szokott módszerekkel, párbeszédek, monologue intérieur-ök útján idézi fel. Géricault további emberi és művészi pályájára vonatkozólag azonban olyan utalásokkal, szimbólumokkal él, amelyek tulajdonképpen feltételezik a festő életének és műveinek részletes ismeretét. Egy példa: Mielőtt a regénybeli Géricault elhagyja Párizst, találkozik Caroline-nel, Lallemand báró San Domingóból származó kreol feleségével, akit a könyvben többé nem látunk viszont, mindössze annyit olvashatunk róla, hogy a festő időnként gondol rá. Csak Géricault életrajzíróitól tudjuk meg, hogy ez az asszony lehetett — a Száz nap után — a festő romantikus-tragikus, erősen titkolt szerelmének a tárgya. Még áttételesebb az utalás a festő halálára. Géricault 1824-ben halt meg, alig tízéves alkotói munkásság után, 33 éves korában, csigolyatuberkulózisban, amit egy lovaglóbaleset tett végzetessé. Ez a vég rémlik fel a könyv XII. fejezetében, amelyben Marc-Antoine d'Aubigny lebukik vad lováról. Kulcsfejezet ez, amelynek sok irányú szimboliztikája éppúgy rávilágít a festő életére-halálára, mint politikai magatartására, és mindezt Géricault egyik legfontosabb képén keresztül. ●

A festő halálának századik évfordulóján, 1924-ben, Párizsban 300 Géricault-képet állítottak ki, életében azonban csak 3 került a közönség elé: 1812-ben a *Vadásztiszt*, 1814-ben a *Sebesült vértés*, 1819–20-ban *A Meduza tutajja*. A *Vadásztiszt* címe először így hangzott: *D. vadásztiszt úr arcúja*, de ismerünk egy portrétanulmányt is ehhez a képhez,

Dieudonné hadnagy címen. Robert Dieudonné Géricault barátja volt, akárcsak Marc-Antoine d'Aubigny, mindketten császári tisztek Napóleon bukása előtt. Ők ültek modellt Géricault *Vadásztiszt* című képéhez, amelyen a festő Dieudonné fejét illesztette hozzá Marc-Antoine d'Aubigny törzséhez. Amikor Napóleon 1815 márciusában Párizs felé vonult, a festő két barátja ellentétesen választott: Dieudonné átállt a császárhoz, Marc-Antoine d'Aubigny pedig a király kíséretéhez szegődött. Aragon a kép két modellje, a két barát sorsán keresztül érezteti meg Géricault-val hazája tragikus helyzetét, a választásnak azt a kényszerűségét, amely az ország valamennyi lakójára nézve fennállott. Az író ezt a drámai ellentétet a legvégsőkig kiélezte: a két fiatal ember a regényben valóságos ellenségként, fegyveresen áll szemben az országúton, váratlan lövés dördül, mire d'Aubigny elragadja a lova, és ahogy egyensúlyát veszítve, lábával a nyeregben fennakadva lelóg a lóról, feje összezúzódik a fák törzsén. Ebben a szinte rikitóan romantikus jelenetben minden részletnek megvan a maga jelentősége. Az ellenséggé lett tisztekből összegyűrt *Vadásztiszt* tulajdonképpen maga Géricault, aki csak *testileg* vesz részt a királyi menekülésben, a *feje*, a gondolatai máshol járnak, a meggyőződése máshová irányítja. És amikor Aragon a Géricault által választott lóról lebuktatja a királypárti d'Aubigny, a festő lényének royalista részét semmisíti meg. A két barát közül Dieudonné a szellemileg felsőbbrendű, mert bonapartista, tehát haladóbb, értékesebb, a francia nép szempontjából is, amely ezer és ezer ellentmondó tényezőkön túl végeredményben mégiscsak többet várhat Napóleontól, mint a monarchiától. A Száz nap után — az elvakult gőgjében és hatalomvágyában elkövetett esztelenségek ellenére — Napóleon a nép szemében újból és továbbra is a demokratikus forradalmi szellem szimbóluma.

A *Sebesült vértés*, mint említettük, 1814-ben állították ki a Szalónban. A kép egyes albumokban ezt a felírást viseli: *A sebesült vértés elhagyja a harcteret*. A kor kritikusai a sikertelen orszországi hadjárat szimbólumát látták ebben a képben, a szerencsétlen dicőség, a *gloire malheureuse* kifejezését, amely ennek a korszaknak a fiataljait már visszariasztotta a katonai pályától.

*

Géricault alkotásának zöme-java 1815 utánra esik. Vajon lemondhatott-e az író ezeknek a képeknek a bemutatásáról és ha nem, hogyan beszéljen olyan művekről, amelyek majd csak a eszelekmény utáni időben fognak létrejönni? Aragon valóban zseniális fogást talált ennek a problémának a megoldására: minden további utalás nélkül beledolgozta *A Nagyhéthe* a hatalmas Géricault-oeuvre-t képező személyeket, tárgyakat, jelneteket.

Ahogy Géricault a király kíséretében a belga határ felé lovagolt, közvetlenül Poix előtt lesántult a lova. Egy kovácsműhelybe vezette hát Tricket és a Poix-i kovács „a roueni külváros kovácsát juttatta eszébe, akinek cégért festett” (*La Semaine sainte*, 298 l.). A *Patkolókovács* fatáblára festett cégére ma is megvan, hosszú éveken át ékesítette egy kovácsműhely kapuját, mielőtt egy párizsi magángyűjteménybe került. A regénybeli kovács hozzákezd a patkó elkészítéséhez: „Théodore (Géricault) olyan feszülten figyelt a jelenet részleteire, mintha mindent az emlékezetébe akart volna vésni . . .” (305). Fel is ismerhetjük az izmos kovácsot az 1821-ben Londonban készült *The flemish Farrier* (A flamand kovács) című litográfián, bőrkötényével, — Aragon még a fogók formáját is leírja, amelyekkel a patkót a ló lábára illeszti. A regényben Géricault segített a kovácsnak a lova megpatkolásánál és a kovács „kezébe adta az állat lábát: így ni, a csüd és a lábszár a maga combjához simul, maga pedig átnyújtja a karját a térdhajlás fölött . . .” (307). Így tartják a ló lábát az *A French Farrier* (Francia kovács) című litográfián és ezen a képen a seprű is ott hever a földön, amellyel a „legény a szekeres lovának nemrég elhullatott ganáját seprerte”. (298.) Aragon szerint víz is van a műhelyben — van is, egy

dézsában, ugyancsak a *Francia kovács* képén. És miközben a festő a regényben a kovács családjával vacsorázik, a házigazda a különböző fegyvernemeknél használatos kardok formájáról tart előadást és leírja azokat a görbe kardokat, amelyeket a *Vadásztiszt* és a *Huszártrombitás* tart a kezében. (303.)

Lovak! Ez volt Géricault egyik legnagyobb szenvedélye. Különösen sok gris-pom-melé, fehér-szürke-foltos ló nyüzsgő a képein. Ilyen lovon ül a *Vadásztiszt*, ilyen a gyönyörű, karesú, ijedt *Ló a viharban*, ilyen az a ló, amely a *Flamand kovács*tól kap új patkót és *Almásszürke lovak verekszenek egy istállóban*. Ez utóbbi kép hangulatát írja le Aragon a regény 85. oldalán: „a ló, amint az istálló sötét rekeszében áll, világosabban a körülövező árnyéknál, amint mozog, kapál, megbokrosodik, patájával a deszkákat rugdossa!” De a *Vadásztiszt* lova és a *Ló viharban* is helyet kap a szövegben: „Théodore újra látja a Saint-Cloud-i lejtőt, a kereskedőkkel megrakott hosszú szekeret és az almásszürke állatot, mely ahogy sem illet — ... ebbe a polgári fogatba. A sörénye, a szügye ... mitől bokrosodhatott meg olyan hirtelen ...? A szeptemberi vihar (kiemelés tőlem!) és talán a leigázott erő lázadása is, a kicsinyes sors visszaütése ... Ennek a tüzes állatnak a képe hosszú ideig kísértette.” (94.) Géricault életrajzírói szerint a *Vadásztiszt* lovát a festő egy reggel a Saint-Cloudba vezető országúton látta, a nyári nap poron át-szűrt fényében, amint egy omnibusz elé fogva ágaskodva rohant.

Géricault képein ideges, finom hátaslovak és nehéztestű igavonók váltják egymást. Aragonnak gondja van rá, hogy egymás mellé állítsa őket egy terelési jelenetben: „... csaknem valamennyi hátszló volt, noha egy részük nehéz testű, mint az igások. A megfékelt erő remegése, a sörények hullámzása ... Théodore már festett.” (246.) (Aragon ezzel a néhány szóval is remekül jellemzi a Géricault-képek dinamizmusát.) „A három paraszt, aki ezt a mintegy száz lóból álló ménest őrizte, most hirtelen terelni, hajtani kezdte az állatokat, ostorral, szóval biztatni, látszott, hogyan vágatnak, — fejükön széles karimájú kalap, ...” (245.) Lehetetlen, hogy fel ne merüljön bennünk a *Lovas pásztorok Campagnában* c. szépiarajz, amelyen három pásztor széles karimájú kalapban terel, igaz, hogy nem lovakat, hanem bikákat. A regénybeli Eloy Caron bizonyára nem kötötte volna ki a szerencsétlenül járt d'Aubigny lovát egy cölöphöz (le cheval „du lieutenant était à côté de la butte de jones, à un piquet où Eloy l'avait attaché (kiemelés tőlem!) ...” (402.)), ha Géricault nem festette volna meg *Cinq chevaux attachés à un piquet* (Öt ló cölöphöz kötve, egyes albumokban: Lóvásár) című képét.

Géricault egyik leghíresebb festménye, *Az Epsomi derby*, a regény leghosszabb, 72-soros mondatában tűnik fel egy villanásra: „... lovas egy pokolbéli hajtóvadászaton, a nyújtott ügetésben érzi a kimerült állat szenvedését, ziháló lélegzetét ...” (151. l.), valljuk be, egy kissé erőltetetten, mert ebben a napokig tartó topogásban az esőáztatta, sáros országúton nemigen lehetett szó „nyújtott ügetés”-ről. De miért erőlteti Aragon ezt a képet? Mert megejtette Huxley gyönyörű jellemzése: „A Derbyt nyilvánvalóan a pokolban futják, egy olyan háttér előtt, amelyben csaknem lobog a látható sötétség.”¹

Géricault óriási méretű képeit általában bámulatos gyorsasággal festette, előzőleg azonban sok-sok változatban kidolgozta a megfestendő kép egyes részleteit. Lovakat ábrázoló vásznai között feltűnik a sok farral fordult ló. Van egy tanulmányorozata, amelyen 24 lófar között egyetlen egy ló szerepel előlnézetből. Ide sorolható a *Lóistálló öt farral fordult lóval*, de farral fordul a *Flamand kovács* lova is, valamint a három ló az *Adelphi-hajógyár bejárata* című képen.

A regény 15. oldalán ezt olvashatjuk: „A lovak kapáltak az istállóban, a fáklyák imbolygó fényénél szürke farok sorakoztak, ...” a 19. oldalon: „Théodore megsimogatta

¹ ALDOUS HUXLEY: Ég és pokol című tanulmányának Géricault-ra vonatkozó részére Kristó Nagy István hívta fel a figyelmemet. Az idézett szöveget az ő kézirat fordításából vettem.

szép szürke lova farát.”, és a 78. oldalon: „Alovak fara visszahúzódott a gránátosok elöl”. A *Lóistálló az öt farral fordult lóval* boxokra van osztva. Ezért olvashatjuk a 17. oldalon: „A pavilon mellett, a kis udvarban volt egy lóállás, a konyha oldalán, oda kötötte be a hátasát . . .”, majd a 32-en: „A fiatalember innen, kék függőnyei közül a boxokat látta, az embereket, akik összeszedték a trágyát, kivezették az állatokat, melyek az udvaron ágaskodtak.” (Géricault lovainál az ágaskodás számít normális magatartásnak.) És a 38-on: „Mielőtt apjához ment volna, benézett a lóállásba, a pavilon végében, hogy megbizonyosodjék, Baptiste kikötötte-e Tricket a falon függő, nagy karikához . . .”

*

Amilyen pontosan megfesti Géricault, ugyanolyan pontosan leírja Aragon, hogy a különböző fegyvernemekhez tartozó tisztek milyen egyenruhát hordanak. De megjelenik a regényben Cadamour is, a meztelen férfimodell, aki „lelke mélyén talán azért volt ellene a Restaurációnak, mert a IV. Henrikről festett képek divatja kevés helyet hagyott az ő iskolájának, ő más típus volt, mint a Vert-Galant, kosztümben mi hasznát vehették volna?” (89.) Az „iskola” szó eredetijeként Aragon az „académie”-t használja, ezzel is utalva arra, hogy Géricault *Académie* című, meztelen férfit ábrázoló képének modelljéről van szó. Géricault *Boxolók* című litográfiája is helyet kap a regényben, ez adta Aragonnak az éjszakai párviadal ötletét, a festő és Firmin között, — Firmin „alsó karját ütésre készen behajlította” (335.), mint a litográfia figurái, a festő már előbb „bal kezével megragadja (Firmin) vastag alsókarját, erős ujjai alatt érzi az izomkígyók vonaglását, . . .” (334.), — a *Boxolóknak* vannak ilyen világosan kidolgozott izmaik. Firmin zúzott orra is mintha a néger boxolónak a mérkőzések közben belapított orrát idézné.

*

Géricault szép férfi volt, a nők bálványa és a társaság kedvence, aki anyja vagyonából élt, jól öltözködött, szívesen járt operába és pompás lovakat tartott. Ónarcképeket is festett. Innen tudja Aragon, hogy „hosszúkarú arcú (volt), de kicsi fejű, keskeny körszakállt viselt, mely egybeolvadt a barkókkal, bajsza szőkébb volt vörösbe hajló hajánál, a szeme óriási, szemöldöke két szokatlanul egyenes vonal, hosszú pillái . . . váratlanul nőiesnek hatottak; szilajság és báj keveréke.” (23.) Géricault rendszeresen járt a Louvre-ba, hogy az ott felhalmozott festményeket és szobrokat tanulmányozza. Sokat tanult Caravaggiótól, elsősorban a fény és árnyék alkalmazását a festészetben és a tárgyválasztás demokratikus naturalizmusát. Caravaggióknak a Louvre-ban függő, *A Szűz Halála* című képről mondja a regénybeli Géricault: „. . . ha meggondoljuk, hova kellett a festőnek elmennie, hogy lerajzolhassa! Én megmondom, a kórházba, ahol a legtöbb ember élete végződik, vagy a halottnézőbe; ezeken a helyeken ismerkedhetünk meg az emberi igazsággal, nem a díszes színeken, ahol az úriemberek ízléssel múlnak ki.” (100.) Géricault — főként amikor a *Medúza tutajja* megfestésére készült —, szintén járt kórházakba, hogy haldoklókat tanulmányozzon, és a közeli hullahúzból friss hullákat és hullarészeket vitetett műtermébe, amely néha valósággal vágóhídnak látszott. De lássuk, hogyan elmélkedik tovább a regénybeli Géricault: „Erőlködött, hogy csak a festészetre gondoljon. A színhatásokra. Az emberi test meleg színére, még akkor is, ha sárga árnyalatú. (Géricault életrajzírói feljegyezték, hogy egyszer, amint egy sárgaságban szenvedő barátjával találkozott, így kiáltott fel: „De szép ÖN!” és rögtön előszedte festékeit, hogy megörökítse barátja arcszínét. A *Medúza tutajjának* egyik alakját a hepatitis végső stádiumában ábrázolja.) Arra, amit a tárgy körültekintő megválasztása megenged, lehetővé tesz, . . . például a betegség, a halál elmélyíti és lemezteleníti a test anatómiáját, így érhetni el az egészséges embertől mindenkor idegen igazsághoz, mindez megbecsülhetővé

teszi, hogy a festő eltávolodik a görög szépségtől, amelyet a rothadás soha nem érinthet, soha nem támadhat meg. Az ég s az ember között adódnak olyan pillanatok, mikor a vihar és az érzelmek hevessége egybehangelődik, s a villám úgy hasít a tengerbe, mint a sebész kése a húsb...'' (136.) (Ez az utolsó mondat, — kapcsolata a megelőzőekkel nem is egészen világos —, mintha az igen élesen fény-árnyékos, viharos, villámoktól szabdaltnak, már egészen impresszionisztikus *Olaszországi tájat* idéznék.) Gondoljunk első-sorban *A Medúza tutajja* haldoklóira és holttesteire, az *Egy akasztott ember fejére*, az *Oslásnak indult fejre* és a *Csendéletre karral és lábakkal* (levágott végtagokról van szó). És amint Firmin a két alvó muskétás felett áll, azon tűnődve, hogy milyen módon és milyen sorrendben végezzen velük („Az ember, kinek a torkán el akarja vágni az ereket, fölébredhet, mielőtt mindkét oldalon elmentette volna a nyakát, s verében is ellenállhat.” [338.]), elkerülhetetlenül az a Géricault-kép jut az olvasó eszébe, amelyen két levágott fej látható, szörnyűségesen naturalista ábrázolásban, és a lepedőt, amelyen fekszenek, vastag vörössel színezi a vér. („Háromszínű kokárda vagy fehér kokárda — kiáltott föl Théodore... A választásom tehát annyi, hogy vagy ilyen vagy amolyan ürüggyel onthatom a vérem... Uram Isten, hát mindig így lesz? Már rá sem tekinthetek egy emberre, hogy ne lássam azon nyomban holtan, vérébe fúlva... a szája rángatózik, a szeme kifordul, arca elszederjesedik, színét veszti... O, én az áldozatokkal tartok!” [517.]). Ezek a képek okozták, hogy egyesek Géricault-t a már színeződő, zöldülő, oszlásnak induló hús festőjének tartják.

A betegek, haldoklók iránti érdeklődéssel párhuzamos Géricault rokonszenve a szegények és nyomorultak iránt. Aragon szerint a nagyheti visszavonulással kapcsolatos élményei nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy demokratikus-liberális magatartása egyre kifejezettebbé vált. „... többé már nem azok a figurák érdeklik, akikkel a Lorette-városrészben szokott találkozni, a lovagok és a hölgyek, amint kiszállanak a hintóból az egyik vagy a másik udvar palotái előtt, ... hanem azok, ... akik nem fordíthatnak köpenyegget, mert mindig ők lesznek az áldozatok, ... emberek, kikkel az utcán találkozhatni — egy határkő mellett álmodoznak, kordét hajtanak a kőbányákba, a gipsz-égető kemencébe, ...” (596.) Világos utalás Géricault-nak a munkát és szegénységet ábrázoló képeire és litográfiáira, mint a *Szántás Angliában*, *Bejárát az Adelphi-hajógyárba*, *Boroskordé*, *Szeneskocsi öt lóval és Szeneskocsi hét lóval*, *A paralytic Woman* (Béna asszony), és egészen konkrét hivatkozás a *Gipszégető kemencére*. Az, aki a határkő mellett álmodozik, *Pity the sorrows of a poor old man!* (Könyörüljetek a szegény, szenvedő öreg emberen!) c. kép főfigurája, s a regény 136. oldalán még részletesebben le van írva: „Ha (Géricault-nak) nem kellett volna megitatni Tricket, megállott volna elszemlélődni a rongyokba burkolt emberen, a Compoise utca sarkán, aki a kilométerkő mellett, mint *egy hatalmas kompozíció központja* (kiemelés tőlem!) lett volna, ... Lábánál egy fehér-sárga-foltos kiskutya remegett egész testében...” A litográfián egy rongyos ruhájú öreg embert látunk, egy utca sarkán ül a falnak támaszkodva, kissé hátrább mögötte határkő, vagy kilométerkő, lába között egy fekete-fehér-foltos kiskutya. Az öreg ember albumokban látható reprodukciója csak egy részlete a Cabinet des Estampes-ban őrzött nagyobb méretű litográfiának és ilyen módon *egy hatalmas kompozíció központja*. Még egy helyen említődik a regényben ez az öreg koldus, ezúttal is kordélyosokkal: „Théodore... jobban szerette az embereket olyanoknak ábrázolni, amilyenek, a katonákat például gyermeteg szemmel és az életről alkotott egyszerű eszmékkel. Vagy kordélyosokat, koldusokat.” (496.) A gyermeteg szemű katona természetesen szintén festmény. Címe: *Katonafej*. Pontosabb „kép”-et kapunk róla, ha a szöveget a regény egy másik részletével kiegészítjük: „A bekerített parasztok közül az egyik, nagydarab, szőke legény, ajkára lógó bajusz-szal, ijedt, kék szemmel, hirtelen megállította ziháló hátasát.” (245.) A *Katonafej* ijedt szemű, szájára lógó bajszú, fedetlen fejű férfit ábrázol.

Géricault nem vonta meg együttérzését a bűnözőktől és az örültektől sem: „Théodore azt válaszolta, ... hogy még ... a tébolyodottak és a bűnözők is, ha igyekszünk elképzelni mi megy végbe bennük, elsősorban emberi lények a mi számunkra.” (592.) Lehetetlen nem gondolnunk a *Kivégzés* című megrázó ceruza-tuss-rajzra és a festő életének utolsó 2—3 évében készült, eredetileg 10 festményből álló, örülteket ábrázoló sorozatra, amelyből ma már csak 5 van meg, köztük a korra annyira jellemző *Katonai nagy- zásai háboriban szenvedő örült*.

A regény VI. fejezetében a menekülő csapatok Beauvais-ban tartanak pihenőt. Géricault egy özvegy fűszeresnéhez kerül és megismerkedik leányával, Denise-zel. Kiderül, hogy előzőleg egy hadgyakorlat alkalmával Lamartine lakott ott és Denise elismétli a festőnek Lamartine rajongó kijelentéseit Olaszországról. Aragon ezzel Géricault 1816—17-i olaszországi útjára utal. Denise-t a továbbiakban megbecsteleníti egy Arthur d'H. nevű gránátos. A minden igazságtalanság és erőszak ellen lázadó Géricault ezt a témát is többször feldolgozta. Taslitzky ebben a vonatkozásban tárgyalja *Kentaúr által elrabolt nimfát* ábrázoló szépiarajzát, úgy tetszik azonban, hogy Aragon Beauvais-i kis Denise-e sokkal közelebb áll a Szatír és nimfa-szobor fejletlen gyereklánykájához, aki- nek kínosan felvont válla és fájdalmasan félrehajtott fejcskéje egyszerűbben és közvetlenebbül dokumentálja a vele történő szörnyűséget, mint a szépiarajz dauidi stílusban tartott hideg pátosza. Amerikában 1952-ben megtalálták Géricault-nak egy elveszettnek hitt szobrát, amely szintén erőszakolási jelenetet ábrázol.

*

Aragon több ízben megteszi regényében, hogy félretolja figuráit, maga lép az elő- térbe és szubjektív vallomásokat fűz a regény cselekményéhez. Szépirodalmi műben ez egészen természetes, értekező prózában nem nagyon szokás. És mégis, lehetetlen, hogy egy percre meg ne álljon az ember, hogy kifejezésre juttassa megrendültséget a hallatlan önuralom és szerénység felett, amit Aragon a regény írása közben *A Medúza tutajá*-val kapcsolatban tanúsít. Ez Géricault legismertebb képe, az a kép, amely egy évszázadon át jóformán egyedül tartotta fenn az el nem is felejtett, voltaképpen csak halála után száz évvel felfedezett festő hírének nevét. Aragon 598 oldalas regényében egyetlen mondatot szentel ennek a képnek, egyetlen egy mondatot, amely éles fénnel világít rá a regény és a kép témája közötti szoros kapcsolatra, valójában a téma azonosságára — anélkül, hogy bármiféle művészen kívüli eszközzel felhívna rá az olvasó figyelmét: ez az igen-igen fontos 20 szó szürkén és megjelöletlenül sodródik a regény végtelen árájában, Aragon váll- lalja azt a nagyon is valószínű kockázatot, hogy az olvasók legnagyobb része elsiklik felette.

XVIII. Lajos veretlen-vert serege az észak-franciaországi országutakon ázik — mi köze ennek *A Medúza tutaján* hanyódoó szerencsétlen hajótöröttekhez?

A Medúza nevű francia hajó 1816. június 2-án hajótörést szenvedett Afrika nyugati partjainál. A hajó kapitánya reakciós royalista hajótsiszt volt, aki politikai meggyőző- désének és nem szakértelmének köszönhette pályáját. Mind a mai napig kétséges, vajon valóban szükség volt-e arra, hogy a személyzet sorsára hagyja a hajót, vagy pedig a kapitány tudatlansággal párosult gyávasága okozta-e a hajó vesztét. Tény, hogy a kapi- tány tisztjeivel, a hajó teljes élelmiszer- és ivókészletével a mentőcsónakba szállt, a legény- séget és a hajó utasait egy hevenyében ácsolt tutajra telepítette, amelyet kötelekkel erősítettek a csófhakhoz. Reggelre a kötelek elszakadtak (?), a tutaj 149 emberrel árbo- c, vitorla nélkül hanyódott a tengeren. A tizenkettedik napon az Argus hajó személyzete észrevette a tutajt, de azon már csak 15 embert talált, a többieket elnyelte a tenger, fel- falták a társaik. A kapitány épségben megérkezett Párizsba.

És mi történt 1815 nagyhetén? A gyáva és tehetetlen XVIII. Lajos, anélkül hogy csapatainak erejét próbára tette volna, magányos hintáján elmenekült Belgiumba, a királyi család tagjai és a tisztek a hadsereg pénztárával együtt utána mentek, és sorsukra hagyták, pénz nélkül, irányítás nélkül, teljesen kiszolgáltatva a bonapartisták kényének, kedvének azokat a katonákat, akik bíztak a királyban és az ő védelmére indultak el Párizsból északra. XVIII. Lajos néhány hónap múlva sértetlenül megérkezett a fővárosba.

A *Medúza tutaja* kiállítása óriási politikai botrányt kavart. Mindenki a royalista funkcionáriusok ellen intézett vádiratnak fogta fel, először a kép címét kellett az ártatlan *Hajótörési jelenetre* változtatni, majd a kép kiállítását is betiltották.

Amikor a Hercegek, a királyi család tagjai átlélik a francia—belga határt, Aragon ezt az egy mondatot küldi utánuk búcsúzóul: „Hajótörés volt, egyetlen mentőcsónakkal, mindenki más árbc nélküli tutajon sodródik . . .” (575.) És a regényben többet nem esik szó róluk.

*

„Hirtelen . . . az ég sötétszürke háttérben . . . (Géricault) egy szivárvány lábát pillantotta meg . . . Micsoda izléstelenség! gondolta hirtelen és fölkapagott. Nagyon jól tudjuk, hogy a túlságosan élénk színek nem tetszetősek a festészetben . . .” (22.) És egy kicsit később ezt olvashatjuk: „Higgyétek el, egy festmény csak nyer azzal, ha sötét.” (86. l.)

A közhiedelemmel ellentétben és az utána következő generációtól eltérőleg Géricault *nem* szerette az élénk színeket. François Fosca azt írja, hogy vásznait a barna, vörös és okker harmóniája jellemzi. A regény alaptémája, a szivárgó-szemergő, zuhogva záporozó egyhetes eső, amely egybemossa, sötétre tompítja a rikító színeket, ilyen módon alkalmazkodik Géricault műveinek hangulatához.

De lépünk még egyet a párhuzamosságok felderítésének útján. Claude Roy a *Libération*-ban megjelent cikkében regényfreskónak nevezi a *Nagyhetet* és azt állítja, hogy ez a meggondolatlan, lázadó és zseniális fiatalember, mármint Géricault, úgy hasonlít Aragonra, mint a tulajdon édes öccse. Mi pedig azt gondoljuk, hogy ez a rokonság a tudatos írói szándékon túl is megvan Aragon regénye és a festői oeuvre között is, aránytalanságaikban és túlzásaikban, de a romantikus, realista, naturalista és impresszionisztikus, „modern” elemek keveredése érdemén is, — Aragonnál ezek úgy jelentkeznek, mint a kidolgozott írói módszerek érett alkalmazása, Géricault-nál pedig mint öntudatlan tapogatózás olyan egymással ellentétes művészi irányok felé, amelyek csak több évtizeddel halála után bomlanak ki teljes pompájukban —, a szintézis révén, amelyet két nagy és eredeti egyéniség teremt a régi és az új, a rend és a szabadság, a múlt és a jövő között.

BOTKA FERENC

NÉHÁNY TOLLVONÁS JOHANNES R. BECHER MAGYAR PORTRÉJÁHOZ

Vajda György Mihály: *Johannes R. Becher a magyar irodalomban* c. tanulmánya, amely a Világirodalmi Figyelő 1959. 3—4. számában jelent meg, felvázolja a költő műveinek magyar nyelvű történetét. Ez Magyarországról 1919-ben kiindulva később inkább irodalmunk peremvidékére: Erdély és Szlovákia sajtójába szorult, míg végül 1938 és 1945 között a Szovjetunió területén volt kénytelen ideiglenesen megállapodni.

Kiegészítésünkben a csehszlovákiai magyar munkásmozgalmi sajtó néhány olyan közlését szeretnénk ismertetni, amelyek Johannes R. Becher „magyar útjának” e „peremvidéki” vonalához kapcsolódnak, s néhány figyelemre méltó vonással gazdagítják a költő felszabadulás előtti fordításirodalmát. — Forrásaink nagy része csak Csehszlovákiában hozzáférhető.

Első adatunk 1920-ból származik. A Kassai Munkás, a csehszlovákiai kommunista párt magyar nyelvű lapja közli a költő Mozdonyok (Lokomotiven)¹ c. versét Reiter Robert fordításában. A költemény már megjelent a budapesti Ma c. folyóirat 1919-es évfolyamában, s így jól érzékelteti a kapcsolatot, amely a lap szerkesztősége és a magyar tanácsköztársaság emigrációja között fennállt. Johannes R. Becher és a többi forradalmi német költő: Richard Dehmel, Oscar Kanehl, Max Barthel, F. C. Weiskopf, Ernst Toller műveit a magyar tanácsköztársaság baloldali írói: Balázs Béla, Gábor Andor, de elsősorban maga a szerkesztő: Mácza János juttatták nyilvánossághoz a Kassai Munkás hasábjain.

A következő apró híradást a Munkás (a Kassai Munkás utódja) 1925-ös évfolyamában találjuk.² A lap közli Johannes R. Becher arcképét, s hírül adja hogy a „németországi proletár irodalom legjobb harcosát a német rendőrség *Hulla trónon* c. kötetének „istenkáromlása” miatt letartóztatta és börtönbe vetette. A költő éhségstrájkja azonban véget vetett jogtalan fogságának.

E villanásnyi jelzés után újra fordítással találkozunk. A Munkás szerkesztősége által kiadott 1925-ös *Munkás-Naptár* közli a költő Lenin halálára írt nekrológ-versét (*Lenin*).³ A publikáció értékét emeli, hogy fordítója — az akkor Németországban élő Komját Aladár.

... A proletariátus vezérének ravatalához elzarándokol az egész világ munkássága. Az „egyszerű, köznapos ruhában” fekvő Lenin azonban még holtában és hallgatásában is harcba, küzdelembe parancsol:

¹ Mozdonyok. [V.] Ford. REITER RÓBERT. Kassai Munkás, 1920. 11. sz.

² Johannes R. Becher elvtárs, a proletárköltő. [Hír, arcképpel.] Munkás, 1925. 110. sz.

³ Lenin. [V.] Ford. KOMJÁT ALADÁR. Munkás-Naptár, 1925. 25—26.

„Világ proletárjai:
 Tépjétek le a láncaitokat!
 Német proletárok: előre! Ébredjetek föl
 A szolgaság bódulatából!
 Vörös dob pereg!
 Vörös harsona harsonázz!
 Proletár rohamcsapatok
 Sorakozzatok!!
 Rontsatok rá az iparbárók várpalotáira!
 Törjétek be a kormánynegyedekbe!!
 Vegyétek el a földet!
 Vegyétek el a gépet!
 Vegyétek el a gyárat!
 Vegyétek el a házat!
 Vegyétek el végül az egész világot!”

A te hallgatásod holt Lenin
 Nem a halottnak hallgatása.
 De parancsszó, de harcra-kiáltás:
 „Világ proletárjai rohamra!!”

A Lenin élmény szólal meg a Munkásban közzétett következő versben, a Köszöntésben⁴ is, amely 1926 januárjában jelent meg a lap Lenin-számában. — A költemény szélesen áradó, s szinte ódai pátozzsal telített sorai meleg szeretettel üdvözlnek a Lenin művét beteljesítő szovjet nép küzdelmes és nélkülözésekkel teli helytállását:

„Oroszország proletárjai, köszöntünk benneteket, kik ellenségeiteket hőiesen
 legyűrtétek,
 Köszöntünk benneteket mind az öt földrész elvtársai és elvtársnői, akik nappal és éjjel,
 éjjel és nappal munkálkodtok.
 Munkálkodtok, hogy a kizsákmányoltak tömegeit a szociális világforradalom zászlaja
 alá sorakoztassátok,
 Munkálkodtok, hogy velük az emberiség számára kikényszerítsétek az áttörést a jövőbe,
 Munkálkodtok, hogy Lenin művét beteljesítsétek!
 Köszöntünk téged Lenin műve, aki a tett vagy,
 Aki az élő erő vagy,
 Aki minden gyengeség-múltaknak acélkemény legyűrése vagy,
 Lenin műve köszöntünk téged,
 Aki egyszer minden szabad dolgozó eljövendő világnapja lesz.”

A vers fordítója sajnos ismeretlen.

A Köszöntést 1929-ben a Munkás és a felszabadulás előtti csehszlovákiai munkás sajtó legjelentősebb Becher-közleménye követi: a költő hosszabb elbeszélése, amely az első világháború borzalmainak felidézésével állít mementót a jövőndő tömegmészárlása elé. (*Bankár vágat a csatatéren.*)⁵

A kisebb regény méreteit is megközelítő művet rövid, valószínűleg a fordító: Fábry Zoltán tollából kikerülő ismertetés vezeti be,⁶ amely világosan megjelöli az író célját: „szólni, figyelmeztetni akar, hogy újabb tízmillió ágyútöltelék van úton a tömegsír felé”,

⁴ Köszöntés. [V.] Munkás, 1926. Rendkívüli Lenin-szám.

⁵ Bankár vágat a csatatéren. [Elb.] Ford. [FÁBRY ZOLTÁN] Munkás, 1929. 4—29. sz. [21 folytatásban.]

⁶ [FÁBRY ZOLTÁN]: „Bankár vágat a csatatéren.” [Cikk.] Munkás, 1929. 3. sz.

hogy „az emlékezés, a borzongás nem ad védelmet”, s hogy „tettel, ellenmunkával és öntudatra ébresztéssel” kell harcolni a háború réme ellen.

A monopolkapitalizmus pénzügyi hatalmát szimbolizáló bankár európai körútra indul... — Pompás úszópalota röpíti át az óceánon, s Párizsba érve elhatározza, hogy megtekinti a világháború csatatereit. Az efféle vállalkozást a béke tizedik évében már nagyvilági kényelem és „szakszerű” vezetés tette lehetővé. A Csatatérértékesítő RT., amely a háború alatt potom áron felvásárolta a futóárkokkal felszabdalt parasztföldeket, a harcok befejeztével hatalmas szállodát építtetett a színhelyen, s a terepet a pusztítás formájában konzerválta. Az élő „múzeumban” — volt tisztek kalauzolása mellett — enervált pénzemberek és amerikai „túristák” borzolták idegeiket a háború szenvedéseinek „újraelésével”. — A bankár is csatlakozik egy ilyen csoporthoz, amely előbb gyalogos „séta” keretén tekintette meg a lövészárkokat, összeomlott bunkereket, villamossággal telt drótakadályokat és panoptizált hullacafatokat. Majd levegőbe emelkedve műbombázás és búzzóna kíséretében fentről, a levegőből is megismerkedik a csatatér „borzalmaival”. — Az elbeszélés utolsó fejezetében az író szimbolikus látomássá emeli a csatatereket látogató bankár alakját.

Ez izgalmas olvasmány illusztrálására, amelyben naturalizmus, és szaggatott expresszionista látásmód váltakozik a proletkults tanmese-stílussal, idézzük a mű befejező sorait. A világkapitalizmus szimbólumává légiesült bankár, aki a háború véres rémét veti azokra az országokra, amelyek felett vágtható lovával megjelenik, tehetetlenné válik, amint az elnyomottak szervezett és tudatos ellenállással támadnak ellene. De most még —

„Bankár vágat a csatatéren...”

Át a Bretagne-on, Normandián, keresztül Németországon, folyók mentén és nyárgőzölgő pusztákon át, fel a gleccserek magányába, a Magas Tátra sziklafalaihoz...

Kína rizsföldjei meggyulladnak a vágatástól. A kuli behúzza nyakát és fejét, mint amikor vihar seper végig a kalászosokon... Görbenövésű, törtöttgerincű kell, hogy legyen egy nép, hogy a bankár lovagolni, vágatni, repülni tudjon...

Közben elmúlt talán már egy évtized is... A bankár vágat, még mindig vágat. Nyergében még egyenesebben ül, mint valaha. Frakkba és cilinderbe öltöztetett istenszobor...

A csontdobok peregnek... Törtött bordák kelepelnek... Hóp! Hóp! Hóp!

Riadó! Riadó! Vészharang! Tűzharang! Bankár vágat a csatatéren. —

De a tűzharang, amit most húznak, már nem vészjel, már támadásra kongat!!!

Az elnyomott népek felvetik fejüket, kiegyenesítik a gerincüket mint egy rugó — és ló és lovasa vérben és porban fetrengenek!” —

A következő eddig ismeretlen Becher-publikáció már a harmincas évekbe vezet át bennünket. A *Bankár vágat a csatatéren* fordítója, Fábry Zoltán kommentálja újra a költőt az Út 1931-es évfolyamában.⁷ A cikkben, amelyet Fábry a csehszlovákiai magyar irodalom polgári megnyilvánulásai ellen írt, Becher mint ellenpont, mint mérce jelentkezik, akinek a költészete már megtisztult az izmusok sallangjától, s aki politikailag a legmesszebbmenő tisztánlátásról tett tanúságot, amikor a Szovjetunió öt éves tervének az elindítását a világtörténelem egyik legnagyobb eseményének vallotta. Vitacikkének első részében Fábry e hitvallás költészetté és alkotássá nemesedett művét, a költőnek az öt éves tervről írt nagy elbeszélő költeményét ismerteti (*Der große Plan, Epos des sozialistischen Aufbaus*), s benne a szocialista munka, a Gigantok és kollektívák hős-

⁷ FÁBRY ZOLTÁN: A krizantém nevében. [Cikk.] Az Út, 1931. 10. sz. — Megj. még: Korparancs. Bratislava 1934. 92. is.

eposzát ünnepli. „Az emberiség őskorának — írja —, a vérnek, az öldöklésnek, a háborúnak az eposzát felváltotta a munka névtelen hőseinek az éneke. Ez az eposz nem vérhősöket köszöntő diadalének, de — munkatörténet dalban elbeszélve. És ez a dal vers dacára: kalapáló valóság. Tényleg minden, ami az öt éves terv előtt volt, minden, ami utána jön. Nemcsak a költő énekel és nemcsak a munka hősei. Tények beszélnek és csak tények győzhetnek. A kapitalista intrikákkal, intervenciós tervekkel, szociáldemokrata rágalmakkal szemben vádlón, keményen és hittel-építőn ott áll a munka katonája, a szociális, az emberi munka ténye és győzelme. Becher elérte célkitűzését, ő mondta és hirdette: »A ma nagy írójának különleges kötelessége: egyszerű, tiszta nyelven az öt éves terv tényét világossá hirdetni, példával dokumentálni, hogy a forradalom által felszabadult munkástömeg mire képes.« —”

Fábry cikke, ha közvetve, az ismertetés és kommentálás keretében is, de már igen határozottan és világosan megjelölte azt a nagy fordulatot, amely Becher költészetében ezekben az években véglegesen beért: az expresszionizmus követőjéből az osztályharcot tudatosan vállaló és kikristályosodott nyelvben a széles néprétegekhez szóló költő vált, aki kortársait messze megelőzve hirdette a szocializmus és a Szovjetunió költői igazságát.

Ebből a korszakból eddig két költeményt találunk az általunk feldolgozott munkás-sajtóban. — Az első fordítás a csehszlovákiai szovjetbarát egyesület folyóiratának, a Szovjetföldnek 1936-os évfolyamában jelent meg. Címe: *Itt tanulnak* (Hier wird gelernt).⁸ A szovjet esti iskolák tudásszomjtól telített levegője s az egyszerű munkások, parasz-
tok művelődni akarása árad a sorokból:

„Itt tanulnak. Munkás, paraszt a széken.
A nagy teremben telve minden hely.
Csend. Munkás, paraszt gondolkodik éppen,
A táblán számok sorakoznak fel...

A további versszakokon refrénként vonul végig a költészetté vált „egyszerű” tény: „Munkások, parasztszok eszmélnek”. — A teremben felrémlik Lenin alakja, majd újra a tanulókon nyugszik meg a költő tekintete, s ő maga lélekzetét elfojtva figyel, hogyan válnak a gondolatokból kezek, kezek, amelyek tetté alakítják a tudomány és az eszme tanításait. —

A másik Szovjetunióról írt költemény az 1937-es *Munkás és Paraszt-Naptár*ban látott napvilágot. Címe: *A gyárak urai. A Kuznyecki munkások beszámolója*.⁹ A vers, mint az alcím is mutatja, az első öt éves terv leghatalmasabb létesítményének, a kuznyecki kombinátnak az építéséről szól. A sorok nyomán felelevenednek előttünk a kezdet ember-telen nehézségei, a munkások önzetlen és kiapadhatatlan lelkesedése — s az elmarad-hatatlan győzelem:

„Bűzös lyukakban laktunk és éhesek voltunk.
Esténként botokkal kergettük a patkányokat.
Tea helyett gyakran csak meleg vizet ittunk
és száraz kenyérből sem ehattunk sokat.

Az új amerikai gépek csendben álltak.
Nem volt olaj, a csapágy forróra futott.
A fehérek kárörvendve kiabáltak:
»Elpusztulnak« — Géppel bánni egyikünk se tudott...

⁸Itt tanulnak. [V.] Ford.-k-n. Szovjetföld, 1936. 2. sz.

⁹A gyárak urai. [V.] Ford. FEJSZE ISTVÁN. Munkás és Paraszt Naptár, 1937. 63—64.

Most itt van az idő, mikor végre elmondhatjuk,
 hogy amit akartunk, azt véghez is vittük.
 Nincs időnk arra, hogy ezt a világba doboljuk.
 Megleltük erőnket, mikor tán már magunk se hittük.

Ti, kik ezt halljátok, rajtunk egyre csodálkoztok
 s hogy ezt magatok nem tudátok, tán azt hiszitek?
 Mert folyton kérdezitek: Mindezt hogyan csináltátok?
 Ennyi kitartást és erőt honnan is vettetek?

Eltársak halljátok, ez a feleletünk:
 Az osztály ereje a nagy erőnk nekünk.
 Ne felejsük el az ebbe vetett hitet.
 A miénk a gyár, mit a mi munkánk épített.

A gyárak urai mi vagyunk!
 Az üzemek urai mi vagyunk!
 Csak mi, kik dolgozunk.”

(Fejsze István fordítása.)

A költeményt olvasva lehetetlen nem gondolnunk Majakovszkijnak ugyancsak Kuznyeckről írt versére *Hrenov elbeszélése Kuznyecksztojról és Kuznyeck embereiről*), amely szinte azonos gondolatmenetet követve állít emléket az első építőknak.¹⁰

Szövegismertetéseink után rövid kitérőként be szeretnénk mutatni néhány olyan apró és elszórt adalékot, amelyek hírt adnak arról hogy Johannes R. Becher műveit Szlovenszón egyes szavalók, sőt szavalókórusok is elvitték a szélesebb tömegekhez. — Az első ilyen adatot a pozsonyi Vörös Barátságnak, a párt művészeti csoportjának a műsoráról olvashatjuk. A Fáklya 1956-os évfolyamában megjelent visszaemlékezéseiben¹¹ ugyanis Grek Imre, a csoport egyik tagja arról ír, hogy a rendőrség 1935-ben Becher Lenin halálára írt versének tervbevolt kóruselőadását használta fel ürügyül a szervezet betiltására. — Másik adalékunk a csehszlovákiai népfront lapjának, a Magyar Napnak egyik 1936-ból származó hírvonatában található.¹² A kis közlemény arról értesít, hogy a nagyszöllősi haladó ifjúság nagy tetszéssel adta elő a költő „hatásos, megrázó szavalókórusát a háborúról”. — „Jelzéseink” elég pontatlanok; az első esetben valószínű, hogy a *Köszöntés* előadásáról volt szó, a másodiknál viszont csak találgatni tudnánk: talán a *Korunkban* megjelent *Ismertelen katona* c. vers, de az is lehet, hogy talán egy másik, eddig ismeretlen költemény szavalókórusra feldolgozott változatával állunk szemben. E bizonytalanság egyúttal anyagunk lezáratlanságát is mutatja: igen valószínű, hogy a jövőben még mindig fogunk újabb és újabb fordításokkal találkozni, amelyek tovább

¹⁰ L. pl. a kezdő versszakot:

„Fent
 szél s felhő verekszik,
 sötét eső
 szakad,
 kubikosok raja fekszik
 egy rossz szekér alatt.
 Dörmögnek...
 s hallja fenn-lenn
 az eső
 és a sár:
 „Négy év múlva
 e helyen
 kertváros áll.”

(Szabó Lőrinc fordítása.)

¹¹ GREK IMRE: A Vörös Barátságtól a Magyar Fiatalok Szövetségéig. (Cikk.) Fáklya, 1956. 5. sz.

¹² [n. 1.]: A nagyszöllősi haladó magyar ifjúság... [Hir.] Magyar Nap, 1936. 170. sz.

árnyalják azt a költői képet, amely Becherről az eddig ismert publikációk alapján, a csehszlovákiai magyar munkássajtóban kialakult.

*

Kiegészítéseink befejezéséül még egy apró, de eléggé jelentős irodalomtörténeti tényre szeretnénk felhívni a figyelmet. — József Attila Majakovszkij *150 millió* c. fordítására gondolunk.¹³ Sokáig nem volt ismeretes a munka forrása, s mivel a magyar szöveg igen nagy mértékben eltért az eredetitől, kutatóink joggal tételeztek fel egy közvetítő fordítást, amely bizonyos névátírások formája alapján csakis német lehetett. — Radó Györgynek az Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent cikke¹⁴ Szántó Judit nyomán — rámutat, hogy ez a közvetítő fordítás nem más, mint Johannes R. Becher szabad átköltése, amely 1926-ban látott napvilágot a Malik Verlag kiadásában.¹⁵

Johannes R. Becher Majakovszkij közvetítésének jelentőségéből semmit sem von le az, hogy — amint ezt Szántó Judit e sorok írójával közölte — József Attila túl kiszámítottnak és hidegnek találta az átköltést, és éppen ezért abba is hagyta az elbeszélő költemény további fordítását.

A közvetítés apró részletkérdésein túl, maga a tény: a Szovjetunió világtörténelmi jelentőségű forradalma felé forduló tematikai érdeklődés lényegében véve egymás mellé állítja a magyar, a szovjet és a német munkásosztály legkiemelkedőbb költőinek: József Attilának, Majakovszkijnak és Bechernek nemcsak nevét, hanem egész alkotó munkásságát.

¹³ MAJAKOVSZKIJ: Százötven millió. [V.] Ford. JÓZSEF ATTILA. A Hét, 1932. 2—3. sz. 18.

¹⁴ RADÓ GYÖRGY: Egy adat József Attila műfordításaihoz ItK 1955/2. 203.

¹⁵ 150 Millionen. Autorisierte Nachdichtung von JOHANNES R. BECHER. (Berlin) 1925. Malik Verlag.

DOBOSSY LÁSZLÓ

ČAPEK ÉS A MAGYAROK

Karel Čapek, e nagyon mélyen nemzeti s egyben a világ minden új jelenségére kíváncsian figyelő cseh író, természetesen nem lehetett közömbös a szomszéd népek életének eseményei vagy irodalmuk és művészetük törekvései iránt.

Van értesülésünk néhány személyes kapcsolatról is. Tudjuk, hogy becsülte és csodálta Bartókot, akivel a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Szervezetének ülésein találkozott. Ismerte és szerette Kosztolányit is, aki egyébként egyik szerzője volt a *R. U. R.* magyar színpadi szövegének és akiről kedves portrét írt és rajzolt a PEN-klub hágai kongresszusán, 1931-ben. („Azért mosolyog, hogy mutassa: nem haragszik hivatalainkra, amiért nem adtak neki tartózkodási engedélyt területünkön. Mosolya olyan, mint a csendes vízen gyűrűző köröcskék, szinte a feje körül is körök képződnek.”¹) Talán épp Kosztolányi kezdeményezhette, hogy a Nyugat szerkesztősége a folyóirat fennállásának huszonötödik évfordulója alkalmából cikket kérjen Čapektől az ünnepi szám részére; s Čapek a hollandiai útinaplójának záró fejezetét, a *Kétfejű sas nyomában* (Po stopách dvouhlavého orla, 1931) című elmélkedést küldte el Budapestre, ahol ezzel az ajánlással jelent meg: „A 25 éves Nyugatnak”.²

Valószínű, hogy a Čapek-hagyatékban sok érdekes és tanulságos magyar anyag is lappang. Itt most csak arra szorítkozhatunk, hogy — Čapek egyéniségének teljesebb jellemzése végett — néhány kevésbé ismert adatot közöljünk, s ezeket is elsősorban a magyar-cseh, illetve a magyar-csehszlovák kapcsolatok köréből.

E kapcsolatok rendezésének lehetővé tétele és a közép-európai megbékélés előmozdítása — úgy látszik — ismételten, sőt talán szüntelenül foglalkoztatta a *Hordubal* íróját. Ime néhány bizonyító példa:

1925 karácsonyán Mórícz Zsigmond egy sajtónyilatkozatában szóvá tette, hogy „a magyar írást az utódállamok kormányrendeletei eltiltják az elszakított magyar-ságtól”, és sürgette a kulturális kapcsolatok felvételét (Magyarország, 1926. II. 4.). Mórícz szava élénk visszhangot keltett a szomszédos országok magyar sajtójában. Ez készítette a Prágai Magyar Hírlap T. L. jelű munkatársát (Ternyei Lászlót?), hogy beszélgetést folytasson Čapekkel és megkérdezze tőle, miként vélekedik a sérelmezett rendeletről. Čapek — a Prágai Magyar Hírlap 1926. január 29-i és a Magyarország 1926. február 4-i száma szerint így válaszolt: „Nem tudtam arról, hogy Szlovénországból ki vannak tiltva a forradalom óta Magyarországon megjelent könyvek és hírlapok. A kiltást a bürokrácia és az »Amtsschimmel« ostobaságának tartom. Meg tudom érteni, hogy nem engedik be az irredenta röpiratokat, de — az Istenért — disztingváljanak...”

Ha valószínűnek véljük is, hogy Čapek szavai nem pontosan úgy hangozhattak, ahogyan a magyar sajtó közölte őket, bizonyosra vehető, hogy a hivatalok mindenféle túlkapása ingerelte, hiszen az emberi kapcsolatokat és az emberséges bánásmódot bármilyen másnál fontosabbnak tartotta. Erre mutat — egyebek közt — az a készsége is, amellyel (az alábbi kiadatlan levelenek tanúsága szerint) felkarolta egy csehszlovákiai magyar tanár, Krammer Jenő ügyét. Krammert ugyanis, a Sarlómozgalommal fenntartott kapcsolatai és a sarlósokkal folytatott levelezése okán a csehszlovák hatóságok gyanúba fogták, s a csendőrök — 1933 januárjában — házkutatást tartottak lakásán. A meghurcolt tanár Čapekhez fordult, tájékoztatta őt helyzetéről és támogatást kért tőle. Čapek, néhány hét múlva, így válaszolt az érsekújvári tanárnak

¹ KAREL ČAPEK: Obrázky z Holandska (Hollandia képei). In: Italské listy (Olaszországi levelek) ... Prága, 1958. Československý spisovatel kiadás. — 260.

² KAREL ČAPEK: A kétfejű sas nyomában. Nyugat, 1932. I. 522—524.

„Sehr geehrter Herr, entschuldigen, dass ich so spät antworte. Ich habe Ihren Brief dem H. Minister des Innern, dr Černý, übergeben, damit man die Sache in Ordnung geben oder beschleunigen könnte. Er hat versprochen, sich Ihrer Angelegenheit anzunehmen.

Auch sonst hat mich Ihr Brief sehr interessiert. Ich habe mit dem Redakteur der „Přítomnost“, Peroutka, über Sie gesprochen. Er möchte gern von Ihnen einen Artikel oder Brief über die junge Generation der Ungarn in unserer Republik erhalten. Wollen sie Im schreiben? — Bitte mich zu benachrichtigen, wie es jetzt um Sie steht?

Ihr ergebener

Karel Čapek

(Igen tisztelt uram, — bocsásson meg, hogy ily későn válaszolok. Levelét átadtam dr. Černý belügyminiszter úrnak, hogy a dolog így rendbe jöjjön vagy az elintézése meggyorsuljon. A miniszter megígérte, hogy pártfogolja az ön ügyét. — Levele egyébként is nagyon érdekelt. Beszéltem róla a Přítomnost (Jelenkor) szerkesztőjével, Peroutkával. Ő szívesen venne öntől egy cikket vagy egy levelet köztársaságunk fiatal magyar nemzedékéről. Megírná-e neki? — Kérem, értesítsen, mi a helyzet önnel. — Öszinte híve Karel Čapek.)

E levélváltást közvetlenül megelőzően Čapek tanulságos vitát folytatott a Pester Lloyd szerkesztőségével, egyébként ismét a „szellemi határzár” kérdéséről, amely már hat évvel korábban is tárgya volt az idézett nyilatkozatának.

A Pester Lloyd 1932. október 11-i száma a vezércikk helyén nyílt levelet intézett Karel Čapekhez „egy magyar értelmiségi” aláírással (*Das ungarische Buch im Exil*. Offener Brief an Karel Čapek). A cikkíró helyteleníti a csehszlovák hatóságok egyik rendeletét, amely megnehezítette a magyar szellemi termékek terjesztését Csehszlovákiában; a könyvre ugyanis éppúgy érvényesítette a vámkötelezettséget, mint bármely más áru; ennek folytán a magyar könyv csak megfelelő mennyiségű csehszlovák termék ellenében juthatott át a határon. A „magyar értelmiségi” Čapek segítségét kéri, „mozdítsa elő a szellemi termékek nemzetközi szabad forgalmát”.

Čapek „nyílt válasza egy magyar értelmiségi nyílt levelére” a Pester Lloyd 1932. október 28-i számában jelent meg (*Offene Antwort auf Offenen Brief eines ungarischen Intellektuellen*), a szerkesztőség észrevételeivel együtt.

A „nyílt válaszban” Čapek készséggel elismeri a bürokraták nehézkességét, bizalmatlanságát és értelenséget; megállapítja, hogy ez nem csupán csehszlovák-magyar vonatkozásban érvényesül, hanem Európaszerte zavarja a kölcsönös bizalom és megértés kialakulását. Ez azonban nem szorítkozik csak szellemi alkotásokra; a kétkezi munka termékeinek is ez a sorsuk. „Bocsássák meg, hogy ily kevésbé irodalmi műveket is szóba hozok; bármennyire is szívemen viselem az írók alkotásainak sorsát, a mai európai nyomorúságban kötelesek vagyunk a munkások és a földművesek tevékenységére is gondolni. Sem Európát, sem az emberi kultúrát nem váltja meg az, hogyha a könyvek szabadon röpködhetnek a határokon át, az egyéb emberi erőfeszítés pedig bezárva marad a pénzügyi és politikai elszigeteltségben. Kérem, ne egyszerűsítsük le a mai Európa esztelen állapotát!”

E gondolat vonalán tovább haladva Čapek arra figyelmezteti a nyílt level íróját, hogy a szellemi termékek szerepét illetően — úgy látszik — különböznek nézeteik. Ő ugyanis állónak és igazságosnak tartja, hogy „kielgűlhessen a kulturális éhsége azoknak, kik Kosztolányit vagy Herczeget kívánnak olvasni”; de igazságosnak és állónak tartja azt is, hogy „ne legyen munka nélkül a rumburgi takács vagy a jabloneci üvegfüvő”. Viszont esetleg egy véleményen lehetnének a tekintetben, hogy „több jóindulat és bizalom, több kulturális és anyagi értékesere mindkét félnek hasznos lehetne”. Ezért tehát arra szólítja fel a magyar írókat, végezzenek népük körében „magasrendű politikai munkát”; nem a hivatalokban, hanem a nemzetben, a sajtóban, a nevelésben, a közvéleményben. „Így aztán valóban találkozhatónánk sok közös feladat vállalásában; önök is segíthetnének nekünk és másoknak, hogy együtt építsünk hidakat, s talán még többet is, mint hidakat a kulturális közlekedés érdekében. A kapcsolatok kölcsönösége nem függ csak a vámhatároktól, hanem a megbékéléstől, az együttműködéstől és a benső összetartozástól is. A cseh írók habozás nélkül támogatják a magyar irodalmat, ahogy már nemegyszer megtették, de amikor utat nyitnak a könyvnek, szívesen nyitnának utat a jószándék, a közös munka és a kölcsönös bizalom szellemi értékeinek is.”

Čapeknek e nyílt (vagyis őszinte) válasza magyarországi napilapnak — 1932-ben! — kötséggé vált a figyelemre méltó megnyilatkozás az egymás ellen hajszolt két szomszédos nép megbékélésének és együttműködésének érdekében.

(Viszontválaszában a Pester Lloyd szer-

kesztősége főleg azt a nézetet fejtette ki, hogy a szellemi értékeket nem lehet kapcsolatba hozni kereskedelmi árukkal. Azaz is érvel e szerkesztőségi válasz, hogy lám, Magyarországon szabadon terjeszthetők Karel Čapek művei. Nos, valóban terjedhettek e művek, sajnos azonban csak csehül vagy valamely más nyelven, mert a világhírű cseh írótól a két háború közötti Magyarországon mindössze egy úti napló-részlet jelent meg a Nyugatban, s egyetlen bemutatott drámáját, a *R. U. R.*-t is elég hűvösen fogadta a korabeli magyar kritika, valószínűleg inkább a szerző nemzetisége, mint a cselekmény vagy a szerkesztettség miatt. Viszont köztudomású, hogy a felszabadulás óta mily népszerűek nálunk is a Čapek-művek, első sorban a *Betörők, bírák, bűvészek és társaik* címen megjelent bűnügyi történetek...

Az ismertetett jószándékú, bár eleve kudarcot valló közlekedési kísérlet — mint láttuk — folyamatos törekvésnek volt láncszeme.

Úgy látszik, Čapeket komolyan foglalkoztatta e feladat, mert amikor, három évvel később, egy pozsonyi magyar újságíró, Császár István levelet írt neki és véleményét kérte, helyeselné-e olyan kiadvány vagy kiadványok megjelenését, amelyekben magyar írók elmondanák őszintén és objektíven, mit tapasztaltak Csehszlovákiában, és fordítva, cseh és szlovák írók a magyarországi tapasztalataikról adnának számot, Čapek így válaszolt Császár Istvánnak egy (máig kiadatlan) német nyelvű levélben:

„Lieber Herr Császár,

ich halte es sogar für wünschenswert und dienstvoll, wenn die ungarischen Schriftsteller unsere Verhältnisse und Begebenheiten, die sie und ihre Landsleute erlebten, objektiv (und von keinem anderen Standpunkt als von dem der Wahrheit) schildern möchten. Es ist war: jetzt gibt's keine Zeit für irgendeine Tendenz; aber jede Zeit, auch die unsrige, ist passend für

die Wahrheit. Aber wird man das, was für eine Seite der Grenze wahr ist, auf der anderen Seite der Grenze für wahr und aufrichtig halten? Wird man z. B. das, was unsere (amtliche und journalistische) Zensur als objektiv billigen wird, auch auf ungarischer Seite für objektiv und wahrheitsgemäss halten? Es ist sicher nicht leicht, aber doch versuchswert. Sie müssen sich eben im voraus damit versöhnen, dass man Ihre Schilderung auf einer oder anderen Seite als tendenziös oder voreingenommen empfinden wird; aber wer so etwas nicht riskieren will, ist kein Schriftsteller.

Ergebenst Ihr

Karel Čapek"

(„Kedves Császár úr, — én valóban kíváncsi vagyok és szerfölköt érdemesnek tartanám, ha magyar írók objektíven (és semmilyen más szempontból, mint csak a valóság szempontjából) vázolnák a mi viszonyainkat és az eseményeket, amelyeket ők és honfitársaik nálunk tapasztaltak. Igaz: ma nem olyan korban élünk, amely bármiféle irányzatosságnak kedvezne; de minden kor, a miénk is, alkalmas az igazság elmondására. De igaznak és őszintének tartják-e majd a határ másik oldalán azt, ami az innenső oldal számára igaz? Objektívnek és valóságosnak fogják-e tartani magyar részről is azt, amit pl. a mi (hivatalos és szerkesztőségi) cenzuránk objektívnek tekint? Valóban nem könnyű ez, de érdemes megkísérelni. Önnek tehát már előre fel kell készülnie arra, hogy beállítást irányzatosságnak és elfogultságnak fogják tekinteni az egyik vagy a másik oldalon; de nem író az, aki ilyesmit nem mer kockáztatni. — Őszinte híve Karel Čapek.)

1935 nyarán íródott e levél: reménytelenség, csüggedtség hatja át. De kieseng belőle Čapek végső fejlődési korszakának ekkor formálódó erkölcsi magatartása is: a cselekvést és a véle járó kockázatot vállalni kell, még ha bizonytalan is a siker reménye.

CSEHSZLOVÁK MONOGRÁFIA SHAKESPEARE TÖRTÉNETI DRÁMÁIRÓL

A magyar anglistika egyik legsürgősebb feladata, hogy szoros kapcsolatokat építsen ki a Szovjetunió és a népi demokráciák anglistáival, és tudományos eredményeiket minél nagyobb mértékben használja fel a hazai kutatás fellendítésére. Legtöbbet ezen a téren is a szovjet tudósoktól tanulhatunk; itt nemcsak olyan nagyszabású szintézisekre gondolok mint pl. a Gorkij Világirodalmi Intézet gondozásában tizenöt év (1943-58) alatt készült angol irodalomtörténet, hanem a monográfiák és tanulmányok egész seregére, amelyek számos irodalmi problémát teljesen új megvilágításba helyeznek, de amelyekről anglistáink csak a legkritikább esetben vesznek tudomást. Széleskörű dokumentációs munkára van szükség, hogy a szovjet anglistika eredményei eljussanak kutatóinkhoz és oktatóinkhoz, s új távlatot, szilárdan megalapozott marxista irodalomszemléletet adjanak munkájuknak.

Kisebb terjedelmű, könnyebben áttekinthető az a kutatómunka, amelyet egyes népi demokráciák anglistái végeznek. Eredményeik ismertetésében sokat köszönhetünk a Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik kitűnő szerkesztőinek és munkatársainak, különösen Martin Lehnert berlini professzornak, aki szívügyének tekinti a szocialista országok anglistáinak együttműködését. A Zeitschrift hasábjain magvas összefoglalások jelentek meg a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, majd újabban a Német Demokratikus Köztársaság anglistáinak munkájáról.¹ Az előbbi tanulmány a Csehszlovák Tudományos Akadémia keretében működő Modern Filológiai Kabinet, illetve a Modern Filológiai Társaság kiadásában külön is megjelent.

Vilém Fried gazdagon dokumentált beszámolójából néhány szempontot szeretnék kiragadni, bevezetésképp a címben ígért könyvismertetéshez. Egyik az az

ösztönző hatás, amelyet Vilém Mathesius, a prágai cseh Károly Egyetem első anglista magántanára, majd 1912-től kezdve professzora gyenge egészségi állapota ellenére közel nagyven éven át kifejtett. Mathesius volt az immár több mint fél évszázados múltra visszatekintő csehszlovák egyetemi anglistika igazi megteremtője. Prága, Brnó, Pozsony, Olomouc egyetemeinek vezető anglistái ma is szinte kivétel nélkül Mathesius-tanítványok.

Mathesius azonban egymaga nem érhetett volna el ilyen eredményt a közművelődési szervek megértő és messzetelektől kultúrpolitikája nélkül. A fejlődés, amelyről Fried cikke beszámol, rohamos s a mi számunkra irigylésre méltó. Röviddel Csehszlovákia megteremtése után létesítik az ország második egyetemét Brnóban, természetesen angol tanszékkel. A 20-as években következik a pozsonyi egyetem alapítása, majd 1946-ban külön intézet létesül a prágai egyetemen az amerikai irodalom és kultúra tanulmányozására. 1952-ben alakul meg a Csehszlovák Tudományos Akadémia s ennek kebelében már a következő évben a Modern Filológiai Kabinet, a tudományos munka szervező központja az egész köztársaság területén. A Kabinet védnöksége alatt áll a Modern Filológiai Társaság (Kruh moderních filologů), amely szélesebb körök felé közvetíti a kutatások eredményeit, főleg előadások és vitaestek rendezésével Prágában, Brnóban és Pozsonyban.

Ilyen személyi és szervezeti feltételek között fejlődött ki az a valóban impozáns arányú anglistikai munka, melyről Vilém Fried, az újabb angol nyelv magántanára a prágai Károly Egyetemen ad kitűnő tájékoztatást. A nyelvészek közül Bohumil Trnka (Prága) és Josef Vachek (Brnó), Mathesius közvetlen utódai a nemzetközileg legismertebb nevek, míg az irodalomtörténészek vezetője Zdeněk Vančura, a

¹ VILÉM FRIED, Die tschechoslowakische Anglistik. Zeitschrift ... VII. (1959) Heft 2. 190—200. — CHRISTA HOFMANN: Die Anglistik—Amerikanistik in der Deutschen Demokratischen Republik. Zeitschrift ... VIII. (1960) Heft 2. 171—185.

prágai egyetem anglista professzora. A cikk szerzője jó arányérzékkel ismerteti a gazdag tudományos munkát, amely részint monografikus feldolgozásban, részint a folyóiratok hasábjain bontakozott ki. Az utóbbiak közül számunkra különösen fontos a nagymúltú Časopis pro moderní filologii idegen nyelvű melléklete, majd ennek utódaként az 1958 óta megjelenő Philologica Pragensia, amely a nagy világnyelveken foglalkozik a germanisztika, anglistika és romantika kérdéseivel.

Friedl kiemeli a csehszlovák anglisták gyakorlati tevékenységét: érdeklődésüket a nyelvoktatás módszertana iránt, tankegyetemi munkásságukat, valamint az angol nyelvű szépirodalom átültetésével kapcsolatos feladataikat (fordítás, bevezetések és utószavak írása, jegyzetelés). Hasonló feladatokat támaszt a kultúrforradalom hazai anglistáinkkal szemben is. Szerencsésebb hagyomány alakult ki csehszlovák kollégáinknál abban a tekintetben, hogy náluk angol anyanyelvű oktatók is működnek az egyetemeken; így Simeon Potter, a liverpooli nyelvész-professzor évekig volt lektor a brnói egyetemen.

A fiatalabb anglista irodalomtörténészek élgárdájához tartozik Zdeněk Stříbrný, a Modern Filológiai Kabinet munkatársa, akinek értékes anglistikái, főleg Shakespeare-tanulmányairól folyóiratunk a múltban ismételten megemlékezett.² Eddigi kutatásainak legfigyelemreméltóbb eredményét, egy terjedelmes monográfiát Shakespeare történeti színműveiről, 1959-ben adta ki a Csehszlovák Tudományos Akadémia.³ A kötet húsz lapnyi angol nyelvű összefoglalást tartalmaz,⁴ s így a cseh nyelvet nem ismerők számára is legalább vázlatos betekintést nyújt szerzőnk kutatási módszereibe, és képet ad legjelentősebb eredményeiről.

Stříbrný jól ismeri témája szakirodalmát — a terjedelmes bibliográfia és a jegyzet-apparátus is arra vall, hogy a hazai könyvtárak nyújtotta lehetőségek mellett alaposan kihasználta a stratfordi Shakespeare Intézetben, valamint a birminghami és oxfordi könyvtárakban töltött kutatási időt. Módszerének egyik jellemző vonása, hogy rendszerint a polgári irodalomtudomány valóságos eredményeiből, legalább részlegesen érvényes megállapításaiból indul ki, de a marxista módszer segítségével rámutat a nézőpont egyoldalúságára, s az egyik látásmódot több nézőpontból történő vizsgálódással gazdagabbá, teljesebbé

teszi. Jó példa erre az a mód, ahogyan az egyik legtekintélyesebb mai angol Shakespeare-kutató, E. M. W. Tillyard beállítását korrigálja egy központi jelentőségű kérdésben. Tillyard ahhoz az irodalomtörténeti iskolához tartozik, amely a középkori eszmék továbbélését hangsúlyozza az angol reneszánsz korában, és tompítani igyekszik a nagy társadalmi átalakulást kísérő eszmevilág újszerűségét, forradalmi jellegét. Shakespeare történetiszemléletében is a sztatikus elemeket, a változhatatlan hierarchikus rend eszméjét, vagyis a hűbéri ideológiához kapcsolódó vonásokat állítja előtérbe. Stříbrný elismeri, hogy ezek a szemléleti elemek áthatják Shakespeare történeti színműveit, de ugyanakkor felhívja a figyelmet más képekre és nézetekre, amelyek szöges ellentétben állnak a „rend” és „rang” változhatatlan világával. Ilyen mindenekelőtt az „idő” dinamikus felfogása; különösen a IV. Henrikben, amely Shakespeare érett történetfilozófiáját fejezi ki, az „idő” képe, gyakran a szükségszerűség képzetével párosulva, hatalmas történeti erőket idéz fel, amelyek feldőlnek a „rang” és a „királyok isteni joga” által szentesített rendet. Shakespeare történetfelfogása így híven tükrözi saját korának eszmei válságát, a társadalom forradalmi átalakulását, a feudális rend végső vereségét és felbomlását.

A mondottakból is kitűnik, hogy Stříbrný módszerének egyik fő erénye a dialektikus látásmód, az ellentétek egységének megragadása. Ezt a módszert igyekszik alkalmazni akkor is, amikor azt a sokat vitatott kérdést tárgyalja, hogyan vélekedett Shakespeare az egyszerű köznépről. Stříbrný helyesen látja meg az ellentétes tendenciákat Shakespeare felfogásában, különösen amikor a realista művész valóságghűsége és egy arisztokratikus veretű kor uralkodó osztályának elítélélei ütköznek benne össze. A szerző szerint azonban Shakespeare ezeket az ellentétes tendenciákat végül a nemzeti egység nagy szintézisében oldja fel: „Shakespeare nem az Erzsébet-kori társadalom valamely rendjének szócsöve, hanem az egész angol nemzet költője volt.” Az egységnek ezt a tudatát Stříbrný történeti tényezőknak: a feudális megosztottság után kialakuló erős központi hatalomnak, a spanyol monarchia leverésén izmosodó nemzeti öntudatnak tulajdonítja. „Az egész angol nemzet jóléte: ez Shakespeare legfőbb szempontja a történeti színművekben — írja Stříbrný. — A költő remény-

² L. pl. Irodalmi Figyelő I. (1955) 203. II. (1956) 173.

³ ZDENĚK STŘÍBRNÝ, Shakespeareovy historické hry. NČSAV. Praha 1959. 295.

⁴ Shakespeare's History Plays. A Summary. 249—269.

teli látomásában az egyéni és a nemzeti lét minden ellentmondása leküzdhető, »ha Anglia hű marad önmagához«.²⁵

Kérdés azonban, hogy Shakespeare valóban a nemzeti egységet féltő politikus szemzőgéből nézte-e a történelmet, s ezen az alapon marasztalta el egyforma szigorral a főurak marakodásait és a tömegek felkeléseit. S ha a történeti színművek ilyen minden ellentétet kibékítő egységben teljesednek ki, miért váltja fel ezt az optimista szemléletet néhány évvel később, a *Hamlet*, *Lear király*, *Macbeth* írása idején a társadalmi és egyéni kötelékek felbomlásának megdőbbségtől látomása?

Nézetünk szerint Shakespeare ember- és történetfelfogásának ez az oldala is sokkal árnyaltabb, ellentmondásosabb, semhogy a Tudor-abszolutizmus egyszerű ideológiai vetületének vagy költői kifejezésének lehetne tekinteni. S ha a shakespeare-i történeteszemléletet „általában” kívánjuk jellemezni, nem szorítkozhatunk az angol történelmet megjelenítő ún. királydrámák műfajára, hanem meg kell vizsgálnunk a később keletkezett nagy tragédiákat és a római tárgyú színműveket is.⁶

Jóval biztosabb talajon mozog a szerző, amikor Shakespeare történeti drámáinak forrásait tárgyalva hangsúlyozza a szóbeli hagyomány, a balladai motívumok fontos szerepét, s Shakespeare alkotó módszerének egyik lényeges vonását a legmagasabb reneszánsz kultúra és a népi hagyományok tökéletes ötvözésében jelöli meg.

Az általános, elvi jelentőségű kérdések tárgyalása után Stříbrný részletesen elemzi az egyes darabokat, keletkezésük időrendjében. A *VI. Henrik* három részében az alapvető eszméi tartalmat domborítja ki: a középkori királyveszmény összeütközését a reneszánsz individualizmus végtelen erkölcostelen formájával. A *III. Richárd* jellemábrázolását Marlowe-nak a moralitás-játékoktól örökölt merevebb módszerével veti össze, s szerencsés párluzamot von a képvilág és az emberábrázolás fejlődése között: mindkét vonatkozásban az elvontságok, allegóriák, szimbólumok világa felől az erőteljes, életszerű egyénítés, a realizmus felé haladunk. Ezt a tendenciát követi nyomon a szerző a *János király*ban, különösen a fattyú Faulconbridge máig is sokat vitatott arcképében, melyben a cinikus arri-vista és a bátor hazafi vonásai olvadnak össze. Az új ábrázolási módszer, az ellentétes jellemvonások feszültsége II. Richárd alakjában éri el első diadalát. Shakespeare itt részben a kétféle történeti hagyományra

támaszkodik, mely a lemondásra kényszerített és halálba taszított királyt hol győző akaratú zsarnoknak, hol szent életű áldozatnak mutatta be, részben Bolingbroke és Richárd jellemét és sorsát állítja folytonosan szembe egymással, részben az uralkodó és az ember kettősségét vizsgálja Richárdban. Az ellentmondó vonások feszültségében kovacsolódik ki az a költőileg meggyőző arckép, amelynek történeti hitelességét a legújabb kutatások igazolták. A shakespeare-i ábrázolás itt egyaránt diadala a költői és a történeti igazságnak.

A régebbi krónikás játékok lazább szerkezetéhez visszatérő *IV. Henrik*-drámák újszerűségét Stříbrný a népi humor és józanság megnyilvánulásában látja. Falstaff alakját nagyrészt A. C. Bradley és J. Dover Wilson nyomán értelmezi, de igen szellemes és termékeny az a megjegyzése, amely a kövér lovag sokrétű alakját Švejkkel rokonítja, mivel Falstaff is fittyet hány az uralkodó osztályok ideológiájának s az elnyomott köznép érzéseit, felfogását szólatgatja meg.

Rendkívül érdekesek Stříbrný fejtegetései az *V. Henrik*ről. Elégő általános az a vélemény, hogy Shakespeare itt eltér megszokott objektivitásától és túleszményíti hőseit. Ezen értelmezés szerint a dráma lírai ditirambusok sorozata, egyoldalú, sekélyes jellemrajzzal. Stříbrný elismeri, hogy Shakespeare a nemzeti hőssé fejlődő fiatal királyt dicsőíti költői fegyvertára összes eszközeivel, s az eszményi reneszánsz uralkodót rajzolja meg benne, Sir Thomas Elyot és a „királytűkrök” szerzői nyomán, — de rámutat az arckép sötétebb ecetvonásaira is: a kétszínűségre és képmutatásra az ifjú uralkodó külpolitikájában, az őszinteség bizonyos hiányára, amikor katonáival, a köznéppel érintkezik, egyszerűen azokra a vonásokra, amelyek Machiavelli hidegen számító fejedelmét juttatják eszünkbe. Stříbrný éppen abban látja a mű értelmét, hogy Henrik végül is leküzdí machiavellista hajlamait, nem tör erkölcostelen módon szerzett egyéni hatalomra, hanem a nép élén harcol hazája boldogságáért.

A szerző igen helyesen az ellentétes vonások harmonizálásában látja a shakespeare-i jellemábrázolás legfőbb titkát, és e köré a központi mag köré csoportosítja a drámai művészet összes kifejező eszközeinek fejlődését. A dialektikus látásmód: ez Shakespeare drámai módszerének lényege, ez jellemzi Stříbrný irodalomszemléletét is.

Vilém Fried abban jelölte meg a cseh-

⁶ Utalás a János király zárósoraire.

⁷ Az egész kérdéssel kapcsolatban l. ANSELM SCHLÖSSER tanulmányát (Zur Frage „Volk und Mob” bei Shakespeare. Zeitschrift ... 1956. 148—171), az Irodalmi Figyelőben (1956. 317—319) megjelent ismertetéssel.

szlovák anglisták célját, hogy az írókat és költőket, az angol irodalomban jelentkező áramlatokat és művészi törekvéseket a történelmi és dialektikus materializmus marxista módszerével igyekszenek kutatni és új, objektív, az igazsághoz hű fényben megvilágítani. Fried szerényen hozzáteszi, hogy sokszor csupán első kísérletekről van szó, amelyek másokat arra ösztökélhetnek, hogy igazi tudományos alapon mélyebben hatoljanak be az anglistika problémáiba.

Stříbrný monográfiája messze túlhalad az ilyen kísérleti fokon, és komoly tudományos eredményeket jelent a shakespeare-i dráma egyik fontos területének újjáértelmezésében. Az elismerés egyik látható jele, hogy Peter Genzel nemrég megjelent, rendkívül szelektív bibliográfiájában⁷ Stříbrný könyve a Shakespeare-kritika részletproblémáival foglalkozó tizenkét legfontosabb munka között foglal helyet.

SHENCZI MIKLÓS

3. БОГУСЛАВСКАЯ: ЛЕОНИД ЛЕОНОВ (LEONYID LEONOV)

«Советский Писатель» Москва 1960. 367.

Boguszlavszkaja könyve az első olyan mű a szovjet irodalomtudományban, mely Leonov művéről egységes képet ad. A monográfia Leonov legkorábbi elbeszéléseitől kezdve egészen az *Orosz erdő* megjelenéséig követi nyomon az író művészi fejlődését. Foglalkozik a fiatal Leonov verseivel, mind a hat regényével, sok kisregényével és csaknem minden drámájával.

Leonov eszmei-művészi fejlődésének bemutatása során a kritikus nem esik a negativizmus hibájába, amellyel általában értékelni szokták Leonov korai műveit. Boguszlavszkaja a fiatal Leonov művészetének egészséges és pozitív elemeit a téves és beteges vonásokkal együtt elemzi és kiválóan kitapintja azokat az idogszálakat, amelyek az író egész életművét mint egységes egészet átszövik.

Leonov művészetének egyik központi jellemvonásaként az író humanista törekvését jelöli meg. Bebizonyítja, hogy Leonov műveiben Gorkij nézetei viaskodnak Dosztojevskij filozófiájával. A humanizmus e kétféle felfogása a legtisztábban Leonov két regényében (*Tolvaj* és *Szoty*) tükröződik: a *Tolvaj*-ban Dosztojevskij passzív, szenvedő humanizmusa, a *Szoty*-ban pedig Gorkij aktív, teremtő humanizmusa.

Ez a kérdés — ti. Leonovnak Dosztojevskijhez és Gorkijhoz való viszonya — nemegyszer felmerül a könyvben. Boguszlavszkaja meggyőzően mutatja be, hogyan

fejlődött Leonov „az élet periférikus jelenségeinek ábrázolójától a kor központi jelenségeinek ábrázolójáig, a szocializmus tapasztalati tényeinek bemutatásáig, hogyan fejlődtek hősei az élettől és munkától elszigetelt emberekből olyan céltudatos hősökké, akik számára a munka alkotás”. Felvázolja, hogy mekkora utat tett meg Leonov „attól fogva, hogy a szenvedést tartotta az élet előrevívő rugójának egészen addig, míg a szenvedést mint az embert eltorzító erőt megtagadja”. Valóban ilyen volt Leonov útja a 20-as évek műveitől a *Szoty*-ig, a *Szkutarjevskij*-ig, vagy az *Ut az óceán felé* c. regényig.

A szovjet kritika Leonov *Szkutarjevskij* c. regényének hőséiben prometheuszi és fausti vonásokat fedezett fel. Boguszlavszkaja észreveszi Leonov érdeklődését más „örök” témák, különös és olyan ellentétpárok iránt, mint pl. élet és halál, nyíltszívűség és rejtett gonoszság, teremtő génusz és meddő művesség (a Mozart és Salieri probléma). Ez utóbbi téma sokféleképpen variálva tér vissza Leonov műveiben, mindig új és új oldalról megvilágítva, hol éles politikai hangsúllyal, hol pedig annak etikai oldalát emelve ki.

Boguszlavszkaja könyve jelentősen elmélyíti ismereteinket Leonovról, és nagyban hozzásegít bennünket ennek a kiváló és bonyolult alkotóművésznek megértéséhez.

LUDMILLA SARGINA

Л. Н. МЕНШИКОВ: РЕФОРМА КИТАЙСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ДРАМЫ (A KÍNAI KLASSZIKUS DRÁMA REFORMJA)

Изд. Восточной Литературы, Москва 1959. 239.

Sok kisebb-nagyobb cikket, híradást olvashat az ember az utóbbi időben a kínai lapokban és folyóiratokban a színházi reformról, európai sajtótermékekbe azonban

legfőljebb útijegyzetek formájában kerülnek be erről a jelentős művészeti mozgalomról szóló hírek. Ezért van különös értéke Menysikov könyvének: alapos tájékozott-

⁷ Kurze Bibliographie für das Studium der Anglistik und Amerikanistik. Halle (Saale), Niemeyer, 1960. 156.

sággal, de európai szemmel vizsgálja itt a kínai színházi reform egyik kérdését, a szövegek könyvek reformját.

Különösen könyvének első fejezete tartalmaz számot szélesebb körök érdeklődésére. Ebben a részben a reformot általánosságban és történeti áttekintésben ismerteti. Az európai fül számára nagyon furcsán hangzik, ha színházi szövegek „reformjáról” hall, hiszen megszokta a szövegek tiszteletét. Ezért mindenekelőtt azt kell megvilágítani, hogy Kínában ez a reform miért jelent tulajdonképpen hagyományt. Meny-sikov alapos tájékozottsággal vázolja föl a kínai drámai műfajok történetét. Zheng Zhen-duo elméletét veszi kölcsön, amely szerint a kínai irodalom történetére az „ortodox” és a „népies” irodalom párhuzamos léte, és az „ortodox” irodalomnak a „népies” műfajok által való szüntelen fölfrissülése és gazdagodása jellemző, s ezzel az elmélettel magyarázza meg a drámai műfajok átalakulását. A műfajoknak a XII. század óta fennmaradt forrásai alapján nyomon követhető fejlődésével együtt végbemegy a szövegek könyvek változása is. Sokszor igen jelentős változásokról van szó, legjobb példa erre Wang Shi-fu *A nyugati szoba* c. színművének a formálódása a XIII. századi za-ju műfajtól (és még régebből: a IX. századi elbeszélésből) a XX. századi ping-ju műfajáig (a *Vörös Kísasszony* c. drámáig): az utóbbi színmű már nem egyéb, mint a XIII. századi öt színműből álló ciklusnak egyetlen epizódja. A műfajok fejlődésével együttjáró szöveg-változásokhoz még hozzá kell vennünk a politikai történelem által okozott változásokat, a kínai színház jellegéből adódó rögtönzések, színészi variánsok hatását, nyomdák, másolók és dramaturgok tevékenységének következményeit, valamint a számtalan dialektus és a részben ezek miatt kialakult számtalan helyi műfaj-variáns párhuzamos, de elszigetelt fejlődésének eredményeit. Ezért jellemzi joggal Meny-sikov a kínai drámát „félj folklór-jellegű” művészetnek, s ezért mondhatjuk azt, hogy a reform, a szüntelen változtatás a kínai drámának hagyományos és jellemző vonása.

Meny-sikov röviden összefoglalja a színházi reform főlzabadulás utáni történetét. A főlzabadult kínai népnek olyan színházra van szüksége, amely a szocializmust építő ország új eszméinek és erkölceinek kifejezéséhez nyújt segítséget. A mostani reformmozgalom abban különbözik minden eddigittől, hogy országos méretekben, egységes elvek szerint, tudatosan megy végbe. A reformmozgalom ösztönzője és elvi irányítója a Kínai Kommunista Párt és az állami intézmények. A széles körben

rendezett viták és a színházi fesztiválok a mozgalom nyilvánosságát biztosítják: az egész ország népe érdeklődéssel kíséri a népszerű, hagyományos kínai színház újjászületését.

A könyv többi három fejezetében Meny-sikov részletekbe menő elemzéssel mutatja be a reformok tulajdonképpeni tartalmát. Egy-egy fejezetet szentel a történeti, társadalmi és fantasztikus témájú régi színművek átdolgozásának. A drámák cselekményét a forrásul szolgáló regények meséjével veti egybe, vizsgálja az epikus forma és a drámai cselekmény különbségeit, majd a hagyományos szöveget és az átalakított változatot veti egybe. Elemzésre a legnépszerűbb kínai drámákat választja; a történeti drámák közt a *Vízparti történet* hőseinek kalandjait színre vivő darabok, illetve korszerűsített változatuk szolgál például. Kimutatja, hogy a cselekmény fővonala-nak épségben tartása mellett egyes szereplők jellemének megváltoztatásával, szociális hovatartozásuk feltüntetésével magának a regénynek a szellemével nem ellenkező, de mai szemléletünket, igényeinket kielégítő magyarázatot tudnak sugallni a történethez: a Liangshan-hegy fölkelőinek mozgalma a népre támaszkodva jöhet csak létre. Ugyancsak jellemző példája az ilyen típusú, sikeres változtatásnak a *Keresztúton* (San cha kou) című, világsszerte ismert színmű átírása. A darab arról szól, hogy egy tábornokot (a barbárok elleni háború egyik hőst) az udvari klikk titokban el akar tenni láb alól. Bilincsbe verve, bűnökkel vádolva elszállítják a fővárosból, útközben kísérőivel együtt megszáll egy fogadóban. Egy barátja is a keresztútnál álló fogadóba érkezik, hogy megoltalmazza. A fogadós ki akarja fosztani a magányos utast, s éjjel belopózik szobájába, az azonban fölleszel s kezdetét veszi a párharc a sötét szobában (ez a pantomim-részlet tette híressé a darabot világsszerte), amelynek a fölriasztott tábornok vet véget, aki közbelépésével kiszabadítja a fogadós által megtámadott barátját. Ebben az eredeti formájában a darab meséje közönséges rablókaland. Az átdolgozás mindössze annyit változtatott a darabon, hogy átalakította a fogadós jellemét: a fogadós becsületes ember, aki tiszteli a tábornokban a hazafit, a barbárok elleni háború hőst, és a magányos utasban éppen a tábornok életét fenyegető ellenséget sejt, ezért is tör rá. Világos, hogy ezzel a szellemes változtatással a legenda eredeti szellemének is jobban megfelelő, s a mai néző igényeit is kielégítő eszméi tartalmat kapott a darab.

Ugyancsak részletesen elemzi a társadalmi dráma reformjának bemutatására *A nyugati szoba* című darabot, a fantaszti-

kus témájú darabok közt pedig *A nyugati utazás* c. regényből készült, Sun Wu-kong, a majomkirály kalandjait feldolgozó darabokat. Az elemzésekkel kapcsolatban megbírálja a reformmozgalomnak olykor jelentkező vulgáris túlzásait is, s főhívja a figyelmet a darabokban jelentkező eszmei bonyolultság, gyakran zavarosság buktatóira. Ez utóbbinak jellemző példájaként említi a régi darabokban szereplő igazságos hivatalnok figuráját: ebben a néptömegeknek az igazság győzelmébe vetett hite és illúziói egyaránt testet öltenek.

A függelékben közli Menysikov a színházi reformmozgalomra vonatkozó három legfontosabb kormányrendeletet, amely a reformok irányára és elveire vonatkozó legfontosabb dokumentum. Részletes bibliográfia, név- és szójegyzék egészíti ki a kötetet, amely a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Keletkutatási Intézetének publikációjaként jelent meg, s a szovjet sinológusok ifjabb nemzedékének alapos fölkészültségét dicséri.

MIKLÓS PÁL

A. САБУРОВ: „ВОЙНА И МИР” Л. Н. ТОЛСТОГО (TOLSZTOJ HÁBORÚ ÉS BÉKE C. REGÉNYE)

ПРОБЛЕМАТИКА И ПОЭТИКА

Изд. Моск. Унив. 1959. 602.

A monográfia szerzője nehéz és sokrétű feladatot tűzött maga elé: át kívánja tekinteni azt a hatalmas művészi tablót, melyet Tolsztoj a *Háború és Béke*-ben alkotott. Elemzésének tárgya a regény eszmevilága, műfaja és kompozíciója, Tolsztoj történet szemlélete, módszere és stílusa.

A Tolsztojról szóló kritikai irodalomban mind ez ideig nem volt olyan munka, amely ehhez hasonló teljességgel elemezte volna Tolsztoj hatalmas regényét.

Tolsztoj hatalmas regényének fő problematikáját nemcsak annak társadalmi-történelmi alapjában látja, hanem igyekszik megmutatni a regény filozófiai háttérét is.

A legérdekesebb és legjobban megírt fejezetek azok, amelyekben a *Háború és Béke* művészi sajátosságairól beszél. Részletesen és konkrétan elemzi Tolsztoj nagy művészi felfedezését: a nép hőstetteinek bemutatását. Ez a nagy trouvaille közvetlen kapcsolatban van azzal a demokratikus szemlélettel, mely a történelem alakulásában az egyszerű embereknek, a tömegeknek a szerepét hangsúlyozza.

Tolsztoj nemcsak annyiból jelentett teljesen újat a regényirodalomban, hogy elődjénél szélesebb történelmi eseménysort szőtt bele a regényébe, hanem abban is, ahogyan az élet pozitív hősi elemeit kifejezte,

azokat a pozitívumokat, amelyek vagy a tömegekben vagy olyan személyiségekben testesültek meg, akik szellemi fejlődésükben a néphez egyre közelebb kerültek.

Kétségtelen tény — írja Szaburov —, hogy a történelem Tolsztojnál nem háttér, nem fantázia kerete, hanem magának a történetnek fő eleme.

A tolsztoji regény legfőbb kompozíciós sajátosságának Szaburov az elbeszélő folyamat egységét, dinamikáját tartja. A sajátos körülmények, a táj, a szereplők külső tulajdonságai, életük korábbi eseményei — természetesen, magától értetődő módon hatják át az eseményeket, juttatják kifejezésre a cselekményt.

Szaburov a *Háború és Béke* elemzése során azt az elméleti tételt veti fel, hogy a XIX. és XX. században a regény műfaji természete megváltozott: több műfaj szintéziséből alakult ki az új regény. A *Háború és béke*t összehasonlítva Turgyev és Goncsarov regényeivel, kimutatja, milyen nagy lépést tett Tolsztoj a regény dramatizálása felé.

Hosszú évek munkájának eredményeként Szaburov olyan művet alkotott, amely nemcsak Tolsztoj művészi eredetiségét tárja elénk új fényben, hanem értékes új elemeket ad a próza elméletéhez is.

LUDMILLA SARGINA

A. СЛОНИМСКИЙ: МАСТЕРСТВО ПУШКИНА (PUSKIN ALKOTÓ MŰVÉSZETE)

Москва Гослитиздат, 1959. 525.

Szlonyimszkij egyike a legrégebb orosz Puskin-kutatóknak. Puskin alkotó művészetéről szóló könyve a mai szovjet irodalom szempontjából is sok értékes tanulságot tartalmaz. Gazdag megfigyelései Puskin stílusművészetéről közvetlenül is befolyá-

solják a forma és tartalom viszonyáról napjainkban folyó vitákat.

Vizsgálódásának tárgya nem Puskin teljes életműve, hanem csak legismertebb és legnagyobb művészi értékű művei. A monográfia első és egyúttal legsikerültebb

részében Puskin lírai költészetének természetét — ahogyan ő mondja — „törvényeit” kutatja. A második részben Puskin poémáival, az *Anyegin*nel és a *Borisz Godunov*val foglalkozik. A harmadik, befejező rész Puskin prózáját tárgyalja.

Szlonyimszkij fő törekvése annak bebizonyítása, hogy Puskin művészetének legfőbb forrása gondolatainak ereje. „A formai csiszoltság — írja Szlonyimszkij — sohasem volt öncél Puskinnál, hanem mindig csak eszköz a gondolat minél teljesebb, minél pontosabb kifejezésére. Minél szélesebbé és mélyebbé vált a gondolat, annál nagyobb súlyt, annál mélyebb tartalmat kapott a szó, annál zengőbbé, annál zeneibbé vált a vers. A gondolat volt a költő irányítója a forma kialakításában.” (64. l.) Szlonyimszkij bebizonyítja, hogy a gondo-

lat, a tartalom kölcsönöz a szónak varázslatos csengést.

Új módon elemzi a puskinsi pszichológiát is. Ebből a szempontból különösen érdekes, ha nem is vitathatatlan az a szemlélet, amellyel a szerző olyan bonyolult alakokat elemez, mint Aleko, vagy Tatjana.

Szép fejezetet szentel a szerző Puskin meséinek. Ebben megmutatja, hogyan jut kifejezésre Puskinnál az orosz nép lelki finomsága és bölcsessége.

Gyengébben sikerültek a *Poltaváról* és a *Bronzlovásról*, valamint a Puskin prózájáról szóló fejezetek.

Ennek ellenére Szlonyimszkij új könyvével nemcsak a Puskin-kutatás, hanem az egész szovjet irodalomtudomány is jelentősen gazdagodott.

LUDMILLA SARGINA

A. Н. СОКОЛОВ: ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XIX. ВЕКА (A XIX. SZÁZADI OROSZ IRODALOM TÖRTÉNETE)

T. I. Изд. Моск. Унив. 1960

A. N. Szokolov tankönyve, amely a szovjet egyetemek és főiskolák számára készült az orosz irodalom történetének 1801-től 1842-ig terjedő szakaszát fogja át. A csaknem 800 oldalas munka a bevezetésen kívül három, ún. „áttekintő” fejezetből áll, amelyekben helyet kaptak a kisebb jelentőségű írókat tárgyaló rövid vázlatok is, továbbá az egyes korszakok legjelentősebb íróival (Zsukovszkij, Bátyuskov; Ryljejev, Gribojedov; Puskin, Gogol, Lermontov, Kolecov) foglalkozó monografikus részekből. Az 1816—1842. éveket áttekintő, valamint a Ryljejevről, Puskinról és Lermontovról szóló fejezet korábban már külön is megjelent, némelyikük azonban (különösen a Puskinnal foglalkozó fejezet) ez alkalommal jelentősen átdolgozott és bővített formában kerül az olvasó elé. A Gribojedovról szóló fejezetet V. I. Kulesov, a Puskinnal foglalkozót D. D. Blagoj írta.

Bár a könyv szép számmal tartalmaz eddig ismeretlen, vagy csak szűkebb kutatói körben ismeretes adatokat (ezek közül megemlíthető a *Kritika utazása* c. századeleji prózai szatíra ismertetése), tankönyvjellege nem azt kívánja, hogy ismeretanyagban adjon újat, hanem inkább a legszükségesebb anyag oly rendszerezését és értékelését igényli, amelynek alapján világos képet lehet alkotni mind az irodalmi fejlődés folyamatáról, mind pedig az egyes írók munkásságáról. A könyv kiváló elméleti és módszertani megalapozottságáról tanúskodik, hogy a bevezetés nemcsak az orosz irodalom nemzeti és világirodalmi jelentőségét méltatja, s nemcsak a tárgyalt kor periodizációját adja, hanem, előké-

sztve a továbbiakban követendő tárgyalási módszert, igyekszik tisztázni egyes irodalomelméleti fogalmakat és terminológiai problémákat, amelyek értelmezésében mind ez eideig nincs meg a szükséges összhang (irány, áramlat, módszer, stílus értelmezése).

Elvi fontosságú újítás a könyv felépítésében, hogy az áttekintő fejezetek kb. $\frac{1}{3}$ -át teszik ki, s jellegüket, tartalmukat tekintve is valóban az egész mű alapjául szolgálnak. Így valóban a szó szoros értelmében irodalomtörténet jön létre, nem pedig egyes monográfiák laza, különböző szempontok szerinti összeállítása, ami jellemző pl. a közismert tizkötetes orosz irodalomtörténetre.

A könyv újszerűségét és jelentőségét tehát elsősorban ezek az áttekintő fejezetek adják meg. A tárgyalt korszakon belül Szokolov az irodalmi fejlődés három kisebb szakaszát különbözteti meg, s e három szakasz mind társadalomtörténeti, mind irodalmi szempontból jól elhatárolható. Az 1801-től 1815-ig terjedő, s a nemesi forradalmi mozgalom kialakulását megelőző szakaszt irodalmilag a XVIII. századtól örökölt klasszicista — szentimentális hagyomány és a romantika közötti harc jellemzi, amelyben végül is a romantika, és pedig annak passzív, Zsukovszkij által kialakított áramlata lesz a győztes. Az 1816—1825. évekkel elhatárolható második szakasz egybeesik a nemesi forradalmi mozgalom, a dekabrizmus történetével, amely irodalmi téren megteremti Oroszországban a romantika új, forradalmi áramlatát. A forradalmi romantika jegyében áll Pus-

in költői pályafutásának első szakasza is. Puskin azonban hamarosan szakít a romantikus alkotói módszerrel, s az *Anyegin* első fejezeteivel és a *Borisz Godunov*val már a felektörzsek felkelését megelőző években meghatározottan a realizmus útjára lép. Tőle függetlenül, de a nemesi forradalmi mozgalmal eszmei kapcsolatban hasonló eredményt ér el Gribojedov is. Így ez a korszak a realizmus létrejöttének ideje az orosz irodalomban. Végül a harmadik, 1826-tól 1842-ig terjedő szakasz, amely a nemesi forradalom bukását követő bonyolult eszmei út keresésének ideje, meghozza a puskinsi realizmus kiteljesedését s határozott kritikai irányulást ad neki Gogol prózai és drámai műveiben. A Lermontov költészetében ugyanebben az időben újjáéledő forradalmi romantika szintén sajátos „kritikai” romantika, amelyből törvényszerűen nő ki az orosz szociálpeszihológiai regény. A XIX. század első négy évtizedében ilyen módon létrejönnek mindazok az irodalmi irányzatok és formák, amelyekben a következő évtizedek írói is alkotnak.

Szokolov könyvének legnagyobb érdeme az, hogy az orosz realizmus kialakulásának erről a folyamatáról, amely a valóságban természetesen jóval bonyolultabb volt, mint a fenti sémában, egészében és egyes szakaszait tekintve is teljes képet tud alkotni. Tárgyalási módszerének középpontjában természetesen az irodalmi irányok és áramlatok fejlődésének, dialektikájának problémája áll. Az irodalmi fejlődés rajzában megfelelő helyet biztosít nemcsak a legkiemelkedőbb írók által elért eredményeknek, hanem a kisebb írók munkásságának is. Nagy figyelmet fordít a szépirodalom fejlődését kísérő és előmozdító tényezőkre; így a könyvben gondos megvilágítást nyernek a különböző irodalmi csoportulások és társaságok, a folyóiratok, az esztétika és az irodalomkritika fejlődése s mindezek szerves kapcsolata egymással. Különös figyelemmel kíséri a könyv a népiség fejlődését az irodalomban. A fenti elvekkel együttesen igyekszik érvényesíteni a műfaji elvet. Módszerének komplex jellegét nem bonyolítja, hanem csak gazdagítja azáltal, hogy nemcsak azt az újat regisztrálja és értékeli, amit a három korszak bármelyike adott az előzőhöz képest, hanem az egyes szakaszokon belül is időrendben, a lehető legteljesebb folyamatossággal követi a fejlődés vonalát, az összes többi elvet szigorú betartása mellett. Különösen figyelemre méltó a harmadik korszak áttekintése, minthogy az irodalmi irányzatok és áramlatok, ezek egyes íróknál megnyilvánuló sajátosságai és az irodalmi harc összefüggései ebben az időben különösen

tarka és nehezen átfogható képet mutatnak.

Az egyes írókat tárgyaló fejezetek összeállításában a szerzőknek nem kellett ilyen nagy nehézségeket leküzdeniük; itt mind a felépítésben, mind pedig az értékelésben nyugodtan támaszkodhattak a szovjet irodalomtudomány eredményeire és módszereire. Mindamellett ezek a fejezetek is sok újat tartalmaznak. Itt ismét nem elsősorban az ismeretanyagra gondolunk, hanem azokra a meglátásokra, amelyek egyes műveket teljesen újszerű megvilágításba helyeznek, vagy hosszú idő óta vitatott kérdéseket meggyőző érveléssel eldöntenek. (Ilyen pl. *Az ész bajjal jár* hősnője, Szofja talányos alakjának elemzése a Gribojedovról szóló részben.) Komoly gondot fordítottak a szerzők arra, hogy szembeforduljanak a régebbi, hibás nézetekkel, de törlesztik a szovjet irodalomtudomány egyes adósságait is. Ebben a vonatkozásban különösen figyelemre méltóak a Zsukovszkijról és Batyuskovról szóló fejezetek. E két költővel utoljára a tizkötetes irodalomtörténet 1941-ben megjelent és még sok komparativista elhajlást tartalmazó V. kötete foglalkozott utoljára hasonló terjedelemben és tudományos igénnyel. Szokolov nemcsak elveti a rájuk vonatkozó, időközben futólag már nem egyszer bírált nézeteket, hanem pozitív megoldásait is adja a vitás kérdéseknek, s elmondhatjuk, hogy Puskin e két közvetlen elődje csak most nyerte el méltó helyét és értékelését.

A korábbi, helytelen nézetekkel való vitában fontos szerepe van az egyes fejezetek végén elhelyezett gazdag bibliográfiának is, amely nem szorítkozik egyszerű felsorolásra, hanem szükség esetén rövid annotációt és bírálatot is nyújt.

Ismertetésünknek nem feladata, hogy részletesen kitérjen a könyvben fellelhető egyes hiányosságokra és vitatható részletekre (gondolunk itt pl. a Krylovról szóló rész szükreszabottságára, a Puskinnal foglalkozó fejezet elhelyezésének vitatható voltára, Puskin 1925 utáni politikai állásfoglalásának nem megnyugtató értékelésére, a puskinsi realizmus kritikai jellegének eltúlozottságára vagy Lermontov szerelmi lírájának elcsikkadására). Ezek száma egyébként a könyv méreteihez és eredményeihez képest nem nagy — úgy gondoljuk, a szovjet irodalomtudományban is meglesz a visszhangjuk —, és mitsem von le az úttörő és házigazda munka jelentőségéből. Bátran elmondhatjuk, hogy Szokolov könyvének megjelenése az utóbbi évek szovjet irodalomtudományának egyik legfontosabb eseménye, s reméljük, hogy folytatása is hamarosan napvilágot lát.

KARANCY LÁSZLÓ

ZDENĚK VANČURA: EVROPSKÉ LITERATURY (EURÓPA IRODALMAI)

1945—1958. Praha 1959. Orbis. 283.

A Csehszlovák Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (a csehszlovák TIT) kiadásában jelent meg ez a kis kézikönyv, amely lexikális tömörséggel igyekszik bemutatni az egyes európai irodalmak fejlődését a második világháború befejezése óta. A szerkesztő: Zdeněk Vančura (a prágai egyetemen az anglisztika professzora s a Philologica Pragensia szerkesztője) bevezetése után huszonhat irodalom legfrissebb arcképét kapjuk. Pusztá ismeretközlés a mű célja, szerzői mégsem vetették el korunk pátoszát, azt az érzelmi telítettséget, amellyel — főleg a haladás és a reakció kérdésében — azonnal állást is foglalnak. Ez okozza, hogy a cseh és a szlovák irodalmat mutatják be első helyen, majd az évkönyvnek — érthetően — legterjedelmesebb fejezetében a Szovjetunió szláv és balti irodalmait elemzik a többihez képest aránylag a legrészletesebben. A lengyel, a lauzíci szorb, a magyar, a román, a bolgár, a szerbhorvát, a szlovén, a macedón, az albán zárja le a népi demokratikus irodalmak sorát. A görög s a finn után a német nyelvű irodalom bemutatása következik négy alfejezetre: az NDK-ra, az NSZK-ra, Ausztriára és Svájcra felosztva, majd Hollandia, Dánia, Norvégia, Svédország, Izland, a brit szigetek, Franciaország, Belgium, Olaszország, a spanyolok és Portugália irodalmát kapjuk.

Maga a felsorolás, illetőleg az egyes irodalmak sorrendje is érzékelteti, hogy a szerzők elsősorban azokat az erőket akarják bemutatni, amelyek Európa szellemi életében a haladás irányába mutatnak. Ezért csaknem kivétel nélkül, minden egyes fejezet a szóban forgó nemzet közvetlen háború előtti, illetőleg háború alatti társadalmi—politikai életének a keresztmetszetét is adja néhány szóban, s a továbbiakban is nyomon követi azokat az cseményeket, amelyek az egyes írók fejlődését és

állásfoglalását meghatározzák. Figyelmet fordítanak a művészi irányok jellemzésére, sőt az elméleti, esztétikai viták felvázolására is; ebből a szempontból a szovjet, a lengyel és a francia irodalomról szóló rész adja a legtöbbet. Mégis, mintha a szerzők az irodalompolitikai szempontokat túlzottan hangsúlyoznák az esztétikaiak rovására; korunk legfontosabb művészi törekvései kevésbé domborodnak ki a reakciónak és haladásnak ugyan minden nemzetnél más és más, de végeredményképpen azonos politikai harcai mellett. Persze ez a szerintünk helytelen arány nem mindenütt egyforma, aminthogy nehéz még az ilyen rövidre szabott, lexikonszerű cikkekben is huszonhat különböző szerzőt közös nevezőre hozni.

A magyar irodalomról szóló fejezetet Rákos Péter, a prágai egyetem magyar lektorátusának vezetője írta. Messzebb kezd, mint a többi; bemutatja a két háború közti Magyarország legfontosabb irányait: a Nyugat, a népi írók, az emigránsok, az avantgardisták (Kassák) csoportját, bevalottan azzal a céllal, hogy így biztosabb kézzel tudja elvezetni a cseh olvasót a számára teljesen ismeretlen területre. Rákos jól ismeri irodalmunkat, hullámvázait, harcait is a felszabadulás után; jól is tolmácsolja mindazt, amit az igen rövidre szabott munkában a cseheknek el kell mondanania.

A könyv utolsó oldalain (237—259) kislexikonba illő rövidséggel kapjuk az egyes cikkek kivonatát, majd a szerzők bemutatása s az ismertetett huszonhat irodalom továbbtanulmányozásához szükséges bibliográfia s névmutató következik.

Hasznos lenne, ha korunk világirodalmáról s legfőbb tendenciáiról hasonló terjedelmű és célzatú munka keretében a magyar közönség is világos tájékoztatást kaphatna.

SZIKLAY LÁSZLÓ

EUGEN NEDECZEY: DAS RAABER LIEDERBUCH

Aus der bisher einzigen bekannten Handschrift zum erstenmal herausgegeben, eingeleitet, und mit textkritischen und kommentierenden Anmerkungen versehen. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte 232. Band 14. Abhandlung. Wien 1959.

Posthumus kiadvány. A kutató még győri gimnáziumi tanár korában került, 1929-ben a kézirat birtokába s évtizedeken keresztül a jó filológus lelkiismeretességével kereste, kutatta a forrásokat és adalékokat, melyek a kézirat eredetére utalnak.

A győri püspöki papnevelő intézet könyvtárában előkerült egy ismeretlen kézirat. Neve nem volt, címe, szerzője ismeretlen, eredetét homály borítja. A csengő barokk rímek fölkeltek érdeklődését s azóta csaknem haláláig e kézirat eredetének a megfejtése állt Nedeczey érdeklődésének homlokterében.

Ha végigkísérjük a kutató eljárását és módszerét, az inkább egy izgalmas bűnügyi regényhez lehetne hasonlítható.

Összeköttetésbe lép kora neves germanistáival, mint Konrad Burdach, Fritz Behrend, Johannes Bolte, Hermann Schneider, Artur Hübner, továbbá a berlini Magyar Intézet akkori vezetőjével, ismerteti velük a kézirat egyes részleteit; Hermann Schneider és Artur Hübner tanúsítottak nagyobb érdeklődést a kézirat iránt. Megküldték neki több dalmak a kezdősorait, sőt Schneider a kézirat publikálására is tett ígéretet.

A kapcsolat más szempontból sem maradt eredmény nélkül. Felhívják figyelmét, hogy a kézirat egyes dalainak a változatai fellelhetők Joachim Langer 1606-ból származó *Tricminen*ében, mások közülük a *Jaufner Liederbuch*ban fordulnak elő.

Fellelhető még hasonlóság a *Venus-Gärtlein* című XVII. századból származó dalkönyv és a Regensburgból származó W. F. Schneider 1656-ban megjelent daloskönyvének verseivel.

A szerző személye tisztázatlan a mai napig. A daloskönyvön kívül még 2 kézirat található ebben a gyűjteményben: Johann Hartlieb: *Alexanderbuch* kb. 1490-ből s egy birodalmi anyakönyv a XVI. század utolsó negyedéből.

A könyvtár katalógusából és a kéziratban fellelhető feljegyzésekből arra lehet következtetni, hogy az korábban valamelyik osztrák egyházi személyiség tulajdona volt, akitől Balogh Sándor győri kanonok szerezte meg, s az ő hagyatékából került 1821-ben a győri Papnevelő Intézet birtokába.

A kutató gondos vizsgálat alá vetett minden adatot és anyagot, ami csak ren-

delkezésére állt. A papír vízjegye, a kézirat széljegyzetén talált megjegyzések, a betűk állása, mind gondos mérlegelés alá kerülnek.

A vízjegyben található kétfejú sas a koránál 1585—1613. évre, s a papír dálnémet eredetére utal. Az írás, ami valószínűleg kollektív munka eredménye, jól olvasható folyóírás. A másolók különféle kéziratokból 1630 körül írhatták a kéziratot erősen bajor dialektusban. A másolat elég sok hibát tartalmaz, amelyek többnyire elírások és gyakran értelmi zavarokat is okoznak.

A *Raaber Liederbuch* kézirta 187 számított oldalt tartalmaz. Ennek legfontosabb része: *Ain Neues Liedt, Das Spidaller Liedt Genent*, amit a másoló A 1 jelzéssel lát el a kéziratban, s ehhez még két toldalék csatlakozik. A szöveg versszakokra oszlik, amelyeket a bal szélén számokkal lát el, az egyes dalokat azonban nem címmel vagy felirattal, hanem „Ein Anders” jelzéssel választja el egymástól.

Das Spidaller Liedt műfajilag a későbbi Werther regények hangulatát és stílusát visszatükröző s az Ich-Roman sajátosságait fellelő szerelmi allegória, amelyben a költő 110 strófán keresztül egy boldogtalan szerelmesnek az Amor kórházában tett látogatásáról számol be. A szerző ügyes és tanult verselő, aki a költészet szabályait jól használja fel munkájában.

Az eposzíró szokásainak megfelelően hármas megszólítással vezeti be a költeményt: 1. az imádott női nemhez fordul: győződjenek meg ők is arról, milyen szenvedélyé válhat a szerelem. 2. Amor segítségével esedezik, amikor a kórházat hallgatóinak bemutatja és 3. végül az imádott hölgyet kéri, aki költőnek annyi bánatot okoz, fogadja őt is szívébe.

Ezzel kezdődik az elégikus hangú allegorikus elbeszélés, amelyet az élményt felidéző forrás alapján öt csoportra bonthatunk.

1. Az első csoportba tartozó 36 dal eredetét illetően kimutatható, hogy szerzője férfi.

2. A Liebespital-csoport a költő lelki vívódásait tükrözi vissza.

3. Lucca fürdő köré csoportosuló élmények képezik az alap gondolatát a költemények 3. csoportjának. A költő idegen országokban jár-kel, hogy Lethe forrását megtalálja, hogy az fájdalmát, amit egy nő

okozása, feledtesse. Helyette Szent Lucia forrása nyújt neki enyhülést.

4. Petrarca szonettjei szolgálnak vázúl a 4. csoportba sorolható daloknak.

5. Az utolsó csoportba tartoznak azok a dalok, amelyekben a XV. és XVI. század ismertebb olasz udvari költőinek mint Beggari Villanella és Serafino, Aquilano, Gaspere, Visconti, Antonio Tebaldeo hatása erősen kimutatható. A kézirat eredetiségét illetően nem lehet egységes véleményt kialakítani. Sajnos, a kézirat hiányos. A daloskönyv szerkezete, s a különböző stílusban írt szövegek arra engednek következtetni, hogy a másoló ugyancsak kisebb, hiányosan fennmaradt gyűjteményekből merítette anyagát.

Ennek ellenére kimutatható, hogy — bár a *Raaber Liederbuch* nem egy költő alkotása — egyes részei, mint pl. a Petrarca-dalok, egy szerzőtől származnak.

A motívum, a szerelmi allegória cselekményének Amor kórházába helyezése ritka jelenség a XV—XVI. század német irodalmában. Bár ilyen allegorikus kifejezőmóddal Rebhun, Murner, Wickram, Gryphius és Grimmelshausen költeményeiben néha találkozunk, a motívum ebben a formában először az olasz irodalomban a Sforza udvarában élő génuai nemes, Antonio Filaremo Fregoso *Cerza bianca* c. szerelmi allegóriájában jelenik meg.

A dalok versformái sem egyformák. Német, olasz, sőt olasz—német versszakok váltakoznak a gyűjteményben. Legnagyobb számban azonban a német népies

formák fordulnak elő, ami amellett bizonyít, hogy ezek a dalok 1600 körül készültek, amikor — Velten szerint — a német társadalmi költészet fejlődésére az olasz líra a legerősebb befolyást gyakorolta.

Felvetődhet a kérdés: Eredeti költőialkotásnak tekinthető-e a *Raaber Liederbuch*? Nem kétséges, hogy sokat tanult és sokat merített a költő az olasz költészet kincstárából. Mégsem szolgai utánzat, mert az író ezekben a saját érzelmeit és vívódásait öntötte dalba s Petrarcaéhoz csak akkor fordult segítségért, amikor bonyolult gondolatai számára művészebb kifejezésformát keresett. Nem társadalmi szükségletet kívánt kielégíteni, hanem — mint később a romantikus líra művelői — egyéni fájdalmait szeretné szerelmének költői formában feltárni. Stílusa, eszközei, ahogyan alakjait megszólaltatja, gyengébb alhoz, hogy ezt a gyűjteményt akár a műköltészet, akár pedig — népies formái miatt — a népköltészet alkotásai közé sorolhatnók, mint a *Jaufner* vagy *Ambraser Liederbuchot*. A költő elindult az úton, ami a népköltészetből a műköltészethez vezet, és a *Raaber Liederbuchot* már a korai barokk irodalom alkotásának tekinthetjük.

A kézirat az Österreichische Akademie der Wissenschaften kiadványai között jelent meg. A kötethez J. Keil, az Akadémia osztálytitkára írt előszót. Valószínűleg a kézirat osztrák eredete és forrásai inspirálták az osztrák Akadémiát e nyelvtörténeti szempontból érdekes kézirat kiadására.

BÁDER DEZSŐ

W. T. BANDY—CLAUDE PICHOS: BAUDELAIRE DEVANT SES CONTEMPORAINS

Éditions du Rocher, 1957. 347.

Dokumentumgyűjtemény Baudelaire kortársainak a költőre vonatkozó cikkeiből, visszaemlékezéseiből és leveleiből. Bandy már 1933-ban *Baudelaire judged by his contemporaries (1845—1867)* címen közzel háromszáz írás alapján adott képet az emberről és életművéről. Ezúttal a szerkesztők csak a költő személyével kapcsolatos írásokat gyűjtötték össze, s ez a szempont könyvük érdekességét első pillanatra másodrendűvé süllyeszti az irodalomtörténet számára. De az egykori szenvedélyek megindítják asszociációinkat, és a Baudelaire-portrék gyakran idézik fel a *Fleurs du Mal* és szerzőjét érintő esztétikai problémákat. Amikor romantikus pózairól: külön szokásairól, vérfagyasztó tréfáiról, morbiditásának fitogtatásáról ol-

vasunk, arra kell gondolnunk, verseinek új szemlélete és stílusa milyen nehezen választható el az elkésett romantika kelletárától, az „épater le bourgeois” irodalmi illusztrációitól. Hatáskereső magatartása alapján pl. kétségbe kell vonnunk híres *Le Charogne* c. versének belső hitelet. Szereplése a 48-as forradalom idején, Robespierre éltetése konzervatív kenyéradói előtt reális háttérrel adnak párizsi verseinek: a *Le Orepuscule du Matin* naturalisan részletezett leírásának, a *Le Vin des Chiffonniers* komor életképének, a *La Mort des Pauvres* szociális humanizmusának vagy a *Le Oygne* szabadság utáni mély sóhajának. Egyéniségének kettőssége, a barátok és ismerősök által idézett aszkézis és szenzualizmus is együtt él verseinek érzelmi-

erotikus tartalmában és szinte etikusan következetes nosztalgijában. És a dandyzmusról szóló elbeszélések után ki ne gondolna nyomban gáncstalan formakultúrára, melyet egyik-másik kortársa már terméketlenségnek tartott.

A gyűjtemény ad azonban közvetlen életrajzi és esztétikai adalékokat is. A közölt levelek alapján teljesen egyértelmű, hogy Baudelaire anyja a társadalmi etikettet és egyéni jólétét többre becsülte fiánál, és személyes ragaszkodása csak akkor erősödik, amikor második férje halála után, nem kell többé állást foglalnia Charles és a mostohaapja vitájában. Lapról lapra foszlanak szét a fiatal Baudelaire nyomoráról szőtt legendák, bebizonyosodik Villon és Ronsard iránti vonzódása, és érdekes történet illusztrálja, a szimbolista költő „szó-tár”-nak csúfol minden ábrázolást, mely csak jelenséget tükröz, jelentést azonban nem.

A szerkesztők úgy csoportosították az anyagot, hogy hozzásegítsék az olvasót a fejlődésrajz meglatásához. Az öt nagy feje-

zet címe: *Arcképek és sziluettek, Baudelaire ifjúsága, Osalád, szerelmek és kávéházak, Férjkor és halál és A legenda.* Ismét kisebb alfejezetek fognak össze egy-egy problémakört, pl. öngyilkosságára vagy akadémiai tagjelöltségére vonatkozó visszaemlékezéseket. De az egyes dokumentum-csoportok egymásutánjából is kibontakozik Baudelaire útja: a lobogó hajú, feltűnni vágyó dandy előttünk válik fokozatosan deres, elmagánosodott emberré, akit már életében legendába falaznak. A gyűjteménynek ez az oldala a kutatót a költő és társadalmi környezetének sorsformáló összeütközéseire figyelmezteti.

Természetesen nem kereshetjük ebben a könyvben Baudelaire teljes képmását. Közismert vallomások kimaradtak belőle, s így pl. szerelmeinek történetét nem találni meg a munkában. De tanulsággal szolgál maga a műfaj is: a válogatás módszere, a céltudatos rendszerezés elve hasznos tapasztalatokat nyújt hasonló kiadványainkhoz.

RÁBA GYÖRGY

FRANTIŠEK BURIÁNEK: SOUČASNÁ ČESKÁ LITERATURA. (A MAI CSEH IRODALOM)

Praha 1960. Orbis, 182, (Malá moderní encyklopedie, 16.)

A világszerte mindenütt nagyon divatozó „zsebkönyvek” formátumában jelent meg ez az érdekes és tartalmas összefoglalás. Közép-Európában a német nyelvterületen honosodtak meg először 1945 után ezek a színes fedelű és olcsón hozzáférhető kis könyvek, amelyek nemcsak tudományos, hanem szépirodalmi alkotásokat is közölnek. Az eléggé kicsiny, de azért jól olvasható betűtípus lehetővé teszi, hogy aránylag kis terjedelemben is nagy anyagot adjanak. Nyugat-Németországban ugyan most nagy vita folyik a „zsebkönyvekről”, sok ellenzőjük van, akik a „kultúra hanyatlásának” jelét látják ebben a műfajban. Azt hisszük azonban, hogy inkább azoknak van igazuk, akik a kultúra demokratizálódásának lehetőségét látják ezekben a sorozatokban. A „zsebkönyvek” műfaja tehát, ha mondanivalójuk tartalmi és eszmei szempontból megfelelő, a műveltség terjesztésének igen hasznos eszköze lehet. Ez éppen ennek a sorozatnak, a prágai *Kis modern enciklopédiának* célja.

Különösen szerencsés gondolat volt, hogy František Buriánékkal, a prágai Károly egyetem bohemista-docensével a mai, tehát az 1945 utáni cseh irodalom történetét írták meg. A könyv nemcsak a belföldi ol-

vasó, hanem a külföldi kutató számára is tájékoztatást ad. Nehéz volna, sőt Csehszlovákián kívül szinte lehetetlen a verses- és regénykötetek, a folyóiratok és napilapok hasábjairól összeszedgetni a cseh irodalmi fejlődés felszabadulás utáni eredményeit. A magyar szlavisták tehát külön is hálások lehetnek Buriánék docensnek, mert megbízható vezérfonalat és tájékoztató útmutatót adott kezükbe, olyan területen, amelynek ismeretét a szláv filológia kutatója — ha nem akar teljesen megrekedni az elmúlt századokban — nem nélkülözheti.

Buriánék lényegében nem kronologikus, hanem eszmei sorrendben halad és ahol szükséges, a tárgyalt író-egyéniségek 1945 előtti fejlődésére is visszapillant. Könyvéből kibontakoznak a cseh irodalom 1945—1948 közti élenk, sőt viharos eszmei, művészi, politikai vitái, majd a szocialista realizmus előretörése 1948 után, amelyet megkönyvített az a nagyon előnyös helyzet, hogy a forradalmi költészetnek már 1918 és 1938 közt erős gyökerei voltak a cseh irodalomban (Walker, Neumann, Biebl, Olbracht, Nezval stb.), s hogy a fasiszta megszállás előtti években már az írók legjava kommunistának vallotta magát. Mégis, 1950 körül némi megtorpanás

következett be, s a cseh irodalmat is előntéssel fenyegette a szematizmus és a szektasság áradata. Csak a legnagyobbak, egy Vítězslav Nezval, egy Maria Pujmanová maradtak mentesek a fertőzéstől. Buriának világosan és őszintén rámutat ezekre a problémákra, anélkül hogy akár vádiratot, akár apoteózist akarna adni. Látjuk aztán a kezdődő kibontakozást, az utolsó öt-hat évben. Persze, ez a kibontakozás sem ment viták, túlzások, egyoldalú megtorpanások vagy vakmerő előreszárgulások nélkül, úgy látszik azonban, hogy a cseh irodalom hajója az 1955—57 közötti kritikus években szerencsésen átjutott a Seyllák és Charybdisek közt. Itt-ott ugyan még visszajárnak a szematizmus kísértetei: néhol Buriának is „mentetetni” próbálja hőseit, de azért látszik, hogy ő is, a tárgyalt írók is okultak a hibákból és tapasztalatokból. Akinek az elmúlt hónapokban alkalmja volt érintkeznie cseh írókkal, művelődéspolitikusokkal, így a kitűnő Jan Drdával vagy Ladislav Stollal, erről személyesen is meggyőződhetett.

A gazdag tartalmú könyv legsikerültebb részletei azok, ahol Buriának lezárt életműveket ismerteti, így Vítězslav Nezval (1900—1958), Konstantin Biehl (1898—1951) és František Halas (1901—1949) költészetét, Marie Pujmanová (1893—1957) és Václav Řezáč (1901—1956) elbeszélő-prózáját. Milyen kár, hogy ezek a nagy írók pályájuk derekán, legjava éveikben haltak meg, s nagy kár az is, hogy valóban világirodalmi igényű és méretű életműveket nálunk még mindig aránylag kevesen ismerik!

A még élő és működő alkotók közül különösen két lírikus, Vladimír Holan (szül. 1905) és František Hrubín (sz. 1910) életútja, költői és emberi fejlődése érdekes, s megragadják figyelmünket művészi problémáikkal az utóbbi években fellépő fiatal költők is, elsősorban Milan Kundera (sz. 1929), Miroslav Florian (sz. 1931) és Karel Šiktanc (sz. 1928). Ezek a példák mutatják, hogy a kissé „prózainak” képzelt cseh irodalom valójában igen gazdag nagy lírikusokban, s hogy a XX. századi cseh líra a modern világirodalom elsőrangú értékei közé tartozik. A nálunk is jól ismert Pavel Kohout (sz. 1928) viszont érdekes költői metamorfózison megy keresztül. 1950 körül a lehető legsematikusabb, valósággal művészietlen lírát kultiválta, aztán mint drámaíró megtalálta igazi énjét, s a nagysikerű *Ilyen nagy szerelemmel* (Taková láska) századunk jelentős írói közé tör magának utat.

Számottevőek a legújabb cseh próza eredményei is, elsősorban Jan Otčenášek (sz. 1924) és a helyenkint problematikus, ámde újszerű és eredeti Karel Ptáčník (sz. 1921) regényei. Jan Drdáról (sz. 1915) természetesen külön fejezet szól. Ezt a fejezetet azonban kissé vázlatosnak, sőt elnagyoltnak érezzük. Drda rokonszenves emberi egyénisége, művészi kvalitása a valóságban sokkal jelentősebb, mint ahogyan azt Buriának érzékeltetni tudja. Azt is csodáljuk, hogy Pujmanová pályatársa, a másik nagy cseh író, Marie Majerová (sz. 1882) miért nem kapott külön fejezetet, miért csak a szövegben méltatják néhány — jelentőségével arányban nem álló — mondattal.

Több helyen említi Buriának a „dynamoarchizmus” 1945 után kibontakozó irányát, néhány elítélő szó kíséretében. Kár, hogy nem mondja meg legalább röviden, mi volt ennek az iránynak a lényege. Kissé sommásnak érezzük azt az ítéletet is, amellyel a „katolikusok és ruralisták” irányát sújtja. Itt sem ártott volna a behatóbb elemzés az elmarasztalás helyett. Ilyen elemzés pozitívumokat is fel tudott volna mutatni, főleg a „ruralistáknál”, akik sok szempontból a mi „népi íróink” alakmásai. Ez a „ruralizmus” 1930 körül úgy látszik általános kelet-európai áramlat volt: a horvátoknál is találkozunk vele.¹ Egyik ihletője pedig az iránynak a nagy cseh regényíró Josef Holecěk (1853—1929), akinek pozitívumairól és negatívumairól nemrég adott olyan kitűnő és alapos elemzést Julius Dolanský.² Ez az elemző módszer követést érdemel! A „katolikusok és ruralisták” tévedéseit, ellentmondásait szabad is, kell is bírálni, ámde vitathatatlan, hogy olyan jelentős művészek, mint a költő Jaroslav Durych (sz. 1886) vagy a regényíró František Křelina (sz. 1903) a XX. századi cseh irodalom komoly értékei közé tartoznak. Működésük fölött kár hallgatással napirendre térni.

Hasonló a helyzet az irodalomtörténet és kritikus Václav Černý esetében, akit Buriának több alkalommal szintén elmarasztal. Erre Černýnek a marxista írókkal 1946 körül folytatott vitái adtak alkalmat. A külső szemlélő mégis azt hiszi: kár ezeknek a vitáknak a színvonalán megrekedni! Az akkor kimondott vélemények nem jelenthetnek „letörölhetetlen jegyet”, hiszen Černý — mint újabb írásából kitűnik — azóta lényegesen közeledett a marxista állásponthez. Egyes kérdésekben pedig igaza volt Černýnek, így abban, hogy az

¹ Vö. VÁNDOR GYULA, Vázlatok a mai horvát szellemi életéről. Sorsunk, I. 1941. 215—217.

² J. DOLANSKY, Holecěvi „Naši” a L. N. Tolstoj. — Franku Wollmanovi k sedmdesátinám. Sborník prací. Praha 1958. 286—294.

írónak „Kelettől is, Nyugattól is” kell tanulnia. Erre a tételre ma éppen a szovjet irodalmi élet mond igent, amikor élénk figyelemmel kíséri Hemingway, Moravia, Sartre és más nyugati írók tevékenységét.

Néhány ponton vitába kellett szállnunk Buriánnal, könyvét mégis elégedetten tesszük le. Ügyes és okos dolog volt ilyen tömör áttekintést adni az utolsó tizenöt év cseh irodalmi problematikájáról. Jó volna, ha más országok irodalomtörténesei is tanulnának Buriánecktől, s feldolgoznák

hasonló módon saját újabb irodalmuk történetét. Különösen hasznosnak tartanók a nálunk kevésbé ismert kisebb szovjet szláv irodalmak (ukrán és bjelorusz), valamint a lengyel, horvát és szerb irodalom 1945 utáni fejlődésének és eredményeinek összefoglalását. A másik tanulság pedig, amit Buriának könyvéből meríthetünk: egész irodalmi közvéleményünknek az eddiginél nagyobb figyelmet kellene fordítania a XX. század cseh irodalmára.

ANGYAL ENDRE

MEGJEGYZÉSEK EGY ÚJONNAN MEGJELENT ÚJGÖRÖG IRODALOMTÖRTÉNETHEZ

Δημαρᾶ. Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Δεύτερη ἔκδοσις. Αθήναι 1957.

Érdekes és az egyes népek irodalmát illetően egyáltalán nem megszokott jelenés, hogy a modern görög irodalom történetével elsősorban idegenek, németek és franciák foglalkoztak, s csupán az ő úttörő munkájuk nyomán ébred fel az érdeklődés magukban a görögökben is nemzeti irodalmuk kincsei iránt. Mindez annak a sajátos történeti szerepnek a következménye, melyet a görögség az évszázadok folyamán az európai kultúrában betöltött: a klasszikus ókor, majd utána az ezer esztendeig fennálló Bizánci Birodalom, s végül ennek bukása után a háromszázéves török iga alatt sínylődő görögség dicső szabadságharca 1821-ben — ilyen, vagy olyan formában az európai, sőt az egyetemes emberi kultúrának szerves részévé vált. Azt mondhatnánk, a görögség háromezer év óta az egyetemes érdeklődés középpontjában áll: a reneszánsz felfedezte számunkra a klasszikus ókort, — a múlt században pedig fennállt az érdeklődés Bizánc, s ezzel csaknem egyidejűleg a görögök újkori története iránt is.

Karl Krumbacher, a nagy német bizantinológus volt az első, aki *Die Geschichte der Byzantinischen Literatur* című monumentális munkájában érintett egy-két olyan problémát is, mely az újgörög irodalom kezdeteire vonatkozik. Honfitársa, Karl Dieterich 1909-ben Lipcsében kiadta *Die Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur* című munkát, melyben már részletesebben foglalkozik az újgörög irodalommal, főleg a népköltészet elemzésével. A holland D. Hesselinknek a maga idejében valóban figyelemre méltó próbálkozása után (*Histoire de la littérature grecque moderne*, A modern görög irodalom története, Páris, 1924.) ugrás-

szerű fejlődést jelentett az elsőrészletes görög nyelvű újgörög irodalomtörténet, Iliasz Vutieridisz munkája, *Isztoria tis neoellinikisz logotechniasz* (Az újgörög irodalom története), mely később, 1934-ben rövidített formában is megjelent: *Szindomi isztoria tis neoellinikisz logotechniasz* (Az újgörög irodalom rövid története) címen. Hosszú évekig, sőt évtizedekig a Vutieridiszé volt az első olyan mű, melyet mind a tanulmányosság, mind pedig a művelődni vágyó nagyközönség haszonnal forgathatott. Számos egyéb jó tulajdonsága mellett ugyanis a könyvnek az az alapvető erénye is megvan, hogy a nép nyelvén íródott. Nem lehet ugvonezt elmondani A. Kambánisz művéről, aki Vutieridisz mellett ugyancsak megírta görögül az újgörög irodalom történetét, *katharevuszában*, vagyis az ún. „tisztá nyelven” — a hivatalos Görögországnak a nép széles rétegei számára hozzáférhetetlen, archaizáló nyelven. E munkának az értékelő szempontokat tekintve is sok a hiánya. — Két neves külföldi professzor, a francia A. Mirambel és az olasz B. Lavagnini rövid és a teljességre igényt nem tartó próbálkozásain kívül 1948-ban még egy görög nyelvű irodalomtörténet látott napvilágot, az ismert újságíró és író, A. Papadimasz munkája. Ez a könyv kétségkívül a világirodalom alapos ismeretének jegyében íródott, értékelő szempontjai azonban, melyeket erősen befolyásol a szerző politikai beállítottsága, erősen vitathatók.

*

Ilyen előzmények után adta ki K. Th. Dimarasz neves görög kritikus, esszéíró és publicista *Az újgörög irodalom története* c. művét, először 1948-ban, majd pedig

útból — most már egy vaskos kötetben — 1957-ben.

Ismeretünk a második, teljesebb, sok szempontból revideált kiadást kívánja bemutatni.

A könyv teljes címe: *Az újjörög irodalom története — Az első gyökerektől egészen napjainkig*. S a mű valóban megfelel az alcímben felkeltett várakozásnak: egészen napjainkig, vagyis 1957-ig tárgyalja a modern görög irodalmat, nem hagyva ki ennek az irodalomnak egyetlen jelentős — vagy kevésbé jelentős — képviselőjét sem. *Modernsége* tehát — a szónak legszorosabb értelmében — alapvető jó tulajdonságai közé tartozik. — Dimarasz nyolc részben, 29 hatalmas fejezetben, 480 oldalon tárgyalja az újjörög irodalom történetét. E beszédes számok még inkább felkeltik érdeklődésünket: hogy viszonylik hát a tartalom a formához, milyen módszerrel dolgozik a szerző az egyes jelenségek vizsgálatánál, sikerül-e minden esetben az elemző módszer alkalmazása mellett valamiféle szintézisre jutnia, s végül — ami a legfontosabb — képes-e (s szándékában áll-e egyáltalán) az egyes irodalmi jelenségeket koruk társadalmi-politikai életébe ágyazva, s azzal szerves összefüggésben vizsgálni, vagy ezt nem tartja szükségesnek?

Dimarasz — mint maga mondja terjedelmes előszavában — elsősorban a történész szemével vizsgálja az újjörög irodalom jelenségeit. Művében mégis — magának a tárgynak természetéből következően — gyakran szóhoz jut a kritikus is. Sokszor talán többet is mond, több élesen látó kritikai megjegyzést is tesz a szerző, mint amennyit a lelkiismeretes historikus kívánatosnak tartana. A könyv írója valósággal szabadkodik, hogy egyes irodalmi emlékek vizsgálatánál kénytelen volt történeti eseményeket is figyelembe venni: ilyen elhatározó dátumként említi 1453-at, amikor Konstantinápolyt, a Bizánci Birodalom fővárosát (s ezzel magát a Birodalmat) elfoglalták a törökök, vagy 1821-et, a görög szabadságharc kitörésének esztendejét. Mindez azonban csak az Előszóban okoz problémát. Ha ugyanis valaki figyelmesen végiglapozza Dimarasz könyvét, kellemes meglepődéssel tapasztalja, hogy szerző a legmesszebbmenően szem előtt tartotta az egyes műalkotásoknak korukhoz való viszonyát. Különösen érdekes képet rajzol a görög szabadsághar-

cot megelőző, azt előkészítő irodalmi-szellemi mozgalmakról, azután Szolomoszról, a görögök nagy nemzeti költőjéről, akit méltán nevezhetnénk „görög Petőfi”-nek. Figyelemre méltó Palamász-portréja: hiteles képet fest a XX. század nagy költőjéről, akinek élete és munkássága körül annak idején sok ellentétes vélemény küzdött egymással az irodalmi porondon, s akiről egészen napjainkig sok — ellentétes előjeli — monográfia is készült. — Hiányolni lehet, hogy a nyelv problémájának, s a körülötte — különösen a XX. század elején dúló, sokszor véres — harcoknak nem szentel olyan figyelmet, mint ami ezt a hősi korszakot megilletné. — S végül még egy-két apró megjegyzés: örvendetes, hogy Dimarasz könyvében helyet kaptak az olyan haladó, élvonalbeli költők, mint Varnalisz, Ritszosz, Vrettakosz — ezzel szemben azonban aránytalanul nagy teret szentel Elitisz és Szeferisz (e két korántsem lebecsülendő költő-egyéniség) oeuvre-jének, míg az általa adott Varnalisz-kép a nálunk is ősmert nagy görög kommunista költő életművének egyáltalán nem a teljesség igényével fellépő méltatása.

A Dimarasz művéhez csatlakozó terjedelmes, 140 oldalas „Függelék” ennek a nagyszabású munkának méltó kiegészítője. A Függelék a legalaposabb részletességgel közli a könyv egyes fejezeteihez kapcsolódó görög és idegen nyelvű irodalmat 1957-ig, részletes névmutatót és tartalomjegyzéket is ad.

A munka különös érdeme, hogy ahol csak módját ejtheti, nagy figyelmet szentel a görög diaszpóra szellemi életének is, első helyen említvén meg képviselői között a XVII. század végén a hazánk területén élt tudós görög kereskedőt, Zavirász Györgyöt, akinek „Nea Hellász” (Új Görögország) c. munkája valamennyi későbbi újjörög irodalomtörténet alapvető forrásává lett.

Dimarasz irodalomtörténetét méltán fogadta nagy elismeréssel a görög kritika: a görög szellemi élet legnagyobb képviselői, Amandosz, Papanoutszosz, Theotokász és még sokan mások elismeréssel írtak a műről, kiemelve úttörő és maradandó értékeit. A mű méltó magyar fordítása bizonyára igényt tarthatna mind a szakemberek, mind pedig a művelődni vágyó magyar olvasóközönség érdeklődésére.

KOPP ÉVA

HÖLDERLIN JAHRBUCH 1958—1960.

Begründet von Friedrich Beissner und Paul Kluckhohn. Im Auftrag der Hölderlin-Gesellschaft herausgegeben von Wolfgang Binder und Alfred Kellertat. Elfter Band 1958—1960. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 303.

1943-ban, Hölderlin halálának 100. évfordulójára jelent meg a Hölderlin-évkönyv, 1944 és 1957 között az előbbinek folytatásaként a Hölderlin-évkönyv tíz kötete. A most ideérkezett tizenegyedik mindenekelőtt a Hölderlin Társaság 1959. június 6-án Münchenben tartott rendes taggyűlésének anyagát közli, élen a két ünnepi előadást. Az első Friedrich von der Leyen tartotta az első kritikai Hölderlin-kiadás megindítójáról és az intenzív Hölderlin-kultusz megindulásáról századunk elején *Norbert von Hellingrath und Hölderlins Wiederkehr* címen, a másikat a filozófus Martin Heidegger, ő Hölderlin *Griechenland* c. költeményét interpretálja: *Hölderlins Erde und Himmel*. (Az interpretáló és az interpretált népszerűségére jellemző, hogy előadását azóta három helyen ismételte meg.) De más érdekességekben is bővelkedik az évkönyv. Közli Wolfgang Schadewaldt előadását, amelyet Hölderlin Empedoklés-tragédiájának 1956-os stuttgarti előadásakor tartott, lényegében szintén egy rendkívül finom interpretációt, valamint Jens Hoffmann igen érdekes tanulmányát a költő irodalomtörténeti hovatartozásáról: *Klassik und Manierismus im Werk Hölderlins*. (A manierizmus itt — E. R. Curtius fogalma

értelmében — romantikát jelent.) Hoffmann eredménye, mint várható, Hölderlin szembeállítás a klasszikával, ámbar nem ellenségeként, sőt végső soron a klasszicista és manierista törekvések ellentmondásainak feloldójaként. Kiemelkedik még Ulrich Häussermann stílus-tanulmánya: *Herz*, mely a „szív” szó használatát és jelentésváltozatait elemzi Hölderlin költői nyelvén. A tanulmányok híven tükrözik a mai nyugat-német irodalomkutatás tendenciáit.

Az Évkönyv — hagyományainak megfelelően — ismeretlen Hölderlin-dokumentumokat közöl ezután, közöttük a híres vallásfilozófus, Martin Buber egy rövid jegyzetét Hölderlin egy sorának értelmezéséhez. Alfred Kellertat az elhalt Wilhelm Böhmerről, a Hölderlin-kutatóról, II. II. Stuckenschmidt Josef Matthias Hauerről, az osztrák zenésztől emlékezik meg. A recenziókat végül az 1956—58. évi Hölderlin-bibliográfia követi, a Hölderlin-kiadásoké és a költőről szóló irodalomé, és ebben folyóiratunk közleményei is szerepelnek. Az Évkönyv gazdag anyagát az eddig megjelent kötetek tárgya szerint rendezett tartalomjegyzéke zárja be.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

P. DUPRÉ: ENCYCLOPÉDIE DES CITATIONS

Éditions de Trévise, Paris 1959. 702.

A fenti szerző névjelzésével és előszavával és a fenti címmel egy izléses kiállítású 700 oldalas vaskos kötetben rendkívül gazdag idézetgyűjtemény jelent meg a közel-múltban a párizsi Éditions de Trévise kiadásában. A könyvben magyar szerzők citátumai is szerepelnek, s így nem térhetünk egyszerűen napirendre felette. Sőt érdemes részletesebben is foglalkoznunk vele, mert a magyar vonatkozású fejezetről csak úgy mondhatunk érdemleges véleményt, ha nem a szerves egészről kiszakítva, hanem azon belül s a többihez viszonyítva vizsgáljuk.

A könyv a maga nemében jelentős munka. A bevezető sorok szerint: „Ez a munka a legjelentősebb és legteljesebb mű, mely ebben a tárgykörben Franciaországban megjelent, mert csaknem 10 000

idézetet tartalmaz.” S ehhez hozzáfűzhetjük, hogy nemcsak az anyagbősége imponáló, hanem az a hatalmas filológiai apparátus is, amellyel ez a nagy anyag elrendezve, jegyzetelve, különböző szempontú név- és tárgymutatókkal kísérve van.

A könyv anyagának felszínes ismertetésénél ügyeslőlván csak száraz — de sokatmondó — statisztikai adatokra szorítkozhatunk. Az idézeteknek mintegy a fele francia eredetű, majd külön fejezetekben következnek az ógörög (465), latin (638), német (362), angol (1111), spanyol (137), olasz (287), orosz (203), skandináv (58), s egyéb nemzetiségű idézetek, majd a „szent könyvek” (biblia, indiai szent könyvek, talmud, korán) citátumai, s végül különböző népi közmondások.

A legtöbbet idézett művek, illetve szerzők sorrendben a következők: biblia (275), francia közmondások (256), La Fontaine (201), Shakespeare (190), Victor Hugo (137), Horatius (116).

Az idézeteknek ilyen konglomerátumában szinte elvész az egy lapnyi magyar anyag a maga tucatnyi idézetével az „indultak még” (Citations d'expressions diverses) fejezetében, 13 más nép képviselőinek társaságában, Kossuth Lajos, Arany János és Petőfi Sándor a kiválasztottak. Kossuth az *Irataim az emigrációból* francia kiadása előszavának hat, s ugyanczen mű magyar kiadása bevezetésének egy idézetével szerepel. A francia kiadásból idézik azokat a sorokat, amelyekben Kossuth kifejti, hogy III. Napóleon olaszországi vállalkozása, Magenta és Solferino ágyúai milyen reményeket gyullasztottak fel mindenütt Európában, ahol a nemzeti szabadság el volt nyomva. A nagy magyar szabadság-vezér szép gondolatait érdemes magyarul is idéznünk: „Hogy a szabadság bajnoka legyen, ez volt a múltban s ez a jelenben is Franciaország történelmi hivatása.” „A jövő a demokráciáé. A világ erkölcsi rendjének éppúgy megvannak a maga jogai, mint az anyagi rendnek.” „Szíve mélyén a múlt vágyainak emléke ott él minden magyar lelkében, mert a független létre irányuló törekvés, amikor ez egy ezeréves történelem öröksége, nem feledhető el.” „Ausztriának nincs létjogosultsága.” (A jegyzet hozzáfűzi: Kossuth ezen nyilvánvalóan az osztrák—magyar monarchiát érti.) „A hazaszeretet az önfeláldozás forrása, annál az egyszerű oknál fogva, hogy amikor kötelességét teljesíti, nem vár semmi hálát.” A magyar kiadás előszavából az a költői szépségű mondás van idézve, melyben a régi címer hármas hegyét — 1849 szabadsághőseinek vérével áztatott — Golgotához hasonlítja.

Arany János fatális tévedés folytán mint „Aramy Janos” szerepel, mégpedig nem sajtóhibából eredően, hanem — a névmutató tanúsága szerint is (532 l.) — mint ha „Janos” lenne a családi neve és „Aramy” a keresztnéve. Egyebekben — F. E.

Gauthier múlt századi patinás fordításában — a *Toldi* első énekének hatodik verszaka van idézve („Szép magyar leventék, aranyos vitézek...”), valamint az utolsó ének záró sorai („Nem hagyott sok marhát, földet és kincseket...”) A jegyzetben pedig ez olvasható: „Toldi Miklós a *Toldi* c. hosszú lírai ének főhőse, amely egy hősi paraszt éposz, 1847-ben történt kiadása dicsőséget szerzett költőjének.”

Petőfi két idézettel szerepel: a *Nemzeti Dal* első versszakával (ugyancsak F. E. Gauthier fordításában) és a *Rég veri már a magyart a teremtő* című és kezdetű vers első és utolsó strófájával. Szerkesztési hiba, hogy a költő neve a névmutatóból kimaradt. Van még egy magyar történelmi idézet is: a „Moriatur” francia fordítása, a következő megjegyzés kíséretében: „A hagyomány szerint a magyar diétának Pozsonyban 1741. szeptember 11-én összegyűlekezett tagjai Csehország francia csapatokkal való megszállása után állítólag fogadták Mária Terézia császárnőt és egyhangúlag kijelentették: Moriatur pro rege nostro Maria-Theresa. Ennek az erőlyes határozatnak nincs nyoma sem a diéta naplóiban, sem a korabeli krónikákban.”

S ezzel ki is merítettük a könyv teljes magyar anyagát. Az adatok — Arany névtévesztésétől s a *Toldi* „lírai” és „paraszt” megjelölésétől eltekintve eléggé pontosak. A szerzők személyét sem kifogásolhatjuk, legfeljebb az idézetek kiválogatásának szempontját tartjuk kissé egyoldalúnak: mintha kizárólag a szabadságszeretet és a hősi katonai erények kettős fókusza körül csoportosulnának. Amit azonban a legjobban hiányolunk: az az idézetek frissesége. Mintha Kossuthtal lezárult volna teljesen a magyar történelem, s Arannyal—Petőfivel az irodalmunk. De e téren bizonyára jómagunknak is vannak mulasztásaink. S egy ilyen kiadvány azért is hasznos, mert felhívja erre a figyelmünket. Ennyire — csak ennyire — ismernek bennünket a nagyvilágban. Rajtunk is múlik, hogy ezt az ismeretkört bővítsük.

KUNSZERY GYULA

INTERNATIONAL LITERARY ANNUAL

Edited by John Wain. London, John Calder Ltd. I. kötet: 1958. 222 l. II. kötet: 1959. 246 l.

Együtt vizsgálva az évkönyv eddig megjelent két kötetét megállapíthatjuk, hogy jelentős előrelépés történt a második kötetben éppen azon a téren, amely a vállalkozás világirodalmi jellegét megadja. Az első kötetben elsősorban angol, amerikai, francia és német irodalommal foglalkozó tanulmányokat találhatunk, bár ezek mellett elvétve kitekintést kapunk más nemzetek irodalmára is, a másodikban már cikket találunk a mai svéd irodalomról, s ha csak felületesen is, de megismerkedhetünk néhány ausztráliai költővel, és külön esszé foglalkozik az európai népi demokráciák irodalmának néhány kérdésével. A felsoroltakon kívül mindkét kötetben található néhány olyan tanulmány, amely elvi alapvetést kíván nyújtani az irodalom és általában a kulturális élet mai helyzetének megítéléséhez.

Carolyn Kizer esszéje az ötvenes évek amerikai költészetéről sok tárgyi adatot közöl, mégis inkább csak könnyed csevegés marad, és nem segíti az olvasót abban, hogy átfogó képet alakítson ki magának. John Unterecker írása az amerikai irodalom változó sémáiról, hangnemében, az oktatási rendszer támadásának élességében a Times Literary Supplement ismeretes amerikai különszámának előfutáraként tekinthető. A második kötetben Charles Millernek New England irodalmát tárgyaló írása túlságosan regionális keretek között mozog. Ugyanebben a kötetben találhatunk megemlékezést Wallace Ste-

vensről, és izelítőt az Iowai Egyetem költői iskolájának válogatott terméséből.

Az angol irodalmi kritika, úgy látszik, még nem tért magához abból a meglepetésből, amit a „haragos fiatalok” fellépése okozott. Velük foglalkozik W. J. Harvey esszéje, Robert Conquest az „elkötelezettség” és az író problémáit vizsgáló tanulmánya, és bármelyik, az angol irodalommal foglalkozó írást nézzük, elkerülhetetlenül találkoznak legalább a nevük említésével.

Az egyes írókról szóló tanulmányok közül kiemelkedik Gabriel Pearsoné Thomas Mann heroizmusáról, és G. S. Frazer portréja Iris Murdochról. Újdonság ízével hat Daniel Hjorth ismertetése a mai svéd irodalomról. Abraham Rothbergnek a kelet-európai népi demokráciák irodalmát elemző esszéje viszont azt a már jól ismert hidegháborús hangot üti meg, amelyet a Free Europe Press főszerkesztőjétől várhatunk.

Ettől eltekintve, úgy véljük, hogy hasznos vállalkozás John Wain évkönyve. Nem állította azt a követelményt maga elé, hogy tudományos szinten foglalkozzék a különböző irodalmi jelenségekkel, csupán tájékoztatni akar. Ezt a tájékoztatást segíti elő az írókról közölt fényképek sora, az egy év alatt megjelent könyvek válogatott bibliográfiája, tájékoztató a kiosztott irodalmi díjakról, s végül, de nem utolsósorban, izelítő az új, vagy készülő költői és prózai alkotásokból.

KOVÁCS JÓZSEF

IRODALOMELMÉLETI KÖZLEMÉNYEK REPERTÓRIUMA

A Világirodalmi Figyelő szerkesztősége elhatározta, hogy újfajta repertóriummal egészíti ki eddig is megjelent ilyen irányú publikációit. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének Világirodalmi Osztálya mellett megalakult Dokumentációs Csoport feladata, hogy állandóan figyelemmel kísérje az e célra kiszemelt folyóiratokat, s itt bemutassa azoknak az elsősorban ideológiai vonatkozású irodalomelméleti anyagát. Ezzel azt akarjuk elérni, hogy olvasóinkat állandóan tájékoztassuk azokról a problémákról, vitákról, egyes tanulmányokról, amelyek az irodalomelmélet síkján külföldön napvilágot látnak.

Tudjuk, hogy ennek a munkának csak akkor van értelme, ha az anyagot a lehetőségeinkhez képest aránylag gyorsan becsátjuk az olvasók rendelkezésére. Azok a viták, amelyek korunk irodalomtudományát éppen elméleti szempontból jellemzik, akkor tudnak a mi gyakorlatunkra is hatni, ha kellő időben hívjuk fel rá kutatóink figyelmét. Tudjuk, hogy egy évenként mindössze négyszer megjelenő folyóirat ezt a megkívánt legideálisabb módon képtelen teljesíteni. Ahhoz legalább két hetenként kellene az illetékesek kezébe juttatni, hogy minden vitáról, az elméleti kérdések állandó forrásáról azonnal hírt tudjunk adni. Erre nem vállalkozhatunk. De úgy érezzük, hogy ha az elméleti anyagot negyed-, illetőleg legalább félevenként állandóan közöljük, tájékoztató szolgálatunkat mégis csak frissé tudjuk tenni, s nemcsak történetileg érdekes, hanem az aktualitás szempontjából is használható címjegyzéket tudunk kézbe adni.

Az *Irodalomelméleti repertórium* most bemutatásra kerülő első közleménye azokat a — főleg világnézeti vonatkozású — elméleti cikkeket tartalmazza, amelyek 1960. január 1. és június 1. között jelentek meg a Szovjetunió, a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Kínai Népköztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, s a Román Népköztársaság nálunk fellelhető folyóirataiban. 1960 második felévének, valamint más államok folyóiratainak az anyaga egy későbbi számunkban, de még ennek az évnek a folyamán lesz olvasható.

A dolog természetéből adódik, hogy az elméleti tanulmányok címjegyzékai következetes és bő annotációt igényelnek. Azokat a közleményeket, amelyek az anyag feldolgozói szerint nagyobb figyelmet érdemelnek, a többen bővebben annotáltuk. Ezzel egyrészt azt akartuk elérni, hogy jobban felhívjuk rájuk az érdekeltek figyelmét, másrészt pedig azt, hogy akik a szóban forgó cikkhez nyelvi nehézségek miatt nem tudnak hozzáférni, itt legalább a lényegéről kapjanak tájékoztatást. Tudjuk, hogy ez az első kísérletünk az annotálás terjedelme és alapossága szempontjából nem egyöntetű; munkatársainknak a jövőben jobban össze kell szokniok ahhoz, hogy a kívánt egyöntetűséget ezen a téren is el tudjuk érni.

SZIKLAY LÁSZLÓ

Az irodalomelméleti repertórium során a következő folyóiratokat fogjuk figyelemmel kísérni:

AL	American Literature (EÁ)	NM	Novij Mir (Sz)
Alt	Das Altertum (ND)	NMy	Nová Mysl (Čs)
Arts	Arts (EÁ)	NRF	La Nouvelle Revue Française (F)
ASR	American Slavic and East European Review (EÁ)	NŽ	Nový Život (Čs)
BdB	Börsenblatt für deutschen Buchhandel (ND)	NYTBR	New York Times Book Review (EÁ)
Be	Belfagor (O)	O	Oktyabr (Sz)
C	Convivium (O)	OL	Orbis Litterarum (D)
CCom	Cahiers du Communisme (F)	P	La Pensée (F)
ChL	Chinese Literature (Ki)	PL	Pamiętnik Literacki (L)
CL	Comparative Literature (EÁ)	PK	Przegląd Kulturalni (L)
CL	Česká Literatura (Čs)	PMLA	Publications of the Modern Language Association of America (EÁ)
CLJ	Classical Journal (EÁ)	Prz	Przegląd Humanistyczny (L)
CMF	Časopis pro Moderní Filologii (Čs)	RDM	Revue des Deux Mondes (F)
Cont	Il Contemporaneo (O)	RE	Revue d'Esthétique (F)
Contul	Contemporanul (R)	RFE	Revista de Filologia Española (Sp)
Cr	Critique (F)	Ri	Rinascita (O)
CS	Cahiers du Sud (F)	RLC	Revue de la Littérature Comparée (F)
ČSSR	Časopis pro slovenské Jazyky, literaturu a dějiny ČSSR (Čs)	RHLF	Revue d'Histoire Littéraire de la France (F)
Delo	Delo (Ju)	RLM	La Revue des Lettres Modernes (F)
DL	Deutsche Literaturzeitung (ND)	RT	La Revue Théâtrale (F)
DN	Družba Narodov (Sz)	RuL	Russzkaja Lityeratura (Sz)
DNR	Die Neue Rundschau (Ny)	RW	Renmin Wenxue (Ki)
DR	Deutsche Rundschau (Ny)	S	Szeptemvri (Bu)
DVjs	Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte (Ny)	Savr	Sávremennik (Ju)
EC	Essays in Criticism (A)	SB	Scriul Banateu (R)
Einheit	Einheit (ND)	SD	Slovenské Divadlo (Čs)
Elit	Ezik i literatura (Bu)	SF	Sim and Form (ND)
EN	Encounter (A)	SFC	Slovanský Filozofický Časopis (Čs)
Er	Eranos (S)	Shh	Shou-hua (Ki)
Es	Esprit (F)	ShK	Shi Kan (Ki)
Eu	Europe (F)	ShQ	Shakespeare Quarterly (EÁ)
EuL	L'Europa Letteraria (O)	ShS	Shakespeare Survey (A)
Ét	Études (F)	SL	Slovenská Literatura (Čs)
Fle	La Fiera Letteraria (O)	Sla	Slavia (Čs)
FuF	Forschungen und Fortschritte (ND)	So	Der Sonntag (ND)
GL	Gazeta Literară (R)	Soc	Società (O)
GZ	Geist und Zeit (Ny)	SP	Slovenské Pohl'ady (Čs)
Hc	Hermes (Ny)	St	Steaua (R)
HQ	Hong Qi (Ki)	T	Tveatr (Sz)
HR	Hispanic Review (EÁ)	TLS	The Times Literary Supplement (A)
I	Iszkussztvo (Sz)	TM	Les Temps Modernes (F)
IAN	Izvesztijia Akadgymii Nauk SzSzSzR (Sz)	TODRL	Trudi otgelyenijia drevnyej russkoj lityeratury (SZ)
IL	Inoztrannaja Lityeratura (Sz)	Tw	Twórczósé (L)
JaL	Jašul Literar (R)	VAM	Vestnyik Leningrad Moskva (Sz)
JAAC	Journal of Aesthetics and Art Criticism (EÁ)	VAN	Vestnyik Akadgymii Nauk (Sz)
JK	Junge Kunst (ND)	VL	Voproszi Lityeratury (Sz)
K	Kommunyszt (Sz)	VoFil	Voproszi Filozofii (Sz)
Knj	Kněžnost (Ju)	VR	Viața Românească (R)
KS	Kultura i Spoleczeństwo (L)	W	Wenxue Pinglun (Ki)
KŽ	Kultúrny Život (Čs)	WB	Weimarer Beiträge (ND)
Let	Letteratura (O)	WY	Wenji Yuska (Ki)
LF	Listy Filologické (Čs)	YR	Yale Review (EÁ)
LFr	Les Lettres Françaises (F)	ZfA	Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (ND)
LFro	Literaturen Front (Bu)	ZL	Zyčie Literackie (L)
LG	Lityerturnaja Gazeta (Sz)	Zn	Znamja (Sz)
LLS	La Littérature Soviétique (Sz)	ZPh	Zeitschrift für Philosophie (ND)
LM	Literaturna Misl (Bu)	ZRPh	Zeitschrift für Romanische Philologie (Ny)
LMa	The London Magazine (A)	Zv	Zvezda (Sz)
LN	Literární Noviny (Čs)		A jegyzékben szereplő országnevé rövidítések feloldása:
LiIt	Libri e riviste d'Italia (O)	A	Anglia
LSzN	Lityeratura Szlavjanszkij Narodov (Sz)	Bu	Bulgária
LZs	Lityeratura i Žizny (Sz)	Čs	Csehszlovákia
M	Mainstream (EÁ)	D	Dánia
MF	Mercure de France (F)	EÁ	Amerikai Egyesült Államok
MN	Mnemosyne (H)	F	Franciaország
MP	Modern Philology (EÁ)	H	Hollandia
MT	Marxism Today (A)	Ju	Jugoszlávia
MTv	Mladá Tvorba (Čs)	Ki	Kína
N	La Nef (F)	L	Lengyelország
NCr	La Nouvelle Critique (F)	ND	Német Demokratikus Köztársaság
NDL	Neue Deutsche Literatur (ND)	Ny	Német Szövetségi Köztársaság
Ne	Neva (Sz)	O	Olaszország
NeP	Neophilologus (H)	R	Románia
NK	Nowa Kultura (L)	Sp	Spanyolország
		Sv	Svédország

- Алексеев, М. П.: Литература, зовущая вперёд. LZs 10. sz. [A szovjet irodalom és a világirodalom kapcsolatairól.]
- Анастасьев, А.: Драма и современность. LG 23. sz. [A szovjet dráma problémáiról. A „konfliktus nélküliség”-ről és egyes művek illusztratív jellegéről.]
- Анисимов, И.: Взаимодействие литератур. LZs 9. sz. [A szovjet összehasonlító irodalomtörténetről.]
- Антокольский, П.: Поэзия и физика. LG 9. [Vita a költészet és tudomány viszonyáról Borisz Szluckij versei nyomán.]
- Астахов, И.: О вавилонской башне и эстетических критериях. LZs 57. sz. [Az írói művek magas esztétikai színvonalának megkövetelése.]
- Астахов, И.: Разговор об эстетических отношениях искусства к действительности. Zv 6. sz. 194—200. [A valóság és a művészet viszonyáról, a szép fogalmáról, Csernisevskij esztétikájáról.]
- Астахов, И.: Разговор о прекрасном. LZs 35. sz. [A szép fogalma a szovjet irodalomban.]
- Астахов, И.: Что же есть красота? LZs 9. sz. [A szép korszerű posztulátumai.]
- Баруздин, Сергей: О сказках, о жизни и о книжках для детей. LZs 74. sz. [A gyermekirodalom életszerűségéről.]
- Березарк, И.: Литература о будущем. ZV 5. sz. 200—206. [A fantasztikus regényről folyó vita érdekelt hozzászólása. — Bírálja az eddig megjelent szovjet alkotásokat, mert azokban túl sok a rutin, a „fantázia”, a „kaland”. A jövő századokat vagy évtizedeket megjelenítő regénynek, mely témájában a legtöbb esetben kozmikus ürpépülésekkel foglalkozik, Bereszark szerint tudományosan megalapozottnak és sokoldalúnak kell lennie. Felfogásának lényegesebb követelménye, hogy e műveknek nemcsak technikai kérdéseket, hanem társadalmiakat is kell tartalmazniuk. Jó megírásuk elképzelhetetlen a mai élet mély ismerete nélkül, mely alapot kell, hogy adjon a jövő, a kommunizmus érdekfeszítő megrajzolásához.]
- Борян, Гурген: Характер и конфликт. LG 31. sz. [Vita a drámai irodalomról. A konfliktus leggyeszerűsített fogalma ellen. Az új típusú dráma felépítése: nem a jellem, hanem nézetek konfliktusán alapszik.]
- Бочаров, С.: Непрерывно растущий человек. VL 2. sz. 51—69. [A jellem kérdéséről a szocialista realizmusban.]
- Брайнина, Б.: Объяснитель времени. LZs 57. sz. [A történelem és a jelen dialektikája a írói művekben.]
- Взаимосвязи литератур. VL 6. sz. 80—99. [A komparatív irodalomtörténetnek a Gorkij Világirodalmi intézetben lefolytatott vitája.]
- Виленская, Э. С.: О статье И. И. Ленина *От какого наследства мы отказываемся?* IAN 2. sz. 100—115. [A művészi hagyományok problémái Lenin cikkének a megvilágításában.]
- Винер, Норберт: Кибернетика и литература. LG 77. sz. [Az irodalom és a technika viszonyáról.]
- Виноградов, В.: К спорам о слове и образе. VL 5. sz. 66—96. [A stílusról szóló vita összefoglalója a megjelent cikkek bírálatáról.]
- Владимиров, С.: Душа драмы — конфликт. LZs 41. sz. [A drámai konfliktus korszerűségéről és valóságáról.]
- Воронов, В.: Очеркист открывает характер. LZs 42. sz. [A szovjet társadalmi szerepről.]
- Гаврилович, Е.: О кинематографе мысли и правды. LG 30. sz. [A korszerű téma filmbeli ábrázolásának akadályairól: a gondolat szégyényessége, a látóköz és a rutin szükségessége. A jövő feladatai.]
- Ганенко, И.: Против чуждых влияний. О 4. sz. 167—174. [A szovjet irodalom idegen áramlatainak bírálat. Erős Bebel-kritika.]
- Горбунова, Е.: Об искусстве читать и писать. LZs 62. sz. [Válasz Gribacsov, M. *Днем с Фонарем* c. cikkére.]
- Грибачев, Н.: Днем с фонарем. LZs 47. sz. [A szovjet dráma kérdéseit összefoglaló vita értékelése.]
- Грудцова, О.: О художественном наблюдательности. VL 1. sz. 175—186. [A pontos írói megfigyelés a realista ábrázolás alapja.]
- Гудайтис—Гуэвицус, А.: О современниках — по-современному. LG 33. sz. [Vita a drámai irodalomról. A szovjet dráma korszerűségéről.]
- Гудзий, Н. К.: Сравнительное изучение литератур в русской дореволюционной и советской науке. IAN 2. sz. 116—127. [Az orosz összehasonlító nyelv-tudomány történeti áttekintése.]
- Драматургия и современность. LZs 46. sz. [A szovjet írószövetség vitája a drámai irodalom korszerűségéről.]
- Дымшиц, А.: За идейную непримиримость. LZs 71. sz. [A polgári ideológia elleni állandó harcokról.]
- Дымшиц, А.: На партийных позициях. LZs 17. sz. [A *Zvezda* szerkesztősége által kiadott tanulmánykötet — *В борьбе за социалистический реализм* ismertetése.]
- Жирмунский, В. М.: Проблемы сравнительно-исторического изучения литературы. IAN 3. sz. 177—186. [A nemzeti irodalomnak kapcsolatairól és kölcsönhatásáról szóló vitán elhangzott előadás a Gorkij Világirodalmi Intézetben. — Első része az összehasonlító (komparatív) irodalomtörténet jogosságát és eredményességét fejti ki. A burzsoá irodalomelmélet komparativizmusa üres empirikus módon foglalkozik az irodalmi jelenségek hasonlóságával, kölcsönhatásával. Ezzel szemben a marxista irodalomtudomány az irodalmak összehasonlítását és párhuzamba állítását nem esetleges és külső motívumok alapján, hanem a társadalmi fejlődés, a történelmi és gazdasági meghatározottság figyelembe vételével végzi el. Ilyen körülmények között az összehasonlítás módszere az azonosságok mellett a különbségek: az egyéni, a nemzeti és történeti specifikumok kiemelését és magyarázatát jelenti. Zsirmunskij módszere a történelmi = tipológiai összehasonlításon nyugszik. E szerint: azonos társadalmi viszonyok — minden közvetlen kapcsolattól függetlenül — lényegében véve azonos ideológiájú, sőt formájú irodalmi jelenségeket hoznak létre. Az egyes irodalmak közti kapcsolatok és hatások alapja és meghatározója a közös vagy hasonló történelmi fejlődés. Zsirmunskij felfogása lehetővé teszi, hogy a polgári törekvések szűk és prakticista szemlélete helyett a komparatív irodalomtörténet széles kitekintést kapjon az egész világirodalomra, hogy az egymástól földrajzilag távol eső, s közvetlen kapcsolatokat nélkülöző irodalmak (nyugat-európai = kínai = arab stb.) is párhuzamba állítható egymással, s hogy a tudományos történelemszemlélet alapján meghatározza azonos és különböző vonásaik egyéni specifikumát.]
- Журавлева, В.: Фантастика и наука. LZs 4. sz. [A fantasztikus irodalom és a tudomány közti viszonyról.]
- За драматургию героического звучания! LG 46. sz. [A szovjet írószövetségben lefolyt vita ismertetése a drámai irodalomról.]
- Зелинский, К.: Научная революция и литература. LG 72. sz. [A technika és az irodalom viszonyáról.]
- Карабутенко, И.: Разведка нового. LG 5. sz. [Vita a szovjet tárcáról.]
- Караганов, А.: Сюжет — время. О 5. sz. 195—207. [A korszerűség problémája a művészetben, különös tekintettel a szovjet színművészetre.]
- Книпович, Е.: Писатель и новая действительность. ZN 1. sz. 210—219. [Percov, V. hasonló c. könyvének ismertetése és kritikája.]
- Кожевников, В.: Типическое — героизм! LZs 37. sz. [Kísérlet a típus új megfogalmazására a szovjet irodalomban.]
- Кормушина, Г.: О дилетанстве в драме и инерции авторского мышления. LZs 45. sz. [Az etikai kérdések előteremtése a mai szovjet drámában.]
- Корсакас, К.: Наша критика — многогранно! LG 6. sz. [A szovjet kritika soknemzetiségű jellegéről.]
- Критика и современность. LG 10. sz. [Szerkesztőségi összefoglaló a szovjet írószövetségben lezajlott kritikai vitáról.]
- Критика и современность. LZs 12. sz. [Szerkesztőségi összefoglaló a szovjet írószövetségben lezajlott vitáról.]
- Кунин, Г.: Великое открытие марксизма — ленинизма. VL 4. sz. 20—35. [Az irodalom Lenin]

- pártosságáról és a jelenkori revizionizmusról. (Utalások Lukács Györgyre is.)
- Куприянов, И.: С чем нельзя соглашаться. LG 39. sz. [Vita a drámairodalomról. A pozitív hős jellegéről és tulajdonságairól az új szovjet drámairodalomban.]
- Лебедев, И.: Не принижать героическое. LZs 45. sz. [Mindennapi témák, hétköznapiak, „kisemberek” az új szovjet drámairodalomban.]
- Левин, В.: Язык художественного произведения. VL 2. sz. 80—90. [Az írói alkotások stílusi vizsgálatairól.]
- Литературная критика и современность. LZs 3. sz. [Szerkesztőségi cikk a korszerű kritikáról.]
- Лихачев, Д.: Об одной особенности реализма. VL 3. sz. 53—68. [A realista módszer és a stílus közti viszony kérdéseiről.]
- Ложечко, А.: Характер героя и образ времени. LZs 54. sz. [A téma és a hős korszerűségéről a szovjet irodalomban.]
- Ломидзе, Г.: Интернациональная сущность советской литературы. LZs 23. sz. [A szovjet irodalom nemzetközi jelentőségéről.]
- Ломидзе, Г.: Творческое взаимодействие литератур народов СССР. DN 3. sz. 219—228. [A szocialista realizmus és a Szovjetunió különböző nemzeti irodalmának egymáshatása.]
- Макаров, А.: Точность эпитета. VL 1. sz. 191—198. [A világos, pontos stílusról és a jelzők alkalmazásáról.]
- Марков, Г.: Критика, современность, читатель. VL 5. sz. 3—16. [A kritika feladatairól, a szovjet kritika eredményeiről és hiányosságairól.]
- Мдивани, Г.: Вопреки правде жизни. LG 35. sz. [Vita a drámairodalomról. A szovjet drámai művek korszerűségének operatív jellegéről.]
- Мейлах, Б.: Проблема искусства и действительности в эстетических взглядах В. И. Ленина. RuL 2. sz. 22—40. [A művészet és valóság filozófiai megvalósított viszonyáról Lenin műveiben. Analízis az alkotás folyamatában. Objektív és szubjektív elemek kapcsolata.]
- Мейлах, Б.: Психология художественного творчества. VL 5. sz. 58—79. [A pszichológia szerepéről a művészi alkotás marxista elméletében.]
- Морозов, А.: Пародия как литературный жанр. RuL 1. sz. 48—77. [A paródia elméletéről.]
- Марьягин, Г.: Прометей ленинской эры. LZs 57. sz. [A szovjet író feladatairól a társadalom új jelenségeinek a megragadásában.]
- Мотылева, Т.: Проблемы реализма. LZs 65. sz. [Днуергов, В. hasonló című könyvének bírálata.]
- Назаренко, В.: Пути художественного вымысла. Zv 1. sz. 175—190. [Az írói fantázia szerepéről az alkotásban.]
- Неупокоева, И.: Изучение взаимосвязей и взаимодействия литератур. DN 3. sz. 202—218. [A Gorkij Világirodalmi Intézetnek az irodalmak összehasonlító vizsgálatáról rendezett ülészekéről.]
- Новогрудский, Г.: Книга должна быть интересной. LZs 70. sz. [A gyermekirodalomról.]
- Огнев, В.: Слово и образ. DN 2. sz. 214—223. [Jegyzetek a költői mesterségről.]
- Осетров, Е.: Смех и слезы. ZvV 2. sz. 195—202. [A társadalmi mintáiról.]
- Павловский, П.: Литература и действительность. LZs 6. sz. [Blagoj, D. hasonló c. könyvének ismertetése.]
- Перцов, В.: О пользе эстетических споров. LZs 51. sz. [A kritika jelentőségéről és feladatairól.]
- Пименов, В.: Драматургия и масштабы жизни. LG 32. sz. [Vita a drámairodalomról. A mai szovjet ember alakja az új szovjet drámákban.]
- Писатель и время. LZs 34. sz. [Szerkesztőségi és vitaindító cikk az irodalom korszerűségéről.]
- Пискунов, В.: О национальном стиле в литературе. VL 4. sz. 81—97. [Az irodalmak nemzeti sajátosságának kérdéseiről.]
- Плутч, И.: Поставлено в 1960 — м... LG 26. sz. [Vita a szovjet drámaírásról. Az évad színdarbjainak kritikájáról. A korszerű rendezői stílus megtalálásának kísérleteiről.]
- Поликанов, А.: Исследования о типическом. LZs 36. sz. [Revjakin, A. I. könyvének ismertetése.]
- Позов, В.: Добрые приметы. LG 40. sz. [A színjátszó kritika problémáiról.]
- Росляков, В.: Есть у нас такая критика. LG 76. sz. [A harcok, elvi kritikáról.]
- Росляков, В.: На переднем крае. LG 3. sz. [A szovjet társas műfaji kérdéseiről.]
- Рошаль, Г.: Поэзия экрана. LZs 30. sz. [A film korszerűségéről.]
- Рюриков, Б.: Гуманизм нашей эпохи. LG 74. sz. [A szocialista realizmus és a humanizmus viszonyáról.]
- Рюриков, Б.: Чернышевский перед судом Лукача. VL 1. sz. 112—125. [Rjurikov cikke Lukács György: *Bevezetés Csernyevszkij esztétikájába* c. tanulmányának a bírálatát tartalmazza, s abban a szerző revizionizmusának egyik fontos megnyilvánulását látja. — Rjurikov szerint Lukács Csernyevszkij nézeteit antidiialektikusan, korá viszonyaitól elszakítva vizsgálja, s burkolt maximalizmusát arra használja, hogy a szerzőt diszkreditálja. Elhallgatja Csernyevszkij esztétikájának erős oldalait: forradalmi demokrata páthozát, a szabad munka és szellemi élet teljességét követelő nézeteit. Ugyanakkor túlzottan hangsúlyozza rendszerének gyenge oldalait: antropomorfizmusának passzivitását, formaigényének bizonyos lazasságát, tragikumelméletének hézagosságát stb. stb. — A bíráló végül Lukács magatartásában a múlt századi orosz liberális kritikával való rokonságot mutatja ki.]
- Салынский, А.: Драматургия и современность. LG 45. sz. [A Szovjet Irószövetség 11. plénumán elhangzott vitaindító előadás a korszerű drámairodalomról.]
- Синявский, А.: Без скидок. VL 1. sz. 45—59. [A korszerű tudományos-fantasztikus regényről.]
- Синявский, А.: Реализм фантастики. LG 2. sz. [Vita a fantasztikus regény műfajáról. Nyemov, V. *Az utolsó megdőlőhely* és Jefremov *Androméda kód* c. műveiről is.]
- Скаторщиков, В.: Прекрасное — в жизнь! O 1. sz. 134—139. [A szocialista realizmus esztétikai normáiról.]
- Скорин, Л.: Своеобразие или своеволие. LZs 56. sz. [Az író és a valóság helyes kapcsolatáról.]
- Соколова, Н.: За человека! LZs 54. sz. [Vita a szovjet társadalmáról.]
- Софронова, А.: За широкий фронт театра и драматургии. LG 43. sz. [Vita a drámairodalomról. A valóságot hűen tükröző jelek és darabok követelése, a deklaráció elvetése.]
- Спешнев, А.: Кинематограф и время. LG 38. sz. [Vita a drámairodalomról. A film korszerűségéről.]
- Строева, М.: Поиски современного стиля. LG 42. sz. [Vita a drámairodalomról. A társadalom új jelenségei és a korszerű drámai stílus.]
- Тимофеев, Л.: Есть ли особая наука о языке литературы? LZs 33. sz. [Vinogradov, V. *О языке художественной литературы* c. könyvéről.]
- Тихонов, Н.: Большая правда поэзии. VL 5. sz. 163—176. [A költészet korszerűségéről és létjogosultságáról a technika korában.]
- Топоров, А.: Языковая засуха. LZs 57. sz. [Az írói nyelv eredetiségének és erőteljességének követelése.]
- Трифонов, Т.: О русском теоретическом стиле догматизма и жизни. O 1. sz. 209—215. [A magánélet témáinak helye a szocialista realista művekben.]
- Тучный, П.: Техническая эстетика. LZs 6. sz. [A mai kor és a technika hatása az esztétikai normákra.]
- Фатых, Х.: Открывать сердца прекрасному. LG 8. sz. [A kritika feladatai az új olvasóközönség nevelésében.]
- Фоменко, Л.: Искусство малой прозы. Zv 3. sz. 191—197. [Az elbeszélés művészetéről.]
- Фохт, У.: Историко-литературная наука и литературная критика. LG 3. sz. 110—123. [A cikk meggyőző érveléssel bizonyítja be az irodalmi kritika és az irodalomtörténet szoros kapcsolatának a szükségességét. Az irodalomtudomány e két területének specifikuma mellett elsősorban kölcsönhatásukat hangsúlyozza. Példákat hoz fel amellett, hogy az irodalomtörténet fejlődését vonalát igazán csak a jelen kiteljesedéséből visszatekintve ismerhetjük meg a maga mélységében, s fordítva: korunk irodalmának jelenségeit is csak a múlt alapos ismeretében tudjuk helyes

érzékkel értékelni. — A cikk áttekinti az orosz kritika irodalomtörténet fejlődését, s befejező részében bírálja azokat a hiányosságokat, amelyek a szovjet irodalomtudomány mai helyzetében a kritika és irodalomtörténet bizonyos fokú kettéválásából adódnak.]

Фридендер, Г.: В. И. Ленин и эстетическое наследие К. Маркса и Ф. Энгельса. *РЛ* 2. sz. 3—21. [Marx—Engels és Lenin irodalmi nézeteinek összehasonlítása. Az irodalom pártosságának felfedezése mint Marx—Engels esztétikai tanításainak folytatása.]

Фролов, В.: Мастерство открытия мира. *О* 5. sz. 181—194. [A technika és a tudomány viszonyáról. A korszerű művészet feladatairól.]

Харчев, А.: Об эстетическом воспитании. *№* 5. sz. 179—184. [Vita a technikáról és a művészetről.]

Хватов, А.: О языке современной прозы. *Зв* 2. sz. 189—194. [A mai szovjet próza stilisztikai bírálatáról.]

Хватов, А.: Время и поэзия. *№* 3. sz. 169—178. [A líra korszerűségéről.]

Чичерин, А.: Идеи и стиль. *VL* 2. sz. 70—79. [A stílusról szóló vita egyik befejező közleménye. A stílusvizsgálat Csicserin szerint nem nyelvészeti, hanem irodalomtudományi feladat. A nyelvészeti módszer elvlasztja a stílust az eszmék szférájától, s hajlamos arra, hogy az író nyelvét önmagában, túl általánosan vagy mint a tudományág specifikus kategóriáját vizsgálja. Pl. e módszer legtöbbször az egyes stílus elem-

zését csak az irodalmi nyelv kialakulásával, egy-egy stílusáramlattal vagy a népnyelvvel való kapcsolataira korlátozza. A költői és írói stílust a cikk a szerző látásmódjára, attitűdjére vezeti vissza. Alkotásainak kép- hasonlat- és jelzőrendszerét a művészeti célkitűzések függvényeként fogja fel, amelyek vizsgálata az írói eszmék, érzések mélyebb megértését akarja elősegíteni.]

A cikk befejezése fellép a stílusvizsgálat túlzott ön- állósítása ellen is. E felfogás vallói az írók nyelvvezetét, annak kifejező voltát „mesterségbeli” és „módszer- beli” kérdésként fogják fel. Csicserin bebizonyítja, hogy a stílus mélysége nem a rutinon és a „szép kifeje- zések” halmozásában áll, hanem a valóság pontos és kimerítő visszatükrözésében.]

Штейн, А.: О «коренном и важном». *ЛГ* 36. sz. [Vita a drámai irodalomról. *Arbuzov Irkutskii történelm* c. darabjáról és a korszerűségről.]

Щербина, В.: Ленинская теория отражения и литература. *VL* 4. sz. 3—19. [A lenini visszatükrözésmélet jelentősége az irodalom tanulmányozá- sában.]

Щербина, В.: Проблема мировоззрения и метода художника в осмыслении В. И. Ленина. *ИАН* 2. sz. 89—102. [A művészi módszer és az író vilá- nézetének kérdéseiről Lenin Tolsztojról, Uspenszkijről stb. írt cikkeinek tükrében.]

BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG

Бояджиева, В.: За единството на личното и обществено в драматичния конфликт. *Елит* 3. sz. 161—174. [A drámai konfliktus problémáiról.]

Давидов, Н.: Мисли върху историческата тема- тика. *С* 5. sz. 142—151. [A történelmi tárgyú írás- művek kérdései.]

Нонев, Б.: В съзвучие с времето. *ЛФр* 23. sz. [Az időszertű témák fontossága az irodalomban.]

Павлов, Т.: По някои основни въпроси на нашата естетика. *С* 3. sz. 141—163. [Esztétikai-filozófiai problémák.]

Паси, И.: Трагизм и история. *ЛМ* 1. sz. 62—82. [A tragikum a történelem fényében.]

Стоянов, Л.: Образът на комуниста. *ЛФр* 25. sz. [A kommunista főhős alakja az irodalmi alkotá- sokban.]

Ястребова, Н.: Пътнищата на трагичното в изук- стото на социалистическия реализъм. *С* 1. sz. 112—123. [A szocialista-realista irodalmi módszer és a tragikum.]

CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

BAKOŠ, M.: Od diletantizmu k vede? (A dilettantizmustól a tudományhoz?) *SL* 1. sz. 97. [A szlovák textológia fejlődéséről, ill. a textológia feladatairól.]

BOB, K.: Niektorým otázkam súčasnej mladej poézie. *MTV* 5. sz. [A jelenkori fiatal költészet néhány kérdésé- hez.]

BUKÁČEK, J.: K problému italského novorealizmu. (Az olasz neorealizmus problémájához.) *ČMF* 2. sz.

BŽOCH, J.: Preslita básnikov či preslita poézie? (Költők vagy a költészet túlsúlya? *KŽ* 18. sz.) [Vitacikk a vers s általában a nem epikus műfajok jövőjéről.]

CHVÁTK, K.: Bedřich Václavěk jako teoretik socialistic- kého realismu. (Bedřich Václavěk mint a szocialista realizmus teoretikusa.) *ČL* 2. sz. 167.

ČERVENKA, M.: Básnické dílo a současní čtenáři. (Költői alkotás és a mai olvasók.) *ČL* 2. sz. 205. [A kritika és az olvasók új viszonyáról.] Diskuse o socialistickém realismu v Československu. (Vita a szocialista realiz- musról Csehszlovákiában.) *NM* 3. sz.

DRUG, Š.: K niektorým otázkam socialistického realismu u nás. (A szocialista realizmus néhány kérdéséhez nálunk.) *MT* 2. sz. [A szocialista realista művek áttekin- tése Szlovákiában. A szocialista realizmus nem a kriti- kai realizmus folytatása.]

FUCHS, A.: Kapitoly o dramatickom hrdinovi. (Fejeze- tesek a drámai hősről.) *SD* 2. sz.

GRYGAR, M.: O hodnoci zivota v literatúre. (Az élet értékeléséről az irodalomban.) *ČL* 1. sz. 106. [A pár- tosság és a művészi módszer egybekapcsolásáról. Ki kell-e fejezni világnézetet is a műnek?]

GRYGAR, M.: Nedlinost umeleckého díla. (A művészi mű oszthatatlansága.) *LN* 14. sz.

HRZALOVÁ, H.: O české satíře, A cseh satíráról.) *ČL* 1. sz.

[A hasonló című kötetéről írt recenzió. A satíra meg- határozásáról és egy irodalmon belüli történelmi fejlő- désről.]

IVANOV, V.: Polemický ruch v kritice. (A vitaszellemlen a kritikában.) *KŽ* 13. sz.

JANEK, M.: Zamyslenie nad filmovou literatúrou. (Elmél- kedés a filmirodalomról.) *KŽ* 3. sz.

JARIS, M.: Umelecká kritika a zlovyk kibicování. (A művészi kritika és a kibicelés rákénje.) *LN* 7. sz. [A kritika pártatlanságának fontossága.]

KARBUSICKÝ, V.: Noré cesty naší folklorníky. (Folklo- risztikánk új útjai.) *ČL* 2. sz. 154.

KAVLOVÁ, M.: K problémům rumunského realismu. (A román realizmus problémáiról.) *ČMF* 2. sz. [L. Rebreaun *Jon* c. regényének kapcsán a naturalizmus és a realizmus összefonódását elemzi a szerző.]

KLÁTIK, Z.: Pri prameňoch fantastiky. (A fantaszitikum forrásainál.) *MTV* 3. sz. [A folklór és a modern élet „fantáziája”.]

KLINGER, E.: Socialistický realizmus vo svete. (A szocia- lista realizmus a nagyvilágban.) *KŽ* 12. sz.

KOCHOV, V.: Preslita poézie. (A költészet túlsúlya.) *KŽ* 16. sz. [Szükség van-e költészetre, olvassák-e a verseket korunkban?]

KOMOROVSKÝ, J.: O jazyku umeleckej literatúry. (A szép- irodalom nyelvéről.) *SL* 21. sz. 252. [V. V. Vinogradov hasonló című könyvéről írt recenzió.]

KOPÁČOVÁ, L.: O jevištní styl. (A színpadi stílusról.) *LN* 3. sz.

LITERÁRNÍ věda a současnost. (Irodalomtudomány és jelenkor.) *ČL* 1. sz. 1. [6 előadás az irodalomtudomány feladatairól. A cseh irodalomtörténészek kongresszu- sán.]

LUKEŠ, M.: Hledání, straceného tváru. (Az elveszett arc keresése.) (Vita a színházról.) LN 5. sz. [A cselekmény fontosságáról a dráma művészetben.]

MACHONIU, S.: Rozhodne kvalita a náročnost. (A minőség és a pártállás dönt.) LN 9. sz. [Vita a színházról.]

OTRUBA, M.: Literární věda v lidově demokratickém Československu. (Irodalomtudomány a népi demokratikus Csehszlovákiában.) ČL 2. sz. 151. Otvorené problémy socialistického umenia. (A szocialista művészet nyitott kérdései.) KŽ 8. sz.

POLIAK, J.: Úskalia jedne specializácie. (Egy részletezés a hajótörése.) KŽ 7. sz. [Az ifjúsági irodalom kritikájának fontosságáról.]

RIZNER, J.: O literárných legendách. (Az irodalmi legendákról.) KŽ 11. sz.

ŠTEVČEK, Parol: Literatura nie je pedagóg. (Az irodalom nem pedagógus.) KŽ 9. sz.

TIMOFEEV, L. J.: Obsah pojmu umelecká metoda. (A művészi módszer fogalmának tartalma.) SL 1. sz. 3. [Szerző szerint a művészi módszer történelmi jelenség. A művész esztétikai ideáljai korának megfelelők. Korát egy mű sem fejezi ki maradéktalanul. A példát a szerző a realizmus, romantika, szocialista realizmus módszerén keresztül magyarázza.]

TOMČÍK, M.: Počíta ako rýzav života. (A költészet mint az élet kifejezője.) KŽ 12. sz.

TRUHLÁR, Br.: Od problémov k úlohám. (A problémától a feladatokig.) KŽ 6. sz. [Az irodalom és a kritika összefonódásának fontossága. Lukács György elméletének bírálata.]

TURČÁNY, V.: Problémy s poetikou. (Problémák a költészetrel.) SL 1. sz. 85. [Vita cíkek. Hrabák: Bevezetés a versstanba c. könyvéhez. Főleg a verselemzésről, ezen belül a tartalom és forma egységének elemzéséről vitatkozik.]

VACÍK, M.: O čistý stůl také v hodnocení poezie. (Tiszta vizet a pohárba a költészet értékelésében is.) LN 5. sz. [A háború utáni költő-nemzedék kiábrándultságáról és annak értékeléséről.]

VRBA, Fr.: Překlad a příklady. (Fordítások és példák.) LN 5. sz. [A fordításnak mint alkotói folyamatnak a hangsúlyozása.]

VRBA, Fr.: Neodínlost talentu a světového názoru. (A tehetség és a világnézet oszthatatlansága.) LN 16. sz. [Zásadovost a objektivnost jsou nepostradatelné vlastnosti literární kritiky. (Az elvi megalapozottság és az objektív szemlélet az irodalmi kritika elengedhetetlen tulajdonságai.) NMY 3. sz.]

K I N A I N É P K Ö Z T Á R S A S Á G

FAN Jun: Pi-pan Li He-lin Tong-zhi-di „Wei zhen-shi lun”. (Li He-lin elvtárs „abszolútizált valóság-elméletének” kritikája.) W 3. sz. 60–72. [Li He-lin cikkeiben és könyveiben lényegében a világnézet döntő szerepét tagadja az irodalmi alkotásban: szerinte az alkotás eszmiségének, értékének kritériuma az, hogy az élet lényegét tükrözi-e az író. A cikk szerzője részletesen bírálja ezt a revizionista koncepciót.]

JIE Min: Lun „ren-lei ben-xing-di ren-dao-zhu-yi” — pi-pan Ba Ren-di „Lun ren-qing” ji-qi-ta. (Az „emberiség természetes humanizmusáról” — Ba Ren „Az érzelmekről” című, és más cikkeinek kritikája.) W 1. sz. 28–38. [Ba Ren 1957-ben megjelent cikkében túlságosan szólamserűnek, politikai jellegűnek ítélte a mai kínai irodalmat, és a „közös emberi érzelmek” lélektanilag elmélyült ábrázolását követelte. A cikk-író kimutatja, hogy Ba Ren a volt kizsákmányoló osztályok sorsa fölötti szánalmát kéri számon a mai kínai íróktól, valamint ennek a szánalomnak és a kommunista világnézetnek az összeütöközését a kizsákmányoló osztályokból származó mai kommunistáknál. A cikkíró határozottan elutasítja ezt az álhumanizmust, s hangsúlyozza, hogy a mai kínai írókat a proletariátusra jellemző mély osztálygyűlöletnek kell áthatnia a volt kizsákmányolókkal ellen.]

LI Mo-han: Raise higher the banner as Mao Tse-tung's thought on literature and art. ChL 4. sz. 106–119. és 5. sz. 93–109. [A szerző — a kulturális ügyek miniszterhelyettese — cikkében felvázolja a proletárirrodalom elméletének fejlődését Marx, Engels és Lenin koncepciójától Mao Ce-tung jénai beszédéig. Részletesen elemzi Mao Ce-tung megállapításait: Mao Ce-tung a jénai beszédben alapvető problémák elvi megoldását adja a művészet és az élet, a művészet és forradalom, a művészet és a tömegek, valamint a művészet és nemzeti kulturális hagyományok viszonyára vonatkozólag. Ismerteti Mao Ce-tungnak a felszabadulás utáni legfontosabb hozzájárulásait az elméleti kérdések megoldásához: a népen belüli ellentmondások helyes megoldásáról mondott téziseit, továbbá a „Virágozzék minden virág...” politikát, valamint a forradalmi realizmus és forradalmi romantika egységének az alkotómunkára vonatkozó követelményét. Végül kínai és külföldi revizionista megnyilatkozásokat (Hu Feng, Lukács, Widmar) bírál a Mao Ce-tung által kifejtett eszmék szellemében.]

LIU Shou-song: Wen-xue yan-jiu gong-zuo bi-xu wei wu-chan jie-ji-di zheng-zhi fu-wu. (Az irodalom-kutatásnak a proletariátus politikáját kell szolgálnia.) W 1. sz. 6–9.

REN Da-xin és FENG Nan-jiang: Wen-yi ho zheng-zhi-di guan-xi — Pi-pan Ba Ren „Wen-xue lun-gao” zhong-di xiu-zheng-zhu-yi wen-yi si-xiang. (A művészet és politika viszonya. — A Ba Ren „Irodalomelméleti vázlat”-ában megnyilvánuló revizionista irodalmi és művészeti

eszmék bírálata.) W 2. sz. 26–33. [Ba Ren 1959-ben megjelent könyvében az „osztályok-fölötti”, általános ember humánus követelése az alapelv, ennek az elvnek szemellenben eltorzítja az irodalom és politika igazi viszonyát; a cikk szerzői Mao Ce-tung irodalom elméleti írásait állítják szembe Ba Ren revizionista, általános nézeteivel.]

TANG Tao: Zai Mao Ze-dong wen-yi si-xiang qi-zhi-xia bu-duan xue-xi, yung-yuan qian-jin. (Mao Ce-tung irodalmi és művészeti eszméinek zászlaja alatt szüntelen tanulással öröklék előre.) W 1. sz. 1–5.

WANG Jin-ling és SHU Jian-fu: Shi-jie-guan ho chuang-zuo-di guan-xi — Pi-pan Ba Ren „Wen-xue lun-gao” zhong-di xiu-zheng-zhu-yi wen-yi si-xiang. (A világnézet és az alkotás viszonya. — A Ba Ren „Irodalomelméleti vázlatában” megnyilvánuló revizionista irodalmi és művészeti eszmék bírálata.) W 2. sz. 34–40. [A világnézet és az alkotói módszer nem függenek egymástól, gyakran egyenesen szemben állnak — ez a revizionista tétel, amely Engelsnek Balzacról mondott megállapítását általánosítja és torzítja el, Ba Rennél is fellelhető. A cikk szerzői ezt a revizionista tételt és ennek egyéb irodalomelméleti vonatkozásait elemzik és cáfolják.]

WANG Shu-ming: Guan-yu ren-xing wen-ti-di bi-ji (Jegyzetek a humanitás problémájáról.) W 3. sz. 54–59. [A szerkesztő és a szerző kérésére közli ezeket a jegyzeteket, fenntartva azt a véleményét, hogy a szerző még most sem tudott megszabadulni revizionista koncepciójától. A jegyzetek a „humanitás-elmélet” forrásanyagát gyűjtik össze: főleg Marx és Engels idézetekre hivatkozva vázolják az inkriminált „humanitás”-fogalmat.]

YE Shui-fu és QIAN Zhong-wen: Guo-ji xiu-zheng-zhu-yi wen-yi si-xiang bi-xu che-di pian. (Alapjaiban el kell ítélni a nemzetközi revizionizmus irodalmi és művészeti eszméit.) W 2. sz. 8–25. [A szerzők sorra veszik a napjainkban jelentkező revizionista irodalom-elméleti téziseket és bírálják, illetve megbélyegzik azokat. Főként Lukács György „A régi, céges revizionista”, továbbá Widmar József, Henri Lefebvre és a kínai Ba Ren műveiből vett idézetek alapján elemzik az olyan revizionista nézeteket, mint a humanizmus általánosított követelése, a háború és béke kérdésének napjaink fő ellentmondásává minősítése, és az osztályellentétek, szocializmus és imperializmus ellentétének elmosása; annak tagadása, hogy az irodalomnak a politikát kell szolgálnia, és ezzel kapcsolatban az „alkotás szabadságának” polzári jellegű kívánalma; az író világnézete jelentőségének tagadása, a pártserdőség követelésének eltorzítása, illetve tagadása. A szerzők többnyire másodkézből vett idézeteket, szöveget, német és más külföldi tanulmányok anyagát használják.]

YU Hai-yang, LI Chuan-long, LIU Ming-jiu és YANG

Han-chí: Ren-xing yu wen-xue. — Pi-pan Ba Ren, Wang Shu-ming tong-zhi-di „ren-xing-lun”. (Humanitás és irodalom. — Ba Ren és Wang Shu-ming elvtárs „humanitás-elméletének” kritikája.) W 3. sz. 37—53. [A cikk új megvilágításba helyezi a „humanitás-elmélet” vitájának elvi kérdéseit azzal, hogy megkísérli kimutatni: a „humanitás-elmélet” képviselői, Marx és Engels korai, nem elég megbízható, terminológiaiilag ködös munkáira (!?), pl. A *szent család*ru támaszkodnak, amelyekről Lenin is tett kritikai megjegyzéseket. A cikk további érvelése lényegében nem mond újat a Ba Ren bíráló cikkeihez képest.]

ZHANG Guo-min és HUANG Bing: Pi-pan Wang Shu-ming tong-zhi-di ren-xing-lun — Fu: Lun ren-qing yu ren-xing (Wang Shu-ming elvtárs humanum elméletének a kritikája — Függelék: Az érzelmekről és a humanumról.) W 2. sz. 41—53. [Wang Shu-ming 1957-ben, Ba Ren *Az érzelmekről* című cikkének megjelenése után a bírálókkal szemben védelembe vette Ba Ren elméletét, s maga is azzal azonos elméletet hirdetett. A szerzők az „osztályok fölötti”, általános emberi érzelmek elméletét bírálják Wang Shu-ming cikkében, amelyet függelékként teljes terjedelmében közölnek is.]

LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG

KARST, Roman: Z zagadnicej wspóczesnej powieści. (A mai regény problémáiból.) NK 25. sz. [A mai regény műhelytitkai, az európai és a lengyel regény új formakeresése.]

KARST, Roman: Mit i historia. (Mitosz és történelem.) NK 26. sz. [A mai regény problémáiról.]

LISIECKA, Alicja: „Nowa Fala” 1960. („Új Hullám”, 1960.) NK 17. sz. [Új irodalmi irányzatokról.]

MIEDZARZECKI, Artur: Poezja: spory i doswiadczenia. (Költészet: viták és tapasztalatok.) NK 23. sz.

NAJDAR, Zdzisław: Kłopoty z egzystencjalizmem. (Bajok az egzisztencializmussal.) NK 33. sz.

NAJDAR, Zdzisław: Egzystencjalizm i Historia. (Egzisztencializmus és történelem.) NK 35. sz. [A 33. számában közölt cikk folytatása.]

POLIAK, Seweryn: Futuryści, imażyniści i grupa Lef-u. (A futuristák, imaginisták és a LEF csoportja.) NK 10. sz. [Részlet az *izmusok és szekizmusok* című vázlatból.]

SOKORSKI, Włodzimierz: Metodyka i Metoda. (Módszertan és módszer.) PK 7. sz.

ZÓŁKIEWSKI, Stefan: Czy „literatura socjalistyczna”? (Vajon „szocialista irodalom”?) NK 3. sz. [Szocialista realizmus az irodalomban, a szocialista irodalom kérdései.]

ZÓŁKIEWSKI, Stefan: Na przykładzie „literatury socjalistycznej”. (A szocialista irodalom példájára.) NK 11. sz. [Az elmélet és a történelem szerepe. Stíluskérdések. A romantika és a szocialista realizmus példája.]

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

BASSENGE, FR.: Abbildung und Ausdruck. ZPh 1. sz. 116—143. [A mű viszonya a valósághoz hatféle lehet.]

BLOCH, E.: Vergleich, Gleichnis, Symbol. DNR 1. sz. 139—148. [A hasonlat, stb. ismeretelméleti és ontológiai problémái a költészetben.]

BUHR, M.: Kritische Bemerkungen zu Ernst Blochs Hauptwerk „Das Prinzip Hoffnung”. ZPh 4. sz. 365—379. [Bloch művészetének társadalmi és világnézeti alapjai.]

GEERDTS, H. J.: Die Arbeiterklasse in unserer neuesten epischen Literatur. NDL 5. sz. 117—141. [A munkásosztály epikájának modernsége mellett el kell sajátítania a regényírás eddigi módszereit és válfajait.]

IHERING, H.: Bemerkungen zu Theater und Film. SF 1. sz. 150—158. [Elemző jellegű beszámoló új darabokról és előadásokról.]

JOHN, E.: Die künstlerische Methode — Objekt und

Subjekt der Kunst. ZPh 3. sz. 310—326. [Bresenbuch és Redeker elméletének bírálata.]

JOHN, E.: Pawloff und die Marxistische Ästhetik. ZPh 4. sz. 460—464. [A bolgár filozófus esztétikai működése.]

LEWIN, W.: Probleme unserer literarischen Entwicklung. Einheit 2. sz. 268—281. [A kulturális tevékenység új formái az új, szocialista életformára irányuló törekvésekből fakadnak.]

SCHUMACHER, E.: Schöne Literatur im Zeitalter der Wissenschaft. NDL 2. sz. 115—129. [A valóság művészi ábrázolása lehetetlen társadalmi és természettudományos ismeretek nélkül.]

THUN, N.: Moskauer Literaturdiskussion. NDL 1. sz. 115—123. [Vita a szocialista realizmus és a dekadencia viszonyáról, különös tekintettel Brechtre és a német expresszionizmusra.]

ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁG

ARDELEANU, V.: Eroul comunist. (A kommunista hős.) St 3. sz. 13—18. [A kommunista hős formálásának kérdése a mai román irodalomban. Még nem minden műben sikerül a kommunista hős megalkotása hitelesen és meggyőzően: ehhez a munkásosztály minden oldalú ismerete, a párt történetének tanulmányozása és a kor ismerete szükséges. A jól sikerült kommunista hős meggyőző tulajdonságai a hajlíthatatlanság, szilárdság, elvhűség.]

ARDELEANU, V.: Scriitorul și viața. (Az írók és az élet.) St 5. sz. 49—52. [A mai román irodalom jó úton halad a valóság ábrázolásában és a kommunista hősök megalkotásában, de a társadalmi környezet ábrázolása sok helyen felületes, különösen vonatkozik ez az illegális pártbarokk történetére. Az írók fő feladata a ma szocialista átalakulásának ábrázolása.]

BLAGA, L.: Probleme și perspective literare. (Irodalmi problémák és távlatok.) Contul 18. sz. 1. [A mai irodalom feladatáról: álljon mindig szoros kapcsolatban a nép életével, a környező valósággal és a világirodalommal.]

BRATU, H.: Criticul în fața operei și în fața vieții. (A kritikus a műről és az életéről.) VR 1. sz. 122—134. [A

marxista irodalomkritika feladatai a szocialista realista irodalom helyes irányba való fejlesztése terén, különösen a fiatal írók tekintetében.]

BREASTU, M.: Lenin despre caracterul popular al artei. (Lenin a művészet népi jellegéről.) Contul 12. sz. 1—2. [Igazi, előremutató művészet és irodalom népi jelleg nélkül nem alakulhat ki és nem töltheti be forradalmi hivatását.]

CIÎMBEANU, E.: Unele probleme ale stilisticii. St 3. sz. 76—78. [A stilsztika nagy szerepet játszik az irodalomtudományban is: megismerteti az íróval a tulajdonképpeni kifejezési eszközt, a nyelvet. Semleges szavak nincsenek, az alkotó minden szót külön jelentőséggel tud megfoglenni. Minden szó stilsztikai értékét az író teljesíti ki.]

HORODINCA, G.: Literatura și viața. (Az irodalom és az élet.) GL 28. sz. 6. [A mai irodalom értékeset csak a szocialista valóság taláiban alkothat.]

IOSIFESCU, S.: Invatătura marxistă Și cîteva probleme actuale ale istoriei literare. (A marxizmus és az irodalomtörténetírás néhány problémája.) VR 6. sz. 87—88. [Az irodalom minden irányú tudományos vizsgálá-

- tárhoz ma elsősorban szükséges, hogy a kutató egy fejlődő és haladó társadalmi osztály alapján álljon. Ez tette lehetővé, hogy a felszabadulás után helyesen értékeljék a román irodalom sok nagy klasszikusát.]
- JÁNOSI, J.: Romanul epopee în realismul socialist. (A regény-eposz a szocialista realizmusban.) VR 6. sz. 100—117. [A modern irodalomban nagy jelentőséget kap a regény műfaja, amely szemben az úgynevezett rövid epikus műfajokkal, sokkal jobban tudja ábrázolni a valóságot. A regény, mint irodalmi műfaj, az emberiség egyik művészeti győzelmé. Ma a regény műfaján belül jelentős helyet vívott ki magának az ún. hősi regény, amely korunk eposzának tekinthető. Ez a hősi regény tulajdonképpen maga is regény, magán hordozza a klasszikus regények legjobb vonásait, de azoknál sokkal szabadabb: a néptömegek hatalmas megmozdulásait és a társadalmi átalakulásokat tükrözi. A legkiválóbb hősi regények, többek között Solohov: Csendes Don, A Tolsztoj: Kálvária, Aragon: Kommunisták.]
- LUCA, E.: Despre perspectiva revoluționară. (A forradalmi perspektíváról.) Contul 20. sz. 3. [A marxista—leninista esztétika és kritika megköveteli az íróktól a valóság helyes, reális tükrözését. A román írók nagy többsége meggyőzően ábrázolja a mai világot, fel kell azonban venni a küzdelmet az emberábrázolásban mutatkozó helyenkénti idealizálás ellen. Legfontosabb kérdések: a világ realista tükrözése, a jövő szocialista perspektívája, a szocialista emberábrázolás, a mai falu problémáinak tükrözése.]
- MUNTEANU, G.: Leninismul și orientarea filosofică a literaturii. (A leninizmus és az irodalom filozófiai tájékozódása.) Contul 17. sz. 3. [Lenin hangsúlyozza a burzsoázistudomány elméletének tarthatatlanságát és a tudatos írói alkotás szerepét az irodalomban, s azt, hogy az új nagyjelentőségű kommunista művészet és irodalom éppen tudatossága és pártossága miatt lett az. Az új irodalomban a szocialista eszmék meghatározó szerepet töltenek be.]
- PETROVEANU, M.: Indrumarea de către partid și dezvoltarea criticii literare. (A párt útmutatása és a mai kritika fejlődése.) GL 26. sz. 2. [Az irodalmi kritika feladata nem csupán a hibák feltárása és elemzése, hanem az értékek kiemelése is, azok az értékek, melyek az új irodalmi-művészeti irányzatnak megfelelnek.]
- PETROVEANU, M.: Indrumarea de către partid și dezvoltarea criticii literare. GL 27. sz. 2. [Az irodalmi műhelyes, vagy helytelen ideológiai alapjait a kritika tárja fel, ezért fontos a kritikusok alapos marxista felkészültsége.]
- PETROVEANU, M.: Critica și cunoașterea vieții. (A kritika és a megismerés.) GL 28. sz. 1. [Az íróknak és kritikusoknak nem szabad egymástól elszakadva dolgozniuk. A mai kritikus legfontosabb feladata a mai élet alapos ismerete és ennek alapján egy új, szocialista irodalom irányítása.]
- PHILIPPIDE, A.: Stăpînirea limbii. (A nyelv uralkodó szerepe.) Contul 15. sz. 3. [Az író anyaga az élet, ennek kifejezési eszköze a nyelv. A cikk néhány stilisztikai problémát vizsgál: mondatformálás, jóhangzású és kevésbé jóhangzású szavak szerepe a versben és prózában. Az alkotóra jellemző a nyelv: ezt felhasználja alkotásaiban, de uralkodik rajta.]
- PHILIPPIDE, A.: Ce înseamnă clasic? (Mit jelent a klasszikus?) Contul 6. sz. 2. [Klasszikus író általános értelemben az, aki valami értékessel gazdagította az emberiség kultúrkincsét, gondolatait átfogó formában fejezte ki, a szocialista kultúra szellemében a klasszikus író kiváló tanítója népének. Így sorolhatók ebbe a kategóriába Gorkij és Majakovszkij mellett Solohov vagy Sadoveanu és Arghesi. Szocialista realista értelemben klasszikus az az író, akitől tanulni lehet valamit az emberi lélek megismerésében, életszemléletben műveinek haladó tartalmából.]
- RAICU, L.: Despre criterii. (A kritériumokról.) VR 1. sz. 135—144. [Az új társadalom irodalma, a szocialista realizmus fejlődési szakaszában igényli a kritika támogatását, mégpedig a helyes, marxista kritikáét. Ez a kritika vizsgálja a műveket esztétikai, etikai, ideológiai szempontból, pártos legyen és mindig kövesse a tömegek igényét.]
- RAN, A.: Discuții despre poezie. (Viták a költészetről.) St. 1. sz. 5—10. [A költészet új céljairól: soha nem szabad elmaradni a valóságtól, állandóan új utakat és formákat kell keresni.]
- VIANU, T.: Asupra caracterelor specifice ale literaturii române. (A román irodalom sajátos jellemvonásairól.) St. 1. sz. 43—56. [Ugyanabban a korban írott művek egy nemzetnél különféle okok miatt különféleké lehetnek, ugyanakkor számtalan hasonló vonást mutatnak. A román irodalomtörténet egységét a nyelv jelenti, amely mindig a beszélt nyelvet jelentette, ez adta meg mindig népi jellegét, e mellett még hozzájárult a népi jelleg kialakulásához a közmondások, szólások használata is. A népi jelleg a tematikában is megnyilvánult. Ezeket a nemes nemzeti hagyományokat kell folytatnia minden mai írónak is.]

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Pataki Ferenc

A kézirat nyomdába érkezett: 1960. XII. 6. — Pódlányzám: 900. Terjedelm: 14.75 (A/5) lv

61.52568 — Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM

<i>B. Mejlak</i> : A művészi alkotás lélektana.....	1
<i>Vajda György Mihály</i> : Irodalomtörténet vagy költészettudomány?.....	15
<i>Sziklay László</i> : Modernizmus és haladás a cseh lírában a két háború között.....	44

KAPCSOLATOK

<i>Képcs Géza</i> : A Kalevala és a magyar irodalom.....	67
<i>Kozma Béla és Murányi A. Zoltán</i> : Lope de Vega magyar tárgyú drámái.....	81
<i>Kerényi Grácia</i> : Konopnicka-ülésszak Lancutban.....	85
<i>Hopp Lajos</i> : Egy lengyel emlékirat a Rákóczi emigrációról.....	89

MŰHELY

<i>Rónay György</i> : Műfordításunk néhány kérdéséről.....	95
<i>Simor András</i> : A bolgár rimfajták fordítási lehetőségei.....	104

SZEMLE

<i>Osanda Sándor</i> : Bartók szlovák népköltési gyűjteménye.....	108
<i>Szöke György</i> : Majakovszkij körül.....	114
<i>Szily József</i> : Tartózkodó-e a brit géniusz?.....	118
<i>Rayman Katalin</i> : Aragon és Géricault.....	127
<i>Botka Ferenc</i> : Néhány tollvonás Johannes R. Becher magyar portréjához.....	134

KIADATLAN SZÖVEG

<i>Dobossy László</i> : Čapek és a magyarok.....	140
--	-----

KÖNYVEK

<i>Szenczi Miklós</i> : Csehszlovák monográfia Shakespeare drámáiról.....	143
<i>L. Sargina</i> : Boguszlavszkaja, Leonyid Leonov.....	146
<i>Miklós Pál</i> : Mensikov, A korai klasszikus dráma reformja.....	146
<i>L. Sargina</i> : Szaburov, Tolsztoj „Háború és béke” c. regénye.....	148
<i>L. Sargina</i> : Szlonyimskij, Puskin alkotóművészete.....	148
<i>Karacsony László</i> : Szokolov, A XIX. századi irodalom története.....	149
<i>Sziklay László</i> : Zdenek Vančura, Európa irodalmi.....	151
<i>Báder Dezső</i> : Eugen Nedeczey, Das Raaber Liederbuch.....	152
<i>Rába György</i> : Bandy-C. Pichois, Baudelaire devant ses contemporains.....	153
<i>Angyal Endre</i> : František Burianek, A mai cseh irodalom.....	154
<i>Kopp Éva</i> : Megjegyzések egy újonnan megjelent új görög irodalomtörténethez.....	156
<i>Vajda György Mihály</i> : Hölderlin Jahrbuch.....	158
<i>Kunszery Gyula</i> : Dupré. Encyclopédie des Citations.....	158
<i>Korács József</i> : International Literary Annual.....	160

REPERTÓRIUM

Irodalomelméleti közlemények repertórium.....	161
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Б. Мейлах</i> : Психология художественного творчества.....	1
<i>Дьердь Михай Вайда</i> : История литературы или искусство поэзии?.....	15
<i>Ласло Сиклаи</i> : Модернизм и развитие чешской поэзии в период между двух войн.....	44

SVYAZI

<i>Геза Кепеш</i> : «Калевала» и венгерская литература.....	67
<i>Бела Козма и Золтан А. Муран</i> : Драмы Лопе де Вега на венгерские темы.....	81
<i>Грация Керени</i> : Юбилейная сессия, посвященная Конопницкой.....	85
<i>Лайош Хопп</i> : Польские мемуары об эмиграции Ракоци.....	89

ТВОРЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ

<i>Дердь Ронаи</i> : О некоторых проблемах перевода.....	95
<i>Андраш Шимор</i> : Возможности перевода болгарских рифм.....	104

ОБОЗРЕНИЕ

<i>Шандор Чанда</i> : Сборник словацкой народной поэзии Бартока.....	108
<i>Дьердь Секе</i> : Вокруг Маяковского.....	114
<i>Йозеф Сили</i> : Осторожен ли британский дух?.....	118
<i>Каталин Райман</i> : Арагон и Жерико.....	127
<i>Ференц Ботка</i> : Несколько добавлений к венгерскому портрету Иоганнеса Р. Бехера.....	134

НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ДОКУМЕНТЫ

<i>Ласло Добоши</i> : Чапек и венгры.....	140
---	-----

О КНИГАХ

<i>Миклош Сенци</i> : Чешская монография о драмах Шекспира	143
<i>Л. Шаргина</i> : З. Богуславская, Леонид Леонов	146
<i>Пал Миклош</i> : А. Меньшиков, Реформа китайской классической драмы	146
<i>Л. Шаргина</i> : А. Сабуров, Роман Толстого «Война и мир»	148
<i>Л. Шаргина</i> : А. Слонимский, Мастерство Пушкина	148
<i>Ласло Каранчи</i> : А. Соколов, История русской литературы XIX века	149
<i>Ласло Сиклаи</i> : Зденек Ванчура, Европейская литература	151
<i>Деже Бадер</i> : Эуген Недецеи, Песни города Дера	152
<i>Дьердь Раба</i> : Банди — С. Пишуа, Бодлер в глазах современников	153
<i>Эндре Андял</i> : Франтишек Бурианек, Современная чешская литература	154
<i>Эва Копп</i> : Замечания по поводу издания истории новогреческой литературы	156
<i>Дердь Михай Вайда</i> : Ежегодник Гельдерлина	158
<i>Дюла Кунсери</i> : Дюпре, Энциклопедия цитат	158
<i>Йозеф Ковач</i> : International Literary Annual	160

БИБЛИОГРАФИЯ

Библиография статей по вопросам теории литературы	161
---	-----

SOMMAIRE

<i>Mejlah</i> : Psychologie de la création artistique	1
<i>Mihály György Vajda</i> : Histoire de la littérature ou science de la poésie?	15
<i>László Sziklay</i> : Modernisme et progressisme dans la poésie tchèque d'entre les deux guerres	44

RELATIONS

<i>Géza Képes</i> : Le Kalevala et la littérature hongroise	67
<i>Béla Kozma et A. Zoltán Murányi</i> : Drame à sujet hongrois de Lope de Vega	81
<i>Grácia Kerényi</i> : Une session Konopnicka à Lancut	85
<i>Lajos Hopp</i> : Une mémoire polonaise sur l'émigration de Rákóczi	89

ATELIER

<i>György Rónay</i> : A propos de quelques problèmes de la traduction	95
<i>András Simor</i> : Comment traduire les rimes bulgares?	104

REVUE

<i>Sándor Csanda</i> : Poèmes populaires slovaques recueillis par Bartók	108
<i>György Szőke</i> : Autour de Mařakovski	114
<i>József Szily</i> : Que faut-il penser de la «réserve» du génie britannique?	118
<i>Katalin Rayman</i> : Aragon et Géricault	127
<i>Ferenc Botka</i> : Quelques traits pour un portrait hongrois de Johannes R. Becher	134

TEXTES INÉDITS

<i>László Dobossy</i> : Čapek et les Hongrois	140
---	-----

LIVRES

<i>Miklós Szenczi</i> : Une monographie tchécoslovaque sur les drames de Shakespeare	143
<i>L. Sargina</i> : Léonide Léonov par Bogouslavskaja	146
<i>Pál Miklós</i> : La réforme du drame chinois classique par Menchikov	146
<i>L. Sargina</i> : «La Guerre et la Paix» de Tolstoi par Sabourov	148
<i>L. Sargina</i> : L'art de Pouchkine par Slonimský	148
<i>László Karancsy</i> : Histoire de la littérature du XIX ^e siècle par Sokolov	149
<i>László Sziklay</i> : Littérature européenne par Zdenek Vančura	151
<i>Dezso Báder</i> : «Das Raaber Liederbuch» par Eugen Nedeczey	152
<i>György Rába</i> : Bandy-C. Pichois: Baudelaire devant ses contemporains	153
<i>Endre Angyal</i> : La littérature tchèque d'aujourd'hui par František Burianek	154
<i>Éva Kopp</i> : Quelques remarques au sujet d'une histoire de la littérature grecque moderne	156
<i>Mihály György Vajda</i> : Hölderlin Jahrbuch	158
<i>Gyula Kunszery</i> : Dupré: Encyclopédie des citations	158
<i>József Kovács</i> : International Literary Annual	160

REPERTOIRE

Répertoire de communications de théorie littéraire	161
--	-----

Világirodalmi Figyelő

A szám tartalmából:

B. Mejlai: **A művészi alkotás lélektana (befejezés)**
Horányi Máttyás: **Az olasz neorealista regény válsága**
Czímer József: **A drámafordítás problémái**
Révay József: **Goldoni kétszázötven éve**

Szemle * Hírek * Könyvekről



VII. • ÉVFOLYAM • 1961. • 2. • SZÁM

VILÁGIRODALMI FIGYELŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK
DOKUMENTÁCIÓS ÉS KRITIKAI FOLYÓIRATA

Szerkesztő bizottság:

BODNÁR GYÖRGY, KÖPECZI BÉLA, MIKLÓS PÁL,
LUDMILLA SARGINA, SZIKLAY LÁSZLÓ, VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

Szerkeszti:

KÖPECZI BÉLA

E szám munkatársai: *Borisz Mejlai*, a leningrádi egyetem professzora, a filológiai tudományok doktora, *Horányi Mátyás*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Ózimer József*, dramaturg, *Hans Henning*, könyvtárvezető (Weimar), *Révay József*, író az irodalomtudomány doktora, *Domonkos Sámuel*, egyetemi adjunktus, *Kovács József*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Staud Géza*, tud. munkatárs (Színház-tudományi Intézet), *Angyal Endre*, tud. munkatárs (Debrecen), *Egri Péter*, egyetemi adjunktus (Debrecen), *Gáldi László*, tudományos osztályvezető, a nyelvtudomány doktora, *Botka Ferenc*, kollégiumi igazgató, *Szili József*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Hopp Lajos*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Küfer István*, egyetemi lektor (Pozsony), *Ludmilla Sargina*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Kiss József*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Nagy Péter*, kandidátus, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Rába György*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Sziklay László*, kandidátus, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet), *Mályuszné Osászár Edit*, kandidátus, tud. munkatárs (Színház-tudományi Intézet), *Ojtozi Eszter*, régész, *Z. Wittmann Livia*, tanárjelölt, *Béldi Miklós*, tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Intézet)

Szerkesztőség:

Budapest XI., Ménesi út 11—13

Tel. 268—062

Szerkesztőségi órák: csütörtölkön 10—13 óra között

Technikai szerkesztő

VEZÉR ERZSÉBET

Világirodalmi Figyelő

megjelenik évente négy füzetben kb. 28 ív terjedelemben

Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (Budapest V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál, Csekk számla szám: egyéni előfizetésnél 61 257, közületi 61 066 (vagy átutalás az MNB 8. számú folyószámlára).

A MŰVÉSZI ALKOTÁS LÉLEKTANA

(Befejező közlemény)

A kézirat mint az alkotófolyamat dinamikájának rögzítése

A kézirat annak a dinamikus folyamatnak a megörökítése, melynek során az író a maga eleven benyomásait, emlékezetének és képzeletének alkotásait feldolgozza, röviden: a kézirat a művészi gondolkodás folyamatának rögzítése. Ha rendelkeznenék olyan kéziratokkal, melyekben az írói eljárás fázisai sorrendben rögzítve lennének, úgy — miként egy filmszalagon — fel-táruhána előttünk az alkotófolyamat teljes képe. Találóaan jegyezte meg ezzel kapcsolatban Valerij Brjuszov: „Puskin kézíratait vizsgálva nyomon követ-hetjük, hogyan alakulnak ki benne fokról fokra műveinek lenyűgöző, maguk-kal ragadó alakjai. . . Mintha jelen lennének a génusz alkotóműhelyében, aki szemünk láttára tesz csodát: a homályos körvonalakból tökéletes művészi képet, a rejtett utalásból mély értelmű, szikrázó gondolatot formálva”.¹

Természetesen nem minden írónál találhatjuk meg az alkotófolyamat valamennyi fázisának kézíratos rögzítését, méghozzá olyan teljességgel, mint például Puskinnál. Vannak írók, akiknél a kézirat az alkotófolyamat összegező fázisát örökíti meg, számos írónak pedig egyáltalán nem maradt kézírata. Ez azonban nem kisebbíti a kéziratnak az alkotáslélektan szempont-jából való fontos szerepét, annál kevésbé, mivel a különböző művészek-től szinte áttekinthetetlen mennyiségű kézirat áll rendelkezésünkre.

Az alkotáslélektan kutatói számára a kéziratok — jelentőségüket tekintve — egyenértékűek a legbecsesebb kísérleti anyaggal, hiszen valójában gondosan kidolgozott kísérletek eredményei. A kéziratok eszerint — a kísérleti folyamat ekvivalensei. Ez az analógia megítélésem szerint egyáltalán nem relatív érvényű, hiszen a fogalmazványban rögzített alakok megformálásának folya-mata sok tekintetben — próbát, kísérletet jelent. Az író ugyanis számos „próba” közül válogatja ki a céljának legmegfelelőbbet. Lev Tolsztoj a követ-kezőket mondta a mű megalkotásának folyamatáról: „Ez laboratóriumi kísérlet”. Tolsztoj az alkotófolyamat menetét úgy határozza meg, mint a „fókusz”-hoz, vagyis a művész által maga elé tűzött fő célhoz való közeledést. A „fókusz”-tól függően „fejlődnek az alakok, jellemek és események. . .”.²

¹ В. Брюсов : Мой Пушкин, М-Л, 1929, стр. 215² Полн. собр. соч. т. 52, стр. 78 т. 34, стр. 520

Vajon azt jelenti ez, hogy ismételten hangsúlyozni akarom a mű „szöveg-történetének”, vagy „alkotástörténetének” szerepét és az alkotáslélektan kutatásának körét le akarom szűkíteni a szövegtörténetre? Egyáltalán nem, — én egy másik, új feladat kidolgozására gondolok itt, olyan módszertan megteremtésére, mely egyesítené a textológiát a művészi gondolkodás törvényszerűségeinek elméleti tanulmányozásával.³

E módszertan minden bizonnyal új távlatokat nyitna előttünk a tekintetben, hogy mélyebben megértsük az élet művészi képekben való reprodukálásának finom törvényszerűségeit. Ugyanakkor segítene abban is, hogy átfogóbb bírálatot gyakorolhassunk a költői alkotómunka lényegének idealista szemlélete felett. S végül lehetőséget adna arra is, hogy az alkotáslélektani kutatásokat objektív tények alapján folytassuk.

A textológia és az alkotáslélektan módszerei között lényeges különbség van. A textológust a hű szövegkiadás előkészítése során egyetlen cél kell hogy vezesse, a szerző „végső akaratának” felderítése és a tudományosan ellenőrzött szövegnek e szempont alapján történő megállapítása. Ugyanakkor nem lehet feladata a textológusnak, hogy esztétikailag elemezze a kéziratban a szerző által eszközölt változtatásokat.

Hogyan lehet most már bekapcsolni a textológiát az alkotáslélektani vizsgálatokba? Vajon azt jelenti-e ez, hogy a kutatók számára csupán a klasszikusok akadémiai kiadásában közzétett variánsok szolgáltathatnak tanulmányi anyagot, s bele sem kell tekinteniök a kéziratokba, vagyis hogy kizárólagos feladatuk az „általánosítás”? Természetesen az ilyen gyakorlatnak semmi célja nem volna.

A cikkemben felvetett módszertan kidolgozása sokoldalú és különleges felkészültséget igényel. A kutatónak — biztosítva munkájában az irodalomelméleti, irodalomtörténeti és esztétikai alapelvek szintézisét — tudnia kell elemezni az író kézirateit, kimutatni bennük az alkotófolyamat törvényszerűségeit, az író művészi gondolkodásának, módszerének és alkotói egyéniségének sajátosságait.

A kéziratok alapján megállapíthatjuk az alkotás időbeli folyamatát és dinamikáját. E folyamat vizsgálatánál nem csupán maguk a variánsok fontosak, hanem azok topográfiája, elhelyezkedése. Fontos ismerni, hogy pontosan hol vannak a megszakítások és kihagyások, hogy pontosan milyen stádiumban jelentkeznek a szövegváltoztatások vagy üresen hagyott helyek, melyeket a szerző később töltött ki. Mindezt még a legkitűnőbb akadémiai szöveg-

³ A textológiát mindmáig olyan tudománynak tekintik, melynek kizárólagos feladata — a szövegeknek kiadásra való előkészítése. A kézirat-kutatás eredményeit számos irodalomtörténész felhasználja műveiben, az elméleti kérdések feltárásánál azonban mindmáig nem vették igénybe a textológia segítségét. E kérdéssel foglalkozik „A textológia és az irodalomtudomány elméleti kérdései” c. előadásom, melyet a XI. Össz-szövetségi Puskin-konferencián, Leningrádban, 1959. máj. 2-án tartottam.

kiadványok sem tudják produkálni. Fontos a vers úgynevezett „első váza”, mely gyakran csupán néhány alap-szó vagy sor formájában jelentkezik. Ismerni kell azok további kidolgozásának fázisait és jellegét. Hiszen az alap-szavak a költészetben igen nagy jelentőségűek, Alekszandr Blok is így nyilatkozott erről: „Minden vers néhány szó hegyére kiterített lepel. Ezek a szavak ragyognak, mint a csillagok.”⁴

A fent mondottakból levonhatjuk a következtetést, hogy a műalkotás tisztán szövegtörténeti kutatása és az alkotófolyamatnak az alkotáslélektan szempontjából történő vizsgálata között elvi különbség van. A szövegtörténet az alkotófolyamat törvényszerűségeinek vizsgálatában csupán az első állomás.

Hasonlóképpen megmutatkozik ez a különbség az általam javasolt módszertan és a művek „alkotástörténetének” feladatai között.

A tudományos kutatás ezen ága mellett szállt aktívan síkra N. Pikszanov, kinek ismert művei nyomán számos rokon jellegű munka született. Az „alkotástörténet” az irodalomtudományban teljes mértékben jogosult. Az „alkotástörténet” azonban csupán az egyes művek létrehozásának történetére korlátozódik, és elvileg irodalomtörténeti, nem pedig elméleti szempontból indul ki, — így tehát nem pótolhatja az alkotáslélektant.

Jobban megközelítik problémánkat az olyan témájú könyvek és cikkek, mint például: *Hogyan dolgoztak a klasszikusok?* (vagy: *Az író alkotóműhelyében*). Ezek között számos érdekes és tartalmas tanulmány akad. Ami azonban az idetartozó művek célkitűzését illeti, itt bámulatos eltérésekkel találkozunk. Jó néhányuk erőszakoltan oktató jellegű, mintha olyan irodalmárok kioktatására készült volna, kiknél az íráskészség gyenge lábon áll vagy teljesen hiányzik. Az effajta művek egyáltalán nem tárják fel az egyéni alkotófolyamat sajátosságait, a kézíraton végzett munka koncepciózus voltát. Itt minden klasszikus egy kaptárára van húzva, módszereik jellemzése teljesen azonos séma szerint történik: anyaggyűjtés, terv-kidolgozás, a mű gondos kicsiszolása. Miközben válaszolni próbálnak arra a kérdésre, *hogyan* dolgozott az író, — ritkán adnak feleletet arra a másik kérdésre, *miért* dolgozott az író éppen így. A szövegváltozatok e művekben főleg annak bizonyítására szolgálnak, milyen kitartóan törekedtek a klasszikusok a kifejezés pontosságára. Ez, persze, igaz, azonban a nagy mesterek alkotómunkájának folyamatában a pontosság fogalmának különleges értelme van. A variánsok nagy száma például Puskinnál egyáltalán nem azt jelenti, mintha a pontosság elérése valamilyen rendkívül nagy nehézséget jelentett volna számára, s hogy mielőtt rábukkant volna a pontos kifejezésre, előbb okvetlenül ki kellett próbálnia jónéhány pontatlan kifejezést. A pontos kifejezés magában véve pontatlanná válhatik a későbbi szövegkapcsolatban, a tipizálás során.

⁴ Ал. Блок: Записные книжки, „Прибой“, Л. 1930 стр. 63

Az elgondolás alkotó megvalósításában minden gondolatnak csupán egyetlen egy kifejezés felel meg, s az író éppen azt keresi. Az *Anyegin* fogalmazványai és számos sor-variánsa önmagukban véve eszmei és esztétikai szempontból abszolút tökéletesek. A költő mégis elvetette őket, legtöbbször azért, mert a továbbiak során ellentmondásba kerültek a regény szerkezeti vagy tárgyi-tematikai problematikájával. Hogy megérthessük, miért választotta Puskin éppen ezt vagy amaszt a változatot, be kell hatolnunk művészeti rendszerének törvényszerűségeibe. És ez a legnehezebb feladat. Ezt a kutatást nem pótolhatja semmiféle értékskála, melyen le akarnók mérni az egyes variánsok többé-kevésbé sikerült megfogalmazását.

Melyek most már a legközvetlenebb feladatok az író alkotáslélektanának kutatása terén, alapul véve a kéziratokat, — Sz. Bondi találó kifejezésével élve — „az alkotófolyamat sztenogrammjai”-t?

Mindenekelőtt ki kell dolgozni az alkotófolyamat kutatásának metodológiáját a marxista visszatükrözési elmélet alapján. Lenin a megismerés folyamatáról a következőket írta: „Kezdetben a benyomások villannak fel, azután előbukkan a *valami*, majd kibontakoznak a minőség fogalmai (a dolog vagy a jelenség meghatározásai) és a *mennység* fogalmai. Ezt követően a tanulmányozás és elmélkedés rátereli a gondolatot az azonosság — különbség — alap — lényeg versus jelenség — okság stb. megismerésére. A megismerésnek mindezek a mozzanatai (lépései, lépcsőfokai, folyamatai) a szubjektumtól indulnak az objektum felé, a gyakorlat ellenőrzi és ezen az ellenőrzésen át jutnak az igazsághoz. . .”⁵

E tételek, melyek feltárják a megismerés folyamatát általában, alkalmazhatók a valóságnak az író tudatában végbemenő tükröződésére is. Ugyanakkor azonban tekintetbe kell venni az alkotófolyamat sajátosságait is: az író ugyanis műve közvetlen kidolgozása során nem figyeli az általa ábrázolt jelenséget, hanem emlékezete és képzelete segítségével újrateremti azt. Továbbmenőleg: az alkotómunkában mint az élet tükrözésében egyúttal kifejezésre jut az írónak a valósághoz való tudatos-émócionális, lírai és esztétikai viszonya is. Végül pedig az alkotómunka nem csupán a valóság tükrözésének aktusa, hanem egyúttal az írónak arra irányuló törekvése is, hogy minél nagyobb hatást gyakoroljon az olvasó tudatára, megrendítse s eszméivel, hangulatával, érzéseivel áthassa.

Az alkotás során az író képzeletében az alakok és képzetek különböző szituációkban jelentkeznek, s e szituációkra épül az alapgondolat és téma kifejlése. A kéziratban jelentkező első szavak olyannyira aktivizálják az író alkotóképzetét, hogy szinte látja hőseit. „Az alakok nem hagynak nyugtot, egyre zaklatnak, jelenetekbe bonyolódnak, hallom beszélgetéseik foszlányait — és „uram bocsá’, gyakran úgy tűnik előttem, hogy mindez nem kigondolás,

⁵ Ленин : Сочинения, том 38, стр. 314-315

hanem itt hullámszik körülöttem a levegőben s nekem hűsége sen figyelnem kell reá”⁶ — vallja Goncsarov alakjainak kidolgozásáról. Turgenyev mon-
dotta hőse alakjának képzeletében való kiérleléséről: „... míg nem látom és
nem hallok a hangját, nem kezdek hozzá az íráshoz”.⁷

Mindezen túlmenően az írónak számolnia kell a cselekmény objektív
logikájával is, mely az általa alkotott jellemekből következik. Éppen ezért
az írónak néha az a benyomása támad, hogy hőseinek ez vagy amaz a csele-
kedete teljesen váratlanul történik. Emlékezzünk, mit mondott Lev Tolsztoj
arról, hogy amikor a Vronszkijnek Anna férjével való találkozásáról szóló,
már kész fejezetet javította, Vronszkij — Tolsztojnak magának is „várat-
lanul” — öngyilkosságot kísérelt meg, később azonban bebizonyosodott,
hogy ez a mozzanat „szervesen” szükségszerű következmény volt.⁸ Ugyancsak
Tolsztoj mondotta hőseiről: „... úgy cselekszenek, ahogyan a valóságos
életben cselekedniük kell, s ahogy a való életben lenni szokott, nem pedig
ahogy én akarnám”.⁹ Vagy itt van Gorkij vallomása: „... a mű terve a munka
folyamán önmagától adódik, a hősök maguk alakítják ki. Úgy vélem,
a szereplőknek nem szabad sugalmazni, hogyan viselkedjenek. Hiszen mind-
egyiküknél adva van a cselekvés biológiai és szociális logikája, megvan a
saját akaratuk. Az író e tulajdonságokkal együtt meríti őket a valóságból
mint munkájának anyagát, de csak mint félkész árut.”¹⁰

Természetesen mind a „belső látás”, mind pedig a hősöknek az írótól
mintegy független „saját logikája” — beletartozik abba a folyamatba, ahogyan
az író feldolgozza az életből merített benyomásait, melyek szorosan össze-
függnek világnézetével s a környező valóságnak reá gyakorolt hatásával.

Az írók fentebb említett vallomásai napjainkban tudományos magyará-
zatot nyernek. A szó az ember számára — a modern fiziológusok kifejezésével
élve — „a jelek jele”. Ez a „jelek jele” olyannyira felgyújtja a képzeletet,
annyira aktív hatóanyag, hogy a kiváltott élmények erejét tekintve csaknem
azonos fokú lehet az ábrázolt valóság közvetlen átélésével. Ez magyarázza
azokat a rendkívül erős reakciókat, melyek az alkotómunka során az íróban
magában, majd pedig a mű olvasójában jelentkeznek.¹¹

Mi tehát az alkotófolyamat kutatásának feladata például a realista mód-
szer lényegének feltárása szempontjából?

Az alkotófolyamatnak a kéziratok alapján történő elemzését ki kell
terjesztenünk az író alkotóműhelyében fellelhető minden egyéb anyagra

⁶ И. А. Гончаров: Собр. соч. т. 8, М. 1955, стр. 71

⁷ Ек. Леткова: Об И. С. Тургеневе: „К свету,” научно-литературный сборник, СПб, 1904, стр. 464.

⁸ Полн. собр. соч. т. 62, стр. 269

⁹ „Толстовский ежегодник”, М. 1912, стр. 58

¹⁰ Собр. соч. в 30-ти томах, т. 26, стр. 269

¹¹ Emlékezzünk Flaubert vallomásaira, aki közel volt az ájuláshoz és megrendülten kiál-
tozott, amikor *Madame Bovary* c. regényén dolgozva, hősnője életének drámai
epizódjait költötte.

s alkotómunkásságának egész történetére is; az elemzésnek fel kell tárnia annak a kapcsolatnak a jellegét, mely az egyes alakok s azok objektív háttére között fennáll.

A realista író alkotómunkája elvileg arra irányul, hogy a lehető legpontosabban meghatározza az ábrázolt tárgy s annak tükrözése közötti kapcsolatot és viszonyt. Az alkotófolyamat dinamikájának kutatása során kitűnik, hogy a tipikus jellemeknek tipikus viszonyok közötti ábrázolása nem csupán az író munkájának mintegy összegezése, hanem egyúttal útjelző, vezérfonal is, mely meghatározza a kéziratban rögzített kísérletek menetét. Az életből merített benyomások írói tanulmányozása és feldolgozása, a tipizálás folyamata és módszerei — mindezek legapróbb részleteikben is feltárhatók az író alkotóműhelyének tanulmányozása során.

Ezzel kapcsolatban bonyolult módszertani feladat jelentkezik: az alkotófolyamat különböző elemeinek osztályozása. Puskinból vett példákkal igyekszünk e kérdést megvilágítani. A művészi módszerrel illetően a realista Puskin kézíratainak variánsai azokat a különböző kísérleteket tükrözik, melyeknek közös célja az ábrázolt tárgy elemző megvilágításának és festői szemléletességének elérése, vagyis a lényegnek és az okozati összefüggéseknek a feltárása, azoknak a motívumoknak megtalálása, melyek megmagyarázzák a hős különböző cselekedeteit. Szeretném újból hangsúlyozni a *kísérletek* kifejezést, minthogy a fogalmazványokban éppen a próbálkozások, keresések, kísérletezések vannak megörökítve. E kísérletekben határozott céltudatosság jelentkezik, ami lehetőséget ad osztályozásukra.

A variánsokat aszerint csoportosíthatjuk, milyen összefüggésben állanak a művészi módszerbeli elvekkel.

Az egyik variáns-csoportba például azokat a kísérleteket sorolhatjuk, melyek az alakok, érzések s azok objektív háttére, vagyis az ábrázolt tárgy közötti összefüggés lehető legpontosabb megvilágítására irányulnak. A variánsok másik csoportját azok a próbálkozások adják, melyekben az író az ábrázolt tárgy határozott és plasztikus megrajzolására törekszik — egészen a tér-, hang-, szín- és egyéb képzetek visszaadásáig.

Puskin módszerére jellemző, hogy verseit a reális tárgyak, jelenségek és folyamatok rögzítésével kezdi. Ez még azokra a műveire is vonatkozik, melyeknek tárgya a költő szubjektív élménye. Ezt az alkotófolyamatot állapíthatjuk meg például az *Ördögök* c. vers megírásánál is, melyben a fogalmazvány legelső alap-szavai éppen a reális háttérre rögzítik:

Felleg száguld, felleg oszlik,
Fenn a hold kibújni fél:
Hó csillámlik, hó iramlík,
Zord az égbolt, zord az ég.*

* A szövegben előforduló versidézeteket Képes Géza fordította.

A költő munkájának további részében a valóság és az ahhoz kapcsolódó lélektani asszociációk közötti bonyolult összefüggést kutatja. Még plasztikusabban láthatjuk Puskin alkotómunkájának tendenciáját az *Éjjel, az álmatlanság óráiban költött versek* megírásának fázisaiban (a kidolgozás minden fázisa fennmaradt — az első alap-szavaktól kezdve a végleges szövegig). Puskin gondosan kiiktatta a versből a relatív és szubjektív jellegű képeket (így többek között az éj csendjében született misztikus, apokaliptikus motívumot: „a sárga ló dobogását”) — s reális gyökerű asszociációkkal helyettesítette azokat.

Még határozottabban szembeűnik ez az alkotófolyamat Puskin *Az édes reményben...* (1823) c. versében. Idézzük a verset:

Mondtam: átlépek én e földi szűk körön:
Az életet, undok rút bálványt széttöröm,
Végre, szabadság és öröm honába térek,
Hol nincs rabszolgaság, hol nincs előítélet,
Hol tisztán, mint az ég, egy gondolat ragyog. . .

*

De hiú ábrándok ne csábítgassatok !
Az ész makacskodik s reményre hasztalan gyúl. . .
A semmi vár reám, jól tudom, a síron túl. . .
Semmi? Nincs gondolat s első szerelem láza ?
Szörnyű ! A földre nézek újra megjuházva.
Soká kell élnem, hogy a kedves szem sugára
Lobogjon még soká csüggedt lelkembe zárva

Egy rendkívüli drámai erőt sugárzó vers áll előttünk: ebben a jellemző lírai monológban az öngyilkosság gondolata bukkan fel. A vers a költő életének abban az időszakában keletkezett, amikor — mind magánéletében, mind társadalmi-politikai küzdelmeiben — drámai események forgatagába került, sok emberben csalódott, akikben eddig hitt, s kétkedéssel nézte mindazt, amiben egykor reménykedett. Ekkor születik meg ez a vers, melynek nyilvánvaló alapgondolata: érdemes-e élni? Nagyon érdekes e vers alkotásának folyamata.

A vers tartalma — a végső megfogalmazásban — meglehetősen elvont, azonban megírása során a drámai érzések motiválása nagyon is reális volt. Így például a következő sor helyett:

Hol nincs többé halál, hol nincs előítélet
a fogalmazványban ezt olvashatjuk:

Hol nincs többé bilincs, hol nincs előítélet
majd később ezt:

Hol cárok nincsenek, hol nincs előítélet

Eszerint a kiindulópontot jelentő, általános filozófiai jellegű, elvont alapgondolat politikai jellegű gondolattá alakult (ez azonban a cenzúra miatt a későbbiek során megváltozott). Az elképzelt „túlvilág” ábrándja és a tragikus való élet közötti harcról van itt szó, melyből Puskin győztesen került ki.

Térjünk most vissza fölvetett kérdésünkhöz, az alkotófolyamat elemeinek példánk alapján való osztályozásához.

Eszerint az első csoportba az alkotómunkának azokat a részleteit sorolhatjuk, melyekben Puskin az alakok objektív háttere, valamint az alakok és érzések közötti kapcsolat legpontosabb kifejezését keresi. Világosan megmutatkozik itt Puskin képszerű gondolkodásának alakulása.

Más a célja a szituációk kidolgozását tartalmazó variánsok csoportjának, aholis a hősöknek fel kell tárniuk jellemük — olykor mélyen rejlő — vonásait. Ezt a szituációk kikísérletezésének nevezhetjük. Puskin a környező világhoz való legkülönbébb viszonylatokba állítja hőseit, mérlegeli az egyes viszonylatokat, egyiket elveti, másikat megváltoztatja, valamelyiket pedig elfogadja.¹²

Így Anyegin és Tatjana alakjának fejlődésével párhuzamosan a költő magatartásuk, érzéseik, a világra való reagálásuk legapróbb részleteit is kidolgozza. Sok változat az első látásra csupán stilisztikai javításnak tűnik, de ezekben is észrevehetjük a koncepció érvényesülését, ha szem előtt tartjuk összefüggésüket a szerző fő törekvésével, ami nem más, mint mélyen egyénített, tipikus jellemek alkotása.

Meg kell említenünk a variánsok még egy csoportját, mely rendkívül fontos támpontot ad az alakok megmintázásában jelentkező sajátos vonások megértéséhez. Ide azok a variánsok sorolhatók, melyekben a szerző a kidolgozás során törli az elvont, absztrakt vonásokat, s konkrét, képszerű ábrázolással helyettesíti azokat. Utalunk itt *Ancsár* c. versének alkotófolyamatára. A vers végleges szövegében határozott kifejezést nyer a zsarnok féktelen ereje, aki „zord tekintetével” halálba küldi az embert. Ezt megelőzően azonban Puskin más, elvontabb kifejezést használt:

De egyik ember másikat
elküldte ím nagyúri göggel

¹² Líráját tekintve — figyelme főleg arra irányul, hogy megvilágítsa lírai hőseinek a környező világra való reagálását, azokat a lélektani asszociációkat és élményeket, melyek ennek kapcsán keletkeznek bennük.

vagy: elküldte jéghideg közönnnyel

s végül Elküldte zord tekintetével

A kísérletek, melyeket az alkotófolyamat elemeinek osztályozására vonatkozólag fentebb ismerttettem, nem tartanak igényt általános érvényre. Ezeknek az elemeknek az osztályozásánál nem szabad szem elől téveszteniünk, hogy az író műve megalkotása során meghatározott cél vezet, melynek végső soron mindegyik megfogalmazás és változat alá van rendelve. A kutató számára a legnehezebb feladat éppen ennek a célnak a meghatározása. Az említett osztályozás kidolgozása nélkül azonban nem lehet elemezni elméleti síkon az alkotófolyamatot, nem lehet megfigyelni a művészi módszer dinamikájának alakulását.

Az alkotófolyamat jellege nem változatlan érvényű. Így például Puskinnál sem volt azonos alkotó pályájának különböző szakaszaiban. Bár Puskin romantikus korszakában is a „valóság költője” volt, figyelmét azonban mégsem összpontosította mindig az ábrázolt tárgy jellegzetes, lényegbevágó vonásainak megrajzolására. A *Kaukázusi fogoly* kéziratában például szintén megtaláljuk a hős élményeinek reális háttérét megvilágító konkrét anyagot: fogságba esik, látjuk honvágyát, szenvedéseit, — de mindezt elveti a költő, s marad az elvont, romantikus, „testetlen” alak:

Megölelte a büszke szenvedést

E korszakában a költő gyakran olyan érzések kifejezésére törekszik, melyeknek reális forrását nem mindig lehet kideríteni. Hőseit nem állítja különböző viszonylatokba az őket környező világgal, mint ahogy erre később állandóan törekszik. Ezzel magyarázható, hogy aránylag kevés figyelmet fordít a jellegzetes vonásokra, s érdeklődését főleg az ábrázolt tárgy érzelmi-lírai színezete köti le. Érett realizmusának korszakában azonban Puskin elsősorban a hősök cselekvésének, tetteinek, gondolkodásmódjának, érzéseinek „rugóit”, az események okozati összefüggéseit igyekszik feltárni. Ezt tükrözik az *Anyegin*, a *Poltava* és a *Bronzlovás* kéziratai is.

Az alkotáslélektanból sok érdekes és hasznos anyagot meríthet az irodalomelmélet és esztétika. Vegyük például az egyes írók alkotáslélektanának — kézírataikon alapuló — összehasonlító elemzését. Az ilyen elemzés lehetővé teszi, hogy mélyebben megértsük a megformált alakok felépítésében s az ábrázolt tárgyhöz való viszonyukban mutatkozó különbözőséget. Így például összehasonlítva Puskin és Zsukovszkij alkotómunkáját, megfigyelhetjük az alakjaik kidolgozásában jelentkező elvi eltérést. Zsukovszkij figyelme elsősorban a szubjektív asszociációk visszaadására irányul, ezért nála az alkotófolyamat másként alakul, mint Puskinnál. A lélektani asszociációk legtöbbször elszakadnak az érzések tárgyától, reális forrásától. Ezzel magyarázható

az egyszínűség Zsukovszkij határozóiban, elvont jelzőiben és hasonlataiban, melyek nem annyira az ábrázolt tárgy lényeges vonásait világítják meg, mint inkább a lírai érzések áradatát indítják el, — ugyanakkor pedig elhomályosodik vagy a titokzatos „távol”-ban merül el az érzések indítóoka. A különböző írók alkotáslélektanának összehasonlító kutatása tehát lehetővé teszi, hogy megállapítsuk az alkotófolyamat különböző típusait az írók világnézete, művészi módszereik általános sajátosságai szerint.

Az alkotáslélektan kutatásának cikkemben javasolt módszerei természetesen nem merítik ki a kitűzött feladatot, nyilván tovább lehet e módszereket szélesíteni és bővíteni. Ugyancsak nem következik az elmondottakból az sem, mintha az alkotáslélektan felölelné az író művészi-képszerű gondolkodásának vagy módszere kialakulásának sokoldalú problematikáját, hogy függetleníthetné magát az irodalomtudomány általános problematikájától. Kétségtelen azonban, hogy az alkotáslélektannak fontos szerepe van nem csupán az író „laboratóriumának” tanulmányozása szempontjából, de segít megoldani az irodalom és a művészi gondolkodásmód sajátosságainak bonyolult és homályos kérdéseit, segít megérteni az írásművészet általános törvényszerűségeit, kiszélesíteni az irodalomtudomány kutatási lehetőségeit.

AZ OLASZ NEOREALISTA REGÉNY VÁLSÁGA

A neorealizmus fogalmával a második világháború óta sokszor találkozunk. A film, a képzőművészet és a szépirodalom művelői egyaránt gyakran használják, pedig jelentése nem egészen világos. Kezdetben az olasz filmművészetnek a negyvenes évek elején született új irányzatát jelölte, de hamarosan sokkal általánosabb fogalommá lett, és a háború után felfrissülő egész olasz műveltségre vonatkoztatták. Jelentése a gyakori és ritkán egyértelmű alkalmazás miatt majdnem olyan általánossá vált, mint a realizmus vagy a romantika fogalmáé. Az olaszok éppen ezért óvatosabban és ritkábban használják mint a külföldi kritikai irodalom, amely helyzeténél fogva hajlamosabb a márdártávlatú szemléletre, a torzító általánosításra.

Az irodalmi neorealizmus jelentésének körülírását az teszi időszerűvé, hogy a tíz évvel ezelőtt még lelkesedéssel említett, példaképpül állított irányzatot ma már többen túlhaladottnak, lezártnak tekintik, de az olasz regény történetével foglalkozó, egyre élénkebb vitáknak mégis szükségszerű kiindulópontja. Az olasz próza napjainkban sokat elemzett „válsága” tulajdonképpen a neorealizmus válsága, vagy legalábbis azzal függ össze. A válság vagy inkább a fejlődés alakulásának helyes értelmezése tehát feltételezi a neorealizmus irodalomtörténeti helyének és jelentőségének tisztázását.

A kérdés irodalma azonban sem a korszak irodalomtörténeti tagolásában, sem a neorealizmus jellemző vonásainak megítélésében nem egyértelmű. Egyesek például Moraviát vagy Pavest a neorealizmus kiemelkedő képviselőinek tartják, mások szerint semmi közük hozzá. Hasonló a helyzet Vittorinivel és Calvinóval is, sőt ebből a szempontból Pratolini műveit is eltérően értelmezik. Vannak, akik a neorealizmusban stílusirányt látnak, mások szerint ideológiai elkötelezettség a lényege, ismét mások a háborús események közvetlen hatását tartják legfontosabb ismervének. A fogalmi tisztázatlanság természetesen az értékelésre is erősen kihat, és bizonytalanná teszi az egész érintett korszak irodalomtörténeti szemléletét. A neorealizmus irányához tartozó műveket ezért valamely „válságkorszak”, vagy az „Ellenállás”¹ vagy egy regénytípus irodalma keretében tárgyalják.

¹ Ellenállás (Resistenza): a második világháború alatt kibontakozott antifasiszta harc korszaka.

E rövid tanulmány nem vállalkozhat a fenti problémák alapos elemzésére és nem is ez a célja. Csak vázolni igyekszik a neorealizmus irodalomtörténeti határait, és megbízható kulcsot keres az olasz regény mai problémáinak értelmezéséhez.

Előzmények

1949-ben a Bompiani kiadó azzal a felirattal adta ki Moravia *Gli indifferenti* című regényét, amely először húsz évvel korábban, 1929-ben jelent meg, hogy ez volt az első neorealista regény. A huszonkét éves Moravia sok jogos és jogtalan bírálatot kiváltó első munkája témájában és eszközeiben akkor valóban új és realista volt. A művészi próza, a pszichológiai regény és Bontempelli „mágikus realizmusának”² az emlékezet és a szeszélyes képzelet birodalmát kutató korszakában a faszizmus kiábrándult és erkölcstelen polgári társadalmát mutatta meg egy kommentár nélküli, meghökkentően hiteles leírásban.

Hőse, Michele akaratgyenge, jellemtelen, végzetesen középszerű fiatalember, nyomasztóan erkölcstelen környezetben él, s bár érzi, hogy tennie kellene valamit, nincs ereje új életet kezdeni. A környezete és a maga életének fullasztó légkörében a tettek egyetlen valóságos rugója az érzéki ösztön. A céltalanság, a magányosság és a tehetetlenség a regény szereplőit a legteljesebb kiábrándulásba vezeti.

Moravia első regénye már a neorealizmus lényegi jegyeit vetíti előre. Először is mindent újrakezd. Új témát választ, egy kétségbeejtően kiüttalan életforma lázadás nélküli elfogadását, amelyet hamarosan a francia egzisztencializmus állít érdeklődésének középpontjába.³ Az új témát új eszközökkel is ábrázolja. A belső indítékok, főleg a szexuális mozzanatok mély lélektani elemzése könyvében szervesen kapcsolódik a nagyszámú szereplő szövevényes cselekményéhez, a külső világ tárgyilagos leírásához. Stílusától látszólag minden irodalmi hatáskeresés idegen, szótára válogatás nélkül emeli az irodalomba az élő nyelv minden tartozékát. A tárgyának minél teljesebb és minél meztelenebb bemutatására való törekvés, a felfedező-leleplező szenvedély, a már-már tudós, szakmai elmélyedés szintén a neorealizmus egy jellemző vonásával, a tanulmány-regény *műfajjal* rokon.

A legfontosabb azonban a morális szándék: a valóság egy lényegi, de elhanyagolt aspektusának kommentár nélküli, lelkiismeretes bemutatása a félreérthetetlen tanulság miatt. Tulajdonképpen Moravia regénye is dokumen-

² Bontempelli által kezdeményezett irányzat a húszas–harmincas években.

³ A regényt INÉS SCARAMUCCI „avant lettre” egzisztencialista műnek tekinti, amelynek *La nausea* is lehetne a címe, mint Sartre híres könyvének. *Romanzi del nostro tempo*, Brescia. La Scuola, 1956. 88. l.

tum, mint a legtöbb neorealista írás, a fasiszta társadalom hiteles keresztmetszete.

Moravia úttörő munkája és a neorealizmus között lényeges különbség is van. A korai Moravia szenvtelen „impassible” ábrázoló, feltárja a sebeket, de orvosságot nem ajánl. Amint Pavese később feljegyezte, Moravia is hozzájárult ahhoz, hogy a fasizmus kulturális légkörét a komor kétségbeesés jellemezze,⁴ még akkor is, ha művének egészséges, morális célzata volt. A neorealista művek viszont az igazságkeresés szenvedélyével kutatják a fájdalmat, a morális tett lehetőségét, és meggyőződéssel éreztetik, hogy kell lennie kiútnak.

A *Gli indifferenti* mégis első jelentős állomása az utólag neorealizmusnak elnevezett rendkívül fontos folyamatnak, amely a negyvenes években az olasz próza új virágzásához vezetett. Az új tájékozódásnak, az irodalmi megújulás igényének egyik legfontosabb megnyilvánulása a *Solaria* c. firenzei folyóirat volt, amely Alvaro, Carrocci, a két Gadda, Moravia, Vittorini, Pavese, Bernari, Ungaretti, Saba, Montale és mások személyében a modern olasz irodalom legjobbjjait gyűjtötte össze.

Az irányzat tartósságát és szellemi egységét bizonyítja, hogy már a *Solaria* első éveiben ugyanaz a két vonás jellemezte, mint a neorealizmus virágzása idején a háború utáni években: egy új, mélyebb emberi tartalom keresése és ellenállás az embertelenség politikai rendszerével, a fasizmussal szemben.

A közelebbről meg nem határozott „új emberség” kereséséről az 1926-ban meginduló *Solaritu* programnyilatkozata a következőképpen szól: „nem vagyunk a túlzott purizmus és a stilisztika bálványimádói, s ha egy különösen drámai és emberi művészet kísérlete közben áldozza fel közülünk valaki egy mondat szép ritmusát, esetleg a nyelv tisztaságát, előre is örömmel megbocsátunk neki.” Ezt a nyilatkozatot akár a neorealizmus programjának is lehet tekinteni. Moravia az emberi értékeket nélkülöző polgári élet nyomasztó sivárságának, Vittorini a fasizmus proletárnyomorának, Bernari a nápolyi munkásmozgalom küzdelmeinek ábrázolásával az olasz élet „drámai” voltát, az elnyomottak emberségét akarta feltárni. Ezekben az években az elmaradt olasz vidékek problémája egyre inkább előtérbe került. Alvaro a calabriai, Silone az abbruzzói, Vittorini a szardíniai és szicíliai nép embertelenül mostoha sorsát ábrázolta.

„Vidékiek nélkül nincs íze egy irodalomnak” — írta Sinclair Lewisszel kapcsolatban Pavese.⁵ A harmincas évek olasz irodalma Itália társadalmi és földrajzi provinciáinak felfedezésére indult, és igyekezett átélni azokat az égető problémákat, amelyekről a hivatalos élet nem vett tudomást. Az amerikai regény hatása ezen a ponton érintkezik a Dél új irodalmával. Amint Pavese fel-

⁴ CESARE PAVESE: *La letteratura americana e altri saggi*. Torino, Einaudi, 1953. 226. 1.

⁵ „Senza provinciali una letteratura non ha nerbo” uo. 5. 1.

jegyezte, szükség volt arra, hogy a zsidó Itáliát „Európa és a világ tavaszi szelei” átjárják és felébredjenek.⁶ Az eljövendő irodalmi megújulás két vezető egyéniségét, őt és Vittorinit mindenekelőtt az amerikai regény vonzotta. Melville, Lewis, Anderson, Saroyan, Dreiser, Poe, Faulkner, Hemingway és mások műveit főleg ők tolmácsolták, s ha a „fordítások évtizedének”⁷ jelentőségét helyesen akarjuk értékelni, ismét Pavesehez kell fordulnunk: „Az emberek és szavakat Amerikában, Oroszországban, Franciaországban és Spanyolországban keresve felfedeztük Olaszországot.”⁸

A hazai fojtott szellemi életben a nagyvilágba való kitekintésnek Calvino találó hasonlata szerint az volt a szerepe, mint pl. Tacitus Germania-könyvének⁹ vagy Mme de Staël *De l'Allemagne*-ának: összehasonlítási alapot teremtett a tárgyilagos önismerethez. A harmincas években formálódó írónemzedék a forrongó, alakuló modern Amerika gazdag, hiteles és vonzó irodalmában a nagy morális felelősséggel való ábrázolás mellett a szerencsésen ötvözőtti nemzeti irodalom példáját látta, amelynek megvalósítására Verga óta az olaszok hiába törekedtek.

Az „új emberség” keresése mellett a kibontakozó irányzat másik fontos vonása az antifasizmus, amely a *Solaria* történetében is egyre inkább érvényesült. Alvaro az Európát terrorizáló fasizmusról írt allegóriát (*L'uomo è forte*), Pavese száműzetésben érlelte a kor nyomasztó problémáival magányosan vívódó értelmiségi krónikáját (*Il carcere*), Vittorini pedig a *Conversazione in Sicilia*-ban rátalált arra az útra, amely a neorealizmus kibontakozásához vezetett. Megszabadította a Dél irodalmát az emlékezés időtlen költészetének fátyolától, amely Alvaro klasszikus művében, a *Gente in Aspromonte*-ban még jellemezte,¹⁰ s bár ő is mítoszokat teremt, könyve szenvedélyesen vádló, tette készítő mű, amely szerzőjét egyszerre a 40-es évek irodalmi és szellemi életének egyik vezérévé tette. A könyv bevezetője és amit Vittorini később az *Erica e i suoi fratelli* történetéről közöl, nemcsak a *Conversazione in Sicilia* fogamzásának körülményeit, hanem a neorealizmus érlelődésének egész szellemi atmoszféráját is megvilágítja.

Vittorini 1954-ben a *Nuovi Argomenti*-ben a fasiszta idők munkásnyomórát ábrázoló *Erica e i suoi fratelli* megjelenésével kapcsolatban elmondotta, hogy 1936. júliusában a spanyol polgárháború kitörésének híre zökkentette ki a munkából. Attól kezdve nem tudott dolgozni, csak az eseményeket figyelte lázasan, az Andalúziából, Madridból és Barcelonából érkező híreket. Mikor újra munkához látott, 1937 szeptembere táján, már új témához kezdett, a

⁶ „... venti primaverili dell'Europa e del mondo” uo. 247. l.

⁷ „Il decennio dal '30 al '40, che passera nella storia della nostra cultura come quello delle traduzioni” uo. 247. l.

⁸ „Noi scoprimmo l'Italia — questo il punto — cercando gli uomini e le parole in America, in Russia, in Francia, nella Spagna.” uo. 247. l.

⁹ uo. Prefazione, XIII. l.

¹⁰ *Gente in Aspromonte*. Firenze, Le Monnier, 1930,

Conversazione in Sicilia-hoz, amely nagyon távol vitte félbehagyott munkájától.¹¹

A *Conversazione in Sicilia* bevezetője azt a lelkiállapotot tükrözi, amelyben Vittorini 1936—37 telén aggódva figyelte a spanyolországi eseményeket: „Azon a télen elvont dühöngés rabja voltam”¹². . .

A reménytelenség állapotának ez az ábrázolása távolról sem az elfogadás, a beletörődés egzisztencialista magatartását tükrözi. Vittorini lázad a tehetetlenség, a mozdulatlanság, a közömbösség ellen, és a háború fenyegető légkörében a szenvedő Szicília bemutatásával a társadalmi igazság, az erkölcsi tett szükségességét hirdeti. Szicíliai útleírásának legmegrendítőbb szakasza, mikor anyjával a szomszédok látogatására indul. A sziklába vájt odu éhező, tengődő lakóinak életbölcsessége, mely szerint „jobb egy kis malária, mint egy kis tüdőbaj” máskor meg „jobb egy kis tüdőbaj, mint egy kis malária”,¹³ a sorsára hagyott Szicília megdöbbentő helyzetének jelképes megfogalmazása.

A *Conversazione in Sicilia* a neorealizmus előtörténetének határköve. A következő években Brancati, Piovene, Jovine, Moravia, Bernari, Pavese, Pratolini és mások könyvei mellett De Sica, Visconti, De Robertis filmjei jelezték, hogy nemcsak irodalmi, hanem általános szellemi újjászületés érlelődik, amely csak a faszizmus összeomlására és a háború befejezésére vár, hogy teljesen kibontakozzék.

A neorealizmus kibontakozása

A Moravia által elindított és Vittorinivel első csúcspontjára érkezett irányzat az 1942—43-as évektől kezdve a filmművészetben olyan szövetségesre talált, amely sajátos műfaji eszközeivel kitűnően tudott alkalmazkodni az új törekvésekhez, s amely remekművek egész sorával az irodalmi fejlődésnek is példát mutatott. Carlo Bo szerint a jövő irodalomtörténetének e korszak film-regényeit éppen úgy számon kell tartania, mint a filmtörténetnek,¹⁴ Cesare Pavese pedig Thomas Mann mellett korunk legnagyobb elbeszélőjeként De Sicát nevezte meg.¹⁵

Vajon melyek azok a tényezők, amelyek az irodalom és a filmművészet útjait ennyire közel hozták egymáshoz?

Közös volt az élet „kiadatlan”, elhallgatott vagy egyszerűen ismeretlen oldalainak — nyomor, kiszolgáltatottság, magánosság — morális céltatlalattal való kutatása és a tényeknek olyan bemutatása, csoportosítása, hogy

¹¹ Nuovi Argomenti, 1956, n. 9.

¹² *Conversazione in Sicilia*, Milano, Bompiani, 1953, 8. l. „io ero, quell'inverno, in preda ad astratti furori”.

¹³ „E una volta diceva che era meglio avere un pó di malaria anziché un pó di tisi; una volta diceva che era meglio avere un po' di tisi anziché un po' di malaria.” uo. 114. l.

¹⁴ *Inchiesta sul neorealismo*, RAI, 1951. 6. l.

¹⁵ „... il maggior narratore contemporaneo è Thomas Mann e, tra gli italiani, Vittorio De Sica.” *La letteratura americana*. . . 296. l.

azok pusztán hitelességüknél, ismerős, mindennapi voltuknál, dokumentum-jellegüknél fogva, kommentár nélkül váltották ki a nézőben vagy olvasóban a kívánt hatást, tanulságot, meggyőződést. A film ugyanúgy, mint az irodalom, a küszködő, botladozó ember megértéssel és együttérzéssel való bemutatására, az emberek szükségszerű egymásrautaltságának érzékeltetésére törekedett. A fasizmus mesterséges optimizmusával szemben a háború, a nagy események idején az élet nehéz — lázítóan nehéz — „kis” dolgainak hangsúlyozása önmagában is a fennálló társadalmi rend elítélését, nyugtalanító morális tiltakozást jelentett.

A film eszközei, a vizuális bemutatás lehetősége sokkal jobban kedveztek e dokumentatív ábrázolás igényeinek, mint az irodalom adottságai. Éppen ezért a film gyorsan megtalálta az új formanyelvet. Mikor azonban joggal beszélünk a montázs-szerű szerkesztéssel, a képi megfogalmazással, a dokumentatív ábrázolással kapcsolatban a filmnek az irodalomra gyakorolt hatásáról, nem szabad megfélekedni arról, hogy ez az ábrázolásmód nagymértékben megfelel az új irodalmi irányzat szemléletmódjának, mely szerint a hitelesen feltárt valóság önmagáért beszél.

A filmművészet megújulását még a háború idején De Robertis *Alfa Tau*, Luchino Visconti *Ossessione*, Vittorio de Sica *I bambini ci guardano* és Alessandro Blasetti *Quattro passi fra le nuvole* c. filmjei jelezték, de az igazi kibontakozás közvetlenül a háború befejezése után Roberto Rossellini *Róma nyílt város* című filmjével kezdődött. Ezután a jobbnál jobb alkotások ismert sora következett, s ha az utóbbi években lehetett is bizonyos fáradtságról beszélni, Fellini és Visconti legújabb filmjei — *La dolce vita*; *Rocco e i suoi fratelli* — újból a háború utáni évek nagy alkotásaira emlékeztetnek. A film elsősorban nem kifejezési eszközeivel hat az irodalomra, hanem azzal, hogy az irodalomnál következetesebben maradt hű a neorealizmus eszményeihez, a társadalmi megváltás szükségszerűségének a háború nyomasztó éveiben született gondolatához.

*

A háború befejezése nem készületlenül érte az irodalmat. Hosszú idő óta érlelt gondolatok és élmények vártak kifejezésre. A következő négy-öt év nagy irodalmi tevékenység, rendkívül élénk viták jegyében telt el, melyekben a vezető szerepet a „ventennio nero” alatt formálódott középső generáció, Vittorini, Pavese és Carlo Levi vitte. Jellemző a korszak erősen polemikus jellegére, hogy e három kitűnő író irodalomtörténeti értékelésében az új irodalmi szemlélet kialakításában játszott szerep legalább olyan fontos, mint az életmű. Az antifasiszta vonás és egy megváltásszerű társadalmi megújulás igénye mindhármuknál együtt jelentkezett, és a neorealizmus legfontosabb, lényegi vonásaivá erősödött.

Vittorini 1945-ben megjelent *Uomini e no* c. regényében minden ember- és társadalom-ellenes erőszakot fasizmusnak minősít, és minden fasisztát „nem-embernek” tekint. Ebben a művében is visszatér a *Garofano rosso*-ban (1935) és a *Conversazione in Sicilia*-ban (1941) már érintett gondolat a világ és az emberek sértett, szenvedő voltáról (mondo effeso). A fájdalmat az igazi emberség legfontosabb jegyének tekinti. „Szüntelenül a sértettekre gondolunk! — írja — Ó ember, ó emberek! Mihelyt sértéssel találkozunk, azonnal a sértett oldalán vagyunk, és azt mondjuk, hogy ez az ember. Vér? Íme az ember. Könnyek? Íme az ember.”¹⁶

A sértett világnak jóvátételre, a szenvedőknek megváltásra van szükségük, tehát morális tett, aktív cselekvés kell a megújuláshoz. Az *Erica e i suoi fratelli* bevezetőjéből tudjuk, hogy Vittorini mennyire együtt élt korával. A *Conversazione in Sicilia* sem más, mint egy magávalragadó lírai felhívás a cselekvésre. Mikor a tett lehetősége megnyílt, Vittorini folyóiratot alapított, a *Politecnico*-t, amely a „dopoguerra”¹⁷ korszakának 1945 és 47 között egyik legfontosabb dokumentuma lett. A *Politecnico* nemcsak irodalommal, sőt nem is elsősorban azzal foglalkozott, hanem minden olyan lényeges társadalmi és tudományos kérdéssel, amely közvetve vagy közvetlenül elősegítette a társadalmi megújulást. „Nem olyan kultúra kell többé, amely vigasztal a szenvedésekben, hanem olyan, amely küzd ellenük és megszünteti azokat.” — írta egy alkalommal, és ezt a mondatot a folyóirat programjának lehet tekinteni.

Vittorini azonban túlságosan előlről akart kezdeni mindent, és túlságosan sokra, gyökeres, eszményi megújulásra törekedett. Az elvont aspirációknak és aktív cselekvésnek ez a lényegében lírai, ösztönző, de egy mágikus határon túl nem jutó, megtorpanó magatartása a „dopoguerra” korszakában a neorealista irány eszmei korlátait fejezi ki. Ez a magatartás nyilvánvalóan rendkívül termékeny lehetett mindaddig, amíg a tiltakozásnak, a ráébresztésnek, a buzdításnak önmagában is volt lendítő, irányt mutató szerepe, de vesztett feszítő erejéből, jelentőségéből, mikor már nem ellenállni kellett, hanem egy egészséges, szabad szellemi élet alapjait kellett megteremteni.

A háború után jelentkező generációból az új irodalom egyik reménysége, Italo Calvino tette magáévá a „sértett világ”, a megváltásra érett világ gondolatát, s ennek alapján az ellenállási harcokról írott *Pókfészekek ösvé-nyein* című könyvében különleges, szuggesztív módon magyarázza, hogy a csavargók, tolvajok és „feketézők” társadalmon kívüli világa miért csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz. „Forradalmi eszme nem születhet köztük — írja Calvino — hiszen a kerékhez vannak kötve, amely összetöri őket. Miért harcolnak tehát? Ősi gyűlölet hajtja őket, melyet gyerekkoruk óta hordanak

¹⁶ *Uomini e no*.

¹⁷ Háború utáni korszak.

magukban. Ez az életük sértettsége, útjuk sötétsége, lakhelyük mocska, a gyermekkor óta megtanult trágár szavak, a rosszra való kötelezettség bánata. És mindez gyűlöletté vált, névtelen, tárgyatlan, süket gyűlöletté, amely itt kiárad és gépfegyversorozattá, lövészárokká, az ellenség keserű igényévé válik.”¹⁸ És mi a harc értelme? Calvino, az egyik ellenállási harcos, Kim szavaival azt válaszolja, hogy így megfizetnek minden megaláztatásért: a munkás a kizsákmányolásáért, a paraszt tudatlanságáért, a kispolgár a tilalmakért, a pária romlottságáért. „Úgy gondolom — mondja — ez a mi politikai munkánk, hogy emberi nyomorúságunkat önmaga ellen használjuk fel, megváltásunkért.”¹⁹

Calvino eredetiségének és írói varázsának egyik titka, hogy az ellenállási harcok és a háború utáni évek nehéz korszakát a szeretettel rajzolt kis csavargók, a formálódó emberek fogékony, nyílt szemével ábrázolja, akik megható keserűséggel nőnek a háború utáni olasz életbe, melyből késik a megváltás. . .

Giovanni Grazzini a Calvino által ábrázolt kritikus korszakról azt írja, hogy földrajzilag Pavese Torinoja és a *Politecnico* Milanoja közé helyezhető.²⁰ Valóban a „dopoguerra”, s így Calvino irodalomszemléletének is Vittorini mellett Pavese volt legnagyobb hatású irányítója.

Pavese egész életműve középpontjában a fasizmus elleni küzdelem és az Ellenállás élményei állnak. A *Carcere*, *Il Compagno* és *Ház a domboldalon* c. írásaiban az illegális szervezkedés, a száműzetés és a partizán harcok emlékeit dolgozza fel. Mi volt ezeknek a harcoknak és Pavese háború utáni kritikai tevékenységének értelme, célja? Ő is megváltást keresett, mint Vittorini és Calvino, de az elnyomottak, a kisemmizettek iránt érzett rokonszenven és írói felelősségérzetten túl egy személyes és egyúttal általános probléma hajtotta: az értelmiségi ember magányossága a modern társadalomban.

„Ritorno all'uomo”²¹ — írja 1945 májusában a torinói *Unità*-ban. Ez volt irodalmi programjának a lényege, ennek a valóraváltását várta a nagy történelmi fordulattól. „Mert ez az akadály, ez az a gát, amelyet át kell törni: — írja — az ember magányossága, a miénk és a másoké. Ez az új legenda, az új stílus lényege. És ezen múlik a boldogságunk is.”²² A szenvedés és a kiontott vér áldozatát azért nem tartotta hiábavalónak, mert az emberek megnyíltak egymás előtt.²³

Pavese egyéni életének tragédiája azonban az a tudat, hogy az ember ember előtt való megnyílása, a társadalmi megújulás nem valósult meg olyan mértékben, ahogyan remélte. A *Ház a domboldalon*-ban Cate kérdésére, hogy

¹⁸ Pókfészkek ösvényén.

¹⁹ uo.

²⁰ Lettura dei Racconti di Calvino. Letterature moderne, 1959/5, 621. l.

²¹ Ritorno all'uomo (visszatérés az emberhez). La letteratura americana. . . 217. l.

²² „Perché questo è l'ostacolo, la crosta da rompere: la solitudine dell'uomo — di noi e degli altri. La nuova leggenda, il nuovo stile sta tutto qui. E, con questo, la nostra felicità.” La letteratura americana. . . 218. l.

²³ „Una cosa si salva sull'orrore, ed è l'apertura dell'uomo verso l'uomo.” La letteratura americana. . . 218. l.

az elesettek miért is haltak meg voltaképpen, Corrado csak ezt tudja felelni: „Nem tudom, hogyan kellene válaszolni, legalábbis most nem tudom.”²⁴

A nagy eszmények síkján való kényszerű megtorpanás Pavesenél sajátos, általában tipikusan neorealistának tartott poétika kialakulásához vezetett. Fulvio Longobardi írta Vittorini *Uomini e no* c. könyvével kapcsolatban, hogy a stílus túlzó újszerűségei a tartalom eszmei tisztázatlanságát akarják ellensúlyozni.²⁵ Pavese ugyan távol áll Vittorini fantasztikus, a modern regénytechnika arzenáljából bőven merítő stilisztikájától, de ő is olyan szemléletbeli és stílusbeli újításhoz nyúl, amely felmenti az élet számára megfoghatatlan, reális összefüggéseinek kutatásától. Ezért írja, hogy műveit megírás előtt nem társadalmilag meghatározott környezetben képzei el, hanem csak az élet ritmusát, tónusát, ízét, szenvedélyeit próbálja felidézni, a jellemrajzot pedig nem célnak, csak eszköznek tekinti.²⁶ A maga koráról a kívülálló áttekintését adja, aki csak a tetteket, gesztusokat, történéseket és a tárgyi környezetet látja, s ezekből próbálja az élet titkát megfejteni.

Vittorini és Pavese, az eszmények és a valóság közt átmenetet nem találó, tragikus alakja mellett a „dopoguerra” irodalmi életének harmadik vezető egyénisége, Carlo Levi. *Ahol a madár se jár* c. könyve a neorealista irodalom első nagy eredménye. A messzi Lukánia, egy istenhátamögötti falujának életét írja le, ahol Levi a fasizmus idején száműzetését töltötte.

A regény, a napló és a szociológiai tanulmány szerencsés műfaji ötvözésével olyan könyvet írt, amely kitűnően megfelelt a neorealizmus polemikus jellegének, és annak a törekvésnek, hogy az irodalom számára az élet új, ismeretlen területeit fedezze fel. Mint a többi neorealistát, Levit sem az egzotikum vezette Lukánia leírására, hanem a szenvedés, a „megváltásra” váró világ bemutatásának erkölcsi kényszere.

Könyvében Dél-Olaszország parasztjai nem biblikus időtlenségben élnek, mint Alvaro *Gente in Aspromonte*-jában és lírai előadásmód, szimbolikus ábrázolás sem emeli történetüket a költészet világába, mint Vittorininél. Levi az értekezés és emlékezés közvetlen hangján írja le élményeit, s a parasztok helyzetéről gyakorlati társadalmi és politikai elemzést ad.

Levi könyvének óriási sikere volt Olaszországban és külföldön egyaránt, s a tanulmány-regény, napló, szépirodalmi szociológia valóságos hullámát indította meg. Rocco Scotellaro kalábriai és lukániai parasztok önéletrajzeit, Carlo Cassola pedig bányászokkal folytatott beszélgetéseit adta ki. Ezek a könyvek a háború és az ellenállás irodalmával együtt mintegy felmérték

²⁴ Ház a domboldalon.

²⁵ „Gli estremismi stilistici che tanti gli hanno rimproverato sono i gesti di un uomo che si sente mancare il terreno sotto i piedi, di uno scrittore sbilanciato in avanti a cui sfugge il senso della vicenda e della persone”. Vittorini, *la vita per la libertà*. Società, 1957/4, 720. l.

²⁶ *La letteratura americana...* 294. l.

Olaszország helyzetét a közelmúlt és a háború utáni jelen legfontosabb tényei alapján.

A háborús elbeszélésekkel, naplókcal foglalkozó kritikák érdekes összehasonlításra hívják fel a figyelmet. Az első világháború utáni írások nem ismerték fel világosan a háború történelmi és társadalmi összefüggéseit. Ezért figyelmük főként az egyéni sorsokra, kalandokra, fegyvertényekre irányult, s a háborút valami sorsszerű jellemnevelő iskolának tekintették. A második világháború irodalma a háborút mindenekelőtt a társadalom válságának tekintette, amelyből erkölcsi és politikai tanulságokat vont le. Nem az egyéni sorsok, hanem az egész társadalom sorsa, a történelem alakulása érdekelte, nem egyének a főszereplői, hanem a nagy események.

A háborús irodalommal kapcsolatban találóan lehet idézni Pavese egy mondatát, mely szerint napjainkban „úgy tűnik, hogy aki tud írni, annak nincs többé mondanivalója, akinek pedig lenne mit közölnie, még nem tud írni”.²⁷ A háborús visszaemlékezések nagy része nem hivatásos íróktól, sőt nem is irodalmi alkotás igényével született. Mindenki számára fontos tényeket, tanulságokat akartak közölni, emberi dokumentumot akartak alkotni.

A legtöbb írás a Szovjetunió elleni fasiszta támadással foglalkozott. Az elsőt egy vezérkari tiszt, Giusto Tolloy még a háború folyamán írta, és 1942-től kezdve titokban terjesztette Olaszországban: *Con l'armata italiana in Russia*. Tolloy célja az volt, hogy rádöbbsen az olaszokat a politikai és katonai hibákat halmozó németekkel való szövetség eszteleniségére, ő maga pedig egy általános liberális szemlélettől eljutott a marxizmus elfogadásáig.

Tolloy könyvét a Szovjetunió elleni, a balkáni és afrikai hadjáratok kijózanító élményeiről szóló könyvek hosszú sora követte egészen az ötvenes évek közepéig. Jelentése általánosságban mindegyiknek azonos: ráébredés arra, hogy rossz cél érdekében hozták a nagy áldozatokat, s hogy nemcsak politikai, hanem társadalmi okai is voltak annak, hogy ez megtörténhetett. Emellett mindegyikben jelen van a „ritorno all' uomo” Pavese által megfogalmazott törekvése, az ellenségnél is tapasztalt emberség, az egymásratalálás, a szolidaritás szükségességének felismerése.

A háború és az ellenállás irodalmában külön helyet érdemel Renata Viganò *Agnese va a morire* c. regénye, amely a jellemrajzot szerencsésen tudja egyesíteni az ellenállás egész korszakának ábrázolásával. Agnese idős parasztasszony, aki egész életét a háztáj körül töltötte és vajmi keveset tudott a világ folyásáról. Mégis, mikor férjét megölik a németek, képes fellázadni, szervezni, harcolni és ráébredni, hogy a többi egyszerű emberrel együtt ő is tehet valamit az egész nemzetért, ő is hasznos lehet, rajta is van felelősség. Ez az események hatására való belső fejlődés az, amit ritkán nyújt a neorealista irodalom, pedig

²⁷ „... chi sa scrivere pare non abbia più niente da dire e chi comincia ad aver qualcosa da dire non sa ancora scrivere...” La letteratura americana... 294. l.

mint tény a tények közt, a valóságban is ezt a fejlődést kívánja szolgálni az emberekben.

Vittorini, Pavese és Levi, a „neorealista csata” központi alakjai mellett a megújuló irodalom fő erősségei Moravia, Pratolini és Jovine.

Moravia lényegében hű maradt bizonyos szempontokból koraérett első művéhez. Továbbra is a nyomasztóan közepszerű, elkésztően céltalan és erkölcstelen kis- és nagypolgári sorsok ábrázolója. A nagy történelmi fordulat látszólag alig befolyásolta írói útját. A *Gli indifferenti* után írott számos műve közül az 1945-ben megjelent *Agostino* emelkedik ki a serdülő ifjú szexuális problémáinak elmélyült, tanulmány jellegű ábrázolásával. Művészeté a neorealizmussal továbbra is csak az erkölcsi ítéletet magában rejtő illúziótlan valóságábrázolásban, a fasizmus terjedését jelképező *Epidemia* és más köteteiben megnyilvánuló antifasizmusában és az élő, beszélt nyelvhez nagyon közelálló, pontos, közvetlen stílusban rokon. A „ritorno all'uomo” igénye nála csak az ötvenes években nyilvánul meg, s ezt egyelőre csak a *Római lány* sorsa iránt a sorok közt megnyilvánuló együttérzés, és az utolsó bekezdésben felvillanó remény, az élet újrakezdésének lehetőségébe vetett bizakodás sejteti.

Egészen más Vasco Pratolini útja, aki első írásától kezdve fokozatosan és szervesen építi életművét, és a dopoguerra első éveiben írja legszebb könyveit. Szinte minden sikerült neki, amire a neorealizmus törekedett: a valóság új oldalról való megközelítése, az egyszerű nép emberségének, erkölcsi értékeinek bemutatása, a társadalmi megújulás szükségességének érzékeltetése, egy rendkívül valószerű és költői világ kialakítása, a firenzei proletariátus életének igaz krónikája. Pratolini a közösség, a vigasztaló, megnyugtató és bátorító közösségi érzés írója. Szülővárosa, Firenze proletárnegyedeinek életét ábrázolja, ahol minden hely, hang és mozdulat ismerős neki. A *Városnegyed* (1945) és a *Szegény szerelmesek krónikája* (1947) alakjai, motívumai már az *Il tappeto verde* (1941) óta ismétlődnek, fejlődnek könyveiben, melyek így egy nagy belső kohéziójú zárt világgá kerekednek. Regényszerkesztése nem hősökre épülő. Ez felel meg dokumentatív, krónikaszerű világszemléletének is a legjobban: nem hősöket, hanem átlagos, küzdelmes emberséget ábrázol, amely ott lapang minden egyszerű ember szívében. Renato Bertacchini szerint sokat tanult a harmincas évek francia filmjeitől. Ezért tud egy cigarettáragyútnak is emberi tartalmat adni, s pár szóval is láttatni velünk, hogy egy ifjú egyik kezével biciklit tolva miként karolja át oltalmazón szerelmesét.²⁸

Pratolini világa azonban bármennyire is reális, és drámai helyzeteket sem nélkülöz, nem feledteti ezekben a művekben az *Agnese va a morire* és Jovine hamarosan megjelenő *Sacramento földekjének* tisztító erejű, mély emberi élményeit.

²⁸ Preistoria di Vasco Pratolini. Letterature Moderne, 1960/1, 43. 1.

Jovine a *Sacramento*i földekig hosszú utat tett meg. Az 1934-ben írott *Un uomo provvisorio*tól kezdve vissza-visszatért déli hazája, Molise problémáihoz. Többször foglalkozott a Rómában szerencsét próbáló, de csalódó fiatal vidéki értelmiségi sorsával, míg ezt a motívumot össze nem kapcsolta végül főművében Molise és egész Dél-Olaszország legégetőbb kérdésével, a földfoglaló parasztok sorsával.

A *Sacramento*i földekben Luca Marano, a tanulmányait pénz híján nehezen folytató, homályos szocialista nézeteket valló ifjú ráveszi a parasztokat egy gazdag ügyvéd műveletlen földjeinek feltörsére, hívva abban az ígéretben, hogy a parasztok az általuk feltört földet örökhaszonbérbe meg fogják kapni. Mikor a tulajdonos nem váltja be ígéretét, s a parasztok ellen karhatalmat vesz igénybe, Luca a csendőrök sortüzétől fellázadt parasztok élén esik el.

Luca Agnese mellett a neorealista irodalom második és mindenképpen legjobban sikerült „pozitív hőse”, a könyv pedig az olasz irodalomban oly ritka, történelmi távlatokat nyitó regény elismert példája.

Viták a neorealizmus értelmezése körül. Moravia és Pratolini útkeresése

1950-ben fiatalon meghalt Jovine és Pavese, a neorealista irány két reménysége, s az életművük felett kialakult élénk vitákban a neorealista irodalom is mérlegre került. A vele kapcsolatos kérdések tisztázását azonban más körülmény is szükségessé tette. Távolodni kezdett a fasiszmus és az ellenállás korszakának élménye, amely a neorealizmus kialakulásának legfontosabb tényezője volt, s amely feszítőerőt adott eszményeinek. Ez a távolság különösen az olasz politika 1948 utáni jobbratolódása után vált jelentőssé. Egyre többen bírálták a neorealista irodalom célkitűzéseinek tisztázatlanságát, sőt a neorealista irány létét is kétségbe vonták.

Ebben a helyzetben Carlo Bo, az urbinói egyetem francia irodalom-professzora, a mai olasz polgári kritika egyik legmozgékonyabb, és legmegbecsültebb, kitűnő tollú művelője, 1950. okt. 21 és 1951. márc. 10 között négy ankétot rendezett az olasz rádió számára Torinóban, Milánóban, Firenzében ill. Rómában, melyeken az olasz irodalmi élet kiváló képviselőivel vitatta meg a neorealizmus problémáit. A vita anyagát 1951-ben könyv alakban is közzétette.²⁹ Ez a vita és az utána még napjainkig is gyakori hasonló vállalkozások természetesen nemcsak a neorealizmus helyzetét jellemzik, hanem a modern olasz regény egész problematikájára is fényt vetnek.

Carlo Bo egy rövid bevezetőben utalva a neorealizmusnak a filmmel és az amerikai regénnyel való kapcsolataira, úgy fogalmazza meg — találóan — az ankét munkájának fő nehézségét, hogy a neorealizmus kérdése sokkal bonyolultabb, mint ahogy első pillanatra látszik, a történelem viszont hatá-

²⁹ *Inchiesta sul neorealismo*, RAI, 1951.

rozott tényként regisztrálja. Az új irány első fegyvertényének a *Gli indifferenti* látja, amely az 1930 körüli könnyűvé, érdektelenné, tetszélgővé váló olasz próza szükségszerű reformjának megnyilvánulása.

Nem meggyőző azonban az az érvelés, amellyel a 30-as évek olasz prózájának elmaradottságát magyarázza. Bo az olasz társadalmi élet fejletlenségére hivatkozik, mint az ábrázolás fő nehézségére, s nem gondol arra, hogy az irodalmi és társadalmi élet egészséges fejlődését elsősorban a fasiszmus akadályozta.

Az ankéton elsőnek megkérdezett Sergio Solmi szerint³⁰ valóban van az olasz irodalmi fejlődésben egy olyan tendencia, amelyet a krónika megjelenése, az élet kemény tényeinek ábrázolása, kevésbé kimunkált stílus, a közvetlen ábrázolásra való törekvés jellemez. Ez a tendencia a háború szörnyű élményéből, egy szellemi megváltás szükségességének felismeréséből, új igazságoknak, minden fényt nélkülöző életformáknak és helyzeteknek felfedezéséből természetszerűen következett, — de már a háború előtt is jelentkezett.

Solmi tehát a neorealizmust egy felismerhető, de nagyon általános irodalmi tendenciának tekinti, amelyet a valóság meglehetősen közvetlen befolyása jellemez, de utolsó megjegyzését magyarázat nélkül hagyja. Így nem világos, hogy a háború élménye nyomán kibontakozó neorealizmus előzményeit főként a fasiszmus körülményei és a háború után sem változott társadalmi helyzet magyarázza.

Francesco Flora és Natalino Sapegno, az olasz irodalomtörténetírás két nagytekintélyű képviselője az általános meghatározás mellett bizonyos ítéletet is mond.

Flora meghatározásában³¹ nagyon fontos, hogy a történelmi materializmusnak az egész világon terjedő befolyása mellett hangsúlyozza a dekadencia szerepét is, az egzisztencializmus, a pszichoanalízis, a szexuális problémák térhódítását, és ezeket a jelenségeket a társadalmi élet „korróziójával” és egy új erkölcsi igényével hozza kapcsolatba. A neorealista irodalom negatívumaként az élet visszataszító mozzanatainak túlzott hangsúlyozását, a rossz, a szemét „retorikáját”, s egy másik, egy ellentétes valóság elismerésének hiányát említi.

Sapegno ugyanezt a gondolatot fejtegeti,³² mikor megállapítja, hogy az átalakulás tetőpontján valami régi bizonyosan meghalt, de nehéz azt mondani, hogy valami új is született. A neorealizmust mindenképp igénynek, egy olyan válság kifejezésének tekinti, amely erős politikai feszültség légkörében született, de amely sohasem érte el a körülmények és távlatok olyan gyökeres megújulását, amelyre törekedett. A neorealista eszményhez legközelebb állók-

³⁰ uo. 13. l.

³¹ uo. 14—15. l.

³² uo. 16—17. l.

nak elsősorban Jovine, másodsorban Vigano és Calvino műveit tekinti. A neorealizmus mint irány közelebbi meghatározása elől kitér, de kiemeli még egy általános és fontos vonását, azt, hogy a tizenkilencedik század legjobb hagyományait, Manzoni és Verga örökségét juttatja eszünkbe, amely egy történelmileg meghatározott társadalmon belül be tudta tölteni a népszerű, nemzeti irodalom hivatását.

Az ankét többi résztvevőinek véleménye is megegyezett abban, hogy a neorealizmus konkrét meghatározása rendkívül bonyolult feladat, mert nem egyszerűen irodalmi jelenségről, hanem egy általános, társadalmi és kulturális irányzatról van szó. Éppen ezért nem annyira körülírásra, mint inkább egy-egy jellemző vonás megfogalmazására törekedtek.

Eugenio Montale a modern olasz költészet helyzetével vont párhuzamot, megállapítva, hogy a regény is igyekszik megtisztulni, mint ahogy más utakon a költészet tette. Elhagyja a mutatós, regényes cselekményt, a statikus pszichológiát aktív pszichológiával váltja fel, amely nem annyira a szereplők szavaiból, mint tetteiből bontakozik ki, elhagyja továbbá néha a jellemrajzot is, és tónusok, atmoszférák, elbeszélő ritmusok érzékeltetésére törekszik.

Nagyon érdekes, és Francesco Flora neorealizmus-meghatározását egészíti ki Arnaldo Boccelli nyilatkozata.³³ Szerinte a *Voce* és a *Ronda* c. folyóiratok elégikus, emlékező, önéletrajzi hagyományait folytató irodalommal szemben az 1930-as években meginduló ellenhatás minden látszat ellenére nem a tizenkilencedik századi naturalizmus valóságához, hanem ahhoz a modern irodalomhoz áll közel, amelyben a tudatalatti világa, a belső gyötrődés, a gyermekkori emlékek, általában a felfokozott, és zaklatott lelki élet játszik fontos szerepet. Ezért Proust, Joyce, Svevo és Pirandello művei éppen úgy a neorealizmus előzményeihez tartoznak, mint az orosz vagy az amerikai regények.

Sereni és Antonicelli az élet és a műveltség közötti folyamatosság megvalósítását, az ember magányosságának megszüntetését említi, mint a neorealista irodalom legfontosabb eredményét.³⁴ Vittorini és Moravia alkotáslélektani kérdéseket vizsgálva az átélt igazságok, az író számára az életben való aktív részvétel fontosságát hangsúlyozta.

A nagyszámú érdekes, de egymást logikusan ritkán kiegészítő, és lényegbevágó nyilatkozat után Arturo Massolo talál olyan formulákat, amelyek valóban a neorealizmus lényegét érintik és látszólag általánosan jellemzik.³⁵

Carlo Bo egy megjegyzésére támaszkodva célszerűnek tartja a regényíró és az elbeszélő kategóriák elkülönítését. Az elbeszélő minden tekintetben sokkal

³³ uo. 19–20. l.

³⁴ uo. 21. l.

³⁵ uo. 23–24. l.

³⁶ uo. 25. l.

³⁷ uo. 39. l.

nyíltabb helyzetből alkot, mint a regényíró, akit köt a rendszer, saját invenciójának logikája. A neorealista ezért Massolo szerint szándékosan „elbeszélő”, amely ebben az esetben nem értékelő kategória. Ez a gondolat azonban Massolót veszélyes következtetésekre vezeti. A neorealizmust például a naturalizmustól szerinte az különbözteti meg, hogy a neorealizmus kerüli a szerves, tudományos koncepciót, és a valóságot sem teljességében, rendszerességében szemléli. Ezért az élet felelőssége elől való menekülés jellemzi.

Amennyire érdekes Massolo fejtegetésének kiinduló tétele, annyira nyilvánvaló a következtetés elhibázottsága. A neorealizmust éppen nem a felelősség és a lényegi ábrázolás elől való kitérés jellemzi. Moravia a polgári élet közönyében és erkölestelenségében, Pratolini a firenzei proletariátus életében, Vittorini vagy Brancati a szicíliai parasztok közt azért végzett olyan elmélyült részlettanulmányokat, azért kereste az új, a konvenció által el nem ferdített tényeket és élményeket, hogy a lényegre, az egésyre villantson fényt. A rendszer, az összefüggő szemlélet itt általában nem a hagyományos szerkezetben, hanem a szándékban rejlik, amely a kifejezésben, a következetesen feltáró, az összes okot rekonstruáló ábrázolásban is félreérthetetlenül megnyilvánul. A neorealizmust éppen ez a szándék kapcsolja a 19. századi és a szocialista realizmushoz is, amelyektől Massolo a fenti tétel alapján élesen elkülöníti. Egyébként Vigano és Jovine, a következő években pedig Pratolini és Moravia új alkotásai bebizonyították, hogy a neorealista szemlélet mennyire nem zárja ki a „regényírói” szándékot és magatartást.

*

A Carlo Bo által rendezett ankétokon nyilvánvalóan kiderült, hogy bár a neorealizmus sok szempontból heterogén és ellentmondásos irányzat volt, az írók és kritikusok többsége szerint ez az irányzat fejezte ki leginkább az elmúlt két évtized társadalmi és szellemi törekvéseit, és termékeny impulzust adott az olasz próza megújulásához.

A neorealizmus később még kevésbé érlelődhetett minden tekintetben kiforrott irányzattá, mert megváltoztak azok a társadalmi körülmények, amelyek célkitűzéseit korábban általánosságuk és tisztázatlanságuk ellenére hatékonyra tették. A fasiszmus és az Ellenállás korszakának nyílt ellentétei közt egyszerűbb volt közös célokat találni, mint a háború utáni bonyolult társadalmi helyzetben. Ezért az ötvenes években meglazultak az irányzat összetartó szálai, s a neorealista írók nagy része világnézeti válságba jutott. A „dopoguerra” két legjelentősebb pózáirója, Moravia és Pratolini azonban tovább fejlesztette a neorealizmus örökségét, nagyobb szintézisre vállalkozott.

Moravia pályáján a *Római lány* soraiból először kiérezhető halvány együttérzés és bizakodás után az 1952-ben, majd 1954-ben kiadott *Római történetek* jeleznek fontos változást. A dekadens polgárság ábrázolója a római proleta-

riátus, a trasteverei „igazi Róma” vérbő történeteivel lepte meg olvasóit, amelyek 1955-ben egy nagyobb vállalkozás, a neorealizmustól annyiszor számonkért regény ujjgyakorlatainak bizonyultak.

Az *Egy asszony meg a lánya* egy kitűnően megjelenített, rómaivá lett hegyvidéki paraszttasszony és a lánya sorsán keresztül a háború utolsó évét ábrázolja. Anya és lánya alakja sok tekintetben emlékeztet a *Római lány* két nőalakjára. Erre vonatkozólag érdekes Moravia egy nyilatkozata, mely szerint az *Egy asszony meg a lánya* írását még a *Római lány* előtt elkezdte, de a háború élményei akkor még nagyon frissen éltek benne a megfogalmazáshoz.

A regény első része, amelyben Moravia bemutatja a Rómában megöregedett erős, dolgozó, ciociariai menyecske, akinek életét betölti a jól menő kis üzlet, a rendben tartott szép lakás, és egyetlen lánya nevelésének jóleső gondja, aki a feketézős, háborús években is leleményesen és szívósan dolgozik kettejük gondtalan jövőjének biztosításán, a Római történetek tarka, meghitt, ismerős motívumait folytatja.

A második, sok önéletrajzi elemet tartalmazó rész a Rómából való menekülést, a hegyekben nélkülözések és szorongás közt töltött hosszú hónapok élményeit, az életében most először szemlélődő egyszerű asszony lassú érését, átalakulását írja le nyugodt lélekzetű fejezetek hosszú sorában. A ciociara gondolatait főleg Michele, egy antifasiszta értelmiségi szavai, a hegyeken át vonuló szökevények elbeszélései, az olasz parasztok nyomorát és kizsákmányoltságát olasz vendéglátója szemébe vágó német tiszt érvei, s a növekvő ínségben a menekülteket szipolyozó parasztok konok, képmutató önzése foglalkoztatja.

Az utolsó fejezetek a nehezen várt felszabadulást, a nélkülözések és megaláztatások után a ciociara szemefényének, Rosettanak marokkói katonák által való meggyalázását, a lány és anya erkölcsi válságát, majd az új élet reményével a Rómába való visszatérést ábrázolják.

A könyv jelentősége abban áll, hogy elmélyült történelem- és jellemábrázolásra törekszik, s a háború szenvedéseit új emberségre vezető, megváltó, tisztító erővé tudja változtatni. Moravia korábbi műveihez képest főként a regény történelmi horizontja és pozitív erkölcsi tartalma, a neorealizmus korábbi eredményeihez viszonyítva pedig a regény fejlődő, nem állókép- és nem dokumentumszerű jellege mutatja az előrehaladást.

Pratolini ugyancsak a történelem és jellemábrázolás igényeit próbálja összeegyeztetni. Az *Egy asszony meg a lányával* egy évben jelent meg Pratolini új, nagy vállalkozásának, az olasz társadalom történetét a múlt század végétől mostanáig tárgyaló regényciklusának, az *Una storia italiana*-nak első kötete, a *Metello*.

Ebben a könyvében a firenzei proletariátus első szervezkedését ábrázolja, melyet kezdetben az anarchizmus, majd a szocialista párt megerő-

sődése jellemez, amely 1902-ben az építőmunkások negyvenhat napos győzelmes sztrájkjában az első nagy harci próbát is kiállta.

A regény értékelése körül a háború utáni évek legnagyobb irodalmi vitája alakult ki, amely még ma sem zárult le egészen. A vita főként a főhős, Metello alakja, az olasz történelmi regény problematikája, és a neorealista indítékok elégtelensége, a neorealizmus válsága körül folyt.

Pratolini arra törekedett, hogy a főhöst minél közvetlenebb, minél hitelesebb módon mutassa be. Ez a szándék magyarázza, hogy nem kivételes képességekkel és erényekkel ruházta fel, hanem szándékosan átlagembert ábrázolt, akinek figyelmét a sztrájk döntő óráiban is el tudja téríteni a lényeges dolgokról egy futó szerelem, s akinek hőssé válásában a meggyőződés mellett bizonyos hiúság, és a rajta kívül eső körülmények alakulása is közrejátszik.

Ami a regény általános célkitűzéseit illeti, Pratolini ebben a tekintetben is nagy mértéktartást tanúsított. Nem akart a századvég olasz társadalmáról átfogó képet adni, csak az általa annyiszor bemutatott firenzei proletariátus életének egy fontos korszakát, az ösztönös összefogástól a tudatos szervezkedésig tartó fokozatos fejlődést megrajzolni.

A kritika üdvözölte Pratolini szüntelen fejlődésének ezt az újabb bizonyítékát, de a kelleténél szigorúbb bírálatot is gyakorolt. A kétségtelen eredmény kellő értékelése gyakran szorult háttérbe a történelmi regény abszolút mértékeihez való hasonlításban.

A megalapozott bírálatok józan summáját Carlo Muscetta, Carlo Salinari, Piero Pucci, Italo Calvino és Rino Dal Sasso megfogalmazásában a *Società*-ban olvashatjuk.³⁸

Calvino Trombatoreval együtt nagyra értékeli, hogy Pratolini Metellót vidéki, paraszti józanságú, inkább kitartó mint lelkesedő hősként, nem pedig expresszionista vitalitású vagy túlzottan racionalista típusként állítja elének. Dal Sasso viszont Metello jellemének jó és rossz tulajdonságokkal szinte egyenlő mértékben való kiegyensúlyozását hibáztatja azért, hogy a hősnek nincs elég szerepe a cselekmény alakulásában, s így az Deus ex machinákra is támaszkodik.

A regény egészében a kritika általában és Calvino is nagyon sok részletet, epizódot talál, amelyek a *Szegény szerelmesek krónikája* és a *Városnegyed* legszebb lapjait juttatják eszünkbe, Calvino azonban kiemeli, hogy ott a firenzei proletár emberségét, idilli jóságát hangsúlyozták a durvaság, a kegyetlenség kontrasztjai, itt viszont a múlt századi tények, színek és emlékek rendkívül ügyesen szerkesztett „albumában” eléggé erős ellentétek híján enyhén múzeumi atmoszférát teremtenek, és a történetet krónikává változtatják. Dal Sasso szerint általában ez az idillre valló provinciális hajlam az

³⁸ Società, 1956/1, 3.

olasz nemzeti problémák reális felismerésének és az irodalmi realizmus kibontakozásának is legfőbb akadálya jelenleg.

Rino Dal Sasso szavai nemcsak a *Metellóra*, hanem általában a neorealizmus legújabb helyzetére vonatkoznak, amely úgy tűnik, hogy a korábbi úton újabb eredményeket már nem hozhat. Miután a neorealizmus kialakulásának történeti körülményei már bizonyos távolságban voltak, a lázadó, opponáló magatartás egykori értelme megszűnt, de a neorealizmus által megfogalmazott társadalmi válság lényeges vonásaiban továbbra is fennállt, a korábbinál nagyobb hangsúlyt kaptak a valóság ábrázolásának elvi és formai problémái. Ez a *Metello*-vitából is kiderült, és az *Ulisse* című folyóiratnak a regény mai helyzetével foglalkozó, 1956/57 téli számában³⁹, továbbá Italo Sicilianónak 1957 tavaszán a *Letterature Moderne*-ben a mai olasz regényről adott áttekintésében⁴⁰ is kifejezésre jutott.

Muscetta, Dal Sasso, Calvino és mások is ezért hiányolták a *Metellóban* a világosabb kontrasztokat, a cselekményt erőteljesebben irányító jellemeket. Calvino ezért írta Pratolininek, hogy regényét teljesnek tartja, mint a valóság elemeinek, epizódjainak, ízeinek anekdotikus összefogását, de kevesli e nagy emberi megmozdulások erkölcsi súlyát.

Az *Ulisse*-monográfia szerzői közül Aldo Garosci a neorealista irodalom jelentőségét abban látja,⁴¹ hogy új hagyományt teremtett, amelyben az egyéni, társadalmi és történelmi kategóriák minden eddiginél közelebb kerültek egymáshoz és az írónak a történelemmel és társadalommal való kapcsolatai természetesebbek lettek. Szerinte a jelenlegi helyzet fő veszélye az, hogy ez a hagyomány egy hamisan történelmi és egy dialektális, részlet-látó irányra bomlik, és elszegényednek a neorealizmus erkölcsi motívumai.⁴²

Garosci gondolatához kapcsolódik Goffredo Bellonci tétele is,⁴³ mely szerint a neorealizmus az emberi együttélés új formáját hirdette meg (*nuova convivenza umana*) de programjának megvalósítása főként attól függ, hogy megtalálja-e az új világszemlélet kifejezési eszközeit. Az a tény, hogy Ibsen *Norájára* hivatkozik, elárulja, hogy ő is erősebben érvényesülő eszmei tisztaságot és érettebb jellemábrázolást kíván az irodalomtól.

Italo Calvinónak az *Ulisse* számára írott néhány gondolata rendkívül érdekes mind a neorealizmus, mind a saját helyzete szempontjából. „A háború után úgy éreztük — írja — hogy belül valami motor hajt bennünket s azt hittük, hogy a próza mai válsága nem érint minket”⁴⁴. Ezért hitt akkor a regény jövőjében is. Ma úgy gondolja, hogy az új légkörnek leginkább a Hemingway *Öreg halászához* hasonló lírai kisregény, továbbá a tanulmány, útleírás,

³⁹ *Ulisse*, No. 24—25. *Le sorti del romanzo*. Firenze, Sansoni, 1956—57 Autunno-Inverno.

⁴⁰ *Le roman italien contemporain*. *Letterature moderne*, 1957/2.

⁴¹ *Ulisse*. . . 1015. l.

⁴² *Ulisse*. . . 1018. l.

⁴³ *Ulisse*. . . 939. l.

⁴⁴ *Ulisse*. . . 948. l.

utópia, a filozófikus vagy satírikus elbeszélés, a párbeszéd, egyszerűen a XVIII. század jellemző műfajai felelnek meg.⁴⁵

Calvino megjegyzéseiből nyilvánvaló, hogy a neorealizmus eredeti élményét túlhaladottnak tekinti, s ebben bizonyos mértékig Italo Siciliano tételét igazolja, mely szerint a körülményekhez kötött neorealizmus a körülmények múltó jellegét is magán hordozza és a realitás közvetlen ábrázolásától nem jutott el egy új realista ábrázolásmód kialakításáig.⁴⁶

Pratolini műve csak a neorealista szemlélet korlátait tükrözi, sok más író legújabb alkotásai azonban eszmei válságról tanúskodnak. Calvino, Bassani, Cassola, Ottieri és Ginzburg újabb művei a realitást nagyobb horizonton átfogó ábrázolás hiányát, illetve bizonytalanságát, a neorealista indítékok elégtelenségét mutatják. Ebben a negatív tendenciában nyilvánvalóan az olasz társadalmi és politikai fejlődés elakadásának, a háború utáni remények lelohadásának, a helyzet történelmi és eszmei tisztázatlanságának van a legfontosabb szerepe.

Calvino újabb műveiből kimaradtak az Ellenállás motívumai, amelyek korábbi munkáit inspirálták. Fantasztikus elbeszéléseinek arabeszkjeiben a mese és humor gyógyírjával enyhíti a „nehéz élet” terhét, ahogy 1959-ben Bagutta-díjat nyert munkáinak negyedik részét, az *Ezüst hangyát*, a *Smog jelhőt* és a *Speculazione edilizia*t elnevezte. Carlo Cassola, aki a háború utáni években *Baba*, *Taglio nel bosco* és *I vecchi compagni* című regényeivel a neorealizmus kis mesterének bizonyult, újabb műveiben — *La casa di via Valadier*, *Un matrimonio del dopoguerra*, *Il soldato*, *La ragazza di Bube* — az antifasiszta harc „hősi korszakával” csalódottan állítja szembe a politikailag és erkölcsileg visszafejlődő jelent. Giorgio Bassani *Una passeggiata prima di sera* és *Una lapide in via Mazzini* című könyveiben keserűen ábrázolja, hogy a könnyen felejtő ferraraiak már alig emlékeznek a közelmúlt szörnyű történelmi leckéjére.

A példákat még folytathatnánk,⁴⁷ annak a csalódásnak illusztrálására, hogy nem váltak valóra, vagy csak kis részben valósultak meg azok az eszmények, amelyekért a háború alatt és közvetlen utána oly sokan, nagy áldozatok árán harcoltak.

Az irodalmi fejlődés bizonytalanságának ebben a légkörében csak Pratolini és Moravia halad a megkezdett úton. Pratolini *Una storia italiana* című történelmi regényciklusát folytatja, Moravia pedig megújult szellemben tért vissza a nagypolgárság ábrázolásához.

Pratolini *Lo scialo* c. regénye rendkívül terjedelmes, számtalan alakot szövevényes cselekmény keretében bemutató könyv, amely a firenzei kispol-

⁴⁵ Ulisse... 949–50. l.

⁴⁶ Letterature moderne, 1957/2, 141. l. „Lié à la circonstance, il en subit l'éphémère.”

⁴⁷ L.: GIAN CARLO FERRETTI: Nord e Sud nell'ultima narrativa italiana. Il Contemporaneo, 1960, Gennaio, 69–93. l.

gárság közepszerű és közönséges, veszélyesen eszmények nélküli életét ábrázolja az 1910-es évektől a harmincas évekig. Pratolini a regény buja tenyészethez hasonló, szerkezetlen formájával is ennek a fasizmus melegágyává vált milliónek nyomasztó jellegtelenységét akarja érzékeltetni. Sokan érthetően hibáztatták a regény áttekinthetetlenségét és a társadalomnak belülről, egyértelmű eszmei állásfoglalás nélkül való ábrázolásmódját, de nem kétséges, hogy Pratolini műve így is a mai olasz próza nagyobb szintézisre törő, realista törekvéseit képviseli.

Moravia utolsó regénye, a *Noia* ugyanazt a nemiséggel túlfűtött, kiábrándult polgári világot ábrázolja, mint régebbi művei, de ezúttal világos, kifejezett erkölcsi ítélettel: a céltalan élet unalmába belefáradt főhős sikertelen öngyilkosság útján átesik azon a katarzison, amelyre első regényében Michele is vágyott, de nem volt hozzá elég erkölcsi bátorsága.⁴⁸

Pratolini és Moravia útkeresését kitűnő művek jelzik, de még legújabb regényeik is a neorealista magatartás korlátait tükrözik: Moravia nehezen szabadul az elvont erkölcsi szemlélettől, Pratolini pedig történelmi regényt is dokumentumszerű, átfogó történelmet megvilágító koncepció nélkül ír.

*

A neorealista írók legfontosabb jellemvonása bizonyos ideológiai egység, a társadalmi és politikai megújulás szükségességébe vetett hit volt a háború alatt és az azt közvetlen megelőző és követő években. Az összetartozásnak ez az erkölcsi alapja az ötvenes évek második felében megrendült, mert bizonytalanná lettek az olasz társadalmi fejlődés történelmi távlatai, s a mai olasz próza általában nem találta meg az új, háború utáni életben betöltendő hivatását.

A válság fő oka a neorealizmus eredendő eszmei tisztázatlansága. Erkölcsi eszményeit egy egységesnek tekintett, elvont népre ruházva új mítoszt teremtett, s az „új emberségnek” a társadalmi élet eddig alig ismert területein való kutatása részben a tájékozódásnak és állásfoglalásnak a közeli valóság területén tapasztalt nehézségeit kerülte meg.

A Moravia és Pratolini regényei körül kialakult heves viták és a regény jövőjével foglalkozó kritikai irodalom újabb fellendülése mégis arra mutat, hogy erős az igény a reális történelmi összefüggéseket bemutató műfaj iránt. Moravia és Carocci folyóirata, a *Nuovi Argomenti* 1959 május—augusztusi száma Bassani, Calvino, Cassola, Montale, Morante, Moravia, Pasolini, Piovene, Solmi és Zolla, egy későbbi számban pedig Bilenci feleletét közli a regény mai helyzetéről feltett kérdésekre. Gondolatmenetünk szempontjából az anket legfontosabb eredménye, hogy a megkérdezettek általános

⁴⁸ L.: CARLO SALINARI: *Involuzione di Pratolini, Il Contemporaneo*, 1960 Luglio-agosto, 44—51. l.; PIERO DE TOMMASO: *Pratolini da „Metello” a „Lo scialo”*. Belfagor, 1960/6, 716—721. l.

véleménye szerint a regény mint műfaj egyáltalán nincs válságban, de tükrözi korunk társadalmi és ideológiai válságát.

Az *Il Contemporaneo* című folyóirat 1959 tavaszán a realizmus kérdéseiről rendezett ankétja,⁴⁹ és Carlo Salinari *La questione del realismo*⁵⁰ című legújabb könyve is ugyanezt az ideológiai eredetű bizonytalanságot látja a mai olasz próza útkeresésében. Abban mindkét ankét és Salinari véleménye is megegyezett, hogy a tizenkilencedik századi regény ideje lejárt, s a neorealizmus történelmi pillanata is elmúlt. A regénynek új eszközöket kell kialakítania, és meg kell találnia az egyén és társadalom közti szerves, egészséges és új kapcsolat megteremtésének módját.

Mátyás Horányi: La crise du roman néo-réaliste italien

L'étude constate tout d'abord que la notion de „littérature néo-réaliste” si souvent citée par les critiques d'après la deuxième guerre mondiale est assez mal définie, alors qu'elle est à la base des discussions fréquentes sur les problèmes du roman italien d'aujourd'hui. La „crise” du roman italien contemporain est au fond celle du néo-réalisme ou tout au moins s'y rattache. L'étude cherche à démontrer, en esquissant l'histoire du néo-réalisme et en dégageant ses traits essentiels que l'histoire du néoréalisme s'est terminée dans les années cinquante et que la prose italienne à laquelle il avait communiqué un nouvel essor, se trouve maintenant devant de nouvelles tâches.

L'étude distingue trois phases de l'histoire du néo-réalisme.

Dans les années trente, Moravia, Alvaro, Bernari et les écrivains groupés autour de la revue *Solaria* ont créé une tendance nouvelle caractérisée surtout par l'opposition au fascisme, par de multiples contacts avec la littérature mondiale et par le sens des responsabilités à l'égard des problèmes sociaux italiens.

C'est dans les années quarante que cette nouvelle tendance a pris son véritable essor pour devenir le facteur le plus important de la littérature italienne d'après-guerre. Par la description du fascisme, de la guerre et des luttes de la résistance, par celle de la réalité sociale, elle a approfondi les rapports entre la littérature d'une part, l'histoire et la réalité de l'autre. L'unité de cette tendance était assurée avant tout par son caractère antifasciste et par l'espoir mis dans un renouveau social quelque peu miraculeux. Cette conception positive, mais assez confuse, quant à ses perspectives historiques, s'est manifestée également par le caractère documentaire des oeuvres, par la préférence donnée à la description du milieu ambiant plutôt qu'à celle des caractères, par l'effacement des héros romanesques, les oeuvres ayant une composition rappelant les choeurs antiques.

Dans les années cinquante, le fascisme et la résistance s'étant éloignés dans le temps, les confusions idéologiques du néo-réalisme et l'insuffisance de ses méthodes de description se faisaient de plus en plus sentir. Les deux meilleures oeuvres de cette décennie, *Metello* et *Ciociara* sont caractérisées par un effort de dépasser le néo-réalisme et de chercher l'équilibre entre la description de l'histoire et celle des caractères.

En résumé, l'étude constate que la tendance dite néo-réaliste a communiqué un puissant essor au développement de la prose italienne, et, continuant la lignée de Manzoni, de Verga et de Borgese, elle a renouvelé les traditions de la prose italienne réaliste et historique, assurant au roman italien contemporain une nouvelle popularité internationale. Les limites du néo-réalisme sont dues, d'une part à sa confusion idéologique, et d'autre part, au fait que les écrivains néo-réalistes ne sont que rarement parvenus à sortir des problèmes particuliers et assez étroits des intellectuels anti-fascistes.

⁴⁹ *Il Contemporaneo*.

⁵⁰ CARLO SALINARI: *La questione del realismo*. Poeti e narratori del novecento. Parenti, Firenze, 1960.

CZÍMER JÓZSEF

A DRÁMAFORDÍTÁS PROBLÉMÁI

(Előadás az Írószövetség fordítói szakosztályában)

Ila ezt a vitát nem bevezetni akarnám, hanem helyettesíteni, azaz az egész vitára szánt több óra egyedül az én rendelkezésemre állna, az is reménytelenül kevés volna azoknak a problémáknak kifejtésére, amelyek ma a drámai műfordítással kapcsolatban az irodalmi és színházi világban és a műfordítók közt hemzsegnék. Ezért csak a legfontosabbakra szorítkozhatom. Először is el kellett határoznom, hogy nem a műfordítók, hanem a műfordítások problémáiról beszélek, vagyis nem foglalkozom azokkal a drámán és annak előadásán kívül álló feltételekkel, amelyek a műfordító munkáját befolyásolják. Továbbá le kell mondanom arról, hogy a fordítás olyan általános elveit megbeszéljem, amelyek a drámafordítás és más műfajok fordítása közt azonosak, mint a tehetőség, stílus, nyelvgazdagság stb., helyesebben ezeket csak annyiban érintem, amennyiben jellegzetesen a drámafordításra vonatkoznak. Ugyanígy nem foglalkozom fordítástörténeti kérdésekkel, ha csak azok nem jelentősek valamely elvi probléma eldöntésében. Ezért nem szólhatok az átdolgozásokkal kapcsolatos kérdésekről sem, nem mintha ezek valahol nem érintkeznének a mi témánkkal és nem igényelnék műfordítók állásfoglalását. A rendelkezésemre álló időben azokkal a kérdésekkel szeretnék foglalkozni, amelyek a drámafordításban speciálisak, sajátosak, amelyek ezt a munkát más fordításoktól megkülönböztetik, minden más kérdéssel csak ezen belül. Ahogy ezt a mondatot leírtam, eszembe sem jutott, hogy valaki kétségbe vonhatná, van-e a drámafordításnak sajátos, minden más fordítástól eltérő jellege. De most eszembe jutnak régi irodalmi viták és ma is lappangó vagy nyílt irodalomtudományi nézeteltérések, ezért hadd vágjak bele a közepébe és kezdjük máris ezen.

Az ember azt hihetné, hogy drámát fordítani minden műfordítás közt a legnehezebb. Egy drámában néha egyszerre kell tudni fordítani verset, hiszen gyakran hosszú lírai betétek vannak nemcsak Shakespeare-ben, de a modernekben is, jól kell tudni elbeszélni, hiszen ez ugyanígy gyakori Racine-ban, mint a mai drámákban és tudni kell királyoktól cselédányokig és alvilági szlenget beszélő csavargótól választékos ízlésű széplelékig mindenfajta ember nyelvéen. Mégis mi az oka annak, hogy jóval kevesebb dilettáns foglalkozik versfordítással, mint drámafordítással, holott dilettáns költő sohasem volt kevesebb, mint dilettáns drámaíró. Az egyik ok kétségtelenül a több pénz ígérete. A dilettáns a versen sem dolgozik sokat, a drámán sem, az igaz, de itt a több pénz csábítja. Ez azonban még nem minden. Fordítók több ízben elmondják nekem, hogy a színház sokkal szigorúbb egy műfordítás megítélésében, mint a kiadó

mégis viszonylag több dilettáns fordító jut színpadhoz, mint nyomdafesték-hez. Ime még el sem kezdtük a problémák megbeszélését, máris jelentkeznek az ellentmondások. Honnan származnak ezek az ellentmondások? Kétségtelenül abból, ami a drámai műfordítást minden más fordítástól megkülönbözteti és ez az, hogy bizonyos értelemben alkalmazott művészet, néha megtevésteszerűen hasonlít az iparművészethez.

Azt hiszem, ez a megfogalmazás világos, nem szorul bővebb magyarázatra. Minden más fordítás csupán arra szolgál, hogy a fordító nyelvén adja vissza azt az élményt, amelyet az eredeti mű olvasása idegen nyelven nyújt, a drámafordítás ezenkívül alapanyaga egy másik művészetnek, a színház-művészetnek, amely jó műfordítói munka nélkül nem tudja az idegen nyelvű drámaköltőt megszólaltatni.

A drámafordításnak ebből a látszatra kettős funkciójából támadt az az ellentét, amely a fordítás jellegét kettészakította irodalmi, illetve színpadi fordításra. Egy irodalmi lap szerkesztőségében nemrégén azt mondta nekem valaki egy fordításra, hogy ez irodalmi szöveg, a színház úgyis átdolgoztatja színpadi fordítássá. Ebben bizonyos arisztokratikus hangsúly esett az irodalmi szóra, mint amely az értékesebb. De hallottam az ellenkezőjét is színházi rendezőtől, aki azt mondta egy fordításra, hogy az amolyan irodalmi szöveg, ebből még majd jó színpadi fordítást kell csinálni.

En ezt az utolsó évtizedekben kialakult kettősségét az irodalmi és színpadi fordításnak, hazugnak és kártékornak tartom. Mint majd igazolni szeretném, nem szeretem az olyan középutas békítőgető álláspontot sem, hogy ne bántsunk senkit, ennek is igaza van a maga szempontjából, meg annak is, csak azért, hogy össze ne vesszünk. Ezért a kérdésre még visszatérek.

A műfordítás hasonló kérdéseivel kapcsolatban már volt egy ízben vita az Irodalomtudományi Intézetben, a klasszikusok újrafordításának megbeszélésén. A vita bevezető előadása az általános kérdés ismertetése után első helyen foglalkozott a szöveg és formahűséggel, az enjambement-okkal és rímekkel és csak másodsorban a dramaturgiai hűséggel és a színszerűséggel. A valóságos sorrend fordított és ezt minden olyan nagy fordítónk tudta, aki nemcsak ismerte, de meg is tudta oldani a feladatát. Már első drámafordítóink egyike, Péczely menyői bájjal írja a *Szomorújátékok* előszavában: „A fordítónak vigyázni kell rá, hogy úgy ne járjanak kezei között az eredeti remekmunkák, mint azok a drága illatú italok, melyeknek fűszerszámaikat nagyrészt elrepülnek, mikor egy edényből a másikba átkelnek. Inkább tseppenjen el egy-két tsepp, hogysesem mint minden fűszerszáma széllyel röpködjön”. Az említett referátum Aranyban látja a magyar fordítás pápáját (én a félistenét látom benne), de nem azt idézi, amit Arany erről a kérdéssel mond: „Az áttétel — írja Arany — ne annyira azt az olvasót igyelezzék kielégíteni, ki az eredeti Shakespeare-rel kezében szót szóval összehasonlít s inkább nehézkes fordítással is beéri, csakhogy egy jót se vesszen el az eredetiből, mint inkább azt, ki az anyaghoz nem férvén, szépségeit a nagy költőnek (Shakespeare-ről van szó) magyarban kívánja élvezni; s a színpadot, mely nagy hiányt szenved jó fordításokban. Legfőbb cél mind a háromnak kielégítése s erre törekedni kell, de teljesen elérni lehetetlen”. Az „inkább, mint” pedig azt jelenti, hogy inkább az elsőben megalkudni, mint az utolsóban.

Mielőtt azonban tovább mennék, fussunk át röviden azokon a tulajdonságokon, amelyek egy drámafordítást a színházi előadás szempontjából nézve, a nyelvi, irodalmi igényeken túl jó fordítássá tesznek.

Az első ilyen igény a tartalmi világosság, az érthetőség. A színházban — mint az únosan ismert — nincs mód a visszalapozásra, olyan szöveg kell, amely, természetesen a rendezői beállítás és a színészi játék segítségével, első hallásra világosan érthető. Néha a színházak kénytelenek leszállítani az igényt és megelégednének azzal, ha a szöveg egyáltalán érthető. Nincs jogom kitérni a sok port felvert, egyes irodalmi körökben klasszikusnak tekintett, de a színházak által csaknem következetesen mellőzött Babits-féle *Vihar* fordítás egy részletének felidézése elől. Kérem, figyeljenek jól, én is igyekszem nagyon tagoltan olvasni.

Prospero mondja:

„Kérlek, jól vigyázz.
Én így feledve földi célt, magánynak
Szentelve és művelve lelkemet,
Épp evvel, mi ha nincs titokba, minden
Értéken túl értékes; rossz öcsém
Gaz lelkét felköltöttem és bizalmam
Mint jó szülő, szült oly csalfaságot,
Mely nem volt kisebb, bár ellenkező,
Mint jó szülője, végtelen hitem,
Határtalan.”

Ehhez legszívesebben csak annyit tennék hozzá, hogy Babits szövegét változtatás nélkül eredetiben idéztem, mert sajnós, a magyar fordítása még nem áll rendelkezésemre. A kiadó, amely a Shakespeare kiadásba illesztette, hátul, a jegyzetben kénytelen megmagyarázni, mit akart Babits mondani, illetve mi van az eredetiben.

Vagy itt egy másik részlet. Hogy könnyebb legyen a rejtvény megfejtése, elárulom, hogy a lelkiismeretről van szó.

Antonio: „Uram, hol az? Ha volna lábfagyás,
Lerugatná a csizmámat; de ezt
Az istenséget szívemben nem érzem.
Húsz volna köztem s Miláno között
Fagyva s föltörve meg nem érzéném!
Itt fekszik bátyád, földön — s mint a föld,
Ha lenne, ami látszik lenni, holt —
Kit engedelmes töröm három ujjnyi
Darabja végleg lefektethet; és
Te is szemet hunyathatsz végleg e vén
Szatyorral.”

Csak mellesleg — az, akit Babits vén szatyornak mond, a darabban férfi. Vagy:

Ariel: „Ti vagytok három bűnös és a Sors
(Amelynek kis világtok s benne minden
Csak eszköz) e szigetre hányatott . . .” stb.

Majd így folytatja:

„... Az én fajtám a Sors szolgálja: minden
Elem, mely edzi kardotok, előbb
Sebhetne hangos szeleket, vagy ölné
A mindig újra záruló habot
Tréfa-csapással, mint egy pelyhnyi tollam
Kiütné: az én fajtám sérthetetlen.
S ha az nem volna: sulyos lett a kard is,
Emelhetetlen.”

Ugye, milyen szép sodrása van? Csak színpadon egyszerűen elmondhatatlan, de ami a nagyobb baj, nemcsak a néző, az olvasó sem érti. Babits kiváló költő és műfordító. Méghozzá mind a kettőnek sokkal nagyobb, semhogy egy ilyen megállapítás ne hangoznék orcátlan vállveregetésnek. Még a Vihar-nak is vannak nagyon szép részei. De nincs mit tennünk, ez a fordítás ifjúi műve, már megjelenésekor bírálták. Egyelőre a dolognak csak a gyakorlati oldalát nézve, hogy lehet a színházba beengedni egy fordítást, amelyet néhol egyszerűen nem lehet megérteni? Olyan színházba, amely nem sznoboknak, hanem a költőt és a színészt élvezni akaró közönségnek játszik. A színház első követelménye tehát, hogy a fordítás érthető, világos legyen. A második követelménye, hogy a fordító ne csak a szöveget lássa, hanem a színpadon lejátszódó jelenetet is, tehát ne csupán mondatokat fordítson, hanem a drámai, színpadi helyzetből fordítson. Iladd mondjak erre is egy példát. Én igyekszem a példákat, a negatív példákat is, a legnagyobbaktól, legkiválóbb költőinktől és fordítóinktól venni, nemcsak azért, mert ők már nem sértődnek meg, nem mondják, hogy fúrják őket, de azért is, mert nagy fény mögött élesebb az árnyék, a hiba is jobban megfigyelhető. Molière *L'étourdi*-jára készült a színház Kosztolányi verses fordításában *Szeleburdi* címen. A darabnak van egy részlete, amelyben Anselme úr, a commedia dell'arte-ből ismert gazdag fukar kereskedő megbízza szolgáját, az éhenkórász kópét, Mascarille-t, hogy nyerje meg neki a szép, fiatal árva lány Nérine kezét. A szolga, a Scapinek éhes, mindenre elszánt, leleményes fajtájából, közvetíti a szerelmet, de természetesen nem az öregét, hanem a fiát, aki ugyancsak szerelmes Nérine-be. Aztán visszajövet Mascarille beszámol Anselme úrnak, hogy sikerrel járt, Nérine nagyon boldog volt és imádja az üzenet küldőjét stb. A vén zsugori boldog, madarat lehet vele fogatni. Életében először az erszényéhez nyúl és borravalót ad a szolgának. Az nyújtja a kezét, de szabódik és bizonygatja, hogy csak hűségből, önzetlenül járt el. Anselme úr biztosítja, hogy tudja, de azért köszöni stb. A szolga eltette a pénzt, már únja a sok locsogást, alig várja, hogy az öreg abba hagyja és mikor az végre megy, felsóhajt: „O, long discours!” (Mennyit fecseg!) Az öreg még visszafordul, hogy valami ajándékot is kellene venni Nérine-nek, de Mascarille azt mondja, ő kapott valakitől egy gyűrűt, majd megmutatja és ha tetszik Anselme úrnak, majd vegye meg. Az öreg megköszöni és elmegy. Ez a jelenet. Legalábbis Kosztolányi fordításában ez volt. Szokványos úr—szolga jelenet, de egyáltalán nem az, amit Molière megírt. Kosztolányi nem értette meg a színpadi szituációt, amelyben Molière egyik legcsodálatosabb komédiai leleménye sziporkázik. Az éhenkórász, csibész Mascarille ugyanis a jelenet során ellopja gazdája erszényét. Mikor pedig arra rájön a nagylelkűség és borravalót akar adni, csodálatos színpadi helyzet támad. A vén zsugori, aki sosem adott még borravalót, most minden áron adni akar, a szolga, aki még soha életében borravalót vissza nem

utasított, most megrémül, hogyha Anselme úr az erszényéhez nyúl, kiderül a lopás. Ezért tiltakozik a borralaló ellen. Erőszakoskodik, küzd mind a kettő, a végén már valósággal birkóznak, míg Anselme végre feladja a harcot. Az „Adieu donc, Mascarille”-re kiált fel megkönnyebbülve a szolga, hogy csak-hogy elmegy. És erre jön Moliere újabb csavarása, az öreg váratlanul visszafordul, hogy Mascarille vegyen Nérine-nek valami ajándékot, ad rá pénzt. Kezdődik a kétségbeesett csata újra, ezért találja ki Mascarille, hogy van egy gyűrűje, nem kell érte pénzt adni. (Később Mascarille a pénzt, a lopott pénzt elveszti, és ebből mindenféle bonyodalmak származnak, Kosztolányi ezt úgy értette, hogy a kapott pénzt vesztette el.) Ez a jelenet volt a Kosztolányi fordítás legnagyobb színpadi félreértése, volt több kisebb is. A színház hozzám fordult, mit tegyünk. Én engedélyt kértem a Kosztolányi családtól a hibás részek kijavítására és miután az engedélyt megkaptam, az előadásban a színészek a rendbehozott szöveget mondták. Az említett jelenet Csákányi László és Molnár Tibor előadásában pokoli mulatság, az előadás nagy jelenete lett. Meg kell azonban mondani, hogy Kosztolányinak ebben a fordításában is voltak olyan bravuros részletek, mint a piaci hajbakapás elbeszélése, amelyet nem egy magamfajta egyszerű íródeák, de egy nálam jóval nagyobb képességű műfordító, vagy költő sem egykönnyen tudna utána csinálni. A színpadi helyzetek végig nem gondolása azonban nemcsak a fordítás színpadi értékének ártott. De erre később visszatérek.

A következő igény, amelyet a színpad a fordítóval szemben támaszt, a darab dramaturgiai alapjaiban való gondolkodás. Látszatra egy kis jelentőségű példát hozok fel, ahol két fordítás között mindössze igemódbeli különbség van, de ebből talán érthetővé válik, miért ragaszkodnak néha olyan csökönyösen a dramaturgiák vagy a színházak egy látszatra jelentéktelen változtatáshoz. Nem akarok belemenni itt most az egész III. Richard elemzésébe. Shakespeare III. Richard király tragédiájának nevezi a darabot és ezt a tragédiát még a VI. Henrikben készíti elő. Gloster hercege, a későbbi III. Richard nem született gazember. A darab nem *egy* gazember, hanem a *gazemberség* tragédiája. Richard egész környezete, egész világa legtehetségesebb embere, ragyogó intellektus, csodálatos katona, aki Bosworth mezején „öt Richmondot” vágott le stb. Ez az ember azonban testében visszataszító szörnyetegnek, púposnak, szőrösnek, sántának, göresnek született. És olyan okosnak, hogy mindezt látja. Tudja, hogy az ő élete csak addig tart, amíg a háború: ott, a fegyveres, kegyetlen harcokban érvényesülnek crényei és senki sem törődik külsejének fogyatékoságaival. Mikor kisüt a béke napja, a lovagok hazatértek, kezdődik a nyájas, vidám udvari élet, az egykori harcosok udvari ifjakká váltak, táncra kéri a hölgyeket, boldogul a szépség, a kellem. Az ő erényeire nincs szükség a boldogsághoz, az ő hibái akadályai a boldogságnak. Szörnyű igazságtalansága a sorsnak! A nála hitványabbak bent táncolnak és délcegen élvezik az ifjú hajadonok csodáló pillantásait, ő — sánta, nem táncolhat — kint ül az udvaron, hallgatja a zenét és nézi púpja árnyékát a falon. Nem, ezt nem lehet elviselni! III. Richard nem Cyrano, aki hajlandó csúnyasága terhére áldozattal hordozni egy életen át. Dönt. Azért is megszerez magának mindent gátlástalanul, elhatározza, hogy gazember lesz. Itt a tragédia. A VI. Henrik (a második rész) végén a nagy monológjában ezt mondja:”

„Then, since the heavens have shap'd my body so,
Let hell make crook'd my mind to answer it.”

Ezt a két sort Vajda Endre így fordítja:

„S mert az ég testem így formálta: lelkem
Válaszul torzzá tette a pokol.”

Ez a magyar szöveg teljesen meghamisítja a darab dramaturgiai értelmét. Ez a szöveg annyit jelent, hogy ugyanúgy kapta a pokoltól, eredendően, a gonosz lelket, mint az égtől a torz testet. Holott nem erről van szó. Németh László, akinek pedig nem a legerősebb oldala Shakespeare fordítása, nagyon helyesen adja vissza a Shakespeare-i tragédia lényegét: a *döntést*, (száz évvel ezelőtt még úgy mondták volna, hogy a tragikus vétséget) azzal, hogy parancsoló, vagy óhajtó módot fordít:

„S ha már az ég ilyenre gyúrta testem,
Pokol görbítse lelkem megfelelni.”

Amint hogy nagyon helyesen igazította ki Vas István a III. Richard kezdő monológjában a híres mondat („I determined to prove a villain.”) fordítását: „Úgy döntöttem, hogy gazember leszek.” Ez azért is nagyon fontos, mert ismerünk előadásokat, amelyek Richard eredendő gonoszságának, démonizálásának feltételezésére épültek, eltüntetve Richard emberi vonásait és tragédiáját. (Aki látta Lawrence Olivier filmjét, az tudja, hogy az ő kitűnő Richardja *nem* volt ilyen.) Dramaturgiai tudatosság nélkül jó drámai fordítás csak véletlenül sikeredhetik — ha ugyan van rá példa.

A következő igény, amelyet a színpad a drámafordítással szemben támaszt, a drámai nyelv. A drámai, illetve színszerű vagy színpadi nyelv kérdése egyike a legmesszebb ágazóknak ezen a területen, ennek ellenére sokkal egyszerűbb mint a közhiedelem tartja, ekörül történik a legtöbb misztifikáció, ekörül hemzseg a legtöbb félreértés, ekörül tornyosul a legtöbb tévedés is. Sokan azt hiszik, a színpadi nyelv különleges valami, rejtelem, fortélyos titok, amit csak a beavatottak ismernek, talán el sem lehet tanulni. Ha még van valaki, aki hisz abban, hogy a színész valami különleges állat, akinek különös beszélőszerve csak egy különleges beszéd elmondására alkalmas, az józanodjék ki, nem erről van szó. Arany végig elemezte és rendkívül tanulságosan végérvégig széljegyzetekkel ellátta Ács Zsigmond „Velencei kalmár” fordítását. Benyomásai összegezésében többek közt ezeket írja: „Van úgy, hogy némi erőszakot tesz a nyelven, ami nem szabálytalan: *irodalmi nyelvben általában* nem lehet kárhoztatni, de *drámai nyelvben* kissé nehézkes, rosszul szavalható s a tárgy természetével nem egyezik. A drámai nyelv az élet nyelve, a színpadon élő embereket akarunk látni; mi nem azt jelenti, hogy a dráma közönséges prózában szóljon, de mégis az élet nyelvén, a szenvedélyes, mozgalmas életén. Egy-egy csak könyvben található fordulat, erőltetett, nehézkes, irodalmi szórend, konvencionált csonkítás vagy toldalék mindenkor folt a dráma nyelvén.” Majd így folytatja Arany: „Fordítónk ezt néhol nem érzi, vagy nem találja el: megelégszik ha az eredeti gondolatját vissza bírja adni akár minő irodalmi nyelven.” Ez világos beszéd. Arany nem színpadi, *drámai* nyelvről beszél és mégis azt mondja, az olyan irodalmi nyelv a drámafordításban, amely nem él, nem beszélhető, tehát egyszersmind nem színpadi nyelv is, bár irodalmi nyelv, drámafordításnak gyenge, elégtelen, megalkuvás.

A természetnek sok csöndes, de nagyon mély filozófusa van. A nyári erdő, amely az élet bensőségességéről, az emberi természet harmóniájáról oktat;

a csillagos ég, amely a világ végtelenségét, a törpe emberi lét határtalan távlatait leheli; a félelmes tenger, amely az elszántság, a megsemmisüléssel szembenézni tudó ember erkölcsét zengi. A mindenség valamennyi bölcselőjénél keserűbb és groteszkebb filozófusa azonban a természetnek az idő, amely azt is meg tudja változtatni, ami nem változik és akkor is meg tudja változtatni, ha az változatlan marad. Nemrégén még testvér voltam, nővérem volt, a háború megölte. Anélkül, hogy bármit változtam volna, nem vagyok többé testvér, nem vagyok testvére senkinek. Tegnap még apa voltál, kiderül, hogy a feleséged megsal, a gyermeked nem a tied: anélkül, hogy bármiben változtál volna, megszűntél apa lenni. Az idő maga is könnyen megváltoztatja tehát még azt is, aki nem változik, hátha még az emberek segítenek neki! Bernard Shaw egyszer, mikor újságírók megkérdezték tőle, még mindig barátja-e a Szovjetuniónak, melankólikus iróniával azt felelte: „Halálomig mindenesetre. Azon túl — ismerve Önöket — nem garantálok”: Mért mondom ezt?

Itt az ideje, hogy néhány olyan téves képzetet kiigazítsunk, amelyet a közben egymást váltó korok, az azóta elfutott idő, az elmúlt századok teremtettek a drámaírókról és fordítóikról. Ezeket a téves képzeteket nyugodtan oda lehetne csatolni Bacon négy idolumához ötödiknek, mint az idola historiae csoportját. Miből áll ez a tévedés? Sokan a maguk élettől idegen irodalmiaskodó drámai nyelvét azzal próbálják — néha teljesen jóhiszeműen — igazolni, hogy Arany Shakespeare fordításai is és Shakespeare eredeti nyelve is tele van élettől idegen elemekkel, nyelvi lehetetlenségekkel. Ez óriási tévedés. Az igazság az, hogy Arany Hamlet-je csakugyan tele van olyan kifejezésekkel, amelyeknek egy része ma éppen azért hat keresetten, mert annak idején egészen hétköznapiak voltak és aztán kiesuszott alóluk az idő. Emellett kár időzni, erről ő vall maga, mikor Ács Zsigmondot arra inti (az említett elemzésben), hogy keresett irodalmi fordulatok helyett — idézem Aranyt — „Sokszor egy vonás, hogy „hogya mondják ezt a *társalgás nyelvén?*” sokat segítene rajta”. „A *társalgás nyelvén*” ez Arany utasítása egy Shakespeare fordításhoz. Shakespeare-re természetesen ugyanez áll. Ezzel persze nem mondok semmi újat. Bernard Shaw többször leírja azokat a pillanatokat, amelyekben Shakespeare legfrappánsabb kifejezéseit az élő beszédből elleste. De hát ez természetes, Shakespeare gyakorlati színházi ember volt, nem az irodalomnak, hanem a színpadnak írt, neki aztán anyagilag sem volt mellékes, hogy érti-e a néző amit hall és lát. Mivel ma egyes fogalmai, képei, szavai kivesztek a köztudatból, egyes használati tárgyai, eszközei, szerszámjai, fegyverei elavultak, egyesek úgy veszik, hogy a maga korában is avult és érthetetlen volt. Ez hosszú kérdés, a részleteibe nem akarok belemenni, de már olyat is megéltem, hogy mikor a *Királyasszony lovagját*, Victor Hugo *Ruy Blas*-át a Madách Színház bemutatta, a Magyar Nemzet kritikusa szemére vetette a fordító Mészöly Dezsőnek, hogy a nagy romantikus drámaköltő magyar szövegébe hétköznapi, már-már útszéli szavakat kevert. Mekkorát kacagna és milyen válogatott útszéli káromkodásra fakadna Hugo, ha ezt olvashatta volna. Hogy egyes kritikusok és egyes irodalmárok semmit sem változtak! Őt tudniillik annak idején egyebek közt ugyanezért az útszéli nyelvért átkozták egyes kritikusok és irodalmárok. Azért, hogy — amint ő mondja — „vörös sipkát nyomott a vén szótár fejébe”. („Je fis un bonnet rouge au vieux dictionnaire.”) és „a nemes verset odavetette a próza fekete kutyaínak”. („J'ai jeté le vers noble aux chiens noirs de la prose.”) A *Királyasszony lovagjában* a Duena bókjára, hogy „Je vous baise la main” Don Caesar úgy válaszol, hogy „Je te graisse la patte” és íme, az idő egyesek

képzeletében Hugoból is méltóságos, jóillemű nemes urat csinál, aki csak válsztékosan szólal meg és akinek nagy pátoszú romantikáját csak valami természetellenes, fenkölt nyelven szabad megszólaltatni. Remélem, senki sem ért félre, de azért nagyon világosan leszögezem: én nemcsak abban értek egyet Arannyal, hogy a drámai nyelv nem lehet egy bár más költői formában megengedett, de az élő beszédnél elrugaszzkodott irodalmi nyelv, hanem abban is, hogy azért a dráma nyelve nem tűri a lapos, porban vánszorgó, leegyszerűsített, fantáziátlan, a bonyolult drámai kötések csupán kivonatoló, rossz értelemben prózai beszédet. Vas István egyhelyütt a fordító munkáját a színészhöz hasonlította. Én ezt a hasonlatot nagyon igaznak tartom. Mint a színésznek, bele kell bújni a szerepet, és a dráma befejezéséig végig kell játszania a szerepet. A „gúzbakötve táncoló” fordítóra teljesen érvényes a színészi kettősség minden jegye: saját egyéniségét kell az öltözőben hagynia, mégis a szerepét csak a saját egyéniségén keresztül tudja eljátszani. A színész-paradoxon fordító-paradoxon is. Ez a hasonlóság sok területre kiterjed. A színésznek ugyan minden szerepében másnak kell lennie, de minden szerepében ugyanazzal a nagy mesterségbeli késlettel kell rendelkeznie: mozgáskultúra, beszédkultúra, kifejezőgazdagság, stb. Magáról a színjátszás tehetségéről, az átélés, érzékenység, jellegzetes színészi intellektus stb. tehát a született képességekről nem beszélek. A fordítónak is — a tehetségén, drámai érzékén túl — rendelkeznie kell a szükséges nyelvtudással, a kifejezés gazdagságával stb. De minden színész tudja, hogy a színpadi természetesség nem azonos az életbeli természetességgel, a színpadi hétköznapiság még a naturalista színésznél sem azonos az élet hétköznapiságával. Ezt a nézőtérrel akkor látni a legjobban, mikor a próbán a színpadra becsámborog az öreg kellékes, vagy befut egy fiatal díszletmunkás. Egyszerre betör a színpadra valami furesza hazugság, bejön egy természetellenes világ. A jó színészek mozgása, hangja híven követi a színpad emelkedettségét a leghétköznapibb jelenetben is, a természetesség játszott természetesség, különben talán nem is kellene hozzá művész. Vagyis nem a való, annak égi mása. A drámafordító nyelvi igazsága ugyanaz. Nem lehet természetellenes a nyelv, de ne hétköznapi nyelvet kínáljon, még ha látszatra az is a feladat, hanem a hétköznapiság nyelvi illúzióját. Vagyis az élő nyelv a színpadon az élő nyelv művészi elhitetését jelenti és ez szerzőnként, darabonként, stílusonként más és más . . .

. . . Természetesen ezen belül vannak a drámai nyelvnek olyan kérdései, amelyeknek részleteibe itt nem mehetünk bele, de amelyek a színpadon különös hangsúlyt kapnak. Csak felsorolom őket. Ilyen az, hogy a drámai nyelv cselekvő nyelv: olyan beszéd, amellyel a színpadon cselekedni lehet, hiszen a dráma cselekvő műfaj. Ezzel szorosan összefügg a drámai beszéd ritmusa, továbbá a drámai beszéd tömörsége, végül a drámai nyelv hangulati értéke. Ezek, bár részben más műfajoknál is fontosak, a drámában különös jelentőségűek. Milyen csodálatos Shakespeare-nek az a mondata, amellyel Hamlet a párba után végre lezárja a maga konfliktusát. „Then, venom, to thy work !” „No, méreg, hass tehát !” mondja Arany és Hamlet ezzel a mondattal szúrja le a királyt. Ezzel le is lehet. Cselekvő beszéd. Ritmusa teljesen azonos az eredetivel, ami bizonyos pontokon már-már fontosabb, mint a szöveghűség. A cselekvő szöveg és a cselekvő ritmus jelentőségét talán egy abszurd, már-már parodisztikus példával lehetne legjobban illusztrálni. „Torkon ragadtam a pogány kutyát S ledöftem — így.” Ezzel a mondattal fejezi be Othello a maga drámáját. Nem drámai szövegben ugyanezt a mondatot úgy is lehetne mondani, hogy „torkon

ragadtam a pogány kutyát s így döftem le.” A *Hamlet* egész fordításirodalmunk legpompásabb ékköve, mégis maradtak benne megoldatlan problémák. Ismeretes, mennyit kínlódott Arany a *To be or not to be* fordításával. Több változattal megpróbálkozott. (Például „A lét vagy nem-lét nagy kérdése ez”), végülis megmaradt annál, hogy „Lenni vagy nem lenni, az itt a kérdés,” tehát a szözszerinti fordításnál, szomorúan beletörődve abba, hogy nem sikerült visszaadnia az eredeti mondat kínlódó, gyötrődő hangulatát. Nagyon jelentős vonása a drámai szövegnek a tömörség. Ez sem valami elvont igény. A drámai-atlan fordítást mindig megismerni arról, hogy az egyes helyzetekben legalább egy szóval mindig több van a mondatban, mint kellene. Ez a fölösleges egy szó ismét nem mennyiségi és nem elvont fogalom. Hadd mondjak rá egy példát. Két nő áll egy lépcső alján és egy harmadik nőről beszélnek, aki ott fenn valamilyen a két nő által ismert okból hangosan röhög. A két nő lent összenéz, azt mondja az egyik nő a másiknak a drámai-atlan fordításban: „Láttad azt az asszonyt, hogy röhögött?” Az eredeti angol szövegben „she” van, a fordító vissza akarta adni, hogy a névmás nőnemű, holott nem egy szóval többet, eggyel kevesebbet kellett volna magyarul mondania, tekintve, hogy a röhögést mind a két nő és a közönség is látta. Elég lett volna annyi, hogy „Láttad, hogy röhögött?” Ez az élő, a helyzet igazságának megfelelő, a játszható, életszerű mondat. Arra is érdemes rámutatni, hogyan jelentkezik néha a drámaiszöveg tömör fordítása helyett annak bőbeszédű magyarázása, vagy tartalmának elmondása. És nem mellékes az elemi jóhangzás követelménye sem, amelynek jegyében Arany például az említett *Velencei kalmár* fordításban a „Hús dús kereskedőt” szöveget „Vagy hús kereskedő”-re javítja. Ezek a részletkérdések külön tanulmányt érdemelnek, én azonban, fájdalom, nem nyújtózokhatom a takarómon túl. Mielőtt azonban végső következtetéseimhez jutnék, még egy az eddigiekkel összefüggő kérdésről kell szólnom: a hűségéről a drámafordításban.

Nem akarok időzni a fordítói hűségnek olyan kérdéseinél, amelyek végülis minden fordításban azonosak. Azt hiszem, ha ezekről folynak is viták, végülis mindenki tudja mi az igazság, mi a tennivaló. Az ókorban megfogalmazta már Horatius, hogy „Nec verbo verbum curabis reddere fidus interpres”. Lessing is megfogalmazta a *Hamburgische Dramaturgie*-ban, de minék másokkal bizonyíttatni, amit magunk is tudunk. Nem szolgálai (vagy ahogy hajdanán mondták, rabi) fordítást akarunk, de azért olyat, amely mindenben hű az eredetihez, amiben csak lehet, tartalmában, formájában, hangulatában, stb. Tudom, hogy a klasszikusok fordításával kapcsolatban nálunk a formai hűségről is sok vita folyt. Én ezeknél sem kívánok hosszan időzni. Engem az ízlésem taszít az átdolgozásoktól. Én szeretem az eredeti művet a lehető leghűbb átültetésében élvezni — formailag is. De semmitől sem borzadok inkább, mint a dogmáktól. Nem viselem el a dramaturgiai dogmákat, de a fordítóiakat sem. Ragaszkodunk az eredeti formákhoz? Jó, de mit tegyünk, ha Arany, eltérve az aristophanesi trimeter jambusoktól, zseniális fordítást produkált. Vagy mit tehetünk ellene, hogy Heltai a hagyományos molière-i formát félretéve bűbájosan fordította le a *Nők iskoláját*?

A modern darabok fordításában is gyakran találkozni a nyelvi hűség sok kérdésével. Itt van például a szleng kérdése. A szleng nyugaton afféle városi, sőt már — például Amerikában — nemcsak városi népnyelv, amelynek sok-ezres szótára van. Nálunk a szleng még jórészt az alvilág, vagy az alvilághoz közelállók nyelve, bár egyre inkább gazdagítja a köznyelvet és azon keresztül

bejutott az irodalomba. („Olajra lép”, „nagy hantás” stb.) Mindenesetre a szlengben beszélő nyugati embert legtöbbször nem szabad magyar szlengben beszéltetni, csak inkább ízesebb, színesebb, képszerűbb magyar köznyelven, mert különben meghamisítódik a figura és az egész környezet. Ezt nemcsak azért említem, mert a dráma sokkal inkább élő nyelv, mint a többi műfaj, ahol azonban ugyancsak él ez a probléma, de azért is, mert igen sok fordító ezt nem veszi tudomásul és ha a színház hagyja, könnyen félrecsúszik előadásban a darab. De még mindig csak kerülgetem a forró kását. Van a fordítói hűségnek egy állandóan változó szabályozója, kmely a fogalmat gyakorlatban hol szűkíti, hol tágítja, hol a maga képére formálja — és ez a kor. A kor, amelyben a fordító él és amely — észre sem vesszük — száz és száz úton determinálja a fordító fogalmát a hűségről. Vegyük Arany pompás Aristophanes-fordítását. Valóságos csoda. Azt hiszem, nincs itt e helyiségben olyan ember, aki el ne gyönyörködött volna hihetetlen nyelvi gazdagságán, fordítói leleményén, humorán, magyar ízein és görög színein. Mégis egyben akarva-nem-akarva, megítélésem szerint, eltér Aristophanestól. A görög imposztor a komédiáiban sokkal városibb, mint Arany. Aranynak ebben a korban még — gondolom a magyarországi viszonyok következtében — hiányoztak a városi civilizációnak azok a nyelvi készletei, amelyek például az athéni nők kozmetikájának adekvát jellemzésére alkalmasak lettek volna. Ezért Arany Aristophanese falusiasabb. Vagy egy másik példa. *Fösvény*-fordítása kommentárjában Hevesi Sándor mint rendező, szembe tudott fordulni kora naturalista konvencióival és élesen ki tudott állni amellett, hogy Molière egyes szövegeit a közönséghez kell intézni. De mint fordító, nem tudott elszakadni kora ízlésétől, és Molière-t ezen a ponton túlzónak mondvá a *Fösvény* egyik számomra legmélyebb pillanatát („Montre-moi tes mains.”) fordításában meghamisította. Érre még majd visszatérek. A Tomori Anasztáz-féle Shakespeare sorozat egyik problémája meg éppen az volt, hogy hogyan lehet eltussolni Shakespeare durva és obszcén részleteit.

Mért totyogok annyit a hűség kérdése körül? Azért, mert úgy érzem, helyesebben úgy látom, hogy ezen a ponton szokták ketté szakítani a drámafordítás színpadi és irodalmi jellegét. A klaszikusok újrafordításáról szóló vita referátumának végső elvi következtetéseivel egyet értek. De van benne egy mondat, amelytől nagyon meglepődtem. Azt írja a beszámoló, hogy „a nagyfokú szöveghűség egyáltalán nem áll szükségszerűen ellentétben a színszerűséggel”. Alig hittem a szememnek, mikor olvastam. Hogy-hogy nem áll „színszerűen ellentétben”? Mintha azt olvastam volna, hogy egy jó dráma nem áll szükségszerűen ellentétben a színszerűséggel. Hát lehet egy jó dráma fordítása színszerű, ha nem hű az eredetihez? Hát mi a Babits *Viharjának* idézett részleteit azért találjuk színszerűtlennek, mert hű Shakespeare-hez, vagy mert érthetetlené teszi a drámai szöveget? Kosztolányi Molière szövegét azért tartottuk színszerűtlennek, mert el akartunk térni Molièretől, vagy azért, mert az ő szövege hagyta cserben Molière-t? Apropos Kosztolányi. Mészöly Romeo és Júlia fordításának bírálói egyetértettek abban, hogy Mészöly fordítása színszerűbb, mint Kosztolányié és egyhangúan megállapították, hogy Mészöly mindig ott jobb, ahol hűségesebb Shakespeare-hez mint Kosztolányi. Mi mást jelent a színszerűség, mint teljes hűséget a drámaíróhoz, aki művét a színpadnak szánta? Mi talán nem azért tartjuk színszerűbbnek Németh László *VI. Henrikjét* Vajdácánál, mert hűbb Shakespeare-hez? Nem azért tartjuk, egyéb erényeinél nem szólva, Illyés *Fösvényét* sokkal-sokkal színszerűbbnek Hevesié-

nél, mert Illyés sokkal hűségesebb Molière-hez? Mint gyakorlati színházi embert az a szerencse ért, hogy részt vehettem több jelentős fordító színházi munkájában. Szabó Lőrincsel dolgoztam Shakespeare, Vas Istvánnal Schiller, Mészölyvel Victor Hugo, Deveseri Gáborral Euripides, több fordítónkkal pedig modern művek színpadra állításában. Ha valami csiszolásra, változtatásra került sor az előadás részére, nem mindig az eredetivel a kézben az eredetihez való hűség jegyében? Vas István a *Don Carlos* színpadi szövegének közös átnevezése során nem egyszer felsóhajtott, hogy mért is nem került erre sor a fordítás megjelenése előtt, ezeket a javításokat bevehette volna, bizonyítékaul annak, hogy a jó színpadi szöveg az irodalmi fordítás szerves tartozéka. Vagy hogy egy más természetű példát mondjak: Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* már megjelent magyar fordításban, mikor a próbákat elkezdtük. Az előadás számára bizonyos változtatásokat kértünk a fordítótól. Volt köztük egyetlenegy is, amelyet nem az eredeti szöveghez való hűség diktált? Hogy egy példát mondjak: a nyomtatásban megjelent szöveg a konfliktus terhének az eredeténél nagyobb súlyát rakta az öreg hölgyre, mintegy kompromittálni akarva a milliomosnót az ügyben. Ez kezdődött a címnél, amelynek mi visszakértük az eredetijét (a kiadónál *A milliomosnő látogatása* volt a cím az eredeti öreg hölgy látogatása helyett), továbbá ahol az eredetiben az öreg hölgy igazságot követel, a fordításban elégtételt, vagy megtorlást, ahol az öreg hölgy számadásra szólítja Ilt, ott a fordításban le akar számolni vele és így tovább, elég következetesen. Gondolom, Fáy Árpád is csak azt tarthatta Dürrenmatt fordítása „színszerűsítésének”, hogy mindenütt hűséget kértünk az eredeti szöveghez. Nyilvánvaló, hogy a színszerű, vagy színházi fordítás alapján éppen nem egyéb, mint az eredeti drámához való ragaszkodás. És most azt hiszem elérkeztem mondanivalóm lényegéhez.

Minden olyan törekvés, amely a drámafordítás kettős arculatára való tekintettel, hogy tudniillik maga a dráma irodalmi alkotás és színpadi mű is, meszterkéltén jogosultnak tart külön irodalmi fordítást és külön színpadi fordítást, az nemesak kártékony véleményt táplál, de alapjában hamisat is, és ahogy Arany mondja, „a tárgy természetével nem egyez”. Nem lehet jó fordítás az, amely csak színpadilag jó, de irodalmilag rossz és nem lehet jó fordítás az, amely irodalmilag jó, de színpadilag nem az. Az előbbit az irodalmárok természetesen találják, az utóbbit gyakran nem. De hát hogyan lehet egy fordítás jó, amelynek részletei érthetetlenek és ezzel a fordító úgyszólván elsikkasztja az eredeti mű bizonyos értékeit. Hogy lehet egy fordítás irodalmilag jó, amely úgy akar hű lenni, hogy esetleges sajtóhibákat és más szövegromlásokat is belefordít a szövegbe. A fordítók bizonyára ismerik a híres arab anekdotát, — akik tudnak sémi nyelvet, azok azt is tudják, hogy a történet csak sémi nyelven eshetik meg — amely anekdota szerint a kíváncsi fullajtár útközben felnyitotta az írástekerest, amelyről helyesen gyanította, hogy róla magáról szól. Míg azonban olvasta, egy légy föléje szállt és mire összezsavarta a pergament, annak szövegében egy ponttal több lett. Ennek következtében a címzett nagyvezir az emír üzenetét vívó fullajtárt nem kitüntette, hanem kiherélte. Hogy lehet jó fordítás az, amely szövegkorruptálást, másolási tévedést belefordít a drámába és ezzel szinte kiheréli, vagy éppen vitathatatlan értékű helyeket tesz értelmetlenné? Én is ismerem az indokokat, amelyek például a fiatal Babitsot erre a vakvágányra vihették, de már Bismarck megmondta, hogy az indokok fölött nincs szavazás, az eredmény számít. Lehet más mint irodalmi sznobizmus jónak tartani egy Molière-fordítást, amely éppencsak

Molière drámaírói zsenijét tünteti el? Az a referátum, amelyet már több ízben idéztem, egy helyen nagyon jóindulatúan megjegyzi, hogy „a színháznak joga van azt kívánni a fordítótól, hogy ne érződjék rajta az erőltetett hűség s hogy mindig érthető, természetes legyen”. De hát Herkulesre, az olvasónak nincs meg ugyanez a joga? Annak lehet szép, de zavaros, szép, de érthetetlen, szép, de a darab cselekményét elképzelni nem engedő fordítást a kezébe adni? Az olvasó tán nem örülne jobban, ha a fordítói szöveg volna értelmes és a jegyzet mutatna rá a problémákra, mint hogy a fordítói szöveg értelmetlen és a jegyzetben olvashatja az értelmes jelentést? Az a fordító — és ez az igazság — aki elvben kimondja egy színszerűtlen, de irodalmilag „jó” fordítás lehetőségét, cleve beismeri, hogy fordítói munkájának egyik jelentős feladatával szemben alulmaradt. Ha olyan mérges volnék, ahogy a műfordítás színvonala érdekében lennem illenék, akkor azt mondanám, hogy rendben van, nem kötelező a disznótor, vagy hogy stílusosabb legyek, aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul. A drámafordítás nem kötelező, a róla való lemondás nem büntetendő cselekmény, ezért aki úgy érzi, hogy nincs színpadi érzéke, vagy nem szereti a színházat — mint ahogy az idézetek egyike-másika néha állította — az ne fordítson drámát. Attól még kiváló műfordító maradhat egyéb műfajokban. De úgy írni dalt, hogy ne lehessen elénekelni, lyukasnak készíteni a korszót, hogy ne lehessen inni belőle, ez minden, csak nem jó munka. Tudom, hallok a választ, hogy az aranykorszó cserepeiben is többet ér, mint az agyagkorszó egészben. De kinek ér többet? Gazdag embernek, akinek ez pénzt jelent. A szomszjas embernek, aki inni akar belőle, ép korszó kell, még ha agyag is. Ez a dolog praktikus oldala. És aki tudni akarja, ez az oka annak, hogy a színházban néha, mert aranykorszó csak törmelékben van, agyagkorszóból isznak. Ez nagyon egészségtelen állapot, mert a műfordítás nem színházi vagy színház körüli meseteremberek és dilettánsok, hanem elsősorban költők feladata. Természetesen nem annyira azokról a darabokról beszélek, amelyek nem saját, hogy úgy mondjam abszolút értéküknél fogva kerülnek egy színházban előadásra, hanem más műsorrendi indokokból, ezeknek a szövegét sehol a világon nem szokták szentnek tekinteni, részben kommerszáru, és ha kell, át is dolgoztatják, hogy a célnak jobban megfeleljen. De az értékes mű fordításában a költőknek kell helytállniok, nem gyakorlati embereknek. Ennek igazolására érdemes egy pillanatra visszatérni az említett Hevesi-féle *Fősvény* fordításra. Bármilyen meglepően hangzik is, Illyés pompás fordítása éppen azért jó, mert nemesak gazdag nyelvű stilszta, de hűségesebb is lévén Molière-hez, színszerűbb a Hevesiénél. Abban a bizonyos jelenetben, amelyben Harpagon Flèche-sel (Illyésnél Fecske) csatázva hitelen megriad, hogy a szolga távozásakor nem lopja-e meg, azt mondja neki:

Harpagon: Montre-moi tes mains.
 Flèche: Les voilà.
 Harpagon: Les autres.
 Flèche: Les autres?
 Harpagon: Oui.
 Flèche: Les voilà.

Számomra ez a jelenet humorában mélyen megrázó. Molière a hősei szenvedélyét olyan fokra hevíti, hogy már azok se látnak, se hallanak, vagy ha igen, csak szenvedélyük szemével és fülével, az élet realitása iránt vakokká,

süketekké válnak, monomániájukká lesz a szenvedélyük, hypochondriájuk, úrhatnámságuk, fősvenységük. Az *Urhatnám polgár* Jourdain úrja a végén üdvözlően kering maga körül, boldogan motyogja, hogy ő mamamusi, már elhiszi, hogy törökül beszél, semmit sem lát abból, hogy mulatnak rajta, csak járja a bolondját és Molière így ereszti rá a függönyt. Harpagon megszálloott fősvenységében ráreccsen a szolgára, hogy mutassa a két kezét, nem dug-e benne lopott holmit. Az mutatja. Harpagon rászól, hogy a másik kezét is mutassa. Flèche nem érti, de aztán újra mutatja a kezét. Hevesi Molière-nek ezt a részletét otromba túlzásnak tartotta és a fordításban meghamisította.

Harpagon: Mutasd a kezed.
 Flèche: Tessék.
 Harpagon: A másikat.
 Flèche: A másikat?
 Harpagon: Azt.
 Flèche: Tessék.

Ezzel Hevesi kilúgozta a helyzet színpadi humorát. Illyés hú maradt Molière-hez és így fordította:

Harpagon: Mutasd a két kezed.
 Fecske: Tessék.
 Harpagon: A másik kettőt.
 Fecske: A másik kettőt?
 Harpagon: Igenis.
 Fecske: Tessék.

Nem igaz tehát, hogy a színpadi mester helyettesíteni tudja a színpadon a költőt még a színszerűségben sem, ha a költő valóban drámafordító és nem szorítkozik pusztán „irodalmi” munkára. Pedig Hevesi nem is volt olyan rossz fordítónak sem, a hozzá közelebb álló Shaw-t jól fordította. Senkit ne tévesszen meg az, hogy gyakorlatilag a színház elboldogul színpadilag használható, de irodalmilag értéktelen, tehát rossz drámafordítással, mint ahogy a kiadó is megjelentet nyelvében színvonalas, de színpadilag használhatatlan, tehát rossz drámafordítást. A néző és az olvasó türelmes. De ez nem egészséges állapot. Az irodalmi fordítástól leválasztani a színszerűséget, a drámafordítás esődjét jelentené. Hogy nincs ilyen tendencia? Elhangzott a panasz, hogy a Nemzeti Színház más fordításokban játszotta a Shakespeare ciklust, mint amelyekben az Európa ezeket a drámákat kiadta. De a Madách Színház sem a teljes Shakespeare-ben megjelent fordításban játssza a *Vihart* és részben, az első részt illetően, a Vígszínház sem abban a fordításban játssza a *Faustot*, amelyben az Európa kiadta. Ezekben az esetekben nincs nagy baj, a színpadi fordításokat jó fordítók, költők kapták, illetve adták. De amilyen mértékben válik ketté a fordítás jellege, olyan mértékben szaporodnak a színházak körül az „irodalmi” és a „színpadi” dilettánsok, és ugyanolyan mértékben szaporodnak azok a fordítások is, amelyeket nem kiemelkedő hiányok, hanem a kiemelkedő hiánya jelleméz. Az igazi drámaíróban, legyen az Aischylos vagy Csehov, soha sem válik ketté az irodalom és a színház. Nem szabad ketté válnia a fordításukban sem. Véleményem szerint a drámafordítás minden problémájának ez az alapvető igazsága.

HANS HENNING

A FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES LANGUES ET LITTÉRATURES MODERNES

VIII. kongresszusa Liège-ben

A Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes utoljára három évvel ezelőtt, Heidelbergben tartott kongresszust.¹ A mostani, nyolcadik találkozó színhelye Liège (Lüttich, Belgium) volt. Az 1960. augusztus 28. és szeptember 4. között megrendezett kongresszusnak a belga hatóságok és tudományos intézmények, elsősorban pedig a liège-i egyetem tanári kara, hathatós támogatást nyújtottak.

A *La langue et la littérature* (A nyelv és az irodalom) című főtémával kapcsolatosan kilenc nagyobb előadás hangzott el. Az előadások kiegészítésképpen a kongresszus résztvevői a következő hat szakcsoportban folytatták munkájukat: *Traduction et édition de textes* (Szövegek fordítása és kiadása); *Analyse stylistique* (Stiluselemzés); *Vocabulaire* (Szókinés); *Images, métaphores, symboles, topoi* (Képek, metaforák, szimbólumok, toposok); *Syntaxe et style, rythme et son* (Mondattan és stílus, ritmus és hang); *Dialectes et langues littéraires, et leur évolution* (Dialektusok és irodalmi nyelvek, fejlődésük). Az előadások és a rájuk következő viták délelőttönként, a kongresszus plénuma előtt hangzottak el; délutánonként pedig az egyes szakcsoportok tartottak ülést, esetenként három-négy beszámolóval és a hozzájuk kapcsolódó vitával. A kongresszus irányítását L. L. Hammerich (Kopenhága) vállalta; segítőtársai közül elsősorban Maurice Delbouille professzor (Liège) és Simon (Liège) professzor kongresszusi titkár nevét kell megemlítenünk.

A fő előadásokat a következők tartották: Ullmann professzor (Leeds): *L'image littéraire ; quelques questions de méthode* ; (A költői kép; néhány módszertani kérdés); Böckmann professzor (Köln): *Wandlungen der Ausdrucksprache in der deutschen Lyrik des 19. Jahrhunderts* (A 19. századi német lírai nyelv kifejezőeszközei); Levin professzor (Cambridge, USA): *The American Voice in English Poetry* (Amerikai hang az angol költészetben); Markwardt professzor (Greifswald): *Zum Verhältnis von Theorisieren, Produzieren und Interpretieren* (Az elméletalkotás, a művészi alkotás és az interpretálás viszonyáról); Guiraud professzor (Groningen): *Pour une sémiologie de l'expression poétique* (Adalékok a költői kifejezés szemiotológiájához); Unbegaun professzor (Oxford): *La formation des langues littéraires slaves : problèmes et état des questions* (A szláv irodalmi nyelvek kialakulása: problémák és a kérdések jelenlegi állása); Antoine professzor (Párizs): *Les méthodes d'analyse stylistique des images* (A képek stiluselemzésének módszerei); Davis professzor (Oxford):

¹ Lásd GÁLDI LÁSZLÓ beszámolóját a kongresszus megjelent anyagáról lapunk 266. lapján. (Szerk.)

Styles in English Prose of the late Middle and Early Modern Period (Az angol próza különböző stílusaí a kései középkorban és az újkor elején); Spitzer professzor (Baltimore): *Les Études de style et les différents pays* (A stílus tanulmány a különböző országokban). Előadásai bizonyos tekintetben kiindulópontul szolgáltak a szakasportok munkájának, amelynek során a részletproblémákat tárgyalták meg. Az értekezések közös témája a költő „anyagának” kérdése volt. A kongresszus fő témakörének megfelelően elsősorban a nyelvel mint a költő és a prózaíró kifejezési eszközével foglalkoztak. Az előadások felölelték a magán- és mássalhangzók használatát, a szavak megválasztását és a nyelvi árnyalatok kérdéseit, a képek, szimbólumok és metaforák alkalmazását (Ulmann, Guiraud, Antoine), az írói kifejező eszközöknek az irodalomtörténet folyamán végbement változásait (Böckmann, Levin, Davis), egészen az irodalmi nyelvek történetének (Unbegaun), illetőleg a stílus kutatás jelenlegi helyzetének (Spitzer) az összefoglalásáig. Kiderült, hogy az ilyen tárgykörök, mint „Nyelv”, „Képek, szimbólumok és metaforák alkalmazása”, „Stílus” stb., még korántsem jutottak túl a terminológiai és módszertani nehézségeken. Kettős veszély fenyeget: egyrészt az, hogy atomizálódik az irodalomtudomány, másrészt az, hogy egyesek el akarják kerülni a materialista ismeretelméletet (például nem hajlandók foglalkozni az alkotófolyamat megvilágításával, s így a kép-képzet viszonyával sem). Ilyen körülmények között természetesen nem sok eredménnyel jár annak a hangsúlyozása, hogy „totális” irodalom-illetőleg stíluszemléletre van szükség, mert csak ez képes a maga teljességében megragadni a műalkotást. Lényegesen öröndetesebbek voltak az említett egyéb tárgykörökből merített értekezések, mert megfoghatóbb, biztosabb alapra építettek. Ki kell emelnünk közülük a kitűnő Markwardt fejtegetéseit, aki világos határt vont (a kritikusok és szerzők) elméletalkotó munkája, az „alkotás” és az „interpretálás” között; továbbá Böckmann előadását, aki helyesen határozta meg a fiatal Heine központi helyzetét a XIX. század első felének német lírájában. Mindenesetre azonban nem érthetünk egyet Böckmannak azzal a tézisével, amely szerint a goethei időszak „szubjektivista” líráját úgy kell felfognunk, mint amely a természettudományos fejlődésre és az élet ezzel összefüggő eldolgiasodására visszahatásként keletkezett. Végreztül a további előadásokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy Unbegaun nem helyesen világította meg a nyugati szláv irodalmi nyelvek külön fejlődését. Ebben az esetben is, akárcsak a többi előadás esetében, kellemetlenül kellett tapasztalnunk, milyen rövid az engedélyezett idő az egyes témák alapos meg-tárgyalására. Gyakran előfordult, hogy a téziseknek példákkal való bizonyítá-sa helyett az előadó az egyszerűbb megoldást választotta, s kutatásai eredményeinek előadására szorítkozott.

*

Az egyes szakasportok ülésein a témakört jobban ki lehetett tágítani, mint a délelőtti előadásokon, ahol kimondottan csak a fő témákkal foglalkoztak. Így a „Nyelv és irodalom” témakörrel kapcsolatban a várt előadásokon túl alkalom nyílt egyéb kérdések megvitatására is, mint például több stílusvizsgálat, illetőleg a szöveginterpretáció bemutatására, pl. Wais, Tübingen: *Homogeneität des Etymologischen als stylistisches Ausdrucksmittel*; — (Az etimológiai elem homogeneitása mint stilisztikai kifejező eszköz) Scyppel, Bryn Mawr: *Stylanalyse von Benns früher Prosa* — (Benn korai prózájának stíluselemzése), Stauffacher, Lausanne: *Vocation poétique et crise du langage*

chez Spitteler (Költői hivatás és nyelvi válság Spittelernél); Mautner, Swarthmore: *Über zwei Szenen in Büchners Woyzeck und ihre Bedeutung für das Drama* (Büchner „Woyzeck”-ének két jelenete és szerepük a drámában) Quirk, Durham: *The language of Dickens* (Dickens nyelve) Mahnken, Göttingen: *Zur Sprache von Alexej N. Tolstoi* (Alexej N. Tolsztoj stílusához). Sorra kerültek a fordítás problémái, pl. Kilchenmann, Carbondale: *Goethes Übersetzung der Voltaire-Dramen Mahomet und Tancred* (Voltaire Mohamed és Tankréd című drámáinak Goethe által készített fordítása); Waidson, Hull: *Goethe's Wahlverwandschaften into English* (Goethe Wahlverwandschaften című regénye angolul); Knepler, Chicago: *Translation versus Adaptation in Contemporary Drama* (Fordítás kontra adaptáció a jelenkori drámában); Maurer, Winnipeg: *Some observations on translating* (Néhány megjegyzés a fordításról). Érdeklődést keltettek a szókincs kérdései, pl. Grinsley, Bangor: *Un aspect du vocabulaire personnel de J.-J. Rousseau* (J.-J. Rousseau egyéni nyelvkincsének egyik jellegzetességéről); valamint a nyelvtudomány kutatásaival kapcsolatos kérdések, pl. Parlangeli, Messina: *La letteratura nell'evoluzione dei dialetti* (Az irodalom a dialektusok fejlődésében). Meg kell említenünk, hogy a B szakcsoport (Analyse stylistique) többnyire különböző alcsoportoklan tartotta üléseit, s ily módon a germanistáknak, anglistáknak, illetőleg amerikanistáknak, a romanistáknak és szlavistáknak alkalmuk nyílt arra, hogy egymás között tárgyalják meg közös problémáikat. Éppen a germanisztika volt az a terület, ahol igen nagyszámú rövid referátum hangzott el, úgyhogy a kongresszus e tekintetben semmiben sem maradt el az ez évi koppenhágai germanista találkozó mögött.

Ha általános értékelést kívánunk adni a kongresszusról, akkor először is az előadások és a rájuk következő viták élnkségét kell kiemelnünk. A tárgyalt témák rendkívül változatosak voltak. A Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes VIII. Kongresszusán résztvevő tudósoknak nem csupán arra nyílt lehetőségük, hogy behatóan megismerkedjenek az irodalomtudományt jelenleg foglalkoztató összes problémákkal, hanem egyúttal arra is, hogy tájékozódást nyerjenek a kutatás általános helyzetéről. A témák sokrétűsége két dolgot bizonyított: egyrészt azt, hogy bővében vagyunk a tudományos feladatoknak, másrészt azt, hogy a kutatók gyakran különböző módszerekkel törekszenek a problémák módszeres megoldására. Végül dicséret illeti a szervező bizottságot, amely kiváló módon gondoskodott az odautazásról, az ott-tartózkodásról és a szállodai elhelyezésről, és magának a kongresszusnak a lefolyásáról, amelynek színhelye a pazarul berendezett Palais des Congrès volt. A kongresszus anyagát egy összefoglaló kiadványban fogják közzétenni.

A megnyitó ülés rendkívül ünnepélyes körülmények között zajlott le, de a záró ülésnek is megvolt a maga külön érdekessége: ekkor közölték ugyanis a F. I. L. L. M. elnökválasztásának eredményét, s mutatták be az új elnököt, Albert Baugh professzort (University of Pennsylvania, Philadelphia, USA). A legközelebbi kongresszust 1963 augusztusában, New Yorkban rendezik meg. Témája a következő lesz: „L'Histoire littéraire et la critique littéraire” (Az irodalomtörténet és az irodalmi kritika). A Modern Nyelvek és Irodalmak Nemzetközi Szövetségének VIII. Kongresszusa bankettel fejeződött be, amelyen a résztvevőknek még egyszer alkalmuk nyílt a baráti együttlétre és egymás megismerésére.

Fordította: Pődör László

ESZMECSERE WEIMARBAN A GOETHE-KUTATÁS NÉHÁNY PROBLÉMÁJÁRÓL

Weimarban, 1960. október 31 és november 5 között, különböző nemzetekhez tartozó tudósok részvételével eszmecsere folyt a Goethe-kutatás kérdéseiről. Augusztus végén különböző ünnepségek keretében emlékeztek meg a Goethehez kapcsolódó intézmények 75 éves fennállásáról, s ugyanakkor megnyílt az újjáalakított Goethe-múzeum is; a klasszikus német irodalom kérdéseivel foglalkozó és emlékhelyeit gondozó intézmény, a Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur pedig ezzel az eszmecserevel járult hozzá a Goethe-kutatáshoz.

Három témakör került vitára:

1. Materialista és dialektikus vonások Goethe világnézetében és művészetsemléletében.

2. Goethe természettudományos munkássága és e munkásság tükröződése költészetében.

3. Goethe műveinek, leveleinek, naplóinak kiadásával és idegen nyelvre való fordításával kapcsolatos kérdések.

A weimari kutatóintézmények és emlékhelyek igazgatója, Holtzhauer professzor megnyitó beszédében megindokolta, miért esett a választás ezekre a témakörökre; rámutatott arra, hogy időszerűségük és a további kutatás szempontjából való jelentőségük miatt alapvetően fontosak.

Az utóbbi időben a tudományos kutatás nemcsak általánosságban foglalkozott Goethe világnézetével, hanem tanulmányok jelentek meg arról is, hogyan jelentkezik nála a materialista és dialektikus felfogás (pl., többek között, Čulian és Kurszanov). Az első témakörrel kapcsolatos beszámolók és viták lényegesen hozzájárultak ezeknek a kérdéseknek a tisztázásához. A vitát dr. Girnus, a felső és szakoktatási ügyek államtitkára nyitotta meg a goethei embereszményről és a kultúra goethei fogalmáról szóló átfogó előadásával. Dr. Girnus fejtegetései összegezésül Goethe életművéből a következő gondolatmenetet szűrte le: az ember, mint a természet legmagasabb rendű teremtménye, felismeri a lehetőségeket, és azokat képes is megvalósítani. Tulajdonképpen feladata az alkotás; az alkotó — anyagi és szellemi valóságokat és értékeket teremtő — ember a szó valódi értelmében szabad. A társadalom feladata az, hogy megteremtse az erők alkotó kibontakozásának a feltételeit. Az olyan társadalmi rendnek, amely akadályozza tagjainak fejlődését és szabad kibontakozását, nincsen létjogosultsága.

Dr. Ursula Wertheim (Jena) *Goethes Schema über den Dilettantismus* (A dilettantizmus goethei skémája) címmel számolt be végzett kutatásairól, s többek között megemlékezett arról, hogy Goethe és Schiller egyaránt hogyan igyekezett megközelíteni a dilettantizmus lényegét. A szó nemes értelmében

vett dilettantizmus, Goethe szerint, a művelődés ösztönének az ismertetőjegye, s ennek felel meg nagyjából a schilleri játékosztön-fogalom is. Az alkotó emberré váláshoz mindenkiben megvan a képesség; de az alkotó erőket tudatosan fel kell ébreszteni, hogy hasznára válhassanak a társadalomnak.

A továbbiakban előadások hangzottak el Goethének Diderot *Essai sur la peinture* c. művéhez fűzött észrevételeiről (dr. John, Lipcse), Goethe világnézetéről és történetiszemléletéről (dr. Wilmont, Moszkva) és Goethéről mint a realista esztétika előfutáráról (dr. Reimann, Prága). Emellett — speciálisabb problémák fényénél — Goethe világnézetének egyes vonásaival is, különösen esztétikai nézeteivel foglalkoztak. Edith Braemer professzor (Rostock) és Friederici professzor (Potsdam) az *Egmont*, ill. az *Iphigénia* alapján, tehát ugyancsak egyes művekből kiindulva, igyekeztek további adatokkal szolgálni Goethe világfelfogásához. Braemer professzor szerint Egmont alakja démoni erő hatása alatt áll. A démonit Braemer úgy fogta föl, mint Goethe kísérletét arra, hogy megállapítsa a szabadság és szükségszerűség törvényszerű együtt-hatását. Friederici professzor, aki főleg a polgári tudósokkal polemizált, azt vallja, hogy az *Iphigéniát* úgy kell értelmeznünk, mint a korabeli események tükröződését, és a polgári etikának a feudális etika feletti győzelmét.

Míg dr. Girnus azt bizonyította, hogy Goethe világnézetének legfontosabb elemeit a természet—ember—művészet szent háromsága alkotja, addig dr. Reimann (Prága) a költőnek a filozófia történetében elfoglalt helyzetével foglalkozott. Mostanáig Goethét mindig a német idealizmus fejlődésével való kapcsolataiban vizsgáltuk, holott Goethét sokkal inkább úgy kell felfognunk, mint a német materializmus fejlődéstörténetének legjelentősebb alakját. Ezzel kapcsolatban lényeges szerepe van Hegelhez való viszonyának. Reimann szerint Goethe elméletileg megalapozta a dialektikát, megelőzte Feuerbach gondolatait, esztétikában pedig túljutott Hegelen is. Míg ugyanis Hegel megragad a pusztá gondolkodásnál, Goethe átfogó gondolkodása a természetet is fel-öleli; természet és ember Goethe számára egységet alkot (lásd Mehring). Goethe materializmusával kapcsolatban Reimann igenlő álláspontot foglal el; Goethe ugyanis állandóan, minden megszorítás nélkül azt vallotta, hogy a külvilág az emberi tudattól függetlenül létezik. Mindazonáltal Goethe nem ismerte fel a társadalom fejlődésében érvényesülő törvényeket. Azt a kérdést azonban, hogy miképpen jut kifejezésre ez a materializmus Goethe költészetében, Reimann nyitva hagyta.

A második témakör fő előadását a Goethe-Társaság elnöke, dr. Wachsmuth (Berlin) tartotta. *Goethe természettudományos tapasztalatai és meggyőződései a „Wilhelm Meister vándorévei” c. regényében* címmel. Fejtegetései nemcsak Goethe természettudományos tevékenységére vonatkozó, nagyra értékelt kutatásainak folytatását jelentették, hanem egyúttal kiegészítették azokat a tudományos eredményeket is, amelyeket az eszmecsere első témakörével kapcsolatos munkálatok hoztak. Wachsmuth számba vette Goethe 1910 utáni természettudományos spekulációinak és kísérletezésének eredményeit — különösen geológiai tanulmányaival és a típus-fogalommal foglalkozott behatóan — és meggyőző módon mutatta ki, hogyan épültek bele ezek a Vándorévekbe. A rákövetkező élénk vita több tekintetben kiegészítette Wachsmuth megállapításait, de közben szóba kerültek azok a beszámolók is, amelyeket a Goethénél felfedezhető materialista és dialektikus vonásokról tartottak. Pattogva követték egymást az érvek és ellenérvek, s a vita során kiderült, hogy immár teljes erővel folyik Goethe világnézetének tudományos feldolgozása. Mindazon-

által nem lehetett eleget tenni az egyik résztvevő ama kívánságának, hogy a kollokvium eredményeit foglalják össze tézisek formájában. Sokkal helyesebb, ha megvárjuk, míg megjelennek az előadások nyomtatásban is, s majd azután folytatjuk tovább a tudományos vitát.

A harmadik témakörbe tartozó előadások, beszámolók és kritikai adalékok bizonyos tekintetben két különálló csoportra oszlottak, mégpedig a kiadások kérdésére és az idegen nyelvi fordítások problémájára. Mindenekelőtt igen nagy érdeklődés előzte meg a Goethe-művek akadémiai kiadásának munkálatairól szóló beszámolót (dr. Scheibe, Berlin), mert a kiadás elhúzódását és a jelenlegi stagnálását mindenki aggodalommal szemléli. Meggyőző volt ugyan a kiadást irányító elvek ismertetése, mindazonáltal nem tudta eloszlatni azt az aggodalmat, hogy a sok szerkesztői-kiadói probléma végül is akadályozni fogja a kiadás folyamatosságát. Lényegesen öröndetesebb képet festett Wolf professzor (Kirchheimbolanden) Goethe természettudományos műveinek Leopoldina-kiadásáról. Ez a munka rendszeresen folyik; csak örömmel üdvözölhetjük azt a tervet, hogy négy csoportban, külön-külön közlik a szövegeket, a kiegészítéseket, illetőleg szövegvariánsokat, a levelezést és a kommentárokat. Majd a hivatalos iratok kiadásának folytatásáról hangzott el beszámoló (Dahl, Weimar); hamarosan számíthatunk a második kötet megjelenésére. A magánleveleket a jövőben nagyobb mértékben fogják felhasználni ehhez a kiadáshoz. A folyamatban levő kiadások kiegészítésének tekinthetjük a Goethehez írt levelek regeszta-kiadását; ennek tervét dr. Hahn (Weimar) ismertette. Goethe költeményeinek összegyűjtött kézíratairól szóló beszámolójában Trunz professzor (Kiel) szót emelt a faksimile kiadások megjelentetése érdekében, ily módon ugyanis a kutatók megismerkedhetnek az eredeti kézírással és a szövegvariáns-apparátusok készítése is könnyebbé válnék. Ez a szempont a kiadási problémákról szóló vitákban csak igen csekély szerepet játszik, amint egyáltalán a filológia is egyelőre még csak nagyon kevés technikai lehetőséget vesz igénybe a kiadások elkészítésénél. Ezt a kérdést egyszer külön meg kellene vizsgálni. Végül arról értesültek a kollokvium résztvevői, hogy az Aufbau-Verlag új, kommentált szövegkiadást készül megjelentetni, a közönség szélesebb rétegei számára. Dr. Goldammer (Berlin) meg is jelölte a terjedelmét: 30—35 kötet, amelyből 16 jutna a költői művekre.

A Goethe-művek fordításának állását és a fordítások nyomán külföldön megmutatkozó, nem szűnő érdeklődést ismertették a további beszámolók. Goldstücker professzor (Prága) a cseh nyelvű, dr. Terray (Bratislava) a szlovák nyelvű fordításokról, Jakubowszki professzor (Varsó) a *Faust* lengyel, Mojasevic professzor (Belgrád) a *Faust* szerb és horvát, Sztancsev professzor (Szófia) pedig a *Faust* bolgár nyelvű fordításairól számolt be. A gyakorlat is szóhoz jutott: a *Faust* bolgár fordítója, Sztatkov (Szófia) tartott előadást a fordítói munkáról. Bluhm professzor (New Have, Conn. USA) egy még Goethe életében keletkezett, eddig ismeretlen angol-nyelvű *Faust*-fordítást ismertetett, amelyet Ottilie von Goethe hagyatékában találtak, s befejezetlen volta ellenére méltán tartható a legsikerültebb részletfordításnak. Befejezésül dr. Reimann (Prága) nagyon helyesen arra mutatott rá, hogy Goethe befogadásának tudományos színvonala egyúttal a fordítások színvonalát is meghatározza. Mindent egybevetve, a Goethe-művek fordításánál felmerülő számos olyan problémára derült fény, amely megkívánja a tapasztalatok koordinálását és kicserélését, és amelynek megoldásában a fordítónak az irodalomtudomány sokoldalú segítségére van szüksége.

Az eszmecsere eredményeit végül Holtzhauer professzor foglalta össze. Weimar — mondotta — most ismét bebizonyította, hogy a Goethe-kutatás középpontjában áll; az öt napig tartó megbeszélések teljes eredménnyel zárultak. Nem lehet elsiklani a tény fölött, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban folyó kutatómunka új ösztönzést nyert ezzel a konferenciával, s ez az ösztönzés a felvetett problémák további tisztázására és újabb kérdések megvitatására buzdít. Az eszmecsere továbbá arra is jó volt, hogy a résztvevők, főleg a külföldiek, megismerkedhettek Weimar levegőjével, így többek között végighallgathattak egy kamarazene estét és egy felolvasást Goethe műveiből — s mindezt a Goethe-házban —, és megtekinthették az új Goethe-múzeumot. A dr. Girnus államtitkár által adott fogadáson a résztvevők még egyszer személyesen kicserélhették gondolataikat.

Az előadások, kutatói beszámolók és hozzászólások teljes szövegükben meg fognak jelenni a „Weimarer Beiträge” külön füzeteként. A kiadvány tartalmazni fogja azokat az el nem hangzott, de témájuknál fogva fontos beszámolókat is, amelyeket a megjelenésükben akadályozott dr. Kurszanov, Moszkva (*Ideen der Natureinheit in Goethes Weltanschauung*), dr. Gulian, Bukarest (*Zur Dialektik der ethischen Verwirklichung bei Goethe*) és dr. Kanajev, Leningrad (*Goethe és Vico d' Azyr*) személyesen nem tudtak megtartani.

Fordította: Pődör László

GOLDONI KÉTSZÁZÖTVEN ÉVE

(Studi Goldoniani. Atti del convegno internazionale di studi Goldoniani.

A cura di Vittore Branca e Nicola Mangini.

Vol. I—II. Venezia—Roma, 1960. XXIV — 1002. lap)

Goldoni születésének kétszázadik évfordulója 1907-ben inkább csak Velence ügye volt, s főképpen azért nevezetes esemény, mert akkor határozta el a város tanácsa, hogy kiadja Goldoni összes műveit. Ez az elhatározás a kétszázötvenedik évfordulón vált valósággá, amikor a monumentális *Opera Omnia* negyvenedik kötetével a kiadás elkészült.

Az 1957-ben elkövetkezett kétszázötvenedik évforduló minden eddigi ünneplést azzal is felülmúlt, hogy Velence, Goldoni városa, nagyszabású kongresszust rendezett, az Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, valamint a Fondazione Giorgio Cini közreműködésével. Ez az utóbbi intézmény a velencei művelődéstörténet tanulmányozásával foglalkozik; irodalmi, zenei és színházi szakosztálya (Istituto di Lettere, Musica e Teatro) adta ki a kongresszus előadásait a *Civiltà Veneziana* nevű sorozat hatodik köteteként.

Maga a kongresszus 1957 szeptember 28-tól október 1-ig tartott, mintegy kétszáz író, tudós, kritikus és színházi szakember részvételével. Az előadásokat a legkiválóbb olasz és külföldi Goldoni-kutatók és színháztudósok tartották; sorra vették és megvitatták a Goldoni-problémákat, olyan részletességgel és alaposággal, amilyenre az eddigi Goldoni-kutatásban még nem volt példa. A szóbanforgó kétkötetes kiadvány közli a kongresszus eseményeit, mintegy krónikáját, az előadások és viták anyagát, s lényegében az eddigi Goldoni-kutatás összefoglalásának s betetőzésének tekinthető. És éppen ebben van kivételes jelentősége.

A pompás kiállítású két kötet szerkesztői: Vittore Branca, padovai egyetemi tanár és Nicola Mangini, a velencei Casa Goldoni (könyvtár, múzeum, és színháztörténeti intézet) igazgatója. A szerkesztők kitűnő és nehéz munkát végeztek: mintegy 65 előadást kellett megfelelő szempontok szerint egységbe foglalni, úgy hogy lehetőleg teljes képet adjanak Goldoni koráról, művészetéről, a kutatás problémáiról s a költő utóéletéről. Az óriási anyagot összefoglaló két kötet közül az első a kongresszus és a rendezés külső történetét ismerteti, és az általános jellegű előadásokat tartalmazza, a második *Goldoni tanulmányok* címen közli mindazokat a kongresszusi előadásokat, amelyek a legújabb Goldoni-kutatás részletkérdéseivel foglalkoznak.

A két kötet anyagát részletesen bemutatni szinte lehetetlen, hiszen íveket töltene meg az óriási tudományos, irodalmi és színházi anyagnak csak futólagos ismertetése is; ennél fogva a minden részletében fontos és érdekes anyagból csak a kutatás legkiválóbb hőseinek kiemelésére, és a legjelentősebb eredmények vázlatos jelzésére kell szorítkoznom.

Az 1907. évi kétszázéves jubileum mintegy lezárta a Goldoni-kutatás 18—19. századi szakaszát, s értékesítette eredményeit: azóta, az utóbbi ötven

év alatt, új problémák s új módszerek is jelentkeznek Goldoni értékelésében. Ez az ötven év nem csupán a világ Goldoni-kultuszának új kivirágzását hozta meg, hanem a Goldoni-kutatás gyökeres megújódását is: most vetődnek fel egyre határozottabban a Goldoni-komédiák szociális háttérének és célzatának kérdései, most kezdik alaposabban boncolgatni a költő nyelvének és stílusának problémáit, a *lingua* és a *dialetto* használatának jelentőségét és magyarázatát, a komédiák költőiségét és zeneiségét, a Goldoni-rendezés sokáig elhanyagolt elméleti kérdéseit és a Goldoni-kritika új szempontjainak értékelését és érvényesítését.

Ennek a megújódott Goldoni-kutatásnak valóságos határköve Manlio Dazzi-nak 1957-ben, a kongresszus után megjelent műve: *Carlo Goldoni e la sua poetica sociale*. Dazzi, a velencei Querini-Stampalia könyvtár igazgatója, az egyik legjelentékenyebb mai Goldoni-kutató: a szóbanforgó *Atti* legnagyobb, mintegy ötíves tanulmányát is ő írta a Goldoni-korabeli Velence társadalmáról. Az imént említett könyvében a Goldoni-komédiák szociális alapjait és vonatkozásait elemzi, s mintegy összefoglalja eddig megjelent idevágó tanulmányainak eredményeit. A könyv Goldoni társadalomkritikájának vizsgálatán kívül érinti a költőnek és komédiáinak minden egyéb vonatkozását is, s így nagyszabású és egészen új Goldoni-képet ad, mint erre rámutat Mangini professzor a kongresszus után megjelent kritikai áttekintésében (*Rassegna Goldoniana. Lettere Italiane* 1958: 502—530). Mangininak ez a tanulmánya nem csupán a legújabb irodalom áttekintése és értékelése, hanem egyúttal hangos tanúbizonyság a Goldoni-kutatás óriási arányú s egészen új irányú fellendülése mellett.

Nem kétséges, hogy a Goldoni-kultusz meglepő megújódása elsősorban a két nagy Goldoni-kutató, Maddalena és Ortolani hatalmas úttörő munkájának köszönhető. Edgardo Maddalena, csak úgy, mint Giuseppe Ortolani, egész életét Goldoninak szentelte. Mindkettejük fáradhatatlan és szívós munkája a mai Goldoni-kutatás szilárd alapja. Maddalena adatgyűjtése mintegy 400 nyomtatott lapra terjed, s a történelmi jegyzetek, amelyeket a negyvenkötetes nagy Goldoni-kiadás számára készített, a munka folyamán valóságos tanulmányokká teljessédek ki. Maddalena 1929-ben meghalt, és nem érhetette meg az 1907-ben indult kiadás későbbi kötetének megjelenését; viszont Giuseppe Ortolani, a Goldoni-kutatás igazi hőrosza, még megérte a kétszázötvenes jubileum évét, s éppen akkor halt meg, amikor az *Opera Omnia* negyvenedik, vagyis utolsó kötete már megjelent, — miután előbb (1935—1956) kiadta 14 kötetben Goldoni műveit az *I Classici Mondadori* sorozatban. Az Ortolani-féle monumentális kiadás minden későbbi Goldoni-kutatás és fordítás alapja; nemcsak páratlan teljesítménye Ortolaninak és munkatársainak, Edgardo Maddalenának és Cesare Musattinak (akik mindketten majdnem egyidejűleg haltak meg, akkor, amikor a nagy vállalkozás éppen hogy a feléig ért), hanem az egész világ irodalomtudományának eddig legtökéletesebb és leggazdagabb auktor-kiadása. Sajnálatos, hogy ennek a nagy kiadásnak, tudtommal, mintegy csak harmadrésze van meg Akadémiánk könyvtárában.

Mivel minden Goldoni-kutatásnak ez a nélkülözhetetlen eszköze — ha csak rövid ideje is — Olaszország és a nagyvilág valamennyi Goldoni-kutatójának rendelkezésére áll, kevés joggal mondhatta Mario Sansone, a bari egyetem professzora, egyik kongresszusi hozzászólásában, hogy hiába minden tanulmány, közlemény, előadás, fejtegetés: Goldoni továbbra is „titok” marad (*continua ad essere un mistero*). Sansone szerint módszerbeli hiba volt bele-

tévednie a mai kritikának a zeneiség vagy a társadalmi mondanivaló vizsgálá-
tába, mert véleménye szerint Goldoni nem a zeneiség s nem a társadalomkritika,
hanem a „hétköznapi-ság” költője. Persze ez túlságosan vulgarizáló minősítése
Goldoni költészetének, tehát Sansone megállapítását, hogy Goldoni ma is
titok, úgy kell módosítani, hogy költészete szinte megismerhetetlen, mert
sokrétű, ezerszínű, változatos, és minduntalan új meg új problémákat vet fel,
olvasót és kritikust egyaránt elmélyedésre kényszerít. A kongresszus, Sansone
véleményével szemben, ennek az új módszerű, új elvű, s éppen ezért gyümöl-
csöző kritikának a vonalán dolgozott.

Bármily gazdag, változatos, izgalmas és szinte áttekinthetetlen az *Atti*
anyaga, ebből a most hangsúlyozott szempontból mégis ki kell emelnem néhány
előadást.

Diego Valeri, a padovai egyetem tanára, hangsúlyozza előadásában
(*La poesia di Goldoni*), hogy Goldoni frissességének és sokszázados színpadi
életének igazi kulcsa éppen költőisége, velenceisége s az a leleménye, hogy
jogaiba iktatta az írott szót, a művészi prózát, az igazi költészetet, hisz éppen
ennek érdekében szakított a commedia dell' arteval. Goffredo Bellonci, a római
színháztudományi intézet elnöke, előadásában (*Goldoni e il teatro puro*) azt a
gondolatot pendítette meg, hogy Goldoni elsősorban színészei egyéniségére
építette komédiáit és írta szerepeit. Bellonci szembeállította a realizmus
„katolikus” (elmaradott) és szocialista (haladó) értelmezését, s azt a véleményt
vallja, hogy Goldoni romantikus és moralizáló sallangok nélkül, magával a
színpadiassággal (*teatro puro*) ábrázolta az egész életet, ez pedig a mindennapi-
nál magasabbrendű realizmus, ez a művészet realizmusa. Walter Binni firenzei
professzor ezzel szemben túlzásnak minősíti a „*teatro puro*” elméletet, mert
kisebbiti a komédiák költői értékeit. Raul Radice, a római színművészeti
akadémia igazgatója, rendkívül érdekes és újszerű előadásában a Goldoni-
rendezés hagyományával és jelenével foglalkozik: kívánja, hogy a mai technikai
eszközök segítségével örökötsék meg a mintaszerű Goldoni-rendezéseket is.
Bellonci kiegészíti ezt az ötletet azzal, hogy meg kell írni a színpadi rendezés,
sőt a színészi ábrázolás történetét is. Guido Piovene elvi jelentőségű előadásá-
ban (*Il dialogo di Goldoni*) kitér ugyan, igen helyesen, Croce alaptalanul
lesújtó Goldoni-kritikájára, azonban maga is eltévelyedik, mikor passzívnak
és szentimentálisnak bélyegzi Goldoni társadalomkritikáját. Ellenben termé-
keny gondolatot pendít meg, amikor hangsúlyozza, hogy Goldoni szereplői
nem előre meghatározott jellemek, hanem csak a színpadon bontakoznak ki,
épp úgy, mint a cselekmény előzményei, és pedig a dialógus révén. Goldoni
a realitást főképpen a dialogusban találja meg, s éppen ezért nála lehetetlen a
monológ. Előadásának érdekességét és újszerűségét igazolta az utána kereked-
ett szokatlanul élénk vita.

Gianfranco Folena, a padovai egyetem tanára, igen fontos és érdekes
előadásában (*L'esperienza linguistica di Carlo Goldoni*) részletesen elemzi
Goldoni művészi nyelvteremtő erejét, az irodalmi nyelv és a velencei tájszólás
tudatos használatát és váltogatását, s meglepő bizonyítékokkal igazolja,
hogyan tudja kifejezni a költő a legfinomabb árnyalatokat is. Adolf Jenni, a
berni egyetem tanára, rokontárgyú előadásában (*Goldoni filologo*) a költő
saját nyilatkozataival igazolja: mily tudatosan használta Goldoni a velencei
tájszólást legjobb komédiáiban. A legégetőbb és leginkább időszerű Goldoni-
problémát fejtegeti Francesco Flora bolognai egyetemi tanárnak mintegy
négyíves előadása (*Il Feudatario e gli ordini sociali nel teatro del Goldoni*) a

költő korának társadalmi viszonyairól, főleg a földesúrról írt nevezetes vígjátékának társadalmi hátteréről. Erről egyébként Bellonci is figyelemreméltó megállapításokat tett előadásában. Éppen az ő előadása alapján kell fölemlíteni, hogy a kongresszus előadói általában egyértelműen szembehelyezkedtek Croce idealisztikus esztétikájával: ez az egyik legérdekesebb világnézeti eltolódás az utóbbi fél század Goldoni-kutatásában.

Mulasztást követnék el, ha nem emlékezném meg Nicola Mangini előadásáról (*La bibliografia Goldoniana*). A velencei Casa Goldoni jelenlegi igazgatója, Ortolani méltó utóda, ebben az előadásban állapította meg az alapvető módszertani követelményeket, amelyek ezentúl feltétlenül irányadók lesznek minden Goldoni-bibliográfia elkészítésében. Nyilvánvaló, hogy ezeknek figyelembevételével kell majd átsimítanunk a kétszázötvenéves jubileumra elkészített magyar Goldoni-bibliográfiát.

Éppen ennek kapcsán kell megemlítenem, hogy a nagy költséggel, s még nagyobb ambícióval és fáradsággal elkészült magyar Goldoni-bibliográfia — lekészt a Convegno-ról . . . Ebben talán mindnyájan hibásak vagyunk, akik az utóbbi években Goldonival s általában az olasz—magyar kulturális kapcsolatokkal foglalkoztunk. Elküldtem ugyan Mangini professzornak a magyarországi Goldoni-bibliográfia első vázlatát, azonban nem jutott el hozzá; kérésére elküldtem a jubileumi év magyar irodalmi és színházi bibliográfiáját, ezt azonban, sajnos, csak az *Atti* lezárása után kapta meg. Így nincs más tennivalónk, mint a Convegno lezajlása és az *Atti* megjelenése után pótolni ezt a főbenjáró mulasztásunkat. E beszámolómmal megjelenésével egyidejűleg jut el Manginihoz a magyar Goldoni-bibliográfia végleges kézirata, remélhetőleg olyan időben, amikor nemsokára megjelenő teljes Goldoni-bibliográfiájában még felhasználhatja.

Sajnos, tudomásom szerint, hazánkban nem volt képviselője a kongresszuson, bár nem lehetetlen, hogy az egyetlen magyar résztvevő, néhai Gellért Endre hivatalosan volt jelen; ennek azonban az *Atti*-ban semmi nyomát sem találok. Pedig ez a Convegno olyan alkalom volt, amikor szocialista országunk kitűnően vizsgálható volt a Goldoni-kultusz terén végzett érdemes, sőt kimagasló munkájából. A kis nemzetek nemes versengésében mi bizony utolsók lettünk; a török, szerb—horvát, belga, katalán Goldoni-irodalom alkotásai hangosan hirdetik ezeknek a kis nemzeteknek értékes munkásságát, a bolgár, román csehszlovák, holland Goldoni-irodalom is méltó helyet kapott, sőt a szlovének Goldoni-irodalmát Stanko Skerlj, a ljubljana egyetem tanára két nyomtatott ív terjedelmű tanulmányban ismerteti! Mangini bibliográfiai összefoglalásában viszont (Studi Goldoniani II 313) mindössze negyven sor jutott Magyarországnak.

Minden egyéb propagandánál hathatósabb bizonyíték lehetett volna népünk kulturális fölemelkedése mellett a magyar Goldoni-kultusz tényeinek bemutatása, úgy mint azt 1956. április 30.-án tartott római előadásomban megtettem; ennek rövid kivonata *Goldoni és Magyarország* címen megjelent ugyan a Nagyvilág-ban (1958: 396—398), jó félvvel a kongresszus után; de következtéseiről legfeljebb római előadásom közönsége vehetett tudomást, a világ Goldoni-kutatása azonban nem. E következtetések: a 18. században Magyarországon Goldoni csak a keveseké volt, csupán az arisztokratáké; a 19. században eljutott a polgársághoz; a 20. században pedig, népi demokráciánk jóvoltából, elsősorban az Állami Faluszínház (Déryné Színház) közvetítésével a néphez. Mindezt tények igazolják. Nincs a világnak egyetlen országa sem,

amelyben például a *Két úr szolgálja* című vígjátékot egy év alatt kerekén kétszáz-szor játszották volna a legkisebb falvakban.

Most még sok mindent jóvátehetünk: az Országos Széchényi Könyvtár gondoskodhatik róla, hogy bibliográfiai füzetek sorozatában minél előbb helyet kapjon a magyar Goldoni-bibliográfia; valamelyik kiadónk rászánhatná magát, hogy kiadja Goldoni emlékiratainak évek óta kéziratban heverő magyar fordítását; s az illetékesek megfontolhatnák, hogy ha megismétlődik Velencében a Festival Internazionale del Teatro, a kiváló magyar vígjáték-együttesek valamelyike résztvegyen azon, úgy mint ahogy a legutóbbin nemcsak olasz, francia, német és angol társulatok szerepeltek Goldoni-előadásokkal, hanem jugoszláv, román és lengyel művészegyüttesek is. Némelyik ugyan nem éppen dicsőségesen szerepelt, de bizonyosra vehetjük, hogy például a budapesti Nemzeti Színház együttesének a nagy nemzetek mellett sem kellett volna szégyenkeznie.

A kongresszus krónikájához tartozik még a Palazzo Grassiban rendezett páratlanul értékes Goldoni-kiállítás (Carlo Goldoni dalle Maschere alla Commedia), valamint a kongresszus tiszteletére Chioggiaiában tartott színielőadás: Goldoni remekművét, a *Le baruffe chiozzotte*-t (A chioggiai csetepaté) a chioggiai festői Campiello Santa Caterinán helybeli műkedvelők adták elő, chioggiai halászhalkák, matrózok, ácsok, fuvarosok s egyéb mesteremberek, valóságos környezetben, ódon és ütött-kopott házak, bárkák, vitorlák, hálók között, és ami a legfontosabb, hamisítatlan chioggiai tájszólásban. Az előadást Mangini professzor rendezte, s maga írja (Lettere Italiane 1958: 529), hogy ennek az előadásnak a hangulatát és hitelességét semmiféle szintársulat nem érheti el soha.

Igen fontos eredménye ennek a nemzetközi összejövetelnek, hogy elhatározták egy Goldoni-szótár megszerkesztését; az *Opera Omnia* kiadásán kívül valóban ez volna a legszebb áldozat Goldoni emlékének, hiszen ezt a szótárt ő maga tervezte ki és ő maga akarta megcsinálni. A másik nevezetes határozatban a velencei tudományos, irodalmi és művészeti intézet (Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti) pályázatot hirdetett a Goldoni életével és munkájával oly szorosan összeforrott velencei Teatro San Luca történetének megírására. Kétségtelen, hogy ha ez a mű elkészül, új adatok százaival fogja gazdagítani és megtermékenyíteni az egyre jobban nekilendülő Goldoni-kutatást.

I duecentocinquanta anni di Goldoni

Il recensore (Prof. Giuseppe Révay, ben noto traduttore ungherese delle commedie di Goldoni) in questo piccolo comunicato rende conto dei due volume degli *Atti del convegno internazionale Goldoniano*, pubblicati l'anno scorso da Vittore Branca e Nicola Mangini, in occasione del duecentocinquantesimo anniversario (1957) della nascita di Goldoni. Il recensore mette in risalto i meriti dei due eminentissimi scienziati Goldoniani intorno alla redazione di questa importantissima collezione degli studi e delle conferenze tenute al convegno. Il primo volume contiene la storia e l'organizzazione del convegno, ed inoltre le conferenze di carattere generale e teoretico, il secondo pubblica le 65 conferenze tenute al convegno intorno alle questioni speciali delle nuovissime ricerche Goldoniane. Il comunicato, dopo aver rilevati gli studi più importanti, ed apprezzato i risultati pregevoli degli scienziati Goldoniani, finisce colla constatazione del fatto deplorabile, che le ricerche e traduzioni ungheresi (cioè la bibliografia Goldoniana ungherese) mancano pressochè assolutamente agli *Atti*, e bisogna confessarlo; dalla nostra colpa. E dunque l'urgentissimo dovere dei nostri scienziati di fornire la bibliografia Goldoniana ungherese per l'imminente pubblicazione della bibliografia Goldoniana mondiale.

DOMOKOS SÁMUEL
KLASSZIKUS ROMÁN ÍRÓK MŰVEI
MAGYAR NYELVEN

A felszabadulás utáni években jelentősen megnőtt a hazánkban megjelent klasszikus román művek száma. Az elmúlt 15 év alatt elértük, hogy a román klasszikusok legkiválóbb alkotásai magyar nyelven is olvashatók. Nagy hiányt kellett behoznunk, hiszen a két világháború közötti időben a román írók művei főleg Erdélyben láttak napvilágot, s a legtöbbször el sem jutottak hozzánk. Lényegében véve szinte előről kellett kezdenünk a román írók műveinek magyarra való fordítását, hiszen — egyes, szórványosan napvilágot látott Eminescu-fordításoktól eltekintve — a legnagyobb román költő versei ismeretlenek maradtak közönségünk előtt, költeményeiből nem jelent meg egyetlen antológia sem. Hasonló volt a helyzet más román klasszikusok műveivel is.

Az alábbiakban sorravesszük a klasszikus román írók magyar fordításait. A seregszemlét a költészettel kezdjük.

Elsőnek említjük az *Eminescu válogatott versei* című antológiát (Magyar—Román Társaság kiadása 1947. Jékely Zoltán bevezető tanulmányával 77. o.), nemcsak mert a nagy román lírikus első gyűjteményes kötete, hanem azért is, mert időrendben is első jelentősebb megnyilatkozás felszabadulás utáni magyar-román irodalmi kapcsolatainkban.

Eminescu verseiből a két világháború között Erdélyben több antológia is napvilágot látott,¹ s az 1947-ben megjelent antológiának jelentősége abban van, hogy művészi értékben kétségtelenül többet jelent az előző fordítás-kötetekenél. A kötet közli Eminescu néhány költeményének régebben megjelent fordítását (Dsida Jenő: *Glossza*; Berde Mária: *Égy dák imája*; Áprily Lajos: *Az esti csillag* és Szemlér Ferenc: *A második levél* c. versfordítását), de a kötet nagy részét olyan költemények alkotják, melyek még nem kerültek lefordításra, vagy pedig nem eléggé művészi formában váltak ismertté. Ezek között említjük meg Jékely Zoltán: *Ó anyám* és Képes Géza: *Kint megremegek a nyárfaág és Ó jössz-e már?* c. versfordítását. De gyarapodást jelentenek művészi szempontból Gáldi László és Aradi Nóra fordításai is. Főleg Gáldi tolmácsolásait jellemzi az aprólékos műgond, az eredeti költői formák pontos betartása és a megbízható szöveghűség. Csak sajnálni lehet, hogy a kötet Jékely Zoltántól csak egy fordítást közöl, mert ebből ítélve úgy hisszük, sikeresen megbirkózott volna az Eminescu-tolmácsolás művészi követelményeivel.

A bevezető tanulmány a polgári kritika ismert anyagát használja fel, s ezért osztozik annak hibáiban, hiányosságaiban is, nevezetesen abban, hogy

¹ KIBÉDI SÁNDOR: Eminescu összes költeményei. Kolozsvár, 1934.; FINTA GERŐ: Eminescu költeményeiből. Kolozsvár, 1939. Ezeken kívül minden, a román költők műveiből összeállított antológia számos Eminescu-fordítást tartalmazott.

nem értékelte megfelelően Eminescu forradalmi hangú költeményeit, melyeket szinte kirekesztett a költő alkotásaiból. Értéke a tanulmánynak, hogy az esszé adta lehetőségeket jól felhasználja arra, hogy közel hozza Eminescut hozzánk, s hogy felkeltse az érdeklődést a nagy román költő életműve iránt. Jékely nemcsak elemzi a költő munkásságát, hanem a magyar költőkkel való párhuzamba-vonással jól érzékelteti szerepét és jelentőségét a román költészet fejlődésében is.

A 24 verset tartalmazó kis kötet értékes jegyzetanyagot is közöl a versek első megjelenéséről és magyar fordításairól.

Kétségtelenül hiányossága a kötetnek, hogy nem öleli fel Eminescu forradalmi líráját, amely pedig ismeretlen volt közönségünk előtt.

1951-ben jelent meg hazánkban a *Román költők antológiája* című kötet (Szerkesztette Köpeczi Béla és Vas István, Szépirodalmi Könyvkiadó). A gyűjtemény az egész román költészet keresztmetszete, kialakulása idejétől — a XIX. század elejétől — egészen napjainkig. Anyagát nagyjából a klasszikus költők versei képezik. Az antológiának az a jelentősége, hogy első ízben vállalkozik arra, hogy nyomon kövesse a román költészet fejlődését, s hogy értékes alkotásokon keresztül valóban igényes művészi tolmácsolásban mutassa be a nálunk még ismeretlen romantikus Cîrlova-t; a 48-as nemzedék forradalmi költőit: Boliaot, Alexandrescut és V. Alecsandrit; a nagy klasszikusokat: Eminescut, Vlahutát és G. Coşbucot, valamint a forradalmi román líra első képviselőit: Neculutát és Tomat.

Dicséretes a szerkesztők anyagválogatása, valóban mindaz bekerült a kötetbe, ami a klasszikus román költészetben a legjelentősebb költői alkotás. Másik érdeme a kötetnek, hogy nagy gondot fordított a formai kérdésekre, a művészi tolmácsolásra. Ezért van az, hogy sok esetben a fordítók nemcsak az eredetiekkel egyenértékű fordításokat adtak, hanem néha még túl is szárnyalták azokat művészi kivitelezésben. Ilyen fordítások Illyés Gyula: Toma: *Áldott aratás* című fordítása, Szabó Lőrinc: Gr. Alexandrescu; Áprily Lajos, Képes Géza, Jékely Zoltán Eminescu-tolmácsolásai. A kötet magas művészi színvonalára jellemző, hogy gyenge fordítás nincs is a kötetben. Természetesen ez az igényesség nemcsak az antológia klasszikus anyagára jellemző, hanem a mai költők verseire is, sőt a kötet elején közölt népköltészeti anyagra is, mint Illyés Gyula: *Báránkyka* és Jékely Zoltán: *Az argyasi monostor* című ballada-fordítása.

A *Román költők antológiája* reprezentatív jellegű gyűjtemény, melynek értékét növeli Köpeczi Béla alapos bevezető tanulmánya, mely lehetőséget ad a magyar közönségnek a román költészet megismerésére, megértésére. Igaz, hogy mai anyaga már nem mindenben érzékelteti a román költészet valóban meglevő magasabb színvonalát, ezért gondolni kellene a kötet megfelelő kiegészítésére és új kiadására.

1958 végén jelent meg hazánkban George Coşbuc *Költemények* című antológiája a hazai és romániai magyar költők tolmácsolásában. Fejlődő román irodalmi kapcsolatainkban Coşbuc verseinek gyűjteményes kiadása figyelemre méltó eredmény. A klasszikus román költészet kiváló képviselője a szórványosan napvilágot látott antológiákból nem vált jelentőségéhez mérten ismertté a magyar közönség előtt, pedig Coşbuc — Alecsandri és Eminescu mellett — a legjelentősebb klasszikus román költő. Joggal nevezte őt Gherca, haladó román kritikus a parasztság költőjének. Fellépése a múlt század végén az Eminescu halála után megfakult román költészetben új irányt teremtett:

a népies irányt, mely célkitűzéseiben sokban hasonlított az Arany által képviselt népies irányhoz. Költészete sok hasonlóságot mutat az Aranyéval, akinek balladaművészetéből alkalmasint merített is műballadáiban. Coşbuc jelentős és gazdag költői örökséget hagyott hátra, mely tele van haladó vonásokkal. Coşbuc költészetének maradandóságát, klasszicitását elsősorban az adja meg, hogy legtöbb versét a nép életéből és a népi alkotásokból merítette, és a legtöbbet a nép érdekében írta. Ezt leghívebben forradalmi hangú *Földet adj!* című verse tükrözi, melyet József Attila ültetett át magyarra. E versét a múlt század végén írta, több mint egy évtizeddel az 1907-es tragikus román parasztlázadás előtt. Coşbuc e versébe sűrítette a román parasztság minden szenvedését, amely nincstelenségéből és elnyomottságából fakadt, de ugyanakkor jól érzékelteti a paraszti tömegek félelmetes erejét is a versszakok záróakkordjaként ismétlődő „földet adj!”-al, hogy azután a befejezésben felzúgjon a nincstelen parasztszék fenyegető kórusa a földesurak ellen. Találóa n jegyezte meg e költeményről *Gherea* : „lehetséges, hogy Coşbuc nem ismerte az osztályharc elméletét, de e költeményben nem egyazon nemzet fiáról, hanem két különböző nemzetről van szó, akik harcban állnak egymással és halálosan gyűlölik egymást”.

A múltban a nagy román költőt a polgári kritika a falusi élet idillikus énekesének tüntette fel, s elhallgatta költészetének kétségtelenül nagyobbik részét, a harcost, haladót. Ma azonban a teljes Coşbuc-mű vált ismertté számos kiadásban a román közönség legszélesebb rétegei előtt. Költészetét a realista életszemlélet, a nép határtalan szeretete a román irodalom klasszikus értékévé tette, s ezért műve a román nép megismerése szempontjából a legmegbízhatóbb forrásnak tekinthető.

A válogatás és szerkesztés — Jékely Zoltán és V. András János munkája — körültekintő és gondos, s a kötet mindazt magába foglalja Coşbuc költészetéből, ami művének legértékesebb része. A fordítások általában jól sikerültek, s mind tartalmilag, mind formailag követik az eredeti verseket. Mégis — talán a fordítók nagy száma miatt (huszonhárman fordították a verseket) — a kötet bizonyos fokú egyenetlenséget mutat, ami onnan ered, hogy nem mindegyik műfordítónak sikerült megtalálnia a Coşbuc-versekre jellemző népi hangot. Az antológia közli I. Popper román kritikus méltatását a költőről. A szép kiállítású kötet, melyet az Európa kiadó jelentetett meg, hozzájárul ahhoz, hogy közönségünk átfogó képet kapjon a haladó román költészet egyik kiváló képviselőjéről.

*

Jelentős eredményeket értünk el a román prózaírók műveinek fordítása terén is. Időrendi sorrendben haladva a következő fordításokról számolhatunk be.

Az első román regény, mely a felszabadulás után napvilágot látott Liviu Rebreanu *Lázadás* című műve volt (Fordította Gáldi László. Renaissance Kiadó 1945). Rebreanu (1885—1945) a román regény egyik kiváló képviselője, magyarra fordított regénye az író fő művének tekinthető. De kiemelkedik e mű a korabeli regények sorából is haladó szellemű részeivel és komoly művészi értékével. A *Lázadás*ban az író egy bojárcsalád történetében az 1907-es parasztlázadást örökítette meg, s ezért a mű nemcsak izgalmas olvasmány, hanem értékes kútfő is a román társadalmi állapotok megismeréséhez. A fordítás nemcsak filológiailag pontos, hanem lendületes stílusú, élvezetes olvasmány is.

Legtöbb műve magyar nyelven a 80. életévét meghaladó, élő klasszikus, Lenin díjas Mihail Sadoveanunak jelent meg.² Sadoveanu a román parasztság és a nép életének egyik leghívebb ábrázolója. Írói élményeinek legjavát falun eltöltött gyermekévei alatt merítette, amikor paraszt nagyszüleinél időzve a többi paraszt fiúval együtt élte a moldvai román falu sajátos életét, részt vett a falusi táncokban, fonókban, hallgatta az öreg parasztok mesélését a múltból, a törökök elleni harcok hősi emlékeiről. De hallotta panaszait is a kegyetlen bojárokról, a hatósági emberek könyörtelenségéről, a szabadparasztokat ért jogfosztásokról s mindarról, ami a parasztság életét megkeserítette a félféudális századvégi Romániában.

Első magyarra fordított regénye a *Balta*.³ Tárgyát a román pásztoréletből meríti, s a *Miorița* című ballada tartalmához hasonló tragikus eseményt örökít meg: az irigy, gazdagodásra vágyó pásztorok megölik jómódú társukat, hogy megkaparintsák juhait. A juhász felesége férje gyilkosainak felkutatása céljából bejárja Moldva nagy részét. Ez az utazás a regény magva, s az író élvezet bennünket a helyi koreszmárosok, pásztorok körébe, s rajtuk keresztül megismertet a román nép különféle típusaival és az élő néphagyományok gazdagságával. Megfelelőbb művet, amely ilyen nagyszerű keresztmetszetet adná a román nép patriarkális múltbeli életének, társadalmi viszonyainak, népszokásainak, alig lehetett volna találni. Ezért a regény a magyar közönség részére nemcsak értékes olvasmány, hanem fontos forrásműve is a román nép múltbeli életének. A fordító, Aradi Nóra komoly erőfeszítést végzett, hogy megfelelően tolmácsolja az eredeti mű költőiségét, stílusának változatosságát, gazdagságát.

Sadoveanu másik jelentős műve, mely hozzájárult népszerűségéhez, *Moldvai szél* című regénye.⁴ Számos társadalmi regénye közül e mű a legművészebb alkotásának tekinthető. E regényében sikerült az írónak realista művészi eszközökkel hiteles képet rajzolni a századvégi román társadalom életéről, melyet éles ellentmondások, korrupt közigazgatás és a parasztokkal szemben megnyilvánuló bojári önkény jellemzett. A regény főhőse a bojár Filotti, beleszeret egy parasztlányba, s hogy azt megtarthassa magának, börtönbe hurcoltatja a lány szerelmesét, Vasile Brebu szegényparasztot. A bojár közben, hogy nyomasztó helyzetéből szabaduljon, egyre nagyobb kölcsönökhöz kénytelen folyamodni, s rendre egész birtoka az uzorások kezébe kerül, ő pedig a halálba menekül. A hanyatló bojári világ realista ábrázolása mellett az író sikerült rajzot ad a feltörő polgárság tipikus alakjairól: bankárokról, bérlőkről és uzorásokról. Kifejezésre juttatja, hogy a parasztok sorsa mit sem változik a bérlők uralma alatt, s hogy új, igazabb életet csak bojárok és polgárok nélkül lehetne teremteni. A fordítás Serédi László és Aradi Nóra munkája. A fordítók minden erőfeszítése ellenére meglátszik, hogy két különböző tehetségsű fordító tolmácsolása. Kétségtelen, hogy a Serédi által fordított első rész művészebb, közelebb áll az eredeti mű szépségeihez.

Sadoveanu nagy regényeinek sorába tartozik *Nikora Potkova* című történelmi regénye a XVI. századi Moldva függetlenségi harcainak a török hódítók ellen. Az író meggyőzően bizonyítja be, hogy csak az az uralkodó tud eredmé-

² *Balta, Moldvai szél, Mitrea Kokor útja, Borsszem Jankó, Csodálatos erdő, Virágöböl és Nikora Potkova* című regénye, valamint *Örvény felett és Medveszem* c. válogatott elbeszéléseinek gyűjteménye.

³ Székesfevárosi Irodalmi Intézet kiadása, 1948.

⁴ Szikra, 1949.

nyesen harcolni az ország függetlenségeért, aki nem a bojárokra, hanem a nép széles tömegeire támaszkodik. Sadoveanu jól ismeri a törökök elleni harcok korát mind a nép ajkáról, mind pedig a krónikákból, s regényében csodálatra méltó paraszti hősökkel ismertet meg, akik az igazi hazaszeretet nagyszerű példáit szolgáltatják. Regényének fogyatéka, hogy helyenként nem elég cselekményes, s az így támadt űrt a szereplők kissé hosszúra nyújtott visszaemlékezései töltik ki. Érdeme, hogy nagy művészi erővel kelti életre a régmúlt idők alakjait, társadalmi viszonyait, az udvari és bojári élet jellegzetes szokásait, beszédmodorát s az egész ábrázolt korszak atmoszféráját.

Sadoveanu újabb alkotásai közé tartozik *Mitrea Kokor útja* című regénye, mely 1950-ben Béke-díjat nyert. A műben az író a szegényparaszttság útját rajzolja meg a két világháború közötti időtől a felszabadulásig. Főhőse, Mitrea, tipikus képviselője az elnyomott román parasztságnak, aki tengernyi múltbeli nyomorúság és megaláztatás után a felszabadulásban találja meg élete értelmét, amikor felosztja szenvedéseinek földjét, a falubeli bojár birtokát. Sadoveanu realista művészi eszközökkel ábrázolja hősenek öntudatosodását katonáskodása, majd Szovjetunióbeli fogsága idején. Kár, hogy az utóbbi rész nem eléggé eseménydús, s az író az ábrázolást az elmeséléssel cseréli fel. E hiányossága ellenére a regény értékes alkotás Sadoveanu műveinek sorában, s méltán szerzett hírnevet írójának külföldön is.

Magyar nyelven megjelent regényeit szervesen egészíti ki novelláinak és elbeszéléseinek több mint 500 oldalas kötete.

Sadoveanu legsikerültebb, legművészibb alkotásai, mondhatni a műfaj remekei, paraszti tárgyú novellái. Mindenekelőtt megejt az író mesélő készsége, s egyéni hangú írásai végig lekötik érdeklődésünket. Kétségtelen, hogy elbeszéléseinek témái, hősei és atmoszférája sok közös vonást mutat a román népmesékkel. Paraszti hősei, akárcsak a népmesékben a legkisebbik fiú, mindig harcban állnak elnyomókkal; legtöbbször elbuknak az ellenük vívott harcban. Bár legtöbb elbeszélésében szenvedésről, nyomorról ír, mégis a sorok között átizzik az író optimista életszemlélete, hogy jönnie kell egy jobb kornak, amikor az elnyomott nép szenvedései véget érnek.

Sadoveanu művészetének sajátossága, hogy a nép, a parasztság életét mindig egyedi jelenségeiben mutatja, s ebből a sok egyedi képből alakul ki az olvasó előtt a román falu képe: a látszólagos nyugodt felszín alatt, a mélyben, fájdalmas emberi tragédiák játszódnak le. Sadoveanu fő törekvése, hogy reálisan mutassa be a román nép életét, társadalmi viszonyait; de e törekvése egyáltalán nem válik nyilvánvalóvá, mert az író azzal az érzéssel tölti el olvasóit, hogy csupán a mese kedvéért mesél. S valóban még elbeszéléseinek felépítése is a népmesékre emlékeztet: a történetet az író legtöbbször rövid természeti leírással kezdi, mely mindig igazodik az elbeszélés tematikájához — akárcsak a népdalok természeti képei. Az elbeszélés folyamán többször is szerepel természeti kép, valahányszor a történet drámai kifejlése ezt megkívánja. *A bojár bűne* című elbeszélésében például a sűrítő szél, majd a vörösen lebukó nap s az elemi erővel kitörő vihar jelzi a közeledő tragédiát, mely drámai gyorsasággal be is következik; a bojárfiú lelövi a lánya elesábításáért rajta bosszút állni akaró parasztot.

A legtöbb konfliktus a szegényparasztok életében a bojárok önkényeskedéséből ered. Számos írásának fojtott levegőjéből érezni lehezt az a mély szakadékot és ellentétet, mely fennállott a bojárok és a parasztok között. A bojár — szegényparaszti ellentét leginkább *A szegények ítéllete* című novellájában kerül

felszínre. Ez egyik legdrámaibb írása; benne nem a bojárok előtt meghunyászkodó szegényparasztokkal ismerkedünk meg, hanem olyanokkal, akik a betyárok — ezekkel különben több írásában is találkozunk — és a nép támogatását látva, szembe mernek szállni a bojárokkal, s megtorolják társuk sérelmét: megölik a bojárt a paraszt feleségének elcsábításáért és a férfi megkínzásáért.

Sadoveanu elbeszéléseiben a szerelem mintegy központi helyet foglal el. Alig van írása, melynek eseményét ne a szerelem mozgatná. Ez módot ad az írónak, hogy éles társadalmi konfliktusokat fedjen fel, másrészt betekintést nyújt az egyszerű emberek gazdag lelkivilágába. Alig van román író, aki olyan művészien tudna írni a szerelemről, mint Sadoveanu. Ez a hatalmas emberi érzés legtöbbször az első megpillantásra szinte végzettszerűen fejlődik ki a paraszti fiatalok között, s aztán semmilyen akadály sem állhat útjába, sem a szülők ellenzése, sem gazdag kérés megjelenése.

Említettük, hogy Sadoveanu elsősorban a moldvai szegényparasztok életéből meríti írásainak tárgyát. Mégis, számos írásában találkozunk hivatalnokokkal, kisemberekkel, akiknek vergődő, gyöttrődő életét az író rokonszenvenvel kíséri, együtt érez velük. Munkásokkal ritkán találkozunk elbeszéléseiben. Mindez azonban nem jelenti a sorsuk iránti érdektelenséget, hiszen *Menjünk Brazíliába* című novellájában az író vallomást tesz testvéri érzéseiről egy a hatóságok által üldözött munkás iránt.

A magyar közönség Sadoveanu-ban a legegységibb hangú alkotóművészt ismeri meg, akinek művei a román nemzeti irodalom legkiválóbb értékei közé tartoznak. Művészi magyar tolmácsolásai hozzájárulnak a román nép múltjának közelebbi megismeréséhez.

Seregszemlénk végén azt a reményünket fejezzük ki, hogy eddigi jelentős eredményeinket rövidesen újabbak követik, s közönségünknek módjában lesz a klasszikus román irodalom számos további értékével is megismerkedni.

A szerző korábban megjelent írásai e tárgykörből:

A román irodalom magyar nyelven. Keleti Kapu, 1946. 1. szám és 1947. 2. szám.

Rebreanu : Lázadás című regénye. Új Szántás, 1947 májusi szám.

Eminescu válogatott versei. Új Szántás, 1947 májusi szám.

Mihail Sadoveanu : A balta c. regénye. Diárium, 1948 december.

Román költők antológiája. Irodalomtörténet, 1951. 3. szám 361—373.

Ion Slavici : A kincs. Művelt Nép, 1954. október 17. száma.

Mihail Sadoveanu. Születésének 75. évfordulója alkalmából. Természet és Társadalom, 1955 novemberi száma 673—675.

M. Sadoveanu : A Nyestfiak. Élet és Irodalom, 1957. 22. szám.

Eusebiu Camilar : A betyárok völgye. Élet és Irodalom, 1957. 2. szám.

Sadoveanu : A Nyestfiak című regényének fordítása. Magyar Nyelvőr, 1958. LXXXII. 316—319.

Százéves gyűjtemény. [Ács Károly antológiájáról]. Előre, 1958. 3464. szám.

Román költő magyarul. (Vasile Alecsandri : Válogatott versek.) Nagyvilág, 1958. 11. sz. 1258—1259.

Akasztottak erdeje. L. Rebreanu regénye. Élet és Irodalom 1958. 4. szám.

A magyar Arghezi. Nagyvilág, 1960. 3. szám.

Tudor Arghezi nyolcvan éves. Népszabadság, 1960. május 21. száma.

M. Sadoveanu 80 éves. Népszabadság, 1960. november 5. száma.

Operele lui M. Sadoveanu în limba maghiară. Viața Românească, 1960 novemberi Sadoveanu-émlékszáma.

KOVÁCS JÓZSEF

O'NEILL MŰVEI MAGYARORSZÁGON

A század elején világszerte erjedési folyamat indult meg, amely egy új, a megváltozott időknek megfelelő, azt kifejező színpad megteremtését tűzte ki célul. Hazánkban ezt az első világháború után az emigrációba kényszerült írók, művészek mellett jelentős mértékben az *Új Kultúra* folyóirat köré tömörült csoportosulás képviselte. Ez a folyóirat ismertette az európai, de elsősorban a németországi új színpadi törekvéseket, s kísérletet tett arra is, hogy az új irányzat legjelentősebb képviselőit a magyar színpadon is megszólaltassa. Közülük Georg Kaiser, Ernst Toller, Ivan Goll, Walter Hasenclever, Knut Hamsun, Bertolt Brecht és Duhamel nevével találkozhatunk leggyakrabban a korabeli újságok és folyóiratok hasábjain. Hasenclever *Emberek* és Kaiser *Tűzvész az operaházban* expresszionista színművét 1923-ban Budapesten is bemutatták, az előbbit az *Új Kultúra* tervezett előadássorozata első darabjaként a Renaissance színházban, az utóbbit Forgács Rózsi Kamarszínházában.

Számos rövid életű színházi vállalkozásról is tudunk ebből az időből, amelyeket nem csupán a formai kísérletezés jellemzett, hanem az a törekvésük is, hogy a kor haladó szellemű műveinek bemutatásával elsősorban a munkáosztályhoz szóljanak.

Hasonló folyamat ment végbe az amerikai drámairodalom és színpad fejlődésében is. A tízes években egymás után alakulnak az írók és színészek színjátszó csoportjai, a kis színpadok. Ebben a mozgalomban teljesedett ki O'Neill művészete, akit nem csupán az amerikai drámairodalom legjellegzetesebb képviselőjének, hanem mintegy megteremtőjének is tekintenek.¹

Eugene O'Neill (1888—1953), a színész és színműíró James O'Neill fia, apja vándortársulatánál már gyermekkorában megismerkedett a színházzal. Drámaíróvá azonban csak akkor vált, amikor néhány évi tengerészélet, kóborlás, újságnál és színháznál végzett munka után, a Baker professzor drámaiskolájában eltöltött év megerősítette hivatástudatában. 1915-ben bekapcsolódik a Provincetown Players irodalmi színtársulat munkájába, amely bemutatta John Reed és Michael Gold szocialista írók egy-egy művét is. O'Neill 1915—19 között írt egyfelvonásosainak témái ismeretlenek voltak az akkori amerikai színház számára, realizmusuk erős hatást gyakorolt a drámairodalom fejlődésére, különösen a harmincas évek munkástárgyú darabjaira. Erős egyénisége, Ibsenre, Strindbergre emlékeztető művészete, a társadalmi problémák

¹ L. ROBERT E. SPILLER *The Cycle of American Literature*. New York 1957. The New American Library 189—190. és L. MORRIS: *Curtain Time. The Story of the American Theatre*. New York 1953. Random House 327 kk.

merész felvetése — az 1920—24 között írt színművekben — elősegítette, hogy az amerikai színpad megszabaduljon a romantikus vígjáték és a melodráma hagyományainak kötöttségétől, és utat nyitott Elmer Rice, Paul Green, Robert Sherwood, Clifford Odets és számos más drámaíró művészetének kibontakozásához.

A húszas évek elején írt műveket a társadalmi problémák merész felvetése jellemzi. Ilyen különösen *A szőrös majom* (The Hairy Ape) és a *Jones császár* (Emperor Jones). A felvetett problémákat nem oldja ugyan meg, de művészig meggyőzően ábrázolja, hogy mi történik a valóság és az illúziók világa között hányódó egyénnel. Ez a mondanivaló egész életművén végighúzódik. A húszas évek végén írt műveiben is megtalálható a társadalmi kérdések bizonyos mértékű felvetése, de ezeket a műveket inkább a kísérletezés jellemzi. Legsikerültebbek a *Brown a nagy isten* (Great God Brown — álarc alkalmazása a szereplő igazi énjének elrejtésére), a *Különös közjáték* (Strange Interlude — a szereplők gondolat alatti tudatáramlásának feltárása a „felre” beszéd alkalmazásával) és az 1931-ben bemutatott *Amerikai Elektra* (Mourning Becomes Elektra — a görög tragédia módszereinek beleillesztése a lélektani dráma kereteibe).

Az Elektrát követő művek fő jellemzője a vallási misztika (*Dynamo, Mindörökké*). Írói termékenysége, amelynek a húszas évek elejéről számos művet köszönhetünk, eltűnőben van, és a *Mindörökké* (Days Without End, 1934) után több mint egy évtizedes hallgatás következik, hogy 1946-ban a klasszikus drámai hármas egységhez csaknem mereven ragaszkodó realista művével, a *Jön a jegessel* (The Iceman Cometh) végképp búcsút mondjon a színpadnak. De a hallgatás ideje alatt is dolgozik, és az írói hagyatékában talált művek, különösen az *Utazás az éjszakába* (Long Day's Journey Into Night), ismét feléje irányították az irodalomtörténészek és a színházi szakemberek figyelmét. A három Pulitzer díj (1920, 1922 és 1928) és az irodalmi Nobel díj (1936) mutatják, hogy művészetét otthon és külföldön is egyaránt elismerték és méltányolták. Művészete „benső együttérzést tartalmaz a nép iránt”,² és ellentmondásai ellenére, törekvése a valóság megragadására és ábrázolására szükségessé teszi, hogy helyet kapjon a szocializmust építő országok kulturális életében is.

*

O'Neill nevével — indulását tekintve — viszonylag későn találkozunk a magyar folyóiratok hasábjain. Ennek oka egyrészt az, hogy maga a szerző is csak 1920-ban jelentkezik első, egész estét betöltő darabjaival, és válik elismert drámaíróvá hazájában, másrészt lehetséges, hogy a magyar színházak a bécsi, berlini, párizsi és londoni bemutatók tartózkodó fogadtatása miatt — legalábbis egy időre — letettek olyan szerző műveinek bemutatásáról, amelyek a színházak akkori válságos gazdasági helyzetében nem ígértek volna biztos közönségskert. De O'Neill késői jelentkezésének nyilvánvalóan oka az is, hogy a világháború az egymással szembenálló hatalmakat a művészetek terén is elszigetelte egymástól. De a háború után is a színházak, hagyományaiknak megfelelően, elsősorban a német színpad felé tájékozódtak (Bécs, Berlin), majd a francia színpad eredményeit kezdik vizsgálni.

² V. J. JEROME Egy változó világ kultúrája. (Culture in a Changing World.) Ford. Székely Jolán. Szikra, Budapest 1949. 16.

Hírét Lengyel Menyhért hozza magával, aki több hónapot töltött az Egyesült Államokban, és még 1921 elején megnézte a *Jones császárt* a Provincetown Players színtársulat előadásában. Érdekes módon, a darab sikerét elsősorban Charles Gilpin néger színész kimagasló teljesítményének tulajdonítja, de megemlíti, hogy a szerző „egyike azon keveseknek, akik mint érdekes, egyéni, új színdarabírói tehetségek számítanak Amerikában”.³

Ezután legközelebb 1924-ben találkozunk O'Neill nevével, amikor Lengyel Menyhért az *Anna Christie* első felvonásával mutatja be a szerzőt a a Nyugat olvasóinak. „Kétségtelen — írja —, hogy egyike az új irodalom legszebb reményekre jogosító jelenségeinek, akivel érdemes megismerkedni”.⁴

Ez a megismerkedés akkor következik be, amikor a Ráday-utcai Új Színpad *A szőrös majommal* jelentkezik, Harsányi Zsolt fordításában, Csontos Gyulával és Szokolay Ollyval a főszerepben. Az előadást Bársony István rendezte, diszlettervező Upor Tibor volt. A darab összesen csak nyolc alkalommal szerepelt a színház műsorán, de ez is jelentős sikernek tekinthető. Az Új Színpad eredetileg a *Jones császárt* szerette volna bemutatni (Harsányi Zsolt fordításában *A fekete császár* címmel) teljesen újszerű diszletekkel (fákat mozgató futószalag az erdei bolyongás valóságérzetének megteremtésére), Csontos Gyulával a főszerepben. A bemutatóra azonban nem került sor, mivel Csontos nem tanulta meg a szerepet. Így a színház szükségmegoldásként választotta *A szőrös majom* előadását.⁵ A Jones császár színházi előadására tudomásunk szerint nem is került sor.

A bemutatót a sajtó általában elismeréssel fogadja. A Népszava szemleírója szerint, ez a mű a „mindent hatalmába kerítő kapitalizmus egyik legnehezebb sorsú embertípusának, az Óceánt járó nagy hajók fenékén lakó, kormot verejtékező, szénport ziháló kazánfűtő tragikus sorsbeteljesedése”.⁶ Míg itt Yank, a fűtő sorsában a „modern rabszolga” tragédiájáról olvashatunk, addig a Budapesti Hírlap úgy véli, hogy O'Neill a „nyegle divatbáb idétlen gúnysikításából csinál bizarr tragédiát”, és arra a következtetésre jut, hogy ha O'Neill „nem a Broadwaynek dolgozik, ritka színpadi költeményt írhatott volna ebből a témából. A rettenetes távolság emberi skáláján, amely a kazánpokol és a fényűző fedélzet között ijesztő hosszan elnyúlik, lemérhetett volna egy olyan lelkiutat, amely minden érző, gondolkodó elmét megreszketethetett volna a két hemiszférán. . .”⁷ De a szerző a társadalmi problémát, a kazánpokol és a fényűző fedélzet közötti rettenetes távolságot csak felveti, és ezen a kereten belül az egyén hovatarozásának kérdését vizsgálja. Ez Yanknek, a kazánfűtőnek a tragédiája. Nem találja helyét a társadalomban, az emberek között, ezért a majmok közt keresi azt. A gorilla halálos ölelésében döbben azonban rá, hogy az állatok között sincs helye.

Ezekből a jegyekből jut Kosztolányi arra a következtetésre, hogy O'Neill olyan lázadó, aki „hadat üzen minden tömegnek, akár jobbpárti az, akár balpárti. Mivelhogy költő, észreveszi a sok között az egyet, az ő jogait és nyomorúságát kiabálja”.⁸ Következetlen megoldása, valamint annak ellenére, hogy a „darab megcsinálása, költészete, színpadi trükkjei, elmélkedései mind olya-

³ LENGYEL MENYHÉRT: Amerikai napló. Athenaeum, Budapest 1922. 118.

⁴ LENGYEL MENYHÉRT: Eugene O'Neill. Nyugat, 1924. II. 154.

⁵ Tiszay Andor szóbeli közlése.

⁶ (-r): O'Neill: „A szőrös majom”. Népszava, 1938. április 21. sz.

⁷ MARIAY ÖDÖN: A szőrös majom. Budapesti Hírlap, 1928. április 20. sz.

⁸ KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A szőrös majom. Pesti Hírlap, 1928. április 20. sz.

nok, amelyeneket százával találunk a mi ismert európai irodalmunkban”,⁹ ezek a színdarabok azt jelentették, hogy az amerikai színpadi irodalom legkiemelkedőbb alkotásai már egyenértékűvé váltak európai versenytársaikkal.

Alig egy évvel később nagyobb sikerrel játszott a Vígszínház a *Különös közjátékot*. A rendező Jób Dániel, a szereplők Gellért Lajos, Gombaszögi Frida, Törzs Jenő, Vértess Lajos, Rajnai Gábor és Varsányi Irén voltak. Harsányi Zsolt fordítása általában híven követi az eredetit. A húzások, melyeket indokolhatott a mű terjedelme, de amelyek ugyanakkor gondosan mellőztek minden mellékproblémát, állítólag „közel hozták a darabot a pestiközönség ízléséhez”, de egyben el is torzították. Az inkább regénybe, mintsem színpadra illő témát a szerző meglepő, újszerű módon dolgozza fel. A szereplők először azt mondják el, amit közölni akarnak másokkal, és ezután hangosan fejezik ki gondolataikat. Ez a kettős beállítás, a „félre” beszéd ily mértékű alkalmazása azonban „nemcsak legjellemzőbb sajátossága a *Különös közjátéknak*, hanem egyenesen strukturális alapeleme. Ami drámaiságot az író kirobbit az epikus témából, mind ennek a gondolat-megszólatatásnak újszerű eredménye”.¹⁰ A kritikusokat elsősorban az új, szokatlan forma ragadta meg. Lengyel Menyhért szerint „a darab magában véve, kitűnő kvalitásai mellett sem állna meg a lábán, ha a rendes régi formában találnák”.¹¹ Schöpflin megfogalmazásában, O'Neill „széttöri és újra összerakja a drámai formát, regény-témát drámává gyúr, kifordítja, befordítja az alakokat tetszése szerint, s a maga erőteljes félbarbárságával nyíltan kimond olyan dolgokat, amelyeket mi európaiak legfeljebb finoman, távolról sejtetni mernénk”.¹²

A háború utáni színpad törekvéseit elemezve, a Népszava szemleírója úgy látja, hogy a színházak közönsége arra vár, „háttha akad végre egy dráma, amely nemcsak formailag kísérletezik a színpad dimenzióinak fölhasználásával és új beállításával, hanem témájában is hozzá mer nyúlni ezernyi problémánk vérző, vajdúdó idegfeszültségéhez, ami egyaránt problémája Amerikának és Európának, egyaránt keres megoldást az irodalomban és a színpadon, mindkét világrész háború utáni lelki, gazdasági és társadalmi összeroppanása után”. Joggal véli azonban, éppen a csonkított szövegű előadás következtében, hogy a *Különös közjáték* csak részben felel meg ezeknek a kívánalmaknak, mivel az „első felvonás első jelenetében kapunk is néhány biztató hangot arra, hogy O'Neill ez a szépen beszélő író valóban emberi problémák és igaz szenvedések meglátójául és orvosául akar föllépni. Megrázó tragédia, keserű gyűlölet, tehetetlen szenvedés előszelei csapnak föl a színpadon, hogy azután ... ezek a mélyenszántó érzések sablonos polgári dráma kiinduló pontjaivá sekélyesedjenek”.¹³ Ezzel szemben jogos az a kifogás is, hogy „nem valami tisztább emberi keretet választott, hogy csupa klinikaszagú idegbeteget kergetett O'Neill a színpadra”,¹⁴ mégis úgy érezzük, ez nem az eredeti műnek szól, hanem a magyar színpadi változatnak, amely azt a darabban fellelhető igen fontos problémát, hogy a háború az embereknek nemcsak testét, hanem lelkét is tönkreteseti, a nő és férfi viszonyának kérdésévé egyszerűsítette le.

⁹ IGNÓTUS PÁL: A szörös majom. Nyugat, 1928. I. 690.

¹⁰ KÁRPÁTI AURÉL: Főpróba után. Magvető, Budapest 1956. 166.

¹¹ LENGYEL MENYHÉRT: Egy amerikai „patent” dráma. Nyugat, 1929. I. 139.

¹² SCHÖPFLIN ALADÁR: Különös Közjáték. Nyugat, 1929. I. 421.

¹³ (G): Különös közjáték. Népszava, 1929. március 10. sz.

¹⁴ Mariay Ödön: Különös közjáték. Budapesti Hírlap, 1929. március 10. sz.

A Vígszínház következő bemutatója az *Ifjúság* volt, amely összesen 15 alkalommal szerepelt a színház műsorán. Góth Sándor rendezte, s ő és felesége, Kertész Ella játszották a két főszerepet. Az *Ifjúság* kitűnő színpadi ismeretekkel megírt mű, a szerző a kevés és sekélyes tartalom ellenére is „életre tudja kelteni alakjait s éltető atmoszférát tud teremteni számukra”,¹⁵ és ezért többé-kevésbé „híven idézi az akkori idők beérkezettjeinek keneteljességét... és bibliai konzervativizmusát”.¹⁶

A harmincas évek elejére már kialakult egy olyan kép, hogy O'Neill az amerikai drámairodalom legnagyobb képviselője, aki „szándékaiban, művészetében komoly céljaiban alighanem különb a legtöbb mai európai drámaírónál”,¹⁷ és benne „végre igazi íróval találkozunk a pesti színpadon. Valaki ez az ember, akivel Európának is számolnia kell”.¹⁸ Ugyanakkor rámutatnak művészetének egyik legnagyobb korlátjára: bármilyen jól ismeri is a színpad technikáját, egyensúlyozatlan, és sok esetben „inkább a darabjai vázában mutatkozik meg a mély szenvedélyességű drámaíró, mint a megvalósított alkotásban”.¹⁹

Igen nagy érdeklődés előzte meg az író *Amerikai Elektrájának*, ennek a „drámai felhőkarcolónak” bemutatását a Nemzeti Színházban. Németh Antal rendező kitűnő színészekből állította össze a darab szereplőgárdáját: Bajor Gizi, Makay Margit, Csontos Gyula, Timár József és Uray Tivadar játszották a főbb szerepeket. A rendező a klasszikus díszletek alkalmazásával is a görög drámákkal való hasonlatosságot kívánta kifejezésre juttatni. A fordítás munkáját Harsányi Zsolt végezte, ami egészében véve sikeresnek mondható, de a terjedelem miatti kényszerű húzások helyenként egész jelenetet szüntettek meg, míg végül csak a mű váza maradt, amelyben az erotikus elemek hangsúlyozódtak ki.

Az előadás előzményeit vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy fennállt a bemutató elmaradásának veszélye, mivel Németh Antal igazgató különböző okokra, elsősorban a női főszereplő, Bajor Gizi betegségére hivatkozva szerette volna a bemutató időpontját későbbre tenni. A színházi kiadó azonban mereven ragaszkodott a szerződés feltételeihez, bízván abban, hogy bármelyik magán-színház, így elsősorban a Vígszínház, szívesen átvenné a darab előadási jogát. A Nemzeti Színház, nyilvános főpróba után, 1937. február 28-án mégis bemutatta az *Elektrát*, amely összesen 21 alkalommal szerepelt műsorán.

Az *Amerikai Elektra* nem csupán a görög Elektra monda modern környezetbe ültetése, amelyben a szerző „hősnője lelkét elmélyíti s tudatos és öntudatlan indulatait, ösztönszerű cselekedeteit a modern lélekábrázolás eszközeivel tárja fel”.²⁰ Mint Benedek András rámutat, a tragédiának van szociális mondanivalója is: „Lekplezi New England puritán mezbe öltöző, elzárkózó arisztokratáinak igazi életét, lelkivilágát. Ellentétként, a görög tragédia kórusához hasonló módon, szembeállítja ezzel az egyszerű emberek egészséges — és unalmas — életét”.²¹ Mindebből azonban semmit sem mutatott meg a magyarul előadott változat.

¹⁵ KÁRPÁTI AURÉL: *Ifjúság*. Pesti Napló, 1934. május 17. sz.

¹⁶ (Ggy): *Ifjúság*. Népszava, 1934. május 17. sz.

¹⁷ REMÉNYI JÓZSEF: *Mourning Becomes Electra*. Nyugat, 1932. I. 585.

¹⁸ KÁRPÁTI AURÉL: Főpróba után. Magvető, Budapest 1956. 166.

¹⁹ REMÉNYI JÓZSEF: *Mourning Becomes Elektra*. Uo.

²⁰ NÉMETH ANTAL: A grandiózus lélek... Esti Kurir, 1937. február 24. sz.

²¹ O'Neill: Utazás az éjszakába. Színmű 4 felvonásban. Fordította Vas István. Az utószót írta BENEDEK ANDRÁS. Európa, Budapest 1960. 157.

A bemutatóról írott kritika kiemeli, hogy a „régivel való azonosság, a történet egyezése adja meg a mű kimagasló jellegét és hatalmas lélegzetét; a szellemi átalakítás, a felfejtés modernsége hozza magával forradalmi mivoltát és riasztó arculatát”²², vagy amint Schöpflin megfogalmazza, „ez a tetőpontja annak, amit a mai drámától várni lehet és hosszú idő alatt az első igenlő válasz arra a minden gondolkodó színházbajáróban felvetődő kérdésre, hogy lehet-e a mai írótól nagyarányú, az emberi természet nagy mélységeit felkavaró tragédiát várni”²³. Egy másik kritika szerint O'Neill drámája olyan alkotás, „amelyre színházi életünk mai sivárságában mindenképpen fel kell figyelniünk. Amit a színház mai világválságában, a mai körülmények között, az állandó értékbe vetett hit mai megrendülése idején a drámairodalom terén tenni lehet, azt ez a minden egyenletlensége mellett is hatalmas és szárnyaló amerikai tehetség megtette. Darabja óriási és sikerült kísérlet: nem annyira tiszta és magasrendű irodalmi, mint inkább nyersen drámai szempontból.”²⁴

A Nemzeti Színház előadása nyomán felvetődött az a kérdés, hogy a Harsányi fordította és Németh Antal rendezte rémdráma olyan, mint „egy füzetes regény, amelyet este lefekvés előtt kézbe fogunk, s azután nem tudunk letenni”, vagy az „Amerikai Elektra sírógöresös remegést szán osztályrészül azoknak, akik az író szándékát követni tudják, a tragédia fenségét. . . brutális hatáskeltés helyettesíti”²⁵. Az előadást bírálva, Kárpáti Aurél úgy véli, „a látottak alapján ítélve azonban csak annyit állapíthatunk meg, hogy az Amerikai Elektra legfeljebb mutatós remekműhamisítvány”²⁶ vagy egy másik kritikát idézve, „ez a vérrel átítatott, a fekete és piros gyász orgiájába fojtott rémhistória nem azonos a szerző eredeti darabjával”²⁷. Ha el is fogadjuk, hogy a kényszerű összevonásban számos felvetődő problémára elveszett a válasz, de „a lényegét egész brutális nyersségében kihozta a Harsányi—Németh-féle átdolgozás”²⁸, a bírálat alapján helytálló. Igaz, a színháznál felvetődött az az elképzelés is, hogy két vagy három estén egymás után mutassák be a trilógiát. Ez ellen szólt a színházat és a közönséget egyaránt érintő nagyobb anyagi kiadás, továbbá az az érv, hogy akkor nem érvényesül olyan mértékben a dráma összhatása. A rövidítés fő oka azonban, úgy látjuk, az, hogy ez a mű, amely „kegyetlen ridegséggel leplezi le az új pogányság bűneit”, s amelyben talán „botrányosat és kivetnivalót is talál a jámbor polgári publikum”²⁹, egy szókimondó kritikus szerint az „eredeti formájában a tömegnek (tehát a színházbajáró polgárságnak) nem tudna zavartalan élvezetet nyújtani, tehát meg kellett nyírni, ki kellett hagyni belőle részleteket s lehetőleg tömören adni a tragédia lényegét” (vagyis az erotikumot).³⁰

Bár nem kétséges, hogy még ebben a formájában is igen nagy jelentősége volt az *Amerikai Elektra* bemutatásának, a vállalkozást mégsem nevezhetjük sikeresnek. Éppen ezért volna igen nagy szükség arra, hogy a művet a régi fordítás teljes szövegének felhasználásával, kijavítva természetesen

²² KÁRPÁTI AURÉL: Amerikai Elektra. Pesti Napló, 1937. március 2.

²³ SCHÖPFLIN ALADÁR: Amerikai Elektra. Nyugat, 1937. I. 310.

²⁴ PUSKÁS LAJOS: Színházi szemle. Az Ország Útja, 1937. 3. sz. 51.

²⁵ A maratoni darab a Nemzetiben. A Reggel, 1937. március 1.

²⁶ KÁRPÁTI AURÉL Főpróba után. Uo. 283. l.

²⁷ Amerikai Elektra. Társadalmunk, 1937. március 5.

²⁸ RÉVÉSZ MIHÁLY: Amerikai Elektra. Népszava, 1937. március 2.

²⁹ TAJTHY ÁRPÁD: Nemzeti Színház. Dél Budapest, 1937. március 20.

³⁰ Színházi napló. . . Budai Hírlap, 1937. március 4.

a nyilvánvaló tévedéseket, vagy új fordításban ismét műsorra tűzze valamelyik budapesti színház.

1937 őszén ismét a Vígszínház jelentkezett a szerzőnek egy új művével, a *Mindörökkével*. Az előadást Hegedűs Tibor rendezte, főbb szereplői Makay Margit, Somló István, Greguss Zoltán és Ajtay Andor voltak. A 16 estén előadott darab nem keltett különösebb érdeklődést. Általában gyenge, kényes műnek tekintették, s mint az egyik kritikus találoán megjegyzi, „sznob sietőséggel bemutatott darab”, ha már egyáltalán előadták, „kevésbé hatásos beállítást érdemelt volna”.³¹ A tudathasadás problémáit vizsgálva, annyira belemerül a lélek mélységeinek feltárásába, hogy „technikai eszközökkel nem tudta felküzdni magát a felszínre, kénytelen volt segítségért Istenhez, a valláshoz, a misztikumhoz folyamodni”.³² A műnek ezt a tendenciáját a rendezői fogások és különböző színpadtechnikai megoldások csak fokozták, úgyhogy a műnek szinte vallásos misztérium jelleget adtak.

A *Mindörökké* után csaknem egy évtized telik el, amíg a magyar színházak műsorán ismét találkozhatunk O'Neill művével. Az újjászületett magyar színpad fokozottabb érdeklődéssel fordul O'Neill művészeté felé. Ennek eredménye a *Vágy a szilfák alatt* bemutatása a Nemzeti Színházban 1946-ban. Szereplői Sulyok Mária, Balázs Samu, Maklári Zoltán, Maklári János és Gábor Miklós voltak, Gellért Endre rendezte. Zeke Zoltán fordítása azonban nem ütötte meg azt a színvonalat, amelyet a Nemzeti Színház híre és hagyományai megkövetelnek. Ezért lehetséges, hogy éppen a gyenge fordítás eredményeként sikkadt el a mű legfontosabb mondanivalója, amely Lunacsarszkij megfogalmazásában „jól irányított csapást mér az emberben rejlő tulajdonosra, olyan csapást, amely korántsem felesleges a mi országunkban sem”.³³ A mi színházi kritikánk nem vette észre ezt, hanem arról beszélt, hogy a szerző „nemesak ötletek megszállottja, de a drámai hatás nagy titoktudója. Néha majdnem költője. Mert ha reménytelensége, istenkeresése, egy-egy nagy lélegzetvétele, lázas kínlódása, magas égboltja nem volna annyira fénytelen, annyira vígasztalan, akár költő is lehetne. Így csak pillanatokra véljük annak.”³⁴

Hasonló meg nem értés fogadta az 1947. év végén bemutatásra került *Anna Christiet*, amelynek szereplői Mezey Mária, Orsolya Erzsi, Táray Ferenc és Szabó Sándor voltak. A darab, Képes Géza fordításában 46 alkalommal szerepelt a Pesti Színház műsorán. Alapproblémája: a tenger veszélyeitől óvott gyermeket éppen az a társadalom rontja el, amelynek védelmére bízták, és megtisztulását csak a tengernek köszönheti ismét. Bár a megoldás látszólag happy end, érezzük, ez csak pillanatnyi érvényű, mert a függöny legördülése után a szereplők élete folyik tovább.

A tematikai meg nem értés és szűklátókörűség olvasható ki abból a kritikából, amely arról beszél, hogy „O'Neill művei iránt sohasem éreztünk elragadtatást, az *Anna Christie* azonban az ő darabjai közül a legrosszabb s azt hisszük, a legjellemzőbb is: ebben összesítve benne van mindaz a határtalan üresség és álproblémagyártás, amit később... hangokkal és trükkökkel sokkal jobban elfedett”.³⁵ Egy másik, hasonló szemléletű kritika még rövideb-

³¹ KENYERES IMRE: Színházi élet 1937 őszén. Magyar Élet, 1938. 1. sz. 19.

³² VÉRTES JENŐ: A mai amerikai dráma. Unitas, Budapest 1941. 16.

³³ A. LUNACSARSZKIJ: Irodalmi tanulmányok. Gondolat, Budapest 1959. 176.

³⁴ ILLÉS ENDRE: O'Neillről, a drámaíróról. Válasz, 1946. 286.

³⁵ SARKADI IMRE: Színházi figyelő. (Amerikai giccs.) Válasz, 1948. 93.

ben végez a művel, amely szerinte csupán „híg kikötői *Kaméliás hölgy*”.³⁶

O'Neill utolsó, a magyar színpadon előadott műve az *Anna Christie* volt. A színházaknál gyakran felvetődött ugyan egy-egy műve bemutatásának terve, azonban egy esetben sem valósult meg. Annál jelentősebb azonban, hogy a Magyar Rádió a Rádió Fesztivál sorozat keretében műsorára tűzte az *Amerikai Elektrát* (az első részt 1960. február 21-én, a második és harmadik részt 22-én közvetítették), amelynek azonban megvolt az a hibája, hogy ragaszkodott a Nemzeti Színházban előadott szöveghez.

Bár új mű bemutatására az elmúlt, csaknem másfél évtized alatt nem került sor, színházi köreink változatlanul nagy érdeklődéssel fordulnak O'Neill művei felé. A szaklapok beszámolnak a külföldi előadásokról, rendezői megoldásokról. Különösen nagy érdeklődést keltett az *Utazás az éjszakába* stockholmi előadása, és az azt követő forró fogadtatás a világ számos színpadán. Az érdeklődést mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy több, igen kitűnő színésznő ajánlkozott a női főszerep eljátszására. Színházi vezetőink elsősorban arra törekednek, hogy O'Neillnek a mai, haladó amerikai drámairodalom felé mutató oldalával ismertessék meg a magyar közönséget, mellőzve azokat a műveket, amelyek a későbbi öncélú pszichologizáló drámának voltak a kiinduló pontjai. Így érthető, hogy a választás elsősorban az egy-felvonásosokra, és a korai, társadalmi problémákat vizsgáló művekre esik. (Az Irodalmi Színpad foglalkozik a *Hughie* és a *Jones császár* előadásának gondolatával, s a Nemzeti Színháznál is csaknem minden évben felvetik egy-egy O'Neill mű előadásának lehetőségét.) Reméljük, hogy színházi szakembereink törekvéseinek eredményeképpen színházba járó közönségünk a jövőben gyakrabban élvezheti O'Neillnek, az amerikai drámairodalom e sokarcú óriásának művészetét.

BIBLIOGRÁFIA

I. Ismertetések, kritikák

Lengyel Menyhért: Amerikai napló. Athenaeum, Budapest 1922.

Lengyel Menyhért: Eugene O'Neill. Nyugat, 1924. II. 153–54. l.

(-r): O'Neill: „A szőrös majom” (Bemutatta csütörtökön este az Új Színház.) Népszava, 1928. április 21.

Kosztolányi Dezső: A szőrös majom. Bemutató az Új Színházban. Pesti Hírlap. 1928. április 20.

Mariay Ödön: „A szőrös majom”. Bemutató az Új Színházban. Budapesti Hírlap, 1928. április 20.

Ignotus Pál: A szőrös majom. O'Neill színdarabja az Új Színházban. Nyugat, 1928. I. 689–91. l.

A milliárdos kisasszony és a szőrös majom. Színházi Élet, 1928. 18. sz. 42–43. l.

Dynamo. Pesti Hírlap, Erg Ágoston: Az új olasz színpad. 100 %, 1928. 6. sz. 206 l. 1929. márc. 2.

Lengyel Menyhért: Egy amerikai „patent” dráma. Strange Interlude. Írta Eugene O'Neill. Nyugat, 1929. I. 139–43. l.

Porzolt Kálmán: Különös játék. Eugene O'Neill színműve a Vigszínházban. Pesti Hírlap, 1929. március 10.

Harsányi Zolt: Strange Interlude. Színházi Élet, 1929. 10. sz. 17–19. l.

Gondolatok és szavak. Budapesti Hírlap, 1929. március 8.

³⁶ MÁTÉ LAJOS: Színházi mérleg. Diárium, 1948. 91.

- (G): „Különös közjáték”. Eugene O’Neill darabjának bemutatója a Vígszínházban Népszava, 1929. március 10.
- Mariay Ödön: Különös közjáték. — Bemutató a Vígszínházban. — Budapesti Hírlap, 1929. március 10.
- Gombaszögi Frida a „Különös közjáték” első felvonásában serdülő lány, az utolsóban — nagymama. Színházi Élet, 1929. 11. sz. 21. l.
- Kosztolányi Dezső: Kritika O’Neill 9 fölvonásos darabjáról 9 fejezetben. Színházi Élet, 1929. 12. sz. 4—8. l.
- Kosztolányi Dezső: Különös közjáték. Új Idők, 1929. I. 360. l.
- Schöpflin Aladár: Különös közjáték. O’Neill drámája a Vígszínházban. Nyugat, 1929. I. 421—22. l.
- Karinthy Frigyes: Így írtok ti. Mi van ebben különös közjáték. Színházi Élet, 1929. 14. sz. 26—27. l.
- O’Neill. Világirodalmi Lexikon. Szerk. Dézsi Lajos. Studium, Budapest 1930.
- II. köt. 621. l.
- Reményi József: Mourning Becomes Elektra. Nyugat, 1932. I. 584—85. l.
- Hevesi Sándor: Hat év magyar színművészete. Budapesti Szemle, 1934. 675. sz. 226—42. l.
- Miről szól az Ifjúság? Pesti Napló, 1934. május 15. (Góth Sándor nyilatkozata.)
- Kárpáti Aurél: Ifjúság. Pesti Napló, 1934. május 17.
- Porzolt Kálmán: Ifjúság. O’Neill életképe a Vígszínházban. Pesti Hírlap, 1934. május 17.
- Illés Endre: Ifjúság. O’Neill bemutató a Vígszínházban. Budapesti Hírlap, 1934. május 17.
- (Ggy): „Ifjúság!” Népszava, 1934. május 17.
- Schöpflin Aladár: Ifjúság. Nyugat, 1934. I. 601. l.
- Reményi József: Mai amerikai dekameron. Nyugat, 1935. 27—28. l.
- Reményi József: Amerikai írók. Eugene O’Neill. Franklin, Budapest é. n. 168—82. l.
- Bajor Gizi, a modern Elektra. Budapesti Hírlap, 1937. február 21.
- Németh Antal: A grandiózus lélek kibontásához szűk lett volna a szokásos színpadi keret. Esti Kurir, 1937. február 24.
- A maratoni darab a Nemzetiben. A Reggel, 1937. március 1.
- Dráma a végkimerülésig. Hétfői Napló, 1937. március 1.
- Hevesi András: Amerikai Elektra. 8 órai Újság. 1937. március 2.
- Relle Pál: Amerikai Elektra. Magyar Hírlap, 1937. március 2.
- Pünkösti Andor: Amerikai Elektra. Újság, 1937. március 2.
- Kállay Miklós: Amerikai Elektra. Nemzeti Újság, 1937. március 2.
- S. E.: Amerikai Elektra. Magyarország, 1937. március 2.
- Gálamb Sándor: Amerikai Elektra. Magyarság, 1937. március 2.
- Dömötör István: Amerikai Elektra. Budapesti Hírlap, 1937. március 2.
- Illés Endre: Amerikai Elektra. Esti Újság, 1937. március 2.
- Nagy Andor: Amerikai Elektra. Esti Kurir, 1937. március 2.
- Kárpáti Aurél: Amerikai Elektra. Pesti Napló, 1937. március 2.
- Révész Mihály: Amerikai Elektra. Népszava, 1937. március 2.
- Színházi napló... Budai Hírlap, 1937. március 4.
- Amerikai Elektra. Társadalmunk, 1937. március 5.
- Porzolt Kálmán: Amerikai Elektra. Pesti Hírlap, 1937. március 7.
- O’Neill drámai trilógiája a Nemzeti Színházban. Ország Világ, 1937. március 10.
- Hatvany Lili: Színházi levél. Színházi Élet, 1937. 11. sz. 6—10. l.
- Ebeczki György: Amerikai Elektra. Új Idők, 1937. I. 379. l.
- Tajthy Árpád: Nemzeti Színház. Dél Budapest, 1937. március 20.
- Schöpflin Aladár: Amerikai Elektra. Nyugat, 1937. I. 310—12. l.
- Schöpflin Aladár: Amerikai Elektra. Tükör, 1937. 4. sz. 287. l.
- Puskás Lajos: Színházi szemle. Az Ország Útja, 1937. 3. sz. 49—52. l.
- Talpassy Tibor: Amerikai Elektra. Eugene O’Neill erkölcsdrámája a Nemzeti Színházban. Korunk Szava, 1937. 186. l.
- Vajthó László: Amerikai Elektra. Protestáns Szemle, 1937. 208. l.
- Szira Béla: Amerikai Elektra. Katolikus Szemle, 1937. 247—48. l.
- Fejtő Ferenc: Amerikai Elektra. Szocializmus, 1937. 191—92. l.
- Ebeczki György: Mindörökké. Bemutató a Vígszínházban. — Új Idők, 1937. I. 919. l.
- Bethlen Margit: Színházi levél. Színházi Élet, 1937. 51. sz. 8—10. l.
- Schöpflin Aladár: Mindörökké. Nyugat, 1938. I. 75—78. l.

- Schöpfung Aladár: Mindörökké. Tükör, 1938. I. sz. 64. l.
 Kenyeres Imre: Színházi élet 1937 őszén. Magyar Élet, 1938. I. sz. 17—20. l.
 Szira Béla: Mindörökké. Katolikus Szemle, 1938. 50. l.
 Vértés Jenő: A mai amerikai dráma. Eugene O'Neill. Unitas, Budapest 1941. 7—18. l.
 Szerb Antal: A világirodalom története. Révai, Budapest 1943. III. kötet. 376. l.
 Bisztray Gyula: Színházi esték 1930—1940. Budapest 1942. 200. l.
 Hágy Gyula: Miért járunk színházba? Fórum, 1946. 99—103. l.
 Illés Endre: O'Neillről, a drámaíróról. Válasz, 1946. 285—86. l.
 Szegi Pál: Vágy a szilfák alatt. (O'Neill bemutatja a Nemzeti Színházban.) Új Idők, 1946. 656. l.
 Benedek András: Vágy a szilfák alatt. Budapest 1946. 431. l.
 Máté Lajos: Színházi mérleg. Diárium, 1948. 91. l.
 Sarkadi Imre: Színházi figyelő. (Amerikai giccs.) Válasz, 1948. 93. l.
 Kosztolányi Dezső: Színház. Nyugat, 1948. (A szőrös majom. 130—132. l. és Különös közjáték. 123—130. l.)
 Kárpáti Aurél: Főpróba után. Magvető, Budapest 1956.
 Kőműves Imre: Az amerikai drámáról. Színház és Filmművészet, 1956. 9. sz. 688—694. l.
 Broadway-i visszhang. Színház és Filmművészet, 1956. 9. sz. 719. l.
 Kőműves Imre: I don't understand... Film, Színház, Muzsika, 1957. augusztus 30.
 Illés Endre: Krétarajzok. Magvető, Budapest 1957.
 Kőműves Imre: 70 éve született Eugene O'Neill. Népszava, 1958. október 15.
 Kőműves Imre: Hosszú nappali út az éjszakába. Film, Színház, 1958. november 21., 31.
 Kauer, Edmund Th.: Színházi levél Bécsből. Jameson, Camus, O'Neill. Népszabadság, 1960. február 2.
 Kauer, Edmund Th.: Ausztriai ünnepi játékok. Népszabadság, 1960. augusztus 30.
 Eugene O'Neill. Színházi Kalauz. (Szerk. Vajda György Mihály.) Gondolat, Budapest 1960. 660—68. l.
 II. O'Neill művei magyarul.
 A fekete császár. Színházi nyolc képen. Ford.: Harsányi Zsolt. Gépiratban 32 l. OSzK. Színháztörténeti Osztálya NSzF 215/1 sz. alatt.
 Amerikai Elektra. Trilógia. Ford.: Harsányi Zsolt. (Dramaturg példány.) Gépiratban. I. rész: Hazatérés. 89 l. II. rész: Az égett vad. 127 l. III. rész: A kísértetek háza. 109 l. OSzK. Színháztörténeti Osztálya NSzA 224. sz. alatt. Nyomtatásban: Színházi Élet, 1937. 30. sz. 95-től, 31. sz. 95-től és 32. sz. 103-tól.
 Anna Christie. I. felvonás. Ford.: Lengyel Menyhért. Nyugat, 1924. I. 154—168. l.
 Anna Christie. (Ford.: Ruzitska Mária?) Gépiratban 83 l. OSzK. Színháztörténeti Osztálya MM 1297 sz. alatt.
 Különös közjáték. Színdarab két részben, kilenc felvonásban. Ford.: Harsányi Zsolt. (Rendezőpéldány.) Gépiratban I. rész: 101 l. II. rész: 95 l. OSzK. Színháztörténeti Osztálya 494 sz. alatt. Nyomtatásban: Színházi Élet, 1929. 34. sz. 89—143. l.
 Utazás az éjszakába. Ford.: Vas István. Az utószót írta: Benedek András. Európa, Budapest 1960.
 Vágy a szilfák alatt. Színmű három felvonásban. Ford.: Zeke Zoltán. (Rendezőpéldány.) Gépiratban 64 l. OSzK. Színháztörténeti Osztálya.

Eugene O'Neill's Plays on the Hungarian Stage

The first O'Neill drama ever played in Hungary was *The Hairy Ape* in 1928. This and his other plays which were performed subsequently, aroused heated discussions among critics. At the time when his *Mourning Becomes Electra* was played on the Hungarian stage, some of its reviewers claimed that O'Neill was the greatest American playwright and an outstanding figure of contemporary world-literature. They were however not satisfied with the performance because a large number of suppressions. After the Liberation there was a renewed interest in O'Neill's plays especially those with social themes.

The article gives a chronological survey of the stage history of O'Neill's plays in Hungary and is supplemented with a short bibliography of criticism and translations.

STAUD GÉZA :

BERNARD PARES LEVELEI HEVESI SÁNDORHOZ

Az Országos Színháztörténeti Múzeum 1959-ben vásárolta meg az örökösöktől Hevesi Sándor levelezését. A gazdag és színháztörténeti vonatkozásban rendkívül érdekes anyagból eddig már közzétűk G. B. Shaw-nak Hevesihez intézett leveleit.¹ Most folytatólag Bernard Pares leveleit tesszük közzé. Így lassan kibontakoznak Hevesi Sándor nemzetközi kapcsolatai is, és világosság derül arra a nagy kulturális munkára, amelyet Hevesi a magyar irodalom külföldi elismertetése érdekében kifejtett.

Sir Bernard Pares (1867—1949) az orosz történelem, nyelv és irodalom tanára volt a liverpooli, majd később a londoni egyetemen. Alapítója és első igazgatója a School of Slavonic and East European Studies nevű intézetnek (1922—1939), szerzője több, Oroszországról szóló történelmi műnek, fordítója néhány orosz irodalmi alkotásnak (Gribojedov: *Az ész bajjal jár*, Krilov: *Mesék* stb.).

Kapcsolatuk azzal kezdődött, hogy Hevesi, aki akkor a Nemzeti Színház igazgatója volt, elfogadta a King's College meghívását egy Londonban tartandó előadássorozatra. Mivel a magyar kapcsolatok a School of Slavonic and East European Studies ügykörébe tartoztak, Bernard Pares mint az intézet igazgatója vette át az előadássorozattal kapcsolatos tennivalók irányítását.

Az itt közölt levelezés 28 levelet foglal magába. Ebből 25 Pares által aláírt levél,

három pedig titkárnőjének, Dorothy Galtonnak tollából származik. A levelek közül 24-nek Hevesi Sándor a címzettje, 4 levél pedig C. H. Meltzernek, *Az ember tragédiája* angol fordítójának szól. Ez utóbbiakat valószínűleg maga Meltzer küldte el Hevesinek és így kerültek a hagyatékba. Pares Hevesihez intézett első levele 1929. VI. 5-én kelt, az utolsó 1931. IV. 22-én. A Meltzerhez címzettek közül az első dátuma 1930. I. 28., az utolsó 1930. IV. 24.

A levelek főleg két kérdéssel foglalkoznak: egyrészt Hevesi Sándor angliai előadásaiival, illetve ezeknek a Slavonic Review-ban való közzétételével, másrészt *Az ember tragédiája* új angol fordításának előkészítésével. A kettő szorosan összefügg egymással, mert mint a levelezésből kiderül, Hevesi londoni tartózkodása idején vállalt jelentékeny szerepet *Az ember tragédiája* angol fordításának létrejöttében.

1929 őszén Hevesi Sándor 4 előadást tartott a King's College-ben. Az előadások angol nyelvű tájékoztatóját még elutazása előtt, Budapesten kinyomatta.² Előkészületeiről és az előadások visszhangjáról elég részletesen tájékoztat a Budapesti Hírlap, amelynek Hevesi akkor állandó cikkírója volt.³ Elhangzásuk után a felolvasások anyagából 3 cikk jelent meg a Slavonic Review-ban: *Maurus Jókai, The Greatest Novelist of Hungary*,⁴ *Two Great Hungarian Poets*,⁵ és *Madách and „The Tragedy of Man”*.⁶

A másik tárgy, amellyel a levelek foglal-

¹ Bernard Shaw és Hevesi Sándor. Világirodalmi Figyelő 1960. 2. sz.

² „Great figures in Hungarian literature” in four lectures delivered at the London University, King's College on the 14-th, 17-th, 18-th, 21-st October 1929. Bp. 1929. Budapesti Hírlap 4 l.

³ Hevesi Sándor első előadása Londonban. Budapesti Hírlap 1929. 234. sz. — Hevesi Sándor előadása Aranyról, Petőfiről és Adyról a londoni King's College-ben. Budapesti Hírlap 1929. 237. sz. — Kemény Zsigmondtól Herczeg Ferencig. Hevesi Sándor előadása a londoni King's College-ben. Budapesti Hírlap 1929. 238. sz.

⁴ The Slavonic (and East European) Review, VIII. k. 1929—30. 356—367. l.

⁵ The Slavonic (and East European) Review, IX. k. 1930—31. 94—106. l.

The Slavonic (and East European) Review, IX. k. 1930—31. 391—402. l.

koznak, Madách Imre *Az ember tragédiája* című művének új angol fordítása. *Az ember tragédiája* első angol nyelvű fordítása egy magyar emigráns, William N. Loew munkája, amely 1908-ban jelent meg New Yorkban.⁷ Ez a fordítás azonban nem volt kielégítő, ezért Hevesi arra törekszik, hogy új fordítót találjon. Így küldi Pareshez Charles Henry Meltzer, aki Gerhart Hauptmann *Die versunkene Glocke* című drámájának angol fordításával mutatkozik be. Pares el van ragadtatva a fordítástól, mire Meltzer belekezd *Az ember tragédiájába*, de mivel magyarul nem tud, egy Vajda Pál nevű fiatalember segítségét veszi igénybe. Rövidesen meg is jelennek az első szemelvények a Slavonic Review-ban⁸. 1933-ban aztán könyv alakban is napvilágot lát *Az ember tragédiájának* új angol fordítása, amelyhez Pares felkérésére Hevesi Sándor írt bevezetést.⁹ A fordítás olyan időállónak bizonyult, hogy a felszabadulás óta háromszor is kiadták.¹⁰

A második kiadás még Hevesi Sándor előszavával jelent meg, a harmadik és negyedik kiadásához azonban Benedek Marcell írt bevezetést. Érdekes véletlen, hogy Meltzer fordításával egyidőben másik angol tolmácsolója is akadt *Az ember tragédiájának*: C. P. Sanger fordítása ugyancsak 1933-ban jelent meg Londonban.¹¹ Ezt a fordítást azóta kétszer adták ki Sidneyben.¹²

Végül kiderül a levelekből, hogy Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című novelláját is Hevesi ajánlotta Paresnek, aki Meltzer és Vajda fordításában a Slavonic Review lapjain közölte.¹³

1.

5 June, 1929.

Dear Dr. Hevesi

The Principal of King's College has sent me on your letter, from which I am delighted to hear that you are able to accept the invitation to lecture here. As Director of the School of Slavonic and East European Studies, I wish to express my great appreciation of your coming here and my great satisfaction that we shall thus have so admirable a way of inaugurating University studies in London of the contribution which your country has made to the literature, history and civilisation of Europe.

Looking forward to the time when we may have the great pleasure of making your acquaintance in person,

Yours very truly
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

A King's College igazgatója továbbította nekem az ön levelét, melyből örömmel vettem tudomásul, hogy módjában áll elfogadni a meghívást itt tartandó előadásokra. Mint a School of Slavonic and East European Studies igazgatója, örömet szeretném kifejezni az ön idejövetele felett, s nagy megelégedésemet azért, hogy ily módon kiváló alkalmunk nyílik arra, hogy a londoni egyetemi tanulmányok közé beiktassuk azokat az eredményeket is, melyekkel az ön országa az európai irodalmat, történelmet és civilizációt gazdagította.

Előre örülve annak, hogy önt személyesen is megismerhetjük, maradok őszinte tisztelettel Bernard Pares]

⁷ Madách Imre: The tragedy of man. Dramatic poem. Transl. from the original Hungarian by William N. Loew. New York 1908. Arcadia Press 224 l.

⁸ Scenes from „The Tragedy of Man”. From The Hungarian of Imre Madách. Transl. by Ch. H. Meltzer and Paul Vajda. The Slavonic (and East European) Review, IX. k. 1930—31. 249—278. l.

⁹ Madách Imre: The tragedy of Man. A dramatic poem in fifteen scenes. From the original Hungarian by Charles Henry Meltzer and Paul Vajda. With a foreword and an introduction. Vajna, Budapest 1933. 180 l.

¹⁰ Madách Imre: The tragedy of man. A dramatic poem in fifteen scenes. From the original Hungarian by Charles Henry Meltzer and Paul Vajda. (2. printing.) With a foreword and an introduction. Vajna, Budapest 1948. 226 l. — Madách Imre: The tragedy of man. A dramatic poem in fifteen scenes. From the original Hungarian by Charles Henry Meltzer and Paul Vajda. Intr. by Marcell Benedek. Notes by F. Kemény. 3. ed. Corvina, Budapest 1957. 306 l., 1 t. — Madách Imre: The tragedy of man. A dramatic poem in fifteen scenes. From the original Hungarian by Charles Meltzer and Paul Vajda. Intr. by Marcell Benedek. Notes by F. Kemény. 4. ed. Corvina, Budapest 1960. 306 l.

¹¹ Madách Imre: The tragedy of man. Transl. from the Hungarian by C. P. Sanger. Leonard & Woolf, London 1933. 155 l.

¹² Madách Imre: The tragedy of man. (Transl. by C. P. Sanger. Introd. E. F. Kunz.) Pannonia, Sidney 1955. 159 l. — Ua, 1956.

¹³ Móricz Zsigmond: Seven Kreutzers. Trans. by Charles Henry Meltzer and Paul Vajda. The Slavonic (and East European) Review, X. k. 1931—32. 265—269. l.

2.

12 October, 1929.

Dear Sir,

I am so sorry you should have come to the School this morning and found that Sir Bernard Pares was not in. Sir Bernard will be very sorry to have missed you; for, by a misfortune, he will be prevented from attending your first lecture on Monday at King's College, as he has to be out of London all that day. I shall be very pleased to do anything I can to help you, if you would care to come to see me here or to telephone to me; and I am sure Sir Bernard Pares would be very glad if you could call on him after Monday, perhaps some time on Tuesday, if you could arrange a time beforehand by telephone.

Yours faithfully,
Dorothy Galton
Secretary.

[Kedves Uram,

nagyon sajnálom, hogy ma reggel intézünkben járva Sir Bernard Pares nem találta itt. Sir Bernard Pares végtelenül sajnálni fogja, hogy nem találkozhatott önnel, mivel sajnálatos módon, nem tud részt venni az ön első előadásán hétfőn a King's College-ban, mert egész nap Londonon kívül lesz kénytelen tartózkodni. Nagyon örülnék, ha bármiben segítségére lehetnék önnek, ha volna szíves akár itt felkeresni engem, akár pedig telefonálni; s biztos vagyok, hogy Sir Bernard Pares nagyon örülne, ha meglátogatná őt, de nem hétfőn, hanem talán valamikor kedden, ha előzőleg telefonon meg tudna beszélni egy időpontot. Tisztelettel Dorothy Galton, titkár]

3.

14 October, 1929.

Dear Dr. Hevesi,

Thank you very much for your letter. I think it would be best for you to call here about 12 o'clock to-morrow (Tuesday) morning. I cannot unfortunately always be sure of Sir Bernard Pares' movements; but he will almost certainly be here at that hour.

Yours sincerely,
Dorothy Galton
Secretary.

[Kedves Dr. Hevesi,

nagyon köszönöm levelét. Úgy gondolom, az lenne a legjobb, ha holnap (kedden)

12 tájban ideszólna. Sajnos, nem tudom mindig pontosan, merre jár Sir Bernard Pares, de szinte biztos, hogy ebben az időben itt lesz. Tisztelettel Dorothy Galton, titkár]

4.

24 October, 1929.

Dear Dr. Hevesi

Many thanks for your kind letter and for the two volumes which will be useful and interesting as additions to our Library here. I particularly enjoyed my few talks with you and your lecture, which I thought showed a most remarkable mastery of picturesque English: and it is a great regret to me that, as I was simply run off my legs by work throughout that week, I saw so little of you. I look forward, however, greatly to our cooperation in the future. In any case, by so kindly coming to help us I am sure that you will have laid a first stone for the intelligent and sympathetic study of Hungarian in British Universities.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Hálás köszönet kedves leveléért és a két kötetért, amely hasznos és érdekes nyeresége lesz könyvtárunknak. Rendkívül élveztem eszmeismerésünket s előadását, mely, úgy vélem, azt mutatta, hogy ön kiváló mestere a színes angolságnak; végtelenül sajnálom, hogy mivel egész héten teljesen lekötött a munka, olyan kevés időt tölthettem önnel. Mégis, már előre örülök eljövendő együttműködésünknek. Afelel mindenképpen biztos vagyok, hogy az ön baráti közeledése alapja lesz a magyar nyelv értelmes és rokonszenvező tanulmányozásának az angol egyetemeken. Tisztelettel Bernard Pares]

5.

5 November, 1929.

Dear Dr. Hevesi

This is only just a line to remind you that we are hoping soon to get your article for the Slavonic Review. I shall be grateful whenever you are able to send it, because, owing to the illness of Seton-Watson, I am more or less single handed and am now busy arranging the material. It was a great pleasure to meet you here, and I sincerely hope that you will be again coming here before very long.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

E sorok csupán emlékeztetőül szolgálnak arra, hogy remélhetőleg hamarosan megkapjuk cikkét a Slavonic Review számára. Hálás leszek, bárnikor tudja is küldeni, mert Seton-Watson betegsége miatt többé-kevésbé segítség nélkül maradtam, s most az anyag elrendezésével vagyok elfoglalva. Nagyon örültem, hogy találkoztunk s őszintén remélem, hogy rövidesen újra el fog jönni. Tisztelettel Bernard Pares]

6.

14 November, 1929.

Dear Dr. Hevesi

Thank you very much for sending us the article on Jókai. It was the one which I had the pleasure of hearing, and it struck me at once that it ought to be just what we wanted for the *Review*. So, for myself, I am very glad that this is the subject which you have chosen. On the other hand, I am much interested in what you say of the „Tragedy of Man”. I wonder whether we could ever help at all to bring about a more worthy translation of it? Certainly that is exactly the sort of task which we ought to undertake. I can readily understand that a bad translation simply means the damnation of the work in the eyes of foreign readers. In my opinion, it is equivalent to libel. Of course, it is hardly ever possible to do real justice to any first class work in translation, though one can think of a few brilliant exceptions, but at the least one ought to be able to insure that some taste of the original is carried over to the foreign reader. I shall be so glad whenever you are able to direct our attention to Hungarian works which ought to be translated with real care and devotion.

Thank you very much for what you write of Professor Seton-Watson. As you know, he is at the bottom of all our desire to do justice to Hungarian studies here. I wrote to him fully about your lectures, telling him how much they were appreciated. He told me that he hoped shortly to write to you. His illness has been a long one, but I understand he will really be able to return here about the 23rd. of this month, though he will have to go slow at his work for some time.

I most sincerely hope that we shall have the opportunity to renew our acquaintance, from which I have already derived so much pleasure.

Yours cordially
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Köszönöm, hogy elküldte nekünk Jókai-ról szóló cikkét. Ez volt az egyetlen előadás, amelyet volt szerencsém meghallgatni, s az az ötletem támadt, hogy éppen ez lenne az, amire szükségünk volna a *Review* számára. Így a magam részéről nagyon örülök, hogy ezt a témát választotta. Egyébként nagyon érdekel, mi a véleménye Az ember tragédiájáról. Nem tudom, tudunk-e mi valaha is egyáltalán segíteni egy jobb fordítás létrehozásában. Pedig minden bizonnyal éppen ez a feladat az, amire vállalkoznunk kellene. Készséggel elismerem, hogy a rossz fordítás az idegen olvasó szemében a mű halála ítéletét jelenti. Szerintem felér a becsület-sértéssel. Természetesen szinte lehetetlen, hogy teljes mértékben felérjen egy első osztályú munkával annak fordítása, noha van néhány briliáns kivétel, de legalább annyit kellene biztosítani tudni, hogy az eredetiből némi izelítőt kapjon az idegen olvasó. Mindig nagyon fogok örülni, ha ön módot ad arra, hogy figyelmünket azokra a magyar munkákra irányítsuk, melyeket teljes műgonddal és odaadással kellene lefordítani.

Köszönöm, amit Prof. Seton-Watsonról ír. Mint ön is tudja, ő a legfőbb ösztönzője annak a törekvésünknek, hogy méltó teret biztosítsunk itt a magyar vonatkozású tanulmányoknak. Részletesen beszámoltam neki az ön előadásairól, elmondva azt is, hogy milyen sikerük volt. Azt mondta, reméli, hogy rövidesen írni tud önnek. Betegsége sokáig húzódott, de tudomásom szerint kb. e hó 23-a körül már tényleg vissza tud jönni, bár egy ideig kénytelen lesz lassú ütemben dolgozni.

Őszintén remélem, hogy módunk lesz felújítani ismeretségünket, amelyben már eddig is annyi örömöm volt. Szívélyes üdvözlettel Bernard Pares]

7.

28 January, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Thank you very much for your letter. I was very glad to hear from you. I remember your writing about the English translations and I have not lost sight of this matter. Firstly, a young man named Dr. Adam de Hegedüs has come round here, saying that you had suggested it, and we shall very possibly arrange for him to follow up your course with one, or perhaps two, lectures on Hungary next Term. Secondly, I have had a letter from a Mr. C. H. Meltzer, who also refers to you, sending me his version of Gerhardt's *Versunkene*

Glocke in English verse. I read it through with real pleasure, because it is a masterly English translation. Mr. Meltzer has asked to come and see me to discuss whether he could not undertake *Madács* with the help of a young Hungarian friend. As I mentioned to you in our conversations here, this is not a new suggestion to us: namely, that translations can be done in cooperation between one who knows the language and one who has a really good sense of English literary speech and English rhythm. The second of these qualifications is more than fulfilled by Mr. Meltzer: I think his work unusually good. I am therefore asking him to come and see me and talk it over.

With best wishes for the New Year and also that I may have the pleasure of meeting you again before long,

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon köszönöm levelét. Igen örültem, hogy hírt kaptam öntől. Emlékszem még arra, amit az angol fordításokról írt, s nem tévesztettem szem elől a dolgot. Először: egy fiatalember, névszerint dr. Hegedűs Ádám keresett fel engem, mondván, hogy ön javasolta ezt neki, s mi valószínűleg el fogjuk intézni, hogy az ön kurzusát egy vagy két Magyarországról szóló előadással folytassa a következő szemeszterben. Másodszor: kaptam egy levelet Mr. C. H. Meltzertől, aki szintén önre hivatkozva elküldte nekem Gerhardt (!) *Versunkene Glocke*-jének az általa készített angol verses változatát. Igazi élvezettel olvastam végig, mert mesteri angol fordítás. Mr. Meltzer azt kéri, hogy eljöhessen hozzám és megbeszélje velem, vállalkozhatik-e *Madácsra* (!) egy fiatal magyar barátja segítségével. Amint én az önnel való itteni beszélgetésemkor is említettem, ez az elgondolás nem új számunkra, vagyis: fordítani lehet olyan együttműködéssel is, hogy az egyik fél a nyelvet ismeri jól, a másiknak pedig az angol irodalmi nyelvhez és versmértékhez van igazán jó érzéke. A második feltétel bőséges mértékben fennáll Mr. Meltzernél: úgy hiszem, munkája szokatlanul jó. Így hát arra kérem őt, látogasson meg és beszéljünk meg a dolgot.

A legjobbakat kívánom az új évre, s azt is, hogy mielőbb újra találkozhatassunk. Öszinte tisztelettel Bernard Pares]

8.

3 February, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Yesterday there came to me Mr. Charles H. Meltzer, who, I think, was recommen-

ded to come to me by you. He had written to me in connection with the translation of the „*Human Tragedy*”. He does not himself know Magyar, but he has a young fellow worker who does, and who has made a number of translations. Mr. Meltzer's own translation of *Die Versunkene Glocke*, which he sent me, is a quite remarkable piece of work and must, I think, be a most worthy expression of the original. It is masterly English, full of colour and life. I thought therefore that he might with a Hungarian cooperator be capable of producing a good version of the *Human Tragedy*. Mr. Meltzer has done a great deal of work of this kind in connection with the stage and the opera. We had a long talk and he is ready, with his Hungarian friend, to translate a section of the *Human Tragedy* so that I may judge of the effect in English. Meanwhile, as he certainly has a high standing in this work, I shall not ask him to do the whole of it until I know what arrangement can be made for remuneration, both for him and his colleague. He himself has connections in America, which may help towards solving this question, and I should be prepared to do what I could to secure other help. As I think I have explained to you, every item of the budget of our School is earmarked to some special purpose and we have no general fund, so I should have to make a special effort to get help for the purpose. Do you think anything at all could be done on your side?

With all good wishes
Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Tegnap felkeresett Mr. Charles H. Meltzer, akit, úgy emlékszem, ön ajánlott nekem. Ő írt már nekem Az ember tragédiájának fordításával kapcsolatosan. Ő maga nem tud magyarul, de van egy fiatal munkatársa, aki tud, és aki már sok fordítást csinált. Mr. Meltzer *Versunkene Glocke*-fordítása, melyet elküldött nekem, egészen figyelemre méltó munka, s úgy gondolom, igen kiváló interpretációja az eredetinek. Mesteri angolsággal készült, tele színnel és élettel. Azt gondolom tehát, hogy egy magyar munkatárs segítségével Az ember tragédiáját is jól lefordítaná. Mr. Meltzer már eddig is sok hasonló munkát végzett a színpad és az opera számára. Hosszan elbeszélgettünk, s ő készségesen vállalta, hogy magyar barátjával lefordítson egy részt Az ember tragédiájából, hogy én abból meg tudjam ítélni, hogyan hangzik angolul. Közben, minthogy minden

bizonyval nem kezdő e téren, nem kérem meg, hogy csinálja meg az egészet mindaddig, amíg nem tudom, milyen díjazásról tudok gondoskodni mindkettejük számára. Neki magának vannak amerikai kapcsolatai, ami segíthet a kérdés megoldásában, én pedig kész lennék minden lehetőt megtenni, hogy más irányú segítséget nyújtsak. Úgy emlékszem, említettem önnek, hogy a mi intézetünk költségvetésében minden tétel valami speciális célra van szánva, s mert nincs általános pénzalapunk, külön erőfeszítést jelentene erre a célra pénzt szerezni. Mit gondol, tudna-e bármit is elérni az önök részéről? Minden jót kívánva maradok őszinte tisztelettel Bernard Pares]

9.

11 February, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Thank you very much for your letter, which I found very interesting. I will send it on to Mr. Meltzer for the additional points which you kindly mention. It is most good of you to say that you yourself will be at his disposal. Also it is good news that you will be coming to England for some weeks in the summer. Is it at all possible that there could be any subvention from your side for the publishing of this work? I am enquiring elsewhere, both in this country and in America. Thank you for your opinion of Mr. de Hegedüs.

*With all good wishes
Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon köszönöm levelét, melyet igen érdekesnek találtam. El fogom küldeni Mr. Meltzernek azok miatt a további pontok miatt, melyeket volt szíves említeni. Végtelenül kedves öntől, hogy megígéri, saját személyében fog rendelkezésére állni. Az is jó hír, hogy jövő nyáron néhány hétre Angliába jön. Lehetséges-e egyáltalán, hogy az önök részéről valami támogatást tudna szerezni a mű publikálásához? Máshol is érdeklődöm, nálunk és Amerikában egyaránt. Köszönöm Mr. Hegedüsről írt véleményét. Minden jót kívánok Bernard Pares]

10.

15 February, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Thank very much for your last letter. Perhaps the Human Tragedy is

better than The Tragedy of Man. I do not feel certain. Either is good. I will let you know without delay anything else that happens on this side. I am very glad that you approve of what is being arranged.

*Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Köszönöm legutóbbi levelét. Talán a Human Tragedy jobb cím, mint az, hogy The Tragedy of Man. Nem vagyok biztos benne. Bármelyik jó. Értesíteni fogom önt, késedelem nélkül, mindenről, ami nálunk történik. Örülök, hogy helyesli intézkedéseinket. Tisztelettel Bernard Pares]

11.

16 May, 1930.

Dear Dr. Hevesi,

You may remember that it was agreed that an article by yourself, based on one of the lectures which you delivered at King's College last autumn, should be included in the June number of the Slavonic Review. As we are now preparing the materials for this number, we should be very glad to know that we may expect an MS from you. It would be advisable that this should reach us at latest in the first week of June, but earlier if possible. Would you be so kind as to give the matter your attention and let us know how it stands on your side?

*Yours sincerely,
Dorothy Galton
Secretary.*

[Kedves Dr. Hevesi

Talán emlékszik, abban egyeztünk meg, hogy cikke, mely a King's College-ban múlt ősszel elhangzott előadásainak egyikén alapszik, megjelenik a Slavonic Review júniusi számában. Minthogy most már ennek a számnak az anyagát készítjük elő, nagyon szeretném tudni, megkaphatnánk-e öntől a kéziratot. Tanácsos lenne, ha legkésőbb június első hetében ideérne, de, ha lehet, inkább előbb. Legyen olyan szíves figyelmet szentelni az ügynek és értesíteni bennünket, hányadán áll vele? Tisztelettel Dorothy Galton, titkár]

12.

29 July, 1930.

Dear Dr. Hevesi

I am very sorry indeed about the accident to Mrs. Hevesi, and I do hope she is

now better. I so much enjoyed seeing you both here. I have applied to the University for the use of the name but have not yet got an answer. I will let you hear about it later.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Öszintén sajnálom Mrs. Hevesit a bal-
eset miatt s nagyon reménykedem, hogy
már jobban van. Nagy öröömre szolgált,
hogy mindkettejükkel találkozhattam itt.
Folyamodtam az egyetemhez a név-
használat miatt, de még nem kaptam
választ. Majd hírt adok róla annak idején.
Tisztelettel Bernard Pares]

13.

2 August, 1930.

Dear Dr. Hevesi

I have read carefully through Mr. Melt-
zer's version of the Tragedy of Man. In the
first place, *I am sure that* you can have
made no mistake at all in your estimate of
this most remarkable work and the claim
which it should make on our public. Then,
I am also entirely in agreement with you
that the translation is excellent. I regard it
as a very remarkable achievement. I have
written to Mr. Meltzer, mentioning a num-
ber of minor points with regard to rhythm
and English, but these at the worst were
merest blemishes. I have also forwarded
the MS to Mr. Vajda. I am writing again to
the proper people at the University to ask
for permission to print the work under its
authority, and will let you know when
I hear from them.

*I most sincerely hope that Mrs. Hevesi is
better. Please give her my kindest regards.*

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Gondosan átolvastam Az ember tragé-
diájának Mr. Meltzer által készített fordí-
tását. Először is, biztos vagyok abban, hogy
ön nem tévedett ennek az igen jelentős
műnek az értékelésében, sem abban, hogy
milyen hatása volna közönségünkre.
Abban is teljesen megegyezik a vélemé-
nyünk, hogy a fordítás kitűnő. Igen figye-
lemre méltó teljesítménynek tartom. Már
írtam Mr. Meltzernek, megemlítve néhány
jelentéktelen dolgot a versmérték és a
helyes angolság tekintetében, de ezek a leg-
rosszabb esetben is csupán apró fogyatékos-
ságok. Továbbírtam a kéziratot Mr.

Vajdának, s ismét írok az egyetemen az
illetékeseknek, hogy engedélyezzék a mű-
nek az egyetem pártfogásával történő ki-
nyomtatását, s tudatni fogom önnel, ha
választ kapok.

Öszintén remélem, hogy Mrs. Hevesi
jobban van. Kérem, adja át neki leg-
melegebb üdvözlömetem. Tisztelettel Ber-
nard Pares]

14.

7. August, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Thank you for your post card. We shall
very much look forward to having the
article. To be in the December number, it
ought to reach us at the very
latest by 1st. December; and, if it
could come as much as a fortnight earlier,
it would be a great help.

I have been thinking that, when the
Tragedy of Man is published, it is most
desirable that you, if you can find the time,
should write a preface about Madách.
That would make a great deal of difference.

I sincerely hope that Mrs. Hevesi is now
fully recovered from her accident.

With kind regards to you and her

Yours very sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Köszönöm lapját. Nagy várakozással
nézünk cikke elé. Hogy a decemberi számba
belekerüljön, ahhoz legkésőbb december
1-én meg kell kapnunk; de ha két héttel
korábban ideérne, az nagy segítség lenne.

Arra gondoltam, hogy ha Az ember
tragédiája megjelenik, igen jó lenne, ha
ideje volna egy bevezetést írni Madáchról.
Ez igen sokat számítana.

Öszintén remélem, hogy Mrs. Hevesi
egészen kiheverte már a baleset következté-
ményeit.

Szíves üdvözlömetem küldöm önnek és
neki tiszteletje Bernard Pares]

15.

16 September, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Thank you very much for your most
kind letter. I wish that the little that I
did deserved all that you kindly say about
it. I am particularly sorry that you have
not been well, and I do hope that you are
now feeling better.

Largely for technical reasons and because
it never does this, the University would not

give us leave to say 'published for London University' but is has given me leave to say 'published for the School of Slavonic and East European Studies in the University of London', and I am very glad to transmit this permission with my cordial endorsement.

*With all good wishes
Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon szépen köszönöm kedves levelét. Bárcsak az a kevés, amit tettem, megérdemelné mindazt, amit ön volt szíves elmondani róla. Különösen sajnálom, hogy nem érezte jól magát s őszintén remélem, hogy már jobban van.

Jórészt technikai okok miatt, meg mivel nem is szokás, az egyetem nem adott engedélyt arra, hogy azt írjuk: „kiadva az University of London támogatásával”, hanem csak arra, hogy „kiadva a School of Slavonic and East European Studies in the University of London támogatásával”, s boldog vagyok, hogy ezt az engedélyt legmelegebb jóváhagyással továbbíthatom.

Minden jót kíván Bernard Pares]

16.

22 October, 1930.

Dear Dr. Hevesi,

I wrote to you, I believe, some time ago telling you that the University agrees to our putting on the edition of the *Tragedy of Man* (to be issued, I believe you told me by Doubleday, Page) the words 'published for the School of Slavonic and East European Studies in the University of London'. They would not let me put 'published for the University of London' but, as the School is a proper part of the University for these studies, I think this should be enough. I have not heard lately from Mr. Meltzer, and I have been anxious to hear from you, in the first place in order to know that both you and Mrs. Hevesi are in good health again.

I had a visit a little while ago from Mr. de Hegedüs, of the *Magyar Ország*, who was acquainted with your own efforts to promote Hungarian studies here and wished to second them in any way that he could. I therefore told him that I thought the most necessary step was to secure a teacher of University standing in this subject.

With best wishes to Mrs. Hevesi and yourself,

*Yours sincerely,
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Úgy hiszem, nemrég írtam önnek, megemlítvén, hogy az egyetem hozzájárult ahhoz, hogy Az ember tragédiája kiadására (melyet, ha jól emlékszem, ön szerint Doubleday, Page ad ki) ezeket a szavakat írjuk: „kiadva a londoni egyetemen működő School of Slavonic and East European Studies támogatásával”. Nem akarták engedélyezni azt, hogy az „University of London támogatásával”, de minthogy az intézet voltaképpen az egyetemnek ilyen jellegű tanulmányokkal foglalkozó részlege, úgy hiszem, ez is megfelel. Újabban nem kapok Mr. Meltzertől semmi hírt és alig várom, hogy öntől is levelet kapjak, első sorban azért, hogy megtudjam, ön is és Mrs Hevesi is ismét egészségesek-e?

Nemrég látogatóm volt: Mr. Hegedüs a Magyar Ország-tól, aki tud az ön abbeli törekvéseiről, hogy az itteni magyar tanulmányokat előmozdítsa, és támogatni óhajtaná a dolgot a maga részéről is valamivel. Ezért azt mondtam neki, hogy a legfontosabb lépésnek egy olyan egyetemi színvonalú előadó biztosítását látom, aki szakértője ennek a tárgynak.

Minden jót kívánok Mrs. Hevesinek is és önnek is, tisztelettel Bernard Pares]

17.

28 October, 1930.

Dear Dr. Hevesi

I am anxious to hear from you, particularly because I want to hear that you and Mrs. Hevesi are quite recovered and in good health.

We would like to have in the December number of our *Review* another article from you. We have only printed two of your lectures here and we should like to print the third. In any case, we want an article from you, if you can send it. I cannot remember whether in your third lecture (not yet published), you dealt with Madács. If you did, that will be the most apposite of all.

What we wanted to do is to print a part of Meltzer's translation (by no means a long section) in order to attract attention to the forthcoming publication of the whole, and it is very likely that we should put this first in the *Review*. In that case, if the article from you deals, even only incidentally, with Madács, that would be all to the point. If your third lecture is not available, do you think you could still write us an article on Madács, however short, to go with the translation? Have you any objection to our reprinting a section of the

poem? I think it can only do good. Please let me hear about this as soon as possible, as we are now getting things ready for the printer.

Yours sincerely
Bernard Pares

P. S. We have not here a copy of the translation, and I think it better that we should judge, if possible, which extract would be best. The copy which I had, I sent to Dr. Vajda. Is it possible to let us have a copy for a time? We would of course take great care of it and return it.

[Kedves Dr. Hevesi

Alig várom, hogy levelet kapjak öntől, különösen, mert azt szeretném hallani, hogy ön és Mrs. Hevesi már egészen meggyógyult és ismét jó egészségnék örvend.

Szeretnénk a Review decemberi számában még egy cikket megjelentetni. Csak két előadását nyomtattuk ki, és most szeretnénk a harmadikat is közölni. Egy szóval, ha tud küldeni, szeretnénk egy cikket öntől. Sajnos, nem emlékszem, hogy a harmadik előadásban (amely még nincs publikálva) foglalkozott-e Madáccsal (!). Ha igen, úgy az a legmegfelelőbb.

Elgondolásunk a következő: közlünk egy részt Meltzer fordításából (semmi esetre sem hosszút), hogy felhívjuk a figyelmet az egész mű küszöbön álló megjelenésére, s nagyon megfelelő, hogy azt először a Review-ban közöljük. Ez esetben, ha az ön cikke, még ha csak mellékesen is, Madáccsal (!) foglalkozik, nagyszerűen ide illenék. Ha nincs kéznél az ön harmadik cikke, akkor tudna-e írni akkorra egyet Madácsról, (!) bármilyen rövidet, hogy a fordítással együtt közölhessük? Van-e kifogása az ellen, hogy közlünk egy részletet a költeményből? Azt hiszem, csak hasznos lenne. Kérem, nyilatkozzék erről, amilyen hamar csak lehet, mivel már készen állnak a dolgok a nyomda számára. Tisztelettel Bernard Pares.

P. S.

Nincs példányunk a fordításból s úgy gondolom, jobb lenne, ha mi döntenénk el, melyik részlet lenne a legjobb. Az én példányomat elküldtem dr. Vajdának. Kaphatnánk egy másolatot egy rövid időre? Természetesen nagyon vigyáznánk rá és visszaküldenénk.]

18.

5 November, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Many thanks for your letter. I am indeed glad to hear that you have avoided an

operation and also that Mrs. Hevesi is quite well. I hope you will soon be out of the wood altogether in the matter of health.

I have not heard from Mr. Meltzer for some time. I gather that Doubledays is to publish both in America and here. It is very frequently arranged to do things in this way and, as the language is the same, I think it is the best plan. It gives the book a better chance of sale and of profit. Thank you for your message about the grant of L. 200. I shall await a message from the Legation. I received recently an invitation to join the Committee of the Anglo-Hungarian Society, with which Lord Londonderry and Lord Newton are connected, and have accepted it with pleasure.

Thank you very much for your permission to print a suitable extract from the *Tragedy of Man* in our *December Review*. I understand from your second letter that we may look forward to your article on Madách. By all means, also send us your article on Shakespeare in Hungary, which we could some time or other print in the *Review* or place elsewhere.

I shall await with the greatest interest anything further that happens as to a Hungarian teacher in London University.

I am very glad that you were able to write a foreword to the *Tragedy of Man*.

With every best wish.

Yours sincerely
Bernard Pares

We have no copy of the English version of the Tragedy of Man. Can one be lent to us as soon as possible, in order that we may make the extract for the Review? We will take care of it, and return it safely.

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon köszönöm levelét. Igazán nagyon örülök, hogy el tudta kerülni az operációt és hogy Mrs. Hevesi is egészen jól van. Remélem egészség dolgában rövidesen mindketten egészen túl lesznek a nehezén.

Mr. Meltzer jó ideje nem jelentkezik. Úgy értesültem, hogy Doubledays készül publikálni itt is és Amerikában is. Gyakori eljárás a dolgok ily módon való intézése, s minthogy ugyanarról a nyelvről van szó, azt hiszem, ez a legjobb terv. Így a könyvnek nagyobb esélye van kelendőség és haszon tekintetében is. Köszönöm az értesítést a 200 font adományról. Várom a követségről az értesítést. A közelmúltban meghívást kaptam, hogy lépjek be az Angol—Magyar Társaság vezetőségébe, mellyel Lord Londonderry és Lord Newton is kapcsolatban áll, és én azt örömmel elfogadtam.

Köszönöm a hozzájárulását ahhoz, hogy a Review decemberi számában Az ember tragédiájából egy alkalmas részletet közöljünk. Úgy értelmezem második levelét, hogy remélnénk egy cikket Madáchról. Mindenképpen küldje el a „Shakespeare Magyarországon” című cikkét is, és ezt majd egyszer közölni fogjuk vagy a Review-ban, vagy valahol másutt.

A legnagyobb érdeklődéssel várom, hogy mi lesz a fejleménye a londoni egyetem magyar tanára ügyének.

Nagyon örülök, hogy módjában állott előszót írni Az ember tragédiájához. A legjobbakat kívánva maradok Bernard Pares.

Nincs példányunk Az ember tragédiája angol verziójából. Lehetne-e egyet kölcsön kapni, lehetőleg mielőbb, hogy egy részletet közölhessünk a Review-ban? Nagyon vigyáznánk rá és épségben visszaküldenénk.]

19.

6 November, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Just a line to tell you that Dr. Vajda has kindly sent us the MS. of the translation of the *Tragedy of Man* and that it has arrived safely, so I am sorry to have bothered you in the matter.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Csak néhány sor, hogy közöljem: dr. Vajda éppen most volt szíves elküldeni nekünk Az ember tragédiája fordításának kéziratát, amely baj nélkül megérkezett, és így sajnálom, hogy emiatt önt zaklattam. Tisztelettel Bernard Pares]

20.

31 December, 1930.

Dear Dr. Hevesi

Many thanks to you and Madame Hevesi for the very nice Christmas card, which you sent me. I have now the instructions of Mr. Meltzer and Mr. Vajda as to sending the money which has been kindly granted by the Hungarian government, and shall carry them out without delay. An important work has just appeared from the pen of Mr. C. A. Macartney who, we think, would in many ways be a good candidate for any post in Hungarian history in England. The book is called *The Magyars in the Ninth Century*. I have written to Professor Szekfű to ask whether he will review it for our Review. The December number of our Review is just out. The translation

from the *Tragedy of Man* has the first place, and your article is also of course included, for which very many thanks. I shall be most interested to hear of anything which takes place with regard to the possibility of introducing teaching of Hungarian in our School, and no doubt you will let me know if anything happens.

I have received a letter from Dr. Blanár Imre about a Hungarian—English dictionary which he has brought out, and we shall follow up this matter with great interest. He mentions that he knows you well. I should be glad if you could let me have your opinion as to his scholarship.

Once more, every good wish to you both, and hoping that you are in good health.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon köszönöm önnek és Mrs. Hevesinek a kedves karácsonyi üdvözlőlevelet. Épp most kaptam meg Mr. Meltzer és Mr. Vajda értesítését, hogy a pénzt, melyet a magyar kormány volt szíves engedélyezni, küldjem el, s ezt késedelem nélkül meg is fogom tenni. Nemrég jelent meg egy fontos munka Mr. C. A. Macartney tollából, aki, úgy véljük, sok tekintetben alkalmas jelöltje lenne bármilyen posztban a magyar történelem tanításának Angliában. A könyv címe: *A magyarok a kilencedik században*. Írtam Szekfű professzornak s megkérdeztem, írna-e róla ismertetést a Review számára. A Review decemberi száma épp most jelent meg. Az ember tragédiája fordítása áll az első helyen, s természetesen az ön cikke is benne van, amiért fogadja hálás köszönetemet. Nagy érdeklődéssel várok bármilyen hírt arról, hogy milyen lehetősége van intézetünkben a magyar tanítás bevezetésének, és semmi kétségem afelől, hogy ön értesíteni fog, ha valami történik.

Levelet kaptam dr. Blanár Imrétől egy magyar—angol szótár ügyében, melyet most adott ki; nagy érdeklődéssel fogjuk kísérni a dolgot. Azt írja, hogy jól ismeri önt. Örülök, ha közölné velem véleményét az ő tudományos munkásságáról.

Még egyszer minden jót kívánva mindkettőjüknek s remélve, hogy jó egészséggel örvendenek, maradok tisztelettel Bernard Pares]

21.

15 January 1931.

Dear Dr. Hevesi

We think that one side of the work of our Slavonic Review which is speci-

ally worth developing is the translation of masterpieces in verse or prose. We made these the chief feature in our December number and they came out very well. We have an excellent scholar to look after this side of our work in N. B. Jopson, our Reader in Comparative Slavonic Philology, who knows about twenty languages, including Magyar. All we need is the best advice that we can get as to what is most worth translating. We want such pieces to be short; not of a propaganda kind; not of too exclusively a local interest; generally interesting to an English reader; and preferably not too dialectical. As you will understand, prose is much more easy to translate than verse.

Could you, within these lines, recommend to us from time to time passages or short stories or other material which, if translated, would give a good impression of your national literature?

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Úgy gondoljuk, hogy a Slavonic Review munkájának egyik rendeltetése, amelyet különösképpen érdemes fejleszteni, az, hogy verses vagy prózai műfordításokat közöljön mesterművekből. Ezek adják decemberi számunk főjellegét és igen jó impresziót keltenek. Van egy kiváló szakértőnk, N. B. Jopson, az összehasonlító szláv filológia lektora, aki ellenőrzi munkánkat a fordítás szempontjából, mert kb. húsz nyelvet ismer, köztük a magyart is. Amire mármost szükségünk van, az a jó tanács, hogy mit a legérdemesebb lefordítani. Szeretnénk, ha ezek a művek rövidek lennének; ne legyen propaganda jellegűk; ne kizárólag lokális érdeklődésre tartsanak számot; legyenek általánosságban érdekesek az angol olvasók számára is; és, hacsak lehet, ne legyenek erős tájnyelvi dialektusban írva. Azt valószínűleg ön is belátja, hogy prózát könnyebb fordítani, mint verset.

Ezen feltételek mellett tudna-e ön nekünk időről-időre néhány rövid elbeszélést vagy egyéb olyan anyagot ajánlani, amely fordításban is jó véleményt keltene az önök nemzeti irodalmáról? Tisztelettel Bernard Pares]

22.

31 March 1931.

Dear Dr. Hevesi

Many thanks for your letter and for the story. Certainly, you could send another

one if it is not too much trouble. Also, I am looking forward to your essay on 'Shakespeare in Hungary'. I am so sorry you have not been well. This has been a very trying year and I hope you will give yourself full time to recover as far as you can; but I fear it does not look very much like it when you are just embarking on a cycle of Shakespeare plays at the Theatre.

With best remembrances to you and Mrs. Hevesi.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Dr. Hevesi

Nagyon köszönöm levelét és az elbeszélést. Valóban, küldhetne másikat is, ha ez nem túl nagy gond. Nagyon várom „Shakespeare Magyarországon” című tanulmányát is. Sajnálom, hogy gyengélkedett mostanában. Ez az év nagyon megerőltető volt s remélem, módot fog találni a pihenésre, amint lehet; csak attól tartok, nem túl sok kilátás van erre, hogyha a színházban éppen most készül egy Shakespeare-ciklusra.

A legjobb kívánságaimat önnök és Mrs. Hevesinek, tisztelettel Bernard Pares]

23.

18 April 1931.

Dear Dr. Hevesi,

I like the „Seven Kreutzers”, and I hope we shall print it. I shall recommend it to my fellow editor. I think it would be a good thing if you could send us another short story. *If so, please send it soon.*

I ought to say a word about translation. As you probably know, our *Review* is for the most part a labour of love, — entirely sor for the editors and for British and American collaborators. We pay most others, but of course only on the scale of an academic publication. A translator gets 5/— a page. I thought it better to explain this.

I particularly hope that you are better and that you have found yourself fully well enough in health to deal with the series of Shakespearean plays.

I should be very glad if we can find it possible to get nearer to our desire to have a representative of Hungarian studies on our staff. At the present moment a measure is going through this University which will give us a considerably greater degree of stability and effectiveness. I will let you know about it whenever the official decision has been taken. For this reason, I am hoping to get a good push on in the autumn, enlarging the scope of our work. In the course of next

term we shall have a lecture on Modern Hungarian Literature from Dr. A. de Hegedüs.

But individual lectures will not alone meet the need and, as you know, I feel sure that the only effective way is to have a teacher of the subject on the staff here. I have accepted the invitation of the Anglo-Hungarian Society to join its Committee, and I will do my best to put the matter before them; but I also hope that you may be able to promote the matter further in Budapest, where I think the decision will finally rest.

With best wishes for yourself and for Mrs. Hevesi,

*Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Tetszik a „Hét krajcár” s remélem, közölni fogjuk. Ajánlani fogom a társ-szerkesztőnek. Azt hiszem, jó lenne, ha tudna küldeni nekünk egy másik elbeszélést is. Ha küld, kérem, küldje mielőbb.

Néhány szót kellene szólnom a fordítás kérdéséről. Mint talán tudja is, a mi Review-nk javarészt honorálás nélkül végzett munka, — egészen az a szerkesztők, valamint az angol és amerikai munkatársak részéről. Másoknak fizetünk, de természetesen csakis az akadémiai publikációk színvonalán. Fordítók 5 shillinget kapnak oldalanként. Helyesebbnek találtam megmagyarázni ezt.

Külön örömömre szolgál, hogy jobban van, s teljesen jó egészségben érzi magát ahhoz, hogy a Shakespeare-ciklussal foglalkozzék.

Boldog lennék, ha végre módunkban állna közelebb kerülni ahhoz a vágyunkhoz, hogy legyen karunkon képviselője a magyar tanulmányoknak. Éppen most valósítanak meg az egyetemen egy olyan intézkedést, amely lényegesen nagyobb stabilitást és eredményességet biztosít számunkra. Értesíteni fogom önt, amint a hivatalos döntést meghozták. Éppen ezért remélem, hogy ősszel nagy lendületet fogunk venni, s munkánk hatáskörét ki tudjuk bővíteni. A következő szemeszter során Dr. A. Hegedüs előadást tart a modern magyar irodalomról.

De egyes előadások korántsem elégítik ki a szükségletet, ezért, mint ön tudja is, az egyetlen hatékony megoldásnak egy [állandó] kari előadó alkalmazását tartom. Elfogadtam az Angol—Magyar Társaság meghívását, hogy lépjek be a vezetőségbe, s minden lehetőet megteszek a magam részéről, hogy az ügyet eléjük tárjam; azonban remélem, önnek is módja lesz

arra, hogy a dolgot tovább mozgassa Budapesten, ahol végülis, úgy hiszem, a dolog végső megoldása rejlik.

A legjobb kívánságokkal önnök és Mrs. Hevesinek, maradok tisztelettel Bernard Pares.]

24.

22 April 1931.

Dear Dr. Hevesi

Please excuse me for a small enquiry. Dr. de Hegedüs is, as I told you, giving a lecture on Modern Hungarian Literature for our School. We have invited the Hungarian Legation, and we hope to get a decent audience. Dr. de Hegedüs naturally wishes to know just where you ended in your course of lectures here. We have of course printed two of the lectures — one on Arany and Petőfi and one on Jókai, but I do not remember what point you reached in your last lecture, and he would like to know where you left off. Could you very kindly just send me a few lines telling me of this?

I very much hope that you and Mrs. Hevesi are better. With kind regards,

*Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Dr. Hevesi

Elnézését kérem, hogy egy kis információt kérek. Dr. Hegedüs, mint már említettem, előadást fog tartani intézetünkben a modern magyar irodalomról. Meghívtuk a magyar követséget s reméljük, szépszámu közönségünk lesz. Dr. Hegedüs természetesen szeretné tudni, hogy ön hol fejezte be itteni előadásait. Igaz, hogy két előadás nyomtatásban is megjelent — egy Aranyról és Petőfiről, és egy Jókairól, de nem emlékszem, meddig jutott el utolsó előadásában, ő pedig szeretné tudni hogy ön hol hagyta abba. Lenne szíves néhány sorban értesíteni engem erről?

Öszintén remélem, hogy ön és Mrs. Hevesi is jobban van már. Szíves üdvözléssel Bernard Pares]

25.

COPY

28 January, 1930.

Dear Sir,

In the week-end, I read with great interest your version of *Die Versunkene Glocke*. I was much fascinated by it and read the last two acts over a second time. It is a remarkable piece of

work, and it is rarely that foreign writers find so good a translator. I shall be very glad if you will come and see me and talk over the question of translation from Magyar. We are in no way prejudiced against the principle of cooperation between one who has a really good sense of English and one who knows the language of the original: indeed it is in that way that several of the best translations from Slavonic languages have been produced in the University of California. It would be best if you would kindly telephone to my Secretary (Museum 9738) and talk over the times that would be convenient to you. Thursday and Friday afternoons of this week are free for me.

Yours faithfully
Bernard Pares m. p.

C. H. Meltzer, Esq.

[Másolat]

[Kedves Uram,

A hét végén nagy érdeklődéssel olvastam az ön „Die versunkene Glocke”-fordítását. El voltam ragadtatva és a két utolsó felvonást másodszor is elolvastam. Figyelemre méltó munka és ritka dolog, hogy idegen nyelvű írók ilyen kitűnő fordítóra találjanak. Nagyon örülök, ha eljön hozzá-
m és megbeszéljük a magyarból való fordítás kérdését. Semmiképpen sincs bennünk előítélet amiatt az elv miatt, hogy olyan emberek működjenek együtt, akiknek egyike jó angol nyelvérzéssel rendelkezik, másika pedig az eredeti nyelvet ismeri: sőt, éppen ily módon jött létre néhány kiváló fordítás szláv nyelvekből a californiai egyetemen. A legjobb volna, ha lenne szíves telefonálni titkáromnak (Museum 9738) és megbeszélné egy önnel alkalmas időpontot. Ezen a héten csütörtök és péntek délután szabad vagyok. Tisztelettel
Bernard Pares]

26.

8 March, 1930.

Dear Mr. Meltzer

I have read through your translation of the two scenes. I think it is remarkably good English and I notice in it, excellencies which I saw in your *Sunk on Bell*. You will naturally hesitate to proceed without knowing that we have assured the means of publication. Would you allow me to send your draft to Mr. Szarvasy with a strong letter from myself? I shall await your answer.

I am particularly sorry that I was not able to see you on Wednesday. I had at

that very moment to entertain Professor Milyukov, the celebrated Russian scholar and statesman, who was just about to give a University lecture here.

Yours sincerely
Bernard Pares

[Kedves Mr. Meltzer

Elolvastam a két jelenetből készített fordítását. Úgy gondolom, rendkívül jó angolságról tanúskodik s olyan kiválóságokat figyeltem meg benne, mint „Az elsüllyedt harang”-ban. Természetes azonban, hogy vonakodik a munka folytatásától, ha nem tudja, hogy biztosítottuk-e a publikáció feltételeit. Megengedi, hogy fogalmazványát elküldjem Mr. Szarvasyhoz, egy nyomatékos levél kíséretében? Várom válaszáat.

Rendkívül sajnálom, hogy szerdán nem találkozhattam önnel De éppen abban az időben Prof. Miljukovval, az ismert orosz tudóssal és államférfival voltam elfoglalva, aki akkor készült előadást tartani egyetemünkön. Tisztelettel Bernard Pares]

27.

8 April, 1930.

Dear Mr. Meltzer,

I am so very sorry that you have lost your brother. I was very glad to get your letter. I did hear from Mr. Szarvasy. His first letter was not promising, but his second was much better. He said he had always wondered why this interesting piece had never been translated into English and invited me to send along the first two scenes, which I did. I am therefore expecting to hear again from him later. He asked me what methods of production I suggested. I replied exactly on the lines of your letter, and I suggested that if he approved of the translation, he should see you himself and arrange everything with you.

This seems in accord with what you write in your last letter. Our School will act as a sort of general cover, but the more the arrangements are made by yourself, the better. I am glad to hear of the progress of the work and also what you write about Dr. Hevesi. Keep me fully in touch and, whenever you come up, come and see me. I shall be here rather less than usual till 20 April, because it is now our vacation.

Yours sincerely
Bernard Pares.

[Kedves Mr. Meltzer

Fogadja részvétemet fivére elvesztése alkalmából. Nagyon örültem levelének.

Mr. Szarvasytól is van hírem. Első levele nem volt valami biztató, a másik azonban már sokkal inkább. Azt mondja, mindig csodálta, hogy ezt az érdekes darabot miért nem fordították le soha angolra s megkért, küldjem el neki az első két jelenetet, amit meg is tettem. Várom tehát, hogy a közeljövőben ismét ír róla. Azt kérdezte tőlem, hogy milyen kiadási módot ajánlok. Én pontosan az ön levelének megfogalmazása szerint feleltem, és azt javasoltam, hogy ha egyetért a fordítással, keresse fel önt, s mindent önnel intézzен el.

Ez, úgy látszik, összhangban van azzal, amit ön legutóbbi levelében írt. A mi intézetünk általánosságban ott áll az ügy mögött, de minél inkább ön intézi a részleteket, annál jobb. Örülök, hogy munkája előrehaladásáról hallok, s annak is, amit dr. Hevesiről ír. Tartsa fenn velem az érintkezést, s bármikor jön ide, látogasson meg engem. A szokottnál kevesebbet fogok itt tartózkodni április 20-ig, mert most van a vakációnk. Tisztelettel Bernard Pares]

28.

24 April, 1930.

Dear Mr. Meltzer

Thank you very much for your letter. I am very much obliged to you for keeping me in touch with everything as it happens. You will have known from my letters what has happened so far about Mr. Szarvasy. I have not heard from him again, but of course I sent him the MS as

soon as I had his letter asking for it. I understand your position and am anxious to do all I can to help the production of this work, for there can be no doubt about its high standing nor, in my opinion, as to what is likely to be the value of the translation. I will therefore, as you suggest, write something or other to Dr. Hevesi, and if I do not get an answer from Mr. Szarvasy I will write to him again. I hope also that you will be able to come and see me when you come to London — for instance, for tea. I am very glad that you have got full powers from Mr. Vajda to act on behalf of both of you.

*Yours sincerely
Bernard Pares*

[Kedves Mr. Meltzer

Nagyon köszönöm levelét. Nagyon hálás vagyok önnek, hogy értesít mindenről, ami történik. Valószínűleg tudja már leveleimből, hányadán áll az ügy Mr. Szarvasyval. Azóta nem hallottam felőle, de természetesen elküldtem neki a kéziratot, amint levélben kérte. Megértem helyzetét és igyekszem mindent elkövetni, amit csak tudok, hogy segítsek a munka létrejöttében, mert nem lehet kétség a mű kiváló értéke, sem pedig, nézetem szerint, a fordítás minősége tekintetében. Ezért tehát, amint javasolja is, írok dr. Hevesinek, s ha nem kapok választ Mr. Szarvasytól, újra írok neki is. Remélem azt is, hogy ha Londonban jár, módjában fog állni, hogy eljöjjön hozzám — pl. egy teára. Örülök, hogy Mr. Vajda teljhatalommal ruházta fel mindeketjük ügyében. Tisztelettel Bernard Pares]

ANGYAL ENDRE GERMANICA WRATISLAVIENSIA

A boroszlói egyetem szorgalmas és munkás germanista-gárdája, élén az idősebb generációhoz tartozó Zdisław Żygulski és Jan Pipek professzorokkal, valamint a fiatalabb, de a tudós-világban már jó nevet szerzett Marian Szyrocki docenssel, 1957 óta folyóiratnak is nevezhető évkönyv-sorozatot bocsájt ki lengyel, német és francia nyelven a germán — elsősorban német — filológia kérdéseiről. Eddig az I., II., III. és V. kötet jutott el hozzánk.¹

Érthető, hogy a lengyel kutatókat főként Szilézia gazdag múltú, lengyel vonatkozásokban is bővelkedő barokk-irodalma érdekli. A kutatás lehetőségeit megkönnyíti az az örömdetes körülmény, hogy a boroszlói Egyetemi Könyvtár gazdag barokk-anyaga jórészt sértetlenül átvészelte a második világháborút, sőt 1945 után a gondos lengyel könyvtárosok és levéltárosok még gyarapították is ezt az anyagot a Szilézia legkülönbözőbb részein fellelhető könyvekkel és kéziratokkal.

Maga Szyrocki, az egész vállalkozás voltaképpeni *spiritus rectora*, elsősorban barokk-kutató. Egyik tanulmányát a sziléziai Piast-hercegek, majd a IV. Ulászló lengyel király szolgálatában álló Martin Opitznak szenteli (*Marcin Opitz na służbie u śląskich ksiąg piastowskich i u króla Władysława IV.* Germ. Wratisl. I. 59—96), a másikban az ifjú Gryphiusszal foglalkozik (*Andreas Gryphius Jugendzeit.* Uo. III. 79—135). Az Opitz-tanulmány érdekes és sokban újszerű képet rajzol a német barokk-költészet nagy „reformátorának” hányatott utolsó éveiről, amikor is a harmincéves háború és a Habsburg-ellenreformáció elől a sziléziai Piast-hercegek, majd IV. Ulászló lengyel király oltalmába menekül. A nagy lengyel uralkodó, irodalomnak és művészetnek igaz barátja, akinek Komenskývel, sőt a horvát barokk-költővel, Gundulićsal is voltak kapcsolatai, pártfogásába fogadta a sziléziai író, udvari történetírói, majd titkári rangot adományozott neki, s nyugodt életet biztosított számára Gdańsk (Danzig) városában, amelynek csak az Opitz életét fiatalon kioltó járvány vetett véget. A tanulságos értekezés egy-két adatából kitűnik, hogy a Varsóba szintén eljutó Opitz megtanulhatott lengyelül is: lengyel és szláv dolgok iránt mindenesetre érdeklődött.

Egy készülő Gryphius-monográfia részletének tekinthető Szyrocki német nyelvű tanulmánya a sziléziai barokk legnagyobb drámaírójáról és lírikusáról. Huszonkettedik életévéig kíséri figyelemmel a költő sorsát, nyugtalan és szomorú gyermekkorát, tanulmányait és első irodalmi alkotásait. Közben igen találóan utal arra a szerepre, amelyet lengyel városok (Toruń, Gdańsk), sőt a lengyel barokk-költészet ismerete (Sarbiewski) játszottak az ifjú Gryphius fejlődésében.

A sziléziai barokk irodalom egyik kissé elfeledett, de a német—lengyel kapcsolatokat történetében előkelő szerepet betöltő alakjával foglalkozik két cikkben is Jan Pipek.

¹ Germanica Wratislaviensia. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław. 1957. I. 192 l. 1959. II. 88 l. 1959. III. 188 l. 1960. V. 202 l.

Ez az író Wenzel Scherffer von Scherffenstein, protestáns orgonista, zenész és költő, Kochanowski első német tolnácsolója. Piprek professzor első cikkét Scherffer és a sziléziai Piast-hercegek kapcsolatának szenteli (*Piastowicze w poezji Scherffera von Scherffenstein*, I. 38—57), a másodikban pedig részletes pályaképet ad a költőről (*Twórczość poetycka Waclawa Scherffera von Scherffenstein*. II. 3—56). Scherffer nem nagy génius, de szimpatikus ember és költő: egyfajta zamatos, néha drasztikus „barokk realizmus” képviselője (házassági költeményeiben), akitől azonban a „makábris” hangulatok és a stiláris virtuozitások sem idegenek. A lengyel származású Piast-hercegekhez meleg kapcsolat fűzte, maga is tudott lengyelül — így jutott kezébe Kochanowski, akinek szatírikus-epigrammatikus *fraszka*-it helyenkint igen ügyesen fordította németre — de érdekelték például a Kárpátok román hegyipásztorai is. A lengyel vonatkozásokkal, sőt lengyel etnikummal át-meg átjárt XVII. századi Sziléziában Scherffer kissé a „barokk szarmatizmus” költőtípusát képviseli. Sokban a lengyel barokk protestáns költőire, így az unitárius Zbigniew Morsztynra emlékeztet, nekünk pedig Gyöngyösit juttatja eszünkbe. Nem hiába utalt Turóczy-Trostler József már egy negyedszázaddal ezelőtt Gyöngyösi kapcsán nemcsak a bajor—osztrák, hanem a sziléziai irodalomra is!² — Szép feladat volna lengyel, német és magyar germanisták és szlavisták számára a barokk-kor sziléziai—lengyel—magyar irodalmi kölcsönhatásainak felkutatása és értékelése!

A sziléziai Piastok és Friedrich von Logau kapcsolatairól ír Anna Stroka (*Piastowie w twórczości Fryderyka Logaua*. I. 97—112), s közben ennek a jeles barokk szatirikusnak és moralistának pályaképét is megvilágítja. A sziléziai barokk-misztikával pedig két cikk is foglalkozik, Marian Szyrockié (*Sozial-politische Probleme in der Dichtung Czepkos*. II. 57—67) és Hildegarda Austé (*Zur Persönlichkeit Johann Schefflers*. I. 161—182). Szyrocki meggyőzően bizonyítja, hogy Czepko nemcsak misztikus költő, hanem éleshangú társadalomkritikus is, a vallási és emberi szabadság merész követelője. Aust tanulmánya pedig Angelus Silesius emberi és költői képét gazdagítja új, érdekes színekkel.

Opitz követőjével és a strassburgi német humanista Bernegger tanítványával, Christoph Köhler boroszlói protestáns tanár-költővel foglalkozik Gerard Kozietek (*Die Lyrik des Opitzschülers Christoph Köhler*. III. 157—173): a függelékben érdekes, publikálatlan szövegeket is közöl Köhlernek a boroszlói Egyetemi Könyvtárban őrzött kéziratos hagyatékából.

A barokkból a Sturm und Drang és a Goethe-korszak világába vezet át Zdzisław Żygulski professzornak, a világirodalmi és klasszikus filológiai téren is igen jártas germanistának tanulmánya a XVIII. századi német drámai irodalom Seneca-reminiscenciáiról (*Reminiscencje z tragedii Seneki w dramacie niemieckim XVIII. w. I. 9—36*). A Seneca művészetét igen sokra becsülő német barokk drámai költészet rövid jellemzése után rátér a XVIII. századra. Kimutatja, hogy ebben a korban is igen szívósan él a Seneca-hagyomány: nyomai ott vannak Lessing pályájának első szakaszában, sőt a fiatal Schillernél is. A lengyel tudós kutatásai hasznosan kapcsolódnak Vajda György Mihály megállapításaihoz³ a klasszicizmus és antikvitás, a „heroikus passzivitás, tűrés és emberség” szerepéről, majd az újjáéledő barokk motívumokról (Schiller!) a XVIII. század német drámai költészetében.

A lengyel germanisták kutatásainak másik fontos területe a romantika kora, különös tekintettel megint Sziléziára. Mieczysław Urbanowicz külön tanulmányban foglalkozik a sziléziai német romantikával (*Niemecki romantyzm na Śląsku*. V. 3—37). A legjelentősebb sziléziai romantikus író természetesen az ő szemében is Eichendorff,

² Vö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1936. XLVI. 113. 1.

³ VAJDA GY. M.: Polgári szomorújáték, polgári tragédia (Egy XVIII. századi német műfaj történetéhez). Filológiai Közlöny, 1959. V. 31—42. 1.

mellette azonban olyan elfeledett, a maguk korában híres írók is megjelennek, mint a két Contessa-fivér (Christian Jakob és Karl Wilhelm Contessa), Karl Weisflog és a külföldön is népszerűséget szerzett Karl Franz van der Velde. Persze, ezek a másodrendű írók Urbanowicz szerint csak „pseudo-romantikusok”, s egy helyütt a „biedermeier” kifejezést is használja velük kapcsolatban. — Tulajdonképpen ez nem más, mint a romantikának már Zolnai Bélától emlegetett „átbiedermeieresítése”.⁴ Sajnos, Urbanowicz csak általában említi az egyik ilyen biedermeier-romantikus író, van der Velde műveinek magyar fordításait. Érdemes volna ezt az egész kérdést alaposabban megvizsgálni.

Urbanowicz a lengyel problémák sziléziai német irodalmi visszhangját is kutatja, szintén a XIX. század első felében (*Polska w literaturze niemieckiej na Śląsku w pierw-szej połowie XIX. w.* III. 23—45). A romantika és az „ifjú Németország” sziléziai megnyilatkozásaiban a polonofília érdekes jelenségeit mutatja ki, főleg az 1830—31. évi lengyel szabadságharc idején. Olyan ismertebb nevek, mint Wolfgang Menzel és Heinrich Laube is szerepelnek a polonofilek sorában.

Urbanowicz harmadik tanulmánya már teljesen az „ifjú Németország” világába vezet, és ennek az iránynak egyik nem érdemtelen sziléziai képviselőjét, Friedrich von Sallet-et mutatja be (*Fryderyk Sallet i jego poezja polityczna.* I. 125—146) mint a „hegoliánus balszárnny” harcosan antiklerikális és antifeudális költőjét. A magyar olvasónak, ha Urbanowicz elemzéseit olvassa, Vörösmarty gondolati lírája, az Athenaeum körének eszmevilága, sőt a fiatal Petőfi jut eszébe. Olyan problémakör ez, amely ugyancsak részletesebb vizsgálatot igényelne.

Lengyel kapcsolatai miatt érthető, hogy a boroszlói kutatókat érdekli Zacharias Werner alakja. Ezt a problematikus, ámde kétségtelenül jelentős költőt most az osztrák tudomány (Leopold Schmidt) is újra „felfedezte”.⁵ Gerard Kozietek — bevezetés és jegyzetek kíséretében — Wernernek kiadójához intézett leveleit publikálja (*Briefe Zacharias Werners an J. F. Cotta.* V. 79—115). Ugyancsak Kozietek ír, néhány érdekes szempontot fölvetve, a munka szerepéről Goethe műveiben (*Problem pracy w dziełach Goethego.* I. 113—124), Eugeniusz Klin pedig Friedrich Schlegel irodalomelméletét analizálja (*Ursprung und Entwicklungsgang der frühromantischen Literaturtheorie Friedrich Schlegels.* III. 137—155).

A Germanica Wratislaviensia tanulmányainak harmadik csoportja a XX. század irodalmi problematikája körül rendeződik. Két memoár-jellegű, ámde nagy tudománytörténeti és kortörténeti jelentőségű írásról kell mindenekelőtt szólnunk, Żygulski (*Garść wspomnień.* III. 7—14) és Piprek (*Wspomnienia wrocławskie.* III. 15—21) professzorok emlékezőseiről. Żygulski saját ilyvói (lembergi) és bécsi germanisztikai tanulmányaira pillant vissza, a ferencjózsefi korszak utolsó éveire. Eközben a korabeli, sőt későbbi lengyel és osztrák germanisztika helyzetét, munkáját is fordultatos módon jellemzi. Jan Piprek, Szilézia szülötte, a vilmoscsászári Boroszlónak és egyetemének atmoszféráját idézi fel, nagy professzorok emlékét, ezek sorában pedig egy olyan nemes jellemet, mint a szlavista Erich Bernekert, aki német ember létére tudatosította sziléziai lengyel hallgatóiban a lengyel nép, lengyel kultúra értékeit.

Sziléziáról lévén szó, érthető, ha a kiadványsorozatban a két Hauptmann-testvérrel foglalkozó tanulmányok is helyet kapnak. Piprek professor Gerhart Hauptmann „szláv jellemvonásairól” ír (*Slawische Wesenszüge bei Gerhart Hauptmann.* V. 125—143): a tanulmány igazi tárgya azonban Hauptmann műveinek igen lelkes fogadtatása a

⁵ ZOLNAI B.: A magyar biedermeier. Budapest 1940. 133—144. l.

⁴ L. SCHMIDT: Die Entdeckung des Burgenlandes im Biedermeier (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 21). Eisenstadt 1959. 37—42. l.

szlávoknál, elsősorban az orosz és a lengyel irodalomban. Anna Stroka a boroszlói Egyetemi Könyvtár kiadatlan anyaga alapján Carl Hauptmann emberi és művészi fejlődésének néhány problémáját elemzi (*Über Carl Hauptmanns nachgelassene Schriften*. V. 117—124).

A modern irodalommal foglalkozó résznek talán legérdekesebb tanulmánya Franciszek Ryszka írása a „konzervatív forradalom” útjáról és tévútjairól Németországban (*Wege und Irrwege der „Konservativen Revolution” in Deutschland*. V. 39—78). Lukács György nézeteivel sok helyen vitázva, izgalmas képet rajzol az „írástudók árulásáról” Németországban. A „konzervatív forradalom” eszméinek dicsőítése — bár egy időben Thomas Mann és Hugo von Hofmannsthal sem álltak távol az ilyen gondolatoktól — a weimari köztársaságban egyre tragikusabb eredményekhez vezetett, s végső fokon a hitlerizmus útját egyengette. A „konzervatív forradalmárok” közül sokan be is hódoltak Hitlernek, mások ellenállásba vonultak, ismét mások (így a tehetséges, de problematikus Ernst Jünger) először a „jobbboldaliság” vizein eveztek, majd rémülettel és undorral látni kezdték, hova jutottak, ámde belátásukból nem mindig vonták le a helyes következtetéseket. A sajnos kissé hibás németiséggel megírt tanulmány nemcsak gazdag irodalmi és történelmi anyaga miatt értékes, hanem azért is, mert hasonló magyar jelenségek (Szabó Lőrinc, Erdélyi József) magyarázatához is kulcsot ad. Sajnáljuk viszont, hogy Gottfried Benn ebből a szempontból igen tipikus pályáját⁶ nem vizsgálta meg részletebben a lengyel kutató.

Eugeniusz Klin tollából is olvashatunk modern irodalmi tárgyú tanulmányt a Carl Sternheim műveiben mutatkozó „kétvágányúságról” (*Zagadnienie dwutorowości ideowo-artystycznej w twórczości C. Sternheima*. I. 147—159). Úgy véljük azonban, hogy Klin a Sematizmus hibájába esik bele, amikor nagyon hangsúlyozza Sternheim állítólagos „kétvágányúságát”, és az erős társadalomkritikával telített műveiben itt-ott felbukkanó individualista-anarchista elemeknek valamiféle „apologetikus” szándékot tulajdonít. Minket inkább Miroslav Krleža alkotásaira emlékeztet Sternheim művészete.

Nyelvészeti, sőt történelmi tanulmányokat is találunk a Germanica Wratislaviensia négy kötetében, Marian Adamus, Hans-Heinrich Wängler, Jerzy Falenciak és Norbert Morciniec tollából. Ezek méltatása most nem lehet feladatunk. Ebből a szükségszerűen kissé rövidre szabott összefoglalásból is kiderülhetett azonban, hogy a sziléziai lengyel germanisták értékes munkát végeztek. Kutatásaik mind az egyetemes germanisztika, mind a lengyel—német kapcsolatok helyes megvilágításának szempontjából igen fontosak.

⁶ Vö. FR. SCHONAUER: Der Monolog eines Intellektualisten. Deutsche Rundschau, 1960. LXXXVI. 890—894. 1.

EGRI PÉTER :
JEGYZETEK JOYCE KRITIKÁIHOZ

Joyce-ot, a kritikust eddig jobbra csak Joyce-nak, a szépirórnak művei alapján ismerhettük. Töredékes önéletrajzi vázlatának, a *Stephen Heron*nak, művészi önéletrajzának, az *Ifjúkori Ónarckép*nek és főműveinek, az *Ulysses*nek és a *Finnegan Ébredésének* esszeizáló betétei csakúgy, mint stílusparódiái és irodalmi karikatúrái éles és csúfondáros kritikai szellemre vallanak. Mostanáig kézirathan lappangó, vagy nehezen hozzáférhető folyóiratok hasábjain meghúzódó ismeretlen vagy elfelejtett kritikai írásainak egy kötetben való összegyűjtése¹ a szépiró Joyce-ot kritikusként mutatja be. A kötet számos filológiai meglepetéssel szolgál. Kiderül például, milyen kevés köze van Joyce *Dráma és Élet* című, 1900. január 20-án a jezsuiták dublini egyetemének Irodalmi és Történelmi Társasága előtt felolvasott hiteles szövegének ahhoz a változatához, amely a *Stephen Heroban* már művészi feldolgozásban kerül elének, s amely — bár címe szintén *Dráma és Élet* — Joyce-nak *James Clarence Mangan* című, 1902. február 15-i előadásából meríti anyagát. Az ilyen és ehhez hasonló filológiai vonatkozásokat a kötet két szerkesztője, Mason és Ellmann bevezetőjében és az egyes kritikák elé írt kommentárjaiban gondosan felderíti.

Mi itt azt az elvi természetű összefüggést igyekszünk felvázolni, amely Joyce irodalmi műveinek, ezekben található kritikai megnyilatkozásainak és most összegyűjtött kritikai írásainak tendenciájában megfigyelhető. Ez a vizsgálat fényt vet Joyce világnézetének alakulására, s ezért a műveket is, a művekben foglalt s a műveken kívüli kritikákat is átvilágítja és tovább magyarázza.

1. Joyce pályakezdését a világnézetnek, emberi-művészi magatartásnak és műalkotásnak kétarcúsága jellemzi. Egyrészt hátat fordít neveltetése kispolgári kicsinyességének, jezsuita dogmatikájának, ír nacionalizmusának, másrészt szembeszáll vele. Egyrészt az elvontan felfogott művész-hivatásba menekül, mint önéletrajzi hőse, *Stephen Dedalus*, másrészt — valamennyire és csökkenő mértékben — megkísérli, hogy a maga konkrét mivoltában mutassa meg azt a világot, amelyet megtagad. Ábrázolásmódja ezért egyfelől naturalista (*Stephen Hero*, *Dublini emberek*, *Számkivetettek*), szimbolista (*Dublini emberek*, *Ifjúkori Ónarckép*) és impresszionista (*Kamarazene*, *Ifjúkori Ónarckép*) jelleget ölt, másfelől még elég erősen a valóságba kapaszkodik, s a hagyományos realizmusból ismert mozzanatait az izmusoknak mint stíluskategóriáknak segítségével modern színezetűre váltja (főként az *Ifjúkori Ónarckép*ben). Az első világháború s a húszas, majd a harmincas évek válsága azután a polgári dekadencia szélsőségeibe hajtja Joyce-ot (*Ulysses*, *Finnegan Ébredése*). Világnézeti beállítottsága, emberi, művészi magatartása s művészi ábrázolásmódja az első korszak kétarcúsága után egyre elvontabbá, torzabbá: szubjektívebbé, relativizálóbba és statikusabbá lett.

2. A Joyce-művekben felbukkanó kritikai állásfoglalásokon hasonló fejlődés vonal

¹ ELLSWORTH MASON and RICHARD ELLMANN (editors): *The Critical Writings of James Joyce*. Faber and Faber, London 1959.

húzódik végig. Az első világháború előtti időszakban a valósághoz ragaszkodó és az attól menekülő tendenciák még állandó küzdelemben állnak egymással. Az első világháború után, az *Ulysses* idejére ez a kettősség eltűnik, a dekadens törekvések uralomra jutnak, s egyre kizárólagosabban érvényesülnek. A *Stephen Hero*ban Stephen Dedalus a művészetet a vallással szembeállítva még azt hangsúlyozza, hogy a művészet nem vezet egy másik világba, hanem éppen az adott világ sűrített kifejeződése.² Esztétikai elméletének dinamikus kifejtése során az *Őnarckép*ben kibontott elmefuttatást előlegezi, de „az esztétikai érzélem” statikus jellegéről szóló fejtegetéseinek itt még nyoma sincs, ezek az *Őnarckép* betoldásai és — ha úgy tetszik — egyik fontos művészi tendenciájának elméleti összefoglalói.

Az *Ifjúkori Őnarckép*ben már más a helyzet. Stephen Dedalus egy esztétikai fejtegetésében arról beszél, hogy a tragikus érzélem statikus jellegű. Később ezt a megállapítást kiterjeszti a drámai érzelmre, majd az igazi művészet keltette érzésekre általában: „A nem igazi művészet keltette érzések kinetikusak: vágy vagy megvetés. A vágy birtoklásra ösztökél, valaminek a megközelítésére, a megvetés az elhagyásra, a valamitől való eltávolodásra. Éppen ezért azok a művészetek, amelyek ilyen érzelmeket keltenek, akár pornografikusak, akár didaktikusak, nem igazi művészetek. Az esztétikai érzélem (az általános meghatározást használtam) ezért statikus. A gondolatokat valami elfogja, megragadja, és a vágy vagy megvetés fölé emeli.”³ Amikor Joyce—Dedalus az igazi esztétikai érzelmet statikusnak mondja, akkor kétségtávol eltorzítja a maga felvetette problémát: a dekadens művészet egyik jellegzetes sajátosságát minden művészet általános jellemvonásaként tünteti fel. Ugyanakkor azonban rámutat saját művészetének egyik, már az *Őnarckép*ben is jelentkező és később uralkodóvá váló tulajdonságára, a statikusságra, állapotszerűségeire. Itt válik láthatóvá a művész magányosságának, az élettől elhúzódozó magatartásának egy — egyelőre elméletileg jelentkező — összefüggése. Mert mennél inkább elhúzódik az író a megvetett valóságtól a tiszta, távoli és semmiféle pozitív állásfoglalásra nem kötelező magány világába, annál kevésbé veheti észre a valóság dinamikáját; mennél kevesebbet érintkezik e valósággal, annál kevésbé keletkeznek benne dinamikus élmények, érzések.

Ugyanakkor azonban Joyce bizonyos mértékig művészileg meg is indokolja, hogyan és miért jut el Dedalus statikus művészi eszményéhez, megnutatja, hogy hőse az élet legkülönbözőbb helyzeteiben is visszahúzódással és szenvtelenséggel válaszol az élete során felmerülő kérdésekre és csalódásokra, s azt is érzékelteti, hogy az elmélet keletkezésében bizonyos kamaszos nagyzolásnak és komolytalansággal váltakozó komolykodásnak is szerepe van: Dedalus egy alkalommal azzal inti le az éretlen közbeszólót, aki nem méltányolja eléggé felfedezéseit, hogy elmélete normális emberekre vonatkozik, nem pedig olyanokra, akik a karmelita iskolában annak idején szikkadt tehéntrágyát ettek.

Stephen Dedalus az elnéklkedésre, kivált az esztétikai elnéklkedésre való hajlamát az *Ulysses*ben éli ki igazán.

Az *Ulysses* kilencedik epizódjában⁴ ismét esztétikai bölcselkedésbe merülve találjuk hősünket. Ezúttal a Nemzeti Könyvtárban néhány társa jelenlétében arról elmélkedik,

² James Joyce: *Stephen Hero*. Part of the First Draft of „A Portrait of the Artist as a Young Man.” Edited with an Introduction by THEODORE SPENCER. First Published in July, 1944. Revised edition with additional material and a Foreword by John J. Slocum and Herbert Cahoon. Jonathan Cape, London 1956. 90—91. l.

³ James Joyce: *Ifjúkori Őnarckép*. Fordította és a bevezetőt írta SZOBOTKA TIBOR. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1958. 267 l.

⁴ James Joyce: *Ulysses*. Fordította GÁSPÁR ENDRE. Nova Irodalmi Intézet, Budapest 1947. I. kötet 146—75. l.

hogy Shakespeare a *Hamlet*-ben nem annyira a fiúval, mint inkább az atyával azonosítja magát. Az alkalom hasonlósága igen szemléletesen megmutatja a hasonló téma ábrázolásának eltéréseit.

A *Stephen Hero*-ban az arány *Stephen* mindennapi életének és elmélkedéseinek viszonyában az előbbi javára alakul. Az *Ifjúkori Önarckép*-ben már elsősorban *Stephen* lelki életét látjuk, az elmélkedések száma megnövekedett. Az *Ulysses*-ben *Stephen*-nek már létformája az elmélkedés, *Hamlet*-teóriája csupán egyike megszámlálhatatlan sokaságú elmefuttatásainak. E változás nem *Stephen* felnövekedésével, hanem *Joyce* szemléletmódjának átalakulásával függ össze: az *Ulysses* *Stephen*-je alig több, mint másfél évvel idősebb csak, mint az ifjú *Dedalus* volt, amikor a *Stephen Hero* és az *Ifjúkori Önarckép* lezárta történetét.

Különbözik az esztétikai elmélkedés leírásának színtere is. A *Stephen Hero*-ban ugyan még művészileg kezdetlegesebb módon, értekezés formájában tárulnak elénk *Stephen* gondolatai, mégis megírásuknak, megvitatásuknak és védelmezésüknek tárgyi világa igen plasztikus ábrázolást kap. Az *Ifjúkori Önarckép*-ben bizonyos mértékig, az *Ulysses*-ben pedig már igen nagy mértékben eltűnik a világ, s ha mégis jelen van, elsősorban gondolatok, asszociációk, benyomások képviselik.

Más-más a kérdés megragadásának módja is. A *Stephen Hero*-ban az ifjú *Dedalus* a művészi tárgy szabatos elméleti megragadására törekszik, és ez sok tekintetben sikerül is neki. Az *Ifjúkori Önarckép*-ben már némiképp szubjektívizálja tárgyát, amikor saját szenvtelenségét a művész általános tulajdonságaként tünteti fel. Az *Ulysses*-ben a tárgy szubjektívizálása már odáig jutott, hogy *Stephen* a Shakespeare-tragédiát saját személyes problémájának, az apa és fiú misztikusan felfogott viszonyának oldaláról értelmezi.

Más az írónak saját fejtegetéseihez való viszonya is. *Stephen* a *Stephen Hero*-ban még közölni, az *Ifjúkori Önarckép*-ben bizonyos mértékig csak kifejezni, az *Ulysses*-ben pedig már pusztán funkcionálni akar, a mondanivaló igazsága teljesen háttérbe szorul a szellemi torna teljesítménye mögött.⁵ Amikor vita- és íróvá válik, John Eglinton méltatlankodik, mert *Stephen* elmélkedéseivel járatlan, nyaktörő útra csalta kollégáit, a végén csak egy francia háromszöget mutatott nekik, és megkérdi, hisz-e a saját elméletében, *Stephen* azonnal rávágja a nemet.⁶ S válasza nemcsak a csevegés könnyed és komolytalan stílusába való beilleszkedést, nem is csak óvatos védekezést, hanem elsősorban ténymegállapítást jelent.

S itt egy újabb — az előbbivel összefüggő — különbségre bukkanunk. A *Stephen Hero*-ban az esztétikai elmélet kidolgozása és megvédése drámai feszültséget kelt, ellentétes törekvések csomópontja (vö. *Stephen* családja, a jezsuita kollégium vezetősége, a felolvasó ülés), kerek, megvalósulásra törekvő, határozott következtetésekké jutó, dinamikus mozzanat. Az *Ifjúkori Önarckép*-ben ez a dinamika csökken, magában az elméletben új, dekadens módra torzító elem jelentkezik: az esztétikai érzelem statikus természete. Az *Ulysses*-ben a statikusság művészileg testet ölt, mégpedig nemcsak a „cselekményben” elfoglalt helyét, hanem magának az elméletnek kifejtését tekintve is: a szinte végnélküli fejtegetések jóformán sehová sem vezetnek, a gondolatok elegáns sétája voltaképpen helybenjárás, az egész elmefuttatás inkább helybenfutás, mint a cél megközelítése, igazában nem az eredmény elérésének eszköze, hanem öncél.

Az ábrázolásnak ez a statikussága még egy fontos különbséget rejt magában. A *Stephen Hero*-ban nemcsak magát az elméletet látjuk, hanem az elméletnek előfeltételeiből való keletkezését is. Bizonyos mértékig így van ez az *Ifjúkori Önarckép*-ben is,

⁵ Vö. STUART GILBERT: *James Joyce's Ulysses. A Study.* New York, Vintage Book, 1956. 217. l.

⁶ JAMES JOYCE: *Ulysses.* I. k. I. 171. l.

ahol Stephen elméletének torz mozzanatai, bár elméletileg általánosan, művésziileg egy konkrét helyzet kifejeződéseként jelentkeznek, s ennyiben a realista jellemzés eszközei. Az *Ulysses*ben már csak maga az elmélet, a kész eredmény van előttünk keletkezésének előfeltételei és folyamata nélkül. Az író hőisével szembeni fenntartásai itt már csak az eredményként bemutatott spekulációk értékének határozatlan lebegésű ironiával történő kétségbevonásában jutnak kifejezésre.

Hasonló komikai relativizálódás nyilvánul meg a Helios tehenei epizód egyébként kitűnően sikerült stílusparódiáiban is, melyekben Joyce az embrió fejlődését az angol próza különböző fejlődési fázisainak karikírozásával kíséri nyomon. A *Finnegan Ébredése* mindezeket a tendenciákat minőségileg más, kifejtettebb fokon megismétli.

3. Joyce szűkebb értelemben vett, nem szépirodalmi művek betétjeiként szereplő kritikái ugyanilyen jellegű fejlődésről tanúskodnak. Az első világháború előtti korszak itt is világnézeti Janus arcot mutat. Az ezután következő időszakban itt is az első periódus dekadens törekvései uralkodnak el. *Ne bízz a látszatban* című diákkori dolgozatában (1896?) a jezsuita retorikai gyakorlat skolasztikus okfejtésén a gyerekes lelkesedés pátosza izzik át, ám ez a pátosz a pátosztalanság: az ambíció nélküli ember dicsérete. Néhány évvel később a nyelvek tanulásáról értekezik (1898/99?), s későbbi matematikai jellegű szerkesztésmódját előlegezve, a matematikát az irodalom elé helyezi. Első komoly kritikáját *Királyi Írlandi Akadémia*: „*Ecce Homo*” címen Munkácsy Mihály *Ecce Homo*-járól írja (1899), melyet a Krisztus Pilátus előtt és a Golgota című képpel együtt ezidőtt állítottak ki Írországbán.⁷ Kiemeli a kép drámaiságát, erről való felfogása azonban jellegzetesen ellentmondásos. A drámát egyrészt mint a szenvedélyek összecsapását, küzdelmet, fejlődést, mozgást jellemzi, másrészt viszont mint az örök, mozdulatlan emberi törvények kifejezőjét tárgyalja. Ez utóbbi mozzanatban Mason és Ellmann a *Finnegan Ébredése* és az *Ulysses* művészi alapelveinek jelentkezését látja, mi inkább a *Dublini emberek*, az *Ifjúkori Ónarkép* és a *Számkivetettek* statikus oldalának elméleti megfelelőjét, mely még dinamikus mozzanatokkal fonódik egybe. A Krisztus-alak emberi voltának polemikus hangsúlyozása Joyce-nak a jezsuita egyházzal való szembekerülését vetíti előre. *Dráma és Élet* című dolgozatában (1900) megismétli a dráma dinamikus és statikus természetéről mondottakat, s vele a kétféle aspektus ellentmondásosságát is. A hagyományokkal való szembeszegülése itt jelentkezik először, a görög drámát elavultnak tartja, Shakespeare drámáit pedig egyszerűen irodalmi dialógusoknak. Shawhoz hasonlóan ő is Ibsent állítja Shakespeare-rel szembe, s a modern dráma mellett tör lándzsát. De Shaw-val szemben, aki — mint ez *Az ibsenizmus lényege* című esszéjéből s drámaírói gyakorlatából kitetszik — Ibsen második, tragikomikus korszakának szatirikus tovább fejlesztője, Joyce Ibsen harmadik, pesszimista-szimbolikus korszakához kapcsolódik, s e periódus problematikus vonásait alakítja tovább dekadens irányban. *Ibsen új drámájáról*, a *Ha mi holtak feltámadunk*-ról írva (1900) kifejti, hogy a dráma hősnője, Irene Ibsen legjobb nőalakja, a dráma egyike Ibsen legnagyobb drámáinak. Szándéka szerint Ibsen egész drámaírói művészetét, valójában inkább azt, amit számára ez a művészet jelent, Ibsen utolsó drámájának problematikus vonásait általánosítva jellemzi. Eszerint Ibsen szenvedélyes író, számára a cselekmény, az események s a jellemek másodrendű fontosságúak. Igazán csak valami nagy igazságnak a megnyilvánulása, valamilyen nagy kérdés kitárulkozása a fontos, s az így létrejövő nagy konfliktus majdnem független a drámai alakok konfliktusától. Ez a leírás ugyan még a *Ha mi holtak feltámadunkra* sem illik rá teljesen, de annál hívebben foglalja össze Joyce *Számkivetettek* című későbbi drámájának lényeges vonásait, ám ahogyan Joyce,

⁷ E kritika 1959-ben jelent meg először angol nyelven, nálunk mindmáig ismeretlen részletes ismertetésére és értékelésére más helyütt visszatérünk.

drámájában is van egy bizonyos törekvés a társadalmi problematika megragadására, így az Ibsen drámájáról szóló kritikájában is: kiemeli Ibsen emberi bátorságát és művészi tapintatát, amellyel a kritikusoknak fittyethányva *A nép ellensége* című művében hős helyett burzsoát ábrázolt. Sajátosan kettős jellegű *A Zűrzsavar Napja* (1901) című pamflet is.⁸ Ebben Joyce egyrészt az Ír Nemzeti Színház provincializmusát támadja, és Ibsen, Tolsztoj, Hauptmann, Maeterlinck és Strindberg színrevitelét hirdeti, másrészt az ír nacionalizmust bírálva mindenféle népi mozgalmat elvileg elutasít, s a művészi arisztokratizmus szószólójaként lép fel. Ibsen *Catilínájáról* írt kritikája (1903) a *James Clarence Mangan*-ról szóló esszével együtt (1902) a *Dráma és Élet* című dolgozat ellendarabja. Míg akkor a hagyományok ellen játszotta ki Ibsent, addig most a hagyományok védőjeként tűnteti fel, s *Hedda Gabler*-jét azért tartja példaadónak, mert benne a romantikus fantáziának klasszikus fegyelem vet gátat. Arnold Graves új művét, a *Clytaemnestrát*-t azért ítéli el (1903), mert a darab egy bizonyos etikai elv szerint oldódik meg, nem pedig az útszéli teológusoktól oly gyakran kiátkozott szenvtelen együttérzés alapján, mely bizonyos patológikus lelkiállapotokkal rokonszenvez. A „szenvtelen együttérzés” már önmagában is ellentmondás, a patológikus léleállapotok iránti hajlandóság mind Joyce-nak, mind Stephen Dedalusnak fejlődési tendenciája, a színdarab művészi szövetéből kitüremkedő etikának és a patológiának egymással való polemikus szembevetése pedig két Joyce-ra jellemző véglelet képvisel, mely a jezsuita etikával való jogos polémia rossz következménye, zsákutcája. Belső ellentmondással terhesek Joyce *Esztétikai feljegyzései* (1903/1904) is. „Minden művészet statikus” — írja 1903. február 13-án párizsi jegyzetfüzetébe. De a párizsi jegyzetfüzettel a polai jegyzetfüzet felesel: egy 1904. XI. 7-i bejegyzés a *szép*-et az *igaz*-zal együtt a *kíváncos* osztályba sorolja, jóllehet a párizsi elmefuttatás a kíváncsot mint dinamikus kategóriát száműzte a művészetből, és az *öröm*-mel mint a megfelelő statikus kategóriával helyettesítette. Az *Ifjúkori Önarckép*ben Stephen Dedalus — amint láttuk — már a tragikus és általában az esztétikai érzelm statikus természetéről elmélkedik. Eszerint a művészet olyan, mint Joyce első korszaka: részben statikus, részben dinamikus, de dinamikája is a statika felé törekszik. Az esztétikának Joyce egyre elvontabbá és egyre inkább állapotszerűvé váló művészi gyakorlathoz való igazítása itt egészen nyilvánvaló. A *Stephen Hero* és az *Ifjúkori Önarckép* szerzőjének az *Elhanyagolt költő*-ről, George Crabbe-ről írt recenziója (1903) a magányos művésznek önmagáról mintázott és egy Wilde-ről, Manganról, Blake-ről, sőt bizonyos mértékig a politikus Parnellről szóló esszében újra megformált alakját állítja elének. Ugyanakkor a *Dublini emberek* szerzője olyan költőként dicséri Crabbe-et, mint aki a vidéki élet szürke egyhangúságát és sivár monotonitását realista tehetséggel tükrözte vissza. A *Szent Hivatal* című szatirikus versében (1904) a vaskos realitás szemszögéből gúnyolja az ír megújulási mozgalom „álmos álmokat álmodó”, ködös és fennkölt költőit, *James Clarence Mangan*ról szóló második esszéjében (1907) és *William Blake* című kritikájában (1912) viszont az álmodozó, álmodó és vizionáló művész érzékenységgel rezonál a valószerűtlen világban élő költő álmaira és látomásaira. Számos, az ír kérdéssel foglalkozó előadása és kritikája politikai vetületben mutatja az elutasításnak és elmenekülésnek, a bírálatnak és a befelé fordulásnak, a szenvtelenségnek és az együttérzésnek az irodalmi kritikákban is feltűnő dialógusát.

A világháború ezt a dialógust is radikálisan átformálta, valóságos belső monológgá változtatta, Joyce egyre inkább az elszigetelt és eltorzult lelki élet különös, belső világitású tájait vizsgálja, a kor társadalmi, politikai vagy irodalmi eseményeiről nyilvánosan szinte egyáltalán nem nyilatkozik, s ha mégis megteszi, csak ifjúkori ideáljainak visszáját, a valósághoz való eredetileg is laza kapcsolatainak eloldozódását figyelhetjük

⁸ Az eredeti cím: *The Day of the Rabblement, A Csöcselék Napjának is fordítható.*

meg. *Dooleysprudence* című, könnyed hangvétellű dalában (1916) a jogtalan és esztelen háború gyilkos forgatagának közepén a jog tudományát (jurisprudence) egy semmiben sem hívő, cinikus kispolgárnak, Mr. Dooley-nak „józan eszé”-vel („Dooley’s prudence”) helyettesíti, ilyenképpen:

Ki ez a hidegvérű úr? Az államnak sem szalutált!
Nem szolgál Nebukadnecárt, sem ádáz proletárt.
Csak azt hiszi, hogy mindenki nyugalmat úgy szerez,
Ha életének tengerén saját hajón evez.

Ez Mr Dooley,
Mr Dooley,
Országunk legbölcsebbike ez úr;
„Szegény Európa
Megy vágóhídra”
Sóhajtja Dooley — ooley — ooley — oo.⁹

Az 1934-ben írt *Epilogus Ibsen Kísértetek*jéhez úgy viszonylik Joyce lelkes ifjúkori Ibsen ismertetéseihez, mint a *Finnegan Ébredése* az *Ifjúkori Ónarckép*hez. Bár Ibsen drámaírói nagyságát ezidőt sem tagadja, a *Kísérteteket* Alving kapitány szemével nézi s gúnyolja, aki joviális könnyedséggel nyilatkozik „kicsapongásai”-ról, és arra céloz, hogy ő csak az egészséges Reginának apja, míg a beteg Oswald Manders tiszteletestől és Alvingnótól származhatott. Joyce szemléletmódjának hasonló jellegű változását mutatja fiatalkori Bruno kritikájának a *Finnegan* megfelelő részéhez való viszonya. *Bruno filozófiája* című 1903-as írásában a Nolai Giordano Bruno még mint az elveiért halni kész hős szerepel, a *Finnegan Ébredésében* már csak mint Finnegannek, az ír kocsmárosnak álmában felrémlő Browne és Nolai, a két dublini könyvtáros.

Joyce irodalmi műveiben, a művek kritikai fejtegetéseiben és az önálló Joyce-kritikákban tehát a világnézetnek és a világlátásnak hasonló természetű absztrahálódása, eltorzulása, szubjektívvá, relatívvá és statikussá válása nyilatkozik meg. Szépirodalmi és kritikai életműve között nem jellegbeli, hanem csak fázisbeli különbség van: ugyanazok a tendenciák kritikáiban korábban jelentkeznek. A szépirodalmi és a kritikai fejlődésképp szinte egybevágó volta, szoros megfelelése nem magától értetődő dolog, nem általában a művészet, hanem Joyce művészetének természetében leli magyarázatát, s maga is jellemzi ezt a művészetet, mely túlságosan eltávolodott a valóságtól ahhoz, hogy a kritikákban megfogalmazott elvi állásfoglalásokat Balzac, Tolsztoj vagy Thomas Mann műveihez hasonlóan ellensúlyozhatta volna.

⁹ E. MASON—R. ELLMANN: op. cit., 246—48. l.

Vietnami ismertetés a magyar irodalomról. Ho Ton-trinh (Hoang Trinh), a Vietnami Tudományos Tanács Irodalomtudományi Intézetének tudományos titkára, aki 1960-ban egy hónapot töltött Magyarországon a MTA Irodalomtörténeti Intézetének vendégeként, kb. egy ív terjedelmű összefoglaló tanulmányban ismertette a magyar irodalom történetét és jelenlegi helyzetét a Nghien cun Van hoc című vietnami irodalmi folyóirat 1960. 12. számában.

Becher-ünnepségek Berlinben. 1961. május 24—27. között tartják meg a Német Írószövetség V. kongresszusát, melyen Johannes R. Becher irodalmi örökségének szellemében kívánják megszabni a német irodalom fejlődésének útját. Ezért a kongresszus idején Becher ünnepségeket tartanak Berlinben, melynek előkészítésére Becher bizottság alakult. Május 17—21. között a jenai egyetem tart tudományos ülés-

szakot Becherről. Magyar részről Hajnal Gábor, Király István és Vajda György Mihály vesz részt a német írókongresszuson és a Becher ünnepségeken.

Dupré: Encyclopédie des Citations. Múlt számunkban ismertettük Dupré idézetlexikonját, mely az Éditions de Trévise párizsi kiadónál jelent meg. A kiadó most levelet intézett a könyv ismertetőjéhez, Kunszery Gyulához, melyben közli, hogy a rövidesen megjelenő negyedik kiadásban a Világirodalmi Figyelő cikke nyomán kijavította a magyar vonatkozású anyag hibáit. Sajnos, a magyar anyag bővítésére, melyre Kunszery cikke ugyancsak felhívta a kiadó figyelmét, még ebben a kiadásban technikai nehézségek miatt nem kerülhet sor, de „tudatában lévén annak a jelentőségnek, melyet a magyar irodalom, kultúra és történelem megérdemel”, az előkészületben levő ötödik kiadásban készséggel bővítik a magyar anyagot.

Felhívás a magyar kutatókhoz

Prágában, a Csehszlovák Tudományos Akadémia görög—latin kabinetje összefoglaló művet készít a cseh és morva humanista irodalomról. Az öt kötetre tervezett munka életrajzi és bibliográfiai lexikon formájában kíván tájékoztatást adni mindazon görögül és latinul író humanisták életéről és munkásságáról, akik 1500 és 1620 között Csehországban és Morvaországban fejtették ki irodalmi munkásságukat. A megjelenendő kötetek, csakúgy mint az első rész, cseh nyelven íródnak. A humanista művek címeit természetesen eredetiben idézik, így a latin irodalom valamennyi kutatója számára használható lesz.

Nagy figyelmet fordítanak a szerkesztők a nemzetközi kapcsolatok kérdésére. Kutatás tárgya külföldi humanistáknak cseh-morva földön folytatott munkássága éppen úgy, mint a cseh humanisták működése nem hazai egyetemeken, vagy sorsuk az emigrációban. Várható, hogy e munka folyamán számos, eddig nem ismert cseh—magyar humanista kapcsolatra derül fény.

Nem kétséges, hogy a feladat sikeres megoldása érdekében támaszkodni kell külföldi levéltárak és könyvtárak anyagára is. Ezekkel az intézményekkel való kapcsolatok azonban eddig jobbra csak írásbeli érintkezésre szorítkoztak, ami eleve kizárta valamennyi forrás regisztrálását, vagy értékelését. Épp ezért fordulunk most a közép- és újlatin, de főként a humanista irodalom valamennyi kutatójához azzal a kéréssel, hívják fel figyelmünket az alkalomadtán kezükbe kerülő új, kéziratot vagy cseh jellegű nyomtatott anyagra. Mindenemű, országunkkal kapcsolatos humanista emlékre vonatkozó tájékoztatást vagy figyelmünknek olyan művekre való irányítását, amelyekben efféle anyag is feldolgozásra került, hálásan vesznek e felhívás szerzői,

Josef Hejnic — Jan Martinek

Cím: Kabinet pro studia řecká, římská a latinská, Lazarská 8, Praha 2.

Stil- und Formprobleme in der Literatur

Vorträge des VII. Kongresses der Internationalen Vereinigung für moderne Sprachen und Literaturen in Heidelberg. Herausgegeben im Auftrag der F. I. L. L. M. [Fédération Internationale des Langues et des Littératures Modernes] von Paul Böckmann. C. Winter, Heidelberg 1959. 524 l.

Bármennyi szó esik is napjainkban egyrészt az irodalmi nyelv történetének tanulmányozásáról, másrészt stilisztikai kérdésekről, aránylag mégis ritkán találunk olyan tanulmányokat, amelyek akár módszer, akár a felvetett kérdések feldolgozása tekintetében valóban lényeges haladást jelentenek. Különösen ritkák azok a kiadványok, amelyek a stílus nálunk is sokat vitatott problémáit az irodalmi mű szerkezetének, belső és külső formájának szélesebb összefüggés-hálózatába állítják. Mindeme igényeknek bőségesen eleget tesznek a modern nyelvek és irodalmak tanulmányozására alakult nemzetközi társaság VII. kongresszusának aktái; kár, hogy ennek az 1957. év augusztusában tartott tanácskozásnak eredményei csak két év késéssel váltak könyv-alakban is hozzáférhetővé.

A végre szerencsésen kötetbe foglalt előadások 6 nagy csoportra oszlanak; az 1. csoportba általános kérdések tárgyalása került, a 2-ba a középkor vizsgálata, a 3-ba és a 4-be a 17. és 18. század irodalma, végül a két utolsóra a 19. és a 20. századé. Mindegyik csoportban jó tucatnyi adalékot találunk; az alábbiakban, teljességre való törekvés nélkül, elsősorban azokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek valóban valami újat mondanak.

Az elméleti jellegű megnyilatkozások közül, melyeknek sorát P. Böckmann (Köln) összefoglaló referátuma nyitja meg (11–5), kétségtelenül messzire kimagaslik a J. Marouzeau (*Nature, degrés et qualité de l'expression stylistique*. 15–18.) a legjobb latin stilisztikának immár világ-

hírű szerzője még egyszer világosan kifejti, mi állítja szembe az „ő stilisztikáját” a Bally-féle, kizárólagosan „affektív” tényezőket kutató stilisztikával. Marouzeau felfogása az expresszivitás igényére épül; ennek pszichikai háttérében azonban nem csupán érzelmi mozzanatokot keres, hanem azt az egész embert, aki így vagy úgy válogatja meg a szándékának legjobban megfelelő kifejezési eszközöket.¹ Az expresszivitás stilisztikája tekintetében Marouzeau Spitzert éppen úgy fegyvertársának tekint, mint Herzogot, sőt Guiraud-t is, akinek kis összefoglalása (*Lu stylistique*. 1954.) valóban jól támogatja az általunk másutt „globális” stilisztikának nevezett marouzeaui felfogás érvényesülését. Tehát a stilisztikai magatartás alaptényei: a stílussszándék és a válogatás (a „choix”). Nem kevésbé fontos Marouzeaunak az a megállapítása, hogy a stilisztikából felesleges volna teljesen önálló nyelvészeti diszciplinát alakítani; „la stylistique apparaît moins comme un domaine nouveau de la linguistique que comme une discipline incluse dans chacun des domaines reconnus” (17. l.).² Marouzeau

¹ A stílus pszichikai háttérének elemzéséhez kapcsolódik B. MUNTEANO (Párizs) előadása: *Constantes humaines en littérature* (66–77. l.); a szerző bizonyos stilisztikai intenciók folytonos visszatérését helyezi előtérbe s ezzel kapcsolatban utal antik retorikai hagyományok továbbélésére. Egyébként Munteano, szinte véletlenül, Baudelaire *L'homme et la mer* című híres szonettjének témáját már 1689-ben felfedezi, BRETTEVILLE abbé Éloquence c. munkájában („Le coeur de l'homme est... une mer dont il est impossible de trouver le fond”. 316, idézve 76. l.).

² A stilisztika önállóságának problémája felvetődött VINOGRADOV új könyvének (О языке художественной литературы. 1959.) moszkvai vitáján is, vö. Вопросы литературы, 1960. 8. szám.

egyszersmind megkívánja a stílus további összefüggéseinek feltárását: hogyan viszonyul a stílus társadalmi, történelmi, ízlésbeli stb. feltételekhez; amit viszont kevésbé tisztáz, az a stílusnak és a mű szerkezetének, formájának kapcsolata. Nagyon tartózkodó Marouzeau a stilisztika és esztétika érintkezési területével kapcsolatban is; ő a „valeur” fogalmától legszívesebben teljesen eltekintene, bár nyilvánvaló, hogy például a variánskutatás stilisztikai vonatkozásait el sem lehet képzelni bizonyos értékelő tevékenység nélkül; nem értékel-e maga az író is, amikor egyik variánsát a másiknál jobbnak ítéli? — Ami hiányzik Marouzeau rövid előadásából, azt persze mások — szinte akaratlanul is — bőszögesen pótolták. Nagyon érdekes például Z. Czerny (Krakkó) adaléka (*Contribution à une théorie comparée du motif dans les arts.* 38—50.), amelynek központi gondolata a műalkotást inspiráló motívum, vagyis az alkotó szándékot különösen lekötő fő mozzanat körül forog; e motívumkutatási felfogásnak megfelelően Czerny olyan tágabb értelemben vett stílusról szeretne hallani, amelybe a mű szerkezete szükségszerűen beletartozik (50.). — Hasonló gondolatokat fejteget a washingtoni J. Craig La Drière (*Literary Form and Form in the Other Arts*, 28—37.): szerinte a stíluskutatásnak nem szabad elvesznie „micro-phenomena” kutatásában, hanem „micro-phenomena” és „macro-phenomena” (kisebb vagy nagyobb szerkezeti egységek) vizsgálatát egyaránt szem előtt kell tartania. A kettő harmóniája egy-egy remekművet (pl. a *Divina Commediát*) különösen értékesé tehet (36.). Örömmel látjuk ugyancsak Craig La Drière-nél versetani kérdéseknek a stilisztikába való szoros bekapcsolását; e felfogást egyesek mint B. Weinberg (Chicago) hevesen ellenzik ugyan,³ mások viszont, mint például Z. L. Zaleski (Párizs), a szonett és a rondeau formának finom ízlésű értékelője, mindjárt kitűnő példákkal is illusztrálják (vö. *La vie comparée de deux formes : le sonnet et le rondeau.* 103—107.). — V. Santoli (Firenze)

³ B. WEINBERG Les rapports entre l'histoire littéraire et l'analyse formelle címen (77—85. l.) mindenekelőtt a szerkesztési elv belső elemzését kívánja; Diderot ezt nevezte „modèle intérieur”-nek (vö. M. GILMAN: The Idea of Poetry from Houdar de la Motte to Baudelaire. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. 1958. II. fejezet). A verstan eredményeinek stilisztikai felhasználása ellen vö. WEINBERG i. m. 78. l.

De Lollis poláris fogalmakra épített stilisztikájának alapelveit vázolja (*La stilistica di De Lollis*, 86—90.); sajnos, a szerző nem mutat rá eléggé e módszer elvont és sok tekintetben történetietlen jellegére. — Sokkal meggyőzőbb, éppen történelmi vonatkozásban, G. Dietrich (Münster) előadása „Stil und Einfluss” összefüggéseiről (51—65.) s különösen D. Tschizewskij (Heidelberg) cikke (*Stil und Lexik*, 91—95.); e két utóbbi adalék első sorban azért fontos, mert az összehasonlító irodalomtörténetnek és a stílustörténetnek szoros, de még mindig nem eléggé figyelembe vett kapcsolatára világít rá. Tschizewskij főleg a szláv irodalmak köréből vett példákkal igazolja, mennyiben jellemző a szókinés egyes rétegeinek felhasználása valamely korstílusra, ízléshullámra, illetve egyéni stílusra: stilisztikailag jellemzőnek tartja például a „metaphorische Felder” néven említett kategóriát, vagyis azt a tényt, hogy egy-egy költő elsősorban bizonyos területről meríti képeit, metaforáit. E tanulmány egyébként azért is érdekes, mert jóformán az egyetlen, elvi jelentőségű cikk, amely alapos kelet-európai dokumentációra támaszkodik; a többiek bibliográfiái utalásaiban még a legkiválóbb szovjet stílus-kutatók nevét és munkáit is hiába keresnők.⁴

A középkorra vonatkozó tanulmányok — sajnálatos módon — jóformán kivétel nélkül a költészettel foglalkoznak (a meszinai Guido di Pino még Boccaccióból is a költőt emeli ki, vö. *Lo stile delle Rime di G. Boccaccio.* 181—188.). H. Kuhn (München) széleskörű programot adó előadásában (*Stil als Epochen-, Gattungs- und Wertproblem in der deutschen Literatur des Mittelalters*, 123—189.) helyesen figyelembe vette a középkori irodalomban rejlő változatos stílushatásokat, s közben Marouzeau felfogására támaszkodó stílusdefiniációt is javasol.⁵ — R. F. Leslie (Manchester) az óangol epika stílusfiguráit vizsgálja (*Analysis of Stylistic Devices and Effects*

⁴ TSCHIZEWSKIJ tanulmánya teljes terjedelmében a „Die Welt der Slaven” c. folyóiratban fog megjelenni.

⁵ „Sprachstil ist jede Auswahl aus den von der Sprache gebotenen Möglichkeiten unter irgendwelchen gestaltenden Gesichtspunkten” (127.). Ezt kiegészíti egy másik megállapítás: „... Sprachstil nicht nur zur literarischen Kunst gehört, womöglich nur zur Poesie als Selbstzweck [!], sondern zur Sprache überhaupt” (i. h.). Természetesen a „Selbstzweck” fogalommal itt nem érthetünk egyet fenntartás nélkül.

in *Anglo-Saxon Literature*, 129—136.) meg sem kísérli azonban annak eldöntését, mennyiben tekinthető pl. az ismétlés belső fejleménynek, s mennyiben antik előzményekből eredő retorikai hagyománynak. Az epika mondatfűzéséről sem itt, sem M. Dominica Legge (Edinburgh) rövid közleményében (*The Influence of Patronage on Form in Medieval French Literature*, 136—141.) nemigen esik szó; meglepő módon még S. C. Aston (Cambridge) is elhanyagolja e kérdést (*The Troubadours and the Concept of Style*, 142—147.), bár egyébként igen jól eleventi meg, jórészt a trubadúrok saját nyilatkozatai alapján, az óprovençal költészet egymást követő s egymástól sokban eltérő korszakainak stílusátörkéveit. — Szép és tanulságos, különösen a jövővényszók stilisztikai értéke szempontjából, H. Grönlund (Kiel) adaléka, amely a Paradiso latinizmusai alapján tárgyalja Dante késői stílusának „transzcendens” jellegét (*Die Sprache des Transzendenten in Dantes Paradiso*, 169—175). — F. Figuerelli (Nápoly) a petrarcai szonett gondolatmenetének és mondatzövézésének alapkérdéseit vizsgálja (*L'architettura del sonetto in F. Petrarca*, 176—181); minden italianista számára komoly figyelmeztetés az a jegyzet, amely a kényszerűségből hiányzó bibliográfiát pótolja („Non esiste bibliografia particolare dell'argomento”. 181.). Itt végre szóhoz jut a versmondattan is, sajnos még mindig kellő történeti háttér, azaz a történeti előzmények figyelembevétele nélkül.

Nem hiányzik a kötetből teljesen a középeurópai középkor sem; kár, hogy H. H. Bielfeldt (Berlin) az óceh költői stílusról (*Zum Stil der alttschechischen Dichtung um 1300*, 162—169) teljesen példák nélkül értekezik, aminek következtében egyébként alapos cikkének stílus-történeti vonatkozásai egyelőre teljesen bizonyítás nélkül maradtak.

Meglep, de talán egyszerűen véletlenlen múlt jelenség, a 16. század teljes mellőzése; a 17. század problémáira térve teljességgel ájtutunk a prózai stílus különböző változatainak körébe. Kitűnően dokumentált, szellemes és meggyőző R. Mortier (Bruxelles) cikke Retz kardinális emlékiratainak stílusáról (*Le Style du Cardinal Retz*, 201—208); ezúttal a példaanyag hasznosan egészíti ki az elvontabb fejtegetéseket. — F. Bar (Clermond)—Ferrand a 17. századi francia realista regényről szólva (215—223) Sorel, Scarron és Furetière stílusát vizsgálja; átfogó értékelés helyett azonban inkább csak futó megjegyzéseket olvashatunk. — Alaposabb és elmélyültebb Victor Lange (Princeton)

tanulmánya a 18. századi regény elbeszélő technikájáról (*Erzählformen im Roman des achtzehnten Jahrhunderts*, 224—230); Richardsontól Goethe felé haladva a szerzőnek persze nyilvánvalóan arra a jelenségre kell rátapintania, amit, igen szerencsésen, „Verinnerlichung des Erzählens”-nek nevez (230). — Ismét problematikusabb Ch. Schlötke—Schroeer (Berlin) elmékedése a „marivaudage”-nak oly nehezen lefelfedhető jelenségéről (230—238); nagyon kérdéses ugyanis, vajon szabad-e éppen Marivauxnál valamiféle „ethisches und aristokratisches Prinzip”-et keresni. — Két tanulmány a 18. századi én-regénnyel foglalkozik: F. C. Green (Edinburgh) francia (208—215), Fr. Stanzel (Göttingen) pedig angol vonatkozásban (243—248); a második öröndetes módon gazdag anyagot tartalmaz az összehasonlító irodalomtörténet köréből is. — Kevésbé elmélyült E. A. Blackall (Cornell) közleménye a Sturm und Drang nyelvéről (272—283.); legalább az erőteljes hangulati értékkel felruházott szavak (az ún. „Machtwörter”) tárgyalása (277—278) részletesebb kifejtést kívánt volna. A „Sprache der Vernunft” és a „Sprache des Affects” szembeállítása (279) itt is éppen olyan túlzott leegyszerűsítés, mint korábban Munteanonál a „coeur” és a „raison” kétféle „stílusának” említése (73. kk.). — Sokkal gazdagabb anyagot tár föl, biztosabb módszerekkel, egyrészt W. Kayser (Göttingen) *Formtypen des deutschen Dramas um 1800* címen (283—294), másrészt William F. Mainland (Sheffield), Schiller drámai stílusának igen finom, bár helyenként túlságosan elvont elemzése kapcsán (erősen szellemtörténeti ízü már a cikk címe is: *Sprachliches zum „Doppelsinn des Lebens” bei Schiller*, 295—302.). — Ugyancsak rendkívül érdekes, mind mikro-, mind makrofilológiai szempontból Hans—Egon Hass (Berlin) előadása: *Über die strukturelle Einheit des West-Östlichen Divans* (309—318); az eszmei egység igazolását érdemes lett volna azonban a kidolgozás ritmikai és nyelvi részleteinek méltatásával is kiegészíteni.

A 19. és 20. századi résszel kapcsolatban egyetlen érdekes mozzanatra szeretnők felhívni a figyelmet: a francia irodalmat illetően — néhány kivételtől eltekintve⁶ — legbehatóbb a költői stílus egymást követő fejlődési szakaszainak tárgyalása, orosz irodalmi vonatkozásban azonban —

⁶ Vö. pl. J. VIER (Rennes): *Quelques aspects du style de la tragédie française contemporaine* 478—483.

ismét egy-két kivételt nem számítva⁷ — a kutatók figyelmét elsősorban a nagy elbeszélők kötötték le. Sajnos meglehetősen középszerű, érdekes problémafelvételére ellenére, M. F. Guyard (Strassburg) cikke Lamartineről (*La survivance du style et des formes classiques dans la poésie de Lamartine*, 331—339); bár kétségtelenül hasznosnak tartjuk Lamartine három, időben egymástól meglehetősen távol eső stílusbeli magatartásának összehasonlítását (1820, 1838, 1856.), ennél az analízisnél például a M. Gilman⁸ feltétlenül többet ad, és mélyebbről ragadja meg Lamartine költői stílusának sajátos varázsát. — Örvendetes adalék Simone M. Vergnaud (Párizs) Verlaine-tanulmánya (*La méthode en stylistique*. 344—351.); e cikk méltán foglalhatott volna helyet az elvi jelentőségű bevezető tanulmányok közt is, mert ott bizony kevés szó esett a költői szövegváltozatok nagy stilisztikai jelentőségéről, itt viszont a szerző kitűnő példákat idéz a *Nouvelles variations sur le Point du Jour* c. költemény különböző kézírataiból. — Elvontabb s kissé a szöveg fölött lebegő H. M. Block (Madison, Wisconsin) Mallarmé-tanulmánya (*Dramatic values in Mallarmé's Hérodiade*, 351—357), valamint F. Vial (New York) cikke Laforgueről (*L'inconscient métaphysique et ses premières expressions littéraires en France*. 358—366.); ami mindkettőből legjobban hiányzik, az a szerzőknek állandó és közvetlen kontaktusa magával a tanulmányozott szöveggel. — Kitűnőnek tartjuk viszont W. Stewart adalékát a Valéry-kutatáshoz (*Style, Form and Myth. The Orpheus Sonnet of Paul Valéry*. 504—511); egyetlen Valéry-versről ilyen mélyreható elemzést eddig nem olvastunk, s talán nem is nyújtott egyetlen szerző sem alkalmat egy 1891-ből származó első fogalmazványának s egy 1926-ben közzétett végleges szövegnek részletes összehasonlítására. Mikor lesz végre Valéryból is olyan kritikai kiadás, a variánsok teljes bőségével, aminő Leopardival kapcsolatban a Moroncinié, és Eminescuval kapcsolatban a Perpessiciusé?

A másik fontos szál, amely az utolsó két századra vonatkozó előadásokat összeköti, a nagy orosz prózaírók stílusának bemutatása. Kissé elnagyolt ugyan és túl-

ságosan esszészerű L. Radoyce (Princeton) cikke a múlt század második felében élt orosz írók és kritikusok stilisztikai vonatkozású megjegyzéseiről (*Die Probleme des Stils in der russischen Literaturkritik 1850—1880*. 366—371.); ezzel szemben jó és hasznos, főleg pedig további kutatásra serkentő J. B. Rudnyckyj (Winnipeg) előadása az orosz irodalmi névadásról (*Functions of Proper Names in Literary Work*. 378—383.). Nagyon alapos és átgondolt írás H. Wissemann (Tübingen) Gogol-elemzése (*Struktur und Ideengehalt von Gogol's „Mantel“*. 389—396.), s érdekes összefoglalás a W. Lettenbaueré (Erlangen) Tolsztoj stílusának megítéléséről Skolovszkijnál, Eichenbaumnál és Zsirmunszkijnál (*L. Tolstois Stil in der Sicht der russischen Formalisten*. 396—402.). Hasonló elismeréssel könyvelhetjük el M. Markovitsch (Nancy) rövid, de lényeges megállapításokat tartalmazó előadását Dosztojevszkij egyik regényének stílusáról (*Problèmes de style dans „Les Frères Karamazov“ de Dostoïevski* 402—406.) s nem hagyhatjuk említés nélkül Sophie Laffitte-nek (Párizs) itt-ott talán túlságosan lírai cikket sem Csehov stilisztikai eszközeiről és különösen zeneiségéről (*Le style de Tchekhov*. 406—413.). Az utóbbival kapcsolatban csak egyet nem értünk: miért nem idézi a szerző orosz eredetiben a kiválasztott szemelvényeket? — A legérdekesebb cikkek egyike Gleb Struve-é (Berkeley) Andrej Belij regénytechnikájáról, pontosabban a nála is jelentkező „monologue intérieur”-ról (*Andrej Belij's Experiments with Novel Technique*. 459—467.). Ez a tanulmány itt annál inkább helyén van, mert Belijt sokszor nevezték orosz James Joyce-nak, s a jelen kötetből nem hiányzik Joyce *Uliasz*ének rövid elemzése sem.⁹ Kevésbé elégit ki E. Koutaissoff (Birmingham) tanulmánya A. N. Tolsztojról (*Style as a Reflection of Social Change*. 468—473.); különösen az a tétel vár bizonyításra, hogy az író stílusa, a Szovjetunióba történt visszatérése után, lényegesen megváltozott.

Beható elemzést érdemelnének természetesen egyéb, a 19. és 20. századra vonatkozó adalékok is: hogy csak kettőt említsünk, Erika A. Wirtz (Liverpool) megjegyzései Thomas Mannról (*Stilprobleme bei Thomas Mann*, 430—435.) éppen úgy, mint B. Coghlan előadása H. von Hofmannsthal késői stílusáról (*Traditionelle Form und eigener Stil im Spätwerk Hugo von Hofmannsthal's*. 492—498.).

⁷ Nagyon érdekes például A. V. SOLOVIEV (Genf) cikke Puskin „emelkedett” stílusáról (*Deux exemples de l'influence du „style élevé” dans la poésie russe du XIX^e siècle*. 383—388.).

⁸ Már említett *The Idea of Poetry* c. munkájában.

⁹ Vö. J. PRESCOTT (Detroit), *Stylistic Realism in Joyce' Ulysses* 427—429. l.

Mindent összevéve, a most ismertetett tanulmánykötetből feltétlenül sok tanulságot szűrhet le a stilsztika, és hogy egy régies szót használjunk, az irodalmi „szerkesztés” minden művelője; nagyon reméljük, hogy öröndetesen izmosodó magyar stilsztikai irodalmunkat nemcsak maguk a tanulmányok termékenyítik meg, hanem azok a bibliográfiai utalások is, amelyek részben lapalji jegyzetek, részben összefoglaló bibliográfia alakjában nyilaként mutatnak szét a világ minden tája felé.

GÁLDI LÁSZLÓ

A proletkult költői

Пролетарские поэты первых лет советской эпохи, Ленинград 1959. 587. Библиотечка поэта, ред. В. Н. Орлов.

A történelem legnagyobb világrendje, új társadalmi rendet és hatalmat teremtő vihara ragadta a költői csoportot a megszületőben levő szovjet irodalom középpontjába.

Szemük előtt, közvetlen részvételükkel omlott össze a cári népelnyomás gyűlöletes rendszere. Forradalmuk tüze lázas lobogással átesapott az európai kontinens számos országába, s világosságánál mármár megfogható valósággá látszott alakulni a világforradalom évezredes álma.

Rendkívüli idők rendkívüli érzéseket szülnek. Az irodalom szinte kizárólagos műfaja a líra lesz. Új témák, új képek törnek be a költészetbe: a kohók a vas s az acélszerkezetek óriássá növekedő kontúrjai, amelyek ekeket hasogtva hirdetik az emberi akarat és tudás diadalát. A munka ritmusa kovácsok porölycsapásaiként visszhangzik a verssorok keményen pergő egymásutánjában. S a munkásság világot teremtő lendülete nem áll meg már a földgolyó szűkreszabott kereteinél sem, kozmikus méretekre tágul: átesap a bolygókra és a csillagokra.

Az irodalmi és művészeti erők sohasem látott spontán fellángolását hamarosan mozgalmi formák is követik. Létrejönnek a proletárkultúra, röviden proletkult, legkülönbözőbb formájú és tartalmú szervezetei szerte az országban — Leningrádtól Vlagyivosztokig.

Nem célunk, hogy magát a mozgalmat ismertessük, hiszen annak a marxizmust vulgarizáló jelszavai: „az új művészetet kizárólag a proletariátus képes megteremteni”, „meg kell tagadni, sőt le kell rombolni a múlt minden szellemi értékét”, „a művésznek le kell mondania saját véne-jéről, hogy alkotásaiban a kollektív

»mi-é«, az »osztálytudatot« ábrázolja, nem törődve még a formával és a tehetséggel sem” — mindezek a hibák, tetézve még azzal a szektás törekvéssel, hogy a proletkultot kivonja a párt és az állam ellenőrzése alól — ma már eléggé ismertek, s felemlítésüket csupán történelmi keretnek szántuk ahhoz a rendkívül érdekes és izgalmas gyűjteményhez, amely a Gorkij által alapított *Biblioteka poeta* (a költő könyvtára) c. sorozatban demonstratív módon vonultatja fel előttünk az 1917—1923. közötti időszak proletár-költőit.

A V. N. Orlov által szerkesztett, több mint 30 íves kötet legfőbb érdemét abban látjuk, hogy a kor élő irodalmát kiemelve biztos kézzel tudta szétválasztani a proletkult mozgalmat mint ideológiát — e mozgalmat eleven és változó költői gyakorlatától. Nem kétséges, hogy előbbi egy időben számottevő befolyást gyakorolt bizonyos proletárkultók munkásságára, de az egész korszakot s az egyes írók fejlődését és változó életművét tekintetbe véve, mélysegesen hibás dogmatizmus lenne műveiket csupán egy téves ideológia időszaki példagyűjteményének tekinteni. Az élő és változó, hibáit a legtöbbször kiküszöbölő ember megmutatása, az egyéni sajátosságok hangsúlyozása, változásainak nyomonkövetése — nagyjában ezek voltak a szerkesztés alapelvei, s hozzá kell tennünk: sikeresen végrehajtott gyakorlat is.

E jól tagolt szerkesztés nyomán egymás után bontakoznak ki az olvasó előtt a már részben elfelejtett s Magyarországon szinte alig ismert írói portrék: Alekszandrovskijé, aki lejteti személytelen-ségétől igen hamar eljut énjének szabad és sokoldalú kitarulkozásáig; Gasztyevé, akinek nyugodtan áradó verses prózája gigantikus méretű acélkolosszusokban állít emléket az emberi munka és technika pátozásának; Kirillové, a „forradalmi vihar” megénekelőjé, akinek híres matrózindulója adott indítékot Majakovszkijnak is a maga *Balra marsához*; Geraszimové, a gyár, a „vasvirágok”, a tüzes kohók lírikusáé; Filipcsenkóé, a „kozmosz” költemények tipikus képviselőjé, Poletájev, Knyazevé, — s még sorolhatnánk tovább a neveket.

A kötet elé Z. Papernij, ismert szovjet irodalomtörténész írt mélyen elemző, részletes tanulmányt. Négy évtized távolából emeli ki ezt az elfelejtett vagy a túlbuzgóság miatt elhallgatott költőnemzedéket, amelyet egy mozgalom túlzásba hajtott abszolutizálási kompromittáltak az utókor előtt. Papernij nem szépít, nem hallgatja el Alekszandrovskij, Geraszimov vagy Filipcsenko és a többiek hibáit, de

kétségtelen érdemeit sem: azt, hogy maguk is munkások lévén, legelsőként szóaltatták meg verseikben az orosz proletariátus és az új társadalom forró, dinamikus élményvilágát. A bevezető legértékesebb vonásának azt tartjuk, hogy a jelenségeket sokoldalúan, dialektikus ellentmondásaikban és fejlődésükben igyekszik megmutatni. Avatott biztonsággal mutat rá a „proletkult-költők” alkotómódszerének fejlődésére: az absztrakt ábrázolástól a konkrét, egyéni megjelenítésig; az egeket és kozmoszt ostromló romantikától a mindennapok építőmunkájának költészetéig.

Nincs szándékunkban idealizálni vagy „rehabilitálni” akár magát a mozgalmat, akár a belőle kinövő költőnemzedéket. A proletkult sok pozitívuma ellenére politikailag és művészileg is elmaradt a szovjet irodalom fejlődésének attól a fővonától, amelyet Majakovszkij költészete képviselt. S bár a húszas évek elejének szovjet irodalmi élete elképzelhetetlennek tűnik tevékenységük és szerteágazó kezdeményezéseik nélkül, jelentőségüket ma már elsősorban irodalomtörténetinek kell tartanunk. — Ennek ellenére, mivel a gyűjtemény a szovjet irodalom eddig számunkra teljesen ismeretlen területéről ad történelmileg arányosan megkomponált áttekintést, helyes lenne gondoskodnunk — természetesen kisebb terjedelmű és változott — magyar kiadásáról is.

BOTKA FERENC

James Walter McFarlane: Ibsen and the Temper of Norwegian Literature

Oxford University Press, London 1960. 208 l.

Bár Ibsent elsősorban nem „norvégsága” jellemzi, az irodalmi köztudat hajlamos arra, hogy az ő művészetéből nyert benyomások alapján ítélje meg az egész norvég irodalmi fejlődést. J. W. McFarlane professzor, a durhami egyetem skandináv tanszékének előadója, maga is Ibsen egyik angol tolmácsolója, ezzel a felfogással kapcsolatban jegyzi meg, hogy maguk a norvégek nem feltétlenül Ibsent tekintik legnagyobb írójuknak, és azt is kijelenti, hogy „... Ibsen ékesíti, de nem példázza a norvég irodalmat”. Ez a megállapítása azonban csak abban az értelemben helytálló, hogy a norvég irodalom valóban nem tekinthető egy bizonyos téma — Ibsen művésze — kevésbé jelentős változatainak.

Ibsen világirodalmi rangja annak a történelmi körülménynek a kifejezése, hogy a viszonylag későn meginduló norvég irodalmi fejlődés hosszú ideig a maga külön

nemzeti útjain haladt, de a 19. század második felére nemcsak utolérte az általános európai fejlődést, hanem bizonyos úttörő feladatok elvégzésére is vállalkozhatott. Művészi erőinek érlelődésével párhuzamosan a nagy norvég drámaköltő mind mélyebben ragadta meg azokat a problémákat, amelyekben nem a saját hazai környezetben jelennek meg, hanem a világrenddé fejlődő, világimperializmusba torkolló kapitalizmus által meghatározott társadalmi kölcsönhatások. McFarlane óvakodik attól, hogy értékelését ilyen széles társadalmi alapokra helyezze, s éppen Ibsen-tanulmányában tartózkodik ettől a legfeltűnőbbben. Tanulmányaiból azonban kitűnik, hogy a társadalmi téma, elsősorban abban a vonatkozásban, amely az egyéniségi kiteljesítése és a társadalmi helyzet közötti ellentmondásokat erkölcsi problémákként veti fel, központi helyet foglalt el a korábbi norvég írók művészetében is. Az angolszász irodalomtörténetírás egyes hangadó irányzataitól eltérően McFarlane nem tartja a társadalmi, erkölcsi didaktikai jellegű mondanivalót a művészi kifejezés gátjának, s így elveti Ibsen egyik első fordítójának, William Archer-nak azt a feltevését, hogy Holberg drámaiban mintegy csak utólag kerültek bele a „kötelező” társadalmi-erkölcsi elemek, és bebizonyítja, hogy — jóllehet maga Holberg csak az erkölcsi ráhatás eszközeként tekintette az irodalom különböző műfajait — „a tanulság nem úgy van meg a műveiben, ahogy a cukorbevonatban az orvosság, hanem úgy, ahogy a színbőlumban benne van a jelentés, belső tartalomként, olyan dologként, amely teljesen egy azzal, ami kifejezi”.

McFarlane érezhető szeretettel fordul a realista ábrázolás felé, s nagyrészt ennek a vonzódásnak köszönhető, hogy író-portréi dinamikusak és tartalmasak. Különösen érvényes ez a norvég polgárosodás kiemelkedő íróiról, Ludvig Holbergről és Henrik Wergelandről szóló tanulmányokra. Maga az a tény, hogy ezek az írók, csakúgy, mint utódaik, Bjørnstjerne Bjørnson, Alexander Kielland, Jonas Lie és Sigbjørn Obstfelder, jelentős társadalmi-politikai szerepet is vállaltak, még inkább arra készítette a szerzőt, hogy figyelembe vegye a társadalmi mondanivaló és a művészi kifejezés dialektikáját. Ezek az írók a nemzeti függetlenség és a társadalmi haladás aktív képviselői, fontos és népszerű közéleti személyiségek voltak, és — mint McFarlane is megjegyzi — az irodalmi kifejezést egyenértékűnek, sőt felcserélhetőnek tartották a közvetlen társadalmi tettel.

Az a feszültség az egyén és a társadalom viszonyában, amely Ibsen korában megoldhatatlan ellentétekben nyilvánult meg, Ibsen közvetlen elődeinek és kortársainak egyéni sorsában is jelentkezett. Ezért állapítja meg a Times Literary Supplement 1960. augusztus 19-i számának a vezércikke, hogy McFarlane tanulmányait olvasva „... újra meg újra feltűnik valami családi hasonlóság Ibsen vagy valamelyik ibseni jellem és a többi norvég író között”. Ez a hasonlóság azonban még inkább feltűnővé teszi azt, hogy az Ibsenről szóló tanulmány szinte egészen figyelmen kívül hagyja az összefüggést a társadalmi tartalom és a művészi kifejezés, valamint a társadalom és az egyén élete között. Ez az esszé megmarad a szellemes paradoxonok színvonalán, meg sem próbálja Ibsent kapcsolatba hozni elődeinek és magának Ibsennek legfontosabb problémakörével, jöllehet a szerző könyvének címében és bevezető fejezetében azt ígéri, hogy Ibsen mintegy kiindulópont lesz a többi, külföldön kevésbé ismert norvég író megértéséhez.

Ibsen nagysága éppen abban áll, hogy az ő művészi ábrázolásában a legelvontabb, s így a legáltalánosabb érvényű a társadalmi kötelesség és az egyéni élet kiteljesedésének ellentmondása. Ebből a teljességből taszítja ezt a kérdést az Ibsennel és Björnsonnal szembe forduló Knut Hamsun — az atomizált kapitalista társadalom egyféle vetületeként — egyoldalúan az egyéniség belső életének síkjára, míg a katolicizmusba menekülő norvég író, Sigrid Undset, az egész bonyolult ellentmondást a dogmatikus alapokon szemlélt vallásérköcsi kötelesség és az egyéni megtérés szegényes alternatívájára egyszerűsíti le. McFarlane is megjegyzi Undsetről, hogy katolicizmusának művészi következményeit D. H. Lawrence „habozás nélkül *erkölcstelennek* bélyegezte volna” — mert „...amidőn a regényíró a hüvelykujjával lenyomja a mérleg egyik serpenyőjét, amidőn a mérleg egyensúlyát a saját egyéni elfoglaltsága szerint bontja meg, erkölcstelenséget követ el”.

McFarlane azonban túlságosan is óvakodik attól, hogy megbontsa a mérleg egyensúlyát egyes olyan esetekben is, amikor az ítékezésben határozottságra és szilárd nézőpontra van szükség. Ez különösen feltűnő a kötet leghosszabb tanulmányában, amely Knut Hamsun első regényeivel foglalkozik részletesen, de röviden kitér az író 1940 és 1944 közötti szégyenletes közéleti szereplésére, amikor személyes tekintélyét a hitlerizmus támogatására használta fel. McFarlane igyekszik szétválasztani Hamsun írói és közéleti arcu-

latát, és megjegyzi, hogy a politikai megfontolásoknak a művészi értékelés elől való helyezése ideiglenes, múlt jelenség. Jöllehet egy helyen utal Hamsun „anti-intellektuális és antiszociális értékrendjére”, a politikus és az író közös vonását mindössze abban látja, hogy Hamsun — miként a *Rejtelmek* (Mysterier) hőse, Nagel — a körülmények parancsa folytán előbb létrehoz, majd megsemmisít egy-egy fikciót a saját egyéniségéről. Az analógia alapja az, hogy az a Hamsun, aki 1940-ben Hitler támogató nyilatkozatában éppen jólértékségre hivatkozott, 1946-ban a bírósági tárgyaláson azzal védekezett, hogy annak idején teljességgel tájékozatlan volt az események jellegéről.

Ezek a tanulmányok különböző időpontokban, különböző folyóiratok számára készültek, s részben ez az oka a szerző nézőpontjában megnyilvánuló jelentős különbségeknek és bizonyos szembetűnő következetlenségeknek. Ennek ellenére az összehatás meglepően egységes, és a kötet jó áttekintést nyújt a norvég irodalom több mint két évszázadáról. Az utolsó fejezet ismerteti az új-norvég nyelvi mozgalom, a 'Nynorsk' három reprezentatív íróját, Arne Garborgot, Olav Duunt és Tarjei Vesaast, s kitér azokra a nyelvi és stilisztikai problémákra, amelyekkel a mai norvég íróknak számolnia kell. Vesaast kivéve a szerző csak azokkal a norvég írókkal foglalkozik, akiknek a műveit már lefordították angolra, s ha egybevetjük a könyv végén közölt fordításjegyzéket a magyarra fordított norvég művekével, azt láthatjuk, hogy ebben a tekintetben álljuk a versenyt az angolokkal. Kétségtelen azonban az, hogy a mi olvasóközönségünk is szívesen látna egy olyan mű megjelenését, amely McFarlane könyvének szándékaihoz hasonlóan legalább fő vonalaiban és kiemelkedő képviselőin keresztül ismeretné Norvégia irodalmát.

SZILI JÓZSEF

Kazimierz Wyka—Jadwiga Rużyło Pawłowska (szerk.): Adam Mickiewicz 1855—1955.

Ossolineum. Polska Akademia Nauk. Wrocław—Warszawa 1958. 703. l.

A Lengyel Tudományos Akadémia Mickiewicz halála 100. évfordulójának megünneplésére bizottságot hozott létre. Elnöke Kazimierz Wyka professzor volt. Az ő irányításával készítette elő az akadémiai emlékbizottság az 1956. évi tudományos ülésszakot. A nemzetközi konferencián tizenhat ország képviselőiben külföldi

tudósok is részt vettek. Ez alkalomból a Lengyel Tudományos Akadémia Adam Mickiewicz 1855—1955. címmel emlékkönyvet bocsátott ki. A kötet túlnyomórészt a külföldiek előadásait tartalmazza.

A külföldi Mickiewicz-tanulmányok az utóbbi évtizedben érdekes összefüggéseket tártak fel. Amint a beszámolókból kiderült a szovjet—orosz, ukrán, litván, bjelorusz, a francia, olasz, német, jugoszláv, csehszlovák, magyar és bolgár tudományos kutatások hoztak számottevő eredményeket. Ezek összegyűjtése, a lengyel Mickiewicz-kutatás eddigi eredményeivel való összevetése, bizonyos általános érdekű irodalomtörténeti problémák sokoldalú megvitatása volt az ülésszak egyik célkitűzése. Ehhez kapcsolódott a lengyel tudósok beszámolója a Mickiewicz év alatt különösen erős ütemben folyt munkálatok legújabb eredményeiről. E kettős szempont érvényesítésének szemelőtt tartásával kellett kialakítani a kötetben közlésre került anyag tematikai egységét; ezért az emlékkönyv anyagának elrendezése nem mindig követte az elhangzott előadások menetét. Valamennyi idegen nyelven elhangzott előadás lengyel fordításban szerepel.

Wyka professzor korábbi, a Mickiewicz év kezdetére c. cikkében (Pamiętnik Literacki, 1955. 2. sz.) megjelölte az évfordulóval kapcsolatosan kiterjesztett munkálatok fő feladatait. Elvégzésük érdekében hangsúlyozta a társadalomtudományok fokozottabb együttműködésének szükségességét: a történeti, nyelvészeti, filozófiai, irodalom- és művészettörténeti munkálatok előterébe kell állítani a nemzeti felszabadító harcok korát és a költő életművét. A kutatásnak ilyen körülmények között tervezését az is indokolta, hogy az idealista szemlélet éppen a társadalmi-politikai kérdések vizsgálatát hanyagolta el, következésképpen helytelen álláspontot foglalt el a művészi értékelés alapvető területein. Bár a jelen kiadványon kívül bőséges termés került napvilágra, a kötet anyagában is lemérhető milyen távlatokat nyitott az ülésszak a Mickiewicz-kutatásoknak. A csaknem ötven íves kötetben felgyülemlett módszertani, elméleti, esztétikai stb. problémáknak még csak vázlatos ismertetésére is aligha vállalkozna recenzens. A könyv XII fejezete közül ezúttal kettőt mutatunk be röviden, jellemezve egyúttal a kötet arculatát.

Az első fejezet három alapvető előadást tartalmaz. Julian Krzyżnowski referátuma Mickiewicz a népi Lengyelországban címmel értékelte azokat az eredményeket, amelyeket az ország felszabadulása óta értnek el. Sikerült eloszlatni azokat a hamis legendákat, amelyek a költő alakja

körül lebegtek. A lengyel nép magáénak vallja a költőt, akinek műveit az európai romantika teremtő ereje, demokratikus eszmeisége, forradalmisága, humanizmusa élte. A lengyel irodalom történetében Mickiewicz egyike azon költőknek, akik népiük érzésvilágát, alkotó törekvéseit, gondolkodásmódját a legtokéletesebben fejezték ki. De csak a népi Lengyelországi művelődéspolitikája tette lehetővé műveinek széleskörű terjesztését. Lengyelország felszabadulása óta a *Pan Tadeusz* pl. huszonöt kiadásban és több mint két millió példányban, a *Grażyna* 500 000, Költeményei 400 000, a Krími szonettek 100 000 példányban került az olvasók kezébe. Művei csaknem 120 kiadásban, négy és fél millió példányban láttak napvilágot.

Jelentős állami támogatással készítették elő a Mickiewicz-kutatások reneszánszát. Az első felmérést jelentő Nemzeti kiadást (A. Mickiewicz, *Dieta*, Wyd. Nar., T. I—XVI. Czytelnik. 1945—56.) a Jubileumi sorozat követte. Közzétették a *Pan Tadeusz* kéziratának és a *Grażyna* első fogalmazványának fényképmásolatát. Az előadó a szervező munka kérdéseinek, a tudományos és a népszerűsítő feladatok egyeztetésének, a Mickiewicz Múzeum és a különféle bizottságok tevékenységének is helyet szentelt.

Zemon Klemensiewicz a lengyel nyelvtudomány produkcióját mérte fel. Kitért az 1955. évi nyelvészeti ülésszak programjára és az azóta megjelent tanulmányokra. Megemlékezett M. R. Mayenowa: *Mickiewicz a tradycje stylistycznej*, M. Dłuska: *O wersyfikacji Mickiewicza* és a Mickiewicz nyelvről szóló tanulmánykötetről. Mickiewicz költői nyelvezte megújulást idézett elő a lengyel irodalmi nyelv fejlődésében. Ő maga is a nyelv egyszerűségében látta a *Pan Tadeusz* népi jellegét, amikor művét a népdalok közvetlenségéhez hasonlította. Nyelvi jelentősége hozzá tartozik forradalmi művészetéhez. Feudális rabsága és elnyomatása idején a lengyel nép a *Balladákban*, az *Ősökben*, Mickiewicz költészetében nyert polgárjogot. A nép szerepének és jövőjének megítélésében a költő művészi és politikai programja azonos.

A romantikus költő nyelvi realizmusa szinte páratlan jelenség a lengyel irodalomban. Petőfi és Arany költészetéhez hasonlóan, az ő stílusának szépsége is a népköltéssel határos ízes eredetiségben rejlik. Közvetlensége, a beszélt nyelvvel való rokonsága, művészi árnyalatossága avatja verseit nyelvi remekművé. Mieczysław Jastrun találon nevezte nyelvi kifejező képességénél fogva a *Pan Tadeuszt* a nemzeti képzelet polonézének.

A nyelvi vizsgálatok egyik legkomolyabb hozzájárulása az elmélyült elemző munkához a Mickiewicz szótár, amelynek anyaga egyaránt kiterjed a költői és a prózai művek nyelvi állományára. A korábbi lassú ütemben végzett munkálatok meggyorsítására az Akadémia 1954-ben létrehozta a szótár szerkesztő bizottságát. 1956-ban a címszóanyag csaknem teljesen együtt volt. A szótár elkészülése után lehetőség nyílik egy új, hiteles, helyreállított szövegű kritikai kiadásra.

Kazimierz Wyka *Költészet és igazság a Pan Tadeuszban* c. előadása a nagy költői életmű művészi jellegzetességeire irányította a figyelmet. Ismeretesek azok a viták, amelyek az úgynevezett „romantikus realizmus” jegyében előzetesen lezajlottak a Lengyel Tudományos Akadémián, Chalasinski professzor társadalomtörténeti ellenvetései Wyka irodalomtörténeti koncepciójával szemben stb. A korábbi viták általában nem ingatták meg Wyka nézeteinek helyességét. Az erre vonatkozó részletkutatásait Wyka előadásában a társadalomtörténeti elemzések tanulságai alapján, nagy elméleti, esztétikai igénnyel rendszerezte.

A műfaji és eszmei problematika fonódik össze legelső kérdésfeltevésében: Mi határozza meg Mickiewicz költeményének egységét és sajátos művészi színezetét? Vizsgálat alá vette azokat az elméleteket, amelyek a mű genezisést próbálták felderíteni, és arra a megállapításra jutott, hogy a *Pan Tadeusz* nem az ókori eposzok, a klasszikus leíró vagy a romantikus elbeszélő költemények leszármazottja, hanem egy formájában és tartalmában új művészi jelenség. Legerőteljesebben a népi eposz hagyományainak felszívódását emelte ki. Nem Homérosz, hanem Puskin, nem az antik epopeiák, hanem az *Anyegin*hez hasonló verses regények családjába tartozik. Hősei a nemesi világ háttéréből egyéni, eredeti módon lépnek elő, s az antik eposzformáktól eltérően nem a nagy tettek emberei, hanem koruknak, a nemesi osztály alkonyának hétköznapi figurái.

A romantika, a népiesség és a realizmus összefüggéseit vizsgálva kiderült, hogy a költő a *Pan Tadeuszban* fejlettebb nézőpontból ábrázolja az ember és a természet világát, realisabb kapcsolataiban figyeli meg a jelenségeket. Realizmusának alapja valóságsszemlélete. Hű vonásokkal ruházza fel ennek a patriarchális világnak az embereit, tárgyait, cselekményeit, tájait. A teljesebb valóság rajza mögött romantikus képzelőereje fokozza a művészi, költői hatást. Wyka professzor a byroni eszmeiség befolyásánál nagyobb jelentőséget tulajdonít a walter-scotti hatásnak, és

annak a kérdésnek, mi módon jutott túl Mickiewicz Walter Scott módszerén is a tárgyi világ ábrázolásában. A mű mondani-valójának megértését segíti elő az a fontos megállapítása is, amely kétségbe vonja a goethei *Hermann und Dorothea* és a *Pan Tadeusz* közösségét, egyben bizonyítja a *Dichtung und Wahrheit* rokon-ságot. Színvonalas műelemzéseivel érzékelteti a *Pan Tadeuszban* ábrázolt világ költői, nyelvi szépségeit. A költemény különféle műfaji elemeinek elkülönítése és funkciójuk meghatározása után rámutatott arra, hogy a műforma tekintetében a műfajoknak vagy ezek elemeinek (drámai, vígjátéki, tragikus, humoros, epizódikus, regényszerű) bizonyos összegeződéséről beszélhetünk, mely elemek művészi összhangba rendeződnek a költő előadásában.

Mickiewicz költészetének jellegzetes vonásaira más előadók is rámutattak. Európai távlatba kerültek az olyan kérdések is, mint a költő hazafiassága, a vallásosság problémája, Napóleon kultusza, forradalmi kapcsolatai stb. Stefan Kieniewicz tanulmánya, amely a Népek Tavasza korszakában végzett publicisztikai tevékenységével foglalkozik, a kötetben is helyet kapott. Jean Fabre Mickiewicz költészetének a felvilágosodáshoz fűződő szálait világította meg. Széleskörűen rajzolódtak ki a nagy életmű világirodalmi összefüggései. Dymitr Blagoj *Mickiewicz és Puskin*, Zofia Stefanowska *Mickiewicz és Lamennais*, Giovanni Maver *Mazzini és Mickiewicz*, a berlini és heidelbergi tudósok *Mickiewicz és a német irodalom* tágitották ki a horizontot. A legjelentősebb francia, szovjet, német kutatások mellett érdekes vonatkozásokat tártak fel Karel Krejčí „*Wallenrod*” és „*Irydion*” Julius Dolanský: *A lengyel messianizmus viszszhangja a cseh irodalomban*, valamint Andrej Mráz *A szlovák romantikus irodalom alapvető vonásai* c. referátumok.

A IX. fejezet a magyar delegáció tagjainak előadásait tartalmazza. Sótér István a magyar és lengyel romantika párhuzamait, Kovács Endre Mickiewicz műveinek magyarországi visszhangját, Szauder József Mickiewicz művészetének és a népies magyar irodalomnak párhuzamos jelenségeit vizsgálta. Kovács Endre kutatásából váratlanul gazdag tényanyag vált ismertté. A magyar–lengyel irodalmi kapcsolatok történetében Toldy Ferenc egy rövid alkalmi fordításával és cikkével kezdődött el a magyar Mickiewicz kultusz. Toldy őt nemcsak az újabb generáció legnagyobb költőjének tartotta, az európai költészet hatalmas teremtő alakját is meglátta benne.

Sóter István és Szauder József előadása arra törekedett, hogy az észlelhető párhuzamos irodalmi jelenségek között bizonyos törvényszerűségeket állapítson meg, vagy ezek megkeresésére figyelmeztessen. A referátumok megegyeztek abban, hogy a lengyel és a magyar romantika párhuzamai között szembeszökő az a szerep, melyet a nemzeti függetlenségért vívott harcok élesztésében betöltöttek a két nép költői. Rámutattak Mickiewicz, Petőfi és Vörösmarty költészetének rokon vonásaira, de különbözőségeire is. Sóter István állapította meg, hogy „Mickiewicz és Petőfi történelmi, politikai szerepe nagyban párhuzamosnak mondható. De már nem ennyire párhuzamos a költészet fejlődésében betöltött szerepük — s éppen nem azonos kettejük viszonya a romantikához”. Arról is szóltak, hogy a két irodalom eltérő és párhuzamos jelenségeinek beható elemzése kulcsot adhat a nyugati irodalmi fejlődéshez képest sajátosan nemzetinek tűnő irodalomtörténeti problémáink korszerűbb megközelítéséhez.

A Mickiewicz emlékkötet a lengyel marxista irodalomtudomány európai távlatú kibontakozásáról tanúskodik. Elméleti, esztétikai, történeti igényessége, korszerű világirodalmiszempontúsága a művelemzésében is érvényesül. A kötet anyaga emellett a körütekintő tudományos munkaszervezésnek is kézzelfogható bizonyítéka. Ami a tanulságokat és az együttlétködést illeti, a Mickiewicz ülésszakon s a múlt évben lezajlott varsói nemzetközi Slowacki konferencián már felmerültek a romantika — népiesség — realizmus kérdéskomplexumból azok a közös feladatok, amelyek a további munka alapját képezhetnék.

Nem nehéz ezeket kiegészíteni. Ismeretesebbek azok a tisztulók, a lengyel munkáspárt irodalom- és tudománypolitikájának kereteibe torkolló viták, a szocialista realizmussal, a modernizmussal kapcsolatban az utóbbi években folytak. A XX. századi és a felszabadulás utáni irodalom megannyi érdekes témát szolgáltatna. A lengyel—magyar reneszánsz kutatásnak már szép hagyományai vannak. Legutóbb éppen egy lengyel tanulmánykötet (Jan Dąbrowski: *Krakowskie Odrodzenie* (A krakkói reneszánsz.) 1954. Biblioteka Krakowska.) foglalkozott a két ország kutatásait érdeklő reneszánsz kapcsolatokkal. Julian Krzyżanowski irodalmi rendszerezése a középkortól a XIX. századig (*Historia Literatury Polskiej*. 1953. Państwowy Instytut Wydawniczy.) pedig arról tanúskodik, hogy a lengyel irodalomtörténetírás a középkor és a klasszicizmus között két nagy korszak kialakításában —

reneszánsz és barokk — állapodott meg. A magyar irodalomtörténetírás legújabb eredményei arra mutatnak, hogy itt is sor kerülhet egy magyar irodalmi barokk korszak új koncepciójának meghatározására és bevezetésére. Érdemes lenne ezekre a területekre is kiterjeszteni a két irodalom közös vagy eltérő jelenségeinek, törvényszerűségeinek a vizsgálatát.

ПОП ЛАЈОС

A. Tolsztoj életrajza

Ю Крестинский, А. Н. Толстой: Жизнь и творчество. Изд. АН СССР. М. 1960. 313 стр.

Lényegében Alexej Tolsztoj tudományos életrajzának első kísérlete ez a könyv. Mind a mai napig a kutatók és olvasók rendelkezésére csak Tolsztoj rövid önéletrajza és néhány cikke állt, melyekben visszaemlékezett múltjára és egyes műveinek születésére.

A könyvben Tolsztoj életútja írói fejlődésével szoros kapcsolatban bontakozik ki. Az író magánéletének tényei jól szövednek össze a történelmi körülményekkel, a társadalmi légkörrrel és az irodalmi élet jellemzésével. A könyvben valóban minden benne van, ami az író művészi és világnézeti fejlődésére jellemző. Szó esik egyes művei keletkezéséről, anyaggyűjtéséről, idézi a szerző Tolsztojnak az irodalomról szóló értékes fejtegetéseit, nyomon követi irodalmi-esztétikai nézeteinek fokozatos alakulását.

A szerző igen jellemzően mutatja be A. Tolsztoj életéről szóló krónikájában, hogy hogyan lett a szocialista irodalom egyik mesterévé, világhírű íróvá az a Tolsztoj, aki a forradalom előtti években egészen visszhangtalan, jelentéktelen író volt.

Sok új, eddig ismeretlen dokumentumot is tár fel a szerző: Tolsztoj levelezésének legérdekesebb darabjait, naplójegyzeteket, más írók Tolsztojról szóló emlékezéseit és régi újságokban elsüllyedt, ismeretlen Tolsztoj cikkeket. Ez a gazdag anyag lényegesen kiszélesíti A. Tolsztoj életéről szóló ismereteinket, és sok korrekciót eredményez az eddig publikált életrajzi adatokhoz képest.

A könyvnek nagy érdeme még, hogy a szerző nem egyszerűsíti és nem kerüli el A. Tolsztoj írói alakulásának bonyolult ellentmondásait, nem túlozza el a fiatal író politikai öntudatosságát.

A mű legértékesebb fejezetei azok, amelyekben a szerző A. Tolsztoj munkásságát az első világháború idején ismerteti, és amelyekben bemutatja, hogyan változott a bonyolult események folyamán Tolsztoj viszonya a forradalomhoz.

L. SARGINA

Petőfi Sándor: Denn mein Herz ist heiss.

Ausgewählte Lyrik und Prosa. Hrsg. von Gerhard Steiner. Reclam, Leipzig 1958. 279.)¹

A lipesei Reclam kiadóvállalat régi hagyományt elevenített föl, amikor ezt a Petőfi-kötetet nagymúltú, népszerű sorozatába iktatta. Az *Universal-Bibliothek* 1761—1762. sz. füzeteként már 1883-ban megjelentek Petőfi válogatott versei (ford. J. Goldschmidt), amelyeket 1894-ben a Kohut Adolftól fordított prózaválogatás követett (3455—3456. sz.) Ezúttal G. Steiner, a Greifswaldi Egyetem tanára, jeles Petőfi-kutató és fordító, az annak idején nálunk is elismeréssel fogadott *Petőfi-Lesebuch* (*Petőfi. Ein Lesebuch für unsere Zeit*. Weimar 1955. Thüringer Verl. 468 l.) egyik szerkesztője rendezett sajtó alá a sorozat számára egy újabb fordításgyűteményt. A tetszetős kiállítású, testes füzet: mintegy 100 vers és kb. ötödannyi prózai mű, illetőleg részlet fordítását tartalmazza. A szerkesztő a versfordítások zömét a *Lesebuch*-ból válogatta, de találunk a gyűjteményben néhány újonnan lefordított vagy más forrásból átvett darabot is.

A válogatás, az adott szűk terjedelemez képest, egészében helyes képet nyújt Petőfi gazdag életművéről: legszebb népdalai, zsánerképei, szerelmi és leíró költeményei mellett megfelelő arányban mutatja be politikai és forradalmi lírája legjavát is. A nagyobb elbeszélő költemények közül csak *Az apostol* kaphatott helyet az összeállításban. Ezzel szemben a prózai szemelvények anyaga elég gazdag: az útirajzok, illetőleg forradalmi napló részletein, a német nyelvű önéletrajzon, az 1847. jan. 1-i *Előszón* és néhány hírlapi cikkeken kívül számos levél is belekerült a kötetbe; ez utóbbiak többségét (a Nagy Imréhez, Bajza Józsefhez, Orlay Petrics Somához, Mészáros Lázárhoz és az országgyűléshez írt leveleket) a *Lesebuch*-ban még nem olvashattuk.

G. Steiner a *Lesebuch* időrendjét e kisebb válogatásban tárgyi csoportosítással cserélte fel. A kisebb versek öt csoportjának címéül a fordításokból választott versidézetek szolgálnak: *Auf des Glückes schwankendem Gefährt* (életrajzi vonatkozású, illetőleg az életről, sorsról elmélkedő versek), *Ich liebe dich, Liebste* (szerelmi költemények), *O heil'ge Dichtkunst!* (versek a költészetről, költői hivatásról), *Ein Ungarfohlen ist mein Pegasus* (zsánerképek a magyar nép és a főváros

életéből, népdalok, tájleíró versek) és *Ich bin ganz dein, o Vaterland* (hazafias és forradalmi versek, hateri dalok). (Ezután következik *Az apostol* és a prózai szemelvények.) Az ilyenfajta tárgyi elrendezés alig vihető következetesen keresztül, erre itt is számos példát találunk: a szerelmi dalok csoportjának egyik-másik darabja (pl. *Reiß wird das Getreide* 36. l., *Es regnet, regnet, regnet* 37. l.) inkább a zsánerképek közé kívánczik, s odaillenek az utolsó csoportba felvett *Der ungarische Edelmann* (94. l.) is; a *Vom Vaterlande* c. darabnak (77. l.) viszont a hazafias versek közt volna a helye. Az Arany Jánoshoz írt verses levél (27. l.), *Die Tintenflasche* (23. l.) vagy a *Gar traurig raunt der Herbstwind* [*Beszél a fákkal a bús őszi szél...*] (45. l.) pedig aligha szorítható be a fenti csoportok bármelyikébe. Az ilyen következetlenségek zavarhatják, sőt félrevezethetik az olvasót, helyesebb lett volna tehát az időrendnél megmaradni (ideértve a prózai darabokat is).

A fordítások nagyobb részükben régiak, melyeket a *Lesebuch* szerkesztői (G. Steiner, Turóczi-Trostler József és az időközben elhunyt Gáspár Endre) annak idején nagy gondnal választottak ki a rendelkezésre álló áttületek közül, és az eredeti szöveggel összevetve csaknem kivétel nélkül kisebb-nagyobb mértékben kijavítottak, illetőleg átdolgoztak. Minden Petőfi-fordító nemzedék képviselve van itt: a kortársak (Beck, Vilney, Kerthény, Szarvady-Hartmann); az 1860—80-as években fellépett Opitz, Abafi-Aigner, Farkas; a századforduló táján megjelent nagy fordításgyűjtemények szerzői: Melas, Schnitzer, Steinbach; a két viagháború közti Landgraf; végül a *Lesebuch* szerkesztői kollektívája, melynek tagjai az egész kötetre kiterjedő említett ellenőrző-átdolgozó munkán kívül — közösen vagy egyénileg — számos új, teljesen önálló fordítást is készítettek. A fenti felsorolás nagyjából a fordítások emelkedő értékrendje is: a legsikerültebbek kétségtelenül a szerkesztők korábbi kísérletektől független tolmácsolásai. Elsősorban néhány politikai, illetőleg forradalmi költemény új fordítását kell kiemelnünk: Gáspár: *Nationallied* (102. l.), *Das Meer hat sich erhoben* (106. l.), Gáspár—Steiner: *Patriotenlied* (91. l.), *Hier mein Pfeil* (117. l.), Turóczi-Trostler—Gáspár—Steiner: *Die Dichter des XIX. Jahrhunderts* (60. l.), továbbá néhány dal-, népdal- és zsánerképatültetést: Gáspár: *Vereitelter Vorsatz* (20. l.), Steiner: *Es regnet, regnet, regnet* (37. l.), *Trinken wir!* (22. l.), *Die Tintenflasche* (23. l.), *Zehn Paar Küsse* (47. l.) — e két utóbbi határozottan virtuóz teljesítmény! —;

¹ Reclams Universal-Bibliothek Nr. 8366—8369.

Gáspár—Steiner: *Neulich in die Küche kam ich* (36. l.); nagy nyereségként könyvelhetjük el továbbá Turóczi-Trostler József *Die Ruinen der Czárda* [!]-ját (74. l.), mely helyett a *Lesebuch* szerkesztői még az elavult Szarvady—Hartmann-félet vetették fel. Figyelemreméltók azok a fordítások is, amelyeket G. Steiner e mostani, kisebb válogatás részére készített: *Meine erste Rolle* (16. l.), *Der Winter schützt* (29. l.), *Der Busch zum Sturme* (34. l.), *Mädchen, als wir jüngst* (41. l.); a *Tief hernieder sinkt die Wolke* (43. l.) hatását lerontja az eredetől elütő forma, mely — úgy látszik — az elterjedt német dallamhoz van alkalmazva (vö. *Lesebuch* 199. l., jegyzet). Kár, hogy G. Steiner kitűnő műfordítói készségét nagyobb lélegzetű művek önálló tolmácsolásával még nem tette próbára.

A korábbi fordítók közül Landgraf és Melas szerepel a leggyakrabban, többkevesebb szerkesztői beavatkozással. Az előbbinek legjobb teljesítményei: *Gar traurig raunt der Herbstwind* (45. l.), *Die wilde Blume der Natur* (54. l.) és az újonnan felvett *O Schreckenszeit* (122. l.); Melas kísérletei közül pedig az *Abschied vom Bühnenleben* (19. l.), *Brief an János Arany* (27. l.) és az *Auf dem Esel trabt der Hirt* (69. l.) a legsikerültebb. A tőle átvett fordítások egy része azonban javított formában sem üti meg a kívánt mértéket (pl.: *Meine Lieder* 58. l., *Zerlumpte Helden* 61. l., *An die Ungarn im Ausland* 92. l., *Revolution* 112. l.). Steinbach egy-két jó átültetése mellett többnek a formai megoldása elhibázott (pl.: *Die liebe Welt begreift mich nicht* 59. l., *Was singt ihr noch, ihr zahmen Dichter?* 65. l., *Palast und Hütte* 98. l.). Elismerést érdemel viszont gondos és teljes *Apostol*-fordításáért, melyet Turóczi-Trostler J. és G. Steiner ellenőrzött.

A többiek csak egy-két, esetleg egyetlen sikerültebb kísérletükkel szerepelnek. W. Radetz újabb keletű *Ende September*-e (46. l.) — a 2. versszakban előforduló pontatlanságtól és a túlságosan szabad befejezéstől eltekintve — az eredetivel csaknem egyenértékű, és jó L. Fuldának Gragger válogatásából átvett *Die Puszta im Winter*-e is (86. l.). Vilney *Den Schurken ziehn sie auf die Bank* c. fordítása (68. l.) máig sem veszített frissességéből; több régi próbálkozás felvételét azonban — érzésünk szerint — inkább csak az érdemes Petőfi-fordítónak kijáró kegyelet indokolja: pl.: Aigner—Abafi: *Schwarzbrod* (25. l.), Szarvady—Hartmann: *O dass mich nicht die Zeit gebar* (54.), Opitz: *Das Volk* (95. l.) stb. Schnitzer *Der alte Fahrenträger*-ét (114. l.) csak az alapos átdolgozás tette elfogadhatóvá, Kertbeny:

Mein Pegasus-ából (63. l.) azonban még ezáltal sem válhatott telivér magyar csikó. Jobb lett volna mellőzni Beck *Frau Pustawirtin*-ét is (66. l.), amelyet tudvalevőleg maga Petőfi is elutasított.

Néhány apró megjegyzés: 101. l.: A *Vasúton* c. verset Petőfi nem a pest—szolnoki vasút megnyitása alkalmából, hanem a pest—váci vonalon, 1847 végén írta. — 218. l.: A *Pesti Divallap* szerkesztője nem Vachott Sándor, hanem testvére: Vahot Imre volt. — 227. l.: Az *Összes Költemények* elé szánt *Előszó*ról meg kellett volna jegyezni, hogy annak idején nem jelent meg, s csak évtizedekkel később került elő.

A Reclam új fordításkötete jelentős lépéssel vitte előbbre az egyre esedékesebbé váló teljes, modern német Petőfi-fordítás ügyét. Reméljük, hogy (a *Lesebuch*-hal együtt) a német olvasóközönség újabb rétegeit vezeti el nagy költőnk mélyebb, teljesebb megértéséhez, s egyúttal további műfordítókat, költőket készítet majd műveinek tolmácsolására.

KISS JÓZSEF

Robert A. Bone: The Negro Novel in America

New Haven, Yale University Press, 1958. 268 l. Yale Publications in American Studies, No. 3.

Hugh Gloster (*Negro Voices in American Fiction*, 1948.) és Maxwell Whiteman (*A Century of Fiction by American Negroes, 1853—1952.*) úttörő és kitűnő bibliográfiái óta ez az első irodalomtörténeti mű, mely a Whiteman-bibliográfiában felölelt korszak regényeit tüzetes vizsgálat alá veszi. A vizsgálat tárgyát Whitemanhoz képest leszűkíti: csak a regényről ír, kizárva belőle az önéletrajzot, sőt kisregényt is — többé-kevésbé önkényesen, mert hiszen ezek között sok esetben határvonal alig húzható. A könyv száz évről szól, de igazán hatvan év regényeit foglalja magában: 1853 és 1890 között összesen három regény jelent meg néger írótól; az amerikai néger irodalom a századvéggel indult meg, s a húszas évekkel lendült fel.

Bone módszerében inkább szociológus és kritikus, mintsem irodalomtörténész, de talán az ilyen úttörő munkánál ezek az igazán célravezető kvalitások: első sorban az amerikai négerek életének társadalni—történeti változásait vizsgálja, s ezek hatását a néger regény születésére, alakulására; azután az egyes korszakok kiemelkedőbb műveinek kritikai elemzését veszi sorra, az alkotók életrajzából annyit közölve, amennyi a mű genesisének meg-

értéséhez feltétlenül szükséges. Így bontakozik ki a századvégi abolitionista-asszimilációs irányzat (Griggs, Chesnutt, Dunbar, DuBois stb.), majd a háború végével (a jazz-korszakkal párhuzamosan) fellépő „néger reneszánsz” és „harlemi iskola” (McKay, Hughes, Cullen, Toomer stb.), mely a korábbi korszak viktoriánus értékeivel a néger folklórt és a harlemi bohémvilágot állítja szembe. A szerző határozott antikommunista meggyőződése ellenére tárgyilagosságát dicséri, hogy méltó jelentőséget tulajdonít — különösen a nagy gazdasági válság kezdetéről fogva — az amerikai kommunista párt nevelő és lelkesítő szerepének és ennek következtében az irodalomban is öntudatra ébredő négereknek: a harmincas-egyvenes évek néger irodalmát a néger öntudat és szociális felháborodás lelkesíti, amely legmagasabb kifejezését Richard Wright műveiben találja meg.

A második világháború óta — különösen a Truman-korszakban meginduló kommunista-üldözés idején — Bone szerint a néger írók is egyre inkább elfordulnak a fajüldözés elleni tiltakozás és a szociális igazságtalanság témáitól, misztikus-metafizikus és kalandos témák felé.

Bone esztétikai ítéletei eléggé megbízhatóaknak tűnnek, bár politikai álláspontja erre is rányomja bélyegét. A könyv sajnálatos korlátja, hogy a néger regényeket szűken önmagukban szemléli; nem, vagy csak felületes utalásokban, teremti meg a kapcsolatot köztük és az előttük járó, velük egykorú amerikai (vagy szélesebben angolszász) regényirodalom között. Ennek ellenére hasznos segédkönyv, mely — nem utolsósorban gondos bibliográfiájával — jó útbaigazítás ebben az előttünk jórészt ismeretlen s annyira érdekes és gazdag irodalomban természetesen.

NAGY PÉTER

David Krause: Sean O'Casey, the Man and his Work.

MacGibbon & Kee, London 1960. 340 l.

Rendkívül figyelemre méltó, gondos és alapos monográfia a legnagyobb élő ír drámaíró életéről és műveiről. Számos tekintetben példaszerűnek mondható: a mű hét fejezetében nemcsak O'Casey életét és műveit veszi tüzetesen szemügyre, de meg tudja rajzolni az ír társadalmi helyzet képét is, az ír irodalmi helyzetet, az ír dráma kezdetét, az Abbey Theatre történetét — s mindezt anélkül, hogy egy pillanatra is eltérne a fővonaltól: ott és úgy tud kitérni az ír nacionalista mozgal-

mak történetére, Yeats vagy Lady Gregory szerepére, fejlődésére, úgy tudja megrajzolni a nagyszerű dublini munkásvezér, Jim Larkin alakját vagy a felvilágosodásért harcoló s a katolikus klerussal szemben vereséget szenvedő tudósok, írók életútját, ahol és amennyire azt O'Casey élet- és alkotói útja megköveteli. Nemcsak életrajz és műelemzés, joggal nevezhető a könyv bevezetőnek is az oly komplikált és érdekes modern ír történelembe.

Az egyes művek gondos és bő idézetekkel támogatott elemzése kapcsán sorra veszi O'Casey egykorú és azóta feltűnt kritikussait, és azok érvelését is ismerteti, elemzi, s legtöbbször kimutatja alaptalanságukat. Szinte magától értetődően kissé elfogultabb témájával szemben, mint azt a teljesen hideg mérlegelés megkövetelné; viszont éppen ez az együttérző elfogultság teszi számára lehetővé, hogy oly elevenen és beleérezve ismertesse az egyes művek szépségét, újdonságát.

Történetileg rendkívül érdekes az a folyamat, amelynek O'Casey tevékeny részese volt, s amelyet a tízes évek fellángoló munkásmozgalma jellemez s ennek csúcsa, az 1913-as nagy dublini sztrájk (ekkor O'Casey, mint fiatal munkás, a fegyveres munkásörsg parancsnoka); s az, ahogyan a polgári-kispolgári nacionalizmus előbb felvizezte, majd megtörte a munkásosztály harci készségét, olyannyira, hogy a munkásság azóta sem tudott számottevő vagy éppen vezető erővé nőni az ír társadalomban.

Mindezek a tények sok mindent megmagyaráznak a későbbi drámaíró műveiből s az azokban megnyilatkozó indulatokból, sőt életútjából — a húszas években bekövetkezett önkéntes emigrációjából — is. Krause érdekesen elemzi Shakespeare és Boucicault befolyását O'Casey drámaírói tehetsége kibontakozására. Fontosak és érdekesek fejtegetései az anti-hős megjelenéséről korai drámaiban, a háborúellenesség mind szélesebb kibontakozásáról művészetében, mint ahogy helyesnek kell elfogadnunk O'Casey tragikomikus tehetségének elemzését csakúgy, mint azt az észrevételét, hogy a húszas évek végétől kezdve moralitásokat ír szinte kizárólag: prófétikus vagy komikus moralitásokat.

Ennyi érték mellett különösen sajnálatos, hogy Krause csökkenteni igyekszik O'Casey kommunisztává válásának jelentőségét és ennek befolyását drámaírói művészetére: ezt csak általános humanizmusában látja megnyilatkozni. Pedig ennek sokkal nagyobb a szerepe, s ennek fényénél a prófétikus moralitás-drámák számos vonása is más megítélést követelne.

NAGY PÉTER

Jean Anouilh arcképéhez

Robert de Luppé: Jean Anouilh, Éditions Universitaires, 1959. 122 l.

Anouilh a „megalázottak és megszenvedettek” színpadi krónikása. „Pièces noires”, „Pièces roses”, „Pièces brillantes”, „Pièces grincantes”: fekete, rózsaszínű, „tündöklő” és „csikorgó” kötetekre osztja színházi világát. Mivel a rózsaszínbe is vegyül fekete tragikum, és tragédiáiban is felvillan hőseinek reménye, Luppének, egy kismonográfia szűk keretei között, nem maradt más választása, mint Anouilh alaptémáinak elemzése legfontosabb hőseinek jellemrajzában.

A szegénység űzi Frantzot, hogy jegyesének vagyonos nagynénjét, aki boldogságuk útjában áll, megölje (*L'Hermine*). A szegény Marc visszautasítja a gazdag lányt, és visszatér a nélkülözésbe anyjához, *Jezabel*hez. Thérèse, *La Sauvage*, szakít az ünnepezt zeneszerzővel, és vállalja nyomorukban eltorzult jellemű szüleit. A fekete darabok szereplőinek sorsát a pénz szabja meg, de Luppé Anouilh emberábrázolásában erősebbnek tartja a morális, mint a szociális motívumokat, és rugórl rugóra elemzi Frantz, Marc és főként Anouilh egyik legnagyobb színpadi alakjának, Thérésének az útját az első sebtől a feloldhatatlan magányig. Luppé már a korai darabokban is nagy jelentőséget tulajdonít a szerző pszichológiai gondolkodásának.

Az álom és valóság összeütközése Anouilh másik kedves témája. A *Voyageur sans bagages*-ban egy emlékeztetvesztés, a *Leocadiában* egy felcdhetetlen emlék, a *Rendez-vous sur Senlis*-ban (magyar színpadon *Rendezu Párizs mellett*) egyéni kitérés történetét dramatizálja. A „happy-ending”-en kívül a commedia dell'artét idéző színjáték a színjátékban és ironikus balettek adják a színművek „rózsaszínű” tónusát.

A kétféle darabtípus vezérmotívuma az emlékezet. A hősök a szabadságot abban a gyermekkorban találják meg, ahol még életük töretlen. *Orpheus és Eurydice* találkozására sem hozhat megoldást, mert két múlt nem torkolthat egymásba. *Antigone* törekvése a tisztaságra nem más, mint ragaszkodás a gyermekkor megőrzött eszményeihez, mondja Luppé.

A vaudeville-elemek ellenére, Anouilh a kibékíthetetlenül tragikus témákat „csikorgó” darabjaiban dolgozta fel. A *La Valse des Torçadors* Saint-Pé tábornoka ifjúnak álmódja még magát, de ábránd és valóság összeütközik, és a komikus végkicsengés még a pátoasz nagyságától is megfosztja a hőst. Luppé itt — nyilván-

való bergsoni gondolat — Anouilh figuráinak bábszerűségére utal, és a csikorgó darabok egyik periódus-alkotó vonásának épp azt tartja, hogy figuráikban nincs meg többé a mechanizmus és az igazi lelkiállapot egysége. A tanulmányíró itt Anouilhnak arra a nézetére is hivatkozik, hogy Molière színpadában sok tragikus mozzanatot lát.

Anouilh drámái Luppé interpretálásában is összehasonlításra csábítanak. Maga a szerző eredményes párhuzamot von Molière *Don Juanja* és az egyik csikorgó, *Ornifle* között, és Sophokles tragikumát és katharizását vetve össze Anouilhéval, kimutatja a modern drámaíró pszichológiai gondolkodását. Anouilh a „tündöklő darabok”-ban Marivaux adása, — ezt a hatást Luppé nem analizálja részletesen, és épp csak érinti Musset példáját, romantikus nosztalgiaák színpadi költőjét, akinek pszichizmususa pedig ott kísért Anouilh szerelem-felfogásában.

„Az igazi színházi sokkot Giraudoux-tól kaptam” — mondja Anouilh egy interjúban. Valóban két nagy mester árnyéka vetül színpadára: Giraudouxé és Pirandelloé. Hatásuk erősebb, mint maga a szerző vagy monográfiaírója gondolná. Anouilh Giraudoux-tól nemesak egy „költői egyszersmind intim stílus” leckéjét tanul-ta — a *Voyageur sans bagages*-t, Luppénél objektívebben, Giraudoux *Siegfridje* parafrázisának tekiuthetjük —, de egész életművében fantázia és realitás egymásba kapcsolódó, Giraudoux-tól kölcsönzött játékára ismerünk. Viszont nyomban szembeötlök írói egyénisége is: ő már nem egy maga teremtette filozófia vagy morál törvényeit illusztrálja, hanem, gyakran irreális eszközökkel ugyan, de egy ember sorsát bogozva közösségek és korok szövevényét bontja ki.

Pirandello ösztönzése sem korlátozható a *Hat szerep keres egy szerzőnek* a *Leocadiára* tett hatására, a cselekménybe épített színjátszás motívumára. Akár a *Rendez-vous sur Senlis* Georgesának kitérése, akár a *Sauvage* visszatérése a családhoz, az egyéniség és szerep pirandellói kettősségének példázata. Pierre-Henri Simonnal úgy véljük, Anouilhnak, Pirandello nyomán, egyik alapmánya a személyiség átváltozásának problémája. (*Histoire de la littérature française au XX^e siècle*, 1959. II. 105.)

Anouilh nyilvánvaló mintái ellenére korunk nagy drámaírója. Épp oly szívesen fejezi ki gondolatait hősnők sorsában, mint Giraudoux, de lélektani drámaiban kiszolgáltatót és megnyomorított nőalakokat sorakoztat fel, akiknek reménytelen lázadásából, Max. Chastaing szavával, a

tisztaság színpadát teremti meg. A mindennapi élet hordalékos talajából nőnek ki — Anouilh kiábrándult erkölcsrajzot körít főhősei köré. A *Sauvage* családapa figurája piszkos, visszatámasztó kisember; méltó élet-párja kész átjátszani szeretőjének a saját linyát. Az 1944 februárjában bemutatott *Antigone* feltétel nélküli igazság keresése sem csupán a gyermekkor eszményeinek diadalát jelenti, hanem az ellenállás szellemét éleszti a nézőkben. Ezek a tanulságok hiányoznak Luppé intuitív tanulmányából.

RÁBA GYÖRGY

Jan. Reychman: Ze stosunków kulturalnych polsko-węgiejskich w epoce oświecenia.

A lengyel—magyar kulturális kapcsolatokról a felvilágosodás korában. Universitas Warszawski, Warszawa 1960. 81 l.

A kelet-középeurópai kulturális kapcsolatok történetének kutatói jól ismerik Reychman János nevét. A varsói egyetemnek ez a széles látókörű, szorgalmas tanára nemcsak a mi kultúránkat ismeri jól a lengyelen kívül, hanem szomszédainkét, így pl. a szlovákokét is; s az orientalisztikának is hivatott művelője. Ezért köszönhet az összehasonlító irodalomtörténetírás máris sokat neki; eddig közzétett részlet-eredményeivel is sok újat mondott különösen éppen a még ma is sok megoldatlan problémával küzdő lengyel—szlovák—magyar kapcsolattörténet szempontjából.

Előttünk fekvő füzet a felvilágosodás korszakának magyar—lengyel kapcsolatairól szól. Először Reviczky Károlynak, a magyar orientalisztika úttörőjének varsói működését említi. Reviczky a bécsi udvar követe volt az orosz megszállás alatt élő lengyel fővárosban, de ottani működését elsősorban nem ez, hanem a lengyel—magyar kulturális kapcsolatok megerősítése, illetőleg elindítása teszi emlékezetessé. Mint orientalista az angol John Richardson: *A specimen of Persian Poetry* c. munkája alapján fordította le latinra Háfiz néhány költeményét. Erre a munkájára figyelt fel Czartoryski Ádám herceg, a lengyel felvilágosodás arisztokratája. Reviczky s Czartoryski barátsága indítja el a lengyel orientalisztikát.

Czartoryski személye az egykorú magyar—lengyel kapcsolatok szempontjából egyébként is fontos. Amikor emigrációba kényszerült, kíséretével s más lengyel hazafiakkal együtt hosszabb időt töltött Bártfafürdőn. Magyarországi tartózkodása azért vált nevezetessé, mert a kor számos fontos magyar politikussával és írójával érintkezett; így a felső-magyarországi és

főleg éppen Sáros megyében igen elterjedt, s a haladás szempontjából nagyon fontos szerepet játszott magyar szabadkőművességgel is. Reychman külön figyelmet szentel Martinovics Ignác és a Kollataj-féle „Kúznica” kapcsolatainak is. Irodalomtörténeti szempontból dolgozatának az a része a legfontosabb, amely a Bártfán tartózkodó lengyeleknek és Desewffy Józsefnek, a felső-magyarországi Minerva alapítójának a közvetlen kapcsolatairól, valamint Kazinczy Ferenc lengyel érdeklődéséről szól. A lengyel—magyar kulturális kapcsolatok szempontjából az is figyelemre méltó, hogy Reychman a krakkói Czartoryski könyvtárban megtalálta az 1795-i *Debreceni Grammatikát*. Hogy a magyar orthológiának ez a nevezetes műve készítette-e Ádám herceget nyelvünk tanulmányozására, azt magának a fellelt példánynak az alapján nem lehetett megállapítani; annyi azonban — a nagy lengyel államférfi jegyzetei alapján — bizonyosnak látszik, hogy tanult magyarul.

Reychman adatokban gazdag, érdekes tanulmánya mindazoknak értékes forrásanyagot nyújt, akik az érintett területeken akarnak továbbhaladni. Komoly érdemei mellett meg kell emlékeznünk egy-két apróbb tévedéséről is. Az alsókubini Csaplovics könyvtárát nem a XIX. század elején a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontjáról nevezetes Csaplovics (Čaplovič) János, hanem Csaplovics Lőrinc alapította. (29. l.) Műve bevezetésében (1—2. l.) Reychman arról szól, hogy a XVIII. század előtti magyar—lengyel kapcsolatok a tiszta magyar vidékek török hódoltsága s az ország hivatalos latin nyelve miatt a XVI. századi kezdetek után elsorvadtak. Érvül hozza fel azt is, hogy azokban a felvidéki városokban, amelyek továbbra is kapcsolatban maradtak a lengyel nyelvterülettel, csak német és szlovák volt a lakosság anyanyelve. Mintha ezt a továbbiak sok részletével ő maga cáfolná meg; a XVI—XVIII. század lengyel—magyar, lengyel—szlovák, lengyel—magyarországi német kapcsolatainak kérdéseit csak a három nép együttélésének, patriotizmusuk harmóniájának állandó szem előtt tartásával lehet megoldani.

SZIKLAY LÁSZLÓ

Lelièvre, Renée: Le Théâtre des Variétés Étrangères. (1806 - 1807.)

Revue d'Histoire du Théâtre, 1960. 3. 1.

A Revue d'Histoire du Théâtre, eltérve megszokott gyakorlatától, 1960. évi harmadik számát nem osztotta meg néhány kisebb cikk és adatpublikáció között, hanem

R. Lelièvre több mint száz lapos tanulmányának szentelte. A mű egy rövid életű párizsi boulevard-színház levéltári kutatásokon és óriási bibliográfiai anyagon felépülő története. A szerző nemcsak pontos adatközlésre törekszik, hanem megkísérli kijelölni Boursault igazgató vállalkozásának helyét is a francia színház-történetben. — A XVIII—XIX. század fordulóján, amikor a klasszikus francia dráma fénye némileg már megkopott, a romantika még nem bontott zászlót, Boursault idegen s a hazai színi termékeknél jórészt demokratikusabb szellemű színműirodalomnak tárt kaput. Néhány olasz és spanyol darab mellett angolok, de főként németek jutottak szóhoz színpadán. Vállalkozása tiszavirág életű volt, mert a párizsi színházak sorsa felett aggályosan őrködő császári kultúrpolitika nem engedett számára működési teret, nehogy elvonja a nagy színházak közönségét. A korábban Molière nevét viselő kis boulevard színház azonban rövid két év alatt is érdeklődést tudott kelteni a bemutatott idegen szerzők iránt. Jóllehet elfogult kritikusokkal állott szemben, akik írsaik végső kicsengésében mindig a francia dráma fölnyírt iparkodtak bebizonyítani, a Théâtre des Variétés Étrangères nem egy nagy sikert könyvelhetett el.

R. Lelièvre irodalomtörténeti szempontból kifogástalan tanulmányt írt, a színház-történelemnek azonban bőven akad a mű elolvasása után kérdezni valója. Aránytalanul keveset tudunk meg a színészekről és játéktípusokról, a színház technikai felszereléséről, a világításról, a darabok rendezéséről, különös tekintettel a látványos színművekre, és úgyiszlólván semmit a közönségről. Arról ugyan történik említés, hogy a — külvárosi — környék lakossága látogatta Boursault színházát, de megfordultak benne irodalmi nevek is. Drágább páholyai és a harmadik hely közönsége között mindenképpen nagy ízlésbeli eltérésnek kellett lennie, erről azonban nem esik szó. A szerzőnek általában nincsenek társadalomtörténeti szempontjai, a színházat csak mint irodalmi kategóriát tartja számon.

Annak ellenére, hogy a munka csak forrásfeltárásának alaposságával példamutató és nem egyszerűen módszer-tanilag is, a magyar színház-történeti kutatás számára nagyon tanulságos. Segítségünkre van abban a feladatunkban, hogy színjátszásunkat a nyugat-európaival összevetve, az öt megillető helyre állíthassuk. A Théâtre des Variétés Étrangères 1806—1807-es előadásait figyelemmel kísérve megállapíthatjuk ugyanis, hogy a 38 bemutatott színmű közül hat azonos a második

pesti magyar együttes (1807—1815) műsor-darabjaival, a szerzők személye körüli egyezés pedig még feltűnőbb. Ez a megállapítás nemcsak a német szerzőkre, hanem pl. Goldonira és Calderonra is vonatkozik. A fiatal magyar színjátszás ez időben tehát szervesen kapcsolódott az egykorú európai ízlés megszabta műsoröszeállításához. 1815 után, egészen a harmincas évek végéig, elmaradt ugyan, ez azonban nem saját hibája volt. Részint vidéki számkivetettsége rovására kell írnunk, részint olyan balsors volt ez, amelyben a szentszövetség kulturpolitikájával elnyomott valamennyi monarchiabeli színház osztozott.

MÁLYUSZNÉ, CSÁSZÁR EDIT DR.

Az alsókubini Hviezdoslav Múzeum

Elena Hégrová-Nováková: Literárne Múzeum Pavla Országha-Hviezdoslava v Dolnom Kubíne. Osveta, Bratislava, 1960. 127 l.

A nagy költő temetésének 33. évfordulóján, 1954. november 13-án nyitották meg Alsókubiban a Hviezdoslav életének és művének szentelt szép múzeumot, amely e könyvecske szerzőjének vezetésével azóta is a nagyközönség és a kutatók szolgálatában áll. Hégrová-Nováková a költészet tiszteltének nemes szenvedélyével végzi feladatát; nemcsak saját eredményei, hanem kollégái segítő munkája is előbbre vitte a Hviezdoslav-kutatást. Ez a műve tulajdonképpen bemutató: Hviezdoslav szülőföldjének, a csodaszép Árva megyének rövid leírása után szobáról-szobára menve a múzeum egyes tárlóit ismerteti. Magának a múzeumnak a berendezőit dicséri, hogy a vitrinek pusztá bemutatásából is a költőnek jól áttekinthető, még a szakember számára is sokat mondó élet-rajza kerekedik ki. Ezért hívjuk fel Hégrová-Nováková meleg, asszonyos írával megírt művére a magyar kutatók figyelmét is. A könyvecske éppúgy érzékelteti a költő gazdag s rokonszenves egyéniségét, mint az árvai hegyeknek egyetlen más hegyvidékhez sem hasonlítható hangulatát. Az elmélyülés mégsem orénve; ezt már az útmutató mint műfaj sem teszi lehetővé. Csak leír, de nem elemz. Viszont az egyszerűsítés akaratlanul torzít. Mindössze példaként említjük, hogy az az érzésünk, mintha Hégrová-Nováková idealizálná Vajanský és Hviezdoslav viszonyát, s túlságosan sommásan intézné el a magyar kapcsolatok kérdését. A haladás és a reakció viszonyának pontosabb felmérése, a Hviezdoslav-mű haladó jellegének, meg

nem alkuvásának erősebb hangsúlyozása szerintünk a Múzeumnak s híveinek ezután megoldandó feladata.

Orosz, lengyel, magyar, német, francia és angol nyelvű ismertető szöveg zárja le a mi irodalomtörténészeink számára is igen tanulságos, figyelemre méltó füzetet.

SZIKLAY LÁSZLÓ

Az első zürjén irodalomtörténet

Очерки истории коми литературы. Коми книжное издательство. Сыктывкар 1958.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Komi Filialéja bocsátotta közre az első komi (zürjén) irodalomtörténetet, egy négytagú¹ munkaközösség művét. A könyv öt fejezetre oszlik, az első a folklort és a forradalom előtti irodalmat tárgyalja, a további korszakbeosztás pedig a szovjet-orosz irodalomtörténetekéhez igazodik. (1917-től napjainkig négy periódust vesz fel: 1. a szocialista zürjén irodalom kialakulása 1918—1929, 2. a háború előtti ötéves tervek korszaka, 3. zürjén irodalom a Nagy Honvédő Háború éveiben, 4. a háború utáni időszak.) Az egyes korszakok anyagát műfajonként külön taglalják a szerzők, s így minden fejezet három kisebb részre oszlik. Ez a beosztás szükségszerűen széteső szerkezetet eredményezett, sem az általános fejlődés vonala, sem az egyes írói életművek kialakulása nem követhető figyelemmel.

Az első fejezetben részletesen ismertették a zürjén népköltészeti műfajokat, elemezték formai specifikumait, hatásukat az irodalomra. Emellett rövid kutatástörténeti rész is szerepel, melynek adatai kiegészítésre szorulnak; nevezetesen nem érthetünk egyet azzal a megjegyzéssel, hogy 1917 előtt a zürjén népköltészetet egyáltalán nem tanulmányozták és nem publikáltak belőle — itt elegendő Yrjö Wichmann és Fokos-Fuchs Dávid munkáira utalnunk.

Örvendetes lett volna, ha bővebb és többoldalú elemzést kapunk a zürjén folklor komponenseiről — a szerzők ugyanis csak az oroszral közös vonásokat emelik ki, illetve az orosz fél átadó szerepét hangsúlyozzák. A zürjének esetében ez bizonyos fókig indokolt, hiszen Permi Szt. István missziója után aránylag korai időben kerülnek hosszantartó orosz hatás alá, de éppen ezért lenne igaztalanabb tudni arról, hogy őriz-e a folklor ősi elemeket,

vagy csak a hordozó nyelv maradt finnugor?

Az első fejezetben kapott még helyet Iván Kurátov (1839—1875), a tragikus sorsú, első zürjén klasszikus munkásságának ismertetése. Élete szinte regénybe kívánczik — a falusi egyházi gyermeke, aki a vidéki papnevelőben tanul, de nem lesz belőle hű pravoszláv, hanem az elnyomás minden válfaja ellen lázadó, népe sorsáért aggódó költő — költő, akinek életében mindössze öt verse jelent meg! Ő az első műfordítójuk, Heinét, Schillert, Burnst, Puskind és Lermontovot fordította zürjénre, nyelvtant írt, meg akarta alkotni az új ABC-t, és szenvedélyes, mély eszmeiséggel teltett, egyéni hangú lírája is arra predesztinálja, hogy az utódok benne leljk meg a követendő példát. Összes műveinek kiadása és a róla szóló monográfia csak a szovjet korszak alatt jelent meg.

A könyv többi fejezete túllépve a kitűzött célt, nemcsak a tárgyalt korszak irodalmát mutatja be, hanem átfogó képet nyújt a zürjén társadalom és kultúra forradalmi változásairól is. Megszületett a művelt olvasóközönség és ezzel egyidőben az új, népes írónemzedék. Műfajban, témában, formai megoldásban egyaránt sokoldalúság és változatosság jellemzi ezt a korszakot. Tartalmában szocialista, formájában nemzeti — ez a norma bátran alkalmazható e korszak irodalmi termésének többségére. Olyan témákról írtak első sorban, melyeknek a forradalom adott szakaszában döntő jelentőségük volt a zürjénség életében. Így született meg a *Násztya*, *Lebegyev operettje*, mely a két parasztgeneráció összeütközését ábrázolja; Szavin történelmi és antiklerikális drámái, *Napkeltekor elheradt a virág*, *A paradicsomban*; Fjodorov elbeszélése, az *Afanaszij álma*, amely Zürjénföld keserű múltját és ragyogó jövőjét mutatja be; Kolegov szatírai, Csisztaljov és Litkin versei.

A továbbiakban a második, majd a legfiatalabb nemzedék képviselőinek munkásságát elemzi a könyv, végig szem előtt tartva azt a szempontot, hogy a zürjénül nem tudók számára is teljes, részletes tartalmi ismertetést és formai elemzést adjon a tárgyalt művekről. Az orosz és zürjén irodalom kapcsolatait mindvégig figyelemmel kíséri. Külön rész foglalkozik az ifjúsági és gyermekirodalommal.

A szerzők „első kísérletnek” nevezik munkájukat, s ha el is fogadjuk ezt a meghatározást, ha fel is figyeltünk a könyv néhány fogyatékoságára, mindazonáltal értékes hozzájárulásnak tartjuk ahhoz a munkához, amely a kis finnugor népek irodalomtörténeti kutatása előtt áll.

¹ Ennek tagjai: A. N. Fjodorova, A. A. Bezsov, F. V. Pleszovszkij, valamint A. K. Mikusev, a kiváló nyelvész és folklorista.

A nagy jelentőségű szeptemberi Nemzetközi Finnugor Kongresszus megindított egy egészséges, erőteljes folyamatot: az egyéb tudományágak felzárkózását a nyelvészet mellé. A kongresszuson működött irodalomtörténeti szekció is, bár a referátumok száma nem volt jelentős.

Jelenleg is készül már egy tanulmány magyar kutató tollából a zürjén irodalom korai periódusáról, sziktiivkari gyűjtés alapján. Képes Géza cikke (Nagyvilág, 1960. 11. 1.) is sürgeti a cselekvést, méltán rója fel filológiánk, könyvkiadásunk stb. ez irányú adósságait. Reméljük, hogy a közeljövő e téren változást hoz, de ehhez az is feltétlenül szükséges lenne, hogy a tehetséges fiatalokat, akik elsajátítanak egyetemi tanulmányaik alatt egy vagy több finnugor nyelvet — tudatosan is neveljék ebben az irányban. Legyen olyan műfordítónk, filológusunk, aki ezen a területen közvetítő nyelv használata nélkülül is dolgozni tud.

OJTOZI ESZTER

Benno von Wiese: Das Deutsche Drama vom Barock bis zur Gegenwart. Interpretationen I—II.

August Bagel Verlag, Düsseldorf. 1958. 500 és 463.

Merész és nem minden probléma nélküli kezdeményezés a német drámairodalom e könyvben követett módszer szerinti bemutatása: a fejlődés kezdetétől napjainkig az egymást követő irányzatok és a döntő fordulópontok jellemző drámáinak a semmilyen szempontból meg nem kötött kezű, különböző generációkhoz tartozó, ismert és még ismeretlen nevű irodalomtörténészek, esztéták, kritikusok részéről történő elemzése. Merész, mert feltételeiben adva van a tárgy többoldalú megvilágítása; problematikus, mert összefogó és rendszerező elv hiányában a széteső részizágazatok nem vázolhatják fel elég éles kontúrokkal a német drámairodalom fejlődés-vonalát; s mert másrészt a merészség élet veszi a válogatás elve — nem annyira a művek, mint az interpretálók kiválogatásának elve. A több irányú megvilágítás 180 fokon belül marad; elengedhetetlenül szükség lett volna az NDK kritikáinak bevonása is. Így csak az azonos elvi alapú interpretálások módszerének különbözősége villant fel időnként egy-egy élesebb kontúr: hol a mű immanens esztétikai elemzése, hol az irodalomtörténeti szempont, hol a történelmi besorolás igénye lép előtérbe.

A tanulmányok írói tételeiket nem eleve adottként közlik az olvasóval, hanem a szövegből igyekeznek bizonyítani őket, sokszor oly ügyesen, hogy nehéz kiszabadulni logikájuk hatása alól.

Módszerük nem a hamisítás, hanem a hangsúly-aszimmetriás építkezés. Am az egyoldalúan csoportosított tények körüli keringés csak eleinte nyújtja az új látásmód varázsát, végül éppen ez váltja ki a szédülést és a hiányérzetet. Egy helyes gondolat sokszor öncélú elburjánzása azt az irt kell betöltse, amit a társadalmi valóság meghatározó szerepének kirekesztése vagy háttérbe szorítása idéz elő. Az objektív mérce elvetése eredményezi azután azt a feltűnő jelenséget, hogy egyetlen tanulmány sem található, amelyben bíráló vagy a művel vitába szálló hangot ütne meg szerzője: a szubjektív szemlélet lehetővé teszi a legmesszebbmenő egyetértés, a „belülről” való megvilágítás árnyakat oszlató önkényét.

A tanulmányok ezer szellemi kalandon átvívó útjainak végén mindig ugyanaz a hármas arc mered ránk: a világnézeti, a művészetszemléleti és a belső emberi magatartás azonosságának szimbólumaként.

Világnézetiileg az újkantianizmustól az egzisztencializmusig, a modernebb filozófiai irányzatok gondolatirétegei mögül teológikus gyökerű világkép tűnik elő. Egyéből folyó nagyobb gondolati egységei: a paradicsomból való kiűzetés, a véges és a végtelen lét ellentéte, a végtelenségnek tudata alatt szenvedő teremtmény tragikus vágya a végtelenre, a bűn és a katharzis kettős pillérű hídján át vissza a paradicsomi állapot öntudatlan boldogságába (Schiller: *Ármány és szerelem*).

Művészetszemléletiileg a dráma fejlődés-vonalát a klasszikus tragédiától a mai tragikus komédiáig, az egy cselekményre épült tér-idő-egységű drámától a vertikális szituációdramáig, az epikus színházig a halál filozófiai vetületének változás-grafikonjával rajzolják fel. A halál, mint a dráma véghelyzete, a klasszikus hős halálától a dűrensmatti hóhér-halálig szűkül. A válogatás a Kleist—Büchner—Wedekind—Hofmannsthal—Barlach vonalat erősen hangsúlyozza, vele az érték-ellenérték problémáját, míg az érték relatívvá lesz és ellentétbe csap át, és már csak negatívumával fejezhető ki (Wedekind: *Lulu*).

Az azonosság harmadik arca, a belső magatartás azonossága két egymásnak látszólag ellentmondó, de egyazon ténnyt kifejező jelenségben nyilatkozik meg. A német drámairodalom 23 írójának 45 drámáját elemző tanulmányok szinte mind-

egyike mintha csak saját árnyékával vitázna; szükségét érzi, hogy elvitassa témáját az „osztályszemlélettől” az „örök emberi” számára, még olyan reménytelen esetben is, mint Kurt May Hauptmann *Takácsairól* vagy Mennemeir Brecht *Courage mamájáról* írt tanulmányában. Ugyanakkor — első pillanatra talán merész gondolattársításnak tűnhet — mintha éppen korunk nagy társadalmi mozgásának, az egységre-törekvésnek egész világunkat átfogó atmoszférikus ereje eredményezné a tanulmányoknak azt a közös vonását, hogy mindegyik igyekszik kimutatni az általa tárgyalt mű valamiféle egységét: gondolati, szerkezeti, hangulati vagy érzelmi egységét. A közvetlen tagadás — a társadalmi valóság kirekesztése — és a közvetett elismerés: e valóság vetületéhez való fogalmazás — ez a tanulmánykötet jellemzője. Elmondhatjuk róla, hogy szimplomatikus.

Z. WITTMANN LIVIA

Sylvia Beach: Shakespeare and Company

Harcourt, Brace & Co., New York 1956. 230 l.

A híres kis Szajna-balparti amerikai könyvesbolt és kölesönkönyvtár, az Odéon-környéki „Shakespeare and Company” volt tulajdonosnője csacsogja el ebben a könyvben a maga s könyvesboltja élete történetét, mely egyben a modern amerikai és európai irodalomnak is fontos fejezete.

Sylvia Beachet nem nagyon hajtotta más, mint az önállóság vágya, az irodalom iránti rajongás és Párizs vonzása, amikor közvetlenül az első világháború után megnyitotta kis könyvesboltját, de ezek a tulajdonságok tették elsősorban lehetővé számára, hogy egy életre szóló barátságot kössön a ma már legendás híró másik könyvesboltos-nővel: Adrienne Monnierrel, s hogy saját kis boltjából az övéhez hasonló szellemi tűzhelyet alakítson ki.

A „Shakespeare and Company” az angolszász irodalmak történetébe mindekelőtt azzal írta be a nevét, hogy kiadta James Joyce *Ulysses*-ének első teljes, a szerző akarata szerinti kiadását. Sylvia Beach elmeséli ennek a kiadásnak érdekes, nem mindennapos történetét s számos meleg és furesa emberi részletet az általa végtelenül csodált Joyce-ról: könyvének ezek a fejezetei elsőrendű irodalomtörténeti érdekekkel bírnak minden Joyce-kutató számára. S ezekben a részekben, mint az egészben meg tudja tartani a hang egységét, vonzó közvetlenségét: bár tudatában van tevékenysége jelentőségének, egy pil-

lanatra sem válik kenetessé vagy nagyképűvé, inkább természetes szerénységét hangsúlyozza egy árnyalattal jobban; így éri el, hogy a korszak légkörét közvetlen könnyedséggel felkeltő, kortörténeti és irodalomtörténeti szempontból egyaránt jelentős könyvet alkothatott.

Sylvia Beach nem sokat törődik a politikai eseményekkel, a külvilággal: az első világháború után szinte a második világháború kitöréséig alig lehet észrevenni könyvében, hogy a világ változik. Az Odéon-utcai könyvesboltban talán ezeket a változásokat nem is nagyon lehetett észlelni: az ő és vevői, látogatói figyelmét annyira lekötötte a művészet, elsősorban az irodalom.

Mint mondtuk, a könyv legfontosabb fejezetei Joyce-ról s az *Ulysses* kiadásának történetéről, Joyce emberi kapcsolatairól szólnak; de érdekes, hiteles és sok új adalékot hordozó mindaz, amit Adrienne Monnier köréről, Gide-ről, Valéry-Larbaud-ról, magáról Valéryről, Duhamelről, L.-P. Fargue-ról elmond, s különösen amit a húszas évekbeli párizsi angolszász kolóniáról mesél: Joyce mellett Hemingwayről, Scott Fitzgerald-ról, Ford Madox Ford-ról, George Antheil-ről, Sherwood Anderson-ról, T. S. Eliot-ról, Gertrude Stein-ről s még másokról.

Sylvia Beach tudatosan és biztos ízléssel nem irodalom- vagy kortörténetet ír, hanem emlékeztet, önéletrajzot; s ezzel a póz és pretenzió nélküli könyvvel jelentősebben járul hozzá az előbbi tudományokhoz, mintha azokban próbálna dilettálni. Ez a kiadvány is felhívja a figyelmet erre a nálunk sajnálatos módon elhanyagolt műfajra: töredékességével és elfogultságával többet mond e korról s alakjairól, mint számos, teljességre törekvő mű, mert szubjektív módszerével a körülöttük s korukban lebegő atmoszférát tudja megragadni — s ezáltal egy kor világát visszaadni, mely eltűnt, s melyről ha az emlékező kortársak nem szólnak, a történetíró aligha tudja légkörét rekonstruálni.

NAGY PÉTER

La bibliothèque idéale.

Édition Universitaire, Paris 1957.

Az „eszmenyi könyvtár” a tudományok és a művészetek fő műveinek és alapvető kézikönyveinek válogatott bibliográfiája; több mint ezer szerző munkáját sorolja fel kilenc összefoglaló fejezetben. Az a célja, hogy az emberi tudás egyre nehezebben áttekinthető rengetegében eligazítást

adjon. A szerkesztők elsősorban „humanisztikus” jellegű tájékoztatásra törekedtek. Külön fejezet foglalkozik ugyan a természettudományokkal, de lényegesen nagyobb terjedelmet szenteltek irodalomnak, filozófiának, képzőművészetnek és a történettudománynak. Az egyes cikkekhez rövid ismertetőket kapcsolódnak, néhány mondatos összefoglalók a mű lényeges tartalmi elemeiről, jelentőségéről, a kiadásról és egyéb tudnivalókról.

A szerkesztő bizottság előszava hangsúlyozza, hogy kötetük összeállításánál objektív elfogulatlanság vezette őket, egyik legfőbb szempontjuk a „szabad választás” lehetőségének fenntartása volt. A „szabad választásra” azonban csak polgári kereteken belül nyílik alkalom, az objektív elfogulatlanság eddig a határig terjed. Mindenféle válogatásra épülő gyűjteményt

természetszerűen kíséri annak a számbavétele és számonkérése, amit a szerkesztés mellőzött, nem tartott érdemesnek a felvételre. Az „eszményi könyvtár” elfogulatlanul veszi sorra a fenomenológia és az egzisztencializmus képviselőit, de figyelmen kívül hagyja a marxista filozófia mai eredményeit, bőséggel sorolja fel a polgári irodalom alkotásait, de csaknem teljesen kirekeszti a szocialista írókat. Igen nagy teret szentel a vallással nem kritikai módon foglalkozó munkáknak, s az egyházat bíráló művek elől elzárkózik. Jellemző, hogy ebben a sokoldalúan összeválogatott anyagban Leninnek még a neve sem fordul elő. Az „eszményi könyvtár” enciklopédiája csak a polgárián elfogult olvasó számára nyújt teljes képet.

BÉLÁDI MIKLÓS

Beküldött könyvek

(1961. január—május)

The American Scholar Reader, Atheneum Publishers, New York
M. Weekerth : Theater in Veränderung, Aufbau Verlag, Berlin
H. Mayer : Georg Büchner und seine Zeit, Aufbau Verlag, Berlin
Goethe : Über Kunst und Literatur, Aufbau Verlag, Berlin
H. Hettner : Schriften zur Literatur, Aufbau Verlag, Berlin
Rilla : Lessing und sein Zeitalter, Aufbau Verlag, Berlin
A. Zweig : Essays, Aufbau Verlag, Berlin
Lindner : Das Problem des Spinozismus, Arion Verlag, Weimar
Mayer—Hepner : Bettina v. Arnim, Arion Verlag, Weimar
 Weimarer Beiträge 1961. I—IV., Arion Verlag, Weimar
R. Hamann, Jost Hermand : Impressionismus, Akademie Verlag, Berlin
R. Hamann, Jost Hermand : Naturalismus, Akademie Verlag, Berlin
F. d'Eaubonne : Verlaine et Rimbaud, Albin Michel, Paris
Maringer : L'homme préhistorique, B. Arthaud, Paris
A. Leone de Castris : Decadentismo e realismo, Adriatica Editrice, Bari
Arnold Hauser : Sozialgeschichte der Kunst und Literatur, C. H. Beck, München
K. A. Horst : Das Spektrum des modernen Romans, C. H. Beck, München
Lucy : T. S. Eliot, Cohen and West, London
Jan Petrmichl : Pět let české literatury, Československý Spisovatel, Praha

Merla Bowen : The big encounter, The University of Chicago Press, Chicago
Mehring : Marx. Geschichte seines Lebens, Dietz Verlag, Berlin
Kalinin : Über Kunst und Literatur, Dietz Verlag, Berlin
 Wissenschaftliche Weltanschauung, Dietz Verlag, Berlin
Guggenheim : Confessions of an art addict, André Deutsch Ltd. London
Atkinson : Le sentiment de la nature et le retour à la vie simple, Droz, Genève
Kitchin : Mid-Century Drama, Faber and Faber Ltd, London
 Der goldene Schnitt. Grosse Essayisten der Neuen Rundschau 1890—1960, S. Fischer Verlag, Frankfurt
 Ceux qui écrivent pour les enfants, Foreign Languages Publishing House, Moscow
 Deutsche Novellen des 19. Jahrhunderts, Foreign Languages Publishing House, Moscow
E. R. Curtius : Balzac, Francke Verlag, Bern
Bänzinger : Frisch und Dürrenmatt, Francke Verlag, Bern
Wolfgang Kayser : Die Vortragsreise, Francke Verlag, Bern
W. Kayser : Geschichte des deutschen Verses, Francke Verlag, Bern
E. R. Curtius : Französischer Geist im 20. Jahrhundert, Francke Verlag, Bern
L. J. Caim : Trois essais sur Paul Valéry, Gallimard, Paris
J. Delay : La jeunesse d'André Gide I—II., Gallimard, Paris
 Dansk Litteratur, Gyldendal, København

- Digtningsens teori, Gyldendal, København
Hans Brix : Analyser of problemer, Gyldendal, København
 Norsk Litteratur Vitenskap, Gyldendal
 Norsk Forlag, Oslo
A. M. Schlesinger : The Coming of the New Deal, Heinemann Ltd., London
 On translation, Harvard University Press, Cambridge
Joachim Schulz : Geschichte der australischen Literatur, Max Hueber Verlag, München
Lausberg : Handbuch der literarischen Rhetorik I—II. Max Hueber Verlag, München
Carl Brintzer : Heinrich Heine, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg
Lester G. Crocker : An age of Crisis, The Johns Hopkins Press, Baltimore
Guillemin : Zola, légende et vérité, Julliard, Paris
Fr. Lennartz : Ausländische Dichter und Schriftsteller unserer Zeit, A. Kröner Verlag, Stuttgart
Fr. Lennartz : Deutsche Dichter und Schriftsteller unserer Zeit, A. Kröner Verlag, Stuttgart
H. Seidler : Die Dichtung, A. Kröner Verlag, Stuttgart
M. Dietrich : Das moderne Drama, A. Kröner Verlag, Stuttgart
Otto Mann : Geschichte des deutschen Dramas, A. Kröner Verlag, Stuttgart
Humphry House : The Dickens World, Oxford University Press, London
Jan Neruda : Literatura I. Knihovna Klasiku, Praha
Franz Sramek : Petr Jilemnický, Knihovna Klassiku, Praha
 Schiller. Reden im Gedenkjahr, Ernst Klett Verlag, Stuttgart
J. Peter : A critique of Paradise Lost, Longmans, Green and Co. London
Sockel : Der literarische Expressionismus, A. Langen—G. Müller, München
L. Cowan : The Fugitive Group, Louisiana State University Press
Pöltner : Literaturrevolution, Luchterhand Verlag, Neuwied am Rhein
Berger : Permanent Red, Methuen and Co. Ltd., London
Rosenthal : E. Pound, Macmillan Co., New York
G. Gibian : Interval of Freedom: Soviet Literature, University of Minnesota, Minneapolis
 Symbolism in the Poetry, University of Minnesota, Minneapolis
Russel : Wisdom of the West, Macdonald & Co. London
Ivor Brown : Shakespeare in his time, Thomas Nelson and Sons Ltd. London
 Литература и современность, Госуд. Изд. Худ. Лит. Москва
- Против ревизионизма и бурж. концепций, Госуд. Изд. Худ. Лит. Москва
 П. Динеков: Писатели и творби, Народна култура, София
 Г. Димитров—Гошкин: Въпроси и книги на соц. реализъм. Народна култура, София
 Г. Константинов: Писатели реалисти I—II. Народна култура, София
 Г. Веселинов: Литературни очерци и портрети, Народна култура, София
H. G. Jantsch : Studien zum Symbolischen in frühmittelhochdeutscher Literatur, Niemeyer Verlag, Tübingen
G. H. Mair : Modern English Literature, Oxford University Press, London
Halls : Maurice Maeterlinck, Oxford University Press, London
J. Cruickshank : Albert Camus and the Literature of Revolt, Oxford University Press, London
Fraser : Ezra Pound, Oliver and Boyd, Edinburgh
Kernode : Wallace Stevens, Oliver and Boyd, Edinburgh
Jefferson : Henry James, Oliver and Boyd, Edinburgh
Cohen : Robert Graves, Oliver and Boyd, Edinburgh
Dagobert D. Runes : Pictorial History of Philosophy, Philosophical Library, New York
Dagobert D. Runes : Treasury of World Literature, Philosophical Library, New York
Dagobert D. Runes : Letters to my teacher, Philosophical Library, New York
W. Zimmermann : Deutsche Prosadichtungen II., Pädagogischer Verlag, Schwann, Düsseldorf
R. Green Cohn : The writer's way in France, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
Rüdel : Forster und Lichtenberg, Rütten & Loening, Berlin
Braemer : Studien zur deutschen Klassik, Rütten & Loening, Berlin
J. Turóczy-Trostler : Lenau, Rütten & Loening, Berlin
G. Baum : Humor und Satire in der bürgerlichen Literatur, Rütten & Loening, Berlin
Richter : G. Kellers frühe Novellen, Rütten & Loening, Berlin
Werner Krauss : Studien und Aufsätze, Rütten & Loening, Berlin
Hans Mayer : Studien zur deutschen Literatur, Rütten & Loening, Berlin
H. Pongs : Franz Kafka, Dichter des Labyrinths, Fr. Wolfgang Rothe Verlag, Heidelberg
Coleburt : The Search for Values, Sheed and Ward, London
 Dejiny Slovenskej Literatúry II. S. A. V. Bratislava

Jacques Charpier : Essai sur Paul Valéry,
Pierre Seghers, Paris
Charpier—Seghers : L'art poétique, Pierre
Seghers, Paris
Davide Lajolo : Il „Vizio assurdo“, Il Sag-
giatore, Milano
Francine Marill—Albérès: Stendhal, Pres-
ses Universitaires de France, Paris
Nisin : Les oeuvres et les siècles, Presses
Universitaires de France, Paris
Nisin : La littérature et le lecteur, Presses
Universitaires de France, Paris
Rosset : La philosophie tragique, Presses
Universitaires de France, Paris

Die Bibliographie in den europäischen
Ländern der Volksdemokratie, VEB
Verlag, Leipzig
Н. Гудзий: Лев Толстой. Государственное
Издательство Москва
З. Паперный: А. П. Чехов. Государственное
Издательство. Москва
Сборник: В. И. Ленин о литературе и
искусстве. Государственное Издательство,
Москва
Советские писатели (автобиографии) Т. 1,
Т. 2. Государственное Издательство,
Москва

Repertórium

IRODALOMELMÉLETI REPERTÓRIUM

A Világirodalmi Figyelő ez évi első számában megjelent közlemény folytatása. Tartalmazza az ott szereplő államok lapjainak adatait az 1960. év második feléből (júl. 1-től dec. 31-ig), valamint az újonnan felvett országok (Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország) teljes Budapesten fellelhető 1960. évi folyóirat-anyagát. A gyűjtést 1961. január 20-án zártuk le. Egy-két folyóirat utolsó száma erre az időpontra még nem érkezett meg Budapestre. Az így keletkezett hiányt a következő repertóriumban fogjuk pótolni. A lengyel anyagnál — előző közleményünk kiegészítésül — hozunk 1959-i anyagot is, ezt az évszám közlésével külön jelezzük. A még hiányzó 1960-i lengyel adatokat a következő repertóriumunkban fogjuk közölni.

A figyelemmel kísért folyóiratok jegyzéke :

AL	American Literature (USA)	IAN	Izvesztija Akademičeskijh Nauk SzSzsZr
Alt	Altertum (NDK)	ICS	(SzSzsZr)
Arts	Arts (USA)	IL	Italia che scrive (O)
ASR	American Slavic and East European Review (USA)	JAAC	Inostrannaja Litteratura (SzSzsZr)
BdB	Börsenblatt für deutschen Buchhandel (NDK)		Journal of Aesthetics and Art Criticism (USA)
Be	Belfagor (O)	JaL	Jašul Literär (R)
C	Convivium (O)	JK	Junge Kunst (NDK)
CCom	Cahiers du Communisme (Fra)	K	Kommunist (SzSzsZr)
ChL	Chinese Literature (K)	Knj	Književnost (Ju)
ClJ	Classical Journal (USA)	KS	Kultura i Spoleczeństwo (Le)
CL	Comparative Literature (USA)	Kultura	Kultura (ČS)
ČL	Česká Literatura (ČS)	KwN	Kwartalnik Neofilologiczny (Le)
ČMF	Časopis pro Moderní Filologii (ČS)	KŽ	Kultúrny Život (ČS)
Cont	Contemporaneum (R)	Let	Letteratura (O)
Contemporaneo	Contemporaneo (O)	LF	Listy Filologické (ČS)
Cr	Critique (Fra)	LFr	Les Lettres Françaises (Fra)
CS	Cahiers du Sud (Fra)	LFro	Literaturen Front (Bu)
ČSSR	Časopis pro Slovánské Jazyky, Literatura a Dějiny SSSR (ČS)	LG	Literaturnaja Gazeta (SzSzsZr)
Delo	Delo (Ju)	LM	Literaturna Misl (Bu)
DL	Deutsche Literaturzeitung (NDK)	LMa	The London Magazine (Angl)
DN	Družba Narodov (SzSzsZr)	LN	Literární Noviny (ČS)
DNR	Die Neue Rundschau (NSzK)	Lrit	Libri e riviste d'Italia (O)
DR	Deutsche Rundschau (NDK)	LSzN	Literatura Szlavjanszkijh Narodov (SzSzsZr)
DVjs	Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte (NSzK)	LZs	Literatura i Zsizny (SzSzsZr)
DZeitschrPhil	Deutsche Zeitschrift für Philosophie (NDK)	M	Mainstream (USA)
EC	Essays in Criticism (Angl)	MF	Mercure de France (Fra)
Einheit	Einheit (NDK)	MP	Modern Philology (USA)
Elit	Ezik i literatura (Bu)	MT	Marxism Today (Angl)
EN	Encounter (Angl)	MTv	Mladá Tvorba (ČS)
Es	Esprit (Fra)	N	La Nef (Fra)
Ét	Études (Fra)	NCr	Nouvelle Critique (Fra)
Eu	Europe (Fra)	NDL	Neue Deutsche Literatur (NDK)
Fie	Fiera Letteraria (O)	Ne	Neva (SzSzsZr)
FuF	Forschungen und Fortschritte (NDK)	NK	Nova Kultura (Le)
GL	Gazeta Literär (R)	NM	Novij Mir (SzSzsZr)
GZ	Geist und Zeit (NSzK)	NMy	Nová Mysl (ČS)
He	Hermes (NSzK)	NP	Nauka Polska (Le)
HQ	Hong Qi (K)	NRf	La Nouvelle Revue Française (Fra)
HR	Hispanic Review (USA)	NYTBR	New York Times Book Review (USA)
I	Izskusstvo (SzSzsZr)	NŽ	Nový Život (ČS)
		O	Oktyabr (SzSzsZr)
		P	La Pensée
		PK	Przegląd Kulturalny (Le)
		PL	Pamiętnik Literacki (Le)

PMLA	Publications of the Modern Language Association of America (USA)	Tw	Twórczország (Le)
Prz	Przegląd Humanistyczny (Le)	VAN	Vesztnyk Akagyemii Nauk (SzSzSzR)
RDM	Revue des Deux Mondes (Fra)	VL	Voproszi Lityeraturi (SzSzSzR)
RE	Revue d'Esthétique (Fra)	VLM	Vesztnyk Lenyngrad Moszkva (SzSzSzR)
RevPolAcSci	The Review of the Polish Academy of Science (Le)	VoFil	Voproszi Filozofii (SzSzSzR)
RHLF	Revue d'Histoire Littéraire de la France (Fra)	VR	Viața Românească (R)
Ri	Rinascita (O)	W	Wenxue Pinglun (K)
RLC	Revue de la Littérature Comparée (Fra)	WB	Weimarer Beiträge (NDK)
RLit	Russzkaja Lityeratura (SzSzSzR)	WY	Wenyi Yueboo (K)
RLM	La Revue des Lettres Modernes (Fra)	WZLeipzig	Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx-Universität (NDK)
RT	La Revue Théâtrale (Fra)	YCGI	Yearbook of Comparative and General Literature (USA)
RW	Rennin Wenxue (K)	YR	Yale Review (USA)
S	Szeptemvri (Bu)	ZagRL	Zagadnienia Rodzajów Literackich (Le)
Savr	Savremennik (Ju)	ZfA	Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (NDK)
SB	Scrisul Banateau (R)	ZL	Zycie Literackie (Le)
SD	Slovenské Divadlo (ČS)	Zn	Znamja (SzSzSzR)
SF	Sinn und Form (NDK)	ZRPh	Zeitschrift für Romanische Philologie (NDK)
SFC	Slovanský Filologický Časopis (ČS)	Zv	Zvezda (SzSzSzR)
Shh	Shou-huo (K)	Az országjelzések feloldása:	
ShK	Shi Kan (K)	Angl	Anglia
ShQ	Shakespeare Quarterly (USA)	Bu	Bulgária
ShS	Shakespeare Survey (Angl)	ČS	Csehszlovákia
SL	Slovenská Literatúra (ČS)	Fra	Franciaország
Sla	Slavia (ČS)	Ju	Jugoszlávia
So	Sonntag (NDK)	K	Kína
Soc	Società (O)	Le	Lengyelország
SP	Slovenské Pohl'ady (ČS)	NDK	Német Demokratikus Köztársaság
St	Steaua (R)	NSzk	Német Szövetségi Köztársaság
SvétLit	Světová Literatura (ČS)	O	Olaszország
T	Tyeatr (SzSzSzR)	R	Románia
TLS	The Times Literary Supplement (Angl)	SzSzSzR	Szovjetunió
TM	Les Temps Modernes (Fra)	USA	Amerikai Egyesült Államok
TODRL	Trudi otgelyenijja drevnej russzkoi lityeraturi (SzSzSzR)		

SZOVJETUNIÓ

Алибекова, Г.: Проблема героя и многообразие литературы. (A hős problémája és az irodalom sokoldalúsága.) VL 11. sz. 107—117. [A mai hős ábrázolásáról.]

Антонов, Сергей: Постройка рассказа. Письмо первое. (Az elbeszélés felépítése. Első levél.) LG X. 11. [A harmonikus, egyenesen elbeszélő modorról.]

Антонов, Сергей: Постройка рассказа. Письмо второе. (Az elbeszélés felépítése. Második levél.) LG X. 18. [Az elbeszélés eseménye és motivumai.]

Антонов, Сергей: Постройка рассказа. Письмо третье. (Az elbeszélés felépítése. Harmadik levél.) LG X. 25. [Az elbeszélés kompozíciójának elemzése.]

Архипов, В.: Программный документ. Статья вторая. (Program dokumentum. Második cikk.) Ne 8. sz. 195—212. [A művészi megismerésnek azokról a kérdéseiről, amelyeket „Az irodalom és a művészet szoros kapcsolatáért a néppel” c. pártdokumentum dolgozott fel. Ennek központjában a valóság megismerésének, e megismerés nehézségének, az élet igazi, művészi ábrázolásának kérdései állnak. — Lenin az irodalom pártosságáról. A szerző vitatja a Lit. Gazeta álláspontját a pártdokumentum irányító jellegéről.]

Астахов, И. Разговор об эстетических отношениях искусства к действительности. Статья вторая (Beszélgetés a valóság és a művészet esztétikai viszonyáról. Második cikk.) Zv 7. sz. 199—204. [Csernisev-szkij bírálata. A szépség és a valóság viszonya.]

Ауэзов, Мухтар: Требование времени. (A kor követelménye.) LG X. 22. [A szépirodalom feladatairól az új tudományos eredményekkel kapcsolatban.]

Белая, Г.: В поисках «скромного новаторства». (Обсуждение проблемы современного романа.) („A szerény újítás” keresése. A modern regény problémájának vitája.) NM 8. sz. 211—217. [A panofráma regény. A nagyvonalúság módszere. Harc a „túlzsúfolt részletesség” ellen. A szerző elemzi a fiatal írók orientációját, „a szűkkeretű” de mély „szociális hátterű” regények irányába. Létre kell hozni a mély társadalmi-filozófiai regény típusát.]

Берёзко, Георгий : О мастерстве, традициях и новаторстве. (A műveltségéről, a hagyományokról és az újításról.) LG VIII. 20. [A valóság helyes felfogásáról.]

Бровман, Г.: Взыскательность и объективность. (K objektivitás problémájának művészetkritikai.) (Szigorúság és objektivitás. A művészi kritika problémáinak vitájához.) O 12. sz. 191—195. [Az irodalmi kritika növekedése. A vulgáris szociológia behatolása a kritikába. Növekvő figyelem az irodalmi műveltség irányában. Egyes kritikások viszont elhanyagolták a társadalom kérdéseit.]

Бровман, Г.: О бумажном красноречии и поисках новой формы. (A papírról szövegről és az új forma kereséséről.) Z 8. sz. 194—204. [A képzelet újítás. Az álromantikus járulékok csak látszólag jelentenek újítást.]

Бушин, В.: Иноязычное слово. (Idegen szavak.) LZs X. 14. [A hős beszélhet nyelvjárásban és a nemzetiségek nyelvén. Vigyázzunk, hogy csak a megfelelő határok között.]

Ваншенкин, Константин: Преимущественно о рифме. (Kiváltképp a rímekről.) LG VII. 12. [A modern vers színes és bonyolult rímrendszere.]

Воробьев, Евгений: «Скользящий магический кристалл...» („A mágiás kristályon keresztül...”) LG XII. 27. [A szerző az írói fantázia jogosultságát védelmezi, fellép a fényképszerűség ellen.]

Ганиев, Виль: Традиционное и новое. (A hagyományos és az új.) LZs IX. 16. [Nemzeti hagyomány és korszerűség kölcsönhatása.]

Гастев, Алексей: Движение к стилю. (Fejlődés a stílus irányába.) LG VII. 16. [A Szovjetunióban vita folyt a tudomány és művészet korszerű viszonyáról „fizika vagy líra” címmel. [Hozzászólás e vitához. A stílus és a társadalmi fejlődés összefüggése.]

Головащенко, Ю.: Проблема драматического конфликта. (A drámai konfliktus problémája.) Zv 10. sz. 186—193. [A szerző tagadja, hogy napjainkban nehéz konfliktust találni. Az éles konfliktusok ábrázolását zavarja a tipikus helytelen értelmezése.]

Гравина, Альфредо: Жизнь и судьба романа.

- (A regény élete és sorsa.) IL 12. sz. 218—222. [A regény — mint műfaj — nem fog kiveszni. Dél-Amerikában nemcsak a regények, hanem az elbeszélések és költemények kiadása is csökken. Ennek szociális okai vannak. A polgárság hatalomra kerülésével megjelent regény a polgárság pusztulásával nem tűnik el. A nemzeti irodalom állapota Dél-Amerikában.]
- Гулия, Георгий: Стиль — это и человек, и время. (A stílus: az ember és a korszak.) LG VII. 30. [A tudomány és technika fejlődése nem csökkenti az irodalom jelentőségét, hanem új eszméi és esztétikai feladatokat állít eléje. A „fizika vagy líra” kérdés felvetése neveléses. Az eszméi mondanivaló és a tartalom az első helyen állnak, de nem hanyagolható el a forma sem. Ha a mű modern akar lenni, akkor tartalmaznia kell az élet tempóját és az idő ritmását. Új stílusra van szükségünk; követelményei: a gondolat tömörsége s a mondat dinamikája. A nevelés igényének egyszersmind az újítás igényével is fel kell lépnie.]
- Дамдинов, Н.: «Каждый у своего берера.» (Mindenkinek a saját portáján.) LG VII. 23. [Különböző népek költésze; a hazai talajhoz való ragaszkodás szükségessége, a nemzeti elkülönülés helytelensége. A régi formák képtelenek befogadni az új tartalmat. Az orosz irodalom más népek irodalmának tanítója, de ez nem vezethet a nemzeti irodalmak sajátos vonásainak elvesztéséhez.]
- Джусойк, Нафи: Традиции обязывают. (A hagyományok köteleznek.) LZs VIII. 12. [A hősök nemzeti jellegéről.]
- Зелинский, К.: О красоте. (A szépségről.) VL 11. sz. 120—141. [A szépség eszméjét a kommunizmusért vívott harc kapcsolatában kell vizsgálni. Nem maga az élet szép, hanem az élet céljának optimális megoldása. A szépség: harc az ideálért.]
- Каранфилов, Ефрем: Вечная мелодия поэзии. (A költészet örök melodiója.) LG XII. 3. [Nyugaton a költészet alkonyáról beszélnek, a technikát szembeállítják — helytelenül — az irodalommal. A tudomány hat a költő munkájára és fordítva. A jövő nem a költészet alkonyát ígéri.]
- Карпин, А.: Интеллект героя. (A hős egyénisége.) LG VII. 27. [A realizmus stíluskérdései. Korunk stílusáról: fokozza az intellektuális kezdeményezést.]
- Кожин, В.: Внешняя и внутренняя тема в современном лирике. (A külső és belső téma a modern lírában.) Zn 11. sz. 202—212. [A líra témájának és eszméjének kölcsönös viszonya. A kritikuskokról és lírikusokról, a költői témáról és művészi gondolatról, az eszméiség és művésziesség viszonyáról.]
- Кочар, Рачия: Раздумье вслух. (Gondolkozzunk hangosan.) LG VII. 9. [A szerző a sok nemzetiségű szovjet irodalom előnyéről ír, ami abban áll, hogy a különböző népek irodalma kiegészíti egymást. A szovjet irodalom soknyelvűsége kimeríthetetlen sokoldalúság forrása.]
- Кочар, Рачия: Сила нашей литературы. (Irodalmunk ereje.) DN 8. sz. 191—195. [A szocialista realizmusról.]
- Куликова, И. С.: Социальная сущность сюрреализма. (A szürrealizmus szociális lényege.) VoP'il 8. sz. 96—107. [A szürrealizmus esztétikai elvei. A szürrealizmus újjászülése korunkban elősegíti az értelmiség eltérítését az szociális problémáktól. A szürrealizmus öt elve. „A szürrealista forradalom”. A szürrealista alkotás jellege és módszerei. A szürrealizmus két periódusa. A szürrealizmus központjának áthelyeződése az USA-ba, ennek okai.]
- Кузнецов, М.: Спор решит жизнь. Обсуждение проблемы современного романа. (Az élet dönti el a vitát. A modern regény problémájának vitája.) NM 9. sz. 236—250. [A szovjet irodalom feladata — az olvasó kommunista nevelése, a kritika feladata pedig elősegíteni minden újat, ami előmozdítja ezt. Vita más szerzőkkel a modern regény kérdéséről. A kommunista korszak regényéről.]
- Луначарский, А. В. Метод диалектического материализма в истории литературы. (Неопубликованный доклад.) (A dialektikus materializmus módszere az irodalom történetében.) (Kiadatlan előadás.) VL 7. sz. 81—97. [Vö.: Nagyvilág, 1961. 1. sz. 112—119.]
- Маггаузер, Зденек: Слово в дискуссии. (Egy hang a vitában.) LG XII. 3. [Korunk problémája — a tudomány és művészet közelebb hozása; ennek feltételei napjainkban adva vannak. A szerző tagadja bizonyos művek egy csoportjának kifejezőmódját mint a korszak kizárólagos stílusát. Nem igaz, hogy a modern művészet nem tűri a részleteket. A részletek ábrázolásában a szerzői gondolatoknak és érzelmeknek kell jelen lenniük.]
- Мейлах, Б.: Проблема искусства и действительности в эстетических взглядах В. И. Ленина. (A művészet és valóság problémája Leninél.) RLit 2. sz. 22—40. [A polgári ideológiák és revisionisták nem csak a marxizmus alapvető következtetéseit, hanem a marxizmus módszertani elveit ellen is harcolnak. Véleményünk szerint az esztétikai elméletek mind materialista, mind idealista klasszifikációja sematikus. Egyesek megpróbálják megkülönböztetni az esztétikát agnoszológiától.]
- Михаилев, Александр: Интеграл и слово. (Integrál és szó.) LG VII. 16. [A szerző a „fizikusok vagy lírikusok” vita ellen lép fel. Mind a tudományt, mind a művészetet fejleszteni kell.]
- Мкртчян, Л.: Национальное своеобразие и «восточная цветистость». (A nemzeti sajátosság és „a keleti dagályosság.”) LZs VII. 17. [Grúz hozzászólás. A nemzeti alakok védelme. „Nemzeti stíln”, nemzeti melodiókat nem lehet létrehozni a modern költészetben a keleti „magas stílus” segítségével. A keleti költészet dagályossága a stílus akadály, forma, amely nem felel meg a tartalomnak.]
- Москвин, Н.: Чувство места. (A hely érzéke.) LZs VII. 1. [A táj ábrázolása a szépirodalomban.]
- Мотылева, Т.: Лев Толстой и проблема современного романа. (Tolsztojt Leo és a modern regény problémája.) IL 11. sz. 209—219. [Tolsztojt művészte a XX. század regényének megújulását segítette elő. Az imperializmus korszaka megnövelte a népi tömegek szerepét, ezért ki kellett szélesíteni a realista írók horizontját. A személy sorsa egyre inkább a nép sorsától függött, ezért megjelent a XX. század társadalmi-pszichológiai regénye. Ennek a regénynek a sajátossága. A XX. század realista regényének demokratizmusa.]
- Мусграфин, П.: Видеть новое. (Az újat látni.) LZs VII. 29. [A nemzeti különlegességről. A nemzeti jellegről. Ezeknek helytelen értelmezéséről.]
- Нагибин, Ю.: Что современно? (Mi a modern?) LG XII. 3. [A modern stílus a képzőművészetben. Jellemző: laconikusság, kifejezőkészség, a kép széles általánosítása. A modern irodalmi stílust ezekkel a kifejezésekkel nem lehet meghatározni.]
- Назаренко, В.: Не забывать о главном. Обсуждение проблемы современного романа. (Nem elfelejteni a legfontosabbat! A modern regény problémájának vitája.) NM 8. sz. 218—226. [Vitatkozni kell nemcsak arról, hogy az irodalmi mű tükrözi-e az igazságot vagy sem, hanem arról is, hogy van-e nevelő jelentősége. Vita Kuznyecov, A. modern regény fejlődésének útjáról című cikkével, az esemény és a jellem-regényről.]
- Назаренко, В.: Мастерство и коммунистическое воспитание. (Művészet és kommunista nevelés.) Zv 8. sz. 178—193. [A fő kritérium az irodalom hatékonysága, nevelő ereje. Az idő kompozíciója az időben. Kapcsolat az olvasóval. Az olvasó viszonya a műhöz. Párbeszéd, színszerűség, a szerző monológja.]
- Наполова, Т.: К вопросу о национальном своеобразии писателя. (Az író nemzeti jellegzetességének kérdéséhez.) Zv 7. sz. 205—213. [A művészet nemzeti jellege alatt az értendő, ami az egyik nemzetet megkülönbözteti a másiktól. De a művészet nemzeti jellegét nem csak ez határozza meg. A nemzeti és az általános emberi kölcsönös viszonya a művészetben. A népi és nemzeti jelleg a művészetben. A népi jelleg a nemzeti jelleg alapvető momentuma. Korunkban a népi és nemzeti jelleg fogalma gazdagodott: népi jelleg—pártosság, nemzeti—szovjet.]
- Нармаев, Морхаджи: Еще о национальных традициях. (Még egyszer a nemzeti hagyományokról.) LZs VIII. 21. [Az új nemzeti hősökről, a nemzeti formákról és dialektikájukról.]
- Образцова, А.: В движении и в борьбе. (Mozgásban és harcban.) LG VIII. 27. [Tagadja az egységes új stílusnak, a XX. sz. stílusának meglétét. Ez a stílus még csak keletkezében van.]

Олдридж, Джеймс: Жизнь тысячелетий. (Ezer évtellett él.) LG X. 22. [A klasszikus hagyományok s a formalizmus viszonya. Az író akkor viszi a formalizmust túlzásba, ha nem érti meg saját korát.]

Панков, Виктор: Ветер века. (Az évszázad szele.) VL 11. sz. 94—106. [Sokféle jellem szükségessége az irodalomban. A hétköznapi és a hősi jellem szükségessége az irodalomban. A hét köznapi és a hősi jellem problémája. A közösségben élő egyéniség iránt tanúsított figyelem fokozódása a szocializmushoz.]

Редакционная статья: Важнейшая обязанность литературной критики. (Az irodalmi kritika legfontosabb feladata.) LG IX. 3. [A gondos, elmélyült kritika szükségessége. A kritikus éppen olyan érzékenyen figyeljen az újra, mint az író; értesse népe minden gondját és örömét. Minden kritikusnak legyen saját önálló stílusa.]

Редакционная статья: Писатель и время. (Szerkesztői cikk. Az író és az idő.) LZs VII. 13. [„Az író és az idő” vita eredményei.]

Рунин, Б.: Спор необходимо продолжать. Из книги «Личность и творчество». (A vitát folytatni kell. „A személyiség és alkotás című könyvből”.) NM 11. sz. 195—219. [Részlet a szerző művéből. A lírai költő számára nem lehet külön társadalmi és egyéni élet, noha a költő verseiben csak az egyéni fejezheti ki. Tagadja, hogy a költői önkifejezés eltéríti a költőt az igazságtól. Az önkifejezés az irodalmi pártosság egyetlen jelentkezési formája. Csak az nevezhető lírikusnak, aki személyen keresztül ki tudja fejezni a kor igazságát. Kis és nagy témák és jelentőségük. Nincs kis téma, csak lelki szegénység van.]

Сальский, А.: Драматургия и современность. (Dramaturgia és korunk.) VL 9. sz. 3—29. [A dramaturgia helyzete, feladata és tematikája. A konfliktusmentesség ellen. Meg kell teremtenünk korunk hőseit.]

Светов: Ирак, психологизм. (Tehát pszichologizmus) LG VIII. 6. [A szerző nevelésének tartja a „fizika vagy líra” kérdés felvetését. Az új stílus elemzésnek szükségessége. A modern stílusra a pszichologizmus jellemző.]

Сечин, В.: Национальная традиция и современная форма. (A nemzeti tradíció és a modern forma.) T 7. sz. 73—80. [Minél több szabadságot biztosítanak egy nemzet fejlődése számára, annál intenzívebb a nemzeti jelleg változása, annál kevésbé kerül az első helyre az, ami megkülönbözteti a szocialista nemzeteket, hanem inkább az, ami egyesíti őket. — Jelenleg a nemzeti forma látszólag abszolútává válik, mert változhatatlannak gondolják a nemzeti jellegét, és mert úgy vélik, hogy a fontos benne az, ami megkülönbözteti a többi nemzetétől. A nemzeti és a nemzetközi dialektikus egységére van szükség. Fel kell tártani az egyetemes embert a konkrét nemzetben.]

Сноу, Ч. П.: Литература и наука. (Az irodalom és a tudomány.) LG IX. 24. [A tudósok elvesztik a művészet iránti érdeklődésüket, de ugyanakkor az írók is mind kevésbé érdeklődnek a tudomány iránt. Ez nagyon veszélyes. A kapitalista országokban ez az osztálystruktúra miatt van így. A Szovjetunióban ez az eszmék iránti túlzott érdeklődés miatt történik, ami feltehetően inkább orosz sajátosság, semmint kommunista vonás. Ez az oroszok rokonszenves vonása, de a művészetben korlátozni kell. A művészet munkásainak a művészet természetét és a tudomány általános feladatait kell érteniük.]

Сопочинский, О.: Характер и образ. (A jellem és az alak.) I 8. sz. 9—15. [A jellem jelentősége a művészi alak megteremtésében. A szovjet művészet tendenciájáról — az ember belső világának mélyebb

feltárásáról, a személyiség iránti egyre növekvő érdeklődésről és az egyre mélyebb lélekábrázolásról.]

Сурвилло, В.: На путях романтики. Статья третья. (A romantika útján. Harmadik cikk.) NM 7. sz. 229—239. [A szovjet irodalmat az új formák és újszerű ábrázoló eszközök keresése jellemzi. A romantikus keresés végső célja a valóság vizsgálata. A múlt és a jelen romantikus hőse. Vita az első és második cikk ellenzőivel. A hős kultusza.]

Сучков, Б.: Историческая судьба реализма. Реальность и реализм. (A realizmus történeti sorsa. Realitás és realizmus.) Zn 10. sz. 177—201. [A realizmus forrásai és előzményei.]

Тимофеев, Л.: Звук и стих. (A hang és a vers.) LZs VIII. 26. [A hangok ismétlődése a versben kiemeli a gondolatot. A hangismétlődések a versben szoros kapcsolatban vannak az intonációval.]

Тойн-де Фриз: Пришел ли конец роману? (Megtart-e a regény?) LG VIII. 6. [A regény lényege, hogy kritikusnak ábrázolja a valóságot. Ahol az író ez ellen fordul, ott a regény elveszti létalapját. De van jövője a kapitalista országokban is, ha az írók ott is ki tudják maguknak harcolni a valóságábrázolás jogát.]

Туровская, М.: Герои безгеройного времени. (Обсуждение проблемы современного романа.) (A hősnélküli korszak hősei. A modern regény problémájának vitája.) NM 7. sz. 240—249. [Egyes nyugati írók átteírásának hősei, akik a polgári társadalom általános elvesztésére ellenére emberek maradtak, és hősök lettek. Ha a polgári valóságnak nincs szüksége bátorságukra, ez a polgári társadalom pusztulását jelenti.]

Фридендер, Г.: В. И. Ленин и эстетическое наследие К. Маркса и Ф. Энгельса. (Маркс—Энгельс esztétikai öröksége és Lenin.) RLit 2. sz. 3—21. [Lenin viszonya Marx és Engels örökségéhez.]

Чаплыгин, Ю.: Рождение фельетона. I. Выбор темы. (A tárcsa születése. I. A téma megválasztása.) LZs VIII. 5. [Harc a sablon ellen.]

Чаплыгин, Ю.: Рождение фельетона. 2. Форма. Образ. (A tárcsa születése. II. Forma. Alak.) LZs VIII. 26. [A tárcsa szürke egyhangúsága, a tárcsa témájának szegénysége. Az elmélkedő és leíró tárcáról.]

Шамота, Н.: Заметки о художественном творчестве. (Jegyzetek a művészi alkotásról.) K 13. sz. 74—84. [Az írói szabadság és az érthetőség viszonyáról. A tömegek esztétikai nevelésének jelentősége.]

Эльсберг, Я.: За изучение, против фразы. (A tanulmányozásért, a frázis ellen.) LG IX. 10. [Nincs egyfajta modern stílus. Minden nemzetnek és minden irányzatnak megvan az egységes stílusa.]

Эльсберг, Я.: Нравственный опыт эпохи. (A korszak erkölcsi tapasztalata.) LG VII. 14. [A háború utáni 15 évet nem lehet az irodalomban egységes korszaknak nevezni. Az utóbbi 5 évben változott meg az irodalmi hős arculata. A személyi kultusz negatív hatása az irodalomra.]

Эльяшевич, Арк.: В погоне за «реактивным» стилем. (Hajszja „a reaktív” stílus után.) LZs VIII. 19. [Az újításról és okairól. „A modern stílusról”. A mai kort nem egyetlen stílus, hanem a stílusok sokasága fejezi ki.]

Югов, Алексей: Точность, емкость, вещественность. (Pontosság, befogadóképesség és tárgyiaság...) LZs X. 28. [A „művészi” szó attribútumai.]

Яшен, Камилл: Мастерство... это быть молодым. (Mesterség: — fiatalnak lenni.) LG VI. 10. [Mind az éret, mind a fiatal íróknak az alkotó ifjúságával kell rendelkeznie.]

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

BAKER, Carlos: What Are Critics Good For? (Miért kellene a kritikusok?) NYTBR 29. sz. [A kritikusok feladatairól és irodalmi értékek felkutatásában és megőrzésében.]

DAICHES, David: A Critical Look at Our Criticism. (Kritikusok pillantás a kritikákra.) NYTBR 20. sz. [Az irodalmi kritika nyelvééről.]

DURRELL, Lawrence: Landscape with Literary Figures. (Táj, irodalmi alakokkal.) NYTBR 24. sz. [A természet ábrázolásáról az irodalomban.]

FINKELSTEIN, Sidney: The Critics Have Problems. (A kritikusoknak is vannak problémáik.) M 9. sz. 27—40. [A pragmatikus és eklektikus kritika elvről.]

FORREY, Robert: Whitman to Wolfe. (Whitmantól

- Wolfe-ig.) M 10. sz. 19—27. [E. Nowell *Thomas Wolfe életjárja* kapcsán az amerikai regény válságjelenségeiről.]
- HOLTHUSEN, H. E.: A Concept of Human Destiny in Western Literature. (Az emberi sors eszméje a nyugati irodalomban.) PMLA 2. sz. 1—10. [Az emberi sors, a „szabadságküdetés” eszméjéről a nyugati irodalomban.]
- HOSPERS, John: Implied Truths in Literature. (A sejtett igazságok az irodalomban.) JAAC 1. sz. 37—46. [Az írói magatartás és a ki nem mondott igazságok szerepe az irodalmi alkotásban.]
- JESSUP, Bertram: Taste and Judgment in Aesthetic experience. (Az ízlés és értékítélet az esztétikai tapasztalatban.) JAAC 1. sz. 53—59. [Az ízlés és értékítélet összefüggéséről az esztétikai tapasztalatban.]
- LAWSON, John Howard: Styron: Darkness and Fire in the Modern Novel. (Styron: Sötétség és tűz a modern regényben.) M 10. sz. 9—18. [W. Styron *Set this House on Fire* (Borított lángba ezt a házat) c. regénye kapcsán az amerikai regény válságjelenségeiről.]
- MAURIC, Claude: The „New Novel” in France. (Az „új regény” Franciaországban.) NYTB 25. sz. [A franciaországi „új regény” irányzatáról, amely ma már nem létezik.]
- MURDOCH, Iris: The Sublime and the Beautiful Revisited. (Az újból meglátogatott fennkölt és szép.) YB 2. sz. 247—271. [A szép a filozófiában és az irodalomban.]
- POGGIOLI, Renato: About Soviet Culture: or the Twilight of Poetry and Art. (A szovjet kultúráról: vagy a költészet és művészet alkonya.) YB 2. sz. 180—214. [A szerző szerint a szovjet kultúrában a hanyatlás jelei mutatkoznak, amelynek szerinte az oka, hogy a filozófia uralkodó elvévé vált a művészetekben.]
- ROSENTHAL, M. L.: On Yeats and the Cultural Symbolism of Modern Poetry. (Yeatsről és a modern költészet kulturális szimbolizmusáról.) YB 4. sz. 573—583. [A szimbolizmus és tragikum a mai költészetben.]
- ROVIT, Earl H.: The Ambiguous Modern Novel. (A kétértelmű modern regény.) YB 3. sz. 413—424. [A modern regény és vers bizonyos típusai között kezdőnek elhomályosodni a régebben éles határok. Így a mai regényíró már nem ábrázol közvetlenül jellemeket, azokat az olvasónak kell megalkotnia. Az első személyben való elbeszélés jelentése is megváltozott; ma arra szolgál, hogy az olvasó, az elbeszélő leírásán túl, saját benyomásait is megalkossa. Az író az időt a leírás szaggatottságával csak érzékelteti, és alkotásában, bár nem verset ír, kénytelen a költői kifejezés eszközeivel dolgozni. Ennek eredményeként a regény kezd az „önkifejezés” eszköze lenni, és veszít azon a téren, hogy a társadalom bírálatának hiteles eszköze maradjon.]
- SAISELIN, Rémy G.: Paul Valéry: The Aesthetics of the Grand Seigneur. (Paul Valéry: A Grand Seigneur esztétikája.) JAAC 1. sz. 47—52. [Valéry esztétikájáról.]

ANGLIA

- LEVIATHAN. TLS 3031. sz. 209. [A költészet és politika kapcsolatáról.]
- BELLOW, Saul: The Sealed Treasure. (Az elzárt kincs.) TLS 3044. sz. 414. [A modern civilizáció és megfelelő témák, jellemek keresése a regényirodalomban.]
- BERLIN, Isaiah: Russian Populism. (Orosz népiesség.) EN 1. sz. 13—28. [Orosz népiesség címen a forradalmi demokraták, főként Csernisevszkij esztétikájáról.]
- BOWEN, John: So Long as the Lines Stay Open. (Amíg a vonalak nyitva vannak.) TLS 3038. sz. 323. [Az író és közönség kapcsolatának kérdéseiről.]
- CALDER-MARSHALL, Arthur: Voices in the Vacuum. (Hangok a vákuumban.) TLS 3043. sz. 403. [Az irodalmat veszélyeztető jelenségekről és a humanizmusról.]
- CORKE, Hilary: Is Metre a Dirty Word? and other observations on the present state of poetry. (Csúnya szó-e a metrum, és más észrevételek a költészet jelenlegi helyzetéről.) LMA 4. sz. 52—62. [A rim és ritmus kérdései a mai költészetben.]
- DURRELL, Lawrence: No Clue to Living. (Nincs kulcs az élethez.) TLS 3039. sz. 339. [Az irodalom véleményalkotó szerepéről az emberiség válságában.]
- GOLDING, William: On the Crest of the Wave. (Hullámhegyen.) TLS 3042. sz. 387. [A regényirodalom jövőjének kérdéseiről.]
- HEARD, Gerald: Waiting for the Third Act. (A harmadik felvonásra várva.) TLS 3040. sz. 355. [A pszichológiai forradalom és a mai irodalom kérdései.]
- HEPPENSTALL, Rayner: Divided We Stand. (Megosztottan.) EN 3. sz. 42—45. [Az angol irodalmi hagyományok két fajtájáról.]
- KRISTOL, Irving: High, Low, and Modern. (Magas, mély és modern.) EN 2. sz. 33—41. [A kulturális hagyomány és „tömegkultúra” kérdései.]
- QUINTON, Anthony: Masculine, Feminine, and Neuter or three kinds of the contemporary novel. (Hímnem, nőnem és semleges, vagy a mai regény három fajtája.) LMA 4. sz. 63—67. [A mai regény három típusáról.]
- READ, Herbert: Avantgardism and Modernism. LMA 3. sz. 57—60. [Az avantgardizmus és modernizmus a mai irodalomban.]
- SARRAUTE, Nathalie: Rebels in a World of Platitudes. (Lázadók a közhelyek világában.) TLS 3041. sz. 371. [Az írókat elsősorban nem a technikai fejlődés, a műveltség terjedése veszélyezteti, hanem a múlt irodalmi hagyatékai által támasztott magas követelmények.]
- SILLITOE, Alan: Both Sides of the Street. (Az utcamindekét oldala.) TLS 3045. sz. 435. [A regényirodalom feladata a dolgozók ábrázolása is, de ne tömeget, hanem egyéneket ábrázoljon.]
- SNOW, C. P.: The „Two Cultures” Controversy. (A „Két kultúra” vitáról.) EN 2. sz. 64—68. [Válasz a múlt évben a lap hasábjain indított két kultúra vitára.]
- THE CRITICAL MIND. (A kritikus gondolkodás.) TLS 3028. sz. 161. [Az irodalmi kritika feladatairól.]
- TOYNBEE, Arnold: Mankind the Invincible Mule. (Az emberiség, a legyőzhetetlen öszvér.) TLS 3037. sz. 307. [Az írói felelősség és szabadság kérdései az atomkorszakban.]
- WOLLHEIM, Richard: The Consequences of Communication. (A közlés következményei.) TLS 3046. sz. 450—451. [Az irodalom feladata az egyén igénye, s a művészt a lélek megmentőjének kell tekinteni.]

BULGÁRIA

За повече обективност и търпимост в споровете. (Az objektívebb és türelmesebb vitáért.) LM 1. sz. 147—148. [Любен Георгиев-nek a lap előző számában cikke jelent meg „Három vetélytárs” címmel Ivan Radvev-ről, Georgi Dzsagarobról és Pavel Matev-ről. A cikke más lapok meg nem értésel és nem megfelelő hangnemből reagáltak az érdemi vita helyett, ami a célja lett volna.]

Научната дейност на института за българска литература при БАН след девети септември. LM 1. sz. 134—145. [A Bolgar Tud. Akadémia Irod. Intézetének tudományos tevékenysége szeptember 9-e után.]

Партийността е идея социалистическа. (A pártos-

ság szocialista eszme.) LFro 9. sz. [Átvéve a Lityerturnaja Gazeta c. szovjet lap 1960. 22. sz.-ból.]

Съвременна тема — съвременен автор. (Mai téma — mai szerző.) LFro 6. sz. [A szocialista irodalom aktualitása a szocializmusért folyó harcban.]

Георгиев Георги Ст.: В защита на българския език. (A bolgár nyelv védelmében.) S 12. sz. 102—149. [Rendkívül aprólékos és szigorú kritikák megjegyzések a *Bolgár olvasó zsebkönyvével* kapcsolatban (1960).]

Горанов, Кръстьо: Ленинската теория на отражението и някой въпроси на художественото обобщение. (A visszatükrözés lenini elmélete és a művészi általánosítás néhány problémája.) LM 2. sz. 3—21.

Давидов, Нешо: Мисли върху историческата тема-

тика. (Gondolatok a történelmi tematikáról.) S 5. sz. 142–151. [A múltnak, a történelmi visszapillantásnak, a történelmi újraéltetésnek megvan a maga helye a szocialista kultúrában; a történelem-ábrázoló irodalom nem lehet szembeállítani a jelent ábrázolóval.]

Димитров — Грошкин, Г.: Подходът към художествената специфика. (A művészi sajátosság megközelítési módja.) S 8. sz. 126–161., 9. sz. 145–169. [A marxizmus–leninizmus szelleme megköveteli, hogy a megfelelő krktikai stb. fórumok örömmel fogadjanak minden kísérletet a művészi —formai—tartalmi specifikum legkülönbözőbb oldalainak konkrét és újszerű tisztázására — am bizonyos jelenségek — pl. Dancev működése — azt mutatják, hogy a specifikum jelentősége területén a szubjektívizmus erősödik.]

Димитров — Грошкин, Г.: Към положително решение. (A pozitív döntéserő.) Lfro 42. sz. [Számos vita folyik jelenleg; a résztvevők mindnyájan a marxizmus–leninizmus alapján állnak, véleményük mégis sokféle; a cél, hogy ezek a viták ne fulladjanak be, hanem eldöntsék a kérdéseket.]

Зарев, Пантелей: Стил и съвременност. (Stílus és korszerűség.) Lfro 31. sz. [A pusztá formai, stilisztikai újításra törekvésből nem születhet jelentős mű, de a stílus szempontjából nagy jelentősége van az író világképzetének, valóságához való viszonyának.]

Илиев А.: Комичното в светлината на учението за катарзис. (A komikus a katarziszról szóló tanítás fényében.) Elit 5. sz. 325–337.

Каранфилов, Ефрем: За неверния, приблизителния и точен езиков израз. (A helytelen, megközelítő és pontos nyelvi kifejezés.) S 11. sz. 133–157. [A nyelvi pontosság az elbeszélő és leíró műfajban, összefüggésben a „jellemző részletesség” problémájával.]

Каранфилов, Ефрем: За някой страни на характерната подробност в прозата. (A jellemző részletesség néhány oldala a prózában.) LM 3. sz. 20–43. [A leírás technikája és törvényszerűségei a nagy realistáknál, a naturalizmusban, mai bolgár íróknál.]

Караславов, Георги: Богато жанрово разнообразие, единство в индейната целонасоченост. (Gazdag műfaji változatosság, eszmélet egység.) Lfro 51. sz. [Az irodalom aktuális feladatai.]

Караславов, Георги: Завоевания и задачи. (A vívmányok és a feladatok.) Lfro 1. sz. [Zárszó 1959. XII. 30-án, a bolgár irodalom 15 esztendője seregszemlének konferenciáján.]

Караславов, Георги: Постигания, задачи, перспективни. (Vívmányok, feladatok, perspektívák.) Lfro 28. sz. [A Bolgár Írószövetség fűtítikárának beszámolója.]

Лилиев, Николай: За художествения превод. (A műfordításról.) Lfro 26. sz.

Натев, Атанас: Естетиката под чужда стряха. (Az esztétika tévútja.) S 1. sz. 124–144. [Éles vita azzal a nézettel, mely szerint vagy a megismerést nyilvánítjuk a művészet fő céljává, s ezzel elismerjük, hogy vannak a valóságnak a tudomány számára hozzáférhetetlen szférái, vagy bele nyugszunk, hogy

a művészetnek nincs megismerő funkciója, s így megfelelés sincs a mű és a tárgy között.]

Незнакомов, Петър: Правото да бъдеш съдник. (A jog, hogy ítélkezhessünk.) Lfro 30. sz. [A humoros és satirikus irodalom szerepe a szocialista társadalomban.]

Нонев, Богомил: В защитата на очерка. (Az „ocserki” védelmében.) Lfro 32. sz. [A szerző az irodalmi riportot, vázlatot, novellát, életszerű leírást egyesítő „ocserki”-műfaj jelentőségéről ír.]

Павлов, Тодор: Относно партийността на литературата. (Az irodalom pártosságáról.) LM 3. sz. 3–19. [A pártos irodalom néhány kérdéséről, a párt és a szocialista állam nélkülözhetetlen irányító szerepéről.]

Павлов, Тодор: По някои актуални въпроси на нашата естетическа мисъл. (Esztétikánk néhány időszzerű problémája.) S 3. sz. 141–163. [Egyik fő probléma az a vita, amely az esztétikum objektívitásáról folyik. Egyes szovjet szerzők is vulgármaterializmusnak minősítik azt az álláspontot, mely szerint az esztétikum benne van a valóságban és nemcsak az ember szubjektív alkotása. A másik vitapont Dancevvel kapcsolatos, aki szerint a műalkotás egyetlen kritériuma a szépség.]

Павлов, Тодор: Правда — красота, красота — добро. (Igazság — szépség, szépség — jó.) Lfro 35. sz. [A jó, igaz és szép egysége a kommunista társadalomban valósul meg, amely biztosítani fogja a harmonikus emberi személyiség kifejlesztését. Ezt a fejlődési folyamatot kell tükröznie és elősegítenie a művészetnek.]

Паси, Исак: Трагизъм и история. (Tragikum és történelem.) LM 1. sz. 62–82. [A történelmi szükségzerűség, a történelmi tragikum és ennek művészi tükrözése.]

Пранчов, Любен: Някои въпроси на римата. (A rím néhány kérdése.) Lfro 40. sz.

Стоянов, Людмил: За белегистичното мислене. (Dialógus.) (A szépirodalmi gondolkodásról.) LM 1. sz. 34–43. [Korunk epikusának sajátos írói mentalitásra van szüksége, hogy átélhesse és mások számára átélhetően megformálhassa a valóságot.]

Стоянов, Людмил: Мисли за новаторството. (Gondolatok az újításról.) Lfro 35. sz. [Mi az igaz újítás az irodalomban?]

Стоянов, Людмил: Образът на комуниста. (A kommunista alakja.) Lfro 25. sz.

Тотев, Петко: Пълноценен жанр. (Teljesértékű műfaj.) Lfro 32. sz. [A humoreszok irodalmi értékeiről és fontos politikai szerepéről.]

Цанев, Георги: Литературната критика след 9 септември 1944 г. (Az irodalmi kritika 1944 szeptember 9. után.) S 2. sz. 117–191.

Ястребова, Наталия: Пътищата на трагичното в изкуството на социалистическия реализъм (A tragikum a szocialista realista művészetben.) S 1. sz. 112–123. [A szocializmus építő társadalom minőségileg új volta ellenére sem tűnik el művészetéből a tragikum, mert a mi korunkban is hatnak új típusú, de igen éles ellentmondások, harc folyik az új társadalomért.]

CSSEHSZLOVAKIA

KONFERENCIA o vzniku a vývine socialistického realizmu v slovenskej literatúre. (Konferencia a szocialista realizmus keletkezéséről és fejlődéséről a szlovák irodalomban.) SL 3. sz. 265–305. [A konferencia elsősorban a J. Kos, Lukács György, Henri Lefebvre által képviselt revizionizmus ellen szóltak fel. A legterjedelmesebb Juraj Špitzer referátuma.]

LITERÁRNÍ veda a súčasnosť. (Az irodalomtudomány és a jelenkor.) ČL 1. sz. 1–75. [Az 1959. dec. 11–12-én Libliceben lezajlott vita anyaga. A vita címe: Az irodalomtudomány feladata a kultúrforradalom utolsó időszakában. Jan Mukařovský, Z. Pešat, M. Kačer, M. Pohorský, S. Šmatlák, J. Kolár referátumai.]

S VLADIMÍREM NEFFEM o kritice prózy. (Vladimír Neff a próza kritikájáról.) LN 41. sz.

BOČEK, Jaroslav: Poznámky k povaze veselojhy a komického vŕbec. (Megjegyzések a vígjáték jellegéhez és a komikushoz általában.) Kultura 33. sz.

DROZDA, Miroslav: Chvála kritiky. (A kritika dicsérete.) LN 40. sz. [A kritika társadalomfejlesztő szerepe.]

FUCHS, Aleš: Kapitoly o dramatickom hrdinovi. (Fejezetek a drámai hősről.) SD 2. sz. 185–198. GOLDSTČEK, Eduard: Hoře s rozumu. (Az ész bajjal jár.) LN 36. sz. [A nyugati művészet irracionálisizmusának gyökerei.]

GOLDSTČEK, Eduard: Matematika a mystika. (Matematika és misztika.) LN 38. sz. 42. [Max Frisch és a német irracionálisizmus továbbfejlesztése.]

GRYGAR, Mojmir: O hodnocení života v literatúre. (Az élet értékeléséről az irodalomban.) ČL 1. sz. 106–112. [Az irodalmi pártosság kérdése. Úgy kell-e az élet tényeit ábrázolni, ahogy vannak, vagy adja az író hozzá azt, ami világnézetéből, pártállásából következik?]

HOFMEISTER, Adolf: Moderní technika a umění. (A modern modern technika és a művészet.) Kultura 32.

sz. [A modern technika és a művészet kölcsönösen segítik egymást.]

HOMOLOVÁ, Květa: Ze sovětské diskuse o realismu. (A szovjet realizmus-vitából.) ČL 3. sz. 319—324. [A moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet által 1957 áprilisában rendezett vita ismertetése.]

HORÁLEK, K.: Verš a strofika v slovanské lidové poezii. (A vers és versszakkeletkezés a szláv népköltészetben.) Sla 3. sz. 366—385. [A szerző az egyes szláv nyelvek verseiben 3 alaptípust különböztet meg, s ennek alapján összehasonlítja és osztályozza a szláv nyelveket.]

JEGOROV, A.: Kommunizmus a umění. (Kommunizmus és művészet.) NMY 6. sz. 665—673. [A Kommuniszt 1960. 4. sz.-ban megjelent cikk átvétele. A folklór és a hivatásos művészet viszonyát tárgyalja a kommunizmusban.]

KARBUSICKÝ, Vladimír: Nové cesty naší folkloristiky. (Folkloristikánk új útjai.) ČL 2. sz. 154—167. [A néprajzkutatás legutolsó eredményeit ismerteti. Főként a historizmus, a dialektikus felfogás, és a folkloriztika kutatási területének kiszélesedését tárgyalja.]

KLAČO, Juraj: Tradícia — pomoc či brzda? (A hagyomány — segítség vagy fék?) KŽ 41. sz. [A hagyomány nagy szerepe. Nemesak a régiek új kiadása, hanem az eszmék folytonosságának ápolása is fontos.]

KOCHOL, Viktor: Preklad v národnej kultúre. (A fordítás a nemzeti kultúrában.) SL 3. sz. 346—360. [A cikk a fordítások szerepét hangsúlyozza a nemzeti irodalmak fejlődésének egyes szakaszaiban a szlovák irodalom példáján.]

KOCHOL, Viktor: K problematike prekladania. (A fordítás problematikájához.) SP 5. sz. 540—545. [A cseh és szlovák nyelvről és nyelvre való fordítás (elsősorban versfordítás) lehetőségeit elemzi.]

KOCHOL, Viktor: K otázke literárnej tradície a klasiky. (Az irodalmi örökség és a klasszikusok.) KŽ 36. sz.

KRAČSOVÁ, Nora: Teória literárnych druhov v západoeurópskej buržoáznej literárnej vede. ČMF 3. sz.

168—177. [Az irodalmi műfajok elmélete a nyugat-európai burzsoá irodalomtudományban.]

MACHAČKOVÁ, V.: Mnoho literárně kritického povyku pro nic. (Sok irodalomkritikai hühö semmiért.) SL 4. sz. 439—448. [P. Demetz *Mara, Engels und die Dichter* c. revizionista könyvének bírálata.]

MELICHERČEK, Andrej: Klasické dedičstvo, tradícia a dnešok. (Klasszikus örökség, hagyomány és jelenkor.) KŽ 42. sz. [Az irodalmi hagyomány mint a fejlődés dialektikus láncszeme.]

MRÁZ, Andrej: Literárne tradície a naša prítomnosť. (Irodalmi hagyomány és korunk.) KŽ 39. sz. [Válasz V. Kochol vitáckikére. A nemzeti irodalom „átértékeléséről.”]

NARKRIER, F.: První kroky nového umění. (Vznik socialistického realismu ve Francii.) ČMF 4. sz. 193—209. [Az új művészet első lépései. (A szocialista realizmus keletkezése Franciaországban.)]

PIŠŤ, Milan: Problém metody v literárnej histórii. (A módszer kérdése az irodalomtörténetben.) SL 4. sz. 457—466.

ŠTEVEK, Pavol: Problémy a perspektívy kritiky. (A kritika problémái és perspektívája.) SP 9. sz. 1148—1156.

TOMČÍK, Miloš: O potrebe kritiky a iných veciach. (A kritika szükségességéről és egyéb dolgokról.) SP 10. sz. 1195—1201. [Az irodalom és az irodalmi kritika viszonyának kérdése.]

VESELÝ, Miloš: Italská diskuse o vztahu současného umění k avantgardě a dekadenci. (Olasz vita a modern művészet, az avantgardizmus és a dekadencia viszonyáról.) SvětLit 5. sz. 204—214.

WOLLMANN, Frank: Posljedový vývoj metodologie srovnávací literární vědy v SSSR. (Az összehasonlító irodalomtudomány módszertanának kongresszus utáni fejlődése a Szovjetunióban.) Sla XXIX. 4. sz. 625—642. [A szerző ismerteti és kommentálja a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának 1959. márciusi ülésén elhangzott referátumokat.]

JUGOSZÁVIA

DAMJANOVIĆ, dr. Milan: Sociologija umetnosti i sociologizam. (A művészet szociológiája és a szociologizmus.) Knj 5—6. sz., 431—441.

HRISTIC, Jovan: Struktura poezije i struktura naracije. (A költészet és a narráció struktúrája.) Delo 11. sz. 1211—1220.

JEREMIĆ, Dragan, M.: Estetički fragmenti (V). (Estetikai töredékek V.) Savr 8—9. sz. 168—190. [A művészi alkotás faji, etnikai és nemzeti tényezőiről.]

JURKOVIĆ, Marijan: Gluhi monolog. (Hangtalan monológ.) Savr 11. sz. 365—372. [A modern költészetről.]

LALIĆ, Radovan: Ka pitanju ruskog uticaja na književnost srpskog realizma. (Az orosz hatás kérdéséhez a szerb realizmus irodalmára.) LMs 386 k., 155—166.

LUKIĆ, Sveta: Izgradnja opštih merila vrednosti u estetici. (Az általános értéknércé kiépítése az esztétikában.) Delo 12. sz. 1365—1379.

MORAVSKI, dr. Stefan: Izvori marksističkih pogleda na primenju umetnost. (Marxista nézetek forrásai az iparművészetben.) Savr 7. sz. 62—77.

PROTIĆ, Miodrag B.: Umetnost i svrha. (Művészet és cél.) Delo 10. sz. 1071—1082. [A művészet céljáról és a mű rendeltetéséről.]

RANKOVIĆ, Milan: Osobnosti estetskih osećanja. (Az esztétikai érzések különöségei.) Knj 10. sz. 310—325.

TATTOVIĆ, Radojica: Materija peva... (Az anyag énekel...) Savr 7. sz. 41—51. [A művészet az idealizmus és a materializmus között.]

FRANCIAORSZÁG

MORALE CHRÉTIENNE, MORALE MARINISTE (A keresztény és a marxista morál.) LFr 819. sz. [Három katolikus (Paul Chauchard, Claude Cuenod, Claude Tresmontaut) és három kommunista teoretikus (Guy Besse, Gilbert Murry, Roger Garaudy) nyilvános vitájának bő ismertetése.]

AKAKIA-VIALA: La dramaturgie électronique. (Az elektronikus dramaturgia.) RE 1. sz. 80—91. [A jövő színházáról.]

BAYER, Raymond: Structure du drame. (A dráma felépítése.) RE 1. sz. 3—12. [A dráma sajátosságos forma-problémáiról.]

BESSE, Guy: Chercher ensemble. (Keressünk együtt.) NCr 117. sz. 69—82. [R. Garaudy *Perspectives de l'homme* c. kötetével kapcsolatos gondolatok.]

CATESSON, Jean: A priori et a posteriori. Cr. 154. sz. 239—249. [Mikel Dufrenne *La Notion d'„a priori”* könyvének bírálata, elemzése. Dufrenne a kanti „a priori” elmélet fejlődését taglalja.]

DAIX, Pierre: Georges Lukacs, l'avant-garde et le réalisme socialiste. LFr 825. sz. [Lukács Györgynek az avantgarde és a szocialista realista irodalomról

vallott — Daix szerint szektáriánus — nézeteit kritikálja a marxista igényű tanulmány.]

DAIX, Pierre: Balzac et le nouveau roman. (Balzac és az új regény.) LFr 815. sz. [A balzaci hagyománynak, a realizmusnak marxista igényű védelme Michel Butor, Alain Robbe-Grillet és Nathalie Sarraute ellen.]

DUFRENNÉ, Michel: La „sensibilité généralisatrice” (Az általánosítani tudó érzékenység.) RE 2. sz. 216—226. [Raymond Bayer *Traité d'esthétique* c. művének egy fejezete alapján elemzi a címbe idézett kifejezést.]

GARAUDY, Roger: A propos du dernier ouvrage de Jean Paul Sartre: Critique de la raison dialectique. (Jean Paul Sartre utolsó művel, a „Dialektikus ész kritikájával” kapcsolatos észrevételek.) LFr 833. sz. [Garaudy Sartre egzisztencializmusáról ír annak utolsó könyve, a *Dialektikus ész kritikája* kapcsán. Garaudy kimutatja Sartre teóriájának alapvetően idealista jellegét és ezzel élesen ellátározza a marxizmustól.]

GENEVIEVE, Geneviève: Ne tirez pas sur l'intellectuel! (Ne löjtek az értelmiségre!) Es 5. sz. 815—828. [Polgári beállítottságú eszmefuttatás az értelmiség-ről. (Értelmiség alatt elsősorban írókat ért.)]

GINESTIER, Paul: Polyeucte; Essai de critique esthétique. (Polyeucte, esztétikai kritikai tanulmány.) RE 1. sz. 123—140.

GOUIER, Henri: Remarques sur le „Théâtre historique”. (Megjegyzések a „történelmi színházról”.) RE 1. sz. 13—24. [A bonyolult és a cselekmény összefüggése. A történetek szándéka, hogy ha csak egy kis lehetőség van rá, történetnek nyilvánítsák a darabot. Két fajta történeti színdarabot különböztet meg. Egyik, amelynek csak témája történeti, a másiknak viszont konfliktusa is az.]

HAHN, Bruno: Plan du labyrinthe de Robbe-Grillet. (Robbe-Grillet labirintus-terve.) TM (15) 172. sz. 150—168. [A sartre-i egzisztencializmus alapjairól írott kritika Robbe-Grillet könyve, a Dans le Labyrinthe kapcsán a szerző filozófiájáról.]

LEGRAND, Jacques: A la Découverte du Manichéisme européen. (Az európai manerizmus felfedezéséhez.) Cr 152. sz. 34—47. [Gustave René Hocke két könyvének főbb gondolatai. (Die Welt als Labyrinth-Manier und Manier in der europäischen Kunst. Manierismus in der Literatur-Sprache-Alchimie und esoterische Kombinationskunst.) A manerizmus eredete és fejlődése. A manerizmus állandó. De mi? Inkább lélektani szükséglet, mint forma. Öt nagy korszakát sorolja fel Hocke. — A manerizmus egyik kiinduló pontja Platon elmélete: az ember isten a földön. — Egy másik kiinduló pont a mesterséges paradicsomok. Ezekben a mesterséges paradicsomokban a forma adott. — A manerizmus a különböző művészeti stílusokban és az irodalomban.]

MCKY, Gilbert: Philosophie et dialogue à propos du livre de Roger Garaudy „Perspectives de l'homme”. (Filozófia és párbeszéd Roger Garaudy az Ember távlatai c. művének kapcsán.) CCom 5. sz. 878—891. [A cikk Garaudy nagysikerű művének segítségével vitatkozik a materialista dialektikától eltávolodott teoretikusokkal, mint Sartre, Gabriel Marcel, Jean Lacroix.]

PAPANOOTSOS, E.-P.: L'émotion esthétique. (Az esztétikai émoió.) RE 2. sz. 178—189. [Platon és Arisztotelész óta sokszor találkoztunk egy jelenséggel a művészetben, az érzelmi élet megistizálásával. Ennek az esztétikai jelenségnek émoió szóval való megjelölése több megfigyelésnek mond ellen. Ezek közül az ún. lélektani érvel foglalkozik a szerző.]

CAI, Yi: Ren-xing-lun pi-pan. (Az emberi természet elméletének bírálata.) W 4. sz. 63—83. [Ba Ren és mások revizionista nézeteinek bírálata. Az abszolútizált, osztályfőlttíve emelt „emberi természet” alapján álló irodalomelmélet cáfolata.]

CHOC, Yang: The Path of Socialist Literature and Art in Our Country. ChL 10. sz. 12—64. [Beszámoló a kínai írók és művészek 3. kongresszusáról.]

DU, Ai: Tong xiu-zheng-zhu-yi dou-zhang zhong fa-zhan-de she-hui-zhu-yi wen-xue. (A revizionizmussal való harcban fejlődő szocialista irodalom.) RW 9. sz. 82—88. [A modern revizionizmus irodalomelméleti megnyilatkozásainak, főként Widmar nézeteinek cáfolata.]

FENG, Zhi: Cuan-yu pi-pan he xu-cheng ou-zhou pi-pan-de xian-shi-zhu-yi wen-xue wen-ti. (Az európai kritikai realista irodalom bírálata és felhasználásának kérdéséről.) W 4. sz. 45—56. [Főszólalás a Kínai Írószövetség Intézőbizottságának III. kibővített konferenciáján. (Elhangzott 1960. augusztus 2-án.)]

LIU, Ming-jiu: Pi-pan ren-xing-lun-zhe de gong-ming-shuo. (Az emberi természet elméletét vallók rezonancia-zésének bírálata.) W 5. sz. 51—62. [A revizionista irodalomelmélet lélektani és társadalmi vonatkozásainak összefüggése.]

HOBBI-PEKING Tanárképző Intézet Modern Irodalmi szakköre: Bu-xu ba Lu Xun wai-qu cheng zi-chan

PICON, Gaetan: Critique et lecture. (Kritika és olvasás.) MF 1167. sz. 385—400. [A kritika egyik legfontosabb feladata: az irodalmi művet önmagában megragadni. Az alkotóval szemben a mű az elsődleges.]

PIETRE, André: Technique et droits de l'esprit. (A technika és a szellem jogai.) RDM 16. sz. 588—596. [A cikk megállapítja, hogy a XX. század technikai (és a szerző szerint ezzel szoros összefüggésben levő társadalmi) fejlődése szemben áll az — előttünk nem lehet kétséges milyen tartalom — civilizációval.]

RODAUT, Jean: Michel Butor, critique. (Michel Butor, a kritikus.) Cr 158. sz. 579—590. [Hogyan szemléljünk egy író, illetőleg egy irodalmi művet? Nem külsőségek alapján, hanem a mű lényegéből, belsőjéből kiindulva. Kereshetem a mű jelentését is stb. Michel Butor számára a forma a mű lényege. Azok az irodalmi művek érdeklik, melyek nehezen olvashatók, mert azokban a valóság bonyolultságával találkozunk. Az irodalom feladata az élet megváltoztatása. Michel Butor és a dialektikus kritika.]

ROY, Claude: Psychologie du fantastique. (A fantasztikum pszichológiája.) TM (15) 167—168. sz. 1393—1416.

SCHUHL, Pierre-Maxime: Théâtre intérieur. (A belső színház.) RE 1. sz. 76—79. [A színdaraboknak két nyoma van bennünk: A szöveg, amit olvasunk és a színpadkép, amit látunk. A színháznak bennünk keltett hatásairól.]

SEVE, Lucien: Sur „La somme et le reste”. NCr 113. sz. 109—119. [Marxista szemléletű kritika Henri Lefebvre művéről.]

TAPIÉ, Victor-L.: Baroque et classicisme anglais I., II. (Az angol barokk és a klasszicizmus.) RDM 6. sz., 282—298. és 7. sz. 492—503.

VIGÉE, Claude: La tentation du poète en occident. (A nyugati költő megkísértése.) MF 1164. sz. 633—651. [Az idealista szemléletű, de anyagban s gondolatban is gazdag tanulmány expozíciója: a kor nagy technikai érdeklődésének és eredményeinek szembeállítását a nyugati világ költőinek (a cikkről általánosításában: a modern intellektuel szembenállásának) a valóság tényeitől való elidegenedését.]

VIGÉE, Claude: Métamorphoses de la poésie moderne. CS (47) 356. sz. 89—119. [Az idealista szemléletű, széles európai műveltségréől tanúskodó cikk a XX. századi nyugati költészet irányvonalait vizsgálja. Vezető szempontja: a költők viszonya a valósághoz.]

KÍNA

jie-ji ren-dao-zhu-yi zuo-jia. (Nem engedjük, hogy Lu Xun a burzsoá humanizmus írójává torzítsák.) W 5. sz. 63—71. [Ba Ren és más revizionisták humanizmus-elméletének és következményeinek cáfolata.]

MAO, Tun: Reflect the Age of the Socialist Leap Forward, Promote the Leap Forward of the Socialist Age' ChL 11. sz. 3—32.; 12. sz. 10—40. [Tudósítás a kínai írók és művészek harmadik kongresszusáról.]

STUDY COMRADE Mao Tse-tung's Most Firm, Most Thorough-going Revolutionary Spirit. ChL 12. sz. 3—9.

WANG, Liao-rong: Ren-xing-lun-de yi-ge „xin” biao-ben. (Az emberi természet elméletének egy „új” kritériuma.) W 4. sz. 84—98. [Wang Shu-ming „Jegyzetek az emberi természet kérdéséről” c. cikkének bírálata.]

ZHOU, Yang: Wo-gou she-hui-zhu-yi wen-xue yi-shu de dao-lu. (Hazánk szocialista irodalmának és művészetének útja.) W 4. sz. 6—31. [Beszámoló a Kínai Irodalmi és Művészeti Dolgozók III. Kongresszusán. (Elhangzott 1960. július 22-én.)]

ZHU, Yu-ming: Ou-zhou shi-jiu shi-ji zi-chan jie-ji wen-xue zhong-de ge-ren fang-kang wen-ti. (Az egyéni lázadás kérdése a 19. századi európai polgári irodalomban.) W 5. sz. 81—89. [Az individualizmusnak, mint jellegzetes polgári nézetnek és irodalmi megnyilatkozásainak bírálata.]

LENGYELORSZÁG

EYLLIN, Pawel: Krytyka i metoda. (Kritika és módszer.) Tw 1959. 12. sz. 65. [Támaszkodhat-e az irodalomkritika — és ha igen, milyen mértékben — a tudomá-

nyos analízis meghatározott módszerére. Milyen mértékben tudomány a kritika?]

BIENKOWSKI, Zbigniew: Odmiany czasu. (Az idő

- változásai.) Tw 1959. 2. sz. 104. [A megváltozott idő-koncepció Proustnál, Faulknernél, Joycenál, Dos Passosnál, Butornál.]
- BRAUN, Andrzej: Tworzyć i upowszechniać. (Alkotni és népszerűsíteni.) NK 1959. 6. sz. [A modern szocialista irodalom fontos pedagógiai szerepe: a társadalom kultúrájának emelése a különböző tudományágak eredményeinek népszerűsítésével, megismertetésével.]
- BUNICKI, Tadeusz: Zagadnienia literatury proletariackiej. (A proletár irodalom problémái.) ZL 1959. 49. sz. [A proletárkultúra megteremtéséért folytatott harc az irodalomban. Milyen legyen a proletárirodalom.]
- DREWŃOWSKI, Tadeusz: Widowisko okrutne. (Rettenetes kilátás.) NK 1959. 1. sz. [A modern háború problémáinak tükröződése az irodalomban.]
- GRZĘDZIŃSKA, Maria: Ułład wersyfikacyjny a gatunek literacki. (A verselés és az irodalmi műfaj.) ZagRL 1960. III. 1 (4). sz. 107.
- HANKISS, Jean: Problèmes du roman historique. (A történelmi regény problémái.) ZagRL 1960. II. 2 (3). sz. 7—34.
- HOLUB, Tadeusz: Granice literatury socjalistycznej. (A szocialista irodalom határai.) ZL 1959. 50. sz. [A kommunista írók feladata a lengyel irodalmi életben.]
- JANION, Maria: Dwie postacie genetyzmu w badaniach literackich. (A genetika két formája az irodalmi kutatásokban.) NP 1959. 2. sz. 52. [Az irodalmi mű magyarázásánál a keletkezés körülményeinek, okának megállapításán kívül az irodalomtól független tudományágak — pl. a pszichológia és szociológia — is komoly támaszpontot jelentenek.]
- JAŚTRUN, Mieczysław: Przemiany poezji polskiej. (A lengyel költészet változásai.) NK 1959. 2—3. sz. [Hogyan változott a forma a lengyel költészetben. Jastrun a költészeletről szóló könyvének előszava.]
- KAMIŃSKA, Anna: Nic to, kraj nowej poezji otwarty. (A haza várja az új költészetet.) ZL 1959. 39. sz. [Kísérlet a modern lengyel költészet értékelésére.]
- KLEINER, Julius: The Role of Time in Literary Genres. (Az idő szerepe az irodalmi műfajokban.) ZagRL 1960. II. 1 (2). sz. 5—12.
- KLIN, Eugeniusz: Z problematyki wczesnoromantycznej teorii literatury Fryderyka Schlegla. (F. Schlegel koraromantikus irodalomteóriájának problematikájából.) KWN 1959. 3. sz. 211. [A koraromantikus irodalomelmélet keletkezése és fejlődése szoros kapcsolatban van F. Schlegelnek az antik irodalomhoz való viszonyával.]
- KOGUT, Bogusław: Od teorii do praktyki. (Az elméletől a gyakorlatig.) ZL 1959. 21. sz. [Az irodalomelméleti viták és az irodalom pártossága. A Párt-kritika és a publicisztika szerepe az irodalmi élet irányításában.]
- KOGUT, Bogusław: Realizm na cenzurowanym. (A realizmus a pellengéren.) ZL 1959. 22. sz. [Az irodalom és a marxista kritika.]
- KOŹNIEWSKI, Kazimierz: Zamówienie społeczne dla literatury. (Társadalmi megbízás az irodalom számára.) NK 1959. 6. sz. [Hogyan viszonyul az olvasóközönség a modern (lengyel) irodalomhoz.]
- MARKIEWICZ, Henrik: Kłopoty historyków literatury. (Az irodalomtörténészek gondjai.) ZL 1959. 26. sz. [Az irodalomtörténészek előtt álló feladatok ismertetése.]
- MATUSZEWSKI, Ryszard: Czy koniecznie trzeba zezować? (Vajon feltétlenül szükséges bandzsítani?) NK 1959. 29. sz. [A „groteszk irodalom” sikerének titka és helye az irodalomban. Zielinski, Dygat, Mrozek, Andrzejewski, az irodalmi irányzat fő képviselői.]
- MATUSZEWSKI, Ryszard: Czy tylko filozofia decida? (Vajon csak a műfilozófia?) NK 1959. 7. sz. [A XX. századi világirodalom értékelésének problémái, különös tekintettel Camusra.]
- MATUSZEWSKI, Ryszard: Możliwości empiryzmu. (Az empirizmus lehetőségei.) NK 1959. 33. sz. [Az empirizmus mint minimalizmus jelenik meg a modern lengyel prózában.]
- MATUSZEWSKI, Ryszard: Niespodzianka realizmu. (A realizmus meglepetése.) NK 1959. 30. sz. [A valóság ábrázolása az utóbbi pár év lengyel prózájában. Közelítés a realizmushoz.]
- MATUSZEWSKI, Ryszard: Szanse prozy. (A próza esélyei.) NK 1959. 8. sz. [„Pesszimizistákra” és „optimistákra” osztják a XX. század íróit.]
- MICHAŁSKI, Stanisław F.: Problèmes des genres littéraires dans la littérature et dans la poétique indiennes. (Az irodalmi műfajok problémái az indiai irodalomban és poétikában.) ZagRL 1960. II. 1 (2). sz. 87—90.
- OPACKI, Ireneusz: Genologia a historycznoliterackie konkrety. (A genológia és az irodalomtörténet konkrétumai.) ZagRL 1960. II. 1 (2). sz. 91—96.
- POGONOWSKA, Anna: Na temat metody. (A módszeréről.) ZL 1959. 47. sz. [Új írói módszer keresése az új mondanivaló számára.]
- PRZYBOS, Julian: O pojęciu „awangardy” — artykuł dyskusyjny. (Az „avantgarde” fogalmáról — vitacikk.) NK 1960. 42. sz. [Az avantgarde irodalom meghatározása, viszonya a megelőző irodalmi irányzatokhoz, művészi-kifejező értékei.]
- PUTRAMENT, Jerzy: Kilka prawd w stylu realizmu. (Néhány igazság a realista stílusban.) ZL 1959. 50. sz. [A lengyel irodalom és a realizmus. A párt irányító szerepe.]
- RENETA MAYENOWA, Maria: O wspólnie zależności rozwoju języka literackiego i form literackich. (Az irodalmi nyelv fejlődésének és az irodalmi formáknak összefüggése.) NP 1959. 2. sz. 38. [Az irodalmi nyelv fejlődése és az irodalmi formák közötti összefüggés két tényezőtől fakad: 1. a változások fő oka — mindkét említett területen a társadalmi tudat fejlődése. 2. minden irodalmi mű — formáját tekintve — meghatározott, bonyolult nyelvi építmény.]
- SCHAFF, Adam: Marksizm zegystencjalizowany. (Az egzisztencializált marxizmus.) PK 1960. 38. sz. [Megjegyzések J.-P. Sartre *Critique de la raison dialectique* u. c. könyvére.]
- SKWARCZYŃSKA, Stefania: Diskussionsbeitrag zu Problemen der genologischen Systematik. (Vitacikk a genológiai rendszertan problémáihoz.) ZagRL 1960. II. 2 (3). sz. 115—122.
- SOKORSKI, Włodzimierz: O literaturze konkretnie. (Az irodalomról konkrétan.) NK 1959. 11. sz. [Mennyiben nevezhető a mai lengyel irodalom apolitikusnak. Az „általános emberi” problémákkal foglalkozó irodalom, mint politikai irodalom.]
- SOKORSKI, Włodzimierz: Nowoczesność — jej treść i forma. (A modernség — tartalma és formája.) PK 1960. 48. sz. [A modernség szocialista értelmezése.]
- STAWAR, Andrzej: Literatura na rozdrożu. (Az irodalom a választón.) NK 1959. 14. sz. [A felszabadulás utáni lengyel irodalom különféle irányzatainak ismertetése. A lengyel irodalom mai helyzetének felmérése.]
- STAWAR, Andrzej: Na pograniczu realizmu i surrealizmu. (A realizmus és a szürrealizmus határán.) PK 1959. 7. sz. [A realizmus fogalmának változása az elmúlt években. A realizmus és az egyértelműség viszonya. Az egy- és többértelműség fogalma.]
- WIRTH, Andrzej: Człowiek odważny. (A bátor ember.) NK 1959. 5. sz. [Lehet-e irodalomról beszélni az atom-bomba korszakában, s ha igen, milyen szerepe van az emberiség életében.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Człowiek zbuntowany. (A felázított ember.) NK 3. sz. [Az elmúlt két év irodalmi termékeinek felmérése és értékelése.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Głos z miejsc na lewicy. (Hang a baloldaról.) NK 1959. 9—10. sz. [A hős alakjának, a stílusnak, a szenvedélyek forrásának, az értékelés kritériumának problémái a modern irodalomban.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Literatura i polityka. (Irodalom és politika.) NK 1959. 49. sz. [Az irodalom és politika viszonyának kérdései. Pártirányítás.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Problem oryginalności. (Az eredetiség problémája.) NK 1959. 18. sz. [Az irodalom jövőjéről folytatott irodalmi vita eredményeinek összegzése. (I.) A szocializmusért folytatott harcra kapcsolatos problémák, mint a jövő irodalmának alkotóelemei.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Na przykład „Wielki Tydzień”. (Például a „Nagyhét.”) NK 1959. 19. sz. [Az irodalom jövőjéről folytatott irodalmi vita eredményeinek összegzése. (II.) Aragon „Nagyhét” e. regénye mint realista mű.]
- ŻÓŁKIEWSKI, Stefan: Próba sprawiedliwszej oceny. (Próba az igazságosabb értékelésről.) NK 1959. 50.

sz. [Néhány észrevétel — az eddig még érdemben nem tárgyalt háború utáni irodalomról.] ZÓLKIEWSKI, Stefan: Romantyzm — realizm autorytet. (Romantizmus — realizmus autoritások.) NK 1959. 34. sz. [Az orosz nyelvre lefordított, a Szovjetunióban megjelent nyugati irodalomelméleti, irodalomtörténeti, filozófiai, metodikai stb. könyvek fontos szerepe a tudományos életben. Néhány kiadás ismertetése.] ZÓLKIEWSKI, Stefan: Ryzyko samotności. (A magány-

ság veszélye.) NK 1959. 4. sz. [A társadalomtól, politikai élettől való elszakadás veszélye az irodalmi életben. Az író feladata az olvasót a szocializmust építők táborába bevonni.] ZÓLKIEWSKI, Stefan: „Wyjście z impasu”. (Szabadulás a zsákutcából.) NK 1959. 36. [Megfigyelhető az utóbbi két évben, hogy a lengyel próza tematikája gazdagodik, s közeledik a társadalmi-politikai harcokhoz.]

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

AN DER DEUTSCHEN WIRKLICHKEIT VORBEI. (Vakon a német valósággal szemben.) NDL 8. sz. 121—142. [Polémia a Schiller-évfordulóval kapcsolatos nyugat-német megnyilatkozásokkal, részint általában Schiller értékelése terén, részint azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy örököse-e az NDK Schiller szellemének.] BAUMGÄRTNER, Klaus: Interpretation und Analyse. (Interpretáció és elemzés.) SF 3. sz. 395—415. [Brecht *Die Literatur wird durchforscht werden* c. költőmennyéről.] CUSACK, Dymphna: How I Write. (Hogyan írok.) ZfA 2. sz. 136—140. [A szerző saját írói módszerét vázolja.] EHRENBURG, Ilja: Über die Wahrheit in der Kunst. (A művészi igazságról.) SF 1. sz. 140—142. [Az írónak ismernie kell az életet és az irodalmi örökséget.] [IVASOVA] EVASHOVA, V.: The Struggle Continues. Some Comments on English Modernist Esthetics. (A harc folyik tovább. Néhány megjegyzés az angol modernista esztétikáról.) ZfA 4. sz. 409—421. [Az angol irodalom az utolsó öt év folyamán termékeny válságon ment át.] JOHN, ERHARD: Zum Problem der Beziehungen zwischen Kunst und Volk. (A művészet és a nép kapcsolatának problémájához.) WB 3. sz. 551—578. [Az V. pártkongresszus által a kulturális forradalom elé kitűzött feladatokról.] MARNETTE, Hans: Geschichtliche Persönlichkeiten als Bühnenfiguren. (Történeti személyiségek mint színpadi alakok.) NDL 11. sz. 133—137. [Paul Herbert Freyer Marx-dramája.] MAURER, Georg: Das klassische Erbe, die Dekadenz und Johannes R. Becher. (A klasszikus örökség, a dekadencia és J. R. B.) NDL 11. sz. 60—89. [Becher pozitív viszonya a demokratikus, humanista örökséghez és negatív viszonya a dekadenciához.] MOLHOVA, Jana: On Metaphor. (A metaforáról.) ZfA 3. sz. 289—294. [A metafora fajtái; példák Shakespeare-ből.]

MUNTEANU, Romul: Der positive Held im modernen rumänischen Roman. (A pozitív hős a modern román regényben.) WZ Leipzig 1959/60. 1. sz. 93—100. [A kommunista ember ábrázolásának problémái. A tematikus „hibátlan” hőstől az egyénien ábrázolt emberig.] PRACHT, ERWIN: Probleme der künstlerischen Widerspiegelung. (A művészi tükrözés problémái.) DzeitschPhil 7. sz. 838—862. [Az esztétikai ítélet sajátosságai, szemben a valóság fogalmi, logikai tükrözésével.] SCHUMACHER, Ernst: Brechts „Galilei”: Form und Einfühlung. (B. „Galilei”-je: forma és beleérzés.) SF 4. sz. 510—530. [Brecht számára itt a hisztorizálás csupán modell szolgáltat mai tematikához, aminek meghatározott formai következményei is vannak.] WEIMANN, Robert: New Criticism und bürgerliche Literaturwissenschaft. Geschichte und Kritik neuerer Strömungen. I. Teil. (A New Criticism és a polgári irodalomtudomány. Újabb áramlatok története és kritikája. I. rész.) ZfA 1. sz. 29—74. [A viktoriánus kritika hagyománya és válsága; Babbitt és Hulwe; Spingarn és T. S. Eliot; a legújabb periódus.] WEIMANN, Robert: New Criticism und bürgerliche Literaturwissenschaft. Geschichte und Kritik neuerer Strömungen. II. Teil. (Az irodalomtudomány A New Criticism és a polgári irodalomtudomány. Újabb áramlatok története és kritikája. II. rész.) ZfA 2. sz. 141—170. [Az irodalomtudomány válsága. A kritika és a költői többértelműség.] WEIMANN, Robert: Romanheld und Wirklichkeit. Forschungsergebnisse und Probleme anglistischer Romaninterpretation. (Regényhős és valóság. Az anglistika regény-interpretációjának kutatási eredményei és problémái.) ZfA 3. sz. 254—271. [Minden epikai hős végső soron a társadalmi viszonyok tükrözése. Ezen az alapon kell megalkotni a hős dialektikus materialista elméletét.]

OLASZORSZÁG

CHIARINI, Paolo: Heine fra decadentismo e marxismo. (Heinrich Heine a dekadencia és a marxizmus között.) Soc 3. sz. 348—403. [Heine sorsa Olaszországban. Kísérlet Heine, a rafinált formaművész és a demokratikus költő belső ellentmondásainak feloldására Heine prózái írásainak elemzése segítségével.] FERRETTI, Gian Carlo: Ritorno al verso. (Visszatérés a verizmushoz?) Ri 5. sz. 393—394. [Az olasz verista írók (Verga, Capuana, De Roberto...) legújabb népszerűségének, valamint a fasizmus korában való teljes elhallgattatásuknak okairól. A verizmus jelentősége a mai olasz elbeszélő irodalom szempontjából.] LOMBARDI, Olga: Senza protagonista la nostra narrativa. (Hiányzik elbeszélő irodalmunkból a főhős.) Fle 45. sz. [Vasco Pratolini *Metello* és *Lo scialo* c. regényei kapcsán a mai olasz elbeszélő irodalom és a központi hős kérdése.] MUCCI, Renato: Il giovane Hegel di Lukács. Fle 32—33. sz. [Lukács György Il giovane Hegel e i problemi della società capitalista. (*Der junge Hegel. Über die Beziehungen von Dialektik und Ökonomie.* Zürich—Wien, 1948.) c. és Hegel *Phänomenologie des Geistes* c. műve egyes tételeinek összevetése.] PELLERINI, Alessandro: „Sturm und Drang” e rivoluzione. („Sturm und Drang” és forradalom.) Be 2. sz. 149—159. [Németország és a környező országok gazdasági és szellemi élete a XVIII. század végén; a Sturm und Drang összefüggése az előbbiekkal és

forradalmasító szerepe a német irodalom fejlődésében.]

SCOTTI, Mario: Saggi del Fubini sul romanticismo italiano (Fubini tanulmányai az olasz romantikáról.) ICS 10. sz. 193. [Mario Fubini *Romanticismo italiano* (Bari, 1960. Laterza) c. könyvének ismertetése kapcsán néhány szó az olasz romantika szerepéről.] TARTARO, Achille: Un'interpretazione del decadentismo. (A dekadencia egyik magyarázata.) Contemporaneo 27/28. sz. 118—123. [Carlo Salinari *Miti e coscienza del decadentismo italiano* (1960. Feltrinelli) c. tanulmánykötetének részletes ismertetése és a marxista Salinari irodalmi kritikai elméletének és módszerének bemutatása.] ULIVI, Ferruccio: La prosa d'arte nella letteratura moderna e contemporanea. (A széppróza a modern és a mai irodalomban.) Let 37—38. sz. 69—92. [Giovanni Getto és Folco Portinari *La prosa del Carducci ai contemporanei* (Torino, 1958. Petrini) ismertetése kapcsán magáról a műfajról.] VERDI, P.: Manierismo, barocco, rococo. Fle 26. sz. [Rövid beszámoló az Accademia dei Lincei rendezésében tartott konferenciáról, amelynek tárgya elsősorban a barokknak az irodalomban és a képzőművészetben való kifejeződési formája, illetőleg kapcsolatuk volt.] VOLPE, Galvano della: Marxismo e critica. (Marxizmus és kritika.) Contemporaneo 23. sz. 13—25. [A marxista

irodalmi kritika fejlődésének vizsgálata, kiemelve legjelentősebb alakjait Engelstől, Leninről Plehanovon és Lukácsra (mindkettőjük hibáit hosszán elemzi) át napjainkig. Antonio Gramsci munkásságán kívül az amerikai Edwin Berry Burgum, az angol Christopher

Caudwell és George Thomson kísérleteit vizsgálja részletesebben, akik érdekes részeredmények ellenére sem az esztétika elmélete, sem a marxista kritika terén nem adtak jelentőset.]

ROMÁNIA

ANDRIESCU, Al.: Mihai Sadoveanu despre limba literară. (Mihai Sadoveanu az irodalmi nyelvről.) JAL 11. sz. 49—53. [Sadoveanu szoros kapcsolatot von különböző tanulmányaiiban a nép és a nyelv között, magát a népfőként vallván. Kijelenti, hogy a nyelv végső soron a nép alkotása, és éppen ezért az irodalmi nyelv mindig csak a népnyelvvvel szoros kapcsolatban tudott fejlődni.]

BRAD, Ion: Poezi și stiluri în literatura pentru copii. (Költők és stílusok a gyermekirodalomban.) Vlt 7. sz. 112—121. [Sok tehetséges költő és író foglalkozik a gyermekirodalommal, azonban meg kell állapítani, hogy nem mindig a marxista—leninista esztétika értelmében. Sok esetben a gyermekek számára írott versek csak futólagos gondolat készülnek; hiányzik a nyelv gondossága, a költeményeket felületesség, banalitások halmazja jellemzi. Kifejezetten nem irodalmi művek tömege forog közköze. A gyermekek számára írt irodalomban sem szabad figyelmen kívül hagyni a marxista—leninista esztétika szabályait: aktuális témák, világított formákban, a humoros tárgyú találos kérdésektől egészen a történelmi tárgyú eposzokig. A gyermekirodalom az irodalomnak egyáltalán nem lebecsülendő területe.]

BRATU, Savin: Accessibilitate și terminologia critici literare (Az irodalmi kritika érthetősége és szóhasználat.) GL 32. sz. [Gyakran tapasztalható irodalmi kritikák esetében, hogy írójuk teletüzdelt frázisokkal és úgynevezett speciális kifejezésekkel, melyek az olvasó számára csak megnehezítik a kritika megértését. Ezt a módszert leggyakrabban fiatal kritikások használják abból a célból, hogy így nagyobb tekintélyt biztosítsanak maguknak. Ez a fegyver azonban visszafelé sült el, mert a legnagyobb műveltségű és tekintélyű irodalomkritikusok jellemzően éppen a legnagyobb fokú világosság és nyelvi tisztaság. A kritikának mindenkor ezt a vonalat kell követnie.]

BREAZU, Marcel: Cu fața la realitate (Szemben a valósággal.) Cont 30. sz. [Korunk nagy küzdelmeinek tükröződnie kell az irodalomban is, mégpedig a művészetek realizmusán által. Híven Engels megállapításához: a realizmus tipikus helyzetek és jellemek tükrözése, állandó kapcsolatban kell lenni korunk mozgalmak életével, mert ez csak így valósítható meg. — Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtársnak a III. pártkongresszuson elhangzott szavai szerint a tehetségen kívül az írótól a valóság állandó és mély ismeretét kell megkívánni, valamint állandó és élő kapcsolatot a néppel, mely műveinek hőse.]

CĂLINESCU, G.: Realismul rus. (Az orosz realizmus.) Cont 42. sz. [Tolsztoj Anna Kareninája és részben Gorkij realizmusán alapján ír az orosz realizmusról.]

CĂLINESCU, G.: Realismul. (A realizmus) Cont 31. sz. [A román irodalomtörténetírás vitáinak keretében ír Călinescu a realizmus néhány fontos kérdéséről. Az irodalom tükrözi a társadalom ideológiáját, de különleges módon: az irodalomtól nem marxista—leninista leckéket várunk, hanem marxista—leninista hősöket. A legteljesebb igazságot várjuk a művészetektől. Az irodalmi alkotás két momentumot tartalmaz: a mindenki számára világos valóság és egyfajta „ideál” ábrázolását, amely a konkrét valóságban csak látszó módon van meg, és amelyet a történelmi fejlődés adott ponton realizálni fog. — A cikk második részében Călinescu Titu Maiorescu esztétikájával foglalkozik. Ez az esztétika hégei alapokra épül, de Schopenhauer hatása is érvényesül benne. Nem sorolható a tudományos és haladó esztétikusok közé.]

CROCCULESCU, Șerban: Valori muzicale în opera lui Sadoveanu. (Zenei értékek Sadoveanu műveiben.) VR 11. sz. 166—173. [Sadoveanu művészi prózája csaknem olyan zenei hatásokkal rendelkezik, mint egy ritmikailag sokkal inkább kötött műfaj: a vers. A cikk szerzője ritmikailag elemez egy részletet Sadoveanu egyik regényéből, mellyel meg-

győzően bizonyítja állításának helyességét. A zenei hatások csaknem minden művéből hasonlóan kimutathatók.]

CROHMĂLNICĂ, Ov. S.: Literatura și spiritul de castă. (Az irodalmi és a kaszt-szellem.) VR 10. sz. 123—130. [A Román Munkáspárt III. kongresszusán Gheorghiu-Dej elvtárs beszédét mondott az írők feladatairól a szocializmus építésében. Többek között beszélt arról, hogy az író nem szakadhat el a közösségtől: annak nyelvében és annak érdekében kell írnia, minden művészeti arisztokratizmust levetkőzve. Állandó kapcsolat a néppel: ez biztosíthatja csak az író progresszivitását.]

DELĂNȚU, Horia: Notăți despre etic și eroic în dramaturgia sovietică (Megjegyzések az erkölcsről és a hősről a szovjet dramaturgiában.) VR 10. sz. 147—153. [Gorkij Kispolgárokjától kezdve válik a Nyil-féle ember hőse a drámákban. A szerző Arbuzov Irkutskij története kapcsán elemzi a hős és az erkölcs új útjait. A darab pátosza elsősorban az Angaraparti emberek erkölcsi szépségéből és tisztaságából táplálkozik. A hősi hangsúly izzig-vérig a forradalmi idők sajátja, és szoros kapcsolatban az etikai vonallal a szocialista realista szovjet dramaturgia egyik legjellemzőbb vonásai közé sorolható.]

DIMISIANU, C.: Pasiananta misiune a reportajului. (A riport igazlmas feladata.) GL 30. sz. [Mint a rövid műfaj jellegzetes képviselőjének: a riportnak nagy szerepe van a legújabb kor irodalmában. Ez a műfaj képes leginkább arra, hogy az élet gyors ütemű változásait a maguk gyorsaságában azonnal követni tudja. A legjobb írók egész sora műveli ezt a műfajt.]

HORODINĂ, Georgeta: Literatura și viața. (Az irodalom és az élet.) GL 28. sz. [Az új élet valósága behatol irodalmi életünk porúsába is. Irodalmunk mai fejlődését csak az biztosíthatja, ha állandó kapcsolatot tart ezzel az új tartalommal. Az író korának jó ismerője legyen. Kételessége műveivel részt venni a tömegek új szocialista tudatának formálásában.]

ILUSAR, Al.: Ideile lui Sadoveanu despre arta literară. (Sadoveanu az irodalom művészetéről.) JAL 11. sz. 81—86. [Az írónak az új világ megfigyelése és ábrázolása mellett figyelemmel kell tartania a népet is. Harcol az elvtelen kozmopolitizmus ellen, hirdelve a nép teremtő erejébe vetett hitét. — A felszabadulás után Sadoveanu a művészetben feleletet keres az alakuló új élet legégetőbb problémáira, tehát annak ábrázolását állítja a művészet első feladatul. — Alkotásának legfőbb forrása a nép, kifejezőeszköze pedig a nép élő nyelve.]

LUCA, Eugen: Substanța literaturii. (Az irodalom lényege.) VR 9. sz. 122—130. [Ez a cikk Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs beszédéből veszi alapul, melyet a III. pártkongresszuson mondott, hangsúlyozva, hogy jelenleg az osztályharc, a régi és az új között folyó harc legfontosabb mozzanatai közé tartozik az ideológiai tevékenység, a burzsoa nevelés nyomainak eltüntése az emberek tudatából.]

MUNTEANU, George: Lirica și eroul ei. (A líra és hőse.) Cont 48. sz. [A lírai hős megalkotása szoros kapcsolatban van annak fogkönyiségével minden emberi iránt: cselekvésben meghatározó tényező a világ kommunista szemmel való nézése. Harcos humanizmus, a kommunizmusért folytatott harc a szellemi útmutató.]

MUNTEANU, George: Despre personalitatea eroului liric. (A lírai hős személyiségéről.) Cont 41. sz. [A líra a költő szubjektivitásának közvetlen kifejezője, kezdve az egyiptomi naphimnuszoktól Mihai Beniuc verseiig. Ez a szubjektivitás azonban nem valami egyéni különállást jelent, hanem éppen a nem alanyi voltának sajátosságos kifejeződése.]

MUNTEANU, George: Clasa muncitoare și poezia. (A munkásosztály és a költészet.) Con 28. sz. [A munkásosztály és a költészet viszonyát két kérdés-

csoporthoz vizsgálja: a munkásosztály, mint a költészet tárgya, és filozófiai szempontból: hogyan determinálja a munkásosztály működése az új költészetet.] NICOLSCU, G. C.: Noi precizări cu privire la sămănătorism. (Új megállapítások a samánatorizmussal kapcsolatban). VR 10. sz. 105—114. [A samánatorizmusz századeleji román irodalmi irányzat volt, amelynek lényegéről új kutatások alapján közli Nicolscu, hogy részben a birtokosság harcait tükrözte a burzsoázia ellen, részben pedig a burzsoázia és a birtokosság szövetségét a proletariátus és a parasztság ellen.]

NOVICOV, Mihai: Împotriva ideologiei burheze în creația literară. (Az irodalmi alkotásokban jelentkező burzsoá ideológia ellen.) GL 43. sz. [Sok emberben él még ma is a burzsoá ideológia egyik vagy másik változata. Mivel az író az életet ábrázolja, ilyen figurákkal is találkozunk. Itt felmerül a probléma, hogyan oldja meg az író az e fajta figurák ábrázolását. A megoldás csakis akkor lehet helyes, ha az író maga a marxista ideológia fegyverével helyesen tud harcolni a burzsoá ideológia ellen.]

NOVICOV, Mihai: Literatura și combaterea ideologiei burheze. (Az irodalom és a burzsoá ideológia leküzdése.) GL 42. sz. [Az irodalmi alkotás nemcsak tükrözi az ideológiai osztályharcot, hanem annak egyik fő megnyilvánulási területe is. Eppen ezért van nagy szükség a burzsoá ideológia elleni harcra az irodalomban és ezáltal a burzsoá ideológia maradványainak kiküszöbölésére is az egyes emberek tudatában.]

NOVICOV, Mihai: Critică și viața. (A kritika és az élet.) GL 33. sz. [Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs nagyhatalmú kongresszusi beszédének visszhangjaként foglalkozik ez a cikk is a marxista irodalomkritika feladataival. Többféle követelményt kell az irodalomkritika elé állítanunk: az élet jelenségeinek pontos és mély ismeretén kívül az irodalom széleskörű ismeretét, mely igazságérzetét, és a jelenségek harmóniájának felismerését.]

NOVICOV, Mihai: Cunoașterea vieții, legătură cu viața — o problemă principală de creație. (Az élet ismerete, kapcsolata az étellel — az alkotás fő problémája.) VR 7. sz. 91—101. [A marxista—leninista művészet-felfogás alapvető követelménye a valóság ismeretének

szükségessége. Egy író, akit sok szál köt kora munkás osztályához és a szocialista ideológiához, bármit is ír, kötelességének érzi, hogy az emberek igazát mindig hűségesen ábrázolja. — Szovjet és román írók példáján bizonyítja a szerző, hogy az írónak elsősorban a valósággal kell kapcsolatban lennie.]

PETROVEANU, Mihail: Critică și cunoașterea vieții. (A kritika és az élet megismerése.) GL 28. sz. [A cikk Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs pártkongresszusi szavaira támaszkodva (...) az írónak állandóan szoros kapcsolatban kell lennie írásainak tárgyával, vagyis az étellel) ismét kifejti a megismerés szerepét az irodalmi alkotásban, kibővíti a kritika szerepének hangsúlyozásával. A kritikának az a feladata a szocialista-realista irodalomban, hogy helyes irányt szabjon az irodalmi alkotásoknak, meggátolva az esetleges eltéréseket a pártos irodalmi céloktól, és a jelen irányát megszabva egyúttal utat mutasson a jövő számára is.]

PHILIPPE, Al.: Criteriul procedeei artistice. (A művészi módszerek használatának kritériuma.) GL 47. sz. [A különböző művészi eszközök használatának lehetőségeiről szól a cikk. Nagy lehetőségeket nyújt pl. az ismétlés és a felsorolás, de ha egy vers fele felsorolás és ismétlés, az nagy hiba. Ha egy vers csupán felsorolja a tényeket, eseményeket, az még nem vers. Minden költői eszközt hangsúlyozottan a mondani-való szolgálatába kell állítani.]

ROMAN, Jon: De la reportajul-fieleton la cel monografie. (A riporttárcától a riport-monográfiáig.) Cont 39. sz. [A sajátos „rövid műfaj”, a riportok, útleírások problémáival foglalkozik. A „rövid műfaj” írója is „író”, mert a jelenségek és emberek, melyekkel foglalkozik, tipikus jellegűek, ez pedig helyes tájékozódással és válogatással érhető csak el. A műfaj több írója közeledik az „irodalmi monográfiák” írásához. — Nicorovici: 400 nap a tűzek városában (Hunyad). — Horia Simon: Évek és északok Bukarestben. — Az ilyen művek a szocializmus építése eseményeinek kifogyhatatlan informálói.]

SERBU, Ieronim: Cunoașterea și realizarea. (Megismerés és megvalósítás.) VR 8. sz. 146—149. [A szerző vitába száll M. Novikov néhány kevésbé megalapozott állításával, mely a VR 1960. 7. sz.-ban jelent meg. (VR 1960. 7. sz. 91—101.)]

A SZOMSZÉD ÁLLAMOK MAGYAR IRODALMI FOLYÓIRATAINAK 1959. ÉVI IRODALOMTÖRTÉNETI REPERTÓRIUMA

A jelenlegi összeállítás a Világirodalmi Figyelő 1960. 3—4. számában közreadott 1958. évi repertórium folytatása és az 1959. év folyamán megjelent irodalomtörténeti tárgyú és vonatkozású tanulmányok, cikkek és ismertetések bibliográfiai összeállítását tartalmazza. Mivel a magyarországi könyvtárakban rendelkezésre álló anyag alapján állítottuk össze, 1959. évi bibliográfiánk sem léphet fel a teljesség igényével, de így is áttekintést ad a szomszédos államok magyar irodalmának eseményeiről, kérdéseiről, vitáiról, általában az ottani irodalmi életéről. Cikkgyűjteményünkhez — betűrendben és a megjelenési hely közlésével — az alábbi irodalmi folyóiratokat és hetilapokat dolgoztuk fel: *A Hét* (Bratislava — Pozsony), *Híd* (Noviszád — Újvidék), *Igaz Szó* (Tirgu Mureș — Marosvásárhely), Irodalmi Szemle (Bratislava — Pozsony), *Kárpátok* (Mukacsevo — Munkács), *A Kolozsvári V. Babeș és Bolyai Egyetemen Közleményei*. Társadalomtudományi sorozat. I. évf. 1956. (Cluj — Kolozsvár) *Magyar Képes Ujság* (Zagreb), *Művelődés* (București), *Művészet* (Tirgu Mureș — Marosvásárhely), *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1957. (Cluj — Kolozsvár), *Új Élet* (Tirgu Mureș — Marosvásárhely), *Útunk* (Cluj — Kolozsvár). A gyűjtés lezárásának időpontjáig nem sikerült megszerezniük a *Kolozsvári V. Babeș és Bolyai Egyetemen Közleményei* (Cluj — Kolozsvár) és a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (Cluj — Kolozsvár) további évfolyamait, valamint a *Kárpátok* (Mukacsevo) 1959. évfolyamát és az *Új Élet* (Tirgu Mureș — Marosvásárhely) 1959. évi 1., 2. és 3. számait. Ezeket a hiányokat — lehetőség szerint — a továbbiakban pótolni kívánjuk. Az anyagot általános és szerzői részre bontottuk. Az általános részben az irodalomtörténeti szempontoknak megfelelő tárgyi felosztást alkalmaztunk, a szerzői rész anyagát betűrendben közöljük. A feldolgozott tételek száma: 1001.

A bibliográfia vázlata:

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ

Bibliográfia

Irodalomelmélet. Esztétika

Irodalomtörténet

Kritika. Irodalompolitika

Tudományos és irodalmi élet

A szomszéd államok magyar irodalma általában

Csehszlovákia

Jugoszlávia

Románia

Szovjetunió

Világirodalom. Irodalmi kapcsolatok

Amerikai irodalom

Arab irodalom

Francia irodalom

Jugoszláv irodalom

Kínai irodalom

Német irodalom

Ó-görög irodalom

Osztrák irodalom

Román irodalom

Szovjet irodalom

Irodalomoktatás

Sajtó általában

Sajtótörténet

Könyvkiadás. Könyvkereskedelem

Könyvtárügy

Olvasóközönség. Olvasómozgalom. Közművelődési mozgalmak

Színház

Színház-történet

Színházi élet

Színjátszómozgalom

Bábszínház

Film

Népköltészet

Nyelvművelés. Fordítási kérdések

II. EGYES SZERZŐK

*

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ

Bibliográfia

RÉTHI Andor [összeáll.]: Adalékok a románból magyarra fordított művek könyvészetéhez. (1944. aug. 23. — 1959. aug. 23.) Igaz Szó 1959. 10. sz. 719—731. l. [Bibliográfia.]

Irodalomelmélet. Esztétika

ASZÓDY János: Emberek és csillagok a fantázia birodalmában. Korunk 1959. 5. sz. 771—776. l. [A tudományos-fantasztikus irodalomról; történeti vázlata, napjaink tudományos-fantasztikus regényeinek sajátosságai.]

BOKI Imre: A szocialista realista regény [Kritika]. Híd 1959. 2. sz. 131—138. l. [Valentyin Ovescskin szovjet író „Tavaszi szél” c. regénye kapcsán.]

CSAKOVSKIJ, Alekszandr: Meglátni az igazságot. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 133—135. l. [A „harmadik-utasság” problémája a mai nyugati irodalomban.]

CSEHI Gyula: A nagy téma és ábrázolása. Utunk 1959. 34. sz. 4—5. l. [A prototípus kérdése az irodalomban és a társadalmi ábrázolás tükröződése a felszabadulás utáni irodalomban.]

CSEHI Gyula: Oltyánok unokái (II.). [Írói látószög, jellemábrázolás, tipizálás.] Utunk 1959. 27. sz. 4. l. [Nagy István regényéről.]

CSEHI Gyula: Párt és irodalom — esztétikai alapvetés (1925—1934.). Utunk 1959. 5. sz. 8—9. l.; 6. sz. 8—9. l.; 7. sz. 8—9. l.

CSEHI Gyula: A szocialista realizmus és a jelenkori világirodalom sorsa. Utunk 1959. 12. sz. 6—7. l.

CSEHI Gyula: A szovjet írókongresszus után. Korszerűség és művészi színvonal. Utunk 1959. 24. sz. 1. és 4. l.

CZIMMER Anna, G.: Jegyzetek a detektívregényről. Híd 1959. 1. sz. 61—64. l.

DOROS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 71—81. l. [Részletek a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. február 9-i taggyűlésén elmondott vitaindító előadásából.]

EHRENBURG [Ilja]: A művészetre nagy jövő vár [Interjú]. Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 617—618. l. [A Literární Noviny munkatársának interjúja Ehrenburg prágai látogatása alkalmából.]

GALAN, V. Em.: A szocialista realizmus kérdései és a revizionizmus [Tanulmányrészlet]. Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 599—607. l. [V. Em. Galan cikke a Lupta de clasă c. román folyóirat 1959. februári számában. Válasz a jugoszláv írókongresszuson elhangzott revizionista támadásokra.]

GALAN, V. Em.: A szocialista realizmus néhány kérdése és a revizionizmus. I.—III. Utunk 1959. 12. sz. 2. l.; 13. sz. 4. l.; 14. sz. 6. és 8. l.

GÁLFALVI Zsolt: A kommunizmus távlatai és az irodalom. Igaz Szó 1959. 4. sz. 474—483. l.

GÁLFALVI Zsolt: Korunk igénye. Igaz Szó 1959. 5. sz. 725—729. l. [A mezőgazdaság kollektivizálásának irodalmi ábrázolásáról.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Az irodalmi fejlődés tartalmáról. Utunk 1959. 29. sz. 2. l. [Egy szovjet értekezet a szocialista realizmus kérdéseiről. J. Elszberg: A klasszikus hagyomány és a szocialista realista irodalom művészi újítása c. tanulmányáról. Ism.]

Irodalmunk tükrözte jelenkötő lényegét. Utunk 1959. 13. sz. 1. l. [A Scinteia márc. 27-i számának vezércikke.]

Az irodalom elmélete és gyakorlata. (Megjegyzések a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet és a Szovjetunió Írószövetsége által rendezett tanácskozáshoz a szocialista realizmus kérdéseiről.) Igaz Szó 1959. 4. sz. 594—598. l. [A Lityeratura Gazeta szerkesztő-ségi cikke a lap 1959. márc. 12-i számából.]

(I. Sz.): A szocialista realizmus ereje. Igaz Szó 1959. 4. sz. 609—610. l. [V. Em. Galan: A szocialista realizmus néhány kérdése és a revizionizmus c. cikke. Ism.]

IVANOV, V.: Mít akarnak elvitatni a revizionisták az irodalomtól? Igaz Szó 1959. 4. sz. 512—528. l. [A Kommuniszt 1959. 2. sz. után.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A gorkij eposz. Utunk 1959. 3. sz. 2. l. [A gorkiji eposz problémái. E. V. Tager a „M. Gorkij művészete és a szocialista realizmus kérdései.” Moszkva 1958. c. kötetben megjelent tanulmányának ism.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Írók a szocialista realizmusról II. Andres Üpít esztétikai nézetei. Igaz Szó 1959. 2. sz. 259—277. l.

J[ÁNOSI] J[ános]: Korunk hősenek lelki harca. Utunk 1959. 30. sz. 2. l. [A nemzeti jellem kérdése. J. Elszberg: A klasszikus hagyomány és a szocialista realista irodalom művészi útjása c. tanulmánya alapján. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Lára és reflexió a regényben. Utunk 1959. 27. sz. 2. l. [K. Zelinszkij: A jelenkori téma és az irodalomestztika kérdései c. cikkéről. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Módszer és hagyomány. Utunk 1959. 36. sz. 6. l. [Egy szovjet értékezet a szocialista realizmusról. L. Novicsenko előadásáról. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Módszer és stílus. Utunk 1959. 35. sz. 2. l. [Egy szovjet értekezet a szocialista realizmus kérdéseiről. L. Novicsenko előadásáról. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A művészi konvencióról. Utunk 1959. 41. sz. 1. l. [I. Fradkin és T. Motiljova vitája a Voproszi Lityeraturi-ban. T. Motiljova nézetei. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A nagy szintézis feltételei. Utunk 1959. 32. sz. 2. l. [Egy szovjet értekezet a szocialista realizmus kérdéseiről. A. Ivacszenko beszámolója a nyugati irodalmak jelenkori fejlődéséről. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A neorealizmus eredményei és ellentmondásai. Utunk 1959. 34. sz. 2. l. [A. Ivacszenko: A szocialista realizmus és a jelenkori külföldi irodalom c. előadása alapján. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Realizmus és formagazdagság. Utunk 1959. 38. sz. 2. l. [I. Fradkin és T. Motiljova vitája a Voproszi Lityeraturi-ban. I. Fradkin nézetei. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A regény sajátosságai. Utunk 1959. 5. sz. 2. l. [M. Kuznyecov tanulmányának (megjelent „Az irodalomelmélet kérdései” c. tanulmánykötetben) lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: A szerkesztés művésze. Utunk 1959. 11. sz. 2. l. [A regényszerkezetéről. Z. Kedrina cikke a Lityeraturnaia Gazeta márciusi számában. lsm.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Új műfaj — a többsikű regény. Utunk 1959. 4. sz. 2. l. [V. Nazarenko cikke a Zvezda 1958. augusztusi számában. lsm.]

KONCSOL László: Egyéniség, kor, hagyomány [Hozzájárulás]. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 83—84. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

LAKATOS Tibor: „A munkásosztály az irodalomban”. Igaz Szó 1959. 5. sz. 754—756. l. [A „Contemporanul” cikksorozatáról. lsm.]

LANG Gusztáv: Valóság és világnézet. Utunk 1959. 2. sz. 2. l. [János János: Alekszandr Fagyeyev esztétikai nézetei és Székely János: A valóság közele c. esztétikai tanulmányáról. lsm.]

LUKIC, Sveta: A művészet és az élet kettőssége. [Művészetelméleti cikk.] Híd 1959. 7—8. sz. 639—641. l. [Ford. Bodrits István.]

LUKIC, Sveta: Szocialista realizmus? [Vitacikk] Híd 1959. 3. sz. 227—232. l. [Ford. Ács Károly.]

LUNGU, Ion: A regény irodalomelméleti kérdései. Utunk 1959. 42. sz. 2. l.

MAROSI Péter: Mit építtek, építők? Utunk 1959. 20. sz. 6—7. l.; 21. sz. 6. l.; [A jelen ábrázolása irodalmunkban.]

A modern regény útja. Igaz Szó 1959. 9. sz. 505—506. l. [A „Lettres Françaises” szerkesztőségének ankétjáról. lsm.]

MORGYNOV, A. J.: A nép életmódja és kultúrájának nemzeti formája [Cikk]. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 148—151. l. [A „Voproszi Filozofii” 1958. 10. sz. cikkének átvétele.]

NOVICSENKO, L.: A forma és stílus kérdése a szocialista realizmus irodalmában. Igaz Szó 1959. 9. sz. 468—493. l. [Másodikülés a Voproszi Lityeraturi 1959. 5. sz.-ból.]

PETROV, Szergej: A szocialista realizmus mint művészeti módszer. Igaz Szó 1959. 2. sz. 215—233. l.

POLEVJOV, Borisz: Az alkotás igazi szabadsága. [Felszólalás a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 129—133. l. [Az írói alkotói szabadság értelmezéséről.]

SINKÓ Ervin: Mit adhat a költő? [Tan.] Híd 1959. 6. sz. 473—481. l. [A költői alkotás elméleti vonatkozásairól.]

SINKÓ Ervin: Székfoglaló előadás. Híd 1959. 11. sz. 883—893. l. [Elhangzott a noviszádi filozófiai fakul-

tás magyar tanszékének megnyitására, 1959. okt. 21-én. A magyar irodalom történetének eszmei-ideológiai vonatkozásairól.]

SÓNI Pál: A pártosság lenini útján. Igaz Szó 1959. 4. sz. [Az irodalmi pártosságról.]

STAUD Géza: Film a legdemokratikusabb művészet. [Filmesztétikai cikk]. Magyar Képes Ujság 1959. 3. sz.

SZKATYERSCSIKOV, Viktor: Az esztétikai nevelés szerepe az új ember kialakításában. Korunk 1959. 5. sz. 631—638. l.

SZÓCS István: Stílus és világkép. Utunk 1959. 17. sz. 10—11. l.

TVARDOVSKIJ, A. T.: [Beszéde a RN Írószövetségének 1959. jan. 26—27-i vezetőségi ülésén.] Utunk 1959. 6. sz. 8. l. [Az irodalom társadalmi szerepéről a szovjet irodalom eredményeinek elemzése kapcsán.]

VELIKOVSKIJ, Sz.: A regény elhalála. (A francia próza „új iskolájáról”) Igaz Szó 1959. 3. sz. 444—453. l. [Az Inosztannaja Lityeratura 1959. 1. sz. után, rövidítve.]

Irodalomtörténet

(b): Kritikai kiadványok. [Cikk.] A Hét 1959. 25. sz. 3. l. [A magyarországi kritikai kiadásokról.]

CSANDA Sándor: A Fancsali-kódex eredélyi vonatkozásai. Korunk 1959. 6. sz. 830—840. l.

CSANDA Sándor: Ismeretlen költemények a XVI. századból. [Tan.] A Hét 1959. 9. sz. 12—13. l.; 10. sz. 12—13. l. [A Fancsali-Jób-kódexről.]

CSANDA Sándor: Ismeretlen szlovák kurucokori versek. [Szövegkiadás.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 405—411. l. [Války a rebellie Rákóczi Ferenc II. és Anagramma slavicum.]

CSANDA Sándor: Megjegyzések a kurucok költészetére című antológia szlovák verseiről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 94—106. l. [A kurucok költészetére. Összeállította Dávid Gyula és Tordai Zádor. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest é. n.]

FARAGÓ József: Háromszéki magyar Miorița. Igaz Szó 1959. 10. sz. 689—695. l. [A román Miorița (Báránky)-ballada magyar változatainak egy csoportjáról.]

FÜREDI Elek: Néhány adat a cseh, szlovák, magyar kölcsönös versfordításról. [Fordítás-statisztikai közlemény.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 411—414. l.

HAMAR Kálmán: Dózsa alakja a magyar dramairodalomban. [Cikk.] A Hét 1959. 34. sz. 10. l.

IZSÁK József: A hagyományok értékeléséről. Igaz Szó 1959. 3. sz. 421—429. l. [Az irodalomtörténeti értékelésről.]

JANCSÓ Elemér: A mai magyarországi irodalomtörténetírás. Beszámoló magyarországi kutatóutamról. Nyelv- és Irodalomtörténeti Közlemények (Kolozsvár) I. évf. 1957. 1—4. sz. 111—117. l.

JANCSÓ Elemér: A Tanácsköztársaság és az irodalom. [Tan.] Igaz Szó 1959. 4. sz. 582—589. l.

J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: A harmincas évek derekán. [lsm.] Utunk 1959. 43. sz. 2. l. [Anyiszimov: A világ-irodalom és a szocialista forradalom c. tanulmányáról.]

J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: Akik „Döntöttek”... [lsm.] Utunk 1959. 48. sz. 2. l. [I. Anyiszimov: A világ-irodalom és a szocialista forradalom c. tanulmányáról.]

J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: Címek — ízelítől. Utunk 1959. 26. sz. 2. l. [A szovjet irodalomtörténetírás új műveiről.]

KAKASSY Endre: A nyolcszázéves Igor-ének. Korunk 1959. 2. sz. 285—290. l.

KAKASSY Endre: Történelem és irodalom. Utunk 1959. 3. sz. 4—5. l. [A Moldva és Havasalföld egyesítéséért vívott küzdelem tükröződése az irodalomban.]

MAJTENYI Mihály: Őszi avar a kopjafák körül. [Emlékezés.] Híd 1959. 10. sz. 833—842. l. [A századeleji vajdasági magyar írónemzedékről.]

MELIUSZ József: Párbeszéd az esztendőekkel. József Áron, azaz Isóf Áron. Utunk 1959. 32. sz. 9. l. [Szabolcsi Miklós kutatásainak ismertetése.]

ONU, Liviu: Varlaam Metropolis. „Egyházi beszédek” c. könyve egy értékes hozzájárulása a román irodalmi nyelv fejlődéséhez. A Kolozsvári V. Babeş és Bolyai Egyetemek Közleményei. Társadalmatudományi so-

rozat. I. évf. 1956. 1—2. sz. 311. l. [A folyóirat román nyelvű részében megjelent tanulmány rövid kivonata.]

ŠIMÍČ, A. B.: A Dada. [Tan.] Híd 1959. 7—8. sz. 630—638. l. [A dadaizmus története, lényege. Ford. Ács Károly.]

SINKÓ Ervin: Székfoglaló előadás. Híd 1959. 11. sz. 883—893. l. [Elhangzott a noviszádi filozófiai fakultás magyar tanszékének megnyitásán, 1959. okt. 21-én. A magyar irodalom történetének eszmei-ideológiai vonatkozásairól.]

SÖNI Pál: Az irodalmi intézmények szerepéről. Korunk 1959. 3. sz. 408—413. l. [Az 1926-ban alakult Erdélyi Helikonról és a Román Népköztársaság Írószövetségéről.]

SZABÓ György: Adalékok Abafáji Gyulai Pál életéhez. Nyelv- és Irodalomtörténeti Közlemények (Kolozsvár), I. évf. 1957. 1—4. sz. 133—139. l.

-szgy.: Arany-versek csehl. [Cikk.] A Hét 1959. 43. sz. 9. l.

SZILÁGYI András: Sachsenhausen-i ismeretlen költő. Utunk 1959. 8. sz. 1. l. [A koncentrációs tábor lebontásakor előkerült versek.]

TUDORAN, Romulus: Dosoftei metropolita „Verses szótárának” egy erdélyi másolata. A kolozsvári V. Babes és Bolyai Egyetemek Közleményei. Társadalomtudományi sorozat. I. évf. 1956. 1—2. sz. 313. l. [A folyóirat román nyelvű részében megjelent tanulmány rövid kivonata.]

VIETOR Márton: A Magyar és Szlovák Tanácsköztársaság kulturális politikája. [Cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 251—256. l. [A cikk egy részében a Tanácsköztársaság és az irodalom, az írók kapcsolatáról.]

Kritika. Irodalompolitika

Az apologetikus hangvétel ellen. [Cikk.] Utunk 1959. 40. sz. 2. l. [Irodalompolitikai cikk.]

Az apologetikus irodalomkritikai és műbírálati hangvétel ellen. [Cikk.] Utunk 1959. 39. sz. 2. l. [Másodközlés a Scintea 1959. szept. 23-i számából.]

CSAKOVSKIJ, Alexandr: Nagyjainkról szóljon a könyv. [Cikk.] A Literaturnaja Gazeta 1959. márc. 19-i száma nyomán. Rövidített szöveg.] Utunk 1959. 16. sz. 1. és 10. l. [Az irodalmi korszerűség problémájáról.]

CSEHI Gyula: Párt és irodalom — eszmei irányítás (1917—1925). Utunk 1959. 2. sz. 8—10. l.

DOBOSY Imre: A Magyar Írószövetség feladatai [Nyilatkozat]. Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 607—609. l. [D. I. nyilatkozata Rudnyánszky Istvánnak a Magyar Írószövetség újjáalakulása alkalmából.]

ELERKES Ferenc: A kritika kritikája. Szemle. Utunk 1959. 4. sz. 2. l. [A kritikáról.]

Eleven, harcos publicisztikát! Igaz Szó 1959. 9. sz. 499—500. l. [Roszljakov a Voproszi Literaturni 1959. 4. számában megjelent cikkének ism.]

FELLEGI István: Színház és irodalom. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 291—293. l. [Az szlovákiai magyar drámaírásról és a színházi kritikáról. — Az Irodalmi Szemle nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

GÁLFAI Gyula: Ervek nélkül. Igaz Szó 1959. 6. sz. 923—924. l. [Egy kritikusai polemikáról.]

GÁLFAI Zoltán: Különös „munkamegosztás”. Igaz Szó 1959. 6. sz. 919—920. l. [Az irodalmi kritikáról.]

HAJDU Győző: Pártos, igényes bírálatot. Nyugtalanító adósság. Igaz Szó 1959. 12. sz. 960—962. l.

Az időszaki irodalom és az irodalom pártossága. Utunk 1959. 6. sz. 1. és 6. l. [Mihail Beniuc, az Írószövetség első titkárának jelentése.]

Az író eszmei állásfoglalása. Igaz Szó 1959. 12. sz. 998—1004. l. [A Literaturnaja Gazeta szerkesztőségi cikke az irodalomkritikáról. Rövidített szöveg.]

Az irodalmi bírálat kérdéseiről. Igaz Szó 1959. 11. sz. 868—872. l. [A Literaturnaja Gazeta vitájának ismertetése.]

Irodalmunk tükrözze jelenünk lényegét. Utunk 1959. 13. sz. 1. l. [A Scintea márc. 22-i számának vezércikke.]

IZSÁK József: A valóság teljesebb ábrázolásáért. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 6. sz. 876—878. l. [Az új társadalom jelenségei hívebb ábrázolásának ieladatáról.]

IZSÁK József: Az elvszerű, hasznos eszmecseréről. Igaz Szó 1959. 11. sz. 964—967. l. [A kritikáról.]

IZSÁK József: Az ideológiai harc hatékony fegyvere. Igaz Szó 1959. 11. sz. 832—834. l. [A Scintea „Az apologetikus irodalombírálati és műbírálati hangvétel ellen” c. cikkének ism.]

A jelentés vitája. [Az időszaki irodalom és az irodalom pártosságának kérdéséről. Mihail Beniuc, az Írószövetség első titkárának jelentésének vitája, hozzászólásokkal.] Utunk 1959. 6. sz. 7. l.

KALLÓS Miklós: Amiről többet kellene írunk. Utunk 1959. 46. sz. 4. l. [Mai problémák irodalmi ábrázolásának feladatáról.]

LEHOCKY Teréz: Az irodalmi kritikáról. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 445—446. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

NAGY Pál: Elvszerűben, egyértelműben... Igaz Szó 1959. 4. sz. 575—582. l. [Az irodalmi kritikáról.]

OLÁH Tibor: Fából vaskarika. Igaz Szó 1959. 6. sz. 928—929. l. [Szabó Gyulának a sepsiszentgyörgyi „Úri muri”-bemutatóról írt kritikájáról.]

SOMODI Zoltán: „Tragikus” tévedés. Igaz Szó 1959. 6. sz. 13—14. l. [Visnyevszki: Optimista tragédia c. művének a Művészet 1959. 2. sz.-ban megjelent bírálatáról.]

ŠTOLL, Ladislav: Az irodalom feladatai kulturális forradalmunkban. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 48—68. l. [A Csehszlovákiai Írók Szövetségének országos értekezletén 1959. márc. 1-én elhangzott beszámoló részletes ismertetése.]

SÜTŐ András: Vagy alusznak, vagy nem hallják... Igaz Szó 1959. 12. sz. 962—964. l. [A kritikáról.]

SZABÓ Gyula: Elvszerűség, de elvszerűben! Utunk 1959. 20. sz. 2. l. [Nagy Pálnak az Igaz Szó 1959. 4. számában az irodalomkritikával kapcsolatban megjelent cikkéről.]

SZÁSZ János: Felfordult arányok. Igaz Szó 1959. 6. sz. 921. l. [Fraynó Zoltán műfordításairól megjelent kritikákról.]

Szőcs István: Élet és művészet. Utunk 1959. 11. sz. 1. l. [A művészek és a valóság kapcsolatának fontosságáról.]

Szőcs István: Kritikai „látószögelés”. Utunk 1959. 51. sz. 4. és 10. l. [Polémia Huszár Sándorról Kacsir Máriával. Irodalmi krónika Huszár Sándor új novelláskötetéről c. írásával kapcsolatban.]

SZURKOV, Alekszej: Nagy irodalmat a nagy kornak! Utunk 1959. 20. sz. 10. l. [Részletek nyilatkozatából. Az Élet és Irodalom május 8-i száma nyomán.]

TAMÁS Gáspár: A művészi igénytelenség ellen. Utunk 1959. 52. sz. 2. l. [Polémia Szőcs István: „Kritikai látószögelés” c. cikkével.]

TVARDOVSKIJ, A. T.: Az írói felelősségről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 138—142. l. [Felszólalás az SzKP XXI. kongresszusán.]

TVARDOVSKIJ, A. T. A központi kérdés. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 125—129. l. [A szovjet hétéves terv és az irodalomnak ezzel kapcsolatos feladatairól.]

Tudományos és irodalmi élet

BÁLINT Elek: Irodalmunk tükröképe. Utunk 1959. 51. sz. 8. l. [A felszabadulás 15. évfordulójára rendezett irodalomtörténeti kiállításról. Ism.]

DANIELISZ Endre: Az Arany János-múzeum eredményei és tervei. [Cikk.] Művelődés 1959. 3. sz. 58. l. [A nagyszalontai Arany-múzeumról.]

DIÓSZEGI András: Irodalmi levél Budapestről. Korunk 1959. 12. sz. 1836—1838. l. [A magyar irodalmi életéről.]

-ESI: Irodalmi est Nyárasdon. [Cikk.] A Hét 1959. 15. sz. 12. l. [Író—olvasó találkozó, az új magyar irodalomról.]

Az Európai Írók Közösségéről. Beszélgetés Mihail Beniuc-kal. Utunk 1959. 48. sz. 1. l. [Másodközlés a Gazeta Literár 1959. nov. 26-i számából.]

FARAGÓ Árpád: Tíz éves a noviszádi rádió. Magyar Képes Újság, 1959. 22. sz.

(F. D.): Rendszeresíteni kell. Igaz Szó 1959. 6. sz. 926. l. [Az Írószövetség marosvásárhelyi fiókjának vitaulése Kemény János: Vadpáva c. művéről. Ism.]

FEHÉR Ferenc: A szó varázsa [Karcolat.] Híd 1959. 9. sz. 769—770. l. [A III. Jugoszláv Költészeti Fesztiválról.]

IVANJI, Ivan: Vízszintes hasadék. [Cikk.] Híd 1959. 3. sz. 233—237. l. [Jegyzetek a Szerb Íróegyesület évi közgyűléséről. Ford. Korom Tibor.]

JARAI Resz: Kulturális forradalom — falun. Korunk 1959. 7—8. sz. 1032—1038. l.

JUHÁSZ Zsuzsa, D.: Régi szépségek birodalmában jártunk... Magyar Képes Újság 1959. 21. sz. [A zágrábi múzeumokról.]

KIS Florián: Közgyűlés előtt. [Cikk.] Magyar Képes Újság 1959. 23. sz. [A Horvátországi Magyar Kultúrszövetség közgyűléséről.]

KIS Péter: Társadalmi igény. Igaz Szó 1959. 2. sz. 299. l. [A Viata Rominească ankétjáról.]

Küldötteink beszámolója. Utunk 1959. 26. sz. 1. l. [A román küldöttség beszámolója a szovjet írókongresszus tapasztalatairól. Híradás.]

LAKATOS Tibor: Olvasó szél az íróhoz. Igaz Szó 1959. 6. sz. 922—923. l. [A Gazeta Literară ankétjáról.]

LŐRINCZ Gyula: Szlovákok és magyarok. [Útirajz.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 178—180. l. [Írók, művészek, tudósok találkozása a vidéki dolgozókkal.]

Magyar tanszék Újvidéken. [Hír.] Magyar Képes Újság, 1959. 20. sz.

MARICA, George, Em.: A kolozsvári bibliográfusok munkája. Utunk 1959. 34. sz. 2. l.

NAGY István: Tíz éves a RNK Írószövetsége. Igaz Szó 1959. 3. sz. 415—421. l.

(N. P.): Írók és olvasók közös haszna. Igaz Szó 1959. 2. sz. 295—296. l. [Az írók makfalvi látogatásáról.]

PAPA József: Az idén tízéves a horvátországi Magyar Kultúrszövetség. Magyar Képes Újság 1959. 2. sz.

SÓNI Pál: Az irodalmi intézmények szerepéről. Korunk 1959. 3. sz. 408—413. l. [Az 1926-ban alakult Erdélyi Helikorról és a Román Népköztársaság Írószövetségéről.]

✓ SZABÓ T. Attila: A sőtárak kérdése és az új magyar—francia nagyszótár. Korunk 1959. 6. sz. 834—836. l.

SZEMLER Ferenc: Tíz év munka. Utunk 1959. 12. sz. 1. l. [A Román Írószövetség munkájáról.]

VÖÖ István: Rózsa Sándor nyomán a Bánságban. Utunk 1959. 8. sz. 2. l. [A Babeş Bolyai Tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékének kutatásairól. Ism.]

—zs—: Fajlajáró szerkesztők. Utunk 1958. 18. sz. 1. l. [Szerkesztők vidéki látogatásairól.]

A szomszédos államok magyar irodalma általában

Csehszlovákia

BÁBI Tibor: A CSEMADOK színjátszó együttesének bratislavai kerületi versenyéhez. [Cikk.] A Hét 1959. 8. sz. 9. l. [A csehszlovákiai magyar színművészetről és az új magyar drámáról.]

BÁBI Tibor hozzászólása a Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szakosztályának 1959. nov. 10-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadásához. [Kivonat ism.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 581—583. l. [A mai csehszlovákiai magyar költészetéről.]

B[ÁBI] T[ibor]: Két színház. [Cikk.] A Hét 1959. 14. sz. 18—19. l. [A csehszlovákiai magyar színművészetről és az új magyar drámáról.]

CSANDA Sándor dr.: Hozzászólása a Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szakosztályának 1959. nov. 10-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadásához. [Kivonat ism.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 584—585. l. [Nemzedékváltás a mai csehszlovákiai magyar költészetben.]

DÉNES György: Nyolc fiatal költő bemutatkozása. A Hét 1959. 6. sz. 12—13. l. [Ism. a „Fiatal szlovákiai magyar költők antológiájáról.”]

FÁBRY Zoltán: Res poetica I. [Tan.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 298—315. l. [A „Fiatal szlovákiai magyar költők” antológiájáról 1958.]

FÁBRY Zoltán: Res poetica II. [Tan.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 463—478. l. [A „Fiatal szlovákiai magyar költők” antológiájáról 1958.]

FELLEGI István: Színház és irodalom. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 291—293. l. [A szlovákiai magyar drámaírásról és a színházi kritikáról. Az Irodalmi Szemle nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

GARAJ Lajos: A költészet valósága. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 289—291. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

Határozat. [Cikk.] A Hét 1959. 8. sz. 13. l. [A Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szakosztályának határozata a csehszlovákiai magyar irodalom fejlesztéséről.]

PAPP János: Irodalmunk utánpótlása. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 444. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

RÁCZ Olivér: Ami aggaszt és ami megnyugtató. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 285—289. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

SZŐKE József: Néhány szó költészetünkéről. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 442—444. l. [Az „Irodalmi Szemle” nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

TERCZEL Lajos: Költészetünk helyzete és problémái. Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 565—581. l. [A Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szakosztályának 1959. nov. 10-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás kivonatos ismertetése.]

VERES János: Irodalmunk helyzetéről. [Hozzászólás.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 85—87. l. [Az Irodalmi Szemle nyilvános vitája a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetéről.]

Jugoszlávia

ALČKOVIĆ, Mira: Irodalmunk, ma. [Felszólalás.] Híd 1959. 7—8. sz. 656—658. l. [Elhangzott Szerbia Kommunista Szövetsége 1959. évi kongresszusán.]

KOLOZSI Tibor: Életjel. [Ism.] Híd 1959. 7—8. sz. 686—689. l. [A szabadkai „Irodalmi Éljóúság” műsoráról.]

MAJTÉNYI Mihály: Ősi avar a kopjafák körül. [Emlékezés.] Híd 1959. 10. sz. 833—842. l. [A századeleji vajdasági magyar írónemzedékről.]

Románia

CSEHI Gyula: Irodalmunk funkcióváltása. 15 év. Utunk 1959. 23. sz. 6—7. l. [A felszabadulás utáni irodalomról.]

CSEHI Gyula: Jegyzetek a hazai magyar irodattól másfél évtizedéről. Korunk 1959. 7—8. sz. 1022—1031. l. DIÓSZEGI József: Gondoljunk az olvasóra. Igaz Szó 1959. 2. sz. 296—297. l. [A Falvak Dolgozó Népe c. kalendárium új számáról.]

FARKAS Dénes: Rakéta versek. Igaz Szó 1959. 2. sz. 294—295. l. [Az Ifjúmunkás c. romániai magyar lap úrrakéta-verseiről. Krit.]

GÁLFALVI Zsolt: Irodalmunk vezérlő csillaga. Igaz Szó 1959. 8. sz. 277—280. l. [A romániai magyar irodalomról általában. Románia felszabadulása után, eredményeiről, jellegéről stb.]

K. A.: Valamennyi nyelven. Utunk 1959. 35. sz. 1. l. [A romániai magyar irodalom egy szovjet irodalmi folyóirat tükrében.]

KÁNTOR Lajos: Az új, versolvasó közönségért. Korunk 1959. 3. sz. 443—446. l. [A Napsugár c. gyermeklap verseiről.]

KOVÁCS János: A munkás és a munka irodalma. Utunk 1959. 31. sz. 8—9. l. [A munkás témát feldolgozó mai irodalmi művekről.]

MAROSI Péter: Sásátatutu és Balogh Feri. Utunk 1959. 8. sz. 4. l. [A Napsugár c. gyermeklap meséiről.]

MAROSI Péter: Új versekről. I. Lírai tájak felé. Utunk 1959. 36. sz. 4. l. [Mai romániai magyar költők költészetéről általában.]

MAROSI Péter: Új versekről. (II.) Lírai tájakon. Utunk 1959. 38. sz. 2. és 6. l. [Mai romániai magyar költők költészetéről általában.]

MAROSI Péter: Új versekről. (III.) Lírai tájakon. Utunk 1959. 40. sz. 8. l. [Mai romániai magyar költők költészetéről általában.]

NAGY Pál: Az időszűrés jegyében. Igaz Szó 1959. 7. sz. 142—144. l. [Az Írószövetség 1958. novemberében kiadott felhívásának hatása az élő romániai magyar nyelvű irodalomban.]

NAGY Pál: Fiatal szívvel — szabad hazában. Igaz Szó 1959. 8. sz. 307—310. 1. [A demokratikus szellemű romániai magyar irodalom jelentkezése és kibontakozása Románia felszabadulása után.]

OLÁH Tibor: Egyazon ügy harcosai. Igaz Szó 1959. 8. sz. 342—344. 1. [A román irodalom romániai magyar tolmácsolásáról és elterjedéséről Románia felszabadulása után.]

PANEK Zoltán: Kétszáz vers — gyermekeknek. Utunk 1959. 4. sz. 8. 1. [A Napszág c. gyermeklap verseiről.]

REMUS Luca: Közös ügy szolgálatában. Igaz Szó 1959. 10. sz. 662—664. 1. [A romániai magyar irodalomról.]

SÖNI Pál: Korszerű képek. Utunk 1959. 23. sz. 12—13. 1. [A romániai magyar irodalomnak az elmúlt 15 év alatt született kiemelkedő alkotásairól általában.]

SÖNI Pál: Példakép — tanulságok forrása. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 8. sz. 300—304. 1. [A szovjet irodalom Romániában a felszabadulás előtt és után; hatása a romániai magyar és román irodalomra.]

SÜTŐ András: Új bor. Igaz Szó 1959. 1. sz. 87—89. 1. [A mai romániai magyar és román irodalomról.]

SZÉKELY Erzsébet: Tematikai gazdagodás — művészi egyenletlenség. Igaz Szó 1959. 12. sz. 977—984. 1. [Az ifjúsági irodalomról Méhes György, Veronika, Tóth Kálmán: Kákur, a farkas, és Korda István: Szembenéz a csillagokkal c. könyve kapcsán.]

Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. 1. [A romániai magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik, Hornyák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal írókról.]

VITA Zsigmond: A hazai magyar irodalom és művészet a román folyóiratokban. Korunk 1959. 7—8. sz. 1202—1206. 1.

Szovjetunió

Beköszöntő. [Cikk.] Kárpátok 1958. 2. sz. 3—6. 1. [A Kárpátok c. irodalmi almanach magyar nyelvű számának megjelenése alkalmából a kárpátukrajnai magyar irodalomról.]

(n. p.): Levél helyett. Igaz Szó 1959. 1. sz. 138—139. 1. [A Kárpátok c. irodalmi almanachról és Kárpát-ukrajna irodalmáról. Ism.]

Világirodalom. Irodalmi kapcsolatok Amerikai irodalom

BONOSKY, Philip (USA): Mélyen hiszek a munkásosztályban. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 139—141. 1. [A második világ-háború alatti és utáni haladó amerikai irodalomról általában.]

Válságban az amerikai dráma. Igaz Szó 1959. 5. sz. 756—758. 1. [Az Inosztannaja Lityeratura 1959. 3. sz. külföldi sajtószemléje után.]

Arab irodalom

Arab írók harca a realizmusért. Igaz Szó 1959. 6. sz. 915—916. 1.

Nyilatkoznak az iraki írók. Igaz Szó 1959. 9. sz. 500—501. 1. [Az iraki írók nyilatkozata az arab írók negyedik kongresszusa elnökségéhez.]

Francia irodalom

A modern regény útja. Igaz Szó 1959. 9. sz. 505—506. 1. [A Lettres Françaises szerkesztőségének ankétjáról. Ism.]

Jugoszláv irodalom

DAVIČO, Oskar: Megnyitó. Híd 1959. 12. sz. 1049—1053. 1. [A fiatal költők noviszádi országos fesztiválján elhangzott megnyitói beszéd. Ács Károly fordítása.]

FEHÉR Ferenc: A horvát költői próza antológiája. [Iszm.] Híd 1959. 5. sz. 382—383. 1. [A horvát költői próza antológiája. A Matica Hrvatska kiadása, Zagreb 1958. Szerk. Dragutin Tadijanović és Zlatko Tomićić.]

FEHÉR Ferenc: Pristina! jegyzetek. Híd 1959. 12. sz. 1036—1037. 1. [Rövid ism. a mai siptár költészetről.]

LUKIC, Sveta: Röpke diskurzus mai költőinkről. Híd 1959. 9. sz. 777—780. 1. [Dragoslav Adamić: Antologija savremene Jugoslovenske poezije. Narodna prosvjeta, Sarajevo 1958.]

NÉMETH P. István: Legördült a függöny. [Krit.] Híd 1959. 7—8. sz. 645—650. 1. [Gondolatok a IV. Sterija Játékokról.]

SOPOV, Acó: Gondolatok a mai macedón irodalomról. Híd 1959. 9. sz. 781—782. 1.

VIDMAR, Josip: Programunk és az irodalom. [Vitalindító előadás.] Híd 1959. 1. sz. 3—11. 1. [Elhangzott a Jugoszláv írószövetség 1958-as kongresszusán. Ford.: Hornyik János.]

Kínai irodalom

SAO Csuan-lin: A „nagy ugrás” a kínai művelődésben. Korunk 1959. 10. sz. 1501—1506. 1.

Német irodalom

—: Két hír a világirodalomból. [Iszm.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 461—462. 1. [Robert Graves: Adam Borda; a „Die Kultur” cikke a nyugatnémet írók anyagi helyzetéről.]

K. J.: Merre tartanak a nyugatnémet fiatal írók? Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 147—148. 1. [Rövid tájékoztatás a Frankfurter Hefte 1958. 6. sz. könyvismertetési rovatá alapján.]

LENGYEL Ödön: Az új német irodalom szemléje. Korunk 1959. 12. sz. 1844—1847. 1.

Ögöri irodalom

KISS Géza: Görög tragédia-írók román fordításban. Utunk 1959. 3. sz. 2. 1. [A Tragiciei greci, Antologie, ESPLA 1958. Ism.]

Osztrák irodalom

KOVÁCS István: Mai osztrák irodalom. [Iszm.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 611—616. 1. [Leopold Grünwald cikke nyomán. — Svétová literatura.]

Római irodalom

BENIUC, Mihai: Beszéde a szovjet írók III. kongresszusán. Utunk 1959. 22. sz. 3. 1. [A román irodalom felszabadulás utáni eredményeiről. Rövidített szöveg.]

BENIUC, Mihai: Beszéde a szovjet írók III. kongresszusán. Rövidített szöveg. Igaz Szó 1959. 7. sz. 135—137. 1. [A román irodalom felszabadulás utáni eredményeiről.]

B. R.: A román költészet antológiája — oroszul. [Iszm.] Utunk 1959. 4. sz. 2. 1.

BRATU, Savin: Augustus nemzedéke. Igaz Szó 1959. 10. sz. 683—688. 1. [A felszabadulás után fellépett román írónemzedékről.]

CRONMĂLŢEANU, Ov. S.: Mit adott íróinknak a párt? Igaz Szó 1959. 10. sz. 656—661. 1.

GAFTI, Mihai: Néhány szó a mai román prózaírodalomról. Igaz Szó 1959. 10. sz. 671—675. 1.

Az időszerű irodalom és az irodalom pártossága. [Mihai Beniuc, az írószövetség első titkárának jelentése.] Utunk 1959. 6. sz. 1. és 6. 1.

IOSIFESCU, Silvan: Az új román költészet. Igaz Szó 1959. 10. sz. 665—670. 1.

Íróink üzenete. Utunk 1959. 14. sz. 10. 1. [A RNK Írószövetségének üzenete a Vietnami Demokratikus Köztársaság értelmiségének felhívására.]

A jelentés vitája. [Mihai Beniuc, az írószövetség első titkára jelentésének vitája; hozzászólásokkal.] Utunk 1959. 6. sz. 7. 1. [Az időszerű irodalom és az irodalom pártosságának kérdéséről.]

KOVÁCS Albert: Népköztársaságunk irodalma a Szovjetunióban. Igaz Szó 1959. 10. sz. 701—704. 1.

MINDVA, Vicu: Színpadai hőseink. Igaz Szó 1959. 10. sz. 676–678. 1. [Munkás és parasztfigurák a mai román színműirodalomban.]

NAGY István: Közös élmények tükré. Igaz Szó 1959. 10. sz. 552–554. 1. [A mai román irodalomról.]

OLAH Tibor: Egyazon ügy harcosai. Igaz Szó 1959. 8. sz. 342–344. 1. [A román irodalom romániai magyar tolmácsolásáról és elterjedéséről Románia felszabadulása után.]

SAHGHIAN, Alexandru: Irodalomunk külföldi sikerei. Igaz Szó 1959. 10. sz. 699–700. 1.

SÓNI Pál: Példakép — tanulságok forrása. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 8. sz. 300–304. 1. [A szovjet irodalom Romániában a felszabadulás előtt és után; hatása a romániai magyar és román irodalomra.]

SÜTÖ András: Nyitott ablakok. Igaz Szó 1959. 10. sz. 580–585. 1. [A mai román irodalomról.]

SÜTÖ András: Új bor. Igaz Szó 1959. 1. sz. 87–89. 1. [A mai romániai magyar és román irodalomról.]

SZABÓ Zoltán: Új román stilisztikai tanulmánykötet. Korunk 1959. 10. sz. 1547–1548. 1. [De la Valaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor. Ism.]

SZÉMLER Ferenc: Tíz év múlva. Utunk 1959. 12. sz. 1. 1. [A Román Írószövetség munkájáról.]

Orosz és szovjet irodalom

BAJOR Andor: Csillagok tervezői. Utunk 1959. 20. sz. 1. 1. [A szovjet írókongresszusról.]

BENIUC, Mihai: A jövő irodalmának kapuja. Utunk 1959. 23. sz. 3. 1. [Nyilatkozat az Utunk számára, a szovjet írók III. kongresszusáról.]

CSAKOVSKIJ, Alekszandr: Meglátni az igazságot. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 133–135. 1. [A harmadik-utasság problémája a mai nyugati irodalomban.]

CSEHI Gyula: A harcos ma, a kommunista holnap írókongresszusa. Korunk 1959. 5. sz. 625–630. 1. [A szovjet írók kongresszusáról.]

CSEHI Gyula: A szovjet írókongresszus után. Korszerűség és művészi színvonal. Utunk 1959. 24. sz. 1. és 4. 1. FEGYIN, K. A.: Megnyitó beszéde a szovjet írók III. kongresszusán. Igaz Szó 1959. 7. sz. 84–87. 1. [A szovjet irodalom előtt álló feladatokról.]

HRUSCsov, N. Sz.: Beszéde a szovjet írók III. kongresszusán: A nép szolgálata — a szovjet írók nagyszerű hivatása. Igaz Szó 1959. 7. sz. 59–81. 1.

HRUSCsov, N. Sz.: A nép szolgálata a szovjet írók nagyszerű hivatása. Utunk 1959. 22. sz. 1–4. és 10. 1. [N. Sz. Hruscsov beszéde a szovjet írók III. kongresszusán.]

Az Igaz Szó szerkesztősége: A párt megbízható segítő-társa. Igaz Szó 1959. 7. sz. 3–7. 1. [A szovjet írók kongresszusáról.]

K. A.: Valamennyi nyelven. Utunk 1959. 35. sz. 1. 1. [A romániai magyar és a szovjet stb. irodalmi kapcsolatok.]

KAHÁNA Mózes: Irodalmi levél Moszkvából. Korunk 1959. 11. sz. 1651–1655. 1. [A szovjet irodalomról.]

K. J.: A szovjet irodalom jelentősége egy angol író szemével. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 142–144. 1. [Jack Lindsay cikke az Inosztannaja Litteratura 1958. évi 12. számában.]

A Kommunizmus irodalmáért. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 275–278. 1. [A Szovjet Írószövetség III. kongresszusának vitájáról.]

KOVÁCS Albert: A szovjet írók III. kongresszusa előtt. Igaz Szó 1959. 4. sz. 590–594. 1.

KOVÁCS György: A legszentebb ügyért. Utunk 1959. 22. sz. 4. 1. [A szovjet írók III. kongresszusáról.]

Küldötteink beszámolója. Utunk 1959. 26. sz. 1. 1. [A román küldöttség beszámolója a szovjet írókongresszus tapasztalatairól. Híradás.]

MAO DUN (Kína): A világirodalom csúsa. [Felszólalása a szovjet írók kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 137–139. 1. [A szovjet irodalomról általában, a szovjet irodalom Kínában és más országokban.]

MÁRKI Zoltán: Hadsorokban. Utunk 1959. 20. sz. 1. 1. [A szovjet írókongresszusról.]

Moszkvai tanulások. Utunk 1959. 23. sz. 1. 1. [A szovjet írók III. kongresszusáról.]

P. Gy.: Szovjet írók és a hétéves terv. [Cikk.] Utunk 1959. 4. sz. 12. 1. [Az észt írók IV. kongresszusának jelentése alapján. A Litteraturnaja Gazeta 1959. jan. 8-i száma után, kivonatolva.]

POLEVOJ, Borisz: Az alkotás igazi szabadsága. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 129–133. 1. [Az írói alkotói szabadság értelmezéséről.]

SÁNDOR László: Az Igor-ének új magyar fordítása. Korunk 1959. 4. sz. 603–605. 1.

Az SzKP Központi Bizottságának üzenete a szovjet írók III. kongresszusához. Igaz Szó 1959. 7. sz. 55–58. 1.

Az SzKP Központi Bizottságának üzenete a szovjet írók III. kongresszusához. Utunk 1959. 22. sz. 1. 1.

A szovjet irodalom feladatai a kommunista építésben. A. A. Szurkov jelentése a szovjet írók kongresszusán. (Első rész.) Utunk 1959. 21. sz. 1–2. és 7. 1. [A Pravda 1959. máj. 19-i száma után. Rövidített szöveg.]

A szovjet irodalom feladatai a kommunista építésben. A. A. Szurkov jelentése a szovjet írók kongresszusán. (Második rész.) Utunk 1959. 22. sz. 7–8. 1. [A Pravda 1959. máj. 19-i száma után. Rövidített szöveg.]

A szovjet írók és a hétéves terv. Utunk 1959. 10. sz. 10. 1. [A szovjet irodalom kérdéseiről. Ism.]

A szovjet írók kongresszusa. — A Pravda vezércikke. — Igaz Szó 1959. 6. sz. 900–902. 1.

A szovjet írókongresszus válasza az SzKP Központi Bizottságának üzenetére. Igaz Szó 1959. 7. sz. 82–83. 1.

A szovjet írókongresszus válasza az SzKP Központi Bizottságának üzenetére. Utunk 1959. 22. sz. 2. 1.

* * *: A szovjet írószövetség kongresszusa [Ism.] Híd 1959. 7–8. sz. 659–661. 1.

A Szovjet-orosz írók I. Kongresszusa. Leonid Szoboljev: Az irodalom és a jelenkor; Konsztantyin Fegyin: Gondolatok a mesterségbeli tudásról. Igaz Szó 1959. 1. sz. 58–82. 1. [A Litteraturnaja Gazeta 1958. dec. 8-i, ill. 12. sz. után rövidítve.]

SZURKOV, A. A.: Jelentése a szovjet írók III. összsvet-ségi kongresszusán: A szovjet irodalom feladatai a kommunista építésben. Igaz Szó 1959. 7. sz. 87–122. 1.

TVARDOVSKIJ, A.: A központi kérdés. [Felszólalása a szovjet írók III. kongresszusán.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 125–129. 1. [A szovjet hétéves terv és az irodalom ezzel kapcsolatos feladatairól.]

TVARDOVSKIJ, A. T.: [Beszéde a Román Népköztársaság Írószövetségének 1959. jan. 26–27-i vezetőségi ülésén.] Utunk 1959. 6. sz. 8. 1. [Az irodalom társadalmi szerepéről a szovjet irodalom eredményeinek elemzése kapcsán.]

TYIHONOV, Nyikolaj: Záróbeszéde a szovjet írók III. kongresszusán. Igaz Szó 1959. 7. sz. 123–124. 1. [A kongresszus munkájának értékelése.]

Irodalomoktatás

ANTAL Péter: A magunk dolgairól. Igaz Szó 1959. 2. sz. 246–250. 1. [Irodalomtanításról.]

BÁNYAI László: Irodalomtanítás és hazafias nevelés. Igaz Szó 1959. 2. sz. 236–242. 1.

DRÖSSZILÁGYI Ibolya, F.: Élményszerű irodalomtanítást! Igaz Szó 1959. 2. sz. 250–252. 1.

Irodalomtörténeti oktatás és kommunista nevelés. Utunk 1959. 19. sz. 6–7. 1.

JANCSÓ Elemér: Irodalomoktatásunk feladatai. Korunk 1959. 12. sz. 1766–1774. 1.

JANCSÓ Elemér: Irodalomtanításunk tudományos színvonal. Igaz Szó 1959. 2. sz. 242–245. 1.

VÉCSEY Károly—BELENYESI Ernő: Az irodalomtörténeti oktatás eszmei tisztaságáért. [Szigeti József és Jancsó Elemér irodalomtörténeti jegyzeteit elemző egyetemi tanácsülésen elhangzott vitaindító referátum rövidített szövege.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 729–738. 1.

Sajtó általában

BANNER Zoltán: A Nap sugar illusztráció. Utunk 1959. 4. sz. 9. 1. [A Nap sugar c. gyermeklapról.]

BOTOS Lajos: Hazai új német nyelvű folyóirat. Korunk 1959. 12. sz. 1859–1961. 1. [Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Ism.]

FODOR Ernő: Az Europe Jaur's-különszáma. Korunk 1959. 4. sz. 618–621. 1.

[GÁLFALVI Zsolt] (g. zs.): A csehszlovákiai magyar írók folyóirata. Igaz Szó 1959. 2. sz. 297—298. l. [A szlovákiai Irodalmi Szemlééről.]
 GÁLFALVI Zsolt: Az Útünk új száma. Igaz Szó 1959. 1. sz. 133. l. [Útünk = az „Útünk” újról melléklete. lsm.]
 LAKATOS Tibor: Ünnepre készülünk. Igaz Szó 1959. 4. sz. 610—611. l. [A Gazeta Literára új rovata. lsm.]
 TAMÁS Gáspár: Testvéri egységben. Utunk 1959. 46. sz. 4. l. [Az Igaz Szó 1959. 10. számáról. lsm.]

Sajtótörténet

KOVÁCS András: Egy kommunista lap életéből. Korunk 1959. 7—8. sz. 1012—1017. l. [Az Igazság c. lap életéből.]
 KOVÁCS András: Húsz éve... Utunk 1959. 28. sz. 2. l. [Az Igazság c. lapról.]

Könyvkiadás. Könyvkereskedelem

—d—: Könyvkiadásunk mérlege. [Cikk.] A Hét 1959. 14. sz. 20. l. [A csehszlovákiai magyar nyelvű könyvkiadásról, a magyar irodalomról.]
 DÁNOS Miklós: Budapesti jegyzetek. Utunk 1959. 41. sz. 8. l. [Budapesti filmekről, színházi előadásokról és könyvekről.]
 DEÁK Tamás: A világirodalom klasszikusai — román nyelven. Korunk 1959. 919—920. l. [A felszabadulás utáni kiadásokról.]
 KISS Jenő: Versek nyersen. Utunk 1959. 14. sz. 2. l. [Szépirodalmi művek hibás nyomtatásáról.]
 Könyvek a nagy ünnepre. Utunk 1959. 23. sz. 2. l. [A könyvkiadás készülődéséről a felszabadulás 15. évfordulójának ünnepére.]
 Könyvek és könyvek. Utunk 1959. 42. sz. 1. l. [A nyugati és a szocialista könyvkiadásról.]
 KRIZSÓ Kálmán: „Nyomatott Gyomán...” — Emlékezés Kner Imrére és Kozma Lajosra. Utunk 1959. 10. sz. 10. l.
 LOEW, Hans: A „Haladó Hagományok” és a korabeli illusztráció kérdései. Korunk 1959. 1. sz. 151—153. l. [Heltai Gáspár válogatott munkái kiadásának illusztrálásáról.]
 Művekkel köszöntünk, szabadság. Utunk 1959. 28. sz. 1. és 10. l. [A könyvkiadás készülődése Románia felszabadulásának 15. évfordulójára.]
 (n. p.): Ünnepe előtt. Igaz Szó 1959. 7. sz. 150—151. l. [Az irodalom és a könyvkiadás készülődése Románia felszabadulásának 15. évfordulójára.]
 Tíz éves az Akadémiai Könyvkiadó. Utunk 1959. 7. sz. 1. és 8. l. [Az Akadémiai Könyvkiadó munkájáról.]
 Z. A.: A könyv története. [Ismeretterjesztő cikk.] Magyar Képes Újság 1959. 20. sz.

Könyvtárügy

PINTÉR Lajos: Az írott szó hatalma. Utunk 1959. 5. sz. 6. l. [A könyvolvasásról, könyvtárhelyzetéről.]
 VITA Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen-könyvtár. Művelődés 1957. 11. sz. 58—60. l.

Olvasóközlöny. Olvasómozgalom Közművelődési mozgalmak

BARA Bálint: A mi íróink, a mi olvasó táborunk. [Cikk.] Művelődés 1959. 8. sz. 29—30. l.
 CSIZMADIA Dező: Kisebbségek a csehszlovák—magyar kulturális közéletben. [Művelődéstörténeti közlemény.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 417—425. l. [Dokumentumok az I. Csehszlovák Köztársaság idejéből.]
 DOBOS László: Magasabb életszínvonal — nagyobb igényesség. [Cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 180—181. l. [A kulturális forradalom időszzerű kérdéseiről.]
 EGRI Viktor: Új fiatalok. [Útirajz.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 181—184. l. [A vidéki fiatalok kulturális érdeklődéséről.]

A falu télen. Egy cikksorozat tanulmányai. Utunk 1959. 14. sz. 7. l. [Az Utunkban 1958 decemberében indított „A falu télen” c. cikksorozatról. Tanulmányok a falvak kulturális életéről, olvasásról stb.]
 HALÁSZ Borika: Koroszkán mindenki olvas. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 43. l.
 KÁNTOR Lajos: Az új versolvasó közönségért. Korunk 1959. 3. sz. 443—446. l. [A Napsugár c. gyermeklap gyermekverseiről.]
 PINTÉR Lajos: Az írott szó hatalma. Utunk 1959. 5. sz. 6. l. [A könyvolvasásról, könyvtárhelyzetéről.]
 SULHÓR József: Kis falvak, nagy gondok. [Cikk.] Híd 1959. 2. sz. 146—149. l. [A falvak kulturális felemelkedéséről.]
 SZABÓ Béla: Szocialista hazafiság és munkaszeretet. [Cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 184—186. l. [A kulturális forradalom időszzerű kérdéseiről.]
 TÓTH Tibor: Nem alkalmi kampány. [Cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 186—187. l. [A kulturális forradalom időszzerű kérdéseiről.]

Színház Színház történet

BREAZU, Ion: Adalékok az erdélyi román színészet történetéhez. A Kolozsvári V. Babeş és Bolyai Egyetemek Közleményei. Társadalomtudományi sorozat. I. évf. 1956. 1—2. sz. 287—309. l.
 ENGLER Károly: Solymosi Elek. Adalék a magyar—román művelődési kapcsolatok történetéhez. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Kolozsvár) 1. évf. 1957. 1—4. sz. 97—103. l.
 KOCSIÁNY László: Adalékok a XVII. századvégi erdélyi iskolai színjátszáshoz. Nyelv- és Irodalomtörténeti Közlemények I. évf. 1957. 1—4. sz. 139—149. l.

Színházi élet

BÁBI Tibor: A CSEMADOK színjátszó együtteseinek bratislavai kerületi versenyéhez. [Cikk.] A Hét 1959. 8. sz. 9. l. [A csehszlovákiai magyar színművészetéről és az új magyar drámáról.]
 B[ÁBI] T[ibor]: Két színház. [Cikk.] A Hét 1959. 14. sz. 18—19. l. [A csehszlovákiai magyar színművészetéről és az új magyar drámáról.]
 BÁBI Tibor: MATESZ 1959—60. [Cikk.] A Hét 1959. 41. sz. 20. l. [A Magyar Területi Színház munkájáról.]
 BÉKÉS István: „Szerjétek ki a színpadot!” Magyar Képes Újság 1959. 2. sz. [A prágai D-34 színházról.]
 DÁNOS Miklós: Budapesti jegyzetek. Utunk 1959. 41. sz. 8. l. [Budapesti filmekről, színházi előadásokról és könyvekről.]
 DÁNOS Miklós: Színházi levél — Budapestről. Utunk 1959. 38. sz. 10. l. [A budapesti színházak repertoárjáról.]
 D[ÉAK] T[amás]: A szocialista német színházért. Korunk 1959. 7—8. sz. 1206—1208. l.
 —go—: Duda Gyurival kezdték... [Cikk.] A Hét 1959. 51—52. sz. 13. l. [A csehszlovákiai magyar színjátszásról.]
 ILLÉS Jenő: Színházi levél — Budapestről. Utunk 1959. 13. sz. 7. l. [A mai dráma a budapesti színházakban.]
 IVANJÍ, Ivan: A beográdi színházak az évad kezdetén. [Színházi krit.] Híd 1959. 12. sz. 1064—1066. l. [A belgrádi színházak bemutatásáról általában.]
 JÁNOSHÁZY György: Hamlet. Csiky András. Utunk 1959. 23. sz. 8. l. [Csiky András Hamlet-alkításáról a szatmári színházban.]
 JÚRÁSZ Zsuzsa, D.: Tíz éves a zágrábi Pionírszínház. [Képes beszámoló.] Magyar Képes Újság 1959. 1. sz. J. Zs.: A novisvári szerb színház vendégszerelése Zágrábban [Képes beszámoló.] Magyar Képes Újság 1959. 1. sz.
 —k—: Színész szerepe — szerep színészre talál. Utunk 1959. 16. sz. 8. l. [Szimonov: Legény a talpán c. színművében Szabó Lajos Burmin alakításáról, a temesvári Állami Magyar Színház előadásán.]
 KÁROLY Sándor: Színvonal. Utunk 1959. 49. sz. 7. l. [Egy 1939-es és egy 1950-es pécsai színházi előadásról.]
 Két aranyjubileum. [Hír.] Magyar Képes Újság 1959.

21. sz. [August Cilió és Zvonimir Rogoz színművészek jubileuma.]

KÖNCZEI Ádám: „Semmi folklór?” Korunk 1959. 7—8. sz. 1208—1209. l. [Simon Magda: Százhasas lakodalm c. színművének egy rendezői utasításához.]

LÁTO Anna: Tíz lépés. Utunk 1959. 44. sz. 9. l. [A Moszszovjet együttes Lermontov: Alarcosbál-előadásáról. Ism.]

LÖRINCZI László: Bukaresti színházi rapszódia. Utunk 1959. 37. sz. 6. l. [A bukaresti színházakról.]

MAROSI Ildikó: Színházaink és a közművelődés. Művelődés 1957. 11. sz. 27—28. l. [A romániai magyar színházak első értekezletéről. Ism.]

MÁRKI Zoltán: Hűség és szorgalom. Utunk 1959. 16. sz. 8. l. [A temesvári Állami Magyar Színházról.]

[MÁRKI Zoltán] (m. z.): Színészek a munkásszínjátékok között. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 10—11. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

MÁRKI Zoltán: Tanulások és benyomások a Székely Színház magyarországi körútjáról. [Cikk.] Művészet 1959. 1. sz. 10—11. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

(n. p.): Miért? Igaz Szó 1959. 6. sz. 911—912. l. [A színházi évadról.]

OLÁH Tibor: Egy szekérderék búza. Igaz Szó 1959. 1. sz. 137—138. l. [A sepsiszentgyörgyi színházról.]

POLGÁR István: Színészek a munkásszínjátékok között. [Cikk.] Művészet 1959. 3. sz. 10—11. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

[POLGÁR István] p. i.: Színjátszásunk új otthona. [Cikk.] Művészet 1959. 1. sz. 6. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

RAPPAPORT Ottó: A felszabadult színház. Korunk 1959. 7—8. sz. 1072—79. l.

RAPPAPORT Ottó: A iasi színház. Utunk 1959. 29. sz. 8. l.

RAPPAPORT Ottó: „A nemzet iskolája.” — Jegyzetek az I. L. Caragiale Nemzeti Színházról. — Utunk 1959. 38. sz. 9. l.

RAPPAPORT Ottó: Az ösztinteset varázsával. Utunk 1959. 44. sz. 8—9. l. [A Moszszovjet együttes romániai vendégjátékáról.]

RAPPAPORT Ottó: Tanulások és kilátások. — Jegyzetek a hat magyar színház műsorszövegeiről. — Utunk 1959. 42. sz. 8. l.

RÉGENI András: Színházaink és a falu. [Cikk.] Művelődés 1959. 4. sz. 33—34. l.

SÍPOSS Jenő: Gondolatok a színházi évad végén. [Cikk.] A Hét 1959. 31. sz. 16. l. [A csehszlovákiai magyar színjátszásról.]

SULHOF József: Színházi műsorgondok, irodalmi gondok. [Cikk.] Híd 1959. 6. sz. 523—528. l. [A vajdasági színházak zrenjanini tanácskozása nyomán.]

SZ. A.: Kolja bácsi Kolozsvárt. Utunk 1959. 48. sz. 4. l. [András Márton alakításáról Simonov: Egy szerelem története. c. darabjában.]

VILLAIN, Jean: Színház az északafrikai Maquisban. Ford. Bálincz Endre. Utunk 1959. 7. sz. 10. l. [Az algériai Nemzeti Színház előadásáról.]

Színjátszómozgalom

A népi színjátszás 10 éve. Művelődés 1957. 12. sz. 58. l.

BÁBI Tibor: A CSEMADOK színjátékok együttesének bratislavai kerületi versenyéhez. [Cikk.] A Hét 1959. 8. sz. 9. l. [A csehszlovákiai magyar színművészetről és az új magyar drámról.]

BALOGH József: Színészeink az üzemi színjátszásért. [Cikk.] Művelődés 1959. 4. sz. 35—36. l.

BARA Bálint: Nem mindegy, hogy mit játszunk. [Cikk.] Művelődés 1959. 10. sz. 35. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

[BARABÁSI] E[rzsébet]: A II. Caragiale Színjátszó Fesztivál előkészületei Kolozsvár tartományban. [Cikk.] Művelődés 1959. 9. sz. 16. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

BARABÁSI Erzsébet: A néző szemével. [Cikk.] Művelődés 1959. 9. sz. 12. l. [Az országos műkedvelő találkozó tartományközi fordulójáról.]

[B. M.]: Hivatásos színészek a műkedvelőkért. [Cikk.] Művelődés 1959. 6. sz. 31. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

CESEHI Gyula: Az együttélés művészete. Utunk 1959.

40. sz. 7. l. [A bukaresti Parhon egyetem színjátszó csoportjának Ludas Matyi előadásáról.]

F. I.: Az erdőszentgyörgyi színjátszókról. [Cikk.] Művelődés 1959. 7. sz. 39. l.

F. I.: Tartományközi színjátszóverseny Szátlánvárosban. [Cikk.] Művelődés 1959. 1. sz. 28—29. l.

G. G.: A rendező darab-elemző munkája. [Cikk.] Művelődés 1959. 12. sz. 45—46. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

G. G.: A rendező olvassa a darabot. [Cikk.] Művelődés 1959. 7. sz. 58. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

G. G.: A rendezőpeldányról. [Cikk.] Művelődés 1959. 9. sz. 58—59. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

—go—: Duda Gyurival kezdtek... [Cikk.] A Hét 1959. 51—52. sz. 13. l. [A csehszlovákiai magyar színjátszásról.]

HUNYADI András: Napirenden: a szakmai színvonal emelése. [Cikk.] Művelődés 1959. 5. sz. 17. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

JUHÁSZ Géza: Dilettantizmus [Cikk.] Híd 1959. 4. sz. 320—324. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

KÁROLY Sándor: Miért nincs színjátszás az aradi „November 7” gyárban? [Cikk.] Művelődés 1959. 12. sz. 47. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

Károly Sándor: Műkedvelés az aradi textilgyárban. [Cikk.] Művelődés 1959. 8. sz. 38. l.

KISS János: Számadás és tervezés Tordaszentlászlón. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 27. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

KUKTA György: Mit tesz a Várad Állami Színház és Állami Bábszínház a műkedvelő színjátékok és bábszínházak támogatásáért? [Cikk.] Művelődés 1959. 5. sz. 18. l.

Ludas Matyi a bukaresti diákok színpadán. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 10. l. [Fazekas Mihály művének Móríz Zsigmond-féle átdolgozásáról.]

Mai nézőközönségnek — többet a máról. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 27. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

MÉHES György: Hogyan dolgozik a díjnyertes HERBÁK színjátszó csoport? [Cikk.] Művelődés 1959. 7. sz. 22—23. l.

MELIUSZ József: A munkás és falusi színjátszás érdekében. [Cikk.] Művelődés 1959. 1. sz. 28—29. l.

MOGYORÓSSI Győző: Több tudással állnak a műkedvelő csoportok elé. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 26. l.

Műkedvelő színjátszás a kommunista nevé és szolgálatában. [Cikk.] Művelődés 1959. 6. sz. 32. l.

(m. z.): Színészek a munkásszínjátékok között. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 11. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

—nj—: Színjátszó seregszemlénk után. [Cikk.] A Hét 1959. 15. sz. 4. l. [A csehszlovákiai magyar színjátszásról.]

(—p—a): Előkészületek a II. Caragiale Fesztiválra. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 25. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

(—p—a): Örményesi tervek. [Cikk.] Művelődés 1959. 10. sz. 33. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

P[OLGÁR] István: Magasabb művészi színvonalon. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 22. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

POLGÁR István: Színészek a munkásszínjátékok között. [Cikk.] Művészet 1959. 3. sz. 10—11. l. [A romániai magyar színjátszásról.]

S. B. I.: Nyeretlenül is — nyerteseik. [Cikk.] Művelődés 1959. 10. sz. 33. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

S. J.: Mit kaptak és mit várnak az ombódi színjátékok a Caragiale Fesztiváltól? [Cikk.] Művelődés 1959. 10. sz. 34. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

S. J.: Műkedvelő színjátszásunk néhány problémája. [Cikk.] A Hét 1959. 15. sz. 9. l. [A csehszlovákiai magyar színjátszásról.]

SOMBORI Sándor: Hogyan támogatja a sepsiszentgyörgyi színház a műkedvelő színjátszókat? [Cikk.] Művelődés 1959. 4. sz. 32—33. l.

V. A.: A vásárhelyi színészek az üzemekben. [Cikk.] Művelődés 1959. 6. sz. 30. l. [A műkedvelő színjátszásról.]

Előadóművészet

ANAYI Ádám: Ünnepi szavalóest. Utunk 1959. 48. sz. 8. l. [A Temesvári Állami Magyar Színház Majakovszkij-estjéről. Ism.]

BARABÁSI Erzsébet: A versmondás is legyen közkincs. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 28. 1. [Az előadóművészetről.]

H. A.: „Legyen közkincs a vers!” [Cikk.] Művelődés 1959. 5. sz. 10–11. 1.

POÓR Lili: Rendszeressük a szavalóesteket. Művelődés 1957. 12. sz. 45. 1. [A versmondásról.]

SOMBORI Sándor: Legyen közkincs a vers! Versmondás és nyelvművelés. Művelődés 1957. 11. sz. 40–41. 1.

Bábszínház

LENDVAY Éva: Bábok a kísérleti színpadon. Utunk 1959. 11. sz. 2. 1. [Wolf: Kecafán és Hacafán c. bábdarabja a kolozsvári Bábszínházban. Ism.]

Film

DÁNOS Miklós: Budapesti jegyzetek. Utunk 1959. 41. sz. 8. 1. [Budapesti filmekről, színházi előadásokról és könyvekről.]

DEÁK Tamás: Az urhatnám polgár. — A Comédie Française előadása filmen. Utunk 1959. 43. sz. 10. 1. [Ism.]

GY. J.: Bonus reggel. Utunk 1959. 42. sz. 7. 1. [A. Tolstoj regényének filmváltozatáról. Ism.]

JÁNOSHÁZY György: „Mindent kibírni, mindent legyőzni...” Korunk 1959. 11. sz. 1674–1678. 1. [Solohov Embersors c. elbeszéléséről és filmváltozatáról.]

JUHÁSZ Zsuzsa, D.: Az átkozottak tanyája. [Filmkrit.] Magyar Képes Újság 1959. 7. sz. [Fritz Lang filmjéről.]

J[UHÁSZ] Zs[uzsa], D.: A meztelen Maja. [Filmkrit.] Magyar Képes Újság 1959. 21. sz. [Henry Koster filmjéről.]

KALAPOS Zoltán: Az öröm és a keserűség pillanatai. [Beszámoló a pulai filmversenyéről.] Híd 1959. 9. sz. 771–776. 1.

Két látogatás Chaplinnél. 1. Egon Erwin Kisch látogatása a harmincas évek elején... 2. Hans Eisler látogatása Chaplinnél 1959-ben. Ford. Bálnézi Endre. Utunk 1959. 18. sz. 10. 1.

KOISS László: A hazai filmipar csúcsteljesítményei. Magyar Képes Újság 1959. 16. sz. [Képes beszámoló a pulai filmfesztiválról.]

KOVÁTS Iván: Még egyszer az Embersors-ról. Utunk 1959. 45. sz. 8. 1. [Solohov novellájának filmváltozatáról.]

LÁNYI István: A film-válság újabb mérföldköve. Híd 1959. 7–8. sz. 651–653. 1. [A cannesi filmfesztiválról.]

RADÓ Imre: A panorámikus film. Korunk 1959. 7–8. sz. 1178–1182. 1.

R. M.: Nyugatinémet Hamlet. [Filmkrit.] Híd 1959. 11. sz. 964–966. 1. [Hellmuth Käutner modernizált Hamlet-filmje: Hallgatni kell. (Der Rest ist Schweigen.)]

SIMKÓ Margit: Szent Péter esernyője. [Cikk.] Hét 1959. 2. sz. 20. 1. [Mikszáth Kálmán regényének cseh szlovák-magyar koprodukciós filmváltozatáról.]

STAUD Géza: Film a legdemokratikusabb művészet. [Filmesztétikai cikk.] Magyar Képes Újság 1959. 3. sz.

SZILÁGYI András: Embersors. Utunk 1959. 44. sz. 8. 1. [Solohov elbeszélésének filmváltozatáról.]

TÖRÖK László: Embersors a mozivászonon. Igaz Szó 1959. 11. sz. 862–868. 1. [Solohov elbeszélésének filmváltozatáról.]

TÖRÖK László: Az irodalom mostohagyermek... Igaz Szó 1959. 6. sz. 927–928. 1. [A film forgatókönyvekről.]

TÖRÖK László: Színház és a mozivászonon. Utunk 1959. 45. sz. 8. 1.

Népköltészet

DIÓSSZILÁGYI Ibolya, F.: Az érmelléki lakodalmi költészet. Művelődés 1957. 12. sz. 56–57. 1.

FARAGÓ József: A Napsugár és a Kispajtás közmondás-gyűjtési versenye. Utunk 1959. 47. sz. 2. 1.

FARAGÓ József: Kelemenelki szolgadalok. Igaz Szó 1959. 11. sz. 985–994. 1. [A kelemenelki népköltészet-ről.]

FARAGÓ József: Népköltészeti kapcsolataink kutatásáért. [Tan.] Korunk 1959. 9. sz. 1301–1309. 1. [A kapcsolat-kutatás eredményei, problémái, feladatai.]

GORTVAI Erzsébet—SÁNDOR László: Népi Kincsek. [Kommentált szövegköltség.] Kárpátok 1958. 2. sz. 105–112. 1. [Aranyos János (népmese), Kukás kis-jány, Haraguszna rám a bátyi jányok (népdalok), Hová siet a kisasszony (népballada).]

GYÜRÉ Lajos: Kisgyarmati lakodalmi. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 88–93. 1. [Lakodalmi népszokás lejegyzése.]

KOVÁCS Ágnes: Mesegyűjtés, mesekiadás. Korunk 1959. 2. sz. 282–285. 1. [Gyűjtési és kiadási módszertani kérdésekről.]

KOVÁCH Géza: Kisiratos népköltési gyűjteményéről. Korunk 1959. 9. sz. 1370–1372. 1. [Két népköltési gyűjtemény: Iratosi kertek alatt és Kisiratosi népköltészet. Gyűjtötte: Kovács Ferenc. Ism.]

KÖNCZBI Ádám: Népköltészet és írástudás. Utunk 1959. 18. sz. 6–7. 1.

SZABÓ T. Attila: A magyar népmesetípusok. Korunk 1959. 2. sz. 279–282. 1. [Berze Nagy János: Magyar népmesetípusok. Pécs, 1957. I–II. k. c. könyvének ismertetése.]

SZILÁGYI Domokos: Iratosi kertek alatt. (Kisiratosi népköltészet.) Igaz Szó 1959. 128. 1. [Kovács Ferenc gyűjtésének ism.]

VAJDA Gyula: A versek országa. — [Néhány szó a kínai népdal-mozgalomról.] Utunk 1959. 47. sz. 9. 1.

V. M.: Népi alkotások a nyugati országokban. Művelődés 1957. 12. sz. 31. 1. [A nyugati államokbeli folklór-gyűjtésről.]

Nyelvművelés. Fordítási kérdések

FARKAS Dénes: Szilveszteri versek. Igaz Szó 1959. 1. sz. 133–135. 1. [Az „Utunk” szilveszteri számának három versfordításáról.]

FARKAS Dénes: Versfordítás? Igaz Szó 1959. 4. sz. 614–615. 1. [Irimie Negoia: Bányában c. versének fordításáról.]

KISS Géza: Klasszikus történetirők román fordításban. Utunk 1959. 41. sz. 2. 1. [Antik történeti művek fordításairól. Ism.]

MAYER Imre: Az élő beszéd ápolása. I. [Nyelvművelési cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 168–170. 1. [A helyes magyar kiejtésről.]

MAYER Imre: A élő beszéd ápolása II. [Nyelvművelési cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 333–336. 1.

MAYER Imre: Fordítsunk kellő gondot a szerkesztőségi munkára. [Nyelvművelési cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 637–640. 1.

MAYER Imre: Írjunk helyesen magyarul. [Nyelvművelési cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 487–491. 1.

RÁDULYI Endre: Beszéljünk helyesen. [Cikksorozat.] Művelődés 1959. 4. sz. 46. 1., 5. sz. 38. 1., 6. sz. 59. 1.

SOMBORI Sándor: Legyen közkincs a vers! Versmondás és nyelvművelés. Művelődés 1957. 11. sz. 40–41. 1.

II. EGYES SZERZŐK

Ady Endre

FÁBRY Zoltán: A halottak élén. [Tan.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 108–117. 1. [A Korunk 1939. szeptemberi számában Porta Hungarica címmel megjelent Ady-tanulmány folytatása. (4–5. fejezet.)]

IMPLON Irén, M.: Öreg diák emlékezik. Művelődés 1957. 11. sz. 16–17. 1. [Ady Endréről.]

JEBELEANU, Eugen: Tisztelet a harcosnak. Művelődés 1957. 11. sz. 6. 1. [Ady Endréről.]

MAROSI Péter: Góliát paritája. Igaz Szó 1959. 1. sz. 89–106. 1. [Ady Endre novelláiról.]

Negyven éve halt meg Ady Endre. [Cikk.] Művelődés 1959. 1. sz. 23. 1.

SENTIMREI Jenő: Az ő forradalma. [Cikk.] Utunk 1959. 4. sz. 3. 1. [Ady Endréről.]

VINCZE Géza: Ady és az orosz forradalmi mozgalmak. [Tan.] Korunk 1959. 2. sz. 204—215. l.

Aldridge, James

LÁTO Anna: Vissza a társadalomhoz. Korunk 1959* 12. sz. 1847—1849. l. [Aldridge, James A vadász c. regényéről.]

Aléchem, Sólem

FODOR Ernő: Sólem Aléchem centenáriuma. Korunk 1959. 3. sz. 448—451. l. [Az íróról és Tóbiás, a tejember c. regényéről.]

LÁNG Gusztáv: A forradalmi humanizmus írója. Igaz Szó 1959. 606—608. l. [Sólem Aléchemről.]

Andrejev, Leonyid

GÁLFALVI Zsolt: Leonyid Andrejev: Különös történet. [Ism.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 128—129. l.

MIKÓ Imre: Különös szerzők — különös történetek. [Cikk.] Korunk 1959. 6. sz. 920—923. l. [Leonyid Andrejev elbeszéléseiről.]

Antal Árpád

BERDE Zoltán: Megjegyzések egy új monográfiáról. Igaz Szó 1959. 1. sz. 106—110. l. [Antal Árpád Szentiványi Mihály c. monográfiájáról.]

MIKÓ Imre: Egy „kezdő író és megyei aljegyző” a reformkorban. [Ism.] Korunk 1959. 4. sz. 601—603. l. [Antal Árpád: Szentiványi Mihály c. monográfiájáról.]

Apáczai Csere János

SZIGETI József: A világi tudományosság úttörője. Korunk 1959. 10. sz. 1429—1441. l. [Apáczai Csere Jánosról.]

Apitz, Bruno

KRZYANOWSKI, Horst, a berlini Humboldt egyetem docense: Bruno Apitz új regénye. Utunk 1959. 40. sz. 2. l. [Apitz, Bruno „Farkasok közt meztelenül” c. regényéről.]

Aragon, Louis

CSEHI Gyula: A történelem vallatása. Utunk 1959. 52. sz. 2. l. [Aragon: La Semaine sainte c. regényéről. Ism.]

Louis Aragon hatvan éves. Művelődés 1957. 10. sz. 63. l.

SZILÁGYI Júlia: A Befejezetlen regény. Utunk 1959. 34. sz. 6. l. [L. Aragon művéről. Ism.]

SZILÁGYI Júlia: Az időszerű Aragon. Utunk 1959. 20. sz. 10. l.

Arany János

DEÁK Tamás: Arany János cezirája. [Cikk.] Korunk 1959. 2. sz. 272—274. l. [Arany megjegyzéseiről Vida József: Nemzeti koszorú c. verseskötetének a szalontai Arany-múzeumban őrzött egy példányában.]

—sz gy—: Arany-versek csehül. [Cikk.] A Hét 1959. 34. sz. 3. l.

Arany László

DÁNIELISZ Endre: Arany László: Magyar népmesék. [Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 456. l.

Arghezi, Tudor

DEÁK Tamás: Tudor Arghezi: Versek. [Ism.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 711. l.

SZEMELÉR Ferenc: Arghezi fordítása közben. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 600—603. l. [Arghezi költészetéről.]

Asztalos István

ASZTALOS István köszöntése. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 9. sz. 355—356. l. [Az „Igaz Szó” üdvözlő cikke.]

GÁLFALVI Zsolt: Írói alkát és változó valóság. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 2. sz. 253—258. l. [Asztalos Istvánról.]

HUSZÁR Sándor: Asztalos István. Utunk 1959. 20. sz. 5. l. [Asztalos Istvánról.]

KACSÓ Sándor: Asztalos István ötven éves. Utunk 1959. 34. sz. 5. l.

KÁNTOR Lajos: Négy vidám játék. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 873—874. l. [ASZTALOS István, Méhes György, Méliusz József és Sütő András egyfelvonásosairól.]

MAROSI Péter: Új színművek előjátékai. [Ism.] Utunk 1959. 7. sz. 4. l. [ASZTALOS István: A vidámság embere, Méliusz József: Nem olyan egyszerű és Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásosairól.]

NAGY Pál: Három szerző a színpadon. [Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 442—444. l. [ASZTALOS István: Törvényen, Méliusz József: Nem olyan egyszerű, Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásosa a kolozsvári Állami Magyar Színházban.]

OLÁH Tibor: Máról a manának. Három egyfelvonásos ősbemutatója Kolozsváron. [Cikk.] Művészet 1959. 3. sz. 7. l. ASZTALOS István: A vidámság embere; Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök; Méliusz József: Nem olyan egyszerű c. egyfelvonásosokról.]

Aymé, Marcel

CZIMMER Anna, G.: Az ezerarcú Aymé. [Ism.] Híd 1959. 7—8. sz. 676—678. l. [Marcel Aymé: A faljáró. Európa Könyvkiadó, 1958. c. könyvről.]

Bakó László

BARZSÓ Tibor: Rohanó évek sodrában. Kárpátok 1958. 2. sz. 120—121. l. [Bakó László: Rohanó évek sodrában. Versek. Kárpáton túli Területi Kiadó, 1956. Ism.]

Balla Károly

ASZTALOS István: Búcsú. Utunk 1959. 47. sz. 5. l. [Nekrológ Balla Károlyról.]

BODOR Pál: Menet közben. Balla Károly. Utunk 1959. 25. sz. 4. l. [Balla Károlyról.]

KÁNTOR Lajos: Az „enyém”-tól a „miénk”-ig. Korunk 1959. 11. sz. 1684—1686. l. [Balla Károly: Miska c. regényéről. Ism.]

KIS Péter: Az írói szó hitelével. Igaz Szó 1959. 1. sz. 135—136. l. [Balla Károly: Miska c. elbeszéléseiről.]

LÁNG Gusztáv: Az érettség igérete. Korunk 1959. 7—8. sz. 1198—1200. l. [Balla Károly Mesterhegedű c. regényéről.]

MAROSI Péter: Öröm, sőt reménység. Utunk 1959. 1. sz. 2. l. [Balla Károly: Miska c. elbeszéléseiről.]

MÉHESES György: Megvalósult álmokról. [Cikk.] Művelődés 1959. 4. sz. 49. l. [Ism. Balla Károly: Mesterhegedű c. elbeszéléskötetéről.]

NAGY Pál: Az emlékezés hangszerén... Igaz Szó 1959. 6. sz. 878—881. l. [Balla Károly novelláiról.]

SZILÁGYI András: Ki írja meg — helyette? Utunk 1959. 47. sz. 5. l. [Balla Károlyról.]

Balogh Edgár

FÁBRY Zoltán: Szegényország ajándéka. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 623—627. l. [Balogh Edgár: Egyenes beszéd. Cikkék, naplók, levelek. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadók Bukarest, 1958. c. könyvről.]

Bandić, Miloš I.

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. l. [Füst Milán: A feleségem története; Nazim Hikmet: Volt-e hát Iván Ivánovics? Miodrag Djurdjević:

Dozivanje himera; Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg; Grozdana Ohujić: Izlet u nebo; Miloš I. Bandić: Vreme romana.]

Banuș, Maria

KIS Gábor: Maria Banuș. Torentul. Igaz Szó 1959. 10. sz. 707—708. l. [M. Banuș új verskötetéről. Ism.]

Baranga, Aurel

RAPPAPORT Ottó: Évadnyitás. Marosvásárhely. Utunk 1959. 34. sz. 8. l. [Aurel Baranga: Diadaliv c. művének bemutatójáról. Ism.]

Barbu, Eugen

KÁNTOR Lajos: Búszke vagyok rá... Utunk 1959. 27. sz. 2. l. [Eugen Barburól.]
MAROSI Péter: Eugen Barbu: Soseana nordului. [Ism.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 705—706. l. [E. Barbu regényéről.]
MUNTEANU, Georg: Eugen Barbu írói útja. [Cikk.] Ford: M. R. Utunk 1959. 18. sz. 2. l.

Bartalis János

POLGÁR István: Bartalis János: Új mezők és új dalok felé. [Ism.] Új Élet 1959. 5. sz. 14. l.

Boureaanu, Radu

JANCSIK Pál: Radu Boureaanu: Umbra stelelor. Igaz Szó 1959. 10. sz. 709. l. [Radu Boureaanu verskötetéről. Ism.]

Bazin, Hervé

BORI Imre: Új nemzedék a látóhatáron. [Ism.] Híd 1959. 3. sz. 241—242. l. [Hervé Bazin: Akit szeretni mertem.]

Bágyi János

FARAGÓ József: Bágyi János meséi. Korunk 1959. 5. sz. 762—767. l. [Bágyi Jánosról és „Az eszős gyermek” c. meséinek kiadásáról.]
MARTON Lili: Bágyi János meséi. [Ism.] Utunk 1959. 5. sz. 4. l.

Bánffy Miklós

HUSZÁR Sándor: Az ostoba Li — és a mese vége. [Cikk.] Utunk 1959. 11. sz. 4. l. [Bánffy Miklósról.]

Behan, Brendan

M. L.: Az „új Bernard Shaw”. [Cikk.] Utunk 1959. 48. sz. 10. l. [Brendan Behanról.]

Beke György

IZSÁK József: Beke György: Tizenöt esztendő. [Riportkönyv. Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 875. l.
LÁTO Anna: Álló életképek. [Ism.] Utunk 1959. 51. sz. 2. l. [Beke György: Tizenöt esztendő c. riportkönyvéről.]

Benedek Elek

BALOGH Gáspár: Izessedj hát, kisbaconi alma. Utunk 1959. 37. sz. 9. l. [Benedek Elekről.]
BENEDEK Elek. [Cikk.] Művelődés 1959. 9. sz. 60. l.
ENGEL Károly: Benedek Elek és a román nép. Korunk 1959. 9. sz. 1329—1335. l.

FARAGÓ József: Amikor Benedek Elek még mesét hallgatott. [Cikk.] Utunk 1959. 37. sz. 9. l.
IZSÁK József: Benedek Elek emlékezete. — Születésének 100. évfordulóján. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 9. sz. 497—499. l.
KORMOS Gyula: Benedek Elekre emlékeztünk. [Cikk.] Utunk 1959. 38. sz. 4. l.
SZENTIMREI Jenő: Benedek Elek száz éves. [Megemlékezés.] Korunk 1959. 2. sz. 275—278. l.

Beniuc, Mihai

GEORGESCU, Paul: Az égről és a földről. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 679—682. l. [Mihai Beniuc költészetéről.]
MÁRKI Zoltán: Mihai Beniuc. Cu Un Ceas Mai Devreme. [Ism.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 704—705. l. [M. Beniuc verseskötetéről. Ism.]
OLÁH Tibor: Villámok és csillagok között. Igaz Szó 1959. 11. sz. 801—812. l. [Mihai Beniuc költészetéről, és válogatott versei magyar nyelvű kiadásáról.]
SZŐCS István: Évadnyitás. Kolozsvár. Utunk 1959. 35. sz. 9. l. [M. Beniuc: Kakukkvölgye c. drámájának előadásáról. Ism.]

Berkó Sándor

SÁNDOR László (Ungvár): Néhány tollvonás Berkó Sándor írói és emberi arcképéhez. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 118—121. l. [Életről, személyes kapcsolatokról.]

Bernáth Aurél

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 1. sz. 74—75. l.
[BERNÁTH Aurél: Így éltünk Pannóniában; Jean Paul Sartre: A fal; Szirmai Károly: Katlanban; Werner Heisenberg: A mai fizika világképe; Françoise Sagan: Egy hónapra, egy évre; Marcel Raymond: Baudelaire-től a szürrealizmusig.]

Beaumarchais, Pierre Augustin

BOBOK, József, dr.: Beaumarchais — népiesen [Színházi krit.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 330—332. l. [A Komáromi Magyar Területi Színház „Figaró házassága”-előadásáról.]

Bezuř, Petr

BOTKA Ferenc: Egy elfelejtett Bezuř fordítás [Szövegközlés.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 594—595. l. [P. Bezuř: Osztrava. Ford. Gábor Andor. Kassai Munkás 1923. ápr. 13.]
SZÁNTÓ György: Petőfi rokona — Bezuř. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 126—130. l. [Jegyzetek Petr Bezuř halálának első évfordulójára.]

Bihari Klára

LENDVAY Éva: Bihari Klára: Szomjúság. [Ism.] Új Élet 1959. 5. sz. 14. l.

Bogdánfi Sándor

BORI Imre: Az úttörő könyv. [Könyvism.] Híd 1959. 7—8. sz. 673—675. l. [Bogdánfi Sándor: Se füle, se farka. Humoreszkek. Progresz Kiadó, Noviszád 1959.]

Bogza, Geo

KAKASSY Endre: A költő-riporter. Igaz Szó 1959. 11. sz. 847—854. l. [Geo Bogzáról és válogatott írásainak magyar fordításáról. Ism.]
NAGY Pál: Az emberi méltóság frontharcosa. Utunk 1959. 20. sz. 2. l. [Bogza, Geo: Válogatott írásai. Ism.]

Božić, Mirko

BORBÉLY János: Mindenfajta embertelenség ellen. [Könyvism.] Híd 1959. 9. sz. 785—786. l. [Mirko Božić: Kurlani. Zora Könyvkiadó, Zagreb, 1954.]

Böll, Heinrich

BURÁNY Nándor: Feledhetetlen könyv. [Ism.] Híd 1959. 9. sz. 787—788. l. [Böll, Heinrich: Magukra maradtak. Európa Könyvkiadó, Bp. 1959.]

Bölöni György

CSEHI Gyula: Hűséges harcos. Bölöni György emlékének. Utunk 1959. 37. sz. 7. l.
S. A.: In memoriam Révai József — Bölöni György. [Nekrológ.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 596—598. l.

Bözödi György

GAGYI László: Bözödi György: Az eszös gyermek. [Ism.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 125. l.

Brandys, K.

Varsóból—Bonnba. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 760—762. l. [K. Brandys lengyel író Nyugat-Németországban tett látogatásáról. Az Inostrannaja Literatura 1959. 3. sz. külföldi sajtószemléje nyomán.]

Brecht, Bertold

F. e.: Brecht Kolozsvártott. Utunk 1959. 20. sz. 8. l. [Die Gewese der Frau Canar német nyelvű diákelőadásáról.]

LÁTÓ Anna: „Hiszek az értelemben.” Brecht bonyolult egyszerűsége. Utunk 1959. 24. sz. 9. l. [A Berliner Ensemble bukaresti „Az anya” c. előadásáról.]

LÁTÓ Anna: „Hiszek az értelemben”. A tudós dilemmája. Utunk 1959. 25. sz. 9. l. [A Berliner Ensemble Brecht: Galilei élete c. művének bukaresti előadásáról.]

SZILÁGYI Júlia: Tudományos igazság és erkölcs Brecht Galilei-darabjában. Korunk 1959. 4. sz. 609—612. l.

Bródy Sándor

BIHARI László: Bródy Sándor: Rembrandt. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 767—768. l.

DEÁK Tamás: Bródy [Sándor] Tanítónője Temesváron. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 9. l.

MÁRKI Zoltán: Kolozsvár: A Dada. [Cikk.] Művészet 1959. 2. sz. 8. l. [Bródy Sándor színművének bemutatásáról.]

SZŐCS István: A medikus. A Temesvári Állami Magyar Színház bemutatója. Utunk 1959. 48. sz. 8. l. [Bródy Sándor színművének előadásáról. Ism.]

Bugyonnij, Sz. M.

BARÓTI Pál: Bugyonnij életrajza. Korunk 1959. 11. sz. 1678—1680. l. [Sz. M. Bugyonnij: A megtett út. Ism.]
TAMÁS Gáspár: Egy forradalmár hadvezér arcképe. Utunk 1959. 51. sz. 2. l. [Sz. M. Bugyonnij: A megtett út c. könyvéről. Ism.]

Bulatović, Miodrag

BORI Imre: Emberek tűzvészben. [Krit.] Híd 1959. 2. sz. 138—143. l. [Bulatović, Miodrag regénye.]

Busecan, Teofil

SOMLAI László: Évadnyitás. Kolozsvár. Utunk 1959. 34. sz. 8. l. [Teofil Busecan: Beszélgetés a parkban, c. színművéről. Ism.]

Butor, Michel

BORI Imre: A regényírás új útjain [Könyvism.] Híd 1959. 7—8. sz. 682—685. l. [Michel Butor: La Modification c. regényéről.]

Călinescu, G.

KAKASSY Endre: Új Filimon-életrajz. Utunk 1959. 36. sz. 6. l. [G. Călinescu művéről. Ism.]

Camus, Albert

Albert Camus a „lázadó”. Igaz Szó 1959. 6. sz. 916—918. l.
BORI Imre: Bukás [Ism.] Híd 1959. 5. sz. 428—431. l. [A. Camus: Bukás c. regényéről.]

Čapek, Karel

MOLTER Károly: Karel Čapek országlátása. [Ism.] Utunk 1959. 7. sz. 2. l. [Az író „Aranykagylótól az éjjeli napig” c. könyvéről.]

Cervantes, Miguel de Saavedra

DEÁK Tamás: A szerelemföltött aggastyán. Utunk 1959. 26. sz. 2. l. [M. Cervantes: Példás elbeszélések. Ism.]

Cicero, Marcus Tullius

SZABÓ György: „A világ ismeri műveimet”. Korunk 1959. 12. sz. 1849—51. l. [Cicero Válogatott Művei. Bp. 1958., A kétezere éves Ovidius. Szemelvények a költő műveiből. Bp. 1958., Falus Róbert: Horatius. Bp. 1958. — Ism.]

Constant, Benjamin

IZSÁK József: Benjamin Constant: Adolphe. [Ism.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 129—130. l.

Coşbuc, George

ÁDÁM Zsigmond: Szoborleplezés Naszódon. Nyelv- és Irodalomtörténeti Közlemények. I. évf. 1957. 1—4. sz. 157. l. [G. Coşbucról.]

LÁNG Gusztáv: Coşbuc magyarul. Utunk 1959. 15. sz. 2. l. [G. Coşbuc: Költemények, válogatott versek. Ism.]

MÁRKI Zoltán: Az igazi Coşbuc — magyarul. Korunk 1959. 9. sz. 1363—1365. l. [Költeményei magyar kiadásának ism.]

Čosić, Bora

TOMÁN László: Regény a mulandóságról. [Ism.] Híd 1959. 2. sz. 143—144. l. [Bora Čosić: Svi smrtni. Kosmos könyvkiadó, Beograd 1958.]

Creangă, Ion

KISS Jenő: Barátság, szerelem. Igaz Szó 1959. 6. sz. 795—799. l. [I. Creangă, M. Eminescu és Veronica Micleről.]

Crnjanski, Miloš

JUHÁSZ Géza: A vándorlás [Könyvism.] Híd 1959. 6. sz. 529—533. l. [Miloš Crnjanski: Örökös vándorlás. Fórum kiadása, Noviszád, 1959. Ford. Csuka Zoltán.]

Csokonai Vitéz Mihály

KORMOS Gyula: Az ember, a poézis első tárgya. [Ism.] Utunk 1959. 31. sz. 2. l. [Csokonai Válogatott Műveinek romániai kiadásáról.]

SZIGETI József: Csokonai válogatott művei. Igaz Szó 1959. 3. sz. 437—441. l. [Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadónál megjelent kötetéről. Ism.]

VITA Zsigmond: Népszerűsítés és tudományos igény. Korunk 1959. 10. sz. 1522—1524. l. [A Haladó Hagományaink sorozat Csokonai Vitéz Mihály válogatott művei és Zajzoni Rab István Válogatott Versei c. kötetéről. Ism.]

Csukovszkij, Nyikolaj

BARÓTI Pál: Tömegek hősiessége. Utunk 1959. 47. sz. 2. l. [Nyikolaj Csukovszkij: A bolti égbolt c. regényéről. Ism.]

Darvas József

EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. l. [Mesterházy Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég; Földes Mihály: Hunvagy; Fehér Klára: A teremtes koronája és Kállai István: Kötéltánc c. színművének budapesti bemutatásáról.]

Davičo, Oskar

BORI Imre: Az élet végtelenségének ostroma. [Könyvism.] Híd 1959. 1. sz. 65—70. l. [Oskar Davičo: Radni naslov beskraj. Nolit Könyvkiadó, Beograd 1958.]

Dáné Tibor

JÁNOSHÁZY György: Vállalkozás és eredmény. [Tan.] Igaz Szó 1959. 6. sz. 881—891. l. [Dáné Tibor: Áthá-Rá, a fáraó írnoke c. történelmi regényéről.]
SZŐCS István: A fáraó írnokeának erkölcséről. Utunk 1959. 4. sz. 8—10. l. [Dáné Tibor: Átká-Rá, a fáraó írnoke c. regényéről.]

Debreczeni József

FEHÉR Ferenc: Néhány gondolat Debreczeni új könyvének olvasásakor. [Könyvism.] Híd 1959. 5. sz. 436—437. l. [Debreczeni József: Emberhús. Elbeszélések.]

Deleanu, Nicolae

KAKASSY Endre: Nicolae Deleanu: Mátkakert. Igaz Szó 1959. 3. sz. 455—456. l. [Ism.]

Diderot, Denis

CSEHI Gyula: Új Diderot-irodalom II. Korunk 1959. 2. sz. 252—256. l. [Az utóbbi 20 év Diderot-irodalmának ismertetése.]

Dis, szerb költő

POPOVIĆ, Petar: Költő a reménytelenségben. [Tanulmányvázlat.] Híd 1959. 3. sz. 246—248. l. [Dis költészetéről. Fordította Ács Károly.]

Djurdjević, Miodrag

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. l. [Füst Milán: A feleségem története; Nazim Hikmet: Volt-e hát Iván Ivánovics?; Miodrag Djurdjević: Dozivanja himera; Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg; Grozdana Olujić: Izlet u nebo; Miloš I. Bandić: Vreme romana.]

Dobozy Imre

EGRI Viktor: Szélvihar. [Színházi krit.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 166—167. l. [Dobozy Imre drámája a Magyar Területi Színházban.]

EGRI Viktor: Szélvihar. Dobozy Imre drámája a Magyar Területi Színházban. [Cikk.] A Hét 1959. 6. sz. 8. l.

JELEN Mária: Dobozy Imre „Szélvihar”-a Prágában. [Cikk.] A Hét 1959. 1. sz. 8. l.

Dosztoevszkij, Fjodor Mihajlovics

Gorkij vitája Dosztoevszkijjel. Igaz Szó 1959. 9. sz. 508—510. l. [J. Jurovszkij tanulmánya. Ism.]

Dovzszenko, Alekszandr

JÁNOSI János: Kötemény a tengerről. Igaz Szó 1959. 6. sz. 907—912. l. [Alekszandr Dovzszenko költeményéről. Ism.]

Duba Gyula

GÁLY Iván: A neveltetés művészete. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 319—321. l. [Duba Gyula: A nevető ember. Szatírák és humoreszkek.]

Dubov

MÉHES György: Dubov: Az árva fiú. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 769—770. l.

Dürrenmatt, Friedrich

BECSKI Andor: Két színjáték. Korunk 1959. 9. sz. 1366. l. [John Osborne: Dühöngő ifjúság és Fr. Dürrenmatt: A milliommónó látogatása. Ism.]
BURÁNY Nándor: Nincs menekülés [Könyvism.] Híd 1959. 1. sz. 73. l. [Friedrich Dürrenmatt: A baleset. Magvető könyvkiadó, Budapest 1958.]

Egri Viktor

DOBOS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle — 1959. 1. sz. 73—74. l. [Egri Viktor: Márton elindul és Türi üllő c. regényeinek rövid kritikai értékelése a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elmondott vitaindító előadás keretében.]
TURCZEL Lajos: Az Égő föld helye és jelentősége Egri életművében. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 155—160. l. [Egri Viktor: Égő föld c. regényéről.]

Ehrenburg, Ilja

LÁSZLÓFFY Csaba: Nyole pipa története. [Ism.] Korunk 1959. 11. sz. 1683. l. [Ilja Ehrenburg: A kommunár pipája. Elbeszélések. Magyar Helikon, Bp. 1959.]
SAS Andor: Ehrenburg novellák. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 484—486. l. [Ilja Grigorjevics Ehrenburg: A kommunár pipája. Novellák. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1959. Ism.]

Eminescu, Mihail

BALLA Ernő: A fiatal Eminescu. Korunk 1959. 10. sz. 1525—1527. l. [Kakassy Endre: A fiatal Eminescu c. monográfiájának ism.]
BENIUC, Mihai: Eminescu, a nép költője. Igaz Szó 1959. 6. sz. 778—784. l.
DEÁK Tamás: A szép könyv dicsérete. Igaz Szó 1959. 4. sz. 615—616. l. [Eminescu összes költeményei kiadásáról.]
FARKAS Dénes: Két Eminescu-vers tolmácsolása. Igaz Szó 1959. 6. sz. 788—794. l.
KAKASSY Endre: A költő szülőföldjén. I. [Cikk.] Utunk 1959. 24. sz. 3. l. [M. Eminescuról.]
KAKASSY Endre: A költő szülőföldjén II. [Cikk.] Utunk 1959. 25. sz. 8. l. [M. Eminescuról.]
KAKASSY Endre: Eminescu, a vándorszínész. [Tan.]

Igaz Szó 1959. 6. sz. 892—899. 1. [A költő színészi pályafutásáról. Részlet egy készülő, Eminescu életét bemutató könyvből.]

KISS Jenő: Barátság, szerelem. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 6. sz. 795—799. 1. [Creangă, Eminescu és Veronica Micleről.]

NAGY Pál: Kakassy Endre: A fiatal Eminescu. [Monográfia.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 876—877. 1. [Ism.]

OLAH Tibor: Teljes magyar Eminescut! [Cikk.] Igaz Szó 1959. 6. sz. 902—906. 1.

Everac, Paul

RAPPAPORT Ottó: A játék harmóniájáról. Utunk 1959. 48. sz. 4. 1. [Az egységes játéktípus problémája Paul Everac: Dr. Cristea házassága nagyváradi, Gábor Andor: Dollárpapa szatmári, Goldoni: Fogadós és Pogogyin: Arisztokraták e. színművének kolozsvári előadásával kapcsolatban.]

SZŐCS István: Dr. Cristea házassága. (A nagyváradi Állami Színház magyar tagozatának bemutatója.) Utunk 1959. 43. sz. 8. 1. [Paul Everac színművének előadásáról. Ism.]

Fagyejev, Alekszandr

LÁNG Gusztáv: Valóság és világnézet. Utunk 1959. 2. sz. 2. 1. [János János: Alekszandr Fagyejev esztétikai nézetei és Székely János: A valóság kötelező c. esztétikai tanulmányáról. Ism.]

Fazekas Mihály

CSEHI Gyula: Az együttélés művészete. Utunk 1959. 40. sz. 7. 1. [A bukaresti Parhon-egyetem színjátszó-csoportjának Ludas Matyi előadásáról.]

Ludas Matyi a bukaresti diákok színpadán. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 101. 1. [Fazekas Mihály művének Mórincz Zsigmond-féle átdolgozásáról.]

Fábrý Zoltán

B. E.: Fábrý Zoltán szlovákul. Korunk 1959. 6. sz. 918—919. 1. [Cikkei és tanulmányai szlovák kiadásáról. Ism.]

ŠPITZER, Juraj: Az igazság és a béke harcosa. [Könyvism.] Irodalmi szemle 1959. 2. sz. 294—297. 1. [Fábrý Zoltán: A gondolat és a béke igaza (szlovák nyelven). Válogatta és sajtó alá rendezte: Milan Pišút.]

Fegyín, Konsztantin

J[ÁNOSI] J[ános]: A megfejtett „titok”. Utunk 1959. 14. sz. 2. 1. [Gorkijnak egy Fegyínhez írott leveléről. Ism.]

MÁRKI Zoltán: Az elbeszélő titka. Korunk 1959. 11. sz. 1680—1681. 1. [Fegyín: Elbeszélések. (Kétnyelvű Olcsó Könyvtár. Budapest 1958.) c. kötetéről.]

Fehér Ferenc

BORI Imre: Költemények nyomában. [Jegyzetek Fehér Ferenc verseiről.] Híd 1959. 12. sz. 1007—1022. 1.

TOMÁN László: Földben, sárban, napfényben. [Könyvism.] Híd 1959. 7—8. sz. 669—672. 1. [Fehér Ferenc: Övig a földbe ásva és Zákány Antal: Napfény a sárban c. verskötetéről. Fórum-kiadó, Noviszád 1959.]

Fehér Klára

EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. 1. [Mesterházy Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég; Földes Mihály: Honvág; Fehér Klára: A teremtés koronája; Kállai István: Kötéltánc c. színművének budapesti bemutatójáról.]

Fekete Sándor

KÁNTOR Lajos: Egy új Petőfi-tanulmány. Korunk 1959. 5. sz. 767—769. 1. [Fekete Sándor: Petőfi a segédszerkesztő. Irodalomtörténeti Füzetek. Ak. Kiad., Bp. 1958. Ism.]

Feuchtwanger, Lion

BÁLINT Endre: Két író. Utunk 1959. 2. sz. 12. 1. [Fjodor Gladkov és Lion Feuchtwangerről.]

FEUCHTWANGER, Lion: Önéletrajféle. Az író 70. születésnapján írott cikke. Utunk 1959. 2. sz. 12. 1.

KIS Péter: Lion Feuchtwanger: Rókák a szőlőben. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 771. 1.

KONCSOL László: Lion Feuchtwanger: Rókák a szőlőben. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 161—164. 1.

MOLTER Károly: Simone harca. Utunk 1959. 46. sz. 2. 1. [Lion Feuchtwanger: Simone c. regényéről. Ism.]

SZÉLL Zsuzsa: Lion Feuchtwanger. Korunk 1959. 3. sz. 432—442. 1.

Filimon, Nicolae

KAKASSY Endre: Új Filimon-életrajz. Utunk 1959. 36. sz. 6. 1. [G. Călinescu művéről. Ism.]

Flaubert, Gustav

MÁRKI Zoltán: Flaubert és a Bovaryné. Korunk 1959. 3. sz. 453—457. 1.

Fodor Sándor

SZÉKELY Erzsébet: Folytatásokban maradt... Utunk 1959. 50. sz. 2. 1. [Fodor Sándor: Táborozók c. könyvéről. Ism.]

Forbáth Imre

CSANDA Sándor: Egy költő újra megszólal. [Cikk.] A Hét 1959. 3. sz. 16. 1. [Forbáth Imréről.]

SAS Andor: Egy költő, aki harcos, hű fia korának. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 152—155. 1. [Forbáth Imre versei. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958.]

Földes Mihály

EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. 1. [Mesterházy Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég; Földes Mihály: Honvág; Fehér Klára: A teremtés koronája és Kállai István: Kötéltánc c. színművének budapesti bemutatójáról.]

Frank, Anna

SZILÁGYI András: Ismerőseim-Frankék. Utunk 1959. 50. sz. 8. 1. [Az Anna Frank naplójának színházi előadásáról. Ism.]

Frank, Leonhard

BURÁNY Nándor: Az emberbe vetett hit győzelme. [Könyvism.] Híd 1959. 4. sz. 342—343. 1. [Leonhard Frank: Baloldalt dobog a szívem. Európa Kiadó, 1958.]

Franko, Ivan

SZOVA Péter: Ivan Franko újabb műve magyarul. [Könyvism.] Kárpátok 1958. 2. sz. 122—123. 1. [Ivan Franko: Boriszlav nevet. Kisregény. Fordította Zoltán Lajos. Ragyanszka Skola Könyvkiadó. 1957. Ism.]

VÁRADI STERENBERG János: Ivan Franko ismeretlen magyar tárgyú műve. Korunk 1959. 5. sz. 769—771. 1. [Az író A magyar nemzeti ősmonda c. művének ismertetése.]

Franyó Zoltán

DEÁK Tamás: Egy kísérlet kísértéseiről. — Megjegyzések Franyó Zoltán Faust fordításához. [Cikk.] Utunk 1959. 18. sz. 6—7. 1.

DEÁK Tamás: Évezredek hűrjain. [Ism.] Utunk 1959. 10. sz. 8—9. 1. [Franyó Zoltán műfordításkötetéről.]

ENDRE Károly: Franyó Zoltán Faust-fordítása. [Cikk.] Korunk 1959. 5. sz. 751—755. 1.

JÁNOSHÁZY György: Szépségek és botlások. [Krit.] Korunk 1959. 1. sz. 131—144. 1. [Bírálat Franyó Zoltán: Évezredek hűrjain c. műfordításkötetéről.]

OLÁH Tibor: Lírai világtájak. — Franyó Zoltán műfordításkötetéről. [Ism.] Igaz Szó 1959. 2. sz. 196—201. 1.

SZÁSZ JÁNOS: Felfordult arányok. Igaz Szó 1959. 6. sz. 921. 1. [Franyó Zoltán műfordításairól megjelent kritikákról.]

SZÉKELY János: A Faust és fordítása. Igaz Szó 1959. 11. sz. 841—847. 1. [Franyó Zoltán fordításáról.]

Füst Milán

TOMÁNY László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. 1. [Füst Milán: A feleségem története; Nazim Hikmet: Volt-e hát Iván Ivanovics? Miodrag Djurdjević: Dozivanje himera; Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg; Grozdana Olujić: Izlet u nebo; Miloš I. Bandić: Vreme romana.]

Gaál Gábor

KÁNTOR Lajos: Legközvetlenebb örökségünk. Korunk 1959. 7—8. sz. 1192—1195. 1. [Gaál Gáborról, a publicistáról.]

Galaction, Gala

KAKASSY Endre: Gala Galaction. [Cikk.] Utunk 1959. 15. sz. 2. 1. [80. születésnapja alkalmából.]

KAKASSY Endre: Gala Galaction nyolcvan éves. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 4. sz. 599—602. 1.

Galan, V. Em.

ANTAL Péter: V. Em. Galan: Baragán. Igaz Szó 1959] 10. sz. 706—707. 1. [V. Em. Galan regényéről. Ism.]

BÖZÖDI György: A Baragán fordítása közben. Igaz Szó 1959. 10. sz. 623—626. 1. [V. Em. Galan regényéről.]

Gall, Matei

BERDE ZOLTÁN: Matei Gall: Virradat előtt. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 877—878. 1.

Gábor Andor

BOTKA Ferenc: Egy elfelejtett Bezruč-fordítás. [Szövegközlés.] Irodalmi Szemle 1959. 34. sz. 594—595. 1. [Bezruč: Osztrava. Ford. Gábor Andor. Kassai Munkás 1923. ápr. 13.]

RAPPAPORT Ottó: A játék harmóniájáról. Utunk 1959. 48. sz. 4. 1. [Az egységes játéktípus problémája Paul Everac: Dr. Cristea házassága, váradi, Gábor Andor: Dollárpapa szatmári, Goldoni: Fogadósnő és Pogogyin: Arisztokraták c. színművének kolozsvári előadásával kapcsolatban.]

Gál László

BORI Imre: Dal a szegény halászáról. [Tan.] Híd 1959. 4. sz. 330—337. p. [Gál László: Dal a szegény halászáról c. kötetéről.]

FEHÉR Ferenc: Pirosszívú versek, fekete tintával [Könyvism.] Híd 1959. 5. sz. 437—438. 1. [Gál László: Dal a szegény halászáról c. kötetéről.]

Gelléri Andor Endre

GELLÉRI Andor Endre: A kulcs. [Kiadatlan elb.] Magyar Képes Újság 1959. 13. sz.

JUHÁSZ Géza: Nagymosoda. [Könyvism.] Híd 1959. 5. sz. 431—433. 1. [Gelléri Andor Endre: Nagymosoda c. regényéről.]

Gergely Sándor

BARÓTI Pál: Emlékmű. Utunk 1959. 49. sz. 2. 1. [Gergely Sándor: Vitézek és hősök c. regényéről. Ism.]

K. J.: Unnephez méltó előadás. [Cikk.] Művészet 1959. 1. sz. 7. 1. [Gergely Sándor: Vitézek és hősök című drámájának előadásáról.]

OLÁH Tibor: Vitézek és hősök. — Diszsbemutató a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színházban — Utunk 1959. 4. sz. 11. 1. [Gergely Sándor színműve. Ism.]

Ghilia, Alecu Ivan

ROLUCA, IACOB: Fiatal román regényírók. Korunk 1959. 5. sz. 755—762. 1. [Titus Popovici: Szomjúságban, Francisc Monteanu: A szobrok sohasem nevetnek és Alecu Ivan Ghilia: Komák c. regényéről.]

Gladkov, A.

OLÁH Tibor: A Gladkov: Szilveszter — Az Állami Székely Színház előadása. Utunk 1959. 18. sz. 8. 1.

Gladkov, Fjodor Vasziljevics

BÁLINT Endre: Két író. Utunk 1959. 2. sz. 12. 1. [Fjodor Gladkov és Lion Feuchtwangerről.]

GLADKOV, Fjodor: Október fénye. Részlet az író utolsó nyilatkozatából. Utunk 1959. 2. sz. 12. 1.

PAPP Ferenc: Fjodor Gladkov halálára. Igaz Szó 1959. 1. sz. 123—125. 1.

Goethe, Johann Wolfgang

DEÁK Tamás: Egmont és Klärchen. Utunk 1959. 19. sz. 2. 1. [Goethe: Egmontjáról új fordítása alkalmával.]

Gogol, Nyikolaj Vasziljevics

Egy hamis legenda szertefoszlik. Igaz Szó 1959. 9. sz. 503—504. 1. [Gogolról. E. Szmirnov Csukina tanulmánya. Ism.]

GALBÁCS Mihály: Gogol Köpönyege párizsi színpadon. Korunk 1959. 5. sz. 742—744. 1.

JÁNOSHÁZY György: A szatíra orosz mestere. Igaz Szó 1959. 4. sz. 603—605. 1. [Ny. V. Gogolról.]

POLGÁR István: Az élő Gogol. Utunk 1959. 14. sz. 2. 1. [Ny. V. Gogolról.]

Goldoni, Carlo

RAPPAPORT Ottó: A játék harmóniájáról. Utunk 1959. 48. sz. 4. 1. [Az egységes játéktípus problémája Paul Everac: Dr. Cristea házassága váradi, Gábor Andor: Dollárpapa szatmári, Goldoni: Fogadósnő és Pogogyin: Arisztokraták c. színművének kolozsvári előadásával kapcsolatban.]

Goodrich

SZILÁGYI András: Ismerőseim-Frankék. Utunk 1959. 1959. 50. sz. 8. 1. [Goodrich-Heckett darabjának színházi előadásáról. Ism.]

Gorkij, Maxim

- Gorkij levelei az irodalomról. Igaz Szó 1959. 5. sz. 743—748. l. [Az A. N. Afinogenovnak, N. Sz. Novosze-
lovnak, A. K. Vinogradovnak, V. N. Bagrovnak, A. V.
Korsunovnak, V. F. Pletnyevnek írt levelek.]
Gorkij vitája Dosztojevszkijjel. Igaz Szó 1959. 9. sz.
508—510. l. [J. Juzovszkij tanulmánya. Ism.]
J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: A gorkiji eposz. Utunk 1959.
3. sz. 2. l. [A gorkiji eposz problémái. E. V. Tager
„M. Gorkij művészete és a szocialista realizmus kér-
dése” Moszkva 1958. c. tanulmánykötetben meg-
jelent tanulmányának ism.]
JÁNOSHÁZI György: Egy színház, egy darab — két
értelmezés. Utunk 1959. 9. sz. 8. l. [Gorkij: Éjjeli
menedékhely c. színművének bemutatójáról a kolozs-
vári Nemzeti Színházban.]
J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: A megfejtett „titok”. Utunk
1959. 14. sz. 2. l. [Gorkij egy Fegyvinhez írott leve-
léről. Ism.]
J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: Bulicsov és a többiek. Utunk
1959. 13. sz. 2. l. [Fegyvin gondolatai Gorkij szindarab-
járól. Ism.]
J[ÁNOSHÁZI] J[ános]: Nyolc levél. Utunk 1959. 15. sz.
2. l. [Nyolc ismeretlen Gorkij-levél. Ism.]

Graves, Robert

- : Két hír a világirodalomból. [Ism.] Irodalmi Szemle
1959. 3. sz. 461—462. l. [Robert Graves: Ádám
Bordája: A „Die Kultur” cikke a nyugatnémet írók
anyagi helyzetéről.]

Grimault, Berthe

- n —i: [Berthe Grimault-ról] Utunk 1959. 4. sz.
12. l.

Györy Dező

- TURCZEL Lajos: Egy élő költő hagyományértékű élet-
műve. [Rec.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 437—441. l.
[Györy Dező: Zengő Dunatáj. Válogatott versek.
Bp. 1957.]

Hajdú Zoltán

- Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. l. [A romániai
magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik,
Hornák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal
írókról.]

Halász-Hradil Elemér

- RÁCZ Olivér: Halász-Hradil Elemér. Irodalmi Szemle
1959. 4. sz. 586—593. l. [Emlékezés Halász-Hradil
Elemér festőművészre, megtalált naplója alapján.]

Hasdeu, Bogdan Petriceicu

- CSEKE Géza: Bogdan Petriceicu Hasdeu: Razvan és
Vidra. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 765—766. l.

Hašek, Jaroslav

- MAROSI Péter: Svejk is ember! Utunk 1959. 11. sz.
8. l. [A Svejk előadásáról.]
MÉHES György: Svejk, a derék katona. — Bemutató a
kolozsvári Állami Magyar Színházban. Utunk 1959.
8. sz. 8. l.

Heckett

- SZILÁGYI András: Ismerőseim — Frankék. Utunk
1959. 50. sz. 8. l. [Goodrich és Heckett darabjának
színházi előadásáról. Ism.]

Hečko, František

- TÓTH Tibor: František Hečko. [Cikk.] Korunk 1959.
5. sz. 741—742. l.

Heltai Gáspár

- LOEW, Hans: A „Haladó Hagyományok” és a kora-
beli illusztráció kérdései. Korunk 1959. 1. sz. 151—153.
l. [Heltai Gáspár válogatott munkái kiadásának illusz-
trálásáról.]

Hemingway, Ernest

- DEÁK Tamás: Hemingway: Búcsú a fegyverektől.
[Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 459—460. l.
HEMINGWAY, Ernest: Örömetst mennek a Szovjet-
unióba. [Nyilatkozat.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz.
618—619. l. [A Literaturnaja Gazeta cikke nyomán.]

Herceg János

- DAMJANOV, Jadranka: Herceg János: Ég és Föld
[Könyvism.] Magyar Képes Újság 1959. 7. sz.
TOMÁN László: Az igazi vajdasági író. [Ism.] Híd
1959. 12. sz. 1058—1060. l. [Herceg János egyénisé-
géről és költészetéről.]
VUKOVICS Géza: Játék az álom és a valóság mesgijén.
[Tan.] Híd 1959. 7—8. sz. 662—668. l. [Herceg János:
Ég és föld. Fórum-kiadás, Noviszád 1959.]

Hidas Antal

- SZEGŐ György: Hidas Antal orosz nyelvű Petőfi-élet-
rajza. [Ism.] Korunk 1959. 3. sz. 447—448. l.

Hikmet, Nazim

- TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid
könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. l.
[Füst Milán: A feleségem története; Nazim Hikmet:
Volt-e hát Iván Ivánovics?; Miodrag Djurdjević:
Dozivanje himera; Antoine de Saint-Exupéry:
A kis herceg; Grozdana Olujic: Izlet u nebo; Miloš
I. Bandić: Vreme romana.]

Horatius, Quintus Flaccus

- SZABÓ György: „A világ ismeri műveimet.” Korunk
1959. 12. sz. 1849—1951. l. [Cicero Válogatott Művei
Bp. 1958. A kétezer éves Ovidius. Szemelvények a
költő műveiből. Bp. 1958. Falus Róbert: Horácius.
Bp. 1958. Ism.]

Hornák József

- BÁLINT Tibor: Menet közben. [Cikk.] Hornák József.
Utunk 1959. 48. sz. 2. l. [Hornák Józsefről.]
Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. l. [A romániai
magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik,
Hornák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal
írókról.]

Horváth Imre

- CSEHI Gyula: Menet közben. [Cikk.] Horváth Imre.
Utunk 1959. 29. sz. 4. l. [Horváth Imréről.]

Horváth István

- KISS Jenő: Horváth István köszöntése. Igaz Szó 1959.
11. sz. 861—862. l. [Ötvenedik születésnapja alkalmából.]
KORMOS Gyula: Horváth István köszöntése. Utunk
1959. 40. sz. 2. l. [Ötvenedik születésnapja alkalmából.]

Huszár Sándor

- BODOR Pál: Menet közben. [Cikk.] Huszár Sándor. Utunk 1959. 46. sz. 7. l. [Huszár Sándorról.]
- CSEHI Gyula: Számadás és ígélet. Utunk 1959. 50. sz. 6—7. l. [Huszár Sándor: Számadás helyett c. novelláskötetéről. Ism.]
- SZÖCS István: Kritikai „látószövegés”. Utunk 1959. 51. sz. 4. és 10. l. [Polémia Huszár Sándorról Kaosir Máriával: „Irodalmi krónika Huszár Sándor új novelláskötetéről” c. írásával kapcsolatban.]
- TAMÁS Gáspár: A művészi igénytelenség ellen. Utunk 1959. 52. sz. 2. l. [Polémia Szöcs István: Kritikai „látószövegés” c. cikkével, Huszár Sándor novelláskötetével kapcsolatban.]
- Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. l. [A romániai magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik, Hornyák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal írókról.]

Hviezdoslav, Pavel Országh

- KISS Ibolya, L.: Emlékek szárnyán. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 122—126. l. [Emlékezés Hviezdoslav Országh Pálra és feleségére.]
- PESTHY Mária: Nehány megjegyzés A csász feleségének magyar fordításához. [Kritikai ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 171—175. l. [P. O. Hviezdoslav: A csász felesége. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1958. Monoszloy M. Dező fordítása.]
- SZALATNAI Rezső: Hviezdoslav magyarul. Korunk 1959. 10. sz. 1532—1534. l. [A költő A csász felesége c. elbeszélő költeménye. Ism.]

Ibañez, Blasco

- BÁLINT István: Blasco Ibañez: Májusvirág. [Is m.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 130—131. l.
- GELLÉR Tibor: A halázcselet balladája [Könyvism.] Hid 1959. 2. sz. 152—153. l. [Blasco Ibañez: Májusvirág. Európa könyvkiadó, Budapest 1958. l. Izsák József: Májusvirág. Utunk 1959. 2. sz. 2. l. [Blasco Ibañez regénye. Ism.]
- ISZÁK József: Májusvirág. [Is m.] Utunk 1959. 2. sz. 2. l. [Blasco Ibañez regényéről.]

Illés Béla

- EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. l. [Mesterházy Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég; Földes Mihály: Honvág; Fehér Klára: A teremtes koronája és Kállai István: Kötéltánc c. színművének budapesti bemutatásáról.]
- (K. J.) Illés Béla: Eg a Tisza. [Is m.] Művelődés 1957. 10. sz. 25. l.

Illés Endre

- TOMÁN László: Hamisjátékosok leleplezése. [Könyvism.] Hid 1959. 2. sz. 144—146. l. [Illés Endre: Hamisjátékosok. Elbeszélések, novellák, karcolatok. Magvető könyvkiadó, Bp. 1958.]

Isanos, Magda

- ANTAL Péter: Magda Isanos: Versek. [Is m.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 879—881. l.

Izakovics, Antonije

- JUHÁSZ Géza: A forradalom erkölce és lélektana. [Könyvism.] Hid 1959. 12. sz. 1061—1063. l. [Antonije Iszakovics: Nagy gyerekek. Forum kiadó, Noviszád 1959.]

Jebeleanu, Eugen

- KISS Jenő: Eugen Jebeleanu, a műfordító. Igaz Szó 1959. 10. sz. 642—643. l.
- KISS Jenő: A műhöz méltó tolmácsolás. Utunk 1959. 10. sz. 2. l. [E. Jebeleanu János Vitéz fordításáról.]
- LAKATOS Tibor: Eugen Jebeleanu: Válogatott Versek. (Ford. Szemlér Ferenc, Bajor Andor, Majtényi Erik.) [Is m.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 125—127. l.

- MIKÓ Ervin: A Jebeleanu házaspárnál. [Riport.] Utunk 1959. 25. sz. 10. l.

Jilemnický, Peter

- MÉLIUSZ József: Párbeszéd az esztendőkkkel. Peter Jilemnický. Utunk 1959. 24. sz. 8. l. [Megemlékező sorok az író pályájáról, művéről, munkásságáról.]

Jo-fu

- VAJDA Gyula: Jo-fu versek. Utunk 1959. 39. sz. 8. l. [A „Zenepalotá”-ról. Ism.]

Jókai Mór

- KISS Géza: Jókai románul. Utunk 1959. 26. sz. 2. l. [Jókai művei román fordításainak történetéről.]

József Attila

- BORI Imre: Az adósság törlesztése. [Könyvism.] Hid 1959. 9. sz. 783—784. l. [József Attila összes művei. Akadémiai Kiadó, Bp. 1955—1958.]
- BORI Imre: Vázlat József Attila ars poetikájáról. [Tan.] Hid 1959. 4. sz. 267—276. l.
- KORMOS Gyula: József Attila egy szava. Utunk 1959. 28. sz. 7. l. [József Attila: Fiatal életek indulója c. versének elemzése.]

Juhász Gyula

- GYÜRE Lajos: Juhász Gyula: Örökség. [Is m.] A Hét 1958. 2. sz. 16. l.

Kakassy Endre

- BALLA Ernő: A fiatal Eminescu. Korunk 1959. 10. sz. 1525—1527. l. [Kakassy Endre: A fiatal Eminescu c. monográfiájának ism.]
- NAGY Pál: Kakassy Endre: A fiatal Eminescu. [Monográfia.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 876—877. l. [Is m.]

Karinthy Frigyes

- KOSZTOLÁNYI Dezsőné: Emlékezés Karinthy Frigyesre. Hid 1959. 4. sz. 307—310. l. [Életrajzi adalékok Karinthy fiatalkoráról.]

Karvas, Peter

- ev —: Éjféli mise [Színházi krit.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 327—330. l. [Peter Karvas új drámájának bemutatója a Hviezdoslav Színházban.]

Kastelan, Jure

- J.[UHÁSZ] Zs[uzsa] D[r.]: Homok és Hullám [Színházi beszámoló.] Magyar Képes Újság 1959. 2. sz. [Jure Kastelan darabja a Zágrábi Drámai Színházban.]

Kasszil, Lev

- GALBÁCS Mihály: Kasszil: A napsugár szerelmese. [Is m.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 457—459. l.

Katajev, Valentin

- JANCSIK Pál: Egy ismert író ismerős regényhőseiről. Korunk 1959. 11. sz. 1681—1682. l. [Katajev: Tanya a puszta c. regényéről. Ism.]

Katona József

- J[ÁNOSHÁZI] Gy[örgy]: A Bánk Bán új kiadásához. Korunk 1959. 10. sz. 1517—1518. l. [Adalék a dráma színpadi történetéhez.]

Katona Szabó István

- NAGY PÁL: A novellától a regényig. Igaz Szó 1959. 12. sz. 970—976. l. [Katona Szabó István: Borika c. regényéről.]

Kazinczy Ferenc

Kazinczy Ferenc. [Cikk.] A Hét 1959. 43. sz. 9. l.
 KORMOS Gyula: Kazinczy emlékezete. [Cikk.] Utunk 1959. 49. sz. 2. l.
 SAS Andor: Kazinczy Ferenc a diéták városában. [Cikk.] A Hét 1959. 47. sz. 16. l.

Kállai István

EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. l. [Mesterházy Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég, Fehér Klára: A teremtés koronája, Földes Mihály: Houvagy; és Kállai István: Kötéltánc c. színművének budapesti bemutatásáról.]

Kármán József

TURCZEL Lajos: Losoncra indult el és Losoncra tért vissza. (Kármán születésének 90. évfordulójára. [Cikk.] A Hét 1959. 11. sz. 16. l.

Károly Sándor

SZŐCS István: Évadnyitás. Temesvár. Utunk 1959. 34. sz. 9. l. [Károly Sándor: Égből pottyant vendég c. színművéről. Ism.]

Kelemen Lajos

SZABÓ T. Attila: Kelemen Lajos. Nyelv- és Irodalomtörténeti Közlemények. I. évf. 1957. 1—4. sz. 109—110. l. [Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Ism.]

Kemény János

(F. D.): Rendszeresíteni kell. Igaz Szó 1959. 6. sz. 926. l. [Az Írószövetség marosvásárhelyi fiókjának vita-ülése Kemény János: Vadpáva c. művéről. Ism.]
 OLÁH Tibor: A Havas könyve. Utunk 1959. 43. sz. 2. l. [Kemény János: Vadpáva c. könyvéről. Ism.]
 PAPP Ferenc: Kemény János: Vadpáva. [Ism.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 127—128. l.

Keresztury Dezső

BORI Imre: A képekönnyv. [Ism.] Híd 1959. 6. sz. 539—540. l. [Keresztury Dezső: A magyar irodalom képekönnyve. Magvető, Bp. 1956.]

Kipling, Rudyard

JÁNOSHÁZY György: Dzsungel-szemlélet. Utunk 1959. 48. sz. 2. l. [Rudyard Kiplingről.]

Kisch, Egon Ervin

Két látogatás Chaplinnél. 1. Egon Ervin Kisch látogatása a harmincas évek elején... 2. Hans Eisler látogatása Chaplinnél, 1959-ben. Ford. Bálincz Endre. Utunk 1959. 18. sz. 10. l.

Kiss Ibolya, L.

Dobos László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 75. l. [Kiss Ibolya, L.: A folyón túl c. regényének rövid kritikai értékelése a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás keretében.]

Kodolányi János

—bi—: Kodolányi János: Földindulás. [Cikk.] A Hét 1959. 26. sz. 12. l. [A színmű csehszlovákiai előadásáról.]

Kolcov, Mihail

SZILÁGYI Júlia: Vallomás a proletár nemzetközségről. Utunk 1959. 16. sz. 10. l. [Mihail Kolcov: Spanyolországi napló c. könyvéről. Ism.]

Kolozsvári-Grandpierre Emil

BORI Imre: Az értelem dicsőretéről. [Könyvism.] Híd 1959. 11. sz. 962—963. l. [Kolozsvári-Grandpierre Emil: Legendák nyomában. Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1959.]

Konstantinović, Radomir

BORI Imre: Tisztátalan emberi lelkek. [Könyvism.] Híd 1959. 1. sz. 70—72. l. [Radomir Konstantinović: Česti i prejavi. Nolit Könyvkiadó, Beograd 1958.]

Kónya József

BÁBI Tibor: A Kincskeresők a Csemadok műsorán. [Cikk.] A Hét 1959. 9. sz. 10. l. [Kónya József színművéről.]
 DOBOS László: A megszállott. [Könyvism.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 630—634. l. [Kónya József regényéről.]

Korda István

BARÓTI Pál: Ha az író nem ismeri tárgyát... Utunk 1959. 41. sz. 4. l. [Korda István: Szembenéz a csillagokkal c. ifjúsági regényéről. Ism.]
 SZÉKELY Erzsébet: Tematikai gazdagodás — művészi egyenletlenség. Igaz Szó 1959. 12. sz. 977—984. l. [Az ifjúsági irodalomról Méhes György: Veronika, Tóth Kálmán: Kagur, a farkas, és Korda István: Szembenéz a csillagokkal c. könyve kapcsán.]

Kós Károly

KÁNTOR Lajos: „Fellebezési tárgyalás.” Korunk 1959. 10. sz. 1514—1517. l. [Kós Károly: Budai Nagy Antal c. drámájáról.]
 LÁNG Gusztáv: Régi könyv — mai mondanivaló. Korunk 1959. 1. sz. 146—151. l. [Molter Károly: Tibold Márton c. regényéről és Kós Károly: Budai Nagy Antal c. drámájáról.]

Kosztolányi Dezső

DÉR Zoltán: Hét ismeretlen Kosztolányi-vers. [Kommentált szövegkiadás.] Híd 1959. 11. sz. 939—945. l. [Sors, Ágac-virágok, Altatódal. Az alkonyathoz, A szerelem, Egy leányról, A költő tentásüvege.]

Kovács Ferenc

KOVÁCH Géza: Kisiratos népköltési gyűjteményéről. Korunk 1959. 9. sz. 1370—1372. l. [Két népköltési gyűjtemény: Iratosi kertek alatt és Kisiratosi népköltészet. Gyűjtötte: Kovács Ferenc. Ism.]
 SZILÁGYI Domokos: Iratosi kertek alatt. (Kisiratosi népköltészet.) Igaz Szó 1959. 128. l. [Kovács Ferenc gyűjtésének ism.]

Kovács György

MÁRKI Zoltán: Arányok, erények. — Jegyzetek Kovács György két új könyvéről. Igaz Szó 1959. 11. sz. 835—841. l. [A Krisztina és a halálraítelt és az Özsdola leánya c. regényekről.]
 MOLTER Károly: Menet közben. Kovács György. [Cikk.] Utunk 1959. 27. sz. 4. l. [Kovács Györgyről.]

Kovács Vilmos

SÁNDOR László: Új költő bemutatkozása. Kárpátok 1958. 2. sz. 118—119. l. [Kovács Vilmos: Vallani kell! Kárpánton túli Területi Kiadó 1957. Ism.]

Kriza János

FARAGÓ József: Kriza János adatgyűjtése Darwin részére. [Cikk.] Korunk 1959. 11. sz. 1664—1665. l.

Kuo Mo-zso

MÁRKI Zoltán: Csü Jüan. Korunk 1959. 10. sz. 1527—1529. l. [Kuo Mo-Zso tragédiája. Ism.]

Lafitte, Jean

—: Jean Lafitte: Akik életben maradtak (Ceux qui vivent) [Könyvism.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 461. l.

Lao-ce

SZILÁGYI Júlia: A filozófus és költő Lao-ce. Korunk 1959. 6. sz. 923—926. l. [Az Út és Erény könyvéről.]

Laták István

FEHÉR Ferenc: Beszélgetés Laták Istvánnal [Rádió-interjú]. Híd 1959. 4. sz. 325—329. l. [Laták István írói munkásságáról, a Híd folyóiratnál végzett tevékenységéről.]

Laxness, Halldór Kiljan

LATÁK István: A jó papkisasszony [Könyvism.] Híd 1959. 10. sz. 872—873. l. Halldór Kiljan Laxness: A jó papkisasszony. Kisregény.]

Lászlóffy Aladár

FARKAS Dénes: Modor és zűrzavar. Igaz Szó 1959. 6. sz. 924—926. l. [Lászlóffy Aladár: Áprilisi vallomás c. verséről.]

Leonov, Leonyid

Beszélgetés az Orosz erdő szerzőjével. Igaz Szó 1959. 6. sz. 912—913. l. [Leonyid Leonovról.]
MÉHES György: Az orosz erdőről és az orosz emberekről. Művelődés 1957. 10. sz. 34. l. [Leonyid Leonov: Orosz erdő c. regényéről. Ism.]

Lermontov, Mihail Jurjevics

LÁTÓ Anna: Tíz lépés. Utunk 1959. 44. sz. 9. l. [A Mosszovjet együttes Lermontov: Álarcosbál-előadásáról. Ism.]

Lewis, Sinclair

JÁNOSHÁZY György: Két regény az amerikai polgárról. Igaz Szó 1959. 11. sz. 854—860. l. [Sinclair Lewis: Babitt és Dodsworth c. regényeiről.]
KÁNTOR Lajos: Sinclair Lewis időszerezése. Korunk 1959. 4. sz. 605—609. l.

Liberati, André

K. I.: Francia regény az újjáéledő fasizmus ellen. [Is.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 619. l. [André Liberati: Az öreg kapitány (Vieux capitain).]

London, Jack

MONOSZLÓY M. Dezső: Jack London: Martin Eden [Is.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 164—166. l.

Lovicsek Béla

DOBOS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 77—78. l. [Lovicsek Béla: Haragosok és Mács József: Téli világ c. kötetének rövid kritikai értékelése és összehasonlítása a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás keretében.]

Mailer, Norman

BORI Imre: Szarvasok kertje. [Könyvism.] Híd 1959. 5. sz. 434—436. l. [Norman Mailer: Szarvasok kertje c. regényéről.]

Majakovszkij, Vlagyimir Vlagyimirovics

ANAVI Ádám: Ünnepi szavalest. Utunk 1959. 48. sz. 8. l. [A Temesvári Állami Színház Majakovszkij-estjéről. Ism.]

ÁCS Zoltán: A „nyárspolgárius vulgárisz” és társai. Utunk 1959. 42. sz. 2. l. [Majakovszkij: Poloska, Gőzfürdő. Európa Könyvkiadó 1959. Ism.]

BOTKA Ferenc: Majakovszkij csehszlovákiai „magyar útjának” vázlata. [Cikk.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 426—436. l. [A csehszlovákiai magyar Majakovszkij-fordítások történetéről.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Két poema tanulságai. Utunk 1959. 1. sz. 2. l. [Majakovszkij: Vlagyimir Iljics Lenin és Csudajó c. verséről.]

Majtényi Erik

SZŐCS István: Menetközben Majtényi Eriknél. Utunk 1959. 24. sz. 4. l. [Majtényi Erikről.]

Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. l. [A romániai magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik, Hornyák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal írókról.]

Majtényi Mihály

JUHÁSZ Géza: Ajándék [Könyvism.] Híd 1959. 11. sz. 949—952. l. [Majtényi Mihály: Lássuk a medvét. Forum kiadó, Novisád 1959.]

Malraux, André

BORI Imre: Európa az altenburgi diófák alatt. [Is.] Híd 1959. 6. sz. 537—539. l. [André Malraux: Az altenburgi diófák. Regény.]

Maltz, Albert

KÁNTOR Lajos: Embernek maradni. Korunk 1959. 9. sz. 1356—1360. l. [Albert Maltz regényeiről és novelláiról.]

Mann, Thomas

BURÁNY Nándor: Thomas Mann négy könyve. [Is.] Híd 1959. 6. sz. 540—542. l. [Lotte Weimarban, regény. Európa Könyvkiadó, Bp. 1957. Ford.: Lányi Viktor; Novellák, I.—II. Európa Könyvkiadó, Bp. 1957.; A kiválasztott. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1957. Ford.: Jékely Zoltán; Egy szélhámos vallomásai. Magvető Könyvkiadó Bp. 1956. Ford.: Lányi Viktor.]

Mao Ce-tung

DEÁK Tamás: Sárkányölő lírai hős. Utunk 1959. 39. sz. 9. l. [Mao Ce-tung 21 verse. Ism.]

Marinković, Ranko

BORBÉLY János: A háború utáni jogoszlov irodalom egyik legértékesebb alkotása. [Könyvism.] Híd 1959. 11. sz. 958—961. l. [Ranko Marinković: Ruke. Elbeszélések. Prosveta kiadó, Beograd 1956.]

Mács József

DOBOS László: Új riportkönyv. [Is.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 480—484. l. [Mács József: Pipafüstben. R riportok és kareolatok.]

DOBOS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 77—78. l. [Lovicsek Béla: Haragosok és Mács József: Téli világ c. kötetének rövid kritikai értékelése és összehasonlítása a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás keretében.]

Méhes György

KÁNTOR Lajos: Négy vídám játék. Igaz Szó 1959. 11. sz. 873—874. l. [Asztalos István, Méhes György, Méliusz József és Sütő András egyfelvonásosairól. Ism.]

SZÉKELY Erzsébet: Tematikai gazdagodás — művészi egyenetlenség. Igaz Szó 1959. 12. sz. 977—984. l. [Az ifjúsági irodalomról Méhes György: Veronika, Tóth Kálmán: Kagur, a farkas, és Korda István: Szembenéz a csillagokkal c. könyve kapcsán.]

Méliusz József

KÁNTOR Lajos: Négy vidám játék. Igaz Szó 1959. 11. sz. 873—874. l. [Asztalos István, Méhes György, Méliusz József és Sütő András egyfelvonásosairól. Ism.]

MAROSI Péter: Új színművek előjátékai. Utunk 1959. 7. sz. 4. l. [Asztalos István: A vidámság embere, Méliusz József: Nem olyan egyszerű, és Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásosáról. Ism.]

NAGY Pál: Három szerző a színpadon. [Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 442—444. l. [Asztalos István: Törvényen, Méliusz József: Nem olyan egyszerű, Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásosa a kolozsvári Állami Magyar Színházban.]

OLÁH Tibor: Máról a mának. Három egyfelvonásos ősbemutatója Kolozsváron. [Cikk.] Művészet 1959. 3. sz. 7. l. [Asztalos István: A vidámság embere; Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök; Méliusz József: Nem olyan egyszerű c. egyfelvonásosáról.]

Melville, Herman

HALÁSZ Sándor: Világnézetek harca Moby Dick körül. Utunk 1959. 5. sz. 2. l. [Herman Melville regényéről.]

Mentovich Ferenc

HAJÓS József: Mentovich Ferenc a materialista gondolkodó (1819—1879). Korunk 1959. 4. sz. 486—490. l.

Mesterházi Lajos

EGRI Viktor: Budapesti színházi levél. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 20. l. [Mesterházi Lajos: Pesti emberek; Illés Béla: Szivárvány; Darvas József: Kormos ég; Földes Mihály: Honvágy; Fehér Klára: A teremtés koronája és Kállai István: Kötéltánc című színműveknek budapesti bemutatásáról.]

EGRI Viktor: Pesti emberek. Mesterházi Lajos drámája a Hviezdoslav Színházban. [Cikk.] A Hét 1959. 17. sz. 10. l.

Meyer, Conrad Ferdinand

LÁNG Gusztáv: A történelem vallatása. Korunk 1959. 3. sz. 457—460. l. [Conrad Ferdinand Meyer: Jürg Jenatsch c. regényéről.]

Mihale, Aurel

FODOR Sándor: Aurel Mihale: Félelmes éjszakák [Ism.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 708—709. l. [Aurel Mihale novelláskötetéről.]

Mikes Flóris

LATÁK István: A zágrebi Mirogoj temető jeltelen lakója. [Emlékezés.] Híd 1959. 12. sz. 1025—1035. l. [Mikes Flóris életéről és munkásságáról.]

Mikó Ervin

IZSÁK József: Egy riportert példája. Igaz Szó 1959. 4. sz. 611—612. l. [Mikó Ervin riportjai. Ism.]

LÁRÓ Anna: Nincs ok aggodalomra. Utunk 1959. 19. sz. 2. l. [Mikó Ervin: Névtelen utas c. riportkönyvéről. Ism.]

OLÁH Tibor: Mikó Ervin: A névtelen utas [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 763—765. l.

OROSZ Irén: Könnyű lovasság — nehéz terepen. Korunk 1959. 4. sz. 591—596. l. [Mikó Ervin: A névtelen utas c. riport könyvéről.]

Mikszáth Kálmán

BERDE Zoltán: Mikszáth Kálmán: Nemzetes uraimék. Új Zrínyiász. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 766—777. l. SIMKÓ Margit: Szent Péter esernyője. [Cikk.] A Hét 1959. 2. sz. 20. l. [Mikszáth Kálmán regényének cseh-szlovák—magyar koprodukciós filmváltozatáról.]

Molliere

DEÁK Tamás: Az úrhathnám polgár. — A Comédie Française előadása filmen. — Utunk 1959. 43. sz. 10. l. [Ism.]

Molter Károly

LÁNG Gusztáv: Régi könyv — mai mondanivaló. Korunk 1959. 1. sz. 146—151. l. [Molter Károly: Tibold Márton c. regényéről és Kós Károly: Budai Nagy Antal c. drámájáról.]

Monoszló M. Dezső

TURCZEL Lajos: Tehetséges költő vegyesértékű teljesítménye. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 3. sz. 478—480. l. [Monoszló M. Dezső: Csak egyszer élünk. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1959.]

Monteau, Francisc

GÁLFALVI Zolt: Francisc Monteanu: A szobrok sohasem nevetnek. [Ism.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 711—712. l. [Monteanu regényéről.]

MÁRKI Zoltán: Élménygazdagság és teremtő kedv. Utunk 1959. 50. sz. 2. l. [Francisc Monteanu: A szobrok sohasem nevetnek c. regényéről. Ism.]

ROLUCA, Jacob: Fiala román regényírók. Korunk 1959. 5. sz. 755—762. l. [Titus Popovici: Szomjúságban, Francisc Monteanu: A szobrok sohasem nevetnek és Alecu Ivan Ghilia: Komák c. regényéről.]

Móricz Zsigmond

BALOGH Edgár: A Móricz-problematika. Korunk 1959. 12. sz. 1816—1818. l.

CSEHI Gyula: Az együttélés művészete. Utunk 1959. 40. sz. 7. l. [A bukaresti Parhon-egyetem színjátszó csoportjának Móricz Zsigmond átdolgozásában előadott Ludas Matyi előadásáról.]

HERCEG János: Móricz Zsigmond és a Bácska [Cikk.] Híd 1959. 9. sz. 734—739. l. [Adalékok a „Kelet Népe” és a bácskai írók kapcsolatáról.]

JÁNOSHÁZY György: Dráma vagy melodráma? Igaz Szó 1959. 12. sz. 995—998. l. [A kolozsvári „Légy jó mindhalálig” előadásról.]

KEMÉNY János: Az Úri muri Sepsiszentgyörgyön. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 7. l. [Móricz Zsigmond regényének színpadi változatáról és bemutatójáról.] Ludas Matyi a bukaresti diákok színpadán. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 10. l. [Fazekas Mihály művének Móricz Zsigmond-féle átdolgozásáról.]

Móricz Zsigmond. [Cikk.] Művelődés 1959. 6. sz. 19. l. SZABÓ Gyula: Vidéki színház — vagy a vidék színháza? Utunk 1959. 19. sz. 8—9. l. [A marosvásárhelyi Székely Színház vidéki Úri-muri előadásáról.]

Murányi-Kovács Endre

TAMÁS Gáspár: Murányi-Kovács Endre: A firenzei varázsló. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 881. l.

Nagy Irén

DOBOS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 79. l. [Nagy Irén: Kis-kisasszony c. kisregényének rövid kritikai értékelése a Szlovákiai Írószövetség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás keretében.]

Nagy István

CSEHI Gyula: Oltyánok unokái. (A regény irodalomtörténeti szerepe és jelentősége.) I. Utunk 1959. 25. sz. 2. l. [Nagy István regényéről.]

CSEHI Gyula: Oltyánok unokái. (II.) (Írói látószög, jellembrázolás, tipizálás.) Utunk 1959. 27. sz. 4. l. [Nagy István regényéről.]

GAGYI László: Nagy István: Az asztalos meséje. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 872—873. l.

HAJDÚ Győző: *Romeo nem ábrándul ki Júliából.* Igaz Szó 1959. 3. sz. 340—354. l. [Nagy István: *Romeo kiábrándul Júliából c. elbeszéléséről.*]
HERÉDI Gusztáv: *Munkásszemmel.* [Ism.] Utunk 1959. 2. sz. 4. l. [Nagy István: *Nincs megállás c. könyvéről.*]
KATONA Szabó István: *Nagy István: Szívesen máskor is.* (Novellák.) Új Élet 1959. 4. sz. 14. l. [Ism.]
MAROSI Péter: *Menet közben.* Nagy István. [Cikk.] Utunk 1959. 35. sz. 4. l. [Nagy Istvánról.]
MÉHES György: *Oltyának unokái.* [Ism.] Művelődés 1959. 8. sz. 45. l. [Nagy István regényéről.]

Nagy Lajos

BÁLINT Tibor: *Razzia...* Utunk 1959. 45. sz. 2. l. [Nagy Lajos: *Razzia, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest 1959.* Ism.]

Neculață, D. Th.

KAKASSY Endre: *A száz éves Neculață.* [Tan.] Igaz Szó 1959. 10. sz. 696—699. l.

Negoită, Irimie

FARKAS Dénes: *Versfordítás?* Igaz Szó 1959. 4. sz. 614—615. l. [Irimie Negoită: *Bányában c. versének fordításáról.*]

Nguyen Xuan Sanh

SZILÁGYI András: *Együtt a költővel.* Utunk 1959. 42. sz. 10. l. [Nguyen Xuan Sanh vietnami költőről.]

Nietzsche, Friedrich Wilhelm

SINKÓ Ervin: *Nietzsche — és a fasizmus.* [Tan.] Híd 1959. 3. sz. 171—178. l. [Levelek és dokumentumok alapján.]

Odobescu, Alexandru

KAKASSY Endre: *Odobescu, a múlt század harcos humanistája.* Korunk 1959. 4. sz. 597—601. l. [Az íróról és „Válogatott művei”. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest 1958.]
LAKATOS Tibor: *Alexandru Odobescu válogatott művei.* [Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 456—457. l. [Ism.]

Olesa, Jurij

GARAY Lajos: *Jurij Olesa: Irigység.* [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 160—161. l. [Jurij Olesa: *Irigység c. kisregényéről.*]

Olujic, Grozdana

TOMÁN László: *Művek, nézetek, vélemények.* [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. l. [Füst Milán: *A feleségem története*; *Nazim Hikmet: Volt-e hát Iván Ivánovics?*; *Miodrag Djurdjević: Dozivanje himera*; *Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg*; *Grozdana Olujic: Izlet u nebo*; *Miloš I. Bandić: Vreme romana.*]

Ordódy Katalin

GYÜRE Lajos: *Megtalált élet.* Ordódy Katalin regénye. [Ism.] A Hét 1959. 20. sz. 15. l.

Osborne, John

BECSKY Andor: *Két színjáték.* Korunk 1959. 9. sz. 1366. l. [John Osborne *Dühöngő ifjúság és Dürrenmatt*; *A milliommós látogatása.* Ism.]
IVANJ, Ivan: *Botrány John Osborne új színdarabja körül.* [Hír.] Híd 1959. 9. sz. 792—793. l. [John Osborne: *Paul Sleeky világa.*]

Osztrovskij, A. N.

DEÁK Tamás: *A hozomány nélküli leány.* — *A nagyváradi Állami Színház bemutatója.* Utunk 1959. 12. sz. 8. l. [Osztrovskij drámája előadásának ism.]

Oveskin, Valentyin

BORI Imre: *A szocialista realista regény.* [Krit.] Híd 1959. 2. sz. 131—138. l. [Valentyin Oveskin szovjet író „Tavaszi szél” c. regénye kapcsán.]

Ovidius, Publius Naso

SZABÓ György: *„A világ ismeri műveimet”. Korunk 1959. 12. sz. 1849—1851. l. [Cicero Válogatott Művei. Bp. 1958. A kétezere éves Ovidius. Szemelvények a költő műveiből. Bp. 1958. Falus Róbert: Horácius. Bp. 1958. Ism.]*

Ozsvald Árpád

TÓZSÉR Árpád: *Egyszerűség és korszerű verselés.* [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 321—324. l. [Ozsvald Árpád: *Júdása én nem lehetnék c. verseskötetéről.*]
TURCZEL Lajos: *Ozsvald Árpád új kötete.* [Ism.] A Hét 1959. 21. sz. 16. l.

Papp Ferenc

SZÜCS István: *Remény, csalódás, remény.* (Jegyzetek egy évfordulóról.) Utunk 1959. 10. sz. 4. l. [Papp Ferenc novelláiról.]
Új író-nemzedék. Új Élet 1959. 6. sz. 14. l. [A romániai magyar irodalomról; Hajdú Zoltán, Majtényi Erik, Hornyák József, Papp Ferenc és Huszár Sándor fiatal írókról.]

Pausztovskij, Konsztantin Georgievics

BÁLINT István: *K. Pausztovskij: Az aranygyapjú földjén.* [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 768—769. l.
BERDE Zoltán: *Új Jázonok az aranygyapjú földjén.* Utunk 1959. 14. sz. 2. l. [K. Pausztovskij: *Az aranygyapjú földjén c. könyvről.*]

Pavlović, Miodrag

TOMÁN László: *A költő mint esszéíró.* [Könyvism.] Híd 1959. 6. sz. 533—536. l. [Miodrag Pavlović: *Rokovi poezije.* Srpska književna zadruga, Beograd, 1958.]

Petőfi Sándor

KÁNTOR Lajos: *Egy új Petőfi-tanulmány.* Korunk 1959. 5. sz. 767—769. l. [Fekete Sándor: *Petőfi a segédszerkesztő. Irodalomtörténeti Füzetek. Akadémiai kiadó, Bp. 1958.* Ism.]
**Petőfi Sándor (1823—1849). [Cikk.] Művelődés 1959. 7. sz. 31. l.
SZEGŐ György: *Hidas Antal orosz nyelvű Petőfi-életrajza.* [Ism.] Korunk 1959. 3. sz. 447—448. l.
VÉRCSE Miklós: *Pató Pál úr nyomában.* [Cikk.] A Hét 1959. 37. sz. 14. l. [Petőfi versének állítólagos mintájáról.]**

Pirvulescu, Marina

BANNER ZOLTÁN: *Évadnyitás.* Szatmár. Utunk 1959. 5. sz. 8. l. [Marina Pirvulescu: *Rendkívüli kiadás c. drámájáról.* Ism.]

Pogogyin, Nikolaj

RAPPAPORT OTTÓ: *A játék harmóniájáról.* Utunk 1959. 48. sz. 4. l. [Az egységes játéktípus problémája. Paul Everac: *Dr Cristea házassága váradi.* Gábor Andor: *Dollárpapa szatmári.* Goldoni: *Fogadós és Pogogyin*; *Arisztokraták c. színművének kolozsvári előadásával kapcsolatban.*]

Popovici, Titus

IACOB, Roluca: Fiatal román regényírók. Korunk 1959. 5. sz. 755—762. l. [Titus Popovici: Szomjúságban, Francisc Monteanu: A szobrok sohasem nevelnek és Alecu Ivan Ghilia: Komák c. regényéről.]
 MÉHES György: Találkozás egy fiatalemberrel. Művelődés 1957. 9. sz. 34. l. [Titus Popovici: Az idegenek c. regényéről. Ism.]
 OLÁH Tibor: Titus Popovici: Setea. Igaz Szó 1959. 10. sz. 709—710. l. [T. Popovici regényéről.]

Preda, Marin

IACOB, Roluca: Marin Preda hőse. [Cikk.] Korunk 1959. 12. sz. 1841—1844. l. [Az író hőseinek problémáiról.]

Prisvin, Mihail

LENDVAY Éva: Ádám és Éva. Korunk 1959. 11. sz. 1683—1684. l. [Mihail Prisvin: Ádám és Éva. Európa Könyvkiadó, Bp. 1958. c. elbeszéléskötetéről. Ism.]

Radnóti Miklós

BORI Inre: Napló a boldogtalan gyerekkorról. [Könyvism.] Híd 1959. 11. sz. 956—957. l. [Radnóti Miklós: Ikrek hava.]
 IZSÁK József: Hűség és helytállás. — Emlékezés Radnóti Miklósról. Igaz Szó 1959. 5. sz. 748—753. l.
 Radnóti Miklós. [Cikk.] Művelődés 1959. 11. sz. 39. l.
 SZILÁGYI Domokos: Az ötvenéves Radnóti. Korunk 1959. 6. sz. 914—917. l.

Raymond, Marcel

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 1. sz. 74—75. l. [Bernáth Aurél: Így éltünk Pannóniában; Jean Paul Sartre: A fal; Szirmai Károly: Katlanban; Werner Heisenberg: A mai fizika világképe; Françoise Sagan: Egy hónapra, egy évre; Marcel Raymond: Baudelaire-től a szürrealizmusig.]

Rebreanu, Liviu

OLÁH Tibor: Rebreanu, az elbeszélő. Utunk 1959. 7. sz. 2. l. [Az író Leszámolás c. elbeszélés-kötetének ism.]

Reviczky Gyula

Reviczky Gyula (1855—1899). [Cikk.] A Hét 1959. 28. sz. 9. l.

Révai József

S. A.: In memoriam Révai József—Böloni György. [Nekrológ.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 596—598. l.

Robbe-Grillet, Alain

BURÁNY Nándor: Fényképező szemek. [Könyvism.] Híd 1959. 10. sz. 868—869. l. [Alain Robbe-Grillet: Őci koje sve vide. Narodna Knjiga, Cetinje 1959.]

Ruzaán György

TAMÁS Gáspár: A sarkkörtől a Kék-Nílusig. Utunk 1959. 49. sz. 4. l. [Ruzaán György: Hó és homok c. útirajzkönyvéről. Ism.]

Sadoveanu, Mihail

B. B.: Követendő példa. Igaz Szó 1959. 1. sz. 136—137. l. [A Mihail Sadoveanu-albumról. Ism.]
 Mihail Sadoveanu születésnapjára... [Cikk.] Utunk 1959. 45. sz. 1. l.

Sagan, Françoise

K. J.: Hová tartozik hát Françoise Sagan? [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 144—147. l. [Sagan addigi pályafutásának és három regényének (Bonjour tristesse, Un certain sourire, Dans un mois, un an) vázlatos ismertetése.]

Tomán László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 1. sz. 74—75. l. [Bernáth Aurél: Így éltünk Pannóniában; Jean Paul Sartre: A fal; Szirmai Károly: Katlanban; Werner Heisenberg: A mai fizika világképe; Françoise Sagan: Egy hónapra, egy évre; Marcel Raymond: Baudelaire-től a szürrealizmusig.]

Saint-Exupéry, Antoine de

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 4. sz. 338—341. l. [Füst Milán: A feleségem története; Nazim Hikmet: Volt-e hát Iván Ivanovics?; Miodrag Djurdjević: Dozivanje himera; Antoine de Saint-Exupéry: A kis heregek; Grozdana Olujic: Izlet u nebo; Miloš I. Bandić: Vreme romana.]

Salamon Ernő

HUSZÁR Sándor: Salamon Ernő: Kolónia. Utunk 1959. 27. sz. 7. l. [Az író első regénykísérletéből. Szövegközlés.]

LÁTÓ Anna: Költő az előszobában. — Salamon Ernő halála évfordulójára. Utunk 1959. 8. sz. 3. l.

SALAMON Ernő: Salamon Ernő ismeretlen írásai. Hangverseny az egeres raktárban. Igaz Szó 1959. 2. sz. 278—284. l. [Salamon Ernő kiadatlan kéziratilag hagyatékából.]

SALAMON Ernő: Hatravak, pirkadat s még vagy hat avagy Abszolom megjárja más címen Teleti elvetemedetek. Igaz Szó 1959. 2. sz. 285—292. l. [Salamon Ernő kiadatlan kéziratilag hagyatékából.]

Salamon László

Csávyossy György: Hétköznapiaink szépsége. [Cikk.] Utunk 1959. 30. sz. 8. l. [Salamon László: A jóság balladája c. verskötetéről.]

DEÁK Tamás: Salamon László: A jóság balladája. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 762—763. l.

Sartre, Jean Paul

TOMÁN László: Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 1. sz. 74—75. l. [Bernáth Aurél: Így éltünk Pannóniában; Jean Paul Sartre: A fal; Szirmai Károly: Katlanban; Werner Heisenberg: A mai fizika világképe; Françoise Sagan: Egy hónapra, egy évre; Marcel Raymond: Baudelaire-től a szürrealizmusig.]

Schiller, Friedrich

DEÁK Tamás: Klasszikus hagyomány és realista játéktípus. A temesvári Állami Német Színház Don Carlos előadásának tanulságaiból. [Bírálat.] Utunk 1959. 18. sz. 7. l.

SCHILLER, Friedrich: Az új évszázad küszöbén per 1801. [Kommentált szövegközlés.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 609—610. l. [Schiller születésének 200. évfordulója alkalmából. Sas Andor fordítása.]

IVANJI, Ivan: Egy kis szentségértés egy kétszázadik évforduló alkalmából. Híd 1959. 10. sz. 864—867. l. [Megemlékezés Cristoph Friedrich Schillerről. Ford. Hornyik János.]

SZÉKELY János: A kétszáz esztendő Friedrich Schiller. [Cikk.] Utunk 1959. 46. sz. 2. l.

Sebastian, Mihail

HUSZÁR Sándor: Min nevet a közönség? Utunk 1959. 19. sz. 8. l. [Mihail Sebastian: Némelen csillag c. színművének sepsiszentgyörgyi bemutatójáról.]

Sereni, Marina

BARÓTI Pál: Kommunizták szerelme. Utunk 1959. 37. sz. 2. l. [Marina Sereni: Életünk napja c. könyvéről. Ism.]

Shakespeare, William

DEÁK Tamás: A Makrancos hölgy. — A marosvásárhelyi Állami Székely Színház bemutatóján. [Cikk.] Utunk 1959. 8. sz. 9. l.

MÉHES György: Tolsztoj meséi. [Ism.] Művelődés 1957. 12. sz. 34. l. [Tolsztojról és válogatott meséinek és elbeszéléseinek a Kincses Könyvtár c. sorozatban megjelent kötetéről. Ism.]

JÁNOSHÁZY György: Hamlet: Csiky András. Utunk 1959. 23. sz. 8. l. [Csiky András Hamlet-alakításáról a szatmári színházban.]

R. M.: Nyugatnémet Hamlet. [Filmkrit.] Híd 1959. 11. sz. 964—966. l. [Hellmuth Käutner modernizált Hamlet-filmje: Hallgatni kell. (Der Rest ist Schweigen.)]

SZÉKELY János: Eszme és értelmezés. Igaz Szó 1959. 3. sz. 429—436. l. [Shakespeare: Makrancos hölgy c. művének bemutatójáról az Állami Székely Színházban.]

Šimić, A. B.

POPOVIĆ, Petar: A költészet átfarmálódása. [Kritikai jegyzetek.] Híd 1959. 7—8. sz. 654—655. l. [A. B. Šimić lírájáról. Ford. Hornyik János.]

Simon Magda

(—án.): [C. n.] Utunk 1959. 9. sz. 9. l. [Simon Magdáról és Százházas lakodalom c. színművéről.]

CSEHI Gyula: Simon Magda: Százházas lakodalom. [Ism.] Utunk 1959. 9. sz. 9. l. [A Szatmári Magyar Színház előadásáról.]

IMPLON Irén: Százházas lakodalom. [Cikk.] Művészet 1959. 4. sz. 4. l. [Simon Magda színművéről.]

KÖNCZBI Adám: „Semmi folklor”? Korunk 1959. 7—8. sz. 1208—1209. l. [Simon Magda: Százházas lakodalom c. színművének egy rendezői utasításához.]

NAGY Pál: Jegyzetek egy színmű margójára. Igaz Szó 1959. 5. sz. 738—742. l. [Simon Magda: Százházas lakodalom c. művéről.]

(u. p.): Az új falu színpadi üzenete. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 6. l. [Simon Magda: Százházas lakodalom c. színművéről.]

SIMON Magda: Egy színdarab születése. [Cikk.] Művészet 1959. 5. sz. 6. l. [„Százházas lakodalom”-ról.]

Solohov, Mihail

JÁNOSHÁZY György: „Mindent kibírni, mindent legyőzni...” Korunk 1959. 11. sz. 1674—1678. l. [Solohov Embersors c. elbeszéléseiről és filmváltozatáról.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Egyéni tragédia vagy történelmi tévedés. [Cikk.] Utunk 1959. 8. sz. 2. l. [Solohov: Csendes Don c. regényéről.]

J[ÁNOSI] J[ános]: Tragédia, eposz, regény. Utunk 1959. 10. sz. 2. l. [Solohov: Csendes Don c. regényéről.]

KOVÁTS Iván: Még egyszer az Embersors-ról. Utunk 1959. 45. sz. 8. l. [Solohov novellájának filmváltozatáról.]

SZILÁGYI András: Embersors. Utunk 1959. 44. sz. 8. l. [Solohov elbeszéléseinek filmváltozatáról.]

TJAGLENKO, G.: Látogatás Solohovnál. [Riport] Utunk 1959. 36. sz. 10. l. Török László: Embersors a mozivászonon. Igaz Szó 1959. 11. sz. 862—868. l. [Solohov elbeszéléseinek filmváltozatáról.]

Solymosi [Sipos] Elek

VITA Zsigmond: Solymosi Elek eszmei öröksége. Korunk 1959. 5. sz. 748—750. l.

Sophokles

DEÁK Tamás: Antigone. A kolozsvári Állami Magyar Színház Sophokles-bemutatója. [Cikk.] Utunk 1959. 52. sz. 10. l.

DEÁK Tamás: Sophokles és Diké. [Ism.] Utunk 1959. 49. sz. 4. l. [Sophokles drámái. Magyar Helikon 1959.]

Stancu, Zaharia

KAKASSY Endre: A Keserű gyökerek olvasása közben... (Megjegyzések Zaharia Stancu új művéhez.) Utunk 1959. 9. sz. 6. l.

LUNGU, Ion: Zaharia Stancu új regénye. [Ism.] Korunk 1959. 7—8. sz. 1195—1198. l. [A Rádácínle sint amare (Keserű gyökerek) c. regényéről.]

Steinbeck, John

KÁNTOR Lajos: Harcolók halála, hősök születése. Utunk 1959. 38. sz. 2. l. [John Steinbeck: Egy marék arany és Lement a hold c. regényeiről. Ism.]

SZILÁGYI Júlia: Egy író fejlődése — négy regény tükreben. [Cikk.] Korunk 1959. 9. sz. 1360—1363. l. [John Steinbeck: Kedves csirkefogók, Érik a gyümölcs, Egy marék arany és Lement a hold c. regényeiről.]

Storm, Theodor

BURÁNY Nándor: Az elembertelenedés ellen. [Könyvism.] Híd 1959. 2. sz. 152—153. l. [Theodor Storm: A viharlovás. Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1958.]

Sütő András

HERÉDI Gusztáv: Menet közben. Sütő András. [Cikk.] Utunk 1959. 28. sz. 4. l. [Sütő Andrásról. Fénykép-pel.]

KÁNTOR Lajos: Emberek — útközben. [Cikk.] Utunk 1959. 43. sz. 6—8. l. [Sütő András irodalmi pályájáról.]

KÁNTOR Lajos: Négy vidám játék. Igaz Szó 1959. 11. sz. 873—874. l. [Asztalos István, Méhes György, Méliusz József és Sütő András egyfelvonásosairól. Ism.]

MAROSI Péter: Új színművek előjátékai. Utunk 1959. 7. sz. 4. l. [Asztalos István: A vidámság embere, Méliusz József: Nem olyan egyszerű és Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásos művéről. Ism.]

NAGY Pál: Három szerző a színpadon. Igaz Szó 1959. 3. sz. 442—444. l. [Asztalos István: Törvényen, Méliusz József: Nem olyan egyszerű, Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök c. egyfelvonásosa a kolozsvári Állami Magyar Színházban. Ism.]

OLÁH Tibor: Máról a mának. Három egyfelvonásos ősbemutatója Kolozsváron. [Cikk.] Művészet 1959. 7. sz. 4. l. [Asztalos István: A vidámság embere; Sütő András: Fecskeszárnyú szemöldök; Méliusz József: Nem olyan egyszerű c. egyfelvonásosáról.]

SÓRI Pál: Két karcolat. [Ism.] Utunk 1959. 15. sz. 4. l. [Sütő András: Misi, a csillagos homlokú és Karikás költekezik c. karcolatáról.]

Szabó Béla

DOBOS László: Szépprózánk néhány kérdéséről. Irodalmi Szemle 1959. 1. sz. 74—75. l. [Szabó Béla: A család kedvence c. regényének rövid kritikai értékelése a Szlovákiai fröszövétség magyar szakosztályának 1959. febr. 9-i taggyűlésén elhangzott vitaindító előadás keretében.]

GÁLY Iván: Szabó Béla új könyvéről. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 628—630. l. [Szabó Béla: Az élet peremén.]

Szabó György, B.

JURÁSZ Géza: Fejlődő kritikánk. [Könyvism.] Híd 1959. 11. sz. 953—955. l. [B. Szabó György: Tér és idő. Pogresz Kiadó, Noviszád 1959.]

Szabó Gyula

HAJDÓ Győző: 7. rboc tövében árnyék a méree. [Ism.] Igaz Szó 1959. sz. 16—39. l. [Szabó Gyula: Gondos atyafiság c. könyve 2. kötetéről.]

Szász János

- CSEHI Gyula : Egy írói balsiker és tanulságai. [Ism.] Utunk 1959. 41. sz. 4. l. [Szász János : Egy éjszaka Moszkvában c. könyvéről.]
- DANÉ Tibor : Növekvő horizontok ... Utunk 1959. 35. sz. 2. l. [Szász János : Egy éjszaka Moszkvában c. könyvéről. Ism.]
- DIÓSZEGI József : Két szonettéről. Igaz Szó 1959. 1. sz. 136. l. [Szász János két verséről.]
- JÁNOSI János : Ellentmondások. [Cikk.] Korunk 1959. 11. sz. 1666—1674. l. [Szász János : Egy éjszaka Moszkvában c. könyvéről, a mű ellentmondásairól s a könyvről szóló kritikák ellentmondásairól.]

Szemlér Ferenc

- GÁLFALVI Zsolt : Társadalmi körkép és emberábrázolás. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 816—822. l. [Szemlér Ferenc : Napforduló c. regényéről.]
- JÁNOSHÁZY György : Az érettség versei. (Szemlér Ferenc új verses-könyvéről.) [Ism.] Utunk 1959. 26. sz. 4. l. [A Téli alma c. kötetéről.]
- JÁNOSHÁZY György : Kalandozás a világirodalom rengetegében. — Szemlér Ferenc legújabb műfordítás-kötetéből. [Ism.] Utunk 1959. 41. sz. 6—7. l. [Szemlér Ferenc : Ötsarkú égi csillag c. kötetéről.]
- JÁNOSHÁZY György : Kalandozás a világirodalom rengetegében. — Szemlér Ferenc legújabb műfordítás-verseskötetéről. (Folytatás lapunk előző számából.) [Ism.] Utunk 1959. 42. sz. 6—7. l. [Szemlér Ferenc : Ötsarkú égi csillag c. kötetéről.]
- LÁNG Gusztáv : Szemlér Ferenc új regénye. [Ism.] Korunk 1959. 12. sz. 1839—1841. l. [Az író Napraforgó c. regényéről.]
- LÁSZLÓFFY Aladár : Téli alma. [Ism.] Korunk 1959. 7—8. sz. 1200—1202. l. [Szemlér Ferenc verskötetének ism.]
- LŐRINCZI László : Menet közben. Szemlér Ferenc. [Cikk.] Utunk 1959. 32. sz. 4. l. [Szemlér Ferencről.]
- SÖNI Pál : Az érettség ígérete. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 7. sz. 144—149. l. [Szemlér Ferenc : Téli alma c. kötetéről.]
- SZŐCS István : Napforduló. (Jegyzetek Szemlér Ferenc új regényének margójára.) Utunk 1959. 38. sz. 6—8. l.

Szentimrei Jenő

- BALOGH Edgár : Szentimrei Jenő (1891—1959). [Nekrológ.] Korunk 1959. 9. sz. 1340. l.
- HAJDÚ Győző : Búcsú Szentimrei Jenőtől. [Nekrológ.] Igaz Szó 1959. 9. sz. 495—496. l.
- JANCSÓ Elemér : Egy élet adatai. Utunk 1959. 36. sz. 2. és 4. l. [Szentimrei Jenőről.]
- SZILÁGYI András : Utolsó arckép. Utunk 1959. 35. sz. 2. l. [Szentimrei Jenőről.]

Szentiváni Mihály

- BERDE Zoltán : Megjegyzések egy új monográfiáról. Igaz Szó 1959. 1. sz. 106—110. l. [Antal Árpád : Szentiváni Mihály c. monográfiájáról.]
- MIKÓ Imre : Egy „kezdő író és megyei aljegyző” a reformkorban. Korunk 1959. 4. sz. 601—603. l. [Antal Árpád : Szentiváni Mihály c. monográfiájáról. Ism.]

Szigligeti Ede

- DEBRECZENI József : A koszorú. Magyar Képes Újság 1959. 20. sz. [Szigligeti Ede emlékiratairól.]
- E[GR]I V[IKTOR] : Szigligeti Ede és a népszínmű. [Cikk.] A Hét 1959. 10. sz. 20. l.

Szilágyi András

- ABAFY Gusztáv : Szilágyi András írói útja a felszabadulásig. [Cikk.] Korunk 1959. 9. sz. 1366—1370. l.
- KÁNTOR Lajos : Szilágyi András riportjairól. [Cikk.] Korunk 1959. 1. sz. 144—146. l. [Ism.]

KORMOS Gyula : Sokatmondó vázlatok. [Ism.] Utunk 1959. 9. sz. 2. l. [Szilágyi András : Pista és Ilie c. kötetéről.]

Szimin Magda

- GELLÉR Tibor : Az embertelenség és a hősi kitartás krónikája. [Könyvism.] Híd 1959. 10. sz. 870—884. l. [Szimin Magda : Mire a meggyfa kivirágzik. Fórum Könyvkiadó, Novisztád 1959.]

Szimonov, Konsztantin

- k — : Színész szerepre — szerep színészre talál. Utunk 1959. 16. sz. 8. l. [Szimonov : Legény a talpán. Szabó Lajos Burmin alakításáról a temesvári Állami Magyar Színház előadásán.]
- Sz. A. : Kolja bácsi Kolozsvárt. Utunk 1959. 48. sz. 4. l. [András Márton alakításáról, Szimonov : Egy szerelem története c. darabjában.]
- SZŐCS István : Egy szerelem története. A kolozsvári Állami Magyar Színház bemutatója. Utunk 1959. 49. sz. 9. l. [Szimonov színművének előadásáról. Ism.]

Szirmai Károly

- TOMÁN László : Művek, nézetek, vélemények. [Rövid könyvismertetések.] Híd 1959. 1. sz. 74—75. l. [Bernáth Aurél : Így éltünk Pannóniában ; Jean Paul Sartre : A fal ; Szirmai Károly : Katlanban ; Werner Heisenberg : A mai fizika világképe ; Françoise Sagan : Egy hónapra, egy évre ; Marcel Raymond : Baudelaire-től a szürrealizmusig.]

Szöke József

- KONCSOL László : Az asszony vár. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 324—326. l. [Szöke József elbeszéléskötetéről.]
- TANKÓ László : Az asszony vár. Szöke József novellás kötete. [Ism.] A Hét 1959. 22. sz. 15. l.

Táncsics Mihály

- BÁRSI Imre : A magányos csillag. [Cikk.] A Hét 1959. 16. sz. 10—11. l. [Táncsics Mihályról.]

Thackeray, William Makepeace

- DEÁK Tamás : A Hiúság vására. [Cikk.] Igaz Szó 1959. 1. sz. 110—115. l. [W. M. Thackeray regényéről.]

Tolsztoj, Alekszej Nyikolajevics

- Gy. J. : Borus reggel. [Ism.] Utunk 1959. 42. sz. 7. l. [A. Tolsztoj regényének filmváltozatáról.]

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics

- KISS Ibolya, L. : Bilincsek. [Drámarészlet.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 233—241. l. [L. N. Tolsztoj életéről.]

Tomcsa Sándor

- GAGYI László : Humor és mérték. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 967—970. l. [Tomcsa Sándor : Tinta és toll c. kötetéről.]

Tóth Kálmán

- SZÉKELY Erzsébet : Tematikai gazdagodás — művészi egyenetlenség. Igaz Szó 1959. 12. sz. 977—984. l. [Az ifjúsági irodalomról Méhes György : Veronika, Tóth Kálmán : Kagur a farkas, és Korda István : Szembenéz a csillagokkal c. könyve kapcsán.]

Tudoran, Radu

- MÉHESES György : Radu Tudoran : Dagadó vitorlákkal. [Ism.] Igaz Szó 1959. 3. sz. 453—454. l.

Turgenyev, Iván Szergejevics

DEÁK Tamás: Turgenyev-változatok. Korunk 1959. 451—453. l. [Tan.]
MARTON Lili: Geraszim, a néma. Utunk 1959. 8. sz. 2. l. [Turgenyev Első szerelem c. kötetéről. Ism.]

Tzau Yuj

TOMPA János: Ismerkedünk a kínai színházzal. [Ism.] Utunk 1959. 19. sz. 10. l. [Tzau Yuj: Tájfun c. színdarabja a kolozsvári Nemzeti Színházban.]

Ujević, Tin

POPOVIĆ, Petar: Tin Ujević [Tanulmány-vázlat.] Híd 1959. 4. sz. 286—289. l. [Tin Ujević költészetéről. Ford. Hornyik János.]

Vailland, Roger

BORI Imre: Új nemzedék a látóhatáron. [Ism.] Híd 1959. 3. sz. 242—245. l. [Roger Vailland: A törvény.]

Vas István

TOMÁN László: Évek műve. [Könyvism.] Híd 1959. 5. sz. 433—434. l. [Vas István: Évek és művek, Kritikák és tanulmányok 1943—1956. Magvető. Bp. 1958.]

Vida József

DEÁK Tamás: Arany János cezurája. [Cikk.] Korunk 1959. 2. sz. 272—274. l. [Arany megjegyzéseiről Vida József: Nemzeti koszorú c. verskötetének a szalontai Arany-múzeumban őrzött példányában.]

Visnyevszkij, Vszevolod

BODOR Pál: Az Optimista tragédia Nagyváradon. [Ism.] Utunk 1959. 4. sz. 11. l.
JÁNOSHÁZY György: Optimista tragédia. — V. Visnyevszkij drámája a kolozsvári Magyar Színházban. [Ism.] Utunk 1959. 16. sz. 7. l.
RAPPAORT Ottó: Patetikus szimfónia. Utunk 1959. 23. sz. 8. l. [Az Optimista tragédia kolozsvári, nagyvárad, aradi és bukaresti előadásáról.]
SOMODI Zoltán: „Tragikus” tévedés. Igaz Szó 1959. 613—614. l. [Visnyevszkij: Optimista tragédia c. művének a Művészet 1959. 2. számában megjelent bírálatáról.]

Vlahută, Alexandru

KIS Gábor: Alexandru Vlahută: Hideg tűzhely mellett. [Ism.] Igaz Szó 1959. 11. sz. 878—879. l.

Vörösmarty Mihály

IMPLON Irén: Csongor és Tünde Szatmáron. [Cikk.] Művészet 1959. 2. sz. 6. l. [Vörösmarty Mihály színművének bemutatásáról.]
MÁRKI Zoltán: Balga-e Csongor? [Cikk.] Utunk 1959. 7. sz. 8. l. [A Csongor és Tünde szatmári előadásáról.]

Wilde, Oscar

DEÁK Tamás: Wilde: A boldog herceg. [Ism.] Igaz Szó 1959. 5. sz. 770—771. l.

Zajzoni Rab István

VITA Zsigmond: Népszerűsítés és tudományos igény. [Ism.] Korunk 1959. 10. sz. 1522—1524. l. [Haladó Hagyományaink. Csokonai Vitéz Mihály Válogatott Művei és Zajzoni Rab István Válogatott Versei c. kötetéről.]

Zala József

RÁCZ Olivér: Csallóközi útravaló. Zala József versei. [Ism.] A Hét 1959. 18. sz. 15. l.
SAS Andor: Realista hang a lírában. [Ism.] Irodalmi Szemle 1959. 2. sz. 315—318. l. [Zala József: Csallóközi útravaló c. verskötetéről.]

Zákány Antal

TOMÁN László: Földben, sárban, napfényben. [Könyvism.] Híd 1959. 7—8. sz. 669—672. l. [Fehér Ferenc: Övig a földbe ásva és Zákány Antal: Napfény a sárban c. verskötetéről. Fórum-kiadó, Novisád 1959.]

Zeyk János

ENGEL Károly: A román költészet egy elfeledett tolmácsolója. [Cikk.] Utunk 1959. 43. sz. 2. l. [Zeyk Jánosról.]

Zuckmayer, Carl

KÁNTOR Lajos: Egy porszem se a mündéron... [Ism.] Utunk 1959. 48. sz. 2. l. [Carl Zuckmayer: A köpenicki kapitány c. vígjátékáról.]

Zvon, Peter

BOBOK, Jozef: Klasszikus szlovák vígjáték magyarul. [Színházi krit.] Irodalmi Szemle 1959. 4. sz. 635—636. l. [Peter Zvon: Boldogultak bálja (Tance nad plačom). Ford. Tóth Tibor. A komáromi Magyar Területi Színház előadása.]

Zweig Arnold

BURÁNY Nándor: Emberek a háborúban. [Ism.] Híd 1959. 5. sz. 439—440. l. [Arnold Zweig: A fehér emberek nagy háborúja c. regényciklusáról.]

Gyűjtötték az MTA Irodalomtörténeti Intézete Bibliográfiai Osztályának külső adatgyűjtő munkatársai: *Kecskés András, ifj. Kozocsa Sándor és Láng József.*

A rendezés munkáját Láng József végezte.

Szerkesztette: *Kemény G. Gábor és Varga József.*

TARTALOM

<i>B. Mejlak</i> : A művészi alkotás lélektana (befejező rész)	169
<i>Horányi Mátyás</i> : Az olasz neorealista regény válsága	179

MŰHELY

<i>Czímer József</i> : A drámafordítás problémái	200
--	-----

KAPCSOLATOK

<i>Hans Henning</i> : A Fédération Internationale des langues et littératures modernes VIII. Kongresszusa Liège-ben	213
<i>Hans Henning</i> : Eszmecsere Weimarban a Goethe-kutatás néhány problémájáról ...	216
<i>Révay József</i> : Goldoni kétszázötven éve	220
<i>Domokos Sámuel</i> : Klasszikus román írók művei magyar nyelven	225
<i>Kovács József</i> : O'Neill művei Magyarországon	231

KIADATLAN SZÖVEGEK

<i>Staud Géza</i> : Bernard Pares levelei Hevesi Sándorhoz	241
--	-----

SZEMLE

<i>Angyal Endre</i> : Germanica Wratislaviensia	255
<i>Egri Péter</i> : Jegyzetek Joyce kritikáihoz	259

HÍREK

KÖNYVEK

<i>Gáldi László</i> : Stil und Formprobleme in der Literatur	266
<i>Botka Ferenc</i> : A proletkult költői	270
<i>Szili József</i> : James Walter MC Farlane, Ibsen and the Temper of Norwegian Literature	271
<i>Hopp Lajos</i> : Kazimierz Wyka—Jadwiga Rużyło Pawłowska, Adam Mickiewicz ...	272
<i>L. Sargina</i> : A. Tolsztoj életrajza	275
<i>Kiss József</i> : Petőfi Sándor, Denn mein Herz ist heiss	276
<i>Nagy Péter</i> : Robert A. Bone, The Negro Novel in America	277
<i>Nagy Péter</i> : David Krause; Sean O'Casey, the Man and his Work	278
<i>Rába György</i> : Jean Anouilh arcképéhez	279
<i>Sziklay László</i> : Jan Reychman, Ze stosunków kulturalnych polsko-węgierskich w epoce oświecenia	280
<i>M. Császár Edit</i> : Lelièvre, Le théâtre des Variétés Étrangères (1806—1807)	280
<i>Sziklay László</i> : Az alsókubini Hviezdoslav Museum	281
<i>Ojtozi Eszter</i> : Az első zürjén irodalomtörténet	282
<i>Z. Wittmann Livia</i> : Benno von Wiese, Das deutsche Drama vom Barock bis zur Gegenwart	283
<i>Nagy Péter</i> : Sylvia Beach, Shakespeare and Company	284
<i>Béládi Miklós</i> : La bibliothèque idéale	284

REPERTÓRIUM

Irodalomelméleti repertórium	288
A szomszéd államok magyar irodalmi folyóiratainak 1959. évi irodalomtörténeti repertóriuma	299

Ara: 10,— Ft

Évi előfizetési ára: 32,— Ft

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Б. Мейлах</i> : Психология художественного творчества (окончание)	169
<i>Матяш Хорани</i> : Кризис итальянского неореалистического романа	179

ТВОРЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ

<i>Йозеф Цимер</i> : Проблемы перевода драм	200
---	-----

СВЯЗИ

<i>Ганс Хеннинг</i> : Дискуссия в Веймаре по некоторым проблемам исследования творчества Гёте	213
<i>Ганс Хеннинг</i> : VIII конгресс Международной федерации по изучению современных языков и литератур в Льеже	216
<i>Йозеф Реваи</i> : 250 лет	220
<i>Шамуэль Домокош</i> : Произведения румынских классиков на венгерском языке	225
<i>Йозеф Ковач</i> : Произведения О'Нийла в Венгрии	231

НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ДОКУМЕНТЫ

<i>Геза Штауд</i> : Письма Бернара Пареса Шандору Хевеши	241
--	-----

ОБОЗРЕНИЕ

<i>Эндре Андял</i> : Словацкая германистика	255
<i>Петер Эгри</i> : Заметки к критическим статьям Джойса	259

СООБЩЕНИЯ

О КНИГАХ	265
----------------	-----

БИБЛИОГРАФИЯ

Библиография по вопросам теории литературы	288
Библиография публикаций по вопросам истории литературы, появившихся в венгерскоязычных журналах, издаваемых в соседних государствах	299

SOMMAIRE

<i>B. Meilah</i> : Psychologie de la création artistique (Fin)	169
<i>Mátyás Horányi</i> : Crise du roman néo-réaliste italien	179

ATELIER

<i>József Csímer</i> : Les problèmes de la traduction des oeuvres dramatiques	200
---	-----

RELATIONS

<i>Hans Henning</i> : Echange de vues à Weimar à propos de quelques problèmes des recherches sur Goethe	213
<i>Hans Henning</i> : VIII ^e Congrès de la Fédération Internationale des langues et littératures modernes à Liège	216
<i>József Révai</i> : Les 250 ans de Goldoni	220
<i>Sámuel Domokos</i> : Écrivains roumains classiques en hongrois	225
<i>József Kovács</i> : Les oeuvres d'O'Neill en Hongrie	231

TEXTES INÉDITS

<i>Géza Staud</i> : Lettres de Bernard Pares à Sándor Hevesi	241
--	-----

REVUE

<i>Endre Anyal</i> : Germanica Wratislaviensia	255
<i>Péter Egri</i> : Notes à propos des critiques de Joyce	259

INFORMATIONS

LIVRES	265
--------------	-----

RÉPERTOIRE

Répertoire de théorie de la littérature	288
Répertoire d'histoire littéraire des revues littéraires de langue hongroise des États voisins de la Hongrie (1959)	289

507.204

Világirodalmi Figyelő

A szám tartalmából:

**A német békeszerződés és a német irodalom
Az irodalomkritika helyzete a nagyvilágban
A Világirodalmi Figyelő ankétja**

Szemle * Hírek * Könyvekről



VII. ÉVFOLYAM • 1961. • 3—4. SZÁM

2
VII. 9

VILÁGIRODALMI FIGYELŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK
DOKUMENTÁCIÓS ÉS KRITIKAI FOLYÓIRATA

Szerkesztő bizottság:

BODNÁR GYÖRGY, KÖPECZI BÉLA, MIKLÓS PÁL,
LUDMILLA SARGINA, SZIKLAY LÁSZLÓ, VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

Szerkeszti:

KÖPECZI BÉLA

E szám munkatársai: *Köpeczi Béla* kandidátus (Kiadói főigazgatóság), *Ludmilla Sargina* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Miklós Pál* kandidátus (MTA Irodalomtört. Int.), *Csukás István* főiskolai igazgató (Szeged), *Bába Mihály* műfordító, *Z. Sipos István* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Pálffy Endre* egyetemi docens (Eötvös L. Tud. Egy.), *Salyámossy Miklós* lektor (berlini Humboldt Egyetem), *Illés László* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Bajomi László Endre* lektor (Európa Könyvkiadó), *Bodnár György* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Szili József* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Horányi Mátyás* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Hermann István* középiskolai tanár, *Szinkovics Zsuzsanna* középiskolai tanár, *Gáldi László* tud. osztályvezető, a nyelvtudományok doktora (MTA Nyelvtudományi Int.), *Klaus Hammer* tud. kutató (Weimar), *Németh G. Béla* középiskolai tanár, *Csanda Sándor* tud. kutató (Pozsony), *Lőkös István* főisk. tanársegéd (Eger), *Rejtő István* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Nyíró Lajos* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Komlós Aladár* az irodalomtudományok doktora (MTA Irodalomtört. Int.), *Pándi Pál* kandidátus, egyetemi docens (Eötvös L. Tud. Egy.), *Sziklay Zsuzsanna* tanárjelölt, *Vajda György Mihály* tudományos munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Szabolcsi Miklós* kandidátus, tud. osztályvezető (MTA Irodalomtört. Int.), *Nagy Péter* kandidátus (MTA Irodalomtört. Int.), *Rába György* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Kovács József* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.), *Szűgyártó László* középiskolai tanár, *Bíró Ferenc* gyakor. (MTA Irodalomtört. Int.), *V. Kovács Sándor* tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.) Ungvári Tamás dramaturg, Bakcsi György előadó (Kiadói Főigazgatóság), Csala Károly tanárjelölt, T. Erdélyi Ilona tud. munkatárs (MTA Irodalomtört. Int.) Köröspataki Sándor tanárjelölt, Demeter Tibor tisztviselő, Käfer István egyetemi lektor (Pozsony), Fodor István tanárjelölt, Loránd Imre tisztviselő, Szenczi Miklós az irodalomtudomány doktora, egyetemi tanár (Eötvös L. Tud. Egy.), Rayman Katalin kiadói csoportvezető, Rónay György író, Szabó Fede szerkesztő, Sipos Gábor tanársegéd, Bisztray György tanársegéd.

Szerkesztőség:

Budapest XI., Ménesi út 11—13

Tel. 268—062

Szerkesztőségi órák: csütörtökön 10—13 óra között

Technikai szerkesztő:
VEZÉR ERZSÉBET

Korunk történelmének előterében ismét a háború és béke kérdése áll, s az ellentétek feloldódása vagy kiéleződése az utolsó félszázad folyamán immár harmadszor Németország helyzetével kapcsolatos. Európa közepén ma két különböző társadalmi rendszerű és ennek következtében különböző politikájú és ideológiájú német állam van. Nyugat-Németország vezető körei közismerten támadó jellegű militarista és revansista célokat követnek, a demokratikus keleti német állam legfőbb törekvése, hogy biztosítsa békés építőmunkáját s megteremtse a történelemben először a német munkások és parasztok államát. A Szovjetunió és szövetségesei a második világháború maradványainak megszüntetésére és a béke biztosítására határozták el, hogy megkötik a békeszerződést a két német állammal, s ha a nyugati hatalmak erre nem hajlandók, akkor csak a Német Demokratikus Köztársasággal. Szándékukat a haladó világ helyeslése kíséri.

A Német Demokratikus Köztársaság egész eddigi politikájával, gazdasági, tudományos és művészi eredményeivel bebizonyította, hogy méltó a jóakarató emberek rokonszenvére és támogatására. A *Világirodalmi Figyelő* számos tanulmányban, dokumentációs cikkben foglalkozott eddig is a Német Demokratikus Köztársaság irodalmával, amely tükrözi az új német állam egész politikáját, s amelynek fő jellemzője, hogy humánus eszméktől áthatott, realista irodalom, a szocialista realizmus nemzetközi eredményeinek felhasználása mellett a legjobb német nemzeti hagyományokat folytatja tovább.

E hagyományok Lessingtől és Goethétől Heinén keresztül vezetnek Thomas Mannig és nemzedékéig, az utolsó nagy kritikai realista nemzedékig és onnan a szocialista irodalom német klasszikusaiig, akik közül a fiatal köztársaság már kettőre, Johannes R. Becherre és Bertolt Brechtre hivatkozhatik. De a Német Demokratikus Köztársaság irodalma ébrentartja és folytatja azokat a tiszteletre méltó tradíciókat is, amelyek a német munkásmozgalom kezdeteihez, a 20-as évek irodalmának eszmeileg szocialista részéhez, a Proletárforradalmi Írók Szövetségének tevékenységéhez és az emigráns irodalom antifasiszta harcához kapcsolódnak. A háborút túlélő imperialista és neofasiszta erők gyűlölködése ellenére 12 évvel ezelőtt megalakult Német Demokratikus Köztársaságot és bontakozó irodalmát mindjárt kezdetben a legkiválóbb német írók szeretete és rokonszenve kísérte. Thomas Mann, aki az antikommunizmust korunk legveszedelmesebb örületének tekintette, 1949-ben a frankfurti és weimari Goethe-ünnepségeken egyaránt részt vett, 1955-ben a Schiller-évfordulón mindkét német államba ellátogatott, nemcsak elismerve ezzel két német állam létének történelmi tényét, hanem kifejezve azt az óhaját is, hogy a kettő a nagy klasszikus humanista tradíciók tiszteletében

egyesüljön. Heinrich Mann csak 1950-ben bekövetkezett halála miatt nem tudta elfoglalni az újjáalakult Német Művészeti Akadémia elnöki székét, amelyre a Német Demokratikus Köztársaság őt hívta meg. Lion Feuchtwanger és Leonhard Frank nem tértek ugyan vissza a Német Demokratikus Köztársaság területére, de nyilatkozataikkal és írásaikkal fejezték ki iránta rokonszenvüket. Bertolt Brecht élete utolsó munkás éveit a demokratikus Berlinben töltötte, ott hozta létre világhírű együttesét, a Berliner Ensemble-t, amelynek művészi teljesítményei a látogatók ezreit vonzották színházába, tekintélyt és elismerést szerezve a német marxista színházművészetnek. S végül a ma már nem élők közül Johannes R. Becher, az új német irodalom nagytekintélyű vezéralakja, a klasszikus német lírai hagyományok újjáteremtője és kibontakoztatója, a Német Demokratikus Köztársaság kulturális politikájának és a fasizmus által demoralizált rétegek demokratikus átnevelésének kezdettől fogva irányítója, élete utolsó éveiben az NDK kulturális ügyeinek minisztere volt. Az ő marxista elvhűsége, művészi szigorúsága, önfeláldozó politikai építőmunkája és egész imponáns személyisége példaként áll a mai fiatal német költőnemzedék előtt.

A Német Demokratikus Köztársaság irodalma, élén az egész német irodalom idősebb nemzedékének legkiválóbb tagjaival, Anna Seghersszel, Arnold Zweiggel, Ludwig Rennel, Willi Bredellel és másokkal nagy elődök nyomán bontakozik ki szocialista humanizmustól, harcoss antifasiszta szellemtől, a nemzeti jövő építésének felelősségtudatától áthatott és művészi nívóját tekintve egyre igényesebb irodalomná. Mint a munkások és parasztok vezette első német állam irodalma joggal törekszik arra, hogy az egész néphez szóló nemzeti irodalom rangjára emelkedjék. Az ez év tavaszán tartott V. német írókongresszuson Erwin Strittmatter felszólalása ezzel a gondolattal fejeződött be. „Az állomásnak — mondotta — amely felé irányt vettünk, *szocialista nemzeti irodalom* a neve” (Neue Deutsche Literatur, 1961/8. 55.) — s valóban, az írókongresszus vitáinak olykor ki sem mondott, mégis egyik legfontosabb tárgya volt a szocialista szellemű nemzeti irodalom létfeltételeinek meghatározása. A kongresszus előkészítő sajtójának legszínvonalasabb megnyilvánulásai már az irodalom humánus örökségének kérdésével foglalkoztak (így Wilhelm Girnus: *Humanismus in der Entscheidung* az Einheit 1961. februári számának mellékletében), s maga a kongresszus bátran hivatkozhatott arra, hogy az állam kultúrpolitikája a nagy német humanisták örökségét az 1959. évi bitterfeldi konferencia szellemében széles népi alapra helyezte, elérve ezzel „az élet és művészet, nép és irodalom szorosabb összekapcsolódását és egy sereg új tehetség felnövekedését és sikeres próbatételét” (Wolfgang Joho: *Dem Leben näher* NDL 1961/8. 4.). A második világháború után feltűnt s ma már vezető pozíciót elfoglaló középkorú nemzedék tagjai, mint Erwin Strittmatter, Bruno Apitz, Stephan Hermlin, Stefan Heym mellett a legutóbbi években erős új nemzedék jelentkezett, — tagjai közül például Uwe Berger a líra, Dieter Noll és Herbert Nachbar a regény-, Helmut Baierl a drámaírás terén hivatkozhatik komoly eredményekre. Munkásságuk — az idősebbekével együtt — a szocialista német nemzeti irodalom további kibontakozását ígéri.

Az NDK irodalmának öröndetes fejlődésével s az íróknak azzal a törekvésével szemben, hogy — mint Anna Seghers az írókongresszus elnöki megnyitójában (*Tiefe und Breite in der Literatur*, NDL 1961/8. 16—41.) programként is elébük szabta — a valóságot „mélységében és teljes kiterjedésében” ábrázolják, a mai nyugatnémet irodalomról kétségkívül leolvashatók a válság

és tanácstalanság jelei. A nyugat-német polgári irodalmat már az első, háború utáni kísérletektől kezdve a tapogatódzás és az útkeresés bizonytalansága jellemezte. A hitlerizmus embertelen tartalmi és üresen klasszicizáló formai hagyományait nem folytathatta tovább, nem is volt szándékában, az emigráció eredményeire, mint már az előbbiekből kitűnt, politikai okokból mindjárt kezdettől fogva sokkal kevésbé támaszkodhatott az NDK irodalmánál: tehát olyan irányt kellett keresnie a XX. századi német irodalom folyamatában, amelyet a hitlerizmus megtagadott és így a haladás nimbusza vette körül. Ez a magyarázata a nyugatnémet irodalomban az expresszionizmus háború utáni másodvirágzásának. Formai korszerűtlenségére és epigonizmusára még Johannes R. Becher felhívta a figyelmet (*Poetische Konfession*. 1953. 228.). Az expresszionizmus formai öröksége mellett azonban érvényesült a dekadens nyugati áramlatok hatása: ezeknek Nyugat-Németország társadalmi természeténél fogva megfelelő talaja volt, s tartalmilag harmonizált velük a német egzisztencializmus, Heidegger és Jaspers filozófiája, amely a veszített háború hangulatában meglehetősen elterjedt. R. M. Szamarin szépen mutatja ki ezt a mai német irodalomról szóló egy tanulmányában (*Das Problem des Realismus in der deutschen Literatur der Gegenwart*, Kunst und Literatur, 1961/5. 477—487.), bebizonyítva, hogy a dekadens esztétikai irányok káros hatása még a legkiválóbb nyugatnémet szerzők művészetén is felfedezhető. Szerinte elsősorban a tudatfolyamat bemutatásának túlzásai gyöngítik például a kiváló Heinrich Böll vagy Wolfgang Koeppen regényeiben a becsületes realista törekvéseket, míg például Erich Maria Remarque ma sem tud megszabadulni a naturalizmus túlhajtásától. Szamarin csak Günter Weisenborn és Karl Ludwig Opitz prózájában nem találja a dekadens esztétika hatásának nyomát.

A felsoroltak a nyugatnémet irodalom meggyőződéses antimilitaristái közé tartoznak, s a Német Demokratikus Köztársaság írói szeretettel és megértéssel fordulnak e nyugatnémet barátaik felé, mert világnézeti különbségeik ellenére egyesíti őket a közös cél, a béke megőrzésének célja. Az V. német írókongresszuson számos felszólaló hangoztatta a haladó nyugatnémet írókkal való összetartás és együttműködés szükségességét, s hogy általában mennyire az érdeklődés előterében állt a nyugatnémet irodalom kérdése, bizonyítja, hogy az egyik főreferátum ezzel foglalkozott (Hermann Kant: *Macht und Ohnmacht einer Literatur*. NDL 1961/8. 62—80.).

A fiatal Hermann Kant sokoldalúan elemezte a mai nyugatnémet irodalom képét és jellegzetességeit, megértően tárva fel azokat a nehézségeket is, amelyeket az íróknak a bonni állam politikai atmoszférájában le kell győzniök, hogy megérthessék: humanistának és antikommunistának, a béke hívének és a szocializmus ellenségének lenni egyszerre és egyidejűleg nem lehet. Aki az atomfegyverkezés ellen küzd, az a békeszerető világban találja meg természetes szövetségését. A nyugatnémet állam propagandája azonban az írókra sem hatástalan, s csak kevesen vannak, akik kivonva magukat a hatása alól, személyesen kívánnak meggyőződni az igazságról. Kant példának idézi Stefan Andres sorait, aki a Szovjetunióból visszatérve nyíltan revideálta korábbi antikommunista álláspontját. Ő e kevesek közül való.

A nyugatnémet irodalom atmoszférikus tünetei közé tartozik az írók elszigeteltségének és tehetetlenségének érzése is, mely hangulatilag akadályozza őket a világnézeti-politikai állásfoglalásban. Kant is idézi kongresszusi referátumában a nyugatnémet Walter Jens néhány mondatát, amely a tehetetlenség

érzéséről vall, sőt kétségbevonja az irodalom mindenféle hatóerejét. „Olyan pillanatban, mint a mostani — írja Jens — mikor a költő teljes világossággal felismeri tehetetlenségét, óvakodni fog attól, hogy fontosnak tartsa a magához hasonlókkal vívott személyes polémiákat, a Karl Kraus-féle támadásokat és izgatott replikákat . . . Kinek volna 1960-ban kedve ahhoz, hogy a hatástalanság érzését, a politikai tehetetlenség ízét még irodalmi csetepatékkal fűszerezze . . .” (Walter Jens: *Deutsche Literatur in der Gegenwart*, 1961. 79.). A szerző a haladó humanista szellemű, egykor „Gruppe 47” néven szervezkedő írói csoportosulás tagja volt, s annál szomorúbb, hogy éppen nála olvashatók ezek az őszinte, de visszahúzódtást jelző szavak. Szamarin idézett tanulmánya is beszél arról, hogy a „harmadik erő”, azaz a „Gruppe 47” és a hozzá hasonlók által képviselt tartózkodó középutasság elvesztette minden befolyását. Egybevág ezzel számos olyan nyilatkozat, mely a nyugatnémet humanista értelmiség lemondó, melankolikus magatartásáról beszél, egybevágunk Günter Grass nyugat-berlini író szavai, aki az írókongresszuson az írókat (hatásukra célozva és arra, mekkora súllyal esik latba, amit írnak) a pódiumot díszítő geránium-virágokhoz hasonlította. Díszítésre jók, semmi egyéb. Logikusan következik helyzetükből, hogy a jóakarátú nyugatnémet írók egyetlen (és kötelező) írói attitűdnek a fennálló renddel szemben való ellenzékiiséget, a nonkonformizmust ismerik el; — tájékozatlanságukból, hogy nem értik meg (ez az V. német írókongresszuson is kitűnt), miként lehet az író egyidejűleg pártos és realista, a rendszer hive és bírálója, szocialista realista és szatirikus.

A nyugatnémet állam természetesen helyesli azt a közügyekben passzív magatartást, amelyet írói többnyire magukra kényszerítettek, s a burkolt parancsuralmi, militarista vezetés régi receptje szerint kétségbe is vonja azt a jogukat, hogy politikai kérdésekben a szavukat hallassák. Szembetűnő példa volt erre az a fogadtatás, amelyben egy a hamburgi Rowohlt-Verlag kiadásában a szeptember 17-i választások előestéjén megjelent (*Die Alternative oder Brauchen wir eine neue Regierung?* című) kötet részesült. Martin Walser, a szerkesztő húsz ismert nevű író, lektor, újságíró cikkét össze benne, ezek a bonni vezetők tevékenységét teszik mérlegre és lesújtó képet festenek az állam burkolt parancsuralmi rendszeréről, a klérus hatalmáról, a politizáló katonai vezetésről. A kötet konklúziója — sajnos — nem több annál, mint hogy írói a jelenlegi kormánypárt helyett a szociáldemokratákat választják, mint a „kisebb rosszat” — nem gondolva meg, hogy 1933-ban már egyszer romlásba vitte az országot a polgári „kisebbik rossz” politikája, a kommunisták helyett a Hitler melletti döntés. Ezt nemcsak a demokratikus német sajtó rótta föl nekik (l. Gerda Haack és Horst Kessler a könyvet ismertető cikkét: . . . *Mindestens so spät, wie es schon einmal war*. Sonntag, 1961. szeptember 17.), hanem Peter Hamm nyugatnémet író is, a Német Békeunió egyik kultúrkonferenciáján (*Sonntag*, uo.). A nyugatnémet írók helyzetét azonban az a hang jellemzi a legjobban, ahogyan a nyugatnémet sajtó a kötetre reagált, a fölényes vállveregetéstől a gyalázkodásig. A *Der Tag* című nyugat-berlini lap egyenesen azt írta róluk: „A zsörtölődő mesterlegénynek azt mondják, suszter, maradj a kaptafádnál. Nem, ezzel a könyvvel, sajnos, a „szellem” blamáta magát” (*Sonntag*, m. f.). A nyugatnémet írók javarésze valóban „kaptafájánál” marad, azaz nem foglalkozik olyan kérdésekkel, amelyek politikai-világnézeti következtetések levonására készítenék. Peter Hacks, a néhány év előtt Münchenből a demokratikus Berlinbe költözött tehetséges fiatal drámaíró találóan mondta erről a jelenségről: „A nyugatnémet írók

fejében a legrosszabb náci-méreg hat, a képtelenség a politikai gondolkodásra” (Sonntag, 1961. szept. 10.).

Az írói nevet megérdemlő nyugatnémet írók jelentős része tehát tartózkodik a politikai állásfoglalástól, vagy a tehetetlenség érzésével küszködik. De van egy másfajta irodalom is Nyugat-Németországban, elterjedtségét példányszámain mérve sokkal olvasottabb az előbbinél, eszmeileg pedig a fasizmus újjáélesztésének szolgálatában áll. Günther Cwoidrak (*Die zweite Literatur*. In: *Realismus-Reaktion-Resignation*. Kézirat gyanánt.) „második irodalomnak” nevezi, mely burkoltan militarista, olykor nyíltan klerikális lepelben a fasizmus újjáéledésének útját egyengeti, háborúra, bosszúra uszít, és azt a meggyőződést igyekszik meggyökereztetni olvasóiban, hogy a veszített háborút minél hamarabb győztes háborúnak kell követnie: támadó háborúnak, amelyben az előbbi legyőzöttek felülkerekednek. Nem elegendő, hogy — mint Cwoidrak írja — az előkelő nyugatnémet irodalomkritika tudomást sem vesz erről a művésztetlen „nem-irodalomról”; azért még megvan, terjed és előkészítője lehet az egész emberiségre veszedelmes, pusztító háborúnak. Tudomásul kell vennünk tehát, hogy míg a haladó német irodalom a múlt bűnei ellen fordul, a fasizmust a maga reális szörnyiségében mutatja be s újjáéledésének tüneteire figyelmeztet, a tömegek közé hatoló szennyirodalom útján Nyugat-Németországban szabadon terjedhetnek a fasizmus téveszméi, s hogy ez ellen az atomháborúra készülődő államvezetés természetesen nem tesz semmit.

A német Kulturális Szövetség elnöki tanácsa nemrégiben levelet intézett Albert Schweitzerhez, a nagy humanistához, egy előbbi levélváltás folytatásaként. „Az igazságot mondja ki — olvassuk a Kulturális Szövetség levelében —, ha azt mondja, hogy *'a második világháborút nem követte békekötés. Csak egyezményekkel ért véget, melyeknek fegyverszüneti jellegük volt.'* Leghőbb kívánságunk, hogy e fegyverszünetet végre 16 év után a rég óhajtott békeszerződés kövesse.” A levélre Albert Schweitzer Afrikából ez év augusztus 9-én válaszolt. „Jótétemény a mi korunkban — írta — olyan emberek hangját hallani, akik valóban a béke eljövételével foglalkoznak. Levelük olvasásakor ezt éreztem . . . A mi korunkban arra van szükség, hogy a humanitás eszméit ismét tisztelet vegye körül. Ez az a belső politika, melynek minden politikai tervezéssel és tevékenységgel együtt kell járnia. Ebben a szellemi akarathban kell egymással összekapcsolódnunk.”

AZ IRODALOMKRITIKA HELYZETE A NAGYVILÁGBAN

A *Világirodalmi Figyelő* szerkesztő bizottsága elhatározta, hogy rövid cikkeiben, tanulmányokban megpróbál áttekintést adni az irodalomkritika helyzetéről a különböző országokban. Ez a célkitűzés megfelel a folyóirat alapvető tájékoztató feladatának, s — véleményünk szerint — elősegítheti a hazánkban folyó irodalomelméleti és kritikai munkát. Időszerűségét külön is indokolja, hogy nemrég jelentek meg a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség tézisei *Irodalomkritikánk néhány fogyatékoságáról*. A tézisek a kritikusi magatartás hibái mellett elsősorban az irodalomelméleti tevékenység elmaradottságára mutatnak rá, s felhívják a figyelmet azokra a polgári, kispolgári nézetekre, amelyek irodalomban és irodalomkritikában egyaránt jelentkeznek. Úgy gondoltuk, hogy az a körkép, amelyet az irodalomkritika más országokbeli helyzetéről adhatunk a magyarországi jelenségeket szélesebb keretben helyezi el és segíti bizonyos összefüggések jobb megértését.

Célunkat nem volt könnyű megvalósítani s a magunk elé tűzött feladatnak — jól tudjuk — nem is tettünk teljes mértékben eleget. A nehézséget elsősorban az okozta, hogy még a jól tájékozott szakember sem tud mindig eligazodni egy-egy ország irodalomkritikájában az anyag bősége miatt. Teljesítségre törekedni lehetetlen volt s ha valaki meg is kísérelte volna, az adott kérések ezt nem engedték meg. Ilyen körülmények között munkatársaink figyelmét arra hívtuk fel, hogy a legfőbb kritikai irányzatokat és a legjellemzőbb jelenségeket vegyék számba. Így sem könnyű az eligazodás s éppen ezért lehet, hogy fontos irányzatok vagy törekvések kimaradtak ebből az áttekintésből. Könnyebb volt a dolga annak a munkatársunknak, aki már meglevő összefoglalókra támaszkodhatott s nehezebb azé, aki maga igyekezett összegyűjteni az adatokat. Emellett a kutatók tájékozottságuknak és kutatási területüknek megfelelően gyakran más és más kiinduló pontot választottak s a szerkesztő bizottság ennek a különbözőségnek helyt adott, hiszen nem is lehetett cél a teljes uniformizálás. Így fordulhat elő, hogy egyes összefoglalók többet foglalkoznak az irodalomkritika elméleti kérdéseivel s az esztétikai irányzatokkal, míg mások inkább az irodalomkritikai gyakorlatot vizsgálják s abból vonnak le néhány általánosabb tanulságot. Végül meg kell említenünk azt is, hogy minden fontosabb ország irodalomkritikájának felmérésére nem találtunk szakembereket, s ezért egyes nemzeti irodalomkritikák kiesnek vizsgálódásaink köréből. Ennyit saját mentségünkre. Természetesen nagyon örülnénk, ha olvasóink vitába szállnának azokkal a cikkekkal vagy megállapításokkal, amelyekkel nem értenek egyet: a *Világirodalmi Figyelő* készséggel közöl vitacikket vagy hozzászólásokat.

Mostmár a tartalmi kérdésekre térve, néhány összefoglaló észrevételt szeretnék tenni, anélkül, hogy akárcsak meg is kísérelném az irodalomkritika világhelyzetét értékelni. Ez olyan vállalkozás, amelyet hosszú és alapos előtanulmányok nélkül elvégezni nem lehet, s amelyre az itt következő cikkek eredményeinek és következtetéseiinek egybefogásával sem tudunk kísérletet tenni.

Mind enesetre az eddigi vizsgálódásokból is kiderül, hogy a polgári irodalomkritika válságban van. Ismerve az egész polgári társadalom helyzetét, ezt a jelenséget nem tartjuk véletlennek, de mégis érdemes speciális vonatkozásaival foglalkozni. Az első a filozófia kérdése. A polgári irodalomkritika válságának filozófiai vonatkozásait természetesen a most divatos áramlatokban kell keresni. A különböző „esztétikákban” nyomon követhetjük a fenomenológia, a pragmatizmus, a szemantika vagy az egzisztencializmus hatását s az csak természetes, hogy ezek az „esztétikák” azután hatnak az irodalomkritikai gyakorlatra is. Miután az említett filozófiák elutasítják a tudattól független valóság objektív vizsgálatát, esztétikai megfelelőik is elzárkóznak az elől, hogy a művészetet mint a valóság sajátos visszatükrözését fogják fel, s elsősorban pszichológiai és formai kérdésekkel foglalkoznak. Elszakítják a művészetet a társadalomtól s értéktelétüket — ha egyáltalán igényt tartanak erre — teljesen szubjektíven határozzák meg, nem találva vagy nem ismerve el semmiféle objektív kritériumot, amely a művészi értéket megszabná. (A különböző polgári esztétikai irányzatokról összefoglalót ad a *Philosophy in the Mid-Century* c. kiadvány, kiadta R. Klibansky, 3. köt., Firenze, 1958). Persze ezek a hatások nem mindig tudatosak s gyakran keverednek egyes hagyományos pozitivistá, impresszionista és más idealista kritikai felfogásokkal és formákkal is. Így például Franciaországban Lanson-, Lemaitre-, vagy Thibaudet iskolájának ma is vannak követői, Olaszországban továbbra is hat Croce, Angliában Oscar Wilde, Mathew Arnold s így lehetne még tovább sorolni. Nagyon általános a különösebb filozófiai megalapozottság nélküli szubjektív, impreszionista kritika s az egész kapitalista világra jellemző az, amit egyszerűen „üzleti kritikának” lehetne nevezni s amely teljes mértékben kiszolgálja az uralkodó osztály érdekeit, politikai és izlésbeli vonatkozásban egyaránt. Nem tagadom, hogy egy-egy jó irodalmi érzékkel megáldott s jó tollú polgári kritikusként ne volnának érdekes és értékes írásai, de a polgári irodalomkritika egészére ennek ellenére is áll az, hogy világnézeti válsága miatt képtelen általánosabb érvényre szert tenni. Ezt a válságot ma nagyon sokan érzik a polgári kritikusok közül is s vannak olyanok, akik bizonyos pontokon, így például a történetiség kérdésében, közelednek a marxizmushoz. Az ő közülük kerülnek ki a polgári kritika legértékesebb alkotásai, ha ezek gyakran nagyon ellentmondásosak is. Sajnos akadnak szép számmal olyanok is, akik nyíltan a kapitalizmus apológiáját szolgálják, s sokszor nagyon is szegényes kritikái fegyverzetükkel a hidegháború és minden haladásellenesség propagandistái.

Egészen más a helyzet a marxista kritikában. A marxista kritikus olyan világnézet alapján áll, amely eligazítást ad a művészetek főkérdéseiben is. A marxista esztétika alapp problémái a nagy összefüggésekben tisztázottak, de egyes jelentős részkérdések kidolgozatlansága kétségtelenül megnehezíti a kritikus feladatát. Kétségtelen az is, hogy a dogmatizmus, majd a revizionizmus egy adott szakaszban károsan befolyásolta a marxista kritika fejlődését.

Az itt következő beszámolókból világosan kitűnik, hogy a marxista kritika és irodalomelmélet szembefordult a dogmatizmussal és ma bátran

nyúl olyan kérdésekhez, amelyekkel ez előtt nem foglalkozott. A szocialista országokban a kritikai életet ma az elvi viták s bizonyos kérdések újszerű megfogalmazásai jellemzik. Ezekben az elvi vitákban utasították vissza a marxista kritikusok a különböző revizionista tételeket is, amelyek a szocialista realizmus alapigazságait vonták kétségbe. Mindennek ellenére az irodalom-elméletnek és a kritikai gyakorlatnak nagy fogyatékoságai vannak.

Természetesen a kritika helyzete a különböző szocialista országokban nagyon sok hasonlóságot mutat, de vannak lényeges különbségek is, amelyeket jórészt helyi adottságok magyaráznak. Egy dolog mindenütt közös: a marxisták ma igen nagy jelentőséget tulajdonítanak az irodalomkritikának, mint az irodalom és a közvélemény-formálás fontos eszközének.

A SZOVJET KRITIKA HELYZETE

Az 1959-ben megtartott III. Szovjet Írókongresszus azt a célt tűzte a szovjet kritika elé, hogy serkentse a mai témájú művészi alkotásokat és harcoljon az irodalom művészi színvonalának emeléséért. Az „irodalom és művészet szoros kapcsolatáért a néppel” c. pártdokumentumban a következőket olvashatjuk: „A fejlődés fő vonala az legyen, hogy irodalom és művészet szakadatlan kapcsolatban álljon a nép életével, igazságosan ábrázolja a mi valóságunk gazdagságát és sokoldalúságát, színesen és meggyőzően mutassa be a szovjet nép alkotó munkáját, törekvéseinek nemességét, értékes erkölcsi tulajdonságait. Az irodalom és művészet társadalmi hivatása, hogy vigye harcba a népet a kommunizmus építésének új sikereiért.”¹

N. Sz. Hruscsov az 1959-es írókongresszuson elmondott beszédében igazat adva Tvardovszkijnek, hangsúlyozta a művészi színvonal jelentőségét az irodalomban s ezzel megszabta az irodalmi kritika legfontosabb feladatát is: „Az igazi irodalmi kritika számára sógorság-komaság nem létezik, a legfontosabb az irodalmi mű eszmei és művészi értéke.”²

Ezt a gondolatot fejti ki tovább M. A. Szuszlov, a Szovjetunió Kommunista pártjának és kormányának az írókkal, művészekkel és tudósokkal tartott 1960. július 17-i találkozóján. A kulturális élet általános problémáinak felvázolása során is a kritika kérdéseit emelte ki M. A. Szuszlov: „A kritika óvatosan és tisztelettel kezelje a tehetséget . . . A kritika legyen igényes és elvi, induljon ki a nép érdekéből. Legyen a kritika figyelmes és gondos, mérje fel a művész gondjait és az útjában álló reális nehézségeket. A kritikus lássa meg és örüljön a valóban jó alkotásoknak. Nem békülhetünk ki azzal, hogy a kritikusok néha igazságtalanul és sértő hangnemben szedik szét a műveket, teljesen semmibe véve a művész nagy alkotó munkáját. Különösen tűrhetetlen, hogyha a kritikusok előre felállított, szubjektív és lényegében esztétizáló ítéletekből indulnak ki.”³

Természetes, hogy e nagyjelentőségű és nyílt állásfoglalások után a kritikusoknak számba kellett venniük, hogy mennyiben teljesítették a kritika fő feladatait. El kell ismerni — írja a *Lityeraturnaja Gazeta*⁴ — hogy a mi kritikánk nem mindig reagál helyesen a mai témájú művekre, nem mindig elég széles látókörű és néha bizony alacsony esztétikai mértékkel mér. Ebből a szempontból megemlíthetők — írja tovább a lap — V. Szurvillo cikkei a ro-

¹ «За тесную связь литературы и искусства с жизнью народа.» М. 1959. стр. 4.

² Третий съезд писателей, Стенографический отчет, М. 1959. стр. 228.

³ М. А. Суслов «За подлинно великое искусство коммунизма», Литературная газета, 1960. 19 июля.

⁴ 21 июля 1960.

mantika útjairól, melyek a *Novij Mir*ben jelentek meg. Ezekben vannak ugyan helyes apró megfigyelések, igazságos részítéletek, de a kritikus egész gondolatmenete légüres térben mozog. A kritikus számára nem az élet, hanem az irodalomtudományi absztrakciók szolgálatjában a legfőbb mértéket. A fő szempont, melyet V. Szurvillo maga elé tűz, az, megfelel-e az adott mű az egyszersmindenkor létező „romantikus stílus” normáinak.

A kritikus munkájának legfőbb feltétele nemcsak Szurvillo cikkeiben hiányzik. A *Lityerturnaja Gazeta* 1960. szept. 3-i számában példának hozza fel V. Kocsetov írásait az *Ucsityelszkaja Gazetában* és az *Ogonyok* c. folyóiratban. Az egyikben Kocsetov könnyfakasztó kispolgári drámácskáknak nevezi Arbuzov és Rozov drámáit, melyek meleg fogadtatásra találtak a nézőknél, olvasóknál, sőt a kritikusoknál is. Az *Ogonyok*ban súlyos vádat emel a *Szállnak a darvak* c. film alkotói ellen. Ezt a filmet sokféleképpen lehet értékelni, de semmiképpen sem lehet a polgári művészet majmolásával vádolni, azzal, hogy „hajbókolás Nyugat felé”, amint Kocsetov mondja. Ugyanebben a cikkben Kocsetov azzal vádolja a *Novij Mirt*, hogy az utolsó két évben olyan műveket publikált, melyek a nihilizmus, a kriticismus és a sznobizmus mérgét árasztották magukból. Ezek igen komoly vádak, de egyáltalán nem indokoltak, a kritikusnak egyetlen komoly érve sincsen, mellyel alátámaszsa, és helyesen írja a *Lityerturnaja Gazeta*, hogy a Kocsetov-féle kritika terméketlen, senkinek sem használ, senkinek sem segít és csak zavart kelt.

Az Írószövetség választmányának 1961. januári plenumán Sz. Gajszarjan élesen bírálta a *Lityeratura i Zsizny* c. lapban megjelent kritikákat. Erre a lapra jellemző, hogy érdekemet keres és talál olyan művekben, amelyek művészi szempontból eléggé fogyatékosak. Gajszarjan erről így ír: „Ennek a lapnak jó érzéke van az eszmei gyengeségek iránt, de ez a jó érzék nem támaszkodik széles esztétikai látókörre és tudásra, ezért a lap cikkei sokszor nem győznek meg, hanem inkább visszataszítanak.”⁵ Nem véletlenül mondják a kritikusok, hogy a *Lityeratura i Zsizny*-ben olyan művek kapnak elismerést, amelyeket mindenütt jogosan bíráltak művészi fogyatékoságuk miatt. Így pl. A. Csakovszkij regénye «Дороги, которые мы выбираем» és V. Lükov és Ju. Anov «Дорогу осилит идущий» c. regénye.

Ugyancsak a fentemlített plenumon a kritika fogyatékoságai között említették a rossz ízlést, a túlzásba vitt magasztalást, különösen egyes írókkal kapcsolatban. Erről helyesen mondta a Moldvai Írók Szövetségének titkára, E. Bukov: „Hol volt — hol nem volt, volt egyszer egynéhány író, akinek a gyengéire soha senki nem mutatott rá, addig-addig simogatták őket, amíg megkopaszodtak. Ez nagy kár. Ha jobban vigyáztak volna alkotói frizurájukra, akkor máig is megvolna a hajuk.”⁶

A szovjet sajtó egyértelműen elítéli azokat a kritikusokat, akiket kritikai munkásságukban bármiféle elfogultság vezet. Sz. Gajszarjan a *Voproszi Lityeraturi* 1960. évi 10. számában megjelent cikkében felhossa példának Sz. Zlobin cikkét A. Kalinyin *Zord mező* c. regényéről és K. Tokarev *Gondolatok a csatamezőn* c. cikkét a háborús témákról, különösen K. Szimonov *Élők és holtak* c. regényéről. Sz. Zlobin nagyon tendenciózusan és egyoldalúan nézi Kalinyin művét és a következő tanulságot vonja le belőle: „... ő a szocialista

⁵ Литературная газета, 1960, 23 января.

⁶ «Критика и современность», Литературная газета, 1960 23 января.

realizmus elveit sértette meg és azért könyve politikai és morális szempontból hamis lett.”⁷ Egyszerűen semmibe vette az író művészi erőit, kétségbe vonta tehetségét és szinte politikai vádat emelt nemcsak az író, hanem kiadója és lektora ellen is. Sz. Zlobin ítéletének elfogultsága, megalapozatlan volta és szubjektívizmusa annyira szembeötlő volt, hogy a *Novij Mir* szerkesztősége nem értett vele egyet és vitát indított az ilyen típusú kritika helytelenségéről. K. Tokarev általában nem is próbál érveivel meggyőzni, nála az elfogultság leplezetlenül jelentkezik. A kritikusnak valamilyen okból fontos volt, hogy Szimonov regényét befeketítse. S mindezt homályos célzásokkal, patetikus hangvétellel, alaptalan hasonlatokkal érte el, és szinte a politikai vádirat hangján beszélt. Persze, ha a kritikus toll helyett bunkóval dolgozik, akkor nem is lehet tapintatos és udvarias. A megsemmisítő kritika majdnem mindig elfogultságon alapszik, s meggyőző ereje is kevés.

De ugyanilyen kevésbé tud meggyőzni az első benyomásokon alapuló impresszionista kritika is, melynek ugyancsak sok példájával találkozunk még napjainkban is. Sz. Gajszarjan két kritikát hoz fel példának ugyanarról a kisregényről: I. Boriszova és V. Sztarikova kritikáit. A két kritikus ítélete V. Lipatov *Глухая мать* c. regényéről homlokegyenest ellenkező. De egyik kritika sem ad világos képet a kisregényről. Csak az derül ki, hogy Boriszovának nem tetszik, Sztarikovának pedig tetszik. Mintha a kritikusok szándékosan akarnának egymásnak ellentmondani és az olvasó nem érti az okát. Az egyik szerint a regény a való életet tükrözi, a másik szerint az egész ábrázolás értéktelen, de egyik sem ad semmiféle támpontot arra, hogy ítéletét mire alapítja.

Hasonlóan zavart keltő kritikai jelenségekre mutat rá G. Brovman az *Oktyabr* c. folyóiratban megjelent cikkében.⁸ Megemlíti több érdekes monográfiát Fagyeyevről, Leonovról, Tinjanovról, Ilf és Petrovról, valamint cikkgyűjteményeket A. Makarov, V. Pankov, G. Lenobl, N. Csetunova, N. Maszlin tollából, melyek érdekes kritikai és irodalomtörténeti kérdéseket vetnek fel. Ha fellapozzuk a harmincas években megjelent Irodalmi Lexikont vagy az akkoriban megjelent monográfiákat, akkor érdekes példáit találjuk az irodalmi művek vulgár-szociológiai elemzésének. Brovman felhívja a figyelmet, hogy a vulgár-szociológia lovagjaival ma is találkozhatunk az irodalmi kritikában, pl. V. Arhipov műveiben, aki két évvel ezelőtt herosztráteszi dicsőséget szerzett magának azzal, hogy Turgenyevet a liberalizmusrenegátjainak ideológusaként állította be, továbbá mikor G. Nyikolajeva *Útközben* c. regényét ízeire szedte széjjel. A *Kommunizist* c. folyóirat is bírálta az Arhipov-féle kritikai módszer helytelenségét. Ezek után a *Nyeva* 8. számában Arhipov újabb cikket írt, melyben a szovjet irodalom néhány jeles képviselőjét sértő jelzőkkel illeti és egyáltalában nem látja meg műveiknek valódi erőit és hibáit. Scsipacsovról pl. ilyen hangnemben beszél: „Bár tehetséges embereknel Belinszkij szerint a tehetség pótolja az ésszt, mégis Scsipacsovna látnia kellett volna . . .” A szovjet költészet egyik úttörőjét, Nyikolaj Aszejevét, Majakovszkij barátját és munkatársát úgy leszidja, mint egy kis iskolágyereket. Kozmopolitának nevezi és azzal vádolja, hogy a nemzeti költői hagyomány jelentőségét tagadja. Ilja Erenburgot a következőképpen oktatja ki: „. . . Javasolnánk I. Erenburgnak, gondoljon a szocialista társadalom olvasójára, . . . a lelki nyomor irodalmát

⁷ Стр. 5.

⁸ Г. Бровман: Взыскательность и объективность, Октябрь, 1960. № 12 стр. 191.

mesterségesen átplántálni a szocializmusba, nem meríti-e ki az ideológiai diverzió fogalmát?” Ideológiai diverzióval vádolja azt a szovjet író, aki múltja és jelenlegi írói munkássága révén általános emberi és társadalmi megbecsülésnek örvend a Szovjetunióban. Nemcsak Brovman ítélte el Arhipov módszereit, nagyon éles hangon írt erről a *Lityerturnaja Gazeta* is.⁹

A Szovjet Írószövetség elnökségének titkára, G. Markov *Kritika, korszerűség, olvasó* c. cikkében¹⁰ ugyancsak a *Lityeratura i Zsizny* és a *Zvezda* kritikai rovatát bírálta. Rámutatott arra, hogy mindkét lapban hiányzik az esztétikai elemzés igénye, feltűnően nem érdeklődnek a kritikusok az írói mesterség problémái iránt. Az eszmeiség és művésziesség szétválása különösen ennek a két lapnak a kritikusainál jelentkezik. A tehetség és magas művészi színvonal nem kárpótol az eszmeiség hiányáért, de az író helyes eszmei álláspontja miatt semmiképpen sem bocsáthatók meg a művészi gyengeségek.

Milyen feladatok állnak tehát a szovjet kritika előtt?

Mindenekelőtt fel kell számolnia a közömbösséget a művészi színvonal iránt, a művészi elemzést magas színvonalra kell emelnie. Az utóbbi években a legnagyobb szovjet írók, mint M. Solohov, K. Fegyin, A. Tvardovszkij, M. Iszakovszkij aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a kritika túl türelmes és elnéző a szürke, középserű művek iránt. Mindez persze nemcsak a kritikusok közömbösségének kérdése, hanem a kritikus tehetségén is múlik. Sokkal könnyebb a mű eszmei tartalmát elmondani, mint megmutatni, hogy ez a tartalom hogyan tükröződik a mű művészi sajátosságaiban. Erről a jelenségről érdekesen és szenvedélyesen írt K. Zelinszkij *Paradoxon a kritikáról* c. cikkében:¹¹ „A kritika lehet harcos, tudományos, és publicisztikai, és kell is hogy ilyen legyen, de semmiképpen sincs joga unalmasnak és szürkének lennie. Erre gondoltam akkor, amikor arról beszéltem, hogy a kritikusok úgy írnak kritikát, mintha utasítást írnának. Csak ezzel lehet megmagyarázni, hogy sok kritikai cikket bármelyik kritikus nyugodtan aláírhatna . . . A kritika nem a közhelyek gyűjteménye, hanem elsősorban gondolatok tárháza kell hogy legyen. Értsék meg, hogy a jó kritika feltétele a lelkiismeret és a művészetek iránti szeretet. A kritika ugyanazon paradoxonon alapszik, mint Diderot fejtegetése a színművészetéről: a kritika annál inkább válik tudománnyá, minél több benne a művészet. A színvak ne írjon a festészetről, a kritikus, aki nem képes erős és mély esztétikai átélésre, ne írjon a művészetéről.”

1960. júniusában az OSzSzK íróinak szövetsége Szaranszkban tartotta a csuvas, tatár és mordvin írók összejevetelét, ahol szintén szó esett az irodalom és a kritika feladatairól. Felszólalt Sz. Mihalkov is, aki többek közt a következőket mondta: „Semmiféle aktualitás nem pótolja a művészi értékeket, minél aktuálisabb a téma, annál több művészzel kell feldolgozni.”¹² E magas követelmények jegyében írja T. Trifonova I. Gorelik *Igéret* című regényéről: „Nagyon aktuális Gorelik regényének témája: a kommunista munkabrigádok. Valóban sok érdekes anyagot dolgoz fel ez a regény, de a kritikus joggal veti fel a kérdést, hogy azok az írók, akik a legmaibb témákat dolgozzák fel és valóban mai hősről írnak, miért összpontosítják minden figyelmüket az anyag gyűjtésére. Formai újítások nélkül a mi életünk költészete nem válik nagy művészetté.

⁹ 1960. 21 июля.

¹⁰ Вопросы литературы, 1960. № 5, стр. 3—15.

¹¹ Октябрь, 1961. № 2, стр. 211—212.

¹² Литературная газета, 1960. 25 июня.

Gorelik regénye, annak ellenére, hogy új életünk kérdései merülnek fel benne, kielégületlenül hagyja az olvasót.”¹³

Ezzel szemben az igazi elismerés hangján szólal meg a kritika, ha az író merészen új témáit művészi formában dolgozza fel. Pl. V. Szokolov kritikája V. Ketlinszkaja *Másképpen nem lehet élni* c. új regényéről.¹⁴ Ketlinszkaja regénye a 30-as években játszódik a Don medencében és három bányászgyerek életéről szól, akik munkásból lettek tudóssá és sokak számára merészen új tudományos problémákkal, a szén földalatti elgázosításának problémájával foglalkoztak. De az író nemcsak ezekkel a gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, hanem megmutatja, hogyan élt a szovjet nép ezekben a nehéz esztendőkből, mit tanultak, mit visznek tovább és mit nem fogadnak el saját történelmi tapasztalataikból. Ez ad a regénynek igazi művészi feszültséget. Mert van-e tragikusabb helyzet egy kommunista számára, mint ha a sajátjai lőnek rá? És milyen nagy hite kell legyen az olyan embernek, aki a legkeserűbb tapasztalatokból is helyes következtetésekre jut és csak a kommunizmus ügyét tartja szem előtt. Ilyen ember volt Csubakov, a regény egyik hőse, a Don medencei kommunisták vezetője, fiatal tudósok és mérnökök támogatója. A kritikus a regény legjobb jelenetének azt tartja, mikor Csubakov a börtönben egy másik kommunistával találkozik. A 30-as évek nagy eposzáinak nevezi ezt a regényt és méltányolja művészi megoldásait, jól kidolgozott jellemeit, sokoldalúságát.

Jó példája a sokoldalú és elfogulatlan kritikának M. Turovszkaja bírálata az *El nem küldött levél* c. filmről.¹⁵ Figyelemmel kísérve azt az elégedetlenséget, melyet a néző érzett a film láttára, a kritikus megpróbálta eldönteni, hogy miért nem volt sikere a neves filmművészek munkájának. Igyekezett feltárni a film alkotóinak szándékát, megtalálni azt, ami a szovjet film további fejlődését szolgálhatja. Ebben a cikkben sokoldalú elemzést, mély gondolkodást, finom észrevételeket találunk. A cikk a komoly és jóindulatú kritika példája, melyből nemcsak a film alkotói, hanem a széles olvasó és mozilátogató közönség is okulhat. A cikk hatásának titka, hogy megmutatja, milyen érdekes és bonyolult dolog a művészi alkotás.

A szovjet kritikai élet rendkívüli változatosságát és sokoldalú felpeszsdülését mutatja az is, hogy az irodalmi sajtóban a legkülönbözőbb kérdésekről folytak viták. A kritika elvi és módszertani kérdéseivel az egész szovjet sajtó foglalkozott. A drámai irodalom problémáiról különösen a *Lityerturnaja Gazeta* hasábjain vitatkoznak. A regény kérdéseiről a *Novij Mir*ben cikkeztek. A mai irodalom hőseiről folyt vita a *Voproszi Lityeratur*iban, különös tekintettel arra, hogy olyan egyszerű-e az „egyszerű ember”. A mai irodalom stíluskérdéseiről vitáztak ugyancsak a *Lityerturnaja Gazetában* és az *Oktjáb*ban. A fantasztikus és kalandos regény problémái ugyancsak az egész szovjet sajtót foglalkoztatták.

Az egyre pezsgőbb viták légkörében a szovjet művészet új felvirágzása kezd kibontakozni. Ezt jelzik már ma is egyes alkotások az irodalomban és a filmművészetben. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ebben az új virágzásban milyen fontos szerepe van már most is a kritikának.¹⁶

¹³ Литературная газета, 1960. 2 июня.

¹⁴ Литературная газета, 1960. 17 декабря.

¹⁵ Литературная газета, 1960. 17 сентября.

¹⁶ A XXII. Kongresszuson felvetett új problémákra következő számunkban térünk vissza.

ÚJABB MAGYAR PUBLIKÁCIÓK A SZOVJET IRODALOMELMÉLET ÉS KRITIKA TERÜLETÉRŐL

Realizmus és modernizmus. Szovjet irodalomtudósok válogatott tanulmányai. Szerk. Héra Zoltán. Bp. 1959. Gondolat, 348.

V. Scserbina. A szocialista realizmusról. 33—74.

J. Borjev. A művészeti módszer természetéről. 75—104.

V. Guszev. Alkotás és világnézet. 105—139.

T. Motiljova. A szocialista realizmus kérdései a külföldi irodalomban. 140—188.

B. Szucskov. Összegezzünk. 189—245.

J. Elszberg. A realizmus problémái és az irodalomtudomány feladata. 246—340.

Eszmék és esztétikák. Szovjet irodalomtudósok tanulmányai. Szerk. Héra Zoltán. Bp. 1961. Gondolat, 261.

A. Jegorov : Az értelem ellenségei. 17—52.

A. Ivacszenko : A szocialista realizmus és a mai külföldi irodalom. 52—90.

M. Kuznyecov : A szovjet regény fejlődésének útjai. 90—149.

B. Rjurikov : A szóképek és a képi gondolkodás. 149—180.

J. Dnyeprov : Napjaink kritikai realizmusa és az újítás. 180—229.

K. Zelinszkij : A korszerű téma és az irodalmi esztétika kérdései. 229—260.

A Világirodalmi Figyelő

Szenczi Miklós : A szovjet irodalomelmélet néhány időszerű kérdése. 1958. 1. sz. 1—10.

Nyíró Lajos : Vita a realizmusról a Szovjetunióban. 1959. 1. sz. 1—15.

Király Gyula : A szocialista realizmus művészi színvonaláért. 1959. 2. sz. 133—153.

Patyi Sándor : A szovjet írók harmadik kongresszusának anyagához. 1959. 3—4. sz. 275—276.

Pausztovszkij, K. : Vitathatatlan és vitatható gondolatok. 1959. 3—4. sz. 277—281. Vö.: Lityerturnaja Gazeta, 1959. máj. 20.

Ognyov, V. : Hív az idő. 1959. 3—4. sz. 282—286. Vö.: Lityerturnaja Gazeta, 1959. május 20.

Anyiszimov, I. : Két út. 1959. 3—4. sz. 286—288. Vö.: Lityerturnaja Gazeta, 1958. május 24.

Zelinszkij, K. : Gorkij zászlaja alatt (Egy küldött megjegyzései a Szovjetunió íróinak harmadik kongresszusához). 1959. 3—4. sz. 288—293. Vö.: Inoszttrannaja Lityeratura, 1959. 9. sz. 191—198.

Scserbina, V. : Az írók kongresszusa és néhány elméleti kérdés. 1959. 3—4. sz. 293—298. Vö.: Voproszi Lityeraturi, 1959. 9. sz. 3—19.

Nyíró Lajos : Irodalomelméleti kérdések egy stílus-vitán. 1960. 4. sz. 381—391.

Mejlah, B. : A művészi alkotás lélektana. 1961. 1. sz. 1—4., 2. sz. 169—178. Vö.: Voproszi Lityeraturi, 1960. 6. sz.

Kortárs

Ozerov, V. : Irodalmi viták a Szovjetunióban. 1961. 6. sz. 854—858.

Hruscov, N. Sz. : Az irodalom és művészet új sikerei felé. 1961. 7. sz. 3—14.

Nagyvilág

Borev, J. : A vita tárgya az élet értelme. 1960. 9. 1304—1312.

Élet és Irodalom

Sőtér I. : Realizmus és modernizmus. 1960. 4. sz.

K. Zs. : A mai ember irodalmi ábrázolása. 1960. 50. sz.

K. Zs. : Moszkvai írók vitája a ma ábrázolásának művészi eszközeiről. 1961. 12. sz.

Hruscov beszédei az irodalomról és művészetről. 1961. 20. sz.

Népszabadság

Héra Z. : Nemzeti és internacionális, művészi és eredeti. 1960. nov. 1.

Héra Z. : Érzelem, tömörség, fantázia. Szovjet kritikusok vitája a modern regényről. 1961. jan. 18.

A KÍNAI IRODALOMKRITIKA NAPJAINKBAN

1960 májusában Zhou Yang, a művelődésügyi miniszter helyettese a Kínai Irodalmi és Művészeti Dolgozók III. Országos Kongresszusán tartott beszédében elemezte az első kongresszus óta eltelt tizenegy esztendő fejlődés sajátosságait.¹ Beszédének nagyobb részében az irodalom és művészet eszmei-politikai arculatát vizsgálta. Az irodalmi élet történetében, amint Zhou Yang jellemezte, az ideológiai harc fő állomásai az 1951-ben megindult, a *Wu Xun élete* című film bemutatása után kibontakozott vitától kezdve egészen az 1957. évi vitáig, amely Ding Ling és társai jobboldali, pártellenes csoportosulását zúzta szét, valamint a napjainkban is tartó, revizionista tendenciákat leleplező irodalmi csatározásokig lényegében nem voltak egyebek, mint a polgári ideológia maradványai és megújuló hatásai elleni küzdelmek, egyben pedig a szocialista világnézet, a szocialista realista irodalom és irodalomkritika kialakítására folytatott szüntelen erőfeszítések megnyilatkozásai.²

A kongresszuson sem Zhou Yang bevezető előadásában, sem Shao Quanlinnek, az írószövetség főtitkáranak beszámolójában nem szerepelt külön az *irodalomkritika* — hiszen lényegében mindkét beszámoló egésze *annak* eredményeiről és feladatairól szólt. A mai kínai irodalmi folyóiratok is arról tanúskodnak, hogy a kínai irodalomkritika művelői az ideológiai küzdelemben látják tevékenységük lényegét. És amint a kongresszus beszámolóiban viszonylag kevés szó esett magukról az irodalmi alkotásokról, a kész művekről, a folyóiratok hasábjain is kevés szó esik az irodalmi alkotások szűkebb értelemben vett *irodalmi* kérdéseiről, de annál többet foglalkoznak a művek eszmei-politikai mondanivalójával.

A mai kínai irodalomkritikában, azt mondhatjuk, a legteljesebb egység uralkodik ideológiai tekintetben. Különösen akkor tűnik ki ez, ha a viták anyagát nézzük: egy-egy téves nézet megcáfolásában, bírálatában és elítélésében egységesen vesz részt a kínai írók és kritikusok tábor. Jellemző példa erre Zhang Gengnek, a *Xi-ju Bao* (Színházi Újság) egyik vezető kritikusának az esete. Zhang Geng 1956-ban írt cikkeiben a régi kínai színházi alkotásokban gyakran fontos mozzanatként jelentkező erkölcsi kategóriák megítélésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezeknek — zhong: följebbvalók iránti hűség; xiao: szülők iránti tisztelet; jie: feleség (özvegy) hűsége urához; yi: kötelességtudás — kettős társadalmi funkciójuk van: egyrészt az uralkodó-

¹ Wen-yi Bao. 1960. 13—14.

² A *Wu Xun élete* c. film egy 19. századi megalkuvó szociális reformert hősként dicsőített. — 1957-ben kizárták a Kínai Kommunista Pártból és az írószövetségből, pártellenes, jobboldali csoportosulás miatt Ding Ling írónőt, Ai Qing költőt, Feng Xue-feng kritikust, a Wen-yi Bao főszerkesztőjét és másokat.

osztály elnyomó eszközei, másrészt viszont a nép védekező eszközei is. (Például az elhagyott feleség ezekre hivatkozva panaszkolja be férjét a bírónál, s az ugyancsak ezekre hivatkozva taszítja le a férjet a császár leánya mellől s udvari tisztéből.) Zhang Geng arra hivatkozott, hogy „abban az időben a nép a feudális uralkodóosztály feudális ízű nyelvét használta saját eszméi kifejezésére . . .” mert „nem tudott saját nyelvet alkotni magának . . .”³ Zhang Gengnek ezt a nézetét a Xi-ju Bao hasábjain kezdték cáfolni 1960-ban — megállapították, hogy ez tulajdonképpen revizionista nézet, osztályfölöttivé akarja minősíteni az uralkodóosztály ideológiájának részét képező erkölcsi kategóriákat, — de az ügy nem maradt meg a színházi lapok belső ügyének, a többi irodalmi folyóirat is kivette részét Zhang Geng nézeteinek elítéléséből.⁴

Megvan ez az egység földrajzi tekintetben is. Olyan hatalmas területű ország életében, amilyen Kína, ez sem elhanyagolható szempont, különösen, ha emlékezetünkbe idézzük, hogy még a fölszabadulás előtti évtizedekben is jelentős tényező volt az irodalmi élet széttagoltságában a földrajzi viszonyok összessége. Li He-lin cikkét a Wuhanban megjelenő *Zhang-jiang Wen-yi* (A Jang-ce Kultúrája) c. folyóirat közölte. Li He-lin ebben a cikkben az irodalmi alkotás eszmei és művészi egységben történő vizsgálatának fontosságát hangsúlyozta. Szerinte azonban a műalkotás eszmei és művészi egysége úgy jön létre, hogy a mű „eszmei színvonalát az szabja meg, hogy visszatükrözi-e az élet valóságát” s ez szabja meg művészi színvonalát is.⁵ (Nem nehéz fölis-merni ebben a gondolatban a világnézetnek a műalkotásban játszott szerepét tagadó vagy csökkenteni igyekvő revizionista tételt.) A cikket közölte a pekingi Wen-yi Bao (Irodalmi Újság) is és nyomban erélyes harcot indított ellene; a vitába aztán a többi irodalomkritikai folyóiratok is bekapcsolódtak, pl. a *Wen-xue Ping-lun* (Irodalmi Tanulmányok) és más központi folyóiratok. Általában jellemző ez a mai kínai irodalmi életre: egy-egy vitát kiváltó írás-ról Pekingtől Kantonig mindenütt cikkeznek a hatalmas országban.

A kínai irodalomkritika egysége olyan szempontból is figyelemre méltó, hogy az aktuális irodalomkritika szoros kapcsolatot tart az irodalomtörténeti kutatásokkal. Ez egyrészt abban mutatkozik meg, hogy a mai irodalmi alkotások által fölvetett problémákkal nem csak az írók és kritikusok, hanem az irodalomtörténet művelői is foglalkoznak. Bizonyos fokig szükségszerű is ez a kapcsolat. A hagyományos operaszínház repertoárját például ma is régi, irodalomtörténeti értékű darabok alkotják jelentős részben. A színikritikusnak, aki ilyen darabok fölújításáról ír, alapos irodalomtörténeti ismeretekkel kell rendelkeznie és — különösen a reformált, átalakított darabok esetében — összehasonlítást és állásfoglalást kell tudnia nyújtani. Ugyancsak jelentős szerepet játszanak az irodalomtörténészek a mai kínai költészet egyik legtöbbet vitatott kérdésének, a nemzeti, népi jellegű versforma kérdésének vizsgálatában.⁶ De a mai kínai irodalom többi műfajaiban is nagy szükség van az iro-

³ Xi-ju Bao. 1956. 13.

⁴ Wen-yi Bao. 1960. 19—20. és 22. — Érdekes, hogy a fogalmi zavart —, hogy ti. Z. G. összekeveri az erkölcsi kategóriákat és a jelölésükre szolgáló nyelvi jeleket, a szavakat — a vitában senki föl sem vetette. Azt sem jegyezték meg, hogy a dolog lényegét illetően — abban, hogy ezeket az erkölcsi kategóriákat a régi műalkotásokban mindig konkrétan kell megvizsgálni — sok igazsága van Z. G.-nek. Erre vonatkozólag érdekes tanulságokkal szolgál Menysikov, szovjet sinológus kitűnő könyve: *Reforma kitajszkoj klasszicseszkoj dramü. Moszkva 1959.*

⁵ Wen-yi Bao. 1960. 1.

⁶ A verstani vitáról l. bővebben: VIF 1960. 4.

dalomtörténészek segítségére. A mai irodalom egyik általános hibájának tartják ugyanis európai „ízét”. A századeleji irodalmi megújulás európai forrásokból táplálkozott, európai mintaképek után ment és európai műfajokat, európai stílust honosított meg Kínában. A modern kínai regény és novella éppen úgy európai mintaképek után készült, mint a modern dráma vagy líra és a régi kínai műfajokkal — a klasszikus regénnyel és elbeszéléssel, az operával és a régi verssel — alig van kapcsolata. Az utóbbiak viszont a tömegek hagyományos műveltségének fontos alkotórészét képezik — ha sokszor népivé átalakult formákban is — és ízlésformáló hatásuk ma is olyan erős, hogy a kínai tömegek nehezen fogadják el a mai, „idegen formájú” alkotásokat. A tömegek szolgálata 1942 óta alapvető célja az egész kínai irodalomnak s ez a cél teszi szükségessé a hagyományos eszközökhöz való visszatérést. Annak vizsgálata, hogy a régi kínai irodalom hagyományos formai megoldásaiból, eszközeiből mit és hogyan lehet fölhasználni a modern lélekrajz és társadalombrázolás igényével föllépő irodalmi alkotásokban, főként az irodalomtörténészekre vár. Ilyen kérdésekkel is foglalkozik Zhuo Ru fiatal irodalomtörténész Li Ji költőről írott tanulmányában.⁷ Megmutatkozik másrészt az irodalomkritika és irodalomtörténet egysége, szoros kapcsolata abban is, hogy a legtekintélyesebb irodalomtudományi folyóirat, a *Wen-xue Ping-lun* is rendszeresen foglalkozik egészen friss műalkotások igényes bírálatával. Az 1960. évfolyam 6. számában például két cikk is foglalkozik az egyik tengerészeti művészegyüttes kollektívája által írt és bemutatott történelmi drámával, „Az 1905. évi tengeri csata” cíművel; a darab kapcsán érdekes irodalomelméleti fejtegetésekben elemzik a történelmi dráma sajátosságait és lehetőségeit a mai kínai viszonyok között.

Az elmondottakból talán az is kitűnik, bár a kínai irodalomkritika egészében meglehetősen egységes képet mutat, de színvonala nem túlságosan magas, meglehetősen sok köztük az egy kaptafára készült, unalmas, érdektelen és a beszűkült szemléletű, világirodalmi, sőt kínai irodalmi kitekintést nélkülöző írás. Kétségtelen érdeme a kínai irodalomkritikának a művek eszmei-politikai mondanivalójával való intenzív foglalkozás; sajnálatos azonban, hogy az irodalmi nyelv és stílus kérdéseivel úgyszólván alig foglalkoznak. A kínai irodalomkritika képviselői meglehetősen keveset foglalkoznak a külföldi irodalmakkal is, ez inkább egyes folyóiratok (pl. a *Yi-wen* [Műfordítás] c.) feladatának van elkönyvelve; érdeklődésükre jellemző, hogy a régi irodalmak közül főként a XIX. századi realizmus legnagyobb képviselői (Balzac, Flaubert, Tolsztoj) foglalkoztatják őket, a modern irodalomból pedig a szovjet irodalom mellett az ázsiai és más, nemrég felszabadult népek irodalmát figyelik gondosabban.

Ha a kínai irodalomkritikában irányzatokat, csoportokat eszmei vagy művészi felfogásbeli különállás alapján nem is lehet megkülönböztetni, mégis külön csoportnak tarthatjuk bizonyos fokig egyes lapok kritikuszárdáját. A legtekintélyesebb folyóirat, mint említettem, a *Wen-xue Ping-lun*, az Akadémia Irodalomkutató Intézetének (*Wen-xue Yan-jiu So*) kéthavonta megjelenő folyóirata. A lapban jónevű, képzett irodalomtörténészek publikálnak; sokan közülük — pl. az Intézet igazgatója, He Qi-fang vagy az említett Bian Zhi-lin költökként kezdték pályafutásukat s ez lehetővé teszi számukra, hogy több érzékenységgel foglalkozzanak a formai kérdésekkel, mint más folyóiratok általában. A lap irodalomelméleti szakembere Cai Yi, aki jelenleg a szocialista realizmus kérdéseivel foglalkozik s a Gorkijtől származó romantika-

⁷ *Wen-xue Ping-lun*. 1959. 5.

realizmus koncepcióinak kínai specialitássá fejlesztője. A lap igényességben, színvonalban jóval fölötte áll az írószövetségi folyóiratoknak; tekintélye jogot ad arra, hogy visszautasítson vulgáris, tényeket elferdítő bírálatokat más lapokban.⁸

Az írószövetség kéthetenként megjelenő kritikai lapja a Wen-yi Bao. Kizárólag bírálatokat közöl, műalkotást nem, s részben ezért, részben bírálatinak színvonala miatt elég egyhangú.

A színházi kritika központi lapja a kéthetente megjelenő *Xi-ju Bao*. Színibírálatokat és a színházi szövetség ankétjainak anyagát közli, de elméleti kérdésekkel is foglalkozik. Riportjai és képanyaga színesebbé, elevenebbé tesz az előbb említett kritikai folyóiratnál.

A külföld számára szól s a kínai irodalmi életben lényegében nem vesz részt a *Chinese Literature* c. angol nyelven kiadott, havonta megjelenő folyóirat. Jól szerkesztett, sokoldalú tájékozódást lehetővé tevő anyaga (régí és modern irodalom, riportok, beszámolók, elméleti cikkek) jó szolgálatot tesz a kínai irodalom külföldi népszerűsítésének.

Beszámolómm nem lehet teljes, hiszen egyedül Pekingben több tucat irodalomkritikával foglalkozó időszakai sajtótermék jelenik meg. Ezeken kívül minden vidéki városnak megvannak a maga irodalmi folyóiratai — nagyobb városokban több, szakmánként elkülönülő lap is, pl. színházi, kritikai, irodalmat népszerűsítő lapok, kisebb városokban egy-egy mindenféle lap — de vannak irodalmi folyóiratai más szervezeteknek is (pl. a hadseregnek). A fentiekben csupán a négy legfontosabb központi folyóirat alapján (amelyek nálunk is rendszeresen hozzáférhetőek) vázoltam föl a mai kínai irodalomkritika néhány vonását.

⁸ Wen-xue Ping-lun. 1960. 3.

AZ IRODALMI KRITIKA PROBLÉMÁI A CSEHSZLOVÁK SAJTÓBAN

Napjaink csehszlovák irodalmi sajtója nagy érdeklődést mutat a kritika kérdései iránt. A vezető folyóiratok 1960. évi számai szinte megszakítás nélkül közlik írók, irodalomtudósok, kritikusok véleményét a kritikai tevékenység helyzetéről, fogyatékoságairól, feladatairól. A sajtóvitát több helyi és országos tanácskozás egészítette ki, olyanok, mint a szlovák kritikusok aktívaülése a múlt év szeptemberében vagy a Csehszlovák Írószövetség novemberi, kibővített központi bizottsági ülése. Mindez csak előkészítése volt az ez év februárjában rendezett prágai háromnapos országos tanácskozásnak, amelyen az ország minden részéből mintegy háromezren vettek részt kritikusok, tudósok, alkotóművészek, egyetemi intézetek és a kiadóvállalatok képviselői. A tanácskozásra kettős feladat várt: szélesebb összefüggésben elemezni a művészeti kritika jelenlegi helyzetét, hozzájárulni az alapvető kérdések tisztázásához, a feladatok pontosabb kitűzéséhez és következetes marxista értelmezéséhez; továbbá: tömöríteni a marxista kritika erőit az őszinteség és a társadalmi felelősség alapján. (*Kultúrny Život*. 1961. 8.) Az esemény jelentőségét mutatja, hogy a tanácskozás fő referátumát Ladislav Štoll akadémikus, a csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományok Akadémiájának rektora tartotta.

A művészeti kritika problémáit a szocialista építés, tehát az élet mindennapi gyakorlata állította az érdeklődés középpontjába. A felszólalók abból indulnak ki, hogy a szocialista irodalmi kritika nem független a társadalmi fejlődés egészétől, hanem az általános értelemben felfogott kritikai gondolkodás speciális formája. A bírálat-önbírálat a kommunista párt fontos módszere a tömegek alkotó munkájának irányításában. Ezt a történelmi feladatot kell a szocialista kritikának is segítenie a maga sajátos módszereivel. Elemzéseinek, ítéleteinek csak akkor van társadalmi értéke, ha azok az irodalmi folyamat fejlődésének támogatásán keresztül hozzájárulnak annak a társadalmi valóságnak a fejlődéséhez is, amelyet az irodalmi művek tükröznek. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.) Az irodalompolitikát mindenekelőtt az irodalmi kritika ülteti át a gyakorlatba, ezért a párt megbízható segítő társává kell válnia. (*Kultúrny Život*, 48.)

A csehszlovák kritika az elhangzott megállapítások szerint ma még nem tudja betölteni e fontos társadalmi feladatát. Kétségtelen eredményei mellett számos fogyatékoságot is mutat. Hiányzik tudományos megalapozottsága, ezért szubjektív, felszínes benyomások alapján ítél, véleményeinek kialakításában a rögtönzés, az intuício játssza a vezető szerepet. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.) Nem vállalja az őszinte, bátor véleménynyilvánítás kockázatát, ezért nincs kellő társadalmi súlya. Legfontosabb feladata, hogy kiharcolja saját

tekintélyét. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1148.) Gyenge lábon áll a kritikai morál is. Nem egy kritikus tevékenységét irányítja az a meggondolás, hogy csak szűk körben nyilvánítson véleményt, mindig azt hirdesse, amit igaznak tartanak, csak olyan vitákba elegyedjék, amelyek nem veszélyeztetik kritikusi címét. (*Slovenské Pohľady*. 1959. 1342.) A mai csehszlovák kritika bizonytalan és megalapozatlan, ezért csak vonakodva és félénken foglalja el kijelölt helyét az irodalom új arculatáért folyó harcban. (*Kultúrny Život*. 1959. 47.) Tevékenysége mechanikus, sablonokkal élő rutinmunka. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1198.) Fő jellemzője az eklekticizmus és az ösztönösség. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.)

E hibák forrása az elméleti bizonytalanság, a fogalmak, a bírálati szempontok tisztázatlansága, (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1198.), amely az irodalom-elméleti munka elmaradottságával van összefüggésben. Bár a XX. kongresszus után a revizionista tendenciák Csehszlovákiában nem indítottak támadást az irodalom marxista értelmezésének elvei ellen, a hivatásos kritika — a régi hibák ismétlődésétől való félelmében — defenzívába vonult és ma is abban van. Egységes a régi hibák elkerülésének szándékában — ez pozitív vonása —, de egységes az útkereséstől, az égető kérdések elemzésétől való húzódásban is, nehogy újabb hibákba essék. Ez pedig az egy helyben való topogásra kárhóztatja (*Kultúrny Život*. 1960. 37.), és szélesre nyitja a kapukat az előbb említett hibák előtt. A szlovák irodalomban súlyosbítja a helyzetet az is, hogy a jelenlegi irodalomért érzett felelősség terhe szinte teljes mértékben a fiatalabb kritikusszemzedék vállaira toldott át, amelynek pedig nincs elég tapasztalata, áttekintése és felkészültsége. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1201.)

A vita a gyakorlati munkában előforduló hibák mellett foglalkozott néhány olyan felfogással, helytelen nézettel, amelyek gátat vetnek az irodalmi kritika egészséges fejlődésének. Ilyen a csehszlovák kritika hagyományainak metafizikus kezelése. Egyesek, mint a *Kvĕten* c. folyóirat, a fiatal kritikusok elé példaképül a század első évtizedeinek nagy polgári kritikusát, F. X. Šalda-t állítják, de tőrtől és időtől elszakítva, ítéleteit, egész tevékenységét örök értékűnek tüntetve fel. Pedig Šalda történetileg meghatározott személyiség volt, nem lehet mechanikusan utánozni a mai kor megváltozott viszonyai között. A kritikátlan utánzás külsőségek átvételére, epigonizmusra vezet. A mai kritikus nemzedék számára Július Fučík az igazi példakép, aki nem „az álom és az utópia” oldaláról szállt szembe a régi világgal, aki nem „a művészet segítségével ismerte meg az életet”, mint Šalda, hanem „az élet szükségleteiből értette meg és magyarázta a művészetet”. (*Kultúrny Život*. 1960. 48.)

Sokan helytelenül értelmezik a kritika és az irodalmi mű kapcsolatát is. A tanácskozásokon a kritikusok egy része hiányolta az irodalmi kritika függetlenségét, önállóságát. Szerintük az alkotó szépirodalom korlátozza, elnyomja a kritikai tevékenységet s annak nincs lehetősége megfelelő módon megnyilvánulni. Ez azonban csak a kritikusok elméleti bizonytalanságából táplálkozó szubjektív benyomás és azok a jogos kifogások váltották ki, amelyeket — az elméleti tévedések és a vulgarizáló szemlélet miatt — az írók hangoztattak a kritikával szemben. A valóságban — amint erre a *Slovenské Pohľady* szerkesztőségi cikke rámutat (1960. 443.) — éppen az ellenkezője tapasztalható. Az utóbbi tíz évben a kritika uralmi helyzetet élvezett az irodalommal szemben. „Mentorként maga alá rendelte az irodalmi alkotást” és az író, hogy egyenesen diktáljon neki. Pedig a túlzott beavatkozás helytelen és káros. A kritika nem pótolhatja magát az írói alkotó munkát. Csak iránymutatást adhat,

figyelmeztethet, ösztönözhet, mert a művésznél világosabban, tudatosabban kell látnia az irodalmi és a társadalmi folyamatot, annak előremutató tendenciáit. Egyébként az önállóságra irányuló törekvéseket csak helyeselni lehet, ha azok a kritikai munka alkotó jellegét, az értékelés, az elemzés mélységét és az írók egyéni érdekeitől való függetlenséget célozzák. A kritika tehát ne a műtől, hanem az írók egyéni érdekeitől legyen független. A szépirodalom és a kritikusi munka között nem a kiszolgáltatásban, nem is a parancsolgatásban, hanem az alkotó együttműködésben, a közös feladatok tudatos vállalásában alakulhat ki termékeny kapcsolat.

„A jó átlag elmélete” is akadályozza az egészséges fejlődést. A marxista kritika gyakran megdicsér átlagos színvonalú műveket. Művészi érzék, esztétikai tapasztalat és életismeret híján nem tud finom különbségeket tenni a művészi értékek között. A kritikai felkészültség hiánya a bírálati szempontok, az esztétikai érték-skála „fantasztikus anarchiájához”, „esztétikai-dogmatikus talmudizmushoz” vezetett, amelynek semmi köze a marxista kritikához. Ha eredményesen akarja támogatni a szocialista irodalom fejlődését, a kritikának le kell győznie végre „a tartalom és a forma bármiféle dualizmusát” s helyett minden irodalmi jelenséget a maga komplex voltában kell vizsgálnia. Hibás az a kritika, amely az irodalmi alkotásban kiemelkedőnek minősíti a valóság-ábrázolást, de szemet húny a gyöngye művészi megoldás előtt. A valóság-ábrázolás csak akkor értékes, ha megfelelő művészi formában jelenik meg. „A jó átlag elmélete” elleni harc természetesen nem jelenti az olyan művek elvetését, amelyek nem viselik magukon a zsenialitás jegyeit. Arról van szó, hogy a kritika az átlagost valóban átlagosnak, a sikertelenséget sikertelenségnek minősítse. Ehhez kapcsolódik a csehszlovák kritika egyik legfontosabb feladata, amelyre a *Slovenské Pohľady*-ban (1960. 1378.) Jiří Hájek hívta fel a figyelmet. Ez pedig abban áll, hogy szakítani kell a csak hazai szükségletre kialakított (kevésbé igényes) értékelési normákkal és az egész szocialista tábor, valamint a kapitalista országok haladó művészetének tapasztalatait felhasználva és általánosítva, magasabb esztétikai követelményeket kell érvényesíteni. A csehszlovák irodalom csak így válhat a békéért és a szocializmusért, a modern szocialista világirodalomért folyó nemzetközi harc részesévé.

Az utóbbi időben találkozni lehet egyes avantgardista tendenciák feléledésével is, főleg azzal a mechanikus-materialista nézettel, amely szerint a technika és a természettudomány fejlődésének meghatározó szerepe van a művészi eszközök, formák kialakításában. Štoll akadémikus a prágai országos tanácskozáson elmondott referátumában — elismerve a technikai fejlődés bizonyos hatását az ember gondolkodására — rámutatott arra, hogy az ilyen mechanikus materialista esztétika a társadalmi és ideológiai előrehaladás leglényegesebb tényezőjének, a forradalmi harenak és az azzal összeforrott tudományos világnézetnek fordít hátat. Ezáltal pedig a realitás szilárd alapjaitól fosztja meg magát.

A XX. kongresszus után egyéb modernista irányzatok feléledésére is sor került. Bátortalanul, de kísérlet történt az 1951-ben már megbírált irodalmi strukturalizmus rehabilitására, amelynek egyébként a cseh polgári irodalomtudományban elég erős hagyományai vannak. A vita arra hívja fel a figyelmet, hogy az ilyen antirealista elméleteket nem elegendő csak ismeretelméleti szempontból bírálni, hanem történeti összefüggésekben, konkrét elemzés útján kell megsemmisíteni. (*Kultúrný Život*. 1961. 8.)

A revizionizmus a cseh és szlovák irodalomban nem alkotott összefüggő eszmerendszert, sem társadalmi platformot, de zavaró hatása érezhető volt.

A dogmatizmus elleni harcot az elméletileg gyengébb felkészültségű irodalmi körök a szubjektivizmus álláspontjáról vívták. Ilyen talajon született „az irodalom mint higiénia” vagy „az irodalom mint kritika” revizionista elmélet. A előbbiekkel rokon az a felfogás is, amely szerint a „cseh irodalom, fennállása óta idillikus jellegű”, hogy „a szelíd hazafiaskodás jellemzi”, „nincs satírai vonala”. E nézetek forrása az irodalomtörténeti és elméleti ismeretek gyengesége. (*Kultúrny Život*. 1960. 48.)

A kritikával foglalkozó sajtóvita és a tanácskozások is a jelenlegi helyzet reális felmérésére, az előrehaladást gátló hibák feltárására, a téves nézetek leplezésére fordították a fő figyelmet. Emellett azonban megjelöltek számos olyan feladatot, követelményt, amelyek természetesen adódnak a jelenlegi helyzetképből, és megvalósításuk jelentős mértékben hozzájárulhat a csehszlovák irodalmi kritika és a szocialista irodalom gyorsabb ütemű fejlődéséhez.

A vita résztvevői egybehangzóan és határozottan megfogalmazták az irodalmi kritika társadalmi felelősségét. Feladata végső soron a szocializmus és a kommunizmus építésének támogatása. Tevékenységéért a népnek tartozik felelősséggel. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.) Az író és a társadalom között a közvetítő szerepét kell ellátnia. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 443.) Ennek sikere érdekében — a tömegek körében zajló kultúrforradalom konkrét adottságaihoz igazodva — nagyobb gondot kell fordítania az olvasóra, annak műveltségi színvonalára. Számolnia kell azzal, hogy a művészet „fogyasztói” között különböző szinten álló rétegek találhatók és vannak még társadalmi csoportok, amelyek csak ezután lépnek kapcsolatba az igazi művészettel. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1195.) A fejlődés tendenciáinak elemzése, a társadalmi folyamat lényegének mély megértése jelenti a biztos, objektív alapot és kiinduló pontot az irodalmi művek helyes értékeléséhez. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.) Nem szabad az irodalmi alkotás esztétikai értékét és társadalmi funkcióját egymással szembe állítani, hiszen az esztétikai ideál nem művészi spekuláció eredménye, hanem a valóság, a társadalom forradalmi mozgása alakítja ki. Hordozója, megtestesítője a felszabadult, sokoldalúan fejlett, szocialista ember, akit a művészet esztétikai s egyben társadalmi eszményként ábrázol. (*Kultúrny Život*. 1960. 48.) A társadalmi felelősség tudata szabja meg a kritikai munka tónusát, stílusát is. A szocialista művészet területén érvényes közös célok ellenére lehetnek és lesznek is véleménykülönbségek, ellentmondások. A kritikusnak, mint a nép előtt felelős elméleti dolgozónak mindig tudnia kell, hol van szó baráti hangnemben, békés vitában tisztázandó véleménykülönbségekről, és hol van szükség harci fellépésre, támadó hangra, az irónia, a satíra fegyverére. (*Kultúrny Život*. 1960. 37.)

A kritika csak akkor lesz képes feladatát ellátni a kor színvonalán, ha felfegyverzi magát a szükséges ismeretekkel. Mindenekelőtt alaposan el kell sajátítania a marxizmus-leninizmus elméletét. Mélyrehatóan tanulmányoznia kell a környező társadalmi valóságot, annak fejlődési irányát, előremutató mozzanatait. Ezek alapján kell figyelemmel kísérnie napjaink irodalmi termését, elmélyülten elemezve az egyes műveket. Szükséges az előző korszak esztétikájával is megismerkednie, de a legsürgősebb feladat a bírálati elvek, az esztétikai kritériumok egységes és pontos kidolgozása az adott társadalmi valóság ideológiai, politikai és erkölcsi követelményeivel összhangban. (*Slovenské Pohľady*. 1960. 1198.)

A vita a kritikai munka gyakorlatához is nyújtott segítséget, néhány fontos elv, módszertani követelmény megfogalmazása útján. Sémák alkalmazá-

sa helyett differenciáltan kell foglalkozni a művekkel, szem előtt tartva az az író egyéniségében, szemléletében, alkotó módszereiben rejlő különbségeket. (*Literární Noviny*. 1960. 16.) Az irodalmi alkotások elemzésénél a mű logikájából kell kiindulni, gondosan ügyelve az ideológiai és esztétikai követelmények egységére. (*Literární Noviny*. 1960. 14.) Az értékelő megállapításokat az irodalmi mű és az általa tükrözött társadalmi valóság — nem mechanikusan egybevágó, hanem a lényegben, a tendenciákban kifejezésre jutó — kapcsolatból kell levezetni. (*Kutúrný Život*. 1960. 37.)

Végül többen hangoztatják, hogy a kritikai munka társadalmi hatékonyságának fokozása, az esztétikai közgondolkodás fejlesztése céljából gyakrabban kell közölni átfogó tanulmányokat a jelenlegi irodalom problémáiról, fejlődési tendenciáiról. Szélesebb körben meg kell ismertetni az irodalmi közvéleményt a nemzetközi marxista esztétika és irodalomtudomány kiadványaival. Az előző korszak kritikai munkáinak kiadása mellett gondoskodni kell a jelenlegi aktív kritikusok legjobb írásainak összegyűjtéséről és könyvalakban való megjelentetéséről. Megfontolandó egy marxista esztétikai, irodalomelméleti és kritikai folyóirat megindítása is.

NÉHÁNY SZÓ A LENGYEL IRODALMI VITÁKRÓL ÉS A KRITIKÁRÓL

Vajon véletlen-e, hogy a lengyel folyóiratokban két-három vita zajlik egyszerre? Nem hiszem. Ez az élénk kritikai élet azt mutatja, hogy az új utak keresése nem zökkenőmentes. Hiszen irányai vannak, az irányzatoknak jelesebb vagy jelentéktelenebb képviselőik, akik magukhoz vonzzák a követésre hajlamosakat, csoportokat alakítanak ki, a maguk igazát hirdetik, és meg vannak győződve arról, hogy az az egyetlen igaz út, amelyen ők járnak.

Különösen 1956 után törtek hevesen felszínre bizonyos új irányzatok. A költészetről szóló vita ismertetése előtt szeretném itt megemlíteni a Marek Hłasko körül zajlott vitát. Ismeretes, hogy Hłasko műveit egyes kritikusok kitoró lelkesedéssel fogadták — csak néhányan voltak, akik bíráló szavakkal illették a hirtelen feltűnt tehetséges novellista műveit —, új ígéretet, az úgynevezett „jelzőnélküli realizmus” képviselőjét sejtették benne, aki pesszimista műveiben hirdette a maga nihilista világnézetét. Különösen *Az ostobák hisznek a hajnalban* című művében, amely könyvalakban már meg sem jelenhetett Lengyelországban, de egy folyóirat folytatásokban közölte... Nem telt el sok idő, amikor a mindenre fittyet hányó „zsenit” a fiatal írók lelkes hada vette körül, s abban a szent meggyőződésben követte, hogy a sematizmusból az az egyetlen kivezető út, amelyen Hłasko jár. Egymás után jelentek meg a Hłaskót utánzó elbeszélések, s amikor leleplezték a „hłaskoizmus” esődjét, a hłaskoisták rádöbbsen, hogy nem is olyan ismeretlen úton járnak, hogy a mindenáron revíziót hirdető nézetük nem is újkeletű. Sokan azonban zsákutcába jutottak, hosszabb, rövidebb időre elvesztették lábuk alól a talajt, kiábrándultak, és ebből a kátyúból csak kevesen jutottak ki nagyobb megrázkódtatás nélkül. Persze voltak olyanok is, mint a fiatal Kazimierz Orłowski, aki egészséges szemlélettel nézte a világ fejlődését, figyelő tekintetét a maga korára és környezetére, az ifjúságra irányította, mint aki tudta már, hogy az elkövetkező esztendőben ebből a hazai talajból fog táplálkozni, s ez hozza meg számára azt a sikert, amelyet most aratott a *Partok között* című első novellás kötetével. A hłaskoisták lassan feledésbe merülnek, s újra előretör a klasszikus hagyományokon nevelődő és az új világot új művészi eszközökkel — és nem a múltból életrekelített irányzatok utánzásával — kifejezők kora.

A lengyel költészet — amelynek a múlt században olyan világirodalmi jelentőségű képviselői voltak, mint Mickiewicz, Słowacki, Norwid, a XX. század első felében pedig Staff, Tuwim, hogy csak a nemrég elhunyt két nagy költő nevét említsem — a negyvenes évek végén megrekedt, „a sematizmus élte világát”, de egyszerre mintha felébredt volna dermedtségéből, a költők minden irányt, irányzatot felfedeztek. A nyugati irodalmi áramlatok hatása csaknem valamennyi jelentősebb költő művében kimutatható. A fiatalok a század-

eleji irodalmi irányzatokat újították fel, voltak, akik tagadták a polgári irodalom hanyatlását és ezt követték, a vallásos és marxista világnézet hevesen csapott össze, se vita körül a nyugati irodalmi áramlatokat képviselő csoportok hadakoztak a maguk igazáért. A kritikusok sem álltak egyöntetűen szemben ezekkel az áramlatokkal. Az új irányzatokat lelkesen üdvözlő kritikusok nemcsak a katolikus világnézetet valló folyóiratokban, lapokban hallatták szavukat, hanem más folyóiratokban is.

A marxista kritikusok hevesen támadták a polgári irodalmat feltámasztó kísérleteket, harcoltak az egzisztencialista, nihilista, avantgardista, revizionista nézetek ellen, és bíráló cikkeikben egymás után leplezték le a fiatal költők műveiben eredetieskedésnek, új irányzatnak látszó, de tulajdonképpen a nyugati irodalmi irányzatok hatását.

A heves vitát — amely a mai lengyel költészet legkülönbözőbb irányzataival foglalkozott — a Lengyel Munkáspárt irodalmi-kritikai hetilapja, a *Nowa Kultura* cikke indította el. A cikkekre érkező válaszokat a lap egymás után közölte, de a vita jelentősége túlnőtt a lap keretén, és csaknem valamennyi irodalmi, társadalmi és politikai folyóirat foglalkozott a mai költészet problémáival.

Egyes kritikusok a költészet szabadsága nevében azért szálltak síkra, hogy minden irányzatnak van létalapja, joga van kivirulni vagy megsemmisülni, hiszen a legjelentősebb ma élő vagy nemrég elhunyt költők is, mint pl. Leopold Staff, Tuwim, Gałczyński, Leśmian, Broniewski, Jastrun, Ważyk, Iwaszkiewicz, Słonimski, Lechoń stb. csaknem valamennyi nyugati irodalmi áramlat — expresszionizmus, szürrealizmus, dadaizmus, posztszimbolizmus, nihilizmus — iskoláit megjárták. És ezek a költők — ki korábban, ki később — egyéniségük, tehetségük mértéke szerint, hazájuk sorsára vetették tekintetüket, a jelenhez fordultak, hűen fejezték ki gazdagodó műveikben népük változó életét. Talán csak azok tévedtek más utakra, akiket a második világháború vihara idegen földekre sodort, és megszokván az új hazát, már nem tértek vissza Lengyelországba, külföldön élték le életük utolsó napjait, vagy ott élnek ma is, de kapcsolatot tartanak fenn hazájukkal, s verseik megjelennek a népi Lengyelországban is. Amikor például a „Skamander” költői csoport egyik jelentős tagja, az 1939-ben külföldre menekült Jan Lechoń 1956-ban Amerikában meghalt, temetése napján Varsóban is gyászünnepeket tartottak. Talán róla, vagy a hozzá hasonló költőkről írta a különben ugyancsak nem kommunista Antoni Słonimski, hogy „az újszerűségtől, az erkölcsi, a társadalmi és a politikai problémáktól való menekülés a legnagyobb bűnük azoknak a költőknek, akik jelenleg az ország határán kívül élnek...” Ő egyébként a *Nowa Kultura* 1961. március 21. számában megjelent cikkében a költészetéről folyó vitához szólva arra a következtetésre jutott, hogy „a költők között folyó vita a költészetéről falra hányt borsó” és szerinte csak az olvasó számára volt jelentős.

A vitát Alicja Lisiecka *Költészet és Valóság* (*Nowa Kultura*, 1961. IV. 2—9.) című cikke zárta le. „Micsoda költészet az, és milyen költők azok, akik nem lépnek túl a maguk szűk »laboratóriumi érzésükön« és élményükön!... — írja cikkében. — Nem küzdenek meg az élettel és az eszmével. Udvarias, cseppfolyós verseiket megtöltik tájképek leírásával és jelentéktelen, olcsó flörtök benyomásaival.” A cikkíró részletesen foglalkozik Mickiewicz *Ősök* című drámájának IV. részletével és a *Krimi szonettekkel*, amelyek a romantikus természet nagyszerű képei. Csakhogy Mickiewicz szerelmes verseiben, táj-

leírásaiban filozófiai gondolat van, és megtaláljuk benne a valóság ábrázolását is. Lisiecka Eluard, Lorca, Aragon verseiről megjegyzi, hogy olyanok, mint a tükör, megtaláljuk bennük azt a kort, amelyben a költő élt. Lisiecka ezután részleteket idéz a fiatal lengyel költők verseiből, és hozzáteszi, hogy ezek a „kísérletek” a század elejének költői iskoláit akarják életrekelteni. „A költészetben az *újnak* semmi köze sincs a színes-kockákkal való játékhoz . . . nemcsak az a fontos, *hogyan* szól a költészet, mindenekelőtt az a legfontosabb, *mit* akar kifejezni a vers.”

A költészetről szóló vitával nem fejeződött be a nyugati irodalmi irányzatok, hatások elleni harc. A prózairodalomban is megtaláljuk hatásukat. Csak két jelentős író kötetéről, Kazimierz Brandys *Romantyczność* (Regénység), valamint Tadeusz Breza *Bronzkapu* és a *Hivatal* című regénye körül zajló vitát említem meg.

Alicja Lisiecka: *Van irodalom!* című cikkében (*Nowa Kultura*, 1961. II. 12.) Kazimierz Brandys¹ új kötetével, a *Romantyczność* című elbeszélés-gyűjteményével foglalkozva már a cikk címében elárulja, hogy végre egy olyan műről írhat, mely magasan kiemelkedik a szürke könyvtermésből. „Kazimierz Brandys könyvének címe természetesen ironikus” — írja. Emberek várnak egymásra, egész nyáron vágnak egymáshoz, levelet írnak, legendássá szövik a távolságot, kölcsönösen megszépítő dolgokat találnak ki, „de amikor a várakozás hosszú korszaka után . . . eljön végre a találkozás pillanata, ezeknek az embereknek nincs mit mondaniuk egymásnak. A tények színtelenek . . .” — majd így folytatja: — „a *Romantyczność* prózája a mélyebb, nagyon újszerű mai ember koncepciójának próbaalkotása.” Lisiecka a legjobb Brandys-kötetnek tartja a *Romantyczność*-ot, sőt az 1960-ban megjelent kötetek legjobbjaként emlegeti. Ugyanakkor megjegyzi, hogy Brandys hősei szerzőjük marxista törekvései ellenére az egzisztencialista világnézet szülöttei. Camus regényei Lengyelországban valóságos iskolát teremtettek. Számtalan regény van, mely túlzottan magán viseli Camus hatását. A nagy írókra is hatással van olykor egy másik nagy író, s a cikkíró szerint a hatások alatt született regények, illetve elbeszélések közül Brandys elbeszélései a legjobbak.

A lengyel kritika Brandys kötete mellett talán csak Tadeusz Breza, a magyarul is megjelent *Bronzkapu* című könyvével és az 1960-ban megjelent *Urząd* (Hivatal) című kötetével foglalkozott hosszabb ideig. Stefan Żółkiewsky a *Nowa Kultura* 1961. I. 22-i számában *Hivatal a Bronzkapu mögött* címen részletesen elemzi Breza könyvét, elismeri értékeit, ugyanakkor rámutat azokra a vonásokra is, melyek Káfkához, Joyce-hoz fűzik. Természetesen a *Hivatal* körüli visszhang, vita közel sem volt olyan szélesen hömpölgő, mint amilyen nem is olyan régen a *Bronzkapu* körül zajlott.

És a drámairodalom nem váltott ki vitát? A lengyel drámaírók elszígezték magukat minden nyugati irányzattól? Műveik igazi szocialista-realista művek? Nézzük meg közelebbről ezt a kérdést is.

Az elmúlt évek lengyel drámaterméséből elsősorban a nálunk is jól ismert író, Leon Kruckowski (*Űr és paraszt* című regénye megjelent magyarul, *A szabadság első napja* című drámáját pedig Budapesten is előadták) új darabja, *A gubernátor halála* váltott ki vitát. A dráma előbb a *Dialóg* című drámai folyóiratban jelent meg, s csak később, áprilisban mutatták be a varsói Lengyel Színházban. Már a bemutató előtt élénk visszhangra talált.

¹ *Honpolgárok* című regénye magyarul is megjelent.

A kritikusok a bemutatóra „előkészítették a talajt”. Mint minden új Kruczkowski darabot, a kritika ezt is komoly és értékes műként fogadta, de ami a művészeti felépítését, stílusát illeti, nagyon eltérő vélemények alakultak ki. Sokan „új realista koncepciót” véltek benne felfedezni. A lengyel kritikai életre jellemző, hogy az egyes lapok kritikusainak szinte kivétel nélkül más-más véleménye van a dráma szerkezetéről, a szerző elképzeléséről. Jerzy S. Sito a *Polityka* 1961. IV. 22. számában írt cikkében Kruczkowski darabját *T. S. Eliot The Elder Statesman* című darabjához hasonlítja és a két színmű közötti rokonvonásokat részletesen be is bizonyítja.

A *Teatr* című folyóirat így foglalja össze a lengyel drámaírás helyzetét: a kritikusok „rámutattak ugyan egyes olyan darabok értékeire, mint a *Szabadság első napja*, a *Kartoték*, Mrozek satírikus művei, de még ezeket a darabokat is, jóllehet a mai idők talajából sarjadtak, nehezen tekinthetjük mai daraboknak a fogalom általánosan elfogadott értelmében, vagyis olyan színműveknek, amelyek a lengyelek milliói által átélt konkrét esetről szólnak. Ebben a tekintetben más a lengyel színház helyzete, bizonyos értelemben rosszabb, mint bárhol másutt, akár a szocialista országokat, akár a nyugati államokat tekintjük. Az avantgardista darabok, amelyek másutt pontosan meghatározott helyet foglalnak el, csak bizonyos színházakban és pontosan meghatározott közönség számára kerülnek bemutatásra, nálunk központi helyre kerültek, a mai dráma csaknem kizárólagos, reprezentatív formájává váltak. Ezek a darabok csaknem kivétel nélkül a mitológiai téma, a történelmi jelmez, az allúziós metafora vagy a torzító groteszk közegén keresztül beszélnek a mai kérdésekről. Akadnak ezek között a művek között olyanok is, amelyek sok hasonlóság ellenére megőrizték eredeti és sajátos jellegüket, mint pl. Rózewicz *Kartoték* című darabja vagy pedig Mrozek satírái. Óriási többségük azonban elriaszt és megdöbrent utánczó jellegével, túlságosan sok bennük a kölcsönzés a divatos nyugati írótól, és túlságosan kevés az eredeti ötlet nemcsak a forma, hanem a tulajdonképpeni problémák és a tartalom tekintetében is. Ha pedig akad olyan színmű, amely konkrét témáról közvetlenül, jelmez és álarc nélkül beszél, akkor csaknem kivétel nélkül mellékes témáról van szó — apró közigazgatási visszaélésekről vagy picinyke ideológiai eltorzulásokról, amelyeket kiskaliberű szélhámosok és spekulánsok követnek el, akik életünk perifériáján élősködnek.

Hát az okok? Sok okot említettek meg. Beszéltek azokról a nehézségekről és akadályokról, amelyekbe azok a drámaírók ütköznek, akik pártos és közvetlen módon, a metaforákba és a célzásokba való menekülés nélkül szeretnének beszélni korunk fontos problémáiról. Rámutattak arra, hogy túlságosan sok az adminisztratív fórum és intézmény, amely jelenleg a közvetítő szerepét tölti be a mű és a színház között, és amelynek működése gyakran nehézségeket gördít a drámaíró és a színház normális kapcsolatai fejlődésének útjába.”

Íme, itt is azokkal a problémákkal találkozunk, mint a költészetben és a prózaírodalomban. Nem csoda hát, ha az elmúlt esztendőben a legjelentősebb kritikusok tollából megjelent írásokban, cikkekben, bírálatokban megtaláljuk a nyugati irodalom, a nyugati irodalmi irányzatok lengyel irodalomra tett hatásának boncolgatását, nem egyszer leleplezését és visszautasítását.

Az irodalom alakító, formáló erejét senki sem vitatja Lengyelországban, és talán éppen ezért jelentős Tadeusz Drewnowski cikke a *Polityka* 1961. május 6-i számában a napilapokban, folyóiratokban megjelenő regényfolytatásokról. Cikke bevezetőjében írja, hogy a lengyel sajtó évente 150 regényt

közül folytatásokban, az tehát az egyes lapok példányszámaikat alapulvéve a leghatalmasabb irodalmi kiadóvállalat Lengyelországban, és naponta több millió olvasója van. Kezdetben a lapok többsége az ún. „klasszikus ponyva-irodalom” remekeit közölte, mire a lengyel írók, gyakran álnéven egyre több ponyvaregényt írtak, elárasztották a lapokat, a kiadóvállalatokat, és se szeri, se száma nem volt a különféle ponyva-sorozatoknak. „Élni akarunk” alapon közölte a lap, és ugyanezen az alapon írták az írók is. A frontáttörés nem volt könnyű. De lassan bekövetkezett a fordulat, és az 1960-as évben az igazi irodalom csaknem kiszorította a ponyvát a lapokból. Az elmúlt évben már a *Feltört ugar* II-ik része vitte a pálmát, mert egyszerre 5 lap közölte folytatásban. A cikk további része a lapok ízlésnevelő hatásával foglalkozik és mintegy vitaindító cikk a „legnagyobb kiadóvállalat” irodalmi munkásságáról, hatásáról.

Kétségtelen, hogy az irodalom fejlődése, iránya határozza meg a viták jelentőségét, élénkségét, elszürkülését. A népi Lengyelország 15 éves fennállásának évfordulóján megjelent összefoglaló cikk a viták egyes időszakairól megállapítja: „Művészi tekintetben az 1944—1949 közötti évek a lengyel irodalomban a különböző irányzatok összecsapásának és az olyan témákról folytatott élénk vitáknak az időszaka, mint az irodalom világnézeti arculata (többek között a marxizmus és a katolicizmus közötti viták, az első próbálkozások az egzisztencializmus filozófiai és művészeti téziseivel kapcsolatos állásfoglalásra), mint a nagy realista hagyomány szerepe, az irodalom elkötelezettségének új tapasztalata, az egyes stílusváltozások és írói kifejezőeszközök társadalmi funkciója, az avantgardista irányzatok szerepe a lírában stb.

Mind az irodalom, mind általában az egész lengyel művészet fejlődésében más szerepet töltenek be az ezután következő 1949—1956 közötti évek. Ezt az időszakot az indítja meg, hogy megkísérlik az írók és művészek egyetemének erőfeszítéseit egyetlen közös jelszó, a szocialista realizmus művészetéért vívott harc jegyében összefogni. Hadjárat folyik a korszerű, a szocialista építés problémáival kapcsolatos témák feldolgozásáért mind az irodalomban, mind a művészet más ágaiban. Ez a korszak határozottan megváltoztatja az irodalmi viták jellegét, most a viták főleg a szocialista realizmus normatív esztétikájának problémája, a politikailag elkötelezett irodalom fennálló fogyatékoságainak elemzése körül folynak; idővel a vita résztvevőinek zöme egyre határozottabban felveszi a harcot a művészet egyéb irányzataival szemben megnyilvánuló türelmetlenség jelenségei ellen.

Az 1956-os esztendőhöz fűződik a különböző művészeti irányzatokkal szemben tanúsított tolerancia elvén alapuló új kulturális politika kezdete, aminek eredményeként felelevenedik sok, a lengyel és európai avantgardiste hagyományokhoz kapcsolódó áramlat, felébred az érdeklődés a nyugati művészet új eredményei iránt, hasznos akció indul a legújabb világirodalom remekműveinek lefordítására.”

Włodzimierz Sokorski a *Przegląd Kulturalny*ban (1961. 14. sz.) megjelent *Irodalmi gondok* című cikkében viszont arról ír, hogy ha a szocialista irodalom a társadalmi élet egyre nagyobb ütemű változását akarja követni, akkor szorosabbra kell fűznie az élettel való kapcsolatát, és nemcsak az árnyékot kell figyelnie.

Élénk a lengyel kritikai élet. A marxista kritikusok az irodalmi élet ütőerén tartják kezüket, fontos problémát feszegetnek, küzdenek az éledező dekadencia ellen, az olyan irodalmi áramlatok ellen, amelyek az írókat a valóságtól,

a mától az üres bölcsekedés, az álhumanizmus, a célzásokba, metaforákba való menekülés, a tétlen ábrándozás útjára vezetnék. Kritikáikban az elvi-ideológiai és a művészi kérdések egyaránt teret kapnak. A viták élénkségét, olykor hevességét mutatja az is, hogy a lapok bátran közlik az ellentétes véleményeket, azokat a cikkeket is, amelyekkel nem értenek egyet, de íróikat nem vezeti ellenséges szándék és segítenek tisztázni bizonyos kérdéseket, problémákat.

A KRITIKA HELYZETE BULGÁRIÁBAN

A bolgár irodalom fejlődése 1944 óta nagyjából egyenletesnek mondható. A felszabadulás után a kommunista írók és kritikusok rövid idő alatt kiszorították a kapitalista időkbeli visszamaradt polgári irányzatokat, utat törtek a nép életéről és harcáról szóló szocialista irodalomnak. A polgári felfogások ellen vívott harcban különösen a kritikára hárult nehéz feladat. Ebben a fontos munkában nagy segítséget jelentett, hogy támaszkodhatott a nagy marxista elődök — D. Blagoev, G. Bakalov és T. Pavlov — hagyományaira s a nyelvi és földrajzi közelségben levő szovjet irodalomra és kritikára, aminek egyébként szinte az októberi forradalom győzelmétől kezdve állandó és közvetlen hatása volt a bolgár irodalom fejlődésére. P. Zarev, I. Ruzs, P. Dancsev, P. Pondev s még néhány más kritikus neve és munkássága emlékeztet ezekre az évekre, mikor a művészet osztályfelettségéről és öncélúságáról vallott elméletek rendre megdőltek, új hősök jelentek meg az írók alkotásaiban s az irodalom teljes egészében a szocialista nevelés és építés szolgálatába állt.

A szovjet írók III. kongresszusa után azonban, mikor a viták a szocialista realizmus eddig nem tisztázott belső problémáira terelték a figyelmet, kivilágolt, hogy a mély szocialista pátozzsal induló bolgár irodalom elszürkülésével a kritika is megfeneklett, sőt, a kritika elégtelensége volt egyik oka az irodalom elszürkülésének is. Egy 1959-ben tartott ankét¹ tanúsága szerint a hanyatlás oka főleg abban keresendő, hogy a régi kritikus gárda eltűnt, visszahúzódott a kutatóintézetek, szerkesztőségek és egyetemi tanszékek bástyái mögé, mielőtt megoldotta volna feladatát: az irodalom eszmeiségéért folytatott harcban ugyan győzött, de a művészi színvonal emeléséért, a műfajok, stílusok gazdagításáért s a marxista klasszikusok által részletesen ki nem fejtett elméleti és gyakorlati problémák megoldásáért keveset tett. A fiatalabb, tapasztalatlanabb kritikus nemzedék, mely már szépséget, kompozíciót s esztétikai élvezetet is keresett az irodalomban, ebben az egyébként teljesen jogos törekvésben gyakran megfeledkezett az eszmei tartalomról, szem elől tévesztette az irodalom nevelő hatását. De vitathatatlan, hogy ez a nemzedék a kezdeti tétovázások ellenére is sok újat, sok hasznosat adott az irodalomnak. Az 1959-es kritikai ankét felszólalói is többnyire a fiatalokból kerültek ki, s legfőbb érdemük éppen abban volt, hogy feltárták a pangás okait s felvetették az árnyaltabb elemzések s a mesterségbeli tudás szükségességét. Ennek köszönhető, hogy 1959 óta jelentős javulás állt be a kritikai életben. Mindenekelőtt megszűnt a dogmatizmus hatása vagy legalábbis alaposan megcsappant az irodalom sajátos törvényszerű-

¹ Разговор за критиката.

(Beszélgetés a kritikáról) Sz 1959. 8. 158. p.

ségeit elhanyagoló írások száma. Az említett idősebb nemzedék egyik nagyhibája ugyanis éppen az volt, hogy nem a műből, hanem gyakran elvont tézisekből indult ki, aminek nem egy esetben káros következményei lettek az irodalomban. Ma már sokkal több érett, elemző recenzió és összefoglaló tanulmány szerepel az irodalmi lapok hasábjain, mint korábban, s a külföldi irodalmak problémái iránt is nagyobb érdeklődés mutatkozik. Erre vallanak Minko Nikolovnak az egzisztencializmusról s a polgári regény hanyatlásáról írott dolgozatai^{2, 3} vagy Bogomil Rajnovnak a művészi mesterség problémáiról szóló tanulmánya,⁴ melyben számtalan hivatkozás van a mai nyugati kritikai realisták és kommunista írók élő gyakorlatára. Az említett tanulmányok, de más hazai problémával foglalkozó írások alapján is megállapítható, hogy a bolgár kritika nem zárja el a kapukat a nyugati irodalmakban található értékek elől, a modernség álarcába bújó dekadens irányzatokat azonban leleplezi, s örökdi, hogy ezek be ne hatoljanak a szocialista irodalomba.

A korábbi évek kritikai életének egy másik általános hibája volt az úgynevezett vak vagy ahogy másképpen nevezhetnénk: tételes kritika, ami azt jelentette, hogy a recenzens vagy egy-egy tanulmány szerzője nem ismerte az életnek azt a területét, melyről a bírált mű szólt s ennek következtében a legrutinosabb elemzés is csak vakon, ötletszerűen vetette fel a problémákat. Természetes, hogy ez a felületesség — s egyben felelőtlenség! — oda vezetett, hogy a kritika elhangzott ugyan, de sem az író, sem az irodalom nem nyert belőle. Egy másik ilyen hiba a „se hideg se meleg” bírálat elterjedése volt, ami bizonyos fokig egyes befutott írók sértődékenységeinek s az elvtelen, baráti kritikának tulajdonítható. Ennek is az irodalom vallotta kárát, mert az ilyen lagymatag kritika sem tudott a művészi alkotások valódi értékeire rámutatni, a jelentéktelent pedig túlbecsülte, s ezzel tulajdonképpen az irodalmi közvéleményt is tanácstalanságra kárhoztatta. E két hibát mind gyakrabban emlegetik a bolgár sajtóban, legutóbb P. Pondev írt ezzel kapcsolatban figyelemre méltó cikket.⁵ Pondev főleg a kritika ösztönző szerepét hangsúlyozza, s szigorú, de elvi szilárdságon alapuló bírálatra szólítja fel az irodalom munkásait. A kritikus előbb alaposan ismerje meg a műveket, azokból kiindulva elemezzon s hasson oda, hogy a művész az életet ábrázolja; az írók ne dédelgetést és hízeltést várjanak: szigorú, de igazságos kritikára van szükség, mert az irodalom fejlődését a szigorú kritika még soha sem akadályozta — ezek a legfontosabb gondolatai Pondev cikkének.

A bolgár irodalmi kritika tehát jó úton halad a magasabb művészi színvonalért, a dekadens irányok leleplezéséért s a kommunista eszmeiségért folyó harcban, bár úgy tűnik, a javulás nem egészen egyenletes: ahogy történni szokott — s erre hazai viszonylatban is akad példa — az esztétikai elemzés néhány esetben már a formalizmus határát súrolja s kezd elsikkadni az eszmei tartalom, a nevelő cél, az új ember ábrázolásának követelménye. Kétségtelen, hogy a polgári esztétizmus feléledésének és elterjedésének a veszélye Bulgá-

² Минко Николов: Екзистенциализмът и романа. (Az egzisztencializmus és a regény) LM 1960. 4. 40. p.

³ Минко Николов: За «новата школа» на анти-романа. (A regényellenes „új iskola”) LM 1960. 6. 130. p.

⁴ Б. Райнов: Художественото майсторство. (A művészi mesterség) Sz 1961. 2. 122. p.

⁵ П. Пондев: Майсторството на критиката. (A kritika mestersége) LFro 1961. 11.

riában nem olyan nagy, mint nálunk, de nem szabad lebecsülni: hazai hagyományai ugyan nincsenek vagy csak egészen jelentéktelenek — mint már céloztunk rá, a bolgár irodalom fejlődésében és irányításában a századforduló óta a marxista kritika és esztétika játszotta a döntő szerepet — de nyugatról ma is beszivárog s nyomot hagy az irodalomban is és a kritikában is. Ilyen nyugati polgári hatásnak tűnik, hogy a magánélet problémái kissé eluralkodtak s néha maga a kritika is az esetleges, egyéni sorsok ábrázolására serkent, mintha ez lenne korunk főproblémája.

A Bolgár Írók Szövetsége ez év március 17-én nyilvános vitát rendezett a kritika helyzetéről. Az ülésen, melyen a *Szeptemvri*, a *Plamak* és *Literaturen front* kritikai rovatvezetői és főszerkesztői vettek részt, egyelőre csak tájékoztató céljából, felmérték a kritika megjavítása érdekében szükséges tennivalókat. Ez a felmérés előzetes s még újabb vitákra kerül sor, az ülésről szóló közlemény alapján azonban máris megállapítható,⁶ mik a legfontosabb problémák. Egyöntetű volt a megállapítás, hogy a kritika még ma sem elég operatív, nem reagál időben a megjelent művekre, aminek az a főoka, hogy egyes kritikusok idegenkednek a rövid recenzióktól. Különösen az idősebbek és tapasztaltabbak húzódoznak ettől a munkától, mert nem tartják elég tartalmasnak és értékesnek s olyanokra bízák, akik most próbálgatják tollukat. Ezért kevés még most is az összetett, elemző kritika, ezért nem elég erős a szürkeség ellen folyó harc. Az értekezlet közleményéből az is világosan kiderül, hogy központi kérdésnek a mai bolgár irodalom helyzetét, jelenét és jövőjét tekintik, s minden erőt a szocialista realizmus további fejlődése érdekében akarnak összpontosítani. A dogmatizmus ballasztjaitól, a művészet leegyszerűsítésétől és a vulgarizmustól meg kell szabadítani az irodalmat, de ügyelni kell a formalizmus veszélyére, s egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztetni a történeti szemléletet s az alapos eszmei-ideológiai elemzést, mert „nem ez az útja néhány valóban meglevő hiba kiküszöbölésének” — hangzik a bolgár kritikusok véleménye a *Literaturen front* idézett cikkében.

⁶ За боева, оперативна критика.
(Harcos, operatív kritikát!) LFro 1961. 12.

ADALÉKOK A MAI ROMÁN IRODALOMKRITIKA
VIZSGÁLATÁHOZ

Mint az irodalomtudomány alkotórésze, a marxizmus—leninizmus tanításain alapuló román irodalomkritika az irodalmi jelenségek fejlődését vizsgálja, elemzi az írók alkotásait, megvitatja a szocialista-realista irodalom problémáit, felfedi az egyes irodalmi alkotások fogyatékosságait s a gazdag eszmei mondanivaló és a művészi megformálás igényével lép fel. Ugyanakkor az eszmei tisztaságért, a polgári, kispolgári nézetek kiküszöböléséért harcol. Így lehetne összefoglalni a román kritikusok vallomásai alapján munkájuk értelmét és célját.

A Román Munkáspárt központi lapja, a *Scînteia*, kezdettől fogva hathatós támogatást nyújtott íróknak és irodalomkritikusoknak egyaránt, fontos elvi vonatkozású cikkek közlésével, amelyek a művelődéspolitikának az irodalmat érintő feladatait, az írók alkotó munkájának mesterségbeli kérdéseit elemezték s a szocialista realizmus felé vezető művészet útját világították meg. A Román Munkáspárt Központi Bizottsága több ízben foglalkozott a művelődés és az irodalom helyzetével s határozataiból megszívlelendő tanulságokat vontak le az irodalomkritikusok is. Az irodalmi folyóiratok, a *Viata Romînească*, *Gazeta Literară*, *Luceafărul*, *Steaua*, *Tribuna*, *Iașul Literar*, *Scrisul Bănăţean* sűrűn foglalkoznak irodalmi kritikával s az írói alkotások elemzése során, valamint önálló cikkekben, tanulmányokban a szocialista realizmus alkotó módszereinek kérdéseit sűrűn fejtegetik.

Napjaink román irodalomkritikájának számos művelője van. Mihai Novicov, George Ivaşcu, Paul Georgescu, Ion Vitner, Silvian Iosifescu, Al. Dima, Dimitru Micu, Constantin Ciopraga, Horia Bratu, Savin Bratu, Ov. S. Crohmălniceanu — hogy csak néhány nevet ragadjunk ki — az olvasók széles táborában ismert kritikusok. Róluk, valamint társaikról is elmondható, hogy az utóbbi két évben harcosabbak, támadóbbak lettek. A szovjet írók harmadik kongresszusán a marxizmus—leninizmus alkotó módszereiről elhangzott megállapítások jegyében fogant a *Scînteia* 1959. szeptember 23-iki cikke *Az apologetikus hangnem ellen az irodalmi kritikában* címmel, amely elítélte a tömjénezést s az egyébként sikerült művek egyes fogyatékosságainak feltárását sürgette. A kritikusok a tanácsot megfogadták s a tárgyilagosan elemző kritika megnyilvánulásaival azóta sűrűn találkozunk. Hogy csak egy utóbbi példára hivatkozzunk, Titus Priboi a *Viata Romînească*-ban megjelent tanulmányában Mihai Beniuc *Borotvaelen*, Eugen Barbu *Az északi országot* és Teodor Mazilu *Sorompó* című regényét elemzi, helyes irány- és arányérzékkel alakítja ki a mérleget, amelyben e regények fogyatékosságainak (a valóság nem kielégítő ábrázolása, a jellemek rendszerében, a szerkesztésben mutatkozó aránytalanságok) is megfelelő helyet biztosít. Mindhárom regény a második világháború idején

játszódik s pozitív hősöket állít a cselekmény középpontjába, kommunista munkásokat, veszélyeket vállaló értelmiségieket, akiknek élete szorosan tapad a párt illegális tevékenységéhez, az országot leigázó fasiszták elleni harchoz. A *Sorompó* c. regény körül tovább gyűrűzött a vita a *Tribuna*, a *Luceafărul* és más folyóiratok hasábjain. Nyilván többek véleményének ad hangot S. Damian, amikor a Sorompóról szóló kritikát igazságtalannak tartja s rosszallja, hogy a bírálatban egyfajta szkepticizmus fejeződik ki. Nem az igény leszállítását akarja elérni, de úgy érzi, hogy a kritikusokból néha nem hiányzik a rosszindulat. Úgy véli, hogy a tehetséges író a kritikával segíteni s nem ledorongolni kell. Ezért is veszi szemügyre a regényt s tartalmi, formai erőnyeit mutatja ki.

A bátor, öntudatos irodalmi kritika sürgetése napirenden van a folyóiratok hasábjain. Erre válaszolva legutóbb két jeles író állt ki teljes fegyverzetben: Marin Preda bátor hangvétellel bírálta G. Călinescu akadémikus *Fekete fiókosszekrény* c. regényét a letűnt születési arisztokrácia belső problémáinak feltárására irányuló törekvés okán, valamint Titus Popovici, aki Aurel Baranga ismert drámaíró legutóbbi színművéről írt tárgyilagos bírálatot. Al. I. Ghilia és Al. Oprea a *Viața Românească*-ben megjelent tanulmányukban bátorságot, őszinte szókimondást követelnek kritikustól, szerkesztőtől egyaránt. Hangsúlyozzák a véleménynyilvánítás szükségességét, amely a hibák feltárása révén a szocialista társadalomban fontos szerepet tölt be, s mindjárt rá is mutatnak az erre leginkább hivatott s igen elterjedt műfaj egyik szembeötlő fogyatékoságára. Ha író ir riportot — mondják — hajlamos arra, hogy a munkahelyeken felvetett ún. kényes kérdéseket, amelyek a helyszínen erősen izgatták, a végleges kéziratból kihagyja. Máskor meg az irányító szerveket bíráló részeket a szerkesztő törli a kéziratból. De baj van a kritikusokkal is, mert míg az elmúlt években lelkesen érdeklődtek például a hibákat ostromozó műfaj, a szatíra iránt s elemző tanulmányokat szenteltek az ilyen alkotásoknak, az utóbbi időben a hasonló témák fölött közömbösen siklanak el.

A Román Munkáspárt III. kongresszusának vitái felhívták a figyelmet a polgári, kispolgári nézetek elleni harc fontosságára. Nos, e törekvés jegyében a múlt és a jelen irodalmi életét bíráló tanulmányok születtek. A századeleji népies irányzat narodnyik törekvései, a két világháború közötti *Gîndirea* c. folyóirat fasiszta ideológiája avatott bírálókra talált G. C. Nicolescu, Dumitru Micu, Mircea Zăciu és Gh. Achîței kritikusokban. Mihai Novicov pedig *A burzsoá ideológia ellen az irodalmi alkotásban* c. tanulmányában kifejti, hogy a polgári, kispolgári csökevények ma főként az emberek tudatában élnek. Ezért eszmei síkon folyik a harc a polgári individualizmus és a munkásosztály kollektív eszmeisége között. Az irodalomnak az a feladata, hogy e harcban a születő újat támogassa. Az íróknak tehát műveikben korunk és társadalmi rendünk páratlanul izgalmas konfliktusait úgy kell ábrázolniuk, hogy világossá váljon mindenki előtt: a burzsoá erkölshöz és ideológiához való ragaszkodás megrontja az ember életét. Ámde e vonatkozásban néha az írói alkotások adósak maradnak a pozitív hős ábrázolásával. Egyes mai írók hősük negatív vonásait — tehát amelyek a burzsoá erkölcsöt jelenítik meg — úgy ábrázolják, hogy ezek vitathatatlanul érdekfeszítőbbek, máskor pedig éppenséggel taktikai engedményeket tesznek a polgári, kispolgári erkölcsöknek. Másik tanulmányában Novicov az osztályharc megnyilvánulásait követi nyomon néhány mai tárgyú regényben s arra a megállapításra jut, hogy ezek legnagyobb fogyatékosága a hősök alakjának elmosódottságában rejlik. A szerzők igyekeznek a „kommunisták” alakját kialakítani, de ez a legtöbb esetben azért nem sikerül, mert figyel-

müket nem a pártmunkára, hanem az élet mindenféle más mozzanatára irányítják. E regények hibái a valóság felületes megragadásából, a pártmunka konkrét részleteinek nem ismeréséből fakadnak. Dumitru Solomon a *Luceafărul*-ban a mai román drámairodalom alkotásait véve szemügyre, örömmel állapítja meg, hogy számos jelentős alkotás született, még mindig hiányzik azonban „korunk hőségének”, az eszményi kommunista embertípusnak az ábrázolása. Helyes, hogy a szerzők előszeretettel nyúlnak színműveikben a fiatalság problémáihoz, de sajnálatos módon még mindig nélkülözzük annak az ifjú kommunistának az alakját, akit forradalmi romantika, a szocialista építés etosza, a tudomány és a kultúra iránti olthatatlan szeretet hevít. A vígjátékok legnagyobb fogyatékoságát abban látja, hogy legtöbbjük ugyanazon téma körül forog, a szerzők a hatást sűrűn alapozzák a szereplők nyelvezetére, a csibésznyelv fordulataira s a hősök aggasztóan hasonlítanak egymásra.

Több tanulmány elemzi az üzemek életével foglalkozó regényeket. Vitathatatlan erényeik ellenére legtöbbjük fogyatékosága az, hogy a szereplők forradalmi pátoszát sok esetben a szerző kommentárjai pótolják. Sűrűn előfordul itt is, hogy a negatív szereplők élőbbek és meggyőzőbbek, mint a pozitív hősök, más szereplők megformálása sematikus. A hősöket és életkörülményeiket tehát teljesebben, sokoldalúbban kell jellemezni — hangzik e tanulmányok végső következtetése.

Constantin Ciopraga a *Luceafărul*-ban az irodalmi örökség problémáját veti fel. Helyes — úgymond — hogy a múlt haladó hagyományait a marxizmus — leninizmus retortáján átszűrve a mai olvasó számára hozzáférhetővé tesszük, e műveletben azonban sokkal nagyobb kritikai érzékre van szükség. A klasszikusok sorozatban megjelentették a román drámairodalom kezdeti szakaszának jónéhány olyan alkotását is, amelyek nem is jelentős idegen darabok szerény átültetései. De a kritikai szemlélet hiányára mutat az is, hogy a múlt századvégi *Contemporanul* c. folyóirat írói körének egyes tagjait túlzottan előtérbe helyezték, műveiknek pusztán ideológiai erényei okán, figyelmen kívül hagyva művészi fogyatékoságaikat.

Érdekes vita zajlott le mostanában a *Gazeta Literară*, a *Viața Românească* és a *Tribuna* hasábjain. Marin Preda és Eugen Barbu neves írók fejtették ki véleményüket a műalkotás fontos kérdéséről, az előbbi az „elemző próza”, az utóbbi a „cselekvő próza” mellett törve lándzsát. Ov. S. Crohmălniceanu a kérdést gyakorlati alapon közelítette meg s kifejtette, hogy jelenleg a világirodalomban bizonyos ellenállás tapasztalható az elemző prózával szemben s ennek oka többek között „a hitelesség igénye”. Az író arra törekszik, hogy a cselekményt híven tükrözze, a szereplők lelki folyamatait sokoldalúan ábrázolja, ámde ez igen sokszor csak részben sikerül, mert hiszen melyik író képes arra, hogy bármikor minősíteni tudja a hősök lelkében végbemenő jelenségeket vagy éppen „lefényképezze” a gondolatokat. Meg kell tehát találni az írói eszköztökhöz, hogy a hitelesség ugyan ne szenvedjen csorbát, de az olvasó se érezze lépten-nyomon, hogy egy harmadik személy, az író, tetszése szerint találja az eseményeket, a cselekmény úgy peregjen a szeme előtt, mint a valóságban. Ion Oarcăsu e vitát lényegében meddőnek minősíti. Lehet — úgymond — hogy egyes nyugati körökben e problémát vitatják s eredőjük feltehetően az agnosztikus filozófiai szemléletbe torkollik. Számunkra azonban e probléma megoldásában a szocialista realizmus alkotói módszere nyújt eligazítást. Nem másoljuk a valóságot, hanem annak általánosított képét adjuk, tipikus képekben, az egyénit az általánosban. Ami pedig „a legteljesebb realizmust” illeti (Croh-

mălniceanu kifejezése), ez a marxista esztétikán kívül esik s sem nem realizmus, sem nem „teljes realizmus”, hanem játék a szavakkal.

A Román Munkáspárt III. kongresszusát néhány hónappal követően zajlott le a múlt év decemberében a fiatal írók III. kongresszusa igen népes küldöttség részvételével. Az írókongresszus elvi alapjait, megállapításait lényegében a pártkongresszuson elhangzottak szabták meg. A beszámoló leszögezte, hogy az íróknak olyan műveket kell alkotniok, amelyek magas művészi és ideológiai igénnyel fejezik ki a mai társadalmi valóságot. Ennek feltétele a tehetségen kívül az író közelebbi kerülése a néphez, a kasztszellem, az individualizmus, a „kiválasztottak” szűk köre számára alkotni akarás száműzése az irodalmi életből. Az író tanulmányozza és ismerje alaposan a valóságot s legyen állandó kapcsolatban a dolgozókkal, műveinek jövődó hőseivel. Az írókongresszus is célul tűzte ki a liberalizmus, a polgári objektivizmus, a nacionalizmus és a sovinizmus elleni harcot, hangsúlyozta az irodalom pártszerűségének elvét.

Aurel Mihale, az Írószövetség titkárának beszámolójából és a hozzászólásokból is kiderült, hogy az irodalomkritika terén a mieinkhez hasonló hibák voltak tapasztalhatók. Míg a múltban az eszmeileg vitatható műveknek a kritikusok nem egy esetben engedményeket tettek, ma már tevékenységük ideológiailag megszilárdult az irodalmi egység irányában. Bár nem mindegyik fiatal kritikus tűnik ki az elemzés mélységével s elvi biztonságával, hiszen a színben és szintben vannak különbségek, a helyzet mégis igen biztató. Ma már általános törekvés a marxizmus tudományos szempontjainak alkalmazása, a tartalom és forma egységben szemlélése s az elemzés esztétikai színvonalának emelése. Miben tapasztalhatók mégis szembevetendő hiányosságok? Egyes kritikák felületességében, a tudományos elemzés távlattalanságában, a problémák leszűkítésében. Többen kifogásolták, hogy egyes kritikusok nyelvezete keresett, mesterkéltséggel s bővelkedik olyan szavakban és szókapcsolatokban, amelyeket még az átlagnál műveltebb olvasó is alig ért meg (ezért a kolozsvári ifjúkritikust D. Cesereanut kemény bírálat is érte az egyik folyóirat hasábjain). Dicséretet érdemelték ki az olyan világos, érthető, eszmeileg is jelentős kritikai alkotások, mint D. Micunak *A jelenkori román regény* vagy A. Băleanunak *A tartalomról és formáról a művészetben* című művei. Az irodalomkritikusok nemrégén még különös előszeretettel s szinte kizárólag csak az irodalom nagyjait foglalkoztak, az utóbbi időben azonban ez a helyzet előnyösen megváltozott s a fiatal írók is megérdemelt figyelemben részesülnek. Ámde az örömbe üroöm is vegyül, mert egyes kritikusok nem egy esetben lelkendező, magaszfaló hangvétellel emelik ki a művek pozitív oldalait s felületesen siklanak el a hibák, ideológiai fogyatékoságok fölött, ezzel pedig nem használnak a fiatal írók fejlődésének. Öröndetes körülmény, hogy a folyóiratok messzemenően segítik a fiatal írókat, szinte valamennyi fiatal író valamelyik folyóiratnál nevelkedett. Viszont elmarasztalható az Írószövetség, amelynek erre hivatott bizottságai szervezetten vajmi keveset tettek a fiatal írókért. Másik felmerült s hosszan vitatott kérdés volt a fiatal írók időelőtti „szakmabelivé válása”, amelyen az értendő, hogy egy-két sikerült írása után, amelyet a kritika is kedvezően fogadott, a fiatal író felhagy az önképzéssel, nemegyszer előbbi munkahelyétől is megválnak s a befutott író szerepében tetszeleg.

A kongresszuson bíráló hangok hangzottak el a költészetről, prózáról s drámai irodalomról egyaránt. Elmondták, hogy a költészetben a politikamentesség, a valóságtól való menekülés, amely az elmúlt években még fellelhető volt, ma már egyre gyéribben fordul elő. Ennek ellenére a helyzet nem meg-

nyugtató. A fiatal költők nem mindig a lényegyet ragadják meg, hiányzik belőlük a szenvedélyesség, amelynek segítségével azonosulni tudnának a jelenkor nagy változásaival s írásaik középpontjába valamilyen mély költői eszmét helyeznének, azon túlmenően, hogy mai témával foglalkoznak. Akadnak modernista formában megjelenő költemények, amelyeknek alig van egyéb közük a költészethez, mint a versbe és strófába rendezettség. A mai román irodalomkritika a legtöbb tehetséget a prózai alkotások sorában tartja számon s ezeknek művelői többnyire a fiatalok közül kerülnek ki. A tematika gazdagsága, a környezetrajz hitelessége, a nép életének művészi ábrázolása teszi értékké a művek jórészét. Az utóbbi években új műfaj indult diadalmas útjára, az irodalmi igényű riport, amely a karcolattal együtt a legtöbbet művelt műfaj. Gyengéjük azonban — amint erre a kongresszus vitái rámutattak — hogy a szocializmus építőinek mindennapi életét sokszor fakón, élettelenül ábrázolják, mások meg az elragadtatás lázában színes, vakító fényben csillognak a szocialista építés nagy alkotásai, de az építő, a természetet átalakító ember háttérbe szorul, körvonalai elmosódnak. Az elmúlt években egyes román írókat sematizmussal vádoltak, most ennek reakciójaként akadnak fiatal írók, akik a rendkívülit vadásszák, valószerűtlen konfliktusokat konstruálnak s teszik ezt nemegyszer erős naturalista aláfestéssel. Mások írásaiban a hős társadalmi hovatartozása elmosódik s ezzel az egész mű kilép az időszérűség kereteiből. A falusi osztályharcot ábrázolni kívánó regények nagy része megrekedt a mezőgazdaság szocialista átépítésére való rátérésnél s nem jutott el a mához, a működő szövetkezetek problémáihoz.

Végezetül nem érdektelen megemlíteni, hogy a legtekintélyesebb román folyóirat, a *Viata Românească* a múlt év tavaszán ankétot rendezett az irodalomkritikának a középiskolai oktatásban betöltött szerepéről. Hogyan segíti az irodalomkritika a román irodalom oktatását az iskolákban, milyen hatással vannak az oktatásra a kritikusok közötti véleményeltérések, hogyan lehetne közelebb hozni a kritikusokat az iskolához, mi a vélemény az irodalmi kritika stílusáról — lényegében e kérdésekre vártak feleletet. A válaszokból az derült ki, hogy az irodalmi kritikákat a tanulók sűrűn olvassák, főként az érettségire készülők, s nagy olvasottságnak örvendenek a folyóiratokban megjelenő tanulmányok. A kritikusok vitái üdvösek azért, mert nem adnak kész formulákat s így gondolkodásra, egyéni vélemény kialakítására ösztönöznek, alkalmat adnak a tanárok és diákok közötti eszmecserékre. De e tanulmányok forgatása azért is hasznos, mert olykor a tanulók maguk fedezik fel, hogy egyes kritikusok néha olyan elméleteket állítanak fel, amelyeket régebbi kritikusok már kifejtettek.

IRODALMI KRITIKA

A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGBAN

„Két német irodalom van” — állapította meg Alfred Kurella 1961 elején. Az ideológiai szakadást az országhatár teljessé tette. A német irodalom képviselői nemcsak két ideológia, hanem két haza között is választhattak, és többnyire éltek is ezzel a lehetőséggel. A nyugatnémet irodalom színeképe a fasizmus-hoz közelálló ideológiájú művektől a kétségbeesés filozófiáján vagy l'art pour l'art-ján át a harmadik utat keresők polgári humanizmusáig terjed; a kelet-németé a szocializmus céljait magábanfoglaló, azaz aktív humanizmustól a szocialista realista indítékú művekig. „Az NDK minden művésze tudatosan a dolgozó emberek, a nép érdekében alkot” — mondják *A hétéves terv kulturális munkájának alaptételei*. (1960 július.) És ez még inkább érvényes a kritikusokra: a kritika szándékában és tartalmában egységesen a szocialista irodalomért száll síkra.

Az ideológiai egység természetesen nem jelenti azt, hogy a keletnémet irodalomban nem különböztethetünk meg írói csoportokat. Ha a kritika alapállásából indulunk ki, akkor három ilyen csoportról beszélhetünk. Az elsőbe azok a művészek tartoznak, akik már 1933 előtt is kommunisták voltak, és hitüket, meggyőződésüket az emigráció harcaiban edzették meg, a másodikba azok, akik ifjúságuk vagy gyermekkoruk hosszabb-rövidebb szakaszában hamis ideológiák hatása alatt állottak. A különbség tehát elsősorban nem generációs jellegű (a második csoportba beletartoznak a 40—50 évesek és a fiatalok, a 25—35 évesek), hanem azon alapul, hogy a két csoport tagjainak élményvilága eltérő, és a marxista meggyőződéshez vagy annak közelébe egészen más úton jutottak el. Harmadik ilyen, a kritika magatartása szempontjából megkülönböztetendő csoport az író munkásoké; itt keveset számít az életkor vagy az, hogy az író munkás igazán író-e már vagy csak első reménykeltő lépéseit teszi az irodalom területén.

Még egy bevezető megjegyzés: a beszámoló a kritikai élet utolsó szakaszát foglalja össze. Kezdőpontul az 1959 áprilisában tartott bitterfeldi konferencia kinálkozik, amely sok új indítékot hozott — többek között ott indult meg a harc az író munkások mozgalmáért, általában élet és irodalom szorosabb kapcsolatáért —, lezárásul pedig az 1961 májusi V. írókongresszus, amelynek már az előkészítése is sok új momentumot tartalmazott.

*

Ami mármost a három csoportot, helyesebben a velük szemben tapasztalható háromféle kritikai magatartást illeti, a következőt mondhatjuk. Az első csoportba tartozókat alig éri kritika, a kritikát a méltatás, a például állí-

tás pótolja, akár egész életművéről, akár egy-egy újabb alkotásukról van szó. A ritka kivételek közé számít Horst Haase kritikája Benno Voelkner *Karvenbruckeri parasztok* című regényéről. (*Sonntag*, a továbbiakban Stg, 1960/31.) E csoport íróiról szólva a művészi alkotásokkal szemben állított követelményt, „az irodalom társadalmi hatékonyságát”, mind példákon illusztrálják a kritikusok; a második csoporttal szemben nemcsak elismerik e követelmény teljesítését, hanem számon is kéri nem-teljesítését. Azaz a szó eredeti értelmében vett kritikáról általában ennél és — másféle előfeltételekkel — a harmadik csoportnál beszélhetünk. Ez a számonkérés a legtöbb esetben az ifjúsággal való lelkiismeretes, felelősségteljes foglalkozás: a kritikusnak sikerül megvalósítania azt a szándékát, hogy az utánpótlás nevelését segítse elő. S bár a fiatalok abban a szándékukban megegyeznek, hogy szocialista tartalmú műveket írjanak, mondanunk sem kell, hogy világnézeti fejlődésre szükségük van, hogy a nagyokhoz felzárkózzanak. „Meg kell szerezniök azt a tudatosságot, amelyre minden művésznek szüksége van, ha az életről alkotott véleményét közölni akarja” — írja Eva Strittmatter az NDL-ben. (*Neue Deutsche Literatur*, 1961/I., 20.)

A szocialista írói tudatosságért vívott harc jegyében indult meg Lukács György gondolatainak kritikája is. Ennek a kritikának egyik kiemelkedő darabja Hans Kaufmann tanulmánya a *Félreértett realizmusról*; a tanulmány a művész szocialista világnézetének fontosságáért, a forradalmi romantika életjogáért száll síkra. (NDL 1959/9—10.) Lukács György és a revizionizmus címen tanulmánykötet is megjelent. Lukács György káros hatású nézetei ellen a művész szocialista világnézetéért folytatott harc az NDK-ban fontosabb, mint nálunk, egyrészt mert hatásuk itt erősebb volt (és korábban kezdődött), másrészt az osztályharc kérdései — az osztályharc legfontosabb frontvonala a két Németország között húzódik — sokkal aktuálisabbak és élesebbek, azaz sokkal határozottabb kiállást követelnek, mint a legtöbb szocialista országban.

Innen ered a kritikának a művek közvetlen politikai mondanivalójára vonatkozó állandó követelése is; sokszor találkozunk vele, annak ellenére, hogy az NDK irodalma amúgy is sokkal közvetlenebbül politizál, mint például a magyar. E követelmény egyik műfaji következménye a riport-irodalom szerepének hangsúlyozása: a riport közvetlenül és gyorsan reagál és hat. Az egyik kritikus elismerően állapítja meg, hogy „a kiadók biztosítják a riportnak a már régen követelt és megérdemelt helyét”. (NDL 1960/2., 139.) A vizsgálat alá vett időszakban körülbelül tucatnyi riportkönyvről jelent meg bírálat, a kötetek szerzői többször már nagy életművel rendelkező „szépirok”. (Willy Bredel, Stephan Heym . . .) A verses riport is képviselve van, és Günter Ebert egyszerre öt a riporttal foglalkozó elméleti műről írhatott összefoglaló ismertetést. (Stg, 1960/43.) A kritika tehát mint műfajt állítja előtérbe a riportot, annál is inkább, hiszen a riportnak az író munkások mozgalmában is fontos szerepe van. Ez persze nem jelenti, hogy a kritikusok nem kifogásolják, ha a riport az agitációs brosúra síkján ragad meg (Adolf Endler, NDL 1960/12., 128.), vagy ha a szépirodalmi alkotás nem jut túl a riporttól megkövetelt valóságábrázolás fokán. (Ugyancsak Adolf Endler, Stg 1960/50.)

A művészet társadalmi hatékonyságáért folyó küzdelem egyik területe az író munkások mozgalma; többek között éppen az életnek az irodalomba való közvetlen beáramlását várják tőle, másrészt a mozgalomhoz kapcsolódik az a törekvés is, hogy a hivatásos írók közelebb kerüljenek a dolgozók életéhez. (Erről bővebben írt Hollósi Tibor az *Élet és Irodalom* 1960/28. és e cikk szerzője a *Kortárs* 1960/10. számában.) A munkás írók esetében a kritika álláspont-

jára az jellemző, hogy alacsonyabb mércét állít ugyan, de különben épp úgy dicser és kifogásol, mint a második írói csoportnál. Itt a kritika legsűrűbben elhangzó kívánsága az, hogy az író munkások szépirodalmi igényű műveikben mindjobban szorítsák vissza az autobiografikus elemeket, próbáljanak meg figurákat teremteni és így érzelmeiket objektiválni. Ezt persze a kritikusok azoktól kérik, akiknél remélik, hogy íróvá fejlődnek. Nagy részüknél azt könyvelik el eredményként, hogy közvetlen tudósításokat küldenek az élet nagyon kevésbé ismert területeiről és az alakuló új emberi kapcsolatokról. Az írók egy része különben a mozgalmat némi bizalmatlansággal fogadta. Velük szemben hangoztatja a kritika, hogy a mozgalom nem jelentheti a minőségnek a mennyiség előtt való visszavonulását, hogy a kultúra bázisának kiszélesítése nem mehet színvonalának rovására, és kifogásolja azok magatartását, akik megsértődve visszavonultak a mozgalomban való részvételtől. (T. k. Wolfgang Joho, NDL 1960/8.)

Az irodalom világnézeti hatékonysága érdekében hangsúlyozzák a kritikusok a pozitív hős fontosságát (erről esztétikai tanulmány is megjelent az NDL 1959/9—10. számában), hiányolják, hogy az irodalom elmarad az élet sokoldalúsága mögött, biztatják a szépszájú és sokszor sikeres kísérletet, amely a munkásosztály ábrázolását tűzi ki célul (a greifswaldi germanista professzor, Hans Jürgen Geerdts, írt erről tanulmányt; NDL 1960/5.). Emellett viszonylag ritkán hangzik el az egyéni élet problémáinak ábrázolására vonatkozó követelmény. Fennálló veszélyt jelez az ilyen megjegyzés: „Helytelen dolog lenne a szocialista és a felvilágosító-agitációs művészet közé egyenlőségi jelet tenni, azaz a közvetlen politikai és didaktikus elemeket abszolutizálni.” (Dieter Schiller, Stg, 1961/5.)

Eddig főleg epikus művek kritikájáról beszéltünk, de a líra terén hasonló a helyzet: nálunk a kritikának azért kell harcba szállnia, hogy a közéleti líra szerepét biztosítsa, az NDK-ban a lírai művek nagy része a közéleti líra körébe tartozik. A költeményre ihlető alkalmat „mint konkrét-társadalmi kapcsolatok metszőpontját” ragadja meg és alakítsa a költő — ezt a kritikus kívánságot tarthatjuk jellemzőnek a kritika álláspontjára. (Dieter Schiller, NDL 1960/5., 146.) Egy versidézetet — prózai fordításban: „Munkás vagyok, s a tinta még nem tesz ügyvéd nyárspolgárrá. Mint egykor légkalapácsom a gyárban, szolgálja tollam a munkások államát” — így kommentál a kritikus: „Ez korunk »költői« nyelve”. Ebben természetesen igaza van, de az „ez” után hiányzik az „is”, és ennek az „is”-nek, azaz a stílusok sokféleségének szükségessége mintha elkerülné a kritikusok figyelmét. (Ebben az esetben René Schwachhoferét, NDL 1961/3., 159.) Vita legfeljebb a közéleti lírán belül zajlik: „Egy »Harcolatok az atomháború veszélye ellen« felíratú vers-transzparensnek sokkal kevesebb hatása lehet, mint egy japán anya elstutogott panaszának. A »hangos« és a »halk« különbsége másodrendű a lírában. Aki elsőrendűnek tartja, abba a veszélybe kerül — s erre elegendő példa kínálkozik — hogy világunk költői ábrázolásának útját a banalitások közuhatagával zárja el.” (Adolf Endler, NDL 1969/12., 172.) Ugyancsak Adolf Endler jegyzi meg egyszer: sok lírikus visszariad attól, hogy „sírjon, nevéssen, fessen és énekeljen”. (NDL 1959/12., 129.) Elméletben mindenki elismeri, hogy az élet egyéni oldalának ábrázolása nélkül nincs realista irodalom, de egyes kritikák gyakorlatában mégis az történik, hogy a kritikus érdemben a felvetett problémáknak csak társadalmi oldalával foglalkozik, a kérdés egyéni aspektusát inkább csak érinti.

A közvetlen mondanivalójú művészetért harcolva a német kritikusok kétségtelenül a kor és a helyzet követelményét szólaltatják meg; de az egyéni élet problémáinak előbb említett elhanyagolása mellett tapasztalható bizonyos avantgardizmus: türelmetlenség és túllicítálási hajlam is, főleg a fiatal baloldali értelmiség körében. Néhány ifjú kritikus mindenképpen többet, jelentősebbet, harcosabbat akar mondani az idősebbeknél, tapasztaltabbaknál, általában helyes elméleti megfontolásoktól nem látja a gyakorlatot. Ennek az avantgardizmusnak világos példáját mutatjuk meg az egyik költő legújabb kötetének kritikai visszhangján. A költő, Günther Deicke, 1922-ben született, a háborúban egy tengeralattjárón teljesített szolgálatot. Szóban forgó kötetében ifjúkorának naplójegyzeteti versekben kommentálva mond ítéletet arról a korról mely ifjúságát elrabolta: közvetlen közről, de egy a szocializmusban helyét megtaláló, ebben a társadalomban alkotni akaró ember szemével vizsgálja a kort és benne önmagát. Az NDL részleteket közölt a kötetből (1959/11.), a részletekhez Gerhard Wolf írt előszót. Elismerte a vállalkozás némely veszélyét, de hangsúlyozta a mű egyértelműen előrevivő jellegét: sok emlék él még tudat alá szorítva, ezekkel néz szembe és győzi le őket a költő. E magával való szembenézés nélkül nem juthatott tovább, még kevésbé az olvasók, a nép tekintélyes része. Két fiatal kritikus azonban kereken elutasítja a művet (Stg, 1960/41; NDL 1961/1.): lényegében túl közelinek tartják a költő nézőpontját, és véleményük szerint az adott téma csak kommunista alapon közelíthető meg. Ennek tematikai velejárója az volna — írják —, hogy a költő többek között mutatson rá Hitler és Adenauer Németországa közötti hasonlóságokra. Azaz egy látszólag aktuálisabb mondanivaló érdekében a versek koncepcióját alapjában vetették el: szubjektív-személyes, emlékező-meditáló jellegét nem fogadták el. Arra nyilvánvalóan nem gondoltak, hogy a mű így is épp elég fontosat, sőt: nélkülözhetetlent mond, és éppen szubjektív jellegében van hatásának titka; arról nem is beszélve, hogy vajon a költő életútja milyen mondanivalót tesz hi-telessé.

Ezt az avantgardizmust kíséri itt-ott olyan kritikus hang, amely arra enged következtetni, hogy a kritikus nem elég tisztelettel közeledik a költészet-hez, tanácsadás helyett tudálékosan oktatgat, az elemzést szórászházogatás-sal helyettesíti. Egy példa: a Wische-ről, a német Hanságról szóló agitpropver-sében Adolf Endler ezt írta: „Az államnak építünk itt utat”. A kritikus kija-vítja: „Nem! Azért készülhet itt út, mert ez az állam létezik.” (NDL 1961/3., 151.)

A német helyzet természetes következménye, a szünet nélküli heves harc velejárója, hogy a kritika ebbe az irányba csúszik el, és mindez nem változ-tat azon a lényegen, hogy a kritikusok és írók közös erőfeszítése megterem-tette a mai keletnémet irodalom sajátos tartalmi és formai arculatát. A művé-szet politikai hatékonyságának hangsúlyozása nélkül a keletnémet irodalom nem válhatott volna azzá, ami: a szocialista építés ma már szinte nélkülözhe-tetlen segítőjévé.

Különb a líra területén zajlott az utóbbi idők legérdekesebb vitája is; sokban emlékeztet a mi modernizmus-vitánkra; szűkebb körben mozgott, viszont konkrétabb eredménnyel zárult. A vitaindító cikk (Stg, 1960/34) a „lennyakazott rímek és apróravágott ritmusok” ellen szállt harcba. Kétségtelen, hogy az ifjú poétáknál elhatalmasodott a szabad forma, a kezdő költő munká-sok pedig szívesen vették át a példát a „hivatalosok”-tól. A klasszikus formák ránti kívánság már az NDL 1960-as 2. számában is elhangzott, a Köztársaság

10 éves fennállásának alkalmával kiadott reprezentatív antológia bírálata kapcsán. A vitatkozók egyrészt a szabad vers és a dekadens tartalom azonosításáról szóló állítással szálltak szembe. Az egyik hozzászóló meggyőző érve az volt, hogy egymás mellé állított egy haladó tartalmú szabadverset és egy kötött formájú l'art pour l'art-költeményt. (Stg, 1960/50.) S bár egy — például a szabad ritmus és a szabad vers különbségéről szóló — esztétikai elmefuttatás talán hiányzott, a vita üdítő jellegét éppen az adta, hogy elsősorban a költők beszéltek, s nem félve a szakszerűtlenség vádjától, mertek természetes észre- seikre hallgatni. Hasso Grabner kertelés nélkül kimondta a véleményét: a szabadvers alapja a kezdő költők kényelmessége és ügyetlensége. „Ebből nem az következik, hogy a *Prometheus* ellen vagyok, hanem ez: ha valaki jogot akar szerezni arra, hogy a *Prometheus* formájában írjon, előbb fussa a tehetsége egy *Erlkönig*re is”. Még azt a javaslatot is megkockáztatja a kötött forma érdekében, hogy ne a sorok száma szerint fizessék a honoráriumot, hanem a kötött formájú verseket eleve jobban honorálják a szerkesztőségek. (Szerinte Bulgáriában így van.) Véleményét így foglalja össze: a probléma a művészmorál körébe vág: a szabad forma megengedhető, ha a költőnek legalább annyi erőfeszítésbe kerül, mint a kötött. Mindebben persze van egy kis túlzás, de a túlzásnál feltétlenül több gyakorlati igazság. (Stg, 1960/50.) A hozzászólások konkrétsága sokban hozzájárult ahhoz, hogy a lezárás meggyőző legyen: Ernst Stein Johannes R. Becherre támaszkodva fejt ki, hogy a formának az új tartalommal való harcban kell kialakulnia: „Az újnak előbb meg kell tanulnia beszélni.” (Stg, 1961/2.)

Mindaz, amit elmondtunk, az NDK kritikai életének csak egyik területe. A másik: a nyugatnémet irodalom bírálata. S ez majdnem olyan fontos, mint az első. Ez a kritika egyrészt összefoglaló tanulmányok, másrészt a nyugatnémet írók egyes műveiről szóló bírálatok, harmadrészt leleplező jellegű tudósítások, megjegyzések alakjában jelenik meg. E kritika két irányban harcol. Egyrészt kíméletlenül támad és érvel minden jelenség ellen, amely a határon túli antidemokratikus tendenciák elfogadásáról, támogatásáról, erősítéséről tanúskodik az irodalomban. Idézzünk egy példát a sok közül: Gerhard Wolf elemzi (NDL 1961/2.) a nyugatnémet költők körében uralkodó formalizmust, és bontja ki e formalizmus tartalmát: a „nagy hallgatást”, az álláspontnélküliséget, az ürességet, a szubjektum világába való elzárkózást, az elembertelenedést, a valóságtól való cinikus elfordulást, a borzalommal való játékot: mindez ma még passzív jellegű, de az agresszív aktivitás számára készíti elő az emberek tudatát. A tanulmány egyben a kritika másik irányára is példa: nagy gonddal mutatja fel azokat a jeleket, amelyek egy-egy költő magáraébredéséről beszélnek. A kritika e másik iránya is bírál, de ez a bírálat az esetleges szövetségesekhez szól: igyekszik ráébreszteni a nyugati Németország polgári humanista íróit arra, hogy nem maradhatnak meg harmadikutas álláspontjukon, ha nem akarják elveszteni mai hadállásukat is. Fel kell ismerniük a nyugati jelenségek mögött a lényegét: a fasizálódást. Tovább kell lépniük, kapcsolatot kell találniuk a néppel, le kell vetkőzniük antikomunizmusukat, amellyel a társadalom mai urai a saját szekerekbe fogják be őket, hiába érzik magukat oppozícióban. A sok példa közül említsük Hermann Kant kritikáját Günter Grass regényéről (NDL 1960/5.) és *A Szövetségi Köztársaságban élek* című gyűjteményes kötetéről (NDL 1961/3.), Klaus Jarmatz alapos elemző cikkét Hans Werner Richterről (NDL 1960/12.) vagy Gerhard Ebert nagy nyugatnémet színházi körképét (Stg, 1960/51—52). Ezekkel a cikkekkal-tanul-

mányokkal olyan feladatot teljesít a demokratikus német kritika, mégpedig nagyszerűen, amelyet csak ő végezhet el: a legelemibb német nemzeti érdek és egyben a világ minden népének érdeke, hogy e harca sikerrel járjon.

Az Írószövetség V. Kongresszusa előtt újabb pezsgésnek indult az irodalmi s ezen belül a kritikai élet is. Wolfgang Joho az NDL 1961-es 1. számában a művészi színvonal emelését a nagy nemzeti feladat, a nyugatnémet olvasó megnyerésének aspektusába állította, a 3. számban pedig nyílt vitára szólította fel az írókat. Maga jó példával járt elől, és a Sonntag 13. számában a kritikát vette bonckés alá. Többek között azt vetette a szemére, hogy állításait nem eléggé támasztja alá, hogy nem nyilvánít határozott véleményt a műrtékről (az egyrészt-másrészt kritika óvatoskodó válfajáról van szó), támadja az „előttem író” véleményéhez való csatlakozást, az irodalom szeretetének hiányát, és azt követeli, hogy a kritika lépjen ki az esztétikai tolvajnyelv falai mögül. (E körbe vág ugyanazon szám egy satirikus karcolata is.) A közvetlenül az irodalmat érintő friss hozzászólásokból új beszámoló is kitelnék, de mindez már tulajdonképpen az irodalom fejlődésének új szakaszához kapcsolódott, melynek időbeli kezdőpontja maga a kongresszus volt.

*

A német írószövetség 1961 május végén tartotta V. kongresszusát. Történetéhez tartozik, hogy a IV. kongresszus 1956 nyarán folyt le. S habár 1956 nyara nem volt ugyanaz Budapesten és Berlinben, az eszmék harca és a dezorientáció a német írók akkori kongresszusára is rányomta bélyegét. Azóta sok minden történt a világban, a két Németországban és szorosabban a demokratikus német kultúrában és irodalomban is. A kultúrpolitikai életben, az irodalom fejlődésén meglátszott, hogy a bitterfeldi konferencia nem eredmény nélkül állította az élet és művészet kapcsolatát az érdeklődés gyújtópontjába.

Ami az irodalomtól független, de azt sokban meghatározó politikai fejlődést illeti, a legtöbbet talán akkor mondjuk róla, ha megjegyezzük, hogy ezen a kongresszuson ki sem jelentették az irodalom munkásainak világnézeti egységét. Ezt ma az NDK-ban annyira természetesnek vesszük, hogy külön nem is beszélnek róla. A megjelenő művek kétségtelenül azt bizonyítják, hogy minden művész egyetért a szocialista világnézet fő kérdéseiben.

A szónokok és felszólalók figyelme így elsősorban a művészi hatás kérdéseire irányult. Anna Seghers vitaindító beszédében még inkább általánosságban a művészi forma mélységének és a hatás szélességének egységes követelményét hangoztatta. A továbbiakban a kongresszust elsősorban a konkrétság jellemezte: a felszólalók neveket, műveket és ezek kapcsán vagy tőlük függetlenül konkrét kérdéseket említettek illetve taglaltak. Kertelés nélkül beszéltek a konfliktusok elsekélyesítése, az igazi problémáktól való húzódozás, a pszichológiai ábrázolásnak a művészetből való kiűzése, a szürke valósághoz való ragaszkodás ellen, megbélyegezték a könnyebb ellenállás irányába való kitérést, amelyre különösen fiatal írókat a gyorsabb és nagyobb anyagi haszon csábítja, síkra szálltak a „költői” költészet, a művészi sokoldalúság elévülhetetlen jogaiért. A fiatalokat azonban elsősorban nem elmarasztaló kritika érte: az idősebb nemzedékek képviselői büszke örömmel állapítják meg a fiatalság megjelenését az irodalomban és a kongresszuson egyaránt. — Politikai kérdések — itt is inkább a művészet világnézeti kérdései — a megjelent nyugatnémet írókkal való vitákban merültek fel. E vitákat nemcsak életteljesség,

egyéni hang, hanem többé-kevésbé új vonásként, a művésztárshoz és esetleges jövődó szövetségeshez szóló tiszteletteljes és kíméletes hang is jellemezte. Még akkor is, ha alapvető és élükre állított kérdésekről volt szó, mint például a művészi szabadságnak, a művész és a társadalom viszonyának, a művészet feladatának problémája.

A kongresszus anyaga rövidesen teljes terjedelemben megjelenik: kétségtelenül sok olyan részlete van, amely bennünket is közelről érdekel.

A NYUGATNÉMET IRODALOMKRITIKA NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

A nyugatnémet politikai és szellemi élet alakulása igen jelentős helyet foglal el az európai közgondolkodásban. Nem lehet szemet hunyni ama tény fölött, hogy az őszintén soha nem üldözött náciizmus mind inkább erőre kap ebben az országban, bevonul az államvezetésbe, a hadseregbe, a jogszolgáltatásba, s egyre fokozódó mértékben igyekszik ideológiailag is hatalmába keríteni az egészséges szellemi gyógyulás útjára tulajdonképpen sohasem jutott tömegeket.

1945 sok nyugatnémet értelmiségi tudatában úgy él, mint a nagy lehetőség kezdete, a lehetőségeké, amelyek nem váltak valóra. Mások szóhasználatában a felszabadulás egyértelmű a bukással, s ez jelzi, miért akadt el nem sokkal a háború befejezése után már az az egészséges lendület, amely kezdetben a nyugatnémet szellemi életet jellemezte. Az olyan kezdeményezések, mint a Hans Werner Richter és Alfred Andersch által szervezett „Gruppe 47” egyre vesztene jelentőségükből; jellemző, hogy e csoport legutóbbi vitaüléséről a legtöbb nyugatnémet lap ironikus modorban számol be. A demokratikus szellemnek ma a Szövetségi Köztársaságban nincs többé szervezett jellege, sokkal inkább egyes kisebb csoportok vagy magánszemélyek vívják, gyakran egymással is szemben állva — sajnos, úgy látszik: utóvédharcukat. Az irodalomkritikán belül több irányzatot is megkülönböztethetünk, lényegében azonban mégis két nagy csoportra osztható ez a változatos tábor. Lehetséges bizonyos elhatárolás a kritikusok, vezető esztéták állásfoglalásában múltjuk alapján is, mégis döntőbb az a tény, hogy miképpen foglalnak állást a jelen és jövő megítélésében, a szellemi élet legfontosabb kérdéseiben. A nyugatnémet kritikai irodalom igen erősen politikai színezetű. Nemcsak a szenvedélyes vitákban, hanem a látszólag semleges, hűvös eszteticizmus mögött is igen határozott kontúrú politikai szándékok rejlenek. Ha van irodalom és irodalomkritika, amely kiáltóan ellentmond a *l'art pour l'art* eszmének, akkor az éppen a nyugatnémet kritika. Ez természetes is, hiszen olyan országban, ahol az élet egyre határozottabb formában veti fel a legkomolyabb, nyugodtan mondhatjuk: sorsdöntő kérdéseket, az irodalom és az irodalomkritika nem lehet semleges, még akkor sem, ha ilyennek álcázza magát. Amidőn egy kótyagos volt SS-tábornok (akit Panzer-Mayernek neveznek) kijelenti, hogy a „Szövetségi Köztársaság a mi országunk!” — akkor elképzelhető, hogy ebben az országban veszélybe került az emberi szellem szabadsága.

Azok az intellektuálisok, akik — bár mégoly ingatag alapról is, — de képesek védelmezni a polgári demokráciát és az alapvető emberi jogokat, a kimondott és leírt szó szabadságát, mélységes aggodalommal szemlélik mindazt, ami ebben az országban az irodalom és általában a kultúra területén történik.

Hermann Kesten a *Die Zeit der Literatur* c. cikkében úgy rója sorait, mint egy süllyedő hajó kapitánya. Heinz von Cramer a *Die Kultur* hasábjain arról panaszkodik, hogy ebben az országban nincs becsülete az irodalomnak, s mindezeknél jellemzőbb talán Friedrich Märker (a Schutzverband Deutscher Schriftsteller elnöke) kijelentése: „A szellem semmibevétele határtalan. A művészi munka lényegéhez tartozik a nonkonformizmus, a közönség azonban nem igényli többé a szellem szabad alkotóerejét, a le-nem-csatlakozott gondolkodás kifejeződését; mindezek veszendőbe mentek a Szövetségi Köztársaságban.” (*Die Kultur*, 1960. 1. sz.) S míg Märker a publikum érdektelenségéről beszél, mások világosan kimondják, hogy a baj gyökere, a szabad szólás elfojtásának szándéka a kancellári-demokrácia lényegében rejlik. Hosszasan lehetne sorolnunk a demokratikus irodalom elleni támadások konkrét eseteit, de térjünk vissza az összefoglaló értékelésekhez. A haladó érzelmű nyugatnémet értelmiség ma úgy érzi, hogy elfogy körülötte a levegő. Az egyik vezető irodalmi, művészeti lap a múlt év őszén körkérdésben fordult az írókhoz, mondják el véleményüket: mi hiányzik és mi szükséges a nyugatnémet irodalomban. Willy Haas, a hamburgi *Die Zeit* egyik vezető kritikusa úgy válaszolt erre a kérdésre: „A kétszínűségnek, az elővigyázatosságnak, a halkanjárásnak, a konvencióknak és a konformizmusnak azelőtt elképzelhetetlen atmoszférájában élünk. Azt lehet erre a kérdésre válaszolni: ha nem ez az atmoszféra venne körül bennünket, akkor minden témát fel lehetne dolgozni.” Heinz von Cramer, a legbátrabb szellemek egyike, a *Die Kultur* hasábjain megjelentetett cikkében elismeri azt a jelentős tettet, amelyet Böll, Andersch, Koeppen, Richter és mások írásai képviselnek a mai irodalomban, de a múlttal való leszámolás és a jellel való elszámolás igényeihez képest nem tartja elegendőnek ezeket az arányokat. Szerinte „... soha nem volt az író olyan bátortalan, mint nálunk mostanában. Soha sehol nem kritizáltak olyan bátortalanul, olyan veszélytelenül és olyan hamis irányba, mint ma a mi irodalmunkban. A forró vasakhoz senki sem nyúl, s közben némelyek kihúlt vasakat melegítenek.” (*Die Kultur*, 1960. 12. sz.) S hogy ez a helyzet, ez az atmoszféra Bonnból irányított politika következménye, azt újra ő mondja ki határozottan: „Egy olyan tekintélyuralmi látszatsdemokráciában, mint amilyen a mi Szövetségi Köztársaságunk, az „önkéntes óvatosságról” szóló atyai intelmek gyakran a presszió jellegét öltik. Az író feje felett állandóan Damokles kardjaként lebeg az alternatíva: „Légy mértékletes a kritikában, mindenekelőtt ne kísérelj meg széttrönni a fennálló rendet, mert különben egyszersmindenkorra vége a kritikának, akkor aztán siránkozhatsz az önkéntesen korlátozott véleménysszabadság arany korszaka után.” Nos, nem csodálható, ha ilyen körülmények között a demokratikus értelmiség nem érzi többé otthon magát, s ma már külön fogalomvá vált a „heimatlose Linke” fogalma, noha meg kell jegyeznünk, hogy e „baloldaliak” a legjobb esetben is radikális polgári demokraták.

Mindenesetre ilyen körülmények között is akadnak olyan intellektuálisok, akik körömszakadtáig védik a kritika szabadságát, kiállnak a demokratikus eszmék védelmében, s elszántan küzdenek a fél- vagy egész fasiszta eszmék terjesztői ellen. Az elmúlt év folyamán zajlott le a nyugatnémet irodalmi élet egyik legjelentősebb kritikái közelharca, amely világosan feltárta a visszahúzó és a progresszív erők közötti frontvonalakat. A vita azzal kezdődött, hogy Hermann Kesten cikket írt a német kritikusokról, s ebben éles támadást intézett az egyre inkább eluralkodó reakciós nézetek ellen, kifogásolta a cinikus eszteticizmust és erkölcsnélküliséget és az elvtelenség elharapódzását a kritiká-

ban. „Tizenöt évvel a háború után — írja — újra egy háború előtti korba jutotunk. Az irodalmi piac konszolidálódott. A szellem nyugtalansága a szellem kényelmes zűrzavarává változott. Berendezkedtünk arra, hogy a diktatúrák és az atomháború árnyékában éljünk; a kereszténység olyan alkatrésze lett a lakásnak, mint a televízió és a jégszekrény, a művészet pedig a semmire-semkötelezettség szimbólumává változott, irodalomkritikusaink pedig konzervatívak lettek, ha nem éppen reakciósak.” (*Die Kultur*, 1960. 3. sz.) Hermann Kesten szavai nagy felzúdulást keltettek az ellenkező táborban. Egymást követték a hozzászólások nemcsak a *Die Kultur*, hanem a *Frankfurter Allgemeine*, a *Die Zeit* (Paul Hühnerfeld), a *Neue Deutsche Hefte* (Rudolf Hartung) s más lapok és folyóiratok hasábjain. A *Süddeutsche Zeitung* kritikusa, Hans Egon Holthusen ügyesen kihasználta azt a tényt, hogy Kesten egyébként szellemes és szenvedélyes okfejtésében nemcsak a regresszív bonni szellemiség ellen vezetett hadjáratot, hanem ugyanakkor hevesen tiltakozott a szocialista országok irodalmi gyakorlata ellen is. A Kesten szavaiban megnyilvánuló ellentmondásból kiindulva arra tett kísérletet Holthusen, hogy az esztétika normái közül teljesen kiiktassa a politikai kategóriákat, s az irodalmat a mindennapok küzdelmei fölé emelje. Még világosabban megmutatkozott az átlátszó esztetizmusra való törekvés Karl August Horst vitacikkében, aki egyenesen kimondotta: „Az igazi kritika sem nem reakciós, sem nem liberális, sem nem haladó, mert a haladás az irodalomban és a haladás a politikában olyan fogalmak, amelyek ritkán fedik egymást.” A *Frankfurter Allgemeine* egyik szóvivő kritikusa R. Krämer-Badoni azonban minden más kritikustársát felülmúlta az őszinteségben. Visszautasította a konzervativizmus vádját, s pozitívnak nevezte saját munkásságát, mivel szándékai szerint elszántan küzd a bonni demokrácia aláásói és a kommunista eszmék „becsempészői” ellen. Krämer-Badoni azok közé a kritikusok közé tartozik, akik nevetségesnek és elavultnak tartják a Kestenhez hasonló értelmiségiek idejétmúlt ragaszkodását a weimari idők eszméihez, a demokrácia tisztaságáról, a felvilágosult, liberális eszméről vallott nézetekhez. Krämer-Badoni irodalomkritikai munkásságát egy dinamikusabb „demokrácia” védelmében fejt ki. „Lehet — írja egy cikkében —, hogy a hatalom veszélyes, de rendkívül szükséges, mégpedig azért, hogy megvédelmezzük a szabadságot, s ha isten is úgy akarja, lassanként ki is terjesszük azt.” E szavak mögött, az ilyen irodalompolitikai nézetek mögött az ugrásra kész bonni agresszió rejtőzik, amelynek Krämer-Badoni hűséges és aktív tollnoka.

Hermann Kesten, mivel nem érez rokonszenvet a kommunista irodalom iránt, az ilyen érvekre nem válaszol, megelégszik azzal, hogy a polgári demokrácia védelmében figyelmeztessen azokra a veszélyekre, amelyeket az esztetizmus és a morális érdektelenség magukkal hozhatnak. „Azt hiszem — írja válaszcikkében — hogy a német nép és a német irodalom számára igen veszedelmes lehet, ha a Harmadik Birodalom erkölcsi özönvize után a morális közöny lesz az irodalomkritika programja és vezérelve. Az esztétikai ítélet a művészetnek csupán egyetlen oldalát illetheti. Aki könyvekről ír, emberekről ír. A kritika nem mellőzheti a politikai, a morális elveket, a humanitás elveit.”

Kesten állásfoglalásának abban van a jelentősége, hogy egy jellegzetes irányzat kiemelkedő képviselője. S lett légyen bármilyen különbség a mai nyugatnémet kritikai realista irodalom alkotóművészeinek és haladó kritikusainak nézetei között, egyben együvé tartoznak: a polgári demokrácia megőrzéséért küzdenek, egyre reménytelenebbül; szembeszállnak a konzervatív vagy éppen barna nézetekkel, de ugyanakkor többé-kevésbé értetlenül állnak

szemben és viszolyognak a kommunista eszmévilágtól is, amely pedig legbiztosabb támaszuk lehetne küzdelmükben. Küzdelmük ideológiai háttere kettős. Egyrészt a weimari demokrácia egykori illúziói éltetik őket, másrészt határozottan kiérezhető írásaikból, magatartásukból a sartré-i egzisztencializmus szabadságeszméinek principiuma. Van bizonyos erő ebben a magatartásban, de még nagyobbak a gyengítő, rezignációra készítő összetevők. Mindenesetre ez az irányzat, amelynek legfontosabb organuma a müncheni *Die Kultur*, sokat tesz azért, hogy a nyugatnémet irodalom áradatából kiemelje és értékelje azokat a műveket, amelyek felkiáltójelet vagy nyugtalanító kérdést jelentenek a közöny ellenében. Ezekből a kritikákból kitűnik, hogy azt a biztató indulást, amelyet egy-két évvel korábban Heinrich Böll, Wolfgang Koeppen művei jelentettek a nyugatnémet irodalomban, ma is vannak, akik továbbviszik. A haladó kritika méltatásaiból értesülhetünk olyan művészileg is jelentős, gyakran antifasiszta szellemű regényekről, amelyek híre hozzánk csupán elvétve jutott még el. (Így pl. Christian Geissler: *Anfrage*; H. W. Richter: *Linus Fleck*; Martin Walser: *Halbzeit*; H. E. Nossack: *Unmögliche Beweisaufnahme*; Alfred Andersch: *Die Rote*; Paul Schallück: *Engelbert Reinecke* stb.)

A művészi formák értékelése tekintetében a progresszív irodalom és irodalomkritika egyként kerüli a realizmus megkövesedett, régies módszereit, újabban mégis jelentős teret nyernek azok az írások, amelyek viszont fellépnek az értelmetlenségig fejlesztett homályosság és formabontás ellen. Wolfgang Weyrauch egyik eszmefuttatásában a novella elbeszélő változatának jogaiért száll síkra, Joseph Piper pedig a *Neue Deutsche Hefte* hasábjain aggodalmát és félelmét fejezi ki a tradíciók fokozódó lebecsülése miatt. (1960. 78. sz.) A kritika egy része határozottan felemeli szavát az irodalmat lassanként elborító Kafka- és Musil-utánszatok ellen. Willy Haas a *Die Welt*-ben megdöbbenésének ad kifejezést afölött, hogy az ifjabb költői generáció a semmi megragadására törekszik. A lírai homályosságra való törekvés persze nem hagyománynélküli a német irodalomban. A követendő példakép természetesen Gottfried Benn, aki így vallott egykor a líráról: „Költeni annyit jelent, mint a döntő dolgokat az értelmetlenség nyelvi szintjére emelni.” Ennek a felfogásnak hű képviselője Hugo Friedrich is, aki nálunk is ismert *Die Struktur der modernen Lyrik* c. kötetében hosszabb fejtegetés után arra a következtetésre jut: „A művészet — homály !”. Az elmúlt év végén a berlini Kongresshalle-ban megtartott Symposiumon (Internationaler Kongress der Schriftsteller deutscher Sprache) élesen összecaptak a szembenálló felfogást képviselő nézetek, s a többség itt végül is határozottan elutasította Franz Monnak, a szemantika költői propagátorának álláspontját. Ehhez még az erősen konzervatív *Neue Deutsche Hefte* kritikusa, Karl Markus Michael is csatlakozott, aki Mon költészetét az értelem megcsúfolásának minősítette.

Az eszmék és a műformák terén a haladó kritikusok részéről a polgári demokratikus eszményekért folyik a küzdelem. De vajon eredményes lehet-e ez az erőfeszítés, ha irodalomnak és kritikának nincs biztos támasza, hátvédje egyéb, mint csupán az „örök eszményekbe” vetett hit? Heinrich Böll *Die Verantwortung des Schriftstellers* c. írásában határozottan elutasítja azt a művészetet, amely az általános humánumon kívül valamilyen — úgymond — fanatizmusnak elkötelezné magát. (*Die Zeit*, 1960. ápr. 29.) Fr. Dürrenmatt mannheimi beszédében, a Schiller-díj átvételekor hitet tett a politikán túli, a politikán felüli művészet mellett. (Panorama, 1960. 1. sz.) S mit mondanak vajon a kritikusok? H. W. Richter egy cikkében néhány évvel ezelőtt még ezt

írta: „A démonikus kitörése, a sötét erők erupciója, amelyek felett már nem tud urrá lenni az ember a társadalom strukturális átalakulása idején — ez korunk valósága.” S miben bízik vajon Hermann Kesten, fasizmusnak és kommunizmusnak egyaránt éles ellenfele? A *Die Kultur* 1960. jún.-i számában így válaszol erre a kérdésre: „Lehet, hogy az emberiség elpusztítja magát, egy napon talán a földgolyót is; de soha nem lesz képes arra, hogy a szabadság fogalmát, az egyéniség eszméjét elpusztítsa, amiként nem lesz képes arra sem, hogy a jó és rossz között egészen elmossa a különbséget.”

Ezek valóban őszintén gondolt és némi keserőséggel elmondott szavak, de nyilvánvalóan nem elegendőek abban a hadjáratban, amelyben az ellenfél kezében erősebb fegyverek vannak. S a kancellári demokrácia tollforgatói nem küzdenek mindig lovagias szabályok szerint. A *sachlich* elemzésekről nyomban a gyűlölködés hangjára váltanak, ha a nonkonformista vagy a szocialista irodalom kérdéseiről van szó. Talán kár is szót ejteni az olyan durva támadásokról, ahol a szerző azt igyekszik bebizonyítani(!), hogy az NDK irodalma a náci irodalom normáit követi. (Herbert Särger, NDH, 1960. okt.) Az előkelően konzervatív *Die neue Rundschau* állandó rovatot tart fenn egy munkatársa számára a szovjet élet és kultúra elleni támadás céljaira. Nora Beloff a Budapestén eltöltött két színházi est nyomán hivatottnak érzi magát, hogy köpködő gyűlölettel teli írásban mondjon „szakavatott” ítéletet a magyar kulturális élet egészéről. (*Die Zeit*, 1960. jan. 29.) Mások elegendőnek tartják azt is, ha a „vasfüggöny” mögött született írásokból számukra kedves dallamokat vélnek kicsendülni. (Ld. pl. Erhard Albrecht: E. Strittmatter; *Der Wundertäter*. NDH, 1960. aug.; avagy H. G. Göpfert: Szabó Magda; *Freskó*. NDH, 1960. szept.)

Annál nagyobb elismeréssel méltatják azon szerzők műveit, akik hátat fordítottak az NDK-nak, s most vagy emlékirataikat publikálják (mint pl. Kantorowicz), vagy pedig a kommunizmus „leleplezésének” nagy fájába vág-ták a fejszéjüket (Gerhard Zwerenz, Uwe Johnson.) Friedrich Sieburg, az egykori német megszállás alatt a párizsi náci követség igen aktív kultúrta-
noka, ma pedig a *Frankfurter Allgemeine* nagytekintélyű vezető kritikusa, biztonnyal saját múltjára gondolt, amikor így bírálta Kantorowicz könyvét: „A teljes készség arra, hogy bevalljuk tévedéseinket és korábbi vakságunkat, magasabb értelemben nem változtathat az ember tettein. De viszolygunk attól, hogy elveszük ezeket a tetteket és ítéletet mondjunk egy élet felett. Mindannyian ismerjük azokat a bonyodalmakat, amelyekbe tyrannus uralmi rendszerek keverhetik az embert.” (FrAllg., 1960. márc. 19.) Lám, így alakul ki a közös elvi alap egykori náci és a szocializmusnak hátat fordítók között.

A konformista kritikusok (valamikor e fogalom megnevezésére a *gleichschaltolt* kifejezést használták!) igen bizalmatlanul szemlélik a nonkonformisták tevékenységét. Úgy vélik, ezek lejárattják a bonni demokrácia (amivel ők igen meg vannak elégedve) hitelét. Hans Egon Holthusen a *Süddeutsche Zeitung*-ban rendez kirohanásokat ellenük. Rudolf Hartung, a *Neue Deutsche Hefte* társszerkesztője igen elégedetlen Hans Magnus Enzensberger legújabb verseskötetével (címe: *landesfrage*), mert abból a Bundesrepublikban uralkodó viszonyok kritikáját véli kiolvasni. Ugyancsak gonddal és nyugtalansággal tette le kezéből a W. Weyrauch által szerkesztett *Ich lebe in der Bundesrepublik* címmel megjelent antológiát, ahol 15 neves nyugatnémet író és kritikus közül tizenhárom többé vagy kevésbé, de keserű és nem egyszer éles szavakat mondott hazája szellemi és politikai életéről. (NDH, 1960. nov.) Fr. Sieburg leplezetlen ellenszenvvel elemzi H. W. Richter *Linus Fleck* c. regényét, amely

a nyugatnémet élet tizenötéves korrumpálódásának mély analízise. S újra csak R. Krämer-Badoni az, aki határozott karaktert ad a konformista kritikusok ellenszenvének a kritikai realista irodalommal szemben. Így ír a *Frankfurter Allgemeine* hasábjain: „Rendjén lenne a dolog a szociális kritikával, ha nem mindig túlfacsart banalitásokról hallanánk. A főfigurák állandóan a bőségben élők, a konformisták, a reakciósok, az ostoba és gazdag kétszínűek, az intelligens és jó szegények, a javíthatatlan náci és az ehhez hasonló papírfigurák — mindez a dolgokhoz mitsem sejtő polgári romantikusok vagy raffinált politikai felforgatók giccses tákolmánya. Ideje lenne már ezt az egész állatseregletet végre múzeumba dugni, mert ennek semmi köze sincs a demokratikus társadalom igazságaihoz.” Ehhez a véleményhez bizonyval nem szükséges semmilyen kommentár.

A folyóiratok és lapok irodalomkritikája és a publicisztika terén bizony eléggé lehangoló állapotokat találunk. Ami az irodalomtudományt illeti, sajnos ott sem sokkal kedvezőbb a helyzet. Valósággal üdítően hat egy olyan józan, bár szellemtörténeti fogantatású eszmefuttatás az irodalomtörténeti és napi irodalomkritikai munka összefüggéseiről, mint amit Friedrich Sengle tollából olvashatunk a *Deutsche Vierteljahrschrift*-ben (1960. 3. sz.), vagy pl. Wilhelm Emrich-től az *Akzente* 1960. 2. sz.-ban Kafka írói képeiről. Az irodalmi és kulturális múlt hagyományaihoz való viszony felette problematikus. Egészen egyedülálló a za nyíltság és bátorság, amit pl. Günther Erich tanúsított Darmstadtban, a G. Büchner-díj átvételekor mondott beszédében. Szinte kihívóan tett hitet Büchner forradalmi eszméi mellett, s ellene mondott a hatalomnak, amely arra törekszik, hogy a művészet át ne lépje a jámborság határait. „Ha munkánkat, a kritikát — mondotta — nem úgy fogjuk fel, mint ellenállást és ellenségeskedést, mint kellemetlen kérdést és a hatalom kihívását, akkor hiába írunk; akkor pozitív írókká válunk és muskátlival díszítjük a vágóhídat.” A hagyományok ilyen korszerű felfogása azonban nagyon ritka jelenség. Általában az tapasztalható, hogy a vezető irodalomkritikusok nem foglalkoznak behatóan a múlt értékelésével. Az újabb években megjelent jelentősebb összefoglaló munkák többnyire a huszadik század modern problematikáját dolgozzák fel s sajnos azt sem mindenkor kielégítő eredménnyel. (L. pl. Siegfried Melchinger: *Versuch einer Selbstkritik der Kritik*; Hans Hennecke: *Kritik* (Essays.); Günther Blöcker: *Die neuen Wirklichkeiten — Linien und Profile der modernen Literatur*. Rudolf Krämer-Badoni: *Über Grund und Wesen der Kunst*; Walter Jens: *Deutsche Literatur der Gegenwart* stb.) A Jüngert rehabilitáló törekvések kifejezetten a katasztrófaértelmezés modern perspektíváit keresik ebben az örökségben, azt, amit Jünger így fejezett ki nemrégiben: „A katasztrófának megvan a helye és rendeltetése a világban. Nemcsak annak a jele, hogy a rendet megzavarták, hanem annak is jele, hogy a rendet helyre kell állítani. A történelem éjfelén vagyunk, tizenkettőt ütött az óra, s mi előre nézünk a sötétségbe, ahol felsejlik a jövő. A halál órája ez, de egyszersmind a születése is.” Gottfried Bennek, a náciizmus másik klasszikusának életművével hatalmas apparátussal foglalkoznak ma Nyugatnémetországban. Else Buddeberg nemrégén tette közzé *Probleme um Gottfried Benn* címmel a Benn-életmű feltárása problematikájának igen alaposan kidolgozott, imponáló gazdagságú és igen tanulságos tervezetét. (*Dte Vjschr.*, 1960. 1. sz.) Szomorú látvány, hogy miképpen kényszerül jobb ügyhöz méltó buzgalommal arra a tudomány, hogy megkísérelje kimosni a náciizmus fertőzetét Benn szelleméből. A morális elbátortalanításnak, a labilis életérzésnek, a hitetlen közöny eszméinek terjesztése ma úgy látszik a

nyugatnémet tudományos igényű kritika legfőbb gondjává változott. Könyv jelenik meg azzal a céllal, hogy elszakítsa Marxot és Engelst a marxista esztétikától, (Peter Demetz: *Marx, Engels und die Dichter.*), s háromkötetes, nagy ovációval fogadott szépirodalmi mű jelenik meg F. Lützkendorf tollából, amelynek célja azt szuggerálni az olvasóba: hogy a német munkásság törekvése a hatalomra történelmi tévedés volt, amelynek szükségképpen el kell buknia. A megbénító, gyávákat nevelő hitetlenség és az eszmei védtelenség szuggerálása megdöbbenítő. Különös erővel mutatkozott ez meg az 1959 őszi Schiller-évforduló alkalmával írott cikkekben, az elmondott beszédekben. Már említettük más vonatkozásban Dürrenmatt mannheimi beszédét, amiben ő határozottan kimondotta: „A szabadságot nem lehet a politikával valóra váltani, nem lehet forradalommal elérni, a szabadság olyan alapfeltétele az embernek, amely mindig jelen van, akkor is, ha láncokban születik az ember.” Dürrenmatt ezt a következtetést vonja le Schiller küzdelmeiből, s ezek a nézetek szubjektíve még becsületes nézetek lehetnek. A cinikus rezignációnak az a megnyilvánulása, a keserű beletörődésnek az a szuggesztív erejű megnyilatkozása azonban, amellyel Walter Muschg lépett fel a nyugatberlini Szabadegyetem Schiller ünnepélyén, már sokkal veszélyesebb. Muschg megkísérelte itt, hogy sárbarántsá és kompromittálta Schiller minden halhatatlan eszményét, azokat az eszményeket, amelyeket már úgyis sárbatíport a bonni kancellári-demokrácia. Muschg most megadta ehhez a gyakorlathoz az ideológiai igazolást. Kimutatja Schiller megnyilatkozásaiból, hogy az elvesztette hitét az emberi szabadságban, szubjektív tévedésnek nevezi az *Örömóda* létrejöttét, érzéketlennek mondja Schillert a nemzeti eszme iránt, (akkor, amikor az atlanti politika egyik vezéreszméje a nyugati kozmopolitizmus kifejlesztése!), történelmi és tárgyi tévedésnek nevezi a *Tell* létrejöttét, s antidemokratikus elemek után kutat a Demetrius-törredékben. Méltán kísérik ezt az eszmefuttatást aztán olyan hangok, mint a berlini *Tagesspiegel*ben Horst Rüdigeré, aki szerint Schiller mit sem mondhat a mának, avagy a nyugat-berlini *Kurier* cikkírójáé, aki legalább kimondja, miért nem kedves ma Schiller Nyugat-Németországban. Öegyszerűen „SED-Genosse Schiller”-ről beszél, s ezzel elárulja, hogy tudja: hol őrzik tovább Schiller igazi szellemi hagyatékát.

Azok közt a kritikusok közt, akik idáig jutnak, vannak egyszerűen hitüket vesztett, elkeseredett szellemek, de vannak olyanok is, akik tudatosan folytatják a szellemi lefegyverzésnek ezt a szégyentelen művét. Ez az igyekezet nagyon megfelel a mai bonni politikai elképzeléseknek. Ilyen körülmények között önkéntelenül felmerül a kérdés, amit H. Kesten tett fel a *Die Kultur* 1960. aug-i számában: „Quo vadis Germania?” „Kétségtelen — írja —, hogy a weimari köztársaság jobban kezdte, és tizennégy év alatt pokolra jutott. De hova jut a bonni Szövetségi Köztársaság?” Az aggodalom és nyugtalanság ma általános a haladó intelligencia soraiban. Sajnos sokan megállnak a rezignációnál és csak kevesen vannak, akiket elér a történelem figyelmeztető szava. Ezek az írók, kritikusok keresik az együttműködést, a közeledést az NDK íróihoz. Maga a bonni demokrácia készíti erre őket. Walter Dirks például, a katolikus rétegek organumának, a *Frankfurter Heften*ek legjelentősebb ideológusa egy szép napon kénytelen tudomásul venni, hogy demokratikus, katolikus nézetei ellenére a konformista kritikusok *vörösnek és veszélyes elemnek* titulálják. Jelzi a zavart a jobboldal köreiben is pl. az a tény, hogy ez év áprilisában mégiscsak létrejött a tavaly decemberben rendőrök által szétzavart hamburgi PEN találkozók a két német állam írói között. S ezt az újabb talál-

kozót az a Dr. Bucerius kezdeményezte, aki a *Die Zeit* szerkesztőjeként annak-idején a *Die Welt*tel együtt élesen kirohant a találkozó ellen. E megbeszélésen aránylag már kevesebben voltak a hidegháború aláfűtői, az általános hangulat a megértésre hajlott, noha bizonyos, hogy ez a tény nem nyerte el mindenki tetszését. (Ld. a *Die Welt*, 1961. ápr. 10-i számát.)

A zavar és nyugtalanság közepette a szellemi defetizmus terjesztőivel ellentétben azért a tennivalók is kijegecesednek a nyugatnémet irodalomkritika legjobbjai előtt. Marcel Reich-Ranickivel abban bizonnyal egyet lehet érteni, hogy a német írók ne tántorodjanak el attól, hogy szemügyre vegyék a kor gyakran ugyan manikűrözött és illatosított, de mégis piszkos és nem ritkán véres ujjait. „Számoljanak le a német írók — írja — a nemzeti szocializmussal, a második világháborúval, a neofasizmussal, a Harmadik Birodalom minden nyomával. Ne deklamáljanak a német írók, ne énekelgeszenek, hanem beszéljenek tárgyszerűen, kiáltsanak, protestáljanak, intsenek és óvjanak. Mielőtt még késő lesz!” — teszi hozzá, bizonyára okkal. (*Die Welt*). Ez a momentum, az utolsó óra, a mielőtt-még-késő-lesz jelzése mind gyakoribb, s mind komorabban csendül fel a nyugatnémet kritikai életben. A veszély érzése egyre növekszik, erről tanúskodik irodalom és kritika egyaránt. Hogy merre vezet ez az út, nehéz lenne megmondanunk. Mi mindenesetre bízunk azok erejében, akik nem hódolnak meg a barnuló hatalom előtt. Talán sokan szívükre veszik a német értelmiség soraiból azt a komoly intő szót, amelyet Oskar Maria Graf juttatott el a *Die Kultur* hasábjain (1960. nov.) egykori hazájába. „Arról van szó — írja Graf — hogy azt az alávalóságot és szörnyűséget, amelyet meg kellett élnünk, s amelyet még mindig átélünk, lapidáris tisztasággal néven nevezzék, s ne pedig szelíden körülírogassák; arról van szó, hogy amit írnak, az fájjon az írónak és fájjon az olvasónak. Csak ezáltal érheti el a mi irodalmunk újra azt az erkölcsi ütőerőt, amely véleményem szerint ahhoz szükséges, hogy a legszélesebb köröket kiragadja a vak gondolatlanságban élés veszedelmes közönyösségéből. . . Ekkor ki fog derülni, hogy azt az értelmiségit, aki ezt a kötelezettséget vállalja, újra komolyan veszik és az ilyen író újra a néphez tartozik.”

A FRANCIA IRODALOMKRITIKÁRÓL

Émile Henriot, a *Le Temps*, majd újabban a *Le Monde* avatott tollú irodalomkritikusa, az egyik legtekintélyesebb, vagy talán a legtekintélyesebb francia kritikus, egy tíz évvel ezelőtt megjelent cikkében azt írta, hogy korunk jellemző sajátsága a bíráló szellem, éspedig a legtágabb értelemben véve: vita-, kutató, kísérletező szellem. Az illusztris cikkírónak igaza van: a nagymultú francia kritika sohasem volt ilyen burjánzó, ilyen túltengő, mint éppen ma. Egyetért vele egy fiatal kritikus is: „Korszakunk egyik legfontosabb jellemző vonása — írja Robert Kanters¹ — hogy az eszme-irodalom (*littérature des idées*) fokozatosan meghódította a többi területet. Sok regény, sőt sok színdarab sem más, mint álcázott tanulmány”. Ezt különben a mai francia szellemi élet külföldi megfigyelői is leszögezik: „a francia irodalom végtelenül gazdagabbnak mutatkozott kritikusokban, mint alkotó írókban, olyannyira, hogy egyre nehezebb lett olyan írókat találni, kikről érdemes beszélni”.² Szellemesen jegyzi meg erről a szinte vadul tenyésző kritikai irodalomról Jean Paulhan, a *Nouvelle Revue Française* szintén nagy befolyású szerkesztője, hogy a mai írók „fele oeuvre-je azt igyekszik igazolni: jól tették, hogy megírták munkásságuk másik felét”...³

A burjánzó kritika

Hosszú lenne megvizsgálni, vajon mi van e túlburjánzás mögött. Az Henriot említette kritikus szellem túltengése bizonyos mértékig a nyugati társadalom általános eszmei megrendülését, szellemi válságát tükrözi, Paulhan megjegyzése pedig nyilván valamilyen önigazoló szándékra mutat. Másrészt egyszerűen csak arról van szó, hogy azért ilyen dús a mai francia kritikai termés, mert hallatlan mértékben megnövekedett maga az irodalom is. Természetes, hogy több alkotás több bírálatot vált ki. Éppen ez a roppant könyvdzsungel készítette arra az egyik tehetséges fiatal kritikust, hogy kiritikai sorozatának ötödik kötetében ennek a mennyiségi kérdésnek szentelje az előszót.⁴ Cl. Roy szerint a kritikus helyzete azért kritikus helyzet, mert képtelen felölelni a mai irodalmat. Sainte-Beuve olyan korban élt, amikor még a figyelmes és okos olvasó képes volt tájékozódni, átfogó képet alkotni korának irodalmáról.

¹ Neuf siècles de littérature française, 758.

² Philip Thody a *The Twentieth Century* 1957 júliusi számában. (Boisdeffre: „Une Histoire vivante de la Littérature d’Aujourd’hui”, 684)

³ Neuf siècles de littérature française”; 763.

⁴ Claude Roy: *L’Homme en question* (A Description critiques V. kötetének előszava: „Une situation critique”), 1960.

Ma azonban, amint egyetlen tudós sem tudja pontosan áttekinteni a tudomány egész területét, egyetlen szellem sem tudja átfogni a könyvtermést, mert azóta az irodalom már nem egy „elit monopóliuma, nem egy kis, zárt társaság foglalkozása” és Cl. Roy hozzáteszi: „Il peut y avoir encore des catalogueurs, il ne peut plus y avoir d’encyclopédistes”.⁵

De vajon ez a mennyiségi túlteljesítés együtt jár-e minőségi emelkedéssel?

A francia kritika, mint az értekező próza egyik válfaja, mindig szorosan kapcsolódott az esszéhez. S talán nem véletlen, hogy majdnem valamennyi nyelv átvette a francia essai szót: bizonyos szempontból talán ez a legfranciább, legfranciásabb műfaj. Ha a francia írókat a szépprózában túlszárnyalták a nagy orosz elbeszélők, ha a drámában nincs Shakespeare-jük, s ha lírikusaikkal is vetekszik sok nemzet megannyi jeles költője, sehol senki sem emelkedett a francia tanulmányírók fölé, akiknek legkiválóbbjai a filológusi elmélyedést az irodalomtörténész alaposságával és a kritikus éleslátásával egyesítették, s ugyanakkor sikerült elkerülniük a tanáros merevséget, a vaskalapos bogarászást; előadásukat pedig általában a kellemes csevegő stílus jellemezte. A francia mentalitásnak nagyonis megfelel ez a „kritikus szellem”, a montaigne-i szkepszis, a france-i ironia, mely megveti a hajbókolást, a hízélgést, s nem szereti a fagyos fennköltség redői mögé rejtteni mondanivalóját. Az igazi francia kritikus egyszerre fölényes és szenvedélyes. Így volt ez a múltban, és bizonyos mértékig így van ez ma is.

Minőségi válság

Ám, ha kritikusan tekintjük a francia kritikusok Cl. Roy szerint kritikus helyzetét, meg kell állapítanunk, hogy a mennyiségi növekedést nem követte minőségi színvonal-emelkedés. Sőt, a mai francia kritika (s itt széles értelemben véve, beleértjük az irodalomtörténetet, meg általában az esszét), határozott hanyatlást mutat a XIX. századi fénykorhoz képest. Ha például olyan irodalomtörténész-kritikusokra⁶ gondolunk, mint Taine, Brunetiére vagy főleg mint Lanson, ma határozott visszaesést tapasztalunk. Noha tudjuk, hogy a polgári irodalomtörténet és kritika e „három nagyja” nem tudta túltenni magát az idealista szemlélet korlátain (Taine ugyan megkísérelte, hogy az irodalomtörténetet a nemzeti történelemre építse, de az ő pozitívizmusa, a milieu-elmélet bizonyos materialista vonásai ellenére is, mindvégig megmaradt a konzervatív nagypolgárság eszmei korlátain belül; Brunetiére is nagy jelentőséget tulajdonított a nemzeti hagyományoknak, de műfajfejlődési elmélete, darwini sugallata ellenére is idealista volt, a kortárs-irodalomhoz való viszonya pedig a vaskalapos katolikus professzort jellemezte), tudós felkészültség, eszmei határozottság, biztos ízlés tekintetében — különösen Gustave Lanson esetében, aki bár lényegében ő sem tudott túljutni az idealizmuson, megkísérelte, hogy a nagy alkotók munkásságát behelyezze a történelmi-társadalmi keretbe — felülmúlják a mai, javarészt eklektikus és impresszionista irodalomtörténészeket.

⁵ Id. mű. 14.

⁶ Robert Escarpit hívja fel a figyelmet az *Encyclopédie de la Pléiade* keretében megjelent *Histoire des littératures* című kötet „Histoire de l’Histoire de la Littérature” című fejezetében (1799. o.), hogy nem lehet mesterségesen elválasztani az irodalomtörténetet a kritikától: „mint ahogyan minden biológusban van egy olyan ember is, aki kérdéseket tesz fel az élet értelmét és mivoltát illetően, éppen úgy minden történészben van egy olvasó is, aki kérdéseket tesz fel ízlését és rokonszenvét illetően”.

Mielőtt azonban rátérnénk a mai francia kritikát jellemző eszmei vonások rövid ismertetésére, mondjunk talán néhány szót ennek a kritikának a szerepéről az irodalmi életben.

Először is többféle kritikát, illetve kritikust szoktak megkülönböztetni. Henri Clouard például⁷ különbséget tesz a folyóirat-kritika és a hirlapi bírálat közt, az előbbi nyugodtabb, megbízhatóbb, az utóbbi gyorsabb, impresszionisztikusabb (a régiek közül példának Souday-t hozza fel a hirlapi kritikuskokra, Thibaudet-t és Du Bos-t a folyóirat-kritikusokra). Megemlíti még a „szabad nevelésű” és az egyetemi képzettségű kritikuskokat. Lényegében ugyanilyen két kategóriát állít fel Robert Kanters is⁸, aki „alkotó kritikuskokról” és „professzor-kritikusokról” beszél; az előbbiekre Gide, Valéry, Sartre példáját említi, s megjegyzi, hogy az ő szemükben „a kritika más eszközökkel folytatott költészet, regény, színdarab”. Az említett három író mellett még sok más ismert nevet lehetne felsorolni, hiszen irodalomelméleti, történeti, illetve kritikai írásokat a „nagy öregek” is bőven produkáltak: Claudel, Mauriac, Maurois, Aragon, Duhamel, Jules Romains, Cocteau, Arland sok-sok esszét írt művészeti és irodalmi kérdésekről, és az újabb nemzedék tagjai is sűrűn veszik kezükbe a kritikai pennát: Camus szintén jócskán adózott az esszének, s sokan elsősorban mint gondolkodót, mint tanulmányíró-t becsülik; Vailland Laclos-ról írt monográfiát, Lanoux Zolának szentelt izgalmas könyvet és még hosszan sorolhatnók az ilyen írók neveit. Az írók kritikai munkásságát, bár ki-ki egyéni ízlését, saját elfogultságait érvényesíti, általában szívesen olvassa a művelt francia közönség, és az alkotó kritikuskokat nagyra tartják a kritikus-kritikusok is. Ami viszont a professzor-kritikát illeti, Kanters kifejti, hogy ők „inkább az eszmék országútjának az alsó szélén helyezkednek el”, vaskos műveiket a tudományos pontosság, a bő jegyzet-anyag, az agyoncedulázás jellemzi, de ezek a „disszertációk javarészt hataimas, túlméretezett elemző munkák, melyek csak örökké kérdésessé tett szintézisekhez vezetnek”...

Jegyezzük meg azt is, hogy újabban a folyóirat-, hetilap- és napilap-kritika mellett egyre jelentősebb a rádió és a televízió kritikai tevékenysége is.

Mi a befolyása és a szerepe ennek a megnövekedett kritikai irodalomnak? Tekintve az óriási könyvtermést (évente körülbelül 3000 regény jelenik meg, beleértve a külföldieket és a ponyvát is), rettentő harc dúl minden kritikáért, kezdve a napilapok pár soros, vagy a hetilapok egy-két bekezdéses jegyzeteitől a hetilapok és folyóiratok hosszabb tárcáiig. A mű közönségsikerét nagyon sok tényező befolyásolja (s ezek közt Franciaországban is igen nagy szerepe van a száj-propagandának), s komoly hatást csak néhány nagy tekintélyű kritikus hosszabb ismertetése gyakorol. Így például az irodalmi élet egyik élesszemű megfigyelője, François Nourissier szerint⁹ Henriot *Le Monde*-ban megjelenő tárcája körülbelül 3000 olvasót biztosít a könyvnek. Hatásosak még azok a kritikai cikkeket is, amelyeket egy-egy ismert bíráló ír az olyan lapokba, melyeknek határozott „profilú” olvasóközönségük van (*L'Express*, *France-Observateur*, *Témoignage Chrétien*) de elég jelentősen befolyásolja a könyv közönségsikerét a napilap-kritika is (például Mistler, Cl. Roy, Cl.

⁷ Histoire de la littérature française du symbolisme à nos jours 577.

⁸ Id. m. 763.

⁹ Lásd például *Les chiens à fouetter* című kis könyvét, vagy az *Écrivains d'aujourd'hui* című lexikonban megjelent *Le Monde du Livre* című írását.

Mauriac, az *Aurore*-ban, a *Libération*-ban, illetve a *Figaro*-ban). Természetesen egészen más a közönségsiker és a szakmai siker, eme utóbbit rengeteg sok eszmei, művészi, s nem utolsósorban klikk-tényező szabja meg.

Tulajdonképpen Franciaországban elég nagy zűrzavar uralkodik magának a kritikának a szerepét illetően is. Nemrégén például Jean Mistler, a jobboldali *Aurore* konzervatív beállítottságú kritikusa, nagy vezércikket szentelt ennek a kérdésnek a *Nouvelles Littéraires* hasábjain.¹⁰ „Először is meg kellene határozni a kritika pontos feladatát. Abban áll-e lényegében, hogy közölje a közönséggel, mit érdemes olvasni és mit nem? Avagy az-e a bírálat hivatása, hogy jelezze az íróknak hiányosságait, hogy leküzdhessék őket?” És a cikkíró megjegyzi, hogy valaha ezt az utóbbi felfogást vallotta majdnem mindenki, s a kritikusok szuverén módon ítéleztek a „jó ízlés” nevében vagy a klasszikus minták alapján. Mistler szerint azonban ma Franciaországban az ilyen „nádpalcás tanári” magatartás furcsának, sőt egyenesen gyűlöletesnek tetszenék. Különben is, veti fel a cikkíró, „milyen elvek nevében hozna ítéletet (a kritikus)? Milyen esztétikai törvénykönyv cikkelyeit alkalmazná?” Majd azt bizonygatja, hogy nincsenek általánosan elfogadott elvek, nincsen általános érvényű esztétikai kódex. Végezetül arra a következtetésre jut, hogy a kritikusoknak egyetlen területen kellene érvényesíteniük befolyásukat: a francia nyelv tisztasága, a szép írói stílus felett kellene őrködniük. . .

Eszmei zűrzavar

Ezzel el is érkeztünk az eszmeiség kérdéséhez. Nyilván nem véletlen ugyanis, hogy még egy ilyen tekintélyes polgári kritikus sem tudja, mi a kritika hivatása, illetve végül is egyszerűen nyelvmesterekké degradálja (nem mintha a stílus kérdése nem lenne fontos, de a kritikusai tevékenységet mégsem merítheti ki) a kritikusokat. A mai francia irodalomkritika válsága tehát elsősorban eszmei krízis, szemléleti bizonytalanság. Ahhoz, hogy a mai roppant irodalmi útvesztőben tájékozódni lehessen, éppen világos, határozott, eszmei alapokon nyugvó kritikára lenne szükség. Sajnos — és ez nem meglepő — nagy általánosságban a polgári kritika a mai francia irodalmat éppen olyan zavarosan tükrözi, értékeli, magyarázza, mint amilyen kusza maga ez az irodalom. Nem biztos értékekre épít, hanem benyomásokra, nem általános jellemvonásokat elemez, hanem alanyi impressziókat közöl. Nagyon sokszor nem magyarázni akar, hanem meghökkenteni. Nem mindig a jobb megértés a célja, hanem inkább az eredetieskedés. Egy szellemes beköpes kedvéért hajlandó erőszakot elkövetni az igazságon. Egy szójátékért fittyet hány az értéktételnek. Ez a kritika igazán „szubjektív impresszionista bírálói magatartást” tükröz. A kritikus sokszor már nem is óhajt valamit mondani a bírált műről, hanem csak ürügyet keres az íróhoz vagy a műhöz fűződő csapongó feljegyzések közlésére. A legszínvonalasabb irodalmi folyóirat, a *Nouvelle Revue Française* recenzióiból például sokszor az sem derül ki, hogy tulajdonképpen miről szól a könyv (igaz, hogy az egyik szerkesztő, Marcel Arland, mint kritikus, elsősorban az „írás csínját” vizsgálja). Nagyon sok polgári kritikus működését jellemzi a tapogatódzás, tévelygés, útkeresés s természetesen az „udvarló, taktikázó, elvtelen” magatartás is. Tudjuk, hogy a tőkés könyvkiadás és saját szelleme eleve nem nagyon kedvez az elfogulatlan, alapos, higgadt véleményre

¹⁰ 1960. dec. 29.: 1739. sz.

épülő kritikai tevékenységnek. A bírálót világnézeti, párt-, klikk- és egyéb érdekek folyondárai fonják be, s kritikus legyen a talpán, aki szembe mer szállni e roppant érdekdzsungellel. Csak néhány bíráló óriás, *les maréchaux de la critique* (Boisdeffre) engedhet meg magának több-kevesebb őszinteséget, némi szókimondást.

Az egész mai francia valóságot, a válságban levő társadalmi, gazdasági és politikai rendszert, az általános szellemi és művészeti megrendülést, bizonytalanságot, anarchiát természetesen a kritika is tükrözi. A kritikusok egy része rendkívül féltékenyen őrökdi látszat-elfogulatlansága, állítólagos szabadsága felett és már-már ott tart, hogy akkor sem mond határozott véleményt, ha világnézete vagy esztétikai felfogása ezt lehetővé teszi. Talán sehol sem divik annyira, mint Franciorszámban a „semmitmondó kritikai halandzsanyelv”, amely mögé a bíráló véleményét vagy vélemény-hiányát rejti. Van, akik egyenesen arra pályáznak, hogy az ellenkezőjét írják, mint amit várni lehet tőlük. Mások úgy kívánják elkerülni a veszélyt, hogy megelégszenek a „puszta tartalmi ismertetéssel” (például Lalou a *Nouvelles Littéraires* vagy Blanzat a *Figaro Littéraire* kritikai rovatában), s így azután csak a legagyafürtebb beavatottak tudják megfejtetni, hogy a sorok közt milyen egyéni vélemény bújik meg. A száraz tartalmi ismertetéssel szemben a másik véglet az imént már érintett szélsőséges impresszionista kritika, amelyből sokszor még az sem derül ki, hogy miről szól a megbírált mű.

Szubjektivizmus, impresszionizmus, relativizmus, elekticizmus jellemzi a mai francia kritikát. Természetesen ez a bizonytalanság, ez az eszmei zűrzavar nem újkeletű, s már a két világháború között, amikor pedig még éltek a pozitivizmus aránylag biztosabb eszmei alapokon nyugvó hagyományai, nagyban pusztított ez a szemlélet. Akkor Albert Thibaudet volt a polgári kritika pápája, ez a bergsoni idealizmuson nevelkedett relativista és eklektikus, de tehetséges, jó tollú kritikus, aki belülről kívánta megközelíteni az író, mindenáron hozzá igyekezett hasonlítani, nem általános, korra, osztályra vagy társadalomra jellemző közös vonásokat keresett benne, hanem éppen az egyéni, az egyedi, az egyszerű érdekelt, de elnéző csevegéseiben tulajdonképpen kitért a határozott ítélet elől. Ez az individualista felfogás a mai polgári bírálat másik nagy általános jellemző vonása. E tekintetben Thibaudet nyomdokain haladt a nemrég elhunyt, egyébként szintén nagy műveltségű és kellemesen előadó Robert Kemp is, a *Le Monde*, illetve a *Nouvelles Littéraires* akadémikus kritikusa is, aki Jules Lemaitre impresszionista hagyományait követte.

A szubjektív szellem, az impresszionista módszer, a relativista felfogás, az individualista magatartás jellemzi még azokat a kritikusokat is, akik egyébként valamilyen határozottabb világnézet hívei, mint például az egzisztencialisták. A *Temps Modernes* kritikussai, vagy a *Combat*, illetve a *Lettres Nouvelles* egzisztencialista vagy szürrealista felfogású bírálói is javarészt esetlegesen, egyéni ízlésük, elfogultságuk szerint döntenek. Dicséretük vagy elmarasztalásuk nem nagy átfogó filozófiai vagy esztétikai elvekre épül, s gyakran még Sartre vagy Nadeau ítéletei is végeredményben impressziókon nyugszanak. (Sartre például, noha elvben az állást foglaló irodalom bajnoka, Mallarmét tartja a legnagyobb francia költőnek, tehát azt az elvont poétát, aki szinte csak zenei hatásokra vadászott.^{10a} A vita maradiak és újítók,

^{10a} (Lásd Sartre nyilatkozatát MADELEINE CHAPSAI: Les écrivains en personne cí mű kötetében, 210.)

konzervatívok és modernek között folyik, de mindig a *l'art pour l'art* bástyáin belül, s ha például az egzisztencialisták el is vetik a „művészet a művészetért” elvét, nem érvényesítik következetesen az irodalom nevelő szerepét hangsúlyozó állásfoglalásukat, már csak azért sem, mert világnézetük alapján véve az egyén tudatára épül, vagyis szintén szubjektív és individualista. Csak némileg mutatnak több határozottságot vagy következetességet a jobboldali és szélső-jobboldali kritikusok, mint Kléber Haetens, Robert Poulet, vagy Thierry Maulnier; de világnézeti, illetve osztályelfogultságukon túl, ők is eklektikusok.

Az uralkodó *l'art pour l'art* felfogásból következik az irodalomkritika nagyfokú formalizmusa. A polgári kritikusok zöme igyekszik a műveket a tartalomtól elvonatkoztatottan vizsgálni és így a polgári irodalomkritikán belül a harc javarészt formai kérdések körül folyik, az „új regény” hívei és ellenfelei közt, a polgári radikalizmushoz közel álló Benda vagy Caillois képviselte racionalizmus és az izmusok zűrzavarában tetszelgő misztikus irodalmi áramlatok hívei közt, akiknek „metakritikusi” (Boisdeffre) tevékenysége a zagyvaság szófellegeibe fül (Georges Bataille, Maurice Blanchot kritikai dolgozatait néhány százan olvassák a *Nouvelle Revue Française* vagy a *Critique* folyóiratban — de hogy hányan értik meg, azt nehéz lenne megmondani. . .).

A marxista kritika

Ebben a zűrzavarban és általános megrendülésben csak a marxista kritika jelent aránylag biztos szigetet, de természetesen a tőkés eszmevilág tengerében maga is nagy nehézségekkel küzd. „Meg kell mondanunk, hogy Franciaországban a marxista irodalomtudomány még gyermekeipőben jár” — mondotta Jean Varloot, a kommunista értelmiségiek 1953-as országos tanácskozásán.¹¹ A fent jellemzett kapitalista környezetben a marxista kritikusok tevékenységén is meglátszik imitt-amott az impresszionista beütés, de fellelhetők francia marxisták munkájában a revizionista, illetve dogmatikus vonások is. Míg az 1948—1956 közötti korszakra inkább ez utóbbi volt a jellemző, 1956 óta itt is a revizionizmus jelenti a fő veszélyt, olyannyira, hogy egyes kiváló kritikusok teljesen átálltak a revizionisták táborába (például Henri Lefèbvre).

A marxisták közül a legjelentősebb kritikai tevékenységet maga Aragon fejt ki (bár ő elsősorban átfogó esszéket, több problémát egyszerre tárgyaló polémikus tanulmányokat ír). Kritikai munkássága már évtizedekre nyúlik vissza, s mióta megírta az irodalomtörténeti jelentőségű *Pour un réalisme socialiste* (1934) című broszúráját, egészen legújabb cikkgyűjteményéig (*J'abats mon jeu*, 1959) minden kritikai megnyilatkozása esemény számba megy, nemcsak a haladó táborban, de az egész francia irodalmi életben. A nemzeti költészetnek szentelt írásai, a szovjet irodalomról szóló dolgozatai, a pártos művészetet ismertető beszédei, Hugóról, Stendhalról, Gorkijról szóló harcos, de árnyalatos tanulmányai rendkívül fejlett kritikai ízlésről és határozottan pártos marxista felfogásról tanúskodnak, az élvezetes és szellemes előadásról nem is beszélve.¹²

¹¹ *La Nouvelle Critique*, 45. sz.

¹² Aragon kritikusi tevékenységét behatóan méltatta GYERGYAI ALBERT, az író *Művészetéről, művészekről* című magyarul 1956-ban megjelent tanulmánykötetének előszavában.

Az idősebbek közül említsük meg Jean Fréville nevét, aki a marxizmus klasszikusainak írásait adta ki franciául és aki az *Humanité*-ba írja széles látókörű, pártos kritikáit (legjobb műve az 1952-ben megjelent *Zola, semeur d'orages* című monográfia); a nemrég elhunyt René Maublanc nevét, aki a *Pensée* folyóiratba írta a nagy racionalista filozófusokon nevelkedett, de harcos marxistává vált tanár kritikáit; André Wurmser nevét, aki a *Lettres Françaises* hasábjain fejt ki buzgó kritikusi munkát és Elsa Triolet nevét, aki elsősorban színi bírálatokat ír. A fiatalabbak közül kiemelkedik Roger Garaudy, aki sok becses filozófiai munka után újabban irodalomkritikai tevékenységgel is foglalkozik és monumentális munkában írta meg Aragon életútját (*L'Itinéraire d'Aragon*, 1961); Pierre Daix, Aragon tanítványa és közvetlen munkatársa, a *Lettres Françaises* szerkesztője, aki hétről hétre írja kombattáns kritikai cikkeit, de aki maradandó kritikai munkásságot fejt ki az olyan művek közzétételével, mint például a *Sept siècles de roman* (1955); Pierre Gamarra, aki mint az *Europe* című haladó folyóirat szerkesztője és kritikusa végez fontos kritikusi munkát. Még több nevet lehetne megemlíteni a legfiatalabbak közül is, akik elsősorban a *Nouvelle Critique* hasábjain írnak olyan kritikai tanulmányokat és cikkeket, amelyek arról tanúskodnak, hogy bizonyos átmeneti nehézségek után a francia marxista kritika jelenleg a felszárnyalás, az eszmei megerősödés stádiumában van.

A MODERN ANGOL KRITIKA

A kritika kritikája napjainkban feltűnően virágzó műfaj az angol folyóiratokban. S művelői egyre többen beszélnek valamiféle lappangó változásról, amely, ha nem is téríti le elődei útjáról, töprengő megállásokra készteti a ma bírálóját.

A *Times Literary Supplement* múlt évi angol külön száma¹ arról tudósít, hogy az újabb kritikai folyóiratok (*Critical Quarterly*, *Review of English Literature*) figyelni igyekeznek a változó időre s tudatosan hangsúlyozzák tekintélyes társaiktól megkülönböztető szándékaikat. De még többen mond az áttekintés kritikai cikkének alcíme: „*What does 'moral' mean?*” Aki ismeri az angol kritika uralkodó irányzatának „kódexét”, az tudja, hogy ez az alcím a „*practical criticism*” alapelvét kérdőjelezi meg. S kérdőjele nem áll egyedül. Lerner, a *Critical Quarterly* kritikusa tanulmánya fő témájává teszi a morál és az irodalom kapcsolatát.² Fuller, az angol folyóirat-kritika egyik legjobb művelője újszerű költői igény felvázolásával sejteti, hogy az általános kritikai magatartással is elégedetlen.³ Mások közvetlenül is felvetik a kritika problémáit. Rodway és Roberts a „gyakorlati kritika” történetéből igyekszik kiolvasni a választ: indokolt-e 30–40-éves elméletek hűséges fenntartása.⁴ Az *Essays in Criticism* szerkesztője, F. W. Bateson a nevelés igényeihez méri a hagyományos kritika eredményeit, s így igyekszik próbára tenni elméletét és gyakorlatát.⁵ S e lappangó változás töprengő felismerése jellemezte Donald Davie cambridge-i költő-kritikus budapesti előadását is, melyben a mai angol kritikáról tájékoztatta magyar hallgatóit.⁶

Nem szeretnénk senkit megtéveszteni ezekkel a példákkal, s ezért hangsúlyozzuk a „lappangást” és a „töprengést”: a változás csak a felszín alatt észlelhető, s az észlelők nem mindig az új sürgetői, legtöbbjük megelégszik a leírással. De éppen a mi irodalmunk példája bizonyítja, hogy a kritika kritikájának fellendülése önmagában is a kor esztétikai ítéletének bizonytalanságát jelezheti. A *Nyugat* első évtizedében, az „irodalmi forradalom” hőskorában, talán a kritika a folyóirat legtöbbször vitatott témája, s tudjuk, hogy a sok panasz, sürgetés mögött kritikai ínség húzódott meg. Vajon miért írnak annyit a mai angol kritikusok több évtizedes kritikai módszerek szívós jelenlétéről,

¹ 1960. szept. 9. *Evaluation in Practice*.

² *Literature and a Moral Concern*. *Critical Quarterly* 1960. Spring.

³ *The London Magazine* 1959. Junius.

⁴ *Essays in Criticism* 1960. Január.

⁵ *English in the University*, II. „*Practical Criticism*” in *Principle and Practice*. *Essays in Criticism* 1960. Január.

⁶ Elhangzott Nagybritannia budapesti követségén, 1961. március 23-án.

miért feszegetik — még ha töprengve is — a kritikai elvek jogosságát, s miért vizsgálják felül azokat a határokat, melyeket oly szigorúan őrzött a közelmúlt hagyománya kritika és irodalomtörténet, kritika és filozófia, kritika és morál, kritika és társadalomtudomány között?

* * *

A modern angol kritikát mind a mai napig annak a könyvnek a címével lehet legjobban jellemezni, amely uralkodó irányzatát elindította: *Gyakorlati kritika*. A. J. Richards, a cambridge-i egyetem tanára írta ezt a könyvet 1929-ben. Elveit úgy fogalmazta meg, hogy ugyanakkor dokumentálta is azokat. Kísérletek sorozatát folytatta s ezek segítségével tömegesen vizsgálta meg a cambridgei egyetem diákjait, hogy miképpen reagálnak különböző, számukra ismeretlen versekre. Könyve jó részében a kísérletek jegyzőkönyveit közli. Ezek meglepő eredményről számolnak be. A versek meglehetősen egyszerűek voltak, a kérdések nem is a várt problémára utaltak — jó-e a vers, vagy rossz —, hanem csupán annak kifejtését igényelték, hogy mit akar mondani a kísérlet tárgyává tett műalkotás. S a válaszok mégis feltűnően ellentmondóak, változatosak voltak. Ebből szűrte le Richards híres alaptételét: „a jó ítélet titka végül is a jó olvasás.”⁷ S innen már „logikusan” vezetett az út az új kritikus-ideál megfogalmazásához: a kritikus sem több, sem kevesebb, mint képzett olvasó. S úgy látszik, a húszas, harmincas évek kritikusa számára eléggé bonyolult tudomány az olvasás. Mert milyen folyamatok zajlanak le az olvasás pszichológiájában? Richards szerint az olvasó a művé vált sajátos élmény és a már átélt élmények „üzeme”, valamint kialakult lelki mechanizmusa között egyensúlyoz.⁸ Meg kell tehát találni azt a módszert, amely megteremti az olvasó és mű közvetlen, zavartalan kapcsolatát. Innét megérkeztünk az alaptételhez: ez a módszer a figyelmes olvasás, a „close reading”. Ez azonban egyáltalán nem olyan passzív elv, mint amilyennek az első pillanatban látszik: ha nem is tüzel harcra más módszerek ellen, szigorú tilalomfákkal igyekszik irányítani hívei figyelmét. Elsősorban a történeti elvek, a „prekonceptiók” veszélyeitől óv. „Ahelyett, hogy eldöntenénk: melegünk van-e vagy fázunk — mondja egyik aforisztikus mondatában — felakasztjuk a hőmérőt. Lehet, hogy bölcsen tesszük, mert a központi fűtés bevezetése óta e téren nem mindig bízhatunk az érzéseinkben. De a költészetben végül is az érzéseinken múlik minden.”⁹ Kritikai elveink legtöbbször hagyománytiszteletünkre támaszkodnak, s hasznuk attól függ, ki alkalmazza őket. Az értéket csak akkor tudjuk kimutatni, ha élménnyé tesszük, mi az értékes. A kör ismét bezárult: a bizonytalan elvek és szabályok után megint csak szilárdabb kapaszkodónak látszott a figyelmes olvasás módszere.

A „gyakorlati kritika” tehát szándékosan áll meg a mű sajátosan értelmezett határainál: az irodalomtörténeti, életrajzi, történelmi, társadalmi, filozófiai és esztétikai összefüggések elemzését figyelmen kívül hagyhatja, vagy degradálhatja; az alkotás hagyományos elemeit (szerkezet, történet, jellem stb.) mellőzheti, s minden írást — a múlt termékeit is — úgy olvashat, mintha ma írták volna.

⁷ A. J. RICHARDS: *Practical Criticism*. New York é. n. 287.

⁸ I. m. 285.

⁹ I. m. 283.

Richards kísérlete és következtetése az egész angol kritikai életet megmozgatta. Elsősorban Cambridge-ben egész iskola alakult ki körülötte és nyomában. A *Practical Criticism* megjelenése után néhány évvel, 1932-ben egy másik cambridge-i kritikus, F. R. Leavis (egyébként a jelentős cambridge-i kritikai folyóirat, a *Scrutiny* alapítója és szerkesztője) szólalt meg hasonló szellemben s mintegy részletezte Richards módszerének konzekvenciáit. Ő már nyílt csatározásokba is belebonyolódott s önálló tanulmányokban igyekezett meghúzni a határt az irodalomkritika körül.¹⁰ A kritikai gondolkodásnak ez az új árama Amerikát is elérte: Donald Davie szerint a „new criticism” irányzatát elvi szálak fűzik az angol gyakorlati kritikához, még ha az előbbi elméletet kodifikált is az elméletellenes módszerhez.¹¹ A „new criticism” egyik kiváló képviselője, William Empson is Richards tanítványaként indult.

Mi táplálja ezt a kritikai szemléletet? Lehet hivatkozni „néplélektani” magyarázatokra: az angol hagyományosan elméletellenes; még a filozófia történetében is azzal válik ki, hogy empirista stb. De hiszen a „gyakorlati kritika” maga is utal arra, hogy többek között moralista, vagy túlzottan történeti szemléletű irányzatokat váltott fel. Megkísérélhetjük a magyarázatot Richards feltűnő pszichológiai érdeklődésével: valóban, módszere emlékeztet a lélektan kísérleteire, s kiválóan jegyezte le az olvasás lélektanát; megilleti a *Saturday Review* elismerése, valóban „a kritika lélektanának mestere.” De az ő egyéni elfogultsága miért válhatott egy egész korszak elfogultságává? Egyik magyarázat sem kielégítő. Meg kell kísérelnünk, hogy a megnyugtatóbb választ azon a területen keressük, amelyet oly messze elkerült a gyakorlati kritika: milyen irodalomtörténeti körülmények között indult Richards irányzata?

Amikor a *Practical Criticism* megjelent, az egész angol irodalmi életben érezhető volt az a viharos hatás, amelyet T. S. Eliot *The Waste Land*-je keltett: sokan szenvedélyesen bírálták a vers szándékolt homályosságát s a költő törekvéseit, melyekkel felszámolta a költészet általánosan elfogadott hagyományos eszközeit. Láttuk: Richards pedig éppen azt bizonyította kísérletével, hogy a költői hagyomány hatása sokakban mechanikussá vált s nehezé teszi minden mű megértését, mely a hagyománytól eltérő igényből nőtt ki. Innen nézve tehát felismerhető, hogy a gyakorlati kritika mozgalma voltaképpen kísérlet volt a T. S. Eliot, Ezra Pound és W.B. Yeats által elindított modern angol költészet megértésére. Nem véletlen, hogy Richards másik nevezetes könyve, a *Principles of Literary Criticism* T. S. Eliot nagy versének elemzéséből indul ki. De láthatóbb szálakra is utalhatunk, melyek a mozgalmat T. S. Eliothoz fűzik. A „gyakorlati kritika” alapelveit megtaláljuk a nagy angol költő kritikai írásaiban is. „A becsületes kritika és az értő méltatás — írja 1919-es tanulmányában — nem a költőre, hanem a költészetre irányul.”¹² S ez a tétele összhangban van azzal a nézetével, amely szerint a modern költészet elfordul a személyiségtől: „the poet has not a ‚personality’ to express, but a particular medium”; „the poet’s medium is, of course, language...”¹³

¹⁰ The Common Pursuit. London 1953. 182: Literature and Society; 195: Sociology and Literature; 211: Literary Criticism and Philosophy.

¹¹ Az összefüggésekkel és nézeteltérésekkel foglalkozik DAVID DAICHES The „New Criticism”: Some Qualifications c. tanulmányában. (Literary Essays. London 1956. 167.) Lásd még ROBERT WEIMANN tanulmányát (Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik 1960. 1. szám), melyet lapunk más helyén külön ismertetünk.

¹² Tradition and the Individual Talent. Selected Essays. London 1953. 17.

¹³ I. m. 20. Lásd még The Function of Criticism. Selected Essays. 23.

A legmagasabb rendű kritika tehát szerinte az alkotással való azonosulás a művész munkájának megismerése révén, s erre csak az a kritikus képes, aki elfogadja, hogy a költő egyetlen és fő megkülönböztetője a nyelv felhasználásának módja. S e gondolatok mellé idézhetnénk még irodalomtörténeti tárgyú esszéit is, melyekben szinte példát ad a „gyakorlati kritika” híveinek, hogyan kell kortársi irodalomként elemezni a múlt alkotásait.

De mindebből az is látható, hogy T. S. Eliot hatása csak közvetítője volt olyan eszméknek, amelyek Európaszerte megtöltötték az első világháború utáni évtized levegőjét. Az ő „depersonalization”-ja ugyanúgy az „embert” szolgáló 19. század bírálatát sejteti, mint — nyiltabban — Ortega „deshumanizáción”-elmélete. A romantika megvetésében osztozik Maurras-szal, s klasszicizmus-tisztelete fellelhető sok más e idő tájt indult európai költő törekvéseiben is. A „gyakorlati kritika” gyökerei tehát bizonyára messzebbre nyúlnak az egyéni hatások határainál.

A „gyakorlati kritika” mozgalmának megítélői gyakran emlegetik, hogy Richards módszere szilárd talajra vezette a kritikát a túlzott történeti szemléletű irányzatok megmerevedése, az életrajzi elemeket hajszoló iskolák ellaposodása s az impresszionizmus kimerülése után. De vajon valóban megtalálta-e a szilárd talajt, s új úton kereste-e egyáltalán?

A történeti módszeren valóban túllépett. De itt előrelépésre lett volna szükség, s ezt csak az a kritika tudta megtenni, amelyik az esztétikai elvek felé tekintett, amelyik felismerte, hogy az egyoldalúan vizsgált történelmi fejlődésből leszűrhető tanulságok szűkösségét a korokon túlmutató esztétikai összefüggések egyidejű elemzése szüntetheti meg. S láttuk: a „gyakorlati kritika” az esztétikai elvek nagy részét is a kritikai dogmák közé sorolja. Hasonló okokból vált elégtelenné az életrajzra támaszkodó módszer korrigálása. Bonyolultabb a „gyakorlati kritika” viszonya az impresszionizmushoz. Ez a közvetlen előd a kor kiábrándult filozófiáját visszhangozta: a világ változás, s az ember csak állandóságot tud elgondolni; a világ bizonytalan, s az ember törvényszerűséget keres benne; jó volna tudni, ha tudna az ember biztos mértékkel mérni; de nem lehet, mert csak Én-ek vannak, melyek magukról tudnak, annyit, amennyit; egyéb tudás nincs; és egyéb törvény sincs, mint az Én-ek titkos és megragadhatatlan törvényszerűsége; jó volna, ha lehetne kritika a világon; de nem lehet, az ember reménytelenül leskelődik saját lelke kulcslyukán; lehet egyet-mást megtudni, de csak ezen az úton, így befelé nézve; s nem értelmünkkel átértve, hanem érzésünkkel megérezve. Az eredmény: szubjektivizmus és impresszionizmus. Ez ellen lázadtak a követők, erről az ingoványos területről akartak szilárd pontra jutni, ebben a bizonytalanságban kerestek fogódzókat. A „gyakorlati kritika” a szöveghez fordult: a személyiségtől, a tértől és időtől függetlenül szemlélt műben akart megkapaszkodni. Puritán módszer bizonyos területeken kétségtelenül eredményekhez vezetett: lehetetlen tette a felületes, kongó koncepciók érvényesülését, gátat emelt az esztétikai voluntarizmus hatása elé, eloszlatta a lírai kritika leplező ködét, s figyelmeztette a kritikust a határt nem ismerő ténygyűjtő szenvedély hiábavalóságára. Tehát inkább rombolt, mint teremtett. Teremtő tevékenysége elsősorban a részletekre korlátozódik: jelentős munkát végzett például a költői nyelv területén. A kritika korabeli fő gondjainak megoldásához azonban csak kísérletekkel tudott hozzájárulni. Mindenek előtt a szubjektivizmus módszereit akarta felcserélni. A „gyakorlati kritikus” már nem önnön lelkébe, érzéseibe zárkózva kutatja a titkot — a személyiség ügyét teljesen kívül rekeszti vizsgálá-

lódásai körén —, valami objektív pontot keres, amikor megfogalmazza a „close reading” elvét. De ily módon ugyanazon a szemléleti síkon marad, mint elődei, még ha esik más pontján állapodik is meg. A törvények szkeptikus megítélése szabja meg gondolkodását, akárcsak a pozitivizmus és az impresszionizmus híveit. Igaz, új választ ad a kérdésre, de a bergsoni intuició alkalmazásával már az impresszionizmus is igyekezett kilábolni a pozitivizmus sivár hitetlenségéből; ahhoz nem volt ereje, hogy a kérdésfeltevés helyességét is újravizsgálja. Kísérlete tiszteletre méltó, de csak kísérlet, mely csupán feledtetni tudja az elégedetlenséget.

Érthető hát, hogy az új kritika keretei sem tudtak pontosan a való irodalomhoz illeszkedni. Már Richards kísérleti módszere is hibalehetőségeket hordott magában. Következtetéseit ugyanis olyan válaszokból szűrte le, amelyeket kizárólag rövid versek olvasása után kapott kísérleti alanyaitól: ezekben nyilván kisebb jelentőségű például a történet, a szerkezet szerepe. Még több nehézség adódott, amikor a „gyakorlati kritikusok” más műfajokra igyekeztek alkalmazni mozgalmuk elveit. G. Wilson Knight például Shakespeare műveit kizárólag nyelvnek képeiből kiolvasható tanulságok alapján igyekezett elemezni, s így fogalmazta meg végső következtetését: a nagy drámaíró művei drámai költemények. F. R. Leavis regénybírálatában jutott hasonló eredményre.¹⁴ Látható tehát, hogy a „gyakorlati kritika”, amely a prekonceptiók ellenségeként indult, tulajdonképpen maga is egyetlen elv rabja; csak azt a művet érti és mérlegeli helyesen, amely megfelel feltételezésének: az irodalom a nyelv funkciója, a mű értelme teljes egészében a stílusában van, s maga a stílus sem más, mint a szavak megválogatása. Az élet valóban nehezen fér össze a prekonceptiókkal, s a „close reading” aligha szüntethette meg a kritikus elégedetlenségét.

*

Mindezt nemcsak azért kellett elmondani, hogy az irodalomtörténeti fejlődés összefüggéseiben világosabban láthassuk napjaink angol kritikáját. Az angol kritikai életben ez a jelen: harminc éves elvek uralma. Az idők múlását csupán az elégedetlenség, a bevezetőben említett töprengés jelzi. Egyre több szó esik a „gyakorlati kritika” elveinek és módszerének torzulásairól, s ha menetetnek is ezeket, csak ahhoz az érvhez tudnak folyamodni, hogy más irányzatok is hibáznak.¹⁵ Az *Essays in Criticism* szerkesztője a folyóirat tíz éves tevékenységét elemezve, szükségesnek tartja, hogy a modern kritika felelőtlenségére hívja fel a figyelmet: elhanyagolja az irodalmi összefüggéseket — írja — pedig még ennek a felszámolása sem elég, mert az irodalmi összefüggések csak akkor érthetők meg, ha a kritika a társadalmi vonatkozásokra is figyel.¹⁶ Innen a morális problémák elemzésének igénye felé vezet az út.¹⁷ De elégedetlenség kíséri az irányzat alapelvét is. Ha a kritika csak „személyes tetszés kifejezése — írja F. W. Bateson —, akkor nem kritika. Ama hit nélkül, hogy az embernek olyasmit kell elmondania, ami mások számára is érvényesnek látszik, a kritika meg sem születhet.”¹⁸ S Bateson tudja, hogy a megoldás nem

¹⁴ Donald Davie példái.

¹⁵ The Times Literary Supplement idézett cikke.

¹⁶ F. W. BATESON: Editorial Commentary: The First Ten Years. *Essays in Criticism* 1961. Január.

¹⁷ LERNER: I. m.

¹⁸ „Practical Criticism” in *Principle and Practice*.

csak a kritikai elvek módosításától függ: szerinte közérdekű kritikát csak közérdekű irodalom szülhet. Donald Davie pedig már egészen világosan — szinte új kritikai eszményt sugallóan — fejezi ki elégedetlenségét: „az irodalom és a kritika elmélete szükségszerűen egy nagyobb elméleti szerkezet része. Az irodalomról alkotott bármilyen értékes elmélet az embernek a természetben és a társadalomban elfoglalt helyéről szóló elméletektől függ.”¹⁹

Mondottuk: mindez az elégedetlenség, a töprengés jele. Az uralkodó irányzat az angol kritikai életben ma is a „gyakorlati kritika”: a bírálók ennek határain belül maradnak, s céljuk inkább a mozgalom megreformálása, mint támadása.

¹⁹ Idézett előadása.

KÖNYV- ÉS IRODALOMKRITIKA
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

A számbaveendő anyag megdöbbenően nagy, még akkor is, ha nem vesszük figyelembe az inkább irodalomtudományi, mint irodalmi jellegű folyóiratokban közölt tanulmányokat, bírálatokat és könyvismertetéseket. Az irodalmi folyóiratokban közölt szépszámmú könyvismertetéshez viszont hozzá tartozik az a nagy anyag is, amellyel az olyan könyvismertetésre szánt folyóiratok, mint például a *New York Times Book Review* árasztják el az olvasót. Ha ehhez még hozzá számítjuk az ún. családi folyóiratokban, heti- és napilapok könyvrovataiban megjelenő könyvszemléket, úgy tűnik, hogy az Egyesült Államokban a könyvítési tevékenység szinte elképesztő méreteket ölt, s minden elképzelhető megtörténik az irodalom propagálása, fejlesztése érdekében, sőt talán még túltermelés is van ezen a téren.

Valóban van túltermelés. Még az irodalomtudományi jellegű folyóiratokban is, mert a szakemberekre érvényes a „publish or perish” — publikálni, vagy pusztulni — elve¹. Hozzájárult a kritikai irodalom mennyiségének növekedéséhez a modernista irodalom térhódítása is. Erről az összefüggésről írta Karl Shapiro, a jelentős amerikai modernista költő a *New York Times* 1959. december 13. számában: „Avégett, hogy támogatni és igazolni tudják ezt a beteg költészetet, a modernizmus hívei a kritikában kerestek menedéket. A moder irodalomkritika az elképzelhető legnagyobb és legfélelmetesebb kritikai testület. Szerzői, érdekes módon, gyakran maguk is költők. . . Obszkurantizmusuk éppoly nagy, mint azé a költészeté, amelyet védelmezni próbálnak. Nem virágzó költészet korunk költészete, hanem a vers és a kritika összetételéből létrejött különös költői árufajta. Ezt a hibridet szabatosan lehet a „kritika-költészet” elnevezéssel jelölnünk. Annak, aki meg akarja érteni a modern költészetet, előbb beavatást kell nyernie napjaink terjedelmes és misztikus jellegű kritikai irodalmába. . . .”

Az obszkurantista irodalom és a homályt gyakran csak másfajta obszkurantizmussal „elosztató” kritika szimbiózisa jellemzi a színvonalasnak tartott irodalomkritika jelentős részét, s ez a szimbiózis szintén növeli a kritikai irodalom mennyiségét. A Shapiro által adott leírás különösen jellemző a New Criticism elnevezésű irányzat gyakorlatára.

A szélesebb olvasóközönséghez szóló kritikának szembetűnő jegyei az alacsony színvonal és a szoros kapcsolat a könyvkereskedelemmel. A könyvszemle-dömping oka itt az, hogy a magas példányszámban kinyomott könyveket valahogy el is kell adniok a kiadóknak, s a befolyásos kritikus szava többet ér minden hirdetésnél. A szemleíró persze köti a laptulajdonos érdeke is: magát a lapot is el kell adni. Így, vagy úgy — az elsődleges az üzleti szempont.

Vö. GERGELY ÁGNES, Amerikai képzelet. Világirodalmi Figyelő, 1960. 4. sz. 474. l.

A kritikusról szólván Martin Mayer megkülönbözteti a sznoboknak és a középosztálybeli olvasóknak író könyvítést, s így ír az utóbbi munkájáról a Frederick A. Birmingham szerkesztésében 1959-ben Londonban megjelent *The Writer's Craft* c. kötetben:

„A középosztálybeli közönség másfajta kielégülést nyújt a kritikusnak: azt a tudatot, hogy megadja olvasóinak, ami a pénzükért jár. Feltételezi — elég ésszerűen — hogy az, aki egy történelmi regény, vagy hálósza-ba bohózat szemléjét elolvassa, olyasvalaki, aki megveszi a könyvet, vagy a jegyet a bohózat-hoz, ha a vizsgálódás tárgya a maga nemében jó...” „Az eredmény katasztrofális. „Ha — mint George Orwell írja — valaki azt mondja, hogy a *Lear király* jó darab és a *Négy igaz ember* jó detektívregény, akkor milyen jelentése van a »jó« szónak?» (158. 1.)

Mayer hozzáteszi, hogy ez a fajta kritika elsősorban amerikai specialitás. Kifejti azt is, hogy a kritikust a lapvásárló ízlése köti, és nem a művészet fejlődésének érdeke, az utókor ítélete, vagy a saját, esetleg kifinomultabb ízlése. Minden egyformán „jó” és „érdekes”. S mert olykor mégis kell valami kiemelkedőt is bemutatni, egy-egy író-sztárt felsőfokú jelzőkkel tömjéneznék, vagy egy-egy tömegigényeket kielégítő könyvet szinte szervezett rohammal emelnek a bestseller rangjára.

A szervezettség nem képletes kifejezés: egy könyvet több millió példányban eladni nagy üzlet, s jaj annak, aki ezt akadályozza. De még az üzleti szempontnál is fontosabb a politikai szempont: a fent jellemzett kritikusok együttműködése ver hírt szovjetellenes, haladásellenes könyveknek. Legutóbb például Allen Drury *Advise and Consent* c. regénye járta meg a bestsellerek útját: a hírverés sikeres volt, s a könyvből filmet és színdarabot is csináltak. A darabot a színikritikusok nagy hűhóval fogadták, csak egy disszonáns hang volt: Howard Taubman, a New York Times tekintélyes kritikusa megírta, hogy a darab „a történelmet a feje tetejére állítja, a napot éjszakának tünteti fel... és napjainknak aljas és hitvány kommentárja.” A kulcs-regény, illetve kulcsdarab cselekménye az amerikai kongresszus köreiben játszódik, és úgy állítja be a dolgot, a McCarthy szenátort jelképező figurán keresztül, mintha a jobblétre szenderült szenátor a békemozgalom képviselőjében (!) folytatta volna inkvizíciós tevékenységét a „tisztánlító”, „becsületes patrióta” hidegháborús politikusok ellen. Taubman félrelépését követően a New York Times egy álló hétig naponta közölte a darabot dicsérő bírálatokat, s végül az „olvasók leveleit” — köztük Druryét is — s ezek mind-mind elítélték a tapintatlan színikritikust.

A színikritikus ítélete akkor sem szabadabb, ha nem politikai kérdésekről van szó. Ismét Mayert idézzük: „A színházban a szolgálat-kritika olyan kizárólagos szabály, hogy a New York-i kritikusok már elvesztették azt az érzéküket, amellyel arany és réz között különbséget tehetnének... Rossz ízlésre vallana, ha a színházi kritikusok a megértés nagyobb fokára tartanának igényt, mint olvasóik legkisebbike... Mert hogyan remélhetjük azt, hogy olvasóinkat vezetjük, ha mi magunk nem érezzük és nem fejezzük ki reményeiket, félelmeiket, és — ostobaságaikat.” (I. m. 159.)

Visszatérve a könyvekhez: mint Drury könyvének esetében is történt, a bestseller-csináláshoz a kiadó felhasználja a film és a színház adta lehetőségeket. Egy népszerű filmsztár jobban emeli a példányszámot, mint akárhány elragadtatott méltatás. Ezt mondja a New York Times Book Review 1959.

február 8-i számában megjelent cikk is: „Ki adja el manapság a fűzött könyvet? Egy valaki bizonyosan: Frank Sinatra.” S példákat hoz fel arra, hogy a filmszár filmjeinek storyját tartalmazó regények a filmek bemutatását követően többmillió példányszámban keltek el. Vannak persze olcsóbb eszközök is: jól bevált fogás, hogy a könyv fedelére félmeztelen nők képét nyomják. Gyakran a komoly irodalmat is így adják el — legutóbb például Steinbeck *East of Eden* (*Édentől keletre*) című művét.

A verseny nagy a viszonylag szűk amerikai olvasótáborért. Tavaly, amikor még hivatalosan nem sok szó esett a munkanélküliségről, a hírhedt reakciós folyóirat, a *Life Magazine* 1960. február 1-i számát teljes egészében annak szentelte, hogy *The Good Life* (A jó élet) címmel dicsőítse az amerikai életformát. Sloan Wilson, a lap „szabadidő szakértője” árulja el, hogy „... egy minapi felmérés szerint az amerikai polgároknak egyszerre csupán 17%-a olvas könyvet. Még azok is, akik minden ismert mérték szerint jól el vannak látva intelligenciával, csak igen ritkán vesznek könyvet a kezükbe.”

A *New York Times Magazine* 1960. október 9-i számában a Jones-család (a televízió „tipikus” amerikai családja) jó soráról ír, s nem győzi a növekvő kultúrszomjat emlegetni. Kiderül azonban, hogy aki olvas, az sem feltétlenül jó irodalmat olvas: „Az ezermillió harmadrészét kitevő fűzött könyvek nagy része még mindig meglehetősen alacsony színvonalú irodalom...”

Vagyis szálnalmas ponyva, pornográf könyv, a jobbik esetben detektív-regény, vagy az újabban felkapott 'case-story', amelynek a vonzóerejét növeli az, hogy megtörtént bűnügyről szól. Érthető, hogy az *Iliászt* így akarják eladni: „Íme a csodálatos alkalom, hogy magáénak mondhassa és élvezhesse azt az eposzt, amelyről azt tartják, hogy a világ legjobb hat könyvének egyike, és olyan nagyszerű könyv, hogy Nagy Sándor gyémántos tokban vitte magával még a csatába is! Ha elolvassa ezt az izgalmas leírást a trójai háborúról, meglátja, miért gyorsította meg számtalan olvasó pulzusát és borzongatta meg (thrilled) érzékeiket háromezer éven át!”

Az üzleti érzékkel is megáldott sznobokhoz szól Priestley *Literature and Western Man* című tanulmánykötetének hirdetése: „Megszámálhatatlanul sok könyv lényege egyetlen ragyogó kötetben.” Úgyanígy az *Encyclopaedia Britannica* „... egyenértékű egy ezerkötetes könyvtárral...” s mi több: „... A jó otthon szimbóluma.”!

Az üzleti érdek rugalmas szolgálata jellemzi az átlagolvasóhoz szóló átlag-könyvismertetést. A szemleírók kötik az amerikai zsurnalizmus íratlan stílus-szabályai. Ennek vannak előnyei is: tömörség és színesség, — olyasfajta olvasmányosság, amilyen legrikítóbb formájában a szenzációt hajhászó újságírás sajátja. A könnyed, csevegő hangnem kötelező a családi magazinok könyvrovataiban — a szerkesztő mintegy foteljében ülve, pipafüstöt bodorítva társalog az olvasóval. A fölényes tónus, a nagyképű utalások és a szellemes fordulatok persze itt sem hiányozhatnak. A nagy szakmai rutinnal rendelkező kritikusok befolyásos emberek olvasóik körében: sokan kritikátlanul fogadják el ítéleteiket, s meg vannak elégedve, mert kész sémát kapnak a könyv értékeléséhez. A könyv tartalmának nagyvonalú, színes ismertetése felkészíti az olvasót némi irodalmi csevegésre is más kultúrsznobok társaságában.

II.

A magasabb szempontú amerikai polgári kritika, amely hatni kíván az irodalom fejlődésére is, nem kapcsolódik ennyire közvetlenül a napi üzleti és politikai érdekekhez. Bonyolultabb áttétellel és látszólag nagyobb függetlenséggel magasabb szinten képviseli az uralkodó osztály ideológiáját és érdekeit a felépítménynek ezen a területén. Az irodalom fejlődése iránti felelősség tudata megvan ezekben a kritikusokban, de természetesen a fejlődés irányát illető elgondolásaik is az amerikai imperializmus igényeit próbálják kifejezni. A hideg-háború, a mccarthyizmus éveiben igen nagy volt a New Criticism elnevezésű esztétizáló kritikai irányzat befolyása, olyannyira, hogy egy időben szinte a kritikai élet egész területét kisajátította. Az irányzat a modernista költészet és irodalom fellépéséhez kapcsolódott kezdeteiben, irodalomtörténeti munkássága is elsősorban a hagyományoknak a modernista irodalom igényeihez szabott átértékelésében jelentős. Ugyanakkor nagy előszeretettel foglalkozik a polgári irodalom jelenkori alkotásaival. Feladatának az interpretációt tartja, s gyakorlatában igyekszik vagy a pusztán esztétikai szempontok alapján, vagy a burzsoá mélylélektan, kultúrtörténet, és egyéb tudományágak eredményeinek eklektikus alkalmazásával analizálni a társadalmi, életrajzi, stb. összefüggéseiből kiragadott, izolált művet. Elmélete szinte kizárólag metodológia, kiindulópontja az, hogy a mű ontológikus egység, szinte természeti tárgy, melynek jelentősége meglétében adott. Ezzel a feltételezéssel igényli magának az egzakt tudomány státuszát. Ugyanakkor a kritikai mű maga is „ontológikus”, miként a műalkotás, s ez a felfogás jelentkezik abban is, hogy művelői nagy gondot fordítanak a kritikai írások művészi formájára². Egyes hangok szerint a New Criticism már a múlté. „Ezt az irányzatot nem az igazság, hanem a jelentés érdekelte” állapítja meg a New Criticismről Henry Raleigh *The New Criticism as a Historical Phenomenon* (A New Criticism mint történelmi jelenség) című tanulmányában.³ Ez a szemantikai irányzat ugyanakkor a társadalom haladásellenes erőinek volt jól kikovácsolt esztétikai fegyvere. Legjelentősebb képviselői, Allen Tate, John Crowe Ransom, R. P. Blackmur, Yvor Winters, Cleanth Brooks, Kenneth Burke, Robert Penn Warren a déli államok faji megkülönböztetést megvalósító politikáját is magukévá tették, sőt az irányzat kezdetekor ez a fajta „délség” volt legjellegzetesebb ideológiai tartalma. A *Sewanee Review*, a *Kenyon Review*, a *Partisan Review*, a *Hudson Review*, az *Accent* és egy sereg egyetemi időszakos lap folytatja a *Southern Review* (1935–1942) hagyományait. Az esztétizálással kifejezett ideológia tartalmáról Raleigh is ezt állapítja meg: „Az erkölcsi oldalon a New Criticism a konzervatív reakció része volt — antiburzsoá, antiracionális, antiprogresszív — . . . amelynek Eliot a fő példája.”⁴

A tiszta esztétizálás ellen már 1950 tavaszán a Bollingen-díj Ezra Poundnak ítélese kapcsán kirobbant heves vitában is jelentkeztek határozott ellenvetések — elsősorban a *Saturday Review* hasábjain. A későbbiek folyamán megnövekedett azoknak a kritikusoknak a tevékenysége és jelentősége, akik a New Criticism történetiellenességével szemben a történeti szempontot, esztétizálásával szemben pedig az esztétikum és moralitás kapcsolatát hangsúlyozták.

² L. lapunk 423—425. oldalán SZINKOVICH ZSUZSANNA: Robert Weimann cikke: A New Criticism és a polgári irodalomtudomány.

³ *Comparative Literature*, XI. 1. (Winter 1959). 28.

⁴ I. m. 24.

A morális szempont hangsúlyozása nem feltétlenül haladó jellegű. A kritikusok egy része konzervatív, 'nemzeti' szempontból, tulajdonképpen az imperialista Amerika szempontjából értékeli az erkölcsiséget — ez dominált a Saturday Review 1950-es állásfoglalásában is, amikor Poundot mint Amerika árulóját ítélte el. Ugyanakkor létezett és a hidegháborús belső feszültség időszakos enyhülése, a súlyos belső gazdasági és társadalmi problémák előtérbe kerülése, valamint a modernizmus stagnálása folytán előretört egy társadalmibb tartalmú, történeti és erkölcsi szempontokkal operáló irányzat is, amelynek képviselőit a polgári kritika radikálisoknak, liberálisoknak nevezi. Ezek közé sorolhatók egyes olyan kritikusok is, mint Granville Hicks és Malcolm Cowley, akik részt vettek a húszas, harmincas évek progresszívista irodalmi mozgalmaiban, de később megtagadták marxista nézeteiket. Ma is kifejezetten ellenzik a kommunizmust, óvakodnak attól, hogy marxistának látszsanak, de ugyanakkor irodalmi, esztétikai nézeteikben, értékeléseikben megpróbálnak társadalmi fogódzókra lelni. Középhegyet foglal el a szociológiai és az esztétizáló irányzatok között például Lionel Trilling, akit liberálisnak tartanak, s aki eklektikus módon merít innen is, onnan is, s míg a művek elemzésénél felhasználja a New Criticism metodológiai eredményeit, ügyel arra, hogy ne csak magyarázzon, hanem értékeljen is, és hogy valamilyen történeti perspektívába helyezze a tárgyat. Ugyanakkor az ő munkáiban fellelhető az irodalomhoz való személyes, szubjektív viszony kifejezése is, amitől a New Criticism egzakt-ságra törekedő képviselői mereven elzárkóznak.

Az általános helyzet jelenlegi alakulására azonban csak kis mértékben jellemzőek ezek a kísérletek az irodalmi kritika társadalmi, történelmi megalapozására. Sidney Finkelstein, marxista művészettörténész *The Critics Have Problems* (A kritikusoknak problémáik vannak) című cikkében (Mainstream, 1960. szeptember) kifejti, hogy az elvtelenség, „a teóriátlanság pragmatikus teóriája” továbbra is a legelterjedtebb szimptóma:

„A legnagyobb bűn az, ha valaki általánosít, ha megpróbál elvileg értékelni, ha valamilyen irányt vél felfedezni, ha a művet olyan kritikai perspektívába állítja, amely a társadalom életén és a múlt művészetének eredményein alapszik.” (27. l.)

Elmélet helyett eklekticizmus, értékelés helyett az értékelés nivellálása, a modernizmus kritikátlan dicsőítése jellemzi Finkelstein szerint az irodalom fejlődéséért felelős kritika általános tendenciáit. Ez a kép még a New Criticism továbbbélését, elterjedését, általános normává válását tükrözi. Viszont ez a fajta kritika képtelen az irodalom támaszává válni most, amikor hivatalos irányzattá vált a modernizmus, s már az akadémiizmus, a szellemi stagnálás, sterilitás jegyei jellemzik.

Ez a kritika képtelen választ adni, vagy akár csak megkísérteni is a válaszadást azokra a kérdésekre, amelyeket maga az élet vet fel, s amelyet F. O. Matthiessen, a pár évvel ezelőtt elhunyt jelentős amerikai kritikus és irodalomtörténész még a „tömegcivilizáció” és a „kisebbségi kultúra” közötti ellentétként fogott fel, s amely ma az irodalom és a társadalmi élet közötti teljes szakadésként jelentkezik.

III.

A radikális és liberális kritikus-veteránok, Joseph Wood Krutch, Granville Hicks, Malcolm Cowley és Maxwell Geismar az elmúlt év során a Saturday

Review, az Atlantic Monthly, a New Republic és a Harper's Magazine hasábjain fejtették ki véleményüket az ötvenes évek, illetve a háború utáni időszak amerikai irodalmáról. Mindnyájan hangsúlyozták az írók elidegenedésének (alienation) problémáját. Az írók nemcsak a burzsoá társadalom hivatalos optimizmusától idegenednek el, attól az optimizmustól, amelyet a Life Magazine és a hozzá hasonló sajtótermékek képviselnek, hanem a társadalom haladó tendenciáitól, magától a társadalom életétől is. Bár ekritikusok érezhető nosztalgiával emlegették Sinclair Lewis példáját és a húszas, harmincas évek progresszív irodalmát, óvakodtak attól, hogy feltárják az elidegenedés lényeges társadalmi okait. Ez a félúton való megállás jellemző többek között Maxwell Geismar *American Moderns: From Rebellion to Conformity* c. könyvének (Hill and Wang, 1958) gondolatmenetére is. Ebben a könyvben, amely a szerzőnek a Nation, a Saturday Review, a New York Times és a College English hasábjain megjelent könyvkritikáit tartalmazza, Geismar kifejti, hogy az újabb amerikai irodalom nem kielégítő fejlődésének oka az írók félelme a társadalmi kérdések gyökereinek megbolygatásától. De ő is visszariad saját logikájának végigvitelétől, félvén, hogy netán még 'szocialista' hangot ütne meg.

Az irodalom és társadalom kapcsolatainak feltárásában jóval messzebb jut Geismarnál és a volt-marxista radikálisoknál egy kaliforniai történész, Leo Lowenthal, aki *Literature and the Image of Man* című könyvében (Beacon Press, Boston, 1958) irodalomtörténeti vonatkozásban szemlélteti azt a mind általánosabb törekvést, hogy az irodalomszemlélet tudományosságát, látókörének kiszélesítését a történeti, társadalmi kontextus rehabilitálásával próbálják megerősíteni. Irodalomtörténeti és kritikai téren ebbe az irányba hajtja a helyzet követelése a konzervatív, nacionalista szakembereket is. Az *American Studies Association* céljairól értekezvén Melvin H. Bernstein „kulturális kritikát” követel, amelynek „sokoldalúsága intellektuális megkönnyebbülést hozna a specializált hatás forrás kritikával, a szimbólum-ambiguitás-architektónia-feszültség kritikával, és mind a New Criticism, mind a pszichoanalitikus kritika szabad asszociációival szemben.” (American Quarterly, XII. 2. — Summer 1960. 232. 1.)

A továbbiakban Bernstein hangsúlyozza az irodalmi mű társadalmi eredetét és társadalmi viszonylatainak fontosságát, de fő célja az, hogy megkeresse az „amerikait” minden műben és íróban.

Az ilyen és hasonló követelésekkel szemben a reakciós konzervativizmus másik szárnya visszakanyarodik a New Criticism politikai tartalmához egy nyílt, esztétizmussal alig kendőzött jobboldali irodalompolitika keresztülviteléért. A pszichoanalitikai módszereket képviselő Leslie A. Fiedler e célból követeli Ezra Pound teljes rehabilitálását — politikai nézeteivel együtt — a New Republic 1960. január 4-i számában. Hasonló okok miatt helyteleníti a New Republic 1960. december 12-i számában Richard Spark azt, hogy a londoni Lady Chatterley-perben együtt alkalmaztak erkölcsi és esztétikai kritériumokat: „Azért említem ezt, mert ha van a mai angol kritikában és művészetben egy makacs hiba, úgy az éppen az a tendencia, hogy a művészekről megkövetelik, hogy valamiféle társadalmi ideálokat példázzanak a műveikben — vagyis olyasfajta ideálokat, amilyeneket a kritikus 'pozitívnak' érez. Az ember legyen, elkötelezve.”

A burzsoá kritika körén belül ezzel a szélső irányzattal egy másik szélsőség áll szemben, a „beat generation”, amely anarchista lázadásával olykor a pozitív

„elkötelezettség” küszöbéig jut el. A kritikában Kenneth Rexroth képviseli ezt a tendenciát, többnyire a *Nation* hasábjain. Anarchista, aki még az irodalom társadalmi eredetét is tagadja, s bár elszántan gyűlöli a kapitalista berendezkedést és a szélsőjobboldali politika képviselőit, mint „dogmatikát” elutasítja a kommunizmust is. Részletkérdésekben azonban gyakran találkozik a véleménye a marxistákéval.

A kérdés másik oldala az, hogy az amerikai marxista irodalomkritikusok igyekeznek igen körültekintően és dialektikusan nyúlni az olyan problémákhoz is, mint amilyeneket a „beat generation” speciális stílusú „elidegenedése” vet fel. Az étellel szoros kapcsolatot tartó rugalmas irodalompolitika egyre határozottabban és hatásosabban jelentkezik a marxista irodalmi és kulturális folyóirat, a *Mainstream* hasábjain. Az irodalomkritika terén kiemelkedik Sidney Finkelstein, Thomas McGrath, költő, Phillip Bonosky, regényíró és Annette T. Rubinstein irodalomtörténész tevékenysége, s a nagy amerikai marxista történész, Herbert Aptheker és az amerikai kommunista párt más vezető teoretikusai is gyakran írnak könyvismertetést a *Mainstream*, a *Worker* és a *National Guardian* hasábjain. Jelentős eredmény, hogy újabban az egyetemi intelligencia egyes tehetséges képviselői is jelentkeznek a *Mainstream* könyvkritika rovatában. Ismeretesek azok a tények, amelyek az utóbbi években az amerikai ifjúság bizonyos mértékű balratolódását eredményezték: részben ennek a következménye az, hogy kapcsolatok jönnek létre az elvhű marxizmus képviselői — akik jórészt az idősebb generációhoz tartoznak — és a radikalizálódó fiatal értelmiségiek között. Az irodalom területén jelentkező sokirányú türelmetlenség, és az irodalomtörténet és irodalomkritika polgári berkeiben is megnyilvánuló igény a társadalmi kérdések és az irodalmi fejlődés összefüggéseinek feltárására párhuzamos a marxista irodalomtörténészek és kritikusok arra irányuló törekvésével, hogy mind elmélyültebben foglalkozzanak az irodalom sajátos, belső törvényszerűségeivel is. Ez a törekvés még inkább megnöveli a marxista irodalomszemlélet vonzását a radikalizálódó polgári irodalomkritikusok és esztéták számára. Arthur Miller és mások — természetesen nemcsak irodalmárok — felhívták a figyelmet a jelenlegi gazdasági helyzet és a 20-as évek végén fellépő nagy gazdasági válság hasonlóságára, a kritikusveteránok pedig a mai, elidegenedéssel az akkori irodalom erőteljes haladó tendenciáját állítják szembe. Ha van lehetőség a húszas és harmincas évek marxista tendenciájú irodalmi és kritikai irányzatának megismétlésére egy a korábbinál magasabb szinten, a marxista kritika lehetőség valóra váltásához járul hozzá rugalmas irodalompolitikájával és azzal az igényével, hogy — némileg eltérően a harmincas évek marxista irányú kritikai irodalmától — a tartalom és forma dialektikáját érvényesítve nagy figyelmet szenteljen az irodalom sajátos, belső esztétikai törvényszerűségeinek is.

AZ IRODALMI KRITIKA HELYZETE OLASZORSZÁGBAN

A mai olasz kritikai élet meglehetősen intenzív. Harminc körül jár a számottevő irodalmi kritikákat rendszeresen közlő periodikák száma, és a tanulmánykötetek is gyakoriak. Néhány napilap és nem irodalmi jellegű folyóirat is jelentős kritikusokat foglalkoztat, s az írók közül is nemcsak a folyóiratot szerkesztő Moravia, hanem még jónéhányan — pl. Calvino, Bellonci, Vittorini, Bassani, Quasimodo — részt vesznek az aktív kritikai életben.

Ezt a kiterjedt kritikai tevékenységet nem könnyű áttekinteni. Nemcsak azért, mert közeli, élő folyamatról sosem könnyű helytálló véleményt alkotni, hanem azért is, mert a mai olasz kritika nem annyira kialakult kritikai irányzatok, mint inkább különböző világnézetek, a marxizmus és a polgári világszemlélet ellentéteit és interferenciáit tükrözi. A különböző kritikai álláspontok nem eléggé világosak, nem érlelődtek még elvekben könnyen megfogalmazható irányzatokká. A viták szélsőségek között ingadoznak, és többnyire nélkülözik az elmélyült kritika módszerességét, céljainak és eszközeinek tisztázottságát. A polgári és a marxista kritika egyaránt távol áll De Sanctis, Croce, vagy Gramsci irodalomszemléletének önállóságától és tudományos megalapozottságától.

Igaz, hogy az olasz kritikai életnek ma is vannak kiváló képviselői, mint pl. Francesco Flora és Natalino Sapegno, és ilyen volt a nemrég elhunyt Luigi Russo, akik szinte az egész olasz irodalomtörténet művelése mellett az élő irodalom kritikai szemléletének alakulásában is fontos szerepet játszanak, de munkásságuk értékes, egyéni vonások ellenére sem fektette új, elvi alapokra az irodalmi kritikát. A mai kritikai folyóiratok közül még a legjelentősebbek — a *Belfagor* és a *Letterature Moderne* — sem képviselnek önálló kritikai irányt, mint annak idején pl. Croce *La Critica* c. folyóirata.

A marxizmus térhódítása kétségtelenül a háború utáni olasz kritikai élet legjelentősebb ténye. A marxizmus azonban nem kész kritikai irányzatként, hanem világszemléletként érvényesült, amely csak az előfeltételeit teremtette meg egy új irodalomszemlélet kialakulásának. Bár a marxista szellemű olasz kritika még ma is alapvető elvi problémákkal küzd, az elmúlt évtizedben a kritikai élet legelevenebb, legkezdeményezőbb tényezője lett.

Elsősorban a regénnyel foglalkozik, amely közvetlenebb módon és eredményesebben ábrázolja a mai olasz életet, mint akár a költészet, akár a dráma-irodalom, s ezért termékeny világnézeti vitákra ad alkalmat. A marxista kritikának vezető szerepe volt a neorealizmus általános problémáinak megvitatásában, és intenzíven részt vett az utóbbi évek legfontosabb műveinek, Moravia, Pratolini és Tommaso di Lampedusa regényeinek vitáiban. Az új prózairo-

dalom mellett a legtöbb figyelmet a realista olasz prózai hagyomány feltárásának szenteli. A *Società*, a *Belfagor* és az *Il Contemporaneo* c. folyóiratok rendszeresen közölnek tanulmányokat a két háború között formálódott nemzedékről. A közelmúlt realista törekvéseinek értelmezése terén az elmúlt év legfontosabb eredménye a tíz éve elhunyt Francesco Jovine életművének több tanulmányban való sokoldalú elemzése és Davide Lajolonak az ugyancsak tíz éve elhunyt Cesare Pavese-ről írott monográfiája volt.

A marxista kritika fő törekvése, hogy tisztázza a jelen és a közelmúlt irodalmának történeti összefüggéseit, s az írókat ne elszigetelten, történelmi arcképsorozat keretében mutassa be, mint a konzervatív olasz kritika, hanem a harmincas években, illetve a háború után formálódott két nemzedék generációs, történelmi problémáinak tükrében. Ezért foglalkozik állandóan a korszak átfogó problémáival, az antifasiszta irodalom, a Dél-Olaszország helyzetével foglalkozó regionális irodalom és a realista regény általános kérdéseivel.

A marxista kritika sokat vitatkozik Lukács György műveiről. Bírálja az irodalmi fejlődést merev műfaji határok és normatív törvényszerűségek keretei közé szorító rendszerét, de nagyra értékeli konkrét kritikai megnyilvánulásait. A Lukács viták közül Chiarininek Brecht és Lukács realizmus felfogásának különbségét fejtegető írásai emelkednek ki, amelyek a felszínes avantgardizmus és a szükségszerűen korszerű realista magatartás viszonyát tisztázzák. (Europa Letteraria 1961. 2. és Società 1961. 1.)

E helyes és eredményes törekvések mellett a marxista kritika helyzete jelenleg mégsem kielégítő. Közvetlenül a háború után a kritikai életet a visszanyert szabadság és az irodalomba friss vérkeringést hozó neorealizmus kibontakozása lendítette fel. Az ötvenes években azonban kiderült, hogy ez a fellendülés a fasiszmus és a háború éveinek feszültségéből táplálkozott, s az új korszak igényeinek betöltésére, a háború utáni élettel való kapcsolat megteremtésére az irodalom még készületlen. A neorealizmus célkitűzését, egy általánosságban fogalmazott új emberségnek, a szenvedéstől és elnyomástól való szabadulás vágyának és jogának ábrázolását az antifasizmus problémakörében viszonylag könnyen és eredményesen valósította meg az irodalom. Lényegesen bonyolultabb volt azonban a feladat a háború utáni olasz társadalom ábrázolásával és a történeti témákkal kapcsolatban. A neorealizmus kibontakozása idején a marxista szellemű kritika is megfeledkezett arról, hogy a tények igaz bemutatása nem ment fel az elmélyült emberábrázolás szükségessége alól, és nem mindig vette észre, hogy a népi ösztönösség kultusza mítoszhoz vezet, amely megoldatlan ideológiai problémákat takar.

Erre legújabbán Pasolininek a római külvárosok életét már-már érthetetlenül hű zsargonban bemutató könyveinek kedvező kritikai fogadtatása jellemző.

A haladó szellemű polgári kritika több tekintetben közel áll a marxista kritikához. A regényírás problémáiról az elmúlt években rendezett számos ankéton általában elismerte, hogy az irodalmat erős szálaknak kell a társadalmi valósághoz kötniök, és nem fogad el társadalmi, vagy erkölcsi kérdéseket megkerülő technikai újításokat. Emellett bizonyos történelmi szemlélet kialakítására törekszik, megpróbálja a nemzeti irodalmi hagyománynak a fasiszmus két évtizede alatt megszakadt szálait összekötni, folytonosságot teremteni, és a XX. századi olasz irodalom nagy összefüggéseit tisztázni.

Így merült fel az irodalmi dekadencia problémája, amely az olasz prózában és költészetben egyaránt messze túlélte európai virágzását, és az olasz iro-

dalmat elszigetelte a fejlődés frissítő áramaitól. Leone de Castris és mások munkája nyomán olyan felfogás van kialakulóban, hogy a dekadencia megítélésében az olasz irodalomtörténet eddig helytelenül mellőzte az áramlat kialakulásának társadalmi körülményeit, s ezért moralizáló és pszichológizáló, történetietlen megállapításokra jutott. Ez a felfogás a korai dekadenciát főként a későromantikus, „történeti” társadalom hamis szabadsága és polgári közepszerűsége elleni egészséges reagálásnak tekinti, s Pascoli alapos újraértékelésével próbálja az erősen hermetikus irányba fejlődött modern olasz líra történelmi gyökereit feltárni.

A polgári kritika másik, konzervatív irányát elvont esztétikai felfogás, haladó törekvésektől való merev elzárkózás, alapjában történetietlen irodalomszemlélet jellemzi. Ilyen beállítottság miatt maradt ki az elmúlt évben a modern költészet egy átfogó, nagy antológiájából Quasimodo neve, ezért vitatják egyes kritikusok a neorealizmusnak mint irodalmi irányzatnak a létét is, és ezért kell a haladó kritikának éles harcot folytatnia a színházi cenzúrával. Legutóbb G. Testori *Ariald*a c. drámájának milánói bemutatója körül voltak rendkívül heves viták. A milánói külvárosok életét bemutató realista törekvésű darab éles társadalomkritikáját a cenzura erős húzásokkal akarta csökkenteni. Ez a kritikai szellem aktuális politikai és társadalmi vonatkozások mellett végső elemzésben az elvont esztétikai értékeknek a történeti összefüggésektől független crocei elvén alapszik, amelyen azonban nemcsak a haladó szellemű kritika, hanem Croce iskolájának kitűnő történeti érzékű gyakorlata is régent úthaladt.

Összegezve, az olasz kritika mai állását többnyire helyes törekvések jellemzik. Az olaszok egyrészt tudják, mennyire káros volt, hogy a század elején és a két háború között az olasz műveltséget nem fűzték erős szálak a termékeny kísérleteket folytató európai kultúrához, s ezért most életerős nemzetközi kapcsolatok megteremtésére törekednek. Ennek egyik megnyilvánulása az Európai Íróközösség létrehozása is, amelynek munkájában magyar írók is részt vesznek. Másrészt az olasz irodalmi közvélemény egyre inkább tisztában van azzal, hogy az irodalmi fejlődés nehézségei Olaszország általános társadalmi és szellemi problémáival, a polgárság ideológiai válságával függenek össze, s ennek a felismerésnek előbb-utóbb az irodalmi fejlődést is segítő eszmei tisztázáshoz kell vezetnie.

Обзор мировой литературной критики

Редакционная коллегия «Обозревателя мировой литературы» решила дать краткий обзор положения литературной критики в различных странах. Актуальность этого решения объясняется тем, что недавно были опубликованы тезисы Культурной и Теоретической Группы при ЦК Венгерской Социалистической Рабочей Партии о некоторых недостатках нашей литературной критики. Тезисы указывают, в первую очередь, на отставание в области теории литературы и обращают внимание на те буржуазные и мелкобуржуазные взгляды, которые проявляются в литературе и в литературной критике. Нам кажется, что обзор положения литературной критики в других странах поможет увязать венгерские явления с международными и прояснить некоторые взаимосвязи.

Разумеется, этот обзор не стремится к полноте, а старается осветить лишь самые общие явления. Во всяком случае, в результате наших исследований становится ясным, что буржуазная литературная критика переживает кризис. Помня о том, что всё буржуазное общество переживает кризис, это явление мы не можем считать случайным, и рассматриваем некоторые специальные стороны этого кризиса. Философские корни кризиса буржуазной литературной критики, разумеется, следует искать в современных модных философских течениях. В различных «эстетиках» можно проследить влияние феноменологии, прагматизма, семантики и экзистенциализма, и, само собой разумеется, эти «эстетики» влияют на практику литературной критики. Эти философские течения вообще отказываются от объективного исследования действительности, независимой от сознания, поэтому и эстетические системы этих течений отказываются от того, чтобы рассматривать искусство, как специфическое отражение действительности, и, в первую очередь, занимают формальными вопросами. Эти эстетики отрывают искусство от общества и свою оценку — если вообще претендуют на таковую — определяют совершенно субъективно, не находя или не признавая никакого объективного критерия, который мог бы определить художественную ценность. (Обзор различных буржуазных эстетических направлений дается в 3-ем томе „*Philosophy in the Mid-Century*” Р. Клибанский, Флоренция 1958 г.) Разумеется, эти влияния не всегда являются сознательными и очень часто смешиваются с определенным пониманием и формой традиционной национальной критики. Например, во Франции и в настоящее время имеются последователи школы Лансон, Лемэтр и Тибоде, и далее оказывают влияние Кроче в Италии, а в Англии Оскар Уайльд, Мэтью Арнольд и т. д. В то же самое время является весьма распространенной субъективная импрессионистская критика, не имеющая какого-либо философского обоснования, и характерно для всего капиталистического мира то, что можно просто назвать «коммерческой критикой», которая полностью соответствует и политике, и вкусу господствующего класса. Мы не отрицаем, что отдельные талантливые буржуазные критики, наделенные хорошим литературным чутьем, создают интересные и ценные произведения, но несмотря на это, для буржуазной литературной критики в целом является характерным то, что в результате мировоззренческого кризиса она не оказывает более глубокого влияния. Многие из буржуазных критиков чувствуют этот кризис, есть среди них такие, которые в некоторых моментах, например, в вопросах историзма приближаются к марксизму, преобладающее же большинство ищет третий путь. Наконец, есть много таких критиков, которые открыто являются апологетами капитализма и часто при весьма бедной критической вооруженности являются пропагандистами холодной войны и врагами всякого прогресса.

Совершенно другим предстает положение в марксистской критике. Марксистский критик стоит на почве мировоззрения, дающего ориентацию в вопросах природы и общества. Основные проблемы марксистской эстетики в общих чертах являются ясными, но неразработанность отдельных значительных частных вопросов несомненно затрудняет положение критики. Это должно подталкивать марксистскую литературную теорию к продолжению исследовательской работы. Догматизм, а затем и ревизионизм в определенных стадиях развития оказали вредное влияние на развитие марксистской критики.

Обзоры, опубликованные здесь, показывают, что марксистская критика и литературная теория порвали связь с догматизмом и смело обратились к таким вопросам, которыми раньше не занимались. Марксистскую критику в настоящее время характеризуют принципиальные дискуссии и новая позиция по некоторым вопросам. В ходе этих принципиальных дискуссий марксистские критики дали отпор различным ревизионистским взглядам, подвергнувшим сомнению основные положения социалистического реализма. Но все-таки наша критика имеет еще много недостатков. Разумеется, положение критики в различных социалистических странах является весьма сходным, но имеются и существенные различия, объясняющиеся местными условиями. Лишь одно является везде общим; марксисты придают очень большое значение литературной критике, и поэтому закономерно, что различные партийные документы посвящены критике.

LA CRITIQUE LITTÉRAIRE DANS LE MONDE

Le Comité de Rédaction de la revue *Világirodalmi Figyelő* s'est proposé de faire un tour d'horizon de la critique littéraire dans les divers pays. Cette entreprise correspond au but fondamental d'information de notre revue et, à notre avis, il peut en même temps promouvoir l'activité théorique et critique de notre vie littéraire. L'actualité du sujet est nettement confirmée par le fait que le groupe de travail théorico-culturelle fonctionnant auprès du Comité Central du Parti Socialiste Ouvrier Hongrois a publié récemment ses thèses sur les défauts de notre critique littéraire. Ces thèses, tout en attirant l'attention sur certaines faiblesses dans l'attitude de nos critiques, soulignent en premier lieu l'état arriéré de l'activité en matière de théorie littéraire, ainsi que sur l'influence de certaines idées bourgeoises et petites bourgeoises qui se font jour aussi bien dans la littérature que dans la critique littéraire. Nous pensons que ce tour d'horizon de la situation de la critique littéraire dans d'autres pays, place les phénomènes constatés en Hongrie dans un cadre plus large et peut contribuer à la meilleure compréhension de certaines corrélations.

Notre vue d'ensemble est loin d'être complète, elle devait se borner à signaler les phénomènes les plus fréquents. Il ressort en tout cas de nos analyses que la critique littéraire bourgeoise traverse actuellement une crise. Connaissant la crise générale de la société bourgeoise, nous ne considérons point que ce phénomène soit un fait du hasard. Certains de ses traits particuliers méritent cependant d'être examinés.

Les racines philosophiques de la crise de la critique littéraire bourgeoise doivent être cherchées dans les courants philosophiques à la mode. Dans les diverses théories littéraires nous pouvons retrouver les traces de l'influence de la phénoménologie, du pragmatisme, de la sémantique et de l'existentialisme. Il n'est que trop naturel que ces conceptions «esthétiques» influent aussi sur la pratique de la critique littéraire. Étant donné que ces courants philosophiques se refusent à l'examen de la réalité objective, indépendante de la conscience, leurs équivalents en esthétique se refusent de même à concevoir l'art comme un reflet spécifique de la réalité et s'occupent principalement de questions de forme. Ils arrachent l'art à la société et portent leur jugement de valeur — si toutefois ils en éprouvent le besoin — d'une manière entièrement subjective ne trouvant ou n'admettant aucun critère objectif qui déterminerait la valeur artistique. (*Philosophy in the Mid-Century*, éditée par R. Klibansky, III. vol. Florence, 1958. donne un résumé des diverses tendances de l'esthétique bourgeoise.)

Évidemment l'influence de ces tendances n'est pas toujours consciente et se mêle souvent à des conceptions nationales traditionnelles dans la critique littéraire. Ainsi, en France par exemple l'école de Lanson, de Lemaître ou de Thibaudet ont encore des adeptes; tandis que Croce en Italie, Oscar Wilde et Mathew Arnold en Angleterre continuent à exercer leur influence sur la critique littéraire contemporaine. D'autre part, la critique impressionniste et subjective, manquant de toute base philosophique consciente, est très répandue et la critique qu'on peut appeler «commerciale» caractérise le monde capitaliste tout entier. Tant du point de vue du goût que de la politique, cette critique commerciale se trouve entièrement au service des intérêts de la classe dominante.

Nous ne voulons pas nier qu'il y ait des études de valeur, intéressantes provenant de certains critiques bourgeois doués de sens littéraire et d'une bonne plume. Malgré cela, nous constatons que la totalité de la critique littéraire bourgeoise traversant une crise, elle n'arrive pas à se faire valoir, en général. De nombreux critiques bourgeois se rendent compte de cette crise et il s'en trouve qui, sous certaines angles, par exemple celle de l'historicité, se rapprochent du marxisme. La majorité cependant cherche idéologiquement des solutions de troisième voie. Et enfin, il existe un bon nombre de critiques qui servent ouvertement l'apologie du capitalisme et deviennent, avec leur armature de critique souvent très pauvre, les propagandistes de la guerre froide, acharnés contre tout progrès.

La situation est très différente dans le domaine de la critique marxiste. La critique marxiste part d'un point de vue idéologique qui l'oriente dans les questions de la nature et de la société. Les problèmes fondamentaux de l'esthétique marxiste sous leurs rapports essentiels sont résolus, mais l'absence de mise au point de certaines questions importantes de détail pose sans aucun doute des difficultés devant le critique dans l'accomplissement de sa tâche. Ce fait doit encourager les sciences théoriques littéraires marxistes à persévérer dans les travaux de recherches. Par ailleurs, il est incontestable que le dogmatisme, ainsi que le révisionnisme ont exercé leur influence nocive dans la période donnée sur le développement de la critique marxiste.

Il ressort clairement de nos comptes rendus que la critique et la doctrine littéraires marxistes ont tourné le dos au dogmatisme, et la critique traite aujourd'hui courageusement des questions « délicates » auxquelles auparavant il n'osait pas toucher. La vie critique marxiste de nos pays est caractérisée par les discussions théoriques et la réconsideration de certaines questions. C'est au cours de ces discussions théoriques que les critiques marxistes ont réfuté les diverses thèses révisionnistes qui avaient mis en doute les vérités fondamentales du réalisme socialiste. Malgré cela, la pratique de la critique a encore de grandes lacunes.

L'état de la critique dans les divers pays socialistes montre naturellement beaucoup de similitudes, mais il existe aussi des différences essentielles provenant surtout des particularités locales. Il y a cependant une chose qui est commune: les marxistes attachent partout une très grande importance à la critique littéraire et ce n'est pas un fait du hasard qu'actuellement les Partis prennent, l'un après l'autre, position à ce sujet.

Nous espérons que nos compte rendus de la situation de la critique marxiste servent non seulement à renseigner le lecteur sur les problèmes généraux, mais contribuent aussi à permettre de juger les phénomènes constatés en Hongrie, en éclairant par cela même un peu plus, les tâches de la critique littéraire marxiste hongroise.

A VILÁGIRODALMI FIGYELŐ ANKÉTJA

1961. április 17.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY BESZÁMOLÓJA

1961-ben a *Világirodalmi Figyelő* hetedik évfolyamába lép. Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy az első hat év a lap történetében fokozatos színvonal-emelkedést hozott. Amikor a VIF még *Irodalmi Figyelő* néven megindult, néhány szovjet tanulmány fordítását és a külföldi irodalomtudományi folyóiratok fontosabbnak ítélt cikkeinek, tanulmányainak tartalmi összefoglalását közölte irodalomtudományi dokumentáció céljából és hogy hozzáférhetővé tegye az olvasók számára az általuk nyelvi vagy más okoknál fogva nem megközelíthető külföldi irodalomtudományi folyóiratok tartalmát. Ugyanez volt a célja a folyóirat könyvrovatának is, amely kezdettől fogva számos értékes és fontos külföldi művet mutatott be. A folyóirat kétségtelenül hasznos anyagközlő munkája mellett azonban a közlés módjának igényességére sem formai, sem tartalmi szempontból nem jutott még kellő nyomaték.

A *Világirodalmi Figyelő* a pusztán másodlagos anyagközvetítésen kívül csakhamar önálló kritikai összefoglalásokat is közölt. A folyóiratot azonban mind közönsége, mind pedig az Irodalomtörténeti Intézet egyre fokozódó színvonal-igénye újabb területre, az önálló kutatási eredmények közlésére is rávezette, ami az 1958. évfolyamtól kezdve lassanként szintén megindult. A folyóirat történetében azután az 1960. évfolyam a célok pontosabb meghatározásával, a közlemények tárgykörének határozottabb körvonalazásával, a marxista kritikai szellem megerősödésével és a közleményeknek a magyar irodalmi élet időszerű szükségleteihez való nagyobb fokú alkalmazásával kifejezett fordulatot hozott, ámbár bizonyára nem akkorát, hogy egyszerűen megvalósítva láthassuk minden célunkat. Ezért választottuk ankétunk tárgyául az 1960. évfolyamot.

A következőkben az ankét szempontjai szerint először is a *Világirodalmi Figyelő* helyét és sajátos feladatait igyekeztünk meghatározni a hazai folyóiratok között, s azután megvizsgálni feladatai megvalósításának módját — a lap publicitását és erejét tekintve. Ankétunk résztvevői előtt megkíséreljük feltárni folyóiratunk szerkesztési elveit és bepillantást engedünk gyakorlati munkánkba is. Az elemzés alapján úgy látjuk, hogy lapunk tudományos színvonala emelkedett, tevékenységünk irányai közül pedig az elméleti és a komparatív irány vált kifejezettebbé. Céljaink megvalósításában azonban igen nagy mértékben akadályoz bennünket ma is, hogy még mindig nincs elég nagy munkatársi gárdánk, s részben ezzel függ össze, hogy közleményeinknek csak egy része érhetne el a szükséges színvonalat, hogy dokumentációs feladatainkat nagymértékben elláttuk ugyan, de munkánk tartalmi részében még mindig sok a kívánnivaló.

Vegyük sorra a szempontokat.

A célok pontosabb meghatározása, a közlemények tárgykörének határozottabb körvonalazása, a magyar irodalmi élet aktuális szükségleteihez való nagyobb fokú alkalmazkodás és a marxista kritikai szellemi megerősödése magával hozta, hogy a *Világirodalmi Figyelő* helye megszilárdult a hasonló és rokon-tárgykörű folyóiratok, elsősorban a *Nagyvilág* és a *Filológiai Közöny* között. Világossá vált, hogy míg a *Világirodalmi Figyelő* dokumentációs, kritikai kutatási területe mindenekelőtt a XX. század külföldi irodalomtudománya, a *Nagyvilág* elsősorban legújabb, mai külföldi irodalmi anyagot: verset és prózát közlő folyóirat, és mindaz, amit ezenfelül tartalmaz, valamiképpen ezzel a primér anyaggal függ össze akár esszé, akár kritika, akár a primér szöveget kísérő magyarázat, bevezetés vagy kiegészítés formájában. Kritikai rovata is az elsődleges költői anyaggal foglalkozik mindenekelőtt, beszámolóit a külföldi országok irodalmi életének eseményeire, vitáira, mozgalmaira vonatkoznak. A *Világirodalmi Figyelő* ezzel szemben mint negyedéves, nehézkesebb, akadémiai folyóirat a külföldi irodalomtudomány figyelemmelkísérését és bemutatását tűzi ki célul, s természetesen nemcsak a legújabb irodalmi jelenségekre, ma élő írókra, költőkre, jelenlegi irodalmi áramlatokra vonatkozó irodalomtudományt, hanem az egész XX. századot bevonja figyelme körébe, sőt ha a kutatás aktualitása, fontossága vagy esetleg magyar vonatkozása indokoltá teszi, korábbi korszakokkal foglalkozó eredményekről is beszámol. Elsődleges területe azonban a XX. századdal foglalkozó külföldi irodalomtudomány eredményeinek kritikai bemutatása marad, s ez választja el a *Filológiai Közönytől*, mint a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának modern filológiai folyóiratától, mely elsősorban a magyar kutatók *önálló kutatási eredményeit* teszi közzé a modern filológia körében, és anyagát nemcsak, a XX. századra vonatkozó tanulmányokból, hanem a modern filológiai kutatás *teljes köréből* meríti.

Mivel tehát a *Világirodalmi Figyelő* a XX. századra vonatkozó külföldi irodalomtudományt kíséri figyelemmel, ennek eredményeit kívánja közvetíteni, megkísérelve azok értékelését is, s egyúttal mindig fokozott érzékenységgel kíván reagálni a magyar irodalmi és tudományos élet aktuális szükségleteire, fokozottan kell foglalkoznia a modern irodalomra vonatkozó elvi kérdésekkel is. A *Világirodalmi Figyelő*nek egyre precízebben és következetesebben kell bemutatnia a külföldi — elsősorban a Szovjetunióban és a népi demokráciákban folyó — elméleti kutatásokat, vitákat a modern irodalom elvi kérdéseire vonatkozóan, anélkül, hogy a nyugati eredmények, irányok kritikai feltárását elhanyagolná. Közleményeinek jellegbeli, tárgyi és korszakbeli elhatárolása mellett egyre fokozottabb mértékben kell berendezkednie az irodalomelmélet külföldi eredményeinek, eseményeinek, az irodalomtudomány módszertani kérdéseinek összefoglaló bemutatására, illetve helyet kell adnia e kérdések önálló hazai művelésének is. Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség tézisei irodalomkritikánk fogyatékokairól működésünknek ezt az irányát különösen fontossá, időszerűvé és egyben felelősséggel teljessé teszik.

E feladat kellő mértékű teljesítése nemcsak azon múlik, hogy hézagtalan lesz-e anyagbemutatásunk: — előre tudjuk, hogy nem lesz és nem lehet teljes. Lényegesebb ennél, hogy amit kiválasztunk, bemutatunk, azt a marxista világnézet elvi alapjáról és megfelelő kritikával közöljük, ámbár ezt jelentősen megnehezíti lapunk tárgykörének rendkívüli szélessége. Itt csak egy segítség van: a szovjet tudományos élet élénk figyelemmel-kísérése, eredményeinek —

lehetőségeink szerint — gyors bemutatása s az eredményeket felhasználó továbbhaladás. Ezzel tisztában vagyunk, ennek érdekében mindent megteszünk, bár azt is tudjuk, hogy korántsem eleget. Mindazonáltal nagyjából megállapíthatjuk, hogy a szovjet elméleti és a legfontosabb irodalomelméleti viták regisztrálása a *Világirodalmi Figyelő*ben megtörtént a múltban is, nem maradt el 1960-ban sem. A *Figyelő* folyamatosan hírt adott az évekig folyó szovjet realizmus-vita állásáról és külföldi visszhangjáról, ismertette a szocialista realizmusra vonatkozó eszmecserék fontosabb eredményeit, kiegészítette néhány érdekes közleménnyel a III. szovjet írókongresszus magyarul megjelent anyagát — sőt beszámolt a kongresszus külföldi visszhangjáról is, időről időre pedig visszatért, noha nem mindig kellő intenzitással, a népi demokráciákban és a nyugati országokban folyó elméleti munka ismertetésére, bírálatára. Az 1960. évfolyam elméleti anyagából egyelőre talán elegendő lesz a moszkvai Gorkij Intézet összehasonlító irodalomtörténeti elvi vitájának eredményeit összegező vezércikkre utalni, vagy kiemelni egy másikat, amely a szovjet stílusvita eredményeiből vont le fontos irodalomelméleti tanulságokat.

Zártkörű ankétunk résztvevőit lapunk munkatársaiból, a velünk valamilyen módon érintkező folyóiratok szerkesztőiből, napilapok irodalmi és kritikai rovatvezetőiből és munkatársaiból, a kiadók irányítóiból és lektoráiból, első sorban pedig a modern külföldi és magyar filológia egyetemi professzoraiból és oktatóiból hívtuk össze — az Irodalomtörténeti Intézet és a társintézetek kutatóin kívül, abból a célból, hogy helyzetünk, feladataink, eredményeink és hiányosságaink őszinte feltárásával bírálatukat és segítségüket: aktív, munkatársi segítségüket kérjük. A *Világirodalmi Figyelő*nek erre valóban szüksége van.

De segítséget nemcsak kérni, a magunk lehetőségei között nyújtani is akarunk. Nem csinálhatunk titkot abból, hogy publicitásunk korlátozott. Lapunk jelenleg mindössze 900 példányban jelenik meg évente négyszer, ebből 281 példány jut el postai terjesztés útján állandó belföldi előfizetőkhoz, míg külföldi előfizetőink száma 74. Ehhez járul az Akadémiai Könyvtáron és más úton keresztül folyó további, külföldi folyóirat-cseréhez fölhasznált körülbelül 200 példány, a postai terjesztéssel utcai és könyvesbolti árusításra kerülő ugyancsak körülbelül 200 példány és a kiadó raktárában maradó 100 példány. Egészen pontos adataink és statisztikáink a bel- és külföldi terjesztés bonyolult, több szerven keresztül történő és így nehezen áttekinthető volta miatt nincsenek, annyi azonban körülbelül bizonyosnak látszik, hogy belföldön lapunk számaiból összesen körülbelül 500 példánynál több nem kerül forgalomba, ezeknek legnagyobb része is a fővárosban marad, s egyéni tudomásunk van arról, hogy lapunk pl. a vidéki egyetemi oktatókhoz, a vidéki irodalmi lapok szerkesztőségébe gyakorlatilag nem vagy alig jut el. S itt meg kell említenünk: publicitásunk csekély volta nem kis mértékben múlik azon is, hogy a napisajtótól és a nagy példányszámú irodalmi hetisajtótól a múltban nem kaptunk elegendő támogatást. Ismételt kérésünk ellenére lapunk tartalmáról ismertetés, megjelenéséről közlemény nem, vagy csak ritkán jelent meg. Reméljük, hogy a jövőben hatékonyabb támogatásban lesz részünk.

Lapunk nyilvánosságának bizonyos fokú megnövelésére feltétlenül igényt kell tartanunk, mégsem tekintjük célunknak, hogy publicitását túlságosan megnöveljük. Negyedéves megjelenésünk, de mindennekelőtt lapunk jellege, tárgyköre, iránya meg is akadályozna ebben. Inkább arra kell törekednünk, hogy oda kerüljön el, ahova szánjuk: az irodalmi élet szervezőinek, mozgatóinak, belső munkásainak, az irodalom magasabb és felsőfokú oktatóinak és az irodalom-

tudomány művelőinek kezébe; inkább arra kell törekednünk, hogy az ő kezükbe tudjunk hasznos munkaeszközt adni. Azok számára kívánunk hasznos és értékesíthető anyagot, felvilágosítást, tájékoztatást adni, akiknek a tevékenysége közvetlenül a magasabb fokú irodalomoktatás, a lap- és könyvkiadás, az élő irodalom gyakorlatáig terjed, arra közvetlenül hat. Ankétunk meghívottainak ebben kérjük tanácsait és aktív, munkatársi segítségét. Reméljük, az a véleményük, eljutottunk már addig, hogy a *Világirodalmi Figyelő* megérdemelje támogatásukat.

*

Feladatunk fontosabb része tartalmi, és ennek jellegét mindjárt a folyóirat alcíme, az Irodalomtörténeti Intézet *dokumentációs és kritikai folyóirata* is megszabja. E fontosabb rész teljesítését vagy nem teljesítését statisztikailag nehezebb bizonyítani, bár a dokumentációs célkitűzés mennyiségi megvalósítását a statisztika megmutatja. A *folyóirat dokumentációs része* 1960-ban aránylag igen nagy volt. A már említett és méltatott kutatási beszámolók, az új törekvések és irányok bemutatása, a könyvrecenziók és a repertóriumok együttes terjedelme a folyóirat összterjedelmének *több mint a fele* : 56 %. S emellett a dokumentáció meglehetősen széleskörű. A „Nouvelle vague”-tól kezdve a néger írók II. kongresszusáig, az algériai nép irodalmától Csehov drámaírói fejlődésének a szovjet kritikában tükröződő képéig, az eposz elméletétől a bolgár Botev-irodalomig, a Chrétien de Troyes-ra vonatkozó újabb kutatásoktól a TLS amerikai különszámaig terjedt és így tovább. A dokumentált anyag kiválasztása azonban — a repertóriumokat kivéve — nem volt eléggé tervszerű. Megegett, hogy éppen csak az került bele, ami a folyóirat szerkesztőségébe „beérkezett”. Nem jutottunk el továbbá olyan munkatársi gárdáig, amely minden lényeges kérdést fel tudna dolgozni. Említettem már, hogy az elmúlt évek legfontosabb irodalomtörténeti termésének nemzetek szerinti összefoglaló szemléje nem sikerült, elmaradt a legfontosabb külföldi periodikák folyamatos — értékelő és kritikai — bemutatása, elmaradt a szocialista realista irodalom új hajtásainak, új jelenségeinek irodalomtudományi dokumentálása, pedig erre irodalmi és tudományos életünknek igen nagy szüksége volna. Elmaradt a nyugati irodalomtudományban annyira dívó egzisztencialista szemlélet változatainak világnézeti bemutatása és kritikája, — s bár a hiányok pótlása az 1961-es évfolyamban mindenestre megindult, messze vagyunk még attól, hogy jól átgondolt, kiépített és minden fontos jelenségre kiterjedő dokumentációs rendszerünk legyen. Igaz, és ezt nyomatékosan ki kell mondanunk, a dokumentáció nem *mellékes* tennivaló kérdése; tapasztalataink azt mutatják, nem elegendő, ha pusztán egyéb tudományos munkánk melléktermékeként próbáljuk megvalósítani. Megvalósulásához szervezett, rendszeres és arra koncentrált tevékenység szükséges. Az Intézetben alakult Dokumentációs csoport tevékenységének jelentősége ebből a szempontból igen nagy, de mostani erőivel a dokumentációs feladatok teljes körét még nem láthatja el.

Alcímünk másik attribútuma, a *kritika*, folyóiratunkban a kérdések marxista kritikai szempontból való prezentálását és az elméleti vonal irodalom-elméleti tanulmányokban, cikkekben, összefoglalásokban való megnyilvánítását jelenti. Elméleti cikkek, tanulmányok tekintetében az évfolyam lényegében

nem maradt el: 1960-ban az összterjedelem 20 %-a elméleti jellegű írásokból állt. A szovjet stílusvitát és a Gorkij Intézet komparatista vitáját értékelő, már említett vezércikknek, és Roger Garaudy tanulmányán kívül megemlékezünk a Gramsci Intézet realizmus-vitájáról, írói személyiség-lélektani, költői valóság szemléletre vonatkozó és műfordításelméleti tanulmányokat közöltünk. Két tanulmányunk foglalkozott a verstan műhelykérdéseivel. Az elméleti írások biztató mennyisége ellenére meg kell azonban mondanunk, hogy általános színvonala és a *hazai szükségletekhez való konkrét alkalmazása* szempontjából elméleti közleményeink többségét nem tartjuk kielégítőnek. Pedig az irodalomelméletnek az élő irodalmi gyakorlatot kell segítenie, és mi munkánk-nak ezt a részét annál is fontosabbnak tartjuk, mert teljesen átérezzük és magunkra alkalmazzuk az *Irodalomkritikánk néhány fogyatékoságáról* írt tézisek megállapításának igazságát: „Nagyobb gondot kell fordítanunk irodalmi kritikánk elméleti megalapozására, hiszen enélkül a kritikai és alkotói gyakorlat csak sekélyes, ötletszerű és provinciális lehet”. Föltétlenül a magunk feladatának kell tekintenünk az e jelenségek elleni küzdelmet a kritikai és alkotói gyakorlat és egyúttal az irodalomtörténetírás szempontjából, saját példánkkal kell küzdenünk a sekélyesség, az ötletszerűség és a liberális polgári tendenciák ellen a külföldi irodalomelméleti eredmények közvetítésében és továbbfejlesztésében is. A kritika elméleti megalapozásának elmulasztásában a *Tézisek* tudvalevően elmarasztalják Intézetünket, a Filozófiai Intézettel és a budapesti egyetem esztétikai tanszékével együtt, s ezt az elmarasztalást, mint az Irodalomtörténeti Intézet folyóiratának, nekünk is magunkra kell értenünk. A *Tézisek* több helyen kifejezetten a *Világirodalmi Figyelőt* bírálják, — s ezzel nemcsak fokozott éberségre intenek, hanem egyúttal előbbre segítenek. Segítenek abban, hogy munkánkat magasabb színvonalra emeljük és hogy helyesebb legyen a munkánk elvi irányítása. Ennek érdekében a következőket tesszük:

1. Az Intézet újonnan alakult Dokumentációs csoportja rendszeres külföldi elméleti repertóriumot állít össze, s ezt évente négyszer annotált formában közzéteszük a *Világirodalmi Figyelőben*. Ilyenformán a magyar irodalmi élet irányító munkásainak tevékenységéhez kurrens annotált irodalomelméleti bibliográfiával tudunk hozzájárulni, melynek első közleménye a folyóirat 1961/1. számában már megjelent. Hasznáról és használhatóságáról mindenki meggyőződhetik, aki nem sajnálja a fáradságot, hogy felhasználja.

2. E bibliográfia alapján gyakorlatilag igen nagyfokú biztonsággal tudjuk meghatározni, mi az a külföldi irodalomelméleti anyag, amelyet indokolt részletesebben bemutatunk, sőt gyakorlatilag át tudjuk tekinteni a külföldi irodalomelméleti tudományos élet összefüggéseit, kapcsolatait, egy-egy megnyilatkozás sokféle reakcióját is. Az eddig is figyelemmel kísért elméleti vitákat, kongresszusokat, mozgalmakat ezután fokozott biztonsággal és szélességben tudjuk nyomon követni, s így eredményesebben járulhatunk hozzá a saját irodalomelméletünkben és kritikai életünkben jelentkező polgári tendenciák elleni küzdelemhez.

3. Párhuzamosan ezzel *Könyvrovatunkat* minél intenzívebben kívánjuk külföldi irodalomelméleti művek recenziálásával fontossá tenni.

E három feltétel alapján reményünk van arra, hogy a lap irodalomelméleti közleményeinek mennyiségét — a minőség egyidejű javításával — sikerül a jövő évfolyamban jelentősen, tervünk szerint közel a kétszeresére növelni. Módot ad erre összterjedelmünk várható növekedése is. Az elméleti részekhez

számítjuk természetesen a komparativizmus elvi kérdéseinek bemutatását, amire a jövőben is nagy nyomatékkal törekszünk.

Végeredményként meg kell állapítanunk, hogy lapunk a dokumentációs feladatoknak inkább eleget tett, mint a kritikai-irodalomelméletieknek, s hogy ez utóbbiak megjavítására irányuló erőfeszítései csak akkor lehetnek eredményesek, ha megkapja mindenekelőtt Intézetünk irodalomelméleti csoportjának teljes támogatását, irodalomelméleti munkaközösségének cselekvő közreműködését, de meg kell mondanunk, éppen ezen a területen várunk ankétunk résztvevőitől is a legtöbb segítséget, tanácsot, indítást, a legtöbb aktív együttműködést.

Befejezésül még azt szeretném hangsúlyozni, hogy helyzetünk bemutatásával, eredményeink és hibáink feltárásával nem a kritikának kívántunk elébe vágni, sőt éppen az volt a célunk, hogy fogódzókot adjunk hozzá és ezzel megkönnyítsük az ankét és nyomában a mi további munkánk eredményességét.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Az első hozzászóló, *Murányi A. Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa helyeslően nyilatkozott a lap jelenlegi tendenciájáról.

Gáldi László, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa hozzászólásában kifejtette, hogy a *Világirodalmi Figyelő* által közölt bibliográfiákat igen hasznosaknak tartja. Az a tapasztalata, hogy a stilisztika kérdéseivel foglalkozó fiatal kutatók gyakran vesződnek olyan problémákkal, amelyeket külföldi tudományos műhelyek már régen megoldottak. A tájékozatlanság elosztatására nem elegendő az *Acta Linguistica*, már csak azért sem, mert olvasótáborra igen szűk. Fontosnak tartja a nyugati munkák ismertetését, ezek sokszor a szovjet kutatóknak ezeken a területeken elért eredményeiről is hasznos információkkal szolgálnak. Javasolta, hogy formai kérdésekkel foglalkozó, műalkotások nyelvét, verselését elemző munkákat gyakrabban ismertessen a lap. Véleménye szerint formai kérdések iránt napjainkban elég nagy az érdeklődés; úgyszólván közönség-érdeklődést tapasztalhatunk például az antik drámák iránt. Ezt az érdeklődést azonban nagyon kevésbé elégítik ki szakembereink: általános a tájékozatlanság olyan kérdésekben például, hogy mi az antik elem és mi a modern pl. a *Lysistraté* új fordításában, hogy lehetséges-e egyáltalán rímes verselés antik drámában. Ezért azt javasolta, hogy a színházi műfordítások vitájának ismertetéséhez hasonlóan vitassa meg és ismertesse a lap az antik műfordításokat. *Gáldi László* véleménye szerint a tudományos kutatás utánpótlásának nevelésében igen nagy jelentősége lehet a lap publikációinak, éppen ennek a feladatnak a teljesítéséhez tartja szükségesnek a forma kérdéseivel való nagyobb mértékű foglalkozást.

Nagy Péter véleménye szerint a lap legfőbb problémái anyagi természetűek. Az évnegyedes megjelenés és a szűk terjesztési kör nagyon korlátozott lehetőségeket nyújt. Föltétlenül szükség volna a lap olvasótáborának kiszélesítésére: legalább azt kellene elérni, hogy a középiskolák tanári szobáiban mindenütt megtalálható legyen. A ritka megjelenés és az Akadémiai Kiadó lassúsága akadályozza meg, hogy aktuális kérdésekkel idejében foglalkozhassék. A fejlesztés lehetőségei azonban megvannak, elsősorban a könyvrovatban, amelynek recenziói fontos szerepet tölthetnek be a tudományos életben. Azt javasolta, hogy a lap egy-egy számának fő cikkeit egy kérdés köré csoportosítsuk.

Így egy-egy szám markánsabb képet kap az olvasók szemében, emlékezetesebb lesz, s lehetővé válik egy-egy kérdés többoldalú megvilágítása (pl. a német irodalomtudomány kérdéseit, vagy a stilisztika kérdéseit lehetne így bemutatni).

Nyíró Lajos hozzászólásában elismerte, hogy a lap iránya most sokkal céltudatosabbnak mutatkozik, mint bármikor fennállása óta. Nemcsak rovatok és témakörök szerinti arányai jobbak, jobb tartalmilag is. Kétségtelen, érték a lapot jogos szemrehányások amiatt, hogy a szovjet irodalomtudomány eredményeinek ismertetésében nem elégített ki minden igényt. Tárgyilagosan meg kell azonban állapítani, hogy ezen a téren is sokat tett: a szovjet irodalomtudomány legfontosabb vitáiról beszámolt a lap (pl. a realizmus-vitáról, az írókongresszusról, stb). Sőt, azt is meg kell mondani, hogy a lap tárgyilagosságban ismertette a szovjet vitákat, mint ahogy nálunk általában ismertetni szokták. A lap által közölt beszámolók azonban a szűk terjesztési kör miatt nem mentek át a köztudatba. Az viszont igaz, hogy sem a Dugyincev-vitáról, sem a Paszternák-ügyről nem esett szó a lapban, pedig ezek úgyszólván az egész világ irodalmi érdeklődésének középpontjában állottak annak idején. Ezekben az esetekben bizonyos féltékenységet, helyén nem való óvatoskodást kell a lap szerkesztőinek rovására írunk. A továbbiakban azt fejtegette, hogy a szovjet irodalomtudományt legalább tendenciáiban ismerjük, sokkal tájékozatlanabbak vagyunk azonban a francia, angol és más nyugati irodalomtudományok eredményeit illetően. A szovjet tudomány vitatkozik, fölveszi a harcot ezekkel a nyugati irányzatokkal; mi azonban nem is nagyon ismerjük azokat. Itt azonban olyan nehézség van, amit nehezen tudunk magunk megoldani: nincs aki megírja ezeket a tájékoztatókat. A *Nagyhét* körül Franciaországban nagy viták kerekedtek, amelyek nagyon jelentősek számunkra is, hiszen Aragon a szocialista realizmus mellett tett hitet a vitában. A lap erről nem adott hírt, mert nem akadt, aki a cikket megírja. Persze, ez a cikk még most sem késett el, hiszen a *J'abats mon jeu* csak most került el Magyarországra, s egyébként is, a lap nem hajszolhatja a napilap-jellegű aktualitásokat. Azt helyesli, hogy a lap középpontjába az elméleti kérdéseket kell állítani; e tekintetben már bizonyos eredményeket is felmutathatunk, ezeket kell tovább fejleszteni és tudatosabbá tenni. Végül elmondotta, hogy a lap feladatai közé tartozik a magyar világirodalmi közvélemény formálása is — ismertetni kell tehát *fordításokat* és a világirodalomról tájékoztató magyar könyveket is. Foglalkozni kellene a *Nagyvilág* bírálatával is. Végül arra hívta föl a figyelmet, hogy a *Világirodalmi Figyelő* tulajdonképpen néhány ember személyes ügye jelenleg. Az Intézet vezetősége sem foglalkozik a lappal kellőképpen. Kapott a lap új szerkesztőséget, ami sokat segített, de nem oldott meg mindent. Véleménye szerint az Intézet vezetőségének meg kell találnia a módot arra, hogy érvényt szerezzen annak a helyes követelménynek, amely szerint az Intézet minden kutatójának ismertetnie kell a lapban évente egy külföldi monográfiát.

Klaniczay Tibor elmondotta, hogy a lap fejlődése az utolsó másfél év folyamán figyelemre méltónak mutatkozott, az idei első számot pedig egyenesen mintaszerűnek ítélte: szerinte lényegében érvényesülnek benne azok a szempontok, amelyeket elvárnak a laptól, továbbá érdekes és sokoldalú. A továbbiakban néhány konkrét kérdésről szólott. Először is örömmel üdvözölte Vajda György Mihálynak az idei első számban megjelent cikkét. A cikk anyaga is mutatja, hogy a *Világirodalmi Figyelő* nem foglalkozott előzőleg a polgári irodalomtudománnyal. Pedig ez volna a lap egyik legfontosabb feladata: állandó, rendszeres polémia, nemcsak egyes, konkrét, hanem elvi, mód-

szertani kérdésekben is. Nálunk általában tájékozatlanság uralkodik ezekben a kérdésekben; a polgári irodalomtudományt sokan egyszerűen a szellemtörténeti irányzattal azonosítják, pedig ma már korántsem a szellemtörténet a a nyugati irodalomtudomány uralkodó irányzata. Ez a tájékozatlanság akadályja lehet a nemzetközi fórumokon való szereplésünknek is. Arra is szükség volna, hogy ne csak összefoglaló tájékoztatást közöljünk — mint a fentebb említett cikkből közöljünk —, hanem elemzéseket külön-külön is az egyes irányzatokról. A polémia általában jót tenne a lapnak, többek között azért, mert egyes polgári irányzatok olyan kérdésekkel is foglalkoznak, amelyekben a marxista irodalomtudománynak nincs kidolgozott álláspontja. Ilyen pl. a történeti és a történetietlen szemlélet szembenállása, amelyre a marxista irodalomtudomány köreiben is tudunk példát.

Ezek a kérdések természetesen nem csak összefoglaló tanulmányokban, hanem szemle-cikkekben és könyvismertetésekben is fölvetethők.

Nagy Péter javaslatával nem ért egyet: nem volna helyes, ha a lap számait egy-egy kérdés köré csoportosítanók. Úgy megoszlanék a figyelem, egyes olvasók számára csak bizonyos számok volnának érdekesek. Véleménye szerint jobb a sokszínű, változatos tartalmú lap, amely minden számában mindenkinek nyújt valamit, akár pl. az idej első szám. Végül néhány szerkesztés-technikai kérdéstről szólt. Javasolta, hogy vizsgáljuk fölül a rovatok beosztását. A "Kapcsolatok" rovat kiszakít az egészről és rovatá degradál egy fontos kérdést, ugyanakkor következetlen a besorolás is: az idej első számban pl. Képes Géza cikke szerepelhetne a fő cikkek között is; Hopp Lajos cikke viszont lehetne szemle- cikk, ugyanúgy Csanda Sándoré is. A „Kiadatlan szövegek” rovatot ajánlatos volna, a lap amúgy is eléggé szerteágazó feladatai miatt, átruházni a Filológiai Közönyre. Viszont hiányolta a lapból a hír-rovatot, amely tervszerűen, rendszeresen és előzetesen is tudósítana az irodalomtudomány nemzetközi eseményeiről (kongresszusokról, tudományos ülésekről, nemzetközi szervezetek munkájáról). Kifogásolta a pazarló tördelést: üres háromnegyed oldalak vannak a lapnak idej első számában; túl sok helyet foglalnak el a könyvismertetések címei.

Kürti György, az Akadémiai Kiadó munkatársa elmondotta, hogy a lap példányszáma azóta csökkent, mióta a terjesztést a kiadótól átvette a Posta. Éppen most folynak tárgyalások arról, hogy a tudományos folyóiratok terjesztése újra a kiadóhoz kerüljön vissza. Ebben az esetben a lap terjesztésére a következő terveik vannak: prospektust adnak ki és megküldik arra a címjegyzékre, amelyet a *Nagyvilág* előfizetőinek jegyzékéből és az összes iskolák jegyzékéből állítottak össze; sajtóközleményt jelentetnek meg napi- és hetilapokban a lap megjelenő számairól (összeállítás a szerkesztőség dolga). A továbbiakban elmondotta, hogy a tartalmi kérdésekben Nagy Péterrel ért egyet: egy-egy témakör bemutatása szerinte is nagyobb érdeklődést keltene az olvasókban. Nem emlékszámokra gondol, hanem két-három cikkre csupán számonként. Javasolta továbbá, hogy, a középiskolai tanárok érdeklődésének fölkeltesére, rendszeresen foglalkozzék a lap az egyetemi és középiskolai tantervekben szereplő kérdésekkel.

Vajda György Mihály válaszolt a fölvetett kérdések egy részére. A szerkesztőség egyetért azokkal a javaslatokkal, hogy vegyük sorra a nyugati irodalomtudomány egy-egy kérdését s általában állítsuk középpontba az elméleti kérdéseket. Ennek megvalósítása azonban a munkatársi gárdától is függ. Nem elégedhetünk meg külföldi publikációk átvételével vagy egyszerű

könyvismertetésekkel. Ezeknek a feladatoknak a megoldásában az Intézet egészére számítunk, különösen a XX. századi osztályra. Arról a javaslatról, hogy a lap ismertessen magyar könyveket is, az a nézete, hogy ezt a feladatot már nem vállalhatjuk, mert a külföldi anyag szemmel tartása és az arról való tájékoztatás is igen nagy munkát ró a lapra. Annyit tehetünk meg, hogy egy-egy problémakör tárgyalása esetén szót ejthetünk a kérdés magyar vonatkozásairól is. A terjesztés kérdéseivel kapcsolatban elmondotta, hogy mi is szeretnők, hogy a *Figyelő* eljusson a középiskolákba, de a terjesztők a lapot általános iskoláknak ajánlották. Tervszerűbbé kell tehát tenni a terjesztést.

Köpeczi Béla zárszavában elmondotta, hogy igen tanulságosnak tartja az ankétot nem csupán a *Világirodalmi Figyelő*, hanem általában az irodalomtudomány szempontjából. Jogosnak kell tartanunk az igényeket: a laptól azt várják, hogy folyamatos, kritikai tájékoztatást nyújtson s a szerkesztőség is ezt akarja. Ugyanakkor keserűen állapította meg, hogy legjobb törekvéseink is gyakran zátonyra futnak azért, mert nincs, aki ezeket a tájékoztatókat megírja. Ha találunk olyat, aki képes rá, annak nincs hozzá ideje. Ezt a jelenséget veszélyesnek kell tartanunk — lényegében a provincializmus megnyilatkozása: egyetemi tanárok, előadók körében sem tudjuk megtalálni a cikkírókat, akik saját tudományuk külföldi helyzetéről, eredményeiről tájékoztatást adhatnak. Helytelenítette, hogy az Intézetben csak az önálló kutatást becsülik, viszont a reprodukáló, de nem jelentéktelen, mert konfrontáló és közvetítő (marxista eredményeket is közvetítő) munkát egyszerűen önművelésnek tekintik. Kétségtelen: önművelés, de igen értékes önművelés. Amint ennek a munkának nincs becsülete, nincs a *Világirodalmi Figyelő*ben való közreműködésnek sem. A fő problémát tehát a mentalitásban látja. Természetesen a lap szerkesztőségének is többet kell tennie ezen a téren; a szerkesztőség szervező munkája még nem kielégítő.

Az irodalomelméleti cikkekről az a véleménye, hogy a szovjet kutatások eredményeinek közvetítésében a lap jobban és többet dolgozott, mint a népi demokratikus országok tekintetében, pedig ott is sok érdekes jelenségről kellett volna számot adnunk. Szerinte itt is káderhiányról beszélhetünk. A káderképzésben fogyatékoságok voltak: elég sokan foglalkoznak ma nálunk fordítással, ugyanakkor elfeledkeztünk arról, hogy olyan kutatókat képezzünk ki, akik az egyes országok irodalomtudományával foglalkoznának. Most kell pótolnunk ezt: ki kell szélesítenünk a lap szerzőgárdáját. Még súlyosabbnak mutatkozik a probléma a polgári, nyugati irodalomtudomány kérdéseiben. Helyzetünket az jellemzi, hogy a recenziók szintjéig már eljutottunk, de a kritikai ismertetésekig még nem. A tájékozatlanság eloszlátásához nagyon fontos, hogy a kutatók hozzájussanak a dokumentumokhoz. Sok külföldi folyóiratról nem is tudnak, pedig megtalálhatók eldugva valamelyik fővárosi könyvtárban. Ezen úgy is segíthetünk, ha a lapban közzétesszük a Budapesten megtalálható folyóiratok listáját és lelőhelyeit.

A rovatok kérdésére térve elmondotta, megvalósíthatónak tartja Nagy Péternek azt a javaslatát, hogy egy-egy szám több cikkét egy témakörből válogassuk össze, ahogyan pl. az *Europe* szokott kiemelni egy-egy témakört egyes számaiban. (Pl. a Gáldi László által javasolt formai kérdéseket így ismertethetnők.) Az ilyen összefoglaló tájékoztatásokat kiegészíthetjük rövid bibliográfiával is.

Az aktualitást a mi esetünkben nem lehet abban az értelemben alkalmazni, ahogyan a napisajtóban, de egyetértünk azzal, hogy a legfontosabb mai kérdé-

sekről cikkeket kell megjelentetni. Elítélően szólt a könyvrovatról. Ilyen jellegű folyóiratnak egy évfolyamában 46 könyvismertetés nyomorúságos eredménynek számít. A könyvismertetések számát emelnünk kell, de egyenkénti terjedelmüket szűkebbre kell szabnunk: rövid recenziókat akarunk hozni és nem tartalmi ismertetéseket, amelyek fölmentik a kutatót a könyv elolvasása alól.

A rovatok beosztását megvizsgáljuk majd. Meg kell azonban jegyezni (Klanczay Tibor megjegyzésére válaszolva), hogy a „Kapcsolatok” rovatot azért nyitottuk meg, hogy ezzel a kiemeléssel súlyt adjunk a komparatív módszer kérdéseinek. A „Kiadatlan szövegek” rovata, kétségtelen, nem föltétlenül tartozik bele lapunk tárgykörébe, de ha külföldi érdeklődők figyelmét ezzel föl tudjuk hívni magunkra, akkor erre áldozhatunk a tartalomból évente 3,5%-ot. Egyetért a hírrovat megteremtésére vonatkozó igényekkel; ugyancsak szükségünk lesz „Beérkezett könyvek” rovatra is a jövőben.

Ahhoz viszont, hogy a belföldi publikációkat és kutatási eredményeket a lapban számon tartsuk, legalábbis dupla terjedelem kellene. Itt mindössze arra vállalkozhatunk, hogy összefoglaló cikkekben adunk számot pl. a francia filológia helyzetéről hazánkban, vagy a *Nagyvilág* folyóirat egy esztendejéről, stb. Meg fogjuk írni a beszámolót a hazánkban folyó modern filológiai kutatások helyzetéről is (a Modern Filológiai Bizottság számára összeállított 1959–60. évi publikációk listája alapján).

A terjesztés kérdéseiről szólva elmondotta, reálisnak tartja, hogy a lap elérjen 2000 példányt. Ehhez azonban szükség van arra, hogy a Kiadó terjessze és a Művelődésügyi Minisztérium is nyújtson segítséget. Az Intézet viszont abban támogassa a lapot, hogy a kutatóknál kerüljön előtérbe az informatív jellegű munkákkal való foglalkozás.

Végül köszönetet mondott a résztvevőknek a segítségért és kifejezésre juttatta azt a reményt, hogy a jövőben is számíthatunk közreműködésükre.

«Обозреватель Мировой Литературы» — критический и документационный журнал, издаваемый Институтом Истории литературы Венгерской Академии наук. Журнал выходит четыре раза в год. Он ставит своей целью информировать занимающиеся и интересующиеся литературой круги о состоянии зарубежного литературоведения, об изучении новой и новейшей литературы, о теоретических вопросах, стоящих в центре внимания зарубежной литературной науки.

17 апреля 1961 года редакция журнала провела анкету, где, подытожив опыт работы прошлого года, наметила новые пути для подъема уровня журнала. В результате обсуждений редакция выяснила, что в будущем надо уделить больше внимания работам по теории и истории литературы, исследованиям по психологии художественного творчества, вопросам переводческого мастерства, статьям о связях венгерской и зарубежной литератур, большим обзорным статьям, рецензиям и библиографическому материалу. Кроме этого, будет введен раздел — Известия —, где, в первую очередь, будет публиковаться такой материал, который поможет ориентироваться в событиях современной литературы (например, литературные конгрессы и съезды, литературные премии и т. п.).

«Обозреватель мировой литературы» намеревается в будущем более последовательно освещать теоретические исследования, ведущиеся в Советском Союзе и в странах народной демократии, дискуссии по принципиальным вопросам современной литературы, одновременно не упуская из виду обзоров этих же проблем в западной критике.

Чтобы сделать свою помощь еще более действенной, журнал намеревается помещать больше рецензий на выходящие за рубежом книги по теории и истории литературы, для чего старается завязать широкие связи с зарубежными издательствами. Редакция журнала обращается с просьбой к издательствам, издающим интересующие нас книги, присылать свои издания для рецензирования в нашем журнале.

Notre revue *Világirodalmi Figyelő*, revue critique et de documentation de l'Institut d'Histoire littéraire de l'Académie des Sciences de Hongrie paraît tous les trois mois. Son but est de renseigner les spécialistes et le grand public hongrois sur les résultats obtenus à l'étranger dans le domaine des recherches scientifiques de la littérature moderne et contemporaine et sur les problèmes théoriques et idéologiques littéraires qui se trouvent au centre des débats du monde scientifique à l'étranger.

Au cours de l'enquête du 17 avril 1961 le comité de rédaction de *Világirodalmi Figyelő* a examiné les résultats obtenus en cours d'année et pris une série de mesures afin que la revue puisse répondre aux exigences nouvelles. A la suite des larges discussions le Comité de rédaction a décidé de publier dans notre revue un plus grand nombre d'études d'histoire et d'esthétique littéraires basées sur des recherches personnelles, des écrits traitant des questions de la psychologie de la création littéraire, ainsi que des articles consacrés aux problèmes techniques de la traduction littéraire, des comptes rendus de recherches sur les rapports entre la littérature hongroise et étrangère, des comptes rendus de livres et d'articles de documentation, une revue de la presse littéraire étrangère. En outre la rubrique de nouvelles brèves sera principalement consacrée aux événements susceptibles de promouvoir les rapports entre les différentes littératures (congrès littéraires, prix littéraires, etc.).

La revue *Világirodalmi Figyelő* se propose de publier de façon toujours plus suivie les recherches théoriques et les débats concernant les problèmes théoriques de la littérature moderne poursuivies tout d'abord en Union Soviétique et dans les pays de démocratie populaire, sans négliger pour cela de faire connaître les résultats et tendances littéraires des pays occidentaux.

Afin de toujours mieux renseigner les spécialistes et tous ceux qui s'y intéressent, la revue accordera une place encore plus grande à la présentation des livres étrangers. C'est pourquoi elle est désireuse d'approfondir encore ses rapports avec les éditeurs étrangers. Le Comité de Rédaction saurait gré aux éditeurs publiant des ouvrages de sciences littéraires susceptibles de l'intéresser, de mettre ces derniers à la disposition de la revue afin qu'elle puisse les faire recenser.

The *Világirodalmi Figyelő* (Review of World Literature), a documentary and critical quarterly, is published by the Hungarian Academy of Sciences with a purpose to inform Hungarian scholars of literature and the general public about recent foreign achievements in the study of contemporary literature and about those problems of literary theory which are at present in the focus of scholarly interest abroad.

On April 17, 1961 a conference of contributors and readers was called by the Editorial Board to discuss the 1960 issues of the periodical with the view of further raising its standards and thus enabling it to fulfil its tasks. Based on the discussion the Editorial Board decided to increase the space devoted to independent studies in literary history and theory, the psychological details of the creative process in literature, and the technics of artistic translation; to papers about interrelations between the Hungarian literature and literature abroad; to comprehensive surveys; to book-reviews and lists of documentary materials. In addition to this the periodical will be supplemented with a news section with the purpose of improving international contacts and information (news of Writers' Congresses, literary prizes and awards, etc., etc.)

The *Világirodalmi Figyelő* intends to devote more space to information about theoretical studies and discussions abroad, first and foremost in the Soviet Union and the People's Democratic Countries, and to pay due attention to a critical appreciation of Western critical trends and the achievements of Western literary scholarship. Another measure taken to improve information will be an extension of the space devoted to reviews of books published abroad. For this reason the Editorial Board strives to establish closer contacts with foreign publishing houses and invites all publishers of works in literary criticism, literary history and literary theory to supply the Editorial Board with copies of publications which fall under the above categories so that they can be reviewed in the *Világirodalmi Figyelő*.

Die Quartalschrift *Világirodalmi Figyelő* (Weltliterarischer Beobachter) ist das Organ für Kritik und Dokumentation des Literaturforschungsinstituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Die Schriftleitung hat sich zum Ziele gesetzt, die Fachkreise sowie das ungarische Publikum über die Ergebnisse der ausländischen Forschung moderner und modernster Literatur und über die aktuellsten literaturtheoretischen Fragen regelmäßig zu unterrichten.

Am 17. April 1961 in einer öffentlichen Diskussion hat die Schriftleitung die Bilanz des vergangenen Jahres gezogen. Es wurde beschlossen, daß der Redaktionsausschuß in der Zukunft die Zahl der Beiträge zur modernsten Literaturgeschichte und zur Literaturtheorie, zur Psychologie der Kunst, zur Geschichte literarischer Beziehungen, zu theoretischen und praktischen Fragen der Nachdichtung wesentlich erhöht, sowie daß die Veröffentlichung wissenschaftlicher Forschungsberichte, Rezensionen und Repertorien weiter befördert wird. Als wichtige Neuerung erscheint in den nächsten Heften ein literaturwissenschaftlicher Nachrichtenteil, der sich vor allem mit ausländischen Beziehungen befaßt.

Die Quartalschrift *Világirodalmi Figyelő* verfolgt ihrem Ziele gemäß mit besonderer Aufmerksamkeit die literaturtheoretische Forschung und Literaturkritik der Sowjetunion und der Volksdemokratien ohne die westlichen Ergebnisse zu vernachlässigen. Um den Bedürfnissen der Fachleute noch mehr entgegenzukommen, wird die Besprechung ausländischer Fachliteratur besonders betont. Die Beziehungen zu den verehrten ausländischen Verlegern erscheinen uns umso bedeutungsvoller.

THE JOURNAL OF AESTHETICS AND ART CRITICISM¹

Az amerikai esztétikai társaság Clevelandben megjelenő folyóirata bizonyos értelemben internacionális jellegű. Munkatársai a világ minden részéről regrutálódnak, s mintegy teljes képet óhajt adni az egész világon folyó esztétikai kutatásokról. Az esztétika fogalmát nem értelmezik szűken, tehát a művészetek különböző ágairól vagy korszakairól szóló tanulmányok éppen úgy szerepelnek benne, mint amelyek filozófiai, szociológiai, pszichológiai vagy éppen antropológiai és kultúrtörténeti szempontból igyekeznek megközelíteni az esztétikai problémákat.

A folyóiratnak ezt a széleskörű koncepcióját természetesen csak helyeseltethetjük, hiszen maguk az esztétikai problémák rendkívül komplexek és igen sokfelől közelíthetők meg. Azonban a problémafelvetéseknek ez a szélessége nem valamiféle mélyen elemzett, határozott irányvonal következménye a folyóirat esetében, hanem inkább az eklekticizmusé. Valóban „szabadszelleműen” szerkesztett folyóirat ez, de ez a „szabadság” két alapvető tendencia következménye. Az egyiket úgy jellemezhetnénk, mint az esztétikai program végiggondolatlanságát. Ennek eredménye az, hogy a folyóiratba belekerülő cikkeket pusztán tárgyuk határozza meg s nem tendenciájuk, filológiai vagy gondolati anyaguk. A másik tendencia a dezorientáltsággal szorosan összefügg: a folyóirat lényegében elzárkózik a marxista gondolatvilág elől. Nem abban az értelemben, hogy ne adna helyet a marxizmusnak vagy a marxizmus felé mutató törekvéseknek, hanem abban az értelemben, hogy a marxista esztétika által kifejtett problémákat nem is tűzi napirendre, nem vizsgálja meg centrálisan. Ennek köszönhető az, hogy több cikkben szerepel ugyan néhány megjegyzés, oldalgóság a marxista felfogásra vonatkozóan, azonban ezek a kisebb megjegyzések igen sokszor a szerzők által elképzelt, valójában nem ismert és át nem gondolt marxista tételekkel vitatkoznak. Ez a tendencia a polgári filozófiában koránt-

* The Journal of Aesthetics and Art Criticism c. folyóirat a „The American Society for Aesthetics” elnevezésű társadalmi egyesülés hivatalos folyóirata. A folyóirat évente négyszer jelenik meg, s lényegében a társaság törekvésének kifejezőjévé kíván válni. Ez a törekvés a következő: „A társaság célja, hogy elősegítse a tanulmányokat, kutatásokat, vitákat és a publikációt az esztétika területén. Az esztétika terminus ebben az összefüggésben úgy értendő, hogy magában foglalja a művészet és a tapasztalat rokontípusainak minden tudományát, legyen akár filozófiai, tudományos vagy más teoretikus álláspontú, más szóval pszichológiai, szociológiai, kultúrtörténeti, kritikai vagy nevelési szempontú”.

A társaság önkéntes csoportosulás. A befizetett tagsági díjak arányában lehet valaki a társaság tagja vagy közreműködő tagja, fenntartó tagja vagy örökös tagja. A folyóiratot Thomas Munro, a clevelandi művészeti múzeum igazgatója, egyetemi tanár szerkeszti. A szerkesztő bizottság tagjai részben kaliforniai, részben pedig clevelandi kutatók, de a szerkesztőség szélesebb tanácsa magában foglalja a legnevesebb amerikai esztétákat, valamint tiszteletbeli tagként néhány külföldi esztétát is, pl. Henric Cornell stockholmi esztétika professzort, Roman Ingarden, krakkói esztétika professzort, Herbert Read londoni, Étienne Souriau párizsi, Toshio Takeuchi tokiói professzort és másokat.

sem új. Gondoljunk pl. arra, hogy Max Weber annak idején azon az alapon helyezkedett szembe a marxizmussal, hogy ha a munkás megkapná a teljes munkahozadékot, akkor megszűnne a fejlődés. Mint ismeretes, a teljes munkahozadékról szóló elméletnek semmi köze nem volt a marxizmushoz, éppen ellenkezőleg, ezt a lassalle-i felfogást Marx élesen bírálta.

Ugyanígy a modern filozófia történetében pl. jellegzetes Russel kritikája,² aki azon az alapon igyekszik megcáfolni Marxnak az alap és felépítményről szóló tanítását, hogy a bázis és felépítmény kölcsönhatásából nem lehetne megérteni a pythagoreanizmus hatását a késői Platónra. Russel itt ügyet sem vet arra, hogy a marxizmus egyáltalán nem tagadja az ideológiai fejlődésnek *viszonylagos immanenciáját*. Nem szükséges most az összes ilyen példákat megemlíteni, pusztán azt hangsúlyozzuk, hogy habár a folyóirat egyes számait bizonyos elméletek megismertetésének szenteli, a marxizmus esztétikai elméletének megismertetésére általában csak beszámolókból kerül sor. Még vitacikk is egyetlenegy jelent meg az utóbbi években, mely a marxizmussal foglalkozik, Max Rieser cikke, melynek címe: *A szocialista realizmus esztétikai elmélete*.³ Ez a cikk is, mely még 1957-ben jelent meg, végeredményben a felületen mozog, egyes esztéták, mint Jermilov, Lukács és mások kiragadott megállapításait tévesen interpretálja, s így nagyobb értéket nem képvisel. Még polgári szemszögből sem.

A marxista igényű cikkeik közül elsősorban a cseh cikkeket kell megemlíteni. Az egyik Svoboda cikke Emil Utitzről.⁴ Az Emil Utitz halála alkalmából írott esszé végeredményben azt az utat mutatja be, melyet az érdekes cseh esztéta a diltheyanizmustól megtett addig, amíg elérkezett a marxizmus álláspontjág utolsó műveiben. A másik Dušan Sindelař cikke a jelenlegi cseh esztétikai kutatásokról.⁵ Ez az írás megállapítja, hogy Csehszlovákiában igen sokrétű esztétikai kutatás folyik, és különböző tendenciák jelennek meg a marxizmus keretén belül. Három ilyen fő irányzatot különböztet meg. Az első ismeretelméleti kiindulópontokból közelíti meg az esztétikai problémákat, és Pavlov kutatásai alapján igyekszik megadni az esztétikai megismerés lehetőségeinek alapjait, föltételezve azt, hogy a Pavlov kimutatta jelzésrendszerek nem egymástól elszigetelt agytevékenységi körök, hanem ezeknek kapcsolata rendkívül dialektikus. Az eddigi megfontolásokkal szemben nem pusztán a különböző jelzésrendszerek egymásra építtetését veszi figyelembe ez az irányzat, hanem e jelzésrendszerek belső kölcsönhatását is, és így az első és második jelzésrendszer konkrét kapcsolatának megteremtésével alakul ki véleményük szerint az esztétikai szféra.

A második tendencia bizonyos értelemben más kiindulópontból közelíti meg az esztétikumot. Nevezetesen az életből, az élet és a művészet teremtette esztétikai jelenségek alapján próbál megállapítani bizonyos esztétikai törvényszerűségeket. Igen érdekes a kutatásnak az a vonala, mely a munka, a munkagépek és munkadarabok konkrét esztétikai hatásai alapján próbálja megmagyarázni az ízlés sajátos változásait. K. Honzik építészeti problémákból kiindulva a funkcionálisztikus építészettel szemben hangsúlyozza, hogy nemcsak az ember kényelmes otthona jelenti a funkciót, melyet az építésznek ki kell elégítenie. Az emberek évszázadok óta kialakult harmóniaérzéke szintén olyan elem, melyet a funkció eddig helytelenül értelmezett. Így a funkcionáliszmus tendenciájával Honzik — helyesen — szembehelyezkedik.

A harmadik tendencia a népművészeti kiindulópontokból igyekszik felépíteni az új esztétikai elméletet. Nejedly, Mirko Novak és mások egyaránt azt hangsúlyozzák, hogy fel kell számolni azt a katedraesztétikát, mely a konkrét, a tömegek által kép-

² J. Russel; History of western philosophy. London. 1946.

³ Journal of Aesthetics, 1957. dec. sz. 478—511. l.

⁴ I. m. 1957. szept. sz.

⁵ I. m. 1959. szept. sz. 116—126. l.

viselt esztétikai ízlés összes tendenciáit figyelmen kívül hagyja, és pusztán üres, spekulatív úton igyekszik kiépíteni az esztétikát. Elsősorban a zeneesztétikában Smetana és Dvořák műveinek elemzése kapcsán merül fel élesen ez a szempont már a harmincas és negyvenes években is, s ezt a tendenciát a szocialista realizmus esztétikájának kidolgozása nagymértékben megerősíti.

Az említett csehszlovák szerzők mellett figyelemmel kíséri a folyóirat a lengyel esztéták munkásságát is. Csaknem minden számban olvashatunk híreket arról, hogy Stefan Morawski, Wladislaw Tatarkiewicz vagy Roman Ingarden⁶ munkássága milyen irányban halad. Ugyanakkor azonban a lap nem vesz tudomást a szovjet, román és az új, demokratikus német esztétikai kísérletekről.

Ez a kissé hosszadalmas ismertető jellegű rész — úgy gondoljuk — azért hasznos, mert láthatjuk belőle a folyóirat sajátos helyzetét, sajátos eklekticizmusát. Ennek szervezeti kifejezője az, hogy a szerkesztőség pusztán a véletlenül hozzákerülő cikkeket közli a marxista szelleműek közül, de nem törekszik arra, hogy a legfontosabbat, a leglényegesebbet mutassa be a marxista esztétikából. A lap lehetőséget adott pl. egy teljes számban arra, hogy az interpretációs elmélet hívei kifejtsek véleményüket. Egy teljes számot szentelt a freudista esztétikai felfogás megismertetésére. A marxizmus számára ilyen lehetőség azonban nem volt.

Természetesen ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a meglehetősen eklektikusan összeválogatott anyagokból ne lehetne valamilyen alapvető vonalat kihámozni. Ennek a vonalnak első pillanatra szembevetendő sajátossága az, hogy a modern művészet tárgyalása mintegy középponti helyet foglal el. Igaz, időnként megjelennek cikkek a reneszánszról vagy a francia barokk drámáról és a görög művészetről is, a vezető cikkek azonban mindig a XX. századi irodalom kérdéseit vizsgálják. Ezen belül — s ez teljesen érthető — elsősorban a kor amerikai irodalma kerül középpontba. A folyóirat szerkesztője Thomas Munro,⁷ a clevelandi Művészeti Múzeum vezetője pl. 1958—59-ben cikksorozatot közölt a következő címen: *A bukástörténet. Tanulmány a jelenkori pesszimizmusról*. Vagy egy másik írás Sidney Zink⁸ tollából ezt a címet viseli: *A regény mint a modern tragédia médiuma*. Továbbá megjelentek olyan cikkek, mint *A XX. századi amerikai regény filozófiája* (írója Gustav E. Mueller).

A címek felsorolása önmagában nem eléggé beszédes. Azonban világosan látjuk, hogy az ilyen cikksorozatok megjelenése egyáltalán nem véletlen; tartalmilag nemcsak a modern művészi törekvések rekapitulációját fejezik ki, hanem egyben kapitulációt is jeleznek mindenfajta modern művészi törekvés előtt. A modern művészet terén bizonyos megfelelő válogatást alkalmaznak. A szerzők műveinek és a művek relációinak ismeretében pl. senki sem beszél a nálunk egyes sznobok előtt igen kedvelt Thornton Wilderről mint komoly íróról, és Wildert Arthur Koestlerrel együtt a middle-brow irodalom reprezentánsaként említik. (Ez az irodalom mintegy átmenetet jelent a giccs és az igazi irodalom között, mi *belletrisztikának* nevezzük.) Ezen a határon belül azután a modern művészet legkülönbözőbb képviselőit igyekeznek közös nevezőre hozni. Nem különböztetik meg pl. a modern irodalom valóságosan realiztikus irányzatait és a pusztá dekadenciát. A megkülönböztetés legfeljebb bizonyos vonalakon abban az irányban történik, hogy a dekadens műveket állítják jellegzetességként középpontba. Az egyik cikk pl. Kafkával foglalkozik, de nem a nagy regényeket, nem is az *Átváltozást* vagy a *Büntetőtelepet*, melyekben igen sok realiztikus elem van, tekinti a reprezentatív kafkai műnek, hanem a *Falusi orvost*, melynek elvontsága és a melankóliában való megragadása tűnik a legfontosabbnak a szerző szemében. Ugyanígy Gillo Dorfles velencei egyetemi

⁶ I. m. 1959. jún. sz. 536. l.

⁷ I. m. 1958. dec. sz. 143—168. l. és 1959. 3. sz. 362—387. l.

⁸ I. m. 1958. dec. sz. 169—173. l.

tanár szemében a modern zene képviselői között differenciálatlanul szerepelnek a következő nevek: Schönberg, Hindemith, Sosztakovics és Bartók.

Ez az egyenlősítő tendencia nem zárja ki azt, hogy felismerjék a modern irodalom bizonyos új vonásait. Azonban a dekadencia tendenciáit mintegy azonosítják a moderniséggel. Ilyen összekeverést találhatunk pl. Thomas Munro említett cikkében. Simone de Beauvoir *Les mandarins* c. regényéről így ír: „Látjuk a francia háború utáni élet tükrét steril, intellektuális környezetben. Ezek az értelmiségiek képtelenek akár gondolkodni, akár cselekedni úgy, hogy hatásuk legyen, képtelenek akár csak kielégítő szerelmi ügyekbe is bocsátkozni, akár normális, akár abnormális eszközökkel”.⁹ Másutt pedig: „Látunk patetikus ifjú idealistákat, akik a világ megreformálásának vágyától égnék, hol az egyik, hol a másik formula szellemében — ilyenek a romantikus szerelem, a társadalmi igazság, a marxizmus, a művészet a művészetért — s azután mindegyik az ellenkezőjére fordul, konklúziói nihilisztikusak és szerintük jobb lett volna az egész dolgot már előre felrobbantani. Az univerzum abszurd, a civilizáció bukás, az emberek vagy kizsákmányolók, vagy kizsákmányoltak, a filozófiai gondolatot aggodalmak övezik és a reformkísérletek értéktelenek”.¹⁰ Az egész modern irodalom jellegzetessége tehát Munro szerint az, amit Lautreamont mondott: „j'ai reçu la vie comme une blessure et j'ai défendu au suicide de guérir la Cicatrice.” Ugyanezeket a megállapításokat olvashattuk a XX. századi amerikai irodalom filozófiájáról is egy másik cikkben.

Mi az oka annak, hogy a folyóirat a pesszimizmus jegyében az egész modern irodalmat önmagában pesszimizmtikusnak tekinti? Az egyik ok kétségtelenül az, hogy az úgynevezett sikertörténet, az úgynevezett amerikai álom regénybeli megírása ma már teljességgel nevetségessé vált. Nevetséges lenne ugyanis az, ha annyi évtized tapasztalata után még mindig komolyan vennék a hollywoodi happy end-ek elődeit és kísérőit, hiszen a kapitalista életet csak egy pontján is mélyen látó író nem juthat el ehhez a koncepcióhoz. Ebben a vonatkozásban pl. helyesen említi a folyóirat 1958. decemberi száma azt, hogy Thomas Mann utolsó művében, a *Felix Krull*-ban a konvencionális sikertörténeteknek *szatírvjátékát* írta meg.¹¹ Az érdekes azonban az, hogy mindezek a cikkek ugyanazon irányzat belső differenciálódását látják a különböző írókban, és nem veszik észre, hogy milyen távolság van a Thomas Mann-i vagy akár a Sinclair Lewis-i ábrázolás és a faulkneri ábrázolás között. Még az Erzsébet-kor drámaíráásával foglalkozva megállapítják, hogy a hősnek a halála önmagában nem pesszimizmtikus, és bátorsága, jó tulajdonságai stb. felemelően is hathatnak a halál ellenére. De már Thomas Mann-nál pusztán a pesszimizmus egy fokozatáról beszélnek annak ellenére, hogy Thomas Munro pl. világosan látja: „Thomas Mann-nál a pesszimizmtikus vonás csak alkalmi és szelfidített. . . . Az ilyen írók az életet sem jónak, sem rossznak nem tekintik, nem egészében csúnyának vagy szépnek. Inkább a kontemplációt szeretik és ilyen módon a siker és bukás, a komédia és tragédia egyaránt megjelenik műveikben.” Lewisről is megállapítja, hogy az *Arrowsmith*-ben egy olyan tudós portréját nyújtja, aki viszonylag sikert arat. A pesszimizmus legnagyobb képviselője véleménye szerint William Faulkner,¹² akinek műveiben a jóság elemei a minimumra szűkülnek, és az ember piszkosnak, butának, rosszindulatúnak mutatkozik. S ugyanezeket a jeleket látja olyan művészeknek a műveiben, mint Huxley, a késői Dreiser, Orwell, Dos Passos és Steinbeck. Az egészen modern avantgardizmus — véleménye szerint — ugyanezt a tendenciát folytatja, nevezetesen Beckett és Ionesco. Ezeknek a műveknek elméleti megalapozására természetesen fölhasználnak sok régi mozzanatot, melyek mozzanatszerűen fellelhetők

⁹ I. m. 1958. dec. sz. 144. l.

¹⁰ Uo. 145. l.

¹¹ Uo. 149. l.

¹² Uo. 149. l.

nagyrealisták írásaiban is. O'Neill kétségbeesése vagy Anatole France néhány ironikus megjegyzése látszólag alapot teremt erre. Azonban a valóságban itt nem bizonyos művészi elemeknek a kiterelődéséről, hanem a fény és árnyék egyenletes elosztásának felbontásáról, az árnyék eluralkodásáról van szó. Sidney Zink cikkében pl. idézi Joseph Wood Krutch megállapítását a modern tragédia lehetetlenségéről: „Nem vagyunk már képesek arra, hogy nemes emberekről írjunk történeteket, mert nem hiszünk többé az emberi nemességben. A legjobb, amit elérhetünk, a pátosz és a legtöbb, amit ezért tehetünk, hogy sajnáljuk önnönmagunkat.”¹³ Tehát Zink írása is egész világosan elárulja a modern polgári irodalom titkát. Nemcsak pesszimiztikus látásmódról van szó, hanem az emberi szubjektivitás, bizonyos antikapitalista érzések kivetítéséről, de állandóan megmaradva a szubjektum keretei között. A modern hős e felfogás szerint feltétlenül reflexiókkal telített hős, inkább hasonlít Hamlethez, mint Othellóhoz és Coriolanushoz. A modern tragikai figura azonban szemben Hamlettel nem tudja, hogy mit gondol el, és ha tudja is, nem törődik vele, hogy mit gondolnak mások, nem törődik mások meggyőzésével, csak önmaga meggyőzésével. Tehát az az érdekes kép alakul ki, hogy éppen a pesszimiztikus tragikus látásmód e tragikum szubjektívizmusa miatt lehetetlenné teszi a valódi tragédia írását, a valódi tragédia megteremtését.

Miután láttuk az alapvető irodalmi problémák megragadásának módszerét, tehát láttuk, hogy a folyóirat lényegében a modern pesszimizmus belső problémáinak leírását adja, és így nemegyszer egyben propagátora és kritikusa a modern dekadenciának, vessünk egy pillantást arra, hogyan fogja fel a modern művészet és a közönség viszonyát. Gillo Dorfless cikke foglalkozik ezzel bővebben.¹⁴ Megállapítja egyfelől azt, hogy minden időben volt egy bizonyos távolság az igazi művészi alkotások és a közönség esztétikai igénye között. Azonban ez a távolság bizonyos fokig érthető volt, hiszen a művészet popularizációja mind társadalmilag, mind technikailag komoly nehézségekbe ütközött. Ha Dürer valamelyik képét megvásárolták, akkor a képet kizárólag azok élvezhették, akik a vásárlóhoz bejáratosak voltak. Csak bizonyos területeken, pl. a fa- és rézmetszettek esetében volt elképzelhető a sokszorosítás, vagyis a művészet széles tömegekhez juttatása. A sajátos ellentmondást a szerző ott fedezi fel, hogy a modern technika révén széles körben terjeszthető művészet csaknem teljesen idegen a tömegektől. Ezt részben a rádió és televíziós műsorok ellenhatása magyarázza, azonban ennek ellenére is csaknem érthetetlennek tekinti, hogy pl. Paul Klee absztrakt festményeit vagy Piston, Schönberg, Webern és mások zenei alkotásait, Santayana, Faulkner regényeit, T. S. Eliot költészetét, az Ezra Pound-i verseket stb. miért nem méltányolja a közönség. A szerző megállapítja ugyan a tényt, de ebből azt a következtetést vonja le, hogy fokozni kell a modern művészetek propagandáját, s képtelen felismerni azt, hogy itt egy bizonyos objektív nehézségről van szó, nevezetesen: a szétesett, a szépséget nélkülöző művészet nem ragadhatja meg a széles tömegeket.

S ezzel elérkeztünk ugyanezeknek a kérdéseknek esztétikai aspektusáig. A viták természetesen a legkülönbözőbb formákban folynak, nevezetesen olyan problémák vetődnek fel, mint az esztétikai distancia kérdése, a relativisztikus és abszolutisztikus esztétika szembeállítás, a barokk elem továbbélése, az intuíció szerepe az esztétikai alkotásban stb. Nincs terünk arra, hogy most a részleteiben sok érdekességet felvonultató gondolatmeneteket ismertessük, pusztán azt emeljük ki, ami ezekben a gondolatmenetekben közös és jellegzetesen a felé az esztétikai orientáció felé tendál, amit már az előbbiekben láttunk. Pl. A. Michelis, az athéni műszaki egyetem építészeti tanszékének tanára:

¹³ Uo. 169. l.

¹⁴ I. m. 1958. jún. sz.

¹⁵ I. m. 1959. szept. sz. 1–44. l.

Az esztétikai distancia és a jelenkori művészet bája címen írt igen érdekes esszejében eleinte helyesen fejti ki a distancia szerepét. Szemben az Einfühlung-elmélettel hangsúlyozza ennek a distanciának feltétlen szükségességét mind térben, mind pedig időben. Azt a kanti gondolatot, mely szerint a művészi alkotások élvezéséhez egy bizonyos distancia-mérték megélése szükséges, midőn a részletek még élvezhetők, s ugyanakkor nem uralkodnak el a mű egészének rovására, Michelis — véleményem szerint — helyesen alkalmazza az esztétikai alkotás problémájára is.¹⁶ A tér és idő distancián túlmenően azonban hangsúlyozza a gondolati és emocionális distanciák szerepét is, és kimutatja, hogyha egy mű egyszerre a maga teljességében kerül ki a művész kezei közül, szinte mágikus módon, ennek az az oka, hogy a művész „mintegy öntudatlanul hosszú ideig magában hordozta ezt a víziót”. Ezek a helyes fejtegetések azonban végső fokon belecsúsznak egy egészen dekadens elméletbe. Tudniillik a distancia hangsúlyozása, a művészi objektivitás megőrzésének kiemelése, kétségtelenül a modern intuíciós elméletek ellentétének látszik. Valójában azonban a konklúzió mégiscsak ezekhez vezet, természetesen nem közvetlenül, hanem közvetetten. Ugyanis a látszat az, hogy egy nem pusztán a belehelyezkedést hangsúlyozó elmélet szükségszerűen szembekerül a modern intuicionizmussal. A valóság azonban mást mutat. A görög tudós distanciaelméletében fellelő helyes elemek a későbbiekben két teljesen ellentétesnek látszó, valójában azonban egymást támogató irracionális szemléletnek adnak tápot. Egyfelől az esztétikai tárgyba való belehelyezkedés, másfelől viszont a distanciatereptés nem a mérték, a helyes arányok, a dialektikusan mozgó distanciapontok megelézésére irányul, hanem arra, hogy a távolsággal egy hideg, impassibilis, tehát valójában alobjektív és így irracionális álláspontot, művészi kiindulópontot teremtsen meg az alkotó számára.

A distancia-probléma elemzése jogosult ugyan, azonban a distanciánál nem a távolságot általában, hanem a distanciamérték megélést kell hangsúlyoznunk. Hogy hova vezethet a mértéktelen distancia, azt jól jellemzi a szerző által elfogadott Ortega y Gasset-féle fejtegetés, mely szerint az emberségünkön aratott győzelem adja számunkra a művészetben való gyönyört, és a dehumanizáció a stílussteremtés számára előfeltétel. Más szóval a távolságtereptés túlhangsúlyozása a művészeti dehumanizációhoz és a dehumanizáció elfogadásához vezet. Ez az a jelenség, amelyet Hans Sedlmayr a folyóirat által is ismertetett könyvében (*A művészet válsága*) igen élesen támad.¹⁷ Sedlmayr szerint a modern művészet eltéveszti feladatát, midőn azt gondolja, hogy a művészi alkotás a tudományos alkotáshoz közelíthet, hogy a geometriai figurák, vagyis az absztrakció olyan fokával élhet, mint a tudomány, és így a modern tudományos gondolkodás tükre lehet ahelyett, hogy a mai élet, a mai valóság tükre lenne. Ezen az alapon támadja Sedlmayr a Le Corbusier-féle építészetet (megjegyzem, hogy a folyóirat egyik száma hosszú cikket szentel Le Corbusier ronchamp-i kápolnájának, s itt kimutatja, hogy az építész egy régi indián síremlék alapsémáját újrateremtve alkotta meg az új templomot), továbbá élesen támadja a modern kubisztikus és absztrakt törekvéseket.

Michelis viszont éppen ezt akarja igazolni. Számára Kandinsky, Dali, Pollock és Klee a modern képzőművészet igazi reprezentánsai. Ennek érdekében az egyszer túl-

¹⁶ Kant ugyanis az esztétikai értékkel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy lehetetlen bizonyos distancia teremtése nélkül megítélni és élvezni az esztétikai jelenségeket. Egy utazó leírása alapján azzal példálózik, hogy az egyiptomi piramisok szemlélésekor a túl közel kerülő turista képtelen az egész mű fenségének befogadására. A túl messze álló számára viszont eltűnnek a részletek. Így tehát egy megfelelő távolság felvevése elengedhetetlen az esztétikai élvezetekhez. Michelis ezt a gondolatot terjeszti ki az esztétikai alkotás vonatkozásában, ugyanis azt hangoztatja, hogy a pusztán belülről látás alapján alkotni éppen úgy lehetetlen, mint a tárgy pusztta külsődleges megközelítése útján.

¹⁷ H. Sedlmayr; *Art in Crisis*. Chicago 1958. és a folyóirat 1958. dec. sz. 270. l.

feszített distanciát másodszer is vizsgálat alá veszi, és még Goethét is segítségül hívja gondolatmenetének igazolására. A goethei híres sorokat: „Was im Leben uns verdriesst Man im Bilde gern geniesst”¹⁸ ugyanazzal a módszerrel, mint amit az előbbi eszmefuttatásokban láttunk, befuttatja a következő gondolatokba. Az egyik Baudelaire-é: „Tu marches sur des morts, Beauté, dont tu te moques; De tes bijoux l'Horreur n'est pas le moins charmant...” És ez tovább folytatódik ismét Lautreamont-nal, aki pedig ezt írja: „Moi je fais servir mon génie à peindre les délices de la cruauté.”¹⁹ Látjuk tehát, hogy a goethei, majd baudelaire-i problémafelvetés, mely a rossznak szép ábrázolását célozza, hogyan jut át Lautreamont-nál egy új tendenciába, a borzalom kizárólagosságának festésébe.

A distanciától a dehumanizációig megtett utat feltétlenül valamilyen módon vissza kell csinálni, hiszen ebben az esetben világos, hogy a modern dekadencia semmiféle emberi tartalmat nem nyújt. Így az előbb elutasított *Einfühlung* helyére belép az irracionális emócionálizmus, ami természetesen Nietzsche alapozódik. A distancia többé nem pusztán distancia, hanem a művészi distanciaterepítés lényege, „das Pathos der Distanz”,²⁰ vagyis a távolság pátoza. És ez a szenvedély azután irracionális módon visszavisz egy újabb humanizációig, ami azonban már a dionysosi kultúra alapján történő humanizáció, vagyis ismét irracionális. A dehumanizációt az ipari esztétika számára érthetőnek tartja a szerző, azonban az igazi művészi esztétikában a pusztán dehumanizáció ellen tiltakozik. Valami sajátos dialektikát teremt itt meg, azonban ezt a dialektikát az egyszer megteremtett distancia és az egzisztencialisztikus aggodás összefüggéséből akarja újrateremteni, és így jut megoldhatatlan ellentmondáshoz. Hasonló szellemű Gottschalk,²¹ az illinois-i egyetem tanárának cikke is, melynek címe: *Következő lépés az esztétika számára*. Ő is elsősorban a saját gondolataiban levő antinómiákat fedi fel, sokszor igen mélyrehatóan. Mindenekelőtt a relativizmus és a metafizikus módszer szembeállítására érdekli, és hangoztatja, hogy az esztétikában teljesen hasznavehetetlen a metafizika; azonban azt is látja, hogy a tudományos gondolkodás mitsem kezdhet a relativizmussal. Érdekes azonban az, hogy gondolatilag nem talál sehol sem segítséget, ehelyett inkább egy analógiára támaszkodik a megoldásban. A tudomány elismertsége véleménye szerint abból következik, hogy létezik a tudományban egy univerzális értékrend a tudományos tapasztalat és eszmecsere nemzetközivé tétele következtében. A tudományos univerzalizmushoz hasonlóan azt követeli, hogy jöjjön létre a művészi értékek hasonló univerzalizmusának platformja, mert csak így lehet túlhaladni a jelenlegi állapotokat, melyekben a relativizmus uralkodik.

Amint látjuk, a folyóirat, ha nem is expliciten, de igen sok helyen elérkezett a legfőbb, a polgári gondolkodáson belül megoldhatatlan antinómiákhoz. Nevezetesen: a pusztán pesszimizmus és a pesszimizmus elégtelensége, a magasrendű irodalom és a dekadencia népszerűtlensége, az esztétikai distancia dehumanizált volta és az intuíciós elmélet, a relativisztikus és a metafizikus módszerekhez. Ezek mind-mind olyan antinómiaként merednek a gondolkodók elé, melyeknek megoldását legfeljebb látszólag adhatják meg. A folyóiratnak azonban érdeme az, hogy egyfelől feldolgozza az erre vonatkozó anyagot, másfelől, ha álmegoldásokkal enyhítve is, mindenütt valamilyen formában kimondja ezeket az antinómiákat. Eklekticizmusa éppen ezekben az ellentétekben való megrekedésből következik. Megoldást nyilván csak az adhatna, ha az egész téves gondolatkört, a *circulus vitiosus*okat, a kiindulóponttól kezdve átértékelné, és legalábbis

¹⁸ I. m. 26. l.

¹⁹ I. m. 27. l.

²⁰ I. m. 35. l.

²¹ I. m. 46–54. l.

ahhoz az alapgondolathoz térne vissza, hogy újra rekapitulálja a megtett utat, melyet Keats így fejezett ki *Óda egy görög vázához* c. versében:

When old age shall this generation waste
Thou shalt remain in midst of other woe
Than ours, a friend to man, to whom thou say'st,
„Beauty is truth, truth beauty — that is all,
Ye know on earth and all ye need to know.”

Ha rajtunk múlás úli már torát,
te megmaradsz s míg új jajokkal ég
az új kor, nékik is zengsz, hű barát:
„A Szép: igaz s az Igaz: szép!” — sose
áhítsatok mást, nincs főbb bölcsesség!

(Tóth Á. fordítása)

ROBERT WEIMANN CIKKE: A „NEW CRITICISM” ÉS A
POLGÁRI IRODALOMTUDOMÁNY

Robert Weimann világos, áttekinthető képet nyújt az amerikai és angol irodalomelmélet újabb fejlődéséről, rávilágít az egyes jelenségek történelmi és társadalmi okaira, és marxista szempontból értékeli mind a negatívumokat, mind a pozitívumokat.¹

Bevezetőben a cikk rámutat arra, milyen fontos szerepet játszik ma az irodalomtudomány a kulturális életben, az irodalmi művekkel kapcsolatban világnézeti, megismerési kérdésekben is állást foglal, és így egyre inkább a filozófia szerepét kezdi betölteni. Éppen ezért nagy jelentőségű a New Criticism-nek alapos marxista értékelése. A New Criticism az amerikai és angol irodalomtudomány vezető irányzata. Új kritikusoknak nevezik magukat mindazok az interpretátorok, akik módszerükben és értékelésükben tudatosan eltérnek a hagyományos irodalomtudománytól.

Weimann a történelmi materializmus követelményeinek megfelelően történelmi előzményeivel együtt vizsgálja és magyarázza a New Criticism-nek nevezett irányzatot. A New Criticism szellemi gyökerei a viktoriánus kritikához nyúlnak vissza. A viktoriánus kritika hanyatlása Hazlitt után kezdődött meg, és végül teljes impresszionizmusba és szubjektivizmusba torkollott, azáltal hogy az egyes olvasó ízlését választotta a művészi alkotás megítélésének egyetlen mércéjévé. Így természetesen az értékelés kérdése számba sem jöhet. A kritikának viszont egyik leglényegesebb momentum a értékelés, amelyhez meghatározott értékmérőre van szükség. Ez a szükséglet teremtette meg a kritika terén egy új irányzat kifejlődésének lehetőségét.

De nemcsak a kritikában volt szükség megújulásra, hanem a szellemi élet valamennyi területén. A 30-as években általános támadás indult meg magának a polgárságnak a köréből saját liberális individualista szelleme ellen. A polgárság megújulási kísérlete, az antiliberizmus, minden téren normatív elveket, szilárd törvényt, abszolút, azaz legtöbbször metafizikus megköötöttséget követel. Ennek a megújulási kísérletnek szerves része a New Criticism.

A New Criticism e történelmi társadalmi helyének meghatározása után Weimann rátér az irányzat szorosan vett történetének taglalására, mégpedig 3 szakaszban. Az első szakasznak tekinti J. Babbitt és T. E. Hulme munkásságát. Mivel az irodalomtudomány és a filozófia már szinte elválaszthatatlanul összeforrt, Weimann is röviden vázolja az említett tudósok nézeteit mind filozófiai, mind irodalomelméleti kérdésekben. Ezt az előkészítő szakaszt főképpen a polgári forradalom eszméinek és ideáljainak elvetése és a metafizikus konzervativizmus jellemzi. Felismerik az értékmérők égető szükségességét „a relativitás futóhomokja” ellen. A költői alkotás megítélésében az arányosságot és a felépítést tekintik irányadó szempontoknak. Érdekes Hulme felfogása, aki a tökéletlen és véges emberi értékekkel élesen szembeállítja az etika és a vallás abszolút értékeit.

¹ Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik 8. évfolyam 1. szám 1960.

Az emberi dolgokban, művészetben éppúgy, mint politikában szigorú rendszert és rendszerező elvet követel. Weimann rámutat arra, hogy ez az elmélet annak köszönhetette nagy hatását, hogy a reakciós, antihumanista tendenciákat történelmileg jogosult polgári önkritikával párosította. A hanyatlás valódi okait azonban nem ismerte fel, és ezért nélkülözte a történelmi távlatot.

A New Criticism második, a cikkíró által korainak nevezett szakaszában az amerikai Spingarm és T. S. Eliot munkássága a legjelentősebb. Spingarm alapvető értekezésének címe: *The New Criticism*. Azt a tételt, hogy „art is expression”, azaz a művészet történelmi-társadalmi és életrajzi valóságok kifejezése, a visszájára fordítja: „all expression is art” (minden kifejezés művészet). Tehát nem a művészetben keresi az emberi értékeket, hanem az életet szemléli esztétikai szempontból. Tagadja a művészet és a valóság összefüggését. Az értékelés és az értékmérő szükségességét ő is hangoztatja, de kijelenti, hogy a kritikus számára nincs más mérce, mint a művészi alkotás saját törvénye. Weimann rámutat arra, hogy e felfogás tarthatatlan, hiszen ezáltal az értékelés tárgya az értékelés mércéjévé is válik. De Spingarm elmélete is meghatározott feladatot tölt be a polgári irodalomtudomány fejlődésében. A történelmi-társadalmi kategóriák tartalma kérdésessé vált. Spingarm legalább a művészeti alkotások tartalmát akarja megmenteni, oly módon, hogy az előbbiektől radikálisan elválasztja.

T. S. Eliot működése arra az időszakra esik, amikor a polgári művészet válsága elérte legmagasabb fokát. A művészet válságában közvetve társadalmi válság nyilvánul meg. A polgárság ideáljai elvesztették hitelüket. A művészet nem tükrözhetette többé ezeket, ebből pedig Eliot és társai azt a következtetést vonták le, hogy akkor a művészet ne is tükrözzön semmit. Természetesen az öncélú művészet követelése szintén zsákutca-ba vezetett. Weimann megállapítja, hogy a művészet számára is az lett volna az egyetlen egészséges fejlődést biztosító megoldás, ha új társadalmat, új ideálokat állítanak az értelmetlenné vált régi helyébe.

Eliot munkásságában különösen három tényezőt tart fontosnak a cikkíró a New Criticism fejlődése szempontjából: 1. Eliot tradíció kultuszát, 2. a „dissociation of sensibility” és 3. az „impersonal theory of poetry” elméletét. Az első kettő szorosan összefügg. A „dissociation of sensibility” azt jelenti, hogy a jelenkori költő nem képes érzelmi és értelmi élmény egyidejű megörökítésére. Eliot szerint ezen úgy kell segíteni, hogy a múlt hagyományaihoz kell fordulni, amelyek ezt a kettősséget még nem vetik fel. Eliot szóhasználatában a hagyomány a klasszikust jelenti, ellentétben a romantikussal, amely kaotikus és töredékes. Ezen egyoldalúság ellenére is jelentős Eliot tradíció kultusza, mert elmarasztalja az eredetieskedő szubjektivistá futurista költőket.

Az „Impersonal theory of poetry”, azaz a költészet személytelen elméletének nevezi Eliot azt a törekvést, hogy a költő ne saját egyéniségét fejezze ki, hanem egyénfölötti élménytartalmakat közvetítsen. A költői alkotás értékét Eliot szerint nem a költő mondanivalója határozza meg, hanem külső formai sajátságok, képzettársítás módja stb., a kritikusnak tehát erre kell figyelmét összpontosítania, a költő egyéniségét, életét stb. pedig egyáltalán nem szabad vizsgálat tárgyává tenni, annak a mű értékeléséhez és értelmezéséhez semmi köze sincs. Később maga Eliot is elismerte, hogy az ilyen tisztán esztétizáló kritika tarthatatlan. A New Criticism további fejlődésére mégis ez volt irányító hatással.

A *New Criticism újabb fejlődése* cím alatt Weimann az ismertetett irányzat jelenlegi állapotát próbálja jellemezni. Ez meglehetősen nehéz feladat, mivel a New Criticism körén belül az értelmezéseknek és értékelési módoknak olyan változatos sokasága bukkant fel, különösen az Egyesült Államokban, hogy szinte lehetetlen közös nevezőre hozni őket. Angliában legjelentősebb F. R. Leavis és W. Empson munkássága. Még Eliotnál is következetesebben valósítják meg az aprólékos szövegelemzés módszerét. A jelszó

„close reading” (figyelmes olvasás). A szövegelemzésre gyakran túlságosan nagy súlyt helyeznek az értékelés rovására.

Az amerikai kritika szélsőségesen formalista, tagadja a művészet és a valóság kapcsolatát. Szerinte a művészet nem élményt közvetít, hanem maga az élmény. Éppen ezért úgy véli, hogy az interpretáláshoz nincs szükség esztétikán kívüli értékmérőkre.

A chicagói kör H. S. Crane köré csoportosul. A múlt hagyományaira támaszkodva az irodalomkritikát szélesebb elméleti alapon akarja kiépíteni. Mindenekelőtt Arisztotelész-ből merít, de nem a mimézis elméletét veszi át, hanem azt a felfogást, hogy a művészi alkotást nem részeiben, hanem mint egészet kell tanulmányozni.

A történeti áttekintés után *New Criticism és az irodalomtudomány válsága* címmel ismerteti Weimann a New Criticism álláspontját a legfontosabb elvi kérdésekben, és egyben marxista bírálatban részesíti ezeket a nézeteket.

Mi a kritika tárgya a New Criticism szerint? Kizárólag az irodalmi alkotás költői — nyelvi része. Ennek elemzését teszi lehetővé a „close reading”. A „close reading” bevezetése részben előnyös volt, mert megkönnyítette az alkotás megértését, egyben azonban le is szűkítette a kritikai hatáskört, mert a művészi alkotást nem különböző vonatkozásaival együtt, hanem önmagában vizsgálta, és ez, mint Weimann nagyon helyesen megállapítja, a New Criticism egyik alapvető hiányossága. A „close reading” mint elv helyes, de nem elegendő. Kiegészítésre szorul, mint ahogy minden induktív kutatás igényelné a dedukciót.

A New Criticism egyik igen jellemző vonása, hogy a legmesszebb menő szabadságot kívánja a szimbólumok értelmezésében. A közelmúltban szimbolikus értelmezések egész sora látott napvilágot. A szimbolista szöveg-exegézis elhomályosítja a mű objektív tartalmát, és háttérbe szorítja a forma analitikusan megfogható elemeit. (Kompozíció, jellemelek.)

A New Criticism nézetei közül talán a nyelv tekintetében elfoglalt álláspont tűnik a legképtelenebbnek. Tagadják a szó objektív jelentését, a szó szerintük csak a beszélő valamilyen pszichológiai reakcióját tükrözi. Ebből következik, hogy az irodalmi alkotásnak, amely nem más, mint szavak szintézise, szintén nincs konkrét jelentése, többértelmű. Ez a felfogás az objektív kritikát lehetetlenné teszi, és szubjektivista spekulációkhoz vezet.

Az új kritika nem fogadja el a valóságot irodalomkritikai kritériumnak. Úgy fogja fel a művészi alkotást, mint egy önmagában nyugvó jelenséget és tagadja, hogy a mű és a realitás között bármely vonatkozás fennáll. A szélsőséges új kritikus, Ransom szerint a költőnek szét kell szakítania a szavak és jelentésük kapcsolatát.

Az a valóságtól való elidegenedés, amely az irodalomkritikában is megmutatkozik, jellemző az egész polgári filozófiára. Száműzték a társadalomtudományokból a valóságot, mert nem tudják kezükben tartani a valóság ellenőrzését.

A SZOVJET STILISZTIKAI ÉS VERSTANI IRODALOM ÚJABB GAZDAGODÁSA

Alig van ország, ahol annyi gondot fordítanak az anyanyelv magasabb igényű, művészi alkalmazásának tanulmányozására, mint a Szovjetunióban; ha csupán az utolsó 3–4 év termését vesszük szemügyre, akkor is előttünk A. I. Jefimov új műve, *Стилистика художественной речи* (A művészi nyelv stiliztikája. Moszkva 1957), B. V. Tomasevskij három posthumus munkája, *Стих и язык* (Vers és stílus. Moszkva, 1958), *Строфика Пушкина* (Puskin strófaszerkesztése. Moszkva 1958), valamint a stiliztika és a verstan köréből tartott egyetemi előadásai: *Стилистика и стихосложение* (Stiliztika és verstan Leningrád, 1959), L. I. Tyimofejev tanulmányai az orosz vers elméletéről és történetéről: *Очерки теории и истории русского стиха* (Moszkva 1958), az egész korábbi stiliztikai irodalom összefoglalásaként V. V. Vinogradov kitűnő kötete: *О языке художественной литературы* (A szépirodalom nyelvéről. Moszkva 1959), végül pedig — a mindmáig világszerte oly kevéssé kidolgozott versmondattan új pilléréként — N. Sz. Poszpelov könyve Puskin költői műveinek mondat szerkesztéséről: *Синтаксический строй стихотворных произведений Пушкина* (Puskin költői műveinek mondat szerkesztése (Moszkva 1960). Ebből a valóban igen gazdag és változatos termésből ezúttal két művet szeretnénk kiragadni: az egyik Tomasevskij posthumus stiliztikája, és verstana, a másik pedig Tyimofejev verselméleti és verstörténeti tanulmánykötete.

I.

B. V. Tomasevskijről (1891–1957) minden nekrológ megállapította,¹ hogy az orosz irodalomtörténetnek és nyelvészetnek egyik legtermékenyebb, legsokoldalúbb munkása volt, aki — talán azért, mert ifjúkorában egyszerre indult filológusnak és matematikusnak — irodalomtörténeti munkáiban is egzaktságra és, hogy úgy mondjuk, szigorú *а н а г с з е р ú с э г р е* törekedett; óvatosan kerülve a frázisszerű közhelyeket, csakis olyan megállapításokat vetett papírra, amelyeknek hitelét mindjárt az orosz és a szovjet irodalom klasszikusaiból vett idézeteknek szinte páratlan bőségével tudta igazolni. Korának nemcsak egyik legjelesebb Puskin-kutatója volt, hanem kiváló összehasonlító irodalomtörténész, fáradhatatlan szövegkiadó, sőt szótáríró is: nevét 20 év óta az orosz irodalmi nyelv minden nagy értelmező szótárának szerkesztő bizottságában megtaláljuk. Tragikus hirtelenséggel megszakadt pályájának utolsó szakaszában, amelyet igen helytelen lenne élete alkonyának nevezni, lelkes szeretettel tért vissza fiatal éveinek metrikai és stiliztikai problematikájához;² hálásak lehetünk tehát a leningrádi egyetem orosz tanszékének, amely az utókor számára Tomasevskij utolsó egyetemi előadásainak

¹ N. V. IZMAILOV megemlékezésén kívül (Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. XVII — 1958. 109–12) fontos Tomasevskij egykori pályatársáé, ROMAN JACOBSON-é is (International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, I/II. — 1959, 313–6). Vö. VINOGRADOV: I. m. 23 kk.

² TOMASEVSKIJ 1909 óta tett közzé metrikai tanulmányokat; két legfontosabb régebbi műve: Русское стихосложение, Метрика (1923) és О стихе (1928). Puskin jambikus ötöséről írt értekezése Berlinben jelent meg 1924-ben; poétikai kézikönyve (Теория литературы. Поэтика) 1925 és 1931 között 6 kiadást ért meg.

anyagát hozzáférhetővé tette. A V. Ia. Propp szerkesztette kötet összeállítói között is kiváló verskutatót találunk V. E. Holsevnyikov személyében;³ minden garancia megvan tehát arra, hogy a közzétett szöveg, bizonyos elkerülhetetlen simítások ellenére, valóban a szerző intencióit tükrözi.

A több mint 500 lapos kötet nagyobbik felét, a stilsztikának szentelt részt fontos elméleti bevezetés előzi meg (7–22). Ennek leglényegesebb fejezete forma és tartalom viszonyának rövid, de beható elemzése. Tomasevszkij, akárcsak az irodalomelmélet egy másik, távoli pólusán álló Paul Valéry, forma és tartalom o s z t h a t a t l a n s á g á t vallja; metsző gúnnyal beszél azokról, akik a formát valamiféle „pohárnak” vélik, s formai kérdésekkel kapcsolatban olykor már-már az „ízléses tálalás” ilyen vagy olyan módjára gondolkodik. Tomasevszkij a formát egyenesen elválaszthatatlannak tartja a művészi alkotás lényegétől: ugyanazon oszthatatlan egész két pólusa a forma és tartalom (2). Nem hajlandó fenntartás nélkül elfogadni azoknak nézetét sem, akik a valósággal első-sorban a tartalmat kapcsolják össze; szerinte csak olyanok állíthatják ezt, akik „a művészetet a valóságon kívülinek képzelik” (i. h., jegyzet). Ugyancsak fontos része a bevezetésnek az a néhány lap, ahol Tomasevszkij a jó stílus alapkövetelményeire tanító normatív stilsztikát — szerintünk igen helyesen — elhatárolni igyekszik a művészi igényű irodalmi stílust vizsgáló, magasabb rendű stilsztikától (12 kk.).⁴ Ezen utóbbi téren alapvetőnek tartja a szavak affektív, vagyis érzelmi, hangulati értékét (20); természetesen legalább a kötet szerkesztői egy jegyzetben hozzátehették volna, hogy az ilyenféle, „affektivitáson” alapuló stilsztikai felfogás szükségszerűen Bally nyomdokain halad. A stíluscskzők megválogatásában természetesen nem csupán a hangulati elemek a döntők,⁵ s még kevésbé lehetséges kizárólag a szókincs affektív értékelésére törekedni.

A tulajdonképpeni stilsztikai rész öt nagy szakaszra oszlik. Az I. a klasszikus orosz irodalmi nyelv kialakulását tárgyalja, külön fejezetet szentelve Puskin és Gogol nyelvének; a II. lexikális kérdéseket érint, a III. a legfontosabb szóképek (tropusok) áttekintése, a IV. a frazeológiával foglalkozik, végül az V. a költői nyelv mondattanának a korábbi hasonló munkákhoz képest igen részletes és finom megfigyelésekben gazdag elemzése. Sajnos még ebből a nagyon körültekintő áttekintésből is hiányzik a szépirodalmi s különösen a költői szövegek hanghatásainak vizsgálata, vagyis az, amit egykor éppen orosz kutatók a költői nyelv „hangszerelésének” (звуковая инструментовка) neveztek.⁶

Mindezen fejezetek közös érdeme az, hogy Tomasevszkij, noha természetesen kénytelen kiragadott példákhoz folyamodni, sohasem közöl t ú l s á g o s a n r ö v i d idézeteket; amikor például az egyházi szlávból átvett szavak és kifejezések stilsztikai funkcióját méltatja (99 kk.), oly bőven idéz például Zsukovszkij Odisszeia-fordításából, hogy az olvasót valóban a tárgyalt mű hangulatába ringatja. Érdekes, hogy a n e m s z l á v nyelvekből átvett lexikális elemeket⁷ варваризм (barbarizmus) néven tartja számon (107), ami arra mutat, hogy e szónak nem feltétlenül tulajdonít rosszalló árnyalatot. Mindenesetre első pillantásra meglep, hogy e terminológia következtében „barbarizmusok” lettek pl. Lomonoszovnak olyan klasszicizáló görög kölcsönszavai is, mint стихии 'a négy elem', эфир 'aether' stb. (123); ezek természetesen egészen más jellegűek, mint többek közt Lermontovnak keleti tájhangulatot festő török stb. jövevényszavai. Érdekes, hogy az egzotizmust és az orientalizmust mint nagy tárgy- és stílustörténeti kategóriá-

³ В. Основы русского стихосложения (Az orosz verselés alapelvei). Leningrád, 1958.

A szépirodalmi nyelvvel foglalkozó stilsztika külön elnevezést is érdemelne, melyet, persze merev elhatárolás nélkül, szembe lehetne állítani a normatív stilsztikával.

⁴ Marouzeau felfogásából kiindulva újabban magunk és mások az irodalmi kifejező eszközök megválogatását sokkal szélesebb körűnek tartjuk s nem csupán affektív mozzanatokkal magyarázzuk. Az „affektív stilsztikával” szembe-állítható „globális stilsztikáról” vö. GÁLDI L.: Az olasz költői nyelv és a humanizmus, Budapest 1957, bevezetés.

⁵ A „phonétique expressive” rendszeres tárgyalásának mellőzéseért némileg kárpótól a verstani rész sok finom megfigyelése. Minderről l. még alább, Tyimofejev könyvével kapcsolatban.

⁷ A 115. l-on statisztikát közöl az orosz nyelv idegen szavainak arányáról (kb. 25%); a gallicizmusokat 7%-ra becsüli a latin—görög kölcsönszavakat 6%-ra stb. Kár, hogy legalább a kiadók nem mutattak rá e statisztika forrásaira.

kat Tomasevszkij mintha nem választaná el teljes világossággal a 18. századi klasszicizmustól; mindehhez persze a szépirodalmi nyelv szókincsének részletesebb ízléstörténeti megvilágítása lett volna szükséges. Ami a neologizmusokat illeti, további fontos feladat lenne megvizsgálni, hogyan illeszkedtek bele a modern orosz költői nyelvbe a technika fejlődését nyomon követő új szavak, s hogyan válhat „stiléma”, sajátos stilisztikai funkcióval felruházott kifejező eszköz látszólag rideg tudományos műszavakból is.

Nagyon szilárd filológiai megalapozottságot mutat a szóképek tárgyalása: bármily rövid is pl. a költői jelző elemzése (200–8), Tomasevszkij alkalmat talál nemcsak arra, hogy részletesen elemezze Lermontov jelzőit, hanem arra is, hogy megemlékezzék egy-egy nagy orosz költő kedvenc jelzőiről. Kissé kevés azonban a modern példa; Tyihonov egyik jelzős szerkezetével kapcsolatban („rózsák bíborszín zizzenése” 208) érdemes lett volna utalni a synaesthesia jelenségére is. Méltán mondhatjuk lenyűgözőnek a metafora és a metonomia tárgyalását (220 kk.): hadd emeljük ki ezzel kapcsolatban, hogy Tomasevszkij — az orosz terminológia sajnos sokszor tapasztalható ingadozásait gondosan elkerülve — csakis azt nevezi költői képek (поэтический образ), ami valóban az; nem koveri tehát bele ebbe a fogalomba pl. valamely irodalmilag ábrázolt hős ilyen vagy olyan megelevenítését.

A stilisztika mondattani kérdéseinek szentelt rész (252–89) a könyvnek egyik leggondolateltőbb fejezete: szinte minden sora arra figyelmeztet, mennyi tennivaló van ezen a még alig kimunkált területen. Tomasevszkij áttekintése — egyetemi előadások foglalatára lévén — természetesen nem tekinthető a felvetett problémák kimerítő tárgyalásának; elég azonban elolvasnunk például az inverzió elemzését (269 kk.), s máris láthatjuk, ismét mennyi finomsággal mélyed el szerzőnk egy-egy Puskin vagy Baratsinszkij sor elemzésébe. Sajnos a munka jellege nem kedvezett a horizont összehasonlító jellegű kiszélesítésének; mindazonáltal kétségtelen, hogy az a Tomasevszkij, aki az összehasonlító verstörténetnek is jeles munkása volt (vö. például B. O. Unbegaun *Russian Versification* c. könyvére vonatkozó kitűnő megjegyzéseivel: Вopr.языкозн. 1957/3.), tökéletesen ismerte azt az európai háttérrel is, amelyből kinőtt, bizonyos korban, bizonyos művelődési körülmények közt, az orosz költői inverzió.

Sajnálatos, mily röviden tárgyalja Tomasevszkij a gondolatritmuson alapuló párhuzamos szerkezeteket (282). E vonatkozásban dokumentációját nagyon hasznos lett volna a népköltészet felé kiszélesítenie; stilisztikája azonban — akárcsak a mi egyetemi stilisztikai tankönyvünk (erről vö. ItK. 1960.) — szinte teljes következetességgel nem a folklór s következésképpen nem a népköltészet nyelvi kifejező eszközeit tárgyalja. Ismét sürgős feladat adódik ebből: lássuk végre a nép- és a műköltészetet együtt a stilisztikai kutatások tükrében is.

Ugyanebből a gondolatból kell kiindulnunk a könyv második felével, a verstani szakasszal kapcsolatban. Érdekes látnunk, hogy a klasszikus formakincs történeti előzményének tárgyalásába mennyire nem kapcsolódik bele ezúttal az orosz népköltési formák tárgyalása, s fel sem vetődik az a kérdés, vajon pl. a Szimeon Polockij és mások használta középmetreszes tizenhármassnak (7, 6) vannak-e egyrészt népköltési megfelelői (többek közt a kolomejka-ritmus vonalán, de általános szláv verstani szempontból is!), másrészt pedig mi rejlik e forma megfeleléseként például lengyel területen. A rím előzményeinek tárgyalása már teljesebb: itt ti. utalás történik többek közt a bilinák sorvégi összecsengésére is: (418–9.) Nagyon finom és pontos Tomasevszkijnek metrum és ritmus viszonyára vonatkozó elemzése; öröndetes, hogy a metrum ritmikai realizációinak vizsgálatát kiterjeszti az újabb orosz lírára is. A klasszikus példákat kitűnően egészítik ki azok a megjegyzések, amelyek nem csupán Majakovszkijra, hanem Blokra és például Brjusovra is vonatkoznak (400–1). Brjusovnál és más modern költőknél a hangsúlytalan ízeknek több szótagra bontása feltétlenül germános jelenség; az orosz líra felé nyil-

ván elsősorban a német költészet közvetítette, bár sok orosz költő (így Zsukovszkij) közvetlenül merített régebbi angol hagyományokból is. Ami a rímet illeti, ennek fajtáit és hangulati árnyalatait Tomasevszkij oly gyöngéd részletezéssel tárgyalja (406 kk.), hogy e fejezet, mint általában a szerző minden verstani munkája, méltán válhat majd ifjú szovjet költők irodalmi kalauzává. A verstanban egyébként ismét előkerülnek versmondattani kérdések is: ilyen többek közt az orosz enjambement nagyon tüzetes vizsgálata (melyet hasznosan lehetne összevetni például Fónagy Ivánnak ugyanezen metrikai és szintaktikai jelenségre vonatkozó nézeteivel).⁸ Hogy a metrum fogalmát mily ruganyosan értelmezi Tomasevszkij, arra kitűnő példa a verstani rész utolsó szakasza: Majakovszkij metrumainak tárgyalása (480 kk.). Tomasevszkij élesen szembelyezkedik Stokmarnak azzal a nézetével, amely csupán a sorzárlatokon alapuló verstípust vél felfedezni Majakovszkijnál; mint e sorok szerzője is,⁹ Tomasevszkij szükségesnek tartja rámutatni Majakovszkij látszólag szabad ritmusainak metrikailag kétségtelenül kötött elemeire.

II.

Amikor Tomasevszkij 1957-ben, életében megjelent utolsó írásaként, ismertetést tett közzé B. O. Unbegaun *Russian Versification* című ismert munkájáról, szigorú, de mindvégig tárgyilagos bírálata e szavakkal fejezte be: „A mű tévedéseiért nem a szerző felelős; ... ezek abból erednek, hogy ... még mindig nem áll rendelkezésünkre olyan ... munka, amely kifejtí és magyarázza az [orosz] verselés elméleti és történeti alapjait” (Вопр. языкозн. 1957/3, 134). Ez a kijelentés, amely még bizonyára sokáig fogja munkára sarkallni a szovjet metrikusokat, pontosan tükröződik L. Tyimofejev fentebb említett legújabb munkájában (vö. 430. l.), amelynek első része (*Cmux как система пещу*, vagyis körülbelül: A vers mint beszédaktusok rendszere) megfelel Tomasevszkij elméleti kívánalmainak, második része pedig (Az orosz vers fejlődéstörténetének vázlata a XIX. század elejéig) voltaképpen ugyanazt a történelmi képet mutatja be, de nagyobb részletességgel, amelyet általános vonásaiban jórészt már Tomasevszkijnél is megtalálunk.¹⁰

Tyimofejev nagy érdeme, hogy igen körültekintően idézi a tárgyalt kérdések külföldi irodalmát. Szívesen polemizál nemcsak P. Verrier két nagy szintézisével,¹¹ hanem például a nálunk még alig ismert H. Morier-val.¹² Az említett — és sok más — forrás alapján Tyimofejev különösen metrum és ritmus problémáival foglalkozik behatóan; örömmel látjuk, mily határozottan foglal állást a ritmikai egységet alkotó modern sorfajoknak „lábakra” osztása ellen (62). Tyimofejev mindennemű lélektelen „skandálást” elítél, s teljes joggal követeli, hogy a verselemzés a verses szövegnek tényleges hangzásán («реальное звучание») alapuljon. Tomasevszkijel egyetértésben Tyimofejev is nagy fontosságot tulajdonít a verses szövegtől elválaszthatatlan szüneteknek; igen szellemes példával bizonyítja (69), hogy alkalmilag éppen a metrumnak megfelelően jelentkező szünet különbözteti meg a prózát a verses szövegtől. — Kitűnő a versritmus nyelvi forrásainak elemzése is: Tyimofejev szerint végeredményben alig jelentkezhet olyasmi verses szövegben, aminek legalább alapelemei ne lennének meg bármely nyelvi nyilatkozatban is (72). E ponton persze szerettünk volna valamit hallani a metrumok eredetéről is, hiszen egyelőre nem világos, vajon ezeket Tyimofejev zenei fogantatásának

⁸ A költői nyelv hangtanából. Bp. 1959, 190 kk.

⁹ Vö. Acta Linguistica Hung. 1953, 447 kk.

¹⁰ Természetesen a történeti feladatokat ezzel maga Tyimofejev sem tartja elintézetnek; műve bevezetésében (16) ígéretet tesz a XIX. és XX. századi orosz vers további történetének kidolgozására.

¹¹ Essai sur les principes de la métrique anglaise (1909—10); Le vers français (1931—2).

¹² A szovjet szerző H. MORIERnek a szabadverset tárgyaló könyvére hivatkozik (Le rythme du vers libre symboliste et ses relations avec le sens. Genève, 1943); MORIERnek egyik újabb munkájáról (La psychologie des styles. Genève, é. n. [1959]) l. FILK. 1960, 454—5.

tartja-e, vagy pedig — akár csak nálunk Szabédi László — a beszélt nyelv egyes ritmikai egységeiből, szólamából származtatja-e.¹³ Metrum és ritmus viszonyát természetesen Tyimofejev is — akár Zsirmunszkij vagy Tomasevszkij — teljesen korrektül értelmezi; a ritmusrealizációkkal kapcsolatban bőven merít B. Taranovszki művéből, a legjobb orosz verstani monográfiák egyikéből.¹⁴ Nem hiányzik a XX. század nagy orosz „kísérletező” költőinél, többek közt Brjusovnál előforduló szabadabb kezeléű jambusok elemzése sem (159); mindez csak tovább árnyalja az eddig ismert általános képet. — A rím tárgyalása Tyimofejevnél vázlatosabb: mindössze két lap (52—3), de még ebben a nagyon sommás tárgyalásban is könnyű felfedeznünk nem egy vitatható állítást. Nem tudjuk, honnan merítette például azt a felfogást, hogy a rím kifejezetten a *s z a v a l t* vers jellemző sajátossága («явление речевого стиха» 53). A középkori latin költészetnek rimessé váló átalakulása ezt az állítást semmiképpen sem támasztja alá: a korai ír himnológia (VI—VII. sz.) csupa *é n e k e l t* verset foglal magában, s mégis már valósággal tobzódik a szebbnél szebb rímekben! S nem rímes-e az egész régi francia, olasz, spanyol, román énekköltészet?

Rendkívül érdekes Tyimofejev könyvének 2. terjedelmes fejezete (A vers művészi funkciója. 73—117). Tyimofejev nagy jelentőséget tulajdonít az alkotó egyéniségének: természetes tehát, hogy az egyéniség tükröződését nem csupán a tartalmi mozzanatok kialakításában és elrendezésében keresi, hanem a vers egészében, „belső” és „külső” alkatában is (élmény és művészi megformálás egységére különösen a 84—5. lapon idéz kitűnő példákat Blok és Lermontov verseiből).¹⁵ Ámde az irodalom alkotói együttesen is valami mást képviselnek, mint a népköltészet; Tyimofejev tehát összehasonlítóképpen hosszú kitérést szentel a népköltési stílus néhány sajátosságának. Ezzel kapcsolatban foglalkozik részletesen az enjambement-nal, amely szerinte kifejezetten a „poésie d’art” körébe tartozik s a népköltésben teljesen ismeretlen. E kérdés azonban további tisztázást kíván; egyelőre inkább Potyebnya nézete látszik elfogadhatónak, mintsem a Vosztokové és az őt követő Tyimofejev.¹⁶ — A verses szövegeket a továbbiakban Tyimofejev az *e x p r e s s z í v* (de nem affektív!) beszéd sajátos módon elrendezett válfájának tekinti (109), ami azt jelenti, hogy felfogása lényegében a Marouzeauval rokon, aki szintén az expresszivitást állította egész stilisztikája tengelyébe. Expresszív mozzanatnak tekinti Tyimofejev például a költői szó- és szerkezetismétlést is, kár azonban, hogy e tekintetben — néhány nagyon jó példa ellenére — a hagyományos poétikai terminológiát még annyira sem veszi tekintetbe, mint utolsó művében Tomasevszkij.¹⁷ — Az intonációnak, mint a költői nyelv fontos tényezőjének természetesen Tyimofejev is nagy figyelmet szentel; sajnos Puskin néhány sorának hangjegyek segítségével történt átírása (124) a hangok időértéke tekintetében távolról sem oly pontos, mint azok a kottapéldák, amelyeket például már magyar verstani munkában is találunk.¹⁸ — Az elméleti részből még csak egy mozzanatot szeretnénk kiemelni: a 148—9. lapon, miután korábban annyi hasznos megjegyzést olvastunk tartalom és forma együttes szuggesztivitásáról, Tyimofejev

¹³ Egyes megjegyzésekből (95 kk. és főleg 100, valamint 141 kk.) az előbbi felfogásra gondolhatunk; ámde akkor miért hangoztatja többször is Tyimofejev, hogy „a vers tanulmányozása közben a zenei elemnek s e m m i f é l e s z e r e p e t n e m s z a b a d t u l a j d o n i t a n u n k” (95)? Ennek és vers összefüggését helyesebben ítéli meg HOLSEVNYIKOV: i. m. 4.

¹⁴ Руску лводельни ритмови. Беград, 1953.

¹⁵ Az egyéniség szerepét erőteljesen hangsúlyozza Tyimofejev a műfordításokkal kapcsolatban is: nem véletlen, hogy Goethét éppen Lermontov tudta kongeniálisan fordítani (130—1).

¹⁶ VOSZTOKOV szerint ugyanis az orosz költészetben minden sor teljes gondolatot tartalmaz (idézte 102), POTYEBNYA viszont sokkal óvatosabban, csak annyit mond, hogy a népi énekszöveg tagolása a dallamához igazodik (i. h.). Az utóbbi állítás valószínűbb, mert pl. egy ilyen bílma-sor: «Во славном во городе во Києви (Kievben, a dicső városban) nem teljes mondat ugyan, de szó szerkezet, amely valóban megfelel a dallam- és ritmusvonal bizonyos szakaszának. Minderről l. még FILK. 1955, 188.

¹⁷ Fent idézett verse («Что урно, паюсть эра...») ugyanis pompás példa az anaphorára is; miért nincs tehát szó, mint Tomasevszkijnél, legalább a leggyakoribb poétikai és retorikai alakzatokról? Ugyancsak hiányzik vers- és mondat szerkezet bensőséges kapcsolatának alaposabb elemzése.

¹⁸ Tyimofejev átírása ugyanis jóformán csupa egyforma időértékű negyedhangjegyet alkalmaz, s ezzel az orosz vers ritmusát már-már „cantus planus”-szá alakítja! Pontosabb és hajlékonyabb átírást nyújt (Ránki György nyomán) FÓNAGY: i. m. 113—5.

mintha ismét megriadna saját eredményeitől, s talán túlzott határozottsággal hangoztatja azt a tételt, hogy a versritmust egymagában nem lehet kifejező elemnek tekinteni. Ám legyen, ha tetszik, a tartalomhoz simuló kísérőmozzanat: annyi bizonyos, hogy kellő óvatossággal a jambikus, trochaikus, anapestikus stb. sorfajok kifejező jellegét mégis csak lehet tipizálni! Az orosz költői nyelv egész „hangszerelése” tehát továbbra is vizsgálendő probléma marad, s azt, aki — minden egyéb mozzanat figyelembevételével — végre e téren is komoly rendszerező munkát próbálna végezni, még nem kellene feltétlenül „formalistának” tartanunk.¹⁹

E rövid ismertetés keretében nincs lehetőségünk Tyimofejev könyvének második, kifejezetten verstörténeti jellegű részével behatóan foglalkoznunk; annál kevésbé látszik ez szükségesnek, mivel — mint fentebb már jeleztük — Tyimofejev voltaképpen ugyanazt a kort tárgyalja, amellyel már Tomasevszkij is foglalkozott. Tomasevszkij vázlatos formában maradt egyetemi előadásaitól mégis elválasztja azonban Tyimofejev rendszerezését három olyan körülmény, amelyre most, ismertetésünk befejezéséül, érdemesnek tartjuk rámutatni:

a) Tyimofejev sem könyve elméleti részében, sem pedig az orosz verstörténet összefoglalásában nem hanyagolja el a népköltészetet: Veszelovszkij, Peretc és mások nyomán különösen a korai korszakokkal kapcsolatban újra meg újra kitekint a népköltés formai hagyományaira, s a műköltészet kezdeteit is részben ezzel hozza kapcsolatba.

b) Tudatosan törekszik arra, hogy az orosz vers történetét lehetőleg beleágyazza a keleteurópai, sőt az általános európai verstörténetbe. Az orosz szótagszámláló vers kezdeteit tehát kapcsolatba hozza a lengyel szillabizmussal (241), amely persze szintén hosszú történeti fejlődés eredménye.

c) Ahol módja van rá, nem feledkezik meg új verstörténeti adatok feltárásáról sem. Amikor például idézi Mazonnak és Unbegaunnak az 1672-ben kiadott Artaxerxes-játék²⁰ helyenként jambikus ritmusára vonatkozó megállapításait (320), mindjárt hozzáteszi, hogy Sz. Polockijnál már valamivel korábban, 1660 körül találunk jambikus sorokat. Még érdekesebb a következő kronológiai kiegészítés: mivel Unbegaun egyetlen konkrét példát sem idézett a jambikus tizes XVIII. századi előfordulásaira (vö. *La versification russe* 43), Tyimofejev gondosan jelzi, hogy az orosz „blank verse” első példáját már 1748-ban megtaláljuk, mégpedig Lomonoszov retorikájában (321).

Tyimofejev könyvének második része tehát az orosz verstörténet értékes gazdagodása; a legfontosabb továbblépés már most az lenne, hogy minden jelesebb orosz költőről készüljön olyan metrikai repertórium, aminő Puskinról immár jó negyedszázada kezünkben van,²¹ s ezzel járjon azután együtt az egyéni versrendszerek funkcionális értékelése is.²² Minden ilyen monográfia valóban „gradus ad Parnassum” lenne az előbbutóbb megírandó nagy műhöz: az orosz verselés történeti összefoglalásához, amely majdan minta lesz más szláv népek verstörténete számára is.

¹⁹ A naív, szemantikai háttér nélküli formalizmust természetesen TYIMOFEJEV helyesen bírálja (116); hasznos lett volna azonban pontosabb különbséget tennie a költői szöveg általános eufóniája s bizonyos tudatosan alkalmazott kifejező hanghatások közt (alliteráció, magas és mély, kemény és lágy hangok megválogatása, expresszív rímek stb.).

²⁰ Ezt az érdekes, Lyonban megtalált darabot A. MAZON és FR. COCROU tette közzé 1955-ben. Verselésével B. O. UNBEGAUN foglalkozott: *Revue des Etudes Slaves* 1955, 32 kk.

²¹ Vö. H. В. Лапушина, И. К. Романович, Б. И. Ярхо: *Метрический справочник к стихотворениям А. С. Пушкина*. h. n. [Leningrád], Academia, 1934.

²² Vö. GÁLDI L.: Az orosz vers funkcionális problémái. *FiLK*. 1955, 185—203.

A WEIMARER BEITRÁGE 1960-AS ÉVFOLYAMA

A *Zeitschrift für deutsche Literaturgeschichte* — *Weimarer Beiträge* az NDK legtekintélyesebb irodalomtörténeti folyóirata. Az 1960-as évfolyam közel hatvan ívet felölelő anyaga példás szerkesztésben, igen gazdagon illusztrálja az NDK-beli germanisztika magas színvonalát. A tanulmányok, közlemények, recenziók tematikailag átfogják vázlatosan az egész német irodalmat. A korai irodalomból Heinrich von Melkről közöl cikket a folyóirat. Természetesen jelentős helyet foglal el a klasszicizmus korának problematikája. Több nagyobb tanulmány és számos kisebb közlemény tárgyalja Schiller életművének egy-egy fontos fázisát; más tanulmányok pedig a Faust-téma megvilágításához járulnak hozzá. Goethe, Schiller továbbá Heine életművének cseh, orosz, lengyel vonatkozásairól részben külföldi szerzők tollából olvashatunk érdekes elemzéseket. (Itt jegyezzük meg, hogy a magyar germanistikát Benkő Lászlónak egy tanulmánya képviseli a folyóiratban. A külföldi munkatársak közt különösen nagy számban szerepelnek a szovjet germanisták.)

A szerkesztés az 1960-as évben arra törekedett, hogy a tanulmányok tematikáját a rokon diszciplínák felé is kiterjessze. Így kapott helyet egy leningrádi szerző tanulmánya az ifjú Goethe nyelvéről és stílusáról, s egy másik tanulmány, amely Heine szépség-felfogásáról szól. A német irodalomtudománynak is izgalmas problémája a hagyományok feltárásának kötelessége. Tanulmányok sora törekszik arra, hogy elfelejtett vagy félremagyarázott alkotókat a marxista irodalomszemlélet fényénél megérdemelt helyükre állítsa. Az évfolyam egyik kiemelkedő írása Paul Reimann prágai professzor cikke Ludwig Anzengruberről, a múlt századvég legnagyobb osztrák realista írójáról szól. Egy másik, szintén jelentős írás Keller *Zöld Henrikjében* mutatja meg a feuerbach-i filozófia hatását. A folyóirat harmadik száma mintegy Fritz Reuter-számként négy nagyobb tanulmányt közöl az író 150. születési évfordulója alkalmából rendezett greifswaldi konferencia előadásai közül. Ezek az írások feltárják az alnémet irodalom e jeles képviselője életművének demokratikus, társadalmi érzékenységu vonásait.

A századunk irodalmával foglalkozó írások közül figyelemre méltó a marbach-i expresszionizmus-kiállításról szóló beszámoló és az expresszionizmus egyes kérdéseinek tárgyalása másutt Hasenclever kézírataival kapcsolatban. Más tanulmányok Heinrich Mann *Untertanjának* keletkezéstörténetével; a *Mario és a varázslónak* Th. Mann életművében betöltött jelentőségével; Johannes R. Becher himnuszaiával; Anna Seghers novelláskötetével; Arnold Zweig drámai kísérleteivel foglalkoznak.

Miként a német kulturális élet egészében, úgy a folyóiratban is fontos helyet foglal el a szocialista irodalom és az irodalomelmélet genezise. Kiemelkedik e téren Hans Koch tanulmánya Lenin *Pártszervezet és pártirodalom* c. cikkéről; s ugyancsak a pártosság problémáját tárgyalja A. Dymshitznek a Sickingen-vitáról szóló írása. Egy rövid közlemény elemzi a harkovi írókonferencia jelentőségét a német proletáriradalom fejlődésében. A Művészeti Akadémia lipcei proletáriradalmi kutatócsoportjának munkajelentése úgy-

szólván a német szocialista irodalom vázlatos genezisének nyújtja, s módszertanilag is igen fontos és tanulságos a magyarországi kutatás számára. E témakörben feltétlenül megemlítendő még Erhard John értékes tanulmánya a *művészet és a nép* kapcsolatának kérdés-komplexumáról a bitterfeldi konferencia eszméinek fényénél.

A folyóirat igen sok elemző recenziót közöl az európai germanisztika eredményeiről, s különös figyelemmel kíséri és bírálja a nyugatnémet germanisztika nem marxista szemléletű produktumait. Növeli még az évfolyam értékét az a három terjedelmes bibliográfiai gyűjtemény, amely egyrészt a felvilágosodástól az 1848-as forradalmakig terjedő időről szóló hazai, s másrészt a német klasszicizmusról szóló nemzetközi irodalom újabb eredményeit foglalja egybe.

A Tolsztoj emlékév irodalmából

CSALA KÁROLY

AZ ÍRÓ HALÁLÁNAK 50. ÉVFORDULÓJARA MEGJELENT SZOVJET CIKKEK ÉS TANULMÁNYOK SZEMLÉJÉBŐL

Az ötvenéves jubileum spontán „seregszemléje” sok érdekes tanulsággal szolgál a tolsztoji mű irodalomtörténeti-esztétikai feldolgozásának mai állásáról. A publikált „adalékok” (levelek, naplók, okiratok, visszaemlékezések, jegyzőkönyvek) szép száma beszédesen mutatja, hogy a Tolsztoj-kutatás még e téren sem tekinthető a közeli jövőben lezártnak.¹ Tolsztoj életműve problémáinak és a múlt századi irodalom fejlődési kérdéseivel való összefüggéseinek a részletekbe is menő, s egyre konkrétabb feltárására pedig (az alábbiakban ismertetett írások a tanúk rá) a szovjet irodalomtudomány csak mostanság kerít sort, miután — természetesen — az alapvető kérdéseket már tisztázta. Szemlénk anyagának — az irodalmi és irodalomtörténeti folyóiratokban napvilágot látott cikkeknek és tanulmányoknak — jellemzője, hogy általában nem összefoglaló-ismétlő jellegűek (bár akad köztük ilyen is), hanem a már ismert területek még megoldatlan problémái felé orientálódnak, mondhatnánk: az ünnepet munkával ünneplők. Ezért ismertetésünkben csupán néhány cikkel, s meghatározott problémakörökkel foglalkozunk, alkalmasint azokkal, amelyekben számottevő előrelepést hozott a jubileum. Ezek: 1. Tolsztoj írói indulásának, első műveinek eszmei-ábrázolási problémái; 2. az író erkölcsi-filozófiai fejlődésének egyes momentumai; 3. esztétikai elvei, főként már rendszerre kristályosodásuk után, tehát az *Anna Karenyina* írásának idejétől számítva.

1.

A pályakezdő Tolsztoj megértéséhez elengedhetetlen életmódjának, emberi fejlődésének tanulmányozása. Tolsztoj eléggé kivételes jelenség a világ-irodalomban már csak azért is, mert mindjárt kész, tudatosan realista íróként lépett a színre. Mi több, művészi módszerében, esztétikai és filozófiai nézeteiben is megvoltak már csírájukban jövő életművének erős és gyenge oldalai. Ez a megállapítás látszólag leegyszerűsíti Tolsztoj fejlődésének kérdését: a kezdetben is meglevő ellentmondások csupán elmélyültek, kiéleződtek. Ha a fejlődés végeredményét nézzük, akkor tényleg így áll a dolog. De ha a fejlődés folyamatát vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy az eleve adott ellentmondások tulajdonképpen sohasem voltak *adott* ellentmondások, hanem mindig változók, alakulók. Egyéniségének, tehát a társadalomhoz való viszonyának alapvető ellentmondását a következőképpen lehetne megfogalmazni: kezdetből fogva *egyéni* (szellemi-lelki) tökéletesedést hirdet a társadalom megváltoztatása céljából, de kezdetből fogva tudja, hogy az egyéni tökéletesedést *társadalmi* viszonyok, összefüggések akadályozzák. Ennek az ellentmondásnak az előidézője és mindvégig fenntartója az a körülmény volt, hogy sohasem állott

kapcsolatban *aktív* társadalmi erőkkkel. De éppen mert az öntökéletesítés mér-céjét a másokhoz való viszonyban jelölte meg, egyrészt állandóan *kutatnia* kellett a különféle emberekhez fűződő viszony és a velük való kapcsolat lehetőségeit, másrészt állandóan *ellenőriznie* kellett ezeket a lehetőségeket. Mind-ebből két dolog következik. Következik egyfelől művészi módszerének és filozófiájának minden ellentmondása: a gyakorlat hive egyedi és konkrét esetekben, de megtagadja a gyakorlatot általánosan és elvontan; a történelmi fejlődés biztos látója a gyakorlatban, de antihistorikus az elméletben; az egyéni tudat erejét minden esetben pozitívnak (korlátlannak), a társadalom erejét pedig minden esetben negatívnak (korlátozónak) hiszi, de a kettő összeütközésekor tapasztalt eredményben nem csupán egy logikus eredőt lát, hanem mindkettő erőtlenségére következtet belőle, s egy legfelsőbb elrendelőt tétel-vez fel. Másfelől viszont az következik, hogy a gyakorlathoz való kötődés, amelyből egyéniségének és művészetének minden erénye származhatott, — ilyen feltételek mellett — egyúttal minden hibájának és tévedésének is forrásává lett. A kutatás során ugyanis az egyénnek a társadalomhoz való viszonya mindig adott, konkrét módon jelentkezett számára. Ezt a viszonyt kielemezte, a benne rejlő ellentmondásokat feltárta és az egyén lehetőségeinek megfelelően oldotta meg, tehát az adott helyzetben a társadalmat mindig passzív, statikus tényezőként fogta fel. Az ellenőrzés során viszont azt kellett látnia, hogy az egyén számára egyszer már megoldott ellentmondás más aspektusban, tehát más társadalmi összefüggésben, magasabb fokon, szükségszerűen visszatér. Addig azonban sohasem jutott el, hogy az állandóan más és más összefüggésben jelentkező társadalom tapasztalásából a társadalom törvényszerű fejlődésére következtessen.

A fenti gondolatmenet nem valamiféle kitérő akar lenni, hanem Tolsztoj írói indulásához szükséges magyarázat. Az emberiség javára történő öntökéletesítés ugyanis Tolsztoj számára igen korán bekövetkezett szellemi önállósulásától kezdve, alapkérdést jelentett. Ez a tény, amelyet 1847-től vezetett naplói tanúsítanak, érthetővé teszi, hogy tulajdonképpeni ifjúkorában nemcsak hogy nem állt szándékában íróvá válni, de egyenest lenézte a művészetet, nem érzelmi okokból — hiszen mindig is vonzódott hozzá —, hanem racionálisakból. Arra a következtetésre jutott ugyanis, hogy ideális ember, génusz, akivé lenni szeretett volna — „hatalmas ész és érzésgazdagság szilárd akarattal egyesülve” — csak gondolkodó lehet, író nem. De mivel minden önállósága ellenére szellemileg még sokáig éretlennek tartja magát, óvakodik attól, hogy ítéleteit véglegeseknek tekintse, csak akkor fogad el valamit, ha az a gyakorlatban is beválik. Filozófus sem azért akart lenni, hogy filozófus legyen, hanem mert állandóan (élete végéig is) a leghatékonyabb, a legnagyobb lehetőségeket biztosító formákat kereste az „emberiség javát szolgáló szellemi és lelki tökéletesedést” eredményező *valamiféle* tevékenysége számára. Innen a tolsztoji maximalizmus egyrészt, másrészt pedig az, hogy az irodalomhoz elérkezve, kezdettől fogva (bevallatlanul) társadalmi tevékenységnek, az emberekre való ráhatás eszközének fogta fel azt.

S az irodalomhoz — hála önelemzése eszközének: naplóinak — kimutat-ható törvényszerűséggel érkezett el. A fiatal Tolsztojt ezen a szerföltött érdekes — mert kielemezhető — úton kíséri végig *Tolsztoj realizmusának forrásá-nál* című tanulmányában B. Burszov.²

Tolsztoj tehát előbb lett gondolkodó, mint művész. Filozófiáját eleitől fogva átható demokratizmusa azonban ekkor még csak közhelyszerű, általános

emberszeretetből táplálkozott. A tapasztalat, a jelenségek állandó elemzése azonban (jellemző, hogy legrendetlenebb éveiben is, amelyekre később mindig keserűséggel emlékezett vissza, állandóan elemezte viselkedését: szalonokban, kártyaparti közben) — gyorsan eljuttatja annak felismeréséig, hogy az erkölcsi potenciál, melynek megszerzésére törekszik, a népben van meg; és hogy ahhoz eljusson, azt leginkább a környezete akadályozza. Mégis ki akarja kapcsolni életéből a társadalmat, mondván, hogy nem a társadalom, hanem a „világ” törvényei szerint akar változni, tökéletesedni. Nem a parasztokkal akar egyelőre azonosulni, hanem csupán az uralkodó osztályt akarja erkölcsi példájával jó útra terelni. Szimpátiája már a dolgozóké, de gondja még az élvezőkért van. Ám a tapasztalat biztos vezetőjének bizonyul. „A boldogság minden álmát lerombolta a valóság” — jegyzi fel naplójába. Miután nyilvánvalóan kudarcot vallott az a törekvése, hogy rövid időn belül tökéletes legyen és példát mutasson az embereknek, filozófiai önvizsgálatot tart, számot vet az emberi tudat lehetőségeivel. Megállapítja, hogy az értelem, a tudat, jó is meg rossz is egyben. Jó, amennyiben az akarattal párosulva hasznos (nem önző módon csak az egyénnek, hanem más embereknek is hasznos) tevékenységet jelölhet ki és végezhet el, de rossz, amennyiben rámutat a gyengeségekre, a korlátokra, s ezáltal kishitűséget szül. Nem áll meg azonban ennél a még materialista következtetésnél, hanem azt is hozzáteszi, hogy a tudat rossz oldalát kell ellensúlyozni a hittel. Ez a kettősség, bár talán még nem következtetlenség (hiszen ezt a hitet korántsem kell határozott istenhitnek, mégkevésbé a vallás követelte hitnek vélni), abból származott, hogy világátformáló elgondolásaiban mindig az egyéni tudat erejére akart támaszkodni. Ebben a gondolatmenetben már későbbi filozófiájának körvonalai derengenek fel, különösen, ha a tudat jó oldala helyett „erkölcsöt” gondolunk.

Ismét csak a gyakorlat volt az, ami tovább lendítette. Hogyan lehet jót tenni az embereknek? mi a jó? — merül fel benne a kérdés. A tapasztalatból azt szűri le, hogy a jócselekedet — s ebből következően az erkölcsi milyenség — értékelésében nem számítanak a „hajlandóságok és az értelem mértéke” (azaz: a politikai, filozófiai stb. nézetek). Ha ezt összevetjük a fenti fejtegetéssel, világossá válik, hogy a kettő különbségében a tudat és az erkölcs viszonya sajátosan tolsztoji felfogásának genezise rejlik. Az utóbbi az ösztönösség hirdetőjének, az előbbi meg annak a Tolsztojnak az árnyékát vetíti előre, aki még a leggyűlöltebb hősét is többre méltatta, ha gondolkodott, annál, aki — legyen bár kevésbé ellenszenves, — önálló gondolkodásra képtelen.

Ezután újabb probléma merül fel: hogyan lehet erkölcsi, tehát lelki síkon hatni más emberre? Az értelem primátusa esetén még nyilvánvaló volt a válasz: az objektív tudás átadásával. Most azonban nem objektív, hanem szubjektív tartalom tudatos átadásáról van szó. A felelet: „a gyakorlat által.” Ezzel egyidőben megszűnik számára a filozófia felsőbbisége a művészettel szemben. Ilyen mondatokat ír le a naplójába: „... az objektív tudás átadása nem annyira a művészet, mint inkább a tudomány feladata. A művész elsősorban a saját lelki és emocionális tapasztalatának átadására törekszik.”

Első, félbemaradt irodalmi művét, *A tegnapi nap történetét*, (de még más későbbi műveit is) mint naplója sajátos folytatását kezdte el írni.

Tolsztoj művészi újítását mindmáig Csernisevszkij határozta meg a legáltalóbban: a tolsztoji ábrázolás titka „a lélek dialektikájának” nyomkövetése. Tolsztojt nem az ember bizonyos állapotai érdeklik, hanem az a folyamat, ahogyan a környezet és a gondolatok hatására az egyik érzelem átalakul a másikba. Tolsztoj lélekábrázolásának megkülönböztető vonása a kis események jelentősége hősei fejlődése szempontjából, pontosabban: a legapróbb és objektíve legjelentéktelenebb események egyenrangúsága a történelmi jelentőségű eseményekkel. Szemléletesen mutatja ez korán kialakított világfelfogása egyik sajátos vonásának jelentkezését a műben, a művészi módszer egyik sajátosságaként. A gyakorlat tolsztoji értelmezésével függ ez össze, amelyről már fennebb szó volt. Minden pillanat új viszonyba hozza az egyént környezetével, s az egyénnek mindig a *jelen* problémájának megoldására kell törekednie. Éppen ezért objektíve bármennyire eltérő fontosságú lehet két helyzet, vagy esemény, az egyén szempontjából (hisz Tolsztojnál mindig az egyéni tudat a kiindulópont!) egyforma jelentőségűek, illetve mindig az a fontosabb, amelyik a jelenben van.

Tolsztoj újítása nem korlátozódik a lélekábrázolásra, hanem kiterjed az epika sajátosságaira is, sőt újításának lényege éppen a részletekbe mélyülő pszichológia és a széles epikai általánosítások összefüggésében, a mikro- és a makrokozmosz viszonyában rejlik. Ezt a kérdést világítja meg N. Naumova *A jellem problémája a Háború és békében*³ című írása.

„Hogy a műalkotás jó legyen, szeretni kell benne az alapgondolatot... a Háború és békében én a népi gondolatot szerettem” — írja naplójában Tolsztoj. Ez az alapgondolat már magában is teljességgel új, ismeretlen feladatot jelölt volna ki az író számára, de még fokozta a feladat nagyságát, hogy a történelmi folyamatot is ábrázolnia kellett. Az előbbi tényező amellet, hogy sokszereplős, tehát sokszemszögű bemutatást követelt meg, a Tolsztoj számára teljesen új tömegábrázolásnak, mint egy közös élmény tömeges átélése ábrázolásának a problémáját is felvetette. Az utóbbi pedig megkívánta, hogy bármely hős sorsából kiolvasható legyen a történelem változásának iránya. „Mind den egyes történelmi tényt emberileg kell magyarázni és kerülni kell a rutinos történész kifejezéseket” — jegyezte fel naplójába még 1853-ban, ami arról tanúskodik, hogy szinte kezdettől fogva készült a történelem ábrázolására. Hogy az alkotás mégis milyen hihetetlen nehézségekkel járt, híven mutatja 1866-ban Fet-hez intézett levele, amelyben a következőt írja: „A jellemek és mozgásuk elgondolásán kívül, a jellemek összeütközésén kívül, még van egy történelmi elgondolásom is, amely rendkívül bonyolulttá teszi a munkámat, és amellyel, úgy látszik, nem boldogulok. Ezért az első részben inkább a történelmi oldallal foglalkoztam, — a jellem meg csak áll, nem mozog. S ez hiba, amit az Ön levele után világosan megértettem, s remélem, hogy kijavítottam.”

A nép és az egyéniség viszonya a történelmi folyamatban — ezt a hármas összefüggést kellett Tolsztojnak nemcsak mint gondolkodónak, de mint művésznek is kielemeznie, megértenie és megoldania. Ez az összefüggés ugyanis nem csupán a regény filozófiai alapkérdéseként, de egyben a művészi módszer kérdéseként is jelentkezett számára.

Emellet sem vesztette el fontosságát Tolsztoj egész munkásságának kardinális kérdése, az egyén lehetőségeinek kutatása. Mindössze arról van szó, hogy a korábbi évek absztrakt emberszeretethől alakult erkölcsi kritériuma

határozottabban közeledett a társadalmi értelemben vett konkretizálódás felé. Annak az általános emberi erkölcsi potenciának ugyanis, amelynek elérésére törekednie — Tolsztoj szerint — minden embernek legfőbb rendeltetése az életben, immár visszavonhatatlanul és határozottan a paraszti néptömeg lett a letéteményese: gyakorlatilag, bizonyítottan is. A Tolsztoj világnézetében levő ellentmondások viszont cseppet sem gyengültek ezáltal, sőt erősödtek. Mert mindaz, amit a pályakezdő író egyéniségének vizsgálatakor kiindulási pontjából szükségszerűen következő, de egyelőre még csak lehetséges buktatóként megjelölhattunk, most a nagy regény művészi szövetében testesült meg. Annak ugyanis, hogy Tolsztoj az erkölcsi ideált határozottan a néphez kösse, előfeltétele volt életcéljának (jót cselekedni más embernek s ezáltal tökéletesítenie önmagát) teljesen a lelki- és érzelmvilághoz való kapcsolása, az ösztönöktől irányított lelki folyamatoknak az értelem által irányított tudati folyamatok fölé való helyezése. Ez a mozzanat, ami az előbbi összefüggésben mint előfeltétel szerepelt, a tagadás tagadásaként magasabb fokon, mint eredmény jelent meg a *Háború és béke* eszmevilágában és művészi módszerében. Egyfelől az erkölcsi ideál konkrét társadalmi jelentést nyert, másfelől viszont a társadalmi fejlődés, a történelmi folyamat ösztönössé, lelkivé, s ebből következően megismerhetetlenné és determinálttá lett Tolsztoj művében és filozófiai rendszerében. Az ellentét fejlődésének egy még magasabb (végleges) fokán az erkölcsi ideálból „evangéliumos” istenkeresés lesz, a történelmi folyamat pedig hamis illúzióvá, nemlétezővé válik Tolsztoj világképében.

Naumova Tolsztoj fejlődési törvényszerűségeinek mély megértéséről tesz tanúságot, amikor a *Háború és béke* jellemábrázolásának problematikáját nem önmagában, leíró módon teszi vizsgálata tárgyává, hanem a nép-egyénségtörténelem bonyolult komplexumából bontja ki. Az összefüggés meghatározója a nép, tehát a megoldás kulcsa a tolsztoji népfogalom tisztázása.

Az 1860-as években az orosz társadalom legégetőbb problémája a parasztkérdés volt. A haladó írók két csoportra oszlottak ebben a kérdésben elfoglalt álláspontjuk szerint. A liberális beállítottságúak a felszabadítást felülről, a nemesség által irányított és végrehajtott reformokkal képzelték el. A forradalmi demokraták a parasztságban aktív forradalmi erőt sejtettek, s alulról, gyökeres változást hozó fordulattal akarták megoldani a halaszthatatlan kérdést. Tolsztoj közöttes pozíciót foglalt el: ő is alulról, a nép kezéből várta a megoldást, de a parasztságban nem látott tudatos erőt, s ezért mindenféle politikát irtózva visszautasított, és a nép ösztönös mozgásában bízott. Látnivaló, hogy álláspontja és a népről vallott felfogása a demokratákéhoz állott közelebb. (Tolsztoj és a forradalmi demokraták viszonya még korántsem kellőképpen tisztázott kérdés — ezzel és ehhez hasonló megállapításokkal találkozunk szinte minden jelentősebb Tolsztojról írott tanulmányban. Az eddigi irodalom ugyanis többnyire csak a köztük levő ellentéteket hangsúlyozta, a kapcsolatokat, egyezéseket nem.) A tolsztoji népfogalomból következik, hogy a történelmi folyamatot irányító törvényszerűségeket feltétlenül *objektív* jellegűeknek ismeri el, csupán a megismerhetőségüket tagadja, mivel szerinte ösztönös jellegűek.

Az egyénnel kapcsolatban viszont távol áll Tolsztojtól, hogy tagadja a szervező és irányító értelem szerepét. Csupán az erkölcs szempontjából tulajdonít nagyobb szerepet az ösztönnek, a minden emberben meglevő általános „emberi” természetnek. Szó sincs róla, hogy Tolsztoj tagadná a személyiség szerepét a történelemben. Világosan kiderül ez Kutuzov regénybeli szerepéből:

nem azáltal tölti be tisztségét, hogy a többi főtisztzhez hasonlóan terveket készít, szervez, hanem azáltal, hogy a sereg „szelleméről” gondoskodik, ráhallgat, szolgálja a népet. Napóleon ábrázolásában pedig valósággal a marxista fel-fogást közelíti meg Tolsztoj: bebizonyítja, hogy a személyiség nem irányíthatja a történelmet, csupán addig játszhat benne *tényleges* szerepet, amíg tevékenysége egy irányba esik a néptömegek mozgásával. Hiszen gondoljuk csak meg: az austerlitz-i csatatéren Napóleon még mint hős, mindenre képes ember jelenik meg, csak aztán válik szánszalmasan beképzelt, nevetséges bábbá!

Mint ahogyan a történelmi fontosságú és a hétköznapi esemény egyenlő jelentőséggel bír a tolsztoji hős szempontjából, ugyanúgy nem tesz különbséget a tolsztoji világnézet és esztétika a történelmi és nem történelmi személyiség közt. A mérce erkölcsi és mindenki számára egyenlő.

A tudat és az ösztön viszonya Tolsztojnal meghatározza hősei erkölcsi-ségének és világnézetének viszonyát is. Tolsztojnal az erkölcsi potencia milyensége és mennyisége a döntő, erre épülnek és eszerint változnak az ideológiák. „A pozitív hős jelleme a *Háború és béke*ben oly módon épül fel, hogy az életből jövő benyomásokra adott erkölcsi reakció talajt és egyben ösztönzést is jelent a gondolat születéséhez” — állapítja meg Naumova. Nem véletlenül beszél itt csak a pozitív hősről a kutató. A szó valódi értelmében csak a pozitív hősök fejlődnek Tolsztoj regényében, ők járnak be azt az utat, — ki félig, ki teljesen, — amely az individualizmustól a néppel való erkölcsi azonosulásig vezet.

Ami Tolsztoj negatív hőseit illeti, nincs szó róla, hogy bennük, a pozitív hősökkel ellentétben, az értelem lenne a jellem vezető sajátysága. A „hazugság öszintesége” — ezeket a szavakat egy ízben Napóleonra mondja Tolsztoj, de minden negatív hősére illenek. Mind ösztönösen élnek, de úgy, hogy mindig a fennálló rend, a szokások értelmében cselekedjenek; a „számítás” már erre a negatív ösztönre épül bennük. A körülmények, a „dolgok rendje” egyébként a *Háború és béke* írója szerint az igazi népiség legnagyobb ellensége. „Az államhoz és a hatalomhoz való viszonyom . . . régen, még a *Háború és béke* írása idején kezdődött és alakult ki lelkemben, és olyan erős volt, hogy már nem növekedhetett, csupán világosabbá vált” — írja 1906-ban, Birjukovhoz intézett levelében. „A körülmények megállapodott rendjét” az *Anna Karenyinában* már nemcsak a népiséggel, de magával az emberi élettel, ahogy ő maga mondta: az „eleven élettel” állítja szembe (l. Bilinkisz: *Az eleven élet védelmében* című cikkét).⁴

3

Tolsztoj egy ízben kerekén kijelentette: nem hiszi el, hogy a föld gömb alakú és forog. Sokan csupán egy nagy ember egyénieskedő-nagyotmondó hajlamának megnyilvánulását látják ebben. Pedig Tolsztoj egészen komolyan vette, amit mondott. Ez a kijelentése egyáltalán nincs ellentétben világnézetével és az annak szükségképpen megfelelő művészi szemléletével, módszerével; sőt, bizonyos tekintetben kulcsot is jelenthet filozófiája és esztétikája megértéséhez. A dolog lényege az, hogy Tolsztoj (és hősei) *tudták*, hogy a föld forog, de nem *hitték*. Az *Anna Karenyinában* a mezőn hanyattfekvő Levin elmélkedni kezd a fölője boruló kék égről, s nem elégíti ki annak tudata, hogy fölötte végtelen térség van. Úgy érzi, hogy sokkal mélyebben megközelítheti a valóságot, sokkal *igazabb* képe lesz a valóságról, ha a föld fölé hajló kék boltozatként

fogja fel az eget. A tolsztoji „hit” mibenlétének vizsgálatához is éppolyan fontos adalék ez, mint esztétikájához. Szeretnénk hangsúlyozni ezt a szót: *éppolyan* fontos. Tolsztoj filozófiája és esztétikája közt ugyanis nem csak közvetett, de szinte egyedülállóan szoros közvetlen kapcsolat van. Ennek teljes feltárása — s egyben Tolsztoj esztétikájának megnyugtató feldolgozása — még hátra van. E rendkívül izgalmas probléma megoldásához járul hozzá Kuprejanova *Tolsztoj esztétikai nézeteinek és erkölcsi útkeresésének kifejeződése az Anna Karenyinában* című cikkével.⁵

De hogyan állunk az előbb mondottak után a tolsztoji követelménnyel, amelyet Maupassant műveihez írott előszavában állított fel: „A művész éppen azért művész, mert a tárgyakat nem olyanoknak látja, amilyeneknek látni szeretné, hanem olyanoknak, amilyenek?” Erre a kérdésre csak azután felelhetünk, ha megvizsgáltuk, mit jelent Tolsztoj szótárában ez a szó: valóság.

Láthattuk, hogy Tolsztoj számára a filozófia már fiatalkorában sem a hagyományos filozófiai rendszerek megismerését és továbbfejlesztését jelentette, hanem saját élet-problémáinak kutatását, az emberi tevékenységnek olyan formáját, amely a legnagyobb lehetőségeket nyújtja saját maga és ezzel összefüggésben környezete, a világ átformálásához. Láthattuk azt is, milyen törvényszerűen alakult át éppen ezért gondolkodói tevékenysége művészi tevékenységgé. Ennek oka lényegében az volt, hogy az objektív igazságokat feltáró tudomány nem volt megfelelő az olyanféle öntökeletesítéshez, amely — bár nem öncélú — az objektív valóság átalakítását erkölcsi ráhatással akarja megvalósítani. Ettől a felismeréstől kezdve élete végéig, Tolsztojt sohasem elégitette ki az objektív, tudományos igazság. Hiszen Tolsztoj kiindulópontja az egyéni tudat (szellemiség, lelkiség). Nem a külvilág, a társadalom megváltoztatásával akarja elérni az egyén szellemi arculatának átformálását, hanem fordítva. A 70-es évek végétől Tolsztoj ismét lehetőséget lát arra, hogy filozófiai tevékenységet is folytasson, helyesebben a filozófiát mint tevékenységet folytassa. Megváltozott volna a tudományos megismerésről korábban alkotott ítélete? Semmiképpen sem, hanem a filozófiáról alkotott véleményét változtatta meg, méghozzá oly módon, hogy nem esett a következetlenség hibájába. A pozitív tudományok gyakorlati hasznának elismerése mellett változatlanul vallotta, hogy a tudomány nem képes az embereket átalakítani, mivel nem képes az embert mint *egészt* megismerni. *A filozófiát viszont kivonta a tudományok köréből.* Ezt nyilvánvalóan csak a saját filozófiájának megítélése alapján tehetette. Saját filozófiája és művészete között nem látott elvi különbséget. Nem is kellett volna látnia, hiszen — és az a lényeges — valláserkölcsi filozófiáját a művészi gondolkodás törvényei szerint építette fel. Ime egy részlet 1875. november 30-án, az *Anna Karenyina* írása közben, Sztrahovhoz intézett levél-értekezéséből: „Azok a jelenségek, amelyek a tudományok tárgyát képezik, olyan jelenségek, amelyeket közvetve ismerünk meg a külvilágban, míg a filozófia tárgyát alkotó jelenségeket egytől egyig a belső világunkban ismerjük meg közvetlenül, s csak azért tudjuk őket megfigyelni a külvilágban, mert már ismerjük őket belső világunkból, — s ezek a jelenségek csak akkor alkothatják a filozófia tárgyát, ha egészként fogjuk fel őket, azaz olyanokként, mint amilyeneknek közvetlenül elismerjük őket...” „... bármely tudomány csak a jelenségek egyik oldalát általánosíthatja, ... s közben nem gondoskodhat a jelenségek többi oldalának egyezéséről az általa feltárt adatokkal...” A filozófia viszont „feladata természetéből következően nem zárhatja ki egyetlen oldalát sem azon jelenségeknek, amelyekkel foglalkozik. Maguk a filo-

zófia tárgyai — az élet, a lélek, az akarat, az értelem, — nem vethetők alá felosztásnak, bizonyos oldalak kizárásának.” „... a filozófiai tanítás sohasem logikai következtetés révén lesz meggyőzővé, hanem csupán mindezen nem-logikus fogalmak egy egészbe egyesítésének harmonikussága által, azaz pillanatnyilag, következtetések és bizonyítékok nélkül, s csak egyetlen bizonyítékot bír el: azt, hogy bármilyen más, az adottól eltérő egyesítés értelmetlen.”

Nem kell mást tennünk, mint a fenti értekezésben filozófia helyett művészetet vennünk, s világossá válik, honnan származhatott ez a gondolatmenet.

Tolsztoj számára tehát a megismerés (tevékenység) filozófiai és művészi formája közt nincs elvi különbség. Megismerésének tárgya mindkét esetben ugyanaz: a *pszichikai realitás*. A „valóság” tehát Tolsztoj számára mind esztétikai, mind pedig filozófiai értelemben az ember belső világa, s a külvilág csak annyiban és úgy, amennyiben és ahogyan az ember belső világával a *közvetlen érzékelés révén* kapcsolatban áll, visszatükröződik benne. Ám az, hogy Tolsztoj számára a „szubjektív” előbbre való az „objektívnál”, éppen a fentiekből következően nem jelent filozófiai síkon tiszta szubjektív idealizmust. Hiszen ennek értelme voltaképpen csak annyi, hogy a művészetet többre tartja a tudománynál. Ösztönös materializmusát éppen a „pszichikai realitás” igaz, objektív ábrázolásáért folytatott küzdelme bizonyítja. „Az életben a hazugság undorító, de nem semmisíti meg az életet... a művészetben azonban a hazugság megsemmisíti a jelenségek közti kapcsolatot, s minden porrá hull.”

A pszichikai realitás mint művészetének tárgya Tolsztojban teljességgel csak a 70-es években, az *Anna Karenyina* írása közben tudatosult. Ebben a regényében tudatosan törekszik az objektív elemeknek — a *Háború és béke* szintjénél is magasabb — egységére. Mág sem kellőképpen kiemezett és értékelte Tolsztojnak az a hatalmas, bár nyilvánvalóan ellentmondásos, formai újítása, amelyet az *Anna Karenyina*-ban valósított meg: az ábrázolt világ minden jelenségét valamely hőse pszichológiai érzékelésének prizmáján keresztül vetíti elénk. Azt a bonyolult, a regényt keresztül-kasul átható filozófiai szimbólikát is, amelyet az olvasó — egyébként teljességgel érthető módon — rendszerint figyelemre sem méltat, ez a módszer tette lehetővé az írónak a valóság megsértése nélkül. Mindazonáltal ez a szimbolikus filozófiai tartalom Tolsztoj számára nagyon is szerves részét, ha nem a lényegét, jelentette mondani-valójának.

A valóság mint harmonikus egész érzékelésének az a keresése ugyanis, amelyről általános filozófiai és esztétikai vonatkozásban már volt szó, kifejezetten erkölcsfilozófiai síkon „az élet értelme, amelyet nem semmisít meg a halál” kereséseként jelentkezett Tolsztojnál. Felismerésének eredményét a nem sokkal az *Anna Karenyina* után összeállított evangéliumának címében foglalta össze: „A lélek győzelme a test fölött.” Test: mindaz, ami mulandó, kiesinyes, korlátolt, csak-látszat. Lélek: örök, általános, egész. Az élet értelme: az életünket, életformánkat behálózó minden hazugság és csalás felismerése és elvetése. (Ennek a filozofikus gondolatmenetnek a reakciós volta elvont, „evangéliumos” formájában nyilvánvaló; de gondoljuk meg: gyakorlatilag a kizsákmányoló osztállyal és annak uralmi rendszerével való nyílt és végleges szakítást jelentette Tolsztoj számára)! Ez a felismerés egyben az *Anna Karenyina* filozófiai és esztétikai koncepciójának is a magja. Magát a regényt Tolsztoj éppen azért tarthatta sikerültnek, mert a jelenségek mögött, a jelenségeken keresztül a lényegét is ábrázolni tudta, a „testen” keresztül a „lelket”. Számára, természetesen, az erkölcsi jelentés volt a fontos, a mi számunkra,

ma, a társadalmi. Így érthető meg, miért nem volt megelégedve a regény fogadtatásával, a korabeli kritikákkal. Hiszen éppen azt nem látták meg benne, amire Tolsztoj olyan büszke volt: a regényt szerves *egésszé* összefűző láthatatlan kapcsolatokat. A maga szempontjából Tolsztojnak teljesen igaza volt. A regény szerkezetét *erkölcsi* kapcsolatok, összefüggések rendszerére építette, s mint konstrukció, a maga nemében tökéletes. Am a valóságban ezek az erkölcsi összefüggések bizonyos pontokon túl nem estek egybe a *társadalmi* összefüggésekkel. Az író világnézetének fogyatékoságaiól így következtek műve módszerbeli, szerkezeti fogyatékoságai.

Éppen ezért nehéz teljesen egyetérteni Kuprejanovával abban, hogy Anna és Levin sorsa nem egyazon törekvésnek két különböző változata, hanem egymásnak antipódusa: Anna útja a hazug út, Leviné pedig az igaz út. Való, hogy Tolsztoj számtalanszor tudtára adja az olvasónak: nem azonosul Annával, nem tartja pozitív hősnek, s az is igaz, hogy Anna élete „magának élés”, míg Leviné „a léleknek élés”. De éppen mert Anna ízig-vérig tragikus hős, — *ugyanaz* az erkölcsi plusz a többiekkel szemben okozza „bűnössé” válását (ti. Tolsztoj szemében: fia és férje boldogtalanságának előidézője lesz), amely magasabbrendű erkölcsi kapcsolat, őszinte szerelem felé irányítja, — bukása egyben katharzis, erkölcsi felemelkedés is. Öngyilkossága előtt eljut a tolsztoji „felismeréshez”: „minden hazugság, minden csalás, minden rossz.” Természetesen, ez még nem a néppel való azonosulás, amelynek közelébe Levin kerül. De gondoljunk csak Andrej és Pierre viszonyára a *Háború és békében*. Andrej halála sem véletlen a regényben. Jócskán leegyszerűsítve a problémát, de mégsem teljesen alaptalanul, azt mondhatnánk, hogy e két szereplőjében Tolsztoj fiatalkori énjének két pólusát rajzolta meg: mindkettő egyformán kereső, közös cél felé halad, az egyik mégsem tud gyakorlati eredményt elérni. Andrej kereséseit egészében a „tudat” irányítja, Pierre-ét a tudat rossz oldalát helyettesítő „hit” is (l. fenn az 1. részben). Hogy a csak együttesen teljes értékű egységet alkotó két pólus az *Anna Karenynában* majdnem az egymással való szembefordulásig és különválásig távolodott egymástól, az csupán a tolsztoji oeuvre-ben levő ellentmondások fokozatos és gyors elmélyüléséről tanúskodik.

4

Szemlénk elején három pontban jelöltük meg azokat a területeket, amelyeknek a feltárásában újat hozott a tavalyi Tolsztoj évforduló. Bármennyire hiányos ismertetés is ez a cikk, mégis alkalmas arra, hogy érzékeltesse azt a módszerbeli novumot, amely a legjobb szovjet Tolsztoj-kutatók újabb munkáiban fellelhető. Ennek lényege az, hogy bármely ponton ragadják meg és bármely szempontból teszik vizsgálat tárgyává a tolsztoji életművet, mindig mint egységes egészet, s ugyanakkor mint folytonos fejlődésben levő ellentmondások bonyolult rendszerét fogják fel. Ezt a szemléletet lehetetlenség volna kutatási módszerként realizálni, ha a szerzők nem vetnének számot azzal, hogy a műalkotás az objektív külvilágnak a szubjektumon keresztül történő tükrözése. A Tolsztoj-kutatók munkáiban kezdi elfoglalni az őt megillető helyet az írói személyiség kutatása. A fentiekből következően ez nem azonos a burzsoá irodalomtörténészek pszichologizáló-leíró módszerével, hanem az írói alkotófolyamat, helyesebben: a folyamatos alkotói-megismerői tevékenység komplex megragadásának és feltárásának segédeszköze. Ezzel magyarázható, hogy

a kutatói figyelem sugara különleges érdeklődéssel pásztázza Tolsztoj írói indulását, íróvá válásának folyamatát. Feltűnhet, hogy ebben a cikkben nem esik szó az író utolsó nagyregényéről, a *Feltámadás*ról. Ennek oka természetesen az, hogy az ismertetett anyagban sem esik szó róla, ami viszont arra mutat, hogy az egész tolsztoji mű új szempontok alapján történő, differenciáltabb képet eredményező feltárása kezdődött meg — s a munka oroszlanrésze még hátra van. Ez teszi érthetővé azt is, hogy a második pontban megjelölt területet, az író erkölcsfilozófiai rendszerének fejlődését, csupán a *Háború és béke*, valamint az *Anna Karenyina* megírása időszakában tárgyaltuk, s nem is eléggé különválasztva, hanem a művészi ábrázolás problémáival összefüggésben. Végül — ugyanazon okból — a tolsztoji esztétika megértéséhez és feltárásához csak a kiindulópontot adják meg az évfordulóra megjelent cikkek.¹

¹ Az alábbiakban közöljük az általunk átnézett folyóiratokban található dokumentációs jellegű anyag, valamint azon cikkek rövid bibliográfiáját, amelyek szűk problémafelvetésük vagy összefoglaló-ismétlő jellegük miatt szemlénkben nem kerültek tárgyalásra.

- Александрова, О. И.: П. Минаев и Л. Н. Толстой. Встреча с Л. Н. Толстым. Русская литература 1960. 3. sz. 201—203. p.
- Аникст, А. А.: Толстой — ниспровергатель Шекспира. Театр 1960. 11. sz. 42—55. p.
- Афанасьева, Н.: Теория драмы Л. Н. Толстого. Театр 1960. 11. sz. 83—90. p.
- Бурсов, Б.: О языке Л. Н. Толстого (Раннее творчество). Нева 1960. 11. sz. 199—206.
- Бушканец, Е.: «Солдатские песни» Л. Толстого (1854—1855). Русская литература 1960. 3. sz. 178—185. p.
- Вишневская, И.: Нравственный потенциал. Театр 1960. 11. sz. 32—41. p.
- Димитриев, П. — Сафронов, Т.: Лев Толстой — член Сербской Академии наук. Русская литература 1960. 4. sz. 185—187. p.
- Заборова, Р.: Материалы о Л. Н. Толстом, хранящиеся в Государственной Публичной библиотеке им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Русская литература 1960. 4. sz. 178—184. p.
- Заборова, Р.: Тетради М. Н. Толстой как материал для «Войны и мира». Русская литература 1961. 1. sz. 202—210. p.
- Карпентьер, А.: Значение Льва Толстого для Латинской Америки. Иностранная литература 1960. 11. sz. 226—229. p.
- Кирпотин, В.: «Злободневное» в «Анне Карениной». Вопросы литературы 1960. 9. sz. 186—192. p.
- Ковалев, И.: Из докладов царских цензоров о произведениях Л. Толстого. Русская литература 1960. 4. sz. 172—177. p.
- Мейлах, Б.: В. И. Ленин и ленинская «Искра» о походе самодержавия против Толстого в 1901 году. Русская литература 1960. 4. sz. 147—153. p.
- Мейлах, Б.: Последние дни Л. Толстого. (Записи обсуждения обстоятельств ухода и смерти Л. Толстого свидетелями и современниками 26 ноября 1910 года). Русская литература 1961. 1. sz. 190—201. p.
- Михайлов, О.: О некоторых традициях Льва Толстого. Знамя 1960. 11. sz. 191—202. p.
- Мотылева, Т.: Лев Толстой и проблемы современного романа. Иностранная литература 1960. 11. sz. 209—218. p.
- Мотылева, Т.: Пример великой жизни. Октябрь 1960. 11. sz. 194—203. p.
- Наследство Толстого и ленинизм. Театр 1960. 11. sz. 3—13. p.
- Неизданные письма современников к Л. Н. Толстому. Вопросы литературы 1960. 11. sz. 74—93. p. [Akcsakov, Potyehin, Gajgyeburov, Leszkov, Gurevics, Ertvel levelei.]
- Немет, Л.: О моих переводах с русского. Иностранная литература 1960. 11. sz. 219—225. p.
- Панченко, Н.: Из переписки С. А. Толстой с Е. М. Феоктистовым и И. Н. Дурново. Русская литература 1960. 4. sz. 167—172. p. [Tolsztaja levelezése a cári cenzorokkal.]
- Панченко, П.: С. Венгеров о встрече с Л. Толстым в 1882 году. Русская литература 1961. 1. sz. 211—213. p.
- Прийма, Ф.: Начало мировой славы Л. Толстого. Русская литература 1960. 4. sz. 33—63. p.
- Розенблюм, Н.: Лев Толстой в неизданной переписке и воспоминаниях современников. Русская литература 1960. 4. sz. 154—166. p.

- Сахалтуев, А.: Ясная Поляна сегодня. Нева 1960. 11. sz. 191—193. p.
- Сергеенко, А.: В гостях у Льва Толстого. Нева 1960. 11. sz. 194—199. p.
- Сергеенко, А.: Встречи с Толстым. Новый мир 1960. 9. sz. 213—235. p.
- Толстой сегодня. Вопросы литературы 1960. 11. sz. 3—13. p.
- Храпченко, М.: Искусство эпических обобщений. Статья первая. Вопросы литературы 1960. 10. sz. 66—86. p. — Статья вторая. Вопросы литературы 1960. 11. sz. 14—41. p.
- Храпченко, М.: Л. Толстой — мастер психологического анализа. Русская литература 1960. 4. sz. 64—90. p.
- Храпченко, М.: Толстой — драматург. Театр 1960. 11. sz. 14—33. p.
- Храпченко, М.: Черты исторической эпопеи. Октябрь 1960. 10. sz. 183—214. p.
- Шифман, А.: Лев Толстой и Токутоми Рока. Из истории русско-японских литературных связей. (По неопубликованным материалам). Вопросы литературы 1960. 11. sz. 60—73. p.
- Щербина, В.: В. И. Ленин о Л. Н. Толстом — художнике и мыслителе. Звезда 1960. 5. sz. 180—188. p.
- Ян, В.: Встреча с Л. Н. Толстым. Звезда 1960. 10. sz. 208—211. p.
- ² Бурсов, Б.: У истоков реализма Л. Н. Толстого. Вопросы литературы 1960. 9. sz. 71—111. p.
- ³ Наумова, В.: Проблема характера в «Войне и мире». Русская литература 1960. 3. sz. 100—116. p.
- ⁴ Билинkis, Я.: В защиту живой жизни. (Героиня романа Л. Н. Толстого «Анна Каренина» и русская литература 70-х годов.) Вопросы литературы 1960. 11. sz. 42—59. p.
- ⁵ Куприянова, Е.: Выражение эстетических воззрений и нравственных исканий Л. Толстого в романе «Анна Каренина». Русская литература 1960. 3. sz. 117—136. p.

ÚJ SZOVJET TANULMÁNY LEV TOLSZTOJ TÁVOZÁSÁRÓL ÉS HALÁLÁRÓL

Lev Tolsztoj „távozása”¹ és halála a világirodalom legvitatottabb életrajzi problémái közé tartozik. Az író legtöbb kortársa és személyes ismerőse szükségesnek tartotta, hogy elmondja véleményét a Tolsztoj halála körüli eseményekről. Könyvek és tanulmányok egész sora foglalkozik ezzel a „rejtéllyel”. Egyik-másik ilyen könyv valóságos detektívregény. A felvillantott megoldások gyakran egymásnak is ellentmondanak és végső fokon áttekinthetetlen káoszt teremtenek.

A probléma azonban mind a mai napig megőrizte izgalmasságát, mert jóval túllépi az életrajzi kereteket. Miért hagyta el a 82 éves aggastyán, a világszerte tisztelt író, a „tolsztojánusok” szellemi vezére Jásznaja Poljánát és családját azon a hideg novemberi (a régi orosz naptár szerint októberi) éjszakán? Milyen gondolatok, miféle belső vihar kergették őt Asztapovo, a kis sztyeppe vasútállomás felé, ahol tíz nap múlva meghalt?

Aki ezekben az eseményekben csak egy idős ember halál előtti különcködését látja, nyilvánvalóan nem számol Tolsztoj megnemalkuvó, harcos természetével, egyéniségével. A kutatónak, még akkor is, ha csak Tolsztoj legutolsó napjainak története érdekli, — szinte az egész Tolsztoj-problematikára kell választ adnia, évtizedekre kell visszanyúlnia az író életébe és ami a legfontosabb: világosan kell érzékelnie az író egész életművének azt a bonyolultságát és ellentmondásosságát, amelyre Lenin mutatott rá először. Ilyen értelemben Tolsztoj távozásában és halálában az egész Tolsztoj-problematika visszatükröződik. Ebből következik, hogy mindazok, aki Tolsztoj haláláról valaha is elmondták véleményüket, egyben teljes Tolsztoj-képükről vallottak.

Röviddel az író halála után, már az első nekrológokban megjelentek a találgatások és vélekedések. Egyesek mindenben a családi botrányokat és Tolsztoj feleségét, Szofja Andrejevna-t hibáztatták; a jobboldaliak és a klerikális körök Tolsztoj „megtéréséről” költöttek legendákat, Tolsztoj tanítványai pedig azzal büszkélkedtek, hogy mesterük „igazi” tolsztojánusként halt meg. A tolsztojánus mozgalmat aztán a világháború és a forradalom elsöpörte, a közzétett okmányok és tények alaposan megtépázták a „megtérésről” költött fecsegéseket is. Az a nézet azonban, amely Tolsztoj utolsó éveinek vívódását szűk családi körre kívánja korlátozni, mai napig tartja magát.

Az elmondottak illusztrálására bemutatunk néhány magyar példát. Idézzünk Bonkáló Sándor 1925-ben írt tanulmányából.²

¹ Egyszerűbb, ha az orosz „uhod”-ot a főleg Bonkáló Sándor által bevezetett, mesterként „futás” helyett a pontosabb „távozás” szóval fordítjuk. (Vö. 2. jegyz.)

² BONKÁLO SÁNDOR: Tolsztoj futása és halála. Nyugat, 1925.

„Igen szeretett volna mártír lenni, de a kormány nem bántotta.

... Mikor végre halála közeledtét érezte, elhatározta, hogy szépen fog meghalni... Kétségtelen, hogy ő — a szépség megtagadója — szépen akarta befejezni életét, de ha pár évvel előbb rejtőzik el a világ szeme elől, akkor nagy tett, talán hőstett lett volna részéről, most azonban egyszerű készülődés volt a halálra.

Úgy fogom föl tehát futását, mint a művészethez való visszatérést, az agg költő utolsó művészi felfollobbanását, tévedésének öntudatlan beismerését. A művész lelke ébredt föl benne, s mint az erdő nemes vadjai, magánosan, minden kíváncsi szem elől elzárkózva akart meghalni, hogy ne lássák halálvergődését. Tragédiája abban rejlik, hogy ez nem sikerült.

Az orosz közvélemény nem vette komolyan a költő futását és többet nevettek, mint csodálkoztak rajta.”³

Ezt a képet még két könyv egészítette ki. Az egyik Tolsztoj lányának, Alekszandrának Berlinben megjelent és lefordított műve volt,⁴ amely a tárgyi-lagosság mezében jelentkezett. Megismerjük belőle az 1910 nyarán kitört „végrendelet-harcot”. (Tolsztoj családja előtt eltitkolva végrendeletet írt alá, amelyben gyakorlatilag lemondott műveinek szerzői jogairól. Ezt a végrendeletet hive, a tolsztojánus Csertkov biztatására írta alá.) A végrendeletvita két táborra szakította Jásznaja Poljánát, Szofja Andrejevna és a Tolsztoj-fiúk pártjára, akik meg akarták menteni jövedelmüket és az ún. Csertkov-pártra, amelyhez Alekszandra is tartozott. Természetes, hogy Alekszandra az eseményeket úgy csoportosítja, hogy „objektive” anyja „bűnösségét” igazolja.

Pásztor Árpád⁵ szintén részletesen foglalkozik a jásznaja-poljánai tragédiával. Könyve rendkívül szubjektív, szintén egyértelműen „Csertkov-párti” és ami legnagyobb hibája, következtetéseit jórészt kicsinyes pletyka-anyagból építi fel.

Lényegileg ezek a könyvek határozták meg a magyar olvasónak az adott kérdésről alkotott fogalmait. Ezekből a művektől teljesen független Rónai Mihály András nemrég megjelent írása.⁶

Ezek után érthető, ha a kiváló szovjet kutató, Mejlah nyomás alatt levő könyve,⁷ amely speciálisan Tolsztoj távozásával és halálával foglalkozik, számot tarthat a magyar olvasók érdeklődésére. A könyv legfontosabb részeit a szerző már publikálta a *Novij Mir*-ben.⁸

A szovjet irodalomtörténészek eddig viszonylag keveset foglalkoztak Lev Tolsztoj halálának körülményeivel. De már abban a néhány sorban is, amelyet életrajzaikban és tanulmányaikban ennek a problémának szenteltek, az eddigiektől eltérő motívumokból indultak ki: mindenekelőtt Tolsztoj harcos, önmagával örökké elégedetlen, szociális gondolatoktól fűtött lényéből. Ebben az értelemben feltétlenül Lenin gondolatait követték. Mivel azonban arra nem jutott idejük, hogy gondolataikat speciális monográfiában kifejtsék, helyes

³ I. m. 131. l. (A szerző alapgondolatát egyébként egy évvel később megjelent orosz irodalomtörténetében is megismételte.)

⁴ ALEKSZANDRA TOLSZTAJA: Tolsztoj futása és halála. Ford.: Bonkáló Sándor. Révai 1929.

⁵ PÁSZTOR ÁRPÁD: Tolsztoj tragédiája. Athenaeum, 1925.

⁶ RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS: Az asztapovói példa. Népszabadság 1960. nov. 15.

⁷ B. MEJLAH: Uhod i szmertj Lva Tolsztogo (Tolsztoj távozása és halála).

⁸ B. MEJLAH: Uhod i szmertj Lva Tolsztogo. Novij Mir, 1960 10—11.

kiindulópontjuk mindössze egy-két mondatban tükröződik. Jellemző példa Bicskov könyve,⁹ amelyben csak ennyit találunk:

„Tolsztoj megértette — ahhoz, hogy legalább tanításai keretein belül következetes maradjon, véglegesen szakítania kell családjával. Már csak azért is szakítani akart, mivel felháborította az őt körülvevő semmittevő életmód.”¹⁰

Igaz, de kevés. Mentségül szolgáljon, hogy csak a legutóbbi években kezdődött meg a fontos forrásanyag közzététele, amely nélkül a Tolsztoj-problematika elemzése még nehezebb lett volna. Ebből három könyvet szeretnék kiemelni: Sz. L. Tolsztoj (L. N. Tolsztoj fia): *Visszaemlékezés a múltra*,¹¹ V. Bulgakov (Tolsztoj utolsó titkára): *L. N. Tolsztoj életének utolsó évében*¹² és A. B. Goldenvejzer: *Tolsztoj közelében*.¹³ Ezek a visszaemlékezések szerzőik bizonyos korlátai ellenére is értékes adatokat, tényeket, szempontokat mondanak el és nyilván megkönnyítették B. Mejlah munkáját is.

*

Mejlah tanulmánya az első soroktól kezdve igen szenvedélyes, harcos hangú. Gúnyosan ír Csertkovról és Weisbeinről, akik Tolsztoj „vallási fejlődéséről” és „megtéréséről” prédikálnak. A szovjet irodalomtörténész a Tolsztoj levelekben és naplóban megnyilatkozó vívódásból, viharos önelemzésből, a külső eseményekre való érzékeny, izgatott reakciókból indul ki. Tolsztoj K. A. Tolsztajához írott levelét idézi:

„Az örökös izgalom, munka, küzdelem, szenvedés olyan szükséges életfeltételek, amelyekről egy pillanatra sem merészkedhet elszakadni az ember . . . Hogy becsületesen élhessünk, törekednünk, tévednünk, harcolnunk és hibázunk kell, hozzá kell látnunk valamihez, majd el kell dobnunk, újra hozzálátnunk és újra eldobnunk; örökké harcolnunk kell és szenvednünk. A nyugalom nem más, mint lelki aljasság.”

Mejlah részletesen kimutatja a Tolsztoj-naplóban jelentkező kételyeket, önmarcangoló tehetetlenséget. A meg nem alkuvó és becsületes gondolkodó egyre kevésbé tudja összeegyeztetni gondolatait és filozófiáját az élet kínzó tényeivel. 1910. június 15-én ezt írja naplójába:

„. . . hiába kívánok minden akaratommal csak a lelkemnek és az Istennek élni, sok kérdésben kétely és határozatlanság gyötör.”

Tolsztoj utolsó éveinek bonyolult gondolatvilágát, ellentmondásosságát a kortársak is tanúsítják. Ime, Gorkij megfigyelései: „Végülis, ő — egész zenekar, amelyben azonban nem mindegyik hangszer játszik összehangoltan.” „Valószínűleg vannak olyan gondolatai, amelyekről fél.”

Mejlah felsorolja Tolsztoj „távozásának” szociális jellegű, eddig vajmi keveset elemzett motívumait. Kimutatja, hogy távozása napjáig látogatta a környező falvakat és az ott látott „szörnyű szegénység” egész valójában megrázta. Kiegészítik ezt a cári önkényuralom állandó intrikái, a Tolsztoj köré kiépített spionrendszer, az egyházból történt kiközösítés, amelynek szövege tulajdonképpen Tolsztoj meggyilkolására való nyílt felhívás volt; a fekete

⁹ SZ. BICSKOV: L. N. Tolsztoj. Ocserki tvorcesztva. Goszlitizdat. Moszkva 1954.

¹⁰ I. m. 474. l.

¹¹ SZ. L. TOLSZTOJ: Ocserki bilogo. Goszlitizdat, 1956.

¹² V. BULGAKOV: L. N. Tolsztoj v poszlednyij god jego zszinyi. Goszlitizdat, 1957.

¹³ A. B. GOLDENVEJZER: Vblizi Tolsztogo. Goszlitizdat, 1959.

százak szennylapjainak sértegetéssé és feljelentgetéssé fajuló piszkolódása stb., stb. Igaz, a cári rendőrség Tolsztojt magát nem merte bántani, de már Tolsztoj követőit kegyetlenül üldözték és bebörtönözték. Mindez természetesen szintén hozzájárult ahhoz az örökké ideges és izgatott légkörhöz, amelyben Tolsztojnak élete utolsó éveit el kellett töltenie.

Rendkívül felizgatta Tolsztojt az a tiszteletteljes, de egyre határozottabban jelentkező ellenállás, amellyel az egyszerű emberek az író valláserkölcsei és filozófiai gondolatait fogadták. Látogatói és levelezői egyre kevésbé voltak fogékonyak a „mindent megbocsátás” és a „ne állj ellent a gonosznak” eszméi iránt, a heves vitákban pedig egyre kevésbé tudta hallgatóit gondolatai helyességéről meggyőzni. 1910. március 31-én ezt írta naplójába:

„Pányinból hozzámfordult egy paraszt-forradalmár, apja szintén forradalmi meggyőződésű. Mindketten ültek már, engem jól ismernek. De csak annyira keltek nekik, amennyi forradalmi látnak bennem.”

Sokan kértek tőle pénzt, mások pedig földet, Tolsztoj azonban senkin sem segíthetett. Az előtte feltáruló nyomor és hihetetlen szegénység csak fokozta lelki drámáját, a belülről feszítő ellentmondások robbanásszerű kiéleződését. Mejlah szavai szerint „már csak az utolsó lökésre volt szükség, hogy a Tolsztojt távozásra kényszerítő sokféle ok bonyolult összessége legyőzhetetlen erővé váljék. Ezt a lökést az ún. „jásznajapoljánai tragédia” eseményei adták meg.”¹⁴

Mejlah azonban Tolsztoj családi drámáját is társadalmi síkon érzékeli, lényegét abban látja, hogy míg maga Tolsztoj szakított osztályával, annak szokásaival és erkölcsével, családjá továbbra is megmaradt ebben a bűvös körben és létével a legyőzött múltat idézte. Ezt az ellentmondást már 1863-ban érezte az író: „Borzasztó, szörnyű és értelmetlen, hogy boldogságomat továbbra is anyagi feltételekhez, asszonyhoz, gyerekekhez, egészséghez, gazdagsághoz kell kötnöm.”, majd később: „Fal van közöttük és köztem.”

Ezért a szakadásért azonban nem teljesen Szojja Andrejevna felelős. Mejlah Gorkij nyomdokain halad, amikor Tolsztoj feleségét a rágalmaktól és pletykáktól megvédi. Szojja Andrejevna átlagon felüli műveltségű asszony volt, Tolsztoj hűséges segítőtársa, 48 éven át asszonya. Tolsztoj egyéniségét azonban ő sem értette és önkéntelenül is a nemesi birtokok hangulatát teremtette meg körülötte és gyermekeit is eszerint nevelte. Tolsztoj fiai és lányai nem dolgoztak. A szakadék Tolsztoj és családja között egyre jobban elmélyült. Amikor aztán Csertkov kiprovokálta a végrendelet-ügyet, sem a család, sem a tolsztojánus „hivek” nem törődtek az idős író nyugalmaival. Jásznaja Poljana értelmetlen és gyötrelmes viták színhelyévé változott. Magán Szojja Andrejvnán súlyos idegbetegség lett úrrá.

Közben pedig Tolsztoj egymásután írja naplójába az ilyen feljegyzéseket: „Semmit sem dolgoztam” (júl. 11.) „Nem tudok dolgozni” (aug. 16.) „Nyugtalan vagyok. Semmit sem írtam” (szept. 8.), majd levonja a következtetést: „Valósággal széttépnek. Néha arra gondolok: mindenkit itthagyni” (szept. 24.).

A végső, jelentőségében azonban már nagyon kis indítékot Szojja Andrejevna október 28-i viselkedése adta meg: ezen az éjszakán, titokban, férje feljegyzéseit olvasta. Tolsztoj azonnal elhagyta Jásznaja Poljanát és élve már nem is tért vissza oda.

Hogyan kell értékelnünk Tolsztoj távozását?

¹⁴ I. m. 233. 1.

Úgy hisszük, az olvasó már az eddigiek során is érzékelhette azt a nyugodt biztonságot és gondolati gazdagságot, amellyel Mejlak témáját kezeli. Tanulmányának legfőbb értéke azonban mégis az az érzék, amellyel a Tolsztoj távozását determináló, bonyolultan egybefonódó okok között eligazodik és a korábban elhanyagolt szociális motívumokat kidomborítja. Az elért eredmény — bár a tanulmány nem hibátlan és nem mindenütt egyformán meggyőző — mindenképpen a szovjet irodalomkutatás sikerei közé tartozik.

A tanulmány többi részéről már csak röviden számolunk be.¹⁵ A szerző részletes adatokat közöl Tolsztoj útjáról, megbetegedéséről, haldoklásáról és haláláról, a cári udvar és az egyház „megtérítési” kísérleteiről. Idézi Hauptmann, Mehring, Lagerlöf, Jaurès, Szlavejkov, A. France és mások megemlékező szavait. Magyar vonatkozású anyagot nem közöl, mi azonban szeretnénk idézni a „Világ” egykorú vezércikkiróját:

„A kultúremberiség nem bibliás beszédeiért, hanem a *Háború és Béke* világi hőskölteményéért emelte őt a génusz piedesztáljára. És nem a primitív vallásosság evangéliumát hallgatja tőle áhítattal a művelt világ, hanem a modern lélek elemzését és a társadalmi élet nagy összefüggéseinek feltárását.”¹⁶

¹⁵ Tudomásunk szerint Mejlak könyve magyarul is megjelent a Gondolat Kiadónál.

¹⁶ Naplenyugta (vezércikk). Világ, 1910. 197. sz.

ADATOK AZ ÉVFORDULÓ NYUGATI SAJTÓJÁBÓL

Nyugat-európai tisztelői a múlt év júliusában Velencében gyűltek össze, hogy méltassák Tolsztoj írói munkásságát és megvizsgálják, mi az, ami eleven és ható műveiben ma is. A velencei tanácskozáson a szovjet irodalom kutatóit Gudzij és Jermilov akadémikusok képviselték (Jermilov előadását a *Contemporaneo* 1960/29. száma teljes terjedelmében közölte). A világ minden tájáról összesereglett résztvevők és érdeklődők között Tolsztojnak Nyugat-Európában élő leszármazottai is megjelentek. A konferenciát rendező olasz írók nevében Guido Piovene mondta az ünnepi beszédet. Piovene Tolsztoj emberi és írói nagyságát méltatva a mai elbeszélő irodalom szemszögéből vizsgálta írói munkásságát. Példamutatónak tartja Tolsztoj realista művészetét; a tolsztoji realista regény követésében látja az egyetlen lehetőségét annak, hogy az olasz irodalom, de más irodalmak is kijussanak a prózairodalom mai kátyújából. A velencei tanácskozásnak tudományos és népszerűsítő eredményein kívül nagy jelentősége volt a Kelet és Nyugat közeledésében, mint ahogy a konferenciáról írott beszámolók: az amerikai *New York Times Book Review* (1960. 34. sz.) vagy az olasz *Fiera Letteraria* (1960. 30. sz.) kiemeli.

A német lapok közül az NDK-ban megjelenő *Kunst und Literatur* Tamara Motiljovának, a neves szovjet germanistának cikkét közölve emlékezett meg az évfordulóról. Motiljova *Leo Tolstoj und die deutsche Literatur* (1960. 11., 12. sz.) c. cikkében azt vizsgálja: hogy fogadták Tolsztojt Németországban és hogy hatott a német írókra.

Az évforduló a legnagyobb visszhangot, mint ahogy azt várni is lehetett, Franciaországban váltotta ki. A nyugati országok közül Tolsztoj legszélesebb olvasótáborát Franciaországban van. Két tekintélyes francia baloldali sajtóorgánus, az évenként tízszer megjelenő *Europe* és a mozgékonyabb, nagyobb olvasóközönséget magáénak mondható *Les Lettres Françaises* foglalkozott a nagy orosz íróval.

Az *Europe* vaskos különszámot (379—380.) szentelt Tolsztoj emlékének. A cikkek válogatása és elrendezése elárulja a szerkesztő szándékát; emberi közelségbe kívánja hozni Lev Nyikolájevics alakját. Ezért közöl sok életrajzi cikket, visszaemlékezést. De ugyanakkor az előbbieket mellett az írói oeuvre bemutatásával sem marad adós; — a méltató cikkek korszerűen értékelik műveit, a rövidebb tanulmányok érdekesen világítanak meg egy-egy részlet-problémát.

Az első csoportba a szemtanúk emlékei alapján írt cikkek vagy visszaemlékezések tartoznak, közülük egyik másik számunkra kicsit feleslegesnek tetsző bőbeszédűséggel vesztegel az író életének egy-egy, pályája szempontjából kevésbé jelentős momentumánál. Érdekes Victor Lebrunnek, az író volt titkárának írása, amely az öreg Tolsztoj Jásznaja Poljánában töltött éveiről ad

képet. Ebbe a csoportba sorolhatók még: Nicolas Weisbein: *Problèmes de la mort et de l'amour*, Georges Dupeyron: *L'amour et Tolstoï*, Jacqueline de Proyard: *Un ennemi puissant: Pobedonostsev*, Aimé Dupuy: *Tolstoï et le chemin de fer*. Ezeket a cikkeket szerencsésen egészítik ki azok a fényképek, amelyeket a Szovjetunió Tolsztoj Múzeuma bocsátott az *Europe* rendelkezésére. A jól összeválogatott, gazdag fényképanyag elsősorban az író életének utolsó éveit, a jásznaja poljainai házat, a kertet és azokat a helyeket mutatja be, ahol az író szívesen időzött.

A nagy tolsztoji életművet a kortárs Anatole France egy cikke, valamint André Maurois akadémikus és André Mazon, a l'Institut des Études Slaves igazgatója méltatja. Maurois cikke címében is Tolsztojt idézi: *Mon héros, c'est la vérité!* és a tolsztoji íróeszményből kiindulva a nagy realistát, az igazság kutatóját, magasszintű ábrázolóját, az élet szeretetének hirdetőjét ünnepli. Maurois szemében Tolsztoj nemcsak nagy író, hanem nagy ember is, aki író számára kedvezőtlen körülmények között indult, és maga is beleesett kora és köre hibáiba, de túljutva ezeken életével is eszményeit szolgálta.

Tolsztoj stílusáról Nyina Gourfinkel értekezik. Az író műveiből vett idézetekkel mutatja be stíluseszményét, amely az egyszerűségben, a tömörségben, a természetességben és a közérthetőségben fejeződik ki.

Sophie Laffitte cikke méltán felkelti az olvasó érdeklődését. Újszerűen, de módszerében vitathatóan kísérli meg közelhozni az olvasóhoz Tolsztoj marxista értékelését, amihez Leninnek és Gorkijnak, a két nagy kortársnak még az író életében megjelent írásait önti párbeszédessé formába.

Tolsztojnak a francia prózairodalom nagyjai iránti rokonszenveit vagy ellenszenveit ugyancsak Sophie Laffitte vizsgálja. Tolsztoj emberi fejlődésére Rousseau és Pascal volt nagy hatással, de mint író Stendhálnak a leghálásabb. Egyhelyütt Tolsztoj azt írja, hogy pl. a *Pármai kolostor* olvasása nélkül nem tudta volna megírni a *Háború és béke* csatajeleneteit. A költők közül csak Béranger-t ismeri el, mert mint mondja, Mallarméból, Baudelaire-ből és Verlaine-ből hiányzott az, ami — véleménye szerint — az igazi művészet legfontosabb eleme: az igazság, egyetemeség, közérthetőség.

Az ünnepi számnak érdekes csemegéje Jean-Richard Bloch eddig ismeretlen, Tolsztojjal kapcsolatos feljegyzései és a Romain Rolland—Tolsztoj levélváltás egyes darabjai. Ki kell emelnünk a Pierre Gamarra összeállította szelektív Tolsztoj-bibliográfiát, valamint a rendkívül hasznos és nálunk ritkán alkalmazott Kronológiát.

Az *Europe* emlékszáma tekintettel volt olvasóközönsége minden rétegének kívánságára, amikor ilyen színes, gazdag Tolsztoj anyaggal jelentkezett. Tolsztoj képe azonban kissé statikus. Nem kapcsolta a nagy realista író életművét a mához, korunk irodalmi problémáihoz. Ezt a feladatot a *Lettres Françaises* végezte el *Tolstoï devant les écrivains d'aujourd'hui* címen a lap hasábjain indított ankét keretében (839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 849. sz.). A legkülönbözőbb korú és körű írókat szólaltatták meg: mondják el véleményüket Tolsztojról, hogy hatott írói, emberi fejlődésükre.

André Maurois megszólalt itt is. Számára Tolsztoj még ma is az a nagy személyes élmény, amelyet fiatalkorában művei olvasásakor érzett; Tolsztoj a tökéletes tükör, amely az egész világot, a mérhetetlen valóságot magába foglalja. Minden regénye több egy regénynél, hatalmas drámák feszülnek mögötte, és a regény sodrása, az emberi drámák ereje mindenkit magával ragad. Emile Henriot-nak, az idősebb nemzedék másik tekintélyes képviselőjének

regényeszményét, a „totális regényt” a *Háború és béke* testesíti meg. A regény önmagában is egy való és teljes világot alkot, az emberek és eszmék, az érzelem és a történelem egyforma súllyal kapnak benne helyet.

A fiatalabb író nemzedék emberi és írói fejlődésében is nagy szerepet játszott Tolsztoj életműve. Így nagy tisztelője Maurice Druon is, aki épp 1940 májusában, a háború kitörésekor kapta kézbe a *Háború és békét*, és attól kezdve állandóan magánál tartotta azt. Tolsztoj regényének sokat köszönhet, mert annak segítségével ismerte meg azokat, akikkel együtt harcolt, de azokat is, akik ellen küzdött. Tolsztoj alkotásmódja nincs alávetve az időnek, nem avult el; alakjai ma is élnek, mert örökérvényű emberi gondolatokat tolmácsolnak, csak nevüket kell megváltoztatnunk, és ma is találkozhatunk velük. Druon ezekre az évekre visszaemlékezve vallja, Tolsztojnak köszönheti, hogy emberként és íróként felnőtté vált.

Druon kortársa, Pierre Gascar szemében Tolsztoj a regényirodalom egyik legmagasabb csúcsa. A változó korok a tolsztoji műnek mindig más és más oldalát világítják meg, s újabb és újabb értékeit emelik ki. Ő tágítja ki a regény dimenzióit; a *Háború és béke* többet mond el az orosz életről, az orosz valóságról, mint Balzac aprólékos, részletező leírásai a francia restaurációról.

Pierre Gascar a mai írók, de elsősorban a fiatalok számára azt a tanulást vonja le Tolsztoj regényeiből, hogy a jelentéktelen témák megírása helyett nagy témákat válasszanak, miként azt Tolsztoj hatalmas történelmi tablóiiban tette.

Az eddig említett írók minden különbözőségük ellenére egy dologban megegyeznek: a hagyományos regény igenlői, a realista ábrázolás igénye él bennük, nagyobb koncepciót, szélesebb társadalomrajzot követelnek. Éppen ezért nagy tisztelői Tolsztojnak, sőt az ő regényeit állítják a fiatalok elé példaként.

A megkérdozettek másik fele, a „roman nouveau” hívei, akik szembe fordulnak a balzaci nagy epikával, lemondanak a tartalom elsődlegességéről és a próza lényegét a formában látják, természetesen nem lelkes követői Tolsztoj alkotói módszerének. Ők Joyce nyomán járva, hátat fordítanak a hagyományos regénynek és a ma valóságának bonyolultságát a formabontó, egyre nehezebben követhető és olvasható művekben akarják kifejezni. Számukra Tolsztoj helyett Dosztojevszkij a mester.

Ennek az iránynak legismertebb és legszélsőségebb képviselője, Michel Butor Tolsztojban, éppúgy mint az egész orosz irodalomban, Dosztojevszkij kivételével, csak egzotikumot lát. Tolsztoj egzotikuma regényeinek óriási távolságaiban, távlatáiban és dimenzióiban jut kifejezésre. Mintha minden, ami Tolsztojnál történik — szerinte — Franciaországtól sok ezer kilométerre játszódna le, ugyanakkor, amikor pl. a *Feljegyzések a hollak házából*, — noha színhelye Szibéria — akár Párizstól 10 km-re is keletkezhett volna. Butor Tolsztojban az embert csodálja, aki elhagyta családját, lemondott földi javairól, hogy saját példájával hitelesítse tanait.

Robert Merle véleménye szerint a mai kor joggal kéri számon Tolsztojtól az írói ügyességet, az alkotásmód raffiniáját, a kivitelezés finomságát. Csodálja Tolsztoj teljes megvetését az irodalmi hatáskeresés iránt. Nagyra becsüli művészi és emberi becsületességét, ideológiai következetességét, példamutatónak tartja jellemrajzát és párbeszédeinek szerkesztését, de Tolsztoj egészében véve untatja őt.

Jean-Louis Bory bevallja, hogy fiatalkorában szerette Tolsztojt, de amióta Gide nyomán felfedezte Dosztojevszkijt, hűtlen lett hozzá. Tolsztoj csak

tükröt tart a világ elé, míg Dosztojevszkij — sőt még Balzac is — egyéni látásmódja következtében megváltozik az ábrázolt világ: dosztojevszkiji, balzaci lesz — tolsztoji valóság nincs. Bory Dosztojevszkijt nagyobb írónak tartja, de Tolsztoj jobban megnyugtatja, elsősorban a *Háború és béke*, végtelen dimenzióival, távolságaival, a véletlennek és a végzetnek összefonódó játékaival. Végső konklúziója: Dosztojevszkijt szereti, de Tolsztojt olvassa.

A „roman nouveau” irányzat neves írónőjét, Nathalie Sarraute-t leginkább a tolsztoji jellemábrázolás ragadja meg. Szerinte Tolsztoj alakjai nemcsak élnek, de benső kapcsolatba kerülünk családjukkal, baráti körükkel is. Szinte bele vannak ágyazva a társadalomba, megismerhetjük rajtuk keresztül az egész orosz világot. Ez a tolsztoji teljesség-igény kifejeződése, amelyben csak Dickens veheti fel vele a versenyt. A mai írónak is így kellene a modern embernek a társadalommal és világgal való kapcsolatát ábrázolnia, a tolsztoji technikát a mai kor emberének bemutatására alkalmaznia. Bár ezzel a módszerrel hiteles képét kapnánk, de a fejlődésben Prousthoz vagy Joyce-hoz lépnénk vissza s azt jelentené, hogy hátat fordítunk a haladásnak, a mai kor igényének, lemondunk a kísérletezésről és a mai élő irodalom fejlődésével teljesen ellentétes irányban haladunk. N. Sarraute, mint ahogy saját gyakorlatában is teszi, a fiataloknak a tolsztoji példával szemben a formabontást, az új kifejezési formák keresését ajánlja.

Az elhangzott nyilatkozatok — és éppen ez az ankét érdekessége — nemcsak a Tolsztojról alkotott egyes véleményeket tükrözik, hanem mindegyik mögött kimondva vagy kimondatlanul ott érezzük a mai francia elbeszélő irodalom nagy dilemmáját is: vajon a hagyományos regény folytatása vagy a „roman nouveau” vezet ki az elbeszélő irodalom állítólagos kríziséből?

A megkérdozettek két táborra oszlanak: egy népesre, Tolsztoj művészetének igenlőire és egy kisebbre, de zajosabbra, akik belátják ugyan emberi és írói nagyságát, de regényeit ma már túlhaladottnak tartják. Az első csoport tagjai, akik Tolsztojt tisztelik, egyben a realista alkotói módszert, a nagyepikát választják, követve a modern nyugat-európai regény klasszikus hagyományait, míg azok, akik Tolsztoj helyett Dosztojevszkijt tartják mesterüknek, az irracionális irányzatok egyik forrásához nyúlnak vissza, a hagyományos regény válságát emlegetve.

Az ankét lényegét André Maurois véleménye foglalja össze a legjobban. Maurois természetesnek és hasznosnak tartja, ha a fiatalok új utakon járnak, új technikát keresnek, néhány érdekes, új dolgot találtak is. „De sohasem fogják jobban csinálni, mint ez a teremtmény zseni legjobb alkotói korszakában. Mindaz, amit ma újdonságként tálalnak már megvolt Tolsztojnál. Ez nem azt jelenti, hogy a fiatalok rossz úton járnak, ha kísérleteznek. Kutassatok csak és ők fogjátok újra megtalálni.”

Az *Association Internationale de Littérature Comparée* augusztus 21–26 között tartotta Utrechtben III. kongresszusát. Magyarországot öttagú delegáció képviselte: Kardos László, Király István, Klaniczay Tibor, Sötér István és Wéber Antal. A magyar delegáció minden tagja részt vett a vitában, Sötér István pedig előadást tartott *A magyar és orosz irodalom párhuzamos jelenségei a XIX. században* címmel. A legközelebbi kongresszust előreláthatóan három év múlva tartják a svájci Friburgban.

Vittore Branca padovai professzor megtalálta Angelo Poliziano *Miscellaneae* c. munkájának második részét, a *Seconda Centuriat*, melyet Poliziano halála óta elveszettnek hittek. A teljes egészében autográf kézirat, amely a nagy humanista költőnek az antik műveltségről szóló legfontosabb fejtegetéseit tartalmazza, a XX. század egyik legjelentősebb filológiai felfedezése. A rendkívül értékes kódexet a velencei Fondazione Giorgio Cini vásárolta meg.

Rabindranath Tagore születésének századik évfordulóján Pekingben rendezett megemlékezésen Mao Dun, a kínai írószövetség elnöke mondotta az ünnepi beszédet. Tagore, akinek művei a húszas évektől több fordításban is megjelentek és igen népszerűek lettek Kínában, maga is járt kínai barátainál. Az évforduló alkalmából rendezett emlékkiállítás ennek a látogatásnak az emlékeit is bemutatta (pl. Tagore festményeit, amelyeket kínai barátainak ajándékozott, a Mei Lan-fangnak, a híres kínai színésznek ajándékozott, vers-főlirattal ellátott legyezőt stb.). Tagore műveinek kínai nyelvű fordításai között ott szerepeltek az évforduló alkalmából megjelent tíz kötetes gyűjtemény példányai is: ez eddig a legteljesebb kínai kiadás. (*Chinese Literature*, 1961. 7.)

Az *Európai Íróközösség* ez év július 10 és 12-e között tartotta meg Torinóban „Az európai írók az olasz Risorgimentoról” címen ünnepi ülését. Ezen a megemlékezésen Európa minden országából részt vettek, és sok író, kritikus, tudós méltatta a Risorgimento

jelentőségét az akkori Európa szellemi mozgalmaiban s különösen irodalmában. A megjelentek nagy érdeklődéssel hallgatták a francia André Chamson szellemes eszmefuttatását az olasz egységért folytatott harc akkori és mai jelentőségéről, a szovjet M. Bazsan alapos beszámolóját arról, hogy az orosz nép és írói hogyan támogatták az olasz nép harcát. Tudós aprólékossággal adta elő Robert Van Nuffel, a Gand-i egyetem tanára Belgium és Olaszország ekkori kapcsolatainak történetét, svájci viszonylatban ezekről beszélt Henri de Ziegler, a genfi egyetem tanára, de rajtuk kívül is nagyon sokan mondták el rövid üdvözlő beszédekben véleményüket erről a fontos történelmi eseményről. Magyar részről Szauder József a Risorgimento és a korabeli magyar irodalom összefüggéseiről beszélt, Kőpeczi Béla pedig *Kossuth és az irodalom* címmel tartott rövid előadást. Az előadók egymástól eltérő nézeteket képviseltek, s éppen a fiatal olasz történészek közt akadt olyan, aki bírálta egyes felszólalók idealista történetfelfogását, de abban mindnyájan egyek voltak, hogy a Risorgimento akkor az általános haladást szolgálta, és az erről való megemlékezés ma is a haladó Európa feladata.

Elischer-féle Goethe gyűjtemény: Hatvanöt éve, hogy Dr. Elischer Gyula egyetemi tanár nagybátyjától Elischer Boldizsártól, a nemes műgyűjtőtől örökölt Goethe relikviákat a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta. Ez a világhírű gyűjtemény, mely még 1914-ben is a weimari Goethe Társaság tagjai sorában szerepelt, azóta is a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára megőrzésében, annak egyes osztályain különgyűjteményként található, miután a második világháború következtében az úgynevezett Goethe-szoba megsemmisült. Az értékes gyűjteménnyel az idők folyamán több neves bel- és külföldi germanista foglalkozott és számos érdekes publikáció jelent meg róla. Még 1896-ban, az adományozás évében a könyvtár akkori tudós főkönyvtárosa, Heller Ágost magyar

és németnyelvű katalógusba foglalta a teljes gyűjteményt. Ez a katalógus szerény eszközeivel nem tárta fel teljes egészében a gyűjtemény irodalmi értékeit és joggal vonta magára egyes neves külföldi germanisták, talán túlszigorú bírálattát. (K. GOEDEKE: Grundriss zur Geschichte der Deutschen Dichtung. Vierter Band II. Abteilung. S. 154 Dresden, 1910. §. 43.) egy jobb és teljesebb katalógus készítésének javaslatával. Ez a terv valósul meg most, amidőn a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára a weimari Irodalomtörténeti Intézettel (Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der Klassischen Deut-

schen Literatur in Weimar olyan megalapodást létesített, melynek alapján közös kiadványként, német nyelven Weimarban jelentetik meg az Elischer-féle Goethe-Gyűjtemény új és a korszerű kutatásnak minden szempontból megfelelő katalógusát. Ez a katalógus — az eddig külföldön az egyes Goethe gyűjteményekről megjelent katalógusok (SALAMON HIRZEL, ANTON KIPPENBERG, GOETHE-BIBLIOTHEK) legjobbhagyományait követve —, teljes egészében fogja feltárni a gyűjtemény értékeit a hazai és külföldi germanisták részére és remélhetőleg ezek munkái számára értékes segédeszköznek fog bizonyulni.

Ленин: О литературе и искусстве
Goszlitizdat Moszkva 1960.

A moszkvai GIHL (Szépirodalmi állami kiadó) tavaly új bővített kiadásban jelentette meg Lenin: *Az irodalomról és művészetéről* c. kötetet.

Esztétikánk alappillérei Marx, Engels, Lenin művészetelvéinek hagyatékán nyugosznak. Bizonyos vonatkozásban Lenin művészetfelfogása áll hozzánk legközelebb, mivel nézeteinek tekintélyes része már új világot építő gyakorlatából sarjadt. Lenin számos vonatkozásban fejlesztette tovább a marxista esztétikát. Így többek közt neki köszönhetjük az irodalmi pártosság elvének felvetését és főelemeinek meghatározását. A tükrözés-elmélet megalapozása közvetve a művészet életábrázoló funkciói-ra is világosságot derített. Nagyjelentőségű Leninnek a hagyományok helyes értelmezéséért és alkalmazásáért folytatott harca. Lenin Tolsztojról írt tanulmányai-ban világos vonalat húz az író világnézeti, politikai, erkölcsi nézetei és művészi látása között stb. stb.

A könyvnek világos a szerkezete. A kötet első része a valóságmegismerés általános elvi problémáival foglalkozó cikkeket, kivonatokat tartalmazza. Így többek között a *Materializmus és empiriokriticismus* c. mű számos fontos megállapítása, a *Pártszervezet és pártirodalom* c. cikk, s egyéb munkákból vett részek alkotják az *Általános kérdések* c. fejezetet.

A könyv második fejezetében felelevenedik az a küzdelem, amelyet az orosz proletárság nagy vezére vívott az orosz forradalmi demokraták hagyatékának helyes értékeléséért. Külön rész mutatja be Leninnek Tolsztojról szóló írásait. Csaknem száz oldalt szentel a kiadó Lenin Gorkijhoz fűződő kapcsolatának. Lenin igen nagyra értékelte a szocialista realizmus egyik megalapítójának alkotói munkásságát. Leveleiből sugárzik a baráti, de egyben szigorú elvi bírálat, amellyel az íróat válságos pillanataiban segítette.

A könyv nagyobbik része a szovjet korszak viszonyai közt írt levelekből, tanulmányokból, könyvrészletekből tevődik össze. Az új szocialista kultúráért, művészetért, irodalomért kibontakozott küzdelem szele érződik Lenin munkáinak minden sorából. Pellengérre állítja a proletkult egyes egészségtelen kinövéseit. Küzd azok ellen, akik nem az életben, hanem íróasztalnál keresik a proletár kultúra kibontakozásának útját.

A kötetet záró függelék számos nehezen hozzáférhető tanulmányt, megemlékezést tartalmaz Lenin művészetszemléletéről, így többek közt Lunacsarszkij, Gorkij, Szerafimovics, Voronszkij, Krupszkaja s mások írásait. Rjurikov bevezető tanulmánya megfelelő útmutatás Leninnek a művészetéről vallott nézeteihez.

NYÍRÓ LAJOS

Виктор Шкловский: Художественная проза.
Размышления и разборы

(A széppróza. Gondolatok és analízis)
Szovj. Pisz. Moszkva 1959. 623.

V. Sklovszkij 1892-ben született. Részt vett a polgárháborúban, mind a Szovjetunióban, mind pedig Nyugaton jó hírű irodalomtörténész, teoretikus és regényíró volt. A 20-as évek elején mint a formalista iskola fejét tartották számon. Mindvégig formai és nyelvi problémák izgatták. Nézetei az idők során megváltoztak, különösen a forma és tartalom viszonyáról a művészi alkotásban.

Új könyve már a forma és tartalom dialektikájának marxista értelmezéséből indul ki, sok helyet szentel a könyvében különféle formalista elméletek kritikájának, olyan elméleteknek, melyek jelenleg Nyugaton nagyon népszerűek és Sklovszkij 40 évvel ezelőtti nézeteire hivatkoznak.

A könyv nem tankönyvszerű és nem az irodalomelméleti művek szokásos száraz stílusában íródott. Maga az író is azt mondja

a bevezetésben, hogy „ez a könyv a szerző és olvasó beszélgetése, a könyv célja, hogy segítsen az olvasónak az egyes művészi problémák felismerésében.”

Sklovszkij könyve a művészetnek, mint folyamatnak a felfogásán alapszik. Az olvasót mintegy beavatja elemzéseinek titkába, magával ragadja és megtanítja gondolkodni. A könyv az irodalom és valóság kapcsolatán épül. „Minden új művészi találmány feltétlenül új fejezetet jelent az igazságért folytatott harc történetében.” Minden új irodalmi korszak korántsem a művészi fogások változó kombinációjából jön létre, hanem új viszonyt jelent a valósághoz, új nézeteket az emberekről, és a társadalomról, a világnézet fejlődését. Ezek határozzák meg az emberiség művészi fejlődésének szakaszait.

Apuleios és Boccaccio, Cervantes' és Shakespeare, Stern és Dickens, Tolsztoj és Csehov, Majakovszkij és Solohov elemzései bonyolult, ellentmondásos, de egyre előbbrevivő távlatokat nyitnak meg a művészi felismerés folyamatában. Sklovszkij koncepciójának alapja, hogy a költői kép nemcsak a jelenség tükröződése, hanem a művészi felismerés módszere. Sklovszkij jelenlegi munkáját két fő elv határozza meg: mély és következetes történetiség és annak felismerése, hogy a művészet (az irodalmi folyamat megértése, a mű mondanivalójának feltárása és a művészi eszközök elemzése) a valóság felismerésének eszköze. Ez a rész azért is fontos, mert itt mutatkozik meg legjobban Sklovszkij fejlődése a saját régebbi nézeteihez képest. Élesen és szellemesen bírálja a formalizmusnak legfőbb hibáját: a teljes süketiséget mindennel szemben, ami él és fejlődik. Ez az új látásmód lehetővé teszi, hogy Sklovszkij kutassa és meghatározza annak az új irodalomnak lényegét, melynek bölcsőjénél maga is jelen volt: a szocialista realizmust.

Az utolsó fejezetben, melyben a szocialista realizmus és a nyugati irodalom viszonyával foglalkozik, értékes fejtegetéseket szentel Solohov és Hemingway művészetének. Élesen megkülönbözteti az új realizmus törvényszerűségeit az irodalom előbbi fejlődésétől.

Rendkívül értékes a novella műfaji meghatározása, fejlődési törvényeinek megállapítása és néhány nagy novellista művészetének gyönyörű elemzése.

Mint a bevezetőben is említettem, a könyv egyik legfőbb értéke rendkívül élvezetes stílusa. A kifejezések eredetisége, lírai kitérők az irodalomtörténeti elemzésekben, gazdag asszociációk, paradoxonokból, szellemes fordulatokból ötvöződő, szinte aforisztikus stílus jellemzi mindvégig a monográfiát. Imponáló műveltségi anyagot hal-

moz fel a művészet minden ágából és erudíciója fegyverét mesterien használja.

A szovjet sajtó elismeréssel fogadta a könyvet, amint az a Lityeraturnağa Gazeta 1960. jún. 7-i számában megjelent V. Ognyov recenziójából, valamint a Voproszi Lityeraturi 1960. 12. számában megjelent L. Lazarev recenziójából kiderül. A recenziók egyhangúan kiemelik, hogy a szovjet irodalomtudomány büszke lehet Sklovszkij könyvére.

L. SARGINA

G. Димитров—Гошкин: Въпроси и книги на социалистическия реализъм.

(A szocialista realizmus kérdései)
Narodna Kultura, Szófia 1960. 372.

Első tanulmánykötete egy tehetséges, minden iránt érdeklődő bolgár kritikusnak és publicistának. Találunk benne íróportrét, regény- és verselemzéseket, egy terjedelmes tanulmányt a bolgár filmművészet fejlődéséről s egész sor más, a szocialista realizmus problémáiról szóló hosszabb-rövidebb cikket és polémiát. Ez a sokféleség színessé, érdekessé teszi a kötetet, de úgy érezzük, hogy ez a színesség elsősorban a tematikai változatosságnak köszönhető. A szerző — bár az elméleti kérdésekkel foglalkozó cikkekben maga is ellenkező állásponton van — kissé elhanyagolja a műfaji sajátosságokat: alig-alig tesz különbséget vers és próza között, s még a filmművészetéről szóló tanulmányában is elszikkad az önálló formanyelv és kifejezési eszköz problémája. Néha terjedelmes, nem süríti eléggé mondanivalóját. D. Angelov: Na zivot i smart (Életem—halálra) c. regényéről írt közel negyven oldalas, bírálatában például túlteng a tartalmi ismeretetés, a nevek és epizódok szüntelen idézése, amitől elvesz a kritikus fő mondanivalója. Sokkal szerencsésebb s gondolatmenetében is egységesebb egy másik regény, a Krasznaja poljana¹ rövid elemzése, melyben főleg a tipizálás, a hangulatteremtés, a kompozíció és a fejlődésregény problémáit vizsgálja.

A kötet elméleti anyaga inkább a publicistát, mint az elemző tudóst tükrözi, de kétségtelen, hogy a szerző sok érdekes, eredeti véleménnyel fűszerezi a marxista irodalomtudomány többé-kevésbé ismert és elfogadott tételeit. Szenvédélyesség, de egyúttal józan okosság és körültekintés jellemzi az elmélet fontosságáról, a párt irányító szerepéről s az új valóság ábrázolásának szükségességéről szóló cikkeit. Kár,

¹ (a bolgár főváros egyik külvárosa)

hogy ezekben nem használ fel több párhuzamot a világirodalomból, s nem idéz több bizonyító anyagot a kapitalista és a szocialista államokban élő kommunista és haladó írók gyakorlatából. A bolgár irodalommal foglalkozó kutatóknak azonban így is sok segítséget nyújt ez a kötet a legújabb irodalom összefüggéseinek megértésében.

Z. SIPOS ISTVÁN

Против буржуазных концепций и ревизионизма в зарубежном литературоведении

(A külföldi irodalomtudományban jelentkező burzsoá koncepciók és a revizionizmus ellen) Goszlitizdat Moszkva 1959. 212.

Ez a könyv, noha a benne foglalt tanulmányok nagy része 1958-ban, a revizionizmus ellen indított általános támadás idején íródott, ma is aktuális és tanulságos. Szerzői — I. Anyiszimov, I. Nyeupokojeva, L. Tyimofejev és a szovjet irodalomtudomány más jeles képviselői — kettős, pontosabban hármas feladatot tűztek ki célul: leleplezni a revizionista nézeteket, bemutatni és bírálni a nyugati irodalomtudomány újabb irányzatait s megvédeni a szocialista realizmust mind a revizionisták, mind a burzsoá tudósok és áltudósok támadásaival szemben.

A revizionisták közül két állandóan visszatérő név szerepel: Lukács György és Henri Lefébvre. Az előbbivel Anyiszimov és Elszberg foglalkozik bővebben, az utóbbinak J. Borev szentel külön polémiát. Lukács bírálatában elsősorban Szigeti Józsefnek a Társadalmi Szemle 1957. novemberi/decemberi számában megjelent cikkére támaszkodnak, s azt hangsúlyozzák, hogy Lukács már korábban is tagadta a világnézet fontosságát, meghamisította a lenini pártosság fogalmát, nem véletlen bánt, hogy 1956/57-ben ő lett az antimarxista és revizionista irányzat egyik vezéralakja. J. Borev tanulmánya a renegát Lefébvre *Vers un romantisme révolutionnaire* c. írását bírálja s szellemes módon veri vissza a szerzőnek a szocialista realizmus ellen intézett támadását. N. Sablovszkaja, a *Zsákutcába vezető út* c. tanulmány szerzője a jugoszláv irodalomban és irodalomtudományban jelentkező dekadens irányokat és reakciós nézeteket bírálja. J. Vidmar, M. Risztics, E. Sinko és más teoretikusok cikkei és tanulmányait elemezve bemutatja, mennyire elterjedtek Jugoszláviában az olyan nézetek, hogy a realizmus már túlhaladott s hogy „az eszmei irányzatosság nem lehet kritériuma a művészi alkotás értékének.”

A kötet legtöbbet a nyugati irodalom-

tudomány helyzetével, a különböző iskolákkal és nézetekkel foglalkozik. Különösen figyelmet érdemel I. Nyeupokojevának a *Modern burzsoá irodalomtudomány és a reakciós szociológia* c. tanulmánya, melyben két rendkívül veszélyes és ravasz burzsoá nézetre hívja fel a figyelmet. Az egyik az ún. europacentrikus nézet, mely tagadni próbálja a társadalmi és történelmi fejlődéssorán kialakult nemzeti kultúrák létét, s a mostanában divatos komparativizmusra való hivatkozással azt állítja, hogy minden Európából (értsd: Nyugateurópából) indult el. Nincs tehát önálló kultúrája az ázsiai népeknek, a gyarmati országoknak s a szláv népeknek. Ez a felfogás legtisztábban a V. Lednickij szerkesztette *Adam Mickiewicz in World literature* (Univ. of California Press, 1956) c. kötetben tükröződik, melynek egyik vezérgondolata az, hogy ami szép és jó az orosz irodalomban, mind a nyugateurópai szellem visszatükrözése. A másik ilyen veszélyes, látszólagos objektivitásra törekvő koncepció az „elszigetelt, autark” civilizációról szóló nézet, melyet főleg A. Toynbee és E. Curtius képvisel. Toynbee és Curtius szerint a kultúrában nincs történeti fejlődés; egyik civilizáció egyszerűen felváltja a másikat. A kulturális fejlődés közös törvényszerűségeinek még a lehetőségét is elvetik s végső soron persze ők is oda lyukadnak ki, hogy azokban az államokban, ahol „nincs” civilizáció, a nyugati kultúrát kell meghonosítani.

A szovjet irodalomtörténészek és teoretikusok tanulmánykötetére az elvi éberség mellett tudományos pontosság és objektivitás is jellemző. Mindig ismert, olvasott művek elemzéséből indulnak ki, s a bíráló szó mellett, ha valóban értékes gondolatokat és részeredményeket találnak, elismeréssel is adóznak a nyugati tudósoknak. Így W. Kayser: *Das sprachliche Kunstwerk* c. sokat emlegetett könyvének és W. E. Harkins: *Dictionary of Russian Literature* c. munkájának egyes részleteiről dicsérőleg szólnak, de ugyanakkor itt is kimutatják a hibákat. W. Kayser könyvével kapcsolatban a szerző idealizmusát és formalizmusát bírálják. Kayser ugyanis teljesen elhanyagolja a művészi tartalmat, mert számára, ahogy egyébként már könyvének címe is jelzi, az irodalmi mű tartalma maga a nyelv, a stílus, a mondanivaló csupán pedagógiai szempontból lehet érdekes. V. Kozsinov, a Kayser-féle koncepció ismertetője és bírálója megjegyzi, hogy ebben a módszerben tulajdonképpen nincs is semmi újdonság, mert könnyen kimutatható, hogy a lengyel Ingarden hatása érződik benne, Ingardenről pedig közismert, hogy a régi orosz formalista iskola hagyományait eleveníti fel munkásságában.

A kötet értékét nagymértékben növeli az a körülmény, hogy a szovjet tudósok szinte kivétel nélkül egész koncepciókat bírálnak, s bizonyos korábbi gyakorlattól eltérően nem egyes megállapításokkal, kiragadott részletekkel bocsátkoznak vitába. Saját álláspontjukat minden esetben kifejtik, s ettől gazdagabbá, meggyőzőbbé válik polémiajuk. Az egyetlen kivételt talán csak a Lukács Györggyel foglalkozó cikkek jelentik. Ezekben, mint már említettük, főleg más szerzők írásaira hivatkoznak, s nem Lukács egész életművének egyéni elemzése alapján tesznek megállapításokat.

Z. Sipos ISTVÁN

Herbert Seidler: Die Dichtung

Wesen — Form — Dasein

Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1959. 712

A népszerű s kiváló tudományos könyveket közreadó Kröner „zsebkiadások” sorozatában Seidler műve tulajdonképpen összefoglaló poétika. De nem iskolás rimképletek gyűjteményében s nem is történeti tárgyalásban. Inkább a költészet esztétikai funkcióit igyekszik tisztázni: a költészet lényegét, kapcsolatát a művészet egyéb ágaival; szövetségét a nyelvvel; viszonyát vallással, világnézettel, metafizikával és valósággal. Elvi alapvetés után tér rá voltaképpeni feladatára: a költészetnek mint „emberi produktumnak” részletes vizsgálatára. Itt foglalkozik a költő személyiségével, a költői formálással, a költészettel mint alkotással. A komoly, illetve a „fenséges”, a vidámság, illetve a „komikum” tárgyalása, valamint a világ-szemlélet tárgyalása zárja a könyv második részét. A harmadik rész (a könyv legjobb, legtöbb egyéni megfigyelést tartalmazó fejezete) a beszéd és a stílus kapcsolatával, valamint a költészet stíluslemeinek vizsgálatával folytatja a poétika felépítését. Műfajelmélet sem hiányzik a könyvből. Seidler a líra, a didaktikus költemény („tanköltemények”), az epikus költészet és a drámai költészet elemzésével vonja meg a vers műfajainak egyes határait. Végül pedig a költészet szerepét tekinti át a „történeti valóságban” — mi volt a szerepe a poézisnek a közéletben, mi volt a hatása a versnek az egyes korokban.

Mint látható, Seidler némi teljességre törekszik; noha például jobbára a német költészetből veszi, történeti elemzése kiterjednek az európai poézisre is. Ez a teljességigény egyébként összecsendül a szerző szemléleti eklekticizmusával. Seidler nyíltan nem csatlakozik semmilyen uralkodó esztétikai áramlathoz. Egyeztet, ellentétes

álláspontokat békít. Ebből azután az következik, hogy nem egyszer gazdag elemző részeket merő általánosságokkal zár. A beszéd és a költészet kapcsolatáról végül csak annyit tud megállapítani, hogy a poézis „intenzív beszéd”, mely a hétköznapi használatban elkopott nyelv emberi produktum-jellegét állítja vissza.

Még bizonytalanabb a szerző költészet és valóság kapcsolatának, tartalom és forma viszonyának megítélésénél. Könyvének egyik helyén (60) a valóság primátusának híveitől éppúgy elzárkózik, mint a formakultusz elsődlegessére hivatkozóktól, s az absztrakt művészekről. Harmadik utat keres: de ez a harmadik út végül mégiscsak ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy: „Dichtung errichtet ... eine völlig in sich geschlossene, in sich ruhende Welt.” („A költészet egy tökéletesen önmagába zárt, önmagában nyugvó világot teremt.”) Seidler elképzelése szerint különböztetést kell tennünk „Realität” és „Wirklichkeiten” között. Az egyik, fogalmilag, az objektív valóságnak felel meg; a másik, a „Wirklichkeiten”, bár innen indul ki, már szubjektív valóság; vagy pontosabban: költői valóság, mely a művészi formálás során elveszíti kapcsolatát kiindulópontjával. Innen ered Seidler végső következtetése, hogy ti. „Dichtung ist als Kunstwerk ein Gebilde für sich.” Vagyis: önálló, önmagában álló képződmény a költészet.

Ila a könyv elvi alapvetésével, fogalmainak eklektikus kuszaságával sok vitakozni valónk van is — részletelemzéseinek gazdagsága, elemző szenvedélye megragadó. Nagy igény és tudományos alázat szülte ezt a művet, mely szemléletének nyilvánvaló idealizmusától nem tud korunk és a modern költészet teljesértékű poétikájává gazdagodni.

UNGVÁRI TAMÁS

Arnold Hauser: Sozialgeschichte der Kunst und Literatur

1—2 kötet, C. H. Beck, München 1958. 536+585.

Először a filmtudomány egy művelője hívta fel figyelmemet a film korszakáról szóló fejezetre. Aztán a régi magyar irodalom egy bűvára dícsérte a reneszánszról és a barokkról szóló fejtegetéseit. Mikor magam is kezdtem megismerkedni vele, a modern irodalomban és művészetekben való tökéletes otthonosságát, finom és új észrevételeit csodáltam. Valóban, Arnold Hauser könyve az utolsó 5000 év egész irodalmi, képzőművészeti és zenei fejlődését bemutatja és elemzi. Az egész egyetemes irodalom- és művészettörténetben egyaránt

otthon van, minden korban, országban és áramlatban, s amellet az egyes részlet-területek specialistáinak is újat tud mondani. A mű átfogó jellegéből, páratlan gazdagságából következik, hogy részletesen nem ismertethetem, csak célkitűzését és módszerét jellemezhetem. Arnold Hauser egyike azoknak a szellemi értékeinknek, akik a Tanácsköztársaság bukása után a Horthy-rendszer elől külföldre kényszerültek menekülni. Az első világháború előtt a budapesti egyetem hallgatója, 1917-ben ahhoz a politikailag haladó, de filozófiában idealista körhöz csatlakozott, mely a Szellemtudományok Szabadiskolája címen „az új spiritualizmusnak és idealizmusnak világsszemléletét” kívánta terjeszteni, s amelynek akkor többek közt Bartók Béla, Lukács György, Balázs Béla, Bolgár Elek, Fülöp Lajos, Kodály Zoltán, Mannheim Károly, Fogarasi Béla és Szabó Ervin voltak, utóbb különböző utakra tért, de túlnyomórészt világhírűvé vált tagjai. 1918-ban az Athenaeumban megjelent egy tanulmánya is *Az esztétikai rendszerezés problémája* címen, de már ekkor annak a századeleji iskolának követője; amely Max Weber és Georg Simmel nyomán a szociológiát alkalmazta a szellemtudományok vizsgálatára. De tanult egész Európában: Bécsben — ezt már a könyvben olvasható ismertetésből tudom — Dvorzáktól tanult művészettörténetet, Párizsban Bergson és Lansont hallgatta, hosszabb ideig Itáliában élt, míg végül Angliában telepedett le; itt jelent meg először ez az 1100 oldalas munkája is, mely hozzánk már német fordításban jutott el. Bármily sajnálatos, hogy Hauser kiesett a magyar szellemi életből, be kell látnunk, hogy nagy művét a leírt vándorlás dús tanulmányai nélkül bajosan alkothatta volna meg. Bámulatos az a szívós, egyirányú koncentráltság, amellyel Hauser az emigráció hanyódlásai közepette ily sokrétű és alapos tanulással építette művét. Hányat-vetett élete és a sokféle hatás közepette is szervesen fejlődött, hűen asszimilálva és őrizve mindazt, amit elsajátított. Módszere elvi alapjait ezúttal nem fejt ki (*Philosophie der Kunstgeschichte* c. könyvét, ahol ezt megteszi, bizonyára tanulságos volna megismerni), csak gyakorlatban mutatja be. Arra törekszik, hogy a művészetek fejlődését a gazdasági-társadalmi alapból magyarázza. Mindezt erőszakoltság és lapos közhelyek nélkül teszi. Rendkívüli érzéke a tények iránt megóvja a szimplifikálástól. Údítóen konkrét, világos és elegáns. Monumentális és könnyed egyszerre. Bármely korszakkal foglalkozunk, tanulhatunk belőle.

KOMLÓS ALADÁR

Wolfgang Kayser: Die Vortragsreise

Francke Verlag, Bern

Wolfgang Kayser göttingai professzor, akit *Das Wortkunstwerk* c. irodalomelméleti kézikönyve alapján mint annak az iskolának kimagasló képviselőjét ismerünk, amely az irodalmat a létrehozó erők mellőzésével a művek pusztá elemző leírása útján tanulmányozza, e könyvében 16, először előadások formájában közölt kisebb tanulmányát gyűjtötte össze. A tanulmányok részben elvi (az irodalmi értékelés és az interpretáció viszonyáról, az irodalmi stílus fogalmáról), részben konkrét irodalmi jelenségekről, művekről, irányokról, műfajokról szólnak. A szerző legtöbbször természetesen a német irodalommal foglalkozik (Goethe, Kleist, a német dráma 1800 körül, a német naturalista dráma), de rendkívül kiterjedt ismeretei alapján meglepő kapcsolatokat talál oly kevésbé ismert literatúrákkal is, mint a holland vagy a portugál; a jelenkori portugál irodalomról instruktív tanulmányt is közöl. Ha módszere egyoldalú is, ha olykor nem is megy elég mélyre, vagy nem értünk egyet vele, minden írásában találunk számunkra ismeretlen tényeket és egy-egy finom megfigyelést. Annál meglepőbb (és ugyanakkor jellemző), hogy ezt a nagytudású, alapos tudóst nem nyugtalanítja a keleti irodalmakban való teljes tájékozatlansága. Tanulmányt ír pl. *Az európai szimbolizmus* címen, s abban kizárólag a nyugati nemzetek költészetéről vesz tudomást, pedig a keletiek nem ismerése következtében részben téves képet ad a szimbolizmusról. Szerinte ugyanis míg a régebbi költők választ kerestek az embert, a sorsot, a kort, népet és emberiséget, szerelmet és halált, történelmet és örökkévalóságot, természet és istent illető kérdésekre, a szimbolizmus egyetlen témát ismer: a művészetet. Kaysernek elég volna Adyt vagy Alekszander Blokot ismernie, hogy belássa állítása helytelenségét. A tanulmány másik, de a szerző elvi álláspontjából folyó és meg sem lepő fogyatéksága, hogy nem veti fel a kérdést, miért jelent meg és terjedt el a szimbolizmus a szárazföldön.

K. A.

L'Art poétique par Jacques Charpier et Pierre Seghers. Editions Seghers. 1956.

Aligha lehet vitatkozni azon, hogy az efféle vállalkozás, mint például a világ-irodalom ars poétikáinak antologikus bemutatása, eleve és elvileg reménytelen kísérlet. Különösen reménytelen akkor, ha

az ars poética fogalmába odaöleljük a költői hitvallás és poétai elmékedések mellé az esszét, tanulmányt, sőt filozófusi fejtegetést is. Ilyen feladatra vállalkoztak ennek a több mint hétszáz oldalas gyűjteménynek a szerkesztői, s a vállalkozás eredményét tekintve, előítéleteink ellenére is leszögezhetjük: a vállalkozás reménytelen ám mégsem haszontalan. Közel kétszáz szerző szövegeivel ismertet meg az antológia, a bibliától egészen G. E. Clancier-ig. Hogy indokolt-e ez a kezdet s ez a vég, azon lehetne vitatkozni, de elégedjünk meg a rövid ismertetés keretében aggályunk pusztá jelzésével. Fontosabb, ami a kezdet és a vég között található. Horáciustól Lorcáig, Petrarcatól Saint-John Perse-ig olvashatók itt költői hitvallások, emellett Arisztotelész, Eustache Deschamps, Montaigne, Vico, Hegel elmékedéseit kapjuk, hogy csak példákat említsünk. Az ókori, majd középkori és reneszánsz ars poétikák után a XVII. századtól évszázadok szerint tagolódnak a fejezetek, s ezeken belül a kiemelt szerzők terjedelmesebb szövegeit rövidebb idézetek követik, különböző íróktól. A kiemelt auktorok művét rövid „kopf”-okban ismertetik a szerkesztők, míg a „citations” alcím alá soroltakról csak a születési és halálozási évszámok tájékoztatnak. Így, a szerkesztők ars poétikás szempontjai szerint elég bizzarr módon alakul a világirodalom képe: a kiemelt szerzők között található például Rénier, Joubert, Tristan Corbière, Henri Bremond, Roger Caillois, André Frénaud, viszont az antológia szempontjából kevésbé jelentősek csapatjában, alcím alatt Shakespeare, Voltaire, Puskin, Byron, Petőfi, Neruda stb. Persze, ezeket a névsorokat némi célzatossággal állítottuk össze, lehetne az antológiát realisabban tükröző listákat is felsorakoztatni, de talán ezáltal érzékeltetni tudtuk ennek a tematikus antológiának a műfajból eredő, szembetűnő aránytorzulásait. Ez a torzulás az antológia műfajából ered, legkevésbé sem érheti ezért szemrehányás a szerkesztőket. Vannak azonban más természetű torzulásai is ennek a gyűjteménynek. Szembetűnő, hogy Heine, Lermontov, az ifjú Németország és az orosz forradalmi demokraták, vagy például Stephan George nem kaptak helyet az antológiában. A szovjet költészetet csak Majakovszkij képviseli, a magyar lírát csak Petőfi (egyetlen, éppen nem szerencsésen választott verssel). Jó volna, ha egy újabb kiadásban József Attila *Ars poética*-ját (két fordításban is megjelent franciául!) és Ady *Hunn új legenda* c. versét (sajnos, francia fordítását nem ismerjük) is figyelembe vennék a szerkesztők. Általában a Franciaországtól keletre (és távol-keletre) eső népek költészete

eléggé rosszul járt ebben a válogatásban, amelynek szerkesztői egyébként a haladó szellemű francia polgár tárgyilagosságával igyekeztek képet nyújtani a világirodalom ars poetikáiról. A tárgyilagosságnak ezeket a bicsaklásait, különösen a XIX. és XX. századot bemutató fejezetekben indokolja a szerzők irodalomszemlélete és érthető elfogultságuk a francia irodalom iránt. De túl ezeken a magyarázó tényezőkön nyilván szerepet játszik a válogatás hiányaiban a nyugati literátus réteg tájékozatlansága a kelet-európai irodalmakban. Így hát nem maradéktalan az örömmünk e gazdag gyűjtemény olvastán, de hiányérzeteink jelzése ellenére is: a *L'art poétique* érdemes munka, hasznos válogatás, fontos szöveggyűjtemény az irodalmi tudat és öntudat megirandó történetéhez.

Pándi Pál

Nicola Chiaromonte:
La situazione drammatica

Bompiani, Milano 1960. 230.

Chiaromonte, az olasz polgári színházi kritika egyik kiemelkedő képviselője ebben a kötetben 1953 és 1958 között írt cikkeit gyűjtötte össze. Beszámol a klasszikusok — Machiavelli, Shakespeare, Molière, Corneille — műveinek előadásairól, s Ibsen, Csehov, Tolsztoj és Shaw mellett a legtöbb helyet a mai drámának, Ugo Betti, Alberto Moravia, Diego Fabbrì, Eduardo de Filippo, Graham Green, Bertolt Brecht, Arthur Miller és Eugène Ionesco darabjainak szenteli.

Az élő színházról való tájékoztatáson túl a könyv értékét elsősorban azok a dramaturgiai fejtegetések jelentik, amelyekben a szerző a drámáról általában, a színpadi realizmusról és az olasz színjátszás mai helyzetéről szól. Gondolatait a rendkívül világos, tömören egyszerű elemzés mellett a színház magas társadalmi elhivatottságába vetett meggyőződése teszi érdekfeszítővé.

A dráma általános elveit illetően Chiaromonte abból indul ki, hogy a színház az embert nem szavai vagy gondolatai, hanem tettei alapján ítéli meg. Elsősorban ez különbözteti meg többek közt a regény ábrázolásmódjától. A színpadi alak kialakult jellemként lép elő, nem formálódása érdekel bennünket, hanem az, hogy miként néz szembe a drámái helyzettel. A drámái helyzet pedig nem valamely eseménysorozat megfelelő pillanata, hanem a színpadi alak viszonya másokkal, helyzete általában a világban. A szereplők egymáshoz

való viszonya szintén nem pusztán egyéni életük eredményeként, hanem a mindnyájuk tetteit egyaránt motiváló világgal való kapcsolatuk következményeként alakul. Ezért szükségszerű és elkerülhetetlen. A dráma formája lehet tragikus vagy komikus, de lényegileg mindig komoly marad, mert arról dönt, hogy joga van-e az embereknek úgy cselekedniük, ahogy cselekszenek, vagyis a társadalom önmaga felett mond benne ítéletet.

Chiaromonte a modern dráma lényegi vonását abban látja, hogy Ibsen, Strindberg, Shaw, Csehov és Pirandello óta a színház nem bizonyos szenvedélyeket vagy konfliktusokat, nem ilyen vagy olyan emberi történetet ábrázol, hanem az igazságot, illetve az igazság problémáját. Igazság pedig a színházban nem valódi tények ábrázolását, hanem valódi problémák felvetését jelenti. Ezért a megoldásnál is fontosabb a cselekmény maga, vagyis a problémák feltárása, melynek során kiderül, hogy van-e reális magva a darabnak, vagy nincs. Chiaromonte szerint a színházban Ibsen óta nem az ábrázolt dolgok valószínűsége számít, hanem a felvetett problémák aktualitása. Az a fontos, hogy a dráma a mi életmódunkat, a mi morálunkat, a mi világunk alaptételeit vitassa, azt, hogy kényelmes előítéletek vagy valódi igazságok szerint élünk-e. A drámai cselekménynek nem illúziókeltés vagy szórakoztatás a célja, hanem a néző minél nagyobb mértékű elkötelezése a világ élő igazságai mellett. Éppen ezért a jó színház az egészséges társadalmi élet fokmérője is. Az olyan társadalmat, amelynek nincs színháza, vagy rosszul „viseli el” a színházat, Chiaromonte gyenge, barbár társadalomnak nevezi.

A gondolatmenet itt a mai olasz műveltség fájdalmas pontjához érkezik, ahhoz a kérdéshez, hogy miért nincs jelenleg Olaszországban virágzó színházi kultúra és erőteljes drámaírói nemzedék. Chiaromonte sorra kimutatja a modern olasz színház gyengeségeit: kívül maradt az Antoine és Sztanyiszlavszkij által vezetett áramlaton, amely teljesen megújította Európában a színház szemléletét; nincs megfelelő olasz színészképzés; nincsenek kialakult stílussal és repertoárral rendelkező színházak; és legfőképpen nincs elég morális bátorság az olasz értelmiségben, hogy szabadon szembenézzen az igazsággal. Chiaromonte szerint a közelmúlt olasz kulturális életet az igazságérzet és a szabadság bátorságának fokozatos hanyatlása jellemzi. Éppen ezért lenne szükség szabad és igazmondó színházra, amely egészséges, tisztító hatást gyakorolna az olasz társadalmi élet pangó légkörére.

Chiaromonte könyve az érintett kérdé-

seket rövidlevegzetű cikkeiben tárgyalja, s ha nincs is módja elemzéseit elmélyíteni, felelősségérzete és erkölcsi bátorsága a modern dráma és színház legfontosabb, legelgondolkodtatóbb problémáinak felvetésére készíti.

HORÁNYI MÁTYÁS

Clément Rosset: La philosophie tragique

Presses Universitaires. Paris 1960.

A tragikum kérdése az esztétikának egyik állandóan napirenden levő vitatémája. Az utolsó évtizedekben e kérdésnek az esztétika köréből az általános filozófia rendszerébe való áttolódását tapasztalhatjuk. De ez a „filozófiai önállósulás” a tragikum vizsgálatát nem szakíthatta el a művészeti kérdésektől, hiszen érvelésében főképpen az irodalom és általában a művészet példáira támaszkodik. Bizonyítja ezt Clément Rosset könyve is.

A szerző fő céljál tűzi ki a „tragikum-ellenesség” előítéletének a megdöntését. Bevezetőjében kijelenti, hogy Schopenhauer és Nietzsche felfogására támaszkodva megteremthetjük az új kor tragikumfilozófiáját. Schopenhauer és Nietzsche, de különösen az utóbbi, ma egyedüli úttörőként tűnnek föl, úttörőjeként a ma még megalkotásra váró tragikus bölcsületnek, jobban mondva, annak a bölcsületnek, amely végre megszabadult a tragikumellenesség előítéletétől, amelyben pedig századunk újra kéjelegve elmerülni látszik, anélkül, hogy számot vetne Schopenhauernek és Nietzschének a bölcsülethez intézett parancsoló figyelmeztetéseivel.

A szerző *Mi a tragikum?* c. első fejezetében a tragikum mibenlétének meghatározására törekszik. Mindenekelőtt kétségbevonja a *tragikus helyzet* létezését, s azt a *tragikus mechanizmus* elvvel kívánja pótolni. Felfogása szerint a tragikus esemény nem alakul, hanem hirtelenül, meglepetésszerűen jelentkezik. A tragikum fejtegetései során olyan problémákat érint, mint az egyén szabad cselekvése, a peszsimizmus, optimizmus, a halál, a boldogság, a szerencsétlenség s egyéb hasonló kérdések. Többek közt elveti, s nevelésnek tekinti Arisztotelész katarzisz-elméletét. Itt is Nietzschére hivatkozik. Megállapítása szerint tragikum-ellenesek: Szokratész, Euripidész, Voltaire, Rousseau, Lamennais, Gide, Proust, Sartre s mások. De tragikum-ellenes Marx is. Mindnyáján részletkérdésekben vitakoznak, de a lényegben egyet értenek. A szerzőnek a világ dolgairól alkotott szemléletét mutatja a következő idézet: „Hogy megértethessem magamat,

kénytelen vagyok érdektelen dolgokról beszélni: mit szólunk a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban burjánzó civilizációról? Harc, háború van e két ország között? Az érdekek háborúja, a befolyásért folytatott küzdelem? ... Hogyan? Azt mondják, *ideológiai* háború, vallásháború dúl? Hát nem kell hahotára fakadnia az embernek? És az emberek komolyan veszik e háborúkat? ... Azok pedig, akik a XX. század intellektuális harcait a kommunista és keresztény doktrínák összeütközésében vélik látni, azok nem hibbantak-e? Nem látják azok teljes azonosságát ... Képzeletbeli ellenségeket kreálnak maguknak, hogy a harc, a diadal látszatát keltsék, hogy játszhasanak, mert félnek küzdeni az igazi ellenség, egy olyan doktrína ellen, amely ellentmond nézeteiknek." Ez az idézet is fényt derít a szerző „komoly”, „alapos világszemléletére”. Könyve alapján meggyőződhetünk arról, hogy az igazi tragikum-felfogásnak egyedüli apostolai Schopenhauer, Nietzsche s természetesen ... Rosset.

Rosset tragikum-elemzését nem alapozza az ember reális életére, hanem elvont, üres lélektani, erkölcsi felfogásokból indul ki, így hát természetes, hogy vizsgálódása fikciós megoldásokat eredményez.

NYÍRÓ LAJOS

Stephen Ullmann: The Image in the Modern French Novel

Cambridge Univ. Press, 1960. VIII + 315

Ullmann István, a Minta-gimnázium, az Eötvös-Collegium hajdani hallgatója, Gombocz Zoltán tanítványa jelenleg a Leeds-i egyetem romanisztika tanszékének professzora. Nyelvészeti munkássága — bár nem tudtuk rendszeresen nyomon követni — azon a vonalon indult, amelyet Gombocz tanítása jelölt ki előtte: a jelentés tan körében dolgozott, újabb munkássága — melynek legutóbbi terméke az előtünk fekvő kötet — szintén ezen a vonalon halad, ha már egy lépéssel tovább jut is.

A jelentés tan köréből átlép a stilsztika területére — mint bevezetésében ő maga mondja, azért, hogy áthidalja azt a szakadékot, mely nyelvészet és irodalomtudomány között még ma is tátong. Ezen a téren sem első próbálkozása: az 1957-ben megjelent *Style in the French Novel* erre még nagyobb lélegzetű, szélesebb markolássú kísérlet volt. E korábbi mű sajnálatos módon mindmáig nem került a kezembe; így a jelen kötetet nem tudom érdemben azzal összehasonlítani, pedig az egész

szerkezete és tónusa megkívánná: az olvasónak az a benyomása, hogy e kötet első sorban olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyek valamilyen okból abból kimaradtak.

A modern francia regényben megjelenő képek tárgyalását ígérő monográfia kissé becsapja olvasóját: nem a modern francia regény képeiről szól ez a kötet, hanem csak négy változó terjedelmű részlettanulmány ehhez a témához: Gide képeinek fejlődése, A tenger-szimbólum a *Grand Meaulnes*-ban, Egy Proust-regény metaforikus szöveve, Camus két stílusa. Már ez a változtatás is polemikára indítja az olvasót: a modern francia regény képhasználatáról nehéz általános érvényűt mondani, ha a szerző Martin Du Gard, Céline, Montherlant, Colette gyakorlatával nem foglalkozik — még akkor is, ha az előző könyv ugyanezt a kérdést Giono, Bazin és Sartre művészetével kapcsolatosan már tárgyalta.

A négy tanulmányban Ullmann a nyelvész egzakt módszerességével tanulmányozza a tárgyaúl választott írók kép-használatát. Nemcsak tüzetesen vizsgálja a képeket, csoportosítva őket témájuk, kisugárzási körük szerint s ahol lehet, meghúzza tőlük a vonalat az író eredeti élményanyagához, hanem statisztikailag is gondos vizsgálat alá veti: számszerűségüket, az egyes regényekben való előfordulásuk gyakoriságát stb. Ez a módszer ugyan sok érdekes részlet-tanulással szolgál, azonban az olvasónak többször is az az érzése, hogy éppen a tüzetesség, az egzaktitás kissé szemellenzős igénye akadályozza meg Ullmannnt abban, hogy vizsgálatában egy lépéssel tovább menjen és gondosan összehordott, gazdag anyagából olyan következtetéseket is levonjon, amelyeket az irodalomtudomány valóban és szélesan hasznosíthatna.

A legkevesebb újat Alain-Fournier képeivel kapcsolatosan tud mondani; a tenger és a kaland eszméjének összefonódása a regény minden figyelmes olvasója előtt nyilvánvaló volt, s az állatvilágból és a katonai életből vett képek vizsgálata kevés újjal járul hozzá az író művészetének ismeretéhez. Gide regényes műveinek ilyen szempontú vizsgálata bizonyos mértékig több haszonnal jár; a gide-i életmű tanulmányozói számára e téren tett megállapításai nyilván jól hasznosíthatók. Nyomonkövetve azonban azt az utat, amelyet Gide a *Les Cahiers d'André Walter*től a *Thésée*-ig megtett, mintha Ullmann éppen a leglegnyegesebb — s az anyagból elég világosan kiderülő — következtetéssel maradna adósunk: hogy Gide a szimbolisták iskolájának gazdag kép-világából indult el korai műveiben, ezzel fordult szembe a *Voyage*

d'Urien után, szinte elnyomni igyekezve magában a képi kifejezést, hogy megtisztultabb, sajátos gide-i módszerét dolgozza ki a *Les Caves du Vatican*ot kezdődően: az éppen csak pedzett, megpendített kép módszerét, melyet az olvasó tudatosan szinte észre sem vesz, de érzelmileg annál jobban befolyásolja olvasás közben.

A kötet legnagyobb tanulmánya a Proustról szól, s a *Du Côté de chez Swann* kép- és metafora-használatát vizsgálja. Az olvasót megint elkápráztatja a szerző tüzetes gondossága: megvizsgálja a képek forrásvidékét, az orvosi, tudományos, művészi, állati, növényi körből vett képeket; a képek összefüggési körét, külön alfejezetet szentelve a galagonyának, a templomoknak, a Vinteuil-szonátának, az emlékezetnek, az időnek; vizsgálja a képet, mint a portré-festés eszközt, s Proust képalkotásának formáit és módszereit. Mindez kétségtelenül hasznos és sokszor érdekes; kár azonban, hogy Ullmann nem teszi vizsgálódása középpontjává Proustnak azt a vallomását a költői képek használatáról, melyet ő is idéz, s amelyet az író egy Paul Morand-regényhez írott előszavában fogalmazott meg: hogy a képnek csak akkor van létjogosultsága az irodalmi műben, ha „forrponton” jelenik meg. Proust képalkotásának jelentősége éppen abban van, hogy saját művészetében ezt szinte mindig meg tudta valósítani; kár, hogy a szerző nem azt vizsgálja, ezt hogyan éri el s milyen következményekkel jár a részletekre csak úgy, mint az egészre.

Mind között a legértekebbnek a Camus stílusáról írott fejezet tetszik. Nagyon érdekes, amit a nap és a tenger jelentőségéről megállapít Camus képalkotásában, valamint az a különös dialektika, mely a korai képgazdag (és Giono-hatást mutató) írások után az érett író képi kifejezést kerülő szándéka („le degré zéro de l'écriture”) és a megvalósulásban éppen a „forrponton” gazdag és intenzív képekben megnyilatkozó gyakorlata között van. Elemzéseik közül talán legjelentősebb a *La Peste* analízise, amelyben kimutatja, hogyan járul hozzá a felhasznált kép-anyag a szimbólum sokértelműségének érzékletessé tételéhez.

Ha némely ponton úgy érezzük is, a szerző nem ment el következtetéseiben addig, ameddig az általa összehordott anyag alapján bátran elmelehetett volna, szorgos, gondos és hozzáértő ember alkotása ez a könyv, mely tele van számos, művészi érzékre is valló, finom megfigyeléssel. A könyv használhatóságát nagymértékben megnöveli az alapos bibliográfia és a gondos, könnyen használható tárgymutató.

NAGY PÉTER

Reuben A. Brower, (szerk.): On Translation

— Harvard Studies in Comparative Literature 23. — Harvard University Press, Cambridge 1959. xi+297.

A többnyire angol nyelvterületről való szerzők tanulmányaiból álló kötet első részében fordítók írnak a fordítás problémáiról. E. A. Nida a biliafordításról, R. Lattimore a görög vers- és dráma-fordítások, R. Humphries pedig a latin versfordítás kérdéseiről ír. Természetesen mindegyik szerző az angol nyelvre való fordítás szemszögéből vizsgálja anyagát, akár a franciából történő (J. Matthwes és J. O'Brien egy-egy cikke), akár a németből való (E. és W. Muir cikke) fordításban szerezte tapasztalatait. Ezek az írások azonban kevés érdekes és eredeti tanulssággal szolgálnak, éppen nyelvi korlátaik miatt. Nem kevésbé szűk szemléletében A. Fang cikke a kínai művek fordításában jelentkező leggyakoribb filológiai és módszertani hibákról, bár ez hasznára lehet a kínai nyelv bármely anyanyelvű tolmácsolójának. A legtanulságosabb azonban s magyar rüsszisták számára is haszonnal olvasható tanulmány V. Nabokové, aki Puskin *Anyeginjének* angol nyelvre való fordításában szerzett tapasztalatait finom stíluskritikai megfigyelésekkel és valóban komparatista szempontokkal tágitja általánosabb érvényűvé.

A kötet második részében elvi jellegű tanulmányokat csoportosított a szerkesztő. Ezeknek egyike-másika azonban nem sokban különbözik az első rész lapos, gyakorlati kérdésekhez ragadt írásaitól (pl. R. A. Brower cikke Aizkulosz *Agamemnonjának* hét angol fordításáról, D. Knighté Pope Homérosz-fordításáról). Érdekes gondolatokat tartalmaz R. Poggioli rövid írása a műfordító szerepéről és R. Jakobsoné a műfordítás nyelvészeti vonatkozásairól. Érdekes, de sokban vitatható W. V. Quine fölfogása, aki a jelentés és fordítás mozzanatait a szemantika aspektusából elemzi, akár J. Hollander, aki a fordítás típusait vizsgálja. Anyagában figyelemre méltó A. G. Oettinger cikke az automatikus fordítás kísérleteiről és elvi problémáiról.

A kötetet B. Q. Morgan időrendbe szedett bibliográfiai összeállítása egészíti ki. Ez az összeállítás, amely Cicerotól kezdve napjainkig föl sorolja a műfordításról szóló fontosabb megnyilatkozásokat, illetve szakmunkákat, annotációi és idézetei révén igen jó áttekintést ad. Összeállítója nem szánta teljes igényűnek, inkább *florilegiumnak*, de így is sajnálkozunk kell azon, hogy míg a főbb orosz, lengyel és cseh munkákról megemlékezik, kevés franciát és — ez

azonban, úgy hiszem, a mi vétkünk — egyetlen magyart sem említ.

MIKLÓS PÁL

Colin Wilson: The Age of Defeat

London, Victor Gollancz Ltd, 1959.

Colin Wilson fiatal angol kritikus és esszéista. A dühös fiatalembereknek keresztelt laza írói csoportosulás egyik jelentős teoretikusa. A *vereség kora* című műve a szerinte kivésző félben levő hős problémájával foglalkozik. Vizsgálódásának kiindulópontja a polgári szociológia. Filozófiája eklektikus, még leginkább az egzisztencializmussal rokon. Könyve természetesen nem tükrözi az Angry Young Men általános ideológiáját, mivel ilyen nem is létezik. Inkább jószándékú, magányos kísérletnek tekinthető, szomorú, kiáltalan botorkálásnak, a burzsoá ideológia ravaszsága által egyidőre vakká tett társadalom nagy kérdései között.

Megfigyelése szerint igen sok modern írást hat át a hanyatlás, a vereség érzése. Ennek egyik következménye, hogy az irodalomból kezd kivészni a hős. A probléma megértéséhez a modern társadalomban észrevehető jelentéktelenségi érzés részletesebb vizsgálata szükséges. Ez az érzés felnőtt korban válik uralkodóvá. A mai társadalomban az ember személyisége nem bontakozhat ki. A csupa ígéret fiatal kor valamilyen szűkre álláshoz, munkakörhöz vezet, a személyiség sokoldalú kivirágása helyett az emberek teljes uniformizálódása következik be. A jelenséget irodalmi példákon szemlélteni. Előszóval idéz amerikai és szovjet műveket. Dugyincev *Nemcsak kenyérrel...* című regényének hőse csupa tiszta gondolat, fennkölt idealizmus, mégis „egész életét a csatornaépítkezéseknek szenteli”. A példák során a ki nem mondott gondolat érthetővé válik: a lélek uniformizálódásáért elsősorban az amerikai és a szovjet életformát vádolja. Úgy véli, hogy a hős problémája ideális lehetőséget nyújt a marxista álláspont cáfolására.

A marxisták a gazdasági kérdések megoldásával akarják megoldani a társadalmi kérdéseket is. Ez szerinte lehetetlen, hiszen Amerika és Svédország jólétben élő államok, mégis ezekben az országokban a legmagasabb az öngyilkosok és a fiatalok száma. Wilson úgy látja, hogy a jelentéktelenség elleni lázadás vágya e társadalmak magasfokú szervezettségében gyökeredzik. Az ember, az egyéniség semmi, csupán pótolható csavar a társadalom óriási gépezetében. Nem tesz kü-

lönbséget magasan szervezett társadalmak között. Számára mindegy, hogy Amerikáról, Svédországról, vagy a Szovjetunióról beszél. Nem veszi észre, hogy az egyszerű amerikai csupán alkalmazott, akinek el kell végeznie munkáját, de semmi beleszólása nem lehet a dolgok intézésébe. Az igaz, hogy a gyári, hivatali szervezetben megvan a maga helye, de kint az anarchikus, atomizált társadalomban csak magányos pont, akivel senki sem törődik. Az elnököt ugyan megválaszthatja, de abban már nem lehet szava, hogy hogyan végezhetné a gyárban a munkát célszerűbben, mit termeljenek a farmon, vagy milyen stílusban építsék fel városa új színházát. Wilson könyvéből — ha ugyan ez mentésére szolgálhat — kitűnik, hogy a Szovjetunióról szerzett értesüléseit ellenséges forrásokból merítette. Így magyarázatot nyer a „mérés” egyenlőségjel, melyet a szovjet és amerikai életforma közé tesz.

Amerikai szociológusok munkái alapján háromféle társadalmi embertípust különböztet meg; hagyomány vezette, személyisége vezette és mások vezette embereket. A hagyományvezette ember általános volt még a középs- és újkorban. Ma nagy számban már csak néhány országban (pl. Angliában) él. Mindig kisebbségben volt, de a jelenben tragikusan még hátrább szorult jelentőségében a személyiségük vezette emberek csoportja. Megemlíti, hogy ha az egykor személyisége vezette James Joyce ma Amerikában születne, elképzelhetetlen lenne, hogy a semmibevevés évtizedei alatt az amerikai társadalom jelenlegi légkörében kimunkálhatná tehetségét. A fejlődés tendenciája a mások vezette emberek, a szűkre, jelentéktelen tömeg eluralkodása felé mutat.

Hogy megtudja, mennyire hatolt be a mások vezette mentalitás Európába, összehasonlítja a jelenkori európai és amerikai irodalmat. Megállapítja, hogy a leggyőzött hős uralkodik Faulkner, T. Williams, Miller és a legtöbb amerikai író műveiben. Hemingway kivétel, de ő kozmopolita, csak kevés hőse él amerikai környezetben. Angliában a mások vezette mentalitás terjedését az igénytelen rádió- és TV-játék szériák nagy hatásán mérli le. A mai angol ifjúság tömegeinek felfogását döntően befolyásolják az ilyen felszínes, köz-helyekkel tűzdelt művek százai, míg az igazi irodalom hatása egyre csökken. Ilyenformán manapság az írók is kétfélék. Az egyik típus elfogadja és természetesen veszi a mások vezette beállítottság erősödését, a másik fellázad ellene. Ilyen lázadók például: az angol „angry” csoport, a francia egzisztencialisták, vagy az amerikai Beat Generation.

Ha „személyisége vezette” akar maradni, az új irodalmi hősnek lázadnia kell a jelenlegi tendencia ellen. A hős ugyanis Wilson szerint valamilyen formában megtestesítője azoknak a tulajdonságoknak, melyeket kora legjobban igényel. Ebből a szempontból elemzi a továbbiakban az egzisztencialisták műveit. Sartre és Camus munkáit az egyéniség vezette beállítottság megvalósulásainak tartja, ugyanakkor megállapítja, hogy sötétebb a valóságnál az egzisztencialisták szemléletének az a vonása, mely szerint a valóság az embernek mindig ellensége. Ha a hős nem hinne önmagában, nem lenne elég optimista ahhoz, hogy vágyait az elérhetetlen felé irányítsa, nem is lenne hős.

Wilson fejtegetései helyenként tartalmaznak részgazságokat, általában azonban ijesztően nem ismeri a társadalom változásainak mozgató erőit. Egy helyen pl. megjegyzi, hogy a világháború nem volt más, mint a társadalom heves önkifejezése, de hogy valójában mit ért ezen, azt nem mondja el.

Nyugtalanul és őszintén fejezi be könyvét. Elmondja, hogy tudja, sokan nem értik, mások félreértik gondolatait. Sajnos, azt nem veszi észre, hogy az alapvető hiba benne és nem olvasóiban van, hogy maga az alapállás rossz, mert a modern polgári renddel nem csatázhat úgy eredményesen, hogy közben a szocializmus felé is vág.

KÖRÖSPATAKI SÁNDOR

Arthur Nisin: Les oeuvres et les siècles

Éditions Universitaires, Paris 1960. 163.

Mi az irodalomtörténetírás célja? — teszi fel a kérdést Arthur Nisin *Művek és századok* című könyvében, s ellentmondást nem tűrve leplezi le az „irodalomtörténet” hibás felfogását. De vajon miről próbálja meg az irodalomelméletnek ez a mai francia művelője lerántani a leplet?

A történelmiséget, a történelmi jelleget a tudományok 19. századi örökségének tartja, s hibáztatja azokat, akik hasonló bűnbe esve, az irodalmi műveket az írók életrajzával, a forrásokkal, illetőleg a társadalommal, a környezettel akarják megmagyarázni. De nincs-e itt ellentmondás? — vetődik fel az olvasóban a kérdés. Nem kever-e össze a szerző egyet s más? Aki valóban csak aszerint értékeli Lamartine szerelmi verseit, s csak úgy tudja megérteni őket, ha tudja, hogy ki volt a műsája, az valóban téves utakon jár. A pozitívizmust azonban nem szabad összekevernünk azzal a módszerrel, mely az elemzésnél a mű

keletkezési körülményeit, forrásait s a társadalmat, a milieu-t is figyelembe veszi. Ha Sainte-Beuve értékelései során a történelmi síkról átmenet nélkül csúszik át az esztétikába, az még nem jelenti azt, hogy minden történelmi magyarázat hiábavaló, s hogy csupán esztétikai szempontok alapján szabad az alkotásokat értékelni. Azt a szerző is belátja, hogy így könnyen tévedésbe eshetnénk, s múlt századok termékeit mai mércével mérnénk, ami feltétlenül helytelen eljárás.

Ha azonban a mű megértéséhez elengedhetetlenül szükséges az író életrajzának ismerete, akkor miért nem szolgálnak a leg-hitelesebb adatokkal nekünk maguk a szerzők? — kérdi Arthur Nisin. S itt az alapvető tévedés. Mert vajon a történelmi vizsgálatok feltétlenül csak az életrajzi adatok ismeretéből állnak? Akinek igen, az valóban történelmet művel az irodalom álarca alatt.

Szerzőnk úgy véli, hogy egy író maga sem látja előre, mit hogyan fog megírni. Legfeljebb mint terv születik meg benne, de mindaz, ami egyébként az alkotással jár, az előreláthatatlan s a véletlen műve. S ha egyszer megszületett a mű, a szerző maga sem tudna aprólékosan visszaemlékezni keletkezésének folyamataira. Ez sok esetben valóban igaz. A költőt vagy író magát is érik meglepetések, s a tehetséget nem lehet megtanulni. Általánosítani azonban nem lehet ezeket a megállapításokat. A művészi alkotást mégsem lehet minden esetben teljesen a véletlenre bízni. Ezzel tagadnánk a költők, illetőleg írók tudatosságát. S hogy műve megszületése után egy művész teljesen képtelen lenne annak keletkezéséről számot adni, azt nehezen lehet elhinni.

Heves támadást intéz Nisin a nagy francia irodalomtörténészek egész sora ellen, s Sainte-Beuve, Taine és Lanson után írók véleményét állítja csatasorba, Péguyt, Proustot, Valéryt, Claudel stb. szólaltatja meg velük szemben. De a pozitívista irodalomtörténet bírálatában is túlzásba megy, s a strukturális szemlélethez közeledik, mikor egyetért Mme Marie-Jeanne Dury 1960-ban tett kijelentésével, mely szerint egy író életének megismerése egyáltalán nem szükséges műve megértéséhez.

Ezek után próbálja meg kifejteti a könyv szerzője saját módszerét. Valéry, Claudel, Malraux véleménye mögé bújik, s az irodalomtörténeti kézikönyvek bírálatából indul ki. A bírálat sok helyeset mond. A kézikönyvek válogatása helytelen, sok nagy író kimarad, vagy csupán pár soros méltatásban részesül, míg jelentéktlenebb művek, illetőleg szerzők többet szerepelnek.

Az is valóban hibás, ha az írókat, vagy műveiket csupán történelmi kritériumok alapján rangsoroljuk, vagy válogatjuk ki. Meg kell azonban azt is mondanunk, amit Nisin nem említ, hogy ugyanolyan hiba volna minden más tényezőről megfeledkezünk s csupán esztétikai szempontból kiválasztani a műalkotásokat, ahogy ezt ő ajánlja. Nem is lehetséges ez.

Égész helytelenül értelmezi a társadalom fogalmát is a szerző. Csak mint olvasóközönség létezik számára s csak a mű fogadtatása s további története érdekli. Az, hogy az adott társadalomnak — természetesen nem az olvasóközönséget értvén alatta — a mű kialakulásában is lehet szerepe, az észébe sem jut.

Ahogy mondja: Az úgynevezett irodalomtörténet tartózkodik attól, hogy rangsoroljon. Megelégszik azzal, hogy regisztrálja az elmúlt századok változókéony véleményét. Márpedig ezeket az ítéletalkotásokat sok minden befolyásolta. Ezek a rangsorolások esetlegések, s nagy mértékben függenek a mű nyelvtől s a fordítás minőségétől. Milyen képet alkothat majd magának a görög s latin irodalomról a 2000. év diákja? Mit ismerünk mi a középkor irodalmából? — írja, s nagyon meglepően azt állítja, hogy a Roman d' Éneas ugyanaz az Aeneishez képest, mint egy mai Beethovenról szóló bestseller Beethovenhez képest. Az nem véletlen, hogy a hanyatló kapitalizmus értéktelen, hazug megnyilvánulása, a bestseller s a feudális középkor viszonyait s ideológiáját kifejező kalandregény gyökerei közt nem látja a szerző a különbséget. De vajon csupán esztétikai szempontból becüli oly sokra a bestsellert, vagy annyira lebecüli a középkor irodalmát?

„Egy mű magyarázata, tartóssága, esztétikai értéke független a saját, a szerző és gyakran az egész kor történetétől.” Ez a könyv írójának véleménye. Őt csupán maguknak az irodalmi alkotásoknak a története érdekli, s ahogy a mű további részében ezt bemutatja, igen egyoldalúan, inkább pszichológiai oldalukról fogja meg a problémákat. Elemzéseinek tárgya: Vergilius s Aeneas mondájának továbbélése Dantén keresztül napjainkig, Ronsard, Corneille, Racine, és Hugo. De bármilyen értékesek ezek az elemzések önmagukban, míg a szerző nem látja az élet és a művészetek szoros összefüggését, amíg nincs tisztában azzal, hogy az irodalom talaja a társadalom, addig hiába a hasznos megállapítások, a helyes kritikák, műve a fejlődésnek nem lesz szerves alkotó eleme.

SZIKLAY ZSUZSÁNNA

Arthur Nisin: La Littérature et le lecteur

Éditions Universitaires. Paris ². 1960. 181.

A könyv mottója egy Hölderlin-idézet: aki beszívja egy virág illatát, még nem ismeri meg — de az sem, aki, hogy tanulmányozhassa, letépi. Arthur Nisin könyve az irodalmi mű megismerésének módszerét kutatja, s ezzel a nyugati irodalomtudomány legdivatosabb és egyúttal legproblematisabb kérdésköréhez nyúl. Megoldást ő sem hoz, éppúgy, mint a hasonló amerikai vagy nyugatnémet kísérletezők, de részleteredményei szimptomatikusak, és Rimbaud nagy „késői” költeményének (*Une Saison en Enfer*) interpretációja tanulságos. A könyv olvasójában ez az interpretáció kelti a legerősebb benyomást, mert módszerét tekintve a szerző szembefordul a francia szöveganalízis és explikáció filológiai-intellektuális hagyományaival, és inkább a beleérzés, az átélés, a megérzés „művészi” eszközeit alkalmazza (megtöbbszörösen elhanyagolva a „költészetten kívüli”, azaz biográfiai, történelmi stb. szempontokat). Nisin a költemény zenei struktúráját választja interpretációja alapjául, ami Rimbaud szimbolizmusa esetében „adekvát” eredményekhez vezet.

Az interpretáció maga mégis csak szemléltetni óhajtja annak az elvi alapnak a gyakorlati következményeit, amelyről a szerző elindul. S ezt az alapot nagyonis átszövik az irracionálisizmusnak Bergsontól az egzisztencialistákig húzódó szárai. A régi grammatikusok esztétikai szemléletmódját, amely a műalkotást filológiai elemekre szedte és a változó időtől függetlenül vizsgálta, a XIX. században Sainte-Beuve, Taine, majd Renan társadalmi-történelmi szemléletmódja váltotta föl; ez a művet csodálni is történeti jelenséggként kívánta, pusztán viszonylagos esztétikai értéket tulajdonítva neki, a maga korához kötöttet: „Az igazi csodálat történeti” — mondotta Renan. Az új polgári esztéta mindkét szemléletmódot elveti, s a művet — fennállásának általa kifejtett módja szerint — mint „értéket” kívánja elsajátítani és az olvasóval elsajátíttatni. Értékké a mű ugyanis olvasójában válik, szinte újjáéled benne, midőn élvezi — így fogalmazza meg a könyv előszavában Pierre de Boisdeffre —, s Nisin fejtegetéseinek (az említett interpretáción kívül) a másik súlypontja ezért az irodalom és az olvasó viszonyának a meghatározása, amelyet könyve címül választott. A mű — véli a szerző — olvasó nélkül értelmetlen, viszont azt, hogy a fehér lapra nyomtatott jelek az olvasóból érzelmeket, indulatokat váltanak ki, legalább olyan csodálatos (bár mindennapi) dolognak tekintí, mint maga-

nak a műnek a keletkezését. Értékké a mű az olvasóban nagyrészt — ez is szimptomatikusan jellegű megállapítás — formai elemei révén válik, ezek őrzik meg viszonylagos változatlanságukat a századok folyamán, belőlük áll a költészet „struktúrája”, amelynek vizsgálatára a szerző három nagy fejezetet szentel. Pierre de Boisdeffre annak az irodalomesztétikai iránynak a képviselői közé sorolja Nisint, amelynek nemrégén Gaëtan Picon rakta le az alapjait, s azt a kétséges megállapítást is hozzáfűzi, hogy hatása az irodalomkritika megújulására akkora lehet, mint Malraux-é a műbírálatára. A hatás iránya aligha volna kérdéses, mert Nisin műve magán viseli a modern polgári irodalomtudomány jellegzetes jegyeit, s nemcsak a francia polgári történetírás legizmosabb hagyományaival szakít, hanem hol burkoltan, hol nyíltabban szembenáll a marxizmus történeti-tudományos szemléletével is.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

Robert Greer Cohn: *The Writer's Way in France*

University of Pennsylvania Press Philadelphia 1960. 8-vo 447

A szerző kritikus és a francia irodalom tanára. Előbb a Yale, Swarthmore, Vassar, jelenleg a Stanford egyetemen. Legjelentősebb munkái eddig: *Mallarmé's Un Coup de Dés* és *L'Oeuvre de Mallarmé: Un Coup de Dés*.

Legújabb művében a francia irodalom életrajzát kísérte megírni. Sajnálatos módon, az egész látóhatár bemutatása már meghaladja erejét. Mallarmé és Proust kivételével, francia irodalmi ismeretei felületesek. Legalábbis, nem haladják meg az átlag műveltség tájékozottságát. Különösen kinos, a francia irodalom kezdetiinek tárgyalásánál, azt az erőlködést figyelni, amellyel minden író és költőt, — sőt hőst is, — szeretne a freudi frazeológia kaptafájára húzni. A költői fegyvertárból kiragadta a szimbólumok használatát és a középpontba állította. Azt állítja, hogy az írók s főleg a költők, a tömörség érdekében, a hosszas leírások elkerülésére alkalmaznak szimbólumokat. Szerzőnk okfejtésében arra a következtetésre jut, hogy az irodalmi alkotás lényege a szimbolizmus. Sőt a freudi szimbolizmus. Következésképpen, irodalmi kritikát csak a freudi álomfejtés receptkönyve alapján lehetne írni.

Ez az egzisztencialista sematizmus azonban csodálatosképpen háttérbe szorul műve ama részénél, ahol általa jól ismert talajra

ér. Mallarmé és Proust értékelése sokoldalú, érdekes. Az impresszionizmus szépségeinek tárgyalása közben Freudról jóformán szó sem esik. Meg tudja látni és helyesen értékelni a társadalom és irodalom kapcsolatát. Igen szellemesen értékeli a filozófia és irodalom viszonyát. Többek közt rámutat arra, hogy a nyugati kultúra legjellemzőbb sajátossága: minden művészeti ágban a tudomány, méghozzá az egzakta tudomány befolyása. Matematikai vonatkozásai teszik az Abendland festését (perspektíva), zenéjét (ellenpont) minden más kultúra termékétől megkülönböztethetővé. Matematikai és filozófiai irányzatok szerint osztályozhatók az irodalmi periódusok. Mondhatnánk, általában a kulturális periódusok.

E tételek kifejtésénél már felfedezi Marxot is és Hegel is gyakran szerepel bizonyításában. Kritikai szempontjai tehát érdekesek és tanulmányozásra méltók, ha az általa jól ismert írók vonatkozásában elmondottakat vesszük csak figyelembe.

Sajnálatos, hogy erejét és tájékozottságát meghaladó értékelésre vállalkozott és ezzel különben igen érdekes és értékes Mallarmé kutatásainak értékét kétes megvilágításba helyezte.

DEMETER TIBOR

Geoffroy Atkinson: *Le sentiment de la nature et le retour à la vie simple (1690—1740)*

Drot, Genève 1960. 89.

Miért dülhatha fel az egyre szabadabbban búrjázó Természet a XVII. század szellemi Le Nôtre kertjének kimért szabályosságát? G. Lanson, P. Hazard, R. Pintard után új kutató, az Egyesült Államokbeli G. Atkinson szól hozzá a francia XVIII. század egyik izgalmas kérdéséhez. A felvilágosodásra jellemző természetérzés kibontakozását és mindinkább Rousseau-t anticipáló módosulásait — szemben elődeinek elsősorban a nagy alkotók megnyilvánulásait szemmel tartó kutatásaival — új aspektusból vizsgálja: a kor (XIV. Lajos uralkodásának vége, a Régence, valamint XV. Lajos érájának első éve) francia olvasóközönségének ízlésében, szellemi viszonyaiban beállott változásokat állítja a középpontba. Ennek érdekében szinte kizárólag a másod- és harmadrendű szerzőket szólaltatja meg, hiszen — megállapítása szerint — elsősorban ők szolgálták ki a kor ízlését gyakorlati (pénzügyi) okok miatt jól ismerő kiadók óhajait s így — meglehetősen közvetlenséggel — az olvasók igényeit is.

A témának ez a megfogása, az általánosításokkal szemben — megfogalmazottan —

óvatos álláspontja igen széleskörű anyaggyűjtésre és anyaginterpretációra kényszeríti a szerzőt; az irodalmi élet szürke, de számbelileg jelentős középhadának produkcióival kellett számot vetnie, de ezen túlmenően vizsgálatai körébe kellett vonnia a korabeli folyóiratokat, mémoire-okat, a kor orvosi és természetrajzi műveit is. (Munkája végén az elolvasott eredeti műveket 73 tételben sorolja fel.)

Atkinson tanulmányát — amelyet utószavában egy hosszabb, a korszakváltás egész problematikáját feldolgozó munka első részleteként jelöl — a világirodalmi kitekintéseket tartalmazó *Introduction*-on túl három nagy fejezetre osztja (*Le plain air, La nature, Le retour à la vie simple*), majd a bőséges idézetanyaggal illusztrált résztanulmányokat rövid *Conclusions*-ban foglalja össze.

BIRÓ FERENC

Deutsches Schriftstellerlexikon von den Anfängen bis zur Gegenwart

Szerzők: Günter Albrecht, Kurt Böttcher, Herbert Greiner-Mai, Paul Günter Krohn. Volkshverlag. Weimar 1960. 613.

A tudomány és az összes érintett körök a német irodalomra vonatkozóan mindedig elavult vagy nyugatnémet kiadású kompendiumok és írói lexikonok használatára voltak utalva (pl. Brümmer, H. A. Krüger, Merker—Stammler, Kosch). Marxista mű ezen a területen nem állt rendelkezésre. Egy marxista irodalomtörténészekből álló kollektíva most aránylag rövid idő alatt kidolgozott egy *Német író-lexikont a német irodalom kezdetétől napjainkig*, amely mindenki számára érthető formában nemcsak a mindenkori életrajzi és tárgyi adatokat közli, hanem világnézeti-ideológiai értékelésre is törekszik. Elég összevetni Wilhelm Kosch *Német irodalmi lexikonával*, (Bern, 2. kiadás. 1949—58.), hogy kitűnjék, mik ennek az új lexikonnak kétségtelen előnyei. Amíg a Kosch-lexikon a legszükségesebb életrajzi adatok közlésére korlátozódik, hogy annál részletesebb bibliográfiai jegyzéket mellékeljen a primer- és szekunder-irodalomról, addig az író-lexikon középpontjában az úgynevezett rövid monográfiák állanak, amelyek felvázolják a szóban forgó író életének és munkásságának lényeges vonásait és kijelölik történelmileg a helyét. Itt — az interpretálás és az értékelés kérdésében — különbözik alapvetően az új lexikon Kosch irodalmi lexikonától: amíg Koschnak a ballada-költő Gottfried August Bürgerrel foglalkozó rövid cikke abban az érthetetlen megállapítás-

ban merül ki, hogy Bürger — „akárcsak Günther és Grabbe (!) elvadult zseni volt”, addig az író-lexikon Bürgernek a francia forradalom iránti lelkesedését emeli ki mint jellemzőt és műveinek antifედuális, a néppel azonosuló jellegét és realista ábrázolóerejét fejtegeti. Míg Kosch szermemesen kerül minden Georg Büchner ateista-materialista világnézetére célzó utalást, addig az új lexikonban Büchnernek éppen ez a marxizmus előtti, szinte előretolt hadállást jelentő helyzete kerül éles megvilágításba. És amíg Kosch értékelése abban az erősen vitatható megállapításban csúcsosodik ki, hogy Johann Georg Forster csupán „szellemes megjelenítője a vidéki életnek és embereknek,” addig az író-lexikonban Forster következetes forradalmi magatartása képezi bemutatásának gerincét.

Mely kritériumok voltak mérvadók egy-egy író felvételénél a lexikonba? Először is a történelmi jelentőség kérdésében kellett dönteni, vagyis mindazokat a szerzőket figyelembe kellett venni, akik — az előző meghatározása szerint — „a német kultúra és társadalom fejlődésére többé vagy kevésbé döntően hatottak, illetve onnan visszahatottak az irodalomra”. Viszont tudjuk, hogy egy író vagy mű közvetlen hatékonysága a múltban végső soron mindig az uralkodó osztályviszonyoktól függött. Az irodalom olyan képviselőit, akik nem illettek bele a polgári irodalomtörténetírás hivatalos koncepciójába, lekecsinylően értékelték, műveiket meghamisították, nem egyszer agyonhallgatták. A marxista kutatás legsürgősebb feladatai közé tartozott, hogy őket — valódi jelentőségüknek megfelelően — a nép tudatába emelje, s hogy a német irodalom haladó és humanista fejlődéstendenciáit ismét láthatóvá tegye. Ezért az író-lexikonban a történelmi nézőponthoz politikai nézőpontnak kellett társulnia, mely történelmileg adekvát, pártos értékelést és kiválasztást jelent. E következetesen megvalósított elvek gyakorlati eredményével csak egyet érteni lehet. Első ízben ismerhetjük meg ki-mérítően a forradalmi irodalmi áramlatok képviselőit, akiket a polgári kutatás tudatosan mellőzött (gondoljunk csak a jakobinus-irodalom képviselőire, a Vormärz-költészetre vagy magának a szocialista költészetre a képviselőire). Főleg az újabb és legújabb irodalom áll a válogatás középpontjában: a mintegy 750 lexikográfiai cikknek nem kevesebb mint a fele foglalkozik a XX. századdal. Sőt felvettek szép számmal fiatal szocialista költőket, annak ellenére, hogy művésszé-fejlődésük még nem állapítható meg végérvényesen. Ezzel szemben nem adtak helyet a nemzeti szocializ-

mus bértollnokainak és a fasiszta beütésű vagy polgári dekadens ideológiák képviselői közül csak azért vettek figyelembe néhányat, hogy rajtuk keresztül mutassanak be bizonyos regresszív tendenciákat és folyamatokat.

Azokon a területeken, ahol a marxista kutatás már érvényes eredményeket mutatathat fel, ott a lexikon rövid monográfiái mind sikerültnek mondhatók. A német nemzeti irodalom legjelentősebb képviselőiről írt cikkek — Lessingtől, Goethetől és Schillertől Heinén, Kelleren és Fontanén át a Mann-fivérekig, Brechtig és Becherig — mint a fölüyes biztonsággal megírt ismertetések példái, semmi kívánnivalót nem hagynak maguk után. Ezzel szemben ott, ahol az interpretálás és az értékelés kérdésében még messzemenően a polgári irodalomtörténetírás eredményeire voltak utalva a szerzők, egy sor adat nem teljesen meggyőző. Kissé sápadtra és színtelenre sikerült a korai és kései középkor nem egy költőjének az arcképe. A korai felvilágosodás képviselőinek megítélésében részben még polgári-tradicionális ítéletek jutnak uralomra (mint Bodmer és Breitinger, Gottsched, később Wieland esetében is). Hiányoljuk a német irodalom sok fontos képviselőjét, akit szívesen látnánk még a felvettek között: Pl. Grimmelshausen legjelentősebb 17. századi követőjét, Johann Beert, a felvilágosodás korfordulóján álló Johann Ulrich König és Benjamin Neukirch udvari költőket, Philipp Jakob Spenert és Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorfot, a pietizmus megalapítóját, a felvilágosodáskorabeli népszerű filozófust, Moses Mendelssohnt, (ugyanakkor a vele együtt-haladó Nicolait megemlíti a lexikon), a prózaíró és satirikus Peter Hefferich Sturzot, a meseíró Magnus Gottfried Lichtwert, a racionalista felvilágosodásesztétát, Johann Georg Sulzert, a vallásos költőt és teoretikust, Johann Kaspar Lavatert és a drámaíró Leisewitzet. Hiányzik ezenfelül a romantika korában mint novellista, kritikus és fordító sokoldalúan tevékenykedő Ludwig Tieck, a romantika kezdeményezője és teoretikusaként jelentős Friedrich Schleiermacher, Rahel Varnhagen von Ense és az „Ifjú Németország” elméleti vezetői, Theodor Mundt és Ludolf Wienbarg. Hasonlóképpen figyelembe kellett volna venni olyan jelentős irodalomkritikusokat mint Franz Mehring, Julius Rodenberg, Alfred Kerr, Siegfried Jacobsohn, Carl von Ossietzky, Erich Kuby, Herbert Jhering és olyan lényeges irodalomtörténészeket mint Gervinus, Hettner, Danzel, Haym stb. És éppúgy, ahogy hiányoljuk a századforduló néhány irodalmi képviselőjét — mint Lou Andreas-Salomét, Richard

Schaukalt, Börris von Münchhausen, Hermann Bahrt, és Ludwig Fuldát —, a mai nyugatnémet irodalmat is ki kellene egészíteni olyan nevekkal mint Magnus Enzensberger, Kasimir Edschmid, Gerhart Pohl, Gertrud Kolmar, Rudolf Kassner és mások. Alapvető fontosságú sok dátum újbóli ellenőrzése: Karl Philipp Moritz 1793. VI. 26-án halt meg (nem VII. 26-án), Hölderlin 1770. III. 20-án született (nem III. 2-án, Hugo von Hofmannsthal 1874 II. 1-én (és nem 1879-ben), Ernst Toller pedig 1893. XII. 1-én (és nem XII. 10-én), Louis Fünberg 1957. VI. 23-án halt meg (nem VI. 24-én). Gerhart Hauptmann még Agnetendorf-ban — és nem Berlinben — halt meg 1946-ban. (Azt sem értjük, miért hiányzik rövid bemutatásából a határvonalat jelentő *Nagy Álomra* való utalás?) Ajánlatos lenne az is, ha a szerzők a költők műveinek és kiadásainak felsorolásában nagyobb teljességre törekednének és esetleg alapvető fontosságú — mindenekelőtt marxista — irodalmat is közölnének a cikkekhez. Nem békélhetünk meg az irodalmi jelenségek és tárgyi fogalmak minimumra korlátozásával sem. (Legalább a Faust-Volksbuch-ot figyelembe kellett volna venni.) E téren gondolni kellene az anyag kiterjesztésére, hogy ezzel — mintegy keresztmetszetszerűen — a kisebb jelentőségű szerzőktől tehermentesítsük az egyes életrajzi cikkeket. (Pl. Bremer Beiträge, Göttingai Hain stb.) Ezek olyan kívánságok, amelyeknek megvalósulását szívesen látnánk egy későbbi kiadásban, azonban nem csökkentik a lexikon alapvető tudományos és kultúrpolitikai jelentőségét. E lexikont minden irodalomtörténész és irodalmilag érdekelt ember halásan üdvözli, mint első marxista segédeszközt a német irodalomban való általános tájékozódáshoz.

KLAUS HAMMER (Weimar)
fordította Z. Wittmann Livia

Wir, unsere Zeit. — Gedichte aus zehn Jahren

Herausgegeben und eingeleitet von Christa und Gerhard Wolf. Im Aufbau-Verlag. Berlin 1960. — 258.

Antológiák ajánlólevele rendesen nem a bevezető, hanem a tartalomjegyzék. De mit tegyen az olvasó, honnan vegyen biztosítékot, hogy idejét nem pazarolja. szemét nem rontja hiába, ha egy válogatás tartalommutatójában szereplő nevek közül számára csupán alig egy-kettő ismerős. Az ilyen eset az előszavak próbája. Biztosítékot ugyan a legjobb bevezető sem

nyújthat, de kelthet érdeklődést, szerezhet bizalmat.

E kötet előszavának van néhány megnyerő vonása. Először is rövid, mindössze három lapnyi, aztán tárgyias és tárgyilagos, nem ajánl, nem tukmál, nem dicsérget, és nem süit az olvasóra semmiféle bélyeget az esetre, ha nem találkozna tetszésével a kötet. S tovább a népművelő hangtól ép- pen úgy tartózkodik, mint ahogy őrizkedik a bennfentesek zsargonjától, tolvajnyelvétől is. Ám az előszónak mégsem ezek a rokonszenves vonásai, hanem egy kitűnően eltalált mondata vonja a könyvre az olvasó figyelmét. Azt kívánja bemutatni, úgy mond „mi lett költészetté a köztársaság talaján annak főmállása óta”. Mert valóban ez az a kérdés, amely egy jelenkori, különösen pedig egy jelenkori *német* antológiát forgatva izgatja az olvasót.

Nálunk is, s a világ minden táján pontosa hosszú, gazdasági és politikai cikkeket olvashatni a lapokban, pro és kontra, a két Németországról. A német irodalmi, művészeti életéről azonban jóval kevesebbet tudhat meg az újságokból, újságjainkból is, az érdeklődő. Pedig semmi úgy nem jellemzi egy ország élethangulatát, közgondolkodását, mint éppen ez: mi válik földjén költészetté. A költészet, akár akarják, akár nem, mindig esszenciákat párol le, akár lélettáplálók, akár életölők legyenek is azok. S ezt a párlatot, nem csak azért vizsgálja most különös izgalommal az olvasó, mert Németországról van szó, hanem azért is, mert a mienken kívül alig van még egy olyan irodalom, amelyben a líra olyan- nyira vezető szerepet játszanék, mint a németben. A nagy regény- és drámaírók, sőt még némely filozófusok sem érezték teljesnek életműveiket, lelkük megnyilvánulását vers nélkül. Keller, mondják, verseit jobban szerette, mint hatalmas epikáját, Thomas Mann is szükségét érezte, hogy megokolja, — s jellemző módon mintegy védekezés- ként: versben, egyetlen versében — miért a próza mellett döntött, s nem tudni, Nietzsche életművéből is nem hatalmas erővel és művészettel megírt, tragikus magá- nyát panaszló versei maradnak-e fönn értéként leginkább?

Németország azonban nemcsak a líri- kusok, hanem az újra felfedezett lírikusok- nak is a hazája. Elég a két háború között a nagy Hölderlin-kultuszról szólnunk, a mai Németországban pedig Eichendorffnak arra a népszerűségére, népszerűsítésére utalni, amely a történeti antológiákban szinte Goethe közelében juttat neki helyet. Nyil- ván a fejlődés organikus voltának hiányá- val, a szakadékokkal, a katakлизмakkal teljes fejlődéssel magyarázható az érték- rendnek ez a gyakori, sokszor erőszakos

átalakítása, ez a folytonosan megújuló lázas öskeresés.

Egy ország jelenébe természetesen múltja is beletartozik és egy lírai antológia nemcsak a jelenről vallomástétel, hanem a múlt szemléletéről, a múlt megítéléséről is. S direkt tanúságtételekkel legalábbis egy- rangúak azok az indirekciek: milyen költői hagyományokhoz nyúl a költői kifejezés ösztöne.

Ez a gyűjtemény szerencsés módon nem a költők szerint, hanem évről-évről közli válogatását, s így kitűnően tudja érzékel- tetni, miként változott meg az egész köl- tészet és az egyes költők tárgya és forma- világa az elmúlt tíz esztendő alatt. A vál- tozás, pontosabban a bővülés igen nagy- mérvű. S ennek a bővülésnek egyik legfon- tosabb értelme éppen az előbb említett: a fiatal német költészet egyre bátrabban, egyre szerteágazóbban és egyre biztosabb érzéssel keresi és találja meg szerves kap- csolatát a nagy lírai örökség valódi érté- keivel.

Az elmúlt évtized végére a jelen fordul- lójára még a forradalmak idejére s az emi- grációk korára jellemző, bizonyos expresz- szionisztikus hang és stílus nyomja rá a bélyegét. Magasra ívelő, nagy patoszu, szenvedélyes retorikájú, többnyire kollek- tív hangzatú vádbeszédek, bűnvallomások és hittevések születnek ekkor. Tiszta esz- mék, nagy érzések, igaz emberi magatartá- sok megnyilatkozásai ezek, s nagyon is helyénvalónak tudja őket az ember német földön; az olvasó ennek elnére is, bizo- nyos hiányérzettel, sőt aggodalommal keres e kezdeti esztendők természetén.

Az élet végre is nem csak s nem is első- sorban gyűléstermekben, nétribuni emel- vényeken, és törvényesarnokokban mutat- ja meg igazi arcát, valódi változását. Egyéb- ként a költők is javarészt az idősebb nem- zedékekhez tartoznak. Mit mondanak a mai német nemzedékek, milyen a mai né- met élet, a napi élet lelke, azt szeretnénk látni, ezt hallani. S aztán: ez a stílus is! Igaz, egyetlen irodalomban sem gyökerese- dett annyira meg az expresszionizmus, és egyetlen irodalomban sem tartott olyan szoros, szerves kapcsolatot a haladó moz- galmakkal, mint a németben. Nem vélet- lenül helyezte a harmadik birodalom átok alá az úgynevezett „elfajzott művésze- ket”. S az sem tagadható, hogy szűlt is nagy, talán halhatatlan műveket ez a stílusirány.

Ámde mindig csak a művek halhatatla- nok, a stílusok mindig halandók. S valljuk meg, ennek a stílusnak ideje jóskán lejárt. S annyi történelemhamisítás, s oly nagy katakлизмa után az újra fölfedezések hazá- jában az új német költészet nem tudna

távolabbi s nagyobb ősokeket is találja? S vajon ez irányzat nagy eszmei értékének szükségszerű fönttartása mellett nem sikerül-e így el egy sor más kitűnő és jellegzetes tartalmi, hangulati s formai jellemvonása a német líra hagyatékának?

Az évtized második fele hozta meg a feleletet ezekre a kérdésekre. Nem tűnik ugyan el a vád és vádbeszédek, az intó óvások s a hittevések motívuma az évtized e második felének természetéből sem, s nem is tűnhet el, különösen ezen a földön, de egyetlen szövegből egyik szöveggé lett, összefogóból összetevővé, s főképpen fölolvadt, beleolvadt s alapjává lett a szélesen bontakozó egyéni tárgykörű és egyéni hangnemű lírának. Mert a kóruszerű hangot egyre jobban az egyéni váltja föl, s kinyilvánítását a vallomással.

Az utolsó esztendőekben sok új név jelenik meg. Nagyonbbrészt fiatalok, akikben a háború és fasizmus borzalmi és a világ új szemléltének öntudata, a világ új rendjének küzdele, féltése és biztonsága személyes élményé vált és összeszővődött az élet nagy, öök, elementáris élményeivel. Így most újra fölhangzik az édes, zenében fogant német dal a szerelemről, a munka tisztas dcsérete, hosszú sorok idézik a gyermekkor szegény vagy félelemmel teli, bús, de azért sohasem egészen varázslat nélküli való világát; és szebbnél szebb tájak, halk szomorúságú őszi és tisztán ragyogó téli lépek, fájó emlékeződések és nagy vágyakzások sorakoznak egymás mellé.

A formák zártabbak, hagyományokat követelőbbek lesznek s ennek ellenére vagy éppen ezért, változatosabbak is. Vonzó az az erős ítélőkészség, az az öntudatos bátorság, amellyel motívumokat válogatnak, vesznek át és vállalnak régebbi költőktől Eichendorfftól Rilkéig, Heine-től Hesséig, sőt egyszer másszor George-ig. Hiszik — s a kötet tanúsága szerint joggal —, hogy epigonságtól megóvjva, az irracionális filozófiával, a dekadens élethangulattal szemben felvértezi őket élményviláguk és szocialista szemléletük. „Nagyvers” még nem igen akad ebben a részben, de jó már szép számmal. S néhány nevet, a régebbi jeleseké mellett (mint a már halott J. R. Becher és Brecht, s aztán Hermlin és Fűrnberg) sőt azok előtt is megjegyez magának az olvasó. Mindenekelőtt Paul Wiensét, Hans Cibulkáét, Günther Deickeét és Walter Wernerét.

Az mindenesetre bizonyos, hogy csalódás nélkül, sőt igen nagy jóérzéssel teszi le a kötetet az olvasó, mert mindaz ami költészet lett a köztársaság talaján és annak fönnállása óta, azt sugallja, hogy ezen a földön, amely annyi nagy eszme mellett

annyi végzeteset is dobott ki magából, amely annyi nagy művészet, s oly sok szép emberi idill mellett, annyi katasztrófát szülő aránytalanságnak is hazája volt, ma kiegyensúlyozott és harmonikus élethangulat s tiszta és éber közgondolkodás tölt be költőt és közembert egyaránt.

NÉMETH G. BÉLA

Lu Hsun: A Brief History of Chinese Fiction

Foreign Languages Press, Peking 1959. 462

Lu Hsun a kritikai realizmus első és legmarkánsabb képviselője a modern kínai irodalomban. Első novellája, *Az örült naplója*, 1918 májusában jelent meg, s ezt követő elbeszélései és cikkei csakúgy, mint első műve, első sorban a falusi tunyaság, a feudalizmus viszonyai között kialakult embertelen viszonyokba való fáradt bele-törődés, a lelkek maradi eltorzulásai ellen irányultak. Tehetsége és fáradhatatlan munkássága révén rövidesen a feudális kultúra maradványainak felszámolásáért küzdő fiatal írócsoport vezető alakjává vált, és mind szorosabb kapcsolatba került a kínai kommunistákkal is. A húszas évek végétől haláláig (1936) mint kommunista élt és alkotott.

Életművét, amelynek nagyobb része publicisztika, áthatja az az elszántság, hogy egy olyan új kínai irodalom kialakulását és megerősödését segítse, amely közvetlenül és hatásosan fejezi ki a dolgozó tömegek érdekeit, s amely, megszabadulva a régi iskolák fejlődést akadályozó, megkövesedett dogmáitól, be tud kapcsolódni a világirodalom nagy áramlataiba. Eppen ezért tartotta egyik fő feladatának azt, hogy megismertesse a kínai közönséget és íróársait az európai irodalom, a kritika és az irodalomelmélet eredményeivel, s úgy érezte, hogy Kínának első sorban azzal kell megismerkednie, ami ezeken a területeken új és haladó volt a kelet-európai államok irodalmi életében. Többek között Petőfit is népszerűsítette. Ez a húszas évek elején meginduló kulturális forradalom azonban első sorban a széppróza megújulásában ért el jelentős eredményeket. A széppróza juthatott el legkönyebben a tömegekhez, és a széppróza volt az, ami a fejlődés korábbi szakaszaiban is többé-kevésbé megmaradt népi jellegű, gyakran egészen folklorisztikus irodalomnak. Eppen ebből a lenézett, szinte irodalomtól kivüli helyzetéből kellett feleremelkednie, hogy a lelkes fiatal írógárda kezében a feudalizmus ellen törő polgári és szocialista tendenciákat képviselje. Közben még formailag is tisztulnia kellett, közelednie kellett az európai irodalmi fej-

lődésben kialakult műfajokhoz, mert korábban a kínai széppróza szinte amorf tömkelegben jelentett fantasztikus vagy realisztikus adomát, példabeszédet, alaktalanul hőmpolygó regényóriásokat egyaránt. Ugyanakkor a prózai műfajok sokkal alkalmasabbnak bizonyultak a kínai fejlődés során is arra, hogy szemléletesen részletező ábrázolás és tipizálás révén a bonyolult társadalmi helyzetnek is világos, hatásos és közvetlen ábrázolását nyújtsák, mint a klasszikus formák kötöttségében vergődő, nyelvében a dolgozó tömegektől elidegenült, vagy e kötöttségekből épp hogy kiszabaduló, de a maga lábán még alig-alig megálló költészet.

Lu Hsun látta a kérdés bonyolultságát, látta azt, hogy az irodalom fejlesztése nemcsak társadalmi és kulturális értelemben vett feladat, hanem a művészetnek mint magasabb és teljesebb művészetnek is meg kell újulnia. Szenvédélyes igyekezettel kutatta e megújulás lehetőségeit, történelmi előzményeit, és megpróbálta egy olyan kezdeti szintézisbe állítani a kínai széppróza addig csak kronologikusan felvázolt fejlődését, amelynek alapján még határozottabban lehet válaszolni többek között arra a kérdésre, mit kell megtartani és mit kell elvetni a hagyományokból?

A *kínai széppróza rövid története*, amely a pekingi egyetemen 1920 és 1924 között tartott előadásainak jegyzetanyagán alapszik, még csak kis részben tükrözi ennek az erőfeszítésnek az eredményeit. Bár Lu Hsun már ekkor is materialista gondolkodású író volt és a fejlődés koncepciója volt nézeteinek alapvető eleme, bár az egyes részletkérdésekben igen józanul, igazán realista szemlélettel ítél, e mű egészében — részben talán azért, mert az előadások közvetlen, praktikus céljai sem tették ezt lehetővé számára, — még nem tudta eléggé érvényesíteni a fejlődés elvét. A történeti tények kifejtésében nem szakad el a kínai történetírás hagyományos módszereitől, erősen köti a kronologikus sorrend, amely az egyes dinasztiai uralkodásának rendjéhez kapcsolódik. Ezen a felosztáson belül természetesen szelektál — hiszen az anyag olyan bőséges, hogy ilyen terjedelem mellett csak a legfőbb momentumok emelhetők ki, — de ez a szelektálás elsősorban a művekre magukra vonatkozik, folyamatokat, tendenciákat nem emel ki, illetve nem hoz összefüggésbe egymással. Inkább csak informál a tényekről, az értékelés pedig háttérbe szorul. Természetesen a praktikus szempontok következtében a mű tele van szemelvényekkel és tartá-

lom-ismertetésekkel, s ez még inkább megnehezítette a szintetizáló törekvések érvényesítését.

Ezzel szemben a függelékben megjelentetett másik Lu Hsun-mű, *A kínai széppróza történeti fejlődése*, amely 1924 júliusában egy nyári egyetemen tartott előadások vázlatos anyagát tartalmazza, már sokkal inkább szintézis-jellegű összefoglalás. Terjedelme csak egyhatoda *A kínai széppróza rövid történetének*, s a szintézis-jelleg mégsem csupán annak a következménye, hogy az előadás szűk keretei a szerzőt az anyag szinte elképzelhetetlen tömörítésére kényszerítették. Sokkal inkább arról van itt szó, hogy Lu Hsunak az az igyekezete, hogy egységben lássa a széppróza fejlődését, előtanulmányai révén itt már nemcsak olyan cél, amelyet elérni törekszik, hanem olyan, amit részben már el is tud érni. Az adott körülmények között rendkívül nehéz volt elérni ezt a célt. Lu Hsun maga is megemlíti bevezetőjében, hogy bár Kína sem kivétel a fejlődés törvénye alól, a tisztánlátást megnehezíti az, hogy a régi gyakran jóval az új megjelenése után is újra felbukkan, vagy hosszú ideig fennmarad és keveredik az új vonásaival. „Ez nem jelenti azt, hogy nincs fejlődés. Csak viszonylag lassú, olyannyira, hogy a magamfajta forrófejűek úgy érzik, mintha egy nap három ósz hosszát tenné ki. Ez vonatkozik az irodalomra is, a prózát is beleértve. Ma például még mindig fellelhetők a Tang és Sung dinasztiai üledékei a modern irodalomban, sőt a primitív ember eszméi és magatartása is. Előadásaim során megpróbálom figyelmen kívül hagyni ezt az üledéket, akármilyen nagy a népszerűsége még napjainkban is, és arra törekszem, hogy megtaláljam a fejlődés áramlatát a mi regresszív és kaotikus irodalmunkban.” (393—394.)

A *kínai széppróza történeti fejlődése* felvázolja a fejlődés fő áramlatait, s bár ez sem marxista szintézis, mégsem egyszerűen a korábbi előadások, *A kínai széppróza rövid története* szinopszisa, ahogyan a kiadás szerkesztője felfogja. A kettő között nemcsak az a különbség, hogy más a terjedelmük — a módszerükben különböznek, s bár a függelékben közölt rövid összefoglalás aligha elégít ki minden igényt, ez a fő bizonyítéka annak, hogy Lu Hsun belülről tudta megragadni a kínai irodalom történetiségének alapvonásait. A két mű azonban együtt alkot egészet, s ezért helyes volt, hogy a kiadó egy kötetben adta ki őket.

SZILI JÓZSEF

Csanda Sándor:
Magyar-Szlovák kulturális kapcsolatok

Slovenské pedagogické nakladateľstvo
Bratislava 1959. 414 (57 mell.)

Örömmel olvastuk Csanda Sándor antológiáját, annál is inkább, mert Sziklay László hasonló jellegű jegyzetén kívül nincs összefoglaló munka a magyar-szlovák kulturális kapcsolatokról.

Az antológia huszonhat fejezetéből a szerző tizenötöt szentel a régi irodalomnak, a kezdetektől a felvilágosodásig. Korszakolást általában igen keveset találunk benne, ami elsősorban a régi irodalomnál érthető, hiszen a korszakhatárok kérdése még a nemzeti irodalomtörténetekben sincs teljesen megoldva.² A kapcsolatok legrégibb emlékei népköltészeti alkotások, amelyeket a korábbi állásponttal³ szemben ma már irodalmaink szerves részének tartunk.⁴ Az eddig ismert anyag a török elleni harcokig viszonylag csekély, ennek ellenére az olvasó megfelelő képet kap itt a magyarországi korai feudalizmus korának kapcsolatairól. Az ezzel a korszakkal foglalkozó kutatók munkáját zavarják Kollár népdalgyűjteményének⁵ az eredetiség szempontjából gyakori hibái,⁶ valamint az a tény, hogy az eredetinek számító népdalok is több változáson estek át, sőt sokszor egészen más tartalommal teltek meg a keletkezésük és a lejegyzésük közötti időben. A Mátyás királyról szóló szlovák népdalok mellett feltétlenül figyelmet érdemelnek E. Perfeckij⁷ és J. Komorovský⁸ munkái, melyek egy-egy rövid részlet formájában helyet kaphattak volna a kötetben, esetleg a Hunyadi Jánosról és Mátyásról szóló krónikás vers rövidebb közlésével.

Érdekes és feltűnő, hogy a Mátyás-hagyomány, és a török-problémátika között mindkét nép költészetében úr található, sem a magyar, sem a szlovák folklór nem ismer Dózsa-val kapcsolatos vagy parasztháborús motívumokat megőrző népköltészeti alkotást. A szlovák népdalokban fellelhetők Dózsa-korabeli motívumok:

¹ SZIKLAY LÁSZLÓ: A szlovák és magyar irodalom kapcsolatai. (Tanulmány. Jegyzet gyanánt.) H., é. n.

² Vö.: MIŠIANIK JÁN: O periodizácii staršej slovenskej literatúry. SL 1957. 2. sz. 129–148.

³ Vö.: HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi műveltség kezdetei. M. Szemle Társ. Bp. 1931. 4.

⁴ Vö.: KLANICZAY TIBOR: A régi magyar irodalom. I–II. 2. kiad. (Egyetemi jegyzet) FJV Bp. 1953. 3–7.

⁵ KOLLÁR, JÁN: Národné spievanky. I–II. (Texty pripraviť a poznámkami doplnil Eugen Pauliny) SVKL Bratislava, 1953.

⁶ Vö.: Historické piesne. Texty a komentáre pripraviť RUDÓ BRTÁŠ. úvod napísal Andrej Melicherčík. SAV Bratislava, 1953. 14., 117–120.

⁷ PERFECKIJ, EUGEN: Podkarpatské a halléskoruské tradície o kráľi Matyášovi Corvínovi. SBFFUK v Bratislave IV. 4.

⁸ KOMOROVSKÝ, JÁN: Král' Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti. SAV Bratislava 1957. 699., 183.

elsősorban az igen erős paraszti öntudat. több vers kifejezetten forradalmi hangja. a Rákos-mező és Temesvár emlegetése. valamint a *kuruc* szó eredeti 'keresztes' értelemben való használata⁹; ebből a szempontból nem tarthatjuk véletlennek Jonás Záborský *Dóza* c. drámáját sem.¹⁰ Nem lehetetlen, hogy a töröktől kevésbé háborgatott területen élő szlovákság és az oda menekülő magyarság dalaiban is megőrizte a parasztháború emlékét, ezt az alföldi parasztság éppen hanyatott sorsa miatt nem tehetette meg. Ha pedig a szlovák népdaloknak van Dózsa-hagyományuk, a magyaroknak is kellett, hogy legyen. Természetesen ma még mindez csak feltételezés.

A közös históriás énekeinkkel foglalkozó második fejezetből is jól rajzolódik elénk a három részre szakadt Magyarország népeinek — így a magyaroknak és a szlovákoknak is — közös harca a török, majd a német ellen. Véleményünk szerint itt több magyarázó szövegre lett volna szükség a fokozatosan erősödő Habsburg-ellenes motívumok bemutatása céljából, hiszen a magyar és a szlovák históriás énekeknek és népdaloknak ez az igazán közös témája, itt mutatkozik meg leginkább a magyarság és a szlovákság közös fellépése a független, központi monarchia mellett mind a török, mind Bécs ellen. Ennek a küzdelemnek a XVI. században kialakult műfaja a históriás ének,¹¹ s az a sajátos „hungarus” patriotizmus, mely mind a magyar, mind a szlovák korabeli költészetre jellemző. Ez a közös vonás azért is fontos, mert a históriás énekek kora után a *kuruc* mozgalmakban is megtalálható.¹²

Az antológia Balassi Bálintnak a szlovák néppel való kapcsolatát Ctibor Štítnický és Kiss Ibolya szépirodalmi jellegű írásával mutatja be. Figyelmeztetésnek is érezhetjük ezt: az irodalomtörténetnek is van tennivalója ezen a téren.

A XVII. század a kapcsolattörténet igen fontos korszaka. Ekkor válik jelentőssé az ellenreformáció, s kezdi erős kultúrhatását Pázmány nagyszombati egyeteme, mely földrajzi helyzete és a kardinális egyházpolitikája miatt a szlovákság kulturális központjává is válik.¹³ A kétnyelvűség — me-

⁹ Vö.: A panština, panština... Moja milá... Keď ja pôjdem... kezdetű verseket. KOLLÁR, J. i. m. I. 652, 699, 182.

¹⁰ ZABORSKÝ JONÁS: Dóza. Smutnohra v 5. d. — J. Z.: Vyber z diela. SVKL Bratislava 1954. IV. — L. Sziklay László recenzióját Lazar, Ervin, Jonás Záborský c. könyvéről. VIF 1958/4. 355.

¹¹ Vö.: Historické piesne... I. m.: 8–9.

¹² Vö.: ESZE TAMÁS: Bevezetés a Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig c. kötetéhez. Magyar Klasszikusok, Szépirod., Bp. 1953. 33.

¹³ Vö.: KÁFER ISTVÁN: Pázmány Kalauza 1634-es szlovák fordításának kézirata. ViF 1959 2., 176.

lyet az antológia is önálló fejezetben tárgyal — a szlovák irodalmi nyelv kialakulásának fontos tényezője volt, hiszen egész sor szlovák fordítást eredményezett, s Bernolákék éppen Nagyszombat hagyományainak folytatóiként jutottak el az önálló szlovák irodalmi nyelv gondolatához.¹⁴ Rimay János, Madách Gáspár és Beniczky Péter nevét találjuk a kétnyelvű írók között, Pázmányról és köréről Csanda nem tesz említést, amit nem is hiányolhatunk, hiszen kérdésük még feldolgozásra vár.

Nem meglepő, hogy az antológia kuruc-kori fejezete a magyarázó jegyzetek szempontjából a legerjedelmesebb, hiszen ez a terület Csanda Sándor eddigi munkásságának középpontja. Az igen gazdag és kifejező szemelvényanyag és magyarázó szöveg egészének hibája a könyv előző fejezeteiből adódik: nem látjuk a folytonosságot a történelmi énekek és Thököly, Rákóczi kora között. A szlovákság tömegesen csatlakozott a Habsburgok elleni szabadságharcához, amelytől azt várta, amit az akkori Magyarország minden népe: a feudalizmustól való megszabadulást és a központi monarchiát. Bercsényinek Rákóczihoz írt leveleiben¹⁵ bőségesen találunk adatokat a szlovákokról, sőt egyes hadrendi táblázatok külön feltüntették, hogy például 1705. márc. 9-én báró Petrőczy István 10 000 főnyi csapatában 3000 szlovák katona volt.¹⁶ Természetes, hogy ilyen nagyméretű népi megmozdulás költészetet is teremtetett. Nem is érthetünk egyet Melicherčíknek azzal a megállapításával, hogy „... a kuruc tradíció Szlovákiában nem éreztett mélyebb gyökereket ... mert a szlovák népnek ezek a harcok csak új megpróbáltatásokat és szenvedést okoztak.”¹⁷ Tény, hogy a szabadságharc vezetői nem tudták megoldani a szociális problémákat, s a felkelés utolsó évében a jobbagyság elkeseredésében, a nemesség pedig számításból hagyta abba a harcot, ez a sokszor kuruc-ellenességbe átcsapó hangulat azonban nem szlovák jelenség, hanem általános az egész országban. A labanc-jellegű szlovák verseket is hiba lenne a szlovákság ellenszenvével magyarázni. Csandáé a helyes álláspont, aki a fenti szemlemben beszél a *Ha Túrócban leszek* ... című szlovák labanc-versről.¹⁸ Itt jegyezhetnénk meg, hogy Kalinčiak *Svätý Duch* és Jégé *Kuruci* c. elbeszélését feltétlenül meg kellett volna említeni az antológiában, ha már Samo Tomášik kevésbé jelentős katonadalait

vagy Balassival kapcsolatban Štítnický és Kiss Ibolya írását megtalálhatjuk benne. A következő fejezetekben Daniel Krman, Bél Mátyás, Samuel Rožnay és Anton Bernolák nevével találkozunk, s ízelítőt kapunk a XVIII. század magyar–szlovák kapcsolataiból. Ján Kollár népdalgyűjteményéből ügyes érzékeléssel válogatott a szerző, szem előtt tartva a közös magyar–szlovák sors bemutatásának szempontját.

A reformkorral kezdődik a nacionalizmus korszaka, amelyben a kapcsolattörténet nem tesz mást, mint, hogy bemutatja az ellentétek elsimításának gondolatát a magyar és a szlovák kulturális élet sokszor elszigetelt haladó alakjai részéről. Az Eötvös József, Kazinczy Gábor, Széchenyi István és Haan Lajos írásaiból közölt szemelvények kifejezően mutatják a haladás útját. Az egyre összetettebbé váló nemzetiségi problémák nehezítik a kutató munkáját akkor, amikor iskolai célra készít könyvet. A rendelkezésére álló anyagból csak azt közölheti, ami feltétlenül haladó és hozzájárul a tanulóifjúság szocialista hazafiságra való neveléséhez, elsőrendű feladata a nacionalista szemlélet jónéhány téves ítéletének felülbírlása. Különösen fontos ez a reformkorban és a Stúr-iskola működésének idején általában. A fentiek alapján nem tartjuk érdektelennek, ha rámutatunk néhány pozitívumra a magyar Kollár-irodalomban. Már Toldy Ferenc igen elismerő hangon nyilatkozott 1884-ben a *Slávy dcera* alkotójáról és művéről: „*Bár milly lángoló és szenvedelmes képződése: képeiben még is folypást a' legerzékenyebb gyengédség's igéző báj terjed el. A' jennség nem árt dictioja' világosságának; versei folyók, rimei hangzatosak. Kollár a szlávok Petrarcája.*”¹⁹ A szláv kölcsönösség gondolatának apostoláról Angyal Endre írt hosszabb tanulmányt, amelyben érdekes szempontokat vet fel Kollár pesti tartózkodásával kapcsolatban, értékelő állásfoglalásai közül pedig kiemelkedik az a gondolata, hogy Kollárt nem nézhetjük a nacionalizmus szemüvegén keresztül, nem kereshetjük benne „*az elvakult pánszlávot, a magyarság ellenségét*”.²⁰ Révai József Eperjesen mondott beszédében pedig úgy nyilatkozott róla: „*Bár Kollár tévedett a magyar szabadságharcról való felfogásában, mégis ő a szlovákok egyik legnagyobb ébresztője, aki előtt a magyar nép is le akarja tenni az emlékezés koszorúját.*”²¹

¹⁴ Vö.: SZIKLAY LÁSZLÓ: A szlovák szellem kezdetei. Apollo, 1934. I. 47–48.

¹⁵ Archivum Rákócziánium IV. 269/2.

¹⁶ MARKÓ ÁRPÁD: A felvidéki nemzetiségek II. Rákóczi Ferenc seregében. Magyar Szemle, 1931. XIII. 123.

¹⁷ Pereško belavé, červený dolomán ... Praha 26.

¹⁸ 121–122.

¹⁹ TOLDY FERENC: A 'cseh literatura jelen állapotja. Tudománytár, 1834. 3.

²⁰ ANGAL ENDRE: Kollár János, az ember és az író. Klny. a Kossuth Lajos Tudományegyetem 1956. évi Actájából. 117.

²¹ L.: Új Szó, 1951. nov. 16., Kultúrny Život, 1952. jan. 26.

A Štúr-iskola magyar kapcsolataival foglalkozó fejezet gerince Kovács Endre kitűnő tanulmánya. Helyet kaptak az antológiában a Štúr-iskola egyes költőinek — Samo Chalupkának, Andrej Sládkovičnak, Ľudovít Štúrnek, Janko Kráľnak — munkái, amelyek népeink kulturális, irodalmi kapcsolatának mind haladó hagyományai. A fejezet bevezető szavaiban ezt olvassuk: „... a polgári nacionalizmus tudománya mindig azt hangsúlyozta Štúrék és az egykori magyar politikai vezetők kapcsolatából, ami vitákat kielezte, ami eltávolította őket egymástól. Ezeket a vitákat visszavonhatatlanul eltemette a múlt; számunkra sokkal példaadóbb az, ami a nemzeti viták, félreértések, sőt fegyveres összetűzés ellenére a két nemzetet ebben a korszakban is összekötötte egymással.”²² Ezt a gondolatot feltétlenül helyeselni tudjuk, s helyeseljük a fejezet anyagának ebben a szellemben való összeállítását is. Amire a szerző az elsősorban középiskolák számára készült antológiában természetesen nem vállalkozhatott, az az irodalomtörténetnek éppen nem utolsó fontosságú feladata: a kritikus pontokat a marxista tudomány eszközeivel kell megvizsgálnunk, hogy ilyen módon temessük el őket.

Az elnyomatás koráról szóló fejezet élén J. M. Hurban *Piesne na teraz* c. kötete egyik darabjának magyar fordítása áll, amely jól érzékelteti az abszolútizmus korának közeledési szándékait. Ezek közvetlenül a kiegyezés időpontja körül ígéretesen fejlődtek tovább, az uralkodóosztályok harca következtében viszont egyre jobban megszakadt a magyar és szlovák kulturális élet között a kapcsolat. Sziklay László Gáspár Imréről szóló munkájának részlete, Pauliny-Tóth, Jókai, Mocsáry nevei jelzik, hogy a legnagyobb nemzeti ellentétek korában sem szűnik meg a haladó gondolat alkotó tevékenysége.

Külön fejezet mutatja be Hviezdoslav magyar kapcsolatait. A bevezető szavak után a nagy szlovák költő *Óda Petőfihez* és *Igen te heroldja* c. versét találjuk itt magyar fordításban, Hviezdoslav két fordítását Petőfi és Arany verseiből, majd dokumentumokat arról, hogyan választották be a szlovák költőt a Kisfaludy Társaságba. *Hiányzik* az antológiából Sziklay László tanulmánya Hviezdoslav magyar nyelvű verseiről, amelyben Sziklay nem áll meg a kezdő költő zsenijénél, hanem előre mutatva találó jellemzést ad a szlovák irodalom egyik legnagyobb klasszikusáról.²³

Igen szerencsén válogat az antológia *Ady* szlovák kapcsolatának anyagából is,

érezkeltetni tudja, mit jelent a magyar költő a kapcsolattörténet és a két nemzeti irodalom szempontjából.

Az utolsó fejezetben a két háború közötti és a felszabadulás utáni kapcsolatok bemutatását találjuk. Méltó helyet kap benne a szlovákiai magyar irodalom közvetítő szerepe is.

Csanda művének kétségtelenül az a legnagyobb értéke, hogy egész sor ötletet, gondolatot vet fel. Igen sok anyagot tartalmaz, s mégis bármelyik fejezetével kapcsolatban egész életre szóló kutató munka lehetőségei adódnak. Jelentősége túlnő az irodalomtörténet és tankönyvirodalom keretein, hiszen a magyar és a szlovák nép barátságáért folytatott harcnak szerves része.

Ez a könyv a két nép évezredes kézsorításának bizonyítéka. Fogytékosságai ellenére is elismerés illeti meg érte Csanda Sándort, minden munkatársát és a Szlovák Pedagógiai Kiadót, mely a megjelenését lehetővé tette.

KÁFER ISTVÁN

Antun Barac: Jugoslavenska Književnost

Matica Hrvatska Zagreb 1959.

Jugoszláv irodalom, szabatosabban: *Jugoszláv irodalomtörténet* a címe Antun Barac, a nemrég elhunyt neves horvát irodalomtudós könyvének, amelynek második kiadása látott napvilágot 1959-ben Zágrábban, a *Matica Hrvatska* gondozásában. A könyv — mint a cím is sejteti — a mai Jugoszlávia területén élő déli szláv népek (szerb, horvát, szlovén, makedon) irodalmának történetét nyújtja a terjedelemhez mérten (327 oldalon) eléggé bő — és tegyük hozzá mindjárt — nagyon jól sikerült szintézisben.

A szerzőnek valójában négy szálú feladatot kellett megoldania, mert hiszen Jugoszlávia népeinek fejlődése a szoros nyelvi összetartozás és területi egymásmellettség ellenére is a különböző „politikai, gazdasági-társadalmi és kulturális” feltételek következtében más-más úton ment végbe, amely végülis nemzeti elkülönülést eredményezett. Ez a „nemzettévalás” — érthetően — az irodalmi fejlődésben is jelentkezett, amelynek következményeként jött létre négy olyan gazdag szláv nemzeti irodalom, mint a szerb, horvát, szlovén és a makedon. Nos, ennek a négy nemzetnek irodalmát tárgyalja Barac könyve *Jugoszláv irodalom* cím alatt Cirill és Metód korától egészen napjainkig — mindig a nemzeti hovatartozás következetes figyelembevételével. Így aztán a *Realizmus* című

²² 185.

²³ SZIKLAY LÁSZLÓ: Hviezdoslav magyar nyelvű zseniei. Filológiai Közöny, 1955. 2. sz. 224—244.

fejezetben pl. külön alfejezetet kap a szerb, a horvát és a szlovén realizmus, ugyanakkor sikerült átfogó fejlődésrajzot is nyújtani a szerzőnek a *jugoszláv irodalomtörténet* egészéről.

A régi irodalommal sajnos egy kicsit mostohán bánik Barac. A 99. oldalon már eljut a XIX. század irodalmáig, de ebben a 99 oldalban találjuk a tizenkét oldalas bevezető mellett a tizenhárom-tizennégy oldalnyi „Népköltészet” című fejezetet is. Így azután érthető, hogy Ivan Gundulić portréját kivéve — amely a régebbi rész egyik legszebb fejezete — alig jut átlagosan egy-két oldalnyi hely egy-egy írónak. A népköltészetet elemző fejezet egyébként a XIX. század előtti rész zárófejezete, amelynek elhelyezése a (a XVIII. és XIX. század közé ékelve) nem látszik eléggé indokoltnak, bár kétségtelen, a XIX. század szerb, horvát, szlovén irodalmára óriási hatással volt a szerb népköltészet felfedezése. (Ismeretes, hogy Vuk Karadžić szerb népköltési gyűjteményének megjelenése hosszú időre szabta meg a szerb-horvát irodalom további fejlődésének vonalát.) Etekintetben pl. sokkal szerencsésebb megoldást választott Miloš Savković, aki *Jugoszláv irodalomtörténetében*¹ a romantikáról szóló fejezet keretében szól a délszláv népköltészetről éppen a romantika és a népköltészet összefüggéseinek kapcsán.

Terjedelmesebb, részletesebb a XIX. és XX. századi jugoszláv irodalmat elemző rész. Baracnak itt már alkalma nyílik nagyobb írói portrék megrajzolására, valamint egyes irodalomtörténeti korszakok részletesebb elemzésére. Mindjárt a bevezető fejezetben szép portrékat találhatunk pl. Vuk Stefanović Karadžićról, vagy a montenegrói püspök-fejedelem és költő Petar Petrović Njegošról, de igen érdekes az *Illirizmus irodalmát* ismertető rész is. Ennek különösképpen tárgyilagos bemutatása és értékelése figyelemre méltó, nem beszélve az érdekes Mažuranić-, Vraz-, és Preradović-fejezetről. Ezen a területen Barac — lévén maga is elsősorban a horvát irodalom szakértője — különösképpen otthonosan mozog. A XIX. század eleji magyarországi szerb irodalom és kulturális mozgalom képeinek felvázolásánál azonban mintha kissé rossz vágányra futott volna a szerző. A *Matica srpska* megalapítása, a *Letopis Matice srpske* megindítása, a szentendrei szerb tanítóképző s az újjvidéki szerb gimnázium létrejötte éppen csak adatszerűen van felsorolva könyvében (nem is szólva a magyarországi szerb könyvek, nyomtat-

ványok megjelenéséről)², s a szerb tudós társaság lapja (eredetileg *Serbske Letopisi*) alapítójának és első szerkesztőjének nevét (Djordje Magarašević) pl. meg sem említi. Ugyancsak hallgat a félig szerb, félig magyar költő és író Vitkovicsról, valamint a szerb színjátszás ügyét felkaroló Joahim Vujićról is. A magyarországi szerb polgárság szerepét sem körvonalazza itt pontosan, jöllehet e jelentős „mecénás” csoport nélkül — anyagiak hiányában — nehezen jöhetett volna létre a *Matica Srpska*, s a budai szerb könyv- és folyóirat kiadások egész sora. Arról is lehetne azután vitatkozni, hogy pl. miért beszél e fejezetben mindig — következetesen — *Ausztriáról*, mikor Magyarországot, minden függősége ellenére sem lehet ebben az időszakban egyszerűen és a helyzet pontosabb megjelölése nélkül azonosítani Ausztriával.

Külön érdekessége a kötetnek a romantika és realizmus közötti korszak irodalmának bemutatása, amelynek (egészen szó szerint fordítva) ezt a címet adta a szerző: *A romantikától a realizmusig*. Itt tárgyalja egyebek között a szerb Jovan Jovanović Zmaj, a horvát August Šenoa és a szlovén Fran Levstik életművét, akik kétségtelenül a kor jugoszláv irodalmának legkiválóbb képviselői voltak. Ezt a „terminus technicust” vette át a bolgár Емил Георгиев professzor is *Очерки по история на славянските литературы* (София, 1958)³ című művében, amellyel kapcsolatosan Angyal Endre fölveti azt a kétségtelenül izgató kérdést, hogy vajon „... nem azonos-e az a szakasz ... a Barta Jánostól elnevezett eszményítő realizmussal?”⁴ Ha figyelembe vesszük a mi Arany Jánosunk és a szerb Jovan Jovanović Zmaj közvetlen írói nexusát, máris elgondolkozhatunk a problémán.

A modern irodalom fejlődésrajza — beleértve a délszlávoknál a XIX. század második felében jelentkező kritikai realizmust és a XX. századi modern jugoszláv irodalmat — rendkívül színes, akár a szerb, akár a horvát, vagy éppen a szlovén irodalomról van szó. Az egyes írók, költők életének, munkásságának esszészzerű tömörséggel való felvázolása tartalmas, elemző igényű művé teszi Barac könyvét s olyan pompásan megfestett írói portrékat találhatunk, mint a Fráter Barnabása után már nálunk is ismert Simo Matavuljé, a

¹ Vö. JOVAN SKERLIĆ: *Istorija nove srpske književnosti* (Beograd 1914) 125. p.; JULIUS DOLANSKY: *A magyar irodalom jelentősége a szláv irodalmakra nézve*. Filológiai Közlöny, 1956. március-június 29. l.; VUJICSIĆ D. SZTOJÁN: *a Matica Srpska bibliográfiái*. Irodalmi Figyelő, 1957. 4. 341. l.

² Ismertette ANGAL ENDRE a Világirodalmi Figyelő, 1960. 4. 506—508. l.

³ L.: uo. és A realizmus kérdései a magyar irodalomban. Bp., 1956. 168—180. l.

⁴ DR. MILOŠ SAVKOVIĆ: *Jugoslovenska književnost*, Beograd, 1956. (cirill).

Kosztolányi-műfordításokból ismert Jovan Dučićé, vagy Milan Rakićé, a Krleža által oly nagyra becsült Antun Gustav Matošé, s nem utolsósorban a világirodalom klaszikusai között számon tartott szlovén Ivan Cankaré stb. Az élő irodalom bemutatásával sem fukarkodik Barac, bár itt sokszor csak a nevek felsorolásáig, esetleg egy-két mondatos jellemzésig jut el, ami — a szűk kereteket figyelembe véve — teljességgel érhető. A legsikerültebb és legbővebb itt kétségtelenül a Miroslav Krleža-ról s az Ivo Andrićról szóló fejezet, de jó áttekintést kapunk a mai, legújabb jugoszláv irodalomról is a kötet záró fejezetében, amelynek egyes kitételeivel viszont lehet vitatkozni. Végül idekíváncsóz megjegyzés még az is, hogy a ma is élő szerb író-nesztor Veljko Petrović, s a fiatalon mártírhalált halt horvát költő, Ivan Goran Kovačić életműve egy kicsit többet érdemelt volna.

Persze mindezek ellenére is megállapítható, hogy Antun Barac irodalomtörténete hasznos kis kézikönyv szakemberek és érdeklődők számára.

LÓKÖS ISTVÁN

Herbert Lindner: Das Problem des Spinozismus im Schaffen Goethes und Herders.

Arion Verlag Weimar 1960, 206. (Beiträge zur deutschen Klassik. Abhandlungen. 11. köt.)

Lindner tevékenyen kiveszi részét a 18. század német filozófiájában és irodalmában fellelhető materialista hagyományok felkutatásából. Beáll azok sorába, akik az utóbbi években a Német Demokratikus Köztársaságban e kérdéssel foglalkoztak. (Gottfried Stiehler, Wolfgang Ilse, Werner Krauss, Hans Mayer, Wilhelm Girus, Edith Braemer és Paul Reimann.)

Lindner tanulmányában abból indul ki, hogy a Goethénél és Herdernél érzhető Spinoza hatás polgári kutatói egymásnak ellentmondó eredményekhez jutottak. Még a 19. század közepe táján is számos nyilatkozat szerint csaknem kizárólag Spinoza hatásának tulajdonították a Goethe és Herder műveiben mutatkozó filozófiai tartalmat (Hettner, Danzel). A 19. század második felében viszont egyre erősebb az a törekvés, hogy a „Spinoza-legendát” eloszlassák. Kezdik azzal, hogy Spinoza és Goethe filozófiai nézetei között idealisztikus dualizmust vélnek felfedezni. Spinozánál pantheizmust, Goethénél és Herdernél pedig a panentheizmust. Suphan és Hering még többé-kevésbé elismeri Spinoza hatását, de Diltheyvel már új irányzat lép fel, amely teljesen megtagadja a Spinoza-hatást Goethénél.

Dilthey és F. J. Schmidt szerint nem Spinoza, hanem Shaftesbury, Sickel és Mahnke szerint Leibniz, viszont F. Koch, Walzel, B. v. Wiese szerint Plotin volt döntő hatással Goethére és Herderre. Az irányzat célja nyilvánvaló: a polgári irodalomtörténet ki akarja űzni Spinoza materializmusát Herder és Goethe világnézetéből. Herder és Goethe filozófiai nézeteit tisztára idealista nézetté, újplatonizmussá akarja süllyeszteni (pedig K. Vietor maga is belátta, hogy Goethe csak 1805 óta ismerhette Plotint).

Lindner tulajdonképpeni célja: lerántani a leplet a polgári kutatás újplatonista tétovázásáról. A Goethe és Herder világnézetében fellelhető Spinoza-hatást úgy tekinti, mint a német polgári társadalom fejlődésének tükröződését. A szerző bebizonyítja, hogy Németországban már a 17. század végén elkezdődik Spinoza pozitív átértékelése. Friedrich Stöschon kívül, akiről Lindner is szól, érdemes még megemlíteni Pankratius Wolffot és Theodor Ludwig Laut is. Edelmann és Mendelssohn folytatja (l. az 1755-ben megjelent *Gesprächet*), majd Lessing, Herder, Goethe, Fichte, Schelling és Hegel zárja le a sort. Érdekes, hogy Gottfried Arnolds *Egyháztörténet és az eretniség története* c. munkájában hiányzik az utalás arra a Spinoza-cikkekre, amelyet Goethe valószínűleg olvasott.

A 18. században Spinoza körül folyó vég nélküli vita elméleti szükségszerűség a polgári világnézet kialakulása szempontjából. Mert nem egyedül az idealizmus uralja a polgári gondolkodást. A materializmus burkolt teológiai formában mint spinozai panteizmus lopódzik be. Az Isten-fogalom elvetése, a Természet felmagasztalása, a Természet mint az Eredet, az Örökkévaló, a Végtelen, az Elpusztíthatatlan, az Oszthatatlan, mint az Élet Ósoka felismerése — ez Spinoza panteizmusának materialista magja. Mind a francia materializmus, mind pedig a német panteizmus letaszítja az ég urát a trónról. Míg azonban a francia materialisták egyszerűen tagadják Isten létezését, addig a német panteizmus isteni köntösbe öltözik, s a burzsoázia mint az emberi társadalom új alkotója, irányítója és mozgatója szerepel. Mindenestre Lindner felfogásával szemben annyit meg lehet állapítani, hogy a materializmus francia változata a maga mechanisztikus vonásaival semmiféle hatással sem volt a német intellektuelekre. Goethe sem tudatos követője a francia materializmusnak, csupán Diderot hatása érzhető materialista gondolkodásán. Éppen úgy Lindnernek a Spinoza-féle filozófiai irányvonalat nem lett volna szabad a többi szellemi áramlattól elszigetelten néznie, hanem

legalábbis a Rousseau tanaival való kölcsönhatásban kellett volna tárgyalnia.

A sajátos német viszonyoknak megfelelően a Spinoza-féle irány Goethénél és Herdernél módosult. Míg Spinoza filozófiája a Hollandiában már politikai uralomra jutott burzsoázia érdekeit tükrözi (vö. Spinoza szemlélődését és a bizonyos fatalista vonást mint elkedőzést), — addig Goethe és Herder annak a polgárságnak az álláspontját képviseli, amelynek még harcolnia kell a politikai hatalomért. A jelenségek egyszerű, merev szemlélete helyett azokat mozgásukban nézik. A Spinoza-féle filozófiai irányt első ízben a leibnizi filozófia alakítja át, amely az újonnan szerzett természetismereteket dolgozza fel. (Monadológia.) Herder és Goethe materialista természet-felfogásában éri el a Spinoza-féle irány átalakulásának tetőpontját. Spinoza filozófiájának mechanikus vonásai eltűntek, Spinoza merev szubstanciája pedig a természet létének és elmúlásának örök és végtelen folyamatában oldódott fel. Míg Spinozánál filozófiájának központja a természet, addig Goethénél és Herdernél a tevékeny ember, az „istenség képmása”. A Spinoza-féle „deus sive natura” Goethénél és Herdernél „deus sive homo” lesz. Az istenség képmására teremtett öntudatos embert a maga alkotó tevékenységében különös politikai hangsúllyal ábrázolja Goethe a *Prometheusban* (sajnos, a szerző itt már nem vehette tekintetbe Edith Braemens mélyreható *Prometheus* tanulmányát). Az ember Goethénél és Herdernél Isten és Alkotó lett, aki saját képmására teremtette a világot. A túlvilági személyes Istent a hatalmas természet és az ember alkotóereje helyettesíti. Lindner ezután a Spinoza-vitával foglalkozik, amelyet 1785-ben F. H. Jacobi és Mendelssohn robbantott ki. Jacobi felismerte Lessing, Herder, Goethe, Kant és Fichte természet- és emberfelfogásának veszélyességét a feudális teológiai világsszemléletre nézve. Azon fáradozott, hogy visszaállítsa a túlvilági személyes Istent és felújítsa az ember feudális teológiai függő viszonyát. Jacobi támadása a Spinoza-féle filozófiai irány ellen csődöt mondott. Lessing, Herder és Goethe Spinoza-szemlélete materialista ellenáramlattá fejlődött Kant és Fichte transzcendens idealizmusával szemben. Kant *Opus postumumában* a természethez fordul s ez arról tanúsodik, hogy ő sem vonhatta ki magát Spinoza hatása alól. A Spinoza-áramlat megmutatta Kantnak filozófiai rendszerében a nagy „hézagokat”, amelyet pedig már tökéletesnek gondolt. És bár Fichte Spinozáéval ellentétes filozófiai rendszert dolgozott ki, kénytelen volt nyíltan bevallani, hogy

Spinoza filozófiai rendszere éppen olyan következetes. A legkövetkezetesebb idealista filozófus, Fichte, úgy tekinti a Spinoza-féle materializmust, mint lehetséges és helyes utat a megismeréshez. A spekulatív filozófia válságba jutott. Schelling filozófiájában azután a Spinoza-féle felfogás sorsa végleg eldőlt. Schelling felszidi a Spinoza-féle irány eredményeit és idealiztikusan, valamint spekulatív módon egyesíti a Fichte által továbbfejlesztett Kant-féle transzcendens idealizmussal. Csak Feuerbach szabadítja meg a Spinoza-féle filozófiai irányt teológiai esőkevényeitől (Plehanov) és viszi ismét egészséges materialista kerékvágásba.

A szerző az újplatonista irányzat képviselőivel folytatott vitáját nem támasztja mindig alá alapos bizonyítékokkal, csak forrásokból merít. Ezen túlmenően a szerzőnek Herder és Goethe Spinoza-felfogását még jobban elkülönítve kellett volna tárgyalnia. Nem elég Herder egyházi hivatalviselését csupán „kuriozumnak” tekinteni (173.). A teológiai gondolkozásmód Herdernél gyakran még Spinozánál is fontosabb szerepet tölt be, mint ahogy azt Lindner bizonyítja (l. Herder: *Gott* 1787). A szerző maga is utal rá egy alkalommal, hogy az emberi lélek felmagasztalásában Herder materializmusa elsikkad és objektív idealizmus alakját ölti.

Lindner értékezése mindennek ellenére is lézaggató szerepet tölt be Goethe és Herder materialista álláspontjának kutatásában. Lindner tanulságos eredményei mellett nem mehet el közömbösen az irodalom- és filozófiatörténeti kutatás.

KLAUS HAMMER (Weimar)

Henri Guillemin: Zola, légende et vérité?

René Julliard, Paris 1960. 187.

Több mint kilencven esztendő telt el azóta, hogy Émile Zola a Rougon-Macquart ciklus első kötetével a nyilvánosság elé lépett, és csaknem hatvan esztendeje a naturalizmus mestere már halott.

Az irodalomtörténeti értékelések máig is eleven, kombattáns légköre teszi érdekessé Henri Guilleminnek, a bordeaux-i egyetem tanárának új művét. A szerző negyedszázados irodalomtörténeti tevékenysége, Lamartine, Victor Hugo, Vigny és Claudel életművét a katolicizmus szemszögéből elemző könyvei jelzik, hogy Zoláról írt kötetével az évtizedek óta tartó vitához kíván hozzászólni. Célkitűzését a bevezetőben a következőkben jelöli meg: „E kis könyv csak kísérlet, főleg az a célja, hogy legalább egy kicsit megértesse, hogy milyen

ember volt lelke mélyén a *La confession de Claude* és a *Quatre Évangiles* szerzője.” (8). A kötet négy esszét nyújt. Az első *Émile (Claude) Zola* az író szellemi arculatát vizsgálja, a második, a *Zola et le catholicisme* című a szerzőt leginkább foglalkoztató problémát boncolja, adalékszerítéssel még ehhez csatlakozik a *Claudet et Zola* című fejezet is. A negyedik tanulmány módszerével és – mint látni fogjuk – eredményével is más irányba mutat, *Le „sieur” Zola et la police* címmel az íróról fennmaradt rendőrségi jelentéseket mutatja be.

Henri Guillemin azzal a meglepő megállapítással vezeti be könyvét, hogy „ma már nem lehet tudni, hogy miért gyűlölték Zolát” (8), ezért véleménye szerint ahhoz, hogy „megismerhessük Émile Zolát, elég sok akadályt kell szétzúznunk, meg kell szabadítani magunkat egy halom előítélettől, új szemmel kell néznünk, hogy azt ragadjuk meg, ami van és nem azt, amit korábban állítottak; mindent újra át kell vizsgálni a kezdeteiktől.” (40). Ezt a sokat ígérő és Zola harcos ellenfeleinek táborából elhangzó revízió-igényt Henri Guillemin azonban sajátosan alkalmazza: valóban visszanyúl a „kezdetekhez”, az író első nagyobb művéhez, a *Confession de Claude*-hoz, de onnan nem lép tovább, hanem mindent erre a korai, még dadogó, az életre csak rádöbbenő, sok önéletrajzi elemet tartalmazó műre vezet vissza, illetőleg a későbbi évtizedek Zolájának magatartását ezzel konfrontálja.

Henri Guillemin módszerével nemcsak az esszé lehetőségeit vitte ad absurdum, hanem túlteszi magát még az idők respektust parancsoló törvényén is, hiszen egy negyven évet átölelő írói életműhöz a minden kérdésre zárat nyitó kulcsot kizárólag az első műben leli meg. „Ahhoz, hogy megismerjük Émile Zolát, nem lehet eléggé aláhúzni a jelentőségét a *Confession de Claude*-nak, amely önála kulcs-mű.” (143).

A könyv első tanulmánya már címével is, *Émile (Claude) Zola*, e korai műnek tulajdonított perdöntő szerepet jelzi. Guillemin – a Zola-irodalom közhely számba menő megállapításait átvéve – riktó színekkel eleveníti fel a húszéves Zolának egy kurtizán iránt lángallobbant szerelmét, azt a mély érzést, amelyet ez a paradox helyzet az íróból kiváltott. Itt még teljes joggal veti össze a valóságot a *Confession de Claude* érzelm áradatával, a francia irodalom perdita kultuszának émeletvilágát a kiábrándító igazsággal, a makulátlan lelki tisztaság ábrándjait az élet mocsarával. És csak megerősíthetjük a szerzőnek azt a véleményét, hogy ez a zolai

„éducation sentimentale” indította el a művészt az igazság keresése felé. A Henri Guillemintől vázolt jellemkép és írói fejlődésrajz azonban itt megszakad. Harminc évet „átugrik”, csak a Dreyfus-ügy előestéjén villant újra fényt hősére. Az életmű gerincére, a Rougon-Macquart ciklusra sem itt, sem a többi tanulmányában nem fordít figyelmet, mint művészi produktumot szóra sem méltatja, legfeljebb a szövegből kiszakított idézeteket használ fel a húsz vaskos kötetből... A ciklus nyújtotta művészi, esztétikai és Zola világnézetéről valló következtetések hasznosítását a szerző mellőzi, hiszen csak az „emberi magatartás” érdekli. Zolának a Dreyfus-ügybe való aktív beleavatkozása valóban az *emberi* bátorság dokumentuma. Szerves és szoros kapcsolatban van *művészi* bátorságával, hiszen az író a Rougon-Macquart ciklusával a második császárság Franciaországának aggasztó képét körvonalazta. És a két szférában megnyilvánuló bátorság között éppúgy ok és okozati összefüggés van, mint a „second Empire” és a Dreyfus-ügy között. Ezt a tényt nemcsak a marxista hanem a klerikális szemlélettel szembe-szegülő polgári radikális értékelések annak idején és azóta is világosan látták és hirdették. De Guillemin a tények objektív összefüggéseit mellőzi, a kapcsolatot a *Confession de Claude* nemes, humanista érzelmektől hevített húsz egynéhány éves fiatal emberének igazság-szeretetében találja meg. A prejudikált tételt verbéli esszéista módszerrel próbálja elfogadhatóvá tenni: lélektani fejtegetéseket közöl Zola határtalan tömegiszonyáról, félszagságáról, bátortalan-ságáról stb. Ilyen banálisan anekdotikus mozzanatokkal érvel: Zola „a vihar idején, a villámcsapás és mennydörgés alkalmával nem tud hová bújni, félelmében elvörösödik, de nem tud úrrá lenni rajta... A nyilvánosság előtt nincs semmi lélekjelenléte. Zola képtelen arra, hogy vitát folytasson. Mihelyt valaki hevesen szól hozzá, lábai elkezdnek remegni.” (31) A Zola bávatagságáról rajzolt kép célja kézenfekvő: azt óhajtja elhíttetni, hogy *csak* megszállott igazságszeretete adta kezébe a tollat, hogy megvédelmezzon „egy keresztrefeszített zsidót”. Guillemin látószögéből kimaradnak a Dreyfus-ügy igazi mozgatóerői, és azzal a fordulattal, hogy Zola lelkivilágát óhajtja rekonstruálni és a tett forrását fiatalkori, hitte rajongásában látatja, teljes egészében elhalványítja a Dreyfus-ügy politikai jelentőségét és azt a politikai tudatosságot, amely Zolát hevitette. Hogy ez a következtetés nem a recenzens „beleérzése”, azt Henri Guillemin bizonyítja. „Amit 1898. január 13-án [ekkor jelent meg a *J'accuse*] teljesített – vonja le a szerző a konklúziót

—, azt azért határozta el, mert vágyott arra, hogy eltüntessen egy titkot, hogy kikorrigálja mindazt, ami őt zavarja, ami kínozza, vágyott arra, hogy egyszer, legalább egyszer az életben jó és tiszta legyen” (40). És hogy az olvasók ne maradjanak bizonytalanságban afelől, hogy mit kellett Zolának „kikorrigálnia” Guillemmin határozott választ ad: Zola ugyan „nem tagadja meg Rougon-Macquart ciklusát... de végülis kétségtelenül ő maga is elismerte, hogy a Rougon-Macquartban az éjszaka dominál. Sötét mű. Nincs ebben más virág, ha csak nem a genny és minden szennyeségünk. Elég a csúfságból, még akkor is, ha az az igazságból származik...” (43) Majd újabb következtetés: „Ime az a bizonyosság, amelyet a Dreyfus-ügy adott Zolának, adta kezébe azonnal a tollat, hogy megírja a Négy Evangéliumát... A leleplezés után a kinyilatkoztatás bizonyossága” (44).

Ez az az alap, amelyre Henri Guillemmin második tanulmánya zolai mondatokból összerakott épületének falait felemelte. De amilyen bizonytalan az alapozás, olyan roskatagok a falak is. A *Zola et le catholicisme* vezérmotívuma azonos az előbbi tanulmányával: a *Confession de Claude* a hívő Zola szellemét tükrözi, ez a hit nem tűnt el, csak ideig-óráig a háttérbe került, végül mégis győzedelmeskedett. A gondolatkompozíció támogatására a szerző minden eszközt igénybe vesz. Életrajzi motívumokat vonultat fel: Zola katolikus családból származik, iskoláit is egyházi iskolában végzi, hitét „átmenetileg” megzavarja az a tény, hogy ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely Littrét, Taine-t és Renant vallotta mesterül, megemlíti azt is, hogy második asszonya, Jeanne Rozerot hívő katolikus volt stb. Az életrajzi mozzanatok mellett a koncepció aládúcolásában jelentős szerepük van Zola életművéből vett mondatoknak. Ez azonban semmi más, mint citatológia. Zola műveiből kiszakított mondatok, félmondatok, és az egymásba illesztett zolai szavak teljes kronológikus zúrzavarban kerülnek egymás mellé, sőt az is előfordul, hogy a gondolat első fele a *Confession de Claude*-ból való, befejezése pedig a *Docteur Pascal*-ból (76). A művekből kiragadott gondolatfoslányok felhasználásánál az sem befolyásolja a szerzőt, hogy az így nyert szöveg közvetlenül az írói gondolatot tartalmazza-e, vagy közvetve, az író szócsové mondja-e ki, vagy éppen az a figura, aki ellen a művész regényhőseivel vállaltva eszmei harcot vív.

A felsorolt „segédeszközökkel” Henri Guillemmin valóban bámulatra méltó eredményt ért el. Idézet-halmazával azt véli bizonyíthatónak, hogy az író „átmenetileg”

azért fordult szembe az egyházzal, mert ifjú korában csak felszínesen ismerkedett meg a katolikus vallás tételeivel, a szívében levő mély hitet a szerző szerint azonban az is bizonyítja, hogy néhányat leszámítva „Zola tisztelettel, bizonyos gyengédséggel, sőt valami elismeréssel” viseltetik pap alakjai iránt és ehhez nem minden célzatosság nélkül azt is hozzáfűzi, hogy Zola nem szerette a protestánsokat (72). Az írói világnézet önmagából való kifordításán kívül Guillemmin a műveket is önkényesen interpretálja. Az már csak természetes — hiszen a korábbi katolikus kommentátorok is azt tették —, hogy a *Réve*-et hitet sugárzó „félreismert, megtámadott és patetikusan mély könyvnek” tekinti (78), de azzal már minden oddigi elődjén túltesz, hogy a *Trois villes*-től kezdve (éppen ettől a ciklustól kezdve!) a hit előretörését látatja. Saját szavaival: „a *Lourdes* valójában a *Réve* folytatása. Annak a földalatti érnek a terméke, amely a *Confession de Claude* megírása óta harmadszor bukkan elő” (85). Henri Guillemmin szerint Zolát megindította az a sok szenvedés, amelyre gyógyírt e zárándokhelyen keresetek, sőt Zola által autentikusnak elismert csodaként állítja be Bernadette történetét. Ezeknek a motívumoknak kivetítésével azt a látszatot akarja kelteni, mintha a hithez visszatérő író alkotása lenne ez a mű. Igaz, egy közbevetett mondat erejéig megjegyzi, „itt eleget ismétlik, hogy a katolicizmus a halál vallása, az éjszaka a földön, pesszimizmus, mazochizmus, hátatfordítás az életnek, a szerencsétlenség bővölete” (88). De azzal, hogy figyelmen kívül hagyja e mű s egyben az egész trilógia írói koncepcióját (azt, hogy Pierre Froment a ciklus fiatal pap hőse, az igazság fanatikus kutatója a *Lourdes*-ben a vallással úzótt családokból, a *Rómában* a Vatikán rejtelseiből és a keresztényszocializmus eszméiből, a *Párizsban* a burzsoá politikai manőverek korrupt zülléséből ábrándul ki, és végül papi köntösét levéve a társadalmi progresszív teoretikusaihoz fordul) Henri Guillemmin könyvnyúszerral tudott e trilógiából olyan szövegrészleteket összeállítani, melyek az írói koncepcióval egyenest szembeszegülnek. Az önkényes interpretáció megteremtéséhez egy-egy jól elhelyezett életrajzi vagy anekdotikus mozzanatot is felhasznál a szerző. Így többek között megjegyzi, hogy Zola nem fogadta el a szabadkőművességet (105) „mindig megtagadta, hogy ateistának nevezze magát” (132), a Rougon-Macquart ciklusban bemutatta ugyan a nép hitetlenségét, de mégis hitt abban, hogy az embereknek szükségük van egy új, megtisztult hitre és egy lábjegyzetben azt is hozzáfűzi, hogy „Zola életművében egyet-

len-egy ellenséges utalás sincs a Szűzre” (121). A ritmikusan felépített gondolatokat még hosszan lehetne sorolni. De elég ha ennek az esszének záró tételait idézem: „Zola nem tudta, hogy ki szólítja, azt sem, hogy hol van a birodalom, de mert őt hívják, a birodalom előtte van” (133). Majd: Zola „megvalósította szándékát a makacsság és a bátorság erejével. A kapott parancsot teljesítette” (140). Guillemmin harmadik, e tárgykörbe tartozó tanulmánya a *Claudel et Zola* című, a két író feltételezett kapcsolatait és kölcsönhatását keresi.

Guillemmin sajátos Zola-képéhez úgy vélem nem szükséges további kommentár. Az a kép, amelyet Zola és a katolicizmus viszonyáról fest, nemcsak a valósággal áll szemben, hanem az egykorú és a későbbi egyházi véleményekkel is. Hisz legendó csak annyit megemlíteni, hogy a *Lourdes* megjelenése alkalmával egy tucatnyi katolikus vita- és vádirat jelent meg Zola ellen és az egyházi index ma is a tiltott könyvek közé sorolja...

Guillemmin három esszéjének koncepciójával és politikai, világnézeti konklúziójával az említett tényeken kívül a szerző negyedik esszéje is, a *Le „sieur” Zola et la police* című is felesel, amely az eddig tárgyaltak módszerétől eltérően a „régí jó” pozitivistá szemlélettel készült és akarva, nem akarva tényanyagra tükrözi azt a légkört, amely Zolát körülvette. Tudomásom szerint e tanulmány sorakoztatta fel először a Zoláról készült bizalmas rendőrségi jelentéseket, így áttekintésük nem haszontalan. Az első rendőrségi anyag 1873 szeptemberéből származik. Egy feljelentéssel kapcsolatban a rendőrprefektúra közli adatait a „Zola nevű egyénről” és a személyi vonatkozásokon kívül megjegyzi, hogy „továbbra is fenntartja kapcsolatait a haladó párttal, amelynek eszméit ő is osztja” (148). A *Faute de l'abbé Mouret* megjelenése után a rendőrprefektus egy beadvánnyal akart fordulni az államügyészhez, azonban nem küldte el, személyesen tett jelentést. Az *Assomoir* megjelenése után, 1877 márciusában egy Howa álnevű ügynök – mint Henri Guillemmin megjegyzi, ezzel a jelzéssel ellátott rendőrségi jelentéseket Victor Hugoról is olvasott – jól értesültségét fitogtatva közli: „É. Zola végső soron a lehető legelviselhetlenebb egyén, aki létezik. Mőfőlelt gőgös, úgy tekint Balzacra, mint egy meglehetősen kis fiúra, akinek csak az az érdeme, hogy megsejtette azt a módot, amelyet ő, Zola, olyan hatalmasan bevezetett...” (152). Zoláról a rendőrség a továbbiakban is kért és kapott értesüléseket. Nyilván tartották, hogy Belgiumban járt a *Germinal*hoz anyagot gyűjteni, jelentés számolt be arról, hogy

500 francot adott az üldözött anarchistáknak, sőt még külföldi utazásait is számon tartották, feljegyezték a szerelvény indulásának óráját, de még a vagonszámot is.

A legizgalmasabb rendőrségi anyag a Dreyfus-ügy körüli időkre vonatkozik. A közzétett dokumentumok világosan körvonalazzák azt a politikai feszültséget, amelyet az ügy fordulatai és Zola fellépése kiváltott. Táviratok és jelentések számolnak be a Zola ellen és mellett lezajlott tüntetésekről. Az egyik jegyzőkönyv szerint a Versailles-i tárgyalóteremből távozó Zolát „a Paris sugárúton tartózkodó anarchista csoport hangos tüntetéssel, »Éljen Zola« kiáltással fogadta.” Több tüntetést, munkásokat, újságírókat le is tartóztattak. A rendőrségi ügynökök Zola magánéletéről is igyekeztek „terhelő” adatokat gyűjteni. Egyik szorgalmas ügynök 1898 áprilisában jelentette, hogy nem árt azt is tudni, hogy Zola nemcsak rossz hazafi, hanem rossz férj is: „Beszéljük, hogy terrorizálja feleségét, szeme láttára ölegeti a szobalányt, akibe szerelmes. Azt is mondják, hogy egyik unokahúgához nemcsak rokonai érzelmek fűzik...” (161). Elítéltetése után Zola Angliába emigrált. A rendőrség azonban nyomát vesztette, heteken keresztül keresték, még körözést is adtak ki ellene. A Zolát fojtogató atmoszférára jellemző az a két névtelen levél is, amelyet Guillemmin közöl. Az egyiket párizsi lakóházának házmestere kapta, a másikat felesége. Mindkettőben halálos fenyegetések foglaltatnak. És a felszított szenvedélyek később sem csillapodtak, emigrációból való hazatérte után 1901. augusztus 3-án pokolgépet találtak Zola párizsi lakóházának kapualjában...

Henri Guillemmin kötetének negyedik esszéje minden kommentárnál frappánsabb választ ad az előző szónokias fordulatára: „ma már nem lehet tudni, hogy miért gyűlölték Zolát...” Ez a tény azonban nem oldja fel a mű belső ellentmondását. Az első három tanulmány a maga előre megkonstruált koncepciójával, és az ehhez idomított idézeteivel azt bizonyítja, hogy a szerző egy új legenda alapjait rakta le, egy olyan Zola-portré alappilléreit helyezte el, amely megkísérli a lehetetlent, hogy a katolikus dogmatika számára „elfogadhatóvá” tegye az írot. Tudatosan nem az írói életművet írtam, mert arra még a bemutatott módszerrel sem lehet utat találni. A „világnézeti” legendát teremtet Guillemminnel már e kötetben is szembe kerül az igazságot megíró Guillemmin a *Le „sieur” Zola et la police* tömörén fogalmazó és a valóság tényeihez ragaszkodó szemléletével. És alig öt hónappal e könyv megjelenetése után Henri Guillemmin terjedelmében is nagy-

arányú, anyagában pedig eddig ismeretlen, perdöntő dokumentumokat közöl *Zola et l'affaire Dreyfus* címmel a *Les Lettres françaises* 1961. február 23-i, 864. számában. És ez talán már el is dönti a könyv címében megfogalmazott kérdést a legenda rovására, az igazság javára.

REJTŐ ISTVÁN

Н. К. Гудзий: Лев Толстой

Критико-биографический очерк, Издание 3-е. Гослитиздат. Москва 1960.

N. K. Gudzij, a moszkvai egyetem neves professzora pedagógus és tudós egyszemélyben: a tudós alapvető szkepszise és a tanár meggyőződése harmonikus egységet alkot benne. Mégis tudományos munkáját igen magas fokon alárendelte pedagógusi és tudományszervező munkájának, ezért leginkább úgy ismerjük, mint tankönyvszerzőt (a legjobb régi orosz irodalomtörténet az ő munkája), mint tanítványai tanulmánykötetének szerkesztőjét, mint fáradhatatlan előadót, lelkes szemináriumvezetőt. Így életművét nemcsak saját tudományos művein mérhetjük le (amelyek így természetszerűleg kevésbé vaskosak, mint más kortársaíé), hanem nagyszámú és öt mesterüknek valló tanítványai munkáin is, amelyeken még évtizedek múlva is átüt az ő szelleme.

A régi orosz irodalmon kívül Gudzij fő kutatási területe Tolsztoj. A magyar közönség is ismeri kis Tolsztoj-monográfiáját.¹ Makai Imre fordítása az orosz második kiadás alapján készült, az ismeretendő könyv pedig ugyanennek harmadik, bővített (mintegy háromszorosára nőtt) kiadása. A pedagógust tetten érhetjük a monográfia terjedelmében, stílusában, a mondanivaló megválogatásában: Tolsztojról teljes egységes képet ad, leszűrte, biztos igazságokat hallunk tőle, nem vitatkozik, nem mond egyoldalú véleményeket. De hol van akkor a tudós? Nemcsak abban, hogy félelmetesen mindent tud Tolsztojról, hogy bámulatos egységben adja a mikrofilológia legkisebb részletkutatási eredményét és a Lenin meglátta nagy összefüggéseket Tolsztoj művészeté és kora között, hanem abban is, hogy a Tolsztoj-szövegeket, kéziratokat első kézből ismeri, a nagy író alkotóműhelyének minden zegében-zugában otthonosan mozog. A könyv legérdekesebb fejezete éppen ezzel foglalkozik: a kéziratok és kiadások problémái mellett figyelmesen

kalauzol bennünket a tolsztoji ábrázolás útjain: kikeresi azokat a fonalakat, amelyek Tolsztojt a naturalnaja skólához (főként téma- és szerkezetelemek) vagy az európai irodalom klasszikusaihoz (Rousseau, Sterne, Stendhal) kötik, különös gonddal elemzi a tolsztoji jellemalkotás két összetevőjét: a pszichológiai és a morális látásmódot, a tolsztoji regénytechnika olyan újításait, mint a belső monológ, a néma beszéd, s a sajátos, lelkiéletre irányuló portrék. Ez Gudzij könyvének leginkább újat mondó fejezete, de a többi rész is a megújult szovjet irodalomtudomány kétirányú tendenciájáról vall: egyrészt a szociális, filozófiai mondanivaló elemzése elmélyül (itt ezt főként a *Háború és béke* történetfilozófiájának interpretálásában látjuk), másrészt a formai elemzések száma növekszik.

Hiányosságként legfeljebb azt említhetjük, hogy a szerző nem támaszkodik az utolsó évtized Tolsztoj-kutatásainak eredményeire.

FODOR ISTVÁN

Зиновий Паперный: А. П. Чехов

Гослитиздат. Москва 1960. 300.

A magyar olvasók aligha ismerik Papernij nevét, minthogy magyarul nem jelent meg tőle mindeztideig semmi. A Szovjetunióban ismert és elismert irodalomtörténész és kritikus két kedvelt témája: Csehov és Majakovszkij. Róluk több tanulmányt és monográfiát is írt. Jelenleg ismertetett könyve már második kiadásban jelent meg a Szovjetunióban. A nálunk ismert szovjet monográfiák típusa általában a következő: életrajz, az író fejlődése és műveinek elemzése, mint pl. Jermilov könyve Csehovról. Papernij könyve véleményünk szerint ugyanennek a témának rendkívül eredeti megoldása. 23 kis fejezetből áll. Ezek a fejezetek Csehov művészi fejlődésének egy-egy határkövét jelzik. Minden fejezetet egy-egy témának szentel, mely körül Csehov novelláit csoportosítja. Ezeket a témaköröket olyan szerencsés kézzel választja ki a szerző, hogy az egyes fejezetekből valóban Csehov művészi fejlődésének képe bontakozik ki. Az első fejezettől kezdve, melyben még nem Csehov, hanem Antosa Csehonte (Csehov álneve) műveit elemzi, a „nevetés és tréfa világából” Csehov művészetének bonyolult útjain keresztül egészen új arculatát mutatja be a nagy orosz kritikai realista művészetének.

A könyv egyik legnagyobb érdeme, hogy a szerző nem mondja el a művek tartalmát,

¹ N. K. Gudzij: Tolsztoj; Dante, Bp. é. n. ford.: Makai Imre

mint ahogyan ezt hasonló típusú művekben szokták, hanem elemzi őket, megmutatja Csehov módszerének művészi sajátosságait, mesterségbeli eszközeit. Egész mélységében feltárulnak előttünk Csehov esztétikai nézetei, és mindez nem elvont ki nyilatkoztatásokban, hanem a csehovi világ finom és árnyalt eszközökkel való feltárásával (pl. *A művészet sorsa* c. fejezetben).

Sokféle probléma vetődik fel Papernij könyvében és adatszerűen is sok új anyagot tár fel. Megtaláljuk benne a forradalom előtti és a 30-as évek Csehov-szemléletének kritikáját. Tagadja a forradalom előtti kritika ama nézeteit, melyek Csehovot a szürke hétköznapiak és az örömtelen élet énekeseként állították be, de harcol a 30-as évek kritikájának vulgárszociológiai nézeteivel is, melyek szerint Csehov a rothadó osztályok írója, aki nosztalgiával fordul a „rég szép idők” felé. Érdekesen veti fel és oldja meg Dosztojevszkij és Csehov tragikum-koncepcióját is. Kiváló érzékkel használ fel már ismert és új dokumentumokat a kérdés megvilágítására: Csehov leveleit, noteszét, kortársi emlékezéseket stb. Remekül bontakozik ki írásából Csehov korának társadalmi és irodalmi élete, Csehov közvetlen környezete, viszonya Gorkijhoz, Tolsztojhoz és Sztanyiszlavszkijhoz stb. Mindezt Papernij tapintatosan, egyáltalán nem tolatkodó hangnemben, úgyszólván Csehov művészetének szellemében csinálja.

A monográfia stílusa könnyed, olvasmányos, érdekes, úgyhogy a könyv nemcsak irodalomtörténészek számára, hanem az olvasók legszélesebb rétegei számára is érdekes olvasmány.

LUDMILLA SARGINA

Arnold Zweig: Essays I. Band

Aufbau Verlag, Berlin 1959.

A tanulmányok tárgya — kettő kivételével — a német irodalom és színpad. A klasszikusokkal kezdi, Brechtel végzi. A három leghosszabb lélegzetű és legnagyobb igényű esszé Lessinggel, Büchnerrel és Kleisttel foglalkozik. A kiadói bevezető — kissé túl szerényen — utal arra, hogy e kötet nem tartozik az irodalomtudomány hatáskörébe. E megállapítás nem helytálló, ha a mű egészére vonatkoztatjuk. A fentemlítettek kívül e kötetben szereplők közül még a Carl Sternheimről és Detlev von Liliencronról szóló is — amellet, hogy tipikusan weimari — baloldali irodalomszemléletet sugároz és mélyenszántó, érdekes szempontokat vet

fel. Lényegében Zweig mintaképeivel egyeztet, hogy megállapítsa: mennyiben legitim utóda a haladó-leleplező német irodalom a klasszikusoknak.

Azonos témáról a weimari köztársaság idején és napjainkban írt párhuzamos tanulmányai egyben saját fejlődését is visszatükrözik, nem abban az értelemben, mintha meg kellene tagadnia azt, amit régebben leírt, hanem abban, amit hozzá kell tennie. A kézenfekvő példa: két Kleist-esszéje. Az első 1922-ben íródott, s bennük Kleist drámáit meglehetősen társadalmi összefüggéseiktől elszakítottan boncolgatja. Amikor 1946-ban ugyanennek a klasszikusnak novelláiról ír, már nemcsak azt látja meg, hogy Kleist szilárdan állt kora talaján, amelyen a középkori maradványok ellen sikeres harcra keltek a szabadságésszmék, hanem még azt is: a *Chilei földrengés*-ben Kleist messze előre mutatott, amikor a klerikalizmustól megszálott csöcselék lélektanát ábrázolta. Itt nem lehet rá nem ismerni a fasiszta tömeglélektennal való azonosságra.

Zweignek van néhány központi problémája, amely nem hagyta nyugodni hosszú írói pályája során. Az egyik: megszabadítani a német regényt attól a rossz értelemben vett hagyománytól, amely szerint nem mindig igyekszik megkeresni a tartalomnak megfelelő, adekvát formát. „Mi írtuk a világirodalom legnagyszerűbb torzót.”

Ugyanígy foglalkoztatja a „népszínpad mint politikai intézmény” gondolata. Már 1922-ben — Kleisttel kapcsolatban — leszögezi: a drámához éppen úgy hozzátartozik a tömeg, amely nézi s hallgatja — akár a színpadhoz a nézőtér. E kettő világnézeti egységében s a tömegre ható kifejezőmód megtalálásában el kell jutnunk odáig, ahova a görögök eljutottak. Szinte természetes, hogy e modern népszínpad legnagyobb íróját Brechtben találja meg. Éppen róla szóló tanulmányát érezzük a legvázlatosabbnak. Zweig utószava is megállapítja, hogy a kötet egyes darabjai általában alkalom, pl. előszó ürügyén íródtak.

LORÁND IMRE

Hermann Pongs: Franz Kafka, Dichter des Labyrinths

Wolfgang Rothe Verlag, Heidelberg 1960. 136.

Hermann Pongs, a nyugatnémet irodalomtörténetírás egyik legismertebb képviselője, a *Das Bild in der Dichtung* három kötetének ismert szerzője, egy kisebb

könyvvvel maga is hozzájárul az immár tengerré dagadt Kafka-irodalomhoz. Ismeretes, hogy Pongs felfogása a szimbólum, a költői kép bizonyos átfogó, a költői mű egészét jellemző voltára épül; nála a költői kép tudatost és tudattalant egyaránt magába foglaló, a szimbolikusan felfogott egzisztencia egészébe tagozódó elem. (L. erről legutóbb magyarul is: Wehrli: *Általános irodalomtudomány* Bp. 1960. 92.)

Ilyen átfogó képnek, szimbolumnak látja Pongs Franz Kafka életművében a labirintusszerűséget, az élet, a lét ambivalens, értelmetlen, kiüttlal voltának mély átérzését, kora s a világ zsákutcaszerűségének megélését. Kafka alkotói csúcspontja — szerinte — amikor a kétségbeesés szinte metzelenül tör elő azokban a műveiben, amelyek rémálomszerű víziók mélységéből buktak felszínre; ezek a művei egzisztenciánk talajtalanságaira ébresztenek. S ezekben a kor abszurditását, meneteket festette a falra. (107. l.) Ezt az — alapjában nem új — gondolatot Kafka több művének részletes elemzésével, elsősorban a *Der Prozess* alapos taglalásával, Kafka hasonlatainak, gondolatainak, képeinek, „paraboláinak” feldolgozásával bizonyítja Pongs. A mi számunkra művében sajátosan keverednek helyes felismerések s saját rendszere kényszerítette tévés általánosítások; Pongs elhatároja magát az egzisztencialista értelmezésektől, a Kafka-túlértékelésektől, helyenként realisabb értelmezést adva egy-egy jelenségnek; de a megállapításait belekényszeríti a labirintusszerűség és a fényeszerűség (Lichthaftigkeit) ellentétpárjába; s nem egyszer „jobb felé”, tehát egy bizonyos konzervatív vallásosság felé korrigálja a Kafka-feldolgozók állításait. Pongs lényegében ma, úgy látszik, azokhoz tartozik, akik a nyugati kapitalista szellemi élet válságát felismerik, azt ellenzik, de — általában Wladimir Weidlé nyomán — egy „új középkor”, egy vallásos szellemi egység újrafeltámasztásában keresik a kiutat. (Pongs különben 1939 körül az egzisztencializmust valamiképpen a fajelmélet felé próbálta volt korrigálni.)

A könyv érdeme, hogy jó kritikai áttekintés a Kafka-irodalomról, hogy elemzései — akarva-akaratlanul — arra az alapvető, mély, kétségbeesett válságra utalnak, amely nemcsak Kafkára, hanem a ma nyugatnémet szellemi életére is jellemző. Ugyanakkor Pongs kénytelen — tagadva, vitatkozva vagy elfogadva — számot vetni a marxista, NDK-beli Kafka-kutatás ellenvetéseivel s eredményeivel is; többször száll vitába Lukács György új könyvével is.

Talán legtermékenyebb gondolata, amelylyel könyvét zárja: az 1871—1886 közt született nemzedék (Proust, Musil, Joyce,

Kafka, Brecht, Benn) a válsághangulat s dekadencia nemzedékének szembeállítására a 90-es években született: Faulkner-rel, Hemingway-vel, s elsősorban Brecht-tel, „nemzedéke legnagyobb hatású német költőjével”, akik kifelé tartanak a „labirintus”-ból, társadalmi problémák határozzák meg művük egészét.

SZABOLCSI MIKLÓS

Johannes R. Becher: Verteidigung der Poesie

Aufbau-Verlag, Berlin 1960. 475.

A könyv a nagy német szocialista realista költő 1945 utáni cikkeiből és följegyzéseiből tartalmaz rendkívül érdekes és vonzó gyűjteményt. Johannes R. Becher gondolatai egy lehiggadt kedélyű, de elveiben és szemléletében hajthatatlanul harcos és forradalmi költő elméjéből fakadtak: higgadságukat egy hosszú költői — politikai pálya tapasztalatainak köszönhetik, forradalmi erejüket a marxizmus — leninizmus ideológiájából és Becher pártos szenvedélyétől, tudatos tisztánlátásától kapják. A cikkek és gondolatok legnagyobb része elvi — elméleti vagy irodalompolitikai természetű, éppen ezért — bár többnyire a német irodalmi élet valamilyen mozzanatához kapcsolódnak — egyáltalában nem csupán helyi vagy pillanatnyi érdekűek, hanem nagyonis sokat mondanak ma is, nekünk is.

A kötet előszava elmondja, hogy a cikkek, fejtegetések, gondolatok vagy megjegyzések sorrendjében nincsen semmiféle rendszer (— még a keletkezés dátumát sem jelzi minden cikk —) mégis csoportosíthatók bizonyos tárgykörök szerint.

1. Rendkívül érdekesek a költő saját fejlődésére vonatkozó írások, mert olyan költő vallomásai, aki évtizedeken át tagja, sőt vezére volt a német szocialista irodalom élgárdájának, s fejlődésében egész nemzedék útja rajzolódik ki. Az indító szellemi élmény az ő számára is Nietzsche volt, mint az egész századeleji fiatal polgármemzedéké, de Becher azután Gorkij és Lenin iskolájába járt tovább (*Geheimnis des Jahrhunderts*). Nietzschehez fűződő belső élménye tette képessé egy kiváló Nietzsche-esszé megírására, amely egyszerűségével és mélységével egyaránt megragadja az olvasót (*Ein Verhängnis*). — E Nietzsche-kritika valóban a klasszicizmus humanus hagyományainak és az új szocialista kultúra humanizmusának érzelmi és magatartásbeli összekapcsolásából született. A Nietzscheből áradó romboló szellemet és a fasizmus fertőzetét a németiségnek e két forrásból merített erővel kell legyőznie

(Literatur als Lebensfrage, Gedenkrede auf die Dichter die für Deutschlands Freiheit starben, Literatur und Geschichte).

2. Hasonló tárgykörbe tartozó, de kevésbé szubjektív színezetű írás Bechernek az 1950-es német írókongresszuson tartott beszéde (*Für die Grösse Deutscher Literatur*) valamint a Goethe-emlékbeszéd (*Der Befreier*, 1949) — mindkettő az újjáalakuló német élet és az azt tükrözni kívánó új irodalom számára együtt jelzi az irányt, a nemzeti hagyományok értékét és jelentőségét kiemelve, és megvilágítva a szocializmus felé való haladás történelmi szükség-szerűségét. E nagy elvi és gyakorlati kérdéseket Becher művészileg kapcsolja az irodalmi élet mindennapjaihoz, aktuális szükségleteihez, a kulturális élet minden jelentkező problémájához. A nyelvtisztaság — a nyugatnémet nyelv amerikanizálódása — az ő szemében éppúgy politikai kérdés (*Unsere Sprache*)⁴ mint az irodalom nemzeti eszmetartalma (*Über den nationalen Gehalt unserer Literatur*).

3. A költő hivatásának kérdése, Becher gondolatvilágának egyik sarkpontja: természetesen az elméleti írásokban is jelentkezik, mindenekelőtt egy kitűnő kisalkotás-lélektani cikkben (*Der lyrische Dichter als poetische Gestalt*). A költészet feladata az, hogy támogassa, szolgálja a politikát, de ezt csak akkor teheti eredményesen, ha nem feledkezik meg a költői szépségről —, hogy a világot esztétikailag kisajátítsa (*Verteidigung der Poesie*). Az esztétikum problémáját Becher az új, szocialista világban vizsgálja, nem elvont spekulációval, s az erre vonatkozó írásaival az ifjú költő-nemzedék nagy nevelőjének bizonyul (*Das Vernünftig-Übervernünftige, Anfang und Ende des Gedichtes, Ungunst des Stoffes, Vom Neuen in der Literatur, Von einer Nationalliteratur der Deutschen*). A kötet egyik legérdekesebb darabja az absztrakt költészettel foglalkozó cikk, amelynek lényege, hogy az absztraktság nemcsak formai vonás, tartalmat is involvál — a klasszikus forma követése is lehet absztrakt formalizmus, ha nem kötődik a klasszicizmus tartalmához, vagy azzal rokon, arra épülő tartalomhoz (*Vom Fluch und der Absurdität des Abstrakten*).

4. Különösen szép, szinte belletrisztikus formájuk szerint válnak el a többiekől a kötet leginkább vallomásszerű darabjai: — az egyik a költőről szól, aki még a halálos ágyán is javítja versének egy kifejezését, azt híven, hogy ezzel korrigálja egész életét (*Die Korrektur*); a XX. század embere új rendet volt kénytelen teremteni magának, hogy ember maradjon (*Es ergab sich*); az egyszerű igazságok kompli-

kálói és a bonyolult igazságok szimplifikálói egyaránt kártékonyak (*Les terribles*).

5. Végül külön méltatást érdemel a sok szellemes „Bemerkung” (Megjegyzés), közöttük elsősorban azok, amelyek a költészet műhelytitkaival, verstani, stilisztikai kérdésekkel foglalkoznak, vagy magyar vonatkozásúak. Az egyikben Gábor Andornak, a kérlelhetetlen, nevelő kritikusnak állít Becher szerető szép emléket.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

Theodor Fontane: Schriften zur Literatur

Aufbau Verlag, Berlin 1960. 594

Theodor Fontane (1819—1898) a múlt századvég német irodalmának jelentős képviselője. Realista volt a század realizmusának alkonyán és a naturalizmus életigazságokat és yers valóságát ábrázoló világában, írásait a romantika halvány visszafénye színezte át, társadalomkritikája csendesen, de szüntelenül kihallatszott soraiából. A negyvenes-ötvenes évek fordulóján balladaköltőként indult, majd a forradalmakat követő ajult idők s a bénult csend idején úgy látszik, elapad költői vénája; de ez csak látszat, mert hetvenedik életévén túl a századvég izzóbb levegőjében egyre másra születnek friss, üde kisregényei.

A lipcsei filológus, Hans-Heinrich Reuter minden kritikai kiadás számára példamutató gondnal most összegyűjtötte és kötetben adta közre Fontane minden olyan jelentős írását, amelyből határozottabban kibontakozhat előttünk ennek az érdekes íróegénységnek, sőt némileg az egész múlt századvég német irodalmi életének, szellemi áramlatainak, izlésének képe.

A kötet Fontane irodalmi tanulmányait, vázlatait, színikritikáit, visszaemlékezéseit, korai költeményeinek egynéhány darabját tartalmazza; ezenkívül válogatást nyújt az író leveleiből, naplójából; olyan — gyakran töredékes — futó megjegyzéseket, írásokat közöl, amelyeket Fontane az irodalomelmélet és esztétika kérdéseiről egyes művekhez, írói személyiségekhez fűzött. Fontane teoretikusnak, elméledőnek nem volt oly jelentős, mint szépirórnak; mégis irodalompublicisztikai írásainak genézise adalék a realista szándékok és kísérletek folytonosságához abban az időben, amikor úgy látszik, hogy a német irodalom fő áramlataiban elhomályosult és megzavarodott ez az igény. Még az ötvenes évek elejéről származó nagy tanulmányában (*Der Realismus un-*

serer Zeit) vetette meg realizmus-elméletének alapjait, s életének végén gazdagabb érveléssel ugyanehhez az eszményhez tért vissza íróként és gondolkodóként egyaránt. Ez a realizmus-felfogás természetesen nem volt kidolgozott, kerek eszmerendszer; csak későn erősödött fel benne pl. a szociális érdek irodalmi elismerése; mégis a klasszicizmus bálványimádóival, a Redwitz-féle romantikusokkal és a naturalizmusból előbukkanó újmisztikusokkal szemben mindig a népiélet élő, igaz ábrázolását kérte számon. Ezt kereste mások írásaiban és ezt igyekezett megvalósítani saját műveiben is.

A hatvanas években elborul a szellemi élet felett az égbolt. Fontane írásaiba is beszűrernik az elfáradás, a csalódottság, a hitetlenség és a pesszimizmus. De ezek sohasem válnak uralkodóvá gondolkodásában. Mindig marad egy „csakazértis”-re ereje, s ez az optimizmus nem a császári Németország hivatalosan gerjesztett ál-eszméje, hanem egyszerűen józan, természetes egyéniségének szülötte volt. A naturalizmus térhódítása és a vele való viaskodás volt eszméileg, esztétikailag élete nagy élménye. Nem tudott megbékülni a nyersséggel, nem tudott lemondani a művészi szépség eszméjéről; de mégis jelentős indításokat kapott ettől az irodalmi áramlattól. Zola, Ibsen, Hauptmann művészetének jelentős szerepe volt abban, hogy tekintete a társadalmi problematika felé fordult; s abban, hogy élete végén elismerte: a tendencia nem idegen a művészetből. Utolsó írásainak egyike (*Die gesellschaftliche Stellung der Schriftsteller*) — már a porosz rendszer művészetellenességének mély és erőteljes bírálata. Küzdött a klerikális banalitás és minden olyasmi ellen, ami nem világosság, hanem mesterkeltség, ködös kuszaság. Nagy tévedése volt, hogy úgy érezte: ezt a küzdelmet egyedül kell folytatnia. Nem ismerte fel, nem értette meg, hogy ebben az eszmeki küzdelemben olyan elődei és kortársai vannak, mint Keller, Balzac, Tolsztoj. Nem értette és nem szerette Raabet sem, nem is szólva az olyan kétséges realizmusú írókról, mint Freytag és kortársai.

Élete végéig szenvedélyes levélíró volt. A levelet irodalmi műfajnak tekintette, mert úgy vélte, ez az a forma, amelyben maradéktalanul megnyilatkozhatnak az önkifejlésre vágyó lélek. A kötetet igen gazdag jegyzetapparátus kíséri, amely felvilágosítást ad minden egyes írásról, minden egyes előforduló névről, címről, idézetről, minden írásműről a kötet összefüggéseiben és a forrásokról is.

ILLÉS LÁSZLÓ

Laurence Kitchin: Mid-Century Drama

Faber and Faber. London 1960. 233.

Egy nyitott szemű angol színikritikus megfigyeléseit, vélekedéseit tartalmazza ez a könyv, kibontakozik belőle az angol, elsősorban a londoni színház története az utolsó félévtizedben. A szerző két dátum közé foglalja a történeteket: az egyik az English Stage Company első előadása a Royal Court Színházban (1956), a másik Laurence Olivier Coriolanus-alakítása a stratfordi Shakespeare Emlék-színházban (1959). E néhány év alatt az új drámaírók egész sora jelentkezett, s a szerző véleménye szerint elég közös jellegzetességgel ahhoz, hogy sajátos *stílusukról* lehessen beszélni. Mint színházi ember, a szerző drámán előadott drámát ért, nem választja külön a színházat és a színdarabot, s így fejtegetései a színházi élet mindenféle jelenségére kiterjednek. Olykor impresszionista összemósódottsággal, olykor a nagyonis bennfentes szűkszavúsággal, de mindig azzal a szubjektive becsületes szándékkal ír, hogy könyvében is *bírálatot* mondjon a színházról, a színészről, ne csak (— ahogy, úgy látszik, Angliában sem szokatlan —) *kommentálja* a színpadi tekintélyek munkáját, és ezt nevezze kritikának. Könyvében számos, nálunk már ismert, éppen megismert vagy még nem ismert fiatal drámaíró neve bukkan föl, John Osborne mellett a legfiatalabb generációé: Brendan Behan, Shelagh Delaney, Arnold Wesker, John Braine, Willis Hall, Ray Lawler, Harold Pinter —, hogy többségüket felsoroljuk —, nem rendszeres jellemzéssel, inkább ötletszerűen vagy illusztrációként. S ezek nemcsak korban állnak egymáshoz közel, hanem abban is, hogy a közelmúlt angol színpadművészetétől szabadulni akarnak. Nem folytatják Shaw hagyományait, még kevésbé szegődnek T. S. Eliot vagy Christopher Fry „költői drámájának” nyomába, színpaduk a háború utáni világ élethangulatából fakad, tárgyukat többnyire egyszerű emberek problémái köréből meritik, noha politikai érzékenységük nem túlságosan fejlett. Drámai *stílusuk* egy-egy ezenkívül a közös hatásokban mutatkozik meg, amelyeket befogadtak. Váratlan effektusaitak, olykor „shocking” helyzeteiket az amerikai drámától tanulták, felszabadult bátorságukat és színpadkezelésük harsányságát Brechtől, különöségeiket Samuel Beckettől és Ionescotól, — a szerző elsősorban őket emlegeti. Szerinte a fiatal angol dráma megtalálta a stílusát, a színjátszás elvesztette, a klasszikusok interpretálása különösen válságos helyzetbe jutott. A nagy hős-színészek, Olivier, John Gielgud s a heroinák, mint Katina Paxinou

mellett nem lát új színészszemzedéket, amely biztonsággal lépne az örökükbe. Az ő néhány szerepük igen szép elemzését az angol színjátszás irányainak érdekes felfelvillantása egészíti ki, s itt a szerző szinte nosztalgiaiával beszél a Moszkvai Művész Színház londoni szerepléséről (1958.) és fejezt, egységes stílusáról. Sztanyiszlavszkij az angol színészet előtt ma óriási tekintély, s a „Method”, amelyet játéktílusában számos színpad követ, a Sztanyiszlavszkij-rendszer amerikanizált változata. Az utóbbi évek színházi vitái részben a realista ábrázolás, részben a Brecht-féle „V-Effekt” alkalmazása körül mozogtak. Anglia színpada kilépett elzárkózottságából, — legalábbis Kitchin könyve alapján ez állapítható meg. A könyv esszéisztikus részeit interjú-sorozat egészíti ki, ebben a szerző nemzetközi tarkaságban szóltatja meg korunk számos színházi szakemberét Mihail Kedrovtól, a Moszkvai Művész Színház studiojának színésztanárától a svéd rendezőig, Ingmar Bergmanig.

VAJDA GYÖRGY MIHÁLY

Ivor Brown: Shakespeare in his time

Nelson, Edinburgh 1960. 238

A szerző eredetileg klasszika-filológiával foglalkozott az oxfordi egyetemen, de később a színpad és az újságírás bűvkörébe került. Egyike a legismertebb angol színházi kritikusoknak, éveken át szerkesztette az *Observer* című tekintélyes vasárnapi lapot. Shakespeare életéről és műveiről már két könyvet írt, jelen munkájában a korba ágyazva mutatja be a drámaíró pályafutását, a kisvárosi környezetből London színházi és társadalmi életének ragyogásába s onnan vissza szülővárosának nyugalmaiba. Erre a vázra feszül a társadalom életének sokoldalú körképe, amelyet Brown a filológus pontosságával és az újságíró könnyed tollával rajzol meg. A prologusra és tíz fejezetre tagolt könyvet az új, kitárulkozó reneszánsz élet rajza vezeti be, melybe a szerző ügyesen illeszti bele Sidney, Essex és Erzsébet királynő jellemképeit. A stratfordi viszonyok és a vidéki élet után a szárazföldi és vízi utazás módszereivel s gyakori veszélyeivel ismerkedünk meg; itt s előadás egész folyamán a szerző sikerrel használja fel Harrison, Thomas Platter, Fynes Morison és mások korabeli beszámolóit. Platter, a bázeli látogató pl. szemléletesen írta le 1599-ben a London Bridge húsz kövét, a rájuk épült gazdag kereskedői palotákat s közöttük az árulásért elítélt nemesek karóba húzott fejét. A durva

barbárság és kifinomult modor ellentétében látja szerzőnk az Erzsébet-kori élet egyik alapvető jellemzőjét s e kettősség megnyilvánulásait vizsgálja a drámában is, a valóság lidérces jellegének tulajdonítva pl. a kor drámájának véres borzalmait. Shakespeare-ben is a valósághűséget emeli ki, azt a törekvést, hogy felmutassa „maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát”. A társadalmi viszonyok tükröződését kíséri nyomon a századforduló „sötétedő színén”, a Jakab-kori dráma élesen szatirikus képeiben, amelyek a pénzhajhászást, a kíméletlen vállalkozókat és úgyszólván leplezik le. A színpadi életet és a drámaírókat tárgyaló központi fejezetek egyik fő érdeme a valóság és a színművészet szoros összefüggésének bemutatása. Az utolsó fejezet azokat a változásokat foglalja össze, amelyek Shakespeare életének ötvenkét éve folyamán az angol társadalomban bekövetkeztek, a felsőbb rétegekben meginduló hanyatlástól s a kapitalizálódó gazdasági élet új vonásaitól a rohamos nyelvfejlődésig és az új művészeti stílusokig.

Ez a rövid összefoglalás is érzékeltetheti, milyen gazdag és változatos anyagot ölel fel a könyv, amely szinte az Erzsébet-kori élet rövid enciklopédiája, mintegy kicsinyített mása a *Shakespeare's England* című ismert kétkötetes kiadványnak (első kiadása 1916-ban, Shakespeare halálának háromszázadik évfordulójára jelent meg). A korábbi gyűjteményes munka egyes fejezeit más-más szakértő írta: Brown egymaga tekinti át az egész területet s a lényegesen kisebb terjedeleme miatt csak a legjellemzőbb tények kiválasztására szorítkozhatott. Ezt a feladatot kitűnően oldotta meg; érdekes és szórakoztató adatok tömegével kelti életre Shakespeare korának Angliáját, könnyed, vonzó előadásban, melyet még szemléletesebbé tesz a gazdag, jól kiválasztott képanyag.

A kidolgozás pontosságát dicséri, hogy az adatok tárházából alig bizonyul egy-kettő tévesnek. A reformáció szele hamarabb érintette Stratfordot, mint Brown előadásából kitűnik: a Szent Kereszt Céhet és a papok kollégiumát már VI. Edwárd alatt, 1547-ben feloszlatták, nem pedig 1553-ban (34.). A „genfi” Biblia 1650-es dátuma (205.) nyilván elírás, 1560 helyett. Kissé ingoványosabb talajon mozognak az ún. *Coventry misztérium*-ciklus kérdéseiben. Brown feltételezi, hogy ezt a negyvenkét jelenetből álló ciklust még Shakespeare is láthatta ifjúkorában, hiszen szülővárosa csak húsz mérföldre fekszik Coventrytől. Tény az, hogy misztérium-játékokat egészen 1580-ig előadtak Coventryben, de aligha a *Ludus Coventriae*

néven ismert ciklust, amely Hardin Craig vizsgálódásai szerint minden bizonnyal Lincoln városához kapcsolódik. (1. *English Religious Drama of the Middle Ages*. Oxford 1955. 239–280. l.).

Az efféle könnyen kijavítható hibák és pontatlanságok alig befolyásolják a mű értékét és használhatóságát, amely élvezetes előadásban átfogó képet nyújt a nagyközönségnek a Shakespeare-kori Anglia társadalmi és művelődési viszonyairól.

SZENCZI MIKLÓS

John Peter: A critique of Paradise Lost

Columbia University Press, New York.
Longmans, London 1960. 172

Peter professzor könyve része annak a nagy vitának, amely idestova négy évtizede folyik Milton egyéniségének és életművének értékelése körül. A Milton-ellenes támadásokat a modernista, dekadens költészet képviselői, T. S. Eliot és Ezra Pound indították meg, azzal a céllal, hogy a polgári forradalom és a *recta ratio* nagy költőjét lemondítsák trónjáról és Donne anarchikus, naturalista szenvedélyét állítsák helyébe. A vita során olyan neves kritikusok támadtak Milton erkölcsi elvei és költészete ellen, mint J. Middleton Murry és F. R. Leavis, míg védelmezői közül E. M. W. Tillyard, C. S. Lewis és Douglas Bush emelkednek ki.

A vita egyik pozitív eredménye, hogy számos alapvető kérdést vetett fel, többek között azt, mi volt a költő szándéka az *Elveszett Paradicsom* megírásával. Tillyard ismert monográfiájában (1930) különbséget tesz a költemény tudatos és öntudatlan jelentése között, A. J. A. Waldock ausztráliai professzor viszont (1947) kétértelműséget, bizonytalanságot vél felfedezni a koncepció magyarázatában s ezt a Heisenberg-féle bizonytalansági relációhoz hasonlítja. Szerinte az *Elveszett Paradicsom* témája nem alkalmas költői feldolgozásra, mert akár Istent, akár Sátánt, akár Ádámot akarja ábrázolni a költő, az alakok képe az ábrázolás folyamán szükségképpen torzulást szenved és nem tükrözi többé híven a miltoni koncepciót.

Ezek az előzmények szükségesek John Peter könyvének megértéséhez, amelyet az angol kritika elismeréssel fogadott. Frank Kermode a *Modern Language Review* 1961. júliusi számában kivételesen érdekesnek és értelmesnek, az utóbbi évek legserkentőbb Milton-tanulmányának nevezi. A könyv bizonyos mértékig Waldock nyomdokain halad, s ezt az ihletést a

szerző mind az előszóban, mind a tanulmány több helyén elismerően regisztrálja.

Peter hat fejezetet ékel be a prológu és epilógus közé; az első három a természetfölötti szereplőkkel és eseményekkel (*Isten és angyalai, Sátán és a bukott angyalok, A lázadók leveretése a mennyben*) a másik három az összülők paradicsomi boldogságával, bűnbeesésével és kiűzetésével foglalkozik. A tanulmány egyes tételei, az például, hogy Milton kevésbé szerencsés az égi jelenetek és különösen Isten ábrázolásában, nem tekinthetők újszerűeknek. Ismeretes továbbá, hogy a romantikus korszak, különösen Blake és Byron, a miltoni Sátán alakjáért lelkesedett, míg újabban az eposz emberi szereplőinek drámája került a figyelem előterébe. Szerzőnk egyik érdeme, hogy objektív okokkal igyekszik magyarázni a szereplők különböző csoportjainak ábrázolásában mutatkozó szinte minőségi különbségeket. Isten és az angyalok rokonszenvvel a ki-elégítő: ebben Milton valamennyi kritikusa egyetért. Peter szerint az ok nem valami titkos, elfojtott gyűlölet minden hatalmasság ellen, hanem az, hogy az író nem tudja saját érzéseit teljes mértékben a létezés testetlen formáiba kivetíteni. Sátán alakját sem azért rajzolja rokonszenvvel a költemény elején, mintha titokban a gonosz-ságot csodálná, hanem mert Sátán lényé a miltoni ábrázolásban közelebb áll az emberi természet valóságos érzéseéhez, szenvedélyeihez. De a költő képzeletének és rokonszenvének Ádám és Éva alakja nyújtja a legtöbb lehetőséget, s ezért Milton tárgyalásmódja Peter szerint az ő történetükben a legsikeresebb, itt találjuk a legtöbb költői mélységet és finomságot. E tekintetben legjobban a Fiú személye és az utolsó könyvek Mihály arkangyala közelíti meg az összülöket, a szerző szerint azért, mert Milton szinte emberinek ábrázolja őket, s ez felszabadítja képzeletét a többi égilakóval kapcsolatos gátlásoktól.

Ez a magyarázat helyesnek látszik, épp úgy, mint az a nézet is, hogy az *Elveszett Paradicsom* utolsó könyveiben Milton eredeti koncepciója módosul: emberi hőseinek magnetizmusa arra bírta a költőt, hogy szinte az ember útjait próbálja igazolni Isten előtt. Az utolsó három könyv központi témája Ádám és Éva türelme, hősiessége a tragédia súlya alatt; a költemény polifón zenéjében ellentéma szólal meg, vagy más képpel élve, a *Visszanyert Paradicsom* magvai kezdenek csírázni a költő lelkében.

Az ilyen megállapítások új szempontból láttatják és élményszerűbbé teszik számunkra a miltoni eposzt. Sajnos, vannak a könyvnek kevésbé vonzó vonásai is,

amelyek az újabb Milton-ellenes hagyománynak tulajdoníthatók. Ilyen vonás a hang helyenkénti durvasága és a faragatlan élelődés. Milton isten-ábrázolását lehet bírálni anélkül, hogy Isten viselkedését és kijelentéseit megbízhatatlannak, érvelését becselennék (83.) vagy szégyenletes fecsegésnek (146.) nevezzük. Peter közvetlen előadasmódra törekszik (Kermode megállapítja, hogy rendkívül jól ír), de a könnyed szellemeskedés néha ízléstelenségbe csap át, mikor pl. az égi harc elemzésénél Isten „kétszínű” magatartását ismertetve azt egy box-mérkőzés tisztességtelen rendezőjének eljárásához hasonlítja (81.). Nem sokkal tiszteltetűdőbb az a párhuzam sem, amelyet a lángfolyóban elmerült Sátán és egy gőzfürdőben pihenő férfi között von (32.).

A Délafrikai Unióban született szerző részben Cambridge-ben végezte tanulmányait s így érthető, hogy vizsgálódásaiban a „close reading” módszert alkalmazza. A prologusban ki is jelenti, hogy csak az értékelhető, ami ténylegesen benne van a szövegben — az író szubjektív motívumainak és szándékainak magyarázata szerint csak homályt és zavart okozhat (7.). A könyv túlnyomó részében lényegileg szövegelemzést kapunk; a szerző a részletek aprólékos vizsgálatával, valami abszolút logikai és érzelmi következetesség igényével igyekszik Milont rajta kapni, mikor mond önmagának ellent, mikor követ el valamilyen vétéséget a cselekmény fejlesztésében; a jellemek rajzában vagy e két elem kölcsönhatásában. Ez annál meglepőbb, mert a tanulmány során Peter többször is arról vall, hogy eszménye a többsikű, bonyolult, belső feszültségekkel telített költészet. A későbbi könyvek Sátánjában azt emeli ki, hogy élő alak, az élet minden bonyolultságával (35.), az ördögöket is azért dicséri, mert — mint vezérük — a borzalom és fenség ellentétes pólusai között mozognak (38.). A költemény kezdetének elemzésekor viszont szemére veti a költőnek, hogy két ellentétes motívumot igyekszik összeegyeztetni: a Pokol lángfolyamának borzalmát és Sátán hősies önuralmát, aki az emésztő kínok ellenére is ciccerői körmondatokban beszélget sorstársaival (32—33.).

Ami a körmondatokat illeti, ez ugyanolyan költői konvenció, eredeti posztulátum mint az, hogy a lázadó angyalok vezére vagy Hamlet dán királyfi angol nyelven, még hozzá *blank verse*-ben szólal meg. Ami pedig az ellentétes motívumok jelenlétét és szerepét illeti, ne feledkezzünk meg arról, hogy a miltoni költészet nem rideg matematikai levezetés, hanem a valóság mása, amelyben a gondolat és érzés állandó

hullámlása, a reneszánsz írói modorának hiperbolikus vonásai természetesen egyetlenségekhez, ellentmondásokhoz vezetnek. Gondoljunk csak arra, milyen ellentétes nézetek szólnak meg az eposzban a szerelemről: a IV. könyvben a Paradicsom ujjongó himnuszai, a VIII. könyvben Éva elragadtatótt dicsérete Ádám ajkán s utána Raphael arkangyalnak a lelkesedést lehűtő válasza; a bűnbeesés után Ádám szerelmének döntő bizonyítéka: tudatosan dobja el magától az üdvösséget, önként vállalja Éva sorsát, mert nem kíván nélküle élni. Mindezeket a hangulatváltozásokat szerzőnk megértően elemzi (részben Waldoock nyomán), s csupán azt tartja irracionálisnak, amikor Ádám az egész női nem ellen támad (IX. 1182—6; X. 888—908), mert — úgymond — ezen a téren Ádámnak csak korlátolt tapasztalatai lehettek. De annál gazdagabbak voltak Miltonnak három házasság során szerzett tapasztalatai, s ez az a döntő tény, amelyet Peter egyáltalán nem vesz figyelembe. A költemény alakjai nemcsak a történet síkján, egymáshoz való viszonyukban léteznek, hanem egyszersmind alkotójuk gondolatainak, érzéseinek vetületei. A dán királyfi aligha ismerte a „hivatalnak packázásait”, de Shakespeare annál jobban. S ha a legobjektívebbnek tartott drámaíró ilyen személyes érzést szálaltat meg hőse ajkán, mennyivel inkább érthető, hogy a mélyen szubjektív Milton minduntalan saját élményeit, gondolatvilágát csillantja meg alakjai gondolataiban és sorsában.

De a személyes élmények mellett ott volt a társadalom élete, a XVII. századi Anglia nagy megrázkódtatása, a polgári forradalom, melyben költőnk oly tevékeny részt vett. Peter könyvében minderről egyetlen szó sem esik, sem arról az alapvető tényről, hogy Milton a forradalom bukása után írta az *Elveszett Paradicsomot* s hogy a költeményben hol közvetlenül, hol bonyolult áttételekkel, ítéletet mond a kor valósága és saját élete felett. Abdiel alakjával kapcsolatban pl. Peternek csak bíráló megjegyzései vannak: szerepeltetésének nincs bibliai hitele, Milton feláldozza a valószínűséget, hogy személyes rokonszenvét megszólaltassa stb. Pedig Abdiel leghatásosabban fejezi ki az *Elveszett Paradicsom* egyik alapérzését: a forradalom eszményeivel hű maradt s az igazság végső győzelmében szilárdan hívó költő magányosságát a restauráció ellenséges világában.

Peter a Milton-kritikusok egyik leggyakoribb hibájának azt tartja, hogy a költemény alakjait és eseményeit kiszakítják művészi összefüggésükből és ön-

magukban vagy hagyományos nézetek képmásaként vizsgálják; példaként C. S. Lewis is különösen Douglas Bush eljárást idézi, aki Hooker és a cambridge-i platonisták nézetei alapján próbálja rekonstruálni a XVII. századi isten-képet s ezt veti össze Milton ábrázolásával (126–7.). Nézetünk szerint az ilyen szélesebb összefüggések keresésénél sokkal több veszéllyel jár a pusztá szövegre való korlátozódásnak és a szöveg mikroszkópikus vizsgálatának szerzőnk alkalmazta módszere. Ez az eljárás mintegy feltételezi, hogy az *Elveszett Paradicsom* világa teljesen zárt, önmagában létező, mindentől független rendszer. Ezt a képtelen feltevést azonban maga a szerző cáfolja meg, mikor rámutat Milton isten-képének különféle forrásaira és összetevőire vagy Sátán lázadásának ötféle hagyományos magyarázatára, amelyeket a költő nyilván ismert és részben fel is használt. Ha azonban lemondunk a valóságtól független műalkotás fikciójáról, akkor világos, hogy a szerző által követett „close reading” módszer hasznos részleteredményekkel járhat ugyan, de a mű egésze és összefüggéseinek magyarázatában feltétlenül torzulásokhoz vezet, mivel nincs tekintettel a költő mondanivalójának társadalmi forrásaira és jelentőségére.

SHENZI MIKLÓS

Manfred Wekwerth: Theater in Veränderung

Aufbau-Verlag, Berlin 1960. 176.

Fiatall ember műve: érzik lelkeségén, harcos lendületén, sokszor szempontjai, álláspontjai frissességén. Wekwerth Brecht tanítványa volt a nagy mester utolsó éveiben; könyve, mely tanulmány- és cikkgyűjtemény, elsősorban azért érdekes, mert számos ponton bevezet Brecht rendezési és oktatási módszereibe.

Ebből a szempontból legérdekesebb az *Auffinden einer ästhetischen Kategorie* c. írása, melyben Brecht rávezető-oktató módszerét egy konkrét rendezés problémáin rekonstruálja, valamint a *Dialektik in der Regiearbeit* cím alatt összefogott három írás, mely rendkívül mélyen, konkrét példákon, de mindig az általánosítás filozófiai síkjára is emelkedve mutatja meg, mit jelent a dialektika a brechti rendezésben, műelemzésben, hogyan fogja fel az osztályharc konkréttizálását a színpadon a rendezői munkában, elsősorban a járássok, alakmozgások végig gondolásában, megtervezésében.

A kritikus dialektikának jó példája a *Zwei Kritiken zu einem Stück*, melyben

két irányból, közelítve mutatja meg egy berlini előadás újdonságának jelentőségét.

Elsősorban ezekben a dolgozatokban rejlik a könyv színháztörténeti jelentősége; de a kritikus és színházi esztétikus haszonnal forgathatja azokat a cikkeket is a kötetből, melyek a színpadi pártosság, a színházi alkotás politikai jelentősége kérdéseit taglalják.

N. P.

Davide Lajolo: Il „vizio assurdo”. Storia di Cesare Pavese

Il Saggiatore, Milano 1960. 388.

Pavese első teljes és hiteles életrajza legjobb barátja tollából, halálának tizedik évfordulóján jelent meg. A kötet színvonalára és a Pavese iránt megnyilvánuló érdeklődésre egyaránt jellemző, hogy fél év alatt három kiadást ért meg, és a *Crotone* irodalmi díjjal jutalmazták.

Lajolo, aki ugyanarról a vidékről származott, mint Pavese, s az Ellenállás idején közös szülőföldjükön vezette a partizánharcot, majd a torinói, később pedig a milánói Unità szerkesztője lett, 1945 óta közelről ismerte Pavese érett éveinek minden mozzanatát. Nála csak egy bizalmasabb barátja volt Pavese: Nuto, a gyerekkori pajtás, szülőfalujának asztalos, utolsó művének hőse, akit Pavese az életet értő s azzal megbirkózni tudó ember számára elérhetetlen eszményének tekintett. Lajolo Nuto közléseit is felhasználva Pavese életútjának olyan megértéssel és szeretettel való ábrázolására törekedett, hogy legalább utólag kárpótolja annak az emberi melegségnek a hiányáért, amelyet magányos élete annyira nélkülözött, hogy „képtelen bűnre”, öngyilkosságra vezetett.

A baráti közelség, a rokonszenv és a hitelesség légkörének megteremtése mellett természetesen a könyv filológiai eredményként is érvényesül. Lajolo a barátok és ismerősök bizalmas közléseinek, a szülőföld és Torino közös emlékeinek és tapasztalatainak birtokában olyan természetesen elővé, szervessé tudta tenni egyébként nagy erudícióval gyűjtött anyagát, ahogy az másnak aligha sikerülhetett volna. Nagy érdeme együtt, hogy a személyes hang fenntartása mellett teljes mértékben tárgyilagos maradt. Egyrészt sohasem túlozza személyes tapasztalatainak jelentőségét, másrészt el tudja választani a valóságos Pavest a Pavese naplójából megismert szubjektív önarkeptől. Ennek a kiegyensúlyozott, sokféle forrást szervesen felhasználó munkának az értékét jól érzékelteti például Pavese utolsó hónapjainak leírása,

az öngyilkossághoz vezető út hamis kommentároktól mentes, hiteles ábrázolása.

A könyv minden értékes részleteredményét hosszú lenne felsorolni. Annyi bizonyos, hogy jelentős életrajzi tények feltárásában és fontos irodalomtörténeti megállapításokban éppúgy bővelkedik mint kiadatlan Pavese dokumentumokban, s ezért a Pavese irodalom eddigi legfigyelemreméltóbb eredménye. A könyv alapgondolatát, a Pavese életrajz kulcsának, a címben is szereplő „képtelen bűnnek” az értelmezését a következőkben lehet összefoglalni: Lajolo fontosnak tartja és aprólékos gonddal feltárja Pavese magánéletének minden olyan mozzanatát, amely a végzetes lépést előkészíthette, de az egyéni tragédia végső magyarázatát a fasiszmus alatt formálódó egész generáció sorsában látja. Szerinte az olasz történelemben nem volt még egy olyan szerencsétlen és drámai sorsú generáció, mint a harmincas évek nemzedéke: a fasisztákra csalódás, büntetés és tragikus felelősség terhe várt; az antifasiszták legjobb éveiket töltötték bizonytalanságban és üldöztetésben, a polgár pedig egyre inkább érezte, hogy bomló, széthulló világban él. Mi maradt annak — kérdezi Lajolo — akit nem táplált állandóan szilárd hit, meggyőződés? Hogyan reagálhatott a háború után is megcsalt reményekre, a fasiszmus feléledésének újabb jeleire? A nemzedékének roppant problémáival magányosan vívódó Pavese ennek a tragikus bizonytalanságnak és kiábrándulásnak lett az áldozata.

HORÁNYI MÁTYÁS

Der goldene Schnitt. Grosse Essayisten der Neuen Rundschau 1890—1960

S. Fischer Verlag, Frankfurt am M. 1960. 750.

Két szép kiállítású, vaskos kötetben gyűjtötte egybe Christoph Schwerin a Neue Rundschau hetven évfolyamának terméséből válogatott legjellemzőbb novelláit (Der goldene Schnitt. Grosse Erzähler der Neuen Rundschau 1890—1910.), és esszéit. A Neue Rundschau története némiképpen a német liberális polgárság irodalmi, művészeti, szociológiai felfogásának alakulását tükrözi. Bizonyos, hogy soha sem törekedett a pillanat divatját követni, mégis érzékenyen és magas színvonalon reagált a hetven év alatt lefolyt korszak minden jelentős eszméi jelenségre. Bölcsője körül még a naturalizmus légköre izzott, s ha a XX. századi „izmusok” nem is leltek polgárjogot józan,

konzervatív hajlékában, a rangos gondolkodók eszmefuttatásaiból mégis nyomon követhető az a morális és művészi válság, amely az egykor példaként állított realizmus hullását követte századunk polgári művészetében. A Neue Rundschau európai horizontú folyóirat volt és maradt, természetesen a polgári eszmevilágon belül. Hatvan fró munkája sorakozik a megjelenés időrendjében a gyűjteményes kötet lapjain, s ha végigolvassuk őket, némiképpen az európai esszé fejlődésének is tanui lehetünk egy bizonyos síkon ebben a döntő háromnegyed évszázadban. Csúpan érzékeltetni lehet a folyóirat színvonalát, a művészettől az elméleti fizikán át a szociológiáig és filozófiáig terjedő érdeklődését, a vitázó szándékok és néha ellentétes útkeresések minéműségét, ha elmondjuk, hogy Tolsztoj egy írásával indult egykor a lap, s a német kultúra olyan képviselői mellett, mint H. von Hofmannsthal, Hermann Hesse, Albert Einstein, Stefan Zweig, Thomas és Heinrich Mann, Hermann Broch, Alfred Kerr, Ernst Bloch, Gottfried Benn, Karl Jaspers, Robert Musil, Carl J. Burekhardt (s még sokan mások) ott találjuk Gorkij és Virginia Woolf nevét, Lukács Györgyöt éppúgy, mint François Mauriacot, André Malraux-t és André Gide-t, A. Huxleyt és Ortega-t, T. S. Eliot vagy Jean Paul Sartre nevét is. Kétségtelen, hogy ez az írói tábor sem világfelfogásában sem művészi indulatainak irányában nem egységes, de bármi legyen is ítéletünk az egyes írókról, bizonyos, hogy nevük és életművük — noha esetleg eltérő előjellel — jelentős tényező a mai kultúrában. Nem minden szerző szerepelhetett (többnyire terjedelmi okok miatt) legjellemzőbb írásával, s egy-egy írás nem volt képes tükrözni azt a változást, amely egy-egy alkotó pályáján az évtizedek során esetleg bekövetkezett. Valamennyien együtt adják a kor polgári felfogásának tükrét. A szerkesztő egyetlen korszakot iktatott ki csupán a válogatásból, ez pedig a nácikorszak szellem- és kultúraromboló ideje volt, amikor minden ellenállása ellenére a Neue Rundschau sem vonhatta ki magát a barna hatalom diktátuma alól. A Hitler-rezsim utolsó éveiben betiltották, 1945 júniusában Stockholmban azonban újra megjelent. Felfogásunk szerint a folyóirat ma is őrzi legvirágzóbb korszakának, a weimari demokráciának viszonylag haladó eszméit, mindenekelőtt érzékenységet a modern kultúra és világkép fontos jelenségei iránt, de talán nem elégséges mértékben látszik, hogy munkatársai még élénken emlékeznek arra, hogy még az esztétikum és a liberalizmus védelmében is át kell lépni

bizonyos önként szabott határokat. A Neue Rundschau esszégyűjteménye izgalmas olvasmány, élvezetes szellemi kalandozás, s mindenképpen teljesebbé, árnyaltabbá teszi a nyugati polgári kultúráról kialakított véleményünket.

ILLÉS LÁSZLÓ

J. M. Cohen: Robert Graves

„Writers and Critics” sorozat, Oliver & Boyd, London 1960 120.

A csinos új kritikai esszé-sorozat első kötetei között jelent meg ez a könyv. A sorozat célja nyilvánvaló: a közelmúlt és jelen fontosabb angolszász íróinak akarja kritikái mérlegelését adni. E kötet kétszeresen meglepetés: egyfelől azért, mert Robert Graveset eddig nem tartottuk Ezra Pound, Henry James, Faulkner, Hemingway szintjén álló írónak (akikről a sorozat megjelent és hirdetett darabjai szólnak) sem eredményében, sem a közvélemény szemében; másfelől azért, mert azt, akit mi csak mint regényíró, sőt történelmi regények íróját ismertünk, J. M. Cohen elsősorban, sőt szinte kizárólag mint költőt mutatja be és értékeli.

„Költeményeimet a költőknek, szatíráimat és groteszkjeimet az intelligens embereknek írom. A nagyközönségnek prózát írok s örülök, ha nem tudják, hogy más is csinállok. Költeményeket a költőkön kívül másnak is írni időpocsékolás” — így nyilatkozik maga Graves. Pedig a kép, mely költészetéről kibontakozik e tanulmány alapján, korántsem valamilyen nehezen hozzáférhető, ezoterikus költőt mutat be. Cohen hangsúlyozza egyedülállását: a Yeats, Eliot, Muir-generáció után jött s megelőzte Audent és csoportját: sem az előbbiek szimbolizmusa, sem az utóbbiak erős szociális indulata nem hatott rá. Költészete kissé időn-kívülinek tetszik: a tizes években mint a romantika utóvédje jelentkezett, a húszas években, mikor Európa és Anglia-szerte az izmusok divatja dúlt, egy fajta klasszicizmushoz hajolt vissza, mely később valamivel fölengedett — elsősorban legsajátabb tulajdonsága, szentimentális-íronikus attitűdjé következtében. Mint költőnek a negyvenes évek vége felől fiatalabb társaira hatása.

Cohen tanulmánya egy néhány kitűnő vers-elemzéssel szolgál: jófűlű, értő versmagyarázó. Kár, hogy az életrajzi momentumok közlésével eléggé takarékos, s még nagyobb kár, hogy a verseket csak önmagukban hajlandó vagy képes szemlélni, s nem abban a történelmi összefüggésben, amelyben születtek, s amelynek — így

vagy úgy — visszatükrözései. Igaz, hogy Graves költészete erre kevésbé is alkalmas: kifejezetten a világtól elforduló én-líra, szinte nem is más, mint szerelmi líra.

Graves regényeivel kevesebbet foglalkozik, mint az olvasó szeretné s talán az írótól is sugallt enyhe lenézősséggel; pedig nem lehetetlen, hogy többet érnek ezek, mint a versek, s jobban meg fognak maradni a könyvespolcokon. Igen jó észrevétele Cohennek, hogy Graves történelmi regényeinek az adja meg a sajátos ízt, hogy míg a történelmi regényírók nagyobb részét egy történet vagy lelki folyamat izgatta s ehhez választottak megfelelő kort, Gravest elsősorban maga a kor izgatja, s a kor rejtélyeit kutatja, nem egyszer a detektív körülmények feszültségével. Ebben rejlik utolsó történelmi regényei (*King Jesus*, *Homer's Daughter*) gyöngesége: a történelmi eseményeket túlkombinálja, hogy mindenáron szenzációs, vagy legalábbis megdöbbentő eredményre juthasson. Ez teszi több, mint problematikussá a hatalmas tudásanyagot mozgó mítosz-magyarázatát (*The White Goddess*) is: úgyszólván világnézeti, történelmi-magyarázó alap nélkül csapong anyagában, s megdöbbentő párhuzamokért akár közismert tényeket is hajlandó figyelmen kívül hagyni.

J. M. Cohen tanulmánya élvezetes formában ad képet erről a mindig külön utakon járó művészeről.

NAGY PÉTER

Aragon: J'abats mon jeu

Les Éditions Français Réunis, Paris, 1959. 277

A szellemes címlappal ellátott tanulmánykötet két részből áll: az első Aragonnak azokat a nem szépirodalmi jellegű írásait tartalmazza, amelyek a *Nagyhét* című regény és e kötet megjelenése közötti időben (1958—1959) készültek, és általában a regényre vonatkozó kritikákra reagálnak, a második a szerzőnek az utolsó öt év folyamán elmondott és főként a szocialista realizmus problémáival foglalkozó beszédeit. A két témakör azonban több ponton érintkezik.

Az egyik legérdekesebb tanulmány, a *Secret de fabrication* a mentális sztereotípiának nevezett írói módszert ismerteti. Aragon — mint írja — a három dimenzió, a térbeli mélységen kívül mentális mélységet is igyekezett adni regényfiguráinak: „két képet helyezek egymás fölé, ugyanarról az emberről; a képek kontúrjai természetesen megegyeznek, de játszanak az időben, az alak életének mélységében.

Térbeli és időbeli sztereoszkópiáról van tehát szó, amelyre a fizikának még nincs szava.” — Egyes jobboldali kritikusoknak arra a vádjára, hogy a regény nem kommunista mű, Aragon igen határozottan felel: „Nem tudtam volna megírni a *Nagyhetet*, ha nem lennék kommunista.” Majd később: „A kritikusok, akik *meglepőnek* találták, hogy a könyvnek ezt vagy azt az általuk megjelölt részét kommunista írta, majdnem minden esetben olyan részletekre mutattak rá, amelyek teljesen megfeleltek a kommunista elveknek, és *meglepő* módon csak az illető kritikusoknak a kommunizmusról alkotott téves nézeteivel ellenkeztek.” A kritikusok elsősorban a regényben megnyilvánuló objektívizmusra hivatkoznak, mint ami véleményük szerint új Aragon művészetében, és a kommunista ideológiától való eltávolodásra vall. Aragon a *Kommunistákban* éppen ilyen objektív volt, de a kritikusok „nagyon meg vannak elégedve, ha szimpatikus monarchistákat mutatok be, de ha a kommunistáim nem hasonlítanak az antikommunizmus sémáihoz, ha ők is szimpatikusak, akkor már egyáltalában nem találnak objektívnek.” — Saint-Denisben mondott beszédében azokkal a kritikusokkal polemizál, akik a *Nagyhetet* nem tartják szocialista-realista műnek, és kimutatják, milyen sok szempontból különbözik ez a regény az irányzat iskolapéldáitól. Az író elismeri, hogy az eltérések fennállanak, de szerinte csak azt bizonyítják, mennyi lehetőséget rejt magában ez az írói módszer.

A könyv második részében többek között a szocialista realista költészetéről szól Aragon. Beszél a sematikus-patetikus ábrázolás veszélyeiről, és hangsúlyozza, milyen fontosak a költő számára a vers-technika problémái. Támadja azt az anarchista irányzatot, amely a hagyományos francia versformákat elavultaknak ítéli, valamint azt a konciliáns álláspontot, amely pártos művészetet — tekintet nélkül a mű eszmei mondanivalójára — egyszerűen egy párttag művész alkotásait érti. A kötetet záró *Mon jeu* című írásból megtudjuk, milyen erőfeszítéseket tett Aragon, hogy a szovjet irodalmat a francia olvasóközönséggel megismertesse.

RAYMAN KATALIN

Jean Delay: La jeunesse d'André Gide

Gallimard, Paris, I. 1956, II. 1957; 602 és 680

Mallarmé legkiválóbb ismerője, Henri Mondor szerkeszti a Gallimard kiadónak azt a *Vocations* című sorozatát,

amelynek harmadik és hetedik köteteként Jean Delay-nek André Gide ifjúságáról szóló műve megjelent. Az első kötet Gide életének első húsz esztendejét dolgozza fel, 1869-től 1890-ig, az *André Walter füzetei* megjelenéséig; a második a következő ötöt, *André Wallertől André Gide-ig* alcímmel.

Jean Delay orvos, pszichológus, és barátja volt Gide-nek. Érthető, ha elsősorban az egyéniség kialakulása érdekli. Ezt a folyamatot aztán párját ritkító részletességgel és alaposággal kíséri nyomon, mintegy lassított filmet készítve róla. „Pszichobiográfiája” — ő maga nevezi így művét — Gide első huszonöt életévének alighanem valamennyi életrajzi és fejlődési problémáját egyszer s mindenkorra tisztázza.

Források ehhez bőségesen álltak rendelkezésre. Gide naplója, olvasmányairól vezetett följegyzései, önéletrajzi írásai, főként a *Si le grain ne meurt*, valamint eddig már kiadott levelei mellett fölhasznált még kiadatlanokat is, melyek — elsősorban az édesanyjához írottak — a formálódás éveinek legfontosabb dokumentumai közé tartoznak. Ezen a rendkívül gazdag anyagon Jean Delay impónáló biztossággal uralkodik, ami a múltja felé, retrospektívan is proteusi Gide életírójánál külön méltánylandó erény, hiszen a gide-i önvallomásokat állandóan szembe-sítenie kellett a mástól származó, vagy az élménnyel egyidejű, még stízlátatlan tanúságokkal. Különösen a sokat vitatott Madeleine-kérdésben van ennek nagy és félreértéseket vagy félremagyarázásokat tisztázó jelentősége.

A probléma Gide életrajzának egyik legkényesebb és legtöbbet hánytorgatott kérdése: s hogy azzá lett, annak elsősorban maga Gide volt az oka; a homoszekszuális férfi feleségének sorsa bizonyára sokkal kevesebb érdeklődést kelt, ha maga Gide nem tereli rá a figyelmet egyik utolsó írása, az *Et nunc manet in te* erősen problematikus lapjain. A kép, melyet itt festett unokanővéréről és feleségéről, Madeleine Rondeaux-ról, kiáltóan követelte a korrekciót (amilyen például Schlumberger-é volt), és szükségképpen váltotta ki a Gide-re nézve éppen nem kedvező bírálatot. Annál is inkább, mert Gide egy lényegében morális problémát már-már hisztériásan egyedül csak irodalmi síkon akart látni, s ott is oly visszatartó önzéssel, hogy az mintegy visszaható érvénnyel is árnyékot vetett nemcsak egyéniségére, de művére is: mintha egy öregkori elszólás akaratlan brutalitásával figyelmeztetett volna egy hiányra, amely miatt e vitathatalanul nagy szellem regényei ma

már többé-kevésbé vérszegényeknek hatnak, s még életjavallásaikban is preparátumoknak. Gide sosem idézte magát saját ítélőszéke elé; mikor egy-egy ilyen idézést ki kellett volna kézbesítenie magának, a Proteus egyszerűen alakot változtatott; és sokkal jobban élvezte alakváltozásait, semhogy új alakjában korábbi alakjának tetteiért hajlandó lett volna felelősséget vállalni. Az *Et nunc manet in te* utolsó ilyen álarcos bravúrja volt: a vádlott úgy vallott magára, hogy ő kerüljön ki sértetlenül, s a néma vádló bukkottan a pörből. Ez a túlfeszített mutatvány azonban már nem sikerült.

Jean Delay könyvén végighúzódik ez a Madeleine-téma; genezisében mutatja meg a problémát, ezt a Gide részéről unszoló, s utóbb a vonakodó Madeleine számára oly súlyossá váló kötődést. Figyelme teljességgel jogos, mert hiszen a Madeleine-hez való kapcsolat alakulása döntő jelentőségű a fiatal Gide életében; a lány első elutasítását követi Gide részéről szerelmének elironizálása, az *André Walter füzetei* érzelmes szimbolizmusát az *André Walter versei* laforgue-i gunyorossága, a romantikát a sajátos gide-i klasszicizmus és két-, illetve többértelműség, meg az esztétikai narcizmus jelentkezése.

Külön érdeme a több mint ezer lapos „pszichobiográfiának”, hogy egyáltalában nem „lóg a levegőben”: hőstét mindig környezetében látja és elemzi, akár a gyermek családjáról, akár a kezdő író irodalmi kapcsolatairól és barátságairól van szó; és orvos létére sem mint különleges orvosi esetet szemléli, hanem mint alakuló, fejlődő embert és író, tájékozott és megbízható képet adva a fejlődés egy-egy mozzanatát jellegzetesen tükröző és megfogalmazó gide-i műről is.

Józanága, megbízhatósága, részletesége és anyagban való gazdagsága a bőséges, sokrétű és vegyes értékű Gide-irodalomban kivételes helyet biztosít Jean Delay munkájának.

RÓNAY GYÖRGY

Poètes d'aujourd'hui

Seghers, Paris

A párizsi Seghers kiadó válogatott versek-sorozata tanulságosan népszerűsíti a költészetet. A kötetek egy-egy modern francia vagy külföldi költő életművének javát, műveinek bibliográfiáját, és némelyik kiadványban a rá vonatkozó fontosabb irodalmat tartalmazzák. A szöveget hosszabb tanulmány vagy esszé vezeti be. A bemutatást arcképek, családi és élet-

rajzi érdekességű fényképek, facsimilék és rajzok teszik teljesebbé. A sorozat épp úgy öregbíti az élő lírikusok, Guilleivic, Aragon, Rousselot vagy Frénaud hírnevét, mint a mai lírára ható halhatatlanokat, Hugót, Rimbaud-t, Apollinaire-t, s ugyanakkor olyan idegen költőkről ad számot, mint Lorca, Rilke, Neruda, Blok és Jeszenyin.

A sorozat jó átlagát képviseli a szürrealizmus egyik alapítóját, PHILIPPE SOUPAULT-t bemutató kötet (58.) Henry-Jacques Dupuy szigorú életrajzi sorrendben halad, az ismeretterjesztő szempontot tartja szem előtt, s ezért még Soupault regényeinek cselekményét is ismerteti pár sorban. Tanulmánya végén tesz kísérletet Soupault sajátos költői jegyeinek megragadására, de nem találja meg egy egyéni ars poetica külön vonásait. A szakirodalom bibliográfiája helyett kritikák kivonatait közli.

Gazdagabb problematikájú Alain Bosquet SAINT-JOHN PERSE-kötete (35.) Bosquet többéves tanulmányainak gyűmölse ez a kötet. Saint-John Perse franciául megjelent műveinek teljes bibliográfiája mellett a fontosabb idegen nyelvű kiadások jegyzékét és címszavakban a szakirodalmat is közli. Tudjuk, amikor Alexis Saint-Léger, a diplomata, a Saint-John Perse írói álnevet választotta, személyének és művének egymástól különállását is hangsúlyozta ezzel: „A szerző személye fölött nem rendelkezik a közönség.” Költészettanának ezt a program-szerű jegyét, ezoterizmusát, tartja tiszteletben Bosquet, amikor az életmű jellemzését elválasztja az életrajzi adatoktól. Fejlődésrajzot ad, de a költő kötetének csak legjellemzőbb oldalát fejt ki alaposan. Mivel Saint-John Perse költői gondolkodására legjellemzőbb a metaforikus látásmód, a korai versekből a költői képeket emeli ki, hiszen az első kötet, az *Eloges*, egy exotikus környezetben töltött ifjúságnak mintegy breviáriuma. Bosquet egyébként a szövegválogatás élére egy miniatűr antológiát helyez Saint-John Perse metaforáiból. Elemzi az *Anabase* keletkezését, és egy absztrakt eposz fogalmában határozza meg a mű eredetiségét. A száműzetés könyvének, az *Exil*nek, viszont főként összetett tematikáját: a bolygó embernek, a természet hontalanságra utaló jelképeinek és a számkivetett költőnek egymásba fonódó témáját fejtegeti, és megfigyeléseit a széleskörű szókinész elemzésével is illusztrálja. A *Vents* mitikus természetfilozófiájának viszont különösen szerkezete foglalkoztatja. Újabb fejezet vezet el Saint-John Perse költői műhelyébe. A költővé válás és a hatások kérdésével az életrajzi fejezet foglalkozik.

VERHAERENT a jelenkori belga költészet nesztora, Franz Hellens méltatja. (34.) A *race*, *moment* és *milieu* hármas elvének első és harmadik tételéből kiindulva tömör, kifejező, de ellentmondást nem tűrő portréjának kezdetén a flamand művész par excellence jegyeit ecseteli. Mint lírikust, elsősorban Verhaeren ars poeticájának alakulása érdekli, bár Verhaeren eszméinek fejlődését érintve utal a szocializmusnak a költőre gyakorolt hatására. A portré gondolatmenete azonban impresszionisztikus. Verhaeren pályakezdéséről szűkszavú irodalomtörténeti kategóriákban beszél, amikor első verseskötetét, a *Les Flamandes*-ot, naturalista, a *Les Moines*-t misztikus műnek tartja, s ez a megállapítása egybe is vág az általános irodalomtörténeti véleményekkel. A következő kötetekben ismeri fel a szimbolistát Verhaerent, de ezt a szimbolizmust nem jellemzi, alig is illusztrálja. A következő kötetek magyarázata, mellőzve az irodalomtörténeti fogalmakat, a tematikára és az érzelmi tartalomra irányítja a figyelmet. Verhaeren fejlődés-rajzának ismert stílusproblémáit, expresszionizmusának vagy realizmusának kérdését, szóba se hozza, de teljesen egyedülálló véleményként rehabilitálja egyenetlen könyvdramáit. Az esszé viszonylag legtöbbet mondó fejezete Verhaeren tipikus festői látásmódjáról és ritmikájáról szól.

BLAISE CENDRARS kozmopolita témájú, szélessodrú szabadversei kalandos önélet-rajzszámba mennek. Louis Parrot tanulmánya (11.) éppen ezért a zsúfolt és változatos életrajzi mozzanatok elbeszélésére összpontosít.

A magyar irodalomtörténeti gondolkodáshoz legközelebb Marie-Jeanne Durry JULES LAFORGUE-portréja áll. (30.) Műve valóságos kis-monográfia. Laforgue intellektuális fejlődését értelmezendő, bemutatja a szűkebb családi kört, az első író-barátokból álló környezetet, majd önálló kutatások alapján költői világának és életének közös kulcsait szerelem- és halál-felfogásában találja meg. Jelzi a pesszimista német filozófia, különösen Hartmann hatását, és állandóan igyekszik az esemény-történet felszíne alá hatolni, a pályaképben a szellemi és költői fejlődést, a fejlődésrajzban főként a lelki motívumokat megkeresni. Durry látásmódja és stílusa rendkívül asszociatív, és szemléletesen tárja föl az összefüggéseket Laforgue művészi fejlődése és belső rugói között. Nem téved elvont pszichologizálásba, mert jellemképét a kronológia, a hatások és variánsok állandó mérlegelése teszi hitelessé. Tételeihez sűrűn és meggyőzően használja föl Laforgue levelezésé-

nek tanúbizonyságát. Állást foglal a francia irodalomtörténetnek a szabadvers meghonosítására vonatkozó vitájában, és Laforgue-gal szemben Gustave Kahnak ítéli a pálmát, de ugyanakkor kifejti azt a sajátos szerepet, melyet a szabadvers Laforgue önkifejezésében betöltött. Stílus-elemzéséhez a nyelvészeti terminusok árnyalatait használja föl. Hibája túlságos elfogultsága; ezért fordít néha kritikátlan gondot viszonylag jelentéktelen költői megnyilatkozásokra is. Könyve értékét annotált szakirodalom és bibliográfia növeli.

A sorozatban önállóan, antológia kísérete nélkül is szerepelnek esszék.

A Rimbaud-kutatók ma két táborra oszlanak. Az egyik tábor misztikus vagy legalább is metafizikus tanításokat olvas ki a költő életművéből. Rolland de Renéville alkímista olvasmányok, Gengoux abbé az okkultizmus irodalmi áttételét látja benne. Antoine Adam viszont Rimbaud legmerészebb verseit is az irodalmi impresszionizmus fogalmával magyarázhatónak tartja, s a filológiai és szociológiai alapon álló Etienneble két vaskos kötetben cáfolja a költő személye és műve körül kialakult legendákat. (*Le Mythe de Rimbaud*, I–II.) Claude-Edmonde Magny RIMBAUD-tanulmánya is (12.) a legendák számát szaporítja. Filológiai eszközökkel, de misztikus hajlamától vezetve „a látom”-ot kutatja minden Rimbaud-sorban. „A magánhangzók szonettje”-ben a misztikus megismerés útjait veszi észre, mint pl. C. B. Hackett, akire maga is hivatkozik. Ezekután szinte természetes, hogy az *Egy évad a pokolban* c. prózavers-ciklusban, ismét nem elsőként, isten-élményt fedez föl. Mi Etienneble véleményét érezzük változatlanul érvényesnek, aki a ciklusban Verlaine és Rimbaud kapcsolatának naplószerűen kimutatható részleteit elemezve, ironikusan beszél az idevágó más kommentároknak a transzcendenciát bejelölő állításairól.

Esszéserűbb, de követhetőbb meglátásai miatt mégis közelebb áll hozzánk Claude Roy SUPERVIELLE-portréja. (15.) A parnasszien és „fantaisiste” kezdetek után kialakultnak a lényegében változatlanak tekinti Supervielle költészetét, és éppen ezért alapvonásait időrendre való különösebb tekintet nélkül jellemzi: lélektani realizmusát, tárgyakat és jelenségeket életre keltő animizmusát, megfigyelés és kozmikus látásmód összetartozását, művészetének „précieux” jellegét, utalásszerűen mestereinek, főként Francis Thomsonnak, hatását, és poézisének szinte La Fontaine-i narratív arculatát. A portrét talán csak a konkrét stíluselemzés mélyítette volna el még jobban.

Jacques Charprier VALÉRY írói magatartását mint műveinek faculté maitresse-ét tárgyalja. (51.) Gondolatmenete időnként madártávlatoszerű, de körülhatárolja Mallarmé és némiképpen a szimbolizmus hatását. Poe ösztönzését részben a korai költeményekben, részben az amerikai költő *Euréka* c. tanulmányának Valéry ismeretelméleti érdeklődésére tett hatásában látja. Az intellektus két lehetséges magatartását a *Bevezetés Leonardo da Vinci módszerébe*, ill. *Soirée avec M. Teste* c. esszéi alapján vázolja Charprier. Leonardo az alkotó elme, akiben a módszer, a tudatosság, tehát a szellem és a természet szintézise alakot öltött. Teste úr már teremtmője évekig tartó hallgatásának ad elvi alapot, és szkepszise felbontja a leonardói harmóniát. Az esszé érinti Valéry nem túl mozgalmasság életének főbb állomásait, majd a fontosabb versek szövegmagyarázatát adja, és ez leghasznosabb része. Nem látjuk azonban az érett Valéry irodalmi környezetét, és nem is gondol a művekben felvetődő problémák és az író élete közötti összefüggések feltárására. Még így is összehasonlíthatatlannul sikerültebb bevezető egy életműbe Georges Charbonnier ANTONIN ARTAUD-ról, a szürrealizmus elméletével kacérkodó szárnyának modelljéről szóló könyvébenél, (66.) mely az esszé műfajának gyöngeit, az ötletszerűséget, a szubjektivitást tárgyszerűtlen pátozzal egyesíti, és szinte semmi foghatót sem mond.

A sorozat kiadói szempontból megfontolandó tanulsága, hogy ismerettel, gondolattal és szemléltető anyaggal miként lehet szerencsésen irányítani a válogatott versek olvasóit.

RÁBA GYÖRGY

Françoise d'Eaubonne: Verlaïne et Rimbaud ou la fausse évasion

Albin Michel, Paris 1960. 304.

Az író, egy-egy regényes Rimbaud-, ill. Verlaïne-életrajz szerzője, új könyve első részében a két költő emberi és művészi viszonyát dolgozza föl, a második rész mintegy tucatnyi kisebb, főként Rimbaud-ra vonatkozó cikket tartalmaz.

Regényes, de nem regényszerű motívumokból építi fel Verlaïne és Rimbaud lelki képletét, mely kettejük társadalmon kívüli kapcsolatát meghatározta. A szerző szemléletében helyet kap ugyan a filológia és a szociológia, de látásmódja mindennekelőtt pszichológiai. A szeretetre éhes, megfélemlített, még a felesége mellett is társtalan Verlaïne életében adatokkal és lélekrajzzal

motiválja a pillanat szükségszerűségét, amikor az anyját és szülőföldjét meggyűlölt, számkivetett kamasz-költő a sorsának része lesz. D'Eaubonne ábrázolása különösen az ismert Rimbaud-képet mozdítja el. Anyja portréját az eddigienél is sötétebb színekkel festi, fukar, bigott, zsarnoki és korlátolt egyéniségében mutat rá fia lázadásának első rúgójára. A lázadás szociális tartalmát is újszerűen értékeli. Elemzése szerint Rimbaud életfordulatában nem a paraszt-fiúnak a burzsoázia elleni szembe fordulását kell látnunk, hanem saját társadalmi osztályának megtagadását.

Rimbaud Verlaïne-re gyakorolt erős hatásának költői oldalát ugyancsak meggyőzően illusztrálja a könyv, melynek legfőbb érdeme, hogy az emberi és költői problémákat kölcsönös összefüggésükben tárgyalja.

A cikkek jelentős része a francia irodalomtörténet divatos vitájához jelent hozzájárulást: Rimbaud melyik műve korábbi, az *Une Saison en Enfer* vagy az *Illuminations*? A kronológiai kérdés értelmezési probléma is, sőt, a költő pályájának és ars poeticájának más tanulságát kell levonnunk, ha az egyik, s megint mást, ha a másik magyarázat mellett döntünk. Ha az *Une Saison* a későbbi, a költő búcsújának kell tekinteniünk, a költészet és egyáltalán a szellemi alkotómunka megtagadásának, s egy körvonalazatlan, misztikus megismerés igenlésének, mely könnyen nyithatót kaput Claudel fideista interpretációjának is. Ebben a felfogásban az *Illuminations* misztikus, ezoterikus ki nyilatkoztatás. Viszont ha Rimbaud-nak ez a műve későbbi, szövege utazások, kalandok és olvasmányélmények színes, impresszionisztikus feldolgozása, és nem is beszélhetünk Rimbaud-nak a művészettől vett búcsújáról az *Une Saison*ban, legfeljebb Verlaïne-hez fűződő viszonyának felszámolásáról. Ezt a magyarázatot kivált Boullane de Lacoste doktori értekezése (*Le problème des Illuminations*, 1949) erősítette meg, mely grafológiai alapon nyilváníja későbbinek az *Illumination*st. Françoise d'Eaubonne is az utóbbi józan, realisztikus értelmezést egészíti ki több szövegrészlet földrajzi vonatkozásainak és olvasmányélményének feltárával, ill. az ismert elemzések logikai egybevetésével. A *Magánhangzók* szonettjét részben Poe *Arthur Gordon Pym*jének hatásával magyarázza, részben — a két zárósor — Rimbaud diákkori alkimista olvasmányai visszhangjának tartja.

A könyv többféle anyaga ellenére sem heterogén, szemléleti változatosságát a regényíróra valló átélés és sürített előadás fogja össze. A kritikus egyedül a korabeli

irodalomtörténeti környezet, az irodalmi milió bővebb bemutatását hiányolhatja.

RÁBA GYÖRGY

**Seán Lucy: T. S. Eliot
and the Idea of Tradition**

Cohen and West, London 1960. 222.

Eliot műveiről Angliában két jelentős tanulmány jelent meg az elmúlt évben. Az egyik Hugh Kenner *The Invisible Poet*: T. S. Eliot című könyve volt, amely először Amerikában jelent meg 1959-ben, s amely egyszerű és világos tárgyalásmódjával, az elioti műalapvető vonásainak kiemelésével jelentős eredménynek számított az élő angol klasszikus műveit tárgyaló, máris igen nagyszámú kritikai művek között. A másik tanulmány, Seán Lucy műve azt kíséri meg, hogy Eliot kritikai és elméleti írásaiból csakúgy mint művészi gyakorlatának termékeiből kifejtse azokat az általános érvényű, vagy általánosítható eszméket, elveket és gondolatokat, amelyek alapján fel lehet vázolni Eliot irodalom-szemléletét, voltaképpen egy olyan irodalomelméleti művet, amelynek megírására Eliot sohasem vállalkozott. Egy ehhez hasonló, de a jelenleginél kevésbé rendszeres és céltudatos kísérletet tett korábban Eliot különböző műfajú írásainak összevetésére a tragikusan elhunyt amerikai irodalomtörténész és kritikus, F. O. Matthiessen. Míg azonban az ő könyvében Eliot kritikai munkássága csak annyiban kerül előtérbe, amennyiben fényt vet a költő művészetére, Seán Lucy elsősorban éppen a kritikai művekre koncentrálja a figyelmét, és ebből a szempontból vonja be tanulmánya körébe Eliot költészetét és drámaírói gyakorlatát.

Lucynak az általánosításhoz a kritikai művekben kettős alap áll a rendelkezésére: a jelentősebb Eliot későbbi kritikai munkássága, amely már nem egyes művek, vagy művészek munkásságára szorítkozik, hanem elvi jelentőségű kérdéseket tárgyal — de éppen ezeknek az általános megállapításoknak a fényében hasznosíthatók a korábbi korszak termékeiben fellelhető általánosítások is, amelyek közvetlenül kapcsolódnak konkrét irodalmi, esztétikai jelenségekhez. Bár a szerzőnek figyelembe kellett vennie egyes inkongruenciákat, — Eliot nézeteinek változását az idők folyamán, többek között olyan gyökeres fordulatokat, mint álláspontjának megváltoztatása Milton értékelésében, — egészen adva volt az alap az egységes összefoglaláshoz, mivel Eliot fejlődése — bizonyos határokon belül — éppen az jel-

lemző, hogy egyes elvi tételeinek később megfogalmazása rendszerint csak következetesebb, részletesebb, árnyaltabb, indokoltabb kifejtése korábbi utalásainak, teljesebb megjelenítése olyan eszméknek, amelyek korábbi kritikai, vagy éppen költői műveiben már csírájukban jelentkeztek. Persze Eliot maga igen eklektikusan bontja ki, szökkenti szárba ezeket a korai csírákat, s ezzel a saját múltjához való tudatos viszonyt kifejező eklekticizmussal is hozzájárult ahhoz, hogy kritikai és irodalomelméleti nézeteinek a fejlődésében organikus egység mutatható ki.

Seán Lucy részletesen foglalkozik Eliot felfogásával a kulturális, vallásos és irodalmi hagyomány és a fejlődés összefüggéséről, összefoglalja nézeteit az irodalomkritika feladatairól és jelentőségéről, továbbá a költői alkotás mibenlétéről, társadalmi funkciójáról, lélektanáról, műhelyproblémáiról és műfaji kérdéseiről. Külön nagy fejezetben foglalkozik Eliot dramaturgiai nézeteivel, első helyen a modern verses drámára vonatkozó fejtegetéseivel. Eliot sok más kritikusától eltérően Seán Lucy nemcsak magyaráz és ismerteti, hanem több-kevesebb bátorsággal bírál is. Jellemző módon Eliot *Waste Land* című költeményétől a költő egyebütt kifejtett elvi nézeteinek logikus alkalmazásával tagadja meg a nagy irodalmi alkotás rangját (158. l.). Eliot kritikai munkásságának általános tendenciájáról szólva pedig megállapítja, hogy pályája kezdetén nagyonis közel állt az élettől eltávolodó esztétizáláshoz. Ez az irány a szerző szerint természetlen, s ez a felismerés vezette el Eliotot is oda, hogy a húszas évektől kezdve az esztétizáló kritika és a művészet vallási és társadalmi vonatkozásainak kompromisszumára törekedett (65—66. l.). Eliotnak mint kritikusnak elsősorban abban látja a jelentőségét, hogy egykor szélsőséges és paradox tételeivel és megfogalmazásával az eszmék tisztázására kényszerítette a kortársakat egy olyan időszakban, amelynek során nagy változások mentek végbe az angol irodalomban. Megállapítja, hogy kritikai nézeteinek egységét nem annyira a részletek összessége adja, hanem néhány következetesen és állhatatosan érvényesített átfogó szempont, amely köré különböző korszakaiban jellegükben némileg eltérő részlet-elvek és elgondolások fonódnak. Az organikus egység alapja lényegében az a fejlődésvonal, amely a teológiai alapú neoklasszicista modernizmus gyakorlatához és mind általánosabb igényű elméleti kifejtéséhez vezet. Már Eliot legkorábbi, látszólag kizárólag a művészet öntörvényűségét hirdető, esztétizáló szemléletet közvetítő kritikai írásai-

ban, sőt költeményeiben is kimutathatók a későbbi teológiai elvek csírái, s ezeket egyenes vonallal lehet visszavezetni az imagizmus atyjának, T. E. Hulme-nak esztétikai nézeteihez.

Sean Lucy mintegy rekonstruálja Eliot művészi ideológiáját, s bár kritikájában alig megy túl e nézetek belső logikájának, s részben gyakorlati alkalmazhatóságának ellenőrzésén, miközben bírálata gyakran mintegy Eliot szempontjából vet fel kéte-lyeket, ez a szakavatott rendszerezés meg-vonja a bonyolult alkotóegyniség nagy-hatású és termékeny irodalomelméleti és irodalomtörténeti nézeteinek kontúrait. Ezzel viszont segítséget nyújt e nézetek további, a haladás történelmi tenden-ciájának álláspontjáról kiinduló elmélyült bírálatának.

SZILI JÓZSEF

G. S. Fraser: Ezra Pound

Oliver and Boyd, Edinburgh and London 1960. 118.

M. L. Rosenthal: A Primer of Ezra Pound
Macmillan, New York 1960. 56.

A *Writers and Critics* sorozat, amelyben George Sutherland Fraser tanulmánya megjelent, tömör és elég alapos tájéko-ztatást nyújt az újabb angol nyelvű iro-dalom kiemelkedő képviselőiről. Fraser a harmincas évek végén a New Apocalypse nevű neoromantikus irányzat költőjeként tűnt fel, majd költészetében és tanul-mányaiban (The Modern Writer and his World, 1953; W. B. Yeats, 1954; Dylan Thomas, 1957) önálló, irodalmi iskolától független hangot ütött meg. Ez a külön-állás némi objektivitásra ad neki lehető-séget a poundi életmű bonyolult, és rend-szerint nagyon egyoldaluan értelmezett problémáinak felvetésében, de Fraser hiába hangsúlyozza, hogy ő „ódivatú pikt libe-rális” (87. l.), állásfoglalásából elsikkadnak az ő-sköt demokrata-republikánus vonásai. Ami megmarad – egy mindent megértő, megmagyarázó és megbocsátó liberalizmus – csak arra jó, hogy elkenje az alapkérdést, amely az ő fogalmazásában ilyen dilem-maként jelenik meg: „... A bűnös vélemé-nyeket (antiszemitizmust, fasiszta-szim-pátiát) kifejező költészet nem lehet való-ban nagy vagy jó költészet; vagy, ha ez nagy vagy jó költészet annak ellenére, hogy bűnös véleményeket fejez ki, akkor magának a költészetnek a morális állása közösségi hasznossága nagyon is élesen kétségbevonható...” (25. l.).

Fraser nem választja el egymástól a nagy és a jó költészet fogalmát, és a fő

kérdés ellenpárjául feltesz egy olyan kér-dést is, amely – miközben látszólag *ad absurdum* viszi a problémát –, magára a költészetre mint olyanra hárítaná a fe-lelősség terhét. Csakhogy a kérdés ilyen felvetése nem abszurdum, ha tudomásul vesszük, hogy van egy olyan költészet, éppen a Pound által is képviselt moder-nista irány, amelynek morális állása, közös-ségi hasznossága nagyon is élesen kétségbe-vonható. Ez azonban nem a költészet általában.

Fraser ugyan szavakban nem veti el a dilemma első részének jogosultságát, de lényegében ezt teszi, amikor kijelenti, hogy nem hajlandó foglalkozni Pound politikai ellenfeleinek a véleményével. Mindenesetre küzd a problémával, s a ta-nulmány egész első fejezetét ennek szen-teli. Utal Pound háború alatti előadásaira a római rádió Amerikának sugárzott pro-gramjaiban, bemutatja Pound keserves helyzetét pisai fogságában, idézi azt az orvosi jelentést, amely Poundot örültnek nyilvánította és megmentette a hazaárulás súlyos. törvényes következményeitől, és teljes szimpátiával szól azokról a meg-megújuló kampányokról, amelyek ered-ményeképp Pound 1958-ban elhagyhatta az elmeegógyintézetet és visszatérhetett vejének tiroli kastélyába. Fraser a költő politikai elzúlláséért teljes mértékben a társadalmat teszi felelőssé. Valóban, a monopolkapitalizmus ember- és művészet-ellenes rendje, amely meghazudtolja és megszenteltségteníti a demokratikus elve-ket és teret nyit a fasiszmus csalárd demagó-giájának, „felelős” Pound útjáért a „tiszta költészettől”, a burzsoá-filiszterség elleni kirohanásoktól az antiszemitizmusig és a fasiszmusig. Fraser azonban nem ezért tartja felelősnek a társadalmat, és a tár-tadalom áldozatának a fasiszmusba zúlló költőt, hanem megtévesztő okfejtéssel azt bizonygatja, hogy Pound nem bukott volna el egy olyan társadalomban, amely-ben érvényesül az, amit Fraser „termé-szetes hierarchiának” nevez. Gúnyosan idézőjelbe téve a *reakciós* és a *progresszív* szót, azt állítja, hogy Pound azért reakciós, mert manapság azt tekintik progresszív-nak, ami a dolgozó tömegek életviszonyai-nak a javítását célozza, és ami ellenkezik a társadalom „funkcionális, azaz termé-szetes hierarchiájával” (5. l.). Fraser sze-rint tehát meg kell fordítani a dolgot, nem kell progresszívnek tekinteni az em-beriség haladásáért, a dolgozó tömegek életviszonyainak javításáért folyó kü-zdelmet, hanem el kell fogadni egy olyan hierarchiát, amely a társadalmi gúla aljára a megvetett dolgozó tömegeket helyezi. Ez az „organikus”, „funkcio-

nális" társadalmi szerkezet, a tökéletes ki-
zárkányolás „természetes” rendje pon-
tosan megfelel Pound elképzeléseinek az
„ideális” társadalomról.

Vagyis mi történt? Fraser készségesen
átvette Pound arisztokratikus, haladás-
ellenes világnézetét és ezt használja pre-
misszáknak, ennek a propagálásával igyek-
szik mentegetni, sőt igazolni Pound súlyos
tévedéseit. Sajnos Fraser mindvégig így,
egy Pound képre és hasonlatosságára for-
mált attitűd alapján akar „tárgyilagossá”
lenni. Ez a kritikátlanság a könyv alap-
vető hibája, és ezt nem menti az sem,
hogy bőségesen idéz, főleg a könyv har-
madik fejezetében, kevésbé elfogult, és
így Poundra nézve kevésbé kedvező vé-
leményeket is.

Fraser a tanulmány második fejezetében
a költő műveinek esztétikai elemzésébe
merül, részben korábbi elemzések, részben
saját megfigyelései alapján, s itt elég
objektíven ítéli meg Pound költői ered-
ményeit. Természetesen ő is, mint Pound
sok más interpretátora, elsősorban az
egyres versek, az egyes részletek szépségeire
hívja fel a figyelmet, s ezt igen nagy hozzá-
értéssel teszi. A harmadik fejezetben a
nagy kortársak, Yeats, Wyndham Lewis,
F. R. Leavis, T. S. Eliot és Robert Graves
Pounddal szemben többnyire igen tartó-
zkodó, sőt elítélő véleményeit taglalja.
Ezekből kitűnik — s ezt Fraser sem ta-
gadja határozottan —, hogy Pound költé-
szete a nagyság és kisszerűség jegyeinek
igen amorf konglomerátuma. Tisztes mes-
terségbeli tudása, az irodalom iránti kor-
látlan odaadása szinte kritikátlan diletan-
tizmussal és önhittséggel párosul, s művei,
tán az egy Mauberley-t kivéve, nem az élet-
hez, hanem másodlagos könyvtelvények-
hez kapcsolódnak. Érdekes Fraser meg-
állapítása, hogy a Cantos egésze olyan,
mint egy-egy vallásalapító irat: egyes szép,
irodalmi részleteket kivéve az egész csak
a hívők számára jelentős.

Valóban, elsősorban a „hívők” keltik
azt a látszatot, mintha Pound esetében
a nagy költészet és a társadalmi morál
ellentmondásáról volna szó. Egy nagyot
akaró, de csak a nekifeszülésekig eljutó,
a nagy mesterségbeli tudás és a mérték-
telenül nagy művészi igények ellenére kis-
szerűségében megrekedt költő veszte az,
hogy a morális, társadalmi és esztétikai
kérdésekben az igazi nagyságot jellemző
sokoldalú tájékozódás és mély történelmi
érzék hiányában „beugrik”, a társadalom
és a morál szemfényvesztóinak. Pound,
akit Wyndham Lewis a „forradalom balek-
jának” (revolutionary simpleton) neve-
zett, beugrott egy álforradalmiságnak.
Fraser a kudarcot vallott rögeszme iránti

töretlen hűségben látja a Cantos „pátosát
és méltóságát” (77. l.), de ez a csökönyös
elvakultság a történelem tanulságaival
szemben inkább csak megdőböntő és
szánalomra méltó. Talán ezek az érzések
kényszerítették a költő-kritikus Frasert
egy olyan Pound-portré megrajzolására,
amilyennek Pound szeretné látni magát.

Egy ilyen hibáitól felmentett, erényei-
ben megdicsőült Pound-kép az alapja M. L.
Rosenthal, a *Nation* versrovat-szerkesztője
bevezetőjének Pound költészetéhez. A
szerző néhány neheztelő megrovással félre-
teszi az útból a költészet és morál problé-
máját, hogy göröngytelen ösvényeken ve-
zesse az érdeklődő amerikai olvasót Pound
verseinek költői szépségei felé. Bár jól ér-
vényesíti azt az egyszerű pedagógiai fog-
gást, hogy a könyven érthetőtől indul el
a modernizmus bonyolultabb megnyilvánu-
lásaihoz, csak arra ügyel, hogy az ol-
vasót némileg beavassa Pound eszköz-
használatába, de arra egyáltalán nem ter-
jed ki a figyelme, hogy az olvasót ezeknek
az eszközöknek és megoldásoknak az
értéke is érdekelné. Ily módon nem tesz
mást, mint a költő helyébe lépve Pound
szempontjából magyarázza a verseket,
nyíltan és bevallottan kritikátlanul, mintha
Pound szent és sérthetetlen klasszikus
volna. Így aztán a kommentár csak ott
válík igazán érdekessé, ahol valóban
magasrendű a tárgya, s ezért a könyvecske
legsikerültebb fejezete a *Hugh Selwyn
Mauberley*-ről szóló. Ebben Rosenthal —
jórészt korábbi alapos elemzések, így töb-
bek között F. R. Leavis megjegyzései
alapján — bemutatja azt a Poundot, aki
Mauberley alakjában rejtőzve szembenéz
a korrallal és önmagával; elítéli a kort, me-
lyet nem ragadott meg sem a század-
forduló öncélú szépségideálja, sem Pound
művészte, s amelynek filisztériát — s
ezen a ponton a legerőteljesebb a köl-
temény — a világháború haszntalan vér-
és emberi értékaldozata sem tanított
őszinteségre. S a ciklus második felének
az alapján bemutatja azt a Poundot is, aki
egy pillanattal őszintén kételkedik a saját
tehetségében. abban, vajon futja-e erejé-
ből többre, mint apró medáliák vésésére.

A szerző kézen fogva vezeti a járatlan
olvasót. Felbontja a ciklus verseinek a
sorrendjét és előbb a könnyen érthető
darabokat mutatja be. Ráter a bonyolul-
tabb versekre is, csak épp a legbonyolul-
tabb, rejtett alluziókkal terhes, elliptikus
szerkezetű darabokat nem veszi számba
— vagyis épp a legnehezebb terpen engedi
el az olvasó kezét. Ezt némileg a könyv
kis terjedelme is indokolja, de nemcsak
ez az oka annak, hogy a Cantos eddig
megjelent 109 énekéről csak vázlatos képet

tud adni. Az első harminc Canto motívumrendszerét biztos kézzel vázolja fel, de a többinél cserbenhagyja a témák bármily szabadon értelmezett „kontrapunkciós” elrendezési elve, és nem sikerül rendet vinnie a káoszba. Erről persze nem ő tehet, hanem a költő, s lelkes propagátora kénytelen rezignáltan megjegyezni, hogy „... annyi komplexitás, átfedés és egymást keresztező motívum után szinte lehetetlen lesz a művet eljuttatni a befejezéshez.” (51. l.) — Ifát igen.

SZILI JÓZSEF

Hans Mayer: Georg Büchner und seine Zeit

Aufbau-Verlag, Berlin 1960. 508

A neves lipcei irodalomprofesszor fiatalkori művének bizonyos mértékig átdolgozott és bővített új kiadása. Hans Mayer emigrációban, Svájcban írta a nácizmus éveiben a *Georg Büchner und seine Zeit*-et, mely először 1946-ban — a felszabadult Németország első irodalomtörténeti tanulmányai egyikeként — látott napvilágot. A mostani kiadás ahhoz képest keveset változott, de lényegesen bővült: mintegy kétszáz lapnyi „Függelékkel” látta el a szerző, melyben kimerítő fejezet foglalkozik Büchner esztétikai nézeteivel, egy másik részletesen polemizál a közelmúlt különböző Büchner-interpretációival (elsősorban Vietorral, de részben a Vietort támadó Lukács Györggyel is), a harmadik pedig az 1945 utáni Büchner-irodalom bibliográfiáját adja.

Mayer műve kétségtelenül a Büchner-irodalom maradandó értékű alkotása. Filológiai munka, amely azonban mentes a filológiai dolgozatok legtöbb ballasztjától. Szerzője a történelmi materializmus álláspontjáról szemléli Büchner ellentmondásokban nem szűkülő személyiségét csakis úgy, mint korát és világát, ezért tud róluk egyetemes, szerves, áttekinthető és tiszta képet nyújtani. Egyszerre részletes életrajz, korrajz és tüzetes, történeti szempontú műelemzés. A korábbi életrajzírók általános hibájába korántsem esik bele, nem választja el egymástól az író és a forradalmár politikust Büchnerben, ellenkezőleg: minden korábbi magyarázónál világosabban mutatja meg a politikai akció és irodalmi tevékenység összefüggéseit, egymásra-játszását.

A dolgozatnak különösen azok a fejezetei érdekesek, amelyek Büchner illegális forradalmi tevékenységét ismertetik tüzetesen, ahogyan a *Hessische Landbote* létrejött, Büchner eredeti elgondolásának Weidig által liberális irányban történő meghamisításával.

A könyv olvasmányossága kétségtelenül nyert vele, de a filológus veszteségnek érzi, hogy Mayer sehol nem utal a korábbi irodalomra s az előző feldolgozásokra; így az, aki a német irodalomtörténetnek, különösen a Büchner-kérdésnek nem szakembere, kissé bizonytalan atekintetben: mi mindebből Mayer eredeti felfedezése, s mi az, amit a korábbi irodalomból átvett, és saját koncepciója szerint újra rendezett. Különösen sajnálatos, hogy a függelékben szereplő bibliográfia sem látja el ezt a feladatot, mert pusztán a mű létrejötte utáni irodalomnak anyagát tartalmazza.

Kitűnő a Büchner esztétikai nézeteit fejtegető fejezet; Mayer esztétikailag Büchnert Schiller és Hebbel közé helyezi, s mint pályájában is, esztétikájában is átmeneti jelenségeként mutatja be. Amint a forradalmár Büchner mindinkábbelszakad a polgári liberálisoktól, sőt szembefordul velük, és a legszélesebb néptömegek forradalmi akciójára kíván támaszkodni a feudális zsarnokság ellen, mintegy átmenetet képezve a lényegében liberális Jungdeutschland-mozgalom és a szocializmus között, úgy az alkotó is híd az idealizmus és realizmus között a német irodalomban, esztétikában.

Mint mondtuk, e könyv a Büchner-irodalom alapvető marxista alkotása, melyet nemcsak az irodalomtörténész, hanem a múlt század első felének történeti kutatója is haszonnal forgathat.

NAGY PÉTER

Francine Marill-Albérès: Stendhal

Classiques du XIX^e siècle. Éditions Universitaires, Paris 1959. 125.

Az ismert Stendhal-specialista (érdekes korábbi műve: *Le naturel chez Stendhal*, 1956) hasznos kis népszerűsítő könyvecskéje. A sorozat terjedelmének és feladatkörének megfelelően nem mélyod el Stendhal életművének egyik problémájában sem, hanem jól megírt, világos áttekintést ad egyfelől az életről, másfelől a művekről — olyan áttekintést, melyet az általánosan érdeklődő, Stendhallal most ismerkedő olvasó éppúgy haszonnal forgathat, mint az egyetemi hallgató, aki aránylag gyorsan lehető pontos tájékozódásra törekszik.

Marill-Albérès helyesen emeli ki Henry Beyle alkotásában az álmodozó és a pozitív szellem keverékét, a naív lélektani teoretikust, akibe jó adag autodidakta vonás is szorult; rámutat arra, hogy ő az egyetlen nagy alkotója annak a nemzedéknek, mely a francia forradalom alatt járta iskoláit — s hogy az ott elsajátított elvek, látásmód

mily döntően befolyásolták egész későbbi emberi és alkotói útját.

A regényekről sok újat nem közöl, de hasznos összefoglalásokat, a művek megértéséhez néhány jó adatot és szempontot ad az olvasónak. Dolgozatának alapvető hibája, hogy sem a művek, sem a művek genezisét szolgáló világ tárgyalásában lényegében nem lép ki Stendhal szemléletéből: ha ezzel a művek születésének, az író szándékának megértéséhez hozzá is járul, de azok objektív értékének, maig ható elevenségének megmagyarázásával sokszor adósunk marad.

A kis könyvet hasznos bibliográfiai jegyzet egészíti ki, mely a további téjékozódásnak jó útmutatója.

N. P.

Könyvek az amerikai irodalomról

Arthur Hobson Quinn:

The Literature of the American People

Appleton – Century – Crofts, Inc. New York
1951. 1172.

Willard Thorp:

American Writing in the Twentieth Century

Harvard University Press. Cambridge 1960.
353.

Arthur M. Schlesinger, Jr.:

The Age of Roosevelt

I. köt. *The Crisis of the Old Order*. Heinemann. London 1957. 569. II. köt.: *The Coming of the New Deal*. Heinemann, London 1960. 658.

Az elmúlt évek amerikai irodalomtörténeti műveinek vizsgálata arra enged következtetni, hogy egyre nagyobb mértékben számolnak a harmincas évek haladó, demokratikus irányzataival, köztük a proletárirodalommal, amelynek említését a korábbi művekben hiába kerestük. Az uttörő munkát Quinn professzor végezte, aki elsőnek illesztette bele a proletárirodalmat az amerikai irodalmi élet sodrába, megelőzve Egbert – Persons: *Socialism and American Life* (1952) c., sok tekintetben érdekes, de de következtetéseiben vitatható, sőt elavult szemléletű munkáját. Quinn könyve ugyanakkor indítékul is szolgálhatott az amerikai proletárirodalom kutatásához, amelynek maig legalaposabb összefoglalása Walter B. Rideout tollából való: *The Radical Novel in the United States* (1956). Magukat az

amerikai irodalomtörténetészeket is meglephette az a mély hatás, amelyet a marxizmus a két világháború között, de különösen a nagy gazdasági válság idején az írók világnézetére s az egész irodalmi életre gyakorolt, s ennek a hatásnak a felmérése, okainak kutatása most van folyamatban.

Az említett művekhez hasonló szemléletű Thorp professzor műve századunk amerikai irodalomtörténetéről. Az anyagot az általánosan elfogadott módszer, műfajok szerint csoportosítja (költészet, regény, dráma, kritika), s mindegyik fejezetben a műfaj egyik legkiemelkedőbb művelőjét állítja kutatásainak középpontjába. Így kerül előtérbe a drámairodalom területén O' Neill, a regényirodalomban Edith Warton, Villa Cather, Ernest Hemingway, Faulkner, Dos Passos, a költészetben Robert Frost és T. S. Eliot. Megoldása igen megfelelő lenne, ha a középpontba állított íróknak mindegyike egyértelműen képviselné azt az irodalmi vagy szellemi irányzatot, amellyel kapcsolatosan a szerző kiemeli. Nem mondható el azonban Dos Passosról, hogy ő lenne a húszas-harmincas évek radikális, demokratikus irodalmának legjellegzetesebb képviselője, bármennyire is keresettek és közkedveltek voltak regényei.

Quinn és Thorp külön fejezetben foglalkozik az amerikai irodalmi kritika fejlődésével, amely a század elején indult erőteljes kibontakozásnak, s mint az irodalom kísérő jelensége rövid idő alatt igen nagy hatást ért el. A kritikai irányzatok vázlatos bemutatása nagymértékben elősegíti az irodalmi élet alakulásának alaposabb megértését.

A harmadik mű, amely azt bizonyítja, hogy a baloldali, demokratikus irodalom polgárjogot nyert az irodalomtörténeti kutatásokban, az amerikai történelem egyik legellentmondásosabb időszakának eseményeit tárgyalja. Arthur Schlesinger az amerikai történettudomány és szociológia kiemelkedő képviselője. Műveit az a törekvés jellemzi, hogy a történelmet ne önmagában tárgyalja, hanem összekapcsolja azt az események irodalmi tükröződésével is. Így kerül a három kötetre tervezett munkájába a New Deal korszakának legjelentősebb irodalmi irányzata, a Michael Gold és a vele egy időben fellépő nemzedék képviselte proletárirodalom, amelynek alakulása a történelem eseményeinek menetébe állítva több ponton új megvilágításba kerül. Az eddig megjelent két kötet alapján még korai lenne általános megállapításokat levonni Schlesinger megállapításait illetően, annyit azonban elmondhatunk, hogy a szerző bőkezűen ontja ennek az izgalmas, forradalmi hangulattal terhes kornak dokumentumait, helyenként talán túlságosan is háttérbe szorítva sze-

mélyes megjegyzéseit. Leíró története azonban hasznos és tanulságos olvasmány az irodalomtörténettel foglalkozók számára is.

A bemutatott könyvek érdeme, hogy az irodalmat nem tekintik önálló, elszigetelt jelenségnek, fejlődését összekapcsolják az irodalmi kritika történetével, hangsúlyozva a kritika — mint kísérő jelenség — fontos irányító szerepét, s megszüntettek egy fehér foltot a két világháború közötti amerikai irodalom történetében, amelynek jelentőségét, hatását csak napjainkban lehet a maga teljességében felmérni.

KOVÁCS JÓZSEF

Ceux qui écrivent pour les enfants

Éditions en Langues Étrangères, Moszkva.
é. n., 272.

A kötet cikkek (életrajzok és önéletrajzok, emlékezőések és kritikai méltatások) gyűjteménye, s a szovjet gyermek- és ifjúsági irodalom legkimagaslóbb képviselői közül mutat be tizenegyet a külföldi olvasónak. A bemutatás módszere szinte mindegyik író esetében más és más: Arkagyij Gajdar és Lev Kasszily életét és munkásságát önéletrajzok ismerteti. Nyikolaj Noszovét a róla írt életrajz, Borisz Zsitkov, Kornyej Csukovszkij, Vitali Bianki, Agnia Barto, Szergej Mihalkov és Szamuil Marsak emberi egyénisége és írói munkássága a kor és egyben íróársak emlékezőseiből, kritikai értékeléseiből rajzolódik ki. Mihail Iljin arról számol be, hogyan lett író — ugyanezt megteszik a már felsoroltak közül is néhányan —, a Makszim Gorkijt idéző anyagban pedig, amely szinte egyharmadát teszi ki a kötetnek, életrajzi adalék, műismertetés vagy értékelés egyáltalán nincs; töle a kötet meg nem nevezett szerkesztői irodalomszervezői tevékenységét tükröző leveleket és az ifjúsági és gyermekirodalommal kapcsolatos elvi állásfoglalásokat tartalmazó cikkeket vettek be a gyűjteménybe. A gyermek- és ifjúsági irodalom elvi, ideológiai, pedagógiai és művészeti problémáiról Zsitkov, Barto, Csukovszkij és Marsak tollából is találunk a kötetben egy-egy tanulmányt.

A gyűjtemény elolvasása után legmáradandóbban annak a céltudatos küzdelemnek a felidézése ragad meg emlékezetünkben, amelyet a szovjet irodalom nagyjai rögtön a szovjet hatalom megalakulása után indítottak azért, hogy valóban művészi gyermek- és ifjúsági irodalmat teremtsenek, s kiszorítsák vele az unalmas, színtelen, ideológiailag káros burzsoá ifjúsági irodalom termékeit, s hogy megteremtse az ilyen irodalom rendszeres megjelenését biztosító szervezeti formát: az ifjúsági és

gyermek-kiadóvállalatot is. Különösen megkapó Gorkij ilyen irányú tevékenysége: II. G. Wells-hez írt levele tanúsága szerint már 1916-ban hozzáfogott egy ifjúsági kiadó elvi alapjainak megvetéséhez, s 1933-ban egymaga felvázolta — egy egész kis könyvtárt kitevő számú kötetre bontva — egy gyermek-enciklopédia teljes témakörét. Az elvi kérdéseket tárgyaló cikkekből kialakul néhány olyan követelmény, amelyet — máig is érvényesen — a szovjet írók támasztottak rögtön kezdetben saját, az ifjúság számára írott műveikkel szemben: a gyermek — és ifjúsági irodalmi művek állítsanak követendő példaképet olvasóik elé; mutassák be őszintén, hamisítás nélkül a történelmi múltat; mutassák be a munka teremtő erejét, s végezzenek természetudományi alapon, de feltétlenül szórakoztató formában ismeretterjesztést.

A gyermekirodalom alapvető elvi és művészeti problémáit fejtegető cikkek közül — Gorkij írásain kívül — Csukovszkij és Marsak írásai a legjelentősebbek a kötetben. Csukovszkij tanulmánya például igen érdekesen elemez egy nálunk eddig nem nagyon tárgyalt témát: a gyermekek számára írt költeményekkel szemben támasztandó formai — ritmikai-verstani, stilisztikai-nyelvi stb. — követelmények kérdését. — A kötetben szereplő tizenegy író egy-egy kép is bemutatja. A legszerencésebbek azok a fényképek, amelyek a bemutatott írók ifjú olvasói körében ábrázolják.

SZÍJGYÁRTÓ LÁSZLÓ

Elizabeth Nowell: Thomas Wolfe, A Biography

Heinemann, London 1961, 456

Elizabeth Nowell a korán elhunyt nagy amerikai írónak személyes barátja és sikeres korszaka kezdetétől haláláig irodalmi ügynöke volt; Thomas Wolfe halála óta is sokat foglalkozott hagyatékával, többek között kiadta levelezését. Így számos szempontból a leghivatottabb személyek közé tartozik, akik megírhatták életrajzát — s e mű sok tekintetben mintaszerű írói életrajznak tekinthető.

Először is azért, mert a szerző dicséretes szerénységgel valóban azt adja, amit ígér: nem a saját elméleteit igyekszik igazolni, nem az író életművét próbálja magyarázni, nem is a saját személyét, jólinformáltságát vagy esztétikai felkészültségét előtérbe helyezni, hanem szeretettel, alázattal és szívós munkával rekonstruálja Wolfe életét, hangulatait, emberi és szakmai kapcsolatait. A feladatot maga Wolfe nagyban megkönnyítette, hiszen egész életműve tele van önéletrajzi elemekkel,

megmaradtak naplófüzetei és levelezésének túlnyomó része, ha nem az egésze már ismeretes (nem kis részben Nowell munkássága következtében); ugyanakkor rendkívül meg is nehezítette, mert irodalmi műveiben természetesen az önéletrajzi mozzanatok szabadon használja, sokszor vegyítve a valóságot a képzelet világával, adott tényt tovább szöve regényessé. Elizabeth Nowell munkájának egyik nagy érdeme, hogy ezeket a szálakat gondosan szétfejtí, a műveket látványos tudóskodás nélkül, de fáradhatatlanul konfrontálja a levelek, tanúvallomások, emlékezések anyagával; így teremtve meg ezt az életrajzt, mely olyan érdekes, mint egy Wolfe-regény s ugyanakkor a huszadik századi amerikai irodalom egyik legellentmondásosabb alakjáról ad hű és áttekinthető beszámolót.

A szerző különös érdemének kell betudni, hogy az amerikai tudományos irodalomban divatos pszichoanalitikus magyarázatokat és túlmagyarázásokat el tudja kerülni — még ebben az esetben is, mely pedig szinte kínálja erre az anyagot; beéri az anyag feltárásával. Ugyancsak nagy erénye, hogy a Wolfe életében megjelent művekről nem a saját véleményét próbálja közölni, hanem szerencsés kézzel és jó ízléssel válogatja össze az egykorú kritikák legjellegzetesebbjeit.

Éppen eme értékei következtében a könyv bizonyosan a Wolfe-irodalom maradandó darabja lesz, s az író standard-életrajza. Módszerével szemben azonban két vagy három kifogást kell emelni. Az első és legfontosabb, hogy bár nem hallgatja el, de nem is tulajdonít elég súlyt Wolfe a harmincas évek kezdetétől felébredő, s az évtized közepétől — nem kis mértékben németországi élményei következtében — fokozódó radikalizmusának, mely a New Deal lelkes hívévé teszi s a szocializmus gondolatával is megbarátkoztatja. Ez mindenesetre még további kutatást és a késői művekkel való szembesítést érdemelne. A másik s harmadik szoros kapcsolatban vannak egymással: míg rendkívül részletesen beszámol Wolfe és kiadói (első sorban Scribner's és főlektora, Wolfe fedezője és atyai barátja: Maxwell Perkins) kapcsolatáról, annak alakulásáról, viharos és napsütéses periódusairól, bőséggel idézve a forrásokat, — barátságairól, különösen irodalmi barátságairól alig szól, legfeljebb véletlenül; pedig Wolfe pontos elhelyezéséhez a húszas-harmincas évek amerikai és világirodalmában az is hozzátartoznék, hogy tüzetesen megismerjük: számos irodalmi ismerőse közül kivel milyen kapcsolatban volt.

NAGY PÉTER

Gerhart Mayer: Rilke und Kassner

H. Bouvier Verlag, Bonn 1960.

Három és fél évtized telt el Rilke halála óta, s a róla szóló, már életében is tetemes irodalom időközben könyvtárnivá duzzadt. Mayer 130 oldalas, izgalmas tanulmánya mégis hézagpótló munka, mert Rilke és Kassner kapcsolatáról ezideig alig tudtunk többet, mint amennyit az utóbbi némileg elfogult nyilatkozataiból s a költő leveleiből kiolvashattunk. (Rudolf Kassner, ez a szélsőségesen idealista és keresztény felfogású filozófus nyilván kissé „eretnek” tanítványának tarthatta a kereszténységgel szembe forduló barátját.)

A mű nem *emberi* viszonyukkal, hanem „szellemi találkozásukkal” foglalkozik: Mayer végignyomozza Rilke életművében a „Kassner-motívumokat”, kideríti, hogy Kassner bölcselete sokkal több ponton és sokkal döntőbben hatott Rilkére, mint eddig hittük. Sorra veszi Kassner nézeteit a képzelőerőről, az „átlényegítésről”, a személyiségről, az emberi nagyságról, az áldozatról, s kimutatja, hol, hogyan merülnek ezek föl — természetesen Rilke egyéniségéhez alakítva — a rilkei műben. Végig elemzi a tükör-, a Narcissus-, a zene-, az idő-, az angyal-, a bábú-motívumot Rilke verseiben s idézi megfelelőjüket Kassner filozófiájából. A *Rilke und Kassner* szellemes, okos mű, idézetei, érvei meggyőzőek. Mayer arról már nem tehet, hogy könyve még nehezebbé teszi az amúgyis bonyolult rilkei gondolatvilág tisztázását. Mert: ő is csak a sok részletmunkát gyarapította (Fritz Dehn: *Rilke und Nietzsche*, — Jancke: *Rilke und Kierkegaard*, Kretschmar: *Rilke und Goethe*, és még számos Rilke und . . .) s célkitűzésének megfelelően *egyoldalú* műve adattömegével azt a látszatot kelti, mint ha most már csakis Kassnerből kellene megmagyaráznunk Rilkét. A szerző ugyan ilyesmit egy szóval sem állít, de azért kár, hogy szinte aggályosan kerül minden más összefüggést. Holott Kassner a maga módján éppúgy eklektikus, mint Rilke: mindkettejük szellemi gyökerei sokfelé ágaznak. — Mayer könyve — kellő világnézeti kontrollal — így is hasznos és nélkülözhetetlen a Rilke-kutatók számára.

SZABÓ EDE

Merlin Bowen: The Long Encounter

Self and Experience in the Writings of Herman Melville The University of Chicago Press, Chicago 1960.

Magyarországon szélesebb körökben nem ismert Herman Melville neve. Eddig csak

egy műve jelent meg, a *Moby Dick* 1958-ban rövidített formában, ifjúsági kiadásban. Babilts és Szerb Antal még meg sem említik irodalomtörténeteikben. Ez utóbbi tény érthetővé válik akkor, ha rámutatunk arra, hogy Melville-t, e 19. századi nagy amerikai író t hosszú évtizedek ismeretlenségéből a 20. század harmincas éveiben fedezték fel újra, s azóta tanulmányok és monográfiák özöne jelenik meg róla. A sors különös ironiája mutatkozik meg abban, hogy éppen azzal a művével — a *Moby Dick* — emelkedik naggyá, amelyet a kortárs-kritika elmarasztalt, s az olvasóközönség hidegen fogadott. Elfelejtett íróként halt meg, s ma az irodalomtörténet a *Moby Dick*et Milton *Elveszett Paradicsom*ához hasonlítja és a világirodalom nagy szimbólumai közé sorolja.

Merlin Bowen a chicagói egyetem professzora gondos és elmélyült tanulmányában új álláspontról közeledik a Melville-kutatáshoz. Bevezetőjében kifejti, hogy Melville regényeinek — már amennyire regényeknek lehet tekinteni azokat a szó szokásos értelmében — van egy közös sajátosságuk: valamennyi az *én* (self) felfedezésével és az *én* kiteljesedésével foglalkozik. Ami ennek ellenáll, az a *nem-én* (not-self), s Melville művei nem egyebek, (felfogása szerint) mint „az én és a nem-én, az egyedülálló ember és minden ami ellene van — a természet teljes valósága, az emberiség és az Isten — küzdelmének drámai bemutatása.” E küzdelmet veszi alapul mint állandó, konstans jelenvalót Melville műveiben, hogy tanulmányát rá felfépítse.

Tanulmánya első részében az ellenfeleket mutatja be, az ismeretlen ént: mindent amit Melville írásaiban az énről szól, s a szemben álló másikat, Melville képét a külső világról. Melville típusait két részre osztja: optimistákra és pesszimistákra, de a sötétlen-látók túlsúlyban szerepelnek műveiben. A tanulmány második részében Bowen a két szembenálló fél találkozását elemzi, s azt a viselkedésmódot, ahogyan a sötétlen-látók, a pesszimisták viselkednek ellenfelükkel szemben. Három magatartást különböztet meg: a szembenállást, a megadást és a felfegyverzett semlegességet — de még ezeket is további alkategóriákra bontja. Könyve e részében elemzi Melville néhány művét.

Bár bevezetésében Bowen nem igényli azt a jogot, hogy művével és felfogásával megoldja a Melville-kutatás vitatott kérdéseit, mégis tanulmánya folyamán hajlik arra, hogy egyedülálló helyes felfogásnak tüntesse fel álláspontját, s többé-kevésbé módszerét.

A szerző szellemtörténeti alapon áll,

nem alkalmazza, elitéli, sőt félreérti a környezet és a társadalom jellemformáló szerepét. Az ember lényegét, *én-jét* (self) az ember legbensőbb érzéke kifejeződésének tekinti, mely csak reagál a szembenálló világra, de kevéssé alakítható. Így nem használja fel Melville életének körülményeit, az akkori társadalmi helyzetet, hogy árnyaltabbá, gazdagabbá, egyszerűbbé tegye Melville-képünket. Mint ahogy az *én-t* változatlanul tekinti, ugyanúgy kezdetől fogva meglevőnek tekinti Melville-nél az *én* s a *nem-én* küzdelmét, s e különben helyes megítélést nem fejlődésében (amit egyenesen elvet), hanem statikusan ábrázolja, s éppen ezáltal érezzük hiányosnak a *Moby Dick* írójáról kapott képet.

Összegezve elmondhatjuk, hogy mindezek ellenére a tanulmány értékes munka; új szempontokat világít meg a *Moby Dick*-nél, a *Billy Budd* értelmezésében egészen újat ad — de mintegy iskolapéldája is lehetne annak, hogy egy helyes gondolatot is el tud homályosítani a helytelen módszer, vagy nyugodtan hozzátehetjük, a világnézet.

SIPOS GÁBOR

Svend Norrild: Dansk Litteraturhistorie

Gyldendal, København 1960. 256

A skandináv országokban gyakran jelennek meg különböző irodalomtörténeti munkák azzal a céllal, hogy aránylag nem nagy terjedelemben, mindamellett összefoglaló jelleggel mutassák be az egyes északi nemzetek irodalmát. Ilyen népszerűsítő mű Norrild könyve is.

Az első lapokon a szerző vázolja a szépirodalom és az irodalomtörténet feladatát. Ezután következik a dán irodalom bemutatása. A korszakolás nem annyira irodalomtörténeti, inkább kronológikus (történeti) jellegű. Az utolsó 25 lapon az ónorvég és norvég irodalom összefoglalását olvashatjuk.

A rövid elméleti bevezető igen hasznos kísérlet néhány alapfogalom tisztázására, jóllehet aligha tölti be feladatát (vonatkozik ez a könyv mindenfajta általános és elméleti fejezetére is). Szerző az író és olvasó kapcsolatáról szólva hangsúlyozza az irodalom nevelő és mozgósító szerepét, majd szól az író és a mű viszonyáról és kiemeli a művész származásának, szociális helyzetének, személyes élményeinek hatását az életműre. Megemlíti az irodalmi alkotás és a kor összefüggését is, de itt téves nyomon halad tovább: az egyes irodalmi műfajok virágzását és pusztulását is

mintegy a történelmi korszakok függvényének tekintti. Ebből a mechanikusan értelmezett tételből többek közt arra a megállapításra jut, hogy a dráma a XVIII. században válik uralkodó műfajjá — ez pedig még a dán irodalomra vonatkoztatva sem mondható általános érvényűnek. Sajnálatos, hogy az irodalomtudomány vizsgálódásának tárgyát a történeti és összehasonlító jellegű kutatásokban jelöli meg, vagyis mellőzi az irodalomelméletet.

Az irodalomtörténeti feldolgozásnál láthatólag előnyben részesül a modern irodalom. A mintegy 200 lapnyi terjedelem megoszlása is ezt mutatja: kb. 20 lap jut a régi hősi énekek, a középkor, a reformáció és a XVII. század összefoglalására. Ez a szempont kétségtől jogosult, hiszen a skandináv országoknak a XIV—XVIII. században nem volt olyan gazdag irodalmuk, mint pl. az olaszoknak, franciáknak vagy angoloknak. Viszont bármennyire szükséges, egyben sajnálatos is, hogy a rendkívül érdekes, sokrétű középkori dán népballada és népdalköltészet nagyszámú termékéről inkább csak tipológiai áttekintést és adatokat kapunk, problémákat összefoglaló általános értékelést annál kevésbé.

Érdeme mégis a szerzőnek, hogy sikerült elkerülnie a rövidebb terjedelmű irodalomtörténetek fő veszélyét: a száraz adatszerűséget. Ez elsősorban a feldolgozás módszerének köszönhető: az egyes korszakok irányzatainak általános jellegű ismertetését a különböző irányzatok legnagyobb képviselőinek bemutatása követi. Az olvasó egyrészt nem merül el a nevek és adatok tömegében, másrészt gyakorlatilag is jobban megfigyelheti a szellemi áramlatok sajátosságait.

A sikeres módszer persze nem jelenti azt, hogy a részmegoldások is hasonlóképpen sikeresek volnának. Az irodalmi irányzatok jellemzésénél mindvégig kisebb-nagyobb zavarok mutatkoznak. A XVIII. századi irodalom fejtegetésénél a szerző megelégszik a racionalizmus és a szentimentalizmus (ill. preromantika) kettőségének pusztá megállapításával, de nem szól ezen irányzatok összefüggéseiről és ellentétéről. Nehezen magyarázható az is, hogy miért nevezi a fokozatosan realizistikussá váló későromantikát „romanticizmusnak”. Viszont aligha menthető az az eljárása, hogy a XIX. századvégi naturalizmusát óvatosan bár, de minden kétséget kizáróan azonosítja a realizmussal.

Mindamellettt tartozunk annyival az igazságnak, hogy részleteikben a korrajzok is sok érdekes megállapítással szolgálnak s a nagy anyag összefogásának csaknem egyedüli lehetséges útját jelentik. Ez a

módszer csak a mű végén mond csődöt: a XX. század irodalmi és szellemi irányzatai tudniillik annyira szerteágazóak, annyira különböző kérdéseket vetnek fel színre, hogy az összefoglaló jellegű fejezetek — terjedelmi korlátok miatt — itt már csak néhány általánosságra szorítkozhatnak, a szerzőnek a legszükségesebb magyarázatokat is mellőznie kellett.

Az ónorvég és a norvég irodalom függelékyszerű összefoglalását indokolja egyrészt a közös eredet, másrészt a sokszáz éves dán-norvég politikai, nyelvi és kulturális kapcsolat. A norvég irodalom vázlatos bemutatásánál a terjedelmi korlátok szükségessé teszik az összefoglaló részek fokozottabb csökkentését az egyéni életművek bemutatása javára.

A kiemelkedő írók, költők életének és műveinek tárgyalása jelenti a mű legnagyobb értékét, a terjedelem és a tényközlés szempontjából egyaránt. Norrild jó arányérékkel oldja meg az életrajz és az életmű viszonyának kérdését. Nem bocsátkozik tartalmi ismertetésekbe, de néhány szóval is találóan jellemzi a műveket. Éppen a sikerült költői portrék eredményezik, hogy ez az irodalomtörténet hibái ellenére is jól ellátja feladatát: megismerteti az olvasót a dán irodalom fejlődésének főbb állomásaival és legjelentősebb képviselőivel.

BISZTRAY GYÖRGY

Louise Cowan: *The Fugitive Group. A Literary History*

State University Press, Louisiana 1959.

A Fugitive nevű költő-csoport a Tennessee állambeli Vanderbilt egyetem 16 irodalom és filozófia szakos előadójának és hallgatójának rendszeres vitaestjei során formálódott a húszas évek elején. 1922 tavaszán jelentették meg először *The Fugitive* címen folyóiratukat, amely legelőször és irányzatában előfutára lett a *New Criticism* elnevezésű kritikai irányzat egyetemi folyóiratainak, a *Kenyon Review*-nak, a *Sewanee Review*-nek és a *Southern Review*-nek. A cím (szökevény) félig tréfás jellegű javaslat következménye: az egyik költő, Sidney Mittron Hirsch versének címét adták a lapnak. A költő-csoport vezető tagjai, John Crowe Ransom, Donald Davidson, Allen Tate és Robert Penn Warren alkották később 8 más íróval együtt azt a csoportot, amely magát „déli agráriánusoknak” nevezve 1930-ban az *I'll Take My Stand* című esszé-gyűjteményben támadta Irving Bab-bitt és Paul Elmer More vallásos, újkeresztény „új humanizmusát”. A csoport lé-

nyegében azt a tradíciót próbálta folytatni, amely az iparilag elmaradt, ültetvényes-mezőgazdaságot folytató déli államok uralkodó osztályának képviselőit és ideológiáját állította szembe az északi industrializmussal és a társadalmi haladással. Babbitt reakciós „új humanizmusát” — éppúgy mint Angliában T. S. Eliot — jobboldalról támadták. Eliot esztétikai nézeteivel párhuzamosan ez a csoport fejlesztette ki a harmincas évek közepére a New Criticism irányzatát, és az irányzat elméletének egyik első összefoglaló kifejtése, Allen Tate *Reactionary Essays* című könyve (1936) címében is kifejezésre juttatta az irányzat általános politikai tartalmát.

A Fugitive csoport irodalomtörténeti jelentőségét elsősorban ezek a későbbi fejlemények adják és nem a csoport irodalmi tevékenysége, amely meglehetősen belterjes volt, és jó ideig el volt szigetelve az amerikai irodalom akkori fő áramlataitól.

A dallasi egyetem professzornőjének könyve teljes és kapcsolatai révén igen személyes szimpátiával fordul a déli költők e bensőséges, különösen kezdetben szinte önképző-körjellegű mozgalma felé, és mint e költők formálódásának időszakát tárgyalja a Fugitive megjelenésének éveit. A könyv kronológikus rendben igen nagy tárgyi anyagot közvetít: bőven idéz a folyóirat 1922 és 1925 között megjelent számaiból, részletesen foglalkozik az egyes összejövetelek lefolyásával, a csoport tagjainak egymással folytatott levelezésével, és személyi kapcsolataikkal, — olykor bizony csak az irodalomtörténeti pletyka színvonalán. A bőven annotált anyagfeltárást kiegészíti a Fugitive köteteinek repertórium a (258—267. 11.).

SZILI JÓZSEF

Heinz G. Jantsch: Studien zum Symbolischen in frühmittelhochdeutscher Literatur

Max Niemeyer Verlag. Tübingen 1959. XVIII. 420.

Jantsch könyve azzal a szándékkal íródott, hogy a koraközépfelnémet irodalom filológiai teljességű regisztrálása (G. Ehrismann: *Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters*. II/1. München, 1922.) történeti-társadalmi hovatartozásának meghatározása után (H. Becker: *Bausteine zur deutschen Literaturgeschichte*. Halle (Saale), 1957.) a fennmaradt néhány irodalmi emlék művészsége fokának vizsgálatával tegye mélyrehatóbbá ismereteinket. A teljességről eleve lemondott, egyes tanulmányai azonban még szelektált voltak ellenére is jól követhető fejlődésrajzot adnak.

A témaválasztással járó problémák nyilvánvalóak, s ezt kevéssé enyhítette az a körülmény, hogy Jantsch a koraközépfelnémet irodalomnak többségében bibliai tárgyú költeményeit választotta ki (említendő kivétel: *Der Physiologus* és *Die Kaiserchronik*), melyek épp forrásuk révén, eredendően sugallták középkori íróiknak a szimbolikus értelmezés lehetőségének felismerését. Különösen érvényes ez a megállapítás az *Öszöretség* történeti könyveire, amelyeknek históriái valósággal átvitt értelmű alluzió-sorozatoknak tekinthetők. De a történelem mellett ott volt még a leginkább vitatott s magyarázott mű, a *Cantica Canticorum* is, amelynek profán volta szinte kényszerítette a klerikus kommentátorokat a szimbolikus értelem belemagyarázására. A jelképek megfejtésében azonban nem volt meg az összhang már az egyházatyák között sem, mely mintegy impliciten is elárulta az elhallgatott nehézségeket. Akár magából a műből kiindulva (Origenes), akár közvetítő módszer segítségével (Augustinus, Cassiodorus) magyarázták, értelmezésük egyéni magyarázat maradt, s a későbbiek is (Beda, Alcuin, Angelomus von Luxeuil stb.) hol egyik, hol másik véleményhez csatlakoztak (rendesen eklektikusan) bármiféle önállóság nélkül.

Jantsch a XI. századi Williram ismert parafrázisát vette elemzés alá, mely a *Vulgata* szövegén, Remigius és a leginkább Beda hatása alatt álló Haymo művein alapul. A választás szerencsés volt, mert Williramnak csak célkitűzése volt közös Haymossal, a művészi eszközök alkalmazásakor már túllépett forrásán: a *docere* mellett tudatosan igyekezett a *delectare* eszményét elérni. Programját nyíltan hangoztatta *Prologus*ában: olyan választékos stílusra törekszik, „ut... quivis legens... delectabilius afficiatur.” Az már Williram korának sajátos fel fogására vall, hogy ezt a szépstílust a latin német keverék nyelvben látta megvalósítva. A korizlés természetesen érihető: a német nyelv ekkori fejletlenségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a legfontosabb és stilisztikailag is a legérdekesebb szimbolikus jellegű szavakat Williram latinul kénytelen visszaadni.

A *Cantica Canticorum* kommentárjai közül jelentős a másik koraközépfelnémet *Das Trudperter Hohe Lied* is. Ha szókinsét tekintve nem is jelent cezúrát az előzményekhez képest, annál inkább jelent szemléletmódjában, olyannyira, hogy joggal tartják a német misztika első termekének. Ez pedig azt jelenti, hogy igényesebb stílusban íródott az előzőknél. S valóban: költői formanyelvében csiszol-

tabb, képalkotásában tisztább Williram-nál is.

A két interpretáció kétségkívül tudós szerzők műve, Jantsch bennük kitűnően nyomon követhette a szimbolikusságra törekvés minden mozzanatát. A vizsgálódás sokoldalúsága érdekében — s egyébként is — érdemes volt végig elemeznie egy más jellegű művet is: Frau Ava: *Das Leben Jesu* c. terjedelmes költeményét. Ava „zweier chinde muter” volt, s csak élete későbbi szakaszában lépett a melki kolostor tagjai közé. Verselő tehetsége vitathatatlan, laikus élete alatt azonban aligha foglalkozott a tudományokkal, mert stílusa spontán tehetségre vall, mentes minden „doctus” jellegtől oly szemmel látható módon, hogy versírói nyelvezetének egyszerűsége és tisztasága szinte feltűnő.

Jantsch ezúttal a szakirodalom álláspontját igazolja csak, amikor kimutatja, hogy Ava költői szárnyalása, a szimbolikusság bevittele a descriptív elemek közé, főleg azokon a helyeken figyelhető meg, ahol költeménye készen talált anyagát misztikus átélés hevével öntötte formába (*Das jüngste Gericht*). De ha ez így van, akkor kétséges, vajon érdemes-e Ava művében bizonyos metaforikus, allegorikus helyek forrásvidékének filológiai „felderítésére” törekedni, hiszen Jantsch maga is kénytelen egyik szerzőt a másik után „át-

vevőnek” minősíteni nagyon is esetleges parallel helyeken.

Nem foglalkozhatunk teljes részletes-séggel e könyv minden fejezetével. Az elemzett művek közül megemlíttet három darab is jelzi Jantsch munkájának milyenségét: a jó témaválasztást, az alapos, gazdag idézetanyaggal — de kissé a kelletnél bővebben is — végig vezetett elemzéseket. Az elméleti alapvetés (*Der hermeneutische Ansatz allegorischer Schriftauslegung*), melyet Jantsch, könyve első fejezetében nyújt, érdekes, de a bibliai nyelv és a szimbolikus kifejezésmód összefüggéseiről nem sok újat tud mondani. Ennél jóval érdekesebb az elemzéseket (II. rész) követő III. befejező rész, ahol az elvégzett analízis tanulságain kívül a korszak általánosabb stilisztikai problémáiról is értekezik. Fejtegetései egyaránt foglalkoznak a szimbolikus kifejezés megjelenésének, az alkotáslélektan és a stilisztikai megjelenítés összefüggéseinek, valamint a koraközépfelnémet irodalomstílus-eszközeinek általános typológiai problémáival, de mindezekkel határozott történeti koncepció nélkül. Még így is azt mondhatjuk, hogy Heinz G. Jantsch könyvével a koraközépfelnémet stíluskutatás megfigyelésekben és szempontokban gazdag munkával gyarapodott.

V. KOVÁCS SÁNDOR

Beküldött könyvek

(1961 május—október)

Goethe- und Schiller-Archiv, Arion Verlag, Weimar
Herbert Jhering: Von Reinhardt bis Brecht I—III. Arion Verlag, Weimar
Gerhart Mayer: Rilke und Kassner, H. Bouvier Verlag, Bonn
Shakespeare Survey 14. Cambridge University Press, London
St. Ullmann: The Image in the French Novel, Cambridge University Press, London
E. C. Mason: Rilke, Europe and the English Speaking World, Cambridge University Press, London
S. S. Praver: Heine the Tragic Satirist
David Daiches: The Novel and the Modern World, The University of Chicago Press, Chicago
Ursula Münchow: Stimme des Vortrups, Dietz Verlag, Berlin
Paul Reimann: Von Herder bis Kisch, Dietz Verlag, Berlin
Aragon: J'abais mon jeu, Les Éditions Français Réunis, Paris
Selected stories of Lu Hsun, Foreign Languages Press, Peking

Chin Jang: The path of socialist literature and art in China, Foreign Languages Press, Peking
A. Ferré: Les années de collège de Marcel Proust, Gallimard, Paris
Welek—Warren: Theorie der Literatur, H. Gentner Verlag, Bad Homburg
Jacques Chastenet: Les années d'illusions 1918—1931. Librairie Hachette
E. Nowell: Thomas Wolfe, Heinemann Ltd. London
R. Gittings: The Living Shakespeare, Heinemann Ltd. London
R. Cordell: Somerset Maugham, Heinemann Ltd. London
L. Durrell: The best of Henry Miller, Heinemann Ltd. London
Wehrle—Eggers: Deutscher Wortschatz, Ernst Klett, Stuttgart
Hermann Kesten: Der Geist der Unruhe Kiepenheuer & Witsch, Köln
Giovanni meo Zilio: Stile e poesia in César Vallay, Liviana Editrice in Padova
Kenneth Muir: Shakespeare as Collaborator, Methuen and Co. Ltd. London

- R. E. Rathburn and M. Steinmann: From Jane Austen to Joseph Conrad, University of Minnesota Press, Minnesota
- Stephen Spender: The Writers dilemma: Oxford University Press, London
- W. Jens: Deutsche Literatur der Gegenwart, R. Piper & Co. Verlag, München
- D. E. Jones: The Plays of T. S. Eliot, Routledge and Kegan Paul, London
- Inge Diersen: Untersuchungen zu Thomas Mann, W. Rothe Verlag, Heidelberg
- Jan O. Fischer: Pierre de Béranger, Rütten und Loening, Berlin
- Literaturgeschichte als geschichtlicher Auf-
trag, Rütten und Loening, Berlin
- P. R. Hofstätter: Gruppendynamik, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie, Rowohlts Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg
- Arnold Gehlen: Die Seele im technischen Zeitalter, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Walter F. Otto: Theophrastia. Der Geist der altgriechischen Religion, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Lawrence S. Kubie: Psychoanalyse ohne Geheimnis, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Otto—Wilhelm v. Vacano: Die Etrusker in der Welt der Antike, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Maurice Burton: Die Kindheit der Tiere, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Adolf Portmann: Zoologie und das neue Bild des Menschen, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- J. A. C. Brown: Psychologie der industriellen Leistung, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Geoffrey Gorer: Die Amerikaner, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Hugh Nicol: Der Mensch und die Mikroben, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Ruth Benedict: Urformen der Kultur, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Gustav René Hocke: Die Welt als Labyrinth, Manier und Manie in der europäischen Kunst, Rowohlts Deutsche Enzyklopädie
- Janko Lavrin: Tolsztoj, Rowohlts Monographien
- Nina Gourfinkel: Maxim Gorki, Rowohlts Monographien
- Sophie Laffitte: Anton Tschechow, Rowohlts Monographien
- Morvan Lebesque: Albert Camus, Rowohlts Monographien
- Richard Aldington: D. H. Lawrence, Rowohlts Monographien
- Pascal Pia: Guillaume Apollinaire, Rowohlts Monographien
- Ulrich Häussermann: Friedrich Hölderlin, Rowohlts Monographien
- Claude Mauriac: Marcel Proust, Rowohlts Monographien
- Jean de la Varende: Gustave Flaubert, Rowohlts Monographie
- Walter Lennig: Edgar Allan Poe, Rowohlts Monographien
- Pascal Pia: Charles Baudelaire, Rowohlts Monographien
- Germaine Beaumont und André Parinaud: Colette, Rowohlts Monographien
- A kínai irodalom története (kínaiul) Ren-min Wen-xue Thu-ban She, Peking
- A kínai elbeszélés rövid története (kínaiul) Ren-min Wen-xue Thu-ban She, Peking
- Mao Ze-dong: Az irodalomról és a művészetéről (kínaiul) Ren-min Wen-xue Thu-ban She, Peking
- Zhou Yang: Szocialista irodalmunk és művészetünk útja (kínaiul) Ren-min Wen-xue Thu-ban She, Peking
- Milan Pišut: Roky a diela, Slovensky Spišovatel, Bratislava
- Claude Edmond Magny: Arthur Rimbaud, Pierre Seghers, Paris
- Claude Roy: Jules Supervielle, Pierre Seghers, Paris
- Franz Hellens: Verhaeren, Pierre Seghers, Paris
- Rousselot: La vie passionnée de Franz Liszt, Pierre Seghers, Paris
- Geneviève Cacérés: Regards neufs sur la lecture, Éditions du Seuil, Paris
- Aesthetics today, The World Publishing Co., New York
- Rudolf Krämer Badoni: Über Grund und Wesen der Kunst, Ullstein Taschenbücher Verlag, Frankfurt/M.
- Joachim Bunke: Wolfram Willehalm, Carl Winter, Heidelberg
- Lester Market: Background and Foreground, Woodrow Wilson Foundation, New York
- Zhou Yang: Jelentős vita a kulturális fronton (kínaiul), Zuo-jia Chu-ban She, Peking
- Eszmék és esztétikák, Gondolat
- Kovács Endre: A lengyel irodalom története, Gondolat
- Dobossy László: Čapek, Gondolat
- Pirnát Antal: Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahren, Akadémiai Kiadó
- Turóczi-Trostler József: Magyar irodalom — világirodalom, Akadémiai Kiadó

- Wir, unsere Zeit (Prosa aus 10 Jahren)
Aufbau Verlag, Berlin
- Benno von Wiese: Das deutsche Drama
I—II. A. Bagel, Düsseldorf
- Léon Tolstoi. Bibliothèque Nationale, Paris
- Style in prose fiction, Columbia University
Press, New York
- Charles Muscatine: Chaucer and the French
Tradition, University of California
Press, Los Angeles
- S. S. Prawer: A Study of the latest poetry,
Cambridge University Press, London
- J. L. Styan: The Elements of Drama
poetry, Cambridge University Press,
London
- S. S. Prawer: Heine the Tragic Satirist,
Cambridge University Press, London
- Georges Houdin: Camus le juste, Les
Éditions du Cerf, Paris
- Vera Machackova: Der junge Engels und
die Literatur, Dietz Verlag, Berlin
- T. S. Eliot: Literary Essays of Ezra Pound,
Faber and Faber Ltd, London
- Galvano della Volpe: Critica del gusto,
Giangiacomo Feltrinelli, Milano
- La poesia popolare Italiana, Garzanti
Editore, Milano
- II. D. Thoreau: A Writer's Journal,
Heinemann Ltd, London
- Jacques Chastenot: Les années d'illusions,
Hachette, Paris
- Günther Herzberg: Der Zeitgeist, V. Anton
Hain, Meisenheim am Glan
- Karl Kraus: Widerschein der Fackel, Kösel
Verlag, München
- Karl Kraus: Literatur und Lüge, Kösel
Verlag, München
- Ludwig Marcuse: Main 20. Jahrhundert,
Paul List Verlag, München
- Douglas Brown: Thomas Hardy, Longman,
Green and Co. Ltd, London
- Paolo Chiarini: L'avanguardia e la poetica
del realismo, Casa Editrice Laterza,
Bari
- I. Kukenheim et H. Roussel: Guide de la
littérature française du moyen-âge,
Universitaire Pers, Leiden
- Margaret Stanley-Wrench: The Story of
Thomas Moore, Methuen & Co. London
- Katherina Lever: The Novel and the
Reader, Methuen & Co. London
- Alain Price: Synge and Anglo-Irish Drama,
Methuen & Co. London
- Graham Hough: The Last Romantics,
Methuen & Co. London
- M. Butor: Répertoire, Éditions de Minuit,
Paris
- Aldo Vallone: Aspetti della poesia italiana
contemporanea, Nistri-Lischi Editore,
Pisa
- Andrew Rortleford: Byron „Writers and
Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Richard N. Coe: Ionesco „Writers and
Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Antony Beal: D. H. Lawrence „Writers
and Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Dennis Welland: Arthur Miller „Writers
and Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Stewart Sanderson: Hemingway „Writers
and Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Michael Millgate: Faulkner „Writers and
Critics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Ronald Gray: Brecht „Writers and Crit-
ics”, Oliver and Boyd, Edinburgh
- Robert C. Elliott: The Power of Satire,
Princeton University Press, Prin-
ceton
- Walter Allen: The English Novel, Penguin
Book Ltd, Mitcham
- Robert Musil; Leben, Werk, Wirkung,
Rowohlt Verlag, Reinbek
- Ives Bonnefoy: Rimbaud par lui-même,
Les Éditions du Seuil, Paris
- Pierre Clarac: La Fontaine par lui-même
Les Éditions du Seuil, Paris
- E. Thomas: George Sand, Les Éditions
du Seuil, Paris
- Robert de Luppé: Jean Anouilh, Éditions
Universitaires, Paris
- Madeleine Berry: Jules Romains Éditions
Universitaires, Paris
- A. E. Carter: The Idea of decadence in
French Literature 1830—1900, University
of Toronto Press, Canada

IRODALOMELMÉLETI REPERTÓRIUM

1961. I. félév

A figyelemmel kísért folyóiratok jegyzéke :

AL	American Literature (USA)	LFro	Literaturen Front (Bu)
Alt	Altertum (NDK)	LG	Lityerturnaja Gazeta (SzSzSzR)
Arts	Arts (USA)	LM	Literaturna Misl (Bu)
ASR	American Slavic and East European Review (USA)	LMa	The London Magazine (Angl)
BdB	Börsenblatt für deutschen Buchhandel (NDK)	LMo	Labour Mounthly (Angl)
Be	Belfagor (O)	LN	Literární Noviny (ČS)
C	Convivium (O)	LSzN	Lityeratura Szlavjanszkij Narodov (SzSzSzR)
CCom	Cahiers du Communisme (Fra)	LZs	Lityeratura i Zsizny (SzSzSzR)
ChL	Chinese Literature (K)	M	Mainstream (USA)
CHJ	Classical Journal (USA)	MF	Mercure de France (Fra)
CL	Comparative Literature (USA)	MP	Modern Philology (USA)
CL	Česka Literatura (ČS)	MT	Marxism Today (Angl)
ČMF	Časopis pro Moderní Filologii (ČS)	MTv	Mladá Tvorba (ČS)
Cont	Contemporanul (R)	N	La Nef (Fra)
Contemporaneo	Contemporaneo (O)	NA	Nuovi Argomenti (O)
Cr	Critique (Fra)	NCr	Nouvelle Critique (Fra)
CS	Cahiers du Sud (Fra)	NDL	Neue Deutsche Literatur (NDK)
CSSR	Časopis pro Slovanské Jazyky, Literatura a Dějiny SSSR (ČS)	Ne	Neva (SzSzSzR)
Delo	Delo (Ju)	NK	Nova Kultura (Le)
DL	Deutsche Literaturzeitung (NDK)	NM	Novij Mir (SzSzSzR)
DN	Druzba Narodov (SzSzSzR)	NMy	Nová Mysl (ČS)
DNR	Die Neue Rundschau (NSzK)	NP	Nauka Polska (Le)
DR	Deutsche Rundschau (NDK)	NRF	La Nouvelle Revue Française (Fra)
DVjs	Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte (NSzK)	NYTBR	New York Times Book Review (USA)
DZeitschrPhil	Deutsche Zeitschrift für Philosophie (NDK)	NZ	Nový Život (ČS)
EC	Essays in Criticism (Angl)	O	Oktjabr (SzSzSzR)
Einheit	Einheit (NDK)	P	La Pensée
Elit	Ezik i literatura (Bu)	PK	Przegląd Kulturalny (Le)
EN	Encounter (Angl)	PL	Pamiętnik Literacki (Le)
Es	Esprit (Fra)	PMLA	Publications of the Modern Language Association of America (USA)
Ét	Études (Fra)	Prz	Przegląd Humanistyczny (Le)
Eu	Europe (Fra)	RDM	Revue des Deux Mondes (Fra)
EuL	L'Europa letteraria (O)	RE	Revue d'Esthétique (Fra)
Fle	Fiera Letteraria (O)	RevPolAcSci	The Review of the Polish Academy of Science (Le)
FuF	Forschungen und Fortschritte (NDK)	RHLF	Revue d'Histoire Littéraire de la France (Fra)
GL	Gazeta Literarä (R)	Ri	Rinascita (O)
GZ	Geist und Zeit (NSzK)	RLG	Revue de la Littérature Comparée (Fra)
He	Hermes (NSzK)	RLit	Russkaja Lityeratura (SzSzSzR)
HQ	Hong Qi (K)	RLM	La Revue des Lettres Modernes (Fra)
HR	Hispanic Review (USA)	RT	La Revue Théâtrale (Fra)
I	Iszkussztvo (SzSzSzR)	RW	Renmin Wenxue (K)
IAN	Izvestytija Akademyii Nauk SzSzSzR (SzSzSzR)	S	Szeptemvri (Bu)
ICS	Italia che scrive (O)	Savr	Savremennik (Ju)
IL	Inostrannaja Lityeratura (SzSzSzR)	SB	Scrijul Banateau (R)
JAAC	Journal of Aesthetics and Art Criticism (USA)	SD	Slovenské Divadlo (ČS)
JaL	Jaşul Literar (R)	SF	Sinn und Form (NDK)
JK	Junge Kunst (NDK)	SFC	Slovanský Filologický Časopis (ČS)
K	Kommunist (SzSzSzR)	Shh	Shou-huo (K)
Knj	Književnost (Ju)	ShK	Shi Kan (K)
Ks	Kultura i Społeczeństwo (Le)	ShQ	Shakespeare Quarterly (USA)
Kultura	Kultura (ČS)	ShS	Shakespeare Survey (Angl)
KwN	Kwartalnik Neofilologiczny (Le)	SL	Slovenská Literatúra (ČS)
KZ	Kultúrny Život (ČS)	Sla	Slavia (ČS)
Let	Litteratura (O)	So	Sonntag (NDK)
LF	Listy Filologicke (ČS)	Soc	Società (O)
LFr	Les Lettres Françaises (Fra)	SP	Slovenské Pohl'ady (ČS)
		St	Steaua (R)
		SvLit	Světová Literatura (ČS)
		T	Tyeatr (SzSzSzR)
		TLS	The Times Literary Supplement (Angl)

TM	Les Temps Modernes (Fra)	ZL	Życie Literackie (Le)
TODRL	Trudi otgyelenyija drevnyej russzkoj lityeraturi (SzSzSzR)	Zn	Znamja (SzSzSzR)
Tw	Twórczosc (Le)	ZPh	Zeitschrift für Philosophie (NDK)
VAN	Vesztnyik Akagyemii Nauk (SzSzSzR)	ZRPh	Zeitschrift für Romanische Philologie (NDK)
VL	Voproszi Lityeraturi (SzSzSzR)	Zv	Zvezda (SzSzSzR)
VLM	Vesztnyik Leningrad Moszkva (SzSzSzR)		
VoFil	Voproszi Filozofii (SzSzSzR)		
VR	Viața Românească (R)		
W	Wenxue Pinglun (K)		
WB	Weimarer Beiträge (NDK)		
WY	Wenyi Yueboo (K)		
WZLeipzig	Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx-Universität (NDK)		
YCGL	Yearbook of Comparative and General Literature (USA)		
YR	Yale Review (USA)		
ZaGrRL	Zagadnienia Rodzajów Literackich (Le)		
ZfA	Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (NDK)		

Az ország rövidítések feloldása:

Angl	Anglia
Bu	Bulgária
ČS	Csehszlovákia
Fra	Franciaország
Ju	Jugoszlávia
K	Kína
Le	Lengyelország
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NSzK	Német Szövetségi Köztársaság
O	Olaszország
R	Románia
SzSzSzR	Szovjetunió
USA	Amerikai Egyesült Államok

SZOVJETUNIO

- Друг взыскательный и добрый: А. А. Фадеев о литературе народов СССР. DN 4. sz. 205—224. [Fagyjev véleménye a szovjet irodalom népiességéről és pártosságáról, újító jellegéről a világirodalom történetében, az írói mesterség és a formák sokoldalúságának problémáiról.]
- Идейность и мастерство. (С пленума правления московской писательской организации). LZs 28. sz. 3.
- Сегодня — о сегодняшнем. На «летучке» московских публицистов. LG 201. sz. 3. [A mai riport helyzetéről.]
- нисимов, И.: Ленин и новые горизонты всемирной литературы. IL 4. sz. 163—171. [A világirodalom fejlődésének új útjairól, alapvető eszméiről.]
- Антонов, С.: Борьба или отражение? LG 28. sz. 3. [Az irodalom nevelő szerepéről.]
- Антонов, С.: Деталь. LZs 3. sz. 3. [A részlet jelentősége az elbeszélésben.]
- Астахов, И.: Эстетический субъективизм и проблема прекрасного. О 3. sz. 195—201. [Vitacikk, melyben a szerző a „szépség”-fogalomról szóló néhány sajátmegnyilatkozás ellen lép fel.]
- Борев, Ю.: Заметки о 4 Международном конгрессе по эстетике. I 1. sz. 50—55. [Részletes jelentés.]
- Буковский, К.: Рассказ или очерк? LG 25. sz. 3. [A riport-irodalomról.]
- Васильев, С.: Правда чувства. LZs 43. sz. 3. [A költő lényegéről. A költészet legfontosabb szabályairól.]
- Городецкий, Б.: О некоторых проблемах изучения лирики Пушкина. RLit 1. sz. 25—38. [Puskinnal kapcsolatban a líra lényegéről általában.]
- Гус, М.: Лжеромантика и поэзия эпохи. LZs 44. sz. 3. [Az álromantikáról és korunk poéziséről. Vita a mai realizmus költői lényegéről.]
- Дементьев, А.: Показать реальное богатство советских литератур. DN 1. sz. 239—240. [A testvéri szovjet irodalmak történetének megalkotásáért.]
- Дементьев, А.: У истоков. LG 15. sz. 3. [Ismeretetés Ivanov V. «Формирование идейного единства советской литературы 1917—1932.» Гослитиздат 1960. c. könyvéről.]
- Днепров, В.: Эстетика низменного. VL 5. sz. 76—93. [A freudista esztétikáról.]
- Егоров, А. Г.: Джон Дьюи и его эстетическое «кредо». VoFil 1. sz. 51—63. [A reakciós amerikai ideológia leleplezéséről a filozófia és az esztétika területén.]
- Ермилова, Е.: О ритмическом новаторстве советской поэзии. VL 2. sz. 74—88.
- Забелин, И.: О культуре мышления. NM 1. sz. 158—165. [A művészet jelentőségéről a tudomány számára a „fizika vagy líra” vitával kapcsolatban.]
- Зелинский, К.: Становление метода социалистического реализма. DN 1. sz. 236—238. [A testvéri szovjet irodalmak történetéről és módszereiről. Perio-
dizációs problémák.]
- Зинкус, И.: В борьбе с ложными взглядами. VL 1. sz. 75—88. [A művészetéről mint a társadalmi tudat formájáról.]
- Иванов, В.: Современность и художественное новаторство. K 6. sz. 53—63. [Vitacikk az „igazi” újítás szükségességéről és a stílus individualizmusáról.]
- Кирпотин, В.: О критиках и о критике. LZs 35. sz. 1—3. [A kritikuskok képzéséről, a kritikus nevelő szerepéről, a formák sokoldalúságáról.]
- Коржавин, Н.: В защиту банальных истин. NM 3. sz. 234—246. [A költői formáról.]
- Корин, П.: Мысли об искусстве. DN 1. sz. 207—216. [A modern művészetnek monumentálisnak kell lennie.]
- Курсанов, Г.: Розенталь, М.: Некоторые направления современной буржуазной эстетики. [A negyedik nemzetközi esztétikai kongresszusról.] K 3. sz. 99—108.
- Кучеренко, Г. А.: О методе реализма. VoFil 3. sz. 157—163. [A művészeti módszerről általában és a realizmusról konkrétan.]
- Леонтьева, Т.: Да или нет? LZs 2. sz. 3. [Vitacikk a mai egységes stílusról.]
- Македонов, А.: О многообразии и единстве советской поэзии. LZs 38. sz.
- Манн, Ю.: Поэзия критической мысли. NM 5. sz. 230—245. [Milyennek kell a kritikának lennie? Belin-szkij a kritikáról.]
- Масленников, П.: Социалистический реализм и условность. I 1. sz. 38—41.
- Михалевич, А.: О «холодном интеграле» и о «теплой плоти поэзии». (Пolemическое замечание) О 5. sz. 196—209. [Napjaink költészetének jelentőségéről.]
- Наполова, Т.: Стиль. Манера. Оригинальность. Zv 1. sz. 185—192. [A stílus a tartalomtól és a valóságtól függ. A stílus fogalma.]
- Нельс, С.: Будущее репорта. LZs 14. sz. 3. [Az irodalmi hősek rendelkeznie kell múlttal, jelennel és jövővel.]
- Никифоров, Б.: По отвлеченной формуле. LZs 7. sz. [Vitacikk a mai egységes stílusról.]
- Нонев, Б.: В ответе за судьбы эпохи. IL 2. sz. 205—209. [A szocialista realizmusról, keletkezéséről és lényegéről.]
- Огнев, Вл.: О романтической поэзии. LG 20. sz. 213.
- Платонов, Б.: Еще раз об эстетических отношениях искусства к действительности. Zv 2. sz. 180—186.
- Поликанов, А.: Живая эстетика (рецензия на книгу Мезенцева П.: «Эстетические взгляды В. И. Ленина» Кишнев, 1959). Ne 4. sz. 195—196.
- Радов, Г.: В «яблочко». LG 17. sz. 3. [A riportról szóló vitákhoz.]
- Рыльский, М.: От древности до современности. LG 21. sz. 3. [Ismeretetés a legnagyobb ukrán irodalomtörténész, Beleckij «От древнейших времен до современности» c. könyvéről.]
- Симонов, К.: О современном романе. LZs 41. sz. 3. [A családi regény megszűnéséről.]

Сквозняков, В.: «С натуры» или «из воображения»? VL 5. sz. 59—75. [Az alkotó módszer természetéről.]
Соловьев, Б.: Историческое и повседневное. (Полемические заметки). № 3. sz. 187—201. [Helytelen a „hősiesség” és a „mindennapi” merev elválasztása.]
Тураев, С.: Навстречу будущему. LL 2. sz. 197—204. [A mai elméleti problémák I. Becher megoldásában: a költészet jelentősége napjainkban; milyennek kell az új művészetnek lennie?]

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS ANGLIA

BLUESTONE, G.: Time in Film and Fiction. JAAC XIX. 3. sz. 311—315. [A szerző szerint van kronológiai idő és pszichológiai idő. A regény és a film a maga sajátos eszközeivel kelti fel az emberek időérzetét.]
BOND, R.: Art no Luxury. LMO jan. 35—38. [A szakszervezeteknek nagyobb részt kellene vállalniuk a kultúra terjesztésében, ill. a kultúra terjesztése lehetőségeinek megteremtésében.]
CHAUDHURY, P.: Indian Poetics. JAAC XIX. 3. sz. 289—294. [Az indiai költészet tudomány néhány problémájáról: az irodalom meghatározása, az esztétikai gyönyörködtetés jellege, a költészet értéke és érzelmet ébresztő szerepe.]
HEYL, B.: C. Meanings of Baroque. JAAC XIX. 3. sz. 275—287. [A barokk stílus körül kialakult nézetek tisztázása; a szerző szerint a barokk nem egységes stílus, mozgalmat jelent, hanem tágabb értelemben kell alkalmazni.]
MUDRICK, M.: Character and Event in Fiction. YR L. 2. sz. 202—218. [A szerző szerint a szépirodalomban a teljes és önálló cselekmény a legfontosabb, s nem a jellem, az erény vagy más egyéb tulajdonság. A költészetben a hangsúly a cselekményt meghatározó nyelvre, míg a szépprózában a jellemet meghatározó cselekményre esik. A széppróza, elsősorban a regény sajátossága, hogy a cselekmény folyamatá-

ban megragadott változást és fejlődést hangsúlyozza. Az esemény és jellem elválaszthatatlan egymástól, az esemény nem illusztrál, hanem a cselekmény folyamatában személyek és dolgok egyénítéséhez szolgál eszközzül.]
Щипачев, С.: Коммунистическое воспитание и советская литература. К 5. sz. 34—41. [Az igazi művészi irodalom jelentőségéről a nevelésben.]
Эльяшевич, А.: В поисках «реактивного» стиля. № 1. sz. 185—190. [A formai és tartalmi újításról.]
Эльяшевич, А.: Письма о критике. О 4. sz. 202—209. [A kritikus szerepéről.]
Якименко, Л.: Быть знаменосцами в борьбе за нового человека. LZs 47. sz. 3. [A mai stílusról.]

PIZER, D.: Evolutionary Ideas in Late Nineteenth-Century English and American Literary Criticism. JAAC XIX. 3. sz. 305—310. [Darwin óta a fejlődés eszméje uralkodóvá vált, s elterjedt az a vélemény, hogy az irodalom, az élethez hasonlóan nem statikus, hanem dinamikus, az irodalmi alkotásban a környezet, s nem a szerző a meghatározó erő, s végül, a kritikus vagy irodalomtörténész a természetűdűshöz hasonlít, aki analitikusan figyel és kodifikál irodalmi műfajokat. Taine a környezeti determinizmust hangsúlyozta, Spencer pedig azt, hogy a fejlődés az össze nem tartozó egyfélések egyszerűségétől az összetartozó sokfélések bonyolultsága felé halad. A századvégi kritikusok Taine és Spencer elméletének kombinációját alkalmazzák.]
SUTTON, W.: Contextualist Theory and Criticism as a Social Act. JAAC XIX. 3. sz. 317—325. [A kontextualista kritika és elmélet az elmúlt évtizedekben volt uralkodó, de tagadta a határos irodalmi kritika lehetőségét. Ezért szükséges a bírálata, és a kritikának, mint társadalmi ténykedésnek támogatása.]

CSEHSZLOVÁKIA

Co je kritika, jaká má být, co není, jaká nemá být (Mi a kritika, milyennek kell lennie; és milyen ne legyen) Kultura 7. sz. [L. Csukás István összefoglalóját a VII. Fegy. 1961. 3—4. számában.]
Hlasy před konferencí-Úmění kritizují kritiku. (Hangok a konferencia előtt. A művészek bírálják a kritikát.) LN 7. sz. [A Csehszlovák Írószövetség egyhetes konferenciájának bevezetése. L. Csukás István összefoglalását.]
Literatúra a psychická hygiena. (Az irodalom és a pszichikai higiénia.) KZ 6. sz. [Korunk racionalizmusa nem jelenti az ember elembertelenítését. Beszélgetés a KZ ankétján szlovák írók és orvosok között.]
O živote, literatúre a kritike za ohružlým stolom. (Az életről, irodalomról és a kritikáról a kerekasztal mellett) SP 3. sz. 19—47. [A SP szerkesztőségének ankétjának anyaga. L. Csukás István összefoglalását.]
Problém a úlohy literárnej kritiky a historie. (Az irodalmi kritika és az irodalomtörténet problémái és feladatai) SL 1. sz. 66—79. [A szlovák irodalomtudósok konferenciáján lezajlott vita. L. Csukás István összefoglalását.]
ČERVENKA, M.: O úloze verše v básnickém díle (A verselés szerepéről a költői műben) CL 1. sz. 16—28. [Mért törekszik a költő gondolatainak ritmikus kifejezésére? A ritmus elősegíti a kifejezés költőiségét, módosítja a szavak és a nagyobb nyelvi egységek jelentésfunkcióját, stb.]
EIS, Z.: Beseda o československej socialistickej literatúre. (Beszélgetés a csehszlovák szocialista irodalomról.) KZ 8. sz. [A szocializmus meghozza a cseh és a szlovák irodalom egységét. Beszélgetés Dr. Karol Rosenbaum cikkéről — SP 2. sz. — több cseh és szlovák íróval.]
KARVÁS, P.: O kritike ako činiteľovi kultúrpolitickéj jednoty. (A kritikáról, mint a kultúrpolitikai egység tényezőjéről.) KZ 9. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
HÁJEK, J.: O kritike konkrétne aneb „případ” Kainar.

(A kritikáról konkrétan vagy a Kainar „eset”) LN 1. sz. 2. sz.; II.: 3. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
JUNGSMANN, M.: Co kritika műze. (Mit tehet a kritika) LN 6. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
KARVÁS, P.: O integrácii drámy. (A dráma integrálásáról.) SP 1. sz. 24—39. [A csehszlovákiai drámáról és dramaturgiáról rendezett szemináriumon elhangzott előadás. A szocialista színházhoz, tehát az eszmék színházához ma nem a színpadi montázsokon, az életből vett képeken, hanem a valódi dráman keresztül vezet az út.]
KLEIN, O.: Úmění jako veda. (A művészet, amely olyan, mint a tudomány) Kultura 5. sz. [A költő és a biológus, az analitikus költészet. A tömegek passzív és aktív részvétele a költészetben. Beszélgetés Miroslav Holub költővel.]
KLEIN, O.: Úmění jako človek. (A művészet legyen olyan, mint az ember) Kultura 5. sz. [Riport a művészet új realizmusáról, az ifjúság törekvéseiről. A cinizmus és a sematizmus ellen.]
LUKÁŠOVÁ, R.: O literatúre i recitaci — o dětech, učitelích i rodičích. (Az irodalomról s a szavalásról — a gyermekekről, tanítókról és szülőkről.) LN 11. sz. [Az irodalmi nevelés az iskolában és otthon.]
MATHAUSER, Z.: Člověk a umění dneska. (Az ember és a ma művészete) LN 1. sz. [A hasonló témájú szovjet viták összefoglalása. A mai művészet a tömegek művészete s egyúttal intellektuális jellegű.]
MÍČKO, M.: Kritika umění, umění kritiky. (A művészet kritikája, a kritika művészete) Kultura 6. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
MRÁZ, A.: Čítatelia a dramatická literatúra. (Az olvasók és a drámai irodalom.) KZ 6. sz. [A mai dráma és a színpad, a mai dráma és az olvasók viszonya. A drámaikat könyv útján is terjesztani kell!]
ORLOVOVÁ, R.: Kopelev, Lev: Bez minulosti a budoucnosti. (Múlt és jövő nélkül.) SvětLit 1. sz. 1—22. [A világ különböző országainak „haragba jött” ifjúsága. Megjegyzések a külföldi fiatal íróiról. Az öreg

- Anglia s a fiatal Amerika céltalan fiataljai. A fiatal franciák, akiket „becsapott az élet”. Németországban: a romok közt élő ifjúság. A „világ végének” előestéjén. A hidegháború „elveszett nemzedéke”.]
- PISÚT, M.: Úvaha o modernizmu. (Tanulmány a modernizmusról.) SP 2. sz. 20—23. [Modernizmus és haladás a fiatalok és a hagyományok viszonyának problémájáról.]
- PONTÁČAN, J.: Úskalia modernizmu (A modernizmus zátonyai.) KŽ 11. sz. [Az avantgardizmus és a szocialista költészet viszonyáról. Az avantgardisták mindenütt a polgári társadalom válságát, társadalmi változások szükségességét jelzik, de sehol sem tudják a döntő kérdéseket megoldani.]
- ROSENBAUM, K.: Skutočnost a cieľ. (Obsah pojmu ceskoslovenská socialistická literatúra.) (A valóság és a cél. A csehszlovák szocialista irodalom fogalmának tartalma) SP 2. sz. 1—5. [Meg kell teremteni a feltételeket a két nemzeti irodalom közös szellemi arckának kialakítására. A csehszlovák szocialista irodalom fogalmának tartalma sokban realitás, de sokban még csak elerendő cél. De megvannak az előfeltételei annak, hogy közzelfogható valósággá válhasson.]
- RYBÁK, J.: O socialistickou umleckou kritiku. (A szocialista művészeti kritikáról) LN 5. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- RYBÁK, J.: Mluvit k miliónům lidí. (Emberek millióihoz szólni) LN 9. sz. [A kritikáról rendezett konferenciával kapcsolatban. L. Csukás István összefoglalását.]
- ŠKAMLA, J.: Naša poéza a okná do sveta. (Költészetünk és a világba nyíló ablakok) KŽ 4. sz. [A mai líra

- feladatai és küldetése. Mit valósított meg ebből a világ lírája, mi a szlovák líra sajátos feladata?] ŠPITZER, J.: Čo po konferenci o umeleckej kritike? (Mit tegyünk a művészi kritikáról szóló konferencia után?) KŽ 10. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- ŠPITZER, J.: Slovenská literárna kritika — stav, perspektívy. (A szlovák irodalmi kritika helyzete, perspektívái.) SL 1. sz. 3—25. sz. [Előadás a kritikuskok 1960. szeptember 5-én rendezett aktíváján. L. a. 3. sz.-ban Csukás István összefoglalását.]
- ŠTOLL, L.: Úkoly a odpovednost umeleckej kritiky. Kultúra 8. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- ŠTOLL, L.: O úlohách socialistickej umeleckej kritiky. (A szocialista művészeti kritika feladatairól.) KŽ 8. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- ŠTOLL, L.: Problémy a úkoly současné kritiky. (A jelenkori kritika problémái és feladatai.) LN 8. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- TOMČÍK, M.: Marxistická kritika a moderné umenie. (A marxista kritika és a modern művészet) KŽ 10. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- VRBA, F.: Básnik, kritik — a čtenář. (A költő, a kritikus — és az olvasó) LN 4. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]
- ZÁVADA, V.: Co nás těší, co nás pálí. (Mi okozza örömmünket, mi gyötör) LN 2. sz. [A mai cseh költészet eredményeiről és hibáiról: ezzel kapcsolatban a költők, a kritika és a közönség feladatai.]
- ZÁVADA, V.—KOVÁŘÍK, E.—TREFULKA, Jan: O literatúre a kritice. (Az irodalomról és a kritikáról) LN 5. sz. [L. Csukás István összefoglalását.]

FRANCIAORSZÁG

- BUTOR, M.: L'usage des pronoms personnels dans le roman. TM 178. sz. 936—948. [Butor tanulmányában azt a kérdéskört vizsgálja, hogy a regényben (általában: az elbeszélő prózában) milyen hatásokat lehet elérni a történés egyes szám első és harmadik személyű előadásával, illetve hogy az egyesszám második személyű elbeszélésnek milyen lehetősége, szükségszerűsége van. Egyebek között különbséget tesz az első személyben és az ún. „monologue intérieur”-ben előmondott történés között.]
- CATESSON, J.: Théorie des ensembles pratiques et philosophiques. Cr 167. sz. 343—356. [Vélemény Jean Paul Sartre: Critique de la raison dialectique c. könyvének első kötetéről.]
- DAIX, P.: Introduction à un dialogue avec le R. P. Guissard sur les „Droits de la littérature”. LFR 878. sz. [A tanulmány R. P. Guissard, katolikus szerző könyvét (az Écrite en notre temps-t) kritizálva szembeállítja az irodalom felfogásáról vallott marxista és idealista koncepciót. Kimutatja, hogy mennyire alaptalanok a szocialista realizmusra szórt vádak, bezonyítja Guissard nézeteinek avultságát.]
- DUFRENNE, M.: La critique de la raison dialectique. Es 4. sz. 675—692. [Bírálat Jean Paul Sartre ismert, azonos című munkájáról.]
- FISCHER, J. O.: Politique et poésie au XIX^e siècle. (Le cas de Béranger) P. 96. sz. 68—77. [A XIX. század első felének francia irodalmából emeli ki egy érdekes kérdéskomplexust a szerző: vajon e kornak azon írói, akik azt állították önmagukról, hogy írásműveikben nem szándékoznak politizálni (pl. a vizsgálat középpontjába állított Béranger mellett Stendhal) — tényleg politikai meggyőződés nélkül alkotnak? A tanulmány — konkrét elemzések konklúziójaképpen — rámutat arra, hogy pl. Béranger látszólagos, csak nyilatkozatokban kifejezésre jutó politikamentessége tulajdonképpen politika: élénk protestálás a kor uralkodó burzsoá-arisztokrata politikai gyakorlata ellen.]
- LE BOT, M.: Les théories artistiques de S. M. Eisenstein. P 97. sz. 83—100. [A tanulmány S. M. Eisensteinnek,

- a nagy szovjet filmrendezőnek a filmművészet társadalmi szerepéről és a film művészi kifejező eszközeinek problémájáról vallott nézeteit elemzi; kapcsolatba hozva azt művészi gyakorlatának eredményeivel is.]
- LE DUC, J.: Les responsabilités du cinéma. RDM 6. sz. 232—245. [A szerző foglalkozik a filmművészet napjainkban annyira megnövekedett népszerűségével, kutatja ennek okait. Felvet néhány, a nézőközönséggel kapcsolatos problémát; majd szól a jövő feladatairól.]
- LÖP, É.—SAUVAGE, A.: Essai sur le nouveau roman. I. NCr 124. sz. 117—135. [Az „új regény”-ről értekezve, a marxista igényű tanulmány három mal francia regényíróról állít a vizsgálat középpontjába: Nathalie Sarraute-ot, Alain Robbe-Grillet-t és Michel Butor-t. A tanulmány — amely jelzése szerint egy három részből álló, folytatódólagosan megjelenő cikksorozat első része — először az új regényírók mindegyikére jellemző közös vonásokról (az elsősorban a balzaci hagyomány által szentesített klasszikus realizmus elutasításáról, új, napjaink életének megfelelő regénytechnikai eszközök kereséséről) szól, majd specifikumait — Sarraute szubjektívista vonásait, Robbe-Grillet és Butor „chosizmusát” elemzi, bírálja.]
- PICHOIS, CL.: Vers une sociologie historique des faits littéraires. RILF 1. sz. 48—57. [A tanulmány Robert Escarpit: „Sociologie de la littérature” c., 1958-ban megjelent könyvével vitatkozik. Az irodalomtörténet és a szociológia viszonyát taglalja; s általában érvelni kíván konklúziójában az irodalom tényének szociológiai szempontú vizsgálatát nem alapvető szemléleti módnak, hanem a megismerés egyik lehetőségének ismeri el.]
- ROBERT, M.: L'imitation souveraine. TM 179. sz. 1124. [A tanulmány részlete egy nagyobb munkának, amely a regényirodalomban előforduló utánzásokat, eredeti alkotásokat az irodalmi forrásokhoz való viszonyát tárgyalja. Érdeklődésének homloktérben különösen három mű áll: Cervantes Don Quijote-ja, Gogol Holt lelkéje és Franz Kafkának A kastély c. regénye.]

JUGOSZLÁVIA

- BIHALJI-MERIN, O.: Predeli snova i nevesnog. (Az álmok és a tudattalan tájai.) Knj 5. sz. 393—404. [A lélekelemzés, és a „kollektív” álom a modern nyugateurópai irodalomban és művészetben — freudista alapon.]
- BIHALJI-MERIN, O.: Rastvaranje oblika i umetnost instinkta. (Az alakok feloldása és az ösztön művészete.) Knj 2. sz. 97—115. [Fejezetei: Költészet és valóság — A tónus kötöttsége és szabadsága — Út az absztraktrakt felé.]
- BIHALJI-MERIN, O.: Stvaralaštvo i mase. (Az alkotás és a tömegek.) Knj 1. sz. 36—42. [Marxista megalapozottságú történeti áttekintés: a felszabadulás során öntudatra ébredő néptömegek egyre jobban hallatják hangjukat a művészi élet különféle területein is.]
- ČOŠIĆ, B.: Pozitivni i negativni roman. (Pozitív és

- negatív regény.) Knj 1. sz. 64—72. [A nyugat-európai formabontás áttekintése.]
- ČOŠIĆ, B.: Kafka bez oreola. (Kafka dicsőfény nélkül.) Knj 2. sz. 162—170. Sudbina fantastike. (A fantaszti-kum sorsa.) Knj 3. sz. 254—259. [Kafka regényírói művészetének elemzése.]
- JEREMIĆ, M. D.: Smisao teorije odraza u estetici. (A tükröződéselmélet értelmezése az esztétikában.) Knj 1. sz. 37—49. [A lenini művészetmeghatározásból kiindulva.]
- ODN [Auden], V. H.: Parohija greha. (A bűn szenvedélyes kedvelése.) Knj 3. sz. 244—253. [Jegyzetek a detektivregényről.]
- PETROVIĆ, A.: Fantastično i realizam. (Fantasztikum és realizmus.) Knj 1. sz. 3—20. [A fantasztiikum szerepe a romantikusoknál és a nagy orosz realistáknál.]

KÍNA

- AN CHI [AN JI]: Some Distinctive Features of Chinese Classical Narrative Poetry. ChL 5. 113—22.
- CAO DAO-HENG: Ye tan shan-shui-shi de xing-cheng yu fa-zhan. (Ismét a tájleíró vers kialakulásáról és fejlődéséről.) W 2. 26—33.
- HONG YI-RAN: Tan-tan you-guan shan-shui-shi jie-jing de ji-ge wen-ti. (A tájleíró vers osztályjellegének néhány kérdéséről.) W 2. 34—40.
- JIE-MIN: Wen-xue-shang gong-ming de ji-chu shi shen-ma? (Mi az irodalmi rezonancia alapja?) W 2. 10—18.

- LIU LI-PING: Wen-xue de gong-ming xian-xiang ji qi fa-sheng de yuan-yin. (Az irodalom rezonancia-jelenségei és keletkezésük oka) W 2. 1—9.
- Ye Xiu-shan: Shan-shui-shi de jie-ji-jing wen-ti. (A tájleíró vers osztályjellegének kérdése) W 2. 22—25.
- ZHANG BAO-XIN: Lun xi-ju zhong-tu. (A drámai konfliktusról) W 2. 54—65.
- ZHANG ZHEN-YU: Ru-he ren-shi gong-ming xian-xiang? (Hogyan ismerjük föl a rezonancia jelenségét?) W 2. 19—21.

LENGYELORSZÁG

- DĄBROWSKA, M.: Pisane z prykością. (Bosszúságból írva) ZL 10. sz. [A műfordítás és a műfordítás-kritika néhány problémája.]
- GROCHOWIAK, S.: Hieroglify i osobowość. (Hieroglifák és a személyiség) NK 5. sz. [A „Beszélgessünk a költészetéről” c. sorozatban jelent meg a cikk, s Antoni Słonimski költészetéből kiindulva a mai lengyel költészetnek főleg kifejezési formáit érintő problémákat feszegeti.]
- JASTRUN, M.: Rekolekcje poetyckie. (Költői áhitat) NK 8. sz. [Jastrun előbb általában a költészet feladatáról, szerepéről (a megismerés eszköze) beszélve, s azt pszichológiai művészetnek nevezve, a mai lengyel költészetet vizsgálja. Megállapítja, hogy a modern lengyel költészet termékeinek lélektani hatása inkább ijesztő, mint nyugtató erejű; a cikk nem értékelő, hanem inkább útkereső jellegű.]
- LISIECKA, A.: Poezja i rzeczywistość. (Költészet és

- valóság) NK 14—15. sz. [A „Beszélgetés a költészetéről” c. sorozat zárócikke. A modern lengyel költészetet főleg a realizmus szempontjából vizsgálja.]
- NEPOMUCEN MILLER, J.: Poezja znakowanie (Prze-stankowanie jako sztuka). [A jelzés költészete (Az írásjel mint művészet)] Tw 3. sz. 70. [Az írásjel-használat új módszereinek művészi lehetőségeivel foglalkozik a cikk, Beniowski, Słowacki mellett Aragon, Cocteau, Apollinaire írásjeleit vizsgálva.]
- SOKORSKI, W.: Zmartwienia literackie. (Irodalmi gondok) PK 14. sz. [Hogy a társadalmi élet egyre nagyobb ütemű változását követhesse, a szocialista irodalomnak szorosabbra kell fűznie az étellel való kapcsolatát.]
- WILKOŃ, A.: O powieści społecznej. (A társadalmi regényről) ZL 12. sz. [A cikk a „társadalmi regény” irodalmi szakkifejezés pontos meghatározására törekszik.]

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

- Das Bild des neuen Menschen gestalten. So 16. sz. [Az élet és a költészet egysége. A revizionizmus elleni harc az irodalomelméletben. A haladó kelet és nyugatnémet írók egysége. Magasabb követelményeket az írószövetség munkájával szemben.]
- Entwicklungsprobleme unserer sozialistischen National-literatur. So 20. sz. [A német irodalom feladata: A szocializmus építésének szolgálata. Hiányszavak a szocialista valóság megragadását illetően. A nyugat-német háborús törekvések bírálata. Haladó nyugat-német művek kritikai átvétele. Az emberek tudatában végbement változás értékelése. Haladó hagyományok ápolása. Műfaji problémák. Dráma: konfliktusok megvalósításának lehetősége (Becher, Strittmatter). Líra: A szocialista költői egyéniség megteremtése.]
- Krieg und Frieden in der neuen deutschen Literatur. So 5. sz. [A berlini Humboldt-egyetem német intézetének konferenciáján elhangzott vita anyaga.]
- ABUSCH, A.: Um das sozialistische Menschenbild in unserer Literatur. So 9. sz. [Az elmúlt évek legnagyobb eredményének a revizionizmus elleni irodalmi harcot tekintik. A mai német irodalom problémái.]
- BARTKE, E.: Zu einigen Grundfragen der marxistisch-leninistischen Ästhetik. ZPh 4. sz. 438—452. [Nap-jainkban a marxista-leninista esztétika alapvető

- tétele érvényesül: Életközelség, a kommunizmus felépítésének gyakorlata és a művészi gyakorlat közötti kapcsolat. Az író felveti a kérdést a Szovjetunióban megjelent tankönyvvvel kapcsolatban, hogy helyes lenne az abban felvetett koncepciók szellemében a mai német esztétika tudományos jellegét felülvizsgálni. Hogyan oldja meg az esztétika a párt által megszabott feladatokat, hogyan járul hozzá a kultúra terjesztéséhez, a társadalom és művészet kölcsönhatásához? A cikk írója felveti a szocialista realizmus fejlődésének eredményeit, a formalizmus és a dekadencia elleni harc fontosságát.]
- DIERSEN, I.: Kritik des Militarismus und Gestaltung der nationalen Perspektive in Anna Seghers Roman: Die Toten bleiben jung. WB 1. sz. 80—98. [A kritikai és szocialista realizmus közötti különbség elemzése Anna Seghers regénye kapcsán.]
- HAMANN, R.—HERMAND, Jost: Naturalismus. WB 1. sz. 194—197. [A naturalizmus, mint lezárt áramlat tárgyalása. A cikk érnyé, hogy a naturalizmus munkásirodalmával is foglalkozik. Hiánya, hogy nem emeli ki kellően azt a nagy társadalmi változást, ami a naturalizmus korára jellemző, így elvész az irányzat osztálytartalma is.]
- HERING, H.: Bemerkungen zu Theater und Film.

SF 1. sz. 186—176. [Színház és film kapcsolata.] KAISER, H.: Partisanen des Konformismus. NDL 3. sz. 161—164. [Beszámoló a német írók hatodik, az NSZK-ban megrendezett nemzetközi kongresszusáról.] KESSLER, H.: Zur Kultur-Politik der Adenauer-CDU. Einheits 3. sz. 434—446. [A bonni kultúrpolitika jellemző sajátosságai az egyházi és militarista körök növekvő befolyása és a DDR elleni kulturális hadjárat.] KURELLA, A.: Der Sozialismus und die bürgerliche Kultur. Einheits 1. sz. 77—91. I. rész. [A polgári kultúra alap és kiindulópont a szocialista kultúra számára. A polgári kultúrájait megfelelő kritikával kell átvennünk és magunkévá tennünk.] KURELLA, A.: Der Sozialismus und die bürgerliche Kultur. Einheits 4. sz. 619—637. [A háború befejezése óta a munkássztály és a polgári értelmiség közötti új kapcsolatokról. 1928 óta új kommunista gárda nevelődött. A német polgárság elszakadt a realizmustól, dekadenssé vált. A múlt kultúrtermékei között kritikai válogatásra van szükség. Mindent nem vehetünk át, de harcolni kell olyan nézetek ellen is, amelyek mind ennek az elvetését hirdetik. Végül a kulturális tömegmunka jelentőségéről.] KURELLA, A.: Von der nationalen Bedeutung unserer sozialistischen Literatur. So 8. sz. [A német írók ötödik kongresszusáról. A kelet-német irodalom feladatairól: a jelen problematikájával foglalkozó művek sürgetése, a nyugatnémet irodalom elemzésének szükségessége, és a klasszikus irodalom kritikai érték elérésének fontossága.] LANGE, A.: Haben Schriftsteller Probleme? So 7. sz. [Az irodalom pártosságáról. A szocialista realizmus továbbfejlesztéséről. A humanista tradíciók ápolásáról. A haladó nyugatnémet irodalom ismertetéséről.] LANGE, A.: Noch einmal: Haben Schriftsteller Probleme? So 15. sz. [Fő probléma: Az irodalom nem tud lépést tartani a társadalmi és gazdasági fejlődéssel. Fiatal íróink nem kapnak elegendő támogatást.] LANGE, M.: Johannes R. Becher zur Rolle der Literatur in unserer Epoche. Einheits 5. sz. 718—727. [Irodalmi megújulás csak a munkássztállyal szoros kapcsolatban lehetséges. Az új irodalomnak a munkássztály felszabadításának szolgálatában kell állnia. A német szocialista irodalomnak a nemzet nagy törté-

nelmi feladataihoz kell kapcsolódnia. A szocialista író is részt vesz aktívan a társadalmi átalakulásban. Az írói szabadság elválaszthatatlan a nemzet szabadságától. A szocialista irodalom funkciója a kultúrpolitikában: a tömegek esztétikai nevelése.] LEWIN, W.: Auf dem Wege zur hohen künstlerischen und ideologischen Qualität unserer sozialistischen Literatur. Einheits 3. sz. 418—434. [A német írók ötödik kongresszusán felvetett problémák közül a szerző a fiatal írókkal és alkotásaikkal foglalkozik.] SCHNURRE, A.: Kritik und Waffe zur Problematik der Kurzgeschichte. DR 1. sz. 61—67. [Az anekdota, a vázlat és az elbeszélés műfaji problémái; eredetük, társadalomformáló szerepük. Mi az oka annak, hogy a „rövid történet” Németországban nem a háború előtt, hanem csak a háború után vált irodalmi műfajjá. Wolf Borchertől, ennek a műfajnak német képviselőjéről.] SCHUMANN, H.: Zum Problem des kritischen Realismus bei Steinbeck. Zfa 1. sz. 103—106. [A szerző nagy érdeme, hogy Steinbeck eddigi kritikusával ellentétben az író tevékenységét marxista szemszögből elemzi.] SCHWONKE, M.: Vom Statsroman zur Science Fiction. DL 2. sz. 122—125. [Egy természetudományos és technikai utópia történetének és funkciójának vizsgálata Platonon, Moruson, Campanellán keresztül Huxley-ig és Orwellig.] SIMONS, E.: Parteilichkeit und schöpferische Freiheit des Schriftstellers. NDL 4. sz. 53—68. [Gottfried Benn műveivel kapcsolatban az alkotói szabadság és a pártosság problémájáról.] TRIPMACKER, W.: Literaturpropaganda und Buchwerbung. BdB 1. sz. 7—10. [A könyv- és irodalompropaganda szerepe a kultúrforradalomban.] WELLES, R.—WARREN, A.: Theorie der Literatur. DL 3. sz. 212—215. [1. Az irodalomtudomány módszerei problémái. 2. Ontológia. 3. Az irodalmi mű formakérdései. 4. Irodalomtörténet elmélete.] WELM, H.: Sozialistische Überlegenheit mit unserer Literaturpolitik sichtbar machen. BdB 8. sz. 121. [A szocialista megfontoltság szerepe a könyvkiadás területén. Különös tekintettel a nyugatnémet könyvtermékekre.]

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

JACOBS, H.: Bürgerlicher Humanismus und sozialistischer Humanismus. GZ 1. sz. 14—45. [A polgári szerző szerint csak egyféle „tisztta” humanizmus létezik. A szocialista humanizmus létét és jelentőségét elismeri ugyan, de mindvégig érezhető, hogy fogalmi meghatározásaiban az általános, társadalmak és osztályok felett álló örök eszmék apostolaként igyekezik feltüntetni.]

[EFREMOW, I.: Von der Phantastik in der Literatur. GZ 2. sz. 87—90. [A jövő társadalmával foglalkozó regényíró feladatai: világosabb és realisabb elképzeléseket adni az eljövendő korról. Az eddigi fantasztikus regényekben technikai leírásokkal találkozunk, a jövő regényében a belső emberábrázolásra kell súlyt fektetnie az íróknak.]

OLASZORSZÁG

b. s.: Qualcosa di nuovo nel teatro italiano. Ri 2. sz. 148—150. [Az 1960/61-es színházi évad három nagy jelentőségű darabjáról (Eduardo de Filippo: Il sindaco del rione Carità, Giovanni Testori: Atrialda és Roli-Vincenzo: Sacco és Vanzetti) és ennek kapcsán arról az új levegőről, melyet ezek a darabok az olasz színpadra hoztak.] ARCHANGELI, A.: Controconsiderazioni sulla poesia italiana. Fle 21. sz. [Vitaközik S. Quasimodo Pratóban tartott előadásával.] ARGAN, G. C.: Arte moderna. Let 49—50. 3—15. [A modern és nem mai művészet útja, problémái 1884-től számítva napjainkig. A „modern” művészet ma is uralkodó problémája — az embernek konkrét és tevékeny részvétele a társadalom életében és a kortörténelmének harcaiban — még ma is megoldásra vár.] BERTACCHINI, R.: Il neorealismo e le tecniche narrative. C 3. sz. 360—362. [Az Il Verri c. folyóirat 1960. februári különszámáról, amely az olasz elbeszélő irodalom jelenlegi helyzetével és az új írói technika kapcsolatával foglalkozik.] CERRONI, U.: La filosofia politica di Giovanni Gentile. Soc 3. sz. 302—320. [A Croce- és Gentile-hatás jelentő-

sége az olasz kulturális életben, korukban majd, haláluk után hirtelen megszűnés, G. történetfilozófiájának vizsgálata.] CHIARINI, P.: Brecht e Lukács a proposito del concetto di realismo. Soc 1. sz. 38—55. [Chiari „L'avanguardia e la poetica del realismo” c. a Laterza cégnél megjelenő könyvének egy fejezete. Lukács György elutasító véleménye az avantgarde művészetről, ennek okairól. L. viszonya Brecht-hez, akit formalizmussal vádol.] CHIARINI, P.: Brecht, il realismo e l'avanguardia. Eul 8. sz. 32—48. CHIARINI, P.: Tendenza poetica e fondamento teorico nel teatro epico brechtiano. Contemporaneo 35—36. sz. 7—27. [Chiari „L'avanguardia e la poetica del realismo” c. kötetének egy részlete.] DE MARCHI, L.: In Polonia fiorisce la satira. Fle 21. sz. [A Lengyelországban virágzó satíriairodalomról — ennek okairól — és a krakkói Slawomir Mrozek munkásságáról.] FASOLI, G.: Problemi medievali nella storiografia risorgimentale. C 2. sz. 143—155. [1961. jan. 16-án a bolognai egyetem aula-jában tartott előadás az 1960—61. tanév beköszöntése alkalmából.]

- FERRATA, G.: Motivazioni e pronunciamento sul realismo. Soc 1. sz. 87—96. [Carlo Salinari „La questione del realismo” (Milano, 1960), „Miti e coscienza del decadentismo italiano” (Milano, 1960) és Galvano della Volpe „Critica del gusto” (Milano, 1960) c. kötetének megjelenése nyomán újra feléledt a realizmus és a marxista esztétika közti vita. Most a lap megnyitja a fenti cikkel a fórumot, alkalmat adva a vita kiszélesítésére. Ferrata Salinari realizmus koncepciójával száll vitába.]
- FERRETTI, G. C.: Carlo Salinari: La questione del realismo. Milano, 1960. Ri 3. sz. 408—410. [Könyvismertetés. (Salinari 1954—1958 közt megjelent kritikáinak gyűjteménye).]
- FERRETTI, G. C.: Naturalismo e trascendenza nell'opera di Giovanni Testori. Contemporaneo 34—35. sz. 19—37. [Testori munkásságának elemzése az 1954-ben megjelent II dio di Roserio-tól a legfrissebb munkáig.]
- GRANA, G.: Idealismo e realismo in Dante: recenti studi italiani. C 3. sz. 335—352. [Montanari, Guzzo, Vallone, Santangelo és Barbi egy-egy új, vagy második kiadásban megjelent tanulmányának összefoglalása. Danténak az idealizmus- és a realizmusról való megnyilatkozásait vizsgálja.]
- JENS, S.: Letteratura moderna e realtà moderna. Be 3. sz. 298—314. [Az irodalom és valóság viszonya. Az író szerepének, jelentőségének vizsgálata az ókortól napjainkig; jelentőségének növekedésével együtt nő feladata. Hogy ábrázolják a német írók a mai valóságot, azt a változást, amely napjainkban végbemegy. A nyugati és a keleti országok íróinak helyzete és lehetősége.]
- LANDUCCI, S. C.: Per lo studio del pensiero politico di Francesco de Sanctis. Soc 3. sz. 335—375. [Franco Ferri „Il Mezzogiorno e lo Stato unitario” (1960, Einaudi) címen megjelent, de Sanctis 1870-ig megjelent politikai írásainak gyűjteményes kiadása alkalmából az író politikai nézeteinek elemzése.]

- LEPRE, A.: Polemiche romantiche. Soc 1. sz. 56—72. [Az első olasz romantika vitának — amelyet Mme de Staël 1816-ban megjelent levele (a Biblioteca Italiana-ban) kavart fel — történeti értékelése.]
- MACRI, O.: Un'antologia negativa della poesia moderna. Let 49—50. sz. 16—30. [Az Elena Croce szerkesztésében megjelent Poeti del Novecento italiani e stranieri (Einaudi, 1960) c. antológiáról. Szemlélete, válogatása hibás, sőt káros. Még sem emlékezik kisebb népek (pl. a magyar, görög, lengyel) lírájáról. A Függelékben felsorolt életrajzi adatok közt is sok a hiba.]
- MASINI, F.: Gottfried Benn o del suicidio lirico. Soc 2. sz. 200—217. [Benn költeszetének elemzése.]
- MASTROIANNI, G.: I principi del Croce. Soc 3. sz. 283—301. [Croce felfogása a történelmi materializmusról — elsősorban Antonio Labrioláról írt dolgozatai alapján.]
- MAZZONE, A.: III. Congresso della Hegel-Gesellschaft. Vienna, 1960. Soc 3. sz. 397—403. [Az 1961. nov 12—20. között Bécsben tartott Hegel-kongresszusról. Beszámoló és értékelés.]
- MUSOLINO, R.: Sul „realismo” di Balzac. Contemporaneo 34. sz. 76—93. [Galvano della Volpe „Critica del gusto” c. könyvének Balzac realizmusáról vallott teóriájával száll vitába, bőven idézve Lukács Györgyöt is.]
- QUASIMODO, S.: Considerazioni sulla poesia. Fle 19. sz. [Quasimodónak Pratóban tartott előadása a mai költészetről.]
- ROSSANDA, R.: Carlo Salinari. Miti e coscienza del decadentismo italiano. (Milano, Feltrinelli, 1960.) Ri 5. 483—484. [Könyvismertetés.]
- ZOLLA, E.: Proust e la politica di potenza. NA 49—50. sz. ápr.—máj. 103—116. [Proust alakjainak és a közöttük kialakuló emberi kapcsolatoknak a vizsgálata az imperializmus korában — a „Recherche...” alapján.]

ROMÁNIA

- Raport la cea a treia consfătuire pe țară a tinerilor scriitori (26—27 decembrie 1960). (Beszámoló a fiatal írók harmadik országos kongresszusáról. 1960. dec. 26—27.) VR XIV. 1. 127—147. [A fiatal írók harmadik országos kongresszusa részletesen foglalkozik a próza és az aktualitás kérdéseivel, a költészet és forradalmi magatartás kérdésével, a dramaturgia, az irodalmi kritika időszéri feladataival, a gyermekirodalom legfontosabb kérdéseivel és az ideológiai tisztaság, a valóságismeret és a művészi eszközök fontosságával.]
- CĂLINESCU, M.: Critica literară și actualitatea. (Az irodalomkritika és az aktualitás) GL VIII. 14. [A kritikus és az olvasó közti viszonyról.]
- CĂLINESCU, M.: Judecata de valoare și rolul educativ al criticii literare. (Az értékes ítelet és az irodalomkritika nevelő szerepe) GL VIII. 15. [A kritika elsőrendű feladata értékes és előrevívó ítéletet formálni az illető műről. Ezért nagy felelősség terheli az irodalmi kritikát: mit mond, és hogy mondja azt, mennyiben segíti elő az olvasóközönség véleményének, műveltségének, ítéletalkotásának formálását. A kritika legyen objektív és sziszta, és harcraoljon mindig a hibás és elavult nézetek terjesztése ellen.]
- DIMA, S.: Inovație și conținut în realismul socialist. (Újítás és tartalom a szocialista realizmusban) SB XII. 1. 37—43. [Maga az élet mindig követel újat a művészetektől, az irodalomtól, hogy kifejezze velük az új jelenségeket, új tartalmakat. Minden kor hoz újítást, így a szocializmus építésének időszaka. Az író új módszereket választ az új típusú élet, új

tipusú emberek tipikus ábrázolására és az élet magasabb humanista tartalmának bemutatására. (Pl.: Arbuzov: Irkutszki történet, Jelebeanu: Hiroshima mosolya.)

- DORIAN, D.: Conflictele și problematica actualității. (A konfliktusok és az aktualitás problematikája). VR XIV. 2. 111—119. [Az irodalom rögzíteni köteles azt a minőségi változást, amely az ország szocialista életében tükröződik.]
- GAVRILIU, L.: Criticul tânăr și cunoașterea vieții. (A fiatal kritikus és az élet ismerete). SB XII. 2. 46—47. [A fiatal kritikusok feladata, hogy jól ismerjék a szocialista valóságot és ennek alapján segítsék az írókat a szocialista építés nagy feladatainak hű és valóságos ábrázolásában.]
- GHILIA, AL. I., OPREA, AL.: O convorbire despre conflictele și problematica actualității. (Beszélgetés a konfliktusokról és az aktualitás problémájáról). VR XIV. 1. 116—126. [Akkor, amikor már az egész ország a szocializmus gazdasági talaján áll, maga a regény konfliktusának természete is meg fog változni. A regény konfliktusának azokat a változásokat fogja tükrözni, amelyek a szocializmus hatására mennek vége az emberek tudatában.]
- PETROVEANU, M.: Umanism și realism socialist. (A humanizmus és a szocialista realizmus) GL VIII. 4. [A szocialista-realista irodalom a szocialista emberrel foglalkozó tudomány és mint ilyen, hű a szocialista elmélethez és gyakorlathoz.]

KÜLFÖLDI IRODALOMTÖRTÉNETI FOLYÓÍRATOK REPERTÓRIUMA 1959

Az eddig is évfolyamonként közölt irodalomtörténeti repertórium folytatása. Annyiban különbözik tőlük, hogy ezúttal megkíséreltük az anyag áttekinthetőbb közlését: az irodalomelméleti közleményeket is az egyes nemzeti irodalmaknál hozzuk, az irodalomtörténeti anyagnál pedig kettős abc-rendszerrel igyekszünk megkönnyíteni olvasóink munkáját. Az egyes írók betűrendjén belül a cikkeket szerzőik betűrendjében tesszük közzé. Utalószámaink az összehasonlító vizsgálat megkönnyítésére szolgálnak; amelyik közleményben más vonatkozás is van, mint ahol itt közlésre kerül, arra a megfelelő helyen az érdekelt nemzetet és azon belül a sorszámat idézve hívjuk fel a figyelmet.

Az 1959. év irodalomelméleti anyagát még a régi módszerrel, e repertóriumon belül közöljük. Azzal, hogy itt az irodalomelméleti anyag nem tagolatlanul, hanem a nemzeti irodalmakra felbontva tanulmányozható, az áttekinthetőséget akartuk elősegíteni.

A feldolgozott folyóiratok jegyzéke

ACI	= Antiquité Classique (Belgium)	DZfPH	= Deutsche Zeitschrift für Philosophie (NDK)
AdeB	= Annales de Bourgogne (Franciaország)	E	= English (Anglia)
AÉSC	= Annales Économies-Sociétés-Civilisations (Franciaország)	ÉA	= Études Anglaises (Franciaország)
AfKg	= Archiv für Kulturgeschichte (NSzK)	EC	= Essays in Criticism (Anglia)
AL	= American Literature (USA)	ÉCI	= Études Classiques (Franciaország)
Alt	= Altertum (NDK)	EHR	= English Historical Review (Anglia)
ASR	= American Slavic and East European Review (USA)	EJ	= English Journal (USA)
AQ	= American Quarterly (USA)	ELH	= Journal of English Literary History (USA)
Be	= Belfagor (Olaszország)	EN	= Encounter (Anglia)
BGB	= Bulletin de l'Association Guillaume Budé (Franciaország)	ES	= English Studies (Hollandia)
BHR	= Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance (Svájc)	Es	= Esprit (Franciaország)
BRAE	= Bolletín de la Real Academia Española (Spanyolország)	Ét	= Études (Franciaország)
C	= Convivium (Olaszország)	EtG	= Études Germaniques (Franciaország)
CH	= Cuadernos Hispano-americanos	Eu	= Europe (Franciaország)
ChL	= Chinese Literature (Kína)	Fil	= Filológia (Brazília)
CL	= Comparative Literature (USA)	Fle	= Fiera Letteraria (Olaszország)
CLJ	= Classical Journal (USA)	FM	= Le Français Moderne (Franciaország)
CLQu	= Classical Quarterly (Anglia)	FouFo	= Forschungen und Fortschritte (NDK)
CLRe	= Classical Review (Anglia)	FR	= Filologia Romana (Olaszország)
CM	= The Cornhill Magazine (Anglia)	FS	= French Studies (Anglia)
Cont	= Contemporanul (Románia)	GL	= Gazeta Literară (Románia)
Cr	= Critique (Franciaország)	GNS	= Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu (Jugoszlávia)
CS	= Cahiers du Sud (Franciaország)	GRM	= Germanisch—Romanische Monatschrift (NDK)
ČE	= Československá Ethnografie (Csehszlovákia)	GSt	= Giornale Storico della Letteratura Italiana (Olaszország)
ČL	= Česká Literatura (Csehszlovákia)	GZ	= Geist und Zeit (NSzK)
ČMF	= Časopis pro Moderní Filologii (Csehszlovákia)	HČ	= Historický Časopis (Csehszlovákia)
DEAM	= Deutsche Archiv für Erforschung des Mittelalters (NSzK — Ausztria)	He	= Hermes (Ausztria)
Delo	= Društvo Narodov (Szovjetunió)	HJb	= Historisches Jahrbuch (NSzK)
DN	= Die Neue Rundschau (NSzK)	HLQ	= Huntington Library Quarterly (USA)
DNR	= Deutsche Rundschau (NSzK)	HR	= Hispanic Review (USA)
DR	= Deutsche Rundschau (NSzK)	I	= Iszkussztvo (Szovjetunió)
DVjs	= Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur Wissenschaftes und Geistesgeschichte (NSzK)	IAN	= Izvesztija Akademi Nauk SzSzsZr (Szovjetunió)
		ICS	= Italia che Scrive (Olaszország)
		IL	= Inostrannaja Lityeratura (Szovjetunió)
		JAAC	= Journal of Aesthetics and Art Criticism (USA)

JaL	= Jaꝑul Literar (Románia)	Pr	= Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor (Jugoszlávia)
JDSch	= Jahrbuch der Deutschen Schiller-gesellschaft (NSzK)	PZ	= Przegląd Zachodni (Lengyelország)
JEGPh	= The Journal of English and Germanic Philology (USA)	R	= Romania (Franciaország)
JGG	= Goethe. Neue Folge des Jahrbuchs der Goethe-Gesellschaft (NDK)	RDM	= Revue des Deux Mondes (Franciaország)
JHSt	= The Journal of Hellenic Studies (Anglia)	RE	= Revue d'Esthétique (Franciaország)
K	= Kommunyszt (Szovjetunió)	REG	= Revue des Études Grecques (Franciaország)
Knj	= Književnost (Jugoszlávia)	REL	= Revue des Études Latines (Franciaország)
Kultura	(Csehszlovákia)	RES	= The Review of English Studies (Anglia)
KwN	= Kwartalnik Neofilologiczny (Lengyelország)	RESe	= Revue des Études Slaves (Franciaország)
KŽ	= Kulturný Život (Csehszlovákia)	RF	= Romanische Forschungen (NSzK)
L	= Library (Anglia)	RHA	= Revue de Philologie de Littérature et d'Histoire Anciennes (Franciaország)
Let	= Letteratura (Olaszország)	RHLF	= Revue d'Histoire Littéraire de la France (Franciaország)
LFr	= Lettres Françaises (Franciaország)	RhM	= Rheinisches Museum (NSzK)
LG	= Lityerturnaja Gazeta (Szovjetunió)	Ri	= Rinascita (Olaszország)
LM	= Lityerturna Miszől (Bulgária)	RL	= Revista de Literatura (Spanyolország)
LMa	= The London Magazine (Anglia)	RLC	= Revue de la Littérature Comparée (Franciaország)
LMS	= Letopis Matice Srpske (Jugoszlávia)	RLM	= La Revue des Lettres Modernes (Franciaország)
LN	= Literární Noviny (Csehszlovákia)	RLV	= Revue des Langues Vivantes (Belgium)
Ls	= Lityeratura v škole (Szovjetunió)	RP	= Revue de Paris (Franciaország)
LZs	= Lityeratura i zsisny (Szovjetunió)	RPAS	= Review of the Polish Academy Sciences (Lengyelország)
M	= Mainstream (USA)	RPh	= Romance Philology (USA)
MA	= Le Moyen Age (Belgium)	RSH	= Revue des Sciences Humaines (Franciaország)
MAe	= Medium Aevum (Anglia)	RUL	= Russzkaja Lityeratura (Szovjetunió)
Maia	(Olaszország)	S	= Szeptemvri (Bulgária)
Meander	(Lengyelország)	Savr	= Savremenik (Jugoszlávia)
ME	= Mercure de France (Franciaország)	SB	= Scribul Banateau (Románia)
MHe	= Museum Helveticum (Svájc)	Sc	= Scriptorium (Belgium)
ML	= Modern Languages (Anglia)	SD	= Slovenské Divadlo (Csehszlovákia)
MLQ	= Modern Language Quarterly (USA)	SEER	= Slavonic and East European Review (Anglia)
MLR	= Modern Language Review (Anglia)	SF	= Sinn and Form (NDK)
MP	= Modern Philology (USA)	ShQ	= Shakespeare Quarterly (USA)
MTv	= Mladá Tvorba (Csehszlovákia)	ShS	= Shakespeare Survey (Anglia)
NCr	= Nouvelle Critique (Franciaország)	SL	= Slovenská Literatúra (Csehszlovákia)
NDL	= Neue Deutsche Literatur (NDK)	Sla	= Slavia (Csehszlovákia)
Ne	= Nyeva (Szovjetunió)	SN	= Studia Neophilologica (Svédország)
NK	= Nowa Kultura (Lengyelország)	Soc	= Societă (Olaszország)
NM	= Novij Mir (Szovjetunió)	SoF	= Südost Forschungen (NSzK)
NMy	= Nová Mysl (Csehszlovákia)	Sp	= Speculum (USA)
NP	= Nauka Polska (Lengyelország)	SP	= Slovenské Pohľady (Csehszlovákia)
NQ	= Notes and Queries (USA)	SPh	= Studies in Philology (USA)
NR	= New Republik (USA)	SS	= Scandinavian Studies
NRF	= La Nouvelle Revue Française (Franciaország)	St	= Staua (Románia)
NSz	= Nas Szovremennyik (Szovjetunió)	StRe	= Studies in the Renaissance (USA)
NŽ	= Nový Život (Csehszlovákia)	SvtLit	= Světová Literatura (Csehszlovákia)
NYTBR	= New York Times Book Review (USA)	T	= Tyeatr (Szovjetunió)
O	= Oktyabr (Szovjetunió)	TLS	= The Times Literary Supplement (Anglia)
P	= Pensée (Franciaország)		
PBB	= Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (NDK)		
Phil	= Philologus (NDK)		
PhPrag	= Philologica Pragensia (Csehszlovákia)		
PK	= Przegląd Kulturalny (Lengyelország)		
PL	= Pamiętnik Literacki (Lengyelország)		
PMLA	= Publications of the Modern Language Association of America (USA)		
PQ	= Philological Quarterly (USA)		

TM	= Les Temps Modernes (Franciaország)	WZGreifswald	= Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst Moritz Arndt-Universität, Gesellschaft und Sprachwissenschaftliche Reihe (NDK)
Tw	= Twórczość (Lengyelország)	WZJena	= Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller-Universität (NDK)
U	= Universitas (NSzK)	WZLeipzig	= Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx-Universität (NDK)
VAN	= Vesznyik Akademiiai Nauk SzSzSzR (Szovjetunió)	WZRostock	= Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock (NDK)
VDJ	= Vesznyik Drevneye Isztorii (Sovjetunió)	YGGI	= Yearbook of Comparative and General Literature (USA)
VL	= Voproszi Lityeraturi (Sovjetunió)	YR	= Yale Review (USA)
VLU	= Vesznyik Leningradskogo Universzitéta (Sovjetunió)	Zfa	= Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (NDK)
VMU	= Vesznyik Moszkovskogo Universzitéta (Sovjetunió)	ZfSI	= Zeitschrift für Slawistik (NDK)
VoFil	= Voproszi Filosofii (Sovjetunió)	ŽL	= Życie Literackie (Lengyelország)
VR	= Viața Românească (Románia)	Zn	= Znamja (Sovjetunió)
W	= Wenxue Pinglun (Kína)	ZRPh	= Zeitschrift für Romanische Philologie (NSzK)
WB	= Weimarer Beiträge (NDK)	ZSIPh	= Zeitschrift für slawische Philologie (NSzK)
WSJb	= Wiener Slavistisches Jahrbuch (Ausztria)	Zv	= Zvezda (Sovjetunió)
WZBerlín	= Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität, Gesellschaft- und Sprachwissenschaftliche Reihe (NDK)		

EGYETEMES IRODALOMTÖRTÉNET

1. Анисимов И.: Всемирная литература и социалистическая революция VL 8. sz. 16—54. [Második cikk; az első I. VL 1957. 8. sz.]
2. Buck, August: Romanische Dichtung und Dichtungslehre in der Renaissance. Ein Forschungsbericht. DVsj 4. sz. 588—607.
3. Catalano, Franco: Premessa al 1859. Be 4. sz. 415—431. [1859. történelmi jelentősége az európai politikában.]
4. Chiusano, Italo: Elvezia quadrilingue. Fle 14. sz. [Storia delle quattro letterature della Svizzera (Milano, 1958.) Guido Calga zürichi prof. könyvéről.]
5. De Tomasso, Vincenzo: Il romanticismo europeo. ICS 12. sz. 276. [Giovanni Laina kétkötetes munkájának (Firenze, Vallecchi, 1959.) méltatása.]
6. Falqui, Enrico: Per una storia delle „figlie del secolo”. Fle 7. sz. (A mai, nagy számban feltűnt fiatal írónokról: olaszokról, franciákról, angolokról. Elsősorban Saganról, Strange Evilről és Angela Padellaroról.)
7. Falqui, Enrico: Storie italiane di letteratura straniere. Fle 47. sz.
8. Goldstücker, Eduard: Pen Klub nad Mohanem. (A Pen Club a Majna mellett.) LN VIII. 31. sz. [A frankfurti ülésekről.]
9. Гусев, В.: Упрощенное решение важной проблемы. VL 9. sz. 230—234. [Бабушкин könyvéről]
10. Jannaco, Carmela: Tradizione e rinnovamento nelle poetiche dell'età barocca. C 6. sz. 658—672.
11. Junker, Albert: George Cary: The Medieval Alexander. ZRPh 1/2. sz. 138—140.
12. Klenke, Sister M. Amelia, O. P.: „The „Christus Domini” Concept in Medieval Art and Literature. SPh LVI. 1. sz. 14—25.
13. Kopecký, Jan: Drama dramatu. (Drámai jelenet a drámáról.) LN VIII. 45. sz. [A „nyugati” és „keleti” színpadi szerző képelt vitája.]
14. McFarlane, I. D.: Neo-Latin Verse: Some New Discoveries. MLR 1. sz. 22—28.
15. Manacorda, Guido: Una sintesi del barocco. ICS 7—8. sz. 177—180. [Barokk a zenében.]
16. Mao Tun: Rambling Notes on Literature. (III.) ChL 3. sz. 147. [Klasszicizmus és modernizmus problémái az európai irodalmakban.]
17. Martin, Victor: Un recueil de Diatribes Cyniques — Pap. Genev. inv. 271. MHe 2. sz. 77—115.
18. Mohrmann, Christine: Considerazioni sulle „Confessioni” di Sant'Agostino. C 1. sz. 1—11. [A „Confessioni” mint önéletrajzi dokumentum.]
19. Mohrmann, Christine: Considerazioni sulle Confessioni di Sant'Agostino. II. C 2. sz. 129—139. [A „Confessioni” nyelve és stílusa.]
20. Мотылева, В. революционном развитии. II 8. sz. 181—190. [Megjegyzések a szocialista realizmusról a külföldi országokban.]
21. Novák, Otokar: Regards sur la littérature européenne. PhPrag II. 4. sz. 121—123.
22. Орлова, Р., Копелев, Л.: Потерянное поколение холодной войны. NM 1. sz. 219—230. [A mai nyugati fiatal írókról.]
23. Picchi, Mario: Romanzo italiano e romanzo francese. Fle 23. sz. [Dominique Fernandez „Il romanzo italiano e la crisi della coscienza moderna” (Grasset) c. művéről.]
24. Самарин, Р. М.: Современное состояние сравнительного литературоведения в некоторых зарубежных странах. IAN 4. sz. 334—347. [Francia, német és angol nyelvterületeken.]
25. Schaller, Dieter: Humanistische Prosatexte aus Mittelalter und Renaissance. ZRPh 3/4. sz. 354—357.
26. Schaller, Heinrich: Parodie und Satire der Renaissance und Reformation. FouFo I. 6. sz. 183—188; II. 7. sz., 216—219.
27. Scholderer, V.: The First Collected Edition of Saint Augustine. L XIV. 1. sz. 46—49.
28. Suchodolski, Bogdan: Les perspectives de la philosophie au progrès au XX^e siècle. P 83. sz. 74—82.
29. Temple, W. J.: The Weeping Rachel. MAe XXVIII. 2. sz. 81—86. [Ráchel alakja az evangéliumokban, kétes bibliai történetekben.]
30. Tschumi, Raymond: Existentialism and Literary Philosophy. ES 4. sz. 269—271.
31. Waither, Hans: Scherz und Ernst in der Völker- und Stämme Charakteristik mittellateinischer Verse. AfKg 3. sz. 263—301.
32. Winter, E.: Renaissance- und Barokkliteratur. ZfSI 3. sz. 428—430. [A reneszánsz és barokk foglalkozó tanulmányok ismertetése.]
1. még spanyol—portugál: 9, orosz 51, 91, 92, 457.

ANGOL IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Obscenity and the Courts. NR 140. k. 21. sz. 5. [Mikor nevezhető obscénnek valamely irodalmi mű.]
2. Bowen, John: One Man's Meat: The Idea of Individual Responsibility. TLS aug. 7. XII—XIII. [A. Wilson, Golding, Durrell, Murdoch.]
3. Brandon, Henry: „We Don't Know, Where We Are”. NR 140. k. 13. sz. 13—15. [Henry Brandon beszélgetése Edmund Wilson-nal a modern irodalom kérdéseiről, a politika és az irodalom kapcsolatáról.]
4. Collie, M. J.: Social Security in Literary Criticism. EC IX. 2. sz. 151—158.
5. Дьяконова, Н. Я.: К вопросу о литературной теории английского романтизма. VLU 8. sz. 104—117. [John Keats esztétikai nézetei.]
6. Ham, Edward B.: Textual Criticism and Common Sense. RPH XII. 3. sz. 198—215.
7. Hampshire, Stuart: The Necessity of Aesthetics. EN ápr. 4—45.
8. Ивашева, В.: Борьба не закончена. IL 5. sz. 180—188. [Az angol modernizmus esztétikájáról.]
9. Keenan, George F.: History as Literature. EN ápr. 10—16.
10. Ross, T. J.: The Curse of Refinement. NR 140. köt. 1. sz. 18—20. [Az új angol írók lázadása az Eliot-kor esztétikája ellen.]
11. Snow, C. P.: The Two Cultures and the Scientific Revolution. EN jún. 17—24.
12. Sudrann, Jean: Victorian Compromise and Modern Revolution. ELH 26. évf. 3. sz. 425—444.
13. Tree, Michael: The Individual Emphasis: A Literature of the Common Man. TLS aug. 7.
14. Unger, Esther J.: An Aesthetic Discussion in the Early Nineteenth Century: The Ideal. MLQ XX. 4. sz. 355—359. [Az esztétikai vita arról zajlott, hogyan lehet legtekélyesebbet alkotni a művészetben.]
15. Wedgwood, C. V.: Art: Art Truth an History. LMa 5. sz. 37—48.
16. Wilson, Angus: The Intellectual on the Aisle. EN jún. 68—70.
17. Wilson, Colin: The Writer and Publicity: A Reply to Critics. EN nov. 8—13.

Irodalomtörténet, általában.

18. D'Agostino, Nemi: I preraffaeliti: Be 4. sz. 406—414. [Az irodalmi és művészeti irányzat Angliában; (Bibliográfiával) a mozgalom keletkezése, története.]
19. Andrews, John S.: 'Immense' and Victorian England. MLR 3. sz. 406—410.
20. Baker, Donald, C.: The „Angel” of English Renaissance Literature. StRe VI. 1. sz. 85—93.
21. Benjamin, Edwin, B.: Fame, Poetry, and the Order of History in the Literature of the English Renaissance. StRe VI. 1. sz. 64—84.
22. Chambers, A. B.: Absalom and Achitophel: Christ and Satan. ML XXIV. 7. sz. 592—596. [Absalom és Achitophel történetének felhasználása politikai céllal a 17. sz. irodalmában.]
23. Chapman, Hester W.: Notes on Historical Biography. TLS aug. 28.
24. Fabian, Bernhard: Neuere Arbeiten zur Geschichte der Englischen und Amerikanischen Literatur eine Übersicht. GRM 1. 48—74.
25. Ferguson, Arthur B.: Fortescue and the Renaissance: A Study in Transition. StRe VI. 2. sz. 175—194.
26. Finney, Gretchen L.: Music: A Book of Knowledge in Renaissance England. StRe VI. 1. sz. 36—63.
27. Florisone, Michel: L'Europe Romantique à Londres. Ét 9. sz. 235—238.
28. Fréchet, René: Les Écrivains Irlandais et la Réalité. ÉA 4. sz. 339—344.
29. Gérard, Albert: Le romantisme anglais: Orientations récentes de l'histoire et de la critique. RLV 5. sz. 399—401. [A költészet, de főleg a romantikus nézetek és a század kapcsolatáról.]
30. Gérard, Albert: Le romantisme anglais: Orientation récentes de l'histoire et de la critique. RLV 3. sz. 192—202; 5. sz. 397—401
31. Mennheim, Rudi: Verdunkelung in der englischen

Literatur. GZ 2. sz. 55—63. [Áttekintés az angol irodalom első világháború utáni dekadenciájáról, lényegében felsorolás-szerűen.]

32. Николокин, А.: Готический роман. VL 2. sz. 247—250. [Dereudra Pl. Vanua: „The Gotic flame. Being a history of the Gothic novel in England: its origins, efflorescence, disintegration and residuary influences” (London 1957.) c. könyvről.]
33. Уоллес, Джо: Заметки о канадской поэзии. — IL 10. sz. 173—175.
34. Weimann, Robert: Die Literatur der Angry Young Men. Zfa 2. sz. 117—189. [A mai angol irodalom értelmezéséhez.]
1. még francia 286. 478, 498.
olasz 111.
orosz 41.

Prózairodalom

35. Adams, Robert P.: Bold Bawdry and Open Manslaughter: The English New Humanist Attack on Medieval Romance. HLQ XXIII. 1. sz. 33—48.
36. Bluefarb, Sam: The Sea-Mirror and Maker of Character in Fiction and Drama. EJ XLVIII. 9. sz. 501—510. [A tenger az irod. omban.]
37. Michit, P.: War escape stories. RIV 2. sz. 120—140.
38. Natan, Alex: Zur Entstehung des Romans. DR 11. sz. 1005. [A regény létrejötte a XVIII. századi Angliában.]
39. Johnson, Pamela Hansford: Modern Fiction and the English Understatement. TLS aug. 7. III.
40. Pascal, Roy: The Autobiographical Novel and The Autobiography. EC IX. 2. sz. 134—150. [Az önéletrajz a 19—20. századi angol regényekben.]
41. Trease, Geoffrey: Language in the Historical Novel. E XII. 70. sz. 126—129.

Költészet

42. Blackburn, Thomas: The Contemporary Dream. LMa 1. sz. 39—44.
43. Fraser, G. S. [és mások]: English Poetry Since 1945. LMa 11. sz. 11—36.
44. Jones, W. P.: Science in Biblical Paraphrases in Eighteenth-Century England. PMLA 1. sz. 41—51. [A korabeli tudomány hatása a 18. századi angol költészetre.]
45. Левин, Ю.: Новые книги о поэзии английской деревни. VL 3. sz. 227—233. [Rayner Unwin: „The rural muse. Studies in the peasant poetry of England” L. 1954; Lilian Haddakin: „The poetry of Crabbe” L. 1955; John and Anne Tibble: „John Clare. His life and poetry” 1956.]
46. Mitchell, Julian: Out of Touch with the Times. LMa 1. sz. 45—50. [A költészetről.]
47. Smidt, Kristian: The Intellectual Quest of the Victorian Poets. ES 2. sz. 90—102.
48. Thomson, Patricia: The First English Petrarchanes. HLQ XXII. 2. sz. 85—105.
49. Warburg, Jeremy: Poetry and Industrialism: Some Refractory Material in Nineteenth-Century and Later English Verse. MLR 2. sz. 161—170. [Az ipar, a technika képeinek felhasználása költői eszközként a 19. és 20. sz. angol költészetében.]
50. West, Paul: Symbol and Equivalent; The Poetry of Industrialism. EC IX. 1. sz. 61—71.

Dráma

51. Armstrong, William A.: The Audience of the Elizabethan Private Theatres. RES X. köt. 39. sz. 234—249.
52. Blayney, Glenn H.: Enforcement of Marriage in English Drama. PQ XXXVIII. 4. sz. 459—472.
53. Cecil, C. D.: Libertine and Précieux Elements in Restoration Comedy. EC IX. 3. sz. 239—253.
54. Ellegård, Alvar: C. L. Barber: The Idea of Honour in the English Drama 1591—1700. ES 392—395. [Recenzió.]
55. Fricker, Robert: John V. Curry S. J.: Deception in Elizabethan Comedy. ES 4. sz. 322—323. [Recenzió.]
56. Fricker, Robert: Johnstone Parr: Tamburlaine's Malady and Other Essays on Astrology in Elizabethan Drama. ES 4. sz. 319—320. [Recenzió.]

57. Kirschbaum, Leo: The Copyright of Elizabethan Plays. L 4. sz. 231—250.
 58. Mortimer, és Peterson W. M.: Guns on the Restoration Stage. NQ VI. 3. sz. 267—272.

Sajtó és kritika

59. Danziger, Marlies K.: Heroic Villains in Eighteenth-Century Criticism. CL XI. 1. sz. 35—46.
 60. Frank, Joseph: Some Clippings from the Pre-Restoration English Newspaper. HLQ XXII. 4. sz. 351—358.
 61. Hudson—Williams, A.: Imitative Echoes and Textual Criticism. ClQu IX. 1. sz. 61—72.
 62. Jones, Claude E.: Dramatic Criticism in the Critical Review, 1756—1785. MLQ XX. 1. sz. 18—26.
 63. Jones, Claude E.: Dramatic Criticism in the Critical Review 1756—1785, part II. MLQ XX. 2. sz. 133—144.
 64. Thomas, Peter D. G.: The Beginning of Parliamentary Reporting in Newspapers 1768—1774. EHR LXXIV. évf. 293. sz. 623—636.
 L. még angol 4, 6.

Bibliográfia

65. English Literature, 1660—1800: A Current Bibliography. PQ XXXVIII. 3. sz. 257—369.
 66. Literature of the Renaissance in 1958. SPh LVI. 2. sz. 227—422.
 67. Brown, Paul A.: A Bibliography of Critical Arthurian Literature for the Year 1958. MLQ XX. 2. sz. 145—166.
 68. Nurni, Martin K.: The Romantic Movement: A Selective and Critical Bibliography for the Year 1958. PQ XXXVIII. 2. sz. 129—227.

Angol irodalom kapcsolatai

1. német 35, 131.
 francia 224, 266.
 román 174.

Angol irodalom Chaucer előtt

- BEOWULF 69. Creed, Robert P.: The Making of an Anglo-Saxon Poem. ELH 26. évf. 4. sz. 445—454.
 70. Friend, Joseph H.: A New Reading of a Beowulf Crux. ML LXXIV. 4. sz. 292—293.
 71. Garbáty, Thomas Jay: Feudal Linkage in Beowulf. NQ VI. 1. sz. 11—12.
 72. Kaske, R. E.: The Sigemund-Heremod and Hamathelac Passages in Beowulf. PMLA LXXIV. 5. sz. 489—494.
 73. Storms, G.: The Figure of Beowulf in the O. E. Epic. ES 1. sz. 3—13.
 74. Timmer, B. J.: A Note on Beowulf, II. 2526 b—2527 a and I. 2295. ES 1. sz. 49—52.
 Sir Gawain and the Green Knight 75. D'Arenne, S. R. T. O.: "The green Count" and Sir Gawain and the Green Knight. RES X. 38. sz. 113—126.
 76. Renoir, Alain: Gawain and Parzifal. SN XXXI. 2. sz. 155—158.
 77. Snyder, Hans: Aspects of Kingship in "Sir Gawain and the Green Knight". ES 4. sz. 269—294.
 DAME SIRITH 78. Miller, Brian: Two Notes on Dame Sirith. MAe XXVIII. 3. sz. 180—188.
 79. Miller, B. D. II.: Dame Sirith: Two Notes. NQ VI. 4. sz. 432—435.
 SEAFARER—WANDERER 80. Cross, James: On the Allegory in "The Seafarer" — Illustrative Notes. MAe XXVIII. 2. sz. 104—106.
 81. Smithers, G. V.: The Meaning of "The Seafarer" and "The Wanderer". MAe XXVIII. 1. sz. 1—22.
 82. Smithers, G. V.: The Meaning of "The Seafarer" and "The Wanderer": Appendix. MAe XXVIII. 2. sz. 99—104.

Függ

83. Kuhn, Sherman M.: The Vespasian Psalter Gloss: Original or Copy? PMLA LXXIV. 3. sz. 161—177.
 84. McCulloch, Florence: The Dying Swan — A Misunderstanding. ML XXIV. 4. sz. 289—292.
 85. Mead, Elizabeth V.: Two Anglo—Norman Devotional Poems. MAe XXVIII. 2. sz. 87—90.
 86. Northcott, Kenneth J.: "Tougen Minne" in the Genesis? ML LXXIV. 2. sz. 151—153.
 87. Palmer, Robert B.: Bede as Textbook Writer: A study of his 'De Arte Metrica'. Sp XXXIV. 4. sz. 573—584.

88. Reayburn, Marjorie L.: New Facts and Theories about the Parnassus Plays. PMLA LXXIV. 4. sz. 325—335.
 89. Robbins, Rosal Hope: The Middle English Carol Corpus: Some Additions. ML LXXIV. 3. sz. 198—208.
 90. Robbins, Rosal Hope: Middle English Carols as Processional Hymns. SPh LVI. 4. sz. 559—582.
 91. Ruh, Kurt: Lancelot. DVjs 2. sz. 269—282.
 92. Stratman, Carl J.: The Mystery of The Cruell Warr. NQ VI. 2. sz. 140—142.
 93. Thoma, Herbert: Aus Handschriften des Britischen Museums. PBB 1—2. sz. 242—246.
 94. Vann, III, J. Daniel: Middle English Verses Against Thieves: a Postscript. Sp XXXIV. 4. sz. 636—637.
 95. Whitbread, L.: Aethelweard and the Anglo—Saxon Chronicle. EHR XXIV. évf. 293. sz. 577—589.
 96. Williams, Harry F.: Apocryphal Gospels and Arthurian Romance. ZRPh 1/2. sz. 124—131.
 97. Wilson, Sarah: The Longlate Version of 'Love is Life'. RES X. 40. sz. 337—346.

Egyes szerzők

- ADDISON 98. Baker, Donald C.: Witchcraft, Addison, and The Drummer. SN XXXI. 2. sz. 174—181.
 99. Chambers, Robert D.: Addison at Work on the Spectator. MP LVI. 3. sz. 145—153.
 100. Rawson, C. J.: Addison and the Parnell Brothers. NQ VI. 4. sz. 394—396.
 AKENSIDE 101. Hart, J.: Akenside's Revision of The Pleasures of Imagination. PMLA 1. sz. 67—74. [Mark Akenside: The Pleasures of Imagination c. három könyvből álló költeményének két változatáról.]
 ARMSTRONG 102. Knapp, Lewis, M.: Dr. John Armstrong's „Of Benevolence". MQ VI. 2. sz. 218—219.
 ARNOLD, M. 103. Brooks, Roger L.: Matthew Arnold and his Contemporaries: A Check List of Unpublished Letters. SPh LVI. 4. sz. 647—653.
 104. Neiman, Fraser: Matthew Arnold's Review of the Lettres et opuscules inédits by Joseph de Maistre. ML LXXIV. 6. sz. 492—494.
 105. Super, R. H.: Arnold's Notebooks and Arnold Bibliography. MP LVI. 4. sz. 268—289.
 ASCHAM 106. Ryan, Lawrence B.: Roger Ascham's 'Toxophilus' in Heroic Verse. HLQ XXII. 2. sz. 119—124. [R. Ascham-nak az íjászatról írt műve, mint R. Shotterrel és Thomas D'Urfey Archerie Revived (Fellevenedetett íjászat) c. verses művének forrása.]
 ASTLEY 107. Wilson, Harold, S.: John Astley, "Our English Xenophon". HLQ XXII. 2. sz. 107—118.
 AUDEN, W. H. 108. Sunesen, Beint: A Note on Auden. ES 6. sz. 439—440.
 AUSTEN, J. 109. Gillie, Christopher: Sense and Sensibility: An Assessment. EC IX. 1. sz. 1—9.
 AYTOUN, R.
 1. francia 387.
 BARNFIELD, R. 110. Morris, Harry: Richard Barnfield: "Amynas, and the Sidney Circle". PLMA LXXIV. 4. sz. 318—324.
 BECKFORD, W. 111. Parreaux, André: Beckford en Italie. RLC 3. sz. 321—347. [William Beckford utazása Olaszországban.]
 BEHN, A. 112. Cameron, W. J.: George Granville and the Remains of Aphra Behn. NQ VI. 1. sz. 88—92.
 BELLOW, S. 113. Anthony Quinton: The Adventures of Saul Bellow. Lma 12. sz. 55—59.
 BENNETT, A. 114. Marković, Dr. Vida: Realistički roman Arnolda Beneta. (A. Bennett realista regénye.) SAvr 3. sz. 288—301.
 BLAIR, R. 115. Rogers, Thomas: A Letter of Robert Blair. NQ VI. 4. sz. 408—410.
 BLAKE, W. 116. Елистратова, А.: Итоги двухсотлетнего юбилея Вильяма Блейка. VL 12. sz. 22—231.
 117. Keynes, Geoffrey: Blake's Library. TLS nov. 6.
 118. Kiralis, Karl: James Hogg and William Blake. NÉ VI. 1. sz. 12—14.
 119. Lemaître, Henri: Blake Re-visited. EA 2. sz. 151—155.
 120. Stevenson, W. H.: Blake's Jerusalem. EC IX. 3. sz. 254—264.
 1. még okori 52.
 BLUNT, W. 121. Любарская, Л. М.: Вильфريد Блант-борец против колониализма. VLU 20. sz. 111—121.

- BOLD, H. 122. Charles, Amy M.: Henry Bold's New Fancies. NQ VI. 4. sz. 417—418.
- BRONTE, E. 123. Goldstone, Herbert: Wuthering Heights revisited. EJ XLVIII. 4. sz. 175—185.
- BROWNE, Th. 124. Moloney, Michael F.: Metre and "Cursus" in Sir Thomas Browne's Prose. JEGPh LVIII. 1. sz. 60—67.
- BROWNING, R. 125. Altick, Richard D.: Browning's "Transcendentalism". JEGPh LVIII. 1. sz. 24—28.
126. Honan, Park: Browning's Poetic Laboratory: The Uses of Sordello. MP LVI. 3. sz. 162—166.
127. Freyer, Robert: Robert Browning: a Reading of the Early Narratives. ELH 26. évf. 4. sz. 531—548.
128. Stevenson, Lionel: "My Last Duchess" and Parisina. ML LXXXIV. 5. sz. 489—492.
129. Watkins, Charlotte Crawford: The "Abstrusers Themes" of Browning's *Figine at the Fair*. PMLA LXXXIV. 4. sz. 426—437.
- BUNYAN, J. 130. Sharrock, Roger: The Origin of "A Relation of the Imprisonment of Mr. John Bunyan". RES X. 39. sz. 250—256.
- BURNEY, Ch. 131. Benkovitz, Miriam: Dr. Burney's Memoirs. RES X. köt. 39. sz. 257—268. [Fanny Burney apjának, Dr. Charles Burney-nek az emlékiratai.]
- BURNS, R. 132. Адамс, А.: Народный поэт. О б. sz. 132—138.
133. Courdille, Guy: Robert Burns (1759—1796) et la révolution française. P 86. sz. 109—119.
134. Елистратова, А.: Роберт Бернс (к 200-летию со дня рождения). LG 11. sz. 3.
135. Катарский, И.: Чистый родник поэзии. LZs 11. sz. 4. [Burns születésének 200. évfordulójára.]
136. Макарова, Е.: О сатире в творчестве Бернса. VL 2. sz. 111—130.
137. Маршак, С[амуил]: "Бессмертной памяти". LG 25. sz. 4. [Burns születésének 200. évfordulójára.]
138. Puvacić, Dušan: Poezija i iskrenost. (Költészet és őszinteség.) Knj 9. sz. 297—304. [R. Burns születésének 200. évfordulójára.]
139. Yuan Ke-jia: Peng-si yu min-jian ge-yao. (Burns és a népballada.) W 2. sz. 39—54. [Születésének 200. évfordulójára.]
- BYRON 140. Дьяконова, Н.: Творческая биография Байрона. VL 7. sz. 238—242.
141. Knight, G. Wilson: Byron's Dramatic Verse. TLS febr. 20.
142. Moore, Doris Langley: The Burning of Byron's Memoirs. CM 1018. [2/6] 215—255.
1. még angol 128.
- CARLYLE, Th. 1. amerikai 94. olasz 72.
- CARY, J. 143. Antonini, Giacomo: Joyce Cary postuma. Fle 21. sz. [The Captive and the Free c. regényről.]
144. Holloway, John: Joyce Cary's Fiction: Modernity and Sustaining. Power. TLS aug. 7.
- CAXTON, W. 145. Sandved, Arthur Olav: A Note on the Language of Caxton's Malory and that of the Winchester MS. ES 2. sz. 113—114.
- CHAPMAN, G. 146. Kaufman, Helen Andrews: The Blind Beggar of Alexandria: A Reappraisal. PQ XXXVIII. 1. sz. 101—106. [George Chapman vigjátékáról.]
147. Ribner, Irving: Character and Theme in Chapman's Bussy D'Ambois. ELH 26. évf. 4. sz. 482—496.
- CHARTERIS, H. 148. Antonini, Giacomo: I romanzi speimentali di Hugo Charteris. Fle 7. sz.
- CHAUCER, G. 149. Beichner, Paul E.: Daun Piers, Monk and Bussiness Administrator. Sp XXXIV. évf. 4. sz. 611—619.
150. Benjamin, Edwin B.: The Concept of Order in the Franklin's Tale. PQ XXXVIII. 1. sz. 119—124.
151. Bethurum, Dorothy: Chaucer's Point of View as Narrator in the Love Poems. PMLA LXXIV. 5. sz. 511—520.
152. Biggins, D.: Chaucer's General Prologue, A 163. NQ VI. 4. sz. 435—36.
153. Ethel, Garland: Chaucer's Worst Shrew: The Pardoner. MLQ 3. sz. 211—227.
154. Friedman, W. F. és Friedman, E. S.: Acrostics, Anagrams and Chaucer. PQ XXXVIII. 1. sz. 1—20.
155. Kaske, R. E.: An Aube in the Reeve's Tale. ELH 26. évf. 3. sz. 295—310.
156. Kaske, R. E.: The Summoner's Garleek, Oynons and lek Lekes. ML LXXIV. 6. sz. 481—484.
157. McCall, John P.: The Parliament of 1386 and Chaucer's Trojan Parliament. JEGPh LVIII. 2. sz. 276—288.
158. McCutchan, J. Wilson: "A solempne and a greet fraternite". PMLA LXXIV. 4. sz. 313—317.
159. Mudrick, Marvin: Chaucer as Librettist. PQ XXXVIII 1. sz. 21—29.
160. Pratt, Robert A.: Chaucer and Isidore on Why Men Marry. ML LXXIV. 4. sz. 293—294.
161. Rogers, Franklin R.: The "Tale of Gamelyn" and the Editing of the "Canterbury Tales". JEGPh LVIII. 1. sz. 49—59.
162. Severs, Burke J.: A Lost Chaucerian Stanza? ML LXXIV. 3. sz. 193—198.
163. Steadman, John M.: Venus "Citole" in Chaucer's "Knight's Tale" and Berchorius. Sp XXXIV. 4. sz. 620—624.
164. Steadman, John M.: The Book-burning Episode in the Wife of Bath's Prologue: Some Additional Analogues. PMLA LXXIV. 5. sz. 521—525.
165. Steadman, John M.: Flattery and the Moralitas of the Nonne Prestes Tale. Mae XXVIII. 3. sz. 172—179.
166. Underwood, Dale: The First of The Canterbury Tales. ELH 26. évf. 4. sz. 455—469.
167. Wright, H. G.: Thomas Speght as a Lexicographer and Annotator of Chaucer's Works. ES 4. sz. 194—208. 1. még angol 205.
- CIBBER, C. 168. Peterson, William M.: Cibber's The Rival Queens. NQ VI. 2. sz. 164—168.
- COLERIDGE, H. 169. Little, G. L.: Hartley Coleridge, Wordsworth and Oxford. NQ VI. 3. sz. 324—328.
- COLERIDGE, S. T. 170. Colmer, J. A.: Coleridge on Addington's Administration. MLR 1. sz. 69—72.
171. Durr, R. A.: "This Lime-Tree Bower My Prison" and a Recurrent Action in Coleridge. ELH 26. évf. 4. sz. 514—530.
172. Marks, Emerson R.: Means and Ends in Coleridge's Critical Method. ELH 26. évf. 3. sz. 384—401.
173. Marshall, William H.: The Structure of Coleridge's "Reflections on Having Left a Place of Retirement." NQ VI. 3. sz. 319—321.
174. Moorman, Charles: The Imagery of "Kubla Khan" NQ VI. 3. sz. 321—324.
175. Richards, I. A.: Coleridge: The Vulnerable Poet. YR XLVIII. 4. sz. 491—504.
176. Schriekx, W.: Coleridge, Ernst Platner and the Imagination. ES 3. sz. 157—162.
177. Werkmeister, Lucyle: Coleridge's "Anthem": Another Debt to Bowles. JEGPh LVIII. 2. sz. 270—275.
178. Werkmeister, Lucyle: Coleridge's "Mathematical Problem". ML LXXIV. 8. sz. 691—693.
179. Werkmeister, Lucyle: Coleridge's The Plot Discovered: Some Facts and a Speculation. MP LVI. 4. sz. 254—263.
180. Woodring, Carl R.: Coleridge and The Khan. EC IX. 4. sz. 361—368. 1. még angol 232.
- CONRAD, J. 181. Cox, Roger L.: Conrad's Nostromo as Boatswain. ML LXXIV. 4. sz. 303—306.
182. Halverson, John és Watt, Jan: The Original Nostromo: Conrad's Source. RES X. köt. 37. sz. 45—52.
183. Kocowna, Barbara: Nieznany list Conrada do Jozefa Korzeniowskiego (Conrad ismeretlen levele Józef Korzeniowskihoz.) KWN 1. sz. 37.
184. Rawson, C. J.: Conrad's Heart of Darkness. NQ VI. 1. sz. 110—111.
- CRONIN, A. J. 185. Урнов, Дм.: Северный свет. NM 8. sz. 202—207. [Cronin A. „Északi világosság” c. regényéről.]
- DANIEL, S. 186. Schaar, Claes: A Textual Puzzle in Daniel's Delia. ES 382—385.
- DARWIN, Ch. 187. Selsam, Howard: Charles Darwin and Karl Marx. M XII. 6. sz. 23—36.
- DARWIN, E. 188. Calder, Grace J.: Erasmus A. Darwin, Friend of Thomas and Jane Carlyle. MLQ XX. 1. sz. 36—48.
- DAVIES, J. of HEREFORD 189. Kennedy, R. F.: Unprinted Epigrams by Davies. TLS aug. 7.
190. Wilkes, G. A.: The Humours Heav'n on Earth of John Davies of Hereford, and a Suppressed Poem. NQ VI. 2. sz. 209—210.

- DAVYS 191. McBurney, William H.: Mrs. Mary Davys: Forerunner of Fielding. PMLA LXXIV. 4. sz. 348—355.
- DEKKER, Th. 192. Nørgaard, Holger: The Dramatic Works of Thomas Dekker. ES 6. sz. 459—462.
- DENNIS 193. Wilkins, A. N.: Tragedy and the True Politics. NQ VI. 4. sz. 390—394.
- DICKENS, Ch. 194. Bodelsen, C. A.: Some Notes on Dickens' Symbolism. ES 6. sz. 420—431.
195. Cox, C. B.: Comic Viewpoints in Sketches by Boz. E XII. köt. 70. sz. 132—135.
196. Felice, Sister Mary: An Approach to Teaching A Tale of Two Cities. EJ XLVIII. 1. sz. 31—33.
197. Folland, Harold F.: The Doer and the Deed: Theme and Pattern in Barnaby Rudge. PMLA LXXIV. 4. sz. 406—417.
198. Кагарский, И.: Исследование о Диккенсе. VL 8. sz. 213—218.
199. Ромм, А.: Новая книга о Диккенсе. Zv 6. sz. 219.
200. Stone, Harry: Dickens and Interior Monologue. PQ XXXVIII. 1. sz. 52—65.
201. Wrigg, William: Dicken's Message of Christmas. EJ XLVIII. 9. sz. 537—539. [A Karácsonyi ének mondánivalója.]
1. még angol 209.
- DISRAELI 202. Edelman, Maurice: A Political Novel: Disraeli Sets a Lively Pace. TLS aug. 7. [Disraeli: Conigsby c. regényéről.]
- DONNE, J. 203. Allen, D. C.: Donne on the Mandrake. ML LXXIV. 393—397.
204. Allen, D. C.: Love in a Grave. ML LXXIV. 6. sz. 485—486. [John Donne költészetének egyik visszatérő motívuma.]
205. Manley, Francis: Chaucer's Rosary and Donne's Bracelet: Ambiguous Coral. ML LXXIV. 5. sz. 385—388.
206. Murray, W. A.: What was the Soul of the Apple? RES X. 38. sz. 141—155. [John Donne "The Metempsychosis" c. költeményének értelmezése.]
207. Pafford, J. H. P.: Donne: An Early Nineteenth-Century Estimate. NQ VI. 2. sz. 131—132.
208. Peterson, Douglas L.: John Donne's Holy Sonnets and the Anglican Doctrine of Contrition. SPH LVI. 3. sz. 304—318.
209. Praz, Mario: Donne and Dickens. TIS febr. 20.
210. Scott, Robert Ian: Donne and Kepler. NQ VI. 2. sz. 208—209.
211. Simon, Irene: The songs and sonnets of John Donne. ES 3. sz. 185—188. [Recenzió.]
212. Whitlock, Baird D.: The Heredity and Childhood of John Donne. NQ VI. 3. sz. 257—262. és 4. sz. 348—353.
- DOUGLAS, G. 213. Preston, Priscilla: Did Gavin Douglas Write "King Hart"? Mae XXVIII. 1. sz. 31—47.
214. Ridley, Florence: Did Gavin Douglas Write "King Hart"? Sp XXXIV. 3. sz. 402—412.
- DOYLE, C.
1. angol 233.
- DRYDEN 215. Aden, J. M.: Dryden and the Imagination: the First Phase. PMLA 1. sz. 28—40.
216. Hoffman, Arthur W.: Note on a Dryden Ode. TLS jun. 19.
217. Maurer, Wallace: Dryden's Balaam Well Hung? RES X. 40. sz. 398—401.
1. még angol 293.
- DUNBAR, W. 218. Fox, Denton: Dunbar's The Golden Targe. ELH 26. évf. 3. sz. 311—334.
- D'URFEY 219. Ellis, William D. Jr.: Thomas D'Urfey, the Pope-Philips Quarrel, and The Shepherd's Week. PMLA LXXIV. 3. sz. 203—212.
- DURRELL, L. 220. Antonini, Giacomo: Il capolavoro di Lawrence Durrell. Fle 12. sz. [Durrell "Justine" c. regényéről, amely azonnal nemzetközi nevet szerzett írójának.]
- ELIOT, G. 221. Carroll, D. R.: The Unity of "Daniel Deronda". EC IX. 4. sz. 369—380.
222. Monod, Sylvere: George Eliot et les Personnages de Middlemarch. ÉA 4. sz. 306—314.
223. Paris, Bernard J.: George Eliot's Unpublished Poetry. SPH LVI. 3. sz. 539—558.
224. Thomson, Fred, C.: The Genesis of Felix Holt. PMLA LXXIV. 5. sz. 576—584.
- ELIOT, T. S. 225. Braybroore, Neville: T. S. Eliot und die Kinder. DR 11. sz. 999—1004.
226. Cross, Gustav: A Note on The Waste Land. NQ VI. 3. sz. 286—287.
227. Good, Thomas: T. S. Eliot et la tradition anglaise. CS (46) 352. sz. 427—443.
228. Grigson, Geoffrey: Leavis Against Eliot. EN apr. 68—69.
229. Howarth, Herbert: T. S. Eliot's Criterion: The Editor and His Contributors. CL XI. 2. sz. 97—110.
230. Major, John M.: Eliot's "Gerontion" and As You Like It. ML LXXIV. 1. sz. 28—31.
231. Manacorda, Guido: Thomas Stearns Eliot. ICS 9—10. 216—217. [Rövid írói arckép.]
232. Marsh, Florence: The Ocean-Desert: The Ancient Mariner and The Waste Land. EC IX. 2. sz. 126—133. [Coleridge: A vén tengerész és T. S. Eliot: Kopár föld párhuzamai.]
233. Preston, Priscilla: A Note on T. S. Eliot and Sherlock Holmes. MLC 3. sz. 397—399.
234. Román, M. C.: El pensamiento de Eliot a través de su teatro. RL XV. 37.
1. még angol 427.
- EMPSON 235. Spector, Robert Donald: Form and Content in Empson's "Missing Dates". ML LXXIV. 4. sz. 310—311.
- FIELDING, H. 236. Baker, Sheridan: Henry Fielding's The Female Husband: Fact and Fiction. PMLA LXXIV. 3. sz. 213—224.
237. Coley, William B.: The Background of Fielding's Laughter. ELH 26. évf. 2. sz. 249—252.
238. Johnson, Maurice: The Device of Sophia's Muff in Tom Jones. ML LXXIV. 8. sz. 685—690.
239. Kahler, Erich: Die Verinnerung des Erzählens. DNR 2. sz. 177—220.
240. Lynch, James J.: Structural Techniques in Tom Jones. ZFA 1. sz. 5—16.
241. Pracht, Erwin: Bittere Enttäuschung und erschütterter Optimismus in Fieldings Spätwerk? ZfA 3. sz. 288—293.
242. Sackett, S. J.: Fielding and Pope. NQ VI. 2. sz. 200—204.
1. még angol 191.
- francia 252.
- FITZGERALD 243. The Rubáiyát After One Hundred Years. TLS márc. 27.
244. Piddington, R. A.: Fitzgerald's Indian Colonel. NQ VI. 4. sz. 449—450.
- FORD 245. Seiden, Melvin: Ford Madox Ford and His Tetralogy. LMA 8. sz. 45—55.
- FORMAN 246. Pafford, J. H. P.: Simon Forman's 'Bocke of Plaies'. RES X. 39. sz. 289—291.
- FORSTER, E. M. 247. Crews, Frederick C.: The longest Journey and the Perils of Humanism. ELH 26. évf. 4. sz. 575—596.
248. Gransden, K. W.: E. M. Forster at Eighty. EN jan. 77—81.
249. McDowell, Frederick P. W.: "The Mild, Intellectual Light." Idea and Theme in Howards End. PMLA LXXIV. 4. sz. 453—463.
250. Marković, Dr. Vida: Stare forme i novi sadržaji E. M. Forstera. (E. M. Forster régi formái és új tartalmai.) Savr 6. sz. 627—633.
- FRY 251. Donoghue, Denis: Christopher Fry's Theatre of Words. EC IX. 1. sz. 37—49.
- GALSWORTHY 252. Palette, Drew B.: Young Galsworthy: The Forging of a Satirist. MP. LVI. 3. sz. 178—186.
- GIBBON 253. Watson, F. J. B.: An Unknown Portrait of the Young Gibbon. TLS dec. 25.
- GOLDSMITH 254. Golden, Morris: Two Essays Erroneously Attributed to Goldsmith. ML LXXIV. 1. sz. 13—16.
255. Miner, Earl: The Making of the "Deserted Village". HLQ XXII. 2. sz. 125—141.
- GOWER 256. Fischer, John H.: A Calendar of Documents Relating to the Life of John Gower the Poet. JEGHP LVIII. 1. sz. 1—23.
- GRAHAME, K. 257. Green, Peter: The Rural Pan. CM 1018. sz. [2/6] 293—304. [A Pán szimbolumok Grahame esszéiben.]
- GRAVES, R. 258. Marković, Vida E.: Robert Greys. Savr 8—9. sz. 877—885.

- GREEN, H. 259. Antonini, Giacomo: La tecnica di Henry Green. Fle 30. sz.
- GREENE, G. 260. Barlow, G.: L'art de Graham Greene. ES 3. sz. 517–525.
261. Fleischmann, Ivo: Reedice, která má tentokrát smysl. (Új kiadás, melynek ez esetben értelme van.) LN VIII. 44. sz. [Graham Greene: „Csendes amerikai” c. könyvéről.]
262. Ланина, Т.: „Парадоксы Грэхема Грина”. IL 4. sz. 188–196.
263. Le Corre, Pierrette: Itinéraire de Graham Greene. NCr (11) 111. sz. 77–92.
264. Volpini Valerio: Speranza e libertà. Fle 7. sz. [Graham Greene Saggi Cadolini (Mondadori 1958.) megjelenése kapcsán recenzió.]
- GREVILLE 265. Wilkes, G. A.: The Sequence of the Writings of Fulke Greville, lord Brooke. SPh LVI. 3. sz. 489–503.
- GROSSETESTE 266. Steadman, John M.: Grosseteste on the Genealogy of Sin and Death. NQ VI. 4. sz. 367–368.
- HARDY, Th. 267. Bailey, J. O.: Hardy's Vision of the Self. SPh LVI. 1. sz. 74–101.
268. Clifford, Emma: Thomas Hardy and the Historians. SPh LVI. 4. sz. 654–668.
269. Green, David Bonnell: A New Thomas Hardy Letter. NQ VI. 1. sz. 34–35.
270. Perkins, David: Hardy and the Poetry of Isolation. ELH 26. évf. 2. sz. 253–270.
- HARINGTON, J. 271. Steadman, John M.: Harington and Ledne Ebreo (Judah Abrabanel) JZRP 3/4. sz. 346–348.
- HARRISON, F. 272. Ricks, C. B.: Frederic Harrison and Bergson. NQ V. 2. sz. 175–178.
- HERRICK 273. Fletcher, G. B. A.: Herrick and Latin Authors. NQ VI. 2. sz. 231–232.
- HEYWOOD, Th. 274. Spacks, Patricia Meyer: Honor and Perception in “A Woman Killed with Kindness.” MLQ XX. 4. sz. 321–332.
- HIGDEN, R. 275. Galbraith, V. H.: An Autograph MS of Ranulph Higden's “Polychronicon”. HLQ XXIII. 1. sz. 1–18.
- HOPKINS, G. M. 276. Baum, Paul F.: Sprung Rhythm. PMLA LXXIV. 4. sz. 418–425.
277. Goodin, George: Man and Nature in Hopkins' “Ribblesdale”. NQ VI. 4. sz. 453–454.
278. Mellow, Elgin: Hopkins, Hall Caine, and D. G. Rossetti. NQ VI. 1. sz. 109–110.
279. Pearson, W. H.: G. M. Hopkins and “Gifted Hopkins”. NQ VI. 4. sz. 452–453.
280. Rathmell, J. A. C. A.: Explorations and Recoveries — I. Hopkins, Ruskin and the Sidney Psalter. LMa 9. sz. 51–66.
281. Stillinger, Jack: Hopkins' “Skate's Heel” in “The Windhover”. NQ VI. 2. sz. 215–216.
- HOUSMAN, L. 282. Sparrow, John: A Housman “Reminiscence”. RES X. 38. sz. 183–185.
- HOWELL, J. 283. Hirst, Verona M.: The Authenticity of James Howell's Familiar Letters. MLR 4. sz. 558–561.
- HUGHES, R. 284. Schöne, Annemarie: Richard Hughes — ein Meister der tragischen Ironie. GRM 1. sz. 75–86.
- JOHNSON, P. H. 285. Antonini, Giacomo: Sicuna ascesa di Pamela Hansford Johnson. Fle 14. sz.
- JOHNSON, S. 286. Bernard, F. V.: Two Errors in Boswell's Life of Johnson. NQ VI. 3. sz. 280–281.
287. Chapin, Chester P.: Dr. Johnson's Approval of a Passage in Rousseau. NQ VI. 4. sz. 413–414.
288. Greene, D. J.: Some Notes on Johnson and the Gentleman's Magazine. PMLA 1. sz. 75–84.
289. Johnson, J. W.: Rasselas and His Ancestors. NQ VI. 2. sz. 185–188.
290. Jones, W. Powell: Johnson and Gray: A Study in Literary Antagonism. MP LVI. 4. sz. 243–253.
291. Kenney, William: Rasselas and the Theme of Diversification. PQ XXXVIII. 1. sz. 84–89.
292. Kolb, Gwin J.: Notes on Four Letters by Dr. Johnson. PQ XXXVIII. 3. sz. 379–383.
293. Kolb, Gwin J.: Johnson Echoes Dryden. ML LXXIV. 3. sz. 212–213.
1. még angol 361.
- JONSON, B. 294. Brown, Filton A. D.: Drink to me, Celia. MLR 4. sz. 554–557.
295. Cope, Jackson I.: Jonson on the Christ's College Dons. ML LXXIV. 2. sz. 101–102.
296. Goldberg, S. L.: Folly into Crime: the Catastrophe of Volpone. MLQ XX. 3. sz. 233–242.
297. McGinnis, Paul J.: Ben Jonson on Savile's Tacitus. Cij LV. 2. sz. 120–121.
298. Main, C. F.: Ben Jonson and an Unknown poet on the King's Senses. ML LXXIV. 5. sz. 389–393.
299. Thayer, C. G.: Theme and Structure in The Alchemist. ELH 26. évf. 1. sz. 23–35.
- JOYCE, J. 300. Герберт Уэллс о Джойсе VL 8. sz. 162–163.
301. Beebe, Maurice et Litz, Walton: Critique de James Joyce. (Sélection Bibliographique) RLM (VI) 49–51. sz. 523–572.
302. Bishop, John Peale: Finnegans Wake. RLM (VI) 49–51. sz. 469–500.
303. Bonheim, Helmut: The Father in Finnegans Wake. SN XXXI. 2. sz. 182–190.
304. Budrecki, Lech: Leopold Bloom i inni. (Leopold Bloom és mások.) ZL 40. sz.
305. Damon, Philip: A Symphysis of Antipaties in The Dead. ML LXXIV. 2. sz. 111–114.
306. Eliot, T. S.: Ulysse: Ordra et mythe. RLM 46–48. sz. 385–390.
307. Fergusson, Francis: Les exilés de Joyce. RLM (VI) 46–48. sz. 358–374.
308. Jaquot, Jean: Exégètes et Interprètes de James Joyce. EA 1. sz. 30–46.
309. Jarrell, Mackie, L.: Swiftians in Finnegans Wake. ELH 26. évf. 2. sz. 271–294. [Swift-hatás nyomai Joyce: Finnegans Wake c. regényében.]
310. Kenner, Hugh: Le portrait en perspective. RLM VI. 46–48. sz. 307–357. [Joyce: A Portrait of the Artist as a Young Man c. regényéről.]
311. Kumar, Shiu K.: Joyce's Epiphany and Bergson's “L'Intuition Philosophique”. MLQ XX. 1. sz. 27–30.
312. Levin, Harry: Le voyage sentimental de Joyce à travers la France et l'Italie. RLM VI. 49–51. sz. 501–511.
313. Levin, Harry: Introduction à James Joyce. RLM VI. 46–48. sz. 259–275. [Bevezetés Joyce művészetébe.]
314. McAleer, Edward C.: James Joyce and Dr. Kuno Meyer. NQ VI. 1. sz. 49–50.
315. Magalauer, Malvin: “Les Soeurs” de James Joyce. RLM VI. 46–48. sz. 276–286.
316. Milner, Ian: The Heroic and the Mock-heroic in James Joyce's Ulysses. PhPrag II. 2. sz. 37–45.
317. O'Neill, Michael J.: Joyce's Use of Memory in “A Mother”. ML LXXIV. 3. sz. 226–230.
318. Prescott, Joseph: Stephen le Heros. RLM VI. 46–48. sz. 288–301.
319. Rosenberg, Kurt: James Joyce. GZ 4. sz. 114–127.
320. Simon, Irène: Kristian Smidt: James Joyce and the Cultic Use of Fiction. ES 2. sz. 121–123.
321. Stanford, W. B.: Le mysticisme qui plaisait à Joyce. RLM VI. 46–48. sz. 375–384.
322. Sternfeld, Frederick W.: Poesie et musique dans l'Ulysse de Joyce. RLM VI. 46–48. sz. 391–433.
323. Strzetelski, Jerzy: Słowie James Joyce's (Neologizmusok James Joyce-nál.) Tw 12. sz. 60.
324. Troy, William: Notes sur Finnegans Wake. RLM 1959–60. VI. 49–51. sz. 449–468.
325. Whitaker, Thomas R.: The Drinkers And History: Rabelais, Balzac, and Joyce. CL XI. 2. sz. 157–164.
326. Wilder, Thornton: Joyce et le roman moderne. RLM VI. 49–51. sz. 512–522.
327. Zabel, Norton Dauwen: Les poésies lyriques de Joyce. RLM VI. 49–61. sz. 441–448.
- KEATS 328. Bonjour, A.: Blushful Wine and Winking Bubbles or Keats's Nightingale Revisited. ES 4. sz. 300–303.
329. Severs, J. Burke: Keats's “Mansion of Many Apartments” Sleep and Poetry and Tintern Abbey. MLQ XX. 2. sz. 128–132.
330. Sikes, Herschel, M.: The Poetic Theory and Practice of Keats: The Record of a Debt to Hazlitt. PQ XXXVI 4. sz. 401–412.
- KINGSLEY, S. 331. Johnston, Arthur: The Water Babies, Kingsley's Debt to Darwin. E XII. 72. sz. 215–219.
- KIPLING, R. 332. Eliot, T. S.: Rudyard Kipling. MF 1145. sz. 5–15.

333. Léaud, F.: La Bibliothèque de Rudyard Kipling. ÉA 4. sz. 315—323.
- LAMB, 334. Barnett, George L.: Charles Lamb's Part in an Edition of Hogarth. MLQ XX. 4. sz. 315—320.
335. Izzo, Carlo: Gli "Essays of Elia" di Charles Lamb. C. 3. sz. 314—327.
- LANGLAND 336. Doyle, A. I.: An Unrecognized Piece of "Piers the Ploughman's Creed" and Other Work by its Scribe. Sp XXXIV. 3. sz. 428—436.
337. Johnston, K. G. V.: Piers Plowman, B-Text Prologus Égus, 78—9. NQ VI. 2. sz. 243—244.
- LANIER 338. Graham, Philip: Sidney Lanier and the Pattern of Contrast. AQ XI. 4. sz. 503—508.
- LAWRENCE, D. H. 339. Elliott, John R. Jr.: "The Man who was Through with the World." EC IX. 3. sz. 213—221. [D H. Lawrence kiadatlan elbeszélésének közlése.]
340. Gregor, Ian: The Fox: A Caveat. EC IX. 1. sz. 10—21.
341. Hogan, Robert: D. H. Lawrence and his Critics. EC IX. 4. sz. 381—387.
342. Moynahan, Julian: Lady Chatterley's Lover: The Deed of Life. ELH 26. évf. 1. sz. 66—90.
- L. még angol 420.
- L'ESTRANGE 343. Kelton — Cremer, R. W.: A Letter of Sir Roger — L'Estrange. TLS márc. 13.
- LINDSAY, J. 344. Вахрушев, В. С.: О творческом методе Джека Линдсей. ВМУ 3. sz. 61—69.
- LOCKE, 345. Bonno, Gabriel: Locke et son traducteur français Pierre Coste. RLC 2. sz. 161—179.
- MACAULAY, R. 346. Nicolson, Harold [többen]: The Pleasures of Knowing Rose Macaulay. EN márc. 23—31.
- MACREADY 347. Marshall, J. F.: Alfred de Vigny and William Charles Macready. PMLA 1. sz. 98—101.
- MALORY, Th. 348. Rioux, Robert: Sir Thomas Malory Créateur Verbal. ÉA 3. sz. 193—197.
349. Урнов, Д.: Автор рыцарской эпопеи. VI. 8. sz. 233—235. [Thomas Malory: "Arthur halála" c. eposzáról.]
- MANSFIELD, K. 350. Рубин, Вл.: Рассказы Кэтрин Мэнсфилд LG 27. sz. 4.
- MARLOWE 351. Baker, Donald, C.: Ovid and Faustus: The Noctis Equi. CLJ LV. 2. sz. 126—128.
352. Cutts, John P.: The Marlowe Canon. NQ VI. 1. sz. 71—74.
353. Peet, Donald: The Rhetoric of Tamburlaine. ELH 26. évf. 2. sz. 137—155.
- MARTINEAU, H. 354. Seat, William, R., Jr.: Harriet Martineau in America. NQ VI. 2. sz. 207—208.
- MARVELL, A. 355. Allentuck, Marcia E.: Marvell's "Pool of Air". ML XXIV. 7. sz. 587—589.
356. Bain, Carl E.: The Latin Poetry of Andrew Marvell. PQ XXXVIII. 4. sz. 436—449.
357. Carroll, John J.: The Sun and the Lovers in "To His Coy Mistress". ML LXXIV. 1. sz. 4—7.
358. Coolidge, John S.: Martin Marprelate. Marvell, and Decorum Personae as a Satirical Theme. PMLA LXXIV. 5. sz. 526—532.
359. Corder, Jim: Marvell and Nature. NQ VI. 1. sz. 58—61.
360. Dodds, M. H.: Rowland Watkins and Andrew Marvell. NQ VI. 2. sz. 234—235.
361. Duncan—Jones E. E.: Marvell, Johnson and the First Sunset. TLS apr. 3.
362. Hill, Christopher: Andrew Marvell and the Good Old Cause. M XII. 1. sz. 1—27.
363. Lagouis, Pierre: Marvell and "the two learned brothers of St. Marthe". PQ XXXVIII. 4. sz. 410—458.
364. Robbins, Caroline: Marvell to Sir Henry Thompson. TLS márc. 20.
365. Rostvig, Maren-Sofie: Andrew Marvell's "The Garden" ES 2. sz. 65—76.
366. Schmitter, Dean Morgan: Marvell's Treasurer. NQ VI. 3. sz. 263—264.
367. Wall, L. N.: Marvell's Friends in the City. NQ VI. 2. sz. 204—207.
368. Weimann, Robert: John Press: Andrew Marvell. ZFA 4. sz. 422—42
- MASSINGER 369. Bowers, R. H.: A Note on Massinger's "New Way". MLR 2. sz. 214—215.
370. Hoy, Cyrus: Verbal Formulae in the Plays of Philip Massinger. SPh LVI. 4. sz. 600—618.
- MAUGHAM, S. 371. Antonini, Giacomo: L'ultimo libro di Somerset Maugham. Fle 9. sz.
- MEREDITH, G. 372. Glušević, Zoran: Džordž Meredith kao romansijer (Meredith mint regényíró.) Knj 5. sz. 377—399. [Halálának 50. évfordulójára.]
373. Green, David Bonnel: George Meredith's "Austrian Poets": A Newly Identified Review Essay with Translations. MLR 3. sz. 329—336.
374. Weil-Nordon, Pierre: George Meredith vu par Sir Arthur Conan Doyle. ÉA 3. sz. 231—236.
- MIDDLETON 375. Dodson, Daniel B.: Blurt, Master Constable. NQ VI. 1. sz. 61—65.
376. Power, William: Double, Double. NQ VI. 1. sz. 4—8.
- MILL 377. Stillinger, Jack: The Text of Mill's Autobiography. TLS aug. 7.
- MILTON, J. 378. Adamson, J. H.: Kepler and Milton. ML LXXIV. 8. sz. 683—685.
379. Allen, D. C.: Milton and the Name of Eve. ML LXXIV. 8. sz. 681—683.
380. Arthos, John: Milton, Ficino, and the Charmides. StRe VI. 3. sz. 261—274.
381. Ayers, Robert W.: The Date of the John Phillips-John Milton Joannis Philippi Angli Responsio. PQ XXXVIII. 1. sz. 95—101.
382. Broadbent, J. B.: Milton's Rhetoric. MP LVI. 4. sz. 224—242.
383. Clark, Evert, Mordecai: Milton and Wither. SPh LVI. 4. sz. 626—646.
384. Cope, Jackson I.: Time and Space as Miltonic Symbol. ELH 26. évf. 4. sz. 497—513.
385. Daniels, Edgar F.: Thomas Adams and "Darkness Visible". (Paradise Lost I. 62—3.) NQ VI. 4. sz. 369—370.
386. Donner, H. W.: The Life Records of John Milton. V. köt. Edited by J. Milton French. ES 395—397.
387. Freedman, Morris: Satan and Shaftesbury. PMLA LXXIV. 5. sz. 544—547.
388. Hone, Ralph E.: "The Pilot of the Galilean lake" SPh LVI. 1. sz. 55—61. [Milton Lycidas c. verse 109. sorának értelme.]
389. Hunter, J. R. W. M. B.: The Meaning of "Holy Light" in Paradise Lost III. ML LXXIV. 7. sz. 589—592.
390. Jayne, Sears: The Subject of Milton's Ludlow Mask. PMLA LXXIV. 5. sz. 533—543.
391. Кон, И. С.: Дж. Мильтон как социально-политический мыслитель VoFl 1. sz. 110—120.
392. Kučić, Dr. Ranka: Miltonova revolucionarna obrada biblijskog motiva. (A bibliai motívum forradalmi feldolgozása Miltonnál.) SAvr 3. sz. 309—320. [Születésének 350. évfordulójára.]
393. Lewalski, Barbara Kiefer: Milton: Political Beliefs and Polemical Methods, 1659—60. PMLA LXXIV. 191—202.
394. Madsen, William G.: The Fortunate Fall in Paradise Lost. ML LXXIV. 2. sz. 103—105.
395. Manley, Francis: Paradise Parche. ML LXXIV. 1. sz. 7—9. [A miltoni mű egyik vonatkozásának elemzése.]
396. Marilla, E. L.: A Reading of Two Episodes in "Paradise Lost". ÉA 2. sz. 135—141.
397. Maurois, André: John Milton LFr 757. sz.
398. Parish, John E.: Milton and God's Curse on the Serpent. JEGPh LVIII. 2. sz. 241—247.
399. Parish, John E.: Milton and the Anthropomorphic God. SPh LVI. 4. sz. 619—625.
400. Patrides, C. A.: Milton and the Protestant Theory of Atonement. PMLA 1. sz. 7—13.
401. Saillous, Emile: Une Hypothèse à propos de Comus. ÉA 2. sz. 100—101.
402. Самарин, Р.: Джон Мильтон и споры о нем. VI. 1. sz. 155—172. [Milton születésének 350. évf.]
403. Shawcross, John T.: The Date of Milton's "Ad Patrem". NQ VI. 4. sz. 358—359.
404. Shawcross, John T.: Notes on Milton's Amanuenses JEGPh LVIII. 1. sz. 29—38.
405. Sloane, William: Milton's Rooms at Christ's College. NQ VI. 4. sz. 357—358.
406. Starkman, M. K.: The Militant Miltonist; or, the Retreat from Humanism. ELH 26. évf. 2. sz. 209—218. [Milton és a mai irodalomtörténetírás.]
407. Steadman, John M.: Recognition in the Fable o Paradise Lost. SN XXXI. 2. sz. 159—173.
408. Steadman, John M.: Adam and the Prophesied Redeemer (Paradise Lost, XII, 359—623). SPh LVI. 2. sz. 214—225.

409. Stroup, Thomas B.: Milton's Two-Handed Engine and Fletcher's Two-Edged Sword. NQ VI. 4. sz. 366–367.
410. Treip, Mindele C.: "Lyidas", Lines 130–131. NQ VI. 4. sz. 364–366.
411. Whiting, George W.: "And Without Thorn the Rose" RES X. 37. sz. 60–62. [Az Elvesztett paradicsom IV. ének 256. sorának értelmezése.]
412. Wright, B. A.: Paradise Lost, IX. 1079–80. RES X. 37. sz. 62–63.
1. még amerikai 138. cseh 184.
- MOORE, G. 413. Brown, Calvin S.: Balzac as a Source of George Moore's Sister Teresa. CL XI. 2. sz. 124–130.
- MUIR, E. 414. Peschmann, Hermann: Edwin Muir: A Return to Radical Innocence. E XII. köt. 71. sz. 168–171. [Edwin Muir költészetéről általában.]
415. Read, Herbert: Edwin Muir: EN ápr. 71–73.
- MUNDAY 416. Hatson, Leslie: Anthony Mundy's Birth Date. NQ VI. 1. sz. 2–4.
417. Wright, Celeste Turner: Young Anthony Mundy Again. SPh LVI. 2. sz. 150–168. [Anthony Mundy születésének időpontja és ifjúsága.]
- MURDOCH 418. Antonini, Giacomo: Rapida ascesa di Iris Murdoch. Fle 2. sz. [A fiatal angol regényíró nő gyors sikeréről, eddigi munkásságának ismertetése.]
419. Clayre, Alasdair: Common Cause: A Garden in the Clearing. TLS aug. 7. XXX–XXXI.
- MURRY, J. M. 420. Girard, Denis: John Middleton Murry, D. H. Lawrence, et Albert Schweitzer ÉA 3. sz. 212–221.
- MYDWYNTER 421. Johnston, G. K. W.: The Interpretation of Poems by Mydwynter. NQ VI. 2. sz. 244–245.
- NEWCASTLE, M. 422. Gagen, Jean: Honor and Fame in the Works of Duchess of Newcastle. SPh LVI. 3. sz. 519–538.
- O'CONNELL 423. Henning, John: Daniel O'Connell in the Opinion of some German Poets of his Time. MLR 4. sz. 573–578.
- ORWELL, G. 424. Fyvel, T. R.: George Orwell and Eric Blair: Glimpses of a Dual Life. EN jan. 60–65.
- PARIS 425. Friedman, Albert B.: Medieval Popular Satire in Matthew Paris. ML LXXIV. 8. sz. 673–678.
- PARSON 426. McNulty, Robert: The Protestant Version of Robert Parson's "The First Booke of the Christian Exercise". HLQ XXII. 4. sz. 271–300.
- PATER, W. 427. Iser, Wolfgang: Walter Pater und T. S. Eliot. Der Übergang zur Modernität. GRM 4. sz. 391–408.
- PATMORE, C. 1. francia 219.
- PERCY, Th. 428. Mason, J. F. A.: Bishop Percy's Account of His Own Education. NQ VI. 4. sz. 404–408.
- PHILLIPS, A. 429. Parnell, Paul E.: The Distrest Mother, Ambrose Phillips' Morality Play. CL XI. 2. sz. 111–123.
- PHILLIPS, E. 430. Howarth, R. G.: Edward Phillips's "Compendiosa Enumeratio Poetarum". MLR 3. sz. 321–328.
- POLLARD 431. Danks, K. B.: The Bibliographical and Psychological Fallacies in Pollard's Second Proposition. NQ VI. 4. sz. 439–440.
- POPE, A. 432. Daniels, Elizabeth Adams: Pope's Moral Essays and Tulpomania. NQ VI. 4. sz. 397–398.
433. Deneau, Daniel P.: Pope's "Iv'ry Gate": The Dunciad, III. 340 ML LXXIV. 3. sz. 208–211.
434. Dixon, P.: Pope, George Ogle, and Horace. NQ VI. 4. sz. 396–397.
435. Golliet, Jaques: La Correspondence d' Alexander Pope. ÉA 3. sz. 205–211.
436. Hunter, G. K.: Pope's Imitations of Fanshawe. NQ VI. 2. sz. 193–194.
437. Rawson, C. J.: Some Unpublished Letters of Pope and Gay; and some Manuscript Sources of Goldsmith's Life of Thomas Parnell. RES X. köt. 40. sz. 371–387.
438. Ricks, Christopher: A Debt of Pope to Swift. NQ VI. 4. sz. 398–399.
439. Rosenberg, Albert: The Last Days of Sir Samuel Garth: A Footnote to a Pope Letter. NQ VI. 3. sz. 272–274.
440. Schmitz, R. M.: The "arsenal" proof sheets of Pope's *Iliad*: a third report. ML LXXIV. 6. sz. 486–489.
441. Tuveson, Ernest: An Essay on Man and the Way of Ideas. ELH 26. évf. 368–386. [Pope filozófiai költeménye és Locke eszméinek viszonya.]
1. még angol 242.
- QUINCEY, Th. de 442. Michelson, Peter: Thomas de Quincey und die kantische Philosophie. RLC 3. sz. 356–375.
- RICHARDS, I. A. 443. Foster, Richard: The Romanticism of I. A. Richards. ELH 26. évf. 1. sz. 91–101.
- RICHARDSON, D. 444. Brome, Vincent: A last Meeting With Dorothy Richardson. LMA 6. sz. 26–32.
445. Kumar, Shiv K.: Dorothy Richardson and the Dilemma of "Being versus Becoming". ML LXXIV. 6. sz. 494–501.
446. Kumar, Shiv K.: Dorothy Richardson and Bergson's *Mémoire par Excellence*. NQ VI. 1. sz. 14–19.
447. Trickett, Rachel: Dorothy Richardson. LMA 6. sz. 20–25.
- RICHARDSON, S. 448. Kinkead-Weekes, M.: Clarissa Restored? RES X. 38. sz. 156–171.
- ROGERS 449. Flory, Claude R.: The Plays of Charles Rogers NQ VI. 1. sz. 102–103.
- ROLFE, F. 450. Antonini, Giacomo: Un reietto Frederick Rolfe. Fle 38. sz.
- ROWLEY, 451. Wells, S. W.: William Rowley and The Golden Legend. NQ VI. 2. sz. 129–130. [Rowley: A Shoemaker a Gentleman forrásairól.]
- RUSSEL, G. W. 452. Watson, Vera: „Æ” To E. H. W. Meyerstein. E XII. 72. sz. 220–225. [George William Russel levelezése E. H. W. Meyerstein-nel.]
- SACKVILLE, Ch. 453. Legouis, Pierre: The Original of Dorset's Lampoon on Madame de Maintenon. MLR 1. sz. 60–68.
- SANSON, W. 454. Antonini, Giacomo: Bravura di William Sanson. Fle 60. sz.
- SAVILLE, G. 455. Gathorne-Hardy, Robert: Halifax's "The Character of a Trimmer": Some Observations in the Light of a Manuscript from Ickworth. L XIV. 2. sz. 117–123.
- SCOTT, W. 456. Carlton, William J.: Sir Walter Scott and the Pilgrim Penman. NQ VI. 2. sz. 127–129. [Scott ismeretése James Henry Lewis-zel.]
- SHAKESPEARE 457. Shakespeare: An Annotated Bibliography for 1958. ShQ X. 2. sz. 259–331.
458. Аникст, А.: Новое в изучении Шекспира. Статья первая. VL 8. sz. 178–198.
459. Auden, W. H.: The Fallen City: Some Reflections on Shakespeare's Henry IV. EN nov. 21–31.
460. Bejblík, Alois: Shakespeare's Troilus a Kressida CMF XLI. 2. sz. 75–92.
461. Blissett, William: The Secret'st Man of Blood. A Study of Dramatic Irony in Macbeth. ShQ X. 3. sz. 397–408.
462. Block, Edward A.: King Lear: A Study in Balanced and Shifting Sympathies. ShQ X. 4. sz. 499–512.
463. Bowers, Fredson: The Copy for the Folio Richard III. ShQ X. 4. sz. 541–544.
464. Brustein, Robert: Shakespeare for the Three Estates. EN aug. 49–52.
465. Byrne, M. St. Clare: Shakespeare at Stratford and the Old Vic. ShQ X. 4. sz. 545–567. [An angol Shakespeare-fesztiválokról.]
466. Calitri, Charles: "Macbeth" and the Reluctant Reader. EJ XLVIII. 5. sz. 254–261.
467. Charney, Maurice: Shakespeare's Style in Julius Caesar and Anthony and Cleopatra. ELH 26. évf. 3. sz. 355–367.
468. Checkley, C. S.: Rumanian Interpretations of Hamlet. SEER XXXVII. évf. 89. sz. 413–329.
469. Cooper, Barbara: "Suffocating Streams". NQ VI. 1. sz. 69–71. [Shakespeare: Othellojáról.]
470. Corin, Fernand: A Note on the Dirge in Cymbeline. ES 3. sz. 173–179.
471. Cutts, John P.: Notes on Othello. NQ VI. 3. sz. 251–252.
472. David, Richard: Actors and Scholars: A View of Shakespeare in the Modern Theatre. ShS 12. k. 76–87.
473. Donner, H. W.: "She should have died hereafter". ES 5. sz. 385–389.
474. Elliot, G. R.: The Initial Contrast in Lear. JEGPh LVIII. 2. sz. 251–263.
475. Evans, Lawrence Gove: A Biblical Allusion in Troilus and Criseyde. ML LXXIV. 7. sz. 584–587.
476. Flint, M. K. és Dobson, E. J.: Weak Masters: RES X. 37. sz. 58–60.
477. Fluchère, Henri: La damnation de Macbeth. NRF (7) 84. sz. 1070–1075.

478. French, Carolyn S.: Shakespeare's "Folly": King Lear. ShQ X. 4. sz. 523—529.
479. Fricker, Robert: Dr. W. Schrickx: Shakespeare's Early Contemporaries. ES 3. sz. 183—186. [Recenzió.]
480. Fricker, Robert: E. B. Everitt: The Young Shakespeare. ES 4. sz. 320—321. [Recenzió.]
481. Gérard, Albert: Meaning and Structure in Troilus and Cressida. ES 3. sz. 144—157.
482. Gerber, Richard: Elizabethan Convention and Psychological Realism in the Dream and Last Soliloquy of "Richard III". ES 4. sz. 295—300.
483. Gesner, Carol: The Tempest as Pastoral Romance. ShQ X. 4. sz. 531—539.
484. Gomez, Andor: Timon of Athens. EC IX. 2. sz. 107—125.
485. Griffin, Alice: Current Theatre Notes 1957—1958. ShQ X. 1. sz. 68—88. [A Shakespeare művek előadásainak bibliográfiája.]
486. Griffin, Alice: The Shakespeare Season in New York. 1958—1959. ShQ X. 4. sz. 569—576.
487. Guthke, Karl S.: Gerstenberg und die Shakespearedeutung, der deutschen Klassik und Romantik. JEGPh LVIII. 1. sz. 91—108.
488. Hawkes, Terry: "Love" in King Lear. RES X. 38. sz. 178—181.
489. Hockey, Dorothy: The Trial Pattern in King Lear. ShQ X. 3. sz. 389—395.
490. Hodges, C. Walter: The Lantern of Taste. ShS 12. k. 8—14.
491. Honigmann, E. A. J.: Shakespeare's Plutarch. ShQ X. 1. sz. 25—33.
492. Holland, Norman N.: Measure for Measure: The Duke And The Prince. CL XI. 1. sz. 16—20. [Shakespeare forrásai.]
493. Hosley, Richard: The Discovery-space in Shakespeare's Globe. ShS 12. köt. 35—46. [A belső színpad Sh. Globe színházában.]
494. Hulme, Hilda M.: Two Notes on the Interpretation of Shakespeare's Text. NQ VI. 4. sz. 354—355. [A Periklész és Athéni Timon részletei értelmezéséről.]
495. Hulme, Hilda: Shakespeare of Stratford. RES X. 37. sz. 20—25.
496. Jenkins, Harold: Two Readings in Hamlet. MLR 3. sz. 391—395.
497. Kennodde, George R.: The Open Stage: Elizabethan or Existentialist? ShS 12. köt. 1—7.
498. Knowland, A. S.: Troilus and Cressida. ShQ X. 3. sz. 353—365.
499. Комаров, В. П.: К вопросу о трактовке трагедии Шекспира «Юлий Цезарь» VLU 14. sz. 71—84.
500. Kott, Jan: Shakespeare contemporain. TM 155. sz. 1095—1130.
501. Law, Robert Adger: The Double Authorship of Henry VIII. SPH LVI. 3. sz. 471—488.
502. Lever, J. W.: The Date of Measure for Measure. ShQ X. 3. sz. 381—388.
503. Lerner, Laurence: The Machiavel and The Moor. EC IX. 4. sz. 339—360. [Shakespeare: Othellojáról.]
504. Levine, Mortimer: Richard III — Usurper or Lawful King? Sp XXXIV. 3. sz. 391—401.
505. Lloyd, Michael: Cleopatra as Isis. ShS 12. köt. 88—94. [Shakespeare Cleopatrájának hasonlósága Isis istennőhöz.]
506. Lloyd, Michael: The Roman Tongue. ShQ X. 4. sz. 461—468. [Az Antonius és Cleopatra nyelvéről.]
507. Lüdeke, H. [H. L.]: Adrien Bonjour: The Structure of Julius Caesar. ES 4. sz. 330—331. [Recenzió.]
508. McArthur, Herbert: Romeo's Loquacious Friend. ShQ X. 1. sz. 35—44.
509. McKenzie, D. F.: Shakespearean Punctuation — a New Beginning. RES X. 40. sz. 361—370.
510. McNamara, Anne Marie: Henry IV: The King as Protagonist. ShQ X. 3. sz. 423—431.
511. McNamee, Lawrence F.: The First Production of Julius Caesar on the German Stage. ShQ X. 3. sz. 409—421.
512. Major, John M.: Comus and The Tempest. ShQ X. 2. sz. 177—183. [Milton: Comusa és Shakespeare: A vihar.]
513. Major, John M.: Santayana on Shakespeare. ShQ X. 4. sz. 469—479.
514. Mares, F. H.: A Footnote to Twelfth Night, Act I. Scene 3. NQ VI. 3. sz. 306—307.
515. Maxwell, J. C.: „Hamlet” V. II, 356. MLR 3. sz. 395—396.
516. Miller, Robert P.: The Myth of Mars's Hot Minion in Venus and Adonis. ELH 26. évf. 4. sz. 470—481.
517. Miller, Williams E.: Periaktoi in the Old Blackfriars' ML LXXIV. 1. sz. 1—3.
518. Monck, Nugent: The Maddermarket Theatre and the Playing of Shakespeare. ShS 12. köt. 71—75.
519. Morris, Brian: The Tragic Structure of Troilus and Cressida. ShQ X. 4. sz. 481—491.
520. Muir, Kenneth: The Background of Coriolanus. ShQ X. 2. sz. 137—145.
521. Muir, Kenneth: Shakespeare among the Commonplaces. RES X. 39. sz. 283—289.
522. Musgrove, S.: The Birth of Pistol. RES X. 37. sz. 56—58. [Shakespeare IV. Henrik c. darabja Pistol nevű szereplőjének eredete.]
523. Nagarajan, S.: "What You Will": A Suggestion. ShQ X. 1. sz. 61—67.
524. Nathan, Norman: "A Table of Green Fields." NQ VI. 1. sz. 92—94. [V. Henrikről.]
525. Nicoll, Allardyce: "Passing over the Stage". ShS 12. köt. 47—55. [„Keresztülmenni a színpadon” — az Erzsébet kori színház fontos gyakorlati megoldása.]
526. Norman, Arthur, M. Z.: "The Tragedie of Cleopatra" and the Date of "Antony and Cleopatra." MLR 1. sz. 1—9.
527. Nowotny, Winifred M. T.: Acts IV. and V of Timon of Athens. ShQ X. 4. sz. 493—497.
528. Oliver, H. J.: Coriolanus As Tragic Hero. ShQ X. 1. sz. 53—60.
529. Ornstein, Robert: Historical Criticism and Interpretation of Shakespeare. ShQ X. 1. sz. 3—9.
530. Overholser, Winifred: Shakespeare's Psychiatry — And After. ShQ X. 3. sz. 335—352.
531. Pafford, J. H. P.: Music, and the Songs in The Winters Tale. ShQ X. 2. sz. 161—175.
532. Pruvost, René: Robert Greene a-t-il accusé Shakespeare de plagiat? ÉA 3. sz. 198—204.
533. Quinn, Michael: "The King is not Himself": The Personal Tragedy of Richard II. SPH LVI. 2. sz. 167—186.
534. Quinn, Michael: Providence in Shakespeare's Yorkist Plays. ShQ X. 1. sz. 45—52.
535. Reynolds L. A. és Sawyer P.: Folk Medicine and the Four Fairies of A Midsummer-Night's Dream. ShQ X. 4. sz. 513—521.
536. Ribner, Irving: Macbeth: The Pattern of Idea and Action. ShQ X. 2. sz. 147—159.
537. Rothwell, W. F.: Was there a Typical Elizabethan Stage? ShS 12. köt. 15—21.
538. Schoff, Francis G.: Claudio, Bertram, and a Note on Interpretation. ShQ X. 1. sz. 11—23.
539. Seltzer, Daniel: Elizabethan Acting in Othello. ShQ X. 2. sz. 201—210.
540. Sisson, C. J.: Shakespeare's Friends: Hathaways and Burmans at Shuttery. ShS 12. köt. 95—106.
541. Southern, Richard: On Reconstructing a Practicable Elizabethan Public Playhouse. ShS 12. köt. 22—34.
542. Smith, Gordon Ross: Brutus, Virtue, and Will. ShQ X. 3. sz. 367—379.
543. Stamm, Rudolf: Elizabethan Stage-Practice and the Transmutation of Source Material by the Dramatists. ShS 12. köt. 64—70.
544. Stevenson, David L.: The Role of James I in Shakespeare's Measure for Measure. ELH 26. évf. 2. sz. 188—208.
545. Stirling, Brents: Brutus and the Death of Portia. ShQ X. 2. sz. 211—217.
546. Styan, J. L.: The Actor at the Foot of Shakespeare's Platform. ShS 12. köt. 56—63. [A színész szerepe a színpad előtt Shakespeare korában.]
547. Сурков, Е.: Шекспир, каким его запомнили в Стратфорде. Zn 4. sz. 187—210 [A Stratford-i színház előadása kapcsán.]
548. Taylor, Dick Jr.: The Earl of Pembroke and the Youth of Shakespeare's Sonnets: an Essay in Rehabilitation. SPH LVI. 1. sz. 26—54.
549. Trainer, James: Some Unpublished Shakespeare Notes of Ludwig Tieck. MLR 9. sz. 368—377.
550. Waldo, T. R. és Herbert T. W.: Musical Terms in The Taming of The Shrew: Evidence of Single Authorship. ShQ X. 2. sz. 185—199.

551. Walton, J. K.: The Quarto Copy for the Folio Richard III. RES X. 38. sz. 127–140.
552. Weiss, Samuel A.: "Solid", "Sullied" and Mutability: A Study in Imagery. SHQ X. 2. sz. 219–227. [A Hamletről.]
553. Wilson, J. Dover: The Composition of the Clarence Scenes in "Richard III." MLR 2. sz. 211–214.
1. még angol 230.
francia 212.
orosz 596, 606, 607.
- SHAW, B. 554. Holroyd, Stuart: Ambassador Extraordinary: The Ubiquity of Bernard Shaw. TLS aug. 7. XXII–XXIII.
555. Lüdeke, H.: St. John Ervine: Bernard Shaw, His Life, Work and Friends. ES 4. sz. 328–330. [Recenzió]
556. McKee, Irving: Bernard Shaw's Beginnings on the London Stage. PMLA LXXIV. 4. sz. 470–481.
- SHELLEY 557. Kuhn, Albert J.: Shelley's Demogorgon and Eternal Necessity. ML LXXIV. 7. sz. 506–509.
558. Male, Roy R. and Notopoulos, James A.: Shelley's Copy of Diogenes Laertius. MLR 1. sz. 10–21.
559. Marshall, William H.: Queen Mab: The Inconsistency of Ahasuerus ML LXXIV. 5. sz. 397–400.
560. Marshall, William H.: Comments on Shelley in The Beacon and The Kaleidoscope (1821). NQ VI. 2. sz. 224–226.
561. Turner, Paul: Shelley and Lucretius. RES X. 39. sz. 269–282.
562. Whitman, Robert F.: Beatrice's "Pernicious Mistake" in The Cenci. PMLA LXXIV. 3. sz. 249–253
- SHUTE, N. 563. Jindra, Miroslav: Nevil Shute. SvétLit 2. sz. 184–193.
- SMART 564. Ryskamp, Charles: Problems in the Text of Smart. LXIV. 4. sz. 293–298.
565. Williamson, Karina: Christopher Smart's Hymn and Spiritual Songs. PQ XXXVIII. 4. sz. 413–424.
- SMOLLETT 566. Roper, Derek: Smollett's "Four Gentlemen": First Contributors to the Critical Review. RES X. 37. sz. 38–44.
567. Spector, Robert Donald: Smollett's Use of Tsounon-thouan. NQ VI. 1. sz. 112–113.
- SPENER 568. Spahr, Blake Lee: The Comet of 1680: A Personal Letter of Philipp Jacob Spener. ML LXXIV. 8. sz. 721–729.
- SPENSER 569. Corder, Jim: Spenser and the Eighteenth-Century Informal Garden. NQ VI. 1. sz. 19–21.
570. Fowler, Alastair: Six Knights at Castle Joyous. Sph LVI. 4. sz. 583–599.
571. Gang, Theodor: Nature and Grace in The Faerie Queene: The Problem Reviewed. ELH 26. évf. 1. sz. 1–22.
572. Hamilton, A. C.: Spenser's Treatment of Myth. ELH 26. évf. 3. sz. 335–354.
573. Heninger, S. K. Jr.: The Orgoglio Episode in The Faerie Queene. ELH 26. évf. 2. sz. 171–187.
574. Marshal William H.: Calvin, Spenser, and the Major Sacraments. ML LXXIV. 2. sz. 97–101.
575. Orange, Linwood E.: Spenser's Old Dragon. ML LXXIV. 8. sz. 679–681.
576. Satterthwaite, Alfred W.: A Re-examination of Spenser's Translations of the "Sonets" from A Theatre for Wordlings. PQ XXXVIII. 4. sz. 509–515. [Spenser fordításai Van der Noot szonettjeiből.]
577. Smith, J. Norton: Spenser's Prothalamion: A New Genre. RES X. 38. sz. 173–178.
578. Sonn, Carl Robinson: Spenser's Imagery. ELH 26. évf. 2. sz. 156–170.
- STANHOPE 579. Nelick, Frank C.: Lord Chesterfield's Adoption of Philip Stanhope. PR XXXVIII. 3. sz. 370–378.
- STEELE 580. Winton Calhoun: New Documents Concerning Richard Steele's Father. JEGPh LVIII. 2. sz. 264–269.
- STERNE 581. Stedmond, J. M.: Style and Tristram Shandy. MLQ XX. köt. 3. sz. 243–251.
582. Stedmond, J. M.: Genre and Tristram Shandy. PQ XXXVIII. 1. sz. 37–51.
1. még angol 239.
- SWIFT 583. Ferguson, Oliver W.: Swift's Saeva Indignatio and A Modest Proposal. PQ XXXVIII. 4. sz. 473–479.
584. Fussell, Jr. Paul: Speaker and Style in 'A Letter of Advice to a Young Poet' (1721), and the Problem of Attribution. RES X. 37. sz. 63–67.
585. Merle, Robert: Les Desseins de Gulliver. RP 4. sz. 15–23.
586. Sams, Henry W.: Swift Satire of the Second Person. ELH 26. évf. 1. sz. 36–44. [A Hordómezei.]
1. még angol 309, 438.
- SWINBURNE 587. Adams, Donald K.: Swinburne and Hazlitt. NQ VI. 4. sz. 451–452.
588. Lang, C. Y.: Swinburne's Lost Love. PMLA 2. sz. 123–130.
- TENNYSON, A. 589. Berington, Merle M.: Tennyson and Sir James Stephen on "The Last Great Englishman". NQ VI. 4. sz. 445–446.
590. Elliot, Philip L. Jr.: Tennyson's "To Virgil". NQ VI. 2. sz. 147–148.
591. Lawry, J. S.: Tennyson's "The Epic": A Gesture of Recovered Faith. ML LXXIV. 5. sz. 400–403.
592. Marshall, George O., Jr.: An Incident from Carlyle in Tennyson's "Maud". NQ VI. 1. sz. 77–78.
593. Roppen, Georg: "Ulysses" and Tennyson's Sea-Quest. ES 2. sz. 77–90.
594. Rosenberg, John D.: The Two Kingdoms of In Memoriam. JEGPh LVIII. 2. sz. 228–240.
595. Ryals, Clyde de L.: Tennyson's the Lotus-Eaters. RLV 6. sz. 474–486.
596. Ryals, Clyde de L.: The "Fatal Woman" Symbol in Tennyson. PMLA LXXIV. 4. sz. 438–443.
597. Tener, Robert H.: Bagehot and Tennyson. TLS aug. 21.
- THACKERAY 598. Yang Feng: Sa-ke-Lei "Ying-li-chang" xu. (Bevezetés Thackeray "Hűség vására" c. művéhez.) W 3. sz. 101–112.
- THOMAS, D. 599. Corin, Fernand: En traduisant Dylan Thomas. RLV 4. sz. 286–299.
600. Maud, Ralph N.: Dylan Thomas' First Published Poem. ML LXXIV. 2. sz. 117–118.
- THOMAS, E. 601. Lawrence, Ralph: Edward Thomas in Perspective. E XII. köt. 71. sz. 177–183.
- THOMASON 602. Spencer, Louis: The Politics of George Thomason. L XIV. 1. sz. 11–27.
- THOMPSON 603. Levy, Kurt L.: Who is David Arthur Thompson or The "Unmasking" of a British Critic. ML LXXIV. 8. sz. 713–714.
- TILLOTSON 604. Brown, David D.: The Dean's Dilemma: A Further Note on a Tillotson Passage. L XIV. 4. sz. 282–287.
- TOURNEUR 605. Ekeblad, Saga-Stina: An Approach to Tourneur's Imagery. MLR 4. sz. 489–498.
606. Hunter, G. K.: A Source for The Revenger's Tragedy. RES X. 38. sz. 181–182.
607. Lisca, Peter: The Revenger's Tragedy: A Study in Irony. PQ XXXVIII. 2. sz. 242–251.
- TRAHERNE 608. Willy, Margaret: Thomas Traherne: "Felicity's Perfect Lover". E XII. köt. 72. sz. 210–215.
- VAUGHAN 609. Farnham, Fern: The Imagery of Henry Vaughan's "The Night". PQ XXXVIII. 4. sz. 425–435
- WAIN, J. 610. Čolanović, Voja: Talenat i nedoumice. (Tehetség és tanácsatlanság.) Savr 2. sz. 164–169.
- WALPOLE, H. 611. Fielding, K. J.: The Deserted Village and Sir Robert Walpole. E XII. köt. 70. sz. 130–132.
1. német 340.
- WATSON, TH. 612. Staton, Walter F., Jr.: The Influence of Thomas Watson on Elizabethan Ovidian Poetry. StRe VI. 3. sz. 243–250.
- WATTEAU 613. Edwards, P. D.: Watteau and the Poets. ML LXXIV. 4. sz. 295–297.
- WATTS 614. Tucker, Susie I.: Dr. Watts Looks at the Language. NQ VI. 3. sz. 274–279.
- WAUGH, E. 615. Antonini, Giacomo: L'arte narrativa di Evelyn Waugh. Fle 24. sz.
- WEBSTER 616. Akrigg, G. P. V.: John Webster and The Book of Homilies. NE VI. 2. sz. 217–218.
617. Whitman, Robert F.: Webster's Duchess of Malfi. NQ VI. 2. sz. 174–175.
- WELLS, H. G.
1. angol 300.
- WHITE 618. Hugh—Jones, Sirlol: A Visible Export. T. H. White, Merlin's Latest Pupil. TLS aug 7. IX.
- WILDE, O. 619. Ryals, Clyde de L.: Oscar Wilde's Salomé. NQ VI. 1. sz. 56–57.
1. még lengyel 56.
- WILLIAMS 620. Lombard, C. M.: David Williams and the Image of Man as a Priest. NQ VI. 1. sz. 37–39.

- WILSON, A. 621. Antonini, Giacomo: Gli esami di coscienza di Angus Wilson. *Fle* 3. sz.
622. Cockshut, A. O. J.: Favoured Sons; the Moral World of Angus Wilson. *EC IX*. 1. sz. 50–60.
- WORDSWORTH, W. 623. Bishop, Jonathan: Wordsworth and the "Spots of Time". *ELII* 26. évf. 1. sz. 45–65.
624. MacLean, Kenneth: Levels of Imagination in Wordsworth's *Prelude* (1805). *PQ XXXVIII*. 4. sz. 385–400.
625. Parrish, S. M.: Dramatic Technique in the Lyrical Ballads. *PMLA* 1. sz. 85–97.
626. Schnyder, H.: William Wordsworth. A Biography. By Mary Moorman. *ES* 4. sz. 326–327. [Recenzió]
627. Seronsy, Cecil C.: Daniel and Wordsworth. *SPh LVI*. 2. sz. 187–213.
628. Wildi, Max: Wordsworth and the Simpon Pass. *ES* 4. sz. 224–232.
- WULFSTAN 629. Whitbread, L.: MS. C. C. C. C. 201: A Note on its Character and Provenance. *PQ XXXVIII* 1. sz. 106–112. [Wulfstan homiliákat tartalmazó kéziratról.]
- WYATT 630. Thomson, Patricia: Wyatt and the Petrarchan Commentators. *RES X*. 39. sz. 225–233.
- WYNTOUN, Andrew of W31. Coldwell, David F. C.: Wyntoun's Anonymous Contributor. *JEGPh LVIII*. 1. sz. 39–48.
- YEATS, W. B. 632. Fixler, Michael: The Affinities between J. K. Huysmans and the "Rosicrucian" Stories of W. B. Yeats. *PMLA LXXIV*. 4. sz. 464–469.
633. Häusermann, H. W.: W. B. Yeats and W. J. Turner, 1935–1937. *ES* 4. sz. 233–241.
634. Puhalo, Dušan: Poetske vrednosti Jeytsove lirike. (Yeats lírájának költői értékei.) *LMS* 384. sz. 144–158.
635. Snow, Wilbert: A Yeats-Longfellow Parallel. *ML LXXIV*. 4. sz. 303–304.

AMERIKAI IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Arnheim, Rudolf: The Robin and the Saint: O, the Twofold Nature of the Artistic Image. *JAAC XVII*. 1. sz. 68–79.
2. Aschenbrenner, Karl: Aesthetic Theory — Conflict and Conciliation. *JAAC XVIII*. 1. sz. 90–108.
3. Bowie, S. Palmer: On Translation as a Form of Literary Criticism. *CLJ LV*. 1. sz. 74–80.
4. Burd, Van Akin: Background to Modern Painters: The Tradition and the Turner Controversy. *PMLA LXXIV*. 3. sz. 254–267.
5. Condell, John: Hands off the Imagination. *M XII*. 10. sz. 48–51.
6. Freud, Caroline: Portrait of the Beatnik. *EN jun*. 42–46.
7. Gotshalk, D. W.: A next Step in Aesthetics. *JAAC XVII*. 1. sz. 46–54.
8. Jerome, Judson: Rivalry with Madman *YR XLVIII*. 3. sz. 344–353. [An intellekt szerepe a művészetben.]
9. Jones, George Fenwick: Lov'd I Not Honour More: The Durability of a Literary Motif. *CL XI*. 2. sz. 131–143. [Ha nem szeretném jobban a becsületet! Egy irodalmi motívum marandósága.]
10. Kerouac, Jack: Beatific: On the Origins of a Generation. *EN aug*. 57–61.
11. Michelis, P. A.: Aesthetic Distance and the Charm of Contemporary Art. *JAAC XVII*. 1. sz. 1–45.
12. Raleigh, John Henry: The New Criticism As an Historical Phenomenon. *CL XI*. 1. sz. 21–28.

Irodalomtörténet általában

13. The American Imagination: Its Strength and Scope. *TLS* nov. 6.
14. Alexander Doris, M.: The Passion Play in America. *AQ XI*. 3. sz. 351–371.
15. Barrett, William: We're On the Road. *NYTBR* máj. 10. [A kísérletezés az amerikai irodalomban.]
16. Brüning, Eberhard: Amerikanische Dramen an den Bühnen der DDR und Berlins von 1945–1955. *ZfA* 3. sz. 246–269.
17. Brüning, Eberhard: Der spanische Bürgerkrieg (1937–1939) im amerikanischen Drama. *WZ Leipzig* 1959/60. 1. sz. 83–92.

18. Dunham, Barrows: Intellectuals in America. *M XII*. 10. sz. 36–42.
19. Glazer, Nathan: The Immigrant Groups and American Culture. *YR XLVII*. 3. sz. 382–397. [A bevándorlók és Amerika kulturális élete.]
20. Golden, Harry: Books Are an Escape into Experience. *NYTBR* apr. 12.
21. Hurwitz, Ruth Sapin: American Jewish Writers. *TLS* dec. 4.
22. Koster, Donald N. [és mások]: Articles in American Studies, 1958. *AQ XI*. 2. sz. 252–314.
23. Lerner, Max: Notes on Literature and American Civilization. *AQ XI*. 2. sz. 211–224.
24. Lüdeke, H.: American Literary Landmarks in Switzerland. *ES* 4. sz. 304–307.
25. Lynes, Russel: What Are Best-sellers Made of? *NYTBR* dec. 27. [Az elmúlt évtized könyvsikereiről.]
26. Middleton, Drew: World War II: After the Soldiers Came a Legion on Books. *NYTBR* aug. 16.
27. Parks, George P.: Writing Literary History. *YUGL*. VIII. 26–32.
28. Prescott, Orville: A Critic's Holiday Toast: The Books I Liked Best in '59. *NYTBR* nov. 29.
29. Schneider, P. E.: The Sun Also Sets. *EN XIII*. 4. sz. 51–58. [Amerikaiak Párizsban.]
30. Schönfelder, Karl-Heinz: Amerikanische Literatur in Europa. Methodologisches zu geschmacksgeschichtlichen Überlegungen. *ZfA* 1. sz. 35–57.
31. Schulz, Herbert C.: American Literary Manuscripts in The Huntington Library. *HLQ XXIII*. 3. sz. 209–250.
32. Wasserstrom, William: In Gertrude's Closet. *YR XLVIII*. 2. sz. 245–265. [A nő ábrázolása az irodalomban.]
1. még angol 24, 354.
oros 7, 11, 104.

Prózairodalom

33. Arnavon, Cyrille: L'écrivain en face de l'américanisme. *Eu* (37) 358–359. sz. 4–17.
34. Brightfield, M. F.: America and the Americans, 1840–1860, as depicted in English Novels of the Period. *AL* 3. sz. 309–324.
35. Carpenter, Frederic I.: "The American Myth": Paradise (to be) Regained. *PMLA LXXIV*. 5. sz. 599–606.
36. Delvert, Marianne: Aspect du roman social aux États-unis au début du siècle. *Eu* 37. 358–359. sz. 24–33.
37. Елистратова, А.: Духотомник американской новеллы. *VL* 3. sz. 233–237.
38. Garraty, John A.: How Should You Tell a Man's Story? *NYTBR* jul. 5.
39. Гиленсон, Б.: В искаженном ракурсе. *VL* 5. sz. 236–240. [F. Hoffmann: „The Modern Novel in America” Chicago 1956. c. könyvéről.]
40. Halsey, Van R.: Fiction and the Businessman: Society Through All its Literature. *AQ XI*. 4. sz. 391–402.
41. Martin, T.: Rip, Ichabod, and the American Imagination. *AL* 2. sz. 137–149.
42. Mueller, Prof. Dr. Gustav: Die amerikanische Selbstkritik im modernen Roman. *U* 5. sz. 511–520.
43. Nostrand, Albert D. Van: Fiction's Flagging Man of Commerce. *EJ XLVIII*. 1. sz. 1–11.
44. Nostrand, Albert D. Van: After Marquand, the Deluge. *EJ XLVIII*. 2. sz. 55–66.
45. [Rubinstein, A. T.] Rubinsteinová, Annette T.: Americká románová tvorba v letech 1946–1956. (Az amerikai regényirodalom 1946–1956. között.) *SvĕtLit* 6. sz. 12–31. [A cikk szerzőjének arcképével.]

Költészet

46. It's not Bohemia or the Beard That Makes the Poem, It's the Poet. *NYTBR* máj. 3.
47. What's the Matter with Poetry? *NYTBR* dec. 13.
48. Bellow, Saul: Deep Readers of the World, Beware! *NYTBR* febr. 15. [A szimbolizmusról.]
49. Meuter, Hanna: Vom Neuen Neger — Zu einer alten Anthologie. *GZ* 1. sz. 32–45. [Az amerikai négegek fejlődésének újabb jelenségei, és ennek visszatükröződése a néger költészetben.]
50. Rexroth, Kenneth: L'influence de la poésie française sur la poésie américaine. *Eu* (37) 358–359. sz. 43–66.

51. Riese, Teut: Der Konflikt zwischen Individuum und Gesellschaft im amerikanischen Drama. GRM 2. sz. 183—203.
52. Roethke, Theodore: How to write like Somebody Else. YR XLVIII. 3. sz. 336—343. [A költészet mesterségbeli oldalának elsajátításáról.]
53. Sixanson, Arthur: Forms of Discipline in Poetry. CIJ LV. 1. sz. 69—73. [A "New Criticism" és a klasszikusok.]
54. Voisin, Laurence: Quelques poètes américains. Eu (37) 358—359. 34—43.

Amerikai irodalom kapcsolatai:

1. német 312.
francia 288.
orosz 130.
cseh 155.

Egyes szerzők

- ANDERSON 55. Lawry, Jon S.: „Death in the Woods” and the Artist’s Self in Sherwood Anderson. PMLA LXXIV. 3. sz. 306—311.
- BRINKLEY, W.
1. amerikai 97.
- CAPOTE, T. 56. Berger, Yves: Truman Capote: Enfer et Purgatoire. Cr 145. sz. 491—507.
- CLELAND, J. 57. Herling-Grudziński, Gustaw: Na tematy pornograficzno—litterackie. (A pornográf „litteratúráról”). ŻL 36. sz. [John Cleland és a modern pornográf irodalom.]
- COOPER 58. Davie, Donald: The Legacy of Fenimore Cooper. EC IX. 3. sz. 222—238.
- CRANE, S. 59. Gargano, James W.: Crane’s “A Mystery of Heroism”: A Possible Source. ML LXXIV. 1. sz. 22—23.
60. Gullason, Thomas Arthur: Stephen Crane’s Private War on Yellow Journalism. HLQ XXII. 3. sz. 201—208.
61. Gullason, Thomas A.: The Sources of Stephen Crane’s Maggie. PQ XXXVIII. 4. sz. 497—502.
62. Klotz, Marvin: Crane’s The Red Badge of Courage. NQ VI. 1. sz. 68—69. [A regény két lehetséges forrásáról.]
63. Ландор, М.: Облик Стивена Крейна. VL 8. sz. 228—235. [Corwin K. Kinson: “My Stephen Crane” Syracuse University Press, 1958.]
64. Marcus, Mordecai and Erin: Animal Imagery in The Red Badge of Courage. ML LXXIV. 2. sz. 108—111.
- DANA, R. H.
1. amerikai 135.
- DICKINSON, E. 65. Anderson, Charles R.: The Trap of Time in Emily Dickinson’s Poetry. ELH 26. évf. 3. sz. 402—424.
66. Anderson, Ch. R.: The Conscious Self in Emily Dickinson’s Poetry. AL 3. sz. 290—308.
67. Monteiro, George: Emily Dickinson’s Merchant God. NQ VI. 4. sz. 455—456.
- CUMMINGS 68. Baker, Sheridan: Cummings and Catullus. ML LXXIV. 3. sz. 231—234.
69. Mills, JR.—Ralph I.: The Poetry of Innocence: Notes on E. E. Cummings. EJ XLVIII. 8. sz. 433—442.
- DONLEARY 70. Cimatti, P.: Il diavoli di Donleary. Fle 41. sz.
- DREISER 71. Румянцева, И.: Теодор Драйзер—писатель и публицист. VL 1. sz. 244—247.
- EMERSON 72. Birdsall, R. D.: Emerson and the Church of Rome. AL 3. sz. 273—281.
73. Brahman, Lionel: Emerson and Boehme — A Comparative Study in Mystical Ideas. MLQ XX. 1. sz. 31—35.
- FAULKNER, W. 74. Allen, Walter: The Worldwide Influence of William Faulkner: Reports from Six Capitals. NYTBR nov. 15.
75. Chapman, Arnold: Pampas and Big Woods: Heroic Initiation in Güiraldes and Faulkner. CL XI. 1. sz. 61—77. [Faulkner: A medve és Ricardo Güiraldes: Don Segundo Sombra c. művének párhuzamai.]
76. Elektorowicz, Leszek: Faulkner — poezja i groza. (Faulkner — költészet és rémület.) ŻL 1. sz.
77. Grenzmann, Prof. Dr. Wilhelm: Nobelpreisträger William Faulkner, sein Weg und seine Dichtung. U 9. sz. 909—920.
78. Howe, Irving: Faulkner: End of a Road. NR 141.

- évf. 23. sz. 17—21. [Faulkner trilógiájának befejező kötete (The Mansion) kapcsán Faulkner több műveiről.]
79. Mauro, Walter: Il Sud di Faulkner. Fle 35—36. sz.
80. Wheeler, O. B.: Faulkner’s Wilderness. AL 2. sz. 127—136.
- ld. orosz 276.
- FRANKLIN, B. 81. Labaree, Leonard W.: For Franklin’s Manuscripts the Search was Widespread. NYTBR nov. 22.
- FROST, R. 82. Cook, Reginald, L.: The Stand of Robert Frost, Early and Late. EJ XLVIII. 5. sz. 233—241.
- GARLAND, H. 83. Pizer, D.: “John Boyle’s Conclusion”: An Unpublished Middle Border Story by Hamlin Garland. AL 1. sz. 59—75.
- HARRIS, G. 84. Rickels, M.: The Imagery of George Washington Harris. AL 2. sz. 173—187.
- HAWTHORNE 85. Havens, Elmer A.: The “Golden Branch” as Symbol in The House of the Seven Gables. ML LXXIV. 1. sz. 20—22.
86. McCabe, Bernard: Narrative Technique in Rappaccini’s Daughter. ML LXXIV. 3. sz. 213—217.
87. Marks, Alfred H.: Two Rodericks and Two Worms: “Egotism; or, The Bosom Serpent” as Personal Satire. PMLA LXXIV. 5. sz. 607—612.
88. Ryskamp, Ch.: The New England Sources of The Scarlet Letter. AL 3. sz. 257—274. [Legfontosabb forrása C. H. Snow: History of Boston c. munkája.]
89. Shroeder, J. W.: Hawthorne’s “Egotism; or The Bosom Serpent” and its Source. AL 2. sz. 150—162.
90. Walsh, Thomas F.: Hawthorne: Mr. Hooper’s Affable Weakness. ML LXXIV. 5. sz. 404—406.
- HEMINGWAY, E. 91. Adania, Alf.: Hemingway la 60 de ani. (Hemingway 60 éves.) Cont 30. sz.
92. Lescure, Pierre de: Hemingway par lui-même. LFR 795. [Hasonló című könyv kritikai ismertetése.]
1. még orosz 86.
- HITCHCOCK, A. 93. Agel, Henri: Alfred Hitchcock. Ét 3. sz. 388—393.
- HOLLEY, M. 94. Ericson, Eston Everett: An American Indebtedness to Carlyle. NQ VI. 4. sz. 456—457. [Murieta Holley és Carlyle.]
- HOWELLS 95. Sokoloff, B. A.: William Dean Howells and the Ohio Village: A Study in Environment and Art. AQ XI. 1. sz. 58—75.
96. Kirk, C. M.: Reality and Actuality in the March Family Narratives of W. D. Howells. PMLA 1. sz. 137—152.
- HYMAN 97. Štastný, A. J.: O dvou humoristických románech. (Két humorisztikus regényről.) SvětLit 211—223. [Mac Hyman és William Brinkley.]
- IRVING 98. Reichart, Walter A.: Washington Irving (1783—1859) and Friedrich Schiller (1759—1805). JDSch 210—217.
99. Прокурова, М.: Отец американской литературы ЛГ 133. sz. 2. [Washington Irving halálának 100. évfordulójára.]
- JAMES, H. 100. Bell, Millicent: Edith Wharton and Henry James: the Literary Relation. PMLA LXXIV. 5. sz. 619—637.
101. Buitenhuis, Peter: From Daisy Miller to Julia Bride: “A Whole Passage of Intellectual History” AQ XI. 2. sz. 136—146. [Henry James írói fejlődéséről.]
102. Clair, John A.: The American: A reinterpretation. PMLA LXXIV. 5. sz. 613—618.
103. Gargano, James W.: Foreshadowing in The American. ML LXXIV. 7. sz. 600—601.
104. Holland, Laurence B.: The Wings of the Dove. ELH 26. évf. 4. sz. 549—574.
105. Jones, A. E.: Point of View in The Turn of the Screw. PMLA 1. sz. 112—122.
106. Keynes, Geoffrey: Henry James in Cambridge. LMA 3. sz. 50—61.
107. Lombardo, Agostino: La critica letteraria di Henry James. Be 1. sz. 23—38.
108. Rosenbaum, S. P.: Letters to the Pell-Clarkes from their “Old Cousin and Friend” Henry James. AL 1. sz. 46—58.
109. Spanos, Bebe: The Real Princess Christina. PQ XXXVIII. 4. sz. 488—496. [The Princess Casamassima c. regényről.]
110. Volpe, Edmund L.: The Spoils of Art. ML LXXIV. 7. sz. 601—608.
1. még német 150.

- JEFFERS, R. 111. Bednář, Kamil: Zrození básníka. (Költő születése.) SvětLit 1. sz. 245—246.
- KEROUAC, J. 112. Cimatti, Pl.: La strada di Kerouac. Fie 29.
113. Curtis, Jean-Louis: Jack Kerouac et la "Beat generation". LFr 791.
114. Haag, Ernest van den: Jack Kerouac et la "Beat generation". TM 163. sz. 568—576.
- LONGFELLOW 115. Polák, Josef: Sládkův překlad Longfellowova eposu The Song of Hiawatha. (Longfellow "The Song of Hiawatha" c. hőskölteménye Sládek fordításában.) ČL VII. 2. sz. 151—164.
116. Polhemus, George W.: Longfellow's Uncompleted Review of "Like Unto Like". NQ VI. 1. sz. 48—49.
1. még angol 635.
- francia 159.
- LOWELL 117. Broderick J. C.: Lowell's "Sunthin' in the Pastoral Line". AL 2. sz. 163—172.
- MALTZ, A. 118. Орлова, P.: Выбор пути. IL 3. sz. 210—214.
- MARK TWAIN 119. Березникий, Ян.: Вопрос значительно глубже LG 152. sz. 4. [Válasz Charles Niedernek u. e. számban megjelent cikkére, Mark Twainről.]
120. Березникий, Ян: Марк Твен на прокрустовом ложе. LG 102. sz. 4. [The Autobiography of Mark Twain; including chapters now published for the first time". (Harper and Brothers, New York, 1959.) c. könyvről.]
121. Fatout, P.: Mark Twain, Litigant. AL 1. sz. 30—45.
122. Gross, Seymour L.: Mark Twain on the Serenity of Unbelief: An Unpublished Letter to Charles Warren Stoddard. HLQ XXII. 3. sz. 260—262.
123. Krause, Sydney J.: Twain's Method and Theory of Composition. MP LVI. 3. sz. 167—177.
124. Marks, Barry A.: Mark Twain's Hymn of Praise. ES XLVIII. 8. sz. 443—448. [A "Tom Sawyer kalandjai" elemzése.]
125. Мендельсон, М.: "Новая династия" Марка Твена. VL 7. sz. 156—167. [Mark Twain ismeretlen műve.]
126. Найдер, Чарльз: «Мы не совершаем преступления против Марка Твена. LG 152. sz. 4. [Válasz Bereznijickij cikkére (LG 1959. 102. sz.)]
127. Орлова, P.: Марк Твен—писатель—гражданин. VL 5. sz. 227—231. [Philip Phoner: "Mark Twain — social critic" N. Y. 1958.]
128. Ornstein, Robert: The Ending of Huckleberry Finn. ML LXXIV. 8. sz. 698—702.
129. Podhoretz, Norman: The Literary Adventures of Huck Finn. NYTBR dec. 6.
130. Погорелая, Е. А. Ромм. Марк Твен и его книги о детях. Zv 8. sz. 222. [Recenzió.]
131. Stone, A. E. Jr.: Mark Twain's Joan of Arc: The Child as Goddess. AL 1. sz. 1—20.
- MELVILLE 132. Colombo, Dario: Moby Dick (interpretatione) ICS 12. sz. 267—269.
133. Dahl, C.: Moby Dick's Cousin Behemoth. AL 1. sz. 21—29.
134. Hayford, Harrison: Melville's Usable or Visible Truth. ML LXXIV. 8. sz. 702—705.
135. Lucid, R. F.: The Influence of Two Years Before the Mast on Herman Melville. AL 3. sz. 243—256. [R. H. Dana regényének hatása Melville regényeire.]
136. Miller, J. E. Jr.: The Confidence-Man: His Guises. PMLA 1. sz. 102—111.
137. Satterfield, John: Perth—An Organic Digression in Moby-Dick. ML LXXIV. 2. sz. 106—107.
138. Stanton, Robert: Typee and Milton: Paradise Well Lost. ML LXXIV. 5. sz. 407—411.
139. Stein, William Bysshe: Melville Roasts Thoreau's Cock. ML LXXIV. 3. sz. 218—219.
140. Withim, Phil: "Billy Budd": Testament of Resistance. MLQ XX. 2. sz. 115—127.
- MENCKEN 141. Durr, Robert Allen: The Last Days of H. L. Mencken. YR XLVIII. 1. sz. 58—77.
142. Fourge, G.: La carrière de H. L. Mencken et les Critiques. ÉA 2. sz. 112—123.
- MILLER, A. 143. Американская драматургия на распутии. IL 3. sz. 226—229.
144. Tragedia „prosperit[ati]” americane. (Az amerikai „jólét” tragédiája.) JAL 11. sz. 78—84. [Mai amerikai drámákról, többek között Miller: Az ügynök halála, Szálemi boszorkánnyok.]
145. Allsop, Kenneth: A Conversation with Arthur Miller. EN jul. 58—60.
146. Miller, Arthur: Ma conception de théâtre. LFr 795. sz.
- MILLER, H. 147. Cimatti, P.: Miller l'anarchico. Fie 49.
- NABOKOV, VI. 148. Nabokov, Vladimir: On a Book Entitled Lolita. EN apr. 73—76.
- NORRIS 149. Cooperman, Stanle: Frank Norris and the werewolf of guilt. MLQ XX. 3. sz. 252—258.
- O'NEILL 150. Alexander, Doris M.: Captain Brant and Captain Brassbound: The Origin of an O'Neill Character. ML LXXIV. 4. sz. 306—310.
151. Alexander, Doris M.: Eugene O'Neill, "The Hound of Heaven", and the "Hell Hole". MLQ XX. 4. sz. 307—314.
152. Stamm, Rudolf: "Faithful Realism": Eugene O'Neill and the Problem of Style. ES 4. sz. 242—250.
153. Winther, S. K.: Strindberg and O'Neill: A Study of Influence. SS XXXI. 2. sz. 103—120.
- PAINE 154. Arnold, Hans: Die Aufnahme von Thomas Paines Schriften in Deutschland. PMLA LXXIV. 4. sz. 365—386.
- POE, E. A. 155. Arnavon, Cyrille: Les Américains découvrent Edgar Poe. LFr 770. sz.
156. Călinescu, Matei: 150 de ani de la nașterea lui Edgar Allan Poe. (E. A. Poe születésének 150. évfordulójára.) St X. 2. sz. 75—81.
157. Gross, Seymour L.: Poe's Revision of "The Oval Portrait". ML LXXIV. 1. sz. 16—20.
158. Lüdeke, H.: Edgar Poe: Choix de Contes. Traduction de Charles Baudelaire. ES 4. sz. 327—328.
159. Parrington, Vernon Louis: Edgar Allan Poe, romantique. Eu (37) 358—359. sz. 67—70.
160. Rothwell, Kenneth S.: A Source for the Motto to Poe's "William Wilson". ML LXXIV. 4. sz. 297—298.
161. Vančura, Zdeněk: Hádanka Edgara Allana Poa. (E. A. Poe rejtélye.) SvětLit 1. sz. 32—38. [Születésének 150. évfordulójára.]
162. Viera, Clifford Charley: Poe's "Oblong Box". Factural Origins. ML LXXIV. 8. sz. 693—695.
163. Wetherill, P. M.: Edgar Allan Poe and Madame Sébatier. MLQ XX. 4. sz. 344—354.
- POUND, E. 164. Barilli, Renato: Ezra Pound, Saggi letterari, a cura e con introd. di T. S. Eliot, Acad. di N. d'Agostino. C 3. sz. 367—370. [Könyvismertetés.]
165. Cimatti, Pietro: Il Medioevo di Pound. Fie 16. sz. [Pound "The Spirit of Romance" c. kötete olasz fordítása kapcsán.]
166. Pearce, Roy Harvey: Ezra Pound's Appraisal of Walt Whitman: Addendum. ML LXXIV. 1. sz. 23—28.
167. Rabouin, Giovanni: Appunti per una lettura dei "Cantos". Let 30—40. 52—61. [Megjegyzések Pound Cantos c. műve kapcsán.]
- SANDBURG 168. Jouvanel, Renaud de: Carl Sandburg. Eu (37) 358—359. sz. 70—78.
169. Jouvanel, Renaud de: Carl Sandburg "self-made poet". LFr 754. sz.
170. Yatron, Michael: Carl Sandburg: The Poet as Nonconformist. EJ XLVIII. 9. sz. 524—527.
- SINCLAIR, U. 1. orosz 517.
- STEINBECK, J. 171. Colanovic, Voja: Čudljivi Stejnbeek. Savr 11. sz. 1110—1118.
172. Elektorowicz, Leszek: Steinbeck, Czyli triumf anarchisty. (Steinbeck, avagy az anarchista győzelme.) ŻL 25. sz.
- STEVENS, W. 173. Benamou, Michel: Wallace Stevens: Some Relations Between Poetry and Painting. CL 1. sz. 47—60.
174. Benamou, Michel: Le Thème du Héros dans la Poésie de Wallace Stevens. ÉA 3. sz. 222—230.
175. Dogget, Frank: Wallace Stevens and the World we Know. EJ XLVIII. 7. sz. 365—373.
- STORY, W. 176. Rolle, Andrew F.: A Friendship across the Atlantic: Charles Sumner and William Wetmore Story. AQ XI. 1. sz. 40—57.
- STOWE, H. B. 1. orosz 71.
- TATE, A. 177. Blum, Margaret Morton: Allen Tate's "Mr. Pope": A Reading. ML LXXIV. 8. sz. 706—708.
- THOREAU 178. Lombardo, Agostino: L'arte di Henry David Thoreau. Be 6. sz. 674—685.

179. Skwire, D.: A Check List of Wordplays in Walden. AL 3. sz. 282—289.
180. Willson, Lawrence: Thoreau's Canadian Notebook. HLQ XXII. 3. sz. 179—200.
1. még amerikai 139.
- WARREN, R. P. 181. Garret, George Palmer: The Function of the Pasiphae Myth in Brother to Dragons. ML XXIV. 4. sz. 311—313.
182. Stewart, John: Robert Penn Warren and the Knot of History. ELH 26 évf. 1. sz. 103—136.
- WHARTON, E.
1. amerikai 100.
- WEBSTER, J. 183. Layman, B. J.: The Equilibrium of Opposites in The White Devil: A Reinterpretation. PMLA LXXIV. 4. sz. 336—347.
- WELLEK-WARREN 184. Váross, Marian: Wellek-Warrenova teória literatúrá. (Wellek-Warren irodalomelmélete.) SL VI. 4. sz. 479—485.
- WHITMAN, W. 185. Asselineau, Roger: Three Uncollected "Leaves of Grass". HLQ XXII. 3. sz. 255—259.
187. Čapek, Abe: The Evolution of Whitman's A Song for Occupations. CMF XL. 1. sz. 29—35.
187. Cowley, Malcolm: The Gurn, The Beatinik and the Good Gray Poet. NR 141. évf. 17. sz. 17—19. [Whitman költői fejlődésének korai szakasza, filozófiai nézeteinek hasonlósága a hinduizmussal.]
- 18' White, William: "I Am a Born Democrat". An unpublished Whitman Fragment. NQ VI. 4. sz. 454—455.
1. még amerikai 166.
- WHITTIER 189. Stillinger, Jack: Whittier Early Imitation of Thomas Campbell. PQ XXXVIII. 4. sz. 502—504.
- WILLIAMS, T. 190. Monod, Martine: Tennessee Williams Homme du Sud. LFR 755. sz.

NÉMET IRODALOM

Általános irodalomelmélet

1. Bransner, Gerhard: Der positive Held und seine Widersacher. NDL 9/10. 223—227. [Vita azzal a revizionista nézettel, hogy a pozitív hős csak akkor nem unalmas, ha hibái is vannak.]
2. Brinkmann, Richard: Expressionismus-Probleme. Die Forschung der Jahre 1952 bis 1958. DVjs 1. sz. 104—181.
3. Burck, Erich: Abschied von der Liebesdichtung. He 2. sz. 191—211.
4. Cwojdrak, Günther: Rückzug vom Realismus. NDL 4. sz. 113—124. [Hans Erich Nossack, Wolfgang Koepen és Heinrich Böll könyveiről, amelyek eltávolodást mutatnak a realizmustól.]
5. Dill, Christa: Lexika zu einzelnen Schriftstellern. PouFo 1.: 11. sz. 340—346. II.: 12. sz. 369—375.
6. Fromm, Hans: Bibliographie und deutsche Philologie. DVjs 3. sz. 446—502.
7. Haase, Erich: Zur Frage, ob ein Deutscher ein „Bel Esprit“ sein kann. GRM 4. sz. 360—375.
8. Kahler, Erich: Die Verinnerung des Erzählens. DNR 1. sz. 1—54. [A tudat újkori felszabadulása, a modern regény kialakulása.]
9. Kaufmann, Hans: Wider den sozialistischen Realismus. NDL 9/10. sz. 209—222. [Lukács harmadikutas koncepciója az írók esztétikai és etikai állásfoglalását illetően.]
10. Kayser, Prof. Dr. Wolfgang: Die Wahrheit der Dichter. U 4. sz. 379—390. [Mi az, ami az újkori költészet fő korszakaiban a költőknek a saját igazságukba vetett hitét szülte.]
11. Koch, Hans: Der schreibende Arbeiter und der Schriftsteller. NDL 12. sz. 99—105. [Az írók és a munkásírók kapcsolatának elvi és szervezeti problémái.]
12. Kruger, Horst: Ein neuer Dichtertypus. DR 9. sz. 809—812. [A költő nem társadalmon kívüli, egzaltált lény többé.]
13. Kurella, Alfred: Eine neue Etappe unserer Kulturrevolution. NDL 6, 5. sz. 7—19. [Az irodalmi munka eredményei és hiányosságai a szocialista építés segítségével. A pártosság, a politikai tudatosság, a mai téma problémája.]
14. Liersch, Werner: Aufgabe der Werte. DNL 7, 5. sz. 114—119. [Vita a nyugatnémet Hermann Kestennel,

- aki „Heinrich und Thomas Mann” című cikkében támadja a Mann-testvéreket.]
15. Ludwig, N.: Zur Frage des Verhältnisses von Inhalt und Form. ZfSl 4. sz. 498—505.
16. Neumann, Werner: Einige Nebenbemerkungen zur Diskussion über die Aufgaben der literaturwissenschaftlichen Germanistik. WB I. sz. 102—107.
17. Olivier, Paul: Zur einigen Fragen der Ästhetik. DZfPH 3. sz. 445—459. [Az esztétikai élmő idegrendszeri alapja; a művész viszonya a világhoz; a tipizálás folyamata; az esztétikai kategóriái.]
18. Pallus, Walter: Richard Brinkmann: Wirklichkeit und Illusion. Studien über Gehalt und Grenzen des Begriffs Realismus. WB I. sz. 128—133. [A nyugatnémet szubjektivisták, stíluskritikisták, ún. „előítéletmentes” irodalomszemléletnek — mely Brinkmann könyvében is megnyilvánul — bírálata.]
19. Poschmann, Henri: Einbildungskraft contra Wissenschaft. Bemerkungen zu einem Buch von Emil Staiger. WB II. sz. 224—236. [Emil Staiger: Die Zeit als Einbildungskraft des Dichters (Zürich 1953.) című könyve nyomán a szubjektív idealista esztétika bírálata.]
20. Pracht, Erwin Dr.: Irrweg der Literaturwissenschaft. WZ Berlin, 1958/59, 2/3. sz. 229—235. [Vita Joachim Müllerrel, aki — a szerző szerint — szellemtörténeti felfogást képvisel az irodalmi fejlődés vizsgálatában.]
21. Pracht, Erwin: Literatur und Wahrheit. ZFA 1. sz. 17—34. [Az igazság filozófiai fogalma. Az irodalom mint a megismerésnek, az igazság megismerésének sajátos eszköze. A művészi igazság az angol irodalomban.]
22. Roshnowski, Stanislaw: Für eine marxistisch-leninistische Darstellung der Rolle der Volksmassen in der Literatur. WB II. sz. 237—251. [Hans-Günther Thalheim megírta Lukács és Hans Mayer revizionista nézeteit, ám maga is elhagyja a marxista, materialista irodalomszemlélet talaját, egyebek között bevezeti a „szűkebb értelemben vett irányköltészet” fogalmát.]
23. Streller, Siegfried: Spiel oder Forschungsgegenstand? WB III. sz. 437—440. [Válasz Horst Hartmannnak a folyóirat ugyanebben a számában megjelent cikkére, amely bírálta Streller számkompozíció-elméletét.]
24. Strittmatter, Erwin: Gehen wir voraus! NDL 6, 5. sz. 19—28. [Az író kapcsolata az olvasókkal, az élettel; az írószövetség és kiadók politikai és szervezeti problémái.]
25. Strittmatter, Erwin: Notizen vom Schriftstellerkongress in Moskau. NDL 8. sz. 3—14. [Megjegyzések a III. Szovjet Írókongresszus néhány felszólalásához.]
26. Strittmatter, Eva: Nachahmen oder Nachstreben? NDL 8. sz. 93—98. [Egyes fiatal német írók misztikus, anarchista, antikommunista amerikai írókat választottak stílus-mintaképül, pl. Mailer-t, Jones-t, Hemingway-t.]
27. Ulbricht, Walter: Fragen der Entwicklung der sozialistischen Literatur und Kultur. NDL 6. sz. melléklet, 5. 1—24. [Beszéd Bitterfeldben, az írók, a szocialista munkabrigádok és az alkotóművészek konferenciáján.]

Műfajelmélet és stílus kutatás

28. Loos, Erich: Die Gattung des CONTE und das Publikum des 18. Jahrhunderts. RF 1/2. sz. 113—128.
29. Rüegg, August: Ulrich Leo: Ritter Epos-Gottes Epos. ZRP 3/4. sz. 384—385. [Recenzió.]
30. Schatzky, R. E.: Genre Painting and the German Tragedy of Common Life. MLR 3. sz. 358—367.
31. Simon, Irène: Die typischen Erzählsituationen im Roman. ES 3. sz. 188—190.
32. Thierbach, G.: Zur Frage der vergleichenden Methode in der Epenforschung. WZ Greifswald, 1958/59, 5/6. sz. 547—550.
33. Verhofstadt, E.: Stilistische Betrachtungen über einen Monolog in Lohensteins Sophonisbe. RLV 4. sz. 307—314.
34. Zak, Eduard: Deutschland in unserer Lyrik. NDL 9/10. sz. 290—298.
1. még egyetemes 26.

Német irodalom kapcsolatai

35. Germann, Dietrich: Die Anfänge der deutschen Anglistik und die Entwicklung des Faches an der

- Universität Jena. AfKg I.: 2. sz. 183—200., II.: 3. sz. 342—375.
36. Станчев, Стефан Ив.: Лайпцигский процесс и образцы на Георги Димитров в немецкая литература. (A lipcsei per és G. D. alakja a német irodalomban.) S 6. sz. 129—137.
37. Taylor, Archer: German Folksongs in Spain. HR XXVII. 1. sz. 49—55.
38. Вернер, И.: Главные направления в изучении русской литературы в Берлине (ГДР) ВМУ 3. sz. 45—53.
1. még francia 232, 234.
orosz 151.
lengyel 91.
délsláv 81.

Német irodalomtörténet állalában

39. Arndt, Katharina: Die Literatur in der Bundesrepublik seit 1945. GZ 3. sz. 64—70.
40. Димшиц, Ал.: Австрийская новелла XIX века. Zv 12. sz. 212—213. [Recenzió a hasonló című könyvről.]
41. Eis, Gerhard: Vom Lesestein und der spätmittelalterlichen Literatur. FouFo 9. sz. 278—283.
42. Fischer, Hams: Probleme und Aufgaben der Literaturforschung zum deutschen Spätmittelalter. GRM 3. sz. 217—227.
43. Giese, W.: König Markes Pferdeehren. ZRPh 5/6. sz. 493—506.
44. Heydeck, Klaus: Tradition der sozialistischen Literatur in Mecklenburg. NDL 11. sz. 115—120. [Az első világháború vége óta.]
45. Hoffmann, Dieter: Lyrik und Lyriker in Mitteldeutschland. DR 5. sz. 425—429.
46. Hoffmann, Wilhelm: Die Deutsche Schillergesellschaft. Jahresbericht 1957—1959. JDSch 453—473.
47. Hofman, Alois: Unbekannte Briefe österreichischer Dichter. PhPrag II. 4. sz. 106—110.
48. [Kaiser, H.]: 5 otázok o novej nemeckej literatúre. (5 kérdés az új német irodalomról.) KZ XIV. 41. sz. [Szerkesztőségi beszélgetés.]
49. Kirsch, Edgar: „Die Erde” — eine vergessene literarische Revolutionszeitschrift. WB I. sz. 93—101.
50. Koch, Hans: Die deutschen Linken und die Literatur. WB I. sz. 23—64.
51. Kranz, Walther: Pythagoras in den Carmina Cantabrigiensia. RhM 4. 292—302.
52. Lehmann, W. P.: Hildebrandslied 21a ML LXXIV. 5. sz. 438—439.
53. Lewis, Flora: A literary Letter from Germany. NYTBK nov. 8. [A mai német irodalomról.]
54. Либинзон, З.: Из запрещенных книг. VL 8. sz. 225—228. [Az „Aus verbotenen Büchern. Ein unbekanntes Kapitel der deutschen Literaturgeschichte” c. könyvről.]
55. Ludovic, D.: Santier literar zecce ani de la proclamarea Republicii Democratice Germane. VR 10. sz. 67—69.
56. Manitius, Karl: Zum neuen Mittelalterlichen Migne. FouFo 3. sz. 92—94.
57. Marchand, James W.: Hatten die Goten vor Wulfila eine Schrift? PBB 1/2. sz. 295—302.
58. Mehring, Franz: Rezension über Zeitgenössische Arbeiterliteratur. WB I. sz. 2—22.
59. Михайлов, М.: В дома-музей ввв Ваймар. (A weimari múzeumban) S 11. sz. 122—123.
60. Nocco, Giovanni: Letteratura tedesca nel secondo dopoguerra. ICS 9—10. sz. 212—215.
61. Petzsch, Christoph: Hofweisen. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Liederjahrhunderts. DVjs 3. sz. 414—445.
62. Piens, Gerhard: Repertoire des Sozialistischen Theaters. NDL 5. 124—129. [Vita az NDK színházpolitikájáról. Áttekintés az eddigi vitáról és hozzászólás.]
63. Pozdneev, A. V.: Eine Versübersetzung des „Hohenliedes” aus dem 17. Jahrhundert. WSjb 100—117.
64. Prang, Prof. Dr. Helmut: Die Hauptströmungen des modernen deutschen Dramas. U 10. sz. 1047—1058.
65. Renner, Peter: Spätmittelalterliche Klosterpredigten aus Nürnberg. AfKg 2. sz. 201—217.
66. Richter, Hans: Bemerkungen zur Entwicklung der Literatur in der DDR. WZJena 2/3. sz. 383—390.
67. Schumacher, Ernst: Geschichte und Drama. SF 4. sz. 579—620. [Az újkori történetfilozófiai koncepció fejlődése Marxig, a vele összefüggő esztétikai fel-fogások a drámáról; a marxista történetfelfogás kialakulása; a történeti dráma az Októberi Forradalom után.]

68. Seeliger, Rolf: Über das Leipziger Literatur Institut zur Förderung junger Autoren. GZ 6. sz. 180—182.
69. Симомян, Л.: Литература преобразователей жизни. IL 10. sz. 165—172. [Az NDK mai művészi prozájáról.]
70. Spanuth, Gottfried: Nachtrag zu meinen Aufsatz über den Exodus Hamelensis. FouFo 12. sz. 380.
71. Sperber, Alfred Margul: Literatura vietni noi in R. D. Germana. (A Német Demokratikus Köztársaság új életének irodalma.) GL VI. 41. sz.
72. Werbow, Stanley N.: Hildebrandslied 13 a. Chind in chunicheric. ML LXXIV. 6. sz. 531—532.
73. Willson, H. B.: Concord and Discord: the Dialectic of the „Nibelungenlied” Mae XXVIII. 3. sz. 153—166. [A dialektika szó középkori jelentésében értendő.]
74. Zeydel, E. H.: Die elf Epigramme der Münchner Ruodliebhandschrift. DVjs 2. sz. 257—268.
1. még angol 76.
ált. sláv 2.
orosz 622.

Egyes írók

- ABRAHAM A SANCTA CLARA 75. Stomps, V. O.: Abraham a Sancta Clara — Fabas und Fabulas. DR 12. sz. 1110—1112.
- AGRIPPE VON NETTESHEIM 76. Nauert, Charles G., Jr.: Agrippa in Renaissance Italy. StRe VI. 2. sz. 195—222. [Agrippa von Nettesheim a reneszánsz kori Itáliában.]
- AMERBACH, B. 77. Lefebvre, Joel: La correspondance d'Amersbach. EtG 2. sz. 148—150.
- ANDRES, St. 78. Hennecke, Hans: Stefan Andres. DR 1. sz. 51—61.
- ARMIN, A.
1. német 234.
- ARNDT, M. 79. Machácková, Věra: Ernst Moritz Arndt in der Einschätzung des jungen Engels. WB II. sz. 145—165.
- ARNIM, Bettina von: 80. Dehn, T. P.: Bettina von Arnim und Russland. ZfSI 3. sz. 334—359.
- BAHR, H. 81. Davian, Donald G.: Dialog vom Marsyas Hermann Bahr's Affirmation of Life over Art. MLQ XX. 4. sz. 360—370.
- BARLACH, E. 82. Chick, Edson M.: Comic and Grotesque Elements in Ernest Barlach. MLQ XX. 2. sz. 173—180.
- BECHER, J. R.: 83. Abusch, Alexander: Johannes R. Becher — der erste Klassiker unserer neuen sozialistischen Dichtung. SF Zw. Shft. 29—35.
84. Александров, А.: Архив Иоганнеса Р. Бехера. VL 10. sz. 255—256.
85. Bachmair, Heinrich F.: Bericht des ersten Verlegers (1911—1914). SF Zw. Shft. 97—110.
86. Becher, Johannes R.: Macht der Poesie. SF. Zw. Shft. 11—17.
87. Becher, Johannes R.: Rede über Richard Dehmel. SF Zw. Shft. 85—88. [1912-ből, megrövidítve.]
88. Brecht, Bertolt: Aus den Arbeitsnotizen zur „Winter-schlacht”. SF Zw. Shft. 322—324.
89. Dymshitsch, Alexander: Die „Geheimnisse” des Sonnets. SF Zw. Shft. 278—284.
90. Fedin, Konstantin: Dichter und Revolutionär. SF Zw. Shft. 36—38.
91. Fradkin, Ilja: Zu Johannes R. Bechers Wiedergeburt. Sf Zw. Shft. 214—221.
92. Grotewohl, Otto: Der Kulturpolitiker und Staatsmann. SF Zw. Shft. 26—28.
93. Herzfelde, Wieland: Wandelbar und stetig. SF Zw. Shft. 44—79.
94. Klein, Alfred: Er dachte durch die Zeit bis an den Rund. SF Zw. Shft. 240—252.
95. Lange, Marianne: Von Menschen kündend, die sich kühn erheben. SF Zw. Shft. 186—199.
96. Liebmann, Kurt: Johannes R. Bechers Anschauungen über die bildende Kunst. SF Zw. Shft. 431—443.
97. Maurer, Georg: Zu Johannes R. Bechers poetischer Sendung. SF Zw. Shft. 390—401. [1959. május 25-én Lipcsében, az Irodalomtörténeti Intézetben tartott előadás.]

98. Mönch, Walter: Das Sonnett im dichterischem Werk Johannes R. Bechers. SF Zw. Shft. 266—275.
99. Ognjanov, Ljubomir: Auch der Mensch ist eine Gesellschaft. SF Zw. Shft. 460—465.
100. Stein, Ernst: Wiederkehr und Verwandlung. SF Zw. Shft. 410—422.
101. Szyrocki, Marian: Die Dichter des dreissigjährigen Kriegen in Bechers Werk. SF Zw. Shft. 258—265.
102. Ulbricht, Walter: Aus der Gedenkrede für Johannes R. Becher. SF Zw. Shft. 18—24. [1958. okt. 15-én Berlinben tartott ünnepi beszéd szövege.]
103. Vajda György Mihály: Johannes R. Becher in der ungarischen Literatur. SF Zw. Shft. 444—459.
104. de Vries, Theun: Das Vaterländische. SF Zw. Shft. 210—213.
- BENN, G. 105. Garnier, Pierre: L'art poétique de Gottfried Benn. Cr 141. sz. 108—121.
- BRECHT, B. 106. Abraham, Pierre: Brecht avant la gloire. LFr 786. sz.
107. b. s.: Paolo Chiarini, Bertolt Brecht (Bari, Laterza, 1959). Paolo Chiarini, Il teatro tedesco espressionista (Bologna, Cappelli, 1959) Ri 12. sz. 801—892.
108. Bunge, Hans-Joachim: Über das Bertolt Brecht-Archiv. SF 1. sz. 140—145.
109. Dort, Bernard: Le réalisme épique de Brecht. TM 161. sz. 67—83.
110. Dort, Bernard: Trois „essais“ de Bertolt Brecht. LFr 775. sz.
111. Müller, Joachim: Dramatisches und episches Theater: Das Bühnenwerk Berthold Brechts. WZJena 2/3. sz. 365—382.
112. Perez, H.: „Teatrul epic“ și dramaturgia lui Bertolt Brecht. (Az epikus színház), és B. Brecht dramaturgiája. JAL 3. sz. 110—112.
113. Rossanda, Rossana: Bertolt Brecht di P. Chiarini. Soc 5. sz. 972—979.
114. Rülke, Käthe: Die Heilige Johanna der Schlachthöfe. SF 3. sz. 429—444. [Brecht Johanna-dramájáról.]
115. Skukalek, Rudo: Bertolt Brecht: Myslenky. (B. B.: Gondolatok) SF 75. sz. 225.
116. Uhse, Bodo: Von alter und neuer Weisheit. SF 3. sz. 420—428. [Bertolt Brecht drámáinak gondolati tartalmáról.]
1. még francia 273. orosz 95.
- BURCKHARDT, C.: 1. német 220.
- BÜCHNER, G. 1. német 135.
- CHAMISSO, A. 117. Stresemann, Erwin: Eine Charakteristik Adalbert von Chamisso aus dem Jahre 1815. FouFo 5. sz. 129—130.
- CLAUDIUS, M. 118. Kraft, Werner: Matthias Claudius und die Existenz. DNR 4. sz. 687—721.
- DAVID, J. 119. Goldammer, Peter: Jakob Julius David — ein vergessener Dichter. WB III. sz. 323—368.
- DROSTE-HÜLSHOFF, A. von 120. Thomas, L. H. C.: „Die Judenbuche“ by Anette von Droste-Hülshoff. MLR 1. sz. 56—65.
- DÜRRENMATT, F. 121. Pianko, Gabriela: Romulus Wielki. (A nagy Romulus) Meander 6. sz. 304. [Dürrenmatt drámájáról.]
- EICHENDORFF, J. 122. Vellani, G. E.: Lirica e mistica di Eichendorff. C 2. sz. 161—178.
- FALLADA, H. 123. Fleischmann, Ivo: Poetika polovičatosti. (A feleletesség poétikája.) LN VIII. 14. sz. [H. Fallada művészetéről.]
- FEUCHTWANGER, L. 124. Brauer, Wolfgang: Tun und Nichttun. NDL 6. sz. 113—122. [Lion Feuchtwanger történetelmélete.]
125. Klempner, Victor: Der Gläubige Skeptiker. Lion Feuchtwangers zentraler Roman. NDL 2. sz. 5—17.
126. Mann, Heinrich: Der Roman, Typ Feuchtwanger. GZ 1. sz. 20—28.
127. Мусakov, Вл.: Лйон Фейхтвангер. S 1. sz. 176—177.
- FONTANE, Th. 128. Reuter, Hans-Heinrich: Entwicklung und Grundzüge der Literaturkritik Theodor Fontanes. WB II. sz. 183—223.
129. Savage, Pierre-Paul: Aspect du protestantisme dans les romans de Fontane. EtG 1. sz. 22—39.
- FORSTER, G. 130. Reintjes, Heinrich: Zur Gesamtausgabe von Georg Forsters Werken. GZ 5. sz. 157—159.
131. Steiner, Gerhard: Der junge Georg Forster in England. WB IV. sz. 527—561.
1. még német 210.
- FRANCK, S. 132. Lefebvre, Joel: Sebastian Franck et l'idée de tolérance. EtG 3. sz. 227—235.
- FRANK, L. 133. Albrechtová, Gertruda: Leonhard Frank. SP 75. sz. 742—743.
134. Schröder, Gustav: Leonhard Franks literarische Anfänge. WB III. sz. 410—420.
- FRISCH, M. 135. Kamnitzer, Heinz: Die grosse Kapitulation. NDL 3. sz. 103—109. [Bírálat Max Frisch előadásáról, amelyet abból az alkalomból tartott Darmstadtban Georg Büchnerről, hogy megkapta a G. Büchner-díjat. Frisch Büchnert valamilyen pesszimista egzisztencializmus hirdetőjeként juttat ki a marxizmus ellen.]
- FÜRNBERG, Louis. 136. Wolf, Gerhard: Louis Fürnberg. Versuch einer monographischen Darstellung. WB I. sz. 65—92.
137. Fleischmann, Ivo: Sniveca revolucionáf. (Álmodozó és forradalmár.) LN VIII. 23. sz.
- GAN, P. 138. Fürst, Lilian R.: Peter Gan und das grosse Trotzdem. DR 2. sz. 133—141. [Piatall német lírikus.]
- GELLERT, Chr. F. 139. Klimowicz, Mieczyslaw: Romans Gellerta w literaturze polskiej czasów saskich. (Gellert regénye a századkor lengyel irodalmában.) PL 3—4. sz. 191.
- GEORGE, S. 140. David, Prof. Dr. Claude: Stefan George. U 8. sz. 825—832.
- GERVINUS, G. G. 141. Dietze, Walter: Georg Gottfried Gervinus als Historiker der deutschen Nationalliteratur. SF 3. sz. 445—467.
- GOETHE, F. W. 142. Andreas, Willy: Goethes Abschied von Carl August am Vorabend der Italienreise. JGG B 5. sz. 54—69.
143. Blumenthal, Lieselotte: Arkaden in Goethes „Tasso“. JGG B XXI. 5. sz. 1—24.
144. Bräuning-Oktavio, Hermann: Cuvier und Goethe. JGG B XXI. 5. sz. 183—211.
145. Bub, Douglas F.: A New Solution to the „Nacht. Offen Feld“ Scene of Goethes Faust. ML LXXXIV. 5. sz. 440—444.
146. Burger, Heinz Otto: Zur Interpretation von Goethes „Iphigenie“. GRM 3. sz. 266—277.
147. Colombier, Pierre: La Rome de Goethe. RDM 13. sz. 97—104.
148. Cooper, Barbara: An Ur-Faustus? NQ VI. 1. sz. 66—68.
149. Eliot, T. S.: Gete kao mudrac. (Goethe mint bölcs.) Knj 10. sz. 321—337.
150. Feuerlicht, Ignace: „Erkönig“ and „The Turn of the Screw. JEGPh LVIII. 1. sz. 68—74. [Az Erkönig és Henry James műve.]
151. Feyl, O.: Fahrten nach Weimar. Slawische Gäste bei Goethe. ZfSl 3. sz. 444—446.
152. Fink, Gonthier-Louis: Goethes „Neue Melusine“ und die Elementargeister. JGG XXI. 5. sz. 140—151.
153. Fischer, Emil: Goethe und die Müllersche Stein-sammlung. FouFo 9. sz. 257—260.
154. Franz, Erich: „Nimm dich in Acht und sprich kein Zauberwort!“ GRM 4. sz. 431—432. [Goethe: Faust, II. sz. 1. 1423.]
155. Gräfe, Manfred: Goethe und die Probleme der neueren deutschen Lexikographie. FouFo 10. sz. 303—306.
156. Hartmann, Horst: Bemerkungen zu Siegfried Strellers Theorie der Zahlenkomposition. WB III. 428—436. [Steller kísérletet tesz arra, hogy Grimmshausen és Goethe életművét számkompozíciójának elemzése alapján értelmezze. Ez az elmélet kéteylekre ad okot.]
157. Henning, Hans: Faust als historische Gestalt. JGG B. XXI. 5. sz. 107—139.
158. Henning, John: A Note on Goethes Relations with Charles Sterling. MLR 1. sz. 76—79.
159. John, Erhard: Die Herausbildung des Realismus Begriffs als ästhetische Kategorie in dem Briefwechsel zwischen Goethe und Schiller. WB IV. sz. 467—495.
160. John, Erhard: Поняние реализма в корреспонденция между Гьоте и Шилер. (A realizmus fogalma G. és Sch. levelezésében) LM 2. sz. 86—101.

61. Jorns, Marie: Ein Brief von Werthers Lotte. JGG B. XXI. 5. sz. 273—279.
162. Komorzynski, Egon: Das Urteil eines Alt-Österreichers über den zweiten Teil des „Faust“ bei dessen Erscheinen. JGG B. XXI., 5. sz. 293—295.
163. Kursanow, G. A.: Die Weltanschauung Goethes. DZfPH 5/6. sz. 759—778.
164. Lindner, Herbert: Das Problem des Spinozismus im Schaffen Goethes und Herders. WZJena 4/5. sz. 537—40.
165. McClain, William H.: Goethe's Chorus mysticus as Significant Form. ML LXXIV. 1. sz. 43—49.
166. Maier, Hans Albert: Zur Textgestaltung des West-östlichen Divans-II: Orthographie und Interpunktion. JEGPh LVIII. 2. sz. 185—221.
167. Matthaei, Rupprecht: Ein Neues Zeugnis für Goethes Beschäftigung mit Franciscus Maria Grimaldi. JGG B. XXI., 5. sz. 282—287.
168. Müller, Joachim: Goethes Hymnen „Prometheus“ und „Ganymed“. SF 5/6. sz. 872—889.
169. Müller, Joachim: Goethes „Iphigenie“. WZJena 309—320.
170. Müller, Joachim: Tageszeit, Jahreslauf, Lebensalter in Goethes Dichtung. JGG B. XXI., 5. sz. 25—53.
171. Neco, Giovanni: Goethe critico. Fle 22. sz.
172. Овчинникова, Ф.: Легенда о докторе Фаусте. Зв 6. sz. 217—218.
173. Pollak, Hans: Der Schluss von Goethes „Iphigenie auf Tauris“. GRM 4. sz. 427—430.
174. Raabe, Paul: Weitere ungedruckte Goethe-Briefe. JGG B. XXI., 5. sz. 255—272.
175. Reiss, Hans: „Die leiden des Jungen Werthers“ A Reconsideration. MLQ XX. 1. sz. 81—96.
176. Riemann, Carl: Goethes Gedanken über Schicksal und Willensfreiheit. WZJena 1/2. sz. 173—188.
177. Robson-Scott, W. D.: On the Composition of Goethe's 'Von Deutscher Baukunst'. MLR 4. sz. 547—553.
178. Ruppert, Haas: Goethe und die Altertumswissenschaftler seiner Zeit. FouFo 8. sz. 230—236.
179. Schadewaldt, Wolfgang: Goethes Knabenmärchen. „Der neue Paris“. DNR 4. sz. 599—616.
180. Schmidt, Franz: Goethes Verhältnis zur früh-italienischen Malerei. JGG B. XXI., 5. sz. 152—162.
181. Schmieden, Kurt: Was bedeutet der Terminus. „Hauptgeschäft“ in Goethes Tagebüchern? JGG B. XXI., 5. sz. 288—289.
182. Schneider-Carius, Karl: Goethe und Alexander V. Humboldt. JGG B. XXI., 5. sz. 163—182.
183. Szonietzki, Kurt: Teiülberlieferung eines bisher unbekannten Goethe-Briefes. JGG B. XXI., 5. sz. 280—281.
184. Смирнов, А.: Легенда о Фаусте VL 2. sz. 243—247.
185. Staiger, Emil: Klassische Walpurgisnacht in Goethes Faust. DNR 2. sz. 286—316. [A Faust III. felvonásáról, Goethe értelmezése a klasszikus Walpurgis éjéről; mit akar kifejezni?]
186. Steinen, Wolfram von den: Goethe-Handbuch. Hjb 413—415.
- 186/a. Stöckl, Ernst: Die Lösung des Rätsels um Walther von Goethes Puskinvertongen. WZJena 1. sz. 145—161.
187. Suchsland, Peter: Die Aufgabe der Dichtung und die Auseinandersetzung mit Hafis in Goethes „West-östlichen Diwan“. WZJena 4/5. sz. 491—494.
188. Вильмонт, Н.: Вольфганг Гете LZs 103. sz. 4. [Goethe születésének 210. évfordulójára.]
189. Wachsmuth, Andreas B.: Goethes Farbenlehre und ihre Bedeutung für seine Dichtung und Weltanschauung. JGG B. XXI., 5. sz. 70—93.
190. Wachsmuth, Andreas B.: Goethes naturwissenschaftliches Denken im Spiegel seiner Dichtungen seit 1790. SF 1. sz. 20—42.
191. Wachsmuth, Andreas B.: Goethes naturwissenschaftliches Denken im Spiegel seiner Dichtungen seit 1790. GZ, 5. sz. 32—52.
192. Weber, Walter: Zum Hauptmann in Goethes „Wahlverwandtschaften“. JGG B. XXI., 5. sz. 290—292.
193. Zastrau, Alfred: Zur Entstehung von Goethes Werken. JGG B. XXI. 5. sz. 223—229.
1. német 304. 320.
francia 243.
- GOTTFRIED v. STRASSBURG 194. Sayce, Olive: Der Begriff „Edelez Herze“ im Tristan Gottfrieds von Straßburg. DVjs 3. sz. 389—413.
195. Tubach, Frederic C.: On the Recent Evaluations of the Tristan of Gottfried von Straßburg. ML LXXIV. 6. sz. 532—536.
- GRAF, M. O. 196. Pinthus, Kurt: Oskar Maria Graf. DR 8. sz. 725—728.
- GRILLPARZER, F. 197. Naumann, Walter: Die Form des Dramas bei Grillparzer und Hofmannsthal. DVjs 1. sz. 20—37.
- GRIMMELSHAUSEN J. 1. német 156.
- GRYPHIUS, A. 198. Faber du Faur, C. von: Andreas Gryphius, der Rebel. PMLA 1. sz. 14—27.
- HARTLAUB, F. 199. Plard, Henri: „Tout seul“. La conscience de la solitude chez Felix Hartlaub. EtG 2. sz. 128—147.
- HARYCH, T. 200. Müller, Richard: Theo Harych — ein schreibender Arbeiter. NDL 11. sz. 106—114.
- HAUPTMANN, G. 201. Guthke, Karl S.: Textual Problems in Gerhart Hauptmann's 'Der Grosse Traum'. MLQ XX. 1. sz. 77—80.
202. Hering, Gerhard F.: Gerhard Hauptmanns „Magnus Garbe“. DR 4. sz. 335—346.
203. Meetz, Anni: Gerhart Hauptmanns Requiem „Die Finsternisse“. GRM 1. sz. 29—47.
204. Nabholz, Johannes: The Sources of Gerhart Hauptmann's Magnus Garbe. MP LVI. 3. sz. 187—196.
- HEBBEL, F. 1. német 349.
- HEINE, H. 205. Eisner, Fritz: Ein Aufsatz Heines in „Lex globe“, Februar 1832? und Neues zu „Heine und die politischen Annalen“. WB III. sz. 421—427.
206. Müller, Joachim: Romanze und Ballade. Die Frage ihrer Strukturen, an zwei Gedichten Heinrich Heines dargelegt. GRM 2. sz. 140—156.
207. Stöcker, Jakob: Heinrich Heine im Jahre 1844. GZ 4. sz. 103—113.
1. még francia 335.
- HEINRICH VON MELK 208. Ebbinghaus, Ernst A.: Ein paar Kleinigkeiten zu den Gedichten des Heinrich „von Melk“. ML LXXIV. 2. sz. 149—150.
- HERDER, G. E. 209. Barnard, F. M.: The Hebrews and Herder's Political Creed. MLR 4. sz. 533—546.
210. Bittner, K.: J. G. Herder und V. A. Žukovskij. ZSPH 1. sz. 1—43.
1. még német 164.
- HERWEGH, G. 211. Трѣаев, С.: Творчество поэта-геро Пегера VL 10. sz. 169—185.
- HESSE, H. 212. Glušević, Zoran: Hermann Hese ili radjanje mita iz sna i neuroze. (Hermann Hesse, avagy a mítosz születése az álomból és neurozából.) LMS 384. sz. 261—279.
213. Hertling, Ute: Hermann Hesses Lyrik als Widerspiegelung persönlichen und gesellschaftlich bedingten Erlebens. WZJena 3. sz. 321—334.
214. Pfeifer, Martin: Bildungskräfte im Leben Hermann Hesses. WZJena 4/5. sz. 483—490.
1. német 264.
- HOFFMAN, E. T. A. 1. orosz 307.
- HOFMANNSTHAL, H. 215. Hofmannsthal. Hugo von — Rang, Florens Christian: Briefwechsel 1905—1924. DNR 3. sz. 402—448.
216. Baumann, Gerhart: Hugo von Hofmannsthal: „Elektra“. GRM 2. sz. 157—182.
217. David, Claude: Sur Hofmannsthal. EtG 2. sz. 157—159.
218. Mell, Max: Hugo von Hofmannsthal. DNR 3. sz. 397—401.
219. Naumann, Walter: Hofmannsthals Verhältnis zur Tradition. DR 7. sz. 612—625.
220. Rychner, Max: Hofmannsthal et Carl Burckhardt. RP 1. sz. 94—103.
221. Stern, Martin: Hofmannsthals verbergendes Ent-hüllen. Seine Schaffensweise in den vier Fassungen der Florinda/Cristina-Komödie. DVjs 1. sz. 38—62.
222. Stern, Martin: Hofmannsthals erstes Lustspiel-fragment. NDR 3. sz. 463—498.
223. Weischedel, Hanna: Hofmannsthal-Forschung 1945 bis 1958. DVjs 1. sz. 63—103.
1. még német 197.
francia 297.

spanyol 20.

- HUMBOLDT, A. 224. Eissfeldt, Otto: Alexander von Humboldts „Kosmos“ und der 104. Psalm. FouFo 4. sz. 113–117.
225. Reintjes, Heinrich: Alexander von Humboldt und Georg Forster. GZ 3. sz. 109–114.
1. még német 182.
- HUMBOLDT, W. 226. Howald, Ernst: Wilhelm von Humboldts Agamemnon. MHe 4. sz. 292–301.
- IMMERMANN K. 227. Kuczyński, Jürgen: Immermann und die industrielle Revolution. WB II. sz. 166–182.
- JEAN PAUL, I. Richter
- JÜNGER, E. 228. Loose, Gerhard: Zur Entstehungsgeschichte von Ernst Jüngers Schrift der Friede. ML LXXIV. 1. sz. 51–58.
- KAFKA, Fr. 229. Baumgaertel, Gerhard: Franz Kafka: Transformation for Clarity. RLV 4. sz. 266–283.
230. Blanchot, Maurice: Le dernier mot de Kafka. I. II. NFR L. 74. sz. 294–300., 1. sz. 75. 481–488.
231. Boisdefre, Pierre de: Le destin de Kafka. RDM 23. sz. 400–410.
232. Gibian, George: Karel Čapek's Apocrypha and Franz Kafka's Parables. ASL XVIII. 2. sz. 238–247.
233. Jackiewicz, Aleksander: Kafka w listach do Mileny. (Kafka a Milénához írt levelekben) ZL 15. sz.
234. Mauro, Walter: Franz Kafka e suo padre. Fle 19. sz.
235. Richter, Helmut: Zu einigen neueren Publikationen über Franz Kafka. WB IV. sz. 568–578.
236. Robert, Marthe: Kafka et l'art. MF 1154. sz. 206–219.
237. Thieberger, Richard: Kafka trente-cinq ans après Cr 144. sz. 387–399.
238. Wagenbach, Klaus: Jahreszeiten bei Kafka? DVjs 4. sz. 645–647. [Vita Herman Uyttersprot: Eine neue Ordnung der Werke Kafkas? Antwerpen, de Vries-Brouwers, 1957 c. könyvével.]
239. Затонский, Д.: Смерть и рождение Франца Кафки. IL 2. sz. 202–212.
- KAISER, G. 240. Adling, Wilfried: Georg Kaisers Drama „Von Morgen bis Mitternacht“ und die Zersetzung des dramatischen Stils. WB III. sz. 369–386
241. Huder, Walther: Gedenkwort für Georg Kaiser. SF 2. sz. 257–268.
- KÄSTNER, E. 242. Haack, Hanns-Erich: Dr. Erich Kästner's Kaleidoskop. DR 2. sz. 128–132.
- KELLER, G. 243. Goldammer, Peter: Wortschatz-Gräber bei Gottfried Keller. NDL 4. 5. sz. 125–129.
244. Мандель, Е.: Готфрид Келлер – Зеленый Генрих. Zv 10. sz. 215–216.
- KELLERMANN, B. 245. Мусаков, Вл.: Бернард Келлерман. (1879–1951). S 3. sz. 176–177.
- KISCH, E. E. 246. Kessen, Hermann: Egon Erwin Kisch. DR 8. sz. 719–724.
- KLEIST, H. 247. Anstett, I.–I.: À propos de Michael Kohlhaas. EtG 2. sz. 150–156.
248. Hoffmeister, Johannes: Beitrag zur sogenannten Kantkrise Heinrich von Kleists. DVjs 4. 5. sz. 573–587.
249. Rudolph, Gerhard: Die Epoche als Strukturelement in der Dichterischen Welt. Zur Deutung der Sprache Heinrichs von Kleist und Achims von Arnim. GRM 2. sz. 118–139.
250. Streller, Siegfried: Zur Problematik von Kleists „Penthesilea“. WB IV. sz. 496–512.
- KLOPSTOCK, F. G. 251. Betteridge, H. T.: Additions and Corrections to the Correspondence of Meta Klopstock. MLR 4. sz. 518–532.
252. Szarota, Elida M.: Die Wandlungen der Klopstockischen lyrischen Kunst, aufgewiesen an der Wingo-folde. EtG 2. sz. 106–127.
- LANGGÄSSER, E. 253. Steinbauer, Harry: Submerged Heroism Elisabeth Langgässer's Story: Untergetaucht. ML LXXIV. 2. sz. 153–159.
- LA ROCHE, S. 254. Riemann, Carl: Die Sprache in Sophie La Roches Roman „Geschichte des Fräuleins von Sternheim“. WZJena 1. sz. 179–193.
- LESSING, G. E. 255. Flajole, E. S.: Lessing's Retrieval of Lost Truths. PMLA 1. sz. 52–66.
256. Ott, Karl August: Lessing und La Fontaine. GRM 3. sz. 235–265.
257. Pons, G.: Une nouvelle interprétation de Lessing. EtG 3. sz. 246–250.
- LILJENCRON, D. 258. Jürgensen, Wilhelm: Detlev von Liljencron. DR 7. sz. 608–611.
- LUTHER, M. 259. Benckert, Heinrich: De Invocatione (zur Promotionsdisputation vom 23. Mai 1544; M. Luther Wa Band 39 II, 5. 258–283). WZRoostock 1. sz. 99–107.
260. Hinze, F.: Krofey, S.: Geistliche Lieder D. Martin Luthers und anderer frommen Männer und M. Pontanus: Der kleine Katechismus D. Martini Lutheri. ZfSL 5. sz. 770–771.
261. Popowska-Taborska, Hanna: S. Krofey: Geistliche Lieder D. Martin Luthers und anderer frommer Männer. M. Pontanus: der kleine Katechismus D. Martini Lutheri. WSjb 200–201.
- MANN, H. 262. Weissstein, Ulrich: Die Arme Tonietta-Heinrich Mann's Triple Version of an Operatic Plot. MLQ XX. 4. sz. 371–377.
- MANN, Th. 263. Fischer, Ernst: Zu zwei Briefen von Thomas Mann. SF 1. sz. 74–79.
264. Goldstücker, Eduard: Mistři z konce epochy. (Egy korszak végének mesterei) LN VIII. 17. sz. [Thomas Mann, Hermann Hesse és Franz Werfel művészetéről.]
265. Heller, Erich: Thomas Mann and the „Domestic Perversity“. EN márc. 54–56.
266. Lesser, Jonas: Thomas Mann und Wilhelm Raabe. DR 6. sz. 518–523.
267. Mann, Tomasz: Jak powstał Dr. Faustus. (Hogyan keletkezett a Doktor Faustus) PK 38. sz.
268. Michael, Wolfgang F.: Stoff und Idee im „Tod in Venedig“. DVjs 1. sz. 13–19.
269. Мотылева, Т.: Томас Манн и Россия. VL 12. sz. 217–222. [Alois Hofman: „Thomas Mann a Rusko“ (Praha 1959.) c. könyvéből.]
270. Rey, William H.: A Tragic View of Thomas Mann. MLQ XX. 2. sz. 167–172.
271. Sedláč, Ján: Thomas Mann-Spisovateľ a spoločnosť. (Thomas Mann: Író és társadalom). SP 75. 7. sz. 765.
272. Seyppel, Joachim: Adel des Geistes: Thomas Mann und August von Platen. DVjs 4. sz. 565–573.
273. Vortriede, Werner: A Case of Transposed Heads in Thomas Mann's „Königliche Hoheit“. ML LXXIV. 1. sz. 49–51.
- MARX, K. 274. Roth, Andrei: Două lucrări clasice de critică literară. (Az irodalomkritika két klasszikus műve) St X. 1. sz. 69–76. [Marx „Szent család“ és Belinszkij „Válogatott filozófiai művek“.]
1. még angol 187.
román 23.
- MEHRING, F. 275. Самарин, Р.: Правда о Меринге и легенда о меринге. VL 12. sz. 207–210. [Hans Koch „Franz Mehrings Beitrag zur marxistischen Literaturtheorie“ (Berlin, 1959.)]
- MEHRING, W. 276. Pesel, Peter: Und sie werden mich also nicht hören. DR 12. sz. 1090–1095. [Walter Mehringről.]
- MÖRIKE, E. 277. Praver, S. S.: Mörike's Second Thoughts. MP LVII. 1. sz. 24–36.
- MÜHSAM, E. 278. Павлова, Н.: Поэзия Эриха Мюсама VL 3. sz. 156–173.
- NOTKER, L. 279. Haeefle, Hans F.: Studien zu Notkers Gesta Caroli. DEAM 2. sz. 356–392.
- OSSIETZKY, C. 280. Mehring, Walter: Carl von Ossietzky. DR 10. sz. 900–906.
- RAABE, W. 282. Seebass, Adolf: Raabe und Schiller. GRM 1. sz. 20–28
1. még német 266.
- REMARQUE, E. M. 283. Димитриев, А.: О романе «Триумфальная арка». IL 11. sz. 185–191.
1. még orosz 86.
- RENN, L. 284. Fischer, Ernst: Gruss an Ludwig Renn. SF 2. sz. 170–173.
285. Fischer, Ernst: Ludwig Renn zum Geburtstag. GZ 4. sz. 147–150.
286. Kofta, Maria: Powieści autobiograficzne Ludwika Renn. (Ludwig Renn önéletrajzi regényei) PZ 5. sz. 75.
287. Kofta, Maria: Trzy powieści wojenne Ludwika Renn. (Ludwig Renn három háborús regénye) PZ 2. sz. 373.
- RICHTER, Fr. [Jean Paul]. 281. Rehm, Walther: Jean Pauls vergnügtes Notenleben oder Notenmacher und Notenleser. JDSch 244–337.
- RILKE, R. M. 288. Himmel, Hellmuth: Rilke und Rodin: Ihre Stellung zur Frau. GRM 2. sz. 204–206.
289. Jaccottet, Philippe: Les élégies de Duino. NRF (7) 75. sz. 489–496. [Rainer Maria Rilke költészetéről.]

290. Kassner, D. phil. H. C. Rudolf: Gespräche mit Rilke. U 6. sz. 597–602.
291. Mauro, Walter: Solitudine di Rilke. Fle 29. sz.
292. Parry, Idris: Unicorn and Narcissus: A Study of Three of Rilke's 'Sonette an Orpheus'. MLR 3. sz. 378–383.
293. Wolfrom, Janine: Essai sur le silence dans les poèmes français de Rainer Maria Rilke. RLM (VI) 43. sz. 1–112.
294. Ziolkowski, Theodore: Rilke's „Portal” Sonnets. PMLA LXXIV. 3. sz. 298–305.
- RINGELNATZ, J. 295. Stomps, V. O.: Joachim Ringelnatz, der Matrose. DR 10. sz. 907–909.
- ROTH, J. 296. Dune, Edmond: Joseph Roth. Cr 147–148. sz. 708–712.
297. Necco, Giovanni: L'opera di Joseph Roth. Fle 9. sz.
- RÜTT, M. 298. Einspigel, Oldrich és Straka, Josef: Ursula Rüttová. [Ursula Rütt] SvětLit 2. sz. 224–229.
- SACHS, H. 299. Beare, Mary: The Later Dialogues of Hans Sachs. MLR 2. sz. 197–210.
300. Жүло, Е.: Ганс—Сакс. Избранное. Zv 12. sz. 212.
- SCHILLER, F. 301. Atkins, Stuart: Gestalt als Gehalt in Schillers „Braub von Messina”. DVjs 4. sz. 529–564.
302. Becker, Henrik: Schillers viele Gesichter. WZJena 415. sz. 413–428.
303. Берковский, И.: Театр Шиллера. VL 11. sz. 155–185.
304. Blumenthal, Liselotte: Schillers und Goethes Anteil an Knebels Properz-Übertragung. JDSch 71–93.
305. Bulling, Karl: Schiller als Benutzer der Universitätsbibliothek Jena. WZJena 4/5. sz. 471–474.
307. Dahnke, Hans-Dietrich: Ursula Wertheim: Schillers „Fiesko” und „Don Carlos”. WB III. sz. 441–447.
308. Dementschenko, K., Genin, L.: Schiller auf den Bühnen des revolutionären Petrograd. SF 5/6. sz. 927–935.
309. Федин, К.: Слово о Шиллере LG 139. sz. 4.
310. Fischer, Rudolf: Schillers Aufenthalt in Böhmen. FouFo 7. sz. 210–214.
311. Fischer, Rudolf: Schiller und Puschkin. WZLeipzig 1. sz. 73–76.
312. Frey, John R.: Schiller in Amerika, insbesondere in der amerikanischen Forschung. JDSch 338–367.
313. Friederich, Hans: Lebendiger Schiller. GZ 6. sz. 31–50.
314. Gheorghiu, Mitrea: Schiller. GL VI. sz. [Születésének 200. évfordulóján.]
315. Гурлев, С.: Собрание Сочинений Шиллера VL 12. sz. 211–217. [Recenzió.]
316. Guthke, Karl S.: Schillers „Turandot” als eigenständige dramatische Leistung. JDSch 118–141.
317. Hahn, Karl-Heinz: Der handschriftliche Nachlass Friedrich Schillers im Goethe- und Schiller-Archiv in Weimar. JDSch 368–385.
318. Hamburger, Käte: Schiller und Sartre. Ein Versuch zum Idealismus-Problem Schillers. JDSch 34–70.
319. Илев, Стоян: Трубна на човечеството. SII. sz. 117–118. [Schiller.]
320. Ион, Ерхард: Понятный реализм в корреспонденции между Гёте и Шилер (A realizmus fogalma Goethe és Schiller levelezésében.) LM 2. sz. 86–101.
321. Копелев, Лев: Шиллер на Советской сцене LG 138. sz. 4.
322. Koskimies, Rafael: Schiller in Finnland. Ein Vortrag. JDSch 197–209.
323. Kostić D-r Strahinja K.: Nacionalna i socijalna sloboda u Šilerovim dramama „Orleanska devica” i „Vilhelm Tell”. (A nemzeti és a szociális szabadság Schiller „Die Jungfrau von Orleans” és „Wilhelm Tell” című drámájában) GNS IV. 331–342.
324. Lotman, J. U. M.: Neue Materialien über die Anfänge der Beschäftigung mit Schiller in der russischen Literatur. WZGreifswald 5/6. sz. 419–434.
325. Mann, Thomas: Aus „Versuch über Schiller”. GZ 6. sz. 6–30.
326. Mayer, Hans: Schillers Nachruhm. SF 5/6. 701–714.
327. Meyer, Herbert: Heinrich IV. von Frankreich im Werk Schillers. Ein Beitrag zum Verständnis der Wallenstein-Figur. JDSch 94–101.
328. Михальская, И.: Фридрих Шиллер. LS 6. sz. 83–85.
329. Müller, Joachim: Der Held und seine Gegenspieler in Schillers Dramen. WZJena 4/5. sz. 451–470.
330. Müller, Joachim: Schillers Jenaer Jahrzehnt. WZJena 4/5. sz. 407–412.
331. Овчинникова, Ф.: Фридрих Шиллер—певец мира Zv 11. sz. 219–221. [Schiller születésének 200. évfordulójára.]
332. P. R.: Schillers Jugend- und Kampffahre. GZ 6. sz. 51–65.
333. Павлова, И.: Сборник статей о Шиллере VL 11. sz. 255–256. [Egy készülő tanulmánykötetről.]
334. Rosenbaum, Karol: Pretože je i náš. (Mivelhogy a miénk is) KZ XIV. 47. sz. [Schiller születésének 200. évfordulójára.]
335. Sadoveanu, Ion Marin: Friedrich Schiller. St X. 11. sz. 79–82.
336. Schulz, Günter: Die Vorverhandlungen einer Berufung Schillers nach Tübingen 1794/95. JDSch 180–196.
337. Schulz, Günther: Zwei Schiller-Autographen. JDSch 19–33.
338. Seidl, Oskar: Schiller und Dumas fils. DR 12. sz. 1101–1109.
339. Staiger, Emil: Schillers Grösse. DNR 4. sz. 559–573.
340. Thierngard, Ulrich: Schiller und Walpole. Ein Beitrag zu Schillers Verhältnis zur Schauerliteratur. JDSch 102–117.
341. Träger, Klaus: Schiller als Theoretiker des Übergangs vom Ideal zur Wirklichkeit. SF 4. sz. 546–576.
342. Тупеев, С.: Гражданин грядущих поколений. IL 11. sz. 212–213. [Schiller születésének 200. évfordulójához.]
343. Vajda György Mihály: Zweierlei Schiller? SF 5/6. sz. 715–749.
344. Vianu, Tudor: Începuturile lui Schiller. (Schiller útkezde) FR 11. sz. 72–84.
345. Вильмонт, И.: Фридрих Шиллер LZs 134. sz. 4. [Schiller születésének 200. évfordulójára.]
346. Волков, И.: Слог писателя VL 1. sz. 231–234. [Első Reisel: „Studien zu Sprache und Stil von Schillers „Kabale und Liebe” (Moszkva. 1957) c. könyvéről.]
347. Wertheim, Ursula: Schillers Auseinandersetzung mit den Ereignissen der französischen Revolution. WZJena 4/5. sz. 429–450.
348. Wertheim, Ursula: „Zeitstück” und „Historisches Drama” in Schillers Werken. Ein actuelles Problem für den Dichter unserer Zeit. NDL 12. sz. 3–22.
349. Wittkowski, Wolfgang: Demetrius—Schiller und Hebbel. JDSch 142–179.
350. Zeller, Bernhard: Der Schiller-Bestand der Cotta'schen Handschriftensammlung. JDSch 430–445.
351. Zeller, Bernhard: Die Handschriften des Schiller-Nationalmuseums. Teil 2, Friedrich Schiller und seine Familie. JDSch. 386–429.
1. még amerikai 98. német 159, 160, 282.
- SCHLEGEL, F. 352. Behler, Ernst: Die neue Friedrich Schlegel-Ausgabe. NDR 1. sz. 117–125.
353. Eichner, Hans: Neues aus Friedrich Schlegels Nachlass. JDSch 218–243.
- SCHOPENHAUER, I. lengyel 56.
- SPRE, F. 355. Reilly, Pamela: Friedrich von Spee's Belief in Witchcraft: Some Deductions from the „Cautio Criminalis”. MLR 1. sz. 51–55.
- STAHL, H. 356. Hennecke, Hans: Hermann Stahl: DR 10. sz. 910–920.
- STIFTER, A. 357. Hallamore, G. Joyce: The Symbolism of the Marble Muse in Stifter's Nachsommer. PMLA LXXIV. 4. sz. 398–405.
- STEIN, E. 358. Braybrooke, Neville: L'appelée et l'élue. Edith Stein et Simone Weil. Ét. 1. sz. 65–70.
- STORM, T. 359. Cort, J. Pe: Een marxistisch oordeel over Theodor Storm. RLV 5. sz. 375–381.
- STRITTMATTER, E. 354. Hauptmann, Helmut: Wie Erwin Strittmatter Schriftsteller wurde. NDL 7. sz. 122–128.
- TETZE, J. 360. Speck, Paul: Zu Johannes Tetzes, Allegorien aus der Verschnöhrn. RHM 1. sz. 95–96.

- THÜRING VON RINGOLTINGEN 361. Delbono, Francesco: Thüring von Ringoltingen, Melusine, Nach den Handschriften kritisch hrsg von Karin Schneider (Berlin, Erich Schmidt Vt. 1958.) C 3. sz. 356—358. [A könyv ismertetése során a „Volksbuch” fogalmának tisztázása.]
- TIECK, L. 362. Müller, Joachim: Tiecks Novelle „Der Alte vom Berge”. WZJena 4/5. sz. 475—482.
363. Reed, Eugene E.: Sense, sensuality, and the young Tieck. RLV 2. sz. 141—146.
1. még angol 550.
- TOLLER, E. 364. Reso, Martin: Die Novemberrevolution und Ernst Toller. WB III. sz. 387—409.
- TRAKL, G. 365. Grimm, Reinhold: Georg Trakls Verhältnis zu Rimbaud. GRM 3. sz. 288—315.
366. Schlenstedt, Silvia: Georg Trakl. WB IV. sz. 513—526.
- TRAVEN, B. 367. Cimatti, Pietro: Uno scrittore misterioso. Fle 39. sz.
- UHLAND, L. 368. Delen, Karel: Uhländ-vertaligen in de Nederlandse letterkunde. RLV 4. sz. 357—385.
- ULRICH VON ZAZIKHOVEN 369. Hofer, Stefan: Der „Lanzelet” des Ulrich von Zazikhoven und seine französische Quelle. ZRPh 1/2. sz. 1—36.
- VARNHAGEN V. ENSE, K. A. 370. Ziegengeist G.: Varnhagen von Ense und V. A. Zukovskij. ZfSl 1. sz. 1—14.
- WAGNER, H. L. 371. Friedrich, Wolfgang: Ein vergessener Roman der Sturm-und-Drang-Zeit. WB IV. sz. 562—567. [Heinrich Leopold Wagner „Leben und Tod Sebastian Sillig” (1776) c. regényéről.]
- WAGNER, R. 372. Correspondance de Richard Wagner et du roi Louis II. RP 2. sz. 16—39.
- WALSER, R. 379. Robert, Marthe: Présentation de Robert Walser. CS (46) 353. sz. 44—47.
- WALTHER VON DER VOGELWEIDE 374. Fechter, Werner: Zum Leich Walthers von der Vogelweide. GRM 4. sz. 426.
375. Thomas, Helmut: Eine neue Waltherausgabe. DVjs 2. sz. 324—334.
376. Willson, H. B.: Walther's Dream. MLR 2. sz. 190—196. [Fischer von der Vogelweide egyik költeményéről, amelynek tárgya: hogyan ébresztette fel a költőt boldog álmából egy varjú káromgása.]
- WEERTH, G. 377. Kirchner, Peter: N. M. Matusowa: Die Prosa Georg Weerths in der „Neuen Rheinischen Zeitung”. WB II. sz. 256—261. [Recenzió.]
378. Brand, Helmut: Georg Weerth: „... Der erste und bedeutendste Dichter des deutschen Proletariats...” WZJena 2/3. sz. 391—400.
379. Подольский, А.: Полное собрание сочинений Беерта VL 4. sz. 239—244. [Georg Weerth: „Sämtliche Werke in fünf Bänden.” Berlin, Aufbau. 1956—1957.]
- WEISE, Ch. 380. Guthke, Karl S.: Christian Weises Masaniello und die dramatische Tradition. RLV 5. sz. 402—410.
- WEISS, F. 381. Kahlo, Gerhard: Fritz Weiss und Apuleius. WZLeipzig 3. sz. 425—426.
- WERFEL, F. 1. német 264.
- WOLF, A. 382. Fuhrmann, Manfred: Friedrich August Wolf. DVjs 2. sz. 187—236.
- WOLFRAM VON ESCHENBACH 383. Köhler, Erich: Die drei Blutsproffen im Schnee. GRM 4. sz. 421—425. [Wolfram Eschenbach és Chrestien de Troyes.]
384. Schröder, Walter Johannes: Kyot. GRM 4. sz. 329—350. [Wolfram von Eschenbach „Parzifal”-járól.]
385. Schröder, Werner: Zum Wortgebrauch von RIUWE bei Hartmann und Wolfram. GRM 3. sz. 228—234.
- ZWEIG, A. 386. Kamnitzer, Heinz: Arnold Zweig in War and Peace. M XII. 8. sz. 17—26.
387. Wagner, Herbert H.: Die Zeit ist reif. GZ 2. sz. 39—54. [Arnold Zweig legújabb regénye és a Grisa-ciklus.]
- ZWEIG, S. 1. francia 143.

EGYÉB GERMÁN NYELVŰ IRODALMAK HOLLAND IRODALOM

Általában

1. német 368.

Egyes írók

FABRICIUS, J. Zanuccoli, Luciana: Incontro con Johan Fabricius. Fle 35—36. sz. [Az Olaszországban igen népszerű holland íróról.]

ERASMUS

1. lengyel 10, 77.

GROTIUS, H.

1. olasz 332.

VONDEL 2. Bekker, Hugo: Divine Love as the Unifying Principle in Vondel's „Lucifer”. MLR 3. sz. 384—390.

DE VRIES Th. 3. Kristová, Olga: Přišel jsem jako cizinec, odcházel jako bratr... [Úgy jöttem, mint idegen, úgy megyek el, mint testvér...] SvětLit 5. sz. 12. (Theun de Vries holland író kínai útja.)

DÁN IRODALOM

Általában

4. Bach, H.: L'Autobiographie danoise. EtG 3. sz. 209—226.

5. Johanssen, Magister Svend: Literarische Streiflichter aus der neuen dänischen Literatur. WZ Greifswald 3. sz. 189—198.

Egyes írók

ANDERSEN NEXÓ, M. 6. Kaňa, Jaroslav: Martin Andersen Nexó. SP 75. 6. sz. 644—646.

7. Rybák, Josef: Martin Andersen Nexó. LN VIII 26. sz.

NORVÉG IRODALOM

Általában

8. Nag, Magister Martin: Tendenzen in der modernen norwegischen Literatur. WZ Greifswald 3. sz. 153—160.

9. Fromm, Hans: Kapitel 168 der Thidrekssaga. DVjs 2. sz. 237—256.

10. Gjessing, Prof. Dr. Gutorm: Nordnorske Samfunnsorganisasjoner i Steinalderen. WZGreifswald 3. sz. 147—152.

Egyes írók

HAMSUN, K. 11. Blasche, Karl: Das Recht bin ich. Hamsuns letztes Wort. NDL 12. sz. 91—98. [Knut Hamsun Naplója.]

12. Thiess, Dr. Frank: Knut Hamsun. U 12. sz. 1251—1260.

IBSEN, H. 13. Arestad, Sverre: Ibsen's Concept of Tragedy. PMLA LXXIV. 3. sz. 285—297.

SVÉD IRODALOM

Általában

14. Caproni, Giorgio: Poesia svedese. Fle 37. sz.

15. Cimatti, Pietro: Poesia svedese. Fle 4. sz.

16. Mencák, Bfetslav: Pölstoletli švédské novodobé lyriky. (A modern svéd líra fél évszázada.) SvětLit 3. sz. 183—186.

17. Rak, Jan: K současné švédské povídce. (A mai svéd novellához.) SvětLit 3. sz. 181.

18. Ritterová, Julie-Švecová, Eva: Švédská lyrika ve Finsku. (Svéd líra Finnországban.) SvětLit 2. sz. 102—103.

Egyes írók

FOGELSTROM, P. A. 19. Rak, Jan: Dvakrát o švédské mládezi. (Kétszer a svéd ifjúságról.) SvětLit 3. sz. 219—223. (Per Anders Fogelström.)

JENSEN, A.

1. bolgár 62.

MARTINSON, H. 20. Zika, Josef: Aniara, Kosmická báseň Harryho Martinsona. (H. M. kozmikus költeménye.) SvětLit 3. sz. 224—229.

OXENSTIERNA, J. T. 21. Aleksandrowka, Elżbieta: Johan Turesson Oxenstierna w Polsce. Z Warszatu bibliografia „Monitora” (1) (Johan Turesson Oxenstierna Lengyelországban. A „Monitor” bibliográfiájának dolgozozobájából.) PL 3—4. sz. 471.

STRINDBERG, A. 22. Berendsohn, Walter A.: Strindberg's Ensam: A Study in Structure and Style. SS XXXI. 2. sz. 168—179.

1. amerikai 153.

FRANCIA IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Débat: sur l'humanisme. BGB 2. sz. 183—199.
2. Agel, Henri: Le goût public. Ét 12. sz. 373—378 [A Francia Televízió által megrendezett versenyéről.]
3. Aragon, Louis: A Fresh Look at Socialist Realism. M XII. 10. sz. 1—22.
4. Attal, Jean-Pierre: Qu'est-ce que la Poésie „Métaphysique”. Cr 147—148. sz. 682—707.
5. Беликовский, С.: У истоков французского реализма XIX. века. VL 8. sz. 219—224.
6. Blanchard, Raoul: Métaphysique et cinéma. RE No 3—11. 61—75.
7. Boutelleau, Gérard: Les métiers de l'écrivain. LFr 767. sz.
8. Cattani, Georges: Esthétiques et Poétiques contemporaines. Cr 141. sz. 141—159.
9. Courtade, Pierre: C'est la vie... LFr 767. sz. [Ilyen az élet... Pierre Courtade az írói munkáról.]
10. Elvin, B.: Un nou curent literar? (Űj irodalmi áramlat?) GL VI. 26. sz. [A francia újromantikus iskoláról.]
11. Gennari, Geneviève: Comment les romancières voient les hommes. RDM 12. sz. 655—671.
12. Jaccottet, Philippe: L'art poétique. NRF (7) 81. sz. 494—499. [Roger Caillois könyvéről.]
13. Lafont, Robert: Baroques Occitans. CS (46) 353. sz. 5—19.
14. Жуен Юбер: Диалог върху реализма в днешна френска литература. LM 1. sz. 91—98.
15. Merle, Robert: La tentation du romantisme. LFr 767. sz.
16. Onimus, Jean: Art spirituel, art surréel. Ét 6. sz. 319—331.
17. Ricoeur, Paul: „Le symbole donne à penser”. Es 7—8. sz. 60—76.
18. Robinet, André: Le Glas de la Littérature existentialiste de Choc. Cr 142. sz. 228—232.
19. Roy, Claude: De la sagesse des nations. NRF (7) 78. sz. 1085—1094.
20. Rustan, Marie-Joseph: Albert Beguin et la tradition romantique. CS (46) 351. sz. 246—259. [Kritika a szerző L'Amor romantique et le rêve c. könyvéről.]
21. Thérive, André: Littérature de Guerre ou de révolution. RDM 7. sz. 468—478.
22. Tilliette, Xavier: Gertrud von le Fort: Histoire et symbole. Ét 10. sz. 40—59.
23. Triotlet, Elsa: Un romantisme lunaire. LFr 795. sz.
24. Vax, Louis: L'Art de faire peur (I—II). Cr 150. sz. 915—942., 151. sz. 1026—1048.

Műfajelmélet

25. „Le roman est en train de réfléchir sur lui-même”. LFr 764. sz. [8 francia író — Sarraute, Butor, Daix, Gascar, Ollier, Pingaud, Robbe-Grillet, Simon — vitája a regény jelenéről és jövőjéről.]
26. The Anti-Novel in France. TLS feb. 13.
27. Abirached, Robert: Problèmes actuels du théâtre populaire. Ét 12. sz. 368—372u
28. Blanchot, Maurice: Le bon sage de la science-fiction. NRF (7) 73. sz. 91—100.
29. Boisdeffre, Pierre de: Un nouveau roman français. Ét 4. sz. 70—79. [A francia regény új szempontjairól.]
30. Bourdier, René: Le roman vrai du journalisme. LFr 784. sz.
31. Camproux, Charles: La psychologie des styles. LFr 791. sz. [Ismeret és kritika Henri Morier azonos című könyvéről.]
32. Daix, Pierre: Le roman et l'ordre établi. LFr 766. sz.
33. Dubeux, Albert: Le roman policier. RDM 16. sz. 689—699.
34. Дымшиц, А. Б. Реизов. Французский исторический роман в эпоху романтизма vZ. 8. sz. 221—222. [Recenzió.]
35. Хатисова, Т. Г.: Французский исторический роман. VLU 14. sz. 135—137. [Б. Г. Реизов: «Французский исторический роман в эпоху романтизма» 1958. c. könyvéről.]
36. Lasserre, François: Aux origines de l'Anthologie:

- I. Le Papyrus P. brit. Mus. IV. 589 (pack 1121)
- I. II. RhM 3. sz. 222—246., 4. sz. 307—330.
37. Леклерк, Ги.: Судьбы авангардистского театра во Франции. Т. 9. sz. 184—188.
38. Robbe-Grillet, Alain: Old 'Valves' and the New Novel (Nature, Humanism, Tragedy) LMa 2. sz. 32—49.
39. Roudault, Jean: Les Demeures dans le Roman noir. Cr 147—148. sz. 713—736.
40. Soriano, Marc: Les livres d'enfants. LFr 802. sz.
41. Soriano, Marc: Vers un renouvellement des sujets. LFr 803. sz. [Az ifjúsági irodalomról.]
42. Wiley, V. L.: Bruscambille's Defense of the Theater. ML LXXIV. 6. sz. 502—507.
43. Zeraffa, Michel: Personnage et personne dans le roman français. RE 1—2. sz. 3—23.
44. Zumthor, Paul: R. Garapon: La fantaisie verbale et le comique dans le théâtre français du Moyen Âge au XVIII. e. ZRPh 3/4. sz. 360—362. [Recenzió.] még lengyel 4. 5.

Kritika

45. Où va la recherche en littérature? LFr 774. sz.
46. Fernandez, Dominique: Critique littéraire et psychoanalyse. NRF (7) 77. sz. 888—895.
47. Lescurer, Pierre de: Un livre difficile? LFr 791. sz. [Az irodalmi kritikáról.]
48. Mesnil, Michel: Une méthode critique. Es 4. sz. 842—851. [André Bazinról.]

A francia irodalom története általában

49. Les inconnues poétiques du XVIII. siècle. Documents. CS (46) 360. sz. 33—46.
50. Aragon, Louis: Savoir aimer. LFr 768. sz. [Aragon mai íróról, új könyvekről.]
51. Baryon, Louis: Les prix littéraires. Ét 1. sz. 71—77.
52. Беликовский, С.: Поэтическое наследие участников «Заговора равных» Г. Бабефа. VL 2. sz. 197—208.
53. Bory, Jean-Louis: Nourritures fortes pour estomacs faibles. LFr 789. sz. [Korunk flautaságának irodalmi megnyilvánulásairól.]
54. Brachin, Pierre: Adrien VI. et la Devotio Moderna. EtG 2. 97—105.
55. Cary, Joseph: Futurism and the French Théâtre d'Avant Garde. MP LVII. 2. sz. 113—121.
56. Cuccoli, Maria Pia: I sansimoniani della „Revue Encyclopédique” e la questione italiana. C 4. sz. 408—419. [Az 1819-ben megalapított és 1835-ben megszűnt folyóirat saint-simonista munkatársai, kapcsolataik a mozgalommal; állásfoglalásuk a nemzetiségi és társadalmi kérdésekről.]
57. Fukui, Yoshio: Sur la mort de Madame d'Harambure: Sonnets inédits de Tallemant des Réaux, Chapelain, Gombauld. RSH 94. 169—177.
58. Gros, Léon-Gabriel: Poésie bien-disante poètes mandants. CS (46) 350. sz. 3—9. p. [A francia XVIII. sz. költészetéről.]
59. Grosclaude, Pierre: Deux épisodes de l'histoire de la librairie d'après une lettre inédite de Malesherbes. RHLF 4. 491—531.
60. Higgins, D.: The terrorists' Favourite Authors Some Statistics from Revolutionary Literature. MLR 3. sz. 401—404. [A francia forradalom (1789) baloldali vezetőinek (Robespierre, Marat stb.) olvasmányai.]
61. Letessier, Fernand: Les misères d'un journaliste sous la restauration: I. G. Magalon, Chateaubriand et V. Hugo. BGB 4. sz. 560—584.
62. Mauriac, Claude: Literary Letter from France. NYTBR jan. 4. [A mai francia irodalomról.]
63. Mauriac, Claude: Literary Letter from Paris. NYTBR márc. 8. [A mai francia irodalomról.]
64. Mauriac, Claude: The Poet in France Today. NYTBR szept. 20.
65. Mináň. Jaroslav: Společenské myšlení ve Francii v. XVIII. století. (A társadalmi gondolat Franciaországban a XVIII. században.) ČMF XLI. 2. sz. 107—112.
66. Nourissier, Francis: Le nouveau romantisme se porte bien. LFr 765. sz. [A legújabb regényíró nemzedékről.]

67. Pichois, Claude: Prérromantiques, Rousseauistes et Shakespeareans [1770–1778]. RLC 3. sz. 348–355.
68. Pichois, Claude: Les Cabinets de Lecture à Paris, durant la première moitié du XIX^e siècle. AESC 3. sz. 521–534.
69. Queneau, Raymond: La littérature française dans l'Encyclopédie de la Pléiade. LFr 754. sz.
70. Roudaut, Jean: Les logiques poétiques au XVIII^e siècle. CS (46) 350. sz. 10–32.
71. Sainte-Beuve: De la lecture des poètes latins sous Louis XIV. MF 1152. sz. 588–613.
72. Шкунаева, Н.: Новейшая «литература». NM 3. sz. 198–205. [A legmodernebb francia irodalomról.]
73. Villemot, H.: Dijon au temps du romantisme. Ernest Havet et le salon de Joliet. AdB 124. sz. 258–261.
74. Volguine, V. P.: L'idéologie révolutionnaire en France au XVIII^e siècle. P 86. sz. 83–98.
1. még: francia 329.
spanyol-portugál 11.
orosz 38.
lengyel 34.
- Francia irodalom kapcsolatai*
angol 599.
német 190, 356.
olasz 221.
spanyol-portugál 6, 24.
cseh 203.
- Ó- és középfraancia*
75. Banašević, N.: Odjeci „Romana o Tristanu” a ruskoj književnosti. (A „Tristan-monda” visszhangja az orosz irodalomban.) Pr 226–236.
76. Barnett, F. J.: „Virginity” in the Old French Sequence of Saint Eulalie. FS XIII. 3. sz. 252–255.
77. Barroux, Robert: Statue et légende d'Isis à Saint-Germain-des-Près. MA 3. sz. 245–259.
78. Bogdanow, Fanni: Un nouveau fragment du roman de Tristan en prose. R 4. sz. 516–522.
79. Bossuat: Théséus de Cologne. MA I. 1–2. sz. 97–133., II. 3. sz. 293–320., III. 4. sz. 539–577.
80. Brault, Gérard: Les manuscrits des œuvres de Girart d'Amiens. R 4. sz. 433–445.
81. Brault, Gérard I.: The Alleged Sources of Girart d'Amiens's Charlemagne. ML LXXIV. 5. sz. 412–416.
82. Bredero, A. H.: Un brouillon du XII^e s.: L'autographe de Geoffroy d'Auxerre. SC (XIII) 1. sz. 27–60.
83. Bulatkin, Eleanor W.: The Arithmetic Structure of the Old-French Vie de Saint Alexis. PMLA LXXIV. 5. sz. 495–502.
84. Bühler, Curt F.: The Rosier des guerres' and the 'Dits moraux des philosophes'. Sp XXXIV. 4. sz. 625–628. [Hasonló című középkori francia irodalmi alkotások viszonya egymáshoz.]
85. Calin, William C.: On the Chronology of Gautier d'Arras. MLQ XX. 2. sz. 181–196.
86. Coulter, Mary Welles: Satyres Chrestienes de la Cuisin Papale. SPh LVI. 2. sz. 138–149.
87. Grigsby, John L.: A new manuscript of the french Liber Fortunae. R 4. sz. 447–460.
88. Kahane, Henry and Renée: Magic and Gnosticism in the Chanson de Roland. RPh XII. 3. sz. 216–231.
89. Köhler, Erich: Zur Entstehung des altprovenzalischen Streitgedichts. ZRPh 1/2. sz. 37–88.
90. Leclercq, Jean Dom: Grammaire et humour dans les textes du moyen-âge. C 3. sz. 270–276.
91. Liebman, Charles I.: Remarks on the Manuscript Tradition of the French Psalter Commentary. SC (XIII) 1. sz. 61–69.
92. Junker, Albert: Altfranzösische Lieder. ZRPh 1/2. sz. 151. [Recenzió.]
93. Glasser, Richard: Per Nykrog: Les Fabliaux. ZRPh 146–151. [Recenzió.]
94. Foulet, Alfred: Jehan Tristan, Son of Saint Louis, in History and Legend. RPh XII. 3. sz. 235–240.
95. Frank, Grace: Erasures in the Miracles of Nostre Dame, and the Confrérie de la Passion. RPh XII. 3. sz. 240–243.
96. Friedman, Lionel J.: „Jean de Meung”. Antifeminism, and „Bourgeois Realism”. MP LVII. 1. sz. 13–23.
97. D'Haenens, Albert: Un autographe de Gilles il Muissis, abbé de Saint-Martin à Tournai (+1353). SC (XIII) 2. sz. 233–237.
98. Heisig, Karl: Arabische Astrologie und christliche Apologetik im Rosenroman. RF 3/4. sz. 414–419.
99. Horrent, I.: Ferdinand Lot et les origines des légendes épiques françaises. MA 3. sz. 321–348.
100. Loomis, Roger S.: Morgan la fée in oral tradition. R 3. sz. 337–367.
101. McCulloch, Florence: The Metamorphoses of the Asp in Latin and French Bestiaries. SPh LVI. 1. sz. 7–13.
102. McMillan, D.: A. Diverrès: La Chronique métrique attribuée à Geoffroy de Paris. ZRPh 3/4. sz. 376–382. [Recenzió.]
103. Micha, A.: En relisant „Aucassin et Nicolette”. MA 3. sz. 279–292.
104. Moret, André: Théories récentes sur la genèse des contes populaires. EtG 3. sz. 242–246.
105. Owen, D. D. R.: The Development of the Perceval Story. R 4. sz. 473–492.
106. Porter, Lambert C.: La Farce et la Sotie. ZRPh 1/2. sz. 89–123.
107. Schröder, Franz, Rolf: Parzivals Schuld. GRM 1–19. [A Parzifál-monda.]
108. Sutherland, Ronald: The Romaunt of the Rose and Source Manuscripts. PMLA LXXIV. 3. sz. 178–183.
109. Ross, D. J. A.: New Latin Versions of French Alexander Poems. MAe XXVIII. 1. sz. 48–49.
110. Stiennon, Jacques: Le rôle d'Annon de Cologne et de Godefroid la Barbu dans la rédaction de la Passio Agilolfi (1060–1062). MA 3. sz. 225–244.
111. Schossig, Alfred: Die Namen des Widders, des Schafes und der Eselin im altfranzösischen Roman de Renart. RF 1/2. sz. 17–72.
112. Vantuch, Anton: Commentaire sur un texte du Poète Saxon. PhPrag II. 4. sz. 110–117.
113. Vries, Jan de: La Chanson de Gormont et Isembart. R 1. sz. 34–62.
114. Wathelet–Willem, Jeanne: Sur deux passages de la Chanson de Guillaume. MA 1–2. sz. 27–40.
115. Whitteridge, Gweneth: The Date of the 'Tristan' of Beroul. MAe XXVIII. 3. sz. 167–171.
116. Zumthor, Paul: Toujours à propos de la date du Conte de Graal. MA 4. sz. 579–586. [A Graal monda keletkezéséről.]
1. még angol 133, 345.
amerikai 50.
- Egyes írók*
- ADAMOVA. 1. francia 303.
- AMYOT, J. 117. Aulotte, Robert: Jacques Amyot, traducteur courtisois. RSH 94. 131–139.
118. Cioranescu, Alexandre: Amyot et l'italien. RSH 94. 123–129.
119. Défradas, Jean: Une traduction de Plutarque par Amyot. RSH 94. 142–151.
- ANOUÏLH, J. 120. Simon, Pierre-Henri: Les deux Antigone. RP 9. sz. 129–133. [Jean Anouilh és Szofoklész Antigónéja.]
- APOLLINAIRE, Gu. 121. Bosquet, Alain: En relisant Apollinaire. RP 7. sz. 114–120.
122. Decaudin, Michel: Un témoignage sur les révélations d'Anatol Stern. LFr 802. sz. [Tanúvallomás Anatol Stern Apollinaire származására vonatkozó felfedezésével kapcsolatban.]
123. Durry, Marie-Jeanne: Ombre-lumière dans la poésie de Guillaume Apollinaire. MF 1150. sz. 252–271.
124. Lacôte, René: Les amis d'Apollinaire devant les révélations d'Anatol Stern. LFr 800. sz.
125. Manojlović, Todor: Gijom Apoliner posle četrdeset godina. (Guillaume Apollinaire negyven év múltán.) LMS 383. sz. 424–431.
126. Stern, Anatol: Apollinaire petit-fils de l'Aiglon. LFr 794. sz.
127. Stern, Anatol: Tajemnica poety. Apollinaire nieznamy. (Egy költő titka. Az ismeretlen Apollinaire.) ZL 32–33. sz.
- ARAGON, L. 128. Le rendez-vous de Saint-Denis ou l'école buissonnière. NCr (11) 105. sz. 80–95. [Elsa Triolet és Louis Aragon Saint-Denisben, egy munkástalálkozó alkalmával elmondott beszéde.]
129. Apel-Müller, Michel et Desne, Roland: Aragon: La semaine sainte. NCr (11) 103. sz. 39–53. [Louis Aragon: A nagyhét c. regényéről.]
130. Балашов, Новый роман Арагона. II. 4. sz. 181–187. [A nagyhét c. regény analízise.]

131. De Jouvenel, Renaud: „La semaine sainte” émerveillante leçon. P 84. sz. 115–120. [Brálat Louis Aragon „La Semaine Sainte” (A nagyhét) c. regényéről.]
132. Dimitriu-Păușești, Al.: „Anti-romanul” și romanul lui Aragon. (Az ellen-regény és Aragon regénye.) Cont 38. sz. [Aragon Nagyhét c. műve a francia regényírás úgynevezett válságával és a „monstrum regényekkel” kapcsolatban.]
133. Escholier, Raymond: La semaine sainte d'Aragon. Eu (37) 358–359. sz. 240–249.
134. Фрид, Я.: 1815 год. Франция на распутье. NM 4. sz. 266–271. [Aragon „A nagyhét” c. regényéről. (Aragon. La Semaine Sainte.)]
135. Jacquot, Philippe: Elsa. NRF (7) 80. sz. 299–304. [Aragon verskötetéről.]
136. Kunoš, A.: Aragonov Vel'ký týždeň. (Aragon: Nagyhét.) SF 75. 7. sz. 760–762.
137. Lescure, Pierre de: Aragon et le roman du temps. LFR 789. sz.
138. Lescure, Pierre de: J'abats mon jeu dit Aragon. LFR 780. sz. [Aragon: „J'abats mon jeu” c. művéről.]
139. Limbour, Georges: Du Paysan de Paris à la Semaine Sainte. Cr 145. sz. 483–490. [Aragon műveiről.]
140. Taslitzky, Boris: Géricault, héros de roman. NCR (11) 102. sz. 92–100. [Aragon regényéről.]
141. Трущенко, Е.: Большое явление прогрессивной зарубежной литературы. K 3. sz. 124–128. [Aragon: A nagyhét c. regénye.]
1. még francia 186.
- BALZAC, H. de 142. De la „Scène de village” au „Médecin de campagne”. (P.C.) RHLF 4. sz. 502–529. [Egy Balzac-szöveg születése és alakulásai.]
143. Böttcher, Kurt: Der Lebensroman des unerschöpflichen Balzac. NDL 11 sz. 45–56. [Stefan Zweig Balzac életrajza.]
144. Butor, Michel: Balzac et la réalité. NRF (7) 80. sz. 228–247.
145. Citron, Pierre: Du nouveau sur le titre de „La comédie humaine.” RHLF 1. sz. 91–93.
146. Pierrot, Roger: Lettres de Balzac à l'Étrangère (Juillet 1848) P. RP 8. sz. 3–21.
147. Russo Paolo: Prima inventaria della fortuna di Balzac in Italia. Be 5. sz. 526–576. [Bevezetés egy kritikai bibliográfiába (1948–1957).]
148. Tolley, Bh. R.: Balzac the Printer. FS XIII. 3. sz. 214–225.
149. Wayne Conner-L.: Vautrin et ses noms. RSH 95. 265–273. [Vautrin (Balzac: Le Père Goriot c. regényének egyik szereplője) és elnevezései.]
150. Wurmser, André: „Vous allez chez Balzac?” LFR 781. sz. [Francia írók látogatása Hanska grófnő egykori kastélyában.]
1. még angol 413.
- francia 404.
- lengyel 5.
- BANVILLE, Th. de 151. Souffrin, Eileen: „Gringoire” en Angleterre à l'époque Victorienne. RLC 1. sz. 26–39.
- BARBUSSE, H. 152. Paraf, Pierre: Inédits de Henri Barbusse. LFR 776. sz.
- BARRÈS, M. 153. Castex, Pierre-Georges: Aux sources d'„Un homme libre”. RHLF 1. sz. 71–86.
- BARTHÉLÉMY, Abbé 1. francia 197.
- BAUDELAIRE, Ch. 154. Blanquat, Josette: Clarin et Baudelaire. RLC 1. sz. 5–25. [Baudelaire és Leopoldo Alas (Clarin) spanyol kritikus.]
155. Cajoli, Vladimir: Baudelaire questo misconosciuto. Fle 5. sz.
156. Castex, Pierre-Georges: La Beauté, Fleur du mal. RSH 95. 307–313. [Baudelaire költészetéhez.]
157. Charpentrat, Pierre: Baudelaire et le baroque. I–II. NRF (7) I. 82. sz. 697–706., (7) II. 83. sz. 880–885.
158. Drost, W. W. R.: Baudelaire et le baroque belge. RE 3–4. sz. 31–60.
159. Engstrom, Alfred G.: Baudelaire and Longfellow's „Hymn to the Night”. ML LXXIV. 8. sz. 695–698.
160. Hérisson, Charles D.: Le voyage de Baudelaire. MF 1148. sz. 637–673.
161. Lacôte, René: Baudelaire et la présidente. LFR 778. sz.
162. Noyer-Weidner, Alfred: Aspekte der Gedichtsstruktur in den „Fleurs du mal”. RF 3/4. sz. 334–382.
163. Poulet, Georges: Baudelaire und das Thyrsos-Symbol. DNR 4. 574–598.
164. Saiselin, Rémy G.: From Baudelaire to Christian Dior: The Poetics of Fashion. JAAC XVIII. 1. sz. 109–115.
1. még amerikai 158.
- ókori 142.
- BAYLE, P. 165. Barber, W. H.: Pierre Bayle's Correspondence: A Bodleian Enigma. MLR 4. sz. 561–565.
- BEAUHARNAIS, F. de 166. Castel-Gagarriga, G.: Fanny de Beauharnais et ses amis. RDM 16. sz. 700–713.
- BEAUMARCHAIS, P. A. C. 167. Arrigon, L.–I.: Un émule de Figaro. RDM 24. sz. 649–665.
168. Mirepoix, Lévis: La trilogie de Beaumarchais. RDM 10. sz. 229–235.
- de BEAUVOIR, S. 169. Tilliette, Xavier: Les mémoires de Simone de Beauvoir. Ét 1. sz. 57–64.
170. Weightman, J. G.: Growing up in Paris. EN XIII. 2. sz. 77–81. [Beauvoir-ról.]
- BECKER, L. 171. Mounin, Georges: La Poésie pilote de Lucien Becker. Cr 140. sz. 23–31.
- BÉRANGER, J. P. 172. Страница, З.: Беранже и его песни VL 10. sz. 230–233. [Ю. Данилин hasonímú könyvéről. (M. 1958.)]
- BERGSON, H. 173. Rideau, Emile: Bergson, aujourd'hui Ét 7–8. sz. 3–23.
- BERNANOS 174. Tilliette, Xavier: Bernanos et Gertrud von Le Fort. Ét 3. sz. 351–360.
175. Volpini, Valerio: Bernanos: „L'impostura”. Fle 6. sz. [A regény útjáz fordítása alkalmából.]
- BERSUIRE, P. 176. Samaran, Charles: Deux documents inédits sur Pierre Bersuire. R 1. sz. 19–33.
- BLANCHEAU, M. 177. Pavlovič, Miodrag: Moris Blanso. [Maurice Blancheau.] LMS 383. sz. 243–251.
- BLOY, L. 178. Bisson, Charles: Dans l'intimité de Léon Bloy. MF 1149. sz. 91–112.
- BODIN, J. 179. Mesnard, Pierre: La conjuration contre la renommée de Jean Bodin: Antoine Tessier. (1684) BGB 4. sz. 535–559.
- BRETONNE, R. de la 180. Aury, Dominique: On dévore du Restif. NRF (7) 82. sz. 690–696. [Restif de la Bretonne-ról.]
181. Thiébaud, Marcel: Restif ou Paris dévoilé. RP 2. 140–155.
- BRISSON, P. 182. De Angelis, R. M.: „Doublecoeur”. Fle 4. sz. [Pierre Brisson francia író kisregényéről.]
- DE BROSSES, Ch. 183. Pellegrini, Carlo: Charles de Brosses in Italia. ICS 2. sz. 45. [Charles De Brosses Viaggio in Italia. Lettere familiari]
- BRUNETIERE, F. 184. Caramaschi, Enzo: Brunetiere critique. RE 1–2. sz. 24–41.
- BUTOR, M. 185. Cimatti, Pietro: I meccanismi di Butor. Fle 42. sz. [La modificazione c. regény megjelenése alkalmából.]
186. Režáč, Jan: K mladé iniciativě Louise Aragona. (L. A. ifjúsági kezdeményezéséhez.) SvětLit 3. sz. 116. [Michel Butor. Fényképpel.]
187. Wurmser, André (ford.: Kadlecová, Jana): Butor obnovuje realismus. (B. megújítja a realizmust.) SvětLit 3. sz. 147–149.
1. még francia 372.
- CAILLOIS, R. 188. Crastre, Victor: Roger Caillois et la Poésie. Cr 143. sz. 291–304.
- CAMUS, A. 189. Calendoli, Giovanni: La tragedia dell'intelligenza nel „Caligola” di Camus. Fle 41. sz. [Albert Camus drámájáról.]
190. Fraisse, Simone: De Lucrèce à Camus. Es 3. sz. 437–453. [Camus filozófiai nézeteiről.]
191. Picchi, Mario: Camus e gli intellettuali. Fle 16. sz.
192. Thieberger, Prof. Dr. Richard: Albert Camus, sein Werk und sein Künstlertum. U 1. sz. 21–30.
- CHASLES, R. 193. Deloffre, Frédéric: A la recherche de Robert Chasles auteur des Illustres Françaises. (1659–17...) RSH 95. 233–254.
- CHATEAUBRIAND, F. R. 194. Christophorov, P.: Le retour de Chateaubriand à Londres en 1796. RHLF 2. sz. 163–179.
195. Cottin, Madeleine: M. et Mme de Chateaubriand à l'ambassade de Rome. RHLF 1. sz. 13–38.
196. Lébègue, Raymond: Les rapports de Chateaubriand avec l'ambassadeur Gallatin. RLC 1. sz. 80–86.
197. Letessier, Fernand: Une source de Chateaubriand: le „Voyage du jeune Anacharsis”. RHLF 2. sz. 180–203.

198. Luppé, A. de: Les rendez-vous de Chantilly. RDM 23. sz. 448–455. [Chateaubriand és Mme Récamier.]
199. Parent, Monique: Jean Maurice Gautier: Le style des Mémoires d'Outre-Tombe de Chateaubriand. RF 3/4. sz. 434–436. [Recenzió.]
200. Redman, Harry Jr.: Beleaguered Monasticism and Chateaubriand's Vie de Rancé. PMLA LXXIV. 5. sz. 548–552.
201. Redman, Harry Jr.: Chateaubriand's „Vie de Rancé” a „Roman à Clé”. MLR 2. sz. 185–190.
202. Whinnom Keith: The Relationship of the Three Texts of „El Abencerraje”. MLR 4. sz. 507–517. 1. még francia 364.
- CLAUDEL, P. 203. Audiberti, Jacques: A propos de Claudel. LFr 756. sz.
204. Farabet, René: La diction Claudélienne. RLM VI. 44–45. sz. 197–237.
205. Forkey, Leo O.: A Baroque „Moment” in the French Contemporary Theater. JAAC XVIII. 1. sz. 80–89. [Claudel: Le soulier de satin-járól.]
206. Gadoffre, Gilbert: Claudel et la Chine du Tao. MF 1145. sz. 95–106.
207. Gadoffre, Gilbert: Les trois sources de l'analogie claudélienne. FS XIII. 2. sz. 135–145.
208. Guyard, Marius-François: De Patmore à Claudel. RLC 4. sz. 500–517.
209. Iorigiola, S. I.: Les grandes odes de Claudel I, II, III. ÉCl 2. sz. 152–173., 3. sz. 273–292., 4. sz. 382–406.
210. Morisot, Jean Claude: Tête d'or ou les aventures de la volenté. RLM (VI) 44–45. sz. 115–196. [P. C. „Tête d'or c. színművéről.]
211. Triolet, Elsa: Tête d'or ou le courage. LFr 796. sz. [Paul Claudel drámája, a „Tête d'or.”]
212. Waters, Harold A.: Paul Claudel and the Sensory Paradox. MLQ XX. 3. sz. 267–272.
213. Starobinsky, Jean: Über Corneille. DNR 3. sz. 505–520.
- CHÉNIER, A. 214. Pange, Jean de: André Chénier, poète de l'amitié. RDM 11. 449–467.
- COCTEAU, J. 215. Neame, Alan: From Léone to Bergotte. FS XIII. 2. sz. 146–153. [Cocteau-ról.]
- CONSTANT, B. 216. Daix, Pierre: Benjamin Constant sur la sellette. LFr 756. sz.
217. Pihan, Yves: Benjamin Constant, les femmes et l'amour. MF 1152. sz. 646–672.
- COPEAU, J. 218. Borgal, Clément: Actualité de Jacques Copeau. Cr 146. sz. 609–620.
- CORBIÈRE, Tr. 219. Burch, Francis, F.: Corbière and Verlaine's „Romances Sans Paroles”. MLR 2. sz. 217–218.
220. Sonnenfeld, Albert: Two Unpublished Poems by Tristan Corbière. ML LXXIV. 3. sz. 247–251.
- CORNEILLE, P. 221. Duranteau, Josane: Corneille et les Tricheurs. Cr 150. sz. 952–958.
222. Hubert, Judd D.: The Conflict Between Chance and Morality in Rodogune. ML LXXIV. 3. sz. 234–239.
223. Engel, Claire-Eliane: Corneille a-t-il connu Cymbeline? RSH 95. 327–330.
- CRÉBILLON, fils, Cl. 224. Day, Douglas A.: Crébillon fils, ses exils et ses rapports avec l'Angleterre. RLC 2. sz. 180–191.
- DAUMAL, R. 225. Roudaut, Jean: Sur le Chemin de René Daumal. Cr 144. sz. 400–412.
- DESBORDES—VALMORE, 226. Newirk, Eliane: Desbordes—Valmore et Audiberti. RSH 95. 255–263.
- DESPORTES, Ph. 227. Morrison, Mary: Three Versions of an Elegy of Catullus: An Undetected Source of Desportes. FS XIII. 1. sz. 1–10.
- DHÔTEL, A. 228. Jourdan, Bernard: Dhôtel et la Foi du Charbonnier. Cr 144. sz. 413–426.
- DIDEROT, D. 229. Baader, Horst: Diderots Theorie der Schauspielkunst. RLC 2. sz. 200–223.
230. Benot, Yves: Über Diderot. SF 3. 330–344. [D. esztétikája.]
231. Garcin, Philippe: Diderot et la Philosophie du Style. Cr 142. sz. 195–213.
232. Krauss, Werner: Die früheste Reaktion auf Diderots Jugendwerk in Deutschland. RF 1/2. sz. 103–112.
233. May, Gita: Diderot devant la Magie de Rembrandt. PMLA LXXIV. 4. sz. 387–397.
234. Mortier, Roland: Diderot et ses „Deux petits Allemands”. RLC 2. sz. 192–199. [Diderot és az ő „két kis német”-je: Louis Henry Nicolay és La Ferrière.]
235. Proust, Jacques: La bibliothèque de Diderot. RSH 94. 179–183.
236. Undank, Jack: A New Date for „Jacques le fataliste” ML 5. sz. 433–437.
237. Vernière, P.: Diderot et l'invention littéraire à propos de „Jacques le fataliste”. RHLF 2. sz. 153–167.
- DU BELLAY, J. 238. Trencsényi-Waldapfel I.: Le symbole d'Ulysse chez Cicéron et chez Joachim du Bellay. BGB 4. sz. 522–526.
- DUMAS, fils, A. 239. Dubreuilh, Simone: La dame aux camélias. LFr 789. sz. [Dumas regényének élmény-anyagáról.]
1. még német 338.
- Mme de la FAYETTE 240. Butor, Michel: Sur „La princesse de Clèves”. LFr 769. sz.
- FLAUBERT, G. 241. Marceau, Félicien: Emma Bovary. RP 1. sz. 38–42.
242. Mason, Germaine: La veillée et l'enterrement d' Emma Bovary. FS XIII. 2/ sz. 125–134.
243. Wetherill, P. M.: Madame Bovary und Goethe. GRM 4. sz. 432.
- de FOUCAULD, Ch. 244. Six, Jean-François: Chronique Charles de Foucauld. Ét 4. sz. 63–69.
- FRANCE, A. 245. Pschiri, Lucien: Anatole France et la laïcité. Eu (37) 366. sz. 66–77.
1. még francia 485.
- du GARD, R. Martin 246. Daix, Pierre: La critique par le vide. LFr 787.
247. Фрид, Я.: Трагедия Жана Баруа Zn 7. sz. 208–210.
248. Girault, Chanoine Georges: Le calice renversé. Ét 4. sz. 95–97.
249. Наркиреер, Ф.: О реализме Роже Марпен дю Гара. IL 9. sz. 203–212. [Roger Martin du Gard regényéről.]
1. még francia 378.
- GAUTIER, Th. 250. Richardson, Joanna: Théophile Gautier: Unpublished and Unrecorded Writing. MLR 2. sz. 215–216.
- GERSON, J. 251. Ouy, Gilbert: Une lettre de jeunesse de Jean Gerson. R 4. sz. 461–469.
- GIDE, A. 252. Coley, William B.: Gide and Fielding. CL XI. 1. sz. 1–15.
253. Holdheim, William V.: The dual structure of the Prométhée mal enchaîné. ML LXXIV. 8. sz. 714–720.
254. Stackelberg, Jürgen von: Günter Krebber: Untersuchungen zur Aesthetik und Kritik André Gides. RF 3/4. sz. 439–441. [Recenzió.]
- GIRAUDOUX, J. 255. Antonini, Giacomo: L'ultimo Giraudoux. Fle 15. sz.
256. Arnaud, Georges: Giraudoux retour du purgatoire? LFr 798.
257. Inskip, Donald P.: The Stylist in the Theatre Some Remarks on a Passage of Jean Giraudoux's „Siegfried”. MLR 2. sz. 218–221.
- GONCOURT, frères 258. Ricatte, Robert: Sur le „Journal” des Goncourt. LFr 804. sz.
- GOURMONT, R. de 259. Arnaud, Noël: Rémy de Gourmont dans la grande Absence. Cr 140. sz. 3–22.
- HELVETIUS 260. Milhaud, Gérard: Helvetius. Ev. 366. sz. 183–191.
- HUGO, V. 261. Angrand, Pierre: Le centenaire de „La légende des siècles”. „La légende” de 1859 et la critique catholique. P 88. sz. 27–40.
262. Audiberti, Jacques: Le poète. NRF (7) 78. sz. 961–977.
263. Gautier, Jean-Maurice: René Journet és Guy Robert négy kiadványa Victor Hugo-ról. RF 3/4. sz. 436–438. [Recenzió.]
264. Koch, Herbert: Fragmente zweier unbekannter Jugendromane von Victor Hugo, FouFo 10. sz. 307–311.
265. Koch, Herbert: Unbekannte Gedichte von Victor Hugo. FouFo 3. sz. 88–92.
266. Moore, Olin H.: Some Translations of Les Misérables. ML LXXIV. 3. sz. 240–246.
267. Parat, Pierre: Il y a cent ans... La légende des siècles. LFr 766. sz.
268. Williams, M. A.: A Precursor of Hernani. FS XIII. 1. sz. 18–27.
- IONESCO, Eu. 269. Baryon, Louis: Un sage en habit de fou: Ionesco. Ét 6. sz. 306–318.
270. Brion, Marcel: Sur Ionesco. MF 1150. sz. 272–277.

271. Fernandez, Dominique: Une longue pièce de Ionesco. NFR (7) 76. sz. 705—711.
272. Jeremić, Dragan M.: Tragikomonično pozorište Ežena Jonska. (E. I. tragikomikus színpada.) Sivr 6. sz. 613—625.
273. Saurel, Renée: Saint-Ionesco, l'anti Brecht. TM 158. sz. 1656—1661.
1. még francia 303.
- l'ISLE-ADAM, V. de 274. Picard, Michel: Notes sur le fantastique de Villiers de l'Isle-Adam. RSH 95. 315—326.
275. Raitt, AW.: Villiers de l'Isle-Adam in 1870. FS XIII. 4. sz. 332—348.
- JAMMES, Fr. 276. Lettres de Francis Jammes à Arthur Fontaine. RP 11. sz. 47—56.
277. Mitterand, H.: Monique Parent: Francis Jammes. Étude de langue et de style. FM 3. 223—229.
- JARRY, A. 278. Arnaud, Noël: La Vie nouvelle d'Alfred Jarry. Cr 151. sz. 1011—1025.
- JAURES, J. 279. Deyris, Jean: Jaurès et le Mistralisme. Eu 360. sz. 39—46.
- JOURDAIN, Fr. 280. Wurmser, André: Un homme. LFr 755. sz.
- JOUBE, P. J. 281. Dumur, Guy: Poétique de Pierre Jean Jouve. MF 1151. sz. 392—419.
- LABBÉ, L. 282. Harvey, Lawrence E.: A Poetic Envoi Considered as Art. ML LXXIV. 6. sz. 118—123.
- LABICHE, E. 283. Nantet, Jacques: Labiche et la Société bourgeoise. Cr 141. sz. 122—134.
- LACHAMBEAUDIE, P.
1. délszláv 82.
- LACLOS, Ch. de. 284. Cherpack, Clifton: A New Look at Les Liaisons dangereuses. ML LXXIV. 6. sz. 513—521.
- LACRETELLE, J. de. 285. Antonini Giacomo: Complessità psicologica di Jacques de Lacretelle. Fle 5. sz.
- LA FONTAINE, J. 286. Busson, Henri: Trois fables anglaises de La Fontaine. Eu (37) 361—362. sz. 184—198.
1. még német 256.
- LAFORET, C. 287. Horrent, J.: L'oeuvre romanesque de Carmen Laforet. RLV 3. sz. 179—187.
- LAMARTINE, A. 288. Lombard, C. M.: Early American Admirers of Lamartine. ÉA 4. sz. 324—333.
- LARBAUD, V. 289. Beucher, André: Valéry Larbaud et Léon-Paul Fargue. RDM 10. sz. 247—261.
290. Prokop, Jan: Od Larbauda do Harasymowicza. (Larbaudtól Harasymowiczig.) Tw 12. sz. 79.
- LA ROCHEFOUCAULD 291. Bertié, André: A propos du portrait du cardinal de Retz par La Rochefoucauld. RHLF 3. sz. 313—341.
- LEAUTAUD, P. 292. Camerino, Aldo: Ritorno di Léautaud. Fle 7. sz. [Paul Léautaud újabb felfedezése, elismertetése.]
- LEFEBVRE, H. 293. Brett, Vladimir: Několik poznámek k Lefebvrově příspěvku k estetice choroby století. (Néhány megjegyzés Lefebvre esztétikájához a század betegségéről.) NMy 10. sz. 1106—1114.
- L'HERMITE, Tr. 294. Wadsworth, Philip A.: Artifice and Sincerity in the Poetry of Tristan L'Hermite. ML LXXIV. 5. sz. 422—430.
- LOTI, P. 295. Clamens, Pierre A.: Style descriptif chez Loti et chez Zola — Perspective statique et perspective cinétique. ML LXXIV. 6. sz. 521—530.
- MAETERLINCK, M. 296. Lacôte, René: Maeterlinck en purgatoire. LFr 781. sz.
- MALLARMÉ, St. 297. Aubyn, F. C. St.: Hérodiade: Eine Frau mit Schatten? RLC 1. sz. 40—49. [Mallarmé és Hofmannsthal.]
298. Lacôte, René: Mallarmé contre la mort. LFr 780. sz.
299. Lacôte, René: La correspondance de Mallarmé. LFr 779. sz.
300. Lhombread, Roger: Lettres inédites de Mallarmé. MF 1155. sz. 466—486.
301. Mondor, Henri et Richard, Jean-Pierre: Le mariage de Stéphane Mallarmé d'après sa correspondance. (1862—1863.) RP 5. sz. 40—63.
302. Nelson, Robert, J.: Mallarmé's Mirror of Art — An Explication of 'Ses purs ongles...'. MLQ XX. 1. sz. 49—56.
- MARCEAU, F. 303. Kopecký, Jan: Hodina O. oo ve francouzském dramatu. (A tizenkettedik óra a francia drámban.) SvětLit 1. sz. 180—198. [Marceau, F., Ionesco, E. és Adamov, A. műveiről.]
- MARIVAUX, P. 304. Triolet Elsa: Marivaux au naturel. LFr 779. sz.
- MAROT, CL. 305. Mayer, C. A.: Clément Marot et le docteur Bouchart. BHR. 1. sz. 98—102.
- MARTIN du GARD, R. l. du Gard, R. Martin
- MAURIAC, Fr. 306. Antonini, Giacomo: Ricordi e commenti di François Mauriac. Fle 27. sz.
307. Caltofen, R.: François Mauriac oder die Komplex der Kindheit. DR 1. sz. 42—50.
308. Daix, Pierre: Mauriac hors bloc-notes LFr 770. sz.
309. Davies, R. T.: Reservations about Mauriac EC IX. 1. sz. 22—36. [M. regényeiről.]
310. Eberhardt, Konrad: Mauriac: Literatura i mistyfikacja. (Mauriac: Irodalom és misztifikáció.) ZL 31. sz.
311. Thiébaud, Marcel: Les mémoires intérieures de François Mauriac. RP 6. sz. 141—156.
312. Weightman, J. G.: Mauriac, the Witness. EN XII. 1. sz. 71—73.
- MÉRIMÉE, Fr. 313. Billy, André: Portrait de Mérimée. RDM 1. sz. 31—39.
314. Billy, André: Quelques aspects intimes de Mérimée. RP 3. sz. 13—24.
315. Cornu, Marcel: Ce Mérimée dont on parle tant. LFr 771. sz.
316. Cornu, Marcel: Mérimée ce cachotier. LFr 804. sz. 1. még francia 408.
- MICHELET, J. 317. Gangeard, Jean: Michelet, le long de la voie royale. LFr 799. sz.
- MILOSZ, O. W. 318. Garnier, Pierre: Milosz au Coeur de notre Temps. Cr 143. sz. 305—318.
- MISTRAL, Fr. 319. Allier, Max: Mireio n' a pas désappris à parler provençal. LFr 787. sz. [Frédéric Mistral Mireio c. eposzáról.]
320. Lafont, Robert: Mireille. (1859—1959.) Eu (37) 360. sz. 3—29. [Mistral eposzáról.]
321. Michaelsson, Karl: „Mireille” et le prix Nobel. MF 1153. sz. 37—46. [Frédéric Mistral Mireio c. eposza és a Nobel-díj.]
1. még francia 279.
322. Čavojský, L.: Kto je prekladateľom Molièrovej komédie „Nasilu sa stal lekárom”? (Doplnky a opravy niektorých údajov v článku „Divadelné snahy a záujmy členov pražského Detvana”) (Ki fordította Molière „Botesnálta doktor” c. komédiáját? Néhány adat kiegészítése és javítása a „Prágai Detvan tagjaiak színházi törekvései és érdeklődése” c. cikkben.) SD VII. 1. sz. 78—79.
- MOLIERE 323. Голыснев, Г.: Мольер-теоретик высокой комедии. Т. 2. sz. 93—109.
324. Miller, Elizabeth Maxfield: Molière and His Homonym Louis de Molier. ML LXXIV. 7. sz. 612—621.
325. Miller, Elizabeth Maxfield: The Real Monsieur Jourdain of the „Bourgeois Gentilhomme” (1670). SPh LVI. 1. sz. 62—73.
326. Winter, John F.: A Forerunner of Molière's Misanthrope. ML LXXIV. 6. sz. 507—513.
- MONTAIGNE, M. 327. Alatri, Paolo: Un saggio francese nell'Italia del Cinquecento. Ri. 1. sz. 41—47. [Montaigne: Giornale del viaggio in Italia. (Milano—Firenze, Parenti, 1958.) c. kötetéről, a kiadásról, majd M. 1580—81-ben tett utazásának céljáról, útjáról és az útirajzból kibontakozó emberi egyéniségéről.]
328. Bady, René: Un concours de poésie dans les essais. BGB 4. sz. 527—534.
- MONTÉGUT, E. 329. Chatbourne, Richard, M.: Emile Montégut and French Romanticism. PMLA LXXIV. 5. sz. 553—567.
- MONTESQUIEU 330. Henry-Bordeaux, Paule: L'élection mouvementée de Montesquieu à l'Académie Française. RDM 7. sz. 498—509.
331. Poli, Annarosa: Les amants de Venise et Casanova. RHLF 1. sz. 1—12.
- de NERVAL, G. 332. Constans, François: Sibylles Nervaliennes. RSH 95. 275—305.
333. Françon, Marcel: Les Variantes du Mémoire de Nerval sur les poètes du XVI^e siècle. ML LXXIV. 8. sz. 711—713.
334. Larrouit, M.: Une énigme nervalienne: „Érythrée”. RHLF 3. sz. 365—373. [Gérard de Nerval költészetének egyik problémája: az „Érythrée” c. költeménye.]
335. Rinsler, Norma: Gérard de Nerval and Heinrich Heine. RLC 1. sz. 94—102.

OBEY, A. 336. Achard, Marcel: André Obey et le sens du tragique. LFr 776. sz.

PANCKOUCKE, I. francia 386.

PÉGUY, Ch. 337. Guyon, Bernard: Charles Péguy sur les sentiers de l'espérance. MF 1154. sz. 256–285.

338. Heliens, Franz: Portrait d'Odilon-Jean Périer. CS (46) 351. sz. 174–177.

339. Vandercammen, Edmond: Odilon-Jean Périer. CS (46) 351. sz. 180–186.

des PÉRIERS, Bonaventura 340. Weinrich, Harald: Dorothea Neidhart: Das „Cymbalum mundi“ des Bonaventura des Périers. RF 3/4. sz. 431–434. [Recenzió.]

PERGAUD, L. 341. Chatot, Eugène: Notes et souvenirs sur „Le roman de Miraut“. MF 1152. sz. 624–641.

PÉRIER, O. J. 342. Guiette, Robert: Odilon-Jean Périer le promoteur. CS (46) 351. sz. 187–191.

PICON, G. 343. Calin, Vera: Despre o cuvintare și un articolprogram. (Egy beszédről és programcikkéről.) VR 6. sz. 147–154. [1957-ben Gaetan Picon francia irodalomtörténész és kritikus a jugoszláv írók előtt beszédet mondott, melyben mintegy összefoglalja a jugoszláv írók revizionista irodalmi nézetét.]

PIXERECOURT, G. de 344. Brockett, O. G. The Function of Dance in the Melodramas of Guilbert de Pixerecourt. MP LVI. 3. sz. 154–161.

PRÉVERT, J. 345. Jeremić, Dragan M.: Francuski pesnik Zak Prever. (Jacques Prévert francia költő.) Savr 3. sz. 274–287.

346. Marinković, Nada: Potomac velikih predaka. (Nagy elődök utóda.) Savr 2. sz. 170–185.

PROUST, M. 347. Bauer, Roger: Erich Köhler: Marcel Proust. RF 1/2. sz. 232–234. [Recenzió.]

348. Cattau, Georges: Formation de Proust. Cr 149. sz. 819–838.

349. Mucci, Renato: Scritti critici di Proust. Fle 21. sz. 350. Solaroli, Libero: Proust nel dopoguerra. Soc 5. sz. 957–971. [A háború után megjelent Proust munkásságával foglalkozó tanulmányok annotált bibliográfiája.]

351. Tapié, Jean-Yves: Invention d'un langage. NRF (7) 81. sz. 500–513.

QUENEAU, R. 352. Barthes, Roland: Zazie et la Littérature. Cr 147–148. sz. 675–681. [Raymond Queneau Zazie et le Métro című regényéről.]

RABELAIS, Fr. 353. Bailbé, Jacques: Rabelais et Aubion BHR 2. sz. 380–419.

354. Francis, K.H.: Rabelais and Mathematics. BHR 1. sz. 85–97.

355. Francis, K. H.: The Mechanism of the Magnetic Doors in Rabelais, Book V. Chapter 37. FS XIII. 4. sz. 293–303.

356. Köhler, Erich: Die Abtei Thélème und die Einheit des Rabelais'schen Werks. GRM 2. sz. 105–117.

357. Пинский, Л.: О комическом у Рабле VII 9. sz. 172–195.

RACINE, J. 358. Barthes, Roland: L'eros racinien. Es 11. sz. 471–482.

359. Brody, Jules: Racine's Thébaidé: An Analysis. FS XIII. 3. sz. 199–213.

360. Butor, Michel: Racine et les dieux. LFr 796. sz.

RADIGUET, R. 361. Cimatti, Pietro: Mestiere di poeta. Fle 18. sz.

RAMEAU, J. Ph. 362. Doolittle, James: A Would-be Philosopher: Jean Philippe Rameau. PMLA LXXIV. 3. sz. 233–248.

RAMUZ, C. F. 363. Gautier, Jean-Morice: Guisan Gilbert: C. F. Ramuz ou le Génie de la patience. RF 3/4. sz. 438–439. [Recenzió.]

RENAN, E. 364. Lebeque, Raymond: Renan et Chateaubriand. RHLF 1. sz. 39–49.

365. Lescaure, Pierre de: Avec irrévérence. LFr 788. sz.

366. Psichari, Henriette: A la lumière du style de Renan. MF 1151. sz. 467–484.

367. Renaud, Ferdinand: Ernest Renan. RDM 15. sz. 398–405.

REVERZY, J. 368. Clavel, Bernard: Jean Reverzy est mort LFr 782. sz.

RIMBAUD, A. 369. Caillois, Roger: La source du Bateau ivre. NRF (7) 78. sz. 1075–1084.

370. Manojlović, Todor: Rembo. Vilon, i Verlen. (Rimbaud, Villon és Verlaine.) Knj 3. sz. 228–234.

371. Morrisette, Bruce: Naissance d'une citation „Rimbaldienne“. ML LXXIV. 4. sz. 328–329.

I. még német 352.

ROBBE-GRILLET, A. 372. Mauro, Walter: Postilla per Robbe-Grillet e il gruppo dei nuovi narratori francesi. Fle, 7. sz.

373. Morrisette, Bruce: Lecture de „La Jalouise“ d'Alain Robbe-Grillet. Cr 146. sz. 579–608.

I. még orosz 76.

ROLLAND, R. 374. Азаров, Вс.: Два письма Ромена Роллана. LZs 154. sz. 3.

375. Исбах, А.: Друг советского искусства. О 12. sz. 190–196. [Romain Rollandról és Gorkijéről.]

376. Гильдина, З.: Роллан в 1914–1924 годы. VI. 11. sz. 226–230. [B. E. Балаханов könyvének recenziója.]

377. Josimović, Radoslav: Romen Rolan i Rože Marten di Gar. Savr 11. sz. 1134–1141.

378. Novák, Otakar Aspects de Romain Rolland. Phrag II. 1. sz. 23–30.

379. Песис, Б.: Огнь жизни LZs 154. sz. 3.

380. Яхонтова, М.: Собрание сочинений Ромена Роллана. VI. 7. sz. 231–238. [Recenzió.]

RONSARD, P. 381. Busson, Henri: Vers oubliés de Ronsard. RHLF 2. sz. 145–152.

382. Françon, M.: La renommée de Ronsard au XVII^e siècle. 2. sz. 153–160.

383. Spear, Frederick A.: An Inquiry Concerning Ronsard and the Sonnet Form. ML LXXIV. 8. sz. 709–711.

ROUSSEAU, J. J. 384. Бахчутский, В.: Книга о Руссо. VL 5. sz. 221–226. [Bernollasi Rousseau-könyvéről.]

385. Grimsley, Ronald: The Human Problem in 'La Nouvelle Héloïse.' MLR 2. sz. 171–184.

386. Watts, George B.: Jean-Jacques Rousseau and Charles-Joseph Panckoucke. ПЕ XXXVIII. 4. sz. 480–487.

I. még francia 461, 474, 481.

SAINT-AMANT, A. G. de 387. Roberts, William: Saint-Ament, Aytoun, and the Tobacco Sonnet. MLR 4. sz. 499–506.

SAINTE-BEUVE 388. Frescaroli, Antonio: Ambizione poetica e vocazione critica nell' itinerario spirituale di Sainte-Beuve. C. 6. sz. 673–687.

SAINT-EXUPÉRY, A. de 389. Delachaux, Philippe: Approche de Saint-Exupéry. LFr 757. sz.

390. Taffel, Abram: The Imagery of Confinement and Weight in the Works of Saint-Exupéry. MLQ XX. 1. sz. 67–73.

SAINT-JOHN PERSE 391. Henry, Albert: Une poésie du mouvement. NRF (7) I. 76. sz. 696–704. II. 77. sz. 879–887. [Saint-John Perse költészetéről.]

392. Guerre, Pierre: Rencontres avec Saint-John Perse. CS 352. sz. 344–354.

393. Lacôte, René: Pour saluer Saint-John Perse. LFr 789. sz.

394. Marcel, Luc-André: Quelques raisons de louer... CS (46) 352. sz. 365–376. [Saint-John Perse költészetéről.]

395. Rousseaux, André: Dans l'empire des choses vraies. CS (46) 352. sz. 355–364. [Saint-John Perse realizmusáról.]

MME SAINT-RENÉ TAILLANDIER 396. Louis-Cheyron, Hedwige: Une grande dame de nos lettres. Ét 10. sz. 80–85. [Mme Saint-René Taillandier-ről.]

SAND, GEORGE 397. Du mantoau du sous-lieutenant à Valentine. RSH 96. 377–389. [George Sand első művének keletkezéséről.]

398. Cordoc'h, M.: Autour de Cadio. RSH 96. 399–409. [Ismeretlen adatok George Sand drámájáról.]

399. Gaulmier, Jean: Poésie et vérité chez George Sand. RSH 96. 345–358.

400. Imbault, Gaston: George Sand et Madame Dupin. RSH 96. 411–422.

401. Le Gall-Didier, Béatrice: George Sand et Senancour. RSH 96. 423–440.

402. Lubin, Georges: Lettres inédites de George Sand à Bourgoing. RSH 96. 453–463.

403. Poli, Annarosa: George Sand et Giuseppe Mazzini. RSH 96. 503–524.

404. Reboul, Pierre: De quelques avatars littéraires de Georges Sand. RSH 96. 359–376.

405. Pierrot, Roger: Sur les relations de George Sand et de Balzac. RSH 96. 441–445.

406. Regard, Maurice: Charles Didier et George Sand. RSH 96. 465–494.

407. Salomon, Pierre: Un plan de gouvernement pour la seconde république. RSH 96. 391—397.
408. Södergard, Osten: George Sand et Prosper Mérimée. RSH 96. 447—452.
1. még orosz 220.
- SARTRE, J.-P. 409. Abirached, Robert: Les séquestrés d'Altona. Ét 11. sz. 238—241.
410. Atrousseau, Jacqueline: Sartre: „Franz non plus n'était pas nazi”. LFr 790. sz. [Beszélgetés Jean-Paul Sartre-val az Altonai foglyok c. drámája kapcsán.]
411. Fernandez, Dominique: Les séquestrés d'Altona. NRF (7) 83. sz. 893—897. [Jean-Paul Sartre: Altonai foglyok c. színművéről.]
412. Гаевский, В.: Сартр и развитие современной французской драмы. Т. 9. sz. 176—183.
413. John, S.: Sacrilege and Metamorphosis, Two Aspects of Sartre's Imagery. MLQ XX. 1. sz. 57—66.
414. Sabetti, Alfredo: La Question de méthode e l'esistenzialismo „marxista” de J. P. Sartre. Soc. 6. sz. 1199—1125. [Sartre Questions de la méthode c. a Les Temps Modernes, 1957. 139—140. számában megjelent cikke kapcsán.]
1. német 318.
- SCHWARTZ-BART, 415. Bourdier, René: La revanche du juste. LFr 802. sz. [Schwartz-Bartról: Az utolsó igaz c. regényéről.]
416. Daix, Pierre: Schwarz-Bart chez les Parisiens. LFr 797. sz. [Schwarz-Bart könyvéről, Az utolsó igaz-ról.]
417. Dobzynski, Charles: Schwarz-Bart, l'histoire et la légende. LFr 799. sz.
418. Popkin, Henry: Around a Prize-Winner, a Paris Literary Storm. NYTBR dec. 20. [Irodalmi vihar egy díjnyertes szerzőről, Schwarz-Bart-ról.]
419. Wurmser, André: Le premier des justes: l'écrivain. LFr 799. sz. [Schwarz-Bart: Az utolsó igaz c. regényéről. — Az igazak között az első: az író — címmel írott kritika.]
- SÉVIGNÉ, Mme de 420. Herz, Micheline: Madame de Sévigné telle qu'elle fut. ML LXXIV. 7. sz. 621—629.
- de STAËL, Mme 421. Guillemin, Henri: Madame de Staël en 1815. RP 5. sz. 91—100.
422. Le Marois: Madame de Staël, madame Récamier, et Auguste de Staël. RDM 12. sz. 672—699.
423. Schalk, Fritz: Madame de Staël: De la littérature ... RF 1/2. sz. 229—230. [Recenzió.]
- STENDHAL 424. Alcietore, Jules C.: Le Chant coq, signal Stendhalien. ML LXXIV. 1. sz. 37—40.
425. Alcietore, Jules C.: Stendhal, Lady Morgan et De l'amour. ML LXXIV. 4. sz. 326—327.
426. Graine, Pierre: Stendhal en 1959. LFr 768. sz.
427. Drunebaum-Ballin: Grégoire et Stendhal. LFr 776. sz.
428. Jean, Raymond: Stendhal dans le miroir. TM 166. sz. 1098—1104.
429. Кочеткова, Т.: Стендаль и Вяземский VL 7. sz. 148—155.
430. Li Jian-wu: Si-tang-da de zheng-zhi guan-dian he „Hong yu hei” (Stendhal politikai nézetei és a „Vörös és fekete”). W 3. sz. 92—100.
431. Михайлов, А. Д.: «Итальянские хроники» Стендаля. VL 1. sz. 234—238. [Charles Dédéyan: „Stendhal et les Chroniques Italiennes”. P. 1956. c. könyvéről.]
432. Milačić, Dušan: Čitajući Stendala. (Stendhal olvasva.) Savr 4. sz. 411—423.
433. Naumann, Manfred: Stendhals Bemühung um die Wirklichkeit. SF 1. sz. 110—139.
434. Romeo, Nino: Stendhal e il realismo. (Saggio sul romanzo ottocentesco.) Soc. 6. sz. 1183—1187. [Mario Bonfantini (Milano, 1958. Feltrinelli) tanulmányának ismertetése.]
435. Sénart, Philippe: Custine, Stendhal et le Romanisme. RP 12. sz. 133—142.
436. Solaroli, Libero: La vie intellectuelle de Stendhal (Genèse et évolution de ses idées 1802—1821.), di V. del Litto. Soc. 3. sz. 568—575. [Paris, 1959. Presses Universitaires de France, pp. 730.]
- TALLEMANT des Réaux, G. 437. Delassault, Geneviève: En marge de Tallemant des Réaux. RSH 94. sz. 153—167.
- THIBAUDET, A. 438. Davies, John C.: „Héraclès” — un ouvrage peu connu d'Albert Thibaudet. RSH 94. 185—194.
- THIERRY, Au. 439. Harpaz, Éphraïm: Sur un écrit de jeunesse d'Augustin Thierry. RHLF 3. sz. 342—364.
- TOULET, J. P. 440. Walzer P. O.: Paul-Jean Toulet et Paul Budry. MF 1153. sz. 93—112.
- TRIOLET, E. 1. francia 128.
- DE TROYES, CH. 441. Köhler, Erich: David C. Fowler: Troyes and Charity in the Perceval of Chrétien de Troyes. ZRPh 5/6. sz. 551—555. [Recenzió.]
442. Roques, Mario: Pour une introduction à l'édition du Chevalier au Lion de Chrétien de Troyes. R. 1. sz. 1—18.
- VALÉRY, P. 443. Nadal, Octave: Douze poèmes inédits de Paul Valéry. MF 1155. sz. 385—406.
- VALLÈS, J. 444. Goblot, J. — J.: Vallès et la conscience professionnelle. LFr 767. sz.
- La VARENDE, J. 445. Labbé, Jean: La Varende, écrivain de la marine. RDM 13. sz. 105—120.
- VERLAINE, P. 446. Nadal, Octave: Rêve et action chez Paul Verlaine. MF 1156. sz. 648—683.
447. Wright, Alfred J. Jr.: Verlaine's „Art Poétique” Re-examined. PMLA LXXIV. 3. sz. 268—275.
1. még francia 370.
- VERNE, J. 448. Moré, Marcel: Jules Verne et Aristide Briand. Cr 143. sz. 319—328.
- VIELÉ-GRIFFIN, 449. Kuhn, Reinhard: Viélé-Griffin et les mouvements poétiques de son temps. MF 1147. 447—475.
- VIGNY, A. de 450. Maurois, Simon, André-Élisa, ou l'amitié d'un grand homme. RP 1. 9. sz. 46—61., II. 10. sz. 48—61. [Alfred de Vigny egyik szerelme.]
451. Rolland, Louis-Francis: Sur quatre vers de Vigny. MF 1146. sz. 263—283.
452. La Salle, Bertrand de: Alfred de Vigny, écrivain engagé? RDM 7. sz. 444—452.
- VILLON, Fr. 453. Dobzynski, Charles: Le secret de François Villon. LFr 803. sz. [Tristan Tzara filológiai eredményei.]
454. Frappier, Jean: Pour le commentaire de Villon, testament, vers 751—752. R 2. sz. 191—207.
455. Lecoy, Félix: Notes sur le testament de Villon. R 4. sz. 493—514.
456. Vidal, Elie: Deux legs de Villon. RPh XII. 3. sz. 251—257.
1. még francia 370.
- VOLNEY, C. 457. Audiat, Pierre: Volney le méconnu. RP 11. sz. 151—162.
- VOLTAIRE 458. Adam, Antoine: Voltaire et les lumières. Eu 361—362. sz. 8—19.
459. Adamski, Jerzy: Problem tekstu Wolterowskiej „Darczanki”. (Voltaire „La pucelle d'Orléans” szövegének problémái.) KWN 4. sz. 289.
460. Alatri, Paolo: Voltaire storico, di F. Diaz. Soc. 1. sz. 153—161. [Torino, 1958. Einaudi, pp. 320.]
461. Бахмурский, В. Я.: Polemika Вольтера и Руссо. ВоFil 7. sz. 99—111.
462. Bergmann, Fred L.: Garrick's Zara. PMLA LXXIV. 3. sz. 225—232. [Voltaire Zaira-jának Hill és Garrick főle változtatáról.]
463. Abbé Boulter, Jean: Voltaire et Dieu. Eu (37) 361—362. sz. 48—68.
464. Călinescu, G.: Voltaire. Cont 14. sz.
465. Cherpack, Clifton C.: Gold and Iron in Voltaire's Alzire. ML LXXIV. 7. sz. 629—633.
466. Cornu, Marcel: „Le second Voltaire”. Eu (37) 361—362. 136—151. [Mennyiben jelent ma élő hagyományt Voltaire?]
467. Crowley, Francis J.: Pastor Bertrand and Voltaire's Lisbonne. ML LXXIV. 5. sz. 430—433.
468. Desné, Roland: Voltaire et les beaux-arts. Eu (37) 361—362. sz. 117—127.
469. Duchet, Michèle: Voltaire et les sauvages. Eu (37) 361—362. sz. 88—97.
470. Escholier, Raymond: Le premier de nos historiens: Voltaire. Eu (37) 361—362. sz. 19—33.
471. Friedrich, Hugo: Voltaire und seine Romane. DNR 1. sz. 78—99.
472. Juin, Hubert: Lire Voltaire. LFr 788. sz.
473. Kahane, Ernest: Micromégas et l'anticipation scientifique. Eu (37) 361—362. sz. 129—136.
474. Leercle, L.-L.: Querelles de philosophes: Voltaire et Rousseau. Eu (37) 361—362. sz. 105—117.
475. Leizh, R. A.: Observations on the Voltaire Letters (IV). MLR 4. sz. 565—570.

476. Lepre, Aurelio: Furio Diaz, Voltaire storico. (Torino, Einaudi, 1958.) Ri 4. sz. 297—298. [Könyvismertetés.]
477. Loublinski, U. -S.: Du nouveau sur Voltaire et la Russie. Eu (37) 361—362. sz. 97—105.
478. Maslen, Keith I.: Some Early Editions of Voltaire Printed in London. L XIV. 4. sz. 287—293.
479. Maurois, André: Le style de Voltaire. LFR 775. sz. 480. Minář Jaroslav: K historii Voltaireova díla v Čechách. (Voltaire műveinek történetéhez Csehszágban.) ČMF XLII. 4. sz. 193—205.
481. Mirepoix, Lévis: L'écrivain roi. RDM 2. sz. 215—231 [Voltaireól és Rousseauról.]
482. Paraf, Pierre: Voltaire au pays de Candide. Eu (37) 361—362. sz. 75—87.
483. Paraf, Pierre: Les deux cents ans de Candide. LFR 757. sz.
484. Pomeau, René: Voltaire 1959. Eu 361—362. sz. 33—47.
485. Psichari, Lucien: Voltaire et Anatole France. Eu (37) 361—362. sz. 151—161.
486. Varloot, Jean: Voltaire et le matérialisme. Eu (37) 361—362. sz. 68—75.
487. Topazio, Virgil W.: Voltaire, Philosopher of Human Progress. PMLA LXXIV. 4. sz. 356—364.
488. Varloot, Jean: La philosophie et la politique dans les „contes” de Voltaire. P 88. 41—50.
489. Пять писем Вольтера. VL 9. sz. 162—167.
- WEIL, S. 490. Blanchot, Maurice: Simone Weil e la certezza. (trad. di R. Lucchese). Let 39—40. sz. 34—43. [A Nouvelle Revue Française 1957. évfolyamában megjelent cikk fordítása.]
491. Chiavacci Leonardi, Anna Maria: Simone Weil e la Grecia. Let 39—40. sz. 44—46. [Weil tanulmányai az antik Görögországról.]
492. Pieracci, M. M.: Malheur e bellezza in Simone Weil. Let 39—40. sz. 47—50.
1. még német 395.
- ZOLA, E. 493. Falqui, Enrico: La funzione dell'intellettuale. Fne 46. sz. [Zola művei alapján.]
494. Harvey, Lawrence E.: The Cycle Myth in La Terre of Zola. PQ XXXVIII. 1. sz. 89—95.
495. Hemmings, F. W. J.: The Secret Sources of La faute de l'abbé Mouret. FS XIII. 3. sz. 226—239. [Zola művének titkos forrásai.]
496. Laborde, Albert: Émile Zola à Médan. LFR 777. sz.
497. Lapp, John C.: The Watcher Betrayed and the Fatal Woman: Some Recurring Patterns in Zola. PMLA LXXIV. 3. sz. 276—284.
498. Pryme, Eileen E.: Zola's Plays in England, 1870—1900. FS XIII. 1. sz. 28—38.
499. Walker, Philip: Prophetic Myths in Zola. PMLA LXXIV. 4. sz. 444—452.
1. még francia 295.

OLASZ IRODALOM

Műfajelmélet és stíluskritika

1. Chiusano, Italo Alighieri: Urge il ritorno delle fate. Fle 19. sz. [La Letteratura infantile — Luigi Santucci (Milano, Fabbri 1958.) könyvről és ezzel kapcsolatban a jó gyermekirodalom hiányáról.]
2. Fassò, Luigi: Ireneo Sanesi: La Commedia, nuova edizione rivetuta e accresciuta, Milano, Fr. Vallardi. GSt CXXXVI. 414. k. 275—278. [A Storia dei generi letterari italiani c. sorozat új kötetéről.]
3. Folena, Gianfranco: Vocabolario veneziano e vocabolari veneti. ICS 9—10. 205—206. [A Fondazione Cini kiadásában kiadásra kerülő szótárról.]
4. Martinez, Eugenio: Il libro per ragazzi non è un „genere inferiore” ICS 12. sz. 275.
5. Testa, Corrado: Una questione di stile; la punteggiatura C. 5. sz. 616—621.

Az elbeszélő próza kérdései

6. Asor Rosa, Alberto: Lingua e dialetto. Fle 25. sz. [A két háború közti regényirodalom vitájával kapcsolatban.]
7. Bevilacqua, Alberto: Sguardo d'assieme sulla giovane narrativa. Fle 31—32. sz.
8. Camilucci, Marcello: Istanze spirituali e religiose. Fle 25. sz. [A két háború közti regényirodalom vitájához.]

9. De Michelis, Eurialo: La narrativa fra le due guerre. Fle 24. sz. [Az olasz prózaírodalom a két háború közt.]
10. Falqui, Enrico: Fra lingua e dialetto salvare il buon gusto. Fle 49. sz. [Az irodalmi nyelv és tájnyelv használatáról: a két világháború közötti olasz elbeszélő irodalom vitájához.]
11. Frattini, Alberto: La giovane narrativa. ICS 5. sz. 112. [Három, a mai olasz elbeszélő irodalommal foglalkozó monográfia, ill. novella-antológia megjelenése kapcsán.]
12. Lombardi, Olga: Lingua parlata e lingua scritta. Fle 14. sz. [A mai olasz prózaírodalom nyelvi problémái, a tájnyelv, az egységes nyelv kialakulásának történelmi problémái.]
13. Lombardi, Olga: La giovane narrativa. Fle 24. sz. [A II. világháború utáni évek regényirodalma napjainkig.]
14. Marvardi, Umberto: Realtà storica e lirica. Fle 25. sz. [A két háború közti olasz regényirodalom vitájához.]
15. Puccini, Dario: Gli anni del dramma. Fle 24. sz. [A két háború közti olasz regényirodalom vitájához.]
16. Seborga, Guido: Sul realismo. Fle 28. sz. [A két háború közti elbeszélő irodalom vitájához.]
17. Ulivi, Ferruccio: La prosa d'arte nella letteratura moderna e contemporanea. [A szépproza a modern és a kortárs irodalomban] Let 37—38. sz. 69—92. [A műfaj történetének vizsgálata a modern olasz irodalomban.]
18. Virdia, Ferdinando: Realtà contra realtà. Fle 16. sz. [Domenico Javarone Vita di scrittore c., Ezio Taddainek, a Rotaia szerzőjének ajánlott könyvről és általában az olasz neorealizmus mai helyzetéről.]

A kritika kérdései

19. Accrocca, Elio Filippo: A colloquio con Enrico Falqui. Fle 48. sz. [A mai kritikus feladatairól.]
20. Della Voipe, Galvano: Critica stilistica e critica sociologia. Soc. 1. sz. 183—186. [A Giuseppe Petronio és Gianfranco Contini közt a Società 1958. 6. sz.-ban zajló vitához.]
21. Falqui, Enrico: Invito alla severità. Fle 28. sz. [Az irodalmi művek inflációjával szemben elsősorban a kiadóknak kell nagyobb igényességgel fellépniük.]
22. Grisi, Francesco: La letteratura italiana nelle pagine della critica. Fle 21. sz. [Mario Olivieri gondozásában megjelent, fenti c. kötetről.]
23. Guidotti, Mario: Nostalgia della stroncatura. Fle 49. sz. [A bíráló, sőt elmarasztaló kritikák helyett: sok dicsérő vagy óvatossan latolgató kritika van; az előbbieknél nagyon hiányoznak.]
24. Petronio, Giuseppe: La critica stilistica o della neoretorica. Soc. 1. sz. 187—205. [Az 1957-ben tartott nemzetközi barokk kongresszus értekezéseinek [La critica stilistica e il Barocco letterario, a cura della Ass. per gli studi di lingua e lett. (Firenze, 1958. Le Monnier) megjelenése alkalmából újra a mai olasz stíluskritika helyzetéről.]

Az olasz irodalom kapcsolatai

angol 111.

25. Virdia, Ferdinando: Critica e narrativa. Fle 17. sz. [A II. világháború utáni korszak megéltékül kritikái életéről; Giorgio Pullini és Gaetano Trombatore a mai olasz elbeszélő irodalommal foglalkozó tanulmányairól.]

Az olasz irodalom általában

26. Accrocca, Elio Filippo: Dalle „Origini” al „Novecento” rimessa a nuovo la letteratura. Fle 14. sz. [Az új olasz irodalomtörténet előkészületeiről, melynek szerkesztői: Emilio Cecchi és Natalino Sapegno.]
27. Aymone, Tullio: Giuseppe Cocchiara, Popolo e letteratura in Italia. Torino, Einaudi — Boringhieri, 1959. Rin. 11. sz. 811—812. [Könyvismertetés.]
28. Banfi, Luigi: Giovanni B. Bronzini. La canzone epico-lirica nell'Italia centro meridionale... (Roma, Signorelli, 1956.) GSt CXXXVI. 415. k. 483—485. [Könyvismertetés.]
29. Barbarisi, Gennaro: Gian Franco Chiodaroli. Pagine raccolte. GSt CXXXVI. 414. k. 312—316. [A nemrég elhunyt irodalomtörténész válogatott tanulmányairól.]
30. Beccaria, Gian Luigi: Volgarizzamenti del Due e Trecento, a cura di Cesare Segre. Torino, Unione Tip. Ed. Torinese 1953. GSt CXXXVI. 413. k. 132—135.

31. Bertacchini, Renato: Illuministi italiani. t. III. Riformatori lombardi, piemontesi e toscani, a cura di Franco Venturi. — Cesare Beccaria. Opere, a cura di Sergio Romagnoli. C. 4. sz. 487—490. Bertacchini, Renato: Memorialisti dell' Ottocento, t. II. a cura di Carmelo Cappuccio. (Milano—Napoli, Ricciardi, 1958.) Massimo d'Azeglio; I miei ricordi, a cura di Arturo Pompeati, Torino, Utet, 1957. C. 4. sz. 495—498.
32. Boni, Marco: Romanzi dei Reali di Francia a cura di A. Mattaini (Milano, Rizzoli, 1957.) C. 6. sz. 750—752. [Andrea da Barberino és más XIV. sz.-i elbeszélők.]
33. Buňáček, Josef: Luigi Russo: Storia della letteratura italiana. CMF XLI. 1. sz. 35—38. [Recenzió.]
34. Cangiullo, Francesco: 20 febbraio 1909: il Manifesto. Fle 10. sz. [Marinetti és a futuristák manifestuma.]
35. Carponi, Giorgio: Il futurismo, già. Fle 10. sz. „Jegyzetek a futurizmusról. Vanni Scheiwiller „Piccola Antologia di Poeti Futuristi” c. kötetéről.]
36. Cerreta, Florindo V.: The Italian origin of the „Sonnet régulier”. BHR 2. sz. 301—310.
37. Corsi, Giuseppe: Madrigali e ballate inedite del Trecento. Be 3. sz. 329—339.
38. Corsi, Giuseppe: Madrigali inediti del Trecento. Be 1. sz. 72—82.
39. Corti, Maria: Gianotto Catogrosso, Nicolosa bella. Prose e versi d'amore del sec. XV. inediti a cura di F. Gaeta e R. Spongano. Bologna, 1959. GST CXXXVI. 416. k. 642—644.
40. Corti, Mario: Le fonti del „Fiore di virtù” e la teoria della „nobiltà” nel Duecento. GST CXXXVI. 413. k. 1—82.
41. Cremaschi, Inisero: I Nuovi Poeti di Ugo Fasolo. Fle 17. sz. [Fasolo 18 költő magában foglaló antológiájának első, és 27-et tartalmazó II. kötetéről.]
42. De Blasi, Giorgio: Luigi Russo. Storia della letteratura italiana vol. I. Da Francesco d'Assisi a Girolamo Savonarola, Firenze, Sansoni, 1957. GST CXXXVI. 413. k. 128—131.
43. De Castris, Arcangelo Leone: Gaetano Mariani, Poesia e tecnica nella lirica del Novecento. Padova, Liviana editrice, 1958. C. 1. sz. 105—108. [Könyvismertetés.]
44. Falqui, Enrico: Decadenza dei caffè letterari. Fle 15. sz. [Az irodalmi kávéházak jelentősége — pl. a XVIII. sz.-ban; szerepük ma kisebb lett.]
45. Falqui, Enrico: Gli almanacchi. Fle 2. sz. [A XX. század olasz irodalmi almanachjairól.]
46. Falqui, Enrico: Per un bilancio del futurismo. Fle 17. sz. [Az első Manifestum 50 éves évfordulója alkalmából.]
47. Falqui, Enrico: Per una cronistoria della rivista „900”. Fle 29. sz.
48. Falqui, Enrico: La polemica di Strapaese e Stracittà. Fle 30. sz. [A „900” c. folyóirat történetéhez.]
49. Falqui, Enrico: Non restar vittime della tradizione. Fle 31—32. sz. [A „900” c. folyóirat történetéhez.]
50. Falqui, Enrico: È necessario essere Strapaesani o Novecentisti? Fle 33—34. sz. [A „900” c. folyóirat történetéhez.]
51. Falqui, Enrico: Novecentismo e Verismo non andavano d'accordo. Fle 37. sz. [A „900” c. lap történetéhez.]
52. Falqui, Enrico: Sprovincializzare ed europeizzare. Fle 38. sz. [A „900” c. folyóirat történetéhez.]
53. Falqui, Enrico: Tradizionalismo e modernismo. Fle 39. sz. [A „900” c. lap történetéhez.]
54. Falqui, Enrico: La speranza europea del Novecentismo. Fle 40. sz. [A „900” c. lap történetéhez.]
55. Falqui, Enrico: Bontempelli e il novecentismo. Fle 41. sz. [A „900” c. lap történetéhez.]
56. Falqui, Enrico: „900” voleva dire „modernità”. Fle 42. sz. [A „900” c. lap történetéhez.]
57. Golino, Carlo L.: Fortuna in America della nostra letteratura contemporanea. Fle 15. sz.
58. Isella, Dante: Angelo Romano, Il secondo Romanticismo lombardo e altri saggi sull'Ottocento italiano. (Milano, Fabbri, 1958.) GST CXXXVI. 415. k. 497—500. [Könyvismertetés.]
59. Lacalamita, Michele: Funzione sociale del Teatro nel Sud. Fle 41. sz.
60. Manacorda, Guido: Una sintesi del barocco. ICS 2. sz. 41—43. [A barokk az olasz irodalomban és költészetben.]
61. Mangione, Antonio: Poeti minori dell'Ottocento. C 5. sz. 608—615.
62. Manzotti, Fernando: Garibaldi: realtà d'un mito. C 4. sz. 469—470. [Cesare Spellanzon: Garibaldi c. művéről (Firenze, Parenti, 1958)]
63. Marcelli, Umberto: Interpretazioni del Risorgimento. I. C. 4. sz. 385—407. [A „Risorgimento” fogalma.]
64. Marcelli, Umberto: Interpretazioni del Risorgimento II. C 5. sz. 513—532. [A R. fogalma az 1922—1943-ig terjedő években.]
65. Marti, Mario: Discussioni linguistiche del Settecento, a cura di Mario Puppo. (Torino, Utet 1957.) GST CXXXVI. 414. k. 291—296. [Könyvismertetés.]
66. Mounin, Georges: Jeunes Poètes italiens. Cr 146. sz. 621—628.
67. Muñoz, Gaetano: La cultura illuministica in Italia, a cura di Mario Fubini (Torino, Ilte, 1957) C 5. sz. 622—625. [XVIII. századi tanulmányok: Arkádia-, Beccaria-, Alfieri-rol.]
68. Orazi, Vittorio: Piccola antologia dei poeti futuristi. Fle 10. sz. [A Marinetti féle Manifestum 50. évfordulójára kiadott antológiáról.]
69. Radetti, Giorgio: Paul Oscar Kristeller, Studies in Renaissance Thought and Letters. Roma, Ed. di Storia e Letteratura, 1956. GST CXXXVI. 413. k. 137—149. [25 tanulmányt foglal magában a Columbia Egyetem tanárának kötete, mely a reneszánsz kultúra és filozófia történetével foglalkozik.]
70. Riva, Franco: Il fiore veneto dell'Ottocento. Fle 12. sz. [Maulio Dazzi összeállításában megjelent „Fiore della lirica veneziana” c. antológia 3. kötetéről. Az első kettő 1200—1800-ig terjedő kort öleli fel.]
71. Rossi, Joseph: Uncle Tom's Cabin and Protestantism in Italy. AQ XI. 4. sz. 416—424.
72. Russo, Luigi: La letteratura contemporanea dai „Malavoglia” al „Gattopardo”. Be 3. sz. 253—260. [Attekintés Vergától Tomasi de Lampedusáig.]
73. Russo, Luigi: La tragedia nel Cinque e Seicento. Be 1. sz. 14—22. [Bevezetés egy, a XVII. sz.-i tragédiával foglalkozó fejezethez.]
74. Russo, Luigi: La letteratura italiana del Settecento. Be 6. sz. 637—673. [A felvilágosodás, Vico, Metastasio, Alfieri; Russonak 1940-ben Magyarországon tartott előadása, amelyet a Corvina 1940—41-es száma közölt.]
75. Saccenti, Mario: Scrittori garibaldiani. C 4. sz. 471—481.
76. Slonim, Marc: Literary Letter from Italy. NYTBR szept. 27.
77. Stefaule, Mario: Narrativa meridionale e società moderna. Fle 25. sz.
78. Stefaule, Mario: Narrativa meridionale. Fle 28. sz.
79. Vaussard, Maurice: Le théâtre et la musique en Italie au XVIII^e siècle. RP 11. sz. 80—89.
80. Viridia, Ferdinando: Teatro e letteratura: Il repertorio italiano. Fle 4. sz. [M. R. Cimnaghi: Prospettive del teatro italiano c. könyvéről.]

Az olasz irodalom kapcsolatai

német 113, 147.
egyéb germán 1.
francia 118, 155.
ókori 96.
orosz 473.

Fgyes írók

- AGATONI, M. 81. Marvardi, Enrico: Lirica ed epica. Fle 46. sz. [M. Agatoni „La peccatrice di Lucca” c. elbeszélőkötetéről.]
- ALFIERI, V. 82. Cincinatti, Mario: Vittorio Alfieri, Le tragedie, a cura di Pietro Cazzani (Milano, Mondadori, 1957.) C 5. sz. 626—631.
83. Dossena, Giampaolo: Per la datazione dell'alfieriana „Esquisse du Jugement Universel”. C. 1. sz. 56—62. [V. Alfieri ifjúkori művéről.]
84. Dossena, Giampaolo: Vittorio Alfieri: Le Tragedie, a cura di Pietro Cazzani. (Milano, Mondadori, 1957.) GST CXXXVI. 413. k. 155—158.
85. Ferrero, Giuseppe G.: Le due redazioni della „Vita” alfieriana (cont.). GST CXXXVI. 415. k. 389—424. [Alfieri önéletrajzáról.]
86. Ferrero, Giuseppe Guido: Le due redazioni della „Vita” alfieriana (cont. e fine). GST CXXXVI. 416. k. 579—594.

87. Schkommodau, Hans: Vittorio Alfieri und das Problem der Gerechtigkeit. RF 3/4. sz. 312—333.
- ALGAROTTI, Fr. 88. Lepre, Aurelio: Nota sull'Algarotti. Soc. 1. sz. 80—99.
- ALVARO, C. 89. Virdia, Ferdinando: „Ultimo diario” di Alvaro. Fle 45. sz.
- I. még olasz 114.
- ANTONIELLI, S. 90. Virdia, Ferdinando: I nuovi narratori: Antonelli dopo la tigre. Fle 2. sz.
- ARCANGELI, G. 91. Bevilacqua, Alberto: „I passi notturni”. Fle 41. sz. [Gaetano Arcangeli elbeszélés-kötetéről.]
- ARIOSTO, L. 92. De Biasi, Giorgio: Emilio Zanette — Conversazioni sull'Orlando Furioso. (Pisa, Nistri-Lischi, 1958.) GST CXXXVI. 413. k. 154—155.
93. Segre, Cesare: R. Bacchelli: La congiura di Don Giulio d'Este e altri scritti aristoteschi. (Milano, Mondadori, 1958.) GST CXXXVI. 415. k. 485—489. [Könyvismertetés.]
- ARPINO, G. 94. Virdia, Ferdinando: Venti giorni di un inverno. Fle 48. sz. [Giovanni Arpino: „La suora giovane” c. regényéről.]
- BACCHELLI, R. 95. Musić, Stejan: Riccardo Bacchelli. Savr 11. sz. 1102—1109.
- BALDI, N. 96. Caproni, Giorgio: Il poeta e la camicia. Fle 13. sz. [Nora Baldi „Il paradiso di Saba” c. könyvéről.]
- BANTI, A. 97. Barbei Squarotti, Giorgio: Appunti intorno alla narrativa di Anna Banti. Let 37—38. 114—122.
- BASSANI, G. 98. Bertacchini, R.: Appunti sul semitismo di Bassani. C 2. sz. 179—192. [Giorgio Bassani írói munkásságáról.]
99. Volpini, Valerio: Giorgio Bassani. ICS 2. sz. 44.
- BECCARIA, C. 100. Lepre, Aurelio: Cesare Beccaria, Opere, vo. 2. a cura di Sergio Romagnoli, Firenze, Sansoni, 1958. Be 4. sz. 482—485. [Könyvismertetés.]
- BELTRAMI, O. 101. Virdia, Francesco: „La pietra d'inciampo. Fle 19. sz. [Oddone Beltrami regényéről.]
- BEMBO, P. 102. Marti, Mario: Un nuovo manoscritto dei „motti” di Pietro Bembo. GST CXXXVI. 313. k. 83—90. [Bembo Motti c. művének új kézírata.]
- BERENSON, B. 103. Bonsanti, Alessandro: Bernard Berenson scrittore. Let 39—40. sz. 140—142. [Nekrológ.]
- BERTOLA, A. 104. Piromalli, Antonio: Documenti per la storia del Settecento italiano. III. Aurelio Bertola, il bello poetico e la letteratura tedesca. C 1. sz. 63—74.
- BETOCCHI, C. 105. Brezzi, Paolo: L'elogio di Betocchi. Fle 10. sz.
106. Pomilio, Mario: Betocchi prosatore. Fle 28. sz.
- BETTIZA, E. 107. Antonini, Giacomo: Un narratore nuovo. Fle 10. sz.
- BOCCACCIO, G. 108. Ageno, Franca: Vittore Branca, Tradizione delle opere di Giovanni Boccaccio. I. Un primo elenco di codici e tre studi. GST CXXXVI. 416. k. 634—637.
109. Gilman, Stephan: Walter Pabst: Venus als Heilige und Furie in Boccaccios Fiammetta-Dichtung. RF 3/4. sz. 454—459. [Recenzió.]
110. Pruvost, René: Boccace en Angleterre. ÉA 2. sz. 124—134.
111. Romano, Vincenzo: Ancora per l'edizione Singleton del „Decameron”. Be 3. sz. 340—349.
- BONTEMPELLI, M. 112. Baldacci, Luigi: Massimo Bontempelli. Be 4. sz. 432—445. [A kortárs író kritikai arcképe. (Bibl.)]
113. Virdia, Ferdinando: Ristampe bontempelliane. Fle 9. sz.
- BORGESSE, G. A. 114. Virdia, Ferdinando: Due romanzi di guerra. Fle 41. sz. [Borgese „Rubè” és Corrado Alvaro „Vent'anni” c. regényéről.]
- BRANCACCIO, G. 115. Luchese, Romeo: Giovanni Brancaccio. Let 37—38. sz. 150—153.
- DI BREME, L. 116. Oreglia D'Isola, Aurelia: Ludovico di Breme e l'assassinio del ministro Prina. GST CXXXVI. 416. k. 595—603.
117. Oreglia D'Isola, Aurelia: Due lettere inedite dell'abate di Breme a Diodata Saluzzo. GST CXXXVI. 415. k. 425—439. [Ludovico di Breme levelei rokonához.]
- BRUNO, G. 118. Aquilecchia, Giovanni: Un nuovo documento del processo di Giordano Bruno. GST CXXXVI. 413. k. 91—96.
119. Soons, C. A.: A Speculation of Giordano Bruno and Cervantes. RF 1/2. sz. 92—102.
120. Tissoni, Roberto: Sulla redazione definitiva della „Cena de le Ceneri”. GST CXXXVI. 416. k. 558—563. [Giordano Bruno műve szöveg és kiadási problémái.]
121. Tissoni, Roberto: Virgilio Salvestrini. Bibliografia di Giordano Bruno (1582—1950). (Sec. ed. postuma a cura di L. Firpo) (Firenze, Sansoni Antiquariato 1958.) GST CXXXVI. 415. k. 489—494.
- BUZZATI, D. 122. H. I.: Buzzati et le fantastique. LFr 790. sz.
- CAMPANA, D. 123. Falqui, Enrico: Per una cronistoria dei „Canti orfici”. Let 41—42. sz. 43—48. [Dino Campana „Canti orfici” c. műve egyes szövegeinek időrendi sorrendjéről, keletkezési körülményeinek, idejének tisztázásáról és egyben Campana most kiadásra kerülő műveinek kronológiai kérdéseiről.]
124. Rendina, Claudio: Linguaggio, poetica di Campana. Fle 29. sz.
125. Fubini, Riccardo: Mario Santoro, Tristano Caracciolo e la cultura napoletana della Rinascenza. (Napoli, 1957.) GST CXXXVI. 413. k. 148—151. [A nápolyi humanista (1437—1528), mint a kor érdekes tanúja.]
- CAPELLI, L. 126. Accrocca, Elio Filippo: „Perché alla vita” di Luigi Capelli. Fle 10. sz.
- CAPOGRASSI, G. 127. Martinazzoli, Folco: Pensieri dalle lettere di Giuseppe Capograssi. ICS 5. sz. 118—119. [Capograssi (Roma, Ed. Studium, 1958.) fenti című könyve megjelenése kapcsán az író munkásságáról.]
- CAPRONI, G. 128. Accrocca, Elio Filippo: „Il seme del piangere” di Giorgio Caproni. Fle 29. sz. [Verseskötet ismertetése.]
- CARDARELLI, V. 129. Boneschi, Francesco: L'ultimo Cardarelli. ICS 2. sz. 47. [Utolsó éveinek költészetéről.]
130. Camerino, Aldo: Poesie di Cardarelli. Fle 5. sz.
131. Cecchi, Emilio: Testimonianze classiche. Fle 26. sz. [Cardarelliről — halála alkalmából.]
132. De Tommaso, Piero: Vincenzo Cardarelli. Be 4. sz. 461—467.
133. Falqui, Enrico: Solitudine d'artista. Fle 26. sz. [V. Cardarelliről.]
- CARDUCCI, G. 134. Collaretta, Pietro: In margine a „Pianto antico”. C 2. sz. 221—226. [Carducci verséről.]
135. Fatini, Giuseppe: Carducci: il senso del dovere. C 5. sz. 585—597.
136. Fatini, Giuseppe: Giosuè Carducci, Odi barbare. (Bologna, 1959 Zanichelli) Testimonianze, interpretazione, commento di Manara Valgimigli. Be 3. sz. 366—368. [Könyvismertetés.]
137. Papini, Gianni A.: Carducci giambico. C 4. sz. 482—496. [Carducci összes verseinek (VI. k.) (Bologna, Zanichelli) II. kötetéről a „Giambi ed epodi”-ról, Enzo Palmieri jegyzeteivel.]
138. Russo, Luigi: Antiflorentinismo del Carducci e dogmatismo della cultura fiorentina. Be 1. sz. 91—94.
139. Valgimigli, Manara: Errata Corrige all'Epistolario carducciano. GST CXXXVI. 416. k. 604—633. [A Carducci levelezés XII—XXI. kötetének errátája.]
- I. még olasz 203.
- CARO, A. 140. Marti, Mario: Un epistolario del Cinquecento: le „Lettere familiari” di Annibale Caro. C 2. sz. 216—221.
- CASANOVA, G. 141. Alewyn, Richard: Casanova. DNR 1. sz. 100—116.
142. Calvet, Roman: Casanova, Auteur classique. Cr 145. sz. 508—514.
143. Stomps, V. O.: Um in medias res zu kommen: Casanova. DR 8. sz. 744—745.
- I. még francia 331.
- CASSOLA, C. 144. Grisi, Francesco: Unità stilistica in Carlo Cassola. Fle 35—36. sz.
145. Tondo, Michele: Carlo Cassola. Let 37—38. sz. 133—143.
146. Virdia, Ferdinando: Romanzi e racconti di Cassola. Fle 23. sz.
- CASTELLI, E. 147. Masson, André: Le Jardin des Délices. Cr 144. sz. 427—432. [Gondolatok Enrico Castelli olvasása közben.]
- CAVALCANTE, G. 148. Boni, Marco: Guido Cavalcante Le rime, a cura di Guido Favati. C 3. 353—354. [Milano-Napoli Ricciardi, 1957.]

- CAVASSA, U. V. 149. Tecchi, Bonaventura: Umberto V. Cavassa. ICS 9—10 sz. 217.
- CECCHI, E. 150. Falgui, Enrico: Per una cronistoria dei „Pesci Rossi”. ICS 5. sz. 114—116. [Cecchi könyvének első (1920) és utolsó kiadása közti időszak egyéb kiadásairól Olaszországban és külföldön.]
- CESAROTTI, M. 151. Bigi, Emilio: Le idee estetiche del Cesarotti. GST CXXXVI. 415. k. 341—366.
- CEVA, T. 152. Masiello, V.: Critica e gusto di Tommaso Ceva. C 3. sz. 288—313.
- COMI, G. 153. Valii, Donato: Storia e letteratura nella poesia di Girolamo Comi. Fle 17. sz.
- CROCE, B. 154. Wasiolek, Edward: Croce and Contextualist Criticism. MP LVII. 1. sz. 44—54.
- D'ALESSANDRIA, Pia: 155. Viridia, Ferdinando: Tiro al bersaglio. Fle 14. sz. [D'Alessandria új regényéről.]
- DAMIANI, P. 156. Reinde, Kurt: Studien zur Überlieferung der Werke des Petrus Damiani. I. DEAM 1. sz. 23—102.
- D'ANNUNZIO, G. 157. De Tommaso, Vincenzo: D'Annunzio e i crepuscolari. ICS 7—8. sz. 186. [Összes verseinek (Zannichelli. 1958) megjelenése alkalmából.]
158. Maccagnolo, Enzo: Altre lettere inedite di Gabriele d'Annunzio. C 5. sz. 699—717.
- DANTE, A. 159. Baethgen, Friedrich: Dante und Franz von Mayronis. DEAM 103—136.
160. De Vendittis, Luigi: Dante Alighieri, La Divina Commedia a cura di Natalino Sapegno (Firenze, La Nuova Italia, 1955—56—57.) Be 4. sz. 473—481.
161. Fasoli, Gina: Momenti di storia nella „Divina Commedia”. C 6. sz. 641—657.
163. Galletti, Alfredo: Nevio Matteini: Il più antico oppositore politico di Dante — Guido Vernani da Rimini (Padova, C. E. D. A. M., 1958.) C 1. sz. 95—98. [Könyvismertetés.]
162. Haywood, Richard M.: Inferno, I, 106—108. ML LXXIV. 5. sz. 416—418.
164. Maggini, Francesco: „Distinto” e „costellato” in Dante (Paradiso, c. XIV. vv. 97—102.) GST CXXXVI. 416. k. 556—557. [Szömagyarázat.]
165. Maurer, Karl: Die Selbstmörder in Dantes Divina Commedia. ZRPh 3/4. sz. 306—321.
166. Mazzeo, Joseph. A.: Convivio, IV, XXI and Paradiso XIII: Another of Dante's Self-Corrections. PQ XXXVIII. 1. sz. 32—36.
167. Padoan, Giorgio: Il canto dei Epicurei. C 1. sz. 13—29. [Dante Isteni Színháték Pokol X. énekének elemzése: hogy alakult ki D. ítélete az Epikureistákról, a Farinata és Cavalcante jelenet ábrázolásáról.]
168. Palgen, Rudolf. Dante e Ovidio. C 3. sz. 277—287.
169. Palgen, R.: Dante und Scotus Eriugena. ZRPh 5/6. 467—492.
170. Peukert, H.: Babler, O. F.: Die Dante-Bestrebungen der Südslawen. ZfSl 3. sz. 458—459. [Recenzió.]
171. Rüegg, August: Elisabeth von Roon-Bassermann: Dante und Aristoteles. ZRPh 1/2. sz. 142—143. [Recenzió.]
172. Taylor, A. Carey: Carlyle Interpreter de Dante. EA 11. sz. 293—305.
173. Toffanin, G.: L'umanesimo di Dante e il Cielo di Giove. C 2. sz. 140—152.
174. Vinay, Gustavo: Ricerche sul „De Vulgari Eloquentia”. I. Lingua „artificiale”, „naturale” e „letteraria”. II. Il „volgare illustre”, i „volgari” e gli stili. GST CXXXVI. 414. k. 236—274.
175. Vinay, Gustavo: Ricerche sul „De Vulgari Eloquentia”. III. „Apenini devexione clauduntur”. IV. „Quod unum fuerit a principio confusionis”. GST CXXXVI. 415. k. 367—388.
176. Witke, Edward Charles: The River of Light in the Anticaudianus and the Divina Commedia. CL 2. sz. 144—156. [A hasonlóságok Alanus és Dante műve között.]
- DEBENEDETTI, G. 177. Viridia, Ferdinando: Nuovi saggi di Giacomo Debenedetti. Fle 49. sz. [„Saggi critici” c., újabb tanulmánykötetéről.]
- DESSI, G. 178. De Tommaso, Piero: La narrativa di Dessi. Let 37—38. sz. 123—132.
179. Viridia, Ferdinando: Un romanzo di Dessi. Fle 6. sz. [„Introduzione alla vita di Giacomo Scarlo” — D. új regényéről.]
- DOSSI, C. 180. Barberi Squarotti, Giorgio: Dante Isella. La lingua e lo stile di Carlo Dossi. (Milano-Napoli, Ricciardo, 1958.) GST CXXXVI. 416. k. 671—674. [Stiluskritika.]
- DRAGHI, G. 181. Sicuteri, Roberto: Due amici. Fle 8. sz. [Gianfranco Draghi „Ricordi di Arturo Loria” megjelenése alkalmából Draghi és Loria barátságáról.]
- EBREO, L. (Abrabanel, J.) 1. angol 271.
- FABBRI, D. 182. Apollonio, Mario: Il teatro di Diego Fabbri. Fle 23. sz.
- FALQUI, E. 183. Fontana, Pio: Il „Novecento letterario”. Let 41—42. sz. 49—60. [Enrico Falqui kritikai munkásságáról kritikai és polemikus műveit tartalmazó fenti című kötete megjelenése alkalmából (Firenze, 1959. Vallecchi).]
- FAZZINI, A. 184. Marniti, Biagia: „Ritorno in pianura”. Fle 15. sz. [F. új könyvéről.]
- FICINO, M. 185. Gaillard, Louis: Un Platon florentin du Quattrocento: Marsile Ficin. Cr 151. sz. 1060—1066.
186. Saffrey, H. D.: Notes platoniciennes de Marsile Ficin dans un ms. de Proclus, cod. Riccardianus 70. BHR 1. sz. 161—184.
- FORTINI, F. 187. Accrocca, Elio Filippo: Poesia ed errore. Fle 6. sz. [Fortini költészetéről.]
- FOSCOLO, U. 188. Capucci, Martino: Cesare Federico Goffis, Nuovi studi foscoliani (Firenze, La Nuova Italia, 1958.) C 4. sz. 490—493.
189. Festa, Nicoletta: Nota foscoliana. ICS 5. sz. 111. [Ugo Foscolo Saggi di letteratura italiana, a cura di Cesare Foligno (Firenze, Le Monnier, 1958.) megjelenése kapcsán.]
190. Parenti, Mario: Ugo Foscolo, editore di se stesso. Fle 5. sz. [A Jacopo Ortis sorsa a kiadóknaál, végül Foscolo saját kiadásában jelentette meg.]
191. Pinna, Mario: Walter Binni, Foscolo e la critica. (Firenze, 1957. de Silva) Be 1. sz. 113—115. [Könyvismertetés.]
192. Vernieri Nicola: „Ugo Foscolo a Brescia”. Fle 5. sz. [Arturo Marpicati fenti című, több Foscolo tanulmányát magában foglaló kötetének új kiadásáról (Firenze, Le Monnier, 1958).]
193. Wilkins, Ernest H.: Foscolo and Lord Holland's „Letters of Petrarch”. PMLA LXXIV. 3. sz. 184—190.
- FRANCESCO D'Assisi 194. Heitmann, Klaus: E.—W. Platze: Das Sonnet des Heiligen Franziskus von Assisi. ZRPh 3/4. sz. 382—384. [Recenzió.]
- FRANCIOSA, M. 195. Viridia, Ferdinando: „La finta sorella” di Massimo Franciosa. Fle 8. sz. [Vallecchi, 1958.] Regényismertetés.]
196. Volpini, Valerio: Massimo Franciosa. ICS 5. sz. 120. [A fiatal író eddigi munkássága.]
- FRASSINETTI, A. 197. Viridia, Ferdinando: Misteri e Ministeri. Fle 22. sz. [Augusto Frassinetti „I misteri dei ministeri e altri misteri” (Longanesi, 1959.) c. új regényéről.]
- FRATELLI, A. 198. Viridia, Ferdinando: Il nuovo romanzo di Arnaldo Frateili. Fle 1. sz. [F. „Nebbia bassa” (1958. Bompiani) c. regényéről.]
- FUNAIOLI, G. 199. Ferrarino, Pietro: Gino Funaioli. (1878—1958) Maia 1. sz. 6—16.
200. Paratore, Ettore: Ricordo di Gino Funaioli. Fle 10. sz. [Gino Funaioli munkásságáról halálának két éves évfordulójára alkalmából.]
201. Perrotta, Gennaro: Ricordo di Gino Funaioli (1878—1958). Maia 1. sz. 3—5.
- GADDA, E. C. 202. Viridia, Ferdinando: C. E. Gadda saggista. Fle 5. sz. [Carlo Emilio Gadda I viaggi — la morte c. tanulmánykötetének (Garzanti, 1958.) megjelenése kapcsán a tanulmányról Gaddáról.]
- GETTO, G. 203. Barberi Squarotti, Giorgio: Giovanni Getto: Carducci e Pascoli (Bologna, Zanichelli, 1957) GST CXXXVI. 413. 158—162.
- GHERARDI 204. Barthélemy, Maurice: La critique et l'actualité musicales dans le „Théâtre Italien” de Gherardi. RILF 4. sz. 489—490. [Gherardi olasz származású színész és írodalmár „Théâtre Italien” c. színműgyűjteményéről (1691—97), amely egyben fontos drámatörténeti munka.]
- GIANNONE, P. 205. Bertelli, Sergio: Appunti e osservazioni in margine ad una nuova edizione dell' autobiografia giannonica. GST CXXXVI. 414. k. 169—235. [Vita di Pietro Giannone scritta da lui medesimo.]
- GOLDONI, C. 206. Ferrante, Luigi: La questione goldoniana. Soc 6. sz. 1093—1110. [Goldoni értékelése.]

207. Poma, Luigi: Rassegna goldoniana. GSt CXXXVI. 413. k. 118—127. [Nyolc monográfia ismertetése.]
- GOVONI, Corrado: 208. Cimatti, Pietro: Govoni, poeta religioso. Fle 1. sz.
- GRAMSCI, A. 209. Lepre, Aurelio: Studi gramsciani. Atti del convegno tenuto a Roma nei giorni 11—13 gennaio 1958, a cura dell'Istituto A. Gramsci. Soc 3. sz. 543—549. [A konferencia értekezései.]
- GRIMALDI, F. M. 1. német 167.
- GUITTONE D'AREZZO 210. Pézard, A.: Pour une réédition des lettres de Guittone. R 3. sz. 368—410.
- LABRIOLA, A. 211. Musolino, Rocco: Per una ricerca sull'estetica di Labriola. Soc 4. sz. 735—748.
- LA CAVA, M. 212. Viridia, Ferdinando: Una storia di provincia. Fle 38. sz. [Mario La Cava „Mimi Cafiero” c. regényéről.]
- LA STELLA, E. 213. Volpini, Valerio: Enrico La Stella. ICS 9—10. sz. 218. [A fiatal olasz íróról.]
- LEONARDO DA VINCI 214. Fumagalli, Giuseppina: Ancora su Leonardo. I. — Controffensiva leonardesca. C 1. sz. 75—79. [Válasz a C 1958. jan.—febr.-i számban megjelent „Per una edizione integrale di Leonardo” c. cikkre.]
215. Marinoni, Augusta: Ancora su Leonardo. II. Parata e risposta. C 1. sz. 80—82. [Válasz Fumagallinak a 75—79. lapban megjelent cikkére.]
- LEOPARDI, G. 216. Bigi, Emilio: Karl Maurer, Giacomo Leopardi „Canti” und die Auflösung der lirschen Genera. (Frankfurt am Main, Klostermann, 1957.) GSt CXXXVI. 416. k. 663—670.
217. Cossu, Nunzio: Romanticismo alle origini. Fle 28. sz. [Leopardi „Discorso di un Italiano alla poesia romantica” és az azt követő „Antologia di testimonianze sul Romanticismo” (Cappelli, Bologna, 1957.) Francesco Flora bevezető tanulmányával. — Ettore Mazzali kiadásában.]
218. Frattini, Alberto: Rassegna leopardiana. ICS 12. sz. 274. [A legújabb Leopardival foglalkozó műveknek, valamint Levelezésének méltatása.]
219. Leone de Castris, Arcangelo: Momenti dell'epistolario leopardiano C 4. sz. 420—438. [Leopardi ember és írói egyéniségének elemzése levelezése alapján.]
220. Leone de Castris, Arcangelo: Momenti dell'epistolario leopardiano C 5. sz. 533—555. [Leopardi: az ember és az író — levelezése alapján.]
221. Mignon, Maurice: Giacomo Leopardi et la France. RDM 21. sz. 121—130.
222. Vené, Gian Franco: Un volume di saggi di Walter Mauro: „Leopardi e la luna”. Fle 12. sz. [Tanulmánykötetről.]
- LEVI, C. 223. Viridia, Ferdinando: Carlo Levi in Germania. Fle 29. sz. [Levi útírajza: „La doppia notte dei tigri.”]
- LORIA, A. 224. Antonini, Giacomo: Vocazione di narratore. Fle 8. sz.
225. Bonsanti, Alessandro: Arturo Loria. Fle 8. sz.
226. Chiesura, Giorgio: Di Loria e di Endymione. Fle 8. sz.
227. Papi, Roberto: In attesa di un'opera. Fle 8. sz.
228. Tecchi, Bonaventura: Fantasia e umanità. Fle 8. sz.
229. Zampighi, Antonio: Con Arturo a Pisa. Fle 8. sz.
- MACCHIAVELLI, N. 230. Catalano, Franco: Gennaro Sasso, Niccolò Macchiavelli, storia del suo pensiero politico. (Napoli, 1958. Ist. Ital. per gli Studi Storici) Be 1. sz. 107—113. [Könyvismertetés.]
231. Martelli, Mario: Popolo e principe in Niccolò Macchiavelli. Be 4. sz. 447—453.
232. Sasso, Gennaro: Niccolò Macchiavelli, Teoria della Politica, testi scelti da tutte le opere e illustrati da Arturo Pasa (Treviso, Libreria Ed. Canova, 1958.) GSt CXXXVI. 413. k. 151—154.
- MAGLIOCCO, V. 233. Cossu, Nunzio: Vito Magliocco. ICS 12. sz. 265—267.
- MANZONI, A. 234. Cajoli, Vladimiro: Manzoni minimo e massimo. Fle 3. sz. [Marino Parenti „Manzoni e Napoli” (Sarzana, Carpena) és Fausto Nicolini „Arte e storia nei Promessi Sposi” (Longanesi, 1958.) kötetének ismertetése.]
235. Cutolo, Alessandro: L'autografo manzoniano citterio dell'inno sacro „Le pentecoste”. Be 6. sz. 719—721.
236. Forti, Fiorenzo: Studi manzoniani. GSt CXXXV. 415. k. 456—482. [A. Manzoni „Poesie e tragedie”... Tutte le Opere di A. M. I. a cura di A. Chiari e F. Ghisalberti (Milano, Mondadori, 1957.), Adolfo Jenni: „Sagacità dell'ingegno” nel Manzoni (Firenze, La Nuova Italia, 1957.), Claudio Baglietto „Il problema della lingua nella storia del pensiero e della cultura del Manzoni fino al 1836” (Pisa, Scuola Normale Superiore, 1957.), A. Manzoni — G. Capponi „Saggio di vocabolario italiano secondo l'uso di Firenze” (Firenze, Le Monnier, 1957.), A. Manzoni „Prose minori” a cura di A. Bertoldi, ... (Firenze, Sansoni, 1957.).]
237. Рейзов Б.: Теория исторического процесса в трагедии А. Мандзони «Адельгиз» IAN 6. sz. 522—531.
238. Saccenti, Mario: Il „Trionfo della Libertà” in Casa Carducci. C 4. sz. 439—459. [Manzoni fiataalkori művének két változatáról [a szöveg elemzése], amelyeket a Carducci-házban őriznek.]
239. Ulivi, Ferruccio: „La sventurata rispose.” Let 41—42. sz. 17—42. [Manzoni „Jegyzetek” c. regénye vázlatáról, ill. fogalmazványáról.]
- MAROTTA 240. Piazzolla, Marino: „Mal di Galleria”. Fle 10. sz. [Marotta új regényéről.]
- MISCIA, E. 241. Viridia, Ferdinando: „Chi cavalca la tigre.” Fle 33—34. [Kisregényről.]
- MONTALE, Eu. 242. Rendina, Claudio: Eugenio Montale. Fle 13. sz. [Értékelés.]
- MONTESANTO, G. 243. Volpini, Valerio: Gino Montesanto. ICS 12. sz. 273. [Munkásságának ismertetése.]
- MORANTE, E. 244. Morton, Frederic: A Talk with Elsa Morante. NYTBR okt. 25.
- MORAVIA, A. 245. Tondo, Michele C.: Alberto Moravia, La Ciociara (Milano, Bompiani, 1957.) C 1. sz. 110—114. [Regényismertetés.]
246. Viridia, Ferdinando: Nuovi racconti romani. Fle 42. sz. [Új könyvről.]
1. még orosz 86.
- MORETTI, M. 247. Antonini, Giacomo: Ritorno a Marino Moretti. Fle 1. sz. 1. [Pályája és művei.]
- MURATORI, L. A. 248. Andreoli, Aldo: „Mettermo in salvo le reliquie della storia italiana”. GSt CXXXVI. 416. k. 564—578. [Történetiről munkásságáról.]
- OTTIERI, O. 249. Viridia, Ferdinando: Donnarumma all'assalto. Fle 30. sz. [Új regényéről.]
250. Volpini, Valerio: Ottiero Ottieri. ICS 6. sz. 152. [Jellemzése.]
- PALAZZESCHI, A. 251. Falqui, Enrico: Alla scoperta di Palazzeschi. Fle 16. sz. [P.-t. egyesek a crepuscolariak, egyesek a futuristák előfutárának tartották. Ki is ő valójában?]
252. Falqui, Enrico: Palazzeschi e il coraggio di non rinnegare il Futurismo. Fle 6. sz. [Ifjúkori műveinek, ill. összes műveinek kiadásáról.]
- PAPINI, G. 253. Bargellini, Piero: Virile tristezza. Fle 18. sz. [Papini prózájáról.]
254. Betocchi, Carlo: Il grande esempio. Fle 18. sz. [Papiniról abból az alkalomból, hogy a „Penna d'oro” díjjal kitüntették.]
255. Frattini, Alberto: Papini tra realtà — fantasia e poesia. ICS 3—4. sz. 78. [Papini „Poesia e fantasia” (Milano, Mondadori, 1958.) c. könyvről.]
- PARINI, G. 256. Poma, Luigi: Giovanni Bonalumi „Parini e la satira. L'evoluzione del linguaggio pariniano e la satira.” (Bologna, Cappelli, 1958.) GSt CXXXVI. 414. k. 296—298.
257. Russo, Luigi: Il „Giorno” e la poetica de I Parini. Be 5. sz. 501—525.
258. Russo, Luigi: Le „Odi” e la poesia del Parini. Be 4. sz. 381—405.
- P'ARODI, Eu. G. 259. Grana, Gianni: „Parodi: lingua e letteratura”. Fle 48. sz. [Parodi munkáinak kiadásáról.]
260. Loos, Erich: Ernesto Giacomo Parodi: Lingua e letteratura. RF 3/4. sz. 451—454. [Recenzió.]
- PASCOLI, G. 261. Antonelli, Sergio: Studi pascoliani di A. Baldini, S. A. Chimenz, G. F. Contini, F. Flora, F. Forti, A. Galletti, G. Getto, V. Lugli, a cura del Comitato onorario a G. Pascoli, della Soc. di studi romagnoli (Faenza, 1958.) GSt CXXXVI 414. k. 316—322.
262. Bärbei Squarotti, Giorgio: Lettura pascoliana. Let 39—40. sz. 62—71. [Verseinek nyelvi elemzése]a

263. Barilli, Renato: Studi pascoliani. C 3. sz. 363—367. [A tan. kötet (Faenza, 1958. Soc. di Studi Romagnoli-Comitato onoranze a G. Pascoli) ismertetése.]
264. Eicke, Werner: Antonio Cospito L'estetica dei poemi di Pascoli". RF 3/4. sz. 462—463. [Recenzió.]
265. Traina, Alfonso: Aspetti del bilinguismo pascoliano. Be 1. sz. 39—52. [1958-ban Bolognában a Convegno di Studi Pascoliani alkalmával tartott előadás; Pascoli olasz- és latin nyelvű költészetének elemzése — nyelvvi szempontból.]
1. még olasz 203.
- PASOLINI, P. P. 266. Guglielmi, Angelo: Pier Paolo Pasolini, Una vita violenta (Milano, Garzanti, 1959.) Be 5. sz. 625—628. [Regényismertetés.]
267. Manacorda, Giuliano: Pier Paolo Pasolini, Una vita violenta. Ri 7—8. sz. 575—576. [mint fent.]
268. Virdia, Ferdinando: Vita e violenza nell'ultimo Pasolini. Fle 27. sz. [P. „Una vita violenta” c. regényéről.]
- PASSAVANTI, J. 269. Banfi, Luigi: Marcella Aurigenma. Saggio sul Passavanti. (Firenze, Casa Ed. Le Monnier, 1957.) GSt CXXXVI. 416. k. 637—648.
- PAVESE, C. 270. Virdia, Ferdinando: Pavese incompiuto e imitato. Fle 28. sz. [Befejezetlen regényének kiadása „Fuoco grande” címen.]
- PELLICO, S. 271. Mangione, Antonio: Mario Fittoni L'evoluzione spirituale del Pellico. (Roma, Angelo Signorelli, 1957.) C 4. sz. 493—494.
- PETRARCA, Fr. 272. Baehr, Rudolf: Klaus Heitmann: Fortuna und Virtus. RF 3/4. sz. 459—462. [Petrarca életbölcsessége. Recenzió.]
273. Podestà, Giuditta: Petrarque et le Petrarquisme. YCGL VIII. 50—53.
1. még angol 48, 630 és spanyol 49.
- PETRONI, G. 274. Caproni, Giorgio: „Poesie” di Guglielmo Petroni. Fle 33—34. sz.
- PICCOLO, L. 275. Paganelli, Gianluigi—Lombardo Frezza, Luciana: Discussioni attorno a un nuovo poeta. Be 3. sz. 350—357. [A most feltűnt szicíliai költőről.]
- PIZZUTO, A. 276. Virdia, Ferdinando: Stile e romanzo. Fle 35—36. sz. [P. „Signorina Rosina” c. regénye kapcsán.]
- POLIZIANO, A. 277. Bigi, Emilio: Il Poliziano e il suo tempo. Atti del IV. convegno internazionale di studi sul Rinascimento (Firenze, Sansoni, 1957.), — Ghino Ghinassi, Il volgare letterario nel Quattrocento e le „Stanze” del Poliziano (Firenze, Le Monnier, 1957.) GSt CXXXVI. 413. k. 105—117.
- POMILIO, M. 278. Virdia, Ferdinando: „Il nuovo corso” di Pomilio. Fle 28. sz. [P. új regényéről.]
279. Volpini, Valerio: Mario Pomilio. ICS 1. sz. 11. [Rövid jellemzése.]
- PORTA, C. 280. D'Arco Silvio Avalle: Carlo Porta. Poesie, a cura di Dante Isella. (Milano-Napoli Ricciardi, 1958.) GSt CXXXVI. 414. k. 298—306. [Könyvismertetés.]
281. Maquet, Albert: Henri Auréas, Carlo Porta. (Paris, Didier, 1959.) C 631—632.
- PRAZ, M. 282. Bellonci, Goffredo: „La casa della vita” Fle 3. sz. [Új esszéit és kritikáit tartalmazó kötetéről.]
283. Jannattoni, Livio: Un punto fermo nell'esistenza di Mario Praz, uomo e letterato. Fle 3. sz. [Mario Praz „La casa della vita” c. esszégyűjteményének ismertetése.]
284. Melchiori, Giorgio: Mario Praz, „La casa della vita” (Milano, Mondadori, 1958.) Be 4. sz. 487—492. [mint fent.]
- PULCI, L. 285. Bigi, Emilio: Domenico De Robertis, Storia del Morgante. (Firenze, Le Monnier 1958.) Be 1. sz. 103—107. [Könyvismertetés.]
286. Ceserani, Remo: Domenico De Robertis, Storia del Morgante. (Firenze, Le Monnier, 1958.) GSt CXXXVI. 414. k. 278—288. [Könyvismertetés.]
- QUARANTOTTI Gambini, P. A. 287. Falqui, Enrico: Un bel romanzo triestino da rileggere e rivalutare. Fle 10. sz. [P. A. Quarantotti Gambini trieszti író La calda vita (Einaudi, Torino, 1958.) c. regényéről.]
- QUASIMODO, S. 288. Aragon: Hommage à Salvatore Quasimodo. LFr 797. sz.
289. Bowra, C. M.: Quasimodo: Literary Appreciation of a Prize Winner. NYTBR nov. 15.
290. Дочев, Николай: Салваторе Куазимодо Нобелов лауреат за 1959 г. (S. Qu. a Nobel-díj 1959. évi jutalmazottja.) S. 12. sz. 150—151.
291. Musić, Srdjan: Dva poetska doba [Salvatore Quasimodo] Salvatore Quasimodo. [Qu. két költői korszaka.] Savr 7. sz. 784—790.
292. Sekvi, Eros: Salvatore [Quasimodo] Quasimodo. Kuj 11. sz. 431—444.
1. még dicsélt 4.
- RAVEGNANI, G. 293. Virdia, Ferdinando: Prose e racconti di Giuseppe Ravagnani. Fle 11. sz. [R. „Febbre bianca” c. kötetéről.]
- REA, D. 294. Nati, Mario: Conversazione con Domenico Rea. ICS 1. sz. 81.
295. Nati, Mario: Domenico Rea e il romanzo. ICS 6. sz. 151. [Rea „Una vampata di rosso” c. regényéről.]
296. Virdia, Ferdinando: Rea e il romanzo. Fle 24. sz. [mint fent.]
- REBORA, C. 297. Merchione, Margherita: Rebora prosatore. Fle 12. sz. [Rebora, a költő, prózáiról munkásságáról.]
- REPACI, L. 298. Accrocca, Elio Filippo: A colloquio con Repaci. Fle 11. sz.
299. Cossu, Nunzio: Il pazzo del casamento. ICS 7—8. sz. 184. [Repaci regényéről (Arnoldo Mondadori, 1958).]
300. Curci, Lina: Amore e malinconia nel suo „Taccuino segreto”. Fle 11. sz. [Repaci és a 40-es évek elején megjelent „Taccuino segreto”.]
301. Debenedetti, Giacomo: La „calda vita”. Fle 11. sz. [Repaci pályájáról.]
302. Flora, Francesco: Fantasia e linguaggio in Repaci. Fle 11. sz.
303. Villaroel, Giuseppe: Il fuoco malinconico. Fle 11. sz. [Repaci kedélye, szenvedélyessége, temperamentuma.]
- SANCTIS, De G. 304. Virdia, Ferdinando: „Migliaia di chilometri” di Gino de Sanctis. Fle 10. sz. [A három vaskos novellát felölelő kötetéről.]
- SERRA, P. 305. Raimondi, Ezio: Pascoli, Serra e Tolstoi: storia di un simbolo. C 6. sz. 687—698. [R. Serra Pascoli értékeléséről.]
- SETTEMBRINI, L. 306. Bertacchini, Renato: Le „Lezioni” del Settembrini. C 5. sz. 556—584. [Settembrini, „Lezioni di letteratura italiana”: a műről és sorsáról.]
- SIMONI, R. 307. Apollonio, Mario: Renato Simoni. ICS 1. sz. 73—76. [Az olasz drámaíró rövid méltatása.]
- SOLDATI, M. 308. Bertacchini, Renato: Mario Soldati e lo „spettacolo degli umani”. C 1. sz. 89—94. [M. Soldati regényiről munkássága.]
309. De Tommaso, Piero: Mario Soldati. Be 1. sz. 53—71. [Az író és filmrendező értékelése. (Bibliográfiával).]
310. Virdia, Ferdinando: Soldati e l'inquietudine. Fle 21. sz. [Mario Soldati „La Messa dei villeggianti” c. könyvével kapcsolatban.]
- SVEVO, I. 311. Cattaneo, Giulio: Svevo e la psicoanalisi. Be 4. sz. 454—460.
312. Leone de Castris, A.: I racconti di Svevo. Let 37—38. sz. 93—113. [Pályakép.]
313. Pacor, Mario: Livia Veneziani Svevo, Vita di mio marito con altri inediti di Italo Svevo (Trieste, 1959. Ed. dello Zibaldone) Ri 11. sz. 810—811. [Rövid értékelés: a kötet ismertetése.]
- TECCHI, B. 314. Fabbri, Casimiro: La sua opera è un bisogno di comunicarsi agli altri. Fle 7. sz. [Bonaventura Tecchi „Officina segreta” (Salvatore Sciascia Ed.) fejlődéséről, életéről írt vallomásait tartalmazó kötet megjelenése alkalmából az íróról.]
- TENOGLIO, B. 315. V. V.: Beppe Tenoglio. ICS 7—8. sz. 183. [Rövid jellemzés.]
- TESTORI, G. 316. Volpini, Valerio: Giovanni Testori. ICS 1. sz. 79. [Rövid jellemzés.]
- TOBINO, M. 317. Virdia, Ferdinando: Viaggi di Tobino. Fle 7. sz. [„Due Passioni per l'Italia” (Einaudi 1959.) c. könyvéről és eddigi munkásságáról.]
- TOMASI, G. di LAMPEDUSA 318. Aragon: Le guépard. LFr 803. sz. [Regényismertetés.]
319. Blasucci, Luigi: Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Il Gattopardo. (Milano, 1958. Feltrinelli) Be 1. sz. 117—121. [Könyvismertetés.]
320. Cossu, Nunzio: Il „Gattopardo”. ICS 1. sz. 80. [Tomasi di Lampedusa regényéről.]

- 3.1. Falqui, Enrico: Il nichilismo del gattopardo. Fle 24. sz. [A „Gattopardo” c. regényről.]
322. Falqui, Enrico: Soltanto nella Sicilia del „Gattopardo” non è cambiato né cambierà mai nulla. Fle 25. sz.
323. Grisi, Francesco: Note intorno al „Gattopardo”. Fle 17. sz.
324. r. d. s.: Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Il gattopardo. Milano Feltrinelli, 1959. Rti 3. sz. 219. [Regényismertetés.]
- TOMMASEO, N. 325. Puppo, Mario: N. Tommaseo, Opere a cura di A. Borlenghi (Milano-Napoli, Ricciardi, 1958.) (GSt CXXXVI. 414. k. 307—312. [Könyvismertetés.]
- TROISI, D. 326. Viridia, Ferdinando: Un romanzo di Troisi. La strada della perfezione. Fle 12. sz. [Dante Troisi. „Diario di un giudice” c. regényéről.]
- UNGARETTI, G. 327. Falqui, Enrico: Il messaggio di Ungaretti ribadito anche nelle sue prose. Fle 9. sz. [Ungaretti költészete mellett eddig háttérbe szorult prózájának felfedezése, értékel.]
328. Falqui, Enrico: Il povero nella città. Fle 13. sz. [Ungaretti egyik prózái munkájáról.]
329. Falqui, Enrico: Le prose di Ungaretti. Fle 8. sz.
- VALLINI, C. 330. Saccenti, Mario: „L'isola del sogno” di Carlo Vallini. C 5. sz. 598—607. [V. kiadatlan meséről.]
- VENÉ, G. Fr. 331. Pautasso, Sergio: I saggi e i racconti di Vené. Fle 15. sz.
- VICO, G. B. 332. Faucci, Dario: Vico editore di Grozio? GSt CXXXVI. 413. k. 97—104.
- VIGOLO 333. Accrocca, Elio Filippo: La poesia in Vigolo è ricerca dell'accordo. Fle 38. sz.
- ZANELLA, G. 334. Barbieri, Torquato: Lettere inedite di Giacomo Zanella a Giosuè Carducci. C 3. sz. 328—334.
- ZANICHELLI, N. 335. Martini, Carlo: I cent'anni della „Zanichelli”. Fle 14. sz. [Carducci kiadójának, Niccolò Zanichellinek a szerepe a múlt század olasz kulturális életében.]

ROMÁN IRODALOM

Irodalomlélet

1. Cuvîntarea lui N. S. Hruşciiov la cel de al III-lea Congres al Scriitorilor Sovietici. (Hruşcov beszéde a Szovjet Írók III. kongresszusán.) Cont 21. sz.
2. Literatura sa pătrundă în miezul actualităţii. (Az irodalom hatoljon be a valóság mélyébe.) GL VI. 13. sz. [Vezércikk a Seinteia 1959. március 22-i számából.]
3. Literatura şi clasa muncitoare. (Az irodalom és a munkásosztály.) GL VI. 32. sz.
4. Pentru o poezie strîns legată de actualitate, bogată în idei. (A valósághoz szorosan kötött, eszmékben gazdag költészetért.) GL VI. 15. sz. [A cikk megjelent az „Osztyárharc” c. folyóirat 1959/3. számában.]
5. Poziţia ideologică a scriitorilor. (Az írók ideológiai állásfoglalása.) Cont 47. sz. [A Lityerturnaja Gazeta nyomán foglalja össze a szovjet írók álláspontját a kérdéstről.]
6. Probleme realismului socialist la al treilea congres al scriitorilor sovietici (Viaţa Românească). (A szocialista realizmus problémái a Szovjet írók III. kongresszusán.) VR 5. sz. 3—16.
7. Realismul socialist şi revizionismul. (A szocia lista realizmus és a revizionizmus.) Cont 10. sz.
8. Abramovici, G., Elsborg, I.: Teoria literaturii şi contemporaneitatea. (Az irodalomelmélet és a jelenkor.) JaL 7. sz. 67—71.
9. Andriţoiu, Ai.: Glose la al III-lea congres. (Jegyzetek a III. kongresszusról.) VR 6. sz. 106—107.
10. Ardeleanu, Virgil: Tradiţiile realismului socialist la noi. (A szocialista realizmus hagyományai nálunk.) St X. 4. sz. 18—29.
11. Baconsky, Leon: Postulatul cunoaşterii — criteriu al realismului în poezie. II. (A megismerés követelménye — a realizmus kritériuma a költészetben.) St X. 1. sz. 23—32.
12. Baconsky, Leon: Postulatul cunoaşterii — criteriu al realismului în poezie. III. (A megismerés követelménye — a realizmus kritériuma a költészetben.) St X. 4. sz. 49—59.
13. Baranga, Aurel; Popovici, Titus; Breitenhoffer, Anton: Clasa muncitoare în literatură. (A munkásosztály az irodalomban.) Cont 31. sz.
14. Barbu, Eugen: Confesiune — Clasa muncitoare în literatură. (Vallomás — A munkásosztály az irodalomban.) Cont 10. sz.
15. Barbu, Eugen: Pentru o literatură demnă de epoca noastră. (A korunkhoz méltó irodalomról.) VR 6. sz. 103—104.
16. Barbu, Eugen: Pentru o literatură demnă de epoca noastră. (A korunkhoz méltó irodalomról.) VR 12. sz. 103—104.
17. Bellu, Nicolae: Privire critică asupra eticii burgheze. I. Despre încercarea de eticizare a marxismului. (Kritikai megjegyzés a burzsoá etikáról. Kísérletek a marxizmus eticizálására.) VR 2. sz. 126—141.
18. Bellu, Nicolae: Despre neputinţa burgheziei de a elabora o ştiinţă a eticii. II. (A burzsoázia tehetetlensége az etika tudományának kidolgozásában.) VR 4. sz. 127—139.
19. Benuc, Mihai: Clasa muncitoare în literatură. (A munkásosztály az irodalomban.) Cont 33. sz.
20. Benuc, Mihai: Literatura şi cunoaşterea realităţii în lumina realismului. (Az irodalom és a valóság megismerése a realizmus fényében.) VR 5. sz. 121—126.
21. Botez, Demostene: Memirea scriitorului contemporan. (A mai író hivatása.) GL VI. 7. sz.
22. Bratu, Horia: Concretul istoric — Pentru realismul socialist. (A történelmi valóság — A szocialista realizmusért.) GL VI. 3. sz.
23. Bratu, Horia: Marx şi problemele esteticii materialiste. (Marx és a materialista esztétika problémái.) GL VI. I. 19., II. 20. sz.
24. Bratu, Horia: Eroul pozitiv în lumina celui de-al III-lea Congres al Scriitorilor Sovietici. (A pozitív hős a Szovjet Írók III. Kongresszusának fényénél.) GL VI. 25. sz.
25. Bratu, Savin: Virtuţile poeziei. (A költészet erényei.) GL VI. 43. sz.
26. Călin, Vera: Perspectiva viitorului (Actualitate şi partinitate) (A jövő távlata. Időszerség és pártosság.) GL VI. 21. sz.
27. Călinescu, G.: Simplitate în poezie. (Egyszerűség a költészetben.) Cont 7. sz.
28. Călinescu, G.: Omul nou în poezie. (Az új ember a költészetben.) Cont 8. sz.
29. Călinescu, Matei: Poezie şi exigenţe. (Költészet és igényesség.) GL VI. 39. sz.
30. Călinescu, G.: Puţină estetica socialistă. (Egy kis szocialista esztétika.) Cont 32. sz.
31. Călinescu, G.: Arta nu e gratuită. (A művészet nem érdektelen.) Cont 46. sz. [A művészi kötelességekről és felelősségről.]
32. Camilar, Eusebiu: Legătură cu realitatea. (Kapcsolat a valósággal.) GL VI. 20. sz.
33. Ciucurencu, Al.: Forţa artei socialiste. (A szocialista művészet ereje.) Cont 21. sz.
34. Cocea, N. D.: Arta şi socialismul. (A művészet és a szocializmus.) VR 2. sz. 123—125.
35. Corbea, Dumitru: Îndrumare şi îndreptar. (Iránypítás és vezérfonal.) VR 6. sz. 101—102. [A szovjet írók harmadik kongresszusával kapcsolatban összefoglalja a román írók feladatait az új szocialista építésben, többek között: a párt és nép szolgálata, harc a revizionista nézetek ellen, az ifjúság szocialista szellemben való nevelése.]
36. Costea, D.: Conţinutul etic şi estetic al operei literare. (Az irodalmi mű esztétikai és etikai tartalma.) JaL 3. sz. 56—66.
37. Costea, D.: Eroul liric — eroul pozitiv al poeziei. (A lírai hős — a költészet pozitív hőse.) JaL 7. sz. 72—78.
38. Costea, D.: Problemele realismului socialist în discuţia celui de al treilea Congres al scriitorilor sovietici. (A szocialista realizmus problémái a III. Szovjet Írókongresszus vitájában.) JaL 8. sz. 74—78.
39. Costea, D.: Unele consideraţii asupra problemei conţinutului şi formei în artă. (Néhány gondolat a tartalomról és formáról a művészetben.) JaL 11. sz. 47—62.
40. Crohmăniceanu, Ov. S.: Poezie şi obscuritate. (Költészet és a homályosság.) GL VI. 12. sz.
41. Damian, S.: Principiul leninist al spiritului de partid. (A pártszellem lenini elve.) GL VI. 16. sz.

42. Damian, S.: Rolul literaturii în educația socialistă (Az irodalom szerepe a szocialista nevelésben.) GL VI. 46. sz.
 43. Dragomir, Mihai: Eroul poeziei noastre — clasa muncitoare în literatură. (A mi költészetünk hőse — a munkásosztály az irodalomban.) Cont 17. sz.
 44. Dumbrava, Lucian: Specificul tematic al literaturii realist-socialiste. (A szocialista-realista irodalom témabeli sajátossága.) JAL 10. sz. 74—79.
 45. Dumitriu, Petru: Asalturi respinse? — clasa muncitoare în literatură. (Visszavert támadások? — a munkásosztály az irodalomban.) Cont 30. sz.
 46. Elvin, B.: Erou și colectivitate. (Hős és közösség.) VR 6. sz. 108—113.
 47. Felea, Victor: Citeva probleme ale poeziei. (A költészet néhány problémája.) St X. I.: 11. sz. 8—15, II.: 12. sz. 29—36.
 48. Horodincă, Georgeta: O singură ideologie. (Pentru realismul socialist) (Az egyetlen ideológia — A szocialista realizmusért.) GL VI. 10. sz.
 49. Horodincă, Georgeta: O diversitate de fenomene. (A jelenségek sokfélesége.) GL VI. 11. sz. [A marxista ideológia az egyetlen, teljesen tudományos ideológia, amely egyedül alkalmas arra, hogy utat mutasson az írónak a valóság helyes ábrázolásához.]
 50. Iosifescu, Silvan: Necesități și perspective (din munca istoricului literar). Szükségességek és távlatok (az irodalomtörténet munkájából). Cont 43. sz.
 51. Iosifescu, Silvan: Virtuțile și viciele poeziei. (A költészet erőnei és hibái.) GL VI. 46. sz.
 52. Luca, Eugen: Poezia cosmosului. (A kozmosz költészete.) Cont 48. sz. [Azoknak a költeményeknek az értékelése és bírálata, amelyek a ma emberének és a világmindenségnek a viszonyát tárgyalják.]
 53. Lupan, Radu: Rolul concepției ideologice. (Az ideológiai felfogás szerepe.) GL VI. 22. sz.
 54. Mazilu, Teodor: Certitudinile — clasa muncitoare în literatură. (Bizonyosságok — A munkásosztály az irodalomban.) Cont 16. sz.
 55. Miron, Al. — Sütő András: Clasa muncitoare în literatură. (A munkásosztály az irodalomban.) Cont 29. sz.
 56. Nagy István: Profilul moral al clasei muncitoare. (A munkásosztály erkölcsi arcolata.) Cont 14. sz.
 57. Pană, Aura: Valoarea educativă a eroului zilelor noastre. (Napjaink hősének nevelő értéke.) JAL 8. sz. 103—107.
 58. Philippide, Al.: Condiția socială a scriitorului. (Az író szociális feltételei.) GL VI. 28. sz.
 59. Popovici, Titus: Eroul nostru — omul viitorului. (A mi hősnk — a jövő embere.) Cont 33. sz.
 60. Raicu, Lucian: Probleme ale poeziei. (A költészet problémái.) GL VI. 27. sz.
 61. Raicu, Lucian: Poezia actuală și ideile revoluției. (Az aktuális költészet és a forradalom eszméi.) SB X. 7. sz. 42—51.
 62. Raicu, Lucian: Note despre originalitatea poeziei actuale. (Jegyzetek az aktuális költészet eredetiségéről.) VR 4. sz. 173—184.
 63. Raicu, L.: Accesibilitatea — condiție a poeziei noi. (A könnyen érthetőség — az új költészet feltétele.) VR 7. sz. 148—154.
 64. Roth, Andrei: Leninizmul și cultura socialistă. (A leninizmus és a szocialista kultúra.) St X. 4. sz. 3—6.
 65. Serbu, Ieronim: Izvorul inspirației — clasa muncitoare în literatură. (Az ihlet forrása — A munkásosztály az irodalomban.) Cont 11. sz.
 66. Serbu, Ieronim: Exemplul literaturii sovietice. (A szovjet irodalom példája.) GL VI. 18. sz.
 67. Simion, Eugen: Tematica literaturii realist-socialiste. (A szocialista-realista irodalom tematikája.) GL VI. 50. sz.
 68. Solomon, Dumitru: Despre exigențele muncii literare. (Az irodalmi munka követelményeiről.) GL VI. 46. sz.
 69. Solomon, Dumitru: Probleme ale reflecției actualității. (A valóság tükrözésének problémái.) GL VI. 51. sz.
 70. Suciu, Toma: Figura omului muncii. (A dolgozó ember alakja.) St X. 8. sz. 95—97. [A szovjet írók harmadik kongresszusa után a szovjet folyóiratokat élénken foglalkoztatja a dolgozó ember problémája az irodalomban. A különböző véleményekből is idéz a cikk.]
 71. Tânase, Nicuță: Clasa muncitoare în literatură. (A munkásosztály az irodalomban.) Cont 28.
 72. Tudor, Laurențiu: Despre caracterul inovator al poeziei realist-socialiste. (A szocialista-realista költészet útjót jellegéről.) St X. 4. sz. 104—105.
 73. Tudor, Laurențiu: Colocviu despre gustul artistic. (Beszélgetés a művészi ízlésről.) St X. 5. sz. 74—76.
 74. Tudor, Laurențiu: Artă sintezelor poeziei. (A szintézis művésze a költészetben.) St 11. sz. 86—88.
 75. Tudor, Laurențiu: Originalitate și mesaj în poezie (Eredetiség és felhívás a költészetben.) St X. 12. sz. 79—81.
 76. Vianu, Tudor: Poezia și înțelegerea dintre popoare. (A költészet és a népek közötti megértés.) GL VI. 52. sz.
 77. Zelinski, K.: Breitburd, G.: Realismul socialist și neorealismul. (A szocialista realizmus és a neorealizmus.) VR 11. sz. 132—138.
- I. még román 192.
- Műfajelmélet és stílus kutatás*
78. Probleme ale dramaturgiei noastre noi. (Új dramaturgiánk problémái.) GL VI. 45. sz. [Az írószövetség dramaturgiai osztályának ülésén elhangzott megállapítások.]
 79. Barbu, N.: Aspecte ale dramaturgiei noastre noi. (Új dramaturgiánk arcolata.) JAL 8. sz. 79—88.
 80. Birăescu, Traian Liviu: Cărți de reportaje. (Riport-könyvek.) SB X. 7. sz. 66—71. [Napjaink új műfaja a riport.]
 81. Birăescu, Traian Liviu: Evoluția reportajului. (A riport fejlődése.) SB X. 11. sz. 72—77.
 82. Birăescu, Traian Liviu: Un studiu despre romanul românesc contemporan. (Tanulmány a mai román regényről.) SB X. 12. sz. 52—56.
 83. Culin, Vera: Limbajul poeziei. (A költészet nyelve.) GL VI. 51. sz.
 84. Calinescu, Matei: Despre roman. (A regényről.) GL VI. 49. sz.
 85. Cioculescu, Șerban: Actualitate și limbă. (Időszzerűség és nyelv.) GL VI. 17. sz.
 86. Cioculescu, Șerban: Actualitate și limbă. (Időszzerűség és nyelv.) GL VI. 26. sz.
 87. Costea, D.: Poezie și cicluri de poezii. (Költészet és verseiklusok.) JAL 2. sz. 64—73.
 88. Gavruțiu, Leonard: Realismul socialist și unele aspecte ale liricii. (A szocialista realizmus és a líra néhány vonása.) SB X. 1. sz. 34—44.
 89. Hobana, Ion: Pe marginea colecției de literatură științifico-fantastică. (A tudományos-fantasztikus irodalmi gyűjtemény margójára.) VR 4. sz. 146—154.
 90. Horodincă, Georgeta: Stil și tradiție. (Pentru realismul socialist) Stílus és hagyományok. (A szocialista realizmusért.) GL VI. 15. sz.
 91. Huber, Viorica: Căi noi ale fantasticului. Note despre basmul „pionieresc” și cel științific. (A fantasztikum új útjai. Jegyzetek az „úttörő” és „tudományos” mesékről.) VR 10. sz. 154—161.
 92. Luca, Remus: Marginalii la problema genului scurt. (Jegyzetek a rövid műfajról.) VR 6. sz. 104—106.
 93. Lupan, Radu: Imagine și modalitate lirică. (Lírai képek és módok.) GL VI. 41. sz.
 94. Lupan, Radu: Trăsături noi în roman I. (Új vonások a regényekben.) GL VI. I.: 36., II.: 37. sz.
 95. Olteanu, Lucia: Caracterele în literatura pentru copii. (A jellenek a gyermekirodalomban.) Cont 50.
 96. Oproiu, Ecaterina: Literatură — film — ecranizare. (Irodalom — film megfilmesítés.) VR 6. sz. 130—146.
 97. Orrea, Ai.: Proza „securta” și pasiunea scriitorului comunist. (A „rövid” próza és a kommunista író szenvedélye.) VR 5. sz. 140—152.
 98. Radian, Sănda: Actualitatea și literatura pentru copii. (Az időszzerűség és a gyermekirodalom.) GL VI. 23. sz.
 99. Raicu, L.: Eroul romanului contemporan. (A mai regény hősei.) GL VI. 14. sz.
 100. Raicu, L.: Probleme ale romanului. (A regény problémái.) GL VI. 44. sz.
 101. Ripeanu, Valeriu: Marile poeme ale epocii socialiste. (A szocialista kor nagy poémái.) GL VI. 24. sz.
 102. Simion, Eugen: Creație și pitoresc. (Alkotás és festőiség.) VR 11. sz. 123—131.
 103. Tohăneanu, G. I.: Tindințe noi în structura frazei artistice contemporane. (Új utak a mai művészi mondatformálásban.) SB X. 1. sz. 62—66.

104. Tudor, Eugenia: Citeva probleme ale literaturii pentru copii. (A gyermekirodalom néhány kérdése.) VR 5. sz. 164—169.
105. Tudor, Eugenia: Poemul de largă respirație — o expresie a poeziei revoluționare. (A nagylegzetű poema — a forradalmi költészet kifejezője.) VR 6. sz. 114—120.
106. Tudor, Laurențiu: Așteptino caractere noi in dramaturgie. (Új jelleget várva a dramaturgiában.) St X. 2. sz. 47—51.
107. Tudor, Laurențiu: Din problemele schiței literare. (Az irodalmi karcolatok problémáiból.) St X. 10. sz. 91—93.
108. Zalis, H.: Pladoarie pentru genul scurt. (Védőbeszéd a rövid műfaj érdekében.) SB X. 10. sz. 75—78. 1. román 125
- Irodalmi kritika**
109. Critica diplomatică. (B. L.) (Diplomatikus kritika.) VR 11. sz. 172—173. [Néhány rosszul értelmezett kritika mai műveiről.]
110. Critica poeziei. (A költészet kritikája.) Cont 47. sz. [A román írószövetség irodalomkritikai csoportja előtt elhangzott referátum összefoglalása. Tartották: Ovid. S. Crohmălniceanu és Paul Georgescu.]
111. Împotriva tonului apologetic în critica literară și artistică. (Az irodalmi és művészeti kritika apologetikus jellege ellen.) GL VI. 39. sz. [A cikk megjelent a Sinteia 1959. szeptember 23-i számában.]
112. Împotriva tonului apogetic în critica literară și artistică. (Sinteia, 1959. sept. 23.) (Az apologetikus hang ellen az irodalmi és művészeti kritikában.) JAL 10. sz. 60—62.
113. Probleme de orientare a criticii. (A kritika tájékozódásának problémái.) GL VI. 50. sz.
114. Răspunderea criticii (Redacția.) (A kritika felelőse. (Szerkesztőségi válasz a Sinteia 1959. szept. 23-i cikkére.) JAL 10. sz. 62—64.
115. Călinescu, G.: Rostul criticii. (A kritika értelme.) Cont 50. sz.
116. Ciopraga, Const[antin]: Critica în acțiune. (A kritika, működésben.) JAL 8. sz. 72—73.
117. Crohmălniceanu, Ov. S.; Georgescu Paul: Critică și poezie. (A kritika és a költészet.) VR 12. sz. 123—141. [A Román Írószövetség előtt elhangzott beszéd. 1959. november 27.]
118. Dima, Al.: Misiunea criticii și istoriei literare. (A kritika és az irodalomtörténet hivatása.) JAL 8. sz. 68—69.
119. Georgescu, Paul: Critica literară și spiritul critic. (Az irodalomkritika és a kritikai szemlélet.) GL VI. I. 40., II. 41. sz.
120. Ivașcu, George: Împotriva criticii apologetice. (Az apologetikus kritika ellen.) Cont 39. sz.
121. Lungu, Ion: Discuții despre critica literară. (Viták az irodalomkritikáról.) St I. sz. 97—98.
122. Munteanu, George: Prestigiul criticii literare și condiționările lui. (Az irodalmi kritika tekintélye és feltételei.) St X. 10. sz. 4—8.
123. Petroveanu, Mihail: Rolul criticii literare. (Az irodalomkritika szerepe.) GL VI. I. 27., II. 29. sz.
124. Petroveanu, Mihail: Idee și expresie în critică: (Eszme és kifejezés a kritikában.) GL VI. 41. sz.
125. Philippide, Al.: Stilul criticii. (A kritika stílusa.) Cont 51. sz.
126. Philippide, Al.: Critica și poezia. (A költészet és a kritika.) Cont 49. sz.
127. Tertulian, N.: Spirit apologetic sau spirit științific în critica literară? (Apologetikus vagy tudományos szemlélet irodalmi kritika?) VR 10. sz. 102—106.
128. Tudor, Laurențiu: Despre exigentele criticii literare. (Az irodalmi kritika igényességéről.) St X. 10. sz. 90—91.
- Irodalomtörténet általában**
129. „Albina” și poezia. (T. D.) (Az „Albina” c. lap és a költészet.) VR 9. sz. 197—198.
130. 23 august, moment de cotitură în viața intelectualilor noștri. (Augusztus 23 — fordulat értelmiségünk életében.) VR 8. sz. 118—143. [Neves tudósok, művészek és írók vallomásai arról, hogy az értelmiség számára, így az irodalom és irodalomtörténetírás körében is újat hozott a felszabadulás.]
131. De vorbă cu un grup de scriitori tineri. (Beszélgetés a fiatal írók egy csoportjával.) VR 5. sz. 111—120. [Beszélgetés a fiatal írókkal különböző témákról, pl.: az ifjúság és az irodalom, az új regények, a kritika problémáiról.]
132. Adăscăliței, V[asilie]: Imaginea lui Cuza-Vodă în folclor. (Cuza-Voda alakja a folklórban.) JAL 1. sz. 81—89.
133. Albala, Radu: Bucureștii în literatură. (Bukarest az irodalomban.) VR 9. sz. 34—51.
134. Bălan, I. D.: Imaginea lui Ioan Cuza în tradiția poporului nostru. (Cuza Ioan alakja népi hagyományainkban.) VR 1. sz. 31—32.
135. Boldan, Emil: Cine e autorul poemului în proză „Cîntarea României”? (Ki a szerzője a „România éneke” c. prózai költeménynek?) VR 9. sz. 176—191.
136. Călinescu, G.: Scriitorii și Unirea. (Az írók és az Unió.) Cont 3. sz.
137. Cioculescu, Șerban: Literatura Unirii. (Az Unió irodalma.) GL VI. 4. sz.
138. Ciopraga, Const[antin]: Unirea țărilor romine și ecurile ei literare. (A román fejedelemségek egyesülése, és ennek irodalmi visszhangja.) JAL 1. sz. 59—80.
139. Ciopraga, Const[antin]: Tineri poezi ieșeni. (Fiatal, Jasi-i költők.) JAL 8. sz. 89—102.
140. Cosma, Viorel: Cum au colaborat scriitorii și muzicienii. (Unirea și cîntecul) (Hogyan dolgoztak együtt az írók és a zeneművészek. Az unió és a dal.) GL VI. 4. sz.
141. Crohmălniceanu, Ov. S.: Citeva observații asupra literaturii noastre din ultimii 15 ani. (Néhány megjegyzés az elmúlt 15 év hazai irodalmáról.) VR 7. sz. 125—132.
142. Crohmălniceanu, Ov. S.: Ce a dat partidul scriitorilor noștri. (Mit adott a párt íróinknak.) VR 8. sz. 148—157.
143. Крохмелничану, О.: Новая румынская литература IL 11. sz. 166—172.
144. Dima, Al[exandru]: Cu privire la periodizarea literaturii romine. (A román irodalom periodizációjára vonatkozólag.) GL VI. 25. sz.
145. Dima, Al[exandru]: Asupra stadiului actual al poeziei noastre. (Költészetünk jelen szakaszáról.) GL VI. 42. sz.
146. Dragu, Miron: Profilul moral al muncitorului. (A munkás erkölcsi arcolata.) GL VI. 18. sz. [A román regényekben ábrázolt munkásokról.]
147. Duca, Stephan: Survol de la poésie. Eu (37) 363—364. sz. 31—39. [Áttekintés a román költészetéről.]
148. Dumbravă, Lucian: Tema muncii în creația poezilor ieșeni. (A munka mint téma Iași költőinek alkotásában.) JAL 7. sz. 90—99.
149. Florian, I.: Unirea reflectată în literatură. (Az unió tükrözése az irodalomban.) SB X. 1. sz. 11—17.
150. Gafița, Mihai: Tinără generație a literaturii noastre. (Irodalmunk fiatal nemzedéke.) Cont 13. sz.
151. Horodincă, Georgeta: Cea mai tinără generație de poeți. (A legfiatalabb költőgeneráció.) VR 2. sz. 175—181.
152. Iosifescu, Silvan: Măiestrie și meșteșug. (Művészet és mesterség.) VR 7. sz. 139—147. [Az irodalom néhány jellemvonásáról különböző idoszakokban: 1945—46, 1948—50 stb.]
153. Iureș, Ștefan: Poezia tinerilor. (A fiatalok költészete.) GL VI. 8. sz.
154. Ivașcu, George: Literatura noastră. (A mi irodalmunk.) Cont 13. sz.
155. Luca, Eugen: Literatura noastră — literatura demnității umane. (A mi irodalmunk — az emberi méltóság irodalma.) VR 7. sz. 155—162.
156. Lupan, Radu: Cărți pentru 23 August. (Augusztus 23-ára megjelent könyvek.) VR 9. sz. 148—152. [A felszabadulás témájával foglalkozó művek általános értékelése.]
157. Micu, Dumitru: Aspecte ale peisajului literar în primii ani de după eliberare. (A felszabadulás utáni első évek irodalmának jellemző vonásai.) VR 8. sz. 168—181.
158. Micu, D.: Rumunsky román po 23 auguste 1944. (A román regény 1944. aug. 23. után.) KZ XIV. 34. sz.
159. Munteanu, George: Literatura nouă din patria noastră. (Az új irodalom hazánkban.) Ste X. 8. sz. 40—48.
160. Nicolescu, G. C.: Sămănătorismul. (A Magvető.)

- VR 11. sz. 106—122. [Irodalmi irányzat a század elején.]
161. Olteanu, Ioanichie: Poezii tineri sub semnul revoluției. (Fiatal költők a forradalom jegyében.) VR 10. sz. 134—143.
162. Oproiu, Ecaterina: Pe marginea unor piese de debut. (Néhány újonnan bemutatott színdarab margójára.) VR 9. sz. 161—170. [A felszabadulás után írt és bemutatott színdarabokról.]
163. Papu, Letiția: În căutarea eroului. (A hős keresése közben.) VR 12. sz. 104—110. [Az utóbbi években megjelent irodalmi művek vizsgálata a hősök szempontjából.]
164. Păcuraru, D.: Un romancier necunoscut din veacul trecut. (Egy ismeretlen regényíró a múlt századból.) VR 12. sz. 142—145. [„Doamna L.” álnévű régi regényíróról.]
165. Porumbacu, Veronica: Generația noastră și poezia. (A mi nemzedékünk és a költészet.) GL VI. 11. sz.
166. Ripeanu, Valeriu: Unirea Țărilor Române și mișcarea culturală. (A román fejedelemségek egyesülése és a kulturális mozgalom.) VR 1. sz. 22—30.
167. Roques, Mario: La poésie roumaine d'hier. (A tegnapi román költészet.) Eu (37) 365. sz. 66—76.
168. Roth, Andrei: Semnificațiile revoluției noastre culturale. (Kulturális forradalmunk jelentősége.) Ste X. 8. sz. 76—80.
169. Ruppeltdt, Miloš: Čo nového v rumunskej literatúre? (Mi újság a román irodalomban?) KŽ XIV. 23. sz. [Megjegyzések a csehszlovák—román irodalmi kapcsolatokhoz.]
170. Sadoveanu, Ion Marin: Drama și teatrul în RPR. (A dráma és a színház a Román Népköztársaságban.) Ste X. 8. sz. 58. sz. 56—59.
171. Șerban, Geo: 23 August și drumul nou al literaturii. (Augustus 23 és az irodalom új útja.) GL VI. 34. sz.
172. Simion, Eugen: Creații epice noi despre satul contemporan. (Epikus alkotások a mai faluról.) VR 10. sz. 127—133.
173. Simonescu, Dan: Cuza Vodă în folclor. (Cuza Voda a népköltészetben.) Cont 3. sz.
174. Tappe, E. D.: Rumanian Echoes in 19th-century English Literature. (Román vonatkozások a 19. sz.-i angol irodalomban.) SEER XXXVII. évf. 89. sz. 477—486.
175. Tertulian, N.: Bazele estetice ale criticii noastre literare. (Irodalomkritikánk esztétikai alapjai.) VR 8. sz. 156—167.
176. Veverka, Michal: Váha současně prózy (A mai próza mérége.) Kultura III. 33. sz. [A mai román prózáról.]
177. Vianu, Tudor: Renaștere și antichitate. (Reneszánsz és ókor.) SB X. 7. sz. 25—26.
178. Vianu, Tudor: Moștenirea culturală. (Kulturális örökségünk.) VR 8. sz. 144—147.
- A román irodalom kapcsolatai*
I. még bőlgár 59.
- Egyes írók*
AGÎRBIȚEANU, I. 179. Drumar, D.: Lumea navelor lui I. Agirbiceanu. (Agirbiceanu novelláinak világa.) St X. 5. sz. 62—67.
180. Drumar, Dumitru: Ion Agirbiceanu și peisajul locurilor natale. (Ion Agirbiceanu és a szülőhely képe.) St X. 10. sz. 83—85.
- ALECSANDRI, V. 181. Papastate, C.: Vasile Alecsandri și unirea. (Vasile Alecsandri és az unió.) St X. 1. sz. 84—90. I. román 212.
- ARGHEZI, T. 182. Beniuc, Mihail: Despre arta lui Tudor Arghezi. (Tudor Arghezi művészetéről.) GL VI. 8. sz.
183. Călinescu, G.: Tudor Arghezi și 1907. Cont 11. sz.
- BĂLCESCU, N. 184. Cornea, Paul: 140 de ani de la nașterea lui N. Bălcescu. (N. Bălcescu születésének 140. évfordulóján.) GL 28. sz.
- BANUȘ, M. 185. Felea, Victor: Cărți de poezie. (Verseskönyvek.) St X. 10. sz. 79—83. [Maria Banuș és Victor Tulbure verseskönyveiről.]
186. Lupan, Radu: Maria Banuș. GL VI. 25. sz.
- BARBU, E. 187. Călin, Viviu: Eugen Barbu: „Șoseaua nordului”. (E. Barbu: Az északi országrút.) St X. 8. sz. 92—94. [E. Barbu regényét tárgyalja a cikk.]
188. Gavrilu, Leonard: Sub semnul romantismului revoluționar. (A forradalmi romantika jegyében.) SB X. 11. sz. 66—71. [Eugen Barbu: Az északi országrút c. regénye.]
189. Popescu, Radu: Eugen Barbu: „Șoseaua Nordului”. (Eugen Barbu: Az északi országrút.) Cont 36. sz. [Eugen Barbu regényének értékelése.]
190. Tomus, Mircea: Nuvelele lui Eugen Barbu. (Eugen Barbu novellái.) St X. 4. sz. 101—103.
- BENIUC, M. 191. Scriitorul și idealul comunist. (Az író és a kommunista eszmény.) GL VI. 23. sz. [M. Beniuc a szovjet írók III. kongresszusáról.]
192. Beniuc, Mihail: Literatura de actualitate și partinitate în literatură. (Az időszzerű irodalom és a pártosság az irodalomban.) GL VI. 6. sz. [M. Beniuc, a Román Írószövetség főtítkárának beszéde az Írószövetség ülésén.]
193. Birălescu, Traian Liviu: Pe muche de cutit, roman de Mihail Beniuc. (Késhegyen — M. Beniuc regénye.) SB X. 10. sz. 64—68.
194. Bratu, Horia: O comedie populară. (Egy népi komédia.) VR 6. sz. 165—170. [Mihail Beniuc: „Kakukk völgyében” c. vígjátékáról.]
195. Bratu, Savin: Mihail Beniuc. GL VI. 18. sz.
196. Călinescu, G.: Mihail Beniuc. Cont 24. sz.
197. Cazimir, Șt.: Mihail Beniuc. St X. 10. sz. 58—68.
198. Crohmalniceanu, Ov. S.: „Cu un ceas mai devreme” (poeme) de Mihail Beniuc. („Egy órával előbb” — M. Beniuc költeményei.) VR 5. sz. 135—139.
199. Micu, Dumitru: Mihail Beniuc: „Pe muche de cutit”. VR 12. sz. 95—103. [M. Beniuc Borotvaellen c. regényéről szóló tanulmány.]
200. Munteanu, George: Beniuc, Romancier. (Beniuc a regényíró.) St X. 12. sz. 73—76.
201. Popescu, Radu: Mihail Beniuc: „De muche de cutit”. (Mihail Beniuc: „Késhegyen”) Cont I. 34. sz. — II. 35. sz. [M. Beniuc regényének méltatása.]
- BRATU, S. 202. Ardeleanu, Virgil: Savin Bratu: Cronici (II.). (Savin Bratu: Krónikák.) St I. 93—96. [Savin Bratu kritikáinak, krónikáinak, esszéinek második kötétét elemzi a cikkíró.]
- CĂLINESCU, G. 203. La aniversarea lui G. Călinescu. (Viată Românească.) (G. Călinescu évfordulóján.) VR 7. sz. 111—113. [G. Călinescu 60. születésnapjára.]
204. Georgescu, Paul: Despre G. Călinescu. (G. Călinescu-ról.) GL VI. 24. sz. [60. születésnapján.]
205. Ivașcu, George: G. Călinescu. Cont 24. sz.
206. Popescu, Radu: Scriitor și cetățean. (Író és honpolgár.) Cont 24. [G. Călinescu kritikai munkásságának értékelése.]
- CĂLUGĂRU I. 207. Luca, Eugen: Un poet al rezistenței: Ion Călugăru. (Az ellenállás költője: Ion Călugăru.) VR 5. sz. 159—163.
- CARAGIALE, I. 208. Barbu, N.: Tinerii interpreți și tradiția Caragiale. (A fiatal előadók és a Caragiale-hagyomány.) JAL 4. sz. 102—105.
- CAZIMIR, O. 209. Tugui, Har. Th.: „Poezii” de Otilia Cazimir. (Otilia Cazimir: Költemények.) SB X. 7. sz. 72—75.
- CÎRLOVA, V. 210. Boldan, Emil: Cele 5 poezii ale lui Cîrlova. (Cîrlova 5 költeménye.) Cont 26. [Születésének 150. évfordulóján.]
- COCEA, N. D. 211. N. D. Cocea despre artă și socialism. (G. Ș.) (N. D. Cocea a szocializmusról és a művészetéről.) VR 2. sz. 122—123.
- COȘBUC, I. román 212.
- CREANGĂ, I. 212. Georgescu, Paul: Clasicii și problema țărănească. (A klasszikusok és a parasztkérdés.) GL VI. 9. sz. (Creangă, Coșbuc, Vlahuță, Slavici, Alecsandri.)
- DRAGOMIR, M. 213. Crohmalniceanu, Ov. S.: „Întoarcerea armelor” (poem) de Mihail Dragomir. („A fegyverek visszatérése” — Mihail Dragomir költeménye.) VR 9. sz. 137—141.
- EMINESCU, M. 214. Beniuc, Mihail: Mihail Eminescu. GL VI. I. 25. II. 26. sz.
215. Călinescu, G.: Eminescu. Cont 23. sz.
216. Gafița, Mihai: Eminescu al nostru. (A mi Eminescunk.) GL VI. 25. sz.
217. Kernbach, Victor: Eminescu în limba rusă. (Eminescu orosz nyelven.) GL VI. 6. sz.
218. Philippide, Al.: Apa vie. (Élő víz.) GL VI. 25. sz. [Eminescu művészetéről.]
219. Simion, Eugen: În jurul personalității lui Eminescu: note despre unele studii eminesciene. (Eminescu személye körül: jegyzetek Eminescu-tanulmányokról.) VR 6. sz. 92—100.

220. Vianu, Tudor: Eminescu în timp. (Eminescu az időben.) GL VI. 25.
- GALACTION, G. 221. Baconsky, A. L[eon]: Gala Galaction. Ste X. 4. sz. 32—36.
222. Jebeleanu, Eugen: Gala Galaction la 80 de ani. (Gala Galaction 80 éves.) GL VI. 12. sz.
223. Micu, D[umitru]: Gala Galaction octogenar. (Gala Galaction 80 éves.) Cont 15. sz.
224. Șerban, Geo: Omagiul lui Gala Galaction. (Megemlékezés Gala Galactionról.) VR 4. sz. 117—118.
225. Vianu, Tudor: Gala Galaction. VR 9. sz. 115—124. [Gala Galaction születésének 80. évfordulóján.]
- GALAN, V. E. 226. Levin, Sergiu: „Bărăgan” (Vol. II.) Roman de V. Em. Galan. SB X. 12. sz. 44—51.
227. Raicu, L.: V. Em. Galan. GL VI. 39. sz.
228. Tudor, Laurențiu: De la potop incoace. (Az özönvíz óta.) Ste X. 1. sz. 91—93. [V. Em. Galan elbeszélés-kötetének elemzése.]
229. Vitner, Ion: Creatori și opere. V. Em. Galan. (Alkotók és művek. V. Em. Galan.) VR 6. sz. I.: 121—129. II.: 7. sz. 163—177.
- GEORGESCU, P. 230. Vlad, Ion: Al doilea volum din „Încercări critice”. (A „kritikai kísérletek” második kötete.) Ste X. 5. sz. 68—70. [Paul Georgescu, kritikai munkásságának méltatása a kötet megjelenése kapcsán.]
231. Zalis, Henri: Paul Georgescu. SB X. 7. sz. 60—65.
- GHICA, P. 232. Călinescu, G.: Pantazi Ghica. Ste X. 4. sz. 71—77.
- HELLADE-RĂDULESCU, I. 233. Munteanu, George: Asupra reconsiderării lui I. Heliade-Rădulescu. (Heliade-Rădulescu értékeléséhez.) Ste X. I.: 4. sz. 78—98. II.: 5. sz. 53—61.
- ISTRATI, I. 234. Florea-Rariște, D.: O carte despre război și una despre viața zilelor noastre. (Egy könyv a háborúról és egy napjaink életéről.) Ste X. 10. sz. 85—89. [Ion Istrati: „Ifjúság, fiatalság nélkül” és „Örömmel” c. művei.]
- JEBELEANU, E. 235. Tomuș, Mircea: „Surisul Hiroșimei.” (Hiroshima mosolya.) Ste X. 2. sz. 87—90. [Eugen Jebeleanu poemájáról.]
- MAZLIN, T. 236. Bratu, Horia: „Barriere” (roman) de Teodor Mazlin. („Sorompó” — Teodor Mazlin regénye.) VR 11. sz. 98—105.
- MUNTEANU, F. 237. Gafița, Mihai: Francisc Munteanu. GL VI. 32. sz.
238. Micu, Dumitru: Literatura și autobiografie. (Irodalom és önéletrajz.) GL VI. 3. sz. [Francisc Munteanu novelláiról.]
239. Vitner, Ion: Creatori și opere Francisc Munteanu. (Alkotók és művek. Francisc Munteanu.) VR 2. sz. 160—174.
- PARASCHIVESCU, M. R. 240. Bratu, Savin: Miron Radu Paraschivescu. GL VI. 23. sz.
- PETRESCU, Camil 241. Micu, Dumitru: Camil Petrescu. GL VI. 22. sz. [Az író halálának második évfordulóján.]
- PETRESCU, Cezar 242. Gafița, Mihai: Cezar Petrescu. GL VI. 21. sz.
- POPESCU, D. R. 243. Tomuș, Mircea: „Zilele săptămîinii.” (A hét napjai.) Ste X. 11. sz. 83—85. [D. R. Popescu regényének értékelése.]
- POPOVICI, T. 244. Călinescu, Matei: Titus Popovici. Ste X. 1. sz. 77—83. [A kortárs írókról szóló rovat a fiatal író, Titus Popovici méltatásának szentel néhány oldalt.]
245. Gafița, Mihai: Titus Popovici. GL VI. 26. sz.
246. Vitner, Ion: Creatori și opere: Titus Popovici. (Alkotók és művek: Titus Popovici.) VR 12. sz. 111—122.
- PORUMBACU, V. 247. Călinescu, Matei: Veronica Porumbacu: „Întreg și parte”. (V. Porumbacu: Egész és rész.) Ste X. 12. sz. 76—78. [Verskötetének elemzése.]
- PREDA, M. 248. Micu, D[umitru]: Marin Preda. GL VI. 33. sz.
249. Morariu, Modest: Marin Preda. St X. 11. sz. 71—78.
250. Vitner, Ion: Creatori și opere: Marin Preda. (Alkotók és művek: Marin Preda.) VR I.: 9. sz. 153—160. II.: 10. sz. 107—126.
- REBREANU, L. 251. Baltazar, Camil: Amintiri despre Liviu Rebreanu. (Emlékek Liviu Rebreanuról.) VR 9. sz. 202—205.

252. Oprea, Al.: Amintirea lui Liviu Rebreanu. (Liviu Rebreanu emlékezete.) GL VI. 37. sz.
- RUSSO, A. 253. Boldan, Emil: Un militant al criticii democratice (A demokratikus kritika harcosa.) GL VI. 6. sz. [Alecu Russo halálának 100. évfordulóján.]
254. Dima, Al[exandru]: Centenarul morții lui Alecu Russo. (Alecu Russo halálának 100. évfordulóján.) Cont 5. sz.
255. Dima, Al.: La centenarul morții lui Alecu Russo. (Alecu Russo halálának évfordulóján.) JAL 4. sz. 106—110.
256. Șerban, Geo: Personalitatea lui Alecu Russo. (Alecu Russo személyisége.) Ste X. 2. sz. 66—75.
- SADOVEANU, M. 257. Beconsky, Leon: Mihail Sadoveanu: Opere, volumul XVI. (M. Sadoveanu: Művei, XVI. kötet.) St X. 8. sz. 89—92.
258. Gafița, Mihai: Mihail Sadoveanu. GL VI. 17. sz.
259. Georgescu, Paul: „Poporul își aduce aminte” (Sadoveanu și Unirea) („A nép emlékeztetőben tartja.” Sadoveanu és az unió.) GL VI. 4. sz.
260. Georgescu, Paul: Mihail Sadoveanu: „Ochi de urs”, „Divanul persian” (Mihail Sadoveanu: Medveszem, A perzsa díván.) GL VI. 12. sz. [Sadoveanu elbeszéléséről.]
261. Vianu, Tudor: Mihail Sadoveanu. GL VI. 27. sz.
- SLAVICI, J. I. román 212.
- STANCU, Z. 262. Cloban, Nicolae: Zaharia Stancu. SB X. 7. sz. 52—59.
263. Levin, Sergiu: „Rădăcinile sint amare” de Zaharia Stancu. (Keserű gyökerek — Zaharia Stancu regénye.) SB X. 3. sz. 56—62.
264. Tohăneanu, G. I.: Problemele de limbă și stil în proza lui Zaharia Stancu. II. (A nyelv és stílus problémái Zaharia Stancu prózájában.) SB X. I.: 11. sz. 78—83. II.: 12. sz. 68—72.
265. Vlad, Ion: Noul roman al lui Zaharia Stancu. (L. Stancu új regénye.) Ste X. 2. sz. 82—87. [Keserű gyökerek.]
- THEODORESCU, C. 266. Felea, Victor: „Oameni și dragoste”. (Emberek és szerelem.) St X. 4. sz. 99—101. [Cicerone Theodorescu verseskötete.]
- TOMA, A. 267. Mavrodin, Radu: A. Toma. Cont 34. sz. [Alexandru Toma működésének méltatása.]
- VĂCĂRESCU, E. 268. Duiliu-Zamfirescu, Al: În memoria Eleniei Văcărescu. (Elena Văcărescu emlékezete.) Cont 36.
- VINILĂ, P. 269. Vitner, Ion: Creatori și opere Petru Vinila. (Alkotók és művek. Petru Vinila.) VR 4. sz. 159—172.
- VLAHUȚĂ, A. 270. Bojin, AI: Scrisori inedite ale lui Vlahuță. (Vlahuta kiadatlan levelei.) VR 11. sz. 145—149.
1. román 212

SPANYOL ÉS PORTUGÁL IRODALOM

Spanyol irodalom általában

1. Cohen, J. M.: Since the Civil War: New Currents in Spanish Poetry. EN XII. 2 sz. 44—53. [Új irányzatok a spanyol költészetben a polgárháború után.]
2. Demalkiel, Maria Rosa Lida: La General estoria: notas literarias y filológicas (II). RPH XIII. 1. 1—29. A cikk első része: RPH (1958—59) XII. 2. sz. 111—142. található.
3. Gief, Françoise: La banqueroute culturelle de franquisme. NCr (11) 104. sz. 137—144.
4. Green, Otis H.: „Se acicalaron los auditorios”: An Aspect of the Spanish Literary Baroque. HR XXVII. 4. sz. 413—422.
5. Hilty, G.: J. F. Peeters Fontaines: L'officine Espagnole de Martin Nutus à Anvers. ZRPH 1/2. sz. 182—185. [Recenzió.]
6. Horrent, J.: Le Poema de mio Cid mis en français. (A Poema de mio Cid francia fordítása.) RLV 6. sz. 443—452.
7. Loftis, John: Spanish Drama in Neoclassical England. CL XI. 1. sz. 29—34.
8. Malkiel, Maria Rosa Lida de: De Centurio al Mariscal de Turena: Fortuna de una frase de „La Celestina”. HR XXVII. 2. sz. 150—166.
9. Merian-Genast, E.: Bodmer, Daniel: Die Granadinischen Romanzen in der Europäischen Literatur. ZRPH 1/2. sz. 187—189. [Recenzió.]

10. Morreale, Margherita: Apuntes para la historia de la traducción en La Edad Media. RL [XV] 3.
11. Pageard, Robert: L'Espagne dans le Journal Étranger (1754—62) et dans la Gazette Littéraire de l'Europe (1764—66). 3. sz. 370—400.
12. Prokopová, Libuše: Španělsko ve Španělsku zakázané. (A Spanyolországban betiltott Spanyolország.) SvětLit 2. sz. 173—183. [A mai spanyol irodalomról; főleg Juan Goytisolo regényeiről.]
13. Rüegg, August: Heinrich Bihler: Spanische Verdichtung des Mittelalters im Lichte der spanischen Kritik der Aufklärung und Vorromantik ZRPh 1/2 sz. 185—187. [Recenzió.]
14. Subirá, José: Cantables en Sainetes líricos del siglo XVIII. RL XV. 11.
15. Vernet, Juan: „Las mil y una noches” y su influencia en la novelística medieval española. BRAE—XXVIII. 1.

1. még orosz 618.

Egyes írók

- ALEMAN, M. 16. Sobejano, Gonzalo: De la intención y valor del „Guzmán de Alfarache”. RF 3/4sz. 267—311.
- AZORIN 17. Martínez Cachero, José María: La versión azoriniana del mito de Don Juan. CH 120. 173.
- BAROJA 18. Oranjel, Luis S.: Baroja, Azorin y Maeztu, en las paginas del „Pueblo Vasco”. CH 109. 5.
- CALDERON, 19. Hilty, G.: El Sitio de Bredá: Comedia de Don Pedro Calderón de la Barca. ZRPh 3/4 sz. 386—387. [Recenzió.]
20. Schwarz, Egon: „Le Vida es Sueno” und Hoffmannsthal's „Bearbeitungin Trochäen”. GRM 4. sz. 375—390.
21. Wilson, Edward M.: The Text of Calderón's „La Purpura de la Rosa”. MLR 1. sz. 29—44.
22. Wilson, Edward M.: On the Pando Editions of Calderón's „Autos”. HR XXVII. 3. sz. 324—344.
23. Wilson, Edward M.: The Two Editions of Calderón's „Primera Parte” of 1640. L XIV. 3. sz. 175—191.
- CERVANTES 24. Astrana Marin, Luis: Don Quichotte en France. LFr 760.
25. Aub, Max: Cervantes, le grand inventeur. LFr 760. sz.
26. Avallé-Arce, Juan Bautista: On „La Entrenenida” of Cervantes ML LXXIV. 5. sz. 418—421.
27. Avallé-Arce, Juan Bautista: Conocimiento y vida en Cervantes. Fil V. 1.
28. Correa, Gustavo: El concepto de la fama en el teatro de Cervantes. HR XXVII. 2. sz. 280—302.
29. Fucilla, Joseph G.: An Italian Version of Cervantes' „Gitanilla” (From Plagiarism to Translation.) HR XXVII. 4. sz. 385—396.
30. Lombardi, Olga: Salvador De Madairaga ai „Martedì letterari”. Fle 16. sz. [M. „Cervantes e il suo tempo” címen Rómában 1959. ápr. 9-én tartott előadásról.]
31. Pollin, Alice M.: „Don Quijote” en las obras del P. Antonio Eximeno. PMLA LXXIV. 5. sz. 568—575.
32. Río, Angel del: El equivoco del „Quijote”. HR XXVII. 2. sz. 200—221.
33. Rosales, Luis: La comedia de la personalidad. CH 118. 249. [A „Don Quijote” szereplői.]
34. Rosales, Luis: La comedia de la felicidad. CH 119. 44. [A „Don Quijote” alakjai.]
35. Soons, C. A.: Cide Hamete Benengeli: His Significance for „Don Quijote”. MLR 3. sz. 351—357.
36. Штейн, А.: Книга о Сервантесе. VL 4. sz. 233—238.
37. Степанов, Г.: Ценное исследование о Сервантесе. Zv 1. sz. 212—213.
38. Unamuno, Miguel de: La vie de Don Quichotte et de Sancho Pança. LFr 798.

1. még spanyol 119.

CUERA 39. Williams, Robert H.: Francisco de Góceres, Nicolò Franco, and Jundael a Cuera. HR XXVII. 2. sz. 194—199.

CUNHA 40. Portela, Eduardo: Un trovador gallego-português. (Celso Ferreira da Cunha-o cancio-neiro de Martin Codax.) CH 111. 239.

DARIO, R. 41. Taupin C. Sidonia: Había leído Dario A Lautréamont Cuando Lo Incluyo en Los Raros? CL XI. 2. sz. 165—170.

FERLOSIO 42. Cibula, Václav: Rozsudek bez obzaloby. (Itélet vádirat nélkül.) SvětLit 5. sz. 228—238. [Rafael Sánchez Ferlosio mai spanyol íróiról.]

GALDÓS 43. Hafter, Monroe Z.: The Hero in Galdós' La Fontana de Oro. MP LVII. 1. sz. 37—43.

44. Jones, C. A.: Galdós's second thoughts on „Doña Perfecta”. MLR 4. sz. 570—573.

45. Shoemaker, William H.: Galdós' Classical Scene in „La de Bringas”. HR XXVII. 4. sz. 423—434.

GIL VICENTE 46. Lida de Malkiel, Maria Rosa: Para la génesis del „Auto de la Sibila Casandra”. Fil V. 47. (Gil Vicente)

47. Révah, I. S.: L' „Auto de la Sibylle Cassandre” de Gil Vicente. HR XXVII. 2. sz. 167—193.

48. Spitzer, Leo: The Artistic Unity of Gil Vicente's „Auto da Sibila Casandra”. HR XXVII. 1. sz. 56—77.

GÓMEZ, A. 49. Rossi, Giuseppe Carlo: Una traduzione cinquecentesca spagnola del „Trionfo d'Amore”. Convivium, 1. 40—50. [Petrarca fordítójáról, Alvar Gómez (1458?—1538) spanyol humanistáról; és a fordítás beható elemzéséről.]

GRACIÁN 50. Prjevalinsky Ferrer, Olga: De lo Renacentista y barroco en las máximas morales de Vives y Gracián. RL XV. 95.

GUILLÉN, J. 51. Pinna, Mario: Jorge Guillén. Be 5. sz. 577—602. [A kortárs spanyol költő írói arcképe.]

JIMÉNEZ, J. R. 52. Nemes, G.P.: Prosa prosaica y prosa poetica en la obra de Juan Ramon Jiménez. PMLA 1. sz. 153—156.

53. Tilliet, Xavier: Itinéraire poétique de Juan Ramon Jiménez. Ét 4. sz. 80—94.

LAZARILLO DE TORMES 54. Asensio, Manuel: La intención religiosa del „Lazarillo de Tormes” y Juan de Valdés. HR XXVII. 1. sz. 78—102.

55. Ruegg, August: F. Maldonado de Guevara: Interpretation del Lazarillo de Tormes. ZRPh 1/2. sz. 189—191.

56. Schalk, Fritz: Marcel Bataillon: La vie de Lazarillo de Tormes. RF 3/4. sz. 444—447. [Recenzió.]

LORCA, F. G. 57. Devoto, Daniel: Lecturas de Garcia Lorca. RLC 4. sz. 518—528.

58. Gebser, Jean: Erinnerungen an Federico Garcia Lorca. DR 6. sz. 510—512.

LULLI, R. 59. Schleicher, Wolfgang: Weiteres zur Datierung von Ramon Lullis Libre de Evast e Blanquerna. RF 1/2. sz. 186—190.

MACHADO, A. 60. Antonio Machado. LFr 762. sz.

61. Pérez Zalabardo, M^a de la Concepción: Sobre la muerte y la vida de Antonio Machado. RL XV 104.

MENA, J. 62. Lapesa, Rafael: El elemento moral en el „Laberinto” de Mena: su influjo en la disposición de la obra. HR XXVII. 2. sz. 257—266.

MIRO, G. 63. Praag-Chantraine, Jacqueline van: Les poèmes en prose de Gabriel Miró. RLV 1. sz. 35—44. [Spanyol regényíró (1879—1920).]

64. Anderson Imbert, Enrique: La creación artistica en Gabriel Miró. Fil V. 81.

MONTEMAYOR 65. Avallé-Arce, J.B.: The Diana of Montemayor: Tradition and Innovation. PMLA 1. sz. 1—6.

MORATIN 66. Helman, Edith F.: The Younger Moratin and Goya: On „Duendes” and „Brujas”. HR XXVII. 1. sz. 103—122.

PANERO 67. García Hirschfeld, S. I. Carlos: Valor religioso en la obra de „Leopoldo Panero.” CH 115. 46.

QUEVEDO 68. Asensio, Eugenio: Hallazgo de „Diego Moreno”, entremés de Quevedo, y vida de un tipo literario. HR XVII. 4. sz. 397—412.

SALINAS 69. Lida, Raimundo: Camino del poema. („Confianza”, de Pedro Salinas) Fil V. 95.

SARMIENTO 70. Barrenechea, Ana María: Las ideas de Sarmiento antes de la publicación del „Facundo” Fil V. 193.

TIRSO de MOLINA 71. Wade, Gerald E.: On Tirso's Don Gil. ML LXXIV. 7. sz. 609—12.

ZORRILLA 72. Sedwick, Frank: More Notes on the Sources of Zorrilla's Don Juan Tenorio. PQ XXXVIII 4. sz. 504—509.

DÉLAMERIKAI SPANYOL ÉS PORTUGÁL NYELVŰ IRODALOM

ARGENTIN IRODALOM

1. Cuzzani, Augustin: Argentínske divadlo dnes. (Az argentin színház ma.) KŽ XIV. 51—52. sz.

Egyes írók

- GÜIRALDES
1. amerikai 75.

MEXIKÓI IRODALOM

2. Camp, Jean: La littérature mexicaine. Eu (37) 367—368. sz. 17—28.
3. Minon, Jean-Michel: Une théorie littéraire au Mexique.

RLV 5. sz. 370—374. [Alfonso Reyes: El Delliude c. munkájának ismertetése.]

CARPENTIER, A. 4. Hodoušek, Eduard: Alejo Carpentier. SvětLit 3. sz. 207—217. [Mai délamerikai író.]

de CUNJA, E. 5. Базарян, Ж.: Писатель и мыслитель IL 12. sz. 239—241. [Euklides de Cunja brazil író halálának 50 évfordulója.]

MISTRAL, G. 6. Haselblatt, Dieter: Gabriela Mistral Gedichtes Leben. DR. 4. sz. 361—363.

NERUDA, P. 7. Осповат, Л.: Мир, открываемый заново VL 9. sz. 60—81. [Pablo Neruda: „Odas elementales” „Nuevas odas elementales” és „Tercer libro de odas” c. könyveiről.]

VALLEJO, C. 8. 20 лет со дня смерти Сесара Вальехо VAN 8. sz. 141.

ÓKORI IRODALOM

ÁLTALÁBAN

1. CHANTRAINE, P.: État présent de la philologie mycénienne. RHA 2. sz. 249—262.
2. CISEK, IRENA: Odkrycie cennych rękopisów w Qumran nad Horzem Martwym. (A Holttenger mellett Qumran-ból származó értékes kéziratok feltárása) Meander 10. sz. 487.
3. FRITZ, KURT VON: Ziele, Aufgaben und Methoden der Klassischen Philologie und Altertumswissenschaft. DVjs 4. 5. 507—528.
4. IRIGOIN, JEAN: Lois et règles dans le trimètre iambique et le tétramètre trochaïque. REG 72. sz. 67—80.
5. MODONA, ALDO NEPPI: La science des antiquités classiques (grecques et romains) Son domaine et ses limites. BGB 1. sz. 96—108.
6. ROUSSEAU, HERVÉ: La Présentification du Divin. Cr 144. sz. 433—452. [Kerényi Károly munkája az antik mitológiáról.]
7. SCHMID, WALTER: Über die klassische Theorie und Praxis des antiken Prosarhythmus. He Einzelschriften, heft 12.
8. TRAINA, ALFONSO: Tra filologia e linguistica. Maia 1. sz. 67—81. 1. még német 178.

teatro greco. (Napoli Libr. Scient. Ed. 1958.) C 6. sz. 746—747.

21. SARTORI, FRANCO: Victor Ehrenberg, L'Atene di Aristofane. Studio sociologico della commedia attica antica. C 2. sz. 227—228. [Firenze, „La Nuove Italia”, 1957].

22. SAULNIER, V. L.: Sur quelques vers de la Saulsaye. BGB 2. 299—301. [Maurice Scève által Saulsay-nak nevezett görög költemény néhány soráról.]

23. STOESSI, FRANZ: Aus dem Leben und der Dichtung der lesbischen Lyriker des 6. Jahrhunderts v. Chr. Alt 2. sz. 79—89.

24. STEFFEN, WIKTOR: Aleksandryjska poezja panegiryczna (Az alexsandriai panegirikus költészet). Meander 10. sz. 467.

25. TAILLARDAT, J.: The fragments of Attic Comedy, de J. M. Edmonds. RHA 1. sz. 63—72.

26. TRENCSENYI-WALDAPFEL, IMRE: Über Kompositionsfragen der Frühgriechischen Epik. Alt 3. sz. 131—141.

27. TURNER, PAUL: The Reverse of Vahlen. ClQu IX. 2. sz. 207—215.
1. még francia 491.

*A görög irodalom kapcsolatui
ókor 133.*

Egyes írók

AISZKHÜLOSZ 28. Broadhead, H. D.: Some Passages of the Agamemnon. ClQu IX. 2. sz. 310—316.

29. Ярхо, В. И.: О папирусных фрагментах сатирических драм Эсхила. VDI 4. sz. 131—153.

30. FITTON-BROWN, A. D.: Prometheus. JHSt. LXXIX. évf. 52—60.

31. Грабарь—Пассек, М.: Исследование об Эсхиле. VL 9. sz. 239—243.

32. LLOYD-JONES, HUGH: The End of the Seven Against Thebes. ClQu IX. 1. sz. 80—115.

33. MARENGHI, GERARDO: Tra cruces ed emendationes. Maia 320—325. [Wilamowitz-Moellendorf, U. Aeschyli Tragoediae (MCMXVIII, Berolini apud Weidmannos) kiadásáról.]

34. MOUTSOPOULOS, E.: Une philosophie de la musique chez Eschyle. REG 72. sz. 18—56.

35. STARK, RUDOLF: Wahrscheinliches und Unwahrscheinliches von Aischylos. RhM 4. 340—346.

36. STARK, RUDOLF: Zu den „Diktyulkov” und „Istmiastai” des Aischylos. RhM 1. sz. 1—9.

ARISZTOFANÉSZ 37. Aristophanes, Frogs 1407—67. ClQu IX. 2. sz. 261—268.

38. DALE, A. M.: The hoopoe's song. ClRe IX. évf. 3. sz. 199—200.

39. Dover, K. J.: Aristophanes, 'Knights' 11—20. ClRe IX. 3. sz. 196—199.

40. MUGLER, CH.: Sur une Polémique scientifique dans Aristophane. REG 72. sz. 57—66.

41. RUSSO, CARLO FERDINANDO: Cronologia del

GÖRÖG IRODALOM

Általában

9. ALBERTI, GIOVAN BATTISTA: L'uso delle particelle nella formula di correlazione. Προπον... Επειρα Maia 1. sz. 44—62.
10. ASTRUC, CHARLES: Deuxième édition du répertoire des bibliothèques et des catalogues de manuscrits grecs. BGB 1. sz. 157—164.
11. BAELEN, I.: L'Acropole pendant la guerre d'indépendance. I—II. BGB 1. sz. 114—155; 2. sz. 240—298
12. CHANTRAINE, P.: Grec Προβλεψής Maia, 1. sz. 17—22. [Szövegmagyarázat.]
13. DUNANT, MUELLE: La magie en Grèce. BGB 4. sz. 477—482.
14. GRONDIJS, L. H.: Sur la terminologie Dionysienne. BGB 4. sz. 438—447.
15. LAGORIO, GINA: H. D. F. Kitto „I Greci” (San-son). Maia 1. sz. 82—84.
16. LURIE, S. J.: Jeszcze o dekrecie ku czci Diofantosa (Még egyszer a Diofantos tiszteletére kiadott dekrétumról.) Meander 2. sz. 67.
17. MALTESE, DIEGO: Q. Catadella, La novella greca „Prolegomeni e testi in traduzioni originali (Napoli E. S. I., 1977). Il romanzo classico (Roma, Ed. Casini, 1958.) Maia 2. sz. 163—165.
18. MASON, P. G.: Cassandra. JHSt LXXIX. évf. 80—93. [Kassandra a görög irodalomban.]
19. ROMILLY, J. DE: Le classement des constitutions d'Hérodote a Aristote. REG 72. sz. 81—99.
20. ROVERI, ATTILIO: Vittorio de Falco, Studi sul

- tirocinio aristofaneo, Bc 3. sz. 286—299. [Részlet a közeljövőben megjelenésre kerülő I due teatri di Aristofane Civiltà teatrale ed. arte scenica (Firenze, Sansoni) c. kötetéből.]
42. STARNAWSKI, JERZY: Über die Aristophanes-Rezeption in Polen. Alt 1. sz. 49—54.
- ARISZTARKHOSZ 43. Erbsé, Hartmut: Über Aristarch's Iliasausgaben. He 3. sz. 275—303.
- ARISZTOTELÉSZ 44. Cesare, Raffaele: Joachim Storst: Zur Aristoteles-Sage im Mittelalter. ZRPh 1/2. sz. 140—142.
45. DAIN, A.: Plan d'édition d'Aristote. BGB 1. sz. 156—157.
46. GILBERT, ALLAN H.: Aristotele's ton' omoion (poetics 13.) Sph LVI. 1. sz. 1—6.
47. HAMLYN, D. W.: Aristotle's Account of Aesthetics in the De Anima. ClQu IX. 1. sz. 6—16.
48. KAPP, ERNST: Deum te scito esse? He 2. sz. 129—132. [Aristotelész Retorika, III. könyv, 2. fejezet.]
1. még olasz 171.
- DEMOKRITOSZ 49. Mugler, Ch.: Les théories de la vie et de la conscience chez Démocrite. RHA 1. sz. 7—38.
- DEMOSZTHENÉSZ 50. Albini, Umberto: [Dem.] XLII. 28—29. Phil 3/4. sz. 309—311. [Demoszthenész szövegmagyarázat.]
- EMPEDOKLÉSZ 51. Detienne, Marcel: La „démonologie” d'Empédocle. REG 72. sz. 1—17.
52. Ferens, Czesław: Empedokles i Blake. (Empedoklész és Blake) KWN 4. sz. 333.
1. még 154.
- EPIKUROSZ 53. Arrighetti, Graziano: A propositi di alcuni papiri del περί φιδεως di Epicuro. Phil 1/2. sz. 39—52.
- EURIPIDÉSZ 54. Longman, G. A.: Gnomologium Vatopedianum: the Euripidean Section. ClQu IX. 2. sz. 129—141.
55. SNELL, BRUNO: Zu Euripides' Phoenissen. He 1. sz. 7—12.
56. STROHM, HANS: Beobachtungen zum „Rhesos”. He 3. sz. 257—274. [„Rheosz” az attikai szinpadok kedvelt katonadarabja volt; keletkezésének ideje, jellemzése.]
- GRILLOZ 57. Ollier, F.: La renommé posthumus de Gryllus, Fils de Xénophon. BGB 4. sz. 425—437.
- HERODOTOSZ 58. Alberti, Giovan Battista: Il codice Laurenziano greco LXX, 6-e la traduzione latina di Erodoto di Lorenzo Valla. Maia 4. sz. 315—319.
59. Калинин, Д. — Бергер, А.: А. Доватур, повествовательный и научный стиль Геродота VDI 1. sz. 170—175.
60. Wikarjak, Jan: 'Apaxi Herodota. (Herodotos 'apaxi-a.) Meander 6. sz. 271.
- HIPPOKRATÉSZ 61. Diller, Hans: Der innere Zusammenhang der hippokratischen Schrift De victu. He 1. sz. 39—56.
- HEZIODOSZ 62. McKay, K. J.: Hesiod's rejuvenation. ClQu IX. 1. sz. 1—5.
- HOMÉROSZ 63. Attisani Bonanno, Teresa: Ulisse. Maia 2. sz. 132—161. [Homérosz Ulisszeszéről.]
64. Codino, Fausto: Sui rapporti fra l'Iliade e la storia. Be 1. sz. 1—14.
65. Djurić, D-t Miloš N.: Homer kao umetnik. (Homérosz mint művész) Savr 7. sz. 745—762.
66. Klinger, Witold: O hymnie homeryckim. (A homéroszi himnuszról) Tw 12. sz. 52.
67. Mühl, Peter. Von der: Die Kimmerier der Odyssee und Theopomp. MHe 3. sz. 145—151.
68. Schadewaldt, Wolfgang: Kleiderdinge zur Analyse der Odyssee. He 1. sz. 13—26.
69. Vogt, Ernst: Die Schrift vom Wettkampf Homers und Hesiods. RhM 3. sz. 192—221.
70. Wehrli, Fritz: Penelope und Telemachos. MHe 4. sz. 228—237.
71. Werner, Jürgen: Blauer Himmel bei Homer? FouFo 10. sz. 311—316. [Miért hiányzik a „kék ég” képe Homerosznál.]
1. még orosz 343.
- KALLIMAKHOSZ 72. Barber, E. A.: Callimachus, Fr. 567 Pfeiffer. ClRe IX. 2. sz. 101—102. [Az ἐπισχιδιον szó értelme Kallimakhosznál.]
73. Luck, Georg: Kids and Wolves. ClQu IX. 1. sz. 34—37. [Kallimakhosz fr. 202. 69—70 értelmezése.]
74. Zucker, Friedrich: Kallimakhosz ep. 20. Maia 2. sz. 87—88. [Szövegmagyarázat, versszöveg elemzése.]
- KSZENOFON 75. Козлова, Г. Г.: Ксенофонт эфесский, повесть о Габрокоме и Антии. VDI 1. sz. 175—177.
1. még ókori 57.
- LEUKIPPOSZ 76. Kerschensteiner, Julia: Zu Leukippos Al. He 4. sz. 441—448.
- LISZANDER 77. Albini, Umberto: I cataloghi di Lisandro. Maia 1. sz. 63—66.
- MENANDROSZ 78. Richter, Will: Menander, Dyskolos 885/6. Phil 3/4. sz. 317—319.
79. Diano, Carlo: Note in margine al Dyskolos di Menandro. Revisioni ed aggiunte. Maia 4. sz. 326—341.
80. Jacques, Jean-Marie: La résurrection du Dyskolos de Ménandre: ses conséquences. BGB 2. sz. 200—215.
81. Kassel, Rudolf: Vorschläge zum Text des Dyskolos. MHe 3. sz. 172—173.
82. Kassel, Rudolf: Zum Dyskolos. RhM 3. sz. 247—249.
83. Kraus, Walther: Zum Neuen Menander. RhM 2. sz. 147—156.
84. Luschkat, Otto: Ad Menandri Dyscolum (vv. 58 599., 160—166, 669) Phil 1/2. sz. 154—156.
85. Martin, Victor: Ménandre souche du théâtre comique occidental. ACI 1. sz. 186—200.
86. Paratore, Ettore: La prima commedia intera di Menandro. Fle 17. sz. [A Dyszkolosról.]
87. Schmid, Wolfgang: Menanders Dyskolos und die Timonlegende. RhM 2. sz. 157—182.
88. Schmid, Wolfgang: Menanders Dyskolos, Timonlegende und Peripatos. RhM 3. sz. 263—266.
89. Thierfelder, Andreas: Adnotationes in Menandri Dyscolum. RhM 2. sz. 141—146.
90. Zucker, Friedrich: Der Dyskolos des Menandros. WZJena 3. sz. 301—308.
1. még 182.
- PINDAROSZ 91. Dover, K. I.: Pindar. 'Olympian Odes' 6. 82—86. ClRe IX. 3. sz. 194—196.
92. Friedländer, Paul: Adnotationes. He 4. sz. 385—392. [I. A Pindarosz első piuthói költeményéhez írott dallam. II. Hestia Polyolbos.]
- PLATON 93. Hackforth, R.: Plato's Cosmogony (timaeus 28 Dff) ClQu IX. 1. sz. 17—22.
94. Lacey, A. R.: Plato's Sophist and the Forms. ClQu IX. 1. sz. 43—52.
1. még olasz 186.
- PLUTARKHOSZ 95. Cajoli, Vladimiro: Una nuova traduzione di Plutarco. Fle 1. sz.
96. Paratore, Ettore: Plutarco in una nuova veste italiana. Fle 6. sz. [P. Vite parallele — Carlo Carera új fordításában.]
1. még francia 118.
- PÜTHAGORASZ 97. Frenkian, Aram M.: Die Historia des Pythagoras. Maia 3. sz. 243—245.
1. még ókori 102.
- SZAFFO 98. Eisenberger, Herbert: Ein Beitrag zur Interpretation von Sapphos Fragment 16 LP. Phil 1/2. sz. 130—135.
99. Page, D. L.: The Sources of Stesichorus Fr. 74. (bergk) and Sappho fr. 2. 5. (L-P.). ClRe IX. 3. sz. 193—194.
- SZOFOKLÉSZ 100. Janssens, Émile: Die tragische Problematik bei Sophokles. Alt 4. sz. 213—223.
101. Richter, Will: Sophokles, Antigone 279. He 3. sz. 378—379.
1. még francia 120.
- SZOKRATÉSZ 102. Cavaignac, E.: Pythagore et Socrate. THE 2. sz. 246—248.
- SZÓLON 103. Büchner, Karl: Solons Musengericht. He 2. sz. 163—190.
- SZPEUSZIPPUSZ 104. Merlan, Philip: Zur Biographie des Speusippos. Phil 3/4. sz. 198—214.
- SZTRABO 105. Cook, J. M.: On stephanus byzantium' text of Strabo. JHSt LXXIX. 19—26.
- THEATETOSZ 106. Gow, A. S. F.: Epigrams by Theaetetus and Thymocles. ClRe IX. 1. sz. 5—7.
- THEOGNISZ 107. Davison, J. A.: Theognis 257—66. ClRe IX. 1. sz. 1—5.
- THEOKRITOSZ 108. Чистяков, Н. А.: Феокрит, Мокш, Бюн, Идилли и эпиграммы. VDI 2. sz. 179—183.
109. Irigoin, Jean: The text history of the Epigrams of Theocritus, de R. J. Smutny. RHE 1. sz. 57—62.

- THUKÜDIDÉSZ 110. Andrewes, A.: Thucydides on the Causes of the War. *ClQu IX.* 2. sz. 223—239.
ZENON 111. Baldry, H. C.: Zeno's Ideal State. *JHSt LXXIX.* 3—15.

LATIN IRODALOM

Általában

112. Bonaria, Mario: Dinastie di pantomimi latini. *Maia* 3. sz. 224—242.
113. Burger, M.: Le vers accentuel en bas-latin. *REL* 230—245.
114. Lana, Italo: Tendenze universalistiche nella letteratura di Roma antica. *C 3.* sz. 257—269.
115. Lundström, Sven: Übersetzungsschnitzer in der Römischen Literatur. *Alt 3.* sz. 162—171.
116. Marek, Hans Georg: Die Soziale Stellung des Schauspielers im alten Rom. *Alt 2.* sz. 101—111.
117. Peruzzi, Emilio: Un problema etimologico latino. *Maia* 3. sz. 212—223.
118. Schetter, Willi: Die Buchzahl der Argonautica des Valerius Flaccus. *Phil 3/4.* sz. 297—308.
1. még angol 273.
francia 71.
román 177.

Egyes írók

- APULEIUS 119. Bauer, Johannes, B.: Inter genua depositio capite (Apul. Met. 4, 24, 1). *He 3.* sz. 383—384.
120. Mucci, Renato: Le „Metamorfosi” di Apuleio. *Fle 16.* sz. 1. még német 381.
AUGUSTUS 121. Gelsomino, Remo: Il greco ed i grecismi di Augusto. *La vita private.* *Maia* 2. sz. 120—131.
122. Instinsky, Hans Ulrich: Ante me principem. *He 3.* sz. 380—381. [Augustus, Res gestae, 30, 1.]
CATULLUS 123. Buchheit, Vinzenz: Catullus Dichterkritik in c. 36. *He 3.* sz. 309—327.
124. Traiua, Alfonso: Catullo e i misterii. *C 3.* sz. 335—339.
125. Weinreich, Otto: Catull c. 60. *He 1.* sz. 75—90.
1. még amerikai 68.
francia 227.
CELSUS 126. Krenkel, Werner: Zu den Artes des Celsus. *Phil 1/2.* sz. 114—129.
CICERO 127. Béranger, Jean: Cicéron précurseur politique. *He 1.* sz. 103—117.
128. Bienkowski, Tadeusz: Teoria i praktyka proemium u Cyceirona. [A proemium elmélete és gyakorlata Cicerónál.] *Meander* 6. sz. 283.
129. Brozek, Hieczysław: Cyceirona memorial polityczny, do Cezara. (Cicero politikai naplója Cezarhoz) *Meander* 10. sz. 477.
130. Doynce, Pierre: Ciceron et César. *BGB 4.* sz. 483—500.
131. Fuchs, Harald: Eine Doppelfassung in Ciceros Catilinarischen Reden. *He 4.* sz. 463—469.
132. Guillemin, A. M.: Cicéron et Quintilien. *REL* 184—194.
133. Knoche, Ulrich: Cicero. Ein Mittler griechischer Geisteskultur. *He 1.* sz. 57—74.
134. Kumaniecki, K.: Tradition et apport personnel dans l'oeuvre de Cicéron. *REL* 171—183.
135. Skutsch, Otto: Kleinigkeiten zu Ciceros „Staat”. *Phil 1/2.* sz. 140—144.
136. Winniczuk, Lidia: Cicero o teatrze i o aktorach. (Cicero a színházról és a színészekről.) *Meander* 7. sz. 337.
137. Witort, Grazyna: Marek Tulliusz Cyceiron Jako poeta. (M. T. Cicero mint költő.) *Meander* 3. sz. 150.
1. még francia 238.
CLAUDIANUS 138. Hudson-Williams, A.: Additional Notes on Claudian. *ClQu IX.* 2. sz. 193—196.
CORNELIUS GALLUS 139. Winniczuk, Lidia: Korneliusz Gallus i Publiusz Ovidiusz Nazo. (Gallus és Ovidius.) *Meander* 4—5. sz. 223.
HORATIUS 140. Becker, Karl: Donarem pateras. *He 2.* sz. 212—222. [Horatius: Ad Censorinum (Carm. 4, 8)].
141. Harder, Richard: Über Horaz' Geleitgedicht für Vergil. *NDR 3.* sz. 524—530.

142. Henderson, Hanford: Two Odes by Horace and Baudelaire. *ML LXXIV.* 1. sz. 40—42.
143. Kells, J. H.: Two Notes on the 'Satires' of Horace. *ClRe IX.* 3. sz. 202—205.
144. Lagorio, Gina: Quinto Orazio Flacco Liriche, a cura di Roberto Lerici. Milano, 1957. *Maia* 3. sz. 246—248.
145. Nisbet, R. G. M.: Notes on Horace, Epistles. *ClQu IX.* 1. sz. 73—76.
146. Seel, Otto und Pöhlmann, Egert: Quantität und Wortakzent im horazischen Sapphiker Ein Beitrag zum Iktus-Problem. *Phil 3/4.* sz. 237—280.
1. még ókori 191.
JULIUS CAESAR 147. Ruch, M.: César, le Commentarius et la propagande autour de l'année 45. *BGB 4.* sz. 501—515.
1. még ókori 129, 130.
JUVENALIS 148. Jacoby, Felix: Zwei Doppelfassungen im Juvenaltex. *He 4.* sz. 449—462.
149. Pasoli, Elío: Augusto Serafini, Studio sulla satira di Giovenale. *C 2.* sz. 228—230.
LIVIUS 150. Ogilvie, R. M.: Livius Resartus. *ClQu IX.* 2. sz. 269—284. [Livius-kéziratok, kiadások problémái.]
LUCANUS 151. Axelson, Bertil: Eine Emendation zum Lukanetext (4, 578) *He 1.* sz. 127—128.
152. Pfligersdorffer, Georg: Lucan als Dichter des geistigen Widerstandes. *He 3.* sz. 344—377.
153. Zicari, Marcello: Quelques notes critiques sur Lucian et Martial. *BGB 4.* sz. 516—521.
LUCRETIVUS 154. Bollack, Jean: Lukrez und Empedokles. *DNR 4.* sz. 656—686.
155. Ernout, A.: Lucretiana. *RHE 1.* sz. 39—41. [De natura rerum-ról.]
156. Molyneux, J. H.: Lucretius 5.979. *ClQu IX.* sz. 164—165.
157. Müller, Gerhard: Die Problematik des Lucretiustextes seit Lachmann (Zweite Hälfte). *Phil 1/2.* sz. 53—86.
LYGDAMUS 1. ókori 166.
MARTIANUS Capella 158. Préaux, Jean-G.: Deux manuscrits gantois de Martianus Capella. *Sc (XIII)* 1. 15—21.
MARTIALIS 1. ókori 153.
MATERNUS Curiatus 159. Mattingly, Harold B.: The 'Domitius' of Curiatus Maternus. *ClRe IX.* 2. sz. 104—107.
OVIDIUS 160. Доватур, А. И.: 2000-летняя годовщина рождения Овидия. *VLU 8.* sz. 170—171.
161. Kenney, E. I.: Notes on Ovid: II. *ClQu IX.* 2. sz. 240—260. [Az első rész megjelent: *ClQu X(ote)* VIII. 54—66.]
162. Lenz, F. W.: Das pseudo-ovidische Gedicht De ventre. *Maia* 3. sz. 169—211.
163. Lenz, Friedrich Walter: Einführende Bemerkungen zu den mittelalterlichen Pseudo-Ovidiana. *Alt 3.* sz. 171—182.
164. Poschl, Viktor: Kephalos und Prokris in Ovids Metamorphosen. *He 3.* sz. 328—343.
165. Questa, Cesare: Ovidio nell' Ottoboniano Lat. 1469. *Sc (XIII)* 2. sz. 217—232.
166. Skutsch, Otto: Cum cecidit fato consul uter que pari. *Phil 1/2.* sz. 152—154. [Lygdamus fiatakkori Ovidius-utánzó törekvése.]
167. Triantaphyllopoulos, Johann: Nochmals zu Ars Amatoria 1. 168. *He 3.* sz. 381.
168. Turcan, Robert: A propos d'Ovide, Fast., II, 313—330. *REL* 195—203.
1. olasz 168.
ókori 139.
PETRONIUS 169. Rankin, H. D.: „Anat nam” in Petronius 56. 3. *He 3.* sz. 381—383.
PLAUTUS 170. Arnott, W. G.: The Author of the Greek Original of the Poenulus. *RhM 3.* sz. 252—262. [Plautus vigjátékáról.]
171. Drexler, Hans: Neue Plautinische Akzentstudien. *Maia* 4. sz. 260—314.
172. Hofmann, Walter: Der Schlachtbericht in Plautus: „Amphitro” (V. 203—261). *FouFo 7.* sz. 207—210.
PLINIUS 173. André, Jacques: Erreurs de traduction chez Pline l'ancien. *REL* 203—215.
PROPERTIUS 174. Thierfelder, Andreas: Zu drei Versen des Propertius. *He 4.* sz. 470—474.
1. még német 304.

- QUINTILIANUS 175. Fritz, Kurt von: Quomodo duabus demum vocalibus in se ipsas coeundi naturasit (Quintilian, Institutio Oratoria I. 4, 10 (11) He 1. sz. 118—126.
1. még ókori 132.
- SALLUSTIUS 176. La Penna, Antonio: Il significato dei proemi sallustiani I. Maia I. 1. sz. 23—43., II. 2. sz. 89—119.
177. Perl, Gerhard: Probleme der Sallust-Überlieferung. FouFo. 2. sz. 56—60.
- SENECA 178. Picchi, Mario: Le tragedie di Seneca tradotte da Ettore Paratore. Fle 20. sz. [Seneca: Tragedie. (Roma, Casini, 1956.)]
- SUETONIUS 179. Townend, Gavin: The Date of Composition of Suetonius' Caesares. ClQu IX. 2. sz. 285—293.
- TACITUS 180. Heybner, Heinz: Zu Tac. Ann. 15, 44, 4. He 2. sz. 223—230.
- TERENTIUS 181. Beare, W.: Contaminatio. ClRe IX. 1. sz. 7—11. [A contaminatio szó értelme Terentius prólogusaiban.]
182. Ludwig, Walther: Von Terenz zu Menander. Phil 1/2. sz. 1—38.
- TERTULLIANUS 183. Lehmann, Paul: Tertullian im Mittelalter. He 2. sz. 231—246.
184. Tibiletti, Carlo: Il proemio di Flora Seneca il Retore e Tertulliano. C 3. sz. 339—342.
- VERGILIUS 185. Adler, Alfred: Eneas and Lavine: Puer et Puella Senes. FR 1/2. sz. 73—91.
186. Alt, Karin: Instar (Verg. Aen. 6, 865). MHe 3. sz. 159—162.
187. Boyencé, Pierre: Portrait de Mécène. B&B 3. sz. 332—344.
188. Camps, W. A.: A Second Note on the Structure of the Aeneid. ClQu IX. 1. sz. 53—56.
189. Gustin, René: Le passé et l'habitude dans l'esthétique Virgilienne. ÉCl 4. sz. 362—368.
190. Krenkel, Werner: Zu Vergil, Ecl. 3, 104—105, und seinem Erklärer Asconius Pedianus. WZRoStock 1. sz. 27—32.
191. Wilkinson, L. P.: The Language of Virgil and Horace. ClQu IX. 2. sz. 181—192.
1. még ókori 141.

SZLÁV NYELVÜ IRODALOM

ÁLTALÁNOS SZLÁV IRODALOMTÖRTÉNET

1. [Angyal E.] Andjal A.: Nekoliko pitanja slovenskog baroka. (A szláv barokk néhány kérdése.) Pr 13—26.
2. Bielfeldt, H. H.: 10 Jahre Slawistik in der DDR. ZfSl XX. 5. sz. 645—646.
3. Jünger, H.: Slawistik und Literaturwissenschaft. ZfSl 4. sz. 475—498. [Az orosz és szovjet irodalom interpretációjához.]
4. Kačer, M.: Moszkvský sjezd slavistů. (A moszkvai szlaviszta kongresszus.) CL VII. 1. sz. 91—95.
5. Kurz, J.: Jagić, V.: Quattuor evangeliorum Code Zographensis. WSjB 163—169.
6. Penkert, H.: Hoffman, A.: Die Prager Zeitschrift „Ost und West“. ZfSl 1. sz. 133—141.
7. Sokolyszyn, A.: The First Slavic Printer of Cyrillic Characters. ASR XVIII. 1. sz. 88—94.
8. Sziklay L.: Die Anfänge der ungarischen Slawistik. ZfSl 5. sz. 647—673.
9. Wollman, F.: Metodika srovnávací literární vědy slovanské na IV. mezinárodním sjezdu slavistů. (A szláv összehasonlító irodalomtudomány módszere a szlaviszták IV. nemzetközi kongresszusán.) Sla XXVIII. 2. sz. 161—182.
10. Wollman, F.: „Srovnávací literatura“ na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě. (Az összehasonlító irodalom a szlaviszták IV. nemzetközi kongresszusán Moszkvában.) Sla XXVIII. 3. sz. 455—475.
11. Wollman, F.: Tzv. baroko v slovanských literaturách. (Az ún. barokk a szláv irodalmakban.) Sla XVIII. 4. sz. 533—554.
1. még német 151.
- délszláv 34.
6. Becker, Ch.: Raznočintsy: The Development of the Word and of the Concept. ASR XVIII. 63—74.
7. Гиленсон, Б.: Литература в свете «психоанализа». VL 1. sz. 184—194. [Amerikai freudisták munkáinak rövid áttekintése.]
8. Горбунова, Е.: Единство внутреннего и внешнего в конфликте. VL 11. sz. 22—44.
9. Дремов, А.: Безграничность предмета искусства. VL 12. sz. 106—128.
10. Drozda, M.: Názozy proti názorum v sovětské literární vede o fantazii a fantastice v realistickém umění. (Nézet nézet ellen a szovjet irodalomtudományban a fantázia és a fantasztikum szerepéről a realista művészetben) LN VIII. 46. sz.
11. Засурский, Я. Н.: Фрейдизм и литературная борьба в США. VMu 4. sz. 139—148.
12. К. А.: Против ревизионизма в искусстве и искусствознании. VoFl 3. sz. 170—175. „A modern művészet revizionizmus kritikája“ c. konferenciáról.]
13. Кожин, В.: Художественное творчество как «мышление в образах» VL 10. sz. 186—211.
14. Конрад, Н. И.: Проблемы современного сравнительного литературоведения. IAN 4. sz. 315—333.
15. Кораллов, М.: Путешествие без компаса. VL 3. sz. 222—227. (М. Верли: «Общее литературоведение». Изд. иностр. лит. М. 1957.)
16. Cusumano, Suzanne: Le troisième congrès des écrivains soviétiques. Ét 9. sz. 239—244.
17. Мейлах, Б.: Наследие Маркса и Энгельса и наука о литературе. VL 2. sz. 3—16. (А «К. Маркс и Ф. Энгельс об искусстве» c. könyvről.)
18. Метченко, А.: Живой опыт народа. LZs 88. sz. 1—3. [Az irodalom népszerűségéről.]
19. Мотылева, Т.: Интернациональный кругозор писателя. LG 51. sz. 3—4.
20. Неупокоева, И.: Проблема литературных связей и взаимодействия. VL 9. sz. 113—128.
21. Палиевский, П.: Уходящее мировоззрение. VL 3. sz. 237—243. [Az International Federation for modern Languages and Literatures „Science and Literature“ (Oxford, 1955.) c. könyvről.]
22. Парсаданов, Н.: Книга В. И. Ленина и вопросы эстетики. LZs 56. sz. 2. [A „Materializmus és empirikritizmus“ megjelenésének 50. évfordulójára.]
23. Плучек, В.: Героический век и сатира. LG 36. sz. 3.
24. Рыбák, J.: Literatura a život na moszkvském sjezdu. (Az irodalom és élet a moszkvai kongresszuson) LN VIII. 23. sz.
25. Самарин, Г.: О единстве литературы и фольклора. VL 12. sz. 166—173.
26. Смеу, Г.: Против ревизионистских извращений партийного руководства в искусстве и литера-

A SZOVJETI NŐ IRODALMA

Irodalomelmélet általában

1. Абрамович, Г.: Историзм в теории литературы. VL 3. sz. 130—144. [Az elméleti-irodalmi kutatások új profiljáról.]
2. Алферов, В.: Вопросы теории и истории литературы. Zv 6. sz. 216—217. (Б. Мейлах: «Вопросы литературы и эстетики» c. könyvről.)
3. Дмитриев, А.: Клара Цеткин о литературе. VL 4. sz. 204—208. [Recenzió az azonos című könyvről.]
4. Анисимов, И. И.: Против реакционных теорий современного литературоведения. VAN 10. sz. 34—45. [Buzgó és revizionista irodalomtudósok ellen.]
5. Асанов, Н.: О большой жизни и мелких частностях. LZs 121. sz. 3. [Az irodalom sokféleségéről szóló vitában.]

- type. VoFil 2. sz. 52—58. [Lenin „Pártszervezet és pártirodalom” c. cikkéből következő elméleti tételek védelme a lengyel és a jugoszláv revizionisták támadásaival szemben.]
27. Tertulian, N.: Lenin și etica intelectualului. (Lenin és az értelmiség vitája) VR 4. sz. 9—14.
28. Трифонова, Т.: Единство в многообрази. LG 35. sz. 3. [Hozzászólás az irodalom sokféleségéről folytatott vitához.]
29. Трифонова, Т.: Право на многообразие. LG 115. sz. 3—4. [Hozzászólás az irodalom sokféleségéről folytatott vitához.]
30. Ушаков, А.: Сила смеха. VL 4. sz. 230—233. (Ю. Боров: «О комическом» c. könyvéről.)
31. Фетисов, М. И.: Многонациональное единство советской литературы. I. sz. 1. sz. 34—47.
32. Фохт, У. Р.: Внутренние закономерности историко-литературного развития. IAN 2. sz. 115—130. [Az „életkeltés”, a „folytatás”, a „felhasználás” és az „ellentétbe-állítás” — mint az irodalmi fejlődés törvényszerű kapcsolatairól. A „folyamat” és az „átmenet” kérdései.]
33. Хабин, В. Н.: Важнейшие задачи и проблемы литературоведения. VMU 3. sz. 179—185.
34. Cvekl, J.: K teoretickému přínosu XXI. sjezdu KSSS. (Az SZKP XXI. kongresszusának elméleti anyagáról) LN VIII. 12. sz.
35. Щербина, В. Р.: «Материализм и эмпириокритицизм» В. И. Ленина и вопросы литературоведения. IAN 4. sz. 300—314.
36. Щербина, В.: О революционной перспективе в литературе. Zv I. 10. sz. 180—185.; II. 11. sz. 190—194.
37. Щербина, В.: Партийность и гуманизм. Zn 4. sz. 172—186.
- Estétika*
38. Андреев, Л.: Эстетика абсурдного мира. VL 2. sz. 180—191. [R.—M. Altérés: „Portrait de notre héros. Essai sur le roman actuel” Paris. 194? „La révolte des écrivains d'aujourd'hui” P. 1949; „Bilan littéraire du XX^e siècle, P. 1956. c. könyvéről.]
39. Бельский, И.: Серьезные упущения. VL 8. sz. 209—213. [Elehanov: „Irodalom és esztétika” c. könyvről.]
40. Berkov, P. N.: Aus der Geschichte der Ästhetik in Russland an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert. WZ Greifswald, 5/6. sz. 435—442.
41. Гилелсон, Б.: В замкнутом кругу модернистской эстетики. VL 9. sz. 168—179. [A „The Journal of Aesthetics and Art Criticism”-ről.]
42. Евнина, Е.: Судьбы экзистенциалистского романа. VL 4. sz. 109—140.
43. Егоров, А.: Впади разума. VL 8. sz. 55—77. [Buzságy esztétikai irányzatokról. — Freudizmus — intuitívizmus és miszticizmus — egzisztencializmus.]
44. Егоров, А. Г.: Ленинская теория отражения и современный ревизионизм в эстетике. VoFil 5. sz. 67—82. [A „Materializmus és empiriokritikizmus” tanulságai. — A valóság tükrözése a művészetben és a művészet eltárgyiasítása a revizionisták által — Objektív igazság a művészetben és a ревизионизmus szubjektív gnoszeológiája. — A tükrözésmélelet és a kommunista pártosság a művészetben.]
45. Зелинский, К.: Тема современности и проблемы литературной эстетики. VL 4. sz. 66—82.
46. Землянова, Л. М.: Новейшие идеалистические теории в современной американской эстетике. VoFil 4. sz. 85—92. [Az amerikai buzsaó esztétika szubjektív idealizmusa és annak különböző megjelenési formái: a freudizmus, a szimbolizmus, az „új kritika”, a pragmatizmus, a neopozitívizmus.]
47. Иезуитов, А.: Маркс и Фейербах. VL 1. sz. 55—83. [Esztétikai kérdések a „Gazdasági-filozófiai kéziratokban” (1844).]
48. Кедрина, З.: О мастерстве композиции. LG 28. sz. 3—4.
49. Лившиц, Мих.: Лабиринт эстетического модернизма. LG 72. sz. 4. [Hartmann „Esztétika” c. könyvéről.]
50. Назаренко, В.: Еще раз о языке искусства. VL 10. sz. 105—116. [A szó és a kép az irodalomban.]
51. Недошивин, Г. А.: Против чуждых идейных

- влияний в эстетике. VoFil 3. sz. 63—75. [Vidmar, Lukács, W. Harich, Lefebvre, Hu Fin, Jean Kott revizionista nézetei ellen.]
52. Николаев, Н. Н.: Актуальные вопросы эстетики. VoFil 6. sz. 169—172. [A „Проблемы эстетики” (1959) c. tanulmánykötetről.]
53. Палеивский, П.: Образ или «словесная ткань» VL 11. sz. 84—99. [A „szó és kép az irodalomban” c. vitához.]
54. Пустовойт, П.: Через жизнь — к слову. VL 8. sz. 109—120. [A szó és a kép a műalkotásban.]
55. Робинсон, А.—Эльсберг, Я.: Проблема характера в древнерусской литературе. VL 9. sz. 225—230. (Д. С. Лихачев: «Человек в литературе древней Руси». М.—Л. 1958.)
56. Тюнькин, К.: Важная проблема революционно-демократической эстетики. VL 7. sz. 227—231. (З. В. Смирнова: «Вопросы художественного творчества в эстетике русских революционных демократов». М. 1958.)
57. Хватов, А.: Пути изображения характера. Ne 7. sz. 199—206. [Jellembrázolás a szovjet írók új műveiben.]
58. Эльсберг, Я.: Не так-то просто... LG 25. sz. 3. [A művészség és az eszmiség különválasztása ellen — a többi cikk Lukács György nézeteiről.] I. még orosz 826, 627. cseh 25, 55. bolgár 11.

Kritika

59. Metódy a cesty sovietskej literatúry. (A szovjet irodalom módszere és útjai) KZ XIV. I. 21. sz.; II. 22. sz. [A szovjet írók III. kongresszusának vitájából.]
60. Sarcinile literaturii sovietice în construcția comunistă. I. Raportul lui A. A. Surkov. (A szovjet irodalom feladatai a kommunizmus építésében. A Szurkov beszámolója.) GL VI. I. 21. sz.; II. 22. sz.
61. Slujirea poporului — înalta menire a scriitorilor sovietici. (A nép szolgálatá — a szovjet írók legmagasabb hivatása.) SZG VI. 22. sz. [Hruscov beszéde a kongresszuson.]
62. III. Sjezd sovětských spisovatelů. (A szovjet írók III. Kongresszusa) SvětLit 5. sz. 193—218. [Több felszólalás szövegével.]
63. Scriitorii sovietici și eroul pozitiv. (A szovjet írók és a pozitív hős) GL VI. 28. sz.
64. Cel de-al III-lea congres al scriitorilor din U. R. S. S. Cuvîntul de deschidere rostit de K. A. Fedin. (A Szovjet Írók III. kongresszusa. Fegyén megnyitóbeszéde.) GL VI. 21. sz.
65. Alicata, M.: Literatura sovietica e costruzione del comunismo. Ri 6. sz. 451—452. [A szovjet irodalom újabb nagy eredményeiről, a III. szovjet írókongresszusról; a párt és az irodalom kapcsolatáról.]
66. Ambrogio, I.: Il dibattito letterario nell' URSS. Soc. 4. sz. 749—767. [Az 1959. május 18—23-ig tartott III. szovjet írókongresszusról.]
67. V. D.: Pfitoky proud mohutni. (Hatalmas folyam mellékfolyói.) LN VIII. 14. sz. [Néhány szovjet vitáról.]
68. Гайсарьян, С.: Читая критический сборник. LG 121. sz. 3. [„A szovjet irodalom magas eszmiségeért” M. 1959. (За высокую идейность советской литературы) c. cikkgyűjteményről.]
69. Гей, Н.: Современность и художественность. VL 7. sz. 51—70. [Az irodalomkritika feladatairól.]
70. Гершкович, З.: Творческий марксизм и пустоты ревизионизма. Zv 4. sz. 123—139.
71. Гудайтис—Гузявичюс, А.: Честь бойца. LG 127. sz. 1—3. [A kritika feladatairól.]
72. Ермилов, В.: Некоторые задачи литературоведения и критики. LZs 58. sz. 2. [A szovjet írók III. kongresszusa kapcsán.]
73. Lindsay, J.: How Soviet Writers See Themselves. M. XII. 9. sz. 21—30.
74. Серебровская, Е.: Бойцы остаются бойцами. LG 123. sz. 3. [A kritika feladatairól.]
75. Смирнов, С. С.: Заметки о критике. LG 98. sz. 1—2.
76. Шкерин, М.: В защиту критики. LZs 37. sz. [Hozzászólás a kritikai vitához.]

77. Творческая практика и теоретическая мысль. VL 6. sz. 61—92. [A szocialista realizmus kérdéseit megvitató össz-szövetségi ülésről.]
78. Теория и практика литературы. LG 31. sz. 1—3. [A szocialista realizmus kérdéseit megvitató össz-szövetségi ülés végkövetkeztetéseiről.]
79. Художественная практика и литературная теория. LZs 32. sz. 1. [A szocialista realizmus problémáiról tartott ülés végkövetkeztetéseiről.]
80. Бернштейн, И.: Дискуссия о социалистическом реализме в Чехословакии. VL 12. sz. 97—105.
81. Благой, Д.: Сила русского реализма. LZs 93. sz. 1—3. [A szerző «Особенности русского реализма XIX века» c. tanulmányának rövidített változata.]
82. Бурсов, Б.: Писатель как творческая индивидуальность. Zv 6. sz. 185—199. [Első rész. — A szocialista realizmusról tartott össz-szövetségi ülés beszámolója alapján.]
83. Бурсов, Б.: Писатель как творческая индивидуальность. Zv 8. sz. 186—207. [Második rész. — A szocialista realizmusról tartott össz-szövetségi ülés beszámolója alapján.]
84. Гуральник, У. А.: Обсуждение проблем социалистического реализма. VAN 6. sz. 129—130.
85. Гус, М.: Логика истории и литература. Zn 3. sz. 188—203. [Történeti áttekintés, majd a szocialista realizmus kérdései.]
86. Днепров, В.: Современный критический реализм и проблема новаторства. VL 2. sz. 40—70. [Hemingway, Remarque, Moravia, Robbe-Grillet.]
87. Добин, Е.: Реализм и героика. LG 27. sz. 3.
88. Еремин, И.: К спорам о реализме древнерусской литературы. RUL 4. sz. 3—8.
89. Зелинский, К.—Брейтбург, Г.: Социалистический реализм и неореализм. LG 126. sz. 3—4.
90. Иванов, В.: Об исходных позициях социалистического реализма. Zn 5. sz. 163—176. [A szocialista realizmus, mint minőségileg új realista módszer.]
91. Ивашенко, А. Ф.: О социалистическом реализме в зарубежных литературах. IAN 6. sz. 500—507.
92. Ивашенко, А.: Социалистический реализм и современная зарубежная литература. VL 5. sz. 77—103.
93. KACER, M.: Čtvero, stekání s ruským realismem. (Négy találkozás az orosz realizmussal) ČL VII. 3. sz. 327—330.
94. Кипинович, Е.: Мировоззрение художника. Zn 5. sz. 177—195. [A szocialista realizmus klasszikusainak — Gorkij, A. Tolsztoj — elemzése, a revizionista nézetek (Lukács) elleni küzdelem.]
95. Михайловский, Б. В.: Проблемы конкретно-исторического изучения социалистического реализма. VMU 3. sz. 3—17. [Gorkij — Brecht — Majakovszkij harca a konkrét ábrázolásért.]
96. Мотылева, Т.: О реализме и условности. VL 8. sz. 78—89. [Válasz Фрадкин-nak. Ld. VL 6. sz.]
97. Назаренко, В.: Стих. Мысль. Жизнь. Zv 2. sz. 194—207. [Eszrevételek a szocialista realista költészet művészi újszerűségéről.]
98. Новиченко, Л.: О многообразии художественных форм и стилей в литературе социалистического реализма. VL 5. sz. 43—76.
99. Панков, В.: Народное и человеческое. Zn 9. sz. 193—211. [A nép és személyiség ábrázolásának problémája a szocialista realista irodalomban.]
100. Пермяков, С. М.: За социалистический реализм, против фальсификации ревизионистов. VoFil 4. sz. 148—155. [A szovjet írók két kongresszusa közt eltelt időben a szovjet folyóiratokban megjelent cikkekre szemléje.]
101. Пюриков, Ю. Б.—Николаев, Д. Н.: За новый этап в теории социалистического реализма. Ls 3. sz. 11—24. [A szocialista realizmus kérdéseiről tartott össz-szövetségi ülés végkövetkeztetéseiről.]
102. Skatersčikov, V.: Križiacke fažemie revizionistov proti realizmu. (A revizionisták keresztshadjárata a realizmus ellen) KŽ XIV. 5. sz.
103. Сучков, Б.: Реальный гуманизм. Zn 9. sz. 175

- 192. [A szocialista realizmus és a humanizmus viszonyáról.]
104. Ушаков, А.: Всесоюзное совещание по вопросам социалистического реализма. IAN 4. sz. 382—386.
105. Фрадкин, И.: Реплика Т. Мотылевой. VL 6. sz. 48—70. [A XX. sz.-i realizmus kérdéseiről.]
106. Шаргина, Л. Б.: Социалистический реализм в зарубежной литературе. VAN 2. sz. 111—112.
107. Шкловский, Б.: Несколько слов о реализме у нас и на западе. XM 8. sz. 196—211. [Az elveszett nemzedék művészetéről.]
108. Щербина, В.: Источник вдохновения. LZs 48. sz. 2—3. [Lenin nézeteiről a művészeteket illetően, s a szocialista realista irodalomról.]
109. Щербина, В.: Съезд писателей и некоторые вопросы теории. VL 9. sz. 3—19. [A szocialista realizmus problémái. — Pozitív hős — történetiség; forradalmi fejlődés — aktív tükrözés — haladó hagyományok — pártosság és objektivitás.]
110. Щербина, В.: Человек и эпоха. Zn 11. sz. 191—207. [Pozitív hős — szocialista realizmus és a romantika viszonya — az irodalom sétköltsége.]
111. Эльсберг, Я.: Новаторство. LZs 10. sz. 2—3. [A szocialista realizmus és az újítás kérdése.]
112. Эльсберг, Я.: Классическое наследие и художественное новаторство литературы социалистического реализма. VL 4. sz. 83—108.
113. Elsberg, J. E.: Problémny realizmu a ulohy literárnej vedy (I—II.) (A realizmus és az irodalomtudomány feladata) SL VI. 1. 3. sz. 308—330. II. 4. sz. 442—463.

Műfajelmélet és stílus kutatás

114. Абрамович, А. В.: О сюжете в детской литературе. VMU 4. sz. 85—99.
115. Bob, J.: Nové tóny sovietskej prózy (A szovjet próza új színei) KŽ XIV. 45. sz.
116. Богуславский, А. О.—Диев, В. А.: Основные тенденции развития русской советской драматургии 1917—1941 гг. IAN 1. sz. 9—26.
117. Боров, Ю.: Жанры советской драматургии. VL 7. sz. 200—204.
118. Бузник, В.: Лирическая поэзия наших дней. RUL 1. sz. 89—107.
119. Диев, В. Л.—Жегалов, Н.: Из опыта советской драматургии. VL 3. sz. 205—212. (Головащенко, Ю.: «Героика гражданского войны в советской драматургии» c. könyvről.)
120. Drozd, M.: Socialistické kvality sovietské prózy. (A szovjet próza szocialista kvalitásai) LN VIII. 20. sz.
121. Ерилово, Е.: Основы русского стихосложения. VL 6. sz. 236—241. (Холщевников, В. Е.: «Основы русского стихосложения» 1958. c. könyvről.)
122. Ефимов, А.: Образная речь художественного произведения. VL 8. sz. 91—108.
123. Жак, Л.: Советский очерк и его исследователи. VL 6. sz. 207—217. («Пути советского очерка», Л. 1958. «Об очерке», М. 1958.)
124. Карасев, П. С.: Проблемы языка и стиля художественной литературы. VLU 20. sz. 151—152.
125. Манн, Ю.: Жанр больших возможностей. VL 9. sz. 41—59. [Az életrajzi regényről.]
126. Michálek, J.: Voprosy izučeniaj eposa narodov SSSR (Sbornik štúdií) (A Szovjetunió népei eposzáinak elméleti kérdései) (Tanulmánygyűjtemény) ČE VII. 4. sz. 424—425.
127. Нагибин, Ю.: Деталь в рассказе. IG 107. sz. 3.
128. Поляк, Л.: Мастерство критика. VL 9. sz. 91—112. [A nyelv és a stílus bírálatáról.]
129. Сельвинский, И.: Углубить консолидацию! LG 4. sz. 2. [Verstani kérdésekkel foglalkozó vitákról, orosz és szovjet klasszikusokból vett példák elemzéséről.]
130. Тoman, H.: Фантазировать и знать. LZs 149. sz. 3. [A tudományos-fantasztikus irodalomról.]
131. Турбин, В.: Что же такое стиль художественного произведения? VL 10. sz. 117—134.
132. Шкерин, М.: Заглянем в будущее. LZs 129. sz. 1—3. (A szovjet fantasztikus regényekről.)

OROSZ-SZOVJET IRODALOM

Szovjet irodalomtörténet

133. Beitz, W.: Zu einigen Interpretationen der Sowjetliteratur in den USA. ZfSl 4. sz. 506—518.
134. Black, C. E. (és mások): An Appraisal of Russian Studies in the United States. ASR XVIII. 3. sz. 417—444.
135. Botez, D.: Măreața literatură sovietică. (A nagyszerű szovjet irodalom) GL VI. 21. sz.
136. Бочаров, А.: Первый том. LG 111. sz. 2—3. (Az (История русской советской литературы.) c. műről)
137. Vaillant, A.: L'histoire de Basile aux cheveux d'or. Pr 237—240.
138. Gibian, G.: Soviet Books After the Thaw. NR 141. évf. 20. sz. 17. (Az „olvasás” szó utalás az Erenburg-regényre, — itt a XX. kongresszus utáni fordulatot jelenti.)
139. Динев, П.: Човекът в литературата на стара Русия. IM 2. sz. 126—129.
140. Drozda, M.: Za poznáním hrdiny. (A hős megismeréséről.) SvětLit 4. sz. 207—218. („Co se dres děje v sovětské literatuře? — Mi történik ma a szovjet irodalomban?)
141. Дымшин, А.: Поэзия революционной бури. LZs 92. sz. 3. (A «Пролетарские поэты первых лет советской эпохи.» c. könyvről)
142. Капусто, Ю.: Они остались молодыми. NM 4. sz. 260—264. (A Honvéd Híroiban hősi halált halt költők verseinek gyűjteménye.)
143. Каретникова, М.: Факты жизненные и факты литературные. VL 2. sz. 238—243. (A «Проблемы истории литературы» Изд. АН СССР, М. 1958. c. tanulmánykötetéről)
144. Кузьмина, В. Д.: Русский демократический театр XVIII века. Sla XXVIII. 1. sz. 85—90.
145. Lacote, René: Poètes russes. LFr 798. sz.
146. Лисица, Б.—Серебряков, Е.: В одном строю. Ne 10. sz. 191—196. (A szovjet írók műveinek elterjedése és hatása.)
147. Lokys, D.: 25 Jahre «Библиотека поэта» — ein bedeutendes sowjetisches Editions-Jubiläum. ZfSl 1. sz. 111—112.
148. Maichel, K.: Listing of Printed Materials in the USSR. ASR XVIII. 1. sz. 95—110.
149. Масчан, С.: Коллекция автографов. VL 10. sz. 245—246. (Szovjet írók autográfjai Gorkijtól Tvardovszkijig.)
150. Novicov, M.: Potentialul creator al literaturii sovietice contemporane. (A mai szovjet irodalom alkotó lehetőségei.) Cont 44. sz.
151. Nowakowski, R.: Ewolucja prozy radzieckiej. (A szovjet próza fejlődése) ZL 45. 48. sz.
152. Osockij, V.: Nová sovětská próza. (Az új szovjet próza) Kultura III. 27. sz.
153. Павловский, А.: Жизнь и литература. (Заметки о прозе 1955—1958) RUL t. 1. sz. 39—54.
154. Peukert, H.: Materialien zur Pflege der Sowjetdramatik auf Thüringer Bühnen. WZJena 1/2. sz. 167—172.
155. Pozdnev, A. V.: La poésie des chansons russes aux XVII^e et XVIII^e siècle. REST 1—4. sz. 24—40.
156. Runge, Dr. K.: Einige Bemerkungen zur Frage der Wechselbeziehung zwischen russischer Literatur und Volksdichtung im 19. Jahrhundert. WZGreifswald 5/6. sz. 527—530.
157. Slimák, I.: Literatúra a súčasnosť. (Irodalom és jelenkor) KZ XIV. 6. sz. (Az új szovjet prózáról.)
158. Surkov, A. A.: Ůkoly sovětské literatury. (A szovjet irodalom feladatai) LN VIII. 21. sz.
159. Philippide, A.: Insemnăitatea poeziei sovietice. (A szovjet költészet jelentősége) GL VI. 42. sz. 1.
160. Nincu, D.: Actualitatea si scriitorul. (Az aktualitás és az író) VR 12. sz. 159—163. (A szovjet irodalom problémáiról.)
161. Nincu, D.: Exigentă, combativitate, varietate. (Ígényesség, harci készség, változatosság) VR 11. sz. 165—168. (A szovjet irodalmi életéről.)
162. Ходюк, А.: Край родной. Ne 5. sz. 184—188. (A mai írók területi almanachjáról és gyűjteményeiről.)
163. Швецова, Л.: У истоков советской поэзии.

- VL 7. sz. 197—200. (A 20-as évek orosz szovjet költészetének történetéből.)
64. Jugin, A.: Prvý sjazd spisovatelův ruskej federácie. (Az orosz föderáció íróinak első ülése.) KZ XIV. 1. sz.
165. Jungmann, M.: Ve sporech vyhrává pravda. (A vitában az igazság nyer) LN VIII. 34. sz. (A szovjet irodalom legújabb alkotásairól.)

Orosz irodalom története

166. Летопись русской журналистики. IG 106. sz. 3. «Русская периодическая печать 1702—1894» — c. könyvről.)
167. Памятники древнерусской письменности. LZs 63. sz. 4.
168. Ценные рукописные находки. LZs 88. sz. 4. (Régi orosz irodalmi emlékek kéziratainak megtalálásáról.)
169. Адрианова-Перец, В. П.—Кузьмина, В. П.: Русский демократический театр XVIII в. IAN 1. sz. 82—85. (Recenzió.)
170. Азбелев, С.: О художественном методе древнерусской литературы. RUL 4. sz. 9—22.
171. Азбелев, С.: Четвертое всесоюзное совещание по древнерусской литературе. IAN 6. sz. 549—554.
172. Ангелов, Б. Ст.: Няком въпроси из историята на старите славянски литератури. (A régi szláv irodalmak történetének néhány kérdése) LM 5. sz. 128—138.
173. Афанасьев, В.: Стихи поэтов XIX века. VL 12. sz. 203—207. («Русские поэты XIX века» Хрестоматия. Сост. Н. М. Гайденков. М. 1958.)
174. Благой, Д. Д.: Основные линии развития русской литературы первой половины XIX века. IAN 3. sz. 217—238.
175. Бушканец, Е.: Нелегальная революционная поэзия 1860 годов. RUL 1. sz. 129—143.
176. Бялый, Г.—Ямпольский, И.: Ценные исследования. LZS 49. sz. 3. (Скафтымов: «Статьи о русской литературе» (1958) c. könyvről.)
177. Вильчинский, В.: «Имя пушкинского дома»... LZs 84. sz. 4.
178. Wytzens, G.: Lettenbauer, Wilhelm: Russische Literaturgeschichte. WSJb 205. (Recenzió.)
179. Woltner, M.: Die altrussische Literatur im Spiegelbild der Forschung, Teil v. ZSIFh 1. sz. 190—211.
180. Гинзбург, Л.: Актуальная книга о русских классиках. VL 11. sz. 221—226. (Скафтымов: «Статьи о русской литературе».)
181. Grasshoff, H.: Neue sowjetische Beiträge zur Geschichte der russischen Literatur des 18. Jahrhunderts. ZfSl 3. sz. 431—443.
182. Динев, П.: Човекът в литературата на стара русия. (Az ember a régi Oroszország irodalmában) LM 2. sz. 126—130. (Лихачев: «Человек в литературе древней Руси» М.—Л. 1958. c. könyvről.)
183. Зайцев, Вл.: Исследования в области древнерусской литературы. VL 7. sz. 216—222. («Труды Отдела древнерусской литературы» тт. XIV и XV, 1958.)
184. Caruthers, O.: The Young Reader in Russia. NYZBR máj. 10.
185. Кузьменко, А.: Рукописный сборник первой половины XIX века. VL 10. sz. 249.
186. Лавреций, А.: Саратовский литературоведческий сборник. VL 3. sz. 213—219. («Ученые записки» т. 56. 1957.)
187. Лешуков, Г.: Рукописям — семьсот лет. LZs 95. sz. 4. (Jaroszlavi kéziratai.)
188. Львова, Г.: В Центральном Государственном литературном Архиве (ЦГАЛИ) VL 2. sz. 254—256.
189. Макогоненко, Г.: Русское просвещение и литературные направления 18 века. RUL 4. sz. 23—53.
190. Оксман, Ю. Г.: А. П. Скафтымов. Статьи о русской литературе. IAN 6. sz. 537—539. (Recenzió.)
191. Pighi, G. B.: Il Cantare della gesta di Igor. C 2. sz. 212—215. Roman Jacobson kiadásában, Renato Roggioli fordításában, jegyzeteivel s előszavával

- (Torino, Einaudi, 1954.) megjelent kötet ismertetése, ill. az Igor-ének méltatása, elemzése.]
192. Плоткин, Л.: Первый том «Истории русской советской литературы. VL 10. sz. 135—151. (Recenzió.)
193. Reeve, Helen S.: Utopian Socialism in Russian Literature: 1840's—1860's. ASR XVIII. 3. sz. 374—393.
194. Pustovojt, P. G.: Sokolov, A. N.: Очерки по истории русской поэмы XVIII и первой половины XIX века. ZfSI 3. sz. 447—453. (Recenzió.)
195. Юрийков, Б.: Новые материалы о русских революционных демократах. K 11 sz. 112—116. (Lenin kiadatlan jegyzetei Csernisevskijről.)
196. Salisbury, H.: Book Notes from Russia. NYTBR aug. 9.
197. Самарин, Р. М.: К вопросу о русско-немецких литературных отношениях в XIX—XX вв. VMU 3. sz. 55—60.
198. Серман: Образ человека в литературе древней Руси. NM 8. sz. 254—257. (Lihacsov D. C. Embet Ó-oroszország irodalmában c. könyvéről.)
199. Смирнский, Б.: Стихотворения поэтов — петрашевцев. VL 7. sz. 209—212. (Recenzió.)
200. Совалин, В. Л.: К столетию журнала «Искра». LZs 7. sz. 4. (A múlt századi szatirikus folyóiratról.)
201. Трифонов, Н.: Удачи и просчеты большого труда. LZs 90. sz. 3. (Az «История русской советской литературы» I. kötetéről.)
202. Ухалов, Е.: Досадные неточности. LZs 147. sz. 3. (A «Русская периодическая печать (1702—1894)» c. könyvről.)
203. Федоренко, Н. Т.: Изучение китайской литературы в СССР. IAN 5. sz. 393—406.
204. Хрящев, В.: Домик на Волге. LZs 72. sz. 2. (Egy földesúri kastélyról, amelyet Uspenszkij, Korolenko, Mamin-Szibirjak, Kuprin látogatott.)
205. Черняк, А.: Журнал русских студентов в Гейдельберге. VL 1. sz. 173—183.
206. Шемелева, М. И.: Предыстория литературного кружка «Среда». VLU 14. sz. 58—70.
207. Яковкина, Н. И.: Из истории распространения произведений русских революционных демократов в Сербии. VLU 14. sz. 113—118. L. még lengyel 84. cseh 4, 7, 11, 239.
- Szovjet-orosz irodalom kapcsolatai*
1. még német 39, 82, 255, 294, 307, 340, 364. francia 75, 477. román 1, 5, 6, 9, 24, 35, 38, 66, 70, 191, 218. egyéb szovjet 29. lengyel 82. cseh 209, 266, 331. bolgár 9, 20, 34, 51. kínai 54.
- Egyes írók*
- ABRAMOV
1. orosz 475.
- AKSZAKOV, Sz. G.
208. Любич, Н.: Забытые и неизвестные страницы. VL 5. sz. 145—158. (Akszakov halálának 100. évfordulójára.)
209. Машинский, С.: Большой и добрый талант. LZs 55. sz. 3. (Akszakov halálának 100. évfordulójára.)
210. Машинский, С. И.: Из истории цензурной деятельности С. Т. Аксанова. IAN 3. sz. 239—252.
211. Соколов-Микитов, И.: Жемчуга чистого слова. LG 56. sz. 2. (Akszakovról, halálának 100. évfordulóján.)
212. Машинский, С.: С. Т. Аксаков и русский театр. O 5. sz. 174—184.
213. Молчанов, В. С.: По аксаковским местам. LZs 55. sz. 3.
214. Пахомов, Н. П.: С дарственной надписью Н. В. Гоголя. LZs 53. sz. 3. (Akszakov és Gogol kapcsolatairól.)
215. Пигарев, К.: С. Т. Аксаков. Ls 3. sz. 87—90.
216. Соколов-Микитов, И.: Полная и нерушимая правдивость. Ne 5. sz. 194. (Akszakov halálának 100. évfordulójához.)
- ANDREJEV, L.
1. orosz 398.
- ASZJEV, N. N.
217. Саранов, Б.: «Веселое звание поэта»... NM 6. sz. 225—232. (Aszjev lírájáról.)
218. Лесневский, С.: Выросли мы в пламени... O 6. sz. 201—207. (Aszjev alkotásáról.)
- BAGRICKIJ, E. 219. Коваленков, А.: Эдуард Багрицкий. Zn 1. sz. 223—228.
- BAZSOV, P. P. 220. Степанов, А.: Словесная живопись Бажова. VL 8. sz. 203—202. (P. P. Гельгардт: «Стиль сказов Бажова». Пермь, 1958.)
- BARATINSZKIJ, J. A. 221. Бейсов, П.: Воспоминания Н. Коншина о Баратынском. RuL 3. sz. 126—132.
- BELINSZKIJ, V. G. 222. Ганичева, В. И.: Белинский о некоторых особенностях русской лирики 1840-х годов. VLU 8. sz. 76—89.
223. Körpe, W.: Belinskij's Ansichten, über George Sand. ZfSI 1. sz. 15—27.
224. Лиманцева, С. Н.: Проблема трагического в критике Белинского. VMU 3. sz. 19—44.
225. Matušorá, H.: Béliński ve 20. században. LN VIII. 43. sz.
226. Переверзев, В.: Трагедия В. Г. Белинского «Дмитрий Калинин». VL 8. sz. 164—177. I. még német 260.
- BERGOLC, O.: 227. Павловский, А. Поэзия народного мужества и гнева. RuL 3. sz. 79—88. (Bergolc Olga munkásságáról.)
- BLOK, A. Библиография Александра Блока. LZs 114. sz. 4. (Recenzió.)
229. Новые материалы о А. Блоке. LZs 7. sz. 4.
230. Даскалова, Е.: Александр Блок за освобождением на България в поэмата «Възмездие». (A. B. Bulgária felszabadulásáról a „V.” c. költeményben.) LM 1. sz. 78—90.
231. Долгополов, Л.: «Возмездие», незавершенная поэма А. Блока. RuL 4. sz. 146—170.
232. Yulin, H.: Alexandre Blok, poète voyant. Cr 142. sz. 214—227.
233. Кирпотин, В.: Полемический подтекст «Соловьиного сада». VL 6. sz. 178—181. (Blok verséről.)
234. Nedeljkovic, Dr.: Književni pogledi Aleksandra Bloka. (A. Blok irodalmi nézetei) Savr 1. sz. 61—81.
235. Pavlovic, M.: Aleksandar Blok. LMS 384. sz. 421—443.
236. Штур, С.: «Двенадцать» А. Блока. NM 1. sz. 231.
- BOGDANOV, A. 237. Жак, Л.: Заметки об А. Богданове. VL 11. sz. 194—197.
- BONDAREV, J. 238. Бакалов, Г.: Новая повесть Ю. Бондарева. NM 7. sz. 249—255. (Az utolsó sortűzek e. elbeszéléséről.)
- BRJUSZOV, V. J. 239. Григорьян, К.: Незавершенная статья В. Я. Брюсова по теории стиха. RuL 1. sz. 181—185. (Brjusov cikke „Néhány gondolat az örmény versszerkesztéséről.”)
- BUNYIN, I. A. 240. Неизвестные произведения И. А. Бунина. NSz 2. sz. 58—80. (Bunyn 4 elbeszélése «Таня», «Поздний час», «В Альпах», «Сказки».)
241. Баборенко, А.: Биография И. Бунина. VL 8. sz. 243—244. (B. Муромцев — Бунин: «Жизнь Бунина» Párizs, oroszul.)
242. Крутикова, Л.: Из творческой истории «Деревни» И. А. Бунина. RuL 4. sz. 130—145.
- CSAADAJEV, P. J. 243. Scheibert, P.: Neue Texte von Petr Jakovlevič Csadajev I. ZSIPh 1. sz. 44 57.
- CSEHOV, A. P. 244. Из неопубликованных писем к А. П. Чехову. IAN 4. sz. 516—519.
245. Бельский, Г. И.—Каплан, И. Е.: Труд в жизни и в произведениях Чехова. LS 6. sz. 7—14.
246. Бердников, Г.: Заметки о раннем творчестве А. П. Чехова. RuL 4. sz. 87—107.
247. Гайдук, В. К.: Некоторые вопросы изучения творчества А. Н. Чехова. IAN 6. sz. 532—536.
248. Гитович, Н.: Чехов или Белобородов? VL 12. sz. 143—146.
249. Громыко, К.: В доме-музее А. П. Чехова. VL 10. sz. 245.
250. Dick, G.: Die deutsche Čechov-Interpretation der Gegenwart. ZfSI 5. sz. 686—704.

251. Дистлер, И.—Муратова, Н.: Материалы о Чехове. VL 12. sz. 247—248. [А. И. Роскин gyűjteményéről.]
252. Elvin, B.: Arta lui Cehov. (Csehov művészete) VR 10. sz. 144—153.
253. Ерилов, В.: Некоторые особенности поэтики Чехова. VL 10. sz. 152—168.
254. Ерилов, В.: О своеобразии комического у Чехова. VL 11. sz. 100—116.
255. Ерилов, В.: Тема красоты у Чехова. VL 12. sz. 129—142.
256. Ковалев, Вл. А.: Взгляды А. П. Чехова на художественное мастерство писателя. VMU 4. sz. 101—120.
257. Kučerovský, N.: Bemerkungen zur künstlerischen meisterschaft A. P. Cehovs. ZfS 4. sz. 519—534. („Aludni akarok” c. novella elemzése.)
258. Lesneure, P. de: Nécessité de Tchekhov. LFr 754. sz. 259.
259. Лилиев, Н.: Антон Павлович Чехов като драматург (Anton Pavlovics Csehov, mint drámaíró) LM 6. sz. 97—106.
260. Мышковская, Л.: Особенности творческой индивидуальности Чехова. O 12. sz. 212—219.
261. Нагибин, Ю.: О Чехове. Zп 12. sz. 191—195.
262. Никулин, Л.: Спор о Чехове. II 2. sz. 213—220. (Nyugati vélemények Csehovról.)
263. Никулин, Л.: Художник жизни. O 6. sz. 211—225. (Csehovról.)
264. Полоцкая, Э.: Из новых книг о Чехове. LS 4. sz. 82—85. (Леонид Громов: «Реализм А. П. Чехова второй половины 80-х годов» és В. В. Голубков: «Мастерство А. П. Чехова» c. könyvről.)
265. Попова, О.: Вокруг Чехова. LZs 154. sz. 3.
266. Попова, О.: Москва чеховская. LZs 5. sz. 2.
267. Mann, Th.: Anton Chekov. M XII. 3. sz. 2—21.
268. Финицкая, З.: Психологическое и социальное. VL 10. sz. 223—226. (В. В. Голубков: «Мастерство А. П. Чехова», М. 1958.)
269. Чжу И-Сэнь: Чехов в Китае. VL 8. sz. 240—242.
270. Чуковский, К.: Народное издание. LG 155. sz. 3. (Csehov születésének 100. évfordulójára.)
271. Эренбург, И.: Перечитывая Чехова. (I. статья) NM 5. sz. 193—208. (Csehov alkotásának jelentőségéről és hatásáról.)
272. Эренбург, И.: Перечитывая Чехова. (Окончание) NM 6. sz. 174—196. (Csehov alkotásának jelentőségéről és hatásáról.)
1. még orosz 519.
- CSERNISEVSKIJ, N. G. 273. Научная конференция посвященная Н. Г. Чернышевскому. VL 3. sz. 244—248.
274. Бугаенко, П.: Научная конференция в Саратове, посвященная Н. Г. Чернышевскому. IAN 3. sz. 280—283.
275. Шварц, А.: Сосна Чернышевского. LZs 153. sz. 4. (Népi hagyomány Csernisevskijéről.)
276. Щербина, В.: Еще раз о Рахметове и Волгине. VL 7. sz. 105—120.
- CSURKIN, A. D. 277. Луговцов, Н.: Поэт-песенник, Ne 11. sz. 188—189. (A. D. Csurkinről.)
- DOBROLJUBOV 1. orosz 504.
- DOSZTOJEVSKIJ, F. M. 278. Wasiolek, E.: On the Structure of Crime and Punishment. PMLA 1. sz. 131—136.
279. Wasiolek, E.: Dostoyevsky and Sanctuary. ML LXXIV. 2. sz. 114—117.
280. Гроссман, Л.: Достоевский и чартистский роман. VL 4. sz. 147—158.
281. Евнин, Ф. И.: «Живопись» Достоевского. IAN 2. sz. 131—148.
282. Jeremic, M.: Dostojewski i našem dobu. (Dosztojevskij korunkban) Savr 8—9. sz. 843—850.
283. Croisé, J.: Du nouveau sur Dostojewski. RDM 19. sz. 522—524.
284. Кирпотин, В.: В Сибири, по местам Достоевского. O. 4. sz. 208—223.
285. Ларин, С.: Достоевский под пером Ст. Маукевича. VL 2. sz. 229—238. (Stanislaw Mackiewicz: „Dostojewski”. Warszawa, 1957.)
286. Pacini, S.: Letture dostoevskiane. ICS 6. sz. 149—150. (Romani e Tacchini del Dostojewski) (San-soni, 1958. Firenze) — G. Piovene előszavával, 5 kötetben.)
287. Przybilski, R.: Zbudzenie Endymiona. (Endymion ébredése) ZL 7. sz. [Dosztojevskij.]
288. Серман, И.: Последний том писем Достоевского. VL 8. sz. 205—209. [Recenzió.]
289. Šerbu, I.: Dostojewski, si eroul pozitiv. (Dosztojevskij és a pozitív hős) GL VI. 29. sz.
290. Фэн Цзэн-И: Достоевский в Китае. VL 12. sz. 238—240.
291. Frank, J.: Dostojewski et les Populistes. Cr 140. sz. 39—57.
1. még orosz 616, 622.
- DOVZSENKO, A. P. 292. Барабанш, Ю.: Крылатый реализм VL 9. sz. 20—40. [Dovzsenko A. P. prózája és a romantika problémája.]
- DUGYIN, M. 293. Николин, Евр.: Разговор с поэтом. Ne 4. sz. 206—208. [A mai költőről — Dugyin Mihailról.]
- DUROV, Sz. F. 294. Власова, З. В.: Писатель-перашевец. С. Ф. Дуров. VLU 8. sz. 90—103.
- EHRENBURG, I. 295. Potfebuje moderni člověk umění? (Kell a modern embernek művészet?) LN VIII. 44. sz. [A szovjet Ehrenburg-vita ismertetése.]
- FAGYEJEV, A. A. 296. Из записных книжек А. Фадеева. VL 6. sz. 134—177.
297. Из записных книжек А. Фадеева. 1936—1945. VL 8. sz. 121—161.
298. Из записных книжек А. Фадеева. 1946—1950. VL 9. sz. 129—161.
299. Неизвестные письма А. В. Луначарского и А. Фадеева. IAN 3. sz. 252—259.
300. Киселева, Л.: Искания художника. VL 1. sz. 84—103. [Fagyjev alkotóművészetének fejlődéséről.]
301. Колядин, М.: Досадные недоработки полезной книги. LZs 20. sz. 3. [Nyikolina: „Fagyjev”-könyvéről.]
302. Николаев, С.: Дом-музей А. А. Фадеева. LZs 75. sz. 4.
303. Письма А. А. Фадеева к Р. С. Землячке. DN 3. sz. 215—225.
304. Стальский, Н.: Зарубежная тема в литературно-критическом наследстве Фадеева. IL 3. sz. 199—205.
305. Федоров, А.: «Как я мало написал...» LZs 97. sz. 4. [Fagyjev levelei távolkeleti barátainak.]
- FEGYIN, K. 1. orosz 64.
- FONVIZIN, D. I. 306. Wytzens, G.: Eine unbekannte Wiener Fonvizin-Übersetzung aus dem Jahre 1787. WSjb 118—128.
- GAJDAR, A. P. 307. Берзэр, А.: «Революцией мобилизованный...» NM 8. sz. 226—239. [Gajdar alkotásáról.]
308. Захаревич, Л.: Воспитательная сила слова Гайдара. LS 3. sz. 81—83.
- GERMAN, J. 309. Добин, Е.: Кодекс героя. NM 3. sz. 229—235. [German Juri] „Az ügy, aminek szolgálás” c. regényéről.]
- GERCEN, A. I. 310. Dymischitz, A. L.: Alexander Herzen als Kritiker E. T.A. Hoffmanns. WB III. 305—322.
311. Бушканец, Е. Г.: О двух стихотворениях в «Колоколе» А. И. Герцена. IAN 1. sz. 61—64.
312. Дрыжакова, Е.: В мире идей и образов Герцена начала 50-х годов. RUL 3. sz. 139—148.
313. Патридж, М.: Александр Герцен и английская периодическая печать. VL 4. sz. 144—146.
314. Путинцев, В.: А. И. Герцен и общественность Сибири. VL 5. sz. 208—211.
315. Родионов, Н.: Вторая жизнь рукописи. LZs 73. sz. 4. [A Szovjetunió Központi Irodalmi és Művészeti Archivumáról. Hercen kéziratáról.]
- GLADKOV, F. V. 316. Фьедор Гладков. S 2. sz. 174—175. [Nekrológ.]
317. Воложенин, А.: Мастерство эпической прозы. NL 3. sz. 55—78. [Gladkov életrajzi trilógiájáról.]
318. Juin, P.: Fedor Gladkov et l'Enfance soviétique. Cr 149. sz. 839—849. [Fedor Gladkov két művéről, Makarenko egy verséről és Gorkijéről.]
319. Стахов, В.: Творческая история романа Ф. Гладкова «Цемент». RUL 1. sz. 163—174.
- GOGOL, N. V. 320. Вечно живой. LZs 39. sz. 1. [Gogol 150. születési évfordulójára.]

321. Гоголевские дни. VAN 6. sz. 132—133.
322. Айзеншток, И. Я.: Гоголь — собиратель народных песен. Zv 4. sz. 218—219.
323. Беляев, М. А.: Изучение образов помещиков в поэме Н. В. Гоголя «Мертвые души». Л. 2. sz. 27—37.
324. Weber, J.-P.: Les transpositions du nez dans l'oeuvre de Gogol. NRF (7) 79. sz. 108—120. [Gogol novelláiról.]
325. Вернигор, А.: Случай с Плюшкиным. LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
326. Вишневская, И.: О гоголевской традиции. Т. 4. sz. 68—76.
327. Гриц, Т.: М. Щепкин о пьесах Гоголя. LG 39. sz. 3.
328. Гуковский, Гр.: Повесть Гоголя «Старостские помещики». VL 3. sz. 99—115. [Részlet Gukovszkij: „Gogol realizmusa” c. könyvéből.]
329. Ермилов, В.: О некоторых сторонах сатирической поэтики Гоголя. VL 1. sz. 138—154.
330. Заславский, Д.: Честный смех. LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
331. Zăciu, Mircea: Gogol. St. X. 4. sz. 67—70.
332. Călinescu, G.: Gogol. Cont 13. sz.
333. Катаев, В.: Национальный пений. LG 40. sz. 1. [Gogolról, születésének 150. évfordulóján.]
334. Киселева, Е.: В Сорочинцах и Диканьке. LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
335. Кононов, Н.: Гоголь с нами. Ne 4. sz. 204—205.
336. Corbet, Ch.: Le Révisor de Gogol devant la critique journalistique Parisienne. RLC 4. sz. 481—489.
337. Красовский, Ю.: Незвестный автограф Н. В. Гоголя. LZs 90. sz. 4.
338. Кундиренко, Г.: В родном селе. LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
339. Литературовед. «Дело о вольнодумстве»... LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
340. Машиносский, С.: «Дело о вольнодумстве» и творчество Гоголя. NM 3. sz. 206—217.
341. Машковцев, Н.: Н. В. Гоголь и изобразительное искусство. I 12. sz. 46—51.
342. Мейлах, Б.: Пламя таланта. LG 39. sz. 1—3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
343. Пахомов, Н. П.: Записка Н. В. Гоголя к С. Т. Аксакову. IAN 6. sz. 520—521.
344. Покусаев, Е.: Гоголь — «истинно общественной» комедии. RUL 2. sz. 31—44.
345. Pop, A. Z. N.: Gogol la noi. Note asupra inceputurilor. (Gogol nálunk. Jegyzetek a kezdeti időszakról.) VR 5. sz. 171—173.
346. Радиг, С. И.: Гоголь и Гомер. VМУ 4. sz. 121—138.
347. Смирнова—Чикина, Е.: Легенда о Гоголе. О 4. sz. 175—189. [„A holt lelkek” 2. kötetének történetéhez.]
348. Соллертинский, Е.: О композиции «Мертвых душ» VL 3. sz. 116—129.
349. Степанов, Н. Л.: Гоголевская «Повесть о капитане Копейкине» и ее источники. IAN 1. sz. 42—44.
350. Степанов, Н. Л.: Итоги и задачи изучения творчества Н. В. Гоголя. VAN 3. sz. 29—35.
351. Тамарченко, Д.: «Мертвые души» Н. В. Гоголя. RUL 2. sz. 7—30.
352. Ухов, П. Д.: Н. В. Гоголь — собиратель дум и украинских исторических песен. IAN 1. sz. 27—39.
353. Franěk, J., F.: Živé a mrtvé duše. (Élő és holt lelkek) Kultura III. 13. sz. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
354. Ципельзон, Э.: Автограф Гоголя. LZs 53. sz. 4.
355. Шагинян, М.: В творческой лаборатории Гоголя. LG 40. sz. 2—3.
356. Шеметов, А.: «Гоголиана». LZs 39. sz. 3. [Gogol születésének 150. évfordulójára.]
357. Serbu, I.: Forta satirici. (A satíra ereje) GL VI. 14. sz. [Gogol születésének 150. évfordulójára.] I. még orosz 214. 621.
358. GONCSÁROV, I. A. 358. Чемена, О.: «Обломов» И. А. Гончарова и Екатерина Майкова. RUL 3. sz. 159—168. [Píjinszkaja Olga prototípusáról.]
- GORBATOV, V. L. 359. Медриш, Д.: Поэзия художника и его стиль. VL 7. sz. 89—104. [Borisz Gorbátov prózájáról.]
- GORKIJ, M. 360. Из переписки М. Горького с К. Фединым, М. Пришвиным, А. Виноградовым, В. Каверинным, А. Луначарским. VL 3. sz. 13—27.
361. Китайские писатели — М. Горькому. VL 10. sz. 101—104.
362. Книга о М. Горьком. LZs 86. sz. 3. (А «Письма А. М. Горького в Сибирь. Воспоминания сибиряков о Горьком» c. könyvről.)
363. Неопубликованное письмо А. М. Горького. LZs 39. sz. 4.
364. Письма А. М. Горького о литературе. LG 38. sz. 3. [Gorkij 8 kiadatlan levele — egy készülő kiadásból — amelyeket szovjet írókhoz írt, nevezetesen: Afinogenovnak, Szejfulinának, Novoszeloznak, Vinogradovnak, Bagrovnak, Korsunovnak, Pietnyevnek és Kogletlievnek.]
365. Adamov, A.: Maxime Gorki. LFr 794. sz. [Makszim Gorkij önképzetéről.]
366. Adžija, B.: Maksim Gorki. Knj 7—8. sz. 20—26.
367. Александров, А.: Илья Груздев. Горький. Zv 11. sz. 217. [Recenzió.]
368. Белоусов, Р.: Горький друг Китая. VI 1. sz. 250—252.
369. Бялик, Б.: «Дело серьезное и трудное». LG 38. sz. 3. [Gorkij születésének 91-ik évfordulójára.]
370. Бялик, Б.: Душа, объявляя собою всю Русь. VL 11. sz. 117—143. [Gorkij Lev Tolsztojról.]
371. Воробьев, В.: Пометки М. Горького на страницах о социалистическом реализме. RUL 1. sz. 144—148.
372. Гэ Бао-цюань: Горький и Китай. IL 3. sz. 193—197. [Gorkij levelei és kijelentései Kínáról.]
373. Дрейден, С.: «Где раздались первые выступления...» Ne 6. sz. 173—176. [Uj adat Gorkijről.]
374. Дрейден, С.: По следам одного объявления. Zv 9. sz. 208—212. [Gorkij-anyag.]
375. Жак, Л.: Что пишут о Горьком в «Ученых в записках». VL 2. sz. 209—217. [Áttekintés.]
376. Жегалов, Н.: Интересное исследование. LZs 97. sz. 3. (А. Волков: «А. М. Горький и литературное движение советской эпохи» c. könyvről.)
377. Жегалов, Н.: На подступах к теме. VI 1. sz. 204—210. (В. Рыжков: «Художественная эпопея великой революции» (1958, Тула) c. könyvről, amely Gorkij: „Klim Számgin élete” c. regényének elemzése)
378. Zalis, H.: Gorki si problema eronul pre-revolutionar. (Gorkij és a forradalom-előtti hős problémája) GL VI. 15. sz.
379. Золотницкий, Д.: С. С. Данилов. Горький на сцене. Zv 9. sz. 214. [Recenzió.]
380. Куприяновский, П. В.: Мастерство литературного портрета. Ls 5. sz. 8—18. [Gorkij „I. V. Lenin” c. írásáról.]
381. Караганов, А.: Ленин и Горький. VL 4. sz. 3—17.
382. Касторский, С.: Две книги о Горьком. Zv 6. sz. 215—216. (Е. Наумов: «Ленин и Горький в борьбе за идею советской литературы», А. Волков: «А. М. Горький и литературное движение советской эпохи» c. könyvről.)
383. Касторский, С.: Ленин и Горький. RUL 1. sz. 7—26. [Lenin és Gorkij egyetértése és nézeteltérése néhány kérdésben.]
384. Каховская, И.: Горький 9 января 1905 года. NM 3. sz. 218—221. [Visztaemlékezések Gorkij beszédéről 1905. jan. 9-én.]
385. Кузнецова, Н. А.: «Дети солнца» М. Горького и «К звездам» Л. Андреева. VLU 2. sz. 104—117.
386. Купрович, Б.: Девять дней с Горьким. Ne 2. sz. 214—220.
387. Марков, П.: Встречи с Горьким. Т. 6. sz. 131—137.
388. Малогиин, В.: Герои повести «Мать» LZs 51. sz. 2.
389. Мейлах, Б.: История великой дружбы. Zn 4. sz. 211—214. (А «В. И. Ленин и А. М. Горький. Письма, воспоминания, документы» c. könyvről.)
390. Николаев, М.: Новое об отношениях Ленина и Горького. VL 4. sz. 18—30.

391. Нович, И.: Еще о «деле» М. Горького в 1905 году. NM 3. sz. 221—225.
392. Овчаренко, А. И.: Об особенностях стиля поздней публицистики М. Горького. IAN 2. sz. 149—161.
393. Овчаренко, А.: Публицистика М. Горького периода первой мировой войны. VI 3. sz. 28—54.
394. Павловский, П.: «Публицистика А. М. Горького». LZs 82. sz. 3. [Ovcsarenko doktori disszertációjáról.]
395. Рождественский, Всеволод. Страницы жизни. Zv 2. sz. 175—187. [Memoire. — folyt. a Zv. 1958. 9. 10. 11. 12; 1959. 1. sz.-ból. Gorkij.]
396. Рубинштейн, А.: Горький и Шолом Алейхем. NM 3. sz. 225—228.
397. Rusnák, I.: K otázke konfliktu v Gorkého hrách. (A konfliktus kérdéséhez Gorkij drámáiban) SD VII. 6. sz. 516—521.
398. Sakallér, B.: Gorky's Letter to Piatnitsky — A Side-light on his Attitude Toward Leonid Andrejev. ASR XVIII. 4. sz. 579—589.
399. Топоров, А.: Здесь был Горький... LZs 18. sz. 2. [A fiatal Gorkij Kandibovka faluban.]
400. Треруб, С.: Её знал и ценил А. М. Горький... LZs 89. sz. 3. [Vera Zsakova's levelezése és kapcsolata Gorkijjal.]
401. Удонова, З.: Годы жизни и творчества. LZs 5. sz. 2. (А «Летопись» жизни и творчества А. М. Горького» с. könyvről.)
402. Удонова, З.: Горький и журналистика. LZs 117. sz. 2. (Сторнов: «Горький и журналистика конца XIX — начала XX вв.» с. könyvről.)
403. Хоржевская, Л. П.: Ценные приобретения архива А. М. Горького. VAN 3. sz. 118—119.
404. Чуваков, В.: Новое о «Весенних мелодиях» М. Горького. LZs 137. sz. 4.
405. Шишкина, А.: Поиски новых путей. Zv 4. sz. 214—216. (В. Ф. Воробьев: «А. М. Горький о специфике литературы и проблеме типического» с. könyvről.)
406. Шумский, А.: Новое о горьковской пьесе «На дне». LG 105. sz. 3.
407. Эвентов, И. М.: Горький и русская сатира. RUL 4. sz. 108—129.
408. Юзовский, Ю.: Спор Горького о Достоевским. (Лунев и Раскольников) VL 5. sz. 104—144.
409. Юзовский, Ю.: Диалоги героев и голос автора. O 1. sz. 213—220. [Gorkij színdarabok nyelvéről.]
1. még orosz 318. boldár 74.
- GRIBOJEDOV, A. Sz. 410. Бирюков, Ф.: Некоторые замечания по поводу «Горя от ума». VI 2. sz. 93—110.
411. Дмитрик, Е. Я.: Огарев о комедии Грибоедова «Горе от ума». LS 5. sz. 19—22.
412. Краснов, П.: Грибоедов в русской критике. VI 6. sz. 221—225. [Recenzió a hason című könyvről. M. 1958.]
413. Краснов, П.: Редкий бюст А. С. Грибоедова. LZs 142. sz. 4.
- IVANOV, A. 414. Нагишкин, Дм.: Свет побеждает тьму. 5. sz. 237—245. [Ivanov, Anatolij: «Повитель» regényéről.]
- IVANOV, Vsz. 415. Зайцев, Н.: Драматург Всеволод Иванов. T 5. sz. 109—117.
- JESZENYIN, Sz. A. 416. Данилов, Н.: Забытое стихотворение С. Есенина. NM 12. sz. 274.
417. Zelinskii, K. Eсенин. (Jeszenyin) St X. 8. sz. 97—100.
418. Кошечкин, С.: Новая работа о Есенине. LZs 19. sz. 2. [Prokusev könyvről.]
419. Марченко, А.: «Золотая словесная гряда...» VI 1. sz. 104—120. [Jeszenyin képregységének néhány sajátosságáról.]
420. Масчан, С.: Из архива С. Есенина. NM 12. sz. 271—274.
421. Оболенский, С.: Неизвестное стихотворение Есенина. No 11. sz. 222.
422. Рождественский, Вс.: Страницы жизни. Zv 1. sz. 153—169. [Mémoire — folyt. a Zv. 1958. 9. 10. 11. 12 számaiból. Szerke J. Jeszenyin.]
- KANTEMIER, A. D. 423. Памяти А. Д. Кантемира. VAN 12. sz. 104—105.
- KALINYIN, A. 424. Злобин, Ст.: О романе А. Калинина «Суровое поле» NM 7. sz. 211—225.
425. Федоров, Л.: Читая Анатолия Калинина. № 4. sz. 194—199. [«Суровое поле» с. regényéről.]
- KARNYISZT, V. V. 426. Деркач, Б.: Исследование о сатире В. Капниста. VI 4. sz. 222—225. (А. И. Мацай: «Ябеда» В. В. Капниста, Киев, 1958.)
- KATAJEV, V. 427. Брайнина, Б.: История в человеке. O 9. sz. 205—210. [Katajev Valentinről.]
- KOLCOV, A. B. 428. На родине А. В. Кольцова. LZs 121. sz. 4. [Születésének 150. évfordulójára.]
429. Бубнова, О.: Волнующие реликвии. LZs 123. sz. 2. [Kolcov-emlékekről.]
430. Гайденов, Н.: А. В. Кольцов. LS 5. sz. 90—91.
431. Kljuev, S. M.: Zur philosophischen Lyrik Kolcov's. ZfSI 3. sz. 394—417.
432. Прокофьев, Ал.: Поэт самобытный, поэт русский. LZs 123. sz. 2. [Születésének 150. évfordulójára.]
433. Тонков, Б.: Лира правды и чести. LZs 123. sz. 2. [Születésének 150. évfordulójára.]
434. Яшин, Ал.: Пoesия добра. LG 127. sz. 3. [Születésének 150. évfordulójára.]
- KOLCOV, M. Гуральник, У.: Без точного адреса. VL 9. sz. 221—224. (И. Эвентов: «Михаил Кольцов, Л. 1959.))
- KOMAROV, P. 436. Леонов, С.: «Я — нитка в знамени твоём...» LZs 118. sz. 3. [Pjotr Komarov emlékének.]
- KONOVALOV, G. 437. Налдеев, А.: Начало большой эпопеи. № 11. sz. 185—187.
- KORNYILOVICS, A. O. 438. Усакина, Т. И.: Сочинения А. О. Корниловича. IAN 2. sz. 184—185. [Recenzió.]
- KOROLENKO, V. G. 439. Рубинштейн, А.: Называем их имена... LZs 149. sz. 4. [Korolenko rajzáról.]
440. Черняков, А.: Здесь жил В. Г. Короленко... LZs 93. sz. 2.
1. még szovjet irodalomtörténet 204.
- KRILOV, I. A. 441. Беис, А.: Письмо И. А. Крылова в Вольное Общество Любителей российской словесности. RUL 3. sz. 124—125.
- KUPRJIN, A. I. 442. Куприн о Пушкине. LG 71. sz. 3. [Kuprin kiadatlan cikke Puskinról.]
443. Афанасьев, В.: Новое собрание сочинений А. И. Куприна. VI 1. sz. 221—228. [Recenzió.]
444. Лазебников, А.: Комната-музей А. И. Куприна. LG 108. sz. 3.
445. Насонов, Г.: Здесь работал А. И. Куприн. LZs 109. sz. 4.
1. még orosz irodalomtörténet 188, 204.
- LAVRENYOV, B. 445. Похороны Б. А. Лавренева. LG 5. sz. 4.
447. Гьорова, С.: Борис Лавренев. S 2. sz. 176—177. [Nekrológ.]
448. Лапкина, Г.: Писатель-патриот. Zv 5. sz. 188—191. [Nekrológ.]
449. Розов, Б.: Яркое прожитая жизнь. LZs. 4. sz. 4. [Nekrológ.]
- LEONOV, L. M. 450. Barbu, Eu.: Arta lui Leonov. (Leonov művészete) GL VI. 23. sz.
451. Сарцева, А.: Искусство возвышенной точности. № 5. sz. 178—183. [Leonov mondanivalójának sajátosságairól.]
452. Philippide, A.: Transformarea socialista a unui om. (Egy ember szocialista átalakulása.) Cont 43. sz. [Leonov: Skutarevski c. regénye.]
453. Ciobanu, N.: În drum spre marele ocean. (Űtban az óceán felé) SB X. 10. sz. 44—48. [Leonov regényeiről.]
454. Cioculescu, Ş.: Skutarevski. GL VI. 44. sz. [Leonov regényéről.]
- LERMONTOV, M. Ju.: 455. Еще раз о недостатках издания сочинений Лермонтова. VI 2. sz. 131—142.
456. Ашукина, М.: История — опора текстолога. VI 5. sz. 159—166. (Lermontov: «Прощай, немытая Россия», с. verséről.)
457. Герштейн, Э.: «Мятлевские» стихотворения Лермонтова. VI 7. sz. 170—173. [Matljevnek dedikált versekről.]
458. Иношкин, И.: Произведения М. Ю. Лермонтова за рубежом. VI 8. sz. 242—243.
459. Прохоров, Е.: Источники и анализ текста.

- VI. 5. sz. 166—171. [Lermontov: «Прощай, немая Россия» c. verséről.]
460. Эйхенбаум, Б.: О смысловом основе «Героя нашего времени» RUL 3. sz. 8—27.
461. Эйхенбаум, Б.: О тексте «Героя нашего времени». VL 7. sz. 168—170.
- LESZKOV, N. Sz. 462. Баборенко, А.: Рукопись «Соборья» Н. С. Лескова. VL 9. sz. 254—256.
463. Наркевич, А.: Лесков и его комментаторы. VL 12. sz. 194—203. (Н. С. Лесков: «Собр. соч. в 11 томах» под общей ред. В. Г. Базанова, Б. Я. Бухшпаба, А. И. Груздева, С. А. Рейсера, Б. М. Эйхенбаума. М. 1956—1958).
- LIBEGYINSZKIJ, Ju. 464. Юрий Либединский. LZs 141. sz. 4. [Libegyinszkij halálára.]
- LUGOVSKOJ, VI. 465. Азаров, Вс.: Поэзия героического энтузиазма. Zv 3. sz. 225—230 [Lugovszkij költészetéről.]
466. Амстердам, А.: Искатель и боец. Zv 3. sz. 218—225. [Lugovszkij költészetéről.]
467. Павловский, А.: Человек октябрьского измерения. Ne 1. sz. 212—218. [Lugovszkij alkotásáról.]
468. Чудаков, С.: Первая работа о Луговом. VL 4. sz. 211—213. (А. Турков: «Владимир Луговской» c. könyvéről.)
- MAJAKOVSKIJ, V. V. Против искажения исторической правды. LG 46. sz. 2. (А «Новое о Маяковском» c. irodalomtörténeti kiadvány szelleme ellen.)
470. Против клеветы на Маяковского. Еще раз по поводу «Нового» о великом поэте. 470. LZs 43. sz. 2. (А «Новое о Маяковском» c. könyvéről.)
471. Асеев, Н.: О тех, кто мне близок. VL 7. sz. 71—79. [Emlékezés Majakovszkijra.]
472. Барсук, А.—Борисов, ГЛ.: Новые книги о Маяковском. Zv 3. sz. 243—245. (Л. В. Маяковская: «Пережитое. Из воспоминаний о Владимире Маяковском»; А. Колосков: «Маяковский в борьбе за коммунизм»; С. Владимиров и Дм. Молдавский: «О Маяковском».)
473. Воронцов, В.—Колосков, А.: Новое и старое о Маяковском. LZs 3. sz. 2. (А «Новое о Маяковском» c. könyvéről.)
474. Dal Sasso, R.: Vladimir Majakovski, Opere a cura di Ignazio Ambrogio. Roma, Bd. Rinniti, 1958. Ri 3. sz. 217—218. [Az Összes Művek 4. kötetének kiadásáról. M. eddigi olaszországi értékeléséről.]
475. Kérel, F.: Majakovski vivánt. Eu 37. sz. 358—359. 250—254.
476. Лесневский, С.: Две книги о поэме «Хорошо!» VL 6. sz. 217—221. [Scegelev és Abramov könyveiről.]
477. Mirowa—Florin, E.: Новое о Маяковском. ZfSI 5. sz. 783—788. [Recenzió.]
478. Паперный, З.: К вопросу о Присыпкине. VL 5. sz. 25—42.
479. Паперный, З.: Не по службе, а по душе. LG 90. sz. 2—3. [Majakovszkij íráiságáról.]
480. Правдина, И.: Исследование о поэме «Хорошо!» VL 4. sz. 208—211. (А «Поэма Маяковского «Хорошо!» c. cikkgyűjteményről.)
481. Райда, Э.: Маяковский в Эстонии. LZs 151. sz. 4.
482. Skukálek, R.: Z korespondencie Vladimíra Majakovského. (VI. M. levelezéséből) SP 75. sz. 176—177.
483. Тимофеев, Л.: Слово и мысль. VL 12. sz. 190—194. [Majakovszkij költői mesterségéről.]
484. Frloux, C.: Du nouveau sur Majakovski. LFr 769. sz.
485. Хин, Е.: Как живой с живыми... Zv 1. sz. 140—152. [Visszaemlékezés Majakovszkijra.]
486. Cibotto, G. A.: Majakovski. Fle 6. sz. [M.: Opere Volumi 4. (Ignazio Ambrogio gondozásában) megjelenése alkalmából.]
487. Szklowski, W.: O Majakowskim. (Majakovszkijról.) Tw 5. sz. 69.
- МАКАРЕНКО, А. Sz. 488. Бушин, В.: Черты стиля Макаренко. Ne 6. sz. 187—194. [A személyek nyelve.]
489. Панич, М.: Читаю Макаренко. Zv 2. sz. 129—139.
1. még orosz 318.
- MALISKIN, A. 490. Малахов, Н.: «Легенда» А. Малышкина. VL 11. sz. 191—194.
- MAMIN-SZIBIRJAK, D. N. 491. Кожевникова, В.: Сложные вопросы остались нерешенными. VT. 5. sz. 212—216. (А. Груздев: «Д. Н. Мамин-Сибиряк». Критикобиографический очерк. М. 1958.)
492. Петров, Ю.: На родине певца Урала. LZs 25. sz. 4. [Mamin-Szibirjakról.]
1. még orosz 204.
- MARKOV, G. 493. Колесников, Г.: Георгий Марков. O. 1. sz. 201—206. [Markov G. írói atképe.]
- MELESINSZKIJ, E. M. 494. Померанцева, Э.: Герой волшебной сказки. VL 6. sz. 241—244. (Е. М. Мелешинский hason című könyvéről. (M. 1958.))
- MIHAJLOV, M. L. 495. Raab, H.: Михайлов, М. Л. Сочинения в трех томах. ZfSI 3. sz. 459—482.
- NYEKRASZOV, N. A. 496. Базанов, В.: Поэма «Кому на Руси жить хорошо» и крестьянское политическое красноречие. RUL 3. sz. 28—50.
497. Бикбулатова, К. Ф.: Некрасовская конференция. VAN 4. sz. 128—129.
498. Гин, М.: Некрасовский сборник. VL 7. sz. 222—227. («О Некрасове», Ярославль, 1958.)
499. Егоров, Б.: Две книги о Некрасове. VL 4. sz. 214—216. (М. Гин: Н. А. Некрасов — литературный критик és М. Гин, Вс. Успенский: «Некрасов — драматург и театральный критик» c. könyvéről.)
500. Kozevníková, K.: Dvakrát Nekrasov. (Két ízben Nyekraszov) LN VIII. 37. sz.
501. Колесникова, И. М.: Пейзаж в поэмах Н. А. Некрасова 1850-х годов. VLU 20. sz. 98—110.
502. Омов, В.: Всесоюзная некрасовская конференция. VL 4. sz. 250—252.
- NOVIKOV-PRIBOJ, A. Sz. 503. Смирнова, М.: Письма А. С. Новикова—Прибыя к Н. А. Рубакину. LZs 86. sz. 3.
1. még orosz irodalom története 188.
- OGARJOV, I. orosz 411.
- OGURCOV, V. Sz. 504. Жохов, М.: Мать поэта. LZs 8. sz. 4. [Szerafin Ogurcovról.]
- ODOJEVSKIJ, A. I. 505. Чумаков, Ю.: Стихотворения А. И. Одоевского. VL 7. sz. 205—209. [Recenzió.]
- OSZTROVSKIJ, A. N. 506. Лакин, В.: Об отношениях Островского к Добролюбову. VL 2. sz. 192—195.
- OSZTROVSKIJ, Nikolaj. 507. Холодов, Е.: Время действия. T. 2. sz. 93—109 [Osztrovskij A. N. alkotásának vizsgálatairól.]
508. Аудерский, В. А.: Из наблюдений над языком романа Н. Островского «Как закалялась сталь». Ls 2. sz. 16—26.
509. Călinescu, G.: A sa S-a călit oțelul. (Az acélt meg-edzik) Cont 22. sz. [Osztrovskij emlékezete — munkásságának tárgyalása.]
- PANOVA, V. P. 510. Богуславская, З.: Вера Панова. O. 2. sz. 165—182. [Panova Vera irodalmi arcképe.]
- PASZTERNAK, B. 511. Dopis členů redakční rady časopisu „Novij Mir“ Borisu Pasternakovi. (A N. M. folyóirat szerkesztőbizottsági tagjainak levele B. P. -hoz.) Svetlét 1. sz. 207—219.
512. Audry, C.: Poésie et révolution: l'aventure de Boris Pasternak. TM 155. sz. 1046—1059.
513. Bouchet, A. du: Le second Silence de Boris Pasternak. Cr 141. sz. 99—107.
514. Wilson, E.: Legend and Symbol in Doctor Zhivago. EN jun. 5—16.
515. Deutscher, I.: Boris Pasternak et le calendrier de la révolution. TM 155. sz. 1060—1081.
516. Gifford, H.: Dr. Zhivago: The Last Russian Classic. EC IX. 2. sz. 159—170.
517. Erlica, V.: The Concept of the Poet in Pasternak. SEER XXXVII. 89. sz. 325—335.
518. Karol, K. S.: Le paradoxe de Pasternak. TM 155. sz. 1030—1038.
519. Oldham, J.: „Dr. Zhivago” and „Babitt”. EJ XLVIII. 5. sz. 242—246. [Paszternák és Sinclair Lewis regényeinek összehasonlítása.]
520. Stepun, F.: Boris Leonidovitsch Pasternak. DNR 1. sz. 145—161.
521. Stern, J.: „Dr. Zhivago and Chekhov. LMA 1. sz. 60—63.
522. Harary, M.: On Translating Zhivago. EN jun. 51—53.

523. Cimatti, P.: Pasternak minore. *Fle* 28. sz. [A l'ultima estate c. kisregényéről.]
- PAVLENKO, P. A. 524. Два письма П. Павленко. *LG* 86. sz. 3. [Pavlenko kiadatlan levelei Dmitrievához és Visnyevszkijhez.]
525. Тихонов, Н.: Страсть. *Zn* 7. sz. 211—215. [Visszaemlékezés Pavlenkóra.]
526. Шкловский, В.: Павленко в кино. *Zn* 7. sz. 216—217.
- PILNYAK, B. 527. Pollak, S.: Dwa nurty Wolgi. (A Volga két áramlata) *NK* 28. sz.
- PISZARJEV, D. I. 528. Кузнецов, Ф.: По поводу собрания сочинений Д. И. Писарева. *VL* 1. sz. 228—231.
529. Розенберг, Э.: Неопубликованная статья Д. Писарева «Намеки природы» *RUL* 2. sz. 210—218.
- PLESCSEJEV, A. N. 530. Пустильник, Л.: Новое о Плещееве. *LZs* 56. sz. 4.
- PAGOGYIN, N. 531. Боборыкин, В.: Три пьесы о Ленине. *NM* 4. sz. 216—230. [Szindarabjairól.]
532. Зайцев, Н.: Драматург-новатор. *Ne* 8. sz. 196—202.
533. Караганов, А.: Огни Смольного. *O* 4. sz. 190—203. [Szindarabjairól.]
- POLEVOJ, B. 534. Галанов, Б.: На переднем крае. *NM* 2. sz. 245—250. [Polevoj B. „Az első vonal” c. regényéről.]
- POPUGAJEV, V. V. 535. Шторм, Г. П.: Неизвестное сочинение В. В. Попугаева. *IAN* 1. sz. 54—60.
- PRISVIN, M. M. 536. Малюгин, Л.: Встречи с Пришвиным. *LZs* 7. sz. 2.
537. Пришвин, М.: «Все хорошее — от человека». *LG* 37. sz. 3. [Részletek Prisivin életében kiadatlan naplójából.]
538. Смирнов, Н.: Там, где жил М. М. Пришвин. *LZs* 86. sz. 4.
- PUSKIN, A. Sz. 539. Андреев, А.: Наш современник. *Zv* 6. sz. 200—205. [Puskin alakja a szovjet költészetben.]
540. Антокольский, П.: «Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать»... *Zv* 6. sz. 217—219. [Puskin születésének 100. évfordulójára.]
541. Бегунов, Ю. К.: Археографические экспедиции пушкинского дома. *VAN* 4. sz. 115.
542. Благой, Д.: Самые потаенные глубины. *LZs* 75. sz. 3. [Puskin kis tragédiáiról.]
543. Гуан Лун: Пушкин в Китае. *Ls* 3. sz. 25—32.
544. Измайлов, Н.: Рукою поэта. *LZs* 68. sz. 3. [A Puskin-ház kézirat-gyűjteményéről.]
545. Capeller, F.: Erste deutsche Übersetzung von Puschkins Novellen: eine deutsch-Russische Gemeinschaftsarbeit aus Jena—Weimar, 1840. *WZJena* 1. sz. 161—178.
546. Качурин, М. Г.—Шнеерсон, М. А.: Изучение языка героев повести А. С. Пушкина «Капитанская дочка» в VIII классе. *Ls* 1. sz. 48—58.
547. Ленобль, Г.: У истоков «Полтавы». *NM* 10. sz. 235—250. [Puskin „Poltava” alkotásáról.]
548. Макогоненко, Г.: Пушкин — художник и его время. *VL* 11. sz. 144—154.
549. Matlaw, R. E.: The Dream in „Yevgeniy Onegin” with a Note on „Gore of Uma” *SEER* XXXVII. 89. sz. 487—503. [Tatjána álmának értelme és magyarázata.]
550. Пини, О.: X всесоюзная пушкинская конференция. *IAN* 1. sz. 94—96.
551. Рак, О. И.: Полезная книга о синонимах в языке А. С. Пушкина. *VLU* 14. sz. 126—130. (В. М. Григорьян: «Материалы к словарю синонимов. Прилагательные по данным языка А. С. Пушкина» Ереван, 1958. c. könyvről.)
552. Сандомирская, В.: XI всесоюзная пушкинская конференция. *IAN* 6. sz. 556—558.
553. Степанов, Х.: Лирика Пушкина. *Sla* XXVIII. 3. sz. 360—387.
554. Флоровский, А. В. Пушкин на страницах дневника графини Д. Ф. Фикельмон. *Sla* XXVIII. 4. sz. 555—578.
555. Хмелевская, Е. М.: Пушкин и славянские литературы. *VAN* 8. sz. 134—135. [A leningrádi Puskin-konferenciáról.]
556. Шкловский, В.: Жизнь замечательных людей. *Zn* 3. sz. 220—234. [Cikk a hasonló című sorozatról, amelyben a többi közt Puskin, Verne életrajzai jelennek meg.]
1. még német 170, 297. orosz 442.
- RAGYISCSEV, A. N. 557. Макаров, И.: Жизнь и творчество Радищева *VL* 6. sz. 225—228. (Л. Б. Светлов: А. Н. Радищев. Критико-биографический очерк.» М. 1958.)
- RESETOV, A. 558. Губко, Н.: Поэзия Александра Решетова. *Ne* 10. sz. 203—207.
- RILENKOV, N. 559. Левицкий, Л.: О постоянстве и широте кругозора. *NM* 7. sz. 255—258. [Rilenkov N. alkotásáról.]
- RUBAKIN, N. A. 560. Яновский—Максимов, Н.: Наследие Н.А. Рубакина. *VL* 12. sz. 147—157.
561. Осовцев, С.: Человек, обогативший русскую культуру. *Ne* 12. sz. 183—187. [Rubákin, N. A. íróról és bibliográfusról (1863—1947).]
- RUCSJEV, B. 562. Павловский, А.: Стихи Бориса Ручьева. *Ne* 11. sz. 180—184.
- RUMJANCEV, Sz. 563. Krestova, L. V.: Serge Rumjancev poète et publiciste. *RESE* 1—4. sz. 7—16.
- SCSEGOLEV I. orosz 475.
- SEVCSSENKO, T. G. 564. Марголис, Ю. Д.: К вопросу об эволюции исторических взглядов Т. Г. Шевченко. (1837—1847) (1837—1847) *VLU* 14. sz. 31—46.
- SCSIPACSOV, S. 565. Cionca, N.: Despre lirismul lui Stepan Scipaciov. (St. Scsipacsov líraíságáról.) *SB* X. 10. sz. 49—61.
- SOLOHOV, M. A. 566. Бритиков, А.: Судьбы народные, судьбы человеческие. *RUL* 1. sz. 55—73. [„A feltört ugar” új fejezeteiről és „Az emberi sors” elbeszéléséről.]
567. Wurmser, A.: Cholokhov: Le Don paisible. *LFr* 797. sz.
568. Wurmser, A.: De Don est seul paisible. *LFr* 782. sz.
569. Гельфанд, Н.—Рудяков, Г.: Новая книга о Шолохове. *VL* 5. sz. 200—203. (Абрамов, Гур: «М. А. Шолохов» c. könyvről.)
570. Ларин, Б.: Рассказ М. Шолохова «Судьба человека». (Опыт анализа формы) *Ne* 9. sz. 199—205.
571. Налдеев, А.: Современный рассказ. *Ne* 6. sz. 183—186. [Solohov „Emberi sors” c. elbeszéléséről.]
572. Stewart, D. H.: The Textual Evaluation of the Silent Don. *ASR* XVIII. 2. sz. 226—237.
573. Philippide, A.: O povestire simplă și un mesaj emoționant. (Egy egyszerű elbeszélés és egy lelkes üzenet) *Cont* 40. sz.
- SZADOVNYIKOV, D. N. 574. Королев, Юр.: Певец Стенена Разина. *Ne* 2. sz. 240. [Szadovnyikov D. N. költéséről.]
- SZALTIKOV—SCSEDRIN, M. Je. 575. Walter, W.: Hans-Gert Kupferschmidt: Saltykow-Stschedrin. *WSjb* 206—207. [Recenzió.]
576. Кузнецов, Ф.: Полемика: монография. *LZs* 97. sz. 3. (Е. Покусаев: «Салтыков-Щедрин в шестидесятые годы» c. könyvről.)
577. Покусаев, Е. И.: Ценный вклад в советскую щедрину. *IAN* 2. sz. 180—183. (А «М. Е. Салтыков-Щедрин в воспоминаниях современников» c. könyvről.)
578. Усакина, Т.: К истории создания повести М. Е. Салтыкова-Щедрина «Брусин». *RUL* 3. sz. 149—154.
579. Franz, V.: Kupferschmidt, H. G.: Saltykow-Stschedrin-Philosophisches Wollen und schriftstellerische Tat. *ZfSl* 5. sz. 780—782. [Recenzió.]
- SZERAFIMOVICS, A. Sz. 580. Певец рабочего класса. *LG* 9. sz. 3. [Mekemlékezés Szerafimovics halálának tizedik évfordulójáról.]
581. Афанасьев, В.: Неопубликованные страницы А. Серафимовича. *VL* 8. sz. 199—202.
582. Козлов, И.: Автор «Железного потока» О. 3. sz. 192—201. [Visszaemlékezések Szerafimovicsról.]
583. Семанов, С.: А. С. Серафимович в петербургском университете. *Zv* 9. sz. 212—213.
- SZERGEJEV—CENSZKIJ, Sz. N. 584. Дом-музей. С. Н.: Сергеева-Ценского. *LZs* 116. sz. 4.
585. Дудевски, Хр.: С. Н. Сергеев-Ценски (1875—1958) *S* 1. sz. 174—175. [Nekrológ.]
- SZOFRONOV, A. 586. Синяевский, А.: О новом

- сборнике стихов Анатолия Софронова. NM 8. sz. 248—254.
- SZOKOLOV-MIKITOV, I. Sz. 587. Хайлов, А.: Под голубым небом. № 3. sz. 205—208. [Megjegyzések Szokolov-Mikitov I. Sz. alkotásáról.]
- SZOLOUCHIN, V. 588. Sibrtová S.: Vladimír Solouchin. (Vlagyimir Szolovkin) SvětLit 4. sz. 219—229.
- SZTYEPNYAK-KRAVCINSZKIJ, Sz. M. 589. Шарапов, Г.: Сочинения писателя-революционера. VI 5. sz. 204—208. [Sztjepnyak-Kravsinszkijről.]
- SZURKOV, A. A. 590. Szvetlki spisovatelia snemujt. (Üléseznek a szovjet írók) KZ XIV. 21. sz. [A. A. Szurkovnak, a szovjet írók III. kongresszusán elhangzott főreferátumából.]
591. Радевски, Хр.: Поет-боец. S 12. sz. 147. [Alekszej Szurkov.]
- TINYANOV, Ju. 592. Каверин, В.: Художник и история. LG 100. sz. 2—3. [Jurij Tinyanov életművéről.]
- TOLSZTOJ, A. N. 593. Минц, З.: Перед возвращением на родину. (Письмо А. Н. Толстого от 12 июня 1922 года) RUL 1. sz. 175—180.
594. Рождественская, И.: Художник и история. VI 5. sz. 196—200. [Recenzió Алпатов: «Алексей Толстой — мастер исторического романа» c. könyvéről.]
595. Сокольская, А.: А. В. Алпатов. Алексей Толстой — мастер исторического романа. Zv 11. sz. 217—218. [Recenzió.]
596. Титкина, Т. С.: Из творческой истории пьесы А. Н. Толстого «Петр I» VLU 2. sz. 118—129.
- TOLSZTOJ, L. N. 597. Обнаружены еще четыре письма Л. Н. Толстого. LG 10. sz. 3.
598. Бондина, Л.: Имени Льва Толстого. LZs 122. sz. 4.
599. Walter, W.: George Gibian: Tolsztoj and Shakespeare. WSjb 206. [Recenzió.]
600. Гудзий, Н.: Труды и дни Л. Толстого. VL 9. sz. 234—239. (Н. Н. Гусев: «Летопись жизни и творчества Льва Николаевича Толстого. 1828—1890». М. 1958.)
601. Лазебников, А.: О нем писал Лев Толстой. LG 87. sz. 1. [Beszélgetés Pjotr Vlaszovval, akiről Tolsztoj írt az „Bnekek falun” c. károgatában.]
602. Ландор, М.: Упрощение — не метод анализа. VI 6. sz. 234—236. (Сахалтуев: «Повесть Л. Н. Толстого «Хаджи-Мурат» c. könyvéről.)
603. Lescuré, P.: de: Tolsztoj. LFr 799. sz.
604. Лесский, Г. Л.: М. Мышковская. Мастерство Л. Н. Толстого. Ls 2. sz. 87—90. [Recenzió.]
605. Мейлах, Б.: Лев Толстой в годы первой русской революции. R 3. sz. 51—68.
606. Поляновский, М.: Страница кинолетописи. LZs 20. sz. 4. [Lév Tolsztoj egykorú filmfelvételeken.]
607. Розанова, С.: Яснополянский сборник. VI 6. sz. 228—232. («Лев Толстой. Материалы и сообщения». Тула. 1958.)
608. Скафтымов, А.: Образ Кутузова и философия истории в романе Л. Толстого «Война и мир». RUL 2. sz. 72—94.
609. Střibný, Z.: An American Study of Tolstoj's Antipathy to Shakespeare. PhPrag II. 3. sz. 92—93.
610. Střibný, Z.: A Note on Spelling in George Gibin's Study Tolstoj and Shakespeare. PhPrag II. 4. sz. 120.
611. Чичерин, А.: Лев Толстой об искусстве и литературе. VI 1. sz. 217—221. [Azonos című könyvről.]
612. Чичерин, А.: Проблемы мастерства Л. Толстого VI 10. sz. 218—223. [Recenzió Мышковская könyvéről.]
613. Ш. А.: «Война и мир» в польской критике. VI 1. sz. 253—256.
614. Шифман, А. И.: 130 лет со дня рождения Л. Н. Толстого. VAN 11. sz. 131—133.
615. Шкловский, В.: Последняя повесть Л. Толстого. VI 7. sz. 121—147.
1. még orosz 370. 622.
- TREPOLEV, L. N. 616. Самосюк, Г.: Стихотворения Л. Н. Трефолева. VI 7. sz. 213—216. [Recenzió.]
- TRENYOV, K. A. 617. Вихров, В.: К биографии К. А. Тренева. VI 2. sz. 196—197.
- TURGENYEV, I. Sz. 618. Вайнер, Л.: Н. Богословский. Тургенев. Ls 5. sz. 71—72. [Recenzió.]
619. Виноградов, В.: Тургенев и школа молодого Достоевского. RUL 2. sz. 45—71.
620. Голубков, В. В.: «Муму» И. С. Тургенева. Ls 6. sz. 15—25.
621. Zuigulsky, A.: Tourguéneu et l'Espagne. RLC 1. sz. 50—79.
622. Мочарев, И. Т.: Новые книги по Тургеневу. Ls 4. sz. 80—82. [Recenzió a «Творчество И. С. Тургенева. Сборник статей»; А. Г. Цыетлин: «Мастерство Тургенева-романиста»; Е. М. Ефимова: «И. С. Тургенев. Семинарий» c. könyvekről.]
623. Назарова, Л.: Собрание сочинений И. С. Тургенева. VI 2. sz. 222—227.
624. Назарова, Л.: Тургенев о Гоголе. RUL 3. sz. 155—158.
625. Rogalski, A.: Proza rosyjska w swych szczytowych osiagnie, ciach a niency i literatura niemiecka. (Az orosz próza virágkora a németek és a német irodalom) PZ 6. sz. 350. [Turgenyev, Dosztojevszkij és Tolsztoj kapcsolata a németekkel.]
626. Хмелевская, Е. М.: Тургеневские дни. VAN 11. sz. 133—134.
627. Хмелевская, Е. М.: Тургеневская сессия в Орле. IAN 2. sz. 191—192.
628. Schwirtz, G.: „Le Dernier Sorcier” zur der operettenlibretti von J. S. Turgenev. WZJena 4/5. sz. 519—532.
- TVARDOVSZKIJ, A. 629. Literatura a súčasnosť. (Irodalom és jelenkor) KZ XIV. 7. sz. [A. Tvardovszkij felszólalása az SZKP XXI. kongresszusán.]
630. Projev A. T. Tvardovskéhoa XXI. sjezdu KSSS. (A. T. Tvardovszkij felszólalása a XXI. kongresszuson) LN VII. 7. sz.
631. Raab, H.: Zur Rolle der volkspoeischen Traditionen in A. Tvardovskijs Poem „Vasilij Terkin” WZRoostock 11—19.
632. Škamla, J.: Torkin v modernej epike. (Tyorkin a modern epikában) KZ XV. 50. sz.
- TYELESOV, N. D. 633. Лидин, В. Л.: Люди и встречи. NsZ 3. sz. 220—229. [Emlékezés Tyelesovra.]
- TYIHONOV, N. Sz. 634. Любарева, Е.: Две книги о Николае Тихонове VI 10. sz. 212—218. (Гринберг: «Творчество Николая Тихонова» és Соловьев: «Николай Тихонов»)
635. Рубашова, З.: Книга о Н. Тихонове. LZs 97. sz. 3. (Б. И. Соловьев: «Николай Тихонов» c. monográfiájáról.)
636. Шошин, В.: Николай Тихонов. (Литературный портрет) RUL 1. sz. 108—118.
- TYUTCSEV, F. J. 637. Wytrzens, G.: F. I. Tioutchev: Izbrannye stichotvoreniya. WSjb 219. [Recenzió.]
638. Gifford, H.: The Evolution of Tyutchev's Art. SEER XXXVII. 89. sz. 378—386.
639. Ефременко, М.: На родине Ф. И. Тютчева. LZs 23. sz. 3.
640. Королёва, Н.: Последние издания стихотворений Тютчева. VI 4. sz. 217—222.
- USZPENSZKIJ, G. I. 641. Емельянов, Н.: Книга о мастерстве Г. Успенского. VI 3. sz. 219—221. (Соколов: «Мастерство Г. И. Успенского» c. könyvről.) 1. még szovjet irodalom története 204.
- UTKIN, I. 642. Светлов, М.: Стихи Иосифа Уткина. LZs 135. sz. 3. [Utkin kiadatlan verseiből.]
- VANSZLOV, V. V. 643. Štraus, T.: Prinos a podnet. (Eredmény és ösztönzés) KZ XIV. 31. sz. [Vanszlov: A szép problémája c. könyvéről.]
644. Štraus, T.: Vanslovov prispevok k estetike. (Vanszlov érdeme az esztétikában) SL VI. 4. sz. 473—479.
- VERMISEV, A. A. 645. Васильев, Н.: Красная правда. № 8. sz. 187—189. [A. A. Vermisevől a szovjet irodalom első éveinek drámaírójáról.]
646. Тамашин, Л.: Автор «Красной правды». VI 11. sz. 186—191. [Vermisev forradalmi szindarabjáról.]
- VISNYEVSZKIJ, Vsz. 647. Неопубликованные речи Бс. Вишневого. RuszLit 1. sz. 149—162.
648. Письма Бс. Вишневого к П. Павленко. VI 10. sz. 93—100.
649. Ильмас, Е.: «Дневники военных лет» Всеволода Вишневого. Zv 11. sz. 206—208.
650. Рудницкий, К.: Всеволод Вишневецкий. Т. 7. sz. 116—130. [Visnyevszkij személyiségéről és alkotásáról.]

651. Triolet, E.: Le mystère Vichnevsky. LFr 780. sz. [Visnyevszki Optimista tragédia c. művéről.]
 VOROB'JEV, N. 652. Светов, Ф.: Трудные поиски. NM 9. sz. 247—251. [Vorob'jev Nikolaj elbeszéléseinek „Várakozás” c. gyűjteményéről.]
 ZABOLOCKIJ, N. 653. Заболоцкий, Н.: Из неопубликованных стихов. LZs 34. sz. 3. [Zabolockij 3 verse.]
 654. Маргвелашвили, Г.: Подвиг поэта. DN 6. sz. 217—226. [Zabolockij N. költő és klasszikus fordító alkotásáról.]
 655. Роднянская, И.: Поэзия Н. Заболоцкого. VI 1. sz. 121—137.
 656. Слудский, Б.: Стихи Николая Заболоцкого. LZs 74. sz. 3. [Zabolockij kiadatlan verseiből.]
 ZADORNOV, N. 657. Одинцова, З.: Николай Задорнов. O. 6. sz. 195—200. [Zadornov író irodalmi arcképe.]
 ZSUKOVSKIJ, A. V.
 I. német 195, 358.

EGYÉB NÉPEK IRODALMA

Avar irodalom

- HAMZATOV, R. I. Machonin, S.: Bánsík horkého chlapecského srdce. (Forró, gyerekszívű költő) LN VIII. 31.

Azerbajdzsán irodalom

2. Кедрина, З.: Под знаком современности. DN 6. sz. 207—216. [Az azerbajdzsán irodalom mai helyzete.]

Baskir irodalom

- KUDAS. Szajfi 3. Рахимкулов, М.: Монография о Сайфи Кудаше. LZs 152. sz. 3.

Belorussz irodalom

4. Zaccordonet, A.: Literatura Bielorusă. JaL 10. sz. 65—68.
 5. Лазесская, Л. И.: О современном белорусском литературоведении и критике. IAN 1. sz. 75—82.
 6. Šamiakin, I.: Literatura poporului bielorus. (A bjelorusz nép irodalma) GL VI. 24. sz.

Burját irodalom

7. Соколов, А.: Заметки о бурятской литературе. DN 11. sz. 221—229.
 8. Романенко, Д.: Литература бурятского народа. NSz 4. sz. 235—245.

Csecsen-íngus irodalom

9. Ахматова, Р.: В сердце гор. O 2. sz. 201—203.

Csukcs irodalom

- RYTCHEV 10. Vaculin, I.: Když sněhy taji. (Amikor olvad a hó) SvětLit 5. sz. 219—226.

Csuras irodalom

- SZESZPELJ, M. 11. Хузангай, П.: «Милльон сердец.» LZs 138. sz. 3.

Dagesztáni irodalom

- KAP'JEV, E. 12. Тихонов, Н.: Мечтатель и борец. LG 154. sz. 3.
 SZTAISZKIJ, Sz. 13. Агаев, А.: Неугасимый факел. LZs 58. sz. 4. [Születésének 90. évfordulójára.]

Grúz irodalom

14. Фетисов, М.: История грузинской литературы. VI 2. sz. 217—222. (Барамидзе; Радиани, Жгенти: «История грузинской литературы» c. könyvéről.)

Jiddis irodalom

- ALECHEM, S. N. 15. Arnaut, M.: Scholem Aleichem (1859—1959) et la littérature yiddish. LFr 772. sz. 16. Вальбе, Бор.: Шолом Алейхем (100-летие со дня рождения) LG 27. sz. 3.
 17. Бергелис, А.: Шолом Алейхем. LZs 26. sz. 4.
 18. Botez, D.: Un scriitor popular. (Egy népi író) VR IV. 5. sz. 108—110. [Születésének 100. évfordulójára.]

19. Camilar, E.: Şalom Alechem. GL VI. 1. sz. 12., II. sz. 13. sz. [Születésének 100. évfordulójára.]
 20. Landau, E.: The Wise Laughter of Sholem Aleichem. M XII. 12. sz. 1—13.
 21. Lastik, S.: Sekret geniuszu pisarskiego. (A költő geniusz titka) Tw 8. sz. 98.
 22. Маркиш, П.: Шолом Алейхем. DN 3. sz. 226—229.
 23. Mlloş, Gh.: La centenarul lui Şalom Alechem. (Solem Alechem százéves évfordulóján) SB X. sz. 81—83.
 24. Sloves, H.: Le rire de Cholem Aleikhem. Eu (37) 365. sz. 11—18.
 I. még orosz 396.

Kazah irodalom

25. Фетисов, М.: Очерк истории казахской советской литературы. DN 3. sz. 263—266.
 ABAJ, A. 26. Османова, З.: Путь Абая. NM 6. sz. 218—224.

Litván irodalom

27. Eckert, R.: Forschungsunternehmen zur litauischen Sprache und Literatur in Vilnius. ZfSl 3. sz. 418—423.

Moldvai irodalom

28. Портной, Р.: Заметки о современной молдавской прозе. DN 3. sz. 245—249. [A moldvai irodalom fejlődése a Nagy Honvédő Háború periódusában és a háborút követő 5—6. évben.]

Oszt irodalom

29. Vernadsky, G.: Problems of Ossetic and Russian Epos. ASR XVIII. 2. sz. 281—294.
 HETAGUROV, K. 30. Жизнь трагическая и прекрасная. LG 127. sz. 2. [Születésének 100. évfordulójáról.]
 31. К 100-летию со дня рождения Коста Хетагурова. LG 102. sz. 1. [Az oszt irodalom megalapítójáról.]
 32. К юбилею К. Хетагурова. LZs 116. sz. 3.
 33. Джусойты, Н.: Слово о Коста Хетагурове. DN 10. sz. 213—224.
 34. Куклис, Г.: Рассказы о Коста. LZs 123. sz. 3. [Hetagurovról.]
 35. Корзун, В.: Правдолюбец-трибун. LZs 123. sz. 3. [Születésének 100. évfordulójára.]

Örmény irodalom

- NALBANGYAN, M. 6. Певец свободы. LZs 136. sz. 2.
 SAGINYAN, M. 37. Удодова, З.: Мариэтта Шагинян. O 7. sz. 193—200.

Tadzsik irodalom

- SZADRIDDIN, Ajni 38. Ze vzpominek mistra Sadrid-dina Ajniho. [Emlékeiből] SvětLit 6. sz. 200—204.
 39. Брагинский, И.: Садриддин Айни — оснопо-ложник таджикского литературоведения. VI 3. sz. 145—155.

Tatár irodalom

- DERMEND 40. Ганиев, В.: Талант и поэзия. LZs 138. sz. 3. [Születésének 100. évfordulójára.]
 DZSALIL, M. 41. Памяти Мусы Джалиля. LZs 101. sz. 4. [Halálának 15. évfordulójára.]
 42. Небенцаль, Л.: Последние дни Мусы Джалиля. LG 5. sz. 4.
 43. Селенский, Ю.: Астраханцы чтят память героя — поэта. LZs 20. sz. 2.
 KAMAL, S. 44. Рафиков, М. — Нуруллин, И.: Шариф Камал. LZs 27. sz. 4. [Születésének 75. évfordulójára.]

Ukrán irodalom

- DRAGOMANOV, M. P. 45. Атанасов, П.: Големият украински демократ Михаил П. Драгоманов и България. S 6. sz. 138—152.
 FRANKO, I. 46. Вервес, Г. Д.: Иван Франко и питания украинско-польских литературно-громадських взаєнин 70—90-х рокив XIX. ст. (Н. К. Гудзай) SLA XXVIII. 4. sz. 628—638.
 GULAK-ARTEMOVSKIJ, P. 47. Заклинский, К.: Петро Гулак — Артемовский и Чехия. SLA XXVIII. 2. sz. 217—223.
 JANOVSKIJ, J. 48. Березницкий, Ян.: Голос Юрия Яновского. DN 12. sz. 221—230.

- MARKO-VOVCSOK. 49. Сражающийся талант. LG 156. sz. 3. [Születésének 125. évfordulójára.]
50. Швецов, Г.: Памятный дом в Нальчике. № 10. sz. 218.
51. Гаращенко, Н.: Неизвестная страница. LZs 151. sz. 3. [Születésének 125. évfordulójára.]
- PANCSEENKO, P. 52. Березкин, Г.: Горячая правда поэзии. DN 5. sz. 233—239.
- Üzbég irodalom*
- КАНИГА, А. 53. Бабеняшева, С.: Рассказы Абдулы Каххара. DN 2. sz. 256—259.
- ЗАКИРИДЖАН, Furkat 54. Гулям, Г.: Тому, — кто служил народу, — забвенья нет. LG 119. sz. 3. [Születésének 100. évfordulójára.]

LENGYEL IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Przybós, Julian: Poezja a człowiek jutra. (A költészet és a holnap embere) PK 39. sz. [A Knokke-le-Zoute-ban megtartott IV. Biennale ismertetése.]
 2. Sarraute, Nathalie: Era podejrliwości. (A bizalmatlanság korszaka) Tw 5. sz. 93. [A regényíró, regényhősök és az olvasók közötti viszony megváltozása a XX. sz.-ban.]
- Műfajelmélet és stílus kutatás*
3. Aleksandrak, Stanisław: Pisarze i dzieci. (Írók és gyermekek) ZL 51. sz. [A lengyel gyermekirodalom.]
 4. Biełkowski, Zbigniew: Modelunek powieści współczesnej. (A modern regény mintája) Tw 3. sz. 117. [A XX. sz. regényirodalma, a francia avantgarde-regény.]
 5. Budrecki, Lech: Śmierć Eugeniusza de Rastignac. (Eugeniusz de Rastignac halála) ZL 23. sz. [A XIX. sz. regényhőseinek halála.]
 6. Kayser, Wolfgang: Narrator w powieści. (Narrátor a regényben) Tw 5. sz. 101.
 7. Krzyżanowski, Julian: „My rzadził światem, a namy kobiety” (Mi irányítottuk a világot, és velünk az asszonyok) PL 3—4. sz. 513. [A címbe ismertetett közmondás eredete és változatai.]
 8. Mikulski, Stefan: „Kurdesz nad kurdeszami”. Zagadnienie tekstu i autorstwa. (A szöveg és szerzőségének kérdései) PL 1. sz. 1.

Lengyel irodalom kapcsolatai

9. Karpowicz, Tymoteusz: Pisarze ziem zachodnich. (Nyugati írók) PK 24. sz.

Irodalomtörténet általában

10. Cytowska, Maria: W cieniu wielkiego Erazma: pamflet na naiżenstwo Zygmunta Augusta z Barbara Radziwiłłówna. (A nagy Erasmus árnyékában: pamflet Zygmuntnak Augustának Barbara Radziwiłłównával kötött házasságára). Meander 6. sz. 291.
11. Drawicz, Andrzej: Co słychać u młodych prozaików... i u młodych poetów. (Mit hallani a fiatal prózaíróktól és költőktől.) Pol 5. sz. 65.
12. Greń, Zygmuntnak: Dynamika nagiej duszy. (A meztelen lélek dinamikája) ZL 52. sz. [A lengyel modernizmus.]
13. Hertz, Paweł: Rozważania na marginesie lektury małych poetów polskich pierwszej połowy XIX stulecia. (Elmélkedések, olvasva a XIX. század első felének kis lengyel költőit). Tw 7. sz. 90.
14. Hertz, Paweł: Z dziennika lektury. (Az olvasmány-naplóból) NK 2. sz. [A műszázadbeli lengyel költészet rövid jellemzése, valamint A hazai romantikus költészet antológiája c. kiadvány ismertetése.]
15. Kijowski, Andrzej: Wstęp do historii okresu. (Bevezetés egy korszak történetébe) PK 30—31. sz. [A német megszállás korszakának lengyel írói.]
16. Klemeniewicz, Zenon: Ludzie oświecenia o języku i stylu. (A felvilágosodás emberei a nyelvről és a stílusról) NP 2. sz. 287. [Zofia Florezyk és Lucyna Pszczółowska: Ludzie oświecenia o języku i stylu.]
17. Kochańska, Maria: „Duma Ukrainna”. Z dziejów polskiej pieśni żołnierskiej. („Duma ukraina”. A lengyel katonadalok történetéből) PL 3—4. sz. 431.
18. Kwiatkowski, Jerzy: Młoda poezja polska (1956—1959). (A fiatal lengyel költészet) ZL 39. sz.
19. Ольбрих, Ежи: Патриотическая тема в творчестве польских писателей. Zn 1. sz. 229—236.

20. Острой, О. С.: Проблема народности в эстетике польского революционного романтизма первой трети XIX. в. VLU 2. sz. 74—85.
 21. Shneiderman, S. L.: Poland: A Report on Recent Literary Trends. NYTBR nov. 22.
 22. Stern, Anatol: Poezja młodych. (Fiatalok költészete) ZL 43. sz. [Fiatal lengyel költők.]
 23. Sczerbicka, Ludwika: Z epiki dziadowskiej. (A koldusépiakból) PL 3—4. sz. 445.
 24. Thomas, Lawrence: Polish Literature and the „Thaw”. ASR XVIII. 3. sz. 394—416.
 25. Witkowski, Michał: O niedoszłym wydaniu zbiorku pism antytargowickich (1793). (Az antitargowi írásook gyűjteményének felbemaradt kiadásáról) PL 3—4. sz. 529.
 26. Wyka, Kazimierz: Badania historycznoliterackie w latach 1950—1958. (Irodalomtörténeti kutatások 1950—1958. között). NP 2. sz. 1.
 27. Wyka, Kazimierz: Literary Research in Poland in the Years 1950—1958. RPAS IV. 2. sz. 1—40.
 28. Zółkiewski, Stefan: Rachunek trzylecia. (Elszámolás három évvel) NK 51—52. sz. [Az elmúlt 3 év irodalmi életében végbement pozitív változások, s a még megvélő hiányosságok felmérése.]
 29. Жумевский, Стефан: Проблемы польской литературы. IL 12. sz. 194—201.
 1. még német 143.
 - egyéb germán 21.
 - lengyel 95.
 - cseh 199.
 - orosz 44. 282.
 - ókori 42.
 - egyéb keleti irod. 16.
- Egyes írók*
- Andrzejewski, J. 30. Kijowski, Andrzej: Jerzy Andrzejewski — szkice do portretu. (Jerzy Andrzejewski — vázlat a portréhoz) Tw 6. sz. 106.
31. Macuzanka, Zenona: O nowelach Jerzego Andrzejewskiego. (Jerzy Andrzejewski novelláiról) Pol 6. sz. 58.
- BAKOWSKA, J.
1. lengyel irod. 43.
- BERENT, W. 32. Płomiński, Eugeniusz Jerzy: Wacław Berent jako pisarz społeczno-narodowy. (Wacław Berent mint társadalmi-nemzeti író) Tw 4. sz. 86.
33. Pomorski, Leon: Wacław Berent jako pisarz społeczny. (Wacław Berent mint társadalmi író) Tw 1. sz. 95.
- BLIŹŃSKI, J. 34. Szwejkowski, Zygmuntnak: „Pan Damazy” Bliziński wobec komedii francuskiej Drugiego Cesarsstwa. (Bliziński „Pan Damazy” c. műve a Második Császárság francia komédiájával szemben) PL 3—4. sz. 403.
35. Matuszewska, Przemysława: Z problematyki „Monitora”. A Monitor problematikájából) PL 3—4. sz. 261.
- BOJANOWSKI, E.
1. lengyel 100.
- BOROWSKI, T. 36. Kijowski, Andrzej: Akt zniszczenia. (A megsemmisítés aktuusa) Tw 11. sz. 107. [Tadeusz Borowski: Wybór opowiadań.]
- BOY-ZELEŃSKI, T.
1. lengyel 144, 145.
- BRODZKA, Alina 37. Markiewicz, Henryk: Nie tylko o książce Brodzkiej. (Nem csupán Brodzka könyvéről) ZL 37. sz. [Alina Brodzka: O nowelach Marii Konopnickiej.]
- BRZEKOWSKI, J. 38. Masłiński, Józef: Awangarda bez wieszczów. (Avantgarde nagy költő nélkül) ZL 42. sz. [Jan Brzekowski: „Przyszłość nieotwarta.”]
- BRZOZOWSKI, St. 39. Maciag, Włodzimierz: Stanisław Brzozowski. Tw 11. sz. 85.
40. Sroka, Mieczysław: Listy-dziennik myśli Brzozowskiego. (A levelek — Brzozowski gondolatainak naplója) Tw 7. sz. 63.
- CHOJECKI, E. 41. Ingłot, Mieczysław: „Alkhadar” Edmunda Chojeckiego na te literatury polskiej lat 1832—1850. (Edmund Chojecki „Alkhadar” c. műve az 1832—1850. évek lengyel irodalmának hátterében) PL 1. sz. 83.
- CHOROMAŃSKI, M. 42. Strumiłowski, Artur: Prolegomena grotesku i historii. (A groteszkóság és a történelem bevezetője) ZL 6. sz. [Michał Choromański: „Prolegomena do wszelkich nauk hermetycznych.”]

- CYBULSKI, W. 43. Rudnicka, Jadwiga: Fragment archiwum Wojciecha Cybulskiego w papierach Józefa Bakowskiej. (Wojciech Cybulski archivumának részlete Józefa Bakowska papírjain) PL 3—4. sz. 611.
- CZECHOWICZ, M. 44. Pietak, Stanisław: O Czechowiczu. (Czechowiczról.) Tw 11. sz. 78.
1. lengyel 78.
- EIGER-NAPIERSKI, M. 45. Mortkowicz Olczakowa, Hanna: Wspomnienie o Marku Eigerze-Napierskim. (Emlékezés Marek Eiger-Napierskiről.) Tw 7. sz. 49.
- FILIPOWICZ, K. 46. Maciąg, Włodzimierz: Między epiką i heroizmem w związkami Kornela Filipowicza. (Epika és heróizmus között, Kornel Filipowicz új könyveivel kapcsolatban) ZL 3. sz.
- FRANCISZEK, H. 47. Paszkiewicz, Józef: Poeta buntu — zapomniany (A lázadás költője — elfeledve) Pol 3. sz. 49. [Franciszek, Henryk.]
- GALCZYŃSKI, K. 48. Drawicz, Andrzej: „Będę szukał formy najczystszej...” (A legtisztább formát fogom keresni...) Pol 2. sz. 58. [K. I. Galczyński: Munkái.]
49. Mortkowicz-Olczakowa, Hanna: Wspomnienie o Konstantym Galczyńskim. (Megemlékezés Konstanty Przybyszewskiről) ZL 13. sz.
50. Stawar, Andrzej: Dwie poematy Galczyńskiego. (Galczyński két verse) PK 32. sz.
- GŁOSKI
1. lengyel 56.
- GOMOLICKI, L. 51. Maciąg, Włodzimierz: Uciezka, albo o niemocy. (A megfutamodás, avagy az erőtlenségről) ZL 29. sz. [Leon Gomolicki: „Uciezka”.]
- HEISZTYŃSKI, St. 52. Maciąg, Włodzimierz: Legenda Przybyszewskiego. (Przybyszewski legendája) ZL 6. sz. [Stanisław Heiszyński: „Przybyszewski”.]
53. Zengel, Ryszard: Wieczna legenda Przybyszewskiego. (Przybyszewski örök legendája) Tw 5. sz. 114. [Stanisław Heiszyński: Przybyszewski.]
- HOLUJ, T. 54. Kwiatkowski, Jerzy: Reportaż i dwie powieści. (Riport és két regény.) ZL 2. sz. [Tadeusz Holuj: „Koniec naszego świata”.]
- IWASZKIEWICZ, J. 55. Greń, Zygmunt: Bez tytułu, czyli o dramatach Iwaszkiewicza. (Cím nélkül, avagy Iwaszkiewicz drámáiról.) ZL 7. sz.
56. Kwiatkowski, Jerzy: Wilde, Głoski, Schopenhauer. Tw 3. sz. 126. [Vita Iwaszkiewicz: Oktostychy verseiben megnyilvánuló esztétikai elvek fölött.]
57. Sedlak, Ján: Jaroslav Iwaszkiewicz. SP 75. 7. sz. 696—698.
- JANTSZEWSKI, L.
1. lengyel 76.
- KARCZEWSKA, W. 58. Maciąg, Włodzimierz: Naturalizm i fantazja) ZL 30. sz. [Wanda Karczevska: „Odejsie”.]
- KARPIŃSKI, Fr. 59. Sobol, Roman: Franciszka Karpińskiego „Ponróż w kraju zaczarowanym”. PL 3—4. sz. 321.
- KŁOKOCKI, St. 60. Frydrychowicz, Gabriela: Stanisław Kłokocki. PL 3—4. sz. 297.
- KOCHANOWSKI, J. 61. Weintraub, Wiktor: Manifest renesansowy Kochanowskiego. (Kochanowski reneszánsz nyilatkozata) PL 3—4. sz. 159.
- KONOPNICKA, M. 62. Piotrowska, A.: Мария Конопницкая и русская Литература VL 6. sz. 182—195.
1. még lengyel 37.
- KONWICKI, T. 63. Matuszewski, Ryszard: Konwického świat odnaleziony (Konwicki megtalált világa) NK 51—52. sz. [Tadeusz Konwicki: Dzivry w niebie c. regénye.]
- KORCZYŃSKI, A. 64. Pollak, Roman: Barok w „Złocistej przyjaźni zdradzie” Adama Korczyńskiego. (A barokk stílus Adam Korczyński „Złota przyjaźni zdrada” c. művében) PL 3—4. sz. 175.
- KORZENIOWSKI, J.
1. angol 183.
- lengyel 104.
- KOSSAK, Z. 65. Ziomek, Jerzy: Uwagi o powieściach historycznych Zofii Kossak. (Készrevételek Zofia Kossak történelmi regényeiről) NK 41. sz.
- KOWALSKI, W. 66. Korell, Kazimierz: Człowiek i pisarz. (Ember és író) NK 5. sz. [Władysław Kowalski irodalmi működésének ismertetése.]
- KRASIŃSKI, I. 67. Goliński, Zbigniew: Nieautoryzowane wydania pism Krasińskiego. (Krasieki műveinek nem engedélyezett kiadásai) PL 3—4. sz. 215.
- KRASINSKI, Z. 68. Iwaszkiewicz, Jarosław: Aktualność „Nieboskiej” (A „Nieboska” aktualitása) Tw 12. sz. 47. [Krasieki: Nieboska komedia.]
69. Janion, Maria: Krasieki wród romantyków. (Krasieki a romantikusok között) ZL 25. sz.
70. Kott, Jan; Świdarska, Alina; Krygier, Waldemar: Zygmunt Krasieki. ZL 13. sz.
71. Libera, Zdzisław: Zygmunt Krasieki. Pol 2. sz. 1.
72. Wirth, Andrzej: Sylogizm o „Nie-Boskiej”. (Szillogizmus a „Nie-Boska”-ról) NK 27. sz. [Krasieki: „Nie-Boska komedia”.]
73. Zawilewski, Jerzy: Tragiczny wieszec. (Tragikus próféta) ZL 12. sz. [Zygmunt Krasieki.]
- KRONSKI, T. 74. Kolakowski, Leszek: Tadeusz Kronski. Tw 6. sz. 81.
- KUMANIECKI, K. F. 75. Jurewicz, Oktawiusz: Kazimierz Feliks Kumaniecki. Alt 4. sz. 248—256.
- ŁADA-ZABŁOCKI, T. 76. Zywow, Mark: Polscy poeci „kautkasy”. (Materialy biograficzne) (A „kaukázusi” lengyel költők. Előtrajzi adatok) PL 3—4. sz. 563. [Tadeusz Łada-Zabłocki, Leon Janiszewski, Władysław Strzeliński]
- ŁASKI, St. 77. Cytowska, Maria: Stanisław Łaski jako tłumacz Erasmusa z Rotterdamu. (Stanisław Łaski mint Rotterdami Erasmus fordítója) Meander 7. sz. 362.
- LEŚMIAN, B. 78. Pietrkiewicz, Jerzy: Leśmian und Czechowicz: Two Uncommitted Poets. (Két állást nem foglaló költő: Leśmian és Czechowicz) SEER XXXVII. 89. sz. 338—347.
79. Trznadel, Jacek: Uwagi o Leśmianie. (Megjegyzések Leśmianról) Tw 2. sz. 79.
- MACH, W. 80. Maciąg, Włodzimierz: Wezwanie do Erato. (Felszólítás Eratohoz) ZL 27. sz. [Wilhelm Mach: „Życie duże i male”.]
81. Żółkiewski, Stefan: Z powodu Wilhelma Macha. (Wilhelm Mach ürügyén) NK 31. sz. [Az irodalmat érintő esztétikai problémák egyik legfontosabbika a realizmus mibenlétének megértése. Mach: Życie duże i male.]
- MACHEJEK, W. 82. Maciąg, Wl: Konfikty z pola walki. (Konfliktus a harcmezőről) ZL 11. sz. [Władysław Machejek: „Kto następny”.]
- MANKOWSKI, T. 83. Weidhaas, H.: Thaddaeus Mańkowski. Zfsl 5. sz. 795. [Nekrológ.]
- MICKIEWICZ, A. 84. Алексеев, М. П.: Замысли Historii przyrtości Mickiewicza i ruskaja utopiecznaja mysl 20—30-x годов XIX века. Sla XXVIII. 1. sz. 58—68.
85. Hermann, A.: Die deutschen Nachdichtungen des polnischen Nationalepos „Pan Tadeusz”. Zfsl 5. sz. 674—685.
86. Hernasowa, Maria: Geneza „Pieśni gminnej” z IV. cz. „dziadów”. (A „Dziady” IV. részében levő „Piesn gminna” eredete) PL 3—4. sz. 551.
87. Kłosiewicz, Romuald: Z tajemnic rękopisu „Dziadów” drezdenschich (A drezdai „Dziady” kézirta körülírt titkokból) PL 1. sz. 177.
88. Lewak, Adam: Losy rękopisu Mickiewiczowskich bylego Muzeum Narodowego w Rapperswilu. (A volt rapperswili Nemzeti Múzeum Mickiewicz-kézirtainak sorsa) PL 1. sz. 187.
89. Modzelewska, Natalia: O „Lutnie Mickiewicza”. (Mickiewicz lantjáról) NK 9. sz.
90. Paluchowski, Andrzej: Uwagi o obrazowaniu w „Panu Tadeuszu”. (Megjegyzések az ábrázolásról a Pan Tadeuszban) PL 2. sz. 475.
91. Pogonowski, J.: Bericht über die Übersetzung des „Pan Tadeusz” durch Robert Steingraber. WSjb 129—142.
92. Pszczółowska, Lucylla: O wierszu dramatu Mickiewiczowskiego. (A Mickiewicz-drámák verseiről) PL 2. sz. 517.
93. Шелудько, Г.: Книга о великом польском поэте. LZs 28. sz. 2. [Живов: «Адам Мицкевич. Жизнь и творчество» c. könyvéről.]
94. Виноградов, Б.: На родине Адама Мицкевича. 5. sz. 222—223.
95. Wytrzens, Günther: Adam Mickiewicz in World Literature. Edited by Waclaw Lednicki. WSjb 202—204. [Recenzió.]
1. még lengyel 138.
- MODRZEWSKI, A. F. 96. Voisé, Waldemar: The Fourth Hundredth Anniversary of Wolfgang Wissen-

- burg's Translation of „De Republica Emendanda”. RPAS IV. 1. sz. 39—53. [Andreas Fricius Modrevius (Andrzej Frycz Modrzewski) De Republica Emendanda c. műve W. Wissenburg-féle fordításának 400 éves évfordulója.]
- NIEMCEWICZ, J. U. 97. Nowacki, Tadeusz: Nieznany list Niemcewicza do Staszica. (Niemcewicznek Staszichoz írt ismeretlen levele) PL 1. sz. 173.
- NORWID, Cyprian: 98. Lisiecka, Alicja: Z problemów historyczmu Cypriana Norwida. Na marginesie tomu 7 „Pism”. (Cyprian Norwid történelemszemléletének problémáiból. Megjegyzések műveinek 7. kötetére) PL 2. sz. 331.
99. Przybós, Julian: Próba Norwida. (Norwid elemzése) Tw 4. sz. 63.
100. Zakrzewski, Bogdan: Norwid w „Poklusi” Edmunda Bojanowskiego. (Norwid Edmund Bojanowski „Poklosie”-jában) PL 2. sz. 575.
- ORKAN, W. 101. Wiktor, Jan: Orkan i Staff w Rzymie. (Orkan és Staff Rómában) ZL 52. sz.
- PARNICKI, T. 102. Billip, Witold: Nad powieściami T. Parnickiego. (T. Parnicki regényeiről) Tw 6. sz. 95.
- PAWLISKOWSKA-JASNOZEWSKA, M. 103. Reykowska, Anna: O poezji Marii Pawlikowkiej-Jasnozewskiej. (Maria Pawlikowska-Jasnozewska költszetéről.) Pol 3. sz. 60.
- PORADOWSKA, M. 104. Kocówna, Barbara: Dwa listy Małgorzaty Poradowskiej do Józefa Korzeniowskiego. (Małgorzat Poradowska két levele Józef Korzeniowskihoz) KWN 4. sz. 329.
- POTOCKI, J. 105. Greń, Zygmunt: Jan Potocki. Tw 12. sz. 89.
- PRUS, B. 106. Romankówna, Mieczysława: Nowe szczegóły metryki i biografii Bolesława Prusa. (Bolesław Prus új életrajzi és anyakönyvi adatai) PL 1. sz. 209.
- PRZERWA-TETMAJER, K. 107. Błonski, Jan: Poezja Kazimierza Tetmajera. (Kazimierz Tetmajer költszetéről) ZL 17. sz.
- REJ, M. 108. Witczak, Tadeusz: Z zagadek „Krótkiej Rozprawy” Mikołaja Reja. (Mikołaj Rej „Krótka Rozprawa” c. művének problémáiból) PL 1. sz. 51.
- PRZYBYSZEWSKI, St. 1. lengyel 52, 53, 111.
- REYMONT, W. St. 109. Dadlez, Michał: Krajobraz w „Chłopach” Reymonta. (A táj Reymont „Chłopi” c. regényében) Pol 1. sz. 30.
110. Grzymała Siedlecki, Adam: Wirujące stoliki Reymonta. (Reymont mozgó asztalkái) ZL 36. sz.
- RITTNER, T. 111. Raszewski, Zbigniew: Wieczór z aloesem. Przybyszewski w nieznanej powieści Rittnera. (Este az aloeval. Przybyszewski Rittner ismeretlen regényében) PL 3—4. sz. 651.
- RÓZEWICZ, T. 112. Wyka, Kazimierz: Dwa razy Rózewicz. (Rózewicz másodsor) Tw 1. sz. 87.
- RUDNICKI, A. 113. Zengel, Ryszard: „Niekochana” (A nem szeretett) Tw 8. sz. 111. [Adolf Rudnicki: Niekochana.]
- SCHULZ, B. 114. Subotin, Dr. Stojan: Život i književno stvaralaštvo Bruna Šulca. (B. Schulz élete és irodalmi munkássága) Delo 8—9. sz. 1060—1072.
- SIENKIEWICZ, 115. Krzyżanowski, Julian: Nieznane drobniaki Sienkiewiczowskie. (Sienkiewicz-csel kapszolatok ismeretlen apróságok) Tw 1. sz. 75.
116. Stawar, Andrzej: Fory stylu epickiego. (Az epikus stílus előnyei) PK 41. sz. [Sienkiewicz: Trilógia.]
117. Stawar, Andrzej: Paradoxy Wojen. (A háborúk paradoxonai) PK 45. sz. [Sienkiewicz: Trilógia.]
118. Wojciechowski, Ryszard: Sienkiewicz a Słowacki. Pol 6. sz. 10.
- SINKO, T. 119. Kumaniecki, Kazimierz: Tadeusz Sinko. NP 1. sz. 167.
- SŁOWACKI, J. 120. Bieńkowski, Zbigniew: Za grzechy moderny. (A modernizmus bűneiért) Tw 9. sz. 146. [A mai lengyel költészet feladata feltárni Słowacki költszetének gazdaságát.]
121. Bourrilly, Jean: O doświadczeniu poetyckim młodego Słowackiego. (A fiatal Słowacki költői jártasságáról) Tw 9. sz. 96.
122. Hertz, Paweł: O poglądach literackich Słowackiego. (Słowacki irodalmi nézeteiről) NK 32. sz.
123. Hertz, Paweł: Uwagi o listach Słowackiego i na ich marginesie. (Észrevételek Słowacki leveleiről és lapszéli jegyzetek) Tw 9. sz. 133.
124. Hertz, Paweł: Z dziennika lektury. (Az olvasmány-naplóból) NK 6. sz. [Słowacki és a Godzina myśli c. vers.]
125. Iwaszkiewicz, Jarosław: Pogrzeb Słowackiego. (Słowacki temetése) Tw 9. sz. 48.
126. Jasienica, Paweł: Wizje prapolski. (Őslengyel látomások) Tw 9. sz. 126. [Juliusz Słowacki: Balladyna.]
127. Jastrun, Mieczysław: Juliusza Słowackiego Księga Legend (Juliusz Słowacki: Księga Legend c. műve) NK 17. sz.
128. Jurewicz, Oktawiusz: Greckie Peregrynacje Juliusza Słowackiego. (Juliusz Słowacki görög zárandokútja) Meander 4—5. sz. 177.
129. Krejčí, Karol: Jeszcze Kilka słów o ludowości „Balladyny”. (Még néhány szó a Balladyna népiességéről.) Tw 9. sz. 83.
130. Maersberger, Adam: Rok Słowackiego. (A Słowacki-év) NK 15. sz.
131. Miedzyrček, Artur: „Na brzegi Nilu, w Afryki pustynie...” (A Nílus partján, Afrika vadonjaiban) Tw 9. sz. 52. [Słowacki keleti utazása.]
132. Petrică, Ioan: Poetul-cetăţean: (A hazafi-költő) Cont 41. sz. [Juliusz Słowacki emlékezete.]
133. Sawrymowicz, Eugeniusz: Miscellanea o Juliuszu Słowackim. Tw 9. sz. 36.
134. Sawrymowicz, Eugeniusz: Poeta trzech rewolucji. (Három forradalom poétája) Pol 1. sz. 5. [Juliusz Słowacki.]
135. Sedláč, Ján: Bojovník pol'ského národa. (A lengyel nép harcosa.) KŽ XIV. 37. sz. [J. Słowacki költszetéről.]
136. Sedláč, Ján: Mýtus a skutočnosť v diele Juliusza Słowackého. (Mítosz és valóság J. S. művében.) SP 75. 9—10. sz. 1006—1014.
137. Starnawski, Jerzy: Pierwsi czytelnicy młodzieńczej twórczości Słowackiego. (Słowacki ifjúkori műveinek első olvasói) Tw 9. sz. 142.
138. Syga, Teofil: Droga no narodu. (Út a nemzethez) pol 4. sz. 3. [Juliusz Słowacki és Adam Mickiewicz viszonya.]
139. Treugutt, Stefan: O Juliuszu Słowackim. (Juliusz Słowackiról) PK 21. sz.
140. Живов, Марк: Юлиуш Словацкий LZs 106. sz. 4. (Słowacki születésének 150. évfordulójára.) 1. még lengyel 118.
- SŁUCKI, A. 141. Macużanka, Zenona: Nowe wiersze Arnolda Słuckiego. (Arnold Słucki új versei) Pol 3. sz. 68.
- STAFF, L. 142. Jastrun, Mieczysław: Ostatni Staff. (Az utolsó Staff) NK 51—52. sz. [Leopold Staff.] 1. még lengyel 101.
- STANUCH, St. 143. Wilkoń, Aleksander: W obronie młodej prozy. (A fiatalok prózájának védelmében) ZL 48. sz. [Stanisław Stanuch: „Portret z pamięci.”]
- STAWAR, A. 144. Treugutt, Stefan: Boy i Stawar. PK 4. sz. [Andrzej Stawar: Boy-Zelenki.]
145. Żółkiewski, Stefan: Stawar o Boyu. (Stawar Boyról) NK 1. sz. [Andrzej Stawar: Boy-Zelenki.]
- STRZELNICKI, Wl. 1. lengyel 76.
- SWINARSKI, A. M. 146. Pianko, Gabriela: Trylogia Trojańska Artura Marii Swinarskiego. (Arturo Maria Swinarski Trójai Trilógiája) Meander 4—5. sz. 253.
- SZEWCZYK, W. 147. Maciąg, Włodzimierz: Mafia czy rzeczywistość? (Maffia vagy valóság?) ZL 14. sz. [Wilhelm Szewczyk: „Wyprowadź samotności.”]
- TREMBECKI, St. 148. Jendrysik, Augustyn: Trembeckiego „Nadgrobiek Hajduka”. (Trembecki „Nadgrobiek hajduka” c. műve) PL 3—4. sz. 499.
149. Kaleta, Roman: „Starożytność grodzieńska”. Nieznany wiersz Trembeckiego. („Starożytność grodzieńska”. Trembecki ismeretlen verse) PL 3—4. sz. 543.
- TUWIM, J. 150. Falkenhahn, V.: Stilistische und versetchnische Besonderheiten in den „Kwiaty Polskie” von Julian Tuwim. ZfSI 1. sz. 43—63.
- TWARDOWSKI w SKRZYPNY, S. 151. Szuszkiewicz, Eugeniusz: Zagadka Buzry. (A Buzrya rejtélye) Meander 2. sz. 79. [Samuel ze Skrzypny Twardowski: Dzieła wszystkie-ben előforduló Buzrya szó magyarázata.]
- WANDURSKI, W. 152. Lichodziejewska, Feliksa: Witold Wandurski. NK 2. sz.

WEYSENHOFF, J. 153. Grzymala-Siedlecki, Adam: Nasz baron. (A mi bárónk) Tw 10. sz. 48. [Józef Weyssenhoff.]

WNEŻYK, W. 154. Barycz, Henryk: Jeszcze jedno spotkanie wrocławskie. Do biografii Władysława Wezyka. (Még egy wrocławii találkozás. Władysław Wezyk életrajzához) PL 3—4. sz. 593.

WYKA, K. 155. Kijowski, Andrzej: Nad wodami Jordanu. (A Jordán vizén) Tw 12. sz. 96. [Kazimierz Wyka: Rzeź w wyobraźni. Kritikák.]

156. Maciąg, Włodzimierz: Kazimierza Wyki „Szkoła krytyków”. ZL 41. sz.

WYSPIAŃSKI, St. 157. Eustachiewicz, Lesław: Spory o interpretację twórczości Wyspiańskiego. (Harcok Wyspiański műveinek értelmezése körül) PL 1. sz. 111.

158. Jastrun, Mieczysław: Kopiec Wyspiańskiego. (Wyspiański dombja) NK 43. sz. [Wyspiański, a szimbolista író.]

ZAPOLSKA, G. 159. Czachowska, Jadwiga: Gabriela Zapolska. Publicystyka, KwN 4. sz. 353.

ZBYLITOWSKI, P. 160. Kukulski, Leszek: Zbylitowana. (Zbylitowski) PL 1. sz. 163. [Piotr Zbylitowski.]

ŻEROMSKI, S. 161. Kądziała, Jerzy: Żeromski w Rapperswilu. (Żeromski Rapperswilben) Tw 8. sz. 70.

ZÓŁKIEWSKI, S. 162. Grzybowski, Konstanty: O Stefanie Żółkiewskim polemicznie. (Stefan Żółkiewski-ről vitázserőn) ZL 7. sz.

163. Hollu, Tadeusz: Literatura i polityka. (Irodalom és politika) ZL 7. sz. [Stefan Żółkiewski: „Kultury i polityka”.]

ZUKROWSKI, W. 164. Bereza, Henryk: Okruchy legendy straconego czasu. (Az elveszett idő legendáinak morzsái) Tw 4. sz. 98. [Wojciech Żukrowski: „Okruchy legendy straconego czasu”.]

CSEH ÉS SZÓLVÁK IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Bojovat po boku dělníků a rolníků. (Vállvetve a munkásokkal és paraszttokkal.) Kultúra III. 23. sz. [Jiří Hendrych felhasználása a „Szocialista Kultúra” ülésén.]

2. Celostátní konference Svazu čs. spisovatelů. (A Csehszlovák Írószövetség országos konferenciája) LN VIII. 10. 11. sz.

3. Diskusia na sjaзде socialistickéj literatury. (Viták a „Szocialista kultúráért” ülésén) KŽ XIV. 26. sz.

4. Hrdinovia našich čias. (Korunk hősei) KŽ XIV. 51—52. sz. [A szovjet irodalmi vitákkal kapcsolatban.]

5. Nacistický vojak ako literárny typ. (A náci katona mint irodalmi típus) KŽ XIV. 31. sz.

6. O socialistickou kulturu. (A szocialista kultúráról van szó) LN VIII. 5. sz. [A prágai kultúrmunkások értekezlete.]

7. Služifludu na vyšší poslanie literárnych pracovníkov. (Az irodalmi munkások legméltóbb küldetése: a népet szolgálni) KŽ XIV. 22. sz. [N. Hrusevov felhasználása a szovjet írók III. kongresszusán.]

8. Současnost v literatuře a tízké sepi se životem. (Az irodalom korszerűsége és szoros kapcsolata az élettel) LN VIII. 8. sz. [Szerkesztőségi beszélgetés.]

9. Úkoly literatury v kulturní revoluci. (Az irodalom feladata a kultúrröradalomban) LN VIII. 10. sz. [Ladislav Štoll föreférátuma a csehszlovák írók II. kongresszusán.]

10. Úlohy literatury v kulturní revoluci. (Az irodalom szerepe a kultúrröradalomban) KŽ XIV. 10. sz. [Ladislav Štoll föreférátuma a csehszlovák írók országos konferenciáján.]

11. Umění do života — život do umění! (Művészet az életbe — élet a művészetbe!) LN VIII. 22. sz. [A szovjet írók kongresszusának tanulságai.]

12. Za dovršenie socialistickéj kulturní revolúcie. (A szocialista kultúrröradalom befejezéséért) KŽ XIV. 24. sz. [L. Štoll föreférátuma a „Szocialista kultúráért” ülésén.]

13. Za kultúra životnejší a za život kulturnejší... (Az előbb kultúráért és a kultúráltabb életért.) Kultúra III. 23. sz. [L. Štoll föreférátuma a „Szocialista Kultúra” ülésén.]

14. Z diskusie na celoštátnej konferencii čs. spisovateľov. (A csehszlovák írók országos konferenciájának vitájából) KŽ XIV. I.: 11. sz., II.: 12. sz.

15. Bagár, Andrej: Umělec a obecnstvo. (A művész és a közönség) Kultúra III. 3. sz.

16. Boháč, František: Umění a náboženstvo. (Művészet és vallás) KŽ XIV. 18. sz.

17. Buriáněk, František: Výchovná úloha literatury. (Az irodalom nevelő szerepe) LN VIII. 8. sz.

18. Damian, S.: Po nových cestách socialistického realismu. (A szocialista realizmus új útjain) KŽ XIV. 34. sz.

19. Drozda, Miroslav: Co je umělecká metoda? (Mi az a művészi módszer?) LN VIII. 17. sz.

20. Drozda, Miroslav: Realismus v diskusi. (A vitatott realizmus) SvětLit 194—210.

21. Drozda, Miroslav: Socialistický realismus a skutečnost XX. století. (A szocialista realizmus és a XX. század valósága) MNY 4. sz. 426—436.

22. Drozda, Miroslav: Umění a světový názor. (Művészet és világnézet) LN VIII. 13. sz.

23. Dicháček, Otto: La beauté, le beau — la joliesse, le joli. PhPrag II. 2. sz. 45—49.

24. Ferko, Milan: Na póde súčasnosti. (A mai valóság talaján) KŽ XIV. 8. sz. [A „Mladá Tvorba” c. lap munkatársainak második értekezletén elhangzott vitából.]

25. Hájek, Jiří: Komunističtí spisovatelé a XXI. sjezd. (A kommunista írók és a XXI. kongresszus) LN VIII. 6. sz.

26. Hájek, Jiří: O lidovosti umění. (A művészet népi jellegéről) LN VIII. 26. sz.

27. Handzová, Viera: Kulturná revolúcia. (A kultúrröradalom) KŽ XIV. 18. sz.

28. Hečko, František: Základy kulturní revolúcie. (A kultúrröradalom alapjai) KŽ XIV. 25. sz.

29. Hendrych, Jiří: Prapor naší kultury — prapor komunismu. (Kultúránk zászlaja a kommunizmus zászlaja) LN VIII. 24. sz.

30. Horečný, Laurent: Poslanie literatury v škole. (Az irodalom hivatása az iskolában) KŽ XIV. 36. sz.

31. Hrubin, František: Básnikova odpovědnost za osud světa. (A költő felelőssége a világ sorsáért) Kultúra III. 25. sz.

32. -jfi: O existencialistických koncepcích v pojímání literatury. (Az egzisztencialista koncepciókról az irodalom felfogásában) NŽ XI. 2. sz. 157—158.

33. Jungmann, Milan: Tvorba rozhodne. (A mű és a döntő szó) LN VIII. 7. sz.

34. Jungmann, Milan: Literatura komunismu musí být velká! (A kommunizmus irodalma nagy kell hogy legyen!) LN VIII. 22. sz.

35. Jungmann, Milan: Poezie a poetizování. (Költészet és költőiesítés) LN VIII. 36. sz.

36. Jungmann, Milan: Potřebuje moderní člověk umění? (Kell-e a modern embernek a művészet?) LN VIII. 44. sz.

37. Jungmann, Milan: Literatura hodnotí život. (Az irodalom értékeli az életet) LN VIII. 50. sz. [A Csehszlovák Írószövetség Központi Bizottságának ülésén elhangzott referátum bevezetője.]

38. Koehol, Viktor: Tradice a vývin. (Hagyomány és fejlődés) KŽ XV. 45. sz. [A hagyományból való válogatás fontosságára a fejlődés szempontjából.]

39. Kolman, Arnošt: Filosofie a současnost. (Filozófia és jelenkor) LN VIII. 48. sz. [A tudomány és az ideológia kapcsolata.]

40. Král, Franto: O umeleckej tvorbi a praxi. (A művészi gyakorlat és ehnélet) MTv IV. 8—9. sz. 54—56.

41. Linhart, Lubomir: Několik poznámek k současným otázkám naší kultury. (Néhány megjegyzés kultúráink mai kérdéseiről) Kultúra III. 3. sz.

42. Linhart, Lubomir: Umění a život. (Művészet és élet) Kultúra III. I.: 20. sz.; II.: 25. sz.

43. Mathauser, Zdeněk: O svobodě umělecké tvorby. (A művészi alkotás szabadságáról) LN VIII. 36. sz.

44. Mičko, Miroslav: Umění mezi zítřkem a věřejškem. (A művészet a tegnap és a holnap között) Kultúra III. 9. sz.

45. Mráz, Andrej: Umelecké občianske svedomie. (A művész hazafias öntudata) KŽ XIV. 12. sz.

46. Mráz, Andrej: Literatura v službách pokroku. (Az irodalom a haladás szolgálatában) KŽ XIV. 23. sz.

47. Otčenášek, Ján: Budúcnosť patri socialistickej literatúre. (A szocialista irodalomé a jövő) KŽ XIV.

11. sz. [A Csehszlovák Írószövetség elvi tevékenységének néhány kérdéséhez.]
48. Otčenášek, Ján: K otázkám ideové činnosti Svazu čs. spisovatelů. (A Csehszlovák Írószövetség ideológiai tevékenységéről) LN VIII. 11. sz.
49. Otruba, Mojmir: Aktualnost v literární historii. (Aktualitás az irodalomtörténetben) LN VIII. 12. sz.
50. Parolek, Radegast: Za komunistickou ideovost literatury. (Az irodalom kommunista elméletéről) NMY 11. sz. 1221—1225.
51. Plávka, Andrej: Pátos socialistického vlastenectva. (A szocialista hazafiság pátosza) KŽ XIV. 25. sz.
52. Pončan, Ján: O literatúre. (Az irodalomról) MTv IV. 11. sz. 18—22.
53. Rohan, René: Šborník o revizionismu. (Gyűjtemény a revizionizmusról) MNY 9. sz. 997—1008.
54. Rosenbaum, Karol: Od klasicizmu k romantizmu. (A klasszicizmustól a romantikáig) SL VI. 2. sz. 165—178.
55. Šaginánová, Marietta: Myšlenky zrozené XXI. sjezdem. (A XXI. kongresszus-szülte gondolatok) LN VIII. 8. sz.
56. Škamlá, Ján: O politickej poézii — úryvkovite. (A politikai költészetről — töredékesen) MTv IV. 2. sz. 8—11.
57. Škuta, E.: K otázke vkusu. (Az ízlés kérdéséhez) KŽ XIV. 27. sz.
58. Špitzer, Juraj: Užitečná diskuse. (Hasznos vita) LN VIII. 8. sz.
59. Štefko, Jozef: Nesplnené úlohy. (Nem teljesített feladatok) KŽ XIV. 43. sz.
60. Števec, Ján: Literatúra a spoločenská prax. (Az irodalom és a társadalmi gyakorlat) MTv IV. 6—7. sz. 12—14.
61. Štoll, Ladislav: Pro člověka, pro krásu života, pro socialismus. (Az emberért, az élet szépségéért, a szocializmusért) LN VIII. 24. sz. [Felszólalás a „Szocialista kultúráért” értekezleten.]
62. Sychra, Antonín: Estetika a život. (Esztétika és élet) LN VIII. 7. sz.
63. Sychra, Antonín: Estetika jako tvorba. (Az esztétika mint alkotás) LN VIII. 26. sz.
64. Ting Ling: Cesty individualizmu. (Az individualizmus útjai) KŽ XIV. 2. sz.
65. Todt, František: Srovnat krok s kormem miliónů. (Milliókkal együtt lépni) LN VIII. 6. sz. [Vitacikk a prágai kulturmunkások értekezletéhez.]
66. Tomčík, Miloš: O modernosti socialistického umění. (A szocialista művészet modernségéről) KŽ XV. 20. sz.
67. Tomčík, Miloš: Socialistická literatura a mladá generácia. (A szocialista irodalom és a fiatal generáció) MTv 6—7. sz. 6—12.
68. Urx, Eduard: O literatúre a umění. (Az irodalomról és a művészetéről) MTv IV. 6—7. sz. 24—28.
69. Vrba, František: Básnici, čo s talentem? (Költők, mi van a tehetséggel?) LN VIII. 39. sz.
70. Závada, Vilém: Poezie a člověk zítřka. (A költészet és a holnap embere) LN VIII. 41. sz. 1. még orosz 80, 587.

Műfajelmélet és stílus kutatás

71. Problémy budících generací. (A jövő generáció problémái) KŽ XIV. 29. sz. [Írók vitája a gyermekirodalomról és az új ember neveléséről.]
72. Budský, Jozef: Z problémov súčasnej režijnej tvorby. (A modern rendezés néhány kérdése.) SD VII. 1. sz. 15—40.
73. Černý, František: Vytvořit velké drama. (Nagy dráma alkotni) LN VIII. 48. sz. [A modern dráma követelményeiről.]
74. Červenka, Miroslav: K definici přesahu. (Az enjambe ment definíciójához) ČL VII. 1. sz. 85—91.
75. Červenka, Miroslav: Zápas o moderní epiku. (Küzdelem a modern epikáért) LN VIII. 46. sz.
76. Dvořák, Karel: Reportáž a povídky dnešního prozaika. (A riport és egy mai prózaíró érzései) LN VIII. 37. sz.
77. Fleischmann, Ivo: Potíže s novelami. (Nehézségek a novellával) LN VIII. 38. sz.
78. Frýbová, Vladimíra: O uměleckost naučné knihy pro děti. (Az ifjúsági ismeretterjesztő könyvek művészi színvonaláról) Kultúra III. 13. sz.
79. Gabriel, Vladimír: Několik poznámek k současnému dramatu. (Néhány megjegyzés a mai drámához) Kultúra I. 10. sz., II.: 11. sz., III.: 14. sz.
80. Hornák, Peter: Česká drama a současnost. (A cseh dráma és a jelenkor) SP 75. 2. sz. 199—205.
81. Jungmann, Milan: Próza včera a dnes. (A tegnapi és a mai próza) LN VIII. 23. sz.
82. Jungmann, Milan: Román politický. (A politikai regény) LN VIII. 38. sz.
83. Jungmann, Milan: Dnešní svět a reportáž. (A mai világ és a riport) LN VIII. 42. sz.
4. Klátik, Zlatko: Cesta za obrazom. (Út a kép mögött) KŽ XIV. 30. sz. [A gyermekirodalomról.]
5. Komorovský, J.: Teória a metóda skúmania eposu. (Az eposz vizsgálatának elmélete és módszere) SL VII. 2. sz. 251—252.
6. Kot, Jozsef: Povstalecká poviedka a jej problémy. (A felkelésről szóló elbeszélések és problémáik) SP 9—10. sz. 922—928.
87. Kret, Anton: Výchovné zmeny v tragedii. (A fejlődés okozta változások a tragédiában) SD VII. 5. sz. 390—399.
88. Lacina, V.: Něco o české satife. (Valamit a cseh szatíráról) LN VIII. 40. sz.
89. Machonin, Sergej: O jednom paradoxu v současném dramatu. (A modern dráma egy paradoxonja) LN VIII. 13. sz.
90. Machonin, Sergej: D 34 potřebuje náročnější dramaturgii. (A D 34 igényesebb dramaturgiát igényel) LN VIII. 14. sz.
91. Mísek, E. F.: Do samého středu roztočivného světa. (A csodavilág legközepébe) LN VIII. 38. sz. [Az utópisztikus regényekről.]
92. Moric, Rudo: Ide o témy. (A témákról van szó) KŽ XIV. 9. sz.
93. Peukert, H.: Zur prosodischen Situation bei den Tschechen und Slowaken in den 70er und 80er Jahren des 18. Jahrhunderts. ZfSl 1. sz. 28—42.
94. Popovič, Anton: České teorie prekladu. (A fordítás cseh elmélete) SL VI. 1. sz. 116—117.
95. Šalingová, Mária: Príspevok k štýlu prózy. (Adalék a próza stílusához) SL VI. 4. sz. 487—489.
96. Škamlá, Ján: Aktualnosť politickej poézie. (A politikai költészet aktualitása) KŽ XIV. 21. sz.
97. Špidla, Václav: Niekoľko myšlienok o vzťahu režiséra k dramatickému textu. (Néhány gondolat a rendező viszonyáról a dráma szövegéhez) SD VII. 5. sz. 399—403.
98. Špitzer, Juraj: Spoločenská analýza v románoch z čias boja proti fašizmu. (A társadalmi analízis a fašizmusellenes regényekben.) KŽ XIV. 16. sz.
99. Vilikovský, Ján: Niekoľko poznámok o preklade. (Néhány megjegyzés a fordításról) MTv IV. 8—9. sz. 44—54.
100. Vrba, František: Poezie myšlenky a citu. (Érzelmi és gondolati költészet) LN VIII. 16. sz. 1. még délszláv 19.

Irodalmi kritika

101. Bakoš, Mikuláš: Je kritika vedou či umením? (Tudomány vagy művészet-e a kritika?) KŽ XI. 28. sz.
102. Bakoš, Mikuláš: Nešpecifická špecifickosť kritiky. (A kritika nem sajátos sajátossága) KŽ XIV. 46. sz.
103. Drozda, Miroslav: Marxistická kritika o rozmanitosti v socialistickém umění. (A marxista kritika a szocialista művészet sokrétűségéről) LN VIII. 32. sz.
104. Fleischmann, Ivo: Naše cesta. (A mi útunk) LN VIII. 13. sz. [Az irodalmi kritika feladatairól.]
105. Jungmann, Milan: Cesta do vzduchoprázdna. (Út a légüres térbe) LN VIII. 9. sz. [Elmélkedés a Květen c. lap kritikai rovatáról.]
106. Koehol, Viktor: Špecifickosť literárnej kritiky. (Az irodalmi kritika sajátosságai) KŽ XIV. 42. sz.
107. Koehol, Viktor: Ide o kritiku. (A kritikáról van szó) KŽ XIV. 50. sz.
108. Kotálik, Jiří: O váznou kritiku a váznou práci. (A komoly kritikáért és a komoly munkáért) LN VIII. 32. sz.
109. Lamač, Miroslav és Padrta, Jiří: O váznou kritiku. (A komoly kritikáért) LN VIII. 31. sz.
110. Petrmič, Jan: Subjektivismus v literárnej kritike. (Szubjektívizmus az irodalomkritikában) KŽ XV. 48. sz.
111. Poliak, Ján: Zamyslenie o dobrodružnej literatúre. (Elmélkedés a kalandos irodalomról) MTv IV. 8—9. sz. 36—40.

112. Števček, Ján: K pojmu a úlohám umeleckej kritiky dnešnej. (A mai művészi kritika fogalma és feladatai) KŽ XIV. 1. sz.
113. Števček, Ján: Dve tradície literárnej kritiky. (Az irodalmi kritika két hagyománya) KŽ XIV. 51–52. sz.
114. Števček, Pavol: Matušková kritika dnes. (Matuška kritikája ma) KŽ XIV. 34. sz.
115. Truhlár, Ľuboslav: Reč umenia a reč kritiky. (A művészet és a kritika hangja) KŽ XIV. 45. sz. 1. még csehszlovák 339, 340, 341, 342, 343.

Cseh irodalom

Irodalomtörténet általában

116. Buriánek, František: Básnická cesta jednoho roku. (Egy év útja a költészetben) LN VIII. 3. sz.
117. Buriánek, František: Noua proza cehá. (Az új cseh próza) JaL 10. sz. 69–73.
118. Černáková-Michalcová, Milena: Sborník o strašej české literatúre. (A régi cseh irodalom antológiája) SL VI. 1. sz. 111–114.
119. Drozda, Miroslav: O literaturni současnosti. (Korunk irodalmáról) LN VIII. 6. sz.
120. Fischer, R.: Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu. ZfSI 5. sz. 766–768. [Recenzió.]
121. Hájek, Jiří: Literární úroda 1958. (1958 irodalmi termése) LN VIII. 3. sz. [Az új cseh prózáról.]
122. Hourková, Jarmila: K akcím spisovatelů na obranu republiky v době Mnichova. (Az írónak a köztársaság megvédéséért indított akciójához a müncheni korszakban) ČL VII. 2. sz. 183–186.
123. Hrzalová, Hana: Jak vznikla a uskutečňoval se ideál demokratické literatury kolem roku 1848. (Hogyan keletkezett és ment át a gyakorlatba a demokratikus irodalom ideálja 1848 körül) ČL VII. 1. sz. 40–61.
124. Kautman, F.: O čtyřech prózách roku 1958. (Az 1958-as év négyfajta prózájáról.) Kultúra III. 2. sz.
125. Kolár, Jaroslav: Nové dějiny české literatury. (Új cseh irodalomtörténet) LN VIII. 48. sz.
126. Kopecký, Jan: Drama dramatu. (Drámai jelenet a drámáról) LN VIII. 46. sz. [Képzelt beszélgetés a mai cseh dráma helyzetéről.]
127. Králík, O.—Kopecký, M.: Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu. (Válogatás a régi cseh irodalomról a kezdettől Hus koráig) ČL VII. 3. sz. 330–338.
128. Mann, S. E.: Czech Literary Criticism of the Late Revival: The Struggle for Standards, 1820–48. SEER XXXVII. évf. 89. sz. 443–452.
129. Nosek, Miloslav: Z počátku literární kritiky v českém dělnickém tisku. (Az irodalmi kritika kezdetei a cseh munkásajtóban) ČL VII. 4. sz. 431–445.
130. Petřtyl, Josef: Rozbor produkce kramářských tisků v chrudimské tiskárně v 19. století. (A XIX. század chrudimi nyomdában nyomott kereskedő nyomtatványok elemzése) ČL VII. 2. sz. 157–177.
131. Pilaf, Jiří: O pokrokové inteligenci první republiky. (Az első köztársaság haladó értelmiségéről.) Kultúra III. 5. sz.
132. Pytlík, Radko: Slovensko v české Literatúre pred prvním svetovou vojnou. (Szlovákia a cseh irodalomban az első világháború előtt) ČL VII. 4. sz. 402–414.
133. Repp, F.: Untersuchungen zur altschechischen Marienlegende. ZfSI 3. sz. 321–333.
134. Růfus, Milan: Na prelome storočia. (O pozéji generácie deväťdesiatych rokov a generácie predvojnovy v Čechách.) (A századfordulón. A 90-es évek és a háború előtti évek cseh költői nemzedékéről) SL VI. 2. sz. 179–191.
135. Šindela, Dušan: Contemporary Czech Aesthetics. JAAC XVIII. 1. sz. 116–126.
136. Slizinski, Dr. J.: Das Polnische Echo auf die Errichtung des Národní Divadlo in Prag. WZGreifswald, 1958/59 5/6. sz. 443–448.
137. Šmatlík, Stanislav: Kniha o literatúre českého obrodění. (Könyv a cseh feljúlás irodalmáról) ČL VII. 2. sz. 170–175.
138. Stejskal, Václav: Hledání a jistoty naší prózy. (Prózáink útkeresése és bizonyosságai.) Kultúra III. 7. sz.
139. Stejskal, Václav: Rozcestí naší současné prózy. (Mai prózáink válszútán) Kultúra III. 16. sz.

140. Svoboda, Ludvík: Česká radikální demokracie. (Karel Kosík: A cseh radikális demokrácia) NŽ XI. 1. sz. 71–74.
141. Tichá, Zdenka: Příspěvky k dějinám starší české literatury. (Adalékok a régi cseh irodalom történetéhez) ČL VII. 4. sz. 457–460.
142. Majdička, L.: Juraj Petermann und die tschechische hallische Bibel vom Jahre 1776. ZfSI 1. sz. 88–93.
143. Veselý, Ludvík: Úvaha nad několika citáty. (Elmélkedés néhány idézetről) LN VIII. 6. sz.
44. Wytzens, Günther: Milada Součková: The Czech Romantics. WSJb 198–199. [Recenzió.] 1. még francia 480. román 169. bolgár 23.

Cseh irodalom kapcsolatai

1. német 310.
egyéb szovjet 45.

Egyes írók

- BASS, E. 145. Branald, Adolf: Eduard Bass. (1888–1946.) KŽ XIV. 20. sz.
- BENEŠOVÁ, B. 146. Lifková, Irena: Božena Benešová (1873–1936.) KŽ XIV. 11. sz.
- BEZRUČ, P. 147. Knězek, Libor: Peter Bezruč a Janko Jesenský. SL VI. 1. sz. 117–119.
148. Rákos, P.: Dva dopisy Petra Bezruče profesorovi R. Szalatnaimu. (Petz Bezruč két levele Szalatnai R. tanárhoz) Sla XXXVIII. 1. sz. 79–80.
- BIEBL, K. 149. Tomčík, Miloš: Konstantin Biebl (1896–1951) KŽ XIV. 32. sz.
- BRANALD, A. 150. Jungmann, Milan: Dilo vyprávěcké vysplosti a jeho problémy. (Egy éret elbeszélő műve és problémái) LN VIII. 28. sz. [A Branald: A vasútkirály c. művével kapcsolatban.]
151. Kušák, Alexej: Historický román má budoucnost (A történelmi regénynek van jövője) Kultúra III. 2. sz. [Beszélgetés Adolf Branaldal.]
152. Stejskal, Václav: Historický román na nových cestách? (Új utakon a történelmi regény?) Kultúra III. 30. sz. [Adolf Branald: Král železnic c. regényével kapcsolatban.]
- BRUKNER, J. 1. cseh 162.
- BURIAN, E. F. 153. Götz, Frantisek: Burianův boj o základy socialistického divadla. (Burian harca a szocialista színház megalapozásáért) LN VIII. 33. sz.
154. Noskovič, Alexander: Živý odkaz E. F. Buriana. (E. F. Burian élő öröksége) SD VII. 5. sz. 385–390.
- ČAPEK, K. 155. Nosek, Miloslav: Americký pohled na Karla Čapka. (K. Čapek amerikai szemmel) ČL VII. 3. sz. 346–349.
156. Pašteka, Julius: Karel Čapek. SP 75. 1. sz. 101–111.
157. Pišut, Milan: Karel Čapek. KŽ XIV. 1. sz.
158. Pohorský, Miloš: Dvoji výbor z Karla Čapka. (Két válogatás K. Čapek műveiből) ČL VII. 3. sz. 345–346.
159. Vey, Marc: Une source de Karel Čapek? RESL 1–4. sz. 59–63. 1. még német 232.
- ČAPEK-CHOD, K. M. 160. Karel Matěj Čapek-Chod. LN VIII. 47. sz.
- ČELAKOVSKÝ, F. L. 161. Horálek, Karel: K. Čelakovského písní „Zavedený ovčák“. (Čelakovský: „Zavedený ovčák“ c. dalához) ČL VII. 3. sz. 338–345.
- DVOŘÁK, L. 162. Dostál, Vladimír: Tri básnické prvotiny. (Három költő bemutatkozása) Kultúra III. 3. sz. [Ladislav Dvořák, Miloš Macourek, Josef Brukner költszetről.]
- DYK, V. 163. Viktor Dyk. LN VIII. 26. sz.
164. Tomčík, Miloš: Viktor Dyk. (1877–1931) KŽ XIV. 7. sz.
- ERBEN, K. J. 165. Skřeček, Rudolf: K edicím Erbenových Českých pohádek. (Erben „Cseh meséi“-nek kiadásához) ČL VII. 2. sz. 175–180.
- FISCHER, O. 166. Medved', Ján: Otokar Fischer (1883–1938). KŽ XIV. 9. sz.
- FUČÍK, J. 167. Eis, Zdeněk: Nový svazek díla Julia Fučíka. (Julius Fučík műveinek új kötete) ČL VII. 1. sz. 105.
168. Hrzalová, Hana: Význam Julia Fučíka pro rozvoj české marxistické literární vědy a historie. (Julius Fučík jelentősége a cseh marxista irodalomtudomány

- és irodalomtörténet fejlődése számára) MNy 9. sz. 940—953.
169. Вановская, И.: Бойцы за завтрашний день. Зв. 6. sz. 206—208. [Julius Fučík betegezetlen regényéről.]
- GELLNER, Fr. 170. Červenka, Miroslav: Využití kupletu v básních Františka Gellnera. (A kuplé felhasználása Fr. Gellner verseiben) ČL VII. 3. sz. 279—295.
- HALAS, F. 171. Hrubín, František: Trojská válka srdce s mozkiem. (A szív és az agy trójai háborúja) LN VIII. 43. sz. [Fr. Halas halálának 10. évfordulójára.]
- HAŠEK, J. 172. Jankovič, Milan: Lidové postavy v Osudech dobrého vojáka Švejka. (Népi figurák a „Švejk, a derék katona” c. regényében) ČL VII. 1. sz. 16—40.
173. Lantová, Ludmila: Obrazová publikace o Jaroslavu Haškovi. (Képes kiadvány Jaroslav Hašekről) ČL VII. 3. sz. 359—420.
174. Pytlík, Radko: Hašek literární a neliterární. (Az irodalmi és az irodalomon kívüli Hašek) NŽ XI. 1. sz. 39—50.
175. Pytlík, Radko: Lidovost v Haškových povídkách z cest. [A népiesség Hašek utírajzaiban] ČL VII. 1. sz. 1—16.
- HAVLÍČEK JAROSLAV 176. Justl, Vladimír: Jaroslav Havlíček. KŽ XIV. 25. sz.
- HELCELET, J. 177. Batúšek, Jaroslav: Helcelet o almanachu Máj 1858. (Helcelet az 1858-i „Május” almanachról) ČL VII. 2. sz. 186—190.
- HOFFMEISTER, A. 178. Kusák, Alexej: O povaze prózy. (A próza alkataráról) Kultura III. 4. sz. [Adolf Hoffmeister utírajzairól.]
- HONZL, J. 179. Scherl, Adolf: Nad souborem Honzových Podobizen. (Honzl arcképeinek gyűjteményéről) ČL VII. 4. sz. 426—431.
- HOREJŠÍ, J. 180. Charous, Emil: Jindřich Hořejší (1886—1941). KŽ XIV. 37. sz.
- JANSKÝ, K. 181. Havel, Rudolf: Za Karlem Janským. (Karel Janský nyomában) ČL VII. 2. sz. 197—198.
- JIRÁSEK, A. 182. Laiske, Miroslav: Ze zapomenutých počátků prózy Aloise Jiráska. (Jirásek elfelejtett első prózai munkái) ČL VII. 1. sz. 105.
- JOHN, J. 183. Kolár, Jaroslav: Jaromír John. (1882—1952) KŽ XIV. 15. sz.
- JUNGSMANN, J. 184. Červenka, Miroslav: O Jungsmannově verši v předkladu Ztraceného ráje. (Jungsmann versele az „Elvesztett paradicsom” fordításában) ČL VII. 2. sz. 164—170.
185. Мыльников, А. С.: О научном изучении личной библиотеки И. Юнгмана. Slna XXVIII. 3. sz. 388—398.
1. még szlovák 302.
- KAINAR, J. 186. Pekárek, Václav: Nové verše Josefa Kainara. (J. K. új versei) LN VIII. 48. sz.
- KOMENSKÝ, J. A. 187. Čapek, J. B.: K poznámkám F. R. Tichého o pojednání Komenského a Slovensko. (Megjegyzések F. R. Tichy Komenského és Szlovákia c. értekezéséről) SL VI. 2. sz. 250—260.
188. Mišanik, Ján: Komenského autograf diela Praxis pietatis? (A Praxis pietatis c. mű Komenský saját másolatában?) ČL VII. 4. sz. 460—461.
189. Miskovská, V. T.: La Pangelottie de J. A. Komenský. PhPrag II. 4. sz. 97—100.
190. Hofmann, F.: Ein Versuch zur Neuinterpretation der geistigen Welt des Comenius. ZfSI 1. sz. 131—133. [Recenzió K. Schaller: *nav. Untersuchungen zur Comenistterminologie* c. könyvéről.]
191. Repp, Friedrich: Klaus Schaller: *IAN Untersuchungen zur Comenius-Terminologie*. WSJb 197—198. [Recenzió.]
192. Tichá, Zdeňka: Nad Škarkovým vydáním Komenského Labyrintu. (Komenský „Labyrint”-ja Škara kiadásában) ČL VII. 1. sz. 103—105.
- KONRÁD, K. 193. Hájek, Jiří: S Karlem Konrádem „jen tak volnoběžně”. (K. Konráddal „csak úgy szabadoz”) LN VIII. 13. sz.
- KOPECKÝ, M. 194. Červinka, Fr.: O humoru — komice a veselohrách (A humorról — a komikumról és a vígjátékokról) Kultura III. 41. sz. [Beszélgetés Miloš Kopeckývel.]
- KOSMAS 195. Králík, Oldřich: Kristián a Kosmas (Krisztián és Kosmasz) ČL VII. 1. sz. 61—85.
- KRATOCHVÍL, J. 196. Krátký, Pavel: Jaroslav Kratochvíl (1885—1945). KŽ XIV. 27. sz.
197. Sirotková, Jarmila: K novému vydání Kratochvílovy Vesnice. (Kratochvíl „Vesnice” c. elbeszélésének új kiadása) ČL VII. 2. sz. 196—197.
- KŘÍČKA, P. 198. Charous, Emil: Petr Kříčka (1884—1949). KŽ XIV. 43. sz.
- KVAPIL, F. 199. Slizinski, J.: Trzy listy Franciszka Kwapila do Zuzanny Rabskiej. (František Kvapil 3 levele Zuzanna Rabskához.) Slna XXVIII. 2. sz. 265—266.
- LANGER, F. 200. Justl, Vladimír: František Langer. KŽ XIV. 23. sz.
- MAHEN, J. 201. Jiří Mahen (1882—1939) LN VIII. 8. sz.
202. Pytlík, Radko: Jiří Mahen. KŽ XIV. 5. sz.
- MÁCHA, K. H. 203. Felix, Jozef: Francúzska monografia o Máchovi. (Francia monográfia Mácháról) SL VI. 3. sz. 376—379.
204. Granjard, H.: Mächa et la renaissance nationale en Bohême. (K. Krejčí) Slna XXVIII. 3. sz. 419—425.
205. Otruba, Mojmir: Dokumenty k máchovské biografii. (Adatok Mácha életrajzához) ČL VII. 3. sz. 357.
206. Skalická, J.: Králík, O.: Poutí Krkonoská — Máchovy texty a máchovské apokryfy. ZfSI 1. sz. 141—143. [Recenzió.]
- MACHAR, J. Sv. 207. Pešat, Zdeněk: Význam Macharových prvních sbírek české poesii. (Machar első gyűjteményeinek jelentősége a cseh költészet számára) ČL VII. 2. sz. 113—128.
- MACOUREK, M. 1. cseh 162.
- MAJEROVÁ, M. 208. Lantová, Ludmila: Cesta Marie Majerové k velkému sociálnímu románu. (Maria Majerová útja a nagy szocialista regény felé) ČL VII. 3. sz. 249—279.
- MALIŘOVÁ, H. 209. Eis, Zdeněk: Helena Malířová (1877—1940). KŽ XIV. 13. sz.
- MASARYK, T. G. 209. Navrátil, Jan: Dvě knihy proti jedné legendě. (Két könyv egy legenda ellen) LN VIII. 47. sz. [J. Křížek: Masaryk és a cseh politika és J. Dolanský: Masaryk és Oroszország c. könyvekről.]
- MIKULÁŠEK, O. 210. Blahynka, Milan: Dva básníci — jedna poesie. (Két költő — egy költészet) NŽ XI. 5. sz. 380—386. [Mikulášek: „Könyvtelenek és írgalmasok” és Skála: „A remény reggeli vonatával” c. kötetével kapcsolatban.]
- NĚMCOVÁ, B. 211. Novotný, Miloslav: Zase jeden dopis Boženy Němcové (Még egy Božena Němcová-levél) LN VIII. 5. sz.
- NERUDA, J. 212. Jan Neruda háji svou čest. (J. N. megvédi becsületét) Kultura II. 27. sz. [Ismeretlen levele.]
213. Budín, Stanislav: Proč je nesmrtnelný? (Miért halhatatlan?) Kultura III. 27. sz. [Jan Neruda születésének 125. évfordulójára.]
214. Grygar, Mojmir: Nerudova črta jako druh umělecké publicistiky. (Neruda karcolata mint a művészi publicisztika műfaja) ČL VII. 3. sz. 295—327.
215. Haman, Aleš: Doplněk k edici Nerudových Studií, krátkých a kratších II. (Kiegészítés Neruda rövid tanulmányainak kiadásához) ČL VII. 2. sz. 196.
216. Pohorský, Miloš: Nerudova básnická tvorba z let sedmdesátých a osmdesátých. (J. Neruda költő munkássága a 70-es és 80-as évekből) ČL VII. 2. sz. 128—151.
- NEUMANN, St. K. 217. Blahynka, Milan és Všetická, Fr.: Z prehistórie prvnjho ročníku Neumannova Června. (Neumann „Června” c. folyóiratának előtörténetéből) ČL VII. 1. sz. 95—102.
218. Pešat, Zdeněk: Neumannova poesie z devadesátých let. (Neumann költészete a 90-es évekből) ČL VII. 4. sz. 381—391.
219. Truhlář, Břetislav: S. K. Neumann o umení. (S. K. Neumann a művészetről) SL VI. 2. sz. 245—247.
- NEZVAL, V. 220. Blahynka, Milan: Proměny podivuhodného kouzelníka. (A csodálatra méltó varázsló változásai) NŽ XI. 1. sz. 60—67. [Nezval művészi útjához és módszeréhez.]
221. Бугачова, Л.: Тема родины в поэзии Витеслава Незвала IL 5. sz. 173—179.
222. Grygar, Mojmir: Problematiký rybor z Nezvalových teoretických statí. (Problematicus válogatás Nezval elméleti cikkeiből) ČL VII. 1. sz. 109—111.

223. Jelínek, Antonín: Vítězslav Nezval a poetizmus. (Nezval és a poetizmus) NŽ XI. 5. sz. 323—335.
224. Kundera, M. és Fiala, V.: Čest lidstva žiti, aby se lepe žilo... (Az emberiség tisztse élni, hogy jobb legyen az élet...) Kultura III. 13. sz. [Vítězslav Nezval halálának egy éves évfordulójára.]
225. Taufer, Jiří: O básníkově životě. (A költő életéről) Kultura III. 21. sz. [V. Nezval.]
1. még egyéb keleti irodalmak (török) 14.
- NOVÝ, K. 226. Hájek, Jiří: Románová trilogie mláde a vzdoru. LN VIII. 19. sz. [K. Nový: „Vaskör” c. művéről.]
227. Hájek, Jiří: Plamen a vitr K. Nového. (K. Nový „Láng és szél” c. könyve) LN VIII. 46. sz.
- OLBRACHT, I. 228. Nosek, Miloslav: Z nové literatury o Ivanu Olbrachtovi. (Ivan Olbrachtól szóló újabb irodalomról) ČL VII. 1. sz. 106—109.
229. Opelik, Jiří: Olbracht v Kritické knihovně (Olbracht a Kritikai könyvtár sorozatban) ČL VII. 2. sz. 180—183.
230. Petrmichl, Jan: Ivan Olbracht o vztahu literatury a společnosti. (Ivan Olbracht az irodalom és a társadalom kapcsolatáról) NŽ XI. 1. sz. 67—68.
231. Truhlář, Břetislav: Olbracht o umění a společnosti. (Olbracht a művészetéről és a társadalomról) SL VI. 1. sz. 114—116.
- OTČENÁSEK, J. 232. Beněš, K. J.: Několik slov k diskusi. (Néhány szó a vitához) NŽ XI. 2. sz. 159—160. [Otčenášek: „Rómeo, Julia és a sötétség” c. novellájának vitájához.]
233. Hájek, Jiří: Úspěch poněkud problematický. (Egy kissé problematikus siker) NŽ XI. 1. sz. 75—77. [Poznámká redakte. Szerkesztőségi megjegyzés a cikk után, mivel a szerkesztőség nem ért egyet Hájek felfogásával Otčenášek: Rómeo, Julia és a sötétség c. novellájával kapcsolatban.]
234. Truhlář, Břetislav: Psychológia v strede záujmu. (A pszichológia az érdeklődés középpontjában) KŽ XIV. 13. sz. [Jan Otčenášek: „Rómeo, Julia és a sötétség” c. novellájával kapcsolatban.]
- PAULIK, J. J. 235. Charous, Emil: Jaroslav Ján Paulik. (1854—1945) KŽ XIV. 31. sz.
- POLÁČEK, K. 236. Slabý, Z. K.: Karel Poláček (1892—1944). KČ XIV. 29. sz.
237. Slabý, Z. K.: Karel Poláček, satirik českého maloměstáctví. (Karel Poláček a cseh kispolgárság satirikusa) NŽ XI. 3. sz. 208—225.
- PTÁČNÍK, K. 238. Petrmichl, Jan: Hranice živelnosti. (A spontaneitás határa) NŽ XI. 3. sz. 232—236. [Ptáčník: Határmenti város c. könyvéről.]
- PUJMANOVÁ, M. 239. Eis, Zdeněk: Sovětská bohemistika o Marii Pujmanové. (A szovjet bohemistika Marie Pujmanováról) ČL VII. 3. sz. 349—351.
- REZÁČ, V. 240. Petráčková, Anna: První Rezáčovy knihy pro děti a jejich význam pro vývoj autorovy tvorby. (Rezáč első gyermekkönyvei és jelentőségük a szerző fejlődése szempontjából) ČL VII. 4. sz. 391—402.
- SCHULZ, K. 241. Charous, Emil: Karel Schulz (1899—1943). KŽ XIV. 21. sz.
- EIFERT, J. 242. Bžoch, Jozef: Jaroslav Seifert. (1901) KŽ XIV. 46. sz.
- KÁČEL, J. 243. Opelik, Jiří: Básnik a skutečnost. (A költő és a valóság) Kultura III. 31. sz. [Beszélgetés Skácel-lel.]
- SKÁLA, I. 1. cseh 210.
- LÁDEK, J. V. 244. Polák, Josef: Dvoji verse Sládkovy politické básne Jarní. (Sládek „Jarní” c. politikai versének két változata) ČL VII. 2. sz. 194—195.
45. Polák, Josef: Sládkova a Zeyerova cesta do Skandinávie r. 1878. (S. és Z. útja Skandináviába 1878-ban) ČMF XLI. 1. sz. 38—43.
- SLÁDEK, J. V. 1. még amerikai 115.
- ŠLEJHAR, J. K. 246. Josef Karel Šlejhar. LN 40. sz.
- SRÁMEK, M. 247. Fráná Srámek. LN VIII. 37. sz.
- TÁBORSKÝ, F. 248. Pešta, Pavel: Ze vztahů F. Tábořského k literárnímu Slovensku. (F. Tábořský kapcsolata a szlovák irodalommal) SL VI. 1. sz. 48—56.
- TOMAN, J. 249. Hájek, Jiří: Epik romantické krve. (Romantikus vérű epikus) LN VIII. 14. sz. [Josef Toman művészetéről.]

- TOMAN, K. 250. Pešat, Z.: Karel Toman (1877—1946). KŽ XIV. 3. sz.
- TOMEČEK, J. 251. Opelik, Jiří: O literatuře. (Az irodalomról) Kultura III. 28. sz. [Beszélgetés J. Tomeček-kel.]
- TOPOI, J. 252. Hájek, Jiří: Hra na současnost. (Mai tárgyú színdarab) LN VIII. 41. sz. [J. Topol: „Az ő napjuk” c. darbjáról.]
- TYL, J. K. 253. Repková, Marie: Nad obrazovou knihou o Tylovi. (Képeskönyv Tytről) ČL VII. 3. sz. 357—359.
- VANČURA, V. 254. Grygar, Mojmír: Vědomí souvislosti. (Az összefüggések tudata) LN VIII. 7. sz. [V. Vančura: „Az összefüggések tudata” c. elméleti cikkgyűjteményével kapcsolatban.]
255. Klátik, Zlatko: Poézia prózy. (A próza költészete) KŽ XIV. 1. sz. [Vladislav Vančura prózája.]
256. Kopecký, Václav: Umělec revolucionář. (Művészforradalmár) LN VIII. 41. sz. [V. Vančura.]
257. Opelik, Jiří: Vančura 1958. Kultura III. 1. sz.
258. Pohorský, Miloš: Vědomí souvislosti literatury a života v statickém Vladislavu Vančurě. (Az élet és az irodalom kapcsolatának felismerése V. Vančura cikkeiben) ČL VII. 1. sz. 111—112.
- VČELÍČKA, G. 259. Hájek, Jiří: Géza Včelíčka. (1901) KŽ XIV. 32. sz.
- VENKOVAN, B. 260. Hájek, Jiří: O myslitelský nadhled. (Gondolkodva, felhínczétből) LN VIII. 4. sz. [Venkovan Bohumil prózájának filozófiai alapjáról.]
- WEISS, J. 261. Charous, Emil: Jan Weiss. (1892) KŽ XIV. 48. sz.
- WOLLMANN, F. 262. (Кишкин, Л. С.: Franku Wollmannovi k sedmdesátinám. К семидесятилетию Франка Вольмана. Сборник статей. IAN 3. sz. 266—269. [Recenzió.]
- ZÁVADA, V. 263. Červenka, Miroslav: Vilém Závada. (1905) KŽ XIV. 41. sz.
264. Dewetter, Jaroslav: Rozhovor s básníkem, který chodí pesky. (Beszélgetés a költővel, aki gyalog jár.) Kultura III. 15. sz. [Beszélgetés Vilem Závada-val.]
- ZEYER, J. 265. Kvapil, J. Š.: Zeyerova svědectví. (Zeyer tanúságtétele) ČMF XLI. 1. sz. 43—45.
1. még cseh 245.

Szlovák irodalom kapcsolatai

266. Pridavková, Marianna: Slovenskí autori v ruskom preklade v SSSR. (Szlovák szerzők orosz fordításban a Szovjetunióban) SL VI. 4. sz. 499—503.
267. Šmatlák, St.: Dejiny slovenskej literatúry v taliančine. (Szlovák irodalomtörténet olaszul) SI VI. 2. sz. 253—254.
268. Rosenbaum, Karol: Slovenskí hostia u Goetheho. (Szlovák vendégek Goethénél) SL VI. 4. sz. 491—492.
269. Vlček, J.: Zo slovensko-bulharských kultúrnych a literárnych vzťahov od 40-tych do konca 70-tych rokov XIX. storočia. (Szlovák—bulgár irodalmi és kulturális kapcsolatok a XIX. század 40-es éveitől a 70-es évek végéig) Sla XXVIII. 2. sz. 243—259.
1. francia 323.
2. még 248.
- délszláv 51.
- bolgár 21.

Irodalomtörténet általában

270. Borodáč, Ján: Divadelníctvo na Slovensku. (A színházkultúra Szlovákiában) KŽ XIV. 17. sz.
271. Čavojský, Ladislav: Poznámky o našej opere ako o divadle. (Megjegyzések operánkról, mint színházról) KŽ XIV. 36. sz.
272. Cēsnačková-Michalcová, Milena: Z dejín divadla v Banskej Bystrici do roku 1908. (A beszterebányai színház történetéből 1908-ig) SD VII. 3. sz. 222—248.
273. Cēsnačková-Michalcová, Milena: Divadlo na Slovensku v období vrcholného feudalizmu. (A színház Szlovákiában a virágzó feudalizmus korában) SD VII. 6. sz. 495—516.
274. Choma, Branislav: Mladá próza a súčasnosť. (A fiatal próza és a jelenkor) MIV IV. 3. sz. 8—12.
275. Golán, Karol: Ku vzniku prvého robotníckeho časopisu na Slovensku. (Az első munkás-folyóirat keletkezéséről Szlovákiában) IČ VII. 4. sz. 545—557.
276. Klátik, Zlatko: Bez národnosti a koncepcie, bez osobnosti. (Poznámká az újabb dramatikéi tvorbe pre mládež.) (Megjegyzések ifjúsági drámairodalmunkról.) SD VII. 3. sz. 213—216.

277. Knézek, Libor: Kongres slovenských spisovateľov 1936. (Dokumenty a komentáre.) (A szlovák írók 1936-os kongresszusa) SL VI. 2. sz. 191—211.
278. Kraus, C.: Concordia. Slovenský letopis. (Concordia, egy szláv évkönyv) SL XXVIII. 1. sz. 73—78.
279. Kret, Anton: Niekoľko poznámok k umeleckému spracovaniu tematiky odboja v slovenských hrách po oslobodení. (Néhány megjegyzés az ellenállás témájának feldolgozásához a felszabadulás utáni szlovák drámákban) SD VII. 4. sz. 311—333.
280. Lenčo, Ján: O mladej próze. (A fiatal prózáról) MTv IV. 8—9. sz. 29—36.
281. Matuška, Alexander: Proza — dupá eliberare. (A próza — a felszabadulás után) GL VI. 36. sz. [A szlovák irodalomról.]
282. Mráz, Andrej: Din trecutul literar. (Az irodalmi múltból) GL VI. 36. sz. [A szlovák irodalomról.]
283. Mráz, Andrej: Literárna kultúra nášho čitateľstva. (Olvasókörzőségünk irodalmi műveltsége) KŽ XIV. 36. sz.
284. Noskovič, Alexander: K otázke vzniku slovenského ochotníckeho divadla. (A szlovák műkedvelő színház keletkezésének kérdéséről) SD VII. 4. sz. 297—301.
285. Paška, Juraj: Z potuliek so Slovenským ľudovým divadlom. (A Szlovák Népi Színházzal tett vándorlásokról) SD VII. 3. sz. 248—262.
286. Peukert, H.: Mišianik, J.—J. Minárik—M. Michalová—A. Melicherčík: Dejiny staršej slovenskej literatúry. ZfS 3. sz. 453—457. [Recenzió.]
287. Pišút, Milan: Slovenská literatúra vo svetle tradícií. (A szlovák irodalom a hagyomány fényében) KŽ XIV. 15. sz.
288. Plávka, Andrej: Po akej ceste, mladí spisovatelia? (Melyik úton, fiatal írók?) KŽ XIV. 6. sz.
289. Rampák, Zoltán: Nad našou dramatickou produkciou v uplynulej sezóne. (Drámai alkotásunk az elmúlt idényben) KŽ XIV. 30. sz.
290. Rupelid, Miloš: Če e nou in literatura Slovacá. (Mi újság a szlovák irodalomban?) GL VI. 23. sz.
291. Smatlák, Stanislav: Litteraria — nový sborník literárnovedných prác. (Litteraria — irodalomtudományi művek új gyűjteménye) SL VI. 3. sz. 373—376.
292. Rampák, Zoltán: O niektorých otázkach našej drámy. (Drámairodalmunk néhány kérdéséről) MTv IV. 5. sz. 2—4.
293. Števec, Pavol: Škola revolučnosti literatúry. (Az irodalom forradalmiságának iskolája) LN VIII. 35. sz. [A szlovák felkelés ábrázolása a szlovák irodalomban.]
294. Truhlář, Břetislav: Hrdina Povstania — hrdina našej doby. (A felkelés hőse — korunk hőse) KŽ XIV. 35. sz.
1. még román 168. cseh 132.
- Egyes írók*
- ALEXY, J. 295. Gregorec, Ján: Proza Janka Alexho. SL VI. 3. sz. 331—344.
296. J. G.: Janko Alexy. KŽ XIV. 4. sz.
- BARČ-IVAN, J. 297. Galandová, Eva: Nad dramatickým dielom Jülüsa Barča-Ivana. (J. B.-I. drámai oeuvrejéről) SD VII. 2. sz. 107—135.
- BERNOLÁK, A. 298. Tibenský, Ján: problému hodnotenia bernoláckiny a bernolákovského hnutia. (Bernolák irodalmi nyelvének és a Bernolák-mozgalomnak értékeléséhez) HČ VII. 4. sz. 557—577.
- BUJNÁK, P. 299. Tomčík, Miloš: Pavol Bujnák. (1882—1933) KŽ XIV. 6. sz.
- ČERVEN, J. 300. Nadubinský, Michal: Ján Červen. (1919—1942) KŽ XIV. 47. sz.
- CHALUPKA, J. 301. Ormis, Ján: V.: Najstarší text dvoch piesní z Chalupkovho „Kocúrkova“. (Chalupka „Kocúrkovo“-ja két dalának legrégebbi szövege) SD VII. 2. sz. 146—151.
- CHALUPKA, S. 302. Tax, Jindřich: Neznámy dopis Sama Chalupky Josefu Jungmannovi. (Samo Chalupka ismeretlen levele Josef Jungmannhoz) SL VI. 1. sz. 121—123.
- CHROBÁK, D. 303. Bob, Jozef: Dobroslav Chrobák. (1907—1951) KŽ XIV. 38. sz.
304. Bob, Jozef: Portrét Dobroslava Chrobáka. (D. Ch. arcképe) SP 75. 11. sz. 1119—1127.

- GALL, I. 305. Gáfrík, Michal: Ivan Gall. (1885—1955) KŽ XIV. 12. sz.
- GUOTH, A. 306. Brtán, Rudo: Andrej Guoth. (1906—1929) KŽ XIV. 39. sz.
- HALAMOVA, M. 307. Gáfrík, Michal: Masá Halamová. (1908) KŽ XIV. 28. sz.
- HAMALIAR, J. I. 308. Nadubinský, Michal: Ján Igor Hamaliar. (1905—1931) KŽ XIV. 19. sz.
- HEČKO, F. 309. Chorváth, Michal: Hečkova Svätá tma. (H.: Szent sötétség) SP 75. 4. sz. 347—351.
310. Schulz, Milan: Svetlom proti tmě. (Fénnyel a sötétség ellen) LN VIII. 7. sz. [František Hečko: „Szent sötétség“ c. regényével kapcsolatban.]
- HODŽA, M. M. 1. szlovák 366.
- HOLLY, J. 311. Ambruš, Jozef: Kedy vyšiel Holého Sláv? (Mikor jelent meg Holly: Sláv-ja?) SL VI. 3. sz. 379—380.
312. Brieda, Ján: Ján Holly. KŽ XIV. 17. sz.
- HORČICKÁ-SINAPUS, D. 313. Minárik, Jozef: Budapestiansky rukopis o genealogii Horčíckovcov. (A Horčíckák genealogiájának budapesti kézírata) SL VI. 2. sz. 228—233.
- HRSUŠOVSKÝ, J. 314. Choma, Branislav: Ján Hrusovský. KŽ XIV. 8. sz.
- HURBAN, J. M. 315. Bóder, Ján: Hurbanova koncepcia Ludovita Štúra. (Hurban Štúr-koncepciója) SL VI. 3. sz. 344—356.
- HURBAN VLADIMÍROV, V. 316. Žitňanová, Viera: Vladimír Hurban Vladimírov. (1884—1950) KŽ XIV. 26. sz.
- HVIEZDOSLAV 317. Bilák, Vasil: Náš básnik. (A mi költőnk) KŽ XIV. 7. sz. [P. O. Hviezdoslav születésének 110. évfordulójára.]
318. Gáfrík, Michal: Básnická medzigenácia (Od Hviezdoslava ku Kraskovi). (Átmeneti költői nemzedék) SL VI. 3. sz. 286—307. [Hviezdoslavtól Kraskoig.]
319. Janit, Jaroslav: Hviezdoslav — básnický mysliteľ. (Hviezdoslav — a gondolkodó költő) LN VIII. 6. sz.
320. Кушнин, Л.: Год Гвездослава. (Hv. éve). LZS 42. sz. 3.
321. Kostolný, Andrej: Hviezdoslav a dnešok. (Hviezdoslav és korunk) KŽ XIV. 5. sz.
322. Smatlák, Stanislav: Živá súčasť socialistickej kultúry. (Hviezdoslavovská bilancia). (A szocialista kultúra élő része. Hviezdoslav-mérlegelés.) KŽ XIV. 5. sz.
323. Sziklay László: K portrétu mladého Hviezdoslava. (A fiatal Hviezdoslav arcképe) SL VI. 4. sz. 464—471.
- JÉGÉ, 324. Petrik, Vladimír: Oraz predprevratovej spoločnosti v Jégého diele. (Az állam fordulat előtti társadalom képe Jégé művében) SL VI. 1. sz. 18—48.
- JESENSKÝ, J. 325. Panovová, Ema: Janko Jesenský a československý odboj v Rusku. (Janko Jesenský és az oroszországi cseh ellenállás) SL VI. 4. sz. 404—427.
1. még cseh 147.
- JILEMNICKÝ, P. 326. (r.): Kompas v nás. (Iránytű szívünkben) KŽ XIV. 20. sz. [P. Jilemnický halálának 10. évfordulójára.]
327. Truhlář, Břetislav: Listy P. Jilemnického Anselme Döhringorej-Laurinovej. (P. Jilemnický levelei Döhring-Laurina Anzelmához) SL VI. 1. sz. 69—90.
328. Truhlář, Břetislav: Jilemnického list J. R. Pončanovi o U-Bloku. (Jilemnický levele J. R. Pončanhoz az U-blokról) SL VI. 2. sz. 257—259.
- KARVAŠ, P. Mráz, Andrej: Karvašova nová hra. (Karvaš: „Éjféli mise“) KŽ XIV. 20. sz.
- KRÁL, Fráňo: 330. Klátik, Zlatko: Fráňo Král. (1903—1955) KŽ XIV. 36. sz.
- KRÁL, Janko: 331. Kochol, Viktor: Janko Král v ruskom preklade. (Janko Král orosz fordításban) SL VI. 2. sz. 211—221.
- KRASKO, I. 1. szlovák 18.
- KRČMÉRÝ, Š. 332. Petrik, Vladimír: Krčmériho tvorba v mladosti. (Krméry fiatalkori munkássága) SL VI. 2. sz. 120—147.
- KRNO, M. 333. Pišút, Milan: Román hrdinského života. (A hősi élet regénye) KŽ XIV. 14. sz. [Miloš Krno: „Élve térek vissza“ c. regényéről és az ellenállási mozgalom hősi alakjainak megformálásáról.]
- KUBÁNI, L. 334. Ormis, J. V.: Die Hüttner, romanové torzo Ludovita Kubánih. (Die Hüttner, Ludovít Kubáni regénytörödéke) SL VI. 2. sz. 221—228.

335. Ornisova, Marina: Účasť Ludovita Kubániho na začiatkoch ochotníckeho divadla v Ratkovej (1851—1852.) (Ludovit Kubáni szerepe a ratkovi műkedvelő színház megteremtésében. (1851—1852) SD VII. 4. sz. 353—355.
- LETZ, Š. 336. Lenčo, Ján: Štefan Letz. KŽ XIV. 30. sz. MAKOVICKÝ, D. 337. Kolafa, Štěpán: Archiv Dušana Makovického. (Dušan Makovičský archivuma) SL VI. 3. sz. 356—366.
- MARKOVIČOVÁ-ZÁTURECKÁ, V. 338. Mayerová, Margita: Nad dramatickým dielom Věry Markovičovej-Záturckej. (V. M.-Z. drámai munkáiról) SD VII. 3. sz. 208—213.
- MATUŠKA, A. 339. Kopaničák, Juraj: Koncepcia s medzerami. (Koncepció korlátokkal) KŽ XIV. 49. sz. [A. Matuška és a marxista kritika.]
340. Škamlá, Ján: Súvislosť dvoch otázok. (Két kérdés összefüggése) KŽ XIV. 46. sz. [A. Matuškáról.]
341. Števeček, Pavol: Sebakritika kritiky? (A kritika önkritikája?) KŽ XIV. 47. sz. [A. Matuškáról.]
342. Tatarka, Dominik: Slovo Alexandrovi Matuškov. (Egy szó Alexander Matuškaého) KŽ XIV. 38. sz.
343. Tomčík, Miloš: Kritika a tvorba. (Kritika és alkotás) KŽ XIV. 44. sz. [Matuška: „A tegnaptól a maig” c. könyvével kapcsolatban.]
1. még csehszlovák kritika 114.
- MILKIN, T. 344. Turčány, Vilam: Milkonove reformy rytmu a rýmu (Milkin rím- és ritmusreformja) SL VI. 2. sz. 147—165.
- MINÁČ, V. 345. Hájek, Jiří: Živí a mŕtvi ukazují cestu. (Az élők és a holtak az utat mutatják) KŽ XIV. 47. sz. [V. Mináč trilógiájának vitája.]
346. Jungmann, Milan: První bitva válečné generace. (A háborús generáció első csatája) LN VIII. 41. sz. [Mináč: Élők és holtak c. regényéről.]
347. Matuška, Alexander: Nový vklad a prinos. (Új érték) KŽ XIV. 9. sz. [Mináč: A várakozás hosszú órái c. regényével kapcsolatos kérdésekről.]
348. Mráz, Andrej: Síla obžaloby. (A vád ereje) KŽ XIV. 44. sz. [V. Mináč: Élők és holtak c. regényével kapcsolatban.]
349. Олонова, Э.: Ha переломе двух эпох. IL 8. sz. 195—202. [Mináč Vladimir alkotásáról.]
- MITROVSKY, Milan Th. 350. Nadubinský, Michal: Milan Th. Mitrovský. (1875—1943) KŽ XIV. 14. sz. NIŽNANSKY, J. 351. Nadubinský, Michal: Jožo Nižnanský. (1903) KŽ XIV. 42. sz.
- OLLÍK, P. 1. szlovák 366.
- ONDREJOV, L. 352. Weidler, Ernest: Ludo Ondrejov. (1901) KŽ XIV. 45. sz.
- PILÁRIK, Š. 353. Svejčkovský, František: Dielo Š. Pilárika. (Š. Pilárik munkássága) SL VI. 2. sz. 233—237.
- PLÁVKA, A. 354. Prohádka, Ján: Básnik spieva svoju pieseň. (A költő a saját dalát dalolja) KŽ XIV. 4. sz. [Andrej Plávka költészetéről.]
- PODJAVERINSKÁ, L. 355. Gáfrík, Michal: Ludmila Podjavorinská. (1872—1951) KŽ XIV. 24. sz.
- PONICAN, J. 1. szlovák 328.
- ROY, VI. 356. Gáfrík, Michal: Vladimír Roy. (1885—1938) KŽ XIV. 2. sz.
- SILVÁN, J. 357. Kolár, Jaroslav: Několik poznámek o vydání Silvánových písní. (Néhány megjegyzés Silván dalainak kiadásához) ČL VII. 1. sz. 102—103.
- SLÁDKOVIČ, A. 358. Kraus, Cyril: Dráma v diele Andreja Sládkoviča. (A dráma A. S. művében) SD VII. 3. sz. 181—208.
- STODOLA, I. 359. Tomčík, Miloš: Ivan Stodola. KŽ XIV. 10. sz.
- ŠTĚR, L. 1. szlovák 315.
- délszláv 51.
- ŠVANTNER, F. 360. Števeček, Ján: František Švantner. (1912—1950) KŽ XIV. 22. sz.
- TAJOVSKÝ 361. Palkovič, Pavol: K sporom o Tajovského hru „Sokolská rodina”. (Tajovský: „Sascsalád”-jának vitájához) SD VII. 3. sz. 216—222.
- TIMRÁVA 362. Palkovič, Pavol: Dráma v Timravinom diele. (A dráma T. munkásságában) SD VII. 6. sz. 521—529.
- VAJANSKÝ 363. Šmatlák, Stanislav: Vajanského Tatry a more. (Vajanský: A Tátra és a tenger) SL VI. 3. sz. 265—286.

364. Votruba, František: K portréu S. H. Vajanského. (1847—1916) (S. H. Vajanský portréjához) SL VI. 1. sz. 3—18.
- VÁMOŠ, G. 365. Gregorec, Ján: Gejza Vámoš. (1901—1950) KŽ 44. sz.
- VRCHOVSKÝ, A. 366. Béder, Ján: Vlastné životopisy vedúcich členov tajného spolku Vzájomnosť. (Vrchovský—Ollík—Hodža) SL VI. 1. sz. 90—100. [A kölcsönösség-társaság tagjainak önéletrajzai. Vrchovský—Ollík—Hodža.]
- ZÁBORSKÝ, J. 367. Lazar, Ervin: Jonáš Záborský a Ján Iljavič. SL VI. 1. sz. 119—121.
- ZÁRY, Š. 368. Truhlář, Břetislav: Letní rozhovor o poezii. (Nyári beszélgetés a költészetéről) Kultúra III. 26. sz. [Štefan Záry.]
- ZGURIŠKA, Z. 369. Rampáková, Ludmila: Zuzka Zguriška. (1900) KŽ XIV. 49. sz.

DÉLSZLÁV IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Damjanović, Dr Milan: Umetnost i stvarnost. (A művészet és a valóság.) Knj 12. sz. 574—579.
 2. Hadži-Vasiljev, Mito: O ždanovizmu, idejnosti, tendencioznosti i nekim drugim pitanjima. (A zsdanovizmusról, az eszméiségről, a tendenciózusságról és más kérdésekről.) Savr 7. sz. 701—728.
 3. Jeremić, Dragan M.: Estetički fragmenti (IV): Sloboda stvaranja i humanistička disciplina umetnosti. (Az alkotó-szabadság és a művészet humanista fegyelme.) Savr 10. sz. 966—988.
 4. Kvizimodo, [Quasimodo] Salvatore: O poeziji. (A költészetéről.) Savr 12. sz. 1205—1213.
 5. Manojlović, Todor: Problem apstraktné umetnosti. (Az absztrakt művészet problémája.) LMS 384, 469—492. [Estétikai és történeti vizsgálódások.]
- Műfajelmélet és stílusutalás*
6. Koljević, Svetozar: „Moral želje” kod modernih romansijera. (A „kívánság morálja” a modern regény-íróknál.) Knj 2. sz. 118—142.

Irodalomtörténet általában

7. Čurčić, Lazar: Oko autorstva jedne pesme iz gradjanke lirike. (A polgári líra egy költeményének szerzősége körül.) Pr 107—109.
 8. Dinic, Mih. J.: Domentijan i Teodosije. Pr 5—12. [13. századi szerb irodalom.]
 9. Krno, Miloš: Na slineču cestu. (Napfényes úton.) KŽ XIV. 13. sz. [A jugoszláv revizionisták ellen.]
 10. Leskovic, Mladen: Za kritička izdanja novijih srpskih pisaca. (Az újabb szerb írók kritikai kiadásaiért.) LMS 383. sz. 215—223.
 11. Milošević, Miloš I.: Oko jedne satire i paskville u kotorskim sudskim spisima. (Egy satíráról és paskvillusról a kattarói periratokban.) Pr 27—43.
 12. Николин, В.—Рибова, Е.: В лабиринте модернизма. IL 6. sz. 182—194. [A mai jugoszláv irodalom néhány tendenciájáról.]
 13. Pantić, Miroslav: Venac nepoznatih baroknih nadgrobica iz prve polovine XVII veka. (Barokk sírfeliratok korszakja a XVII. század első feléből.) Pr 262—272.
 14. Павлов, А.: Естетическиј ревизионизм и неговата литературна жетва в Југославија. (Az esztétikai revizionizmus és irodalmi gyakorlata, Jugoszláviában.) IM 3. sz. 66—87.
 15. Радвашка, И.: Прямой разговор. О некоторых книгах югославских писателей. (Egyenes beszélgetés. A jugoszláv írók néhány könyvéről.) NM 2. sz. 223—235.
 16. Zorić, Pavle: Putevi i stranputice. (Utak és tévutak.) Savr 2. sz. 150—159. [A mai jugoszláv prózáról.]
1. még francia 343.
olasz 170.
oros 204.

Egyes írók

- BARANKOVIĆ, J. 17. Kolendić, Petar: Kad je postala Barakovičeva „Draga”? (Mikor íródott Baraković „Draga”-ja?) Pr 148—149.
- BOŽIĆ, M. 18. Zorić, Pavle: Mirko Božić ili problem regionalizma. (M. B. vagy a regionalizmus problémája.) Savr 11. sz. 1093—1099.

- ČIPIKO, I. 19. Čolak, Tode: Gde je i kada prvi put objavljena Čipikova „Ljetna noć“? (Hol és mikor jelent meg először Čipiko „Ljetna noć“? című költeménye?) Pr 150.
- ČOSIĆ, B. 20. Ristić, Svetislav: Branimir Čosić. Savr 2. sz. 201–214.
- CRNJANSKI, M. 21. Zorić, Pavle: „Seobe“ posle trideset godina. Savr 12. sz. 1218–1230. [M. Crnjanski regényéről.]
- DANILO 22. Radojičić, Djordje Sp.: Danilov učenik i Danilo Mladji. (Danilo tanítványa és az ifjabb Danilo.) Pr 80–81. [14. századi szerb irodalom.]
- DRAKULIĆ, R. 23. Davidov, Dinko G.: Pesnik Rada Drakulić. (R. D., a költő.) LMS 383. sz. 355–359. [R. Drakulić (1923–1945), a mártír vajdasági szerb költőről.]
- JAKŠIĆ, Dj. 24. Marković, Živko: Govor Djure Jakšića povodom Bokeljskog ustanka na omladinskoj besedi u Jakodini 1870 godine. (Dj. J. beszéde a bokalák felkeléséről a jakodini ifjúsági estélyen 1870-ben.) LMS 383. sz. 404–408.
25. Matić, Svetozar: Pravi tekst „Stanoja Glavaša“. (A „Stanoje Glavaš“ valódi szövege.) LMS 384. sz. 172–175. [Dj. Jakšić drámájáról.]
26. Popović, Miodrag: „Stanoje Glavas“ Djure Jakšića. Knj 9. sz. 205–225. (Dj. Jakšić drámájáról.) L. még délszláv 69.
- JAKŠIĆ, M. 27. Jovanović, D-r Ivanka: Nekoliko karakterističnih crta pripovedačke proze Milete Jakšića. (M. J. elbeszéléseinek néhány jellemző vonása.) GNS IV. 323–330.
- JOVAN archidalkónus 28. Radojičić, Djordje Sp.: Arhidjakon Jovan pisac stihova XVIII. veka. (Jovan archidalkónus, versíró a XVIII. században.) GNS IV. 259–273.
- JOVANOVIĆ, Dj. 29. Gligorić, Velibor: Djordje Jovanović. Savr 5. sz. 501–511. [Dj. Jovanović kritikusról.]
- KALEB, Vj. 30. Zorić, Pavle: Sivi pejzaži Vjekoslava Kaleb. (Vj. K. szürke tájai.) Savr 8–9. sz. 859–874.
- KARLOVČAN, Gr. 31. Čolak, Tode: Grgur Karlovčan. Savr 7. sz. 795–805.
- KERŠOVANI, O. 32. Gligorić, V.: „Novi pokret“ i Otokar Keršovani. (O. K. és a „Novi pokret“.) Savr 7. sz. 791–794. [Adalék a két háború közötti évek irodalmi folyóiratainak alapításához.]
- KOČIĆ, P. 33. Vlatković, Dragoljub: Kočić kao maturant. (Kočić mint érettségiző.) Pr 114–117.
- KOPITAR, B. 34. Hafner, Stanislaus: B. Kopitar und die slawischen Handschriften der Athoskloster. SoF 1. sz. 89–121.
- KOSTIĆ, L. 35. Kovaček, Božidar: Iz prepiske Laze Kostića. (L. K. levelezéséből.) GNS IV. 283–299. [Tizenégy levele.]
36. Milutinović, Nikola: Laza Kostić u Crnoj Gori. (L. K. Crna Górában.) Pr 54–73.
- KOVAČIĆ, I. G. 37. Zorić, Pavle: Goranovo remek-delo. (Goran remekműve.) Savr 5. sz. 512–522. [I. G. Kovačićról.] L. még délszláv 68.
- KRIŽANIĆ, J. 38. Winter, E.: Jurij Križanić. ZfSI 4. sz. 625–644.
- KRSTIĆ, A. 39. Racín, Koča: Realizam Andjelka Krstića. (A. K. realizmusa.) Knj 7–8. sz. 75–78.
- LALIĆ, M. 40. Zorić, Pavle: Značenje i struktura romansijerskog dela Mihaila Lalića. (Mihailo Lalić regényműveinek jelentősége és struktúrája.) Savr 10. sz. 1008–1022.
- LEČIĆ, M. 41. Ramić, Rizo: Milorad Lečić, mladi revolucionarni književnik. (M. L. a fiatal forradalmi költő.) Knj 10. sz. 402–409.
- LUKOVIĆ, St. 42. Flegar, Milorad: Pjesnik Stevan Luković. (St. L. költő.) LMS 384. sz. 218–232.
- MARINKOVIĆ, R. 43. Zorić, Pavle: Pripovedač Ranko Marinković. (R. M., az elbeszélő.) Savr 4. sz. 399–410.
- MATOŠ, A. G. 44. Kovaček, Božidar: Jedan neobjavljeni Matošev tekst. (Matoš egy ismeretlen szövege.) LMS 383. sz. 165–171. [A. G. Matoš ismeretlen párizsi levele.]
45. Petrov, Aleksandar: Lirska šetnja. (Lírai sétá.) Savr 8–9. sz. 888–907. [A. G. Matoš költészetéről.]
- MAŽURANIĆ, I. 46. Zivančević, Milorad: Mažuranićeva saradnja u „Danici“. (M. közreműködése a „Danica“-ban.) GNS IV. 275–282.
- MILJANOV, M. 47. Radović, Djuza: Pisac Marko Miljanov. (M. M., az író.) LMS 384. sz. 1–21.
- NALJEŠKOVIĆ, N. 48. Simonović, Milorad: O godini rođenja Nikole Nalješkovica. (N. N. születési évéről.) Pr 81–92.
- NAZOR, V. 49. Čolak, Tode: Vladimir Nazor — pesnik naše borbe. (Vl. N. — harcunk költője.) Savr 5. sz. 571–578.
- NJEGOŠ, P. D. 50. Banasević, N.: Njgoševa ili Dal' ongarova priča? (Njgoš vagy Dal' Ongaro elbeszélése?) Pr 93–96.
51. Djordjević, Nada: Njgoševa pesma Šturu i njen prevod na slovački jezik. (Njgoš költeménye Štúrhez és annak szlovák fordítása.) Pr 44–53.
52. Popović, Bogdan Lj.: Njgoševa poseta američkom brodu u Napulju. (Njgoš látogatása egy amerikai hajón Nápolyban.) Pr 96–101.
- NOVAKOVIĆ, St. L. még délszláv 79.
- OBRAĐOVIĆ, D. 53. Ardeleanu, Vichentie: Legăturile frătești dintre naționalitățile din Banat în lumina operei lui Dositei Obradović. (Baráti kapcsolatok Bánát nemzetiségei között Dositej Obradović műveinek fényében.) SB X. 3. sz. 84–92.
- PETROVIĆ, R. 54. Miletić, Slobodan: Dve neobjavljene pesme iz dnevnika Rastka Petrovića. (Két ismeretlen költemény R. P. naplójából.) LMS 383. sz. 63–66.
- POPOVIĆ DANIČAR, Dj. 55. Kostić, Dr Milan P.: Odlazak Djordja Popovića Daničara iz Novog Sada. (Dj. Popović Daničar távozása Újvidékről.) LMS 384. sz. 284–288. [Dj. Popović Daničar három ismeretlen levele.]
- POPOVIĆ, J. 56. Petrov, Aleksandar: Kako se iskvala pesma o sreći. (Hogyan kovácsolódott ki a boldogság dala?) Savr 5. sz. 528–544. [Jovan Popović költőről.]
- POPOVIĆ, P. 57. Pavlović, Dragoljub: Pavle Popović kao naučnik i književni istoričar. (P. P. mint tudós és mint irodalomtörténész.) Pr 197–208. [Halálának huszadik és a Prilozi című forradalmi, nyelvészeti, történeti és néprajzi folyóirat megjelenésének huszonegyedik évfordulójára.]
58. Popović, Pavle: Domentian. Pr 209–225. [Részlet P. Popović befejezetlen irodalomtörténetéből.]
- RACIN, K. 59. Mitrev, Dimitar: Kosta Racín. Savr 12. sz. 1183–1201. [A makedon költő születésének 50. évfordulójára.]
- RADIČEVIĆ, B. 60. Kostić, Milan P.: Novi momenti o Radičeviću. (Új mozzanatok Branko Radičevićről.) Pr 272–275.
- RANKOVIĆ, Sv. 61. Gligorić, Velibor: Svetolik Ranković. Savr 4. sz. 385–392.
- ŠANTIĆ, A. 62. Kovačević, Božidar: Aleksa Šantić kao čovek i borac u svome vremenu. (A. S., mint korának embere és harcosa.) LMS 383. sz. 67–83.
- SAVKOVIĆ, M. 63. Kovač, Ante: Jugoslovenske književne simpatije Miloša Savkovića. (M. S. jugoszláv irodalmi rokonszenveiről.) LMS 383. sz. 177–186. [M. Savković irodalomtörténészről.]
- ŠEGEDIN, P. 64. Zorić, Pavle: Svet bola i samoće. (A fájdalom és az egyedüllet világa.) Savr 6. sz. 635–645. [Petar Segedin horvát írójáról.]
- SEKULIĆ, I. 65. Stanković, Borislav V.: Prve godine službovanja Isidore Sekulić (1897–1906 god.) (Isidora Sekulić első szolgálati éve.) Knj 3. sz. 274–277.
66. Velmar—Janković, Svetlana: Susreti na groblju. (Találkozások a temetőben.) Knj 4. sz. 289–293. [I. Sekulić író halálának évfordulójára.]
- ŠENOVA, A. 67. Keršovani, Otokar: O. Šenoi. (Šenoáról.) Knj 7–8. sz. 5–11.
- ŠIMIĆ, A. B. 68. Kovačić, Ivan Goran: Pjesnik tijela i siromaha. (A test és a szegények költője.) Knj 7–8. sz. 115–122. [Antun Branko Šimić horvát költőről. I. G. Kovačić cikke 1940-ből, a költő halálának 15. évfordulóján.]
- STANIŠIĆ-STANIŠA, K. 69. Kostić, Milan P.: Konstantin Stanišić-Staniša i Djura Jakšić. Pr 276–277.
- STANKOVIĆ, B. 70. Novaković, Bosko D-r.: Prve pripovetke Borisava Stankovića. (B. S. első elbeszélései.) GNS IV. 301–321.
71. Popović, Bogdan Lj.: Jedan detalj iz dela Bore Stankovića. (B. Stanković művének egy részlete.) Pr 289–292.
- UJEVIĆ, T. 72. Katalinić, Jakša: Tin Ujević u bolnici. (T. U. a kórházban.) LMS 383. sz. 40–52. [T. Ujević huszonegy levele.]

73. Krklec, Gustav: Pisma Tina Ujevića. (T. U. levelei.) Savr 10. sz. 992—1007.
- VASILJEV, D. 74. Mihailović, A.: Dva susreta s Dušanom Vasiljevim. (Két találkozás D. V.-val.) Knj 6. sz., 551—554.
75. Vlatković, Dragoljub: Tri pisma Dušana Vasiljeva. (D. V. három levele.) Pr 293—295.
- VELIKANOVIC, I. 76. Kolendić, Petar: Velikanovićevo drama o Tereziji iz Avile. (V. drámája Sz. Terezáról.) Pr 257—259. [I. Velikanović, 1723—1803.]
- VOJNOVIC, I. 77. Jovanović, Raško: Ivo Vojnović na beogradske scene. (I. V. a belgrádi színpadon.) Knj 2. sz. 157—174.)
- VRČEVIC, V. 78. Čurić, Hajrudin: Vrčevićev „Plač Hercegovca”. Pr 101—107.
- VULOVIĆ, Sv. 79. Dimitrijević, Radmilo: Tri pisma Svetislava Vulovića Stejanu Novakoviću. (Svetislav Vulović három levele Stojan Novakovićhoz.) Pr 119—128.
- ZLATARIĆ, D. 80. Pavlović, D.: Prilozi biografiji Dominka Zlatarića. (Adalékok D. Z. életrajzához.) Pr 260—262.
- ZMAJ, J. J. 81. Milović, Jevto: Još neki Zmajevi prepjevi s njemacima. (Zmaj újabb átköltései németből.) Pr 278—289.
82. Pavlović, Mihailo: Da li se Zmaj poslužio još nekim pesmana Pjera Lasombodija? (Példának vette-e Zmaj Pierre Lachambeaudie néhány költeményét?) Pr 109—114.
- ŽUPANČIĆ, O. 83. Vidmar, Josip: Oton Župančič. Knj 3. sz. 193—204. (A szlovén költő halálának 10. évfordulójára.)

BOLGÁR IRODALOM

Irodalomelmélet

- Girginov, Girgin: Metodologijata na съвременния ревизионизъм. (A mai revizionizmus módszere) S 5. sz. 99—119. [A revizionista esztétikai és irodalomtudományi nézetek (Zimand, Lukács, Harich, Meyer, jugoszlávok stb.) pontokba foglalva.]
- Гуляшки, Андрей: За съвременната тема. (Mai témát) LM 2. sz. 7—8.
- Данчев, Пенчо: По някои въпроси на нашата марксистко-ленинска естетика. (Marxista-leninista esztétikánk néhány kérdéséről) LM 4. sz. 5—42. [Művészi módszer, realizmus — szocialista realizmus, módszer és stílus.]
- Жюен, Юбер (Париж): Диалог въерху реализма в днешната френска литература. (Dialog a realizmusról a mai francia irodalomban) LM 1. sz. 91—98.
- Зарев, Пантелей: Социалистическият реализъм-голямото изкуство на съвременността. (A szocialista realizmus korunk nagy művésze) LM 1. sz. 3—33. [A szocialista realizmus csak akkor nem válik mechanikus, naturalisztikus visszatükrözésé, ha képes megragadni a tipikusait.]
- Зарев, Пантелей: Развоят на литературната ни история и някои въпроси на социалистическия реализъм и на насоките на литературно-историческата наука. (Irodalmi fejlődésünk és a szocialista realizmus, valamint az irodalomtörténet irányzatainak néhány kérdése) LM 4. sz. 103—139.
- Исаев, Младев: Социалистическият хуманизъм — наше вдъхновение. (A szocialista humanizmus a mi ihletünk) LM 2. sz. 5—6.
- Карапийчев, Ангел: По-близо до народа. (Közelebb a néphez) LM 2. sz. 3—4. [Az irodalomnak eleven kapcsolatot kell tartani a néppel.]
- Ковачев, Иван: Жизнені проблеми на естетиката. (Az esztétika létfontosságú kérdései) LM 1. sz. 119—126. [A SzU Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent „Az esztétika kérdései” c. gyűjteményről.]
- Павлов, Тодор: Към въпроса за реализма и романтизма. (A realizmus és romantizmus kérdéséhez) LM 5. sz. 106—124.
- Паси, Исак: За предмета на изкуството. (A művészet tárgya) S 2. sz. 49—164. [Áttekintés a klasszikus polgári esztétika idevonatkozó elméleteiről; beszámoló a kérdéssel kapcsolatos Szovjetunió-beli vitáról.]
- Стрелков, Лозан: Образът на комуниста. (A kommunista alakja) S 9. sz. 188—204.

Műfajelmélet és stíluskutatás

- Илиев, Стоян: Краснооречие или фразьорство. (Ékesszólás vagy frázishalmazozás) S 10. sz. 149—158. [Mai bolgár költők nyelvéről.]
- Каролев, Стоян: Въпроси на нашия съвременен роман. (Mai regényünk kérdései) LM 4. sz. 43—102.
- Николов, Минко: Птица и безптица на модерния роман. (A modern regény útja és úttalansága) LM 1. sz. 9—29., II. sz. 88—109. A modern próza válságjelenségeiről.]
- Панова, Искра: Около проблема за стиливия анализ. (A stíluselemzés problémájáról) LM 5. sz. 27—57.
- Продев, Стефан: Мисли в уторото на един млад ден. (Gondolatok egy új nap reggelén) S 5. sz. 120—131. [A tudományos-fantasztikus szépirodalomról.]
- Славов, Атанас: Ритъм в прозата и художествен превод. (Prózaritmus és a műfordítás) S 3. sz. 96—108.

Irodalmi kritika

- Руж, Иван: Критиката — необходим фактор — за литературно развитие (A kritika szükséges tényezője az irodalmi fejlődésnek) S 11. sz. 171—176.

Bolgár irodalom kapcsolatai

- Поляков, М. Некоторые вопросы болгаро-русских литературных отношений. VL 4. sz. 225—230. (Велчо Велчев: «Въздействието на руската класическа литература за формиране и развитие на българската литература през XIX век» с. könyvéhez.)
- Влчев, Юрай: Bulhari a Slovensko. (Do oslobodenia Bulharska r. 1878.) (Bulgárok és Szlovákia) Bulgária 1878-as felszabadításáig) SL VI. 4. sz. 495.

Irodalomtörténet általában

- Научната дейност на института за българска литература при бан през 1958 година. (A B. Tud. Akadémia Bolgár Irodalmi Intézetének tudományos tevékenysége 1958-ban) LM 1. sz. 127—132.
- Бехиньова, Венцеслава: Българската литература в чешката славистика (1954—1958). (A bolgár irodalom a cseh szlavisztikában) LM 5. sz. 138—143.
- Великов, Стефан: Българската прогресивна литература през иглените уши на фашистката полиция и цензура. (A bolgár haladó irodalom a fasiszta rendőrség és cenzúra bilincsében) LM 4. sz. 154—163.
- Зарев, Пантелей: Развоят на литературната ни история и някои спорни въпроси на наследството. (Irodalomtörténetünk és az örökség néhány vitás kérdése) LM 3. sz. 3—44.
- Диневков, Петър: Основни черти на старата българска литература. (A régi bolgár irodalom alapvonásai) LM 1. sz. 34—58.
- Каракашев, Владимир: За традициите и новаторството в българския театър. (Nagyomány és útkeresés a bolgár drámában) S 7. sz. 158—176.
- Колевски, Васил: Зараждане и развитие на социалистическия реализъм в българската поезия. (A szocialista realizmus létrejötte és fejlődése a bolgár költészetben) S 1. sz. 126—143.
- Ликова, Розалия: Тенденции в развитието на антифашисткия роман до девети септември. (Az antifasiszta regény fejlődési tendenciái szeptember 9. előtt) LM 1. sz. 59—77.
- Николов, Нино: Всяко литературно десетилетие ражда нови проблеми и имена. (Minden évtized új problémákat és neveket hoz az irodalomban) S 11. sz. 182—183.
- Totev, Petko: 15 ani de literatura bulgara noua. (Az új bolgár irodalom 15 éve) GL VI. 37. sz.

- még német 36, 59.
- orosz 227.
- egyéb szovjet 43.
- bolgár 62, 69.

Fayes írók

- BAGRJANA, E. 32. Urban, Zdeněk: Elisaveta Balgarjána. SvétLit 4. sz. 90. [Árképpel.]
- BAKALOV, G. 33. Авджиев, Жельо: Из архивното

- наследство на Георги Бакалов. (G. B. levéltári hagyatékából) S 7. sz. 145—157.
34. Ерихонов, Леонид: Георги Бакалов в съветския союз. (G. B. a Szovjetunióban) S 7. sz. 137—144.
- BELEV, G. 35. Йорданов, Христо: Среца с писателя Гьончо Белев. (Találkozás G. B. íróval) LM 3. sz. 110—118.
36. Минков, Цветан: Гьончо Белев на 70 години. S 6. sz. 174—177.
- BOTEV, nr. 37. Динеков, Петър: Поезията на Христо Ботев. (H. B. költészete) S 1. sz. 152—166, II. sz. 117—141.
- DASZKALOV, Szt. C. 38. Константинов, Георги: Стоян Ц. Доскалов. S 8. sz. 141—142.
- DEBELJANOV, D. 39. Марков, Георги, М.: Реализмът на Димчо Дебелянов. (Dimcsó Debeljanov realizmus) LM 5. sz. 82—105.
40. Теофилов, Петко: Неопубликувани писма от Димчо Дебелянов. (D. D. ismeretlen levelei) S 1. sz. 119—125.
- DIMOV, D. 41. Петров, Здравко: Димитър Димов. S 6. sz. 178—180.
- ELIN PELIN 42. Богданов, Иван: Художественото майсторство на Елин Пелин. (E. P. művészete) S 11. sz. 124—133.
43. Босев, Асен: С Елин Пелин през последните години. (E. P.-nel, utolsó éveiben) S 11. sz. 128—145.
44. Вълчев, Александър—Димитров, Пешко: Псевдонимите на Елин Пелин (Elin Pélin álnevei) LM 5. sz. 143—144.
45. Пондев, Петър: Елин Пелин. LM 2. sz. 30—57.
- GEROV, A. 46. Божилов, Божидар: Поезия на етичного начало (Etikus költészet) LM 1. sz. 112—118. [Alexander Gerov költészete.]
- GRIGOROV, K. 47. Йорданов, Христо: Крум Григоров на 50 години. S 8. sz. 143—144.
- IKONOMOV, T. 48. Бъчваров, Михаил: Естетическите възгледи на Тодор Икономов. (T. I. esztétikai nézetei) S 11. sz. 146—154.
- JOVKOV, J. 49. Mauro, Walter: Jordan Jovkov, II potere alla frontiera, Roma Ed. di Cultura A. I. B. 1958. Geo Milev, Settembre, Roma, Ed. di Cultura. A. I. B. 1958. Ri 5. sz. [A bolgár Jovkov regényének és Milev versének ismertetése.]
- KARAGJOZOV, K. 50. Ликова, Розалия: Единство на живот, мисъл и поезия. (Az élet, a gondolkodás és a költészet egysége) S 11. sz. 155—170. [Vaszil Karagjozov költő születésének 70. évfordulójára.]
- KARAVELOV, Lu. 51. Ерихонов, Леонид: Каравелов в Русия. (K. Oroszországban) LM 1. sz. 99—111.
52. Константинов, Георги: Любен Каравелов. S 1. sz. 144—151.
53. Анджиева, Цвета—Леков, Дочо: Архивното наследство на Любен Каравелов. (L. K. Levéltári hagyatéka) LM 2. sz. 102—110.
- KIRKOV, G. 54. Богданов, Иван: Георги Кирков: От общественика към писателя. (G. K. a közéleti személyiségtől az íróig) S 8. sz. 109—129.
55. Каролев, Стоян: Художествената проза на Георги Кирков. (G. K. széprózája) LM 3. sz. 45—65.
- KOSZTOV, Szt. L. 56. Зидаров, Камен: Затрупаната мира. S 3. sz. 148—165. [Szt. Kosztov vigjátékíró születésének 80. évfordulóján.]

- PAVLOV, T. 57. Albrecht, Prof. Dr. E.; Wittstock, O.; und Hadler, Dr. P.: Das Leben und Werk des bulgarischen Philosophen Todor Pawloff. WZGreifswald, 5/6. sz. 409—448.
- PETROV, E. 58. Йорданов, Христо: Творческото безпокойство на литературния критик. (Az irodalmi kritika alkotó nyugtalansága) LM 2. sz. 111—116. [Emic Petrov kritikusi tevékenysége.]
- RAKOVSKIKI, G. 59. Христу, Василе: Георги Сава Раковски и първият българо-румънски вестник «Бъдащност». (G. Sz. R. és a „Budastnoszt” c. első bolgár-román lap) S 4. sz. 168—171.
- SZAJANOV, V. M. 60. Висарион Михайлович Саянов. S 3. sz. 178. [Nekrológ.]
- SZLAVEJKOV, P. 61. Баева, Соня: Книга за живота на П. Р. Славейков. (Könyv Szlavejkov életéről.) LM 3. sz. 137—140. (Светослава Славейкова: «Пешко Рачо Славейков» с. könyvéről.)
62. Темнянов, Марко: Неизвестни писма от Пенчо Славейков и Мара Белчева до Алфред Йенсен — шведския преводач на «жрвава песен». (P. Sz. I. és M. B. ismeretlen levelei A. J.-hez, a „Véres dal” svéd fordítójához) S 4. sz. 130—161.
- SZTANANOV, G. P. 63. Драмалиева, М.: Г. П. Стаматов. S 6. sz. 170—173.
- SZTOJANOV, Z. 64. Димов, Георги: Захари Стоянов. Литературни позиции и художествен метод. (Z. Szt. Az író helyzete és a művészi módszer) LM 2. sz. 58—85.
- TEODOROV—BALAN, A. 65. Динеков, Петър: Александър Теодоров—Балан. S 4. sz. 119—127.
66. Sander, M.: Alexander Teodorov—Balan und Stojan Romanski. ZfsI 5. sz. 795—797. [Nekrológ.]
- TODOROV, P. J. 67. Георгиев, Любен: Идеен и литературен прелом на П. Ю. Тодоров. (P. J. T. eszméi és irodalmi öröksége) S. 10. sz. 128—148.
- VAPCAROV, N. 68. Вапцарова, Бойка: Героите в поезията на Никола Вапцаров. (N. V. költészetének hősei) S 12. sz. 129—141.
69. Дончев, Николай: Никола Вапцаров в чужбина. (N. V. külföldön) S 12. sz. 42—146.
70. Morariu, Modest: Nicola Vapcarov, St. X. 12. sz. 70—72. [N. V. mártírhálát halt bolgár költő születésének 50. évfordulójára.]
71. Ничев, Боян: Идеен свят и художествен стил в поезията на Вапцаров. LM 6. sz. 3—18.
72. Оскоцкий, В.: Глауатая бури. LG 150. sz. 4. [Вапцаров születésének 50. évfordulójára.]
73. Тодоров, Ангел: Поет на антифашистката борба. (Az antifasiszta küzdelem költője) S 12. sz. 99—118. [Nikola Vapcarov.]
74. Цветков, Иван: Вапцаров и Горки. (Vapcarov és Gorkij) LM 6. sz. 19—28.
- VAZOV, I. V. 75. Вълчев, Величко: Неизвестни писма от Иван Вазов. (I. V. ismeretlen levelei) S 7. sz. 126—131.
- VEZSINOV, P. 76. Reinerová, Hana: Pavel Vežinov. SvětLit 4. sz. 231—242.
- VODENICARSZKI, V. 77. Сестримски, Иван: Васил Воденичарски. S 4. sz. 128—135.
- VRACANSZKI, F. 78. Георгиев, Емил: Софроний Врачански в развитието на българското възраждане и на новата българска литература. (Szofronij Vracanszki a bolgár újjászületés és az új bolgár irodalom fejlődésében) LM 6. sz. 81—96.

KELETI IRODALMAK

KÍNAI IRODALOM

Irodalomelmélet

1. Ba Ren: Shi xian-shi-zhu-yi hai-shi fan-xian-shi-zhu-yi? (Realizmus vagy mégis antirealizmus?) W 1. sz. 39—62. [Feng Xue-feng „realizmus”-elméletének kritikája.]
2. Cai Yi: Xian-shi-zhu-yi yishu de dian-xing chuango-zao. (A tipusalkotás a realista művészetben) W 3. sz. 72—91. [Három tanulmány a realizmus kérdéseiről.]

3. Cai Yi: Xian-shi-zhu-yi yi-shu yu mei-gan jiao-yu zuo-yong. (A realista művészet és az esztétikai nevelés szerepe) W 5. sz. 107—125. [Négy tanulmány a realizmus kérdéseiről.]
4. Hu Jing-zhi: Li-xiang yu xian-shi zai wen-xua zhong-de bian-zheng jie-he. (Eszmény és valóság dialektikus egysége az irodalomban) W 1. sz. 84—96.
5. Li Ze-hou: Shi-lun xing-xiang si-wei. (Kísérleti tanulmány a képekben való gondolkodásról.) W 2. sz. 101—117.

6. Wang Zi-ye: Sha Feng Xue-feng de min-zu wen-hua-lun. (Feng Xue-feng nemzeti kultúra-elméletének cáfolata) W 1. sz. 63–66.

1. még cseh 64.
kínai 35., 60.

Műfajelmélet és stílus kutatás

7. Bian Zhi-lin: Tan shi-ge de ge-lü wen-ti. (A vers és dal kötétt formájáról.) W 2. sz. 79–83.

8. Chen Ya-shao: Lun „zi-you ge-lü shi”. (A „kötött szabadvers”-ről) W 3. sz. 62–71.

9. Feng Zhi: Guan-yu xin-shi de xing-shi wen-ti. (Az új vers formájának kérdéséhez) W 1. sz. 34–38.

10. He Qi-fang: Guan-yu shi-ge xing-shi wen-ti de tao-lun. (A vers- és dalforma kérdésének vitájához) W 1. sz. 1–22.

11. He Qi-fang: Zai tan shi-ge xing-shi wen-ti. (Még egyszer a vers- és dalforma kérdéséről) W 2. sz. 55–75.

12. Ji Xian-lin: Dui-yu xin-shi de yi-xie kan-fa. (Bizonyos nézetekről az új verssel kapcsolatban) W 3. sz. 43–55.

13. Jin Ge: Shi-tan xian-dai ge-lü shi wen-ti. (Esszé a modern kötétt vers kérdéseiről.) W 3. sz. 56–61.

14. Jin Ke-mu: Shi-ge so-tan. (Törzések a versről és dalról) W 3. sz. 46–52.

15. Jing-Yan-dun: Zhen-shi he xu-gou. (Valóság és illúzió) W 5. sz. 126–137. Műfajelméleti tanulmány az irodalmi riport, visszaemlékezés, krónika kérdéseiről.]

16. Li Yang: Shi-guo shang-de pai hua qi fang. (Virágzik minden virág a vers-birodalomban) W 1. sz. 27–33.

17. Lin Geng: Wu-qi-yan he ta-de san-zi-wei. (Az öt-, illetve hétszótagos sor és háromtagú végződése) W 2. sz. 76–78.

18. Luo Nian-sheng: Shi-de jie-zou. (A vers ritmusa) W 3. sz. 18–24.

19. Tang Tao: Cong „min-ge-ti” dao ge-lü shi. (A „népdalformától” a kötétt versig) W 3. sz. 38–45.

20. Wang Li: Zhong-guo ge-lü shi de chuan-tong he xian-dai ge-lü she de wen-ti. (A kötétt vers kínai hagyományai és a mai kötétt vers problémája) W 3. sz. 1–12.

21. Xu Jin: Tan min-ge tin. (A népdalformáról) W 1. sz. 23–26.

22. Zhou Xu-liang: Lun min-ge, zi-you-shi he ge-lü shi. (A népdalról, a szabadversről és a kötétt versről) W 3. sz. 25–37.

23. Zhu Guang-qian: Tan xin-shi ge-lü. (A modern vers kötéttiségről.) W 3. sz. 13–17.

1. még kínai 60.

Kínai irodalom kapcsolatai

Az ázsiai és afrikai írók taskenti konferenciája (1958. október.)

24. Appeal of the Asian and African Writers Conference to World Writers. ChL 1. sz. 143–146. [A taskenti konferencia kiáltványa.]

25. Chou Yang: Eradicate Poisonous Influence of Colonialism on Culture, Develop Cultural Exchange Between East and West. ChL 1. sz. 175–183. [Főszóalás.]

26. Liu Pai-yu: The Call from Taskent. ChL 1. sz. 151–153.

27. Mao Tun: A Noble Mission. ChL 1. sz. 147–150.

28. Mao Tun: Chinese Literature in the Struggle for National Independence and Human Progress. ChL 1. sz. 165–174. [Főszóalás.]

29. Yeh Chun-chien: A Festival of Asian and African Writers. ChL 1. sz. 154–164. [Jegyzetek.]

1. még egyéb 214.
francia 214.
kínai 54.

Irodalomtörténet általában

30. Зарубежные друзья о китайской литературе. IL 10. sz. 152–164.

31. Памяти великого китайского драматурга. VAN 8. sz. 140–141. [Guan Han-ying.]

32. Li Hsi-fan: A Great Novel of Peasant Revolt. ChL 12. sz. 62–71. [A Shui-hu-chuan (Vizparti történet) c. klasszikus kínai regényről.]

33. Lin Geng: Chen Zi-ang yu Jian-an feng-gu. (Chen Zi-ang és a Jian-an periódus stílusa) W 5. sz. 138–148. [A romantikus hagyomány a régi költészetben.]

34. Mao-dun: Literatura chineza in lupta pentru independenta nationala si progres. (A kínai irodalom a nemzeti függetlenségért és haladásért vívott harcban) VR 10. sz. 47–50.

35. Mao-Tun: Ramlings Notes on Literature. ChL 1. sz. 206–229, II.: 2. sz. 183–195. [Elméleti fejtegetések a szocialista realizmusról, a realizmus és anti-realizmus harcáról a kínai irodalom történetében. A kínai irodalom története: szakadatlan harc a realizmus és antirealizmus között.]

36. Ouyang Yu-chien: The Modern Chinese Theatre and the Dramatic Tradition. ChL 11. sz. 102–123.

37. Průšek, Jaroslav: Umění pro lid a lidové umění. (A népnek való és a népies művészet) SvětLit 5. sz. 14–20. [A mai kínai irodalomról.]

38. Riha, Bohumil: Umělecký kvas v Číně. (A művészi élet pezsgése Kínában.) LN VIII. 39. sz.

39. Ryšavá, Marta: Velký skok v čínské poezii. (Nagy ugrás a kínai költészetben) SvětLit 5. sz. 106–108. [A mai kínai líráról.]

40. Shao Chuan-Lin: Chinese Literature in 1958. ChL 1. sz. 3–15.

41. Сорокин, В.: Сокровища китайской поэзии. IL 6. sz. 199–203. [A kínai költészet nagy antológiájának ismertetése.]

42. Vianu, Tudor: Poezie chineza. (A kínai költészet) GL VI. 51. sz.

43. Vlčková, Anna: Korene a problémy novéj čínskej literatúry. (Az új kínai irodalom gyökerei és problémái.) KZ XIV. 40. sz.

44. Wu Hsiao-ju: New Traditions in Chinese Prose. ChL 2. sz. 175–182. [Rövid áttekintés a kínai széppróza történetéről a Szung-kortól a mandzsu kor végéig (10–20. század).]

45. Ye Sheng-tao: Lue-shu Wen-xue Yan-jiu Hui. (Az Irodalomkutatók Társasága vázlatos krónikája) W 2. sz. 36–38. [A szerző visszaemlékezései.]

46. Yi Qun: „Wu-si” wen-xue ge-ming de si-xiang ling-dao. (A „Május Negyedike” irodalmi forradalom eszméi vezetéke) W 2. sz. 28–35.

1. még orosz 200, 287, 358, 365, 369.
kínai 28.

A szabad kínai irodalom tíz éve

47. Bian Zhi-lin, Ye Shui-fu, Yuan Ke-jia, Chen Shen: Shi-nian lai-de wai-guo wen-xue fan-yi he yan-jiu gong-zuo. (A külföldi irodalom fordításának és tanulmányozásának tízéves munkája) W 5. sz. 41–77.

48. Mao Ying: Dui shi-nian lai xin Zhong-guo wen-xue fa-zhan de yi-xie li-jie. (Az új kínai irodalom tízéves fejlődésének értelmezéséhez) W 5. sz. 1–14.

49. Shao Chuan-lin: The Writing of the Last Ten Years. ChL 12. sz. 120–144. [Átfogó beszámoló a főlsszabadt Kína irodalmáról és irodalmi életéről.]

50. Wu Xiao-ling, Hu Xian-yi, Cao Dao-heng, Deng Shao-ji: Shi-nian lai-de gu-dian wen-xue yan-jiu he zheng-li gong-zuo. (A régi irodalom tanulmányozásának és rendezésének tízéves munkája) W 5. sz. 15–40.

Egyes írók

CAO XUE-QIN 51. Фишман, О.: Сон в красном тереме IL 4. sz. 197–200. [Cao Xue-qin „A vörös szoba álma” c. regénye.]

DING LING 52. Wang Liao-rong: „Tai-yang zhao zai Sang-gan he shang” jiu-jing shi shen-mo yang-de zuo-pin? (Végül is miféle mű a „Fölkelt a nap a Sang-gan folyó fölött”?) W 1. sz. 67–83. [Ding-Ling író né Sztálin-díjas regényének bírálata.]

HAN YU 53. Chi Chen-huai: Han Yus Life and His Prose. ChL 2. sz. 255–263.

HU YE-BIN 54. Matkov, N. (?): Hu Ye-bin de „Dao Mo-si-ke qu” he „Guang-ming zai wo-men qian-mian” (Hu Ye-bin „Moszkva felé” és „Előttünk a diadal” c. műveiről) W 2. sz. 84–92. [A mártírháltalt halt kínai író szovjet vonatkozási írásainak elemzése.]

LAO SHE 56. Deng Shao-ji: Lao She jin shi-nian lai-de hua-ji chuang-uzo. (Lao She drámai alkotásai az utolsó tíz évben) W 5. sz. 78–90.

LI BO

1. kínai 64.

LI DA-ZHAO 57. Jia Zhi: Gong-chan-zhu-yi zhan-shi Li Da-zhao he ta-de shi-wen. (Li Da-zhao, a harcos kommunista, versei és irodalmi művei) W 2. sz.

- 1—16. [Előszó a „Li Da-zhao válogatott versel és irodalmi művei” c. kötethez.]
- LI JI 58. Zhuo Ru: Shi-tan Li Ji de shi-ge chuang-zuo. (Esszé Li Ji költői alkotásairól.) W 5. sz. 91—106.
- LU YU 59. Голубев, И.: Вторая весна древнего поэта. LZs 116. sz. [Lu Ju költészetéről.]
- LU XUN 60. Lu Hsun: On Literature and Art. ChL 9. sz. 123—133. [Lu Xun egy esszéjét és két nyílt levelét közli (angol fordításban) amelyekben művészeti kérdésekről — a régi formák felhasználásáról, az „AhQ” dramatizálásáról és a szatíráról — mondja el véleményét.]
61. Tang Tao: Lun Lu Xun si-xiang de fa-zhan. (Lu Xun világnézeti fejlődéséről) W 2. sz. 17—27. [A szerző L. X. publicisztikai esszéin keresztül vizsgálja az író eszméinek fejlődését.]
- MAO ZE-DONG 62. Эйлин, Л.: Мао Це-дун о литературе и искусстве. NM 10. sz. 258—260. [Mao Ze-dong cikkeinek gyűjteményéről.]
- SI-MA QIAN 63. Wang Po-hsiang: Ssuma Chien's „Historical Records”. ChL 9. sz. 53—59.
- DÜ FÜ 64. Филиман, О.: Ду Фу. Стихи. Ли Бо. Избранная лирика. Zv 7. sz. 218—219.

Nemzetiségi irodalmak Kínában

65. Lun yi-zu shi-shi „Mei-ke”. (A yi nép eposzáiról, a „Meike”-ről) W 6. sz. 55—70. [Yunnan tartományi intézet kollektívájának írása.]
66. Miao-zu de wen-xue. (A miao nép irodalma) W 6. sz. 1—16. [A Guizhou-Egyetem kollektívájának írása.]
67. Tai-zu gu-dai de ji-bu chang-bian shu-shi-shi. (A tai nép néhány régi eposza) W 6. sz. 30—44. [Yunnan tartományi intézet írása.]
68. Tong-zu de jin-dai wen-xue. (A tong nép modern irodalma) W 6. sz. 17—29. [Az ópiumháborútól a Taiping-felkelés korszakáig terjedő idoszakra szorítkozik a cikk; egy Guaxi tartományi irodalmi intézet kollektív írása.]
69. Chen Gui-pai: Kang-lang-shuai ji-qi chuang-zuo. (Kanglangshuai és alkotásai) W 6. sz. 82—94. [K. a tai nép költőjének művei.]
70. Chen Qian, Qin Xuan: Tan Zu-nong, Ha-di-er de chuang-zuo. (Hadier Zunong alkotásairól) W 6. sz. 95—102. [H. Z.-ről, a modern uigur irodalom úttörőjéről szól a cikk.]
71. Deng Shao-kun: Shi-lun bai-zu long-de shen-hua-de chan-sheng ji fa-zhan. (Esszé a bai nép sárkány-meséinek születéséről és fejlődéséről.) W 6. sz. 103—111.
72. Tao-ke-tao, Ke-er-dun: Yin-zhan-na-xi ji-qi zuo-pin. (Yinzhanmxi és művei) W 6. sz. 71—81. [Y. 19. századi mongol költőről szól a mongol szerző tanulmánya.]
73. Zang-zu shi-shi „Ge-sa-er wang zhuan”. (A tibeti nép eposza „Gesszer kán története”) W 6. sz. 45—54.
74. Yuan Po: The Yunnan Minority Peoples' Literature. ChL 10. sz. 128—132.

Egyes írók

- PALAMAS, K. I. Papadopoulos, Lysimachos: Kostis Palamas, K. stému výročí narození. (K. P. születése századik évfordulójára.) SvětLit 4. sz. 243—344.
2. Sofroniou, S. A.: The Parnassianism of Kostis Palamas. SEER XXXVIII. évf. 90. sz. 166—177.
- RITSOS, J.
3. Fleischmann, Ivo: Poezia jako tvorba světa. (A költészet, mint a világ alkotása.) LN VIII. 37. sz. [Jannis Ritsos költészetéről.]

AFRIKAI IRODALOM

- Általában
1. Boudry, Robert: Jean-Joseph Rabearivelo und der Tod. GZ 6. sz. 77—146. [A madagaszkári költészetről.]
2. Гальперина, Е.: Проблемы реализма и модернизма в современной литературе Африки. VL 12. sz. 67—96.

EGYÉB KELETI IRODALMAK

Általában

1. III. B.: Сокровища литературы востока. VL 8. sz. 246—249. [A Keleti Irodalom Kiadójának könyveiről.]

Japán irodalom

Általában

2. Čolanović, Voja: Panorama savremene japanske književnosti. (A mai japán irodalom panorámája.) Savr 2. sz. 195—200.
3. Львова, И.: Заметки о современной японской литературе. IL 4. sz. 201—208.
4. Поспелов, Б.: Интересное исследование по японской литературе. VL 5. sz. 231—236.
- Egyes írók
- DAZAI OSAMU 5. Cimatti, Piero: Il nuovo Giappone di Dazai. Fle 37. sz. [Dzaiasi Osamu japán író regényéről.]

Indiai irodalom

Általában

6. Андреев, И.: О современной индийской литературе. IL 2. sz. 221—228.
7. Мачве, Прабхакар: Современные течения в литературах на индийских языках. IL 1. sz. 193—196.
8. Solomon, Petre: Literatura continentului Indian. VR 1. sz. 175—182.
9. Yourcenar, Marguerite: The Legend of Krishna. EN dec. 3—9.
- PREMCAND 10. Ansari, Dagmar Dipl.-Phil.: Einige Arbeiten von Premcand. WZBerlin 2/3. sz. 129—147. [Az első jelentékeny hindi prózáiról.]
- TAGORE, R. 11. Banateanu, Vlad: Rabindranath Tagore, Poetul Bengalului. (Rabindranath Tagore, Bengália költője.) JAL 3. sz. 95—105.
12. Ruben, Walter: Der Terrorist Sandip in R. Tagores „Das Heim und die Welt”, Das Porträt eines indischen Materialisten (Carvaka). WZLeipzig 2. sz. 291—302.

Török irodalom

Egyes írók

- HIKMET, N. 13.
- VL 10. sz. 233—237. [A török irodalomról.]
14. Kadlec, Josef: S Nazimem Hikmetem o Praze, o Nezvalovi, o poezii. (Beszélgetés Nazim Hikmettel Prágáról, Nezvalról, a költészetről.) Kultura III. 30. sz.

Arab irodalom

Általában

- IL 3. sz. 229—231. [A modern irodalom állapota az Arab Köztársaságban.]
- HAFAZ 16. Reyhman, Jan: Kim byl polski tłumacz Hafizego. (Ki volt Hafiz lengyel fordítója.) PL 3—4. sz. 521.
1. még német 187.

EGYÉB IRODALMAK

ÚJGÖRÖG IRODALOM

- Egyes írók
- PALAMAS, K. I. Papadopoulos, Lysimachos: Kostis Palamas, K. stému výročí narození. (K. P. születése századik évfordulójára.) SvětLit 4. sz. 243—344.
2. Sofroniou, S. A.: The Parnassianism of Kostis Palamas. SEER XXXVIII. évf. 90. sz. 166—177.
- RITSOS, J.
3. Fleischmann, Ivo: Poezia jako tvorba světa. (A költészet, mint a világ alkotása.) LN VIII. 37. sz. [Jannis Ritsos költészetéről.]

AFRIKAI IRODALOM

- Általában
1. Boudry, Robert: Jean-Joseph Rabearivelo und der Tod. GZ 6. sz. 77—146. [A madagaszkári költészetről.]
2. Гальперина, Е.: Проблемы реализма и модернизма в современной литературе Африки. VL 12. sz. 67—96.

FINN IRODALOM

1. Fol, Jean-Jacques: La littérature de Finlande. Eu (37) 357. sz. 3—12.

2. Kaukonen, Dozent Dr. Väinö: Die Entstehung des Kalevala-Epos. WZ-Greifswald 3. sz. 131—136.

Finn irodalmi kapcsolatok

1. német 322.

MAGYAR IRODALOM

Magyar irodalomtörténet általában

1. Алексеев, М. П.: К истории гуманизма в Венгрии. VLU 14. sz. 130—135. [Kardos Tibor: „A magyarországi humanizmus kora” c. könyvéről.]
2. Boeckh, Joachim G.: Der Tököly-Appendix des „Ungarischen oder Dacianischen Simplicissimus” (1683). FouFo 11. sz. 336—339.
3. Hajdu Ferenc: Fenomene noi. (Scrisoare din Budapesta.) (Új jelenségek. Budapesti levél.) Cont 13. sz. [A mai magyar irodalom helyzete és művei.]
4. Kőpeczi Béla: Súčasně problémy maďarskej literatúry. (A magyar irodalom jelenlegi kérdései) KZ XIV. 40. sz.

1. még általános szláv irodalomtörténet 8.

Magyar irodalom kapcsolatai

5. Adamová, Z.: První maďarská dramata na českém jevišti a jejich ohlas v českém tisku. (Az első magyar drámák cseh színpadon és visszhangjuk a cseh sajtóban.) Sla XXVIII. 4. sz. 590—601.
1. még cseh 313.

Egyes írók

- APÁCZAI CSERE J. 6. Игнатушенко, В. Н. — Кипоренко, В. С. Bán Imre, Apáczai Csere János. VoFil 2. sz. 157. [Recenzió.]

- BENEDEK E. 7. Lőrinczi László: La o sută de ani de la nașterea lui Benedek Elek. (Száz évvel Benedek Elek születése után.) VR 12. sz. 177—178.
- BÖLÖNI GY. 8. Gafița, Mihai: Bölöni György. GL 38. sz.
- JÓZSEF A. 9. Szabolcsi Miklós: Attila József. SF 3. sz. 359—385.

- LUKÁCS GY. 10. Redano, Ugo: G. Lukács. ICS. 5. sz. 119. [Lukács György, Prolegomeni a un'estetica marxista (Roma, Editori riuniti) és Contributi alla storia dell'estetica (Milano, Feltrinelli) megjelenése kapcsán Lukácsnak a marxista esztétika területén végzett munkásságáról röviden.]

11. Szigeti József: Umelecká tvorba a stranickost' v estetike Györgya Lukácsa. (A műalkotás és a pártosság Lukács György esztétikájában.) NMy 2. sz. 199—211.

12. Tautović, Radojica: Kritika istoriskog romana. (A történelmi regény kritikája.) Svr 1. sz. 19—42. [Széjegyzetek Lukács György könyvéhez.]

- RUMY K. G. 13. Radojić, Nikola: Treći direktor Karlovačke gimnazije Djordje Karlo Rumi. (Rumy Károly György a karlocai gimnázium harmadik igazgatója.) LMS 384. sz. 140—143.

- SZABÓ LŐRINC 14. Rákos, Petr: K básním Lőrince Szabó. (Szabó Lőrinc verseihez.) SvětLit, 1. sz. 28—31. [A költőről — hét verse bemutatása kapcsán — Vrána E. fordításában —]

- SZALATNAI R. 1. cseh 148.

- ZALKA Máté: 15. Крамов, И.: Матэ Залка — генерал Лыкач. (Zalka Máté — Lukács tábornok.) DN 10. sz. 239—246 [Életrajzi riport.]

FOLKLÓR

1. O lidové umělecké tvořivosti. (A nép művészi alkotókészségéről.) Kultura III. 18. sz. [Václav Peříšek felszólalása a „Szocialista Kultura” ülésén.]

2. BAÜML, FRANZ H.: Three Further Emendations to König Rother. ML LXXXIV. 3. sz. 251—254.
3. Бернов, П. И.: Три новых сборника восточных сказок. VLU 14. sz. 137—140.

4. BLAISDELL, FOSTER W., Jr.: tók pessum vid hringum. SS XXXI. 1. sz. 22—27. [A legrégibb Szent Olaf mondáról.]

5. ČEJPEK, JIŘ I.: Přspěvky ke studiu tážďické lidové slovesnosti. (Adalékok a tadszik népköltészet tanulmányozásához.) ČE VII. 1. sz. 29—59.

6. Corti, Mario: Ponzela Gaia, contare, dialettole del sec. XV. A cura di Giorgio Varanini. Bologna, Commissione per i Testi di Lingue, 1957. GSt CXXXVI. 413. k. 135—137.

7. ČERNÝ, BLAHOŠLAV: Věsnice a kultura. (A falu és a kultúra.) Kultura III. 19. sz.

8. Culbert, Taylor: The Construction of the Gísla Saga. SS XXXI. 2. sz. 151—165.

9. Чистов, К.: Капитальный труд по истории фольклористики VL 5. sz. 216—220. [Азадовский könyvéről.]

10. De Vries, Jan: Die Knaben auf dem Spielplatz. EtG 1. sz. 1—21.

11. Dzubáková, Mária: Otázky bibliografie ľudovej slovesnosti (1780—1880). (A népköltészet bibliográfiájának kérdései. (1780—1880.) SL VI. 4. sz. 493—495.

12. Гусев, В. Е.: Неизвестная статья Александра Веселовского. IAN 4. sz. 358—161. [„Az olasz népi politikai költészetéről.”]

13. Haflter, Heinz: Interpretation zur römischen Volksposie. He 1. sz. 91—102.

14. Harris, Sylvia: The 'Historia Trium Regum' and the Mediaeval Legend of the Magi in Germany. MAe XXVIII. 1. sz. 23—30.

15. Heitsch, Ernst: Zu den Zaubershymnen. Phil 6/4. sz. 215—236.

16. Hexelschneider, E.: Reinold Trautmann und einige Fragen des russischen Bylinen epos. WZGreifswald 5/6. sz. 521—526.

17. Janáčkova, Irena: Vladimír Karbusický a Václav Pletka: Dělnické písně. I. a II. díl. (Munkásdalok.) ČE VII. 3. sz. 318—320.

18. Karbusický, Vladimír: Tradiční hornické písně na Kladensku. (Hagyományos Kladno vidéki bányászdalok.) ČE VII. 1. sz. 14—29.

19. Komorovský, Ján: Bájka z hľadiska historickej poetiky. (A mese a történelmi költészet szemzőgéből.) SL VI. 4. sz. 427—441.

20. Král, Oldřich: Staré tradice-nové výboje. (Régi hagyomány — új harcok.) LN VIII. 2. sz. [A kínai népköltészet.]

21. Krzyzanowski, Julian: Folklore Studies as an Aspect of Literary Science. RPAS IV. 3. sz. 33—46.

22. Leyen, Friedrich von der: Mythos und Märchen. DVjs 3. sz. 343—360.

23. Макарова, Е.: «Илья Муромец» Zv 3. sz. 246—247.
24. Michálek, Ján: L'udová rozprávka a súčasnosc. (A népmese és a jelenkor.) KZ XIV. 16. sz.

25. Монис, А. П.: Изучение литовского фольклора. VAN 5. sz. 108—110.

26. Northcott, Kenneth: An Interpretation of the Second Merseburg Charm. MLR. 1. sz. 45—50.

27. Feukert, H.: Булгарско народно поетично творчество. Христоматия. (A bolgár népköltészet. Chrestomathia.) ZfSI 1. sz. 144—146.

28. Помераниева, Э.: Книга о русском земледельческом фольклоре. VL 2. sz. 227—229.

29. Raab, H.: Eine Arbeitstagung über aktuelle Fragen der Russischen Volksdichtung am Greifswalder Institut. ZfSI 5. sz. 798—799.

30. Ross, Anne: Chain Symbolism. in Pagan Celtic Religion. Sp XXXIV. 1. sz. 39—59.

31. Ross, James: Formulaic Composition in Gaelic Oral Literature. MP LVII. 1. sz. 1—12.

32. Sirovátka, Oldřich: Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru. (Az emlékek elbeszélése és helye a folklórbán.) ČE VII. 3. sz. 308—315.

33. Шкловский, Виктор: О китайской народной песне. Zn 9. sz. 223—224.

34. Taylor, Russell: American Popular Songs and their Lyrics. LMA 7. sz. 53—58.

35. Terracini, Benvenuto: Rileggendo i „Canti popolari del Piemonte”. GSt CXXXVI. 415. sz. 441—455. [Cavour munkatársa, Constantino Nigra piemonti népdalait tartalmazó gyűjteményének új, szöveghű kiadása kapcsán. (Torino. Einaudi 1957.)]

36. Varanini, Giorgio: Il manoscritto quattrocentesco della „Ponzela gaia”. SC (XIII). 1. 70.

1. orosz 25., 153.

TARTALOM

A német békeszerződés és a német irodalom	325
<i>Köpeczi Béla</i> : Az irodalomkritika helyzete a nagyvilágban	330
<i>Ludmilla Sargina</i> : A szovjet kritika helyzete	333
<i>Miklós Pál</i> : A kínai irodalomkritika napjainkban	339
<i>Csukás István</i> : Az irodalmi kritika problémái a csehszlovák sajtóban	343
<i>Bába Mihály</i> : Néhány szó a lengyel irodalmi vitákról és a kritikáról	348
<i>Z. Sipos István</i> : A kritika helyzete Bulgáriában	354
<i>Pálffy Endre</i> : Adalékok a mai román irodalomkritika vizsgálatához	357
<i>Salyámosy Miklós</i> : Irodalmi kritika a Német Demokratikus Köztársaságban	362
<i>Illés László</i> : A nyugatnémet irodalomkritika néhány problémája	368
<i>Bajomi Lázár Endre</i> : A francia irodalomkritikáról	377
<i>Bodnár György</i> : A modern angol kritika	384
<i>Szili József</i> : Könyv- és irodalomkritika az Egyesült Államokban	390
<i>Horányi Mátyás</i> : Az irodalmi kritika helyzete Olaszországban	397

M Ű H E L Y

A Világirodalmi Figyelő ankétja	403
---------------------------------------	-----

S Z E M L E

<i>Hermann Istrán</i> : The Journal of Aesthetics and Art Criticism	415
<i>Szinkovich Zsuzsanna</i> : Robert Weimann cikke	423
<i>Gáldi László</i> : A szovjet stilisztikai és verstani irodalom újabb gazdagodása	426
<i>Illés László</i> : A „Weimarer Beiträge” 1960-as évfolyama	432
<i>A Tolsztoj emlékévk irodalmából</i>	434
<i>Usala Károly</i> : Az író halálának 50. évfordulójára megjelent szovjet cikkek és tanulmányok szemléléséből	434
<i>Bakcsi György</i> : Új szovjet tanulmány Lev Tolsztoj távozásáról és haláláról	445
<i>T. Erdélyi Ilona</i> : Adatok a Tolsztoj évforduló nyugati sajtójából	450

H Í R E K	454
-----------------	-----

K Ö N Y V E K

Lenin az irodalomról (<i>Nyíró Lajos</i>)	456
Viktor Sklovszkij: A széppróza (<i>Ludmilla Sargina</i>)	456
G. Dimitrov—Goskin: A szocialista realizmus kérdései (<i>Z. Sipos István</i>)	457
A külföldi irodalomtudományban jelentkező burzsoá koncepciók és a revizionizmus ellen (<i>Z. Sipos István</i>)	458
Herbert Seidler: Die Dichtung (<i>Ungvári Tamás</i>)	459
Arnold Hauser: Sozialgeschichte der Kunst und Literatur (<i>Komlós Aladár</i>)	459
Wolfgang Kayser: Die Vortragsreise (<i>Komlós Aladár</i>)	460
Charpier—Seghers: L'art poétique (<i>Pándi Pál</i>)	460
Nicola Chiaromonte: La situazione drammatica (<i>Horányi Mátyás</i>)	461
Clément Rosset: La philosophie tragique (<i>Nyíró Lajos</i>)	462
Stephen Ullmann: The Image in the Modern French Novel (<i>Nagy Péter</i>)	463
Reuben Brower: On Translation (<i>Miklós Pál</i>)	464

Colin Wilson: The Age of Defeat (<i>Köröspataki Sándor</i>)	465
Arthur Nisin: Les oeuvres et les siècles (<i>Sziklay Zsuzsanna</i>)	466
Arthur Nisin: La littérature et le lecteur (<i>Vajda Gy. Mihály</i>)	467
Robert Green Cohn: The Writer's Way in France (<i>Demeter Tibor</i>)	468
Geoffroy Atkinson: Le sentiment de la nature et le retour à la vie simple (<i>Biró Ferenc</i>)	468
Deutsches Schriftstellerlexikon (<i>Klaus Hammer</i>)	469
Wir, unsere Zeit (<i>Németh G. Béla</i>)	470
Lu Hsun: A Brief History of Chinese Fiction (<i>Szili József</i>)	472
Csanda Sándor: Magyar—szlovák kulturális kapcsolatok (<i>Käfer István</i>)	474
Antun Barac: Jugoslovenska Kijezvnost (<i>Lőkös István</i>)	476
Herbert Linder: Das Problem des Spinozismus im Schaffen Goethes und Herders (<i>Klaus Hammer</i>)	478
Henri Guillemin: Zola, Légende et vérité (<i>Rejtő István</i>)	479
N. K. Gudzij: Lev Tolsztoj (<i>Fodor István</i>)	483
Z. Papernij: Csehov (<i>Ludmilla Sargina</i>)	483
Arnold Zweig: Essays (<i>Loránd Imre</i>)	484
Hermann Pongs: Franz Kafka, Dichter des Labyrinths (<i>Szabolcsi Miklós</i>)	484
Johannes R. Becher: Verteidigung der Poesie (<i>Vajda Gy. Mihály</i>)	485
Theodor Fontane: Schriften zur Literatur (<i>Illés László</i>)	486
Laurence Kitchen: Mid-Century Drama (<i>Vajda Gy. Mihály</i>)	487
Ivor Brown: Shakespeare in his time (<i>Szenczi Miklós</i>)	488
John Peter: A critique of Paradise Lost (<i>Szenczi Miklós</i>)	489
Manfred Weckwerth: Theater in Veränderung (<i>N. P.</i>)	491
Davide Lajolo: Il „vizio assurdo” (<i>Horányi Máttyás</i>)	491
Der goldene Schnitt (<i>Illés László</i>)	492
M. Cohen: Robert Graves (<i>Nagy Péter</i>)	493
Aragon: J'abais mon jeu (<i>Rayman Katalin</i>)	493
Jean Delay: La jeunesse d'André Gide (<i>Rónay György</i>)	494
Françoise d'Eaubonne: Verlaine et Rimbaud (<i>Rába György</i>)	495
Poètes d'aujourd'hui (<i>Rába György</i>)	497
Sean Lucy: T. S. Eliot (<i>Szili József</i>)	498
G. S. Fraser: Ezra Pound (<i>Szili József</i>)	499
M. L. Rosenthal: A Primer of Ezra Pound (<i>Szili József</i>)	499
Hans Mayer: Georg Büchner und seine Zeit (<i>Nagy Péter</i>)	501
Francine Marill-Albérès: Stendhal (<i>N. P.</i>)	501
Arthur Hobson Quinn: The Literature of the American People (<i>Kovács József</i>)	502
Willard Thorp: American Writing in the Twentieth Century (<i>Kovács József</i>)	502
A. M. Schlesinger: The Age of Roosevelt I—II (<i>Kovács József</i>)	502
Ceux qui écrivent pour les enfants (<i>Szijgyártó László</i>)	503
Elizabeth Nowell: Thomas Wolfe (<i>Nagy Péter</i>)	503
Gerhart Mayer: Rilke und Kassner (<i>Szabó Ede</i>)	504
Merlin Bowen: The Long Encounter (<i>Sipos Gábor</i>)	504
Swend Norrild: Dansk Litteraturhistorie (<i>Bisztray György</i>)	505
Louise Cowan: The Fugitive Group (<i>Szili József</i>)	506
H. G. Jantsch: Studien zum Symbolischen in frühmittelhochdeutscher Literatur (<i>V. Kovács Sándor</i>)	507
Beküldött könyvek	508

REPERTÓRIUM

I. Irodalomelméleti repertórium 1961. I. félév	511
II. Külföldi irodalomtörténeti folyóiratok repertórium, 1959.	518

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Vidosa László

A kézirat nyomdába érkezett: 1961. II. 15. — Példányszám: 950. — Terjedelem: 23,4 (A/5) ív.

1961.53697 — Akadémiai Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Bernát György

СОДЕРЖАНИЕ

Мирный договор с Германией и немецкая литература	325
Бела Кёпеци: Состояние мировой литературной критики	330
Людмила Шаргина: Современная советская критика	333
Пал Миклош: Китайская литературная критика в наши дни	339
Иштван Чукаш: Вопросы литературной критики в чехословацкой прессе	343
Михай Баба: Проблемы польской критики	348
Иштван Шишош: Состояние литературной критики в Болгарии	354
Эндре Палфи: К вопросу о современной румынской критике	357
Миклош Шаймоши: Литературная критика в ГДР	362
Ласло Иллеш: Вопросы литературной критики в ФРГ	368
Эндре Байоми Лазар: О французской литературной критике	377
Дёрдь Боднар: Современная английская критика	384
Йозеф Сили: Литературная критика в Соединенных Штатах	390
Матияш Хорани: Состояние литературной критики в Италии	397

ТВОРЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ

Анкета Világirodalmi Figyelő	403
------------------------------------	-----

ОБОЗРЕНИЕ

Иштван Германи: Journal of Aesthetics and Art criticism	415
Жужанна Синкович: Статья Роберта Веймана в New Criticism и буржуазная литература	423
Ласло Гальди: Новое обогащение советской литературы по стилистике и стихосложению	426
Ласло Иллеш: Weimarer Beiträge в 1960 году	432
Обозрение юбилейных материалов о Л. Н. Толстом	434

СООБЩЕНИЯ

О КНИГАХ

БИБЛИОГРАФИЯ

.....	454
.....	456
.....	511

SOMMAIRE

Le traité de paix avec l'Allemagne et la littérature allemande	325
Béla Köpeczi: La situation de la critique littéraire dans le monde	330
Ludmilla Sargina: La situation de la critique soviétique	333
Pál Miklós: La critique littéraire dans la Chine	339
István Csukás: Quelques problèmes concernant la critique tchécoslovaque	343
Mihály Bába: Quelques problèmes concernant la critique polonaise	348
István Z. Sipos: La situation de la critique en Bulgarie	354
Endre Pálffy: Annexes à l'étude de la critique littéraire de nos jours	357
Miklós Salyámossy: La critique littéraire en République Démocratique Allemande	362
László Illés: Au sujet de la critique littéraire en République Fédérale Allemande	368
Endre Bajomi Lázár: La critique littéraire française	377
György Bodnár: La critique anglaise de nos jours	384
József Szili: La critique littéraire aux Etats-Unis	390
Mátyás Horányi: Situation de la critique littéraire en Italie	397

ATELIER

Enquête de la revue „Világirodalmi Figyelő”	403
---	-----

BULLETIN

István Hermann: The Journal of Aesthetics and Art Criticism	415
Zsuzsanna Szinkovich: Article de Robert Weimann dans la revue New Criticism et la littérature bourgeoise	423
László Gáldi: Nouvelles perspectives de la stylistique et de la poétique dans l'Union Soviétique	426
László Illés: Le cours de 1960 des „Weimarer Beiträge”	432
L'anniversaire de Tolstoï	434

INFORMATIONS

LIVRES

REPERTOIRE

.....	454
.....	466
.....	511

Ára: 20,— Ft

Évi előfizetési ára: 32,— Ft

Világirodalmi Figyelő

megjelenik évente négy füzetben kb. 28 ív terjedelemben

A kiadvány előfizethető vagy példányonként megvásárolható :

az *Akadémiai Kiadónál*, Budapest, V., Alkotmány u. 21.

Telefon: 111—010, MNB egyszámlasszám: 46.

csekkbefizetési számla szám: 05 915 111—46.

✱

az *Akadémiai Könyvesboltban*, Budapest, V., Váci u. 22.

Telefon: 185—612.

✱

a *Posta Központi Hírlapirodánál*, Budapest, V., József nádor tér 1.

Telefon: 180—850.

Csekkszámla: egyéni 61 257, közületi 61 066.

(Példányonként megvásárolható a Posta nagyobb árusítóhelyein is)